LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ՆՐԹԵՐԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԿԻՐԱԿԻ 1 ՕԳՈՍՏՈՍ
DIMANCHE 1 AOUT 1937

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ՆՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3487

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿԹԻ ԽՕՍՔ

Ի ԽՆԴԻՐ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ

Ժոռէսի սպանութեան տարեդարձն էր երէկ, 31 Յուլիս, եւ Փարիզի փողոցները անգամ մըն ալ թնդացին ժողովրդական թափօրներով, կէս օրէն մինչեւ իրիկուն, Պասթիյ - Պանթէոն ճամբուն վրայ:

Այս առթիւ, եղան բացառիկ հրատարակութիւններ, ինչպէս եւ բանախօսութիւններ՝ ժողովրդական ճակատի ներկայացուցիչներուն կողմէ:

Զարմանք տարեդարձը ծառայեց ոչ միայն մեծաբանքի ցոյց մը կատարելու, յարաճուն բազմութեամբ, այլ եւ աւելի ուժգնօրէն հնչեցնելու մեծ տրիբունին պատգամը, — խաղաղութիւն եւ ազատութիւն:

Արդարեւ, մեր այս օրերուն, ժողովուրդները ունի՞ն աւելի մեծ կարօտ քան այդ երկուքը,— խաղաղութիւն եւ ազատութիւն:

Անշուշտ անբաժանելի են տարբերութիւնները՝ ժողովուրդէ ժողովուրդ: Երկիրէ երկիր: Աշխարհէ աշխարհ:

Եւ սակայն, քանի՞ երկիրներու մէջ կրնաք տեսնել երկուքը միասին:

Եթէ խաղաղութիւն պարտադրուած է, ներքնապէս, ազատութիւնն է որ կը հեւայ ու կը տքայ:

Եթէ ազատութիւն է հռչակուած, խաղաղութիւնն է որ կը խանգարի, ծուռ հասկացողութիւններով կամ ընկերային ալեկոծութիւններով:

Բայց նաեւ կայ բուն խաղաղութիւնը,— «Տուր աշխարհիս խաղաղութիւն»:

Իսկ ամէնէն աւելի այդ խաղաղութիւնն է որ չէ «տրուած»: Կը մնայ առկախ օդին մէջ: Անդունդին վերեւ:

Մեծ պատերազմը, որ վերջինը պիտի ըլլար, իր ճամբուն վրայ ձգեց ամէնէն վտանգաւոր սերմերը, նորին յղացման եւ կազմակերպութեան համար:

Եւ կը տեսնէք թէ ինչպէս կը պատրաստուին բոլորն ալ, դիւրերը ցեխերին խառնած, եւ քամելով աշխատաւոր բազմութեանց երակները:

Արդ, ժողովուրդները կարօտ են խաղաղութեան, եւ ողեկոչելով Ժոռէսներու յիշատակը, այդ կարօտն է որ կը չեչտեն:

«Փօփիւլէռ»ի մէջ հրատարակուած գրութեամբ մը, Փօլ Ֆօռ պանծացնելով խաղաղութեան առաքեալը, կը յիշէ անոր մարգարէական ազդարարութիւնը.

— «Մեծ անխոհեմութիւն գործած պիտի ըլլայ ցարը, եթէ եւրոպական պատերազմ մը պայթեցնէ կամ թոյլ տայ որ պայթի: Նոյնպէս մեծ անխոհեմութիւն գործած պիտի ըլլայ Աւստրեւհունգարական միապետութիւնը, եթէ, տեղի տալով իր կղերական եւ զինուորական կուսակցութեան կոյր կիրքերուն, անդարմանելին ստեղծէ իրեն եւ Սերպիոյ միջեւ ... Ական փորուած է բոլոր հարստահարիչ եւ առանձնաշնորհեալ իշխանութեանց տակ, եւ եթէ պատերազմի ցնցումը տեղի ունենայ, շատ ու շատ խորտակումներ եւ փլուզումներ պիտի պատահին»:

Այդպէս ալ եղաւ:

Եթէ Ժոռէս ինք չտեսաւ իր մռայլ մարգարէութեանց իրականացումը, մենք բոլորս տեսանք: Եւ աշխարհասասան փլուզումը քանդեց նաեւ մեր տունը, անճիտելով մէկ միլիոն ժողովուրդ, իսկ մնացեալը յանձնելով չորս հովերուն:

Այսօր նոյն մղձաւանջն է որ կը սաւառնի աշխարհի գլխուն...

Շ.

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՈՉ - ՄԻՋԱՄՏՈՒԹԵԱՆ յանձնաժողովը նորէն յետաձգեց իր նիստերը, համաձայնութիւն գոյացած չըլլալով անգլիական ծրագրի մասին: Միայն երկու կէտեր հարթուած են: Խորհրդային դեսպանը յայտարարեց թէ իր կառավարութիւնը չի կրնար ընդունիլ որ պատերազմիկի իրաւունքներ տրուին երկու կողմերուն ալ: Ասոր վրայ գերմանական դեսպանը դիտել տուաւ թէ խորհրդային կառավարութիւնը կ'ոչնչացնէ բրիտանական ծրագիրը եւ հետեւաբար աւելորդ է մանրամասնութիւններով զբաղիլ: Յետոյ աւելցուց.— «Մենք, Գերմանացիներս երկար ատենէ ի վեր գիտենք որ եթէ Խ. Ռուսաստանը չըլլար, քաղաքացիական պատերազմ պիտի չըլլար Սպանիոյ մէջ»:

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ԹՂԹԱՏԱՐԱԿԱՆ սակերն ալ բարձրացած է նայսօրուընէ սկսեալ: Նամակներու գինն է 1.75, տպագիրներու 50 կրամը 35 սանթիմ եւն.:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐՈՒ Ազգ. Սէնտիքային նախագահը նամակ մը ուղղելով վարչապետին, դիտել կուտայ թէ մամուլը այլ եւս չի կրնար դիմանալ նոր ծախքերուն, եւ պիտի հարկադրուի կամ նոր խմբագիրներ ճամբել, եւ կամ էջերը ջնջել, ինչ որ կը նշանակէ դարձեալ բազմաթիւ խմբագիրներ եւ աշխատակիցներ փողոց նետել:

«Փօփիւլէռ» նկատի առնելով թղթատարական ծախքերու յաւելումը, բարձրացուց բաժնեգինները, (տարեկանը 100 ֆր. փոխանակ 90ի եւն.):

ԺՈՌԷՍԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ առթիւ, երէկ ժողովրդ. թափօր մը կազմուեցաւ Պասթիյէն Պանթէոն, ժամը 1.30ին: Այս առթիւ եօթը ճառեր խօսուեցան, ժողովրդ. ճակատի ներկայացուցիչներուն կողմէ, գլուխն ըլլալով Լէոն Պլում:

Այսօր ալ, 1 օգոստոս, ցոյց մը պիտի կատարուի Վէնսէնի անտառին մէջ, առաւօտ ժամը 9.30էն մինչեւ իրիկուն, բանախօսութիւններով եւ գեղարուեստական բաժիններով:

ԱՐԻՆԵՐՈՒ 5ՐԴ Միջազգային ճամբարը բացուեցաւ երէկ, 31 յուլիս, նախագահութեամբ Հոլանտայի Վիլհելմինա թագուհիին, որ ճառ մը խօսեցաւ 30,000 սկաուտներու առջեւ (կը մասնակցին նաեւ Հայ Արիները):

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

25 ՄԻԼԻԱՌ ՖՐԱՆՔԻ ԿՐՃԱՏՈՒՄ

»»»» ο ««««

10 նոր հրամանագիրներ ելմտացոյցը հաւասարակշռելու համար

Ինչպէս արտակարգ հաղամանք ունէր նախարարական խորհուրդին ուրբաթ օրուան նիստը, որ գումարուեցաւ հանրապետութեան նախագահին նախագահութեամբ: Օրակարգի գլխաւոր հարցն էր ելմտացոյցին հաւասարակշռութիւնը: Ելմտական նախարարը 10 նոր հրամանագիրներ յօրինած էր, որոնք վաւերացուեցան, 3 ու կէս ժամուան նիստէ մը վերջ:

Այս հրամանագիրները կը կազմեն Պ. Պօնէի ելմտական բարենորոգումներու երկրորդ փուլը եւ գլխաւորաբար կապ ունին արտակարգ ծախքերու կրճատման, նահանգային եւ քաղաքապետական ելմտացոյցներու վերակազմութեան հետ,— բոլորն ալ ծախքերը կրճատելու եւ եկամուտքը հաւասարակշռելու մտահոգութեամբ: Ժողովը ցրուելէ եւ ամառնային արձակուրդի երթալէ առաջ, նախարարները պաշտօն յանձնեցին հանրօգուտ շինութեանց նախարարին՝ լրացնել իր ծրագիրը, երկաթուղիներու ազգ. ընկերութիւն մը կազմելու համար: Այս ծրագիրը պիտի գործադրուի օգոստ. 31էն առաջ, համակարգելու եւ հսկողութեան տակ առնելու համար Ֆրանսայի երկաթուղիները: Թէեւ մանրամասնութիւնները ծանօթ չեն տակաւին, բայց իրազեկներ կը հաւաստեն թէ այս ծրագրին համաձայն, պետութիւնը ձեռք պիտի անցընէ երկաթուղիներու բաժնեթուղթերուն մեծ մասը, որպէսզի կարենայ աւելի ազդու հակակշիռ մը ի գործ դնել:

Նոր հրամանագիրներուն առաջինը կը տրամադրէ 17 միլիառի վերածել 1937ի արտակարգ ելմտացոյցը, որ պիտի ճարուի փոխառութեամբ: Այս գումարէն 11,000,000,000 ֆրանք պիտի յատկացուի վերազինման, 3,600000000 ֆրանք հանրօգուտ շինութեանց եւ 2,300,000,000 ֆրանք հանգստեան թոշակներու:

Երկրորդ հրամանագիր մը 7,000,000,000 ֆրանքի կը սահմանափակէ նահանգներու, քաղաքապետութեանց եւ հանրային սպասարկութեանց փոխառութիւնը, գլխաւորաբար ընթացիկ բացերը գոցելու համար: Որով պետութիւնը յառաջիկայ տարի փոխ կրնայ առնել միայն 22,000,000,000 ֆրանք: Ուրիշ խօսքով, 25 միլիառ պակաս Պ. Վէնսան Օրիոլի կազմած արտակարգ ելմտացոյցէն որ կ ընդերկայացնէր 47 միլիառի գումար մը: Այս կրճատումը կատարուած է ծախքերը խնայելով եւ տուրքերը աւելցնելով:

Ելմտական նախարարը խօսելով իր ծրագրած տնօրինութեանց մասին, չեչտեց թէ ելմտացոյցի հաւասարակշռութեան ճիգերը այնքան պիտի բարելաւեն երկրին վարկը որ բաղդատաբար դիւրին պիտի ըլլայ 17 միլիառը փոխառութեամբ ճարել յառաջիկայ տարի:

** «Մաթէն»ի մէջ հրատարակուած գրութեամբ մը, Սարթի երեսփոխան Ժան Մոնթինեի, դեր - նախագահ բանակի յանձնաժողովին, լուսաբանութիւններ կը պահանջէ ութ միլիառ ֆրանքի փոխառութեան գումարի մասին, որ պիտի գործածուէր սպառազինութեանց: Իր կարծիքով ուրիշ նպատակներու գործածուած է այդ գումարը:

Ճափոնցիները կը շարունակեն գրաւել...

Ճափոնցիները կը շարունակեն «պատժական» գործողութիւններ կատարել հիւսիսային Չինաստանի մէջ: Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, արդէն իսկ առժամեայ կառավարութիւն մը կազմուած է Փէքինի մէջ, նախագահութեամբ չինացի զօրավարի մը: Ճափոնական բանակը ձեռք անցուցած է բոլոր ռազմագիտական դիրքերը Փէքինի եւ Թիէնցինի միջեւ: Այս վերջին քաղաքին գլխաւոր նաւահանգիստն ալ գրաւած են: Քաղաքին մէջ բնիկները անակնկալ յարձակում մը կատարած ըլլալով, կռիւները վերսկսան:

Չինաստանի վարչապետ - սպարապետը, մարաջախտ Չանկ - Քայ - Շէք, յայտարարութիւն մը ուղղեց որուն մէջ կ'ըսէ թէ Չինաստան թէեւ առժամեայ պարտութիւն մը կրեց, բայց կարեւորութիւն չունի, քանի որ կազմակերպուած կռիւը նոր պիտի սկսի: «Այժմ մեր առջեւ կը մնայ միայն մէկ ելք,— առաջնորդել ազգին զանգուածը, մէկ ազգային ծրագրի վրայ եւ կռուիլ մինչեւ վերջը: Կառավարութեան քաղաքականութիւնը կը մնայ անփոփոխ,— պահպանել Չինաստանի հողային ամբողջութիւնը եւ քաղաքական անկախութիւնը: Կը խնդրեմ բոլոր հայրենակիցներէս կատարել իրենց պարտականութիւնը, ըլլալ վճռական եւ պատրաստ մայր հայրենիքի դատին համար: Վերջնական յաղթանակը մենք պիտի շահինք»:

** Ուաշինկթընէն կը հեռագրեն թէ նախագահ Ռուզվէլթ լարուած ուշադրութեամբ կը հետեւի չինաճափոնական դէպքերուն:

7000 այրեր, կիներ, մանուկներ ջարդուած ?

«Տէյլի Մէյլ»ի Վարշաւայի թղթակիցը կը հեռագրէ թէ 7000 այրեր, կիներ եւ մանուկներ հրացանի բռնուած են խորհրդային զօրքին եւ ոստիկանութեան կողմէ, Ղազախստանի մայրաքաղաքին՝ Ալմա Աթայի մէջ (Կեդր. Ասիա): Մոսկուայէն հասած լուրերու համաձայն, անջատական շարժումը նոր թափ ստացած է եւ Թաթարները սրբազան պատերազմ հռչակած են խորհրդային իշխանութեան դէմ:

Պաղեստինի բաժանման ծրագիրը

Ազգաժողովի հոգատարութեանց յանձնաժողովին մէջ, որ բացուեցաւ առջի օր, Անգլիոյ գաղթային նախարարը յայտարարեց թէ բրիտանական կառավարութիւնը անպատճառ կառչած չէ Պաղեստինի բաժանման ծրագրին: Այս առթիւ կարդաց հետեւեալ հատուածը Արքայական Յանձնաժողովի տեղեկագրէն, որ կը բաղկանայ 400 էջէ.— «Մեր ձեռքի տակ եղած տեղեկութիւններով, մենք ի վիճակի չենք յայտարարելու թէ բաժանման ծրագիրը միակ լուծումն է յայտնապէս դժուարին հարցի մը»:

Կը նշանակէ թէ մանրամասն ծրագիր մը գոյութիւն չունի Պաղեստինի մասին եւ հոգատարութեանց յանձնաժողովը պարզապէս ընդհանուր սկզբունքները քննելով, տեղեկագիր մը պիտի ղրկէ Ա. Դ. Խորհուրդին:

Ս. ՍԱՍՈՒՆԻԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Պաշտպանի փաստաբանին ճառը

ՀԱՆՐԻ ԶԱՊՐԻ.— 9 դեկտեմբերին Տիկին Սարաֆեան կը մտնէ Սասունիին գրասենեակը: 4 ժամ կը սպասէ: Թոյլ կուտայ որ եկող յաճախորդները իրմէ առաջ անցնին: Յետոյ ներս կը մտնէ: Կը հասկնայ թէ երբ պարապ պիտի ըլլայ: Ժամը 9ին մարդ չի մնար եւ Սասունի կ'ընդունի Տիկինը, որ կ'ըսէ թէ դեռ կը սպասէ յաճախորդ մը: Սասունի իր յարկաբաժինը այցելել կուտայ: Յետոյ գլխարկը կը դնէ եւ վերարկուն կ'առնէ, կը պատրաստուի դուրս ելլել: Այս կինը երբ կը տեսնէ որ առիթը պիտի փախցնէ, ներս կը մտնէ, հեռաձայնի պատմութիւնը կը հնարէ եւ կը սպաննէ:

Այս պարագային կարեւոր է հասկնալ թէ կին մը ինչպէս 4 ժամ կը սպասէ ափարթըմանին մէջ: Իր պաշտպանողականը չի բաւեր: Պարզութեամբ մտածած է եւ գործադրած:

Սասունի՞ թէեւ բաւական ուշիմ, եթէ հասկնար թէ Տիկին Սարաֆեան եկած էր դէշ նպատակով, ուրիշ դիրք պիտի բռնէր: Բոլոր յաճախորդները կը հաստատեն թէ Սասունի շատ բնականոն վիճակ ունէր, ուրախ զուարթ կ'աշխատէր: Դուռն ալ Սասունի բացած է տիկնոջն առջեւ: Եթէ, ո եւ է կասկած ունենար, անհանգիստ պիտի զգար ինքզինքը: Բայց ուզած է մինակ մնալ: Տիկինը եթէ յաջորդ օրը յանձնուած է, պատճառն այն է որ գիտէր թէ արդէն պիտի ձերբակալուէր: Տիկին Սարաֆեանի պաշտպանողականը չի դիմանար ո եւ է քննադատութեան: Սասունի ո եւ է կանխազգուշական միջոց ձեռք չառեր, հետը կը խօսի շատ բնական ձեւով. եւ ափէրէթիֆ կ'առաջարկէ: Որով հետեւ բարեկամութիւն ունէին եւ բարեկամական վերաբերում ցոյց կուտար այդ օրը տիկնոջ, որ նոր յաճախորդ մը պիտի բերէր իրեն: Սասունի լաւ կը վաստկէր, դրամ ունէր, 35000 ֆրանք գտան իր գզրոցին մէջ, ինչ որ ներկայ օրերուն բացառիկ երեւոյթ է: Ուրեմն շատ օրինաւոր էր որ իրմէ դայլին բացատրութիւն ուզելու, եւ դարմանում պահանջէին, իսկ եթէ մերժէր, այդ պարագային կրնային թերեւս արդարանալ, բայց շան մը պէս գետին կը փռէ զայն:

Սարաֆեան ընտանիքին մէջ օր մը առաջ արդէն Սասունիի բախտը վճռուած էր: Տիկին Սարաֆեան սպանութենէն վերջ տուն կը դառնայ եւ աղջիկը կ'ըսէ «լաւ ես ըրեր»: Տարօրինակ է որ Տիկին Սարաֆեան եւ Պ. Սարաֆեան իրարու կը հանդիպին դիշերը Վօժիրար փողոցին մէջ, կարծես թէ նախապէս ժամադրուած ըլլային:

Ի՞նչ են ուրեմն Տիկին Սարաֆեանը մղող ուժերը: Կ'ըսէ թէ չէր կրնար ուրիշ բան ընել: Քննութեան չի դիմանար ասիկա: Ընտանիքին պատիւը խնդրոյ առարկայ կ'ընեն: Բայց շատ դիւրին էր Տիկին եւ Պ. Սարաֆեանի համար խնդիրը ստուգել, հասկնալ թէ աղջիկը չէ՞ ստած, վիպային պատմութիւն մը չէ յօրինած՝ խաբելու համար իր ծնողքը: Սարաֆեան, որ ինչպէս երէկ յայտարարեց, երկար ատենէ ի վեր բարեկամական կապեր ունէր Սասունիի հետ, կրնար այդ ստուգումը կատարել: Բայց փոխանակ Սասունիէն բացատրութիւն պահանջելու, պարզապէս անձնասպանութիւն կը փորձէ, առարկելով որ անպատուած է ընտանիքը: Եթէ իրական հայր ըլլար, հասկալի էր, բայց խորթ հայրն է, անհասկնալի է անձնասպանութեան պարագան, եւ քիչ մը չափազանցեալ: Սարաֆեանին դիրքը արդարանալի՞ է, չեմ կարծեր: Սարաֆեան կ'ըսէ թէ այնքան յուզուած եւ տակնուվրայ եղած էր, որ Ֆրանսայէն մեկնիլ ուզեր է, անպատուութենէն ազատելու համար: Սակայն Ֆրանսայի մէջ դատաւորներկան, կրնար Սասունիի դէմ բռնաբարումի դատ բանալ եւ Սասունի կը դատապարտուէր: Վերջապէս այս երկրին մէջ բարոյականը պաշտպանող դատաւորներ ակն: Ընդհակառակն ուրիշ բան կը մտածէ, մեկնիլ Ֆրանսայէն, կասկածելի պատճառներով:

Ես չեմ հաւատար այս պատմութեան: Սարաֆեանի գրած վէպը խորթ հօր մը սիրոյ մասին հանդէպ իր կնոջ աղջկան, այնքան դայթակղութիւն առաջ բերած է, որ կինը արգիլած է այդ վէպին շարունակութիւնը: Հրատարակիչն ալ եկաւ յայտնել թէ հայ գաղութին մէջ աղմուկ հանած է այդ վէպը: Երէկ լսեցիք Տոքթ. Այվազեանը, որ սպանութենէն երեք - չորս օր առաջ Սարաֆեանը կ'ընդունի «Յառաջ»ի խմբագրատան մէջ եւ գրականութեան մասին կը խօսին: Սարաֆեան ի մէջ այլոց հարցուցած է թէ «ինչ պէտք է ընել երբ աղջիկ մը դաշտան չունենար»: Այս պարագայէն միշտ կ'ենթադրուի թէ խնդիրը վիժումի մասին է: Տոքթ. Այվազեան ըսեր է թէ պէտք է անմեղ միջոցներ գործածել: Իսկ 6 դեկտեմբերին Անահիտ կը պատմէ իրականութիւնը, Սասունիի կողմէ պղծուած ըլլալը:

Օր. Փաստրմաճեանի պատմութիւնը անհաւատալի է: Նախ կ'ըսէ թէ Սասունի կարկարիզմ ընել տուեր է: Տոքթ. Սասունի յետոյ աղջիկը տարեր է նոջասենեակ, քառորդ ժամ հոն ձգելէ յետոյ վերադարձեր է եւ պղծեր է: Այս պատմութիւնը անհաւատալի է: Իր կացութիւնը արդարացնելու համար Օր. Փաստրմաճեան այսպիսի պատմութիւն մըն է յերիւրած: Բժիշկին հեղինակութիւնը անժխտելի է: Սասունիի քապինէին մէջ չէ գտնուած ո եւ է դեղ որ թմրութիւն առաջ բերած էր: Պ. Ապրէսթ ըսաւ թէ դեղեր կան որ որոշ դէպքերու մէջ կրնան առաջ բերել որոշ թմրութիւն, բայց ամբողջ բժշկ. գրականութեան մէջ փնտռած է եւ չէ գտած ո եւ է նման դեղ: Բայց տարօրինակ է որ Օր. Փաստրմաճեան երկու ամիս բան չէ ըսած մարդու: Ուրիշ հակասութիւն մը, չնորհիւ Մէգրոյի ջանքերուն, հաստատուած է որ 14 հոկտեմբերին պատահած է դէպքը: Եթէ առաջին անգամն էր որ այր մարդ մը մօտեցած էր կնոջ մը, այս վերջինը շատ լաւ պիտի յիշէր թուականը, ինք 17 - 20 սեպտեմբերին կ'ըսէր, Մէգրօն հաստատեց հոկտեմբեր 12ին ըլլալը: Նախ թուականի անճշդութիւնը ցոյց կուտայ թէ օրիորդին յերիւրած առասպելը չի դիմանար քննութեան: Սասունիին կողմէ ո եւ է բռնութիւն չէ կատարուած: Օրիորդը յուլիսին Օր. Պառոյին հետ Սասունիին մօտ գացած է եւ թէ ըստ իրենց յայտարարութեան դէշ վերաբերում ունեցած է: Եթէ յուլիսին այդպիսի վերաբերում ունէր, ինչո՞ւ սեպտեմբերին, հոկտեմբերին կրկին գացեր էր: Ստոյգ է որ Օր. Փաստրմաճեան ճշմարտութիւնը չըսեր իր կացութիւնը պաշտպանելու համար, որով նախամեծար համարած է այս պատմութիւնը յերիւրել, ինչ որ յանգած է եղերական դէպքի մը, Սասունիի սպանութեան: Օրիորդը, 10, 20, 30նոյեմբերին կրկին գացեր է Սասունիին, որ փէրմանկանաթեւ քինին յանձնարարեր է: Անհասկնալի է թէ ինչու տասը օր վերջ, յետոյ նորէն տասը օր վերջ կրկին ու կրկին կ'երթայ Սասունիին մօտ: Տիկին Սարաֆեան կ'ըսէ թէ ինք եւ աղջիկը մէկ անձ կը կազմէին, մինչդեռ երեք անգամ աղջիկը Սասունիին մօտ կ'երթայ եւ մայրը լուր չունի: Տիկին Սարաֆեան բացէ ի բաց սուտ կը խօսի:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԹՐՔԱԿԱՆ ՎԷՊԻ ՄԱՍԻՆ

Թուրք վէպը, ըսինք, բայց հարկ է ճշդում մը ընել: Կ'ուզենք արագ մէկ բնորոշումը կատարել այն վէպին որ Թուրք հեղինակութիւն ունեցաւ: Ուրեմն, մեր հարեւանցի հայեցողութեան շրջագիծը պէտք է ընդգրկէ նաեւ ծագումը, որ առաւելապէս օսմանեան բայց մանաւանդ պոլսական է:

Վասնզի, ընդգծենք անմիջապէս, Թուրք վէպը Պոլսեցի է, ծագումով: Մնած է հոն: Իր աչքը բացած է Բերայի կամ՝ աւելի ճիշդ՝ Շիշլիի ու Նշան Թաշի մէջ, ու իր հայեցողութիւնը երկարած է հազիւ մինչեւ Վոսփորի ափերը գեղակերտող պալատներու աքօղեալ նրբանցքներէն ներս ... Ու քալած է, որոշ ատեն, այդ նեղ ու սահմանափակ շրջագծին մէջ: Ռոմանթիք, անշուշտ: Մեղկ: Ծեքծեքուն: Ինչպէս ինքը՝ կեանքը՝ այդ թաւշապատ սենեակներէն ներս: Ատիկա «Սէրվէթը Ֆիւնուն»ի շրջանն է կազմած, մինչեւ որ Հիւսէյին Րահմի փորձած է անցնիլ Կամուրջը, շրջագայիլ «Պոլսոյ կողմը», հասնիլ նոյն իսկ բարձունքը Մահմուտ փաշայի զառիվերին, մտնել «Փակ Շուկայ»էն ներս, դեգերիլ նեղ ու անշուք փողոցներուն մէջ եւ դէմ յանդիման գալ իրական Թուրք տարրին հետ, հետզհետէ գտնելով կամ երեւան հանելով, Թուրք գրականութեան համար, նոր տարրեր, նոր կենցաղ, նոր ըմբռնում եւ նոր գոյնութիւններ: Հիւսէյին Րահմին, ուրեմն, այս կերպով կը դառնար գրական Ֆաթիհը (գրաւող) Պոլսոյ, կամ անոր գրաւումը ամբողջացնողը, ինչպէս կ'որակէր զինքը, անգամ մը, երիտասարդ գրագէտ մը՝ Փէյամի Սաֆա:

Ասիկա, անշուշտ, չէր նշանակեր թէ Թուրք վէպը ամբողջացած է: Վասնզի, Թուրքերն միայն Պոլիսը չէր՝ նոյն իսկ այս վերջիններն ամենայատուկ անկիւնները նկատի առնելով: Պոլսէն դուրս, արեւմտեան թէ արեւելեան հողամասերուն վրայ, կամ բուն Թուրքեան անծանօթ կամ անմատչելի կը մնար: Ընդունելով հանդերձ, որ Հ. Րահմի իր շրջանին համար քիչ մը յանդուգն փորձ մը կ'ընէր՝ ճգնելով առեղծել «երկրորդ գիծ մը» կամ զուգահեռ մը՝ երկու Պոլիսներուն կեանքը գրականօրէն քալեցնելով երկու գիծերուն վրայ: Իր գրականութիւնը, սակայն, ոչ Անատոլուն էր, ոչ ալ Րումելին: Այս տեսակէտէն, կամ՝ մեր գրական բացատրութեամբ՝ գաւառային գրականութեան մը ռահվիրաները պէտք է նկատել Խօմէր Սէյֆէտտինը, Րէշատ Նուրին եւ Րէֆիք Խալիտը: Երեք իրապէս տաղանդաւոր ուժեր, որոնք Թուրք գրականութեան շրջագիծը կ'ընդարձակէին երկրին չափ, տալով անոր Թուրք ենթահող մը: Անիկա նուաճում մըն էր, որ օսմանեան գրականութիւնը կը վերածէր Թուրք գրականութեան, իրապաշտ շունչ մը կը պարգեւէր անոր, եւ վերջապէս կը բաբախէր այնպէս ինչպէս կը բաբախէն սիրտերը Միջերկրականի ափերէն մինչեւ կովկասեան սահմանները տարածուող Թուրք զանգուածին: Ուրեմն, գրական գետնի վրայ համընթաց շարժում մը՝ գրականութիւնը եւս ազգայնացնելու եւ դարձնելու զայն «Թուրք օղլու Թուրք»: Այս շարժումը, աւելորդ է ըսել, իր հետ կը բերէր նաեւ լեզուի նկատելի փոփոխում մը, ազատելով Թուրք վէպը նախկին գրական շրջաններու պարսկական թէ արաբական պաճուճանքներէն, ու հագցնելով լեզուին պարզ, ընթացիկ ու հարազատ տարազ մը:

Քաղաքական յեղաշրջումը պիտի գար նպաստելու անշուշտ, այս շարժումին: Մանաւանդ որ պետութիւնը իր ծանրութեան կեդրոնը փոխադրած էր Պոլսէն ներս՝ երկրին կեդրոնը, ակնարկները դարձած էին դէպի Անատոլու եւ գիւղը գոնէ՝ տեսաբանօրէն՝ խարխափ կը նկատուէր ազգային թէ պետական գոյութեան:

Այդ էր պատճառը, որ ազատագրական պայքարէն անմիջապէս վերջ, տեսակ մը նորոյթ կը դառնար գաւառը գրականօրէն տալու ճիգը ու հրապարակը յանկարծ կ'ողողուէր «Անատոլուի գրականութեամբ»: Շրջագիծը լայնցած էր, այլ եւս, ու հորիզոնը ընդարձակուած: Թուրք վէպին ու առ հասարակ Թուրք գրականութեան համար կար հիմա ենթահող մը, որ անտեսուած էր ցարդ ու մնացած էր անծանօթ: Եւ որ, սակայն, այժմ ողողուած էր շուրջ տասնամեակի մը շրջանին խուճապահար փախուստներու թէ օրհասական դիմադրութիւններու թափած արիւններով, ոտնակոխուած էր թշնամիներէ, բայց ազատագրուած էր կրկին, առեղծած էր՝ իր ծոցին մէջ՝ նոր իրաւակարգ մը, ողողուած էր յեղափոխական նորութիւններով, փոխած էր իր տարազը, արտայայտութիւններն ու ձգտումները, եւ, ուշ արթնցողի մը աճապարանքով, կը ջանար հասնիլ ժամանակին ետեւէն:

Այս տեսակէտէն չափազանց ուշագրաւ է որակումի այն փոփոխութիւնը, որ երեւան եկաւ Թուրք վէպերուն վրայ: «Ազգային վէպ» բացատրութիւնը որ, մինչեւ այդ, քիչ մը իբրեւ բնորոշում ու քիչ մը իբրեւ ընթերցումի արժանի դարձնող պարագայ միշտ տեղ կը գտնէր Թուրքերէն վէպերուն կողքերուն վրայ, Րէֆիք Խալիտի մէկ գրքով սկսած շարժումէն ասդին փոխակերպուած էր «Երկրի վէպ» բացատրութեան: Ճիշդ այնպէս ինչպէս մեր մէջ «վէպ ազգային կեանքէ», կամ «իրական կեանքէ» եւն. բացատրութիւնները:

Վէպեր, ուրեմն, որոնք, ինչպէս կ'ըսէինք, ողողեցին հրապարակը, լոյս տեսան իրարու ետեւէ, կամ լեցուցին օրաթերթերու սիւնակները: Այս ծաւալուն գործերու կողքին պակաս չեղան, անշուշտ, յեղափոխական կամ ազատագրական շրջանի կեանքէն տրուած էջեր կամ գիրքեր, ինչպէս նաեւ զինադադարի շրջանին օտար ոտնձգութիւնները եւ թրքական ազգային շարժումը նկարագրող գործեր: Առանձին յօդուածաշարքով մը որ բաւական առաջ լոյս տեսաւ «Յառաջ»ի մէջ, մենք տուած ենք, անշուշտ անշուշտ բայց արագ գիծերով, ընդհանրապէս Թուրք նոր գրականութեան արժէքներն ու տարրերը:

Մեր այսօրուան ակնարկը, ուրեմն, կը ձգտի բնորոշել դէպի Անատոլու դարձած Թուրք գրական շարժումին առաջացած թափը: Հարկ է ճշդել, սակայն, որ եթէ այսօր գրեթէ մոդայացած է, Թուրք գրականութեան համար, գիւղակներու կիսամութ ու աքօղեալ կեանքը, Անատոլուին տուողները իրենք իրենց մէջ կը բաժնուին տեսակներու:

Այսպէս, տարր մը կայ, որ Անատոլուն կամ երկիրը կուտայ իբրեւ ժամանակին պահանջը: Կարդալով գիրքերը, կը զգայիր անմիջապէս որ օպժէքթիֆ դէր մը կը կատարեն միայն: Փորձած են գծել կամ տալ կեանք մը, զոր ներքնապէս չեն կրցած ապրիլ իրենք: Թերեւս յաջողած են հարազատ գոյներ ու գիծեր, նոյն իսկ տիպարներ տալ, բայց սիրտը պակսած է: Ասոնք միայն շրջած են Անատոլուն: Գրելու համար անոր կեանքէն՝ այցելած են հոն: Անցած են քաղաքէ քաղաք: Կամ գիւղէ գիւղ: Շոգեկառքով ու ինքնաշարժով, անշուշտ: Գիշեր մը երկու պառկած են կքուն երդիքներու տակ: Ճգնած են ծալապատիկ նստիլ: Դժուարաւ կուլ տուած են փիլաւը, խօսակցած են, նօթեր առած ու վերադարձած են, կարծելով թէ ճանչցած են Անատոլուն:

Կան, միշտ այս խմբակէն, ուրիշներ, որոնք Անատոլու եղած են իբրեւ թերթի կողմէ ուղարկուած թղթակիցներ, կամ զինուոր թէ սպայ՝ ազգային շարժումի շրջանին: Ու ինչ որ մնացած է իրենց յիշողութեան մէջ բաւարար է կարծած են, խարխափ դարձնելու համար վէպի մը որ «երկրի վէպ» ըլլալու կոչուած է ... Մոռցած են, սակայն, որ անոնք իրենց հետ պատուցած են աչք մը որ Անատոլուցի չէ, կամ առաւելապէս Պոլսեցի է ու քիչ մըն ալ Եւրոպացի թէ եւրոպականացած ... Ու ատիկա բաւական է եղած՝ որ իրենց թելադրիչ մտածումին հակառակ՝ դարշող կամ խորշող սիրտով մը նային շատ մը բաներու վրայ: Նոր մտայնութիւնը, որ իրենց մէջ գոյն ու ձեւ է եղած առաւելապէս, զիրենք մղած է ենթադրելու թէ ինչ որ խորշելի է հոն՝ յատուկ է լոկ Թուրք գիւղին, ու բարքը, առ հասարակ, կը կրէ դրոշմը կայսերական կամ յետամնաց շրջաններուն, հետեւապէս եւ՝ արժանի է անողոք քննադատութեան: Ու իրենց հիմնական ձգտումը եղած է՝ Պոլսեցիի եւրոպականացած աչքը անպակաս ընել՝ նոյն աչքին կամ նոյն «օպժէքթիֆ»ին տակ Անատոլուն վերածելու համար (վէպերուն մէջ) դատափետումի արժանի եւ թերութիւններով լի ենթահողի մը:

Երկրորդ տարրը միայն մէկ գաղափարաբանութեամբ առաջնորդուած է: Յեղափոխութիւնը գերած է իրենց մէջ, գրագէտը եւ անոր հետ նաեւ արուեստն ու իր պահանջները: Ու գիրքերի այդ մտածումին՝ անոնք իրենց բոլոր հերոսները դարձուցած են անթերի, առաքինի եւ օրինակելի: Տիպարները զորս ուզած են ներկայացնել, քալած են էջերուն մէջ, գաղափարական թէ նկարագրի անբիծ համազգեստով մը, որ խոճալական է եղած, բայց ոչ մարդկային ու բնական: Ու միանգամայն հարուածած են, անպայման, տարրը որ սուլթանական դրոշմ կը կրէր: Գիւղացին միշտ իբրեւ արկածուած է՝ անոնց հայեցողութեամբ: Պաշտօնեան կամ հարկահաւաքը՝ միշտ կեղեքիչ ու չարչարող: Պետական ձեռնարկութեանց մէջ անպայման չարաշահութիւն եղած է: Նոյն իսկ երկրաչափը, յանձնառու, պետական ներկայացուցիչը, — մտաւոր տարրը, ուրեմն, որ կոչուած է նոր Թուրքիան կերտելու, — խարդախ է, չարաշահ, կեղծող, չայլ կամ արկածախնդիր ...

Անշուշտ, կան եւ ուրիշներ, որոնք վերծ են ժամանակին, գաղափարական կամ յեղափոխական ալիքին եւ քաղաքական թէ ազգային ձգտումներուն ազդեցութենէն: Ասոնք գլխաւորաբար ծնած կամ մեծցած են Անատոլուի մէջ: Ծնած են զայն: Տառապած կամ հրճուած են անոր հետ: Ներշնչուած են անկէ: Ազդուած են անկէ: Տարրախառնուած են անոր: Ու ինչ որ տուած են, տուած են չափազանց հարազատ ու անկողմնակալ կերպով: Ճիշդ է, որ հոս ալ ուրիշ թերութիւն մը երեւան եկած է, — թերեւս ակամայ կամ անգիտակցաբար եղած են քիչ մը շատ գրական: Ու նաեւ՝ անոնք այս անգամ ուրիշ մեկնակէտէ մը եկած, մոռցած են, բոլորովին, Պոլիսը, իրենց գործերուն, հայեցողութեան «երկիր»ային ըմբռնումին, հորիզոնին կամ շրջագծին մէջ Պոլիսը գոյութիւն չունի, կարծէք: Կամ Պոլիսը մաս չի կազմեր Թուրքիոյ ... Ասիկա ալ, իր կարգին կը կրէ ազդեցութիւնը քաղաքական նոր հայեցակէտին, երբ ուզեցին Էնկիւրին գերադասել Պոլսէն՝ բոլորովին անտեսել փորձելով այս վերջինը:

Թէեւ, իրականին մէջ, Պոլիսը մնաց նոյն մտաւոր կեդրոնը ու ոստանը՝ նոյն իսկ նորութեամբ թրծուած Թուրք երիտասարդութեան ...

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՀԱԶԱՐՈՒՄԷԿ ԱՌԱԿԱՒՈՐ ԲԱՆՔ

Աղուէսը ցատկեց ցատկըռտեց,
Ջր հասաւ կուզ կուզ խաղողին,
Կրկզեցաւ՝ դէպի վեր թըռեց,
Վա՛յ ասաց քո պէս ազոխին:

X

Մէկ փող տըւի՝ խըռեցայ,
Գըլուխըս դըդում դարձաւ.
Սա տասը փողն առ եղբայր,
Դադրէ՝ դադրի գըլխուս ցաւ:

X

Կոյրը մեռա՞ւ, ասին՝ աչքի՛ն մեռնէի,
Կուզը մեռա՞ւ, ասեն՝ կնտին մեռնէի,
Աշխարհս այսպէս է, ո՛վ եղբայր,
Գընա մեռի՛ր, կ'ասեն՝ գայիր սիրէի:

X

Էն ջըրիցը վախեցիր
Որ ոչ թըշշում է՝ ոչ խըշշում,
Էն մարդիցը վախեցիր
Որ վար նայում է՝ փըշփըշում:

X

Մէկը մէկալը խաբելու
Մեծ խելք մը չէ հարկաւոր.
Մեծն ու պըզտիկը կըրթելու
Չի՛ բաւեր խելք չափաւոր:

X

Աշխարհիս մէջ ամէն բան
Կամաց կամաց կարգի կուգայ.
Սանդուխն աստիճան աստիճան,
Սալը տիւղենով համ կուտայ:

X

Թէ գըլուխըդ պիտի կըտրեն,
Քո թըրըրդ չը կըտրեն.
Թէ մեղապարտ անեն բըքեզ,
Քո սատծովըդ չանեն:

X

Միթէ Հայ աղբար քի՞չ է
Որ ի՛նք զըրէ՝ ինք կարդայ:
Տըկնորն ինքը կը փըչէ
Ու ինք միհակ պար կուգայ:

X

Թէ ուժով է՝ ինչո՞ւ զարնես,
Ի զուր ձեռքըդ կը ցաւի,
Թէ զինով է՝ ինչո՞ւ զարնես,
Ինքիրմէ կը կործանի:

X

Երկու Քուրտը՝ մէկ կարաւան,
Երկու կին՝ մէկ բըռնակարան.
Երկու տէրտէրը մէկ խորան,
Երկու Հայը մէկ Հայաստան:

X

Թէ կանչելով մարդ տուն շինէր,
Էշն օրը հինգ տուն կը շինէր.
Թէ բունչելով հերկ զարնուէր,
Եզն օրը տասն արտ կը վարէր:

X

Քըրտին սաի, ա՛յ աղբար,
Հերի՛ք կըռուիս դեւի պէս.
Ասաց, չե՞ս գիտեր՝ խիկար,
Չէքիլմէնձէ փէլիմէկ:

ԳԱԲՐԻԷԼ ԱՐՔ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ

ՇԱԲԱԹԸ ՄԷԿ ԵՐԳԻԾԱՆՔ

ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՖՐԱՆՔԻՆ ՀԵՏ

Անցեալ օր Ռուբ Նաւախնամլին վրայ հանդիպեցայ ֆրանսական ֆրանքին, որ գլտորուելով կ'երթար: Իրեն հետ ունեցայ հետեւեալ տեսակցութիւնը.

— Բարեւ ոսկեպատիւ, գերապատիւ, ամենապատիւ Ֆրանք, ո՞ւր բարով:

— Ի՞նչ ըսիր ... ականջս ծանր է ... քիչ մը բարձր խօսէ ... ես բարձրախօս ու մեծախօս մարդոց հետ կը տեսնուիմ ...

— Ըսի, բարեւ:

— Աստուծոյ — ներողութիւն — ժողովրդական ճակատի բարին:

— Ո՞ւր երթաս:

— Ամառ է. օդերը տաք: Օդափոխութեան շրջան է: Գլուխս առած կ'իջնեմ վար, հարաւ, դէպի ծով:

— Հիւանդ ես:

— Անշուշտ ոչ այնքան առողջ: Սակայն, ամէն մարդ, հիւանդ ըլլայ թէ առողջ, պէտք ունի օդափոխութեան: Արքայութեան մէջ ապրողը անգամ պէտք է դժոխք երթայ, յանուն օդափոխութեան: Կը բաւէ որքան ատեն արձանի մը նման դրուած էի դոց բարձրութեան մը վրայ, գրկուած օդէ, լոյսէ ու ջուրէ: Հիմակ վար կ'իջնեմ, դէպի տաք ծով:

— Զգո՛յշ, չհալիս:

— Քիչ մը պէտք է հալիմ ու նիհարնամ: Հիմակուան դարը ամէն կողմ նիհարներունն է: Ամէն բան պէտք է նրբանայ, բարակնայ: Ճարպերս պէտք է հալին:

— Կրնաս կմախանալ եւ տգեղնալ:

— Մորթս տոկուն է. մորթը ամէն բան կը ծածկէ ու կը փրկէ:

— Վարի կողմերը ի՞նչ մտադիր ես ընել:

— Պուեսպէս պիտի պառկիմ, մանրավէպեր պիտի պատմեմ, պիտի լողամ եւ զբօսնիմ:

— Ծպտուա՞ծ պիտի ըլլաս:

— Ազնուականները կը ծպտուին. եւ հետզհետէ կը ժողովրդականանամ, կը պրոլետարանամ:

— Գո՞հ ես վիճակէդ:

— Ելեւէջը հաճելի է:

— Աւելի կ'իջնես դուն: Աւելի լաւ չէի՞ր ըներ բարձրանալով:

— Մարդը շինուած է Աստուծոյ պատկերով. աշխարհն ալ շինուած է տիեզերքին պատկերով: Ըսել կ'ուզեմ որ այս այս գունդը կլոր է ու դարձող, որով բարձրացում եւ անկում յարաբերական են: Մէկուն համար ինկած կրնամ նկատուիլ, միւսին համար խորացած կամ բարձրացած:

— Սա ընթացքդ բարօրութի՞ւն պիտի բերէ թէ թշուառութիւն:

— Չկայ համայնական բարօրութիւն, ինչպէս չկայ ընդհանրական թշուառութիւն: Մի մոռնար որ առատութեան շրջանին իսկ սովեալներ կան եւ թշուառութեան տարիներուն իսկ շատակերութենէ տառապողներ:

— Դուն ասկէ առաջ, քիչ թէ շատ, մարդոց հաց, գինի, պատիւ, միս, բանջարեղէն կուտայիր. հիմակ, եթէ չեմ սխալիր, փիլիսոփայութիւն տալ սկսած ես:

— Իր ունեցածը կուտայ մարդ:

— Մա՞րդ ես դուն:

— Թէեւ սատանորդի կը կարծուիմ, սակայն, մարդորդի եմ: Հակառակ Հրէի ճուտ ըլլալուս համբաւ եմ:

— Ինչպէս թէ համբաւ ...

— Եթէ համբաւ չըլլայի, կրնայի ըսել թէ մարդ չեմ ...

— Հապա ի՞նչ ...

— Աստուած:

— Ի՞նչ ... ի՞նչպէս ... օ՜, սրբապիղծ ... մեղա՛յ ...

— Ցաւագարութիւն պէտք չէ:

— Աստուած եմ, քանի մարդիկ կը պաշտեն զիս, Աստուած եմ քանի Հրեայ ...

— Հրեան Աստուա՞ծ է ...

— Աստուածները Հրեայ են:

— Խօսք' փաստերով:

— Եղիսիմը Հրեայ է, Մովսէս Հրեայ է, Եշուա Ցիսուսը Հրեայ է, Ս. Հոգին Հրեայ է, Ոսկի հորթը Հրեայ է ...

— Այսքա՞ն ...

— Միւս աստուածներն ալ Նաբիւպալիզէ եղած Հրեաներ են:

— Քանի գլուխս կը քերեմ, այնքան կը սկսիմ հասկնալ քեզ: Ըսիր որ ծովեզերք կ'երթաս. ես ալ մտադրած եմ ճամբորդել: Այնտեղ կը փափաքիմ ընկերանալ քեզի ...

— Լողալ գիտե՞ս ...

— Ի՞նչ կայ որ ...

— Ինծի ընկերանալու համար լաւ լողալ գիտնալու է: Ես պիտի մերկանամ եւ գլխիվայր ջուրը նետուիմ:

— Կամաց: Քեզ պաշտողներուն շահուն հակառակ է անկումդ:

— Ինծի պաշտող ազգը պէտք է գիտնայ զոհողութիւն ընել եւ համակերպիլ անկումիս:

— Բայց այդ ազգը քանի անգամ է որ կ'ընէ այդ զոհողութիւնը:

— Այս վերջին զոհողութիւնը պիտի ըլլայ, ի սէր հայրենեաց:

— Բայց կեցիր: Քու վար իջնելովդ ապրանքները իրենց գլուխը առած պիտի բարձրանան:

— Կը տեսնե՞ս որ համբաւ եմ: Ես կ'իջնեմ որ անոնք բարձրանան:

— Բայց ժողովուրդը, սա խեղճ ժողովուրդը պիտի չհասնի ուտելիքներու բարձրութեան: Ուրեմն ի՞նչ պիտի ուտէ ժողովուրդը:

— Ժողովուրդը իր գլուխները թող ուտէ:

— Կրնայ պատահիլ որ հատած ըլլան այդ գլուխները:

— Ցաւակցութեան պէտք չկայ: Կը կասկածիմ: Ուտելիքները որքան ալ բարձրանան՝ չեն կրնար օդը ելլել: Մարդը միշտ ուտելիքէն բարձր է, մանաւանդ սա օդանաւորդութեան շրջանին:

— Այնուամենայնիւ, ի սէր մարդկութեան, գլխիվայր անկում մի ունենար: Աստուած մը ինքզինքը պահել գիտնալու է:

— Դեռ վիպապաշտ ես: Մարդիկ հիմակ լուրջ աստուածները չեն սիրեր: Քսաներորդ դարու Աստուած մը պէտք է քիչ մը լարախաղաց ըլլայ, կրկէսներէ անցած: Պէտք է գիտնայ հեծնիլ, իջնել, պարել, ցատկել, խնդալ, իյնալ: Հին աստուածները կ'ապրէին լեռներու, ամպերու, երկինքներու մէջ: Նոր աստուածները պէտք է ապրին խորունկ տեղեր, վիհերու մէջ, ծովերու մէջ, աւազաններու եւ ճախճախուտներու մէջ, ինչպէս նաեւ գրպաններու: Ես տակաւին նոր պիտի երթամ ջուրի եզերք:

— Արժէքդ շատ պիտի չպակսի՞:

— Ձիս ջուրը նետես, դարձեալ Ֆրանք եմ:

Այս ըսելով Ֆրանքը չուեց դէպի հարաւ:

Իր դիմացը ելաւ պարոն Հայը որ Ռուբ Նաւախնամլէն վեր կ'ելլէր, քայլերը բացած, առանց ետեւն նայելու:

Իրար չբարեւեցին: Ֆրանք ու Հայ իրենց երեսը մէյ մէկ կողմ դարձուցին:

Ես մնացի ճամբուն մէջտեղ ու պտտեցի պարոն Հային ետեւէն.

— Ռուբ Նաւախնամլէն դէպի ո՞ւր կ'ելլես, Ցիսուսի մարմին:

Պարոն Հայը չոր կերպով նայեցաւ ինծի ու պատասխանեց.

— Ո՛չ ասիկա Ռուբ Նաւախնամլ է եւ ոչ ալ ես մարմին Ցիսուսի եմ: Ասիկա Ռուբ Փրան փոփիւլէ է, իսկ ես մարմին եմ Կարլ Մարքսի:

Զայս ասաց եւ չուեցաւ:

Ես դատապարտութեան սիւնի մը պէս անկուած մնացի՝ ամայացած ճամբուն վրայ: Հովը երերցուց գլխս ու ձգեց գինետունի մը առջեւ: Մտանք մէջ եւ խնդրեցինք փէրնօ մը, մխիթարութեան այս հեղուկը որ շինուած է եօթնատասնը եօթը միլիոնաբոյր Ալպեան ծաղիկներէ, քաղուած հրեշտակներու նրբասլաց մատներով:

Վանմախայլ «փէրնօ» շիշը գինետան մեհեանին վրայ բարձրացող աշտարակի մը գագաթը եղած էր: Գինեպանը շարժական սանդուղէ մը վեր ելաւ շիշը վար առնելու համար: Շաբաթ մըն է վեր ելած է ու դեռ վար պիտի իջնէ: Իսկ ես կը սպասեմ բերանբաց ...

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԵՐԵԿՈՅ

Ծաղիկն հեռուն մարգին վրայ կը կայծէ,
Թեւատարած, եւ ուռնացած ու ցօղաթուրմ,
Թերթիկներէն հովահար:

Լուսինն ամպին մէջէն շողայ անվաբան,
Արփին երկրի վրայ մարգրիտ կ'արտասուէ
Ու երեշտակիկ մ'ալ կը ժըպտի:

Հովիւն ու հօտ բաց ճամբուն վրայ տաւաղած,
Գառնուկը մերթ դէպի փարախ կու տայ խոյս,
Ամէնքն հանդարտ, լուռ ու ամփոփ:

Խաղաղութի՛ւն եւ սէ՛ր բոլոր կենդանեաց.
Միայն մարդիկըս, մեծ, մարդի ողորմ,
Բուռն հալածանքով մըտախոգուած:

Թրգմ. գերմն.-է ԵՏԱՆ

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՐԻՒՐԵՐՈՐԴ ԳԻՇԵՐԸ

Քոմաչի, «այս գիշեր հարիւրերորդ գիշերն է» ըսաւ, եւ իր սեւ մազերը, որոնք մետաքսի նման փափուկ էին, իր պզտիկ ձեռքերովը ուղղեց: Ու ելաւ պարտէզ: Բիլ երկնակամարին վրայ, բարակ մահիկը, որ ցիցեկուրեէ կը դողդղար մարմրուն լոյսով մը, հորիզոնին վրայ իջնող մութին հետ սկսեր էր փափկիլ ու պարտէզին այլ եւս արծաթուող ճամբաներուն վրայ աւեղնագործութիւններ ընել՝ պողպատէ մասերուն ստուերներուն հետ: Քոմաչի, կարմիր կամուրջին վրայ թխթխկացնելով իր տախտակէ մուճակները, ուղղուեցաւ դէպի փոքր գրեայ նստարանը, որ կը գտնուէր ծաղկեալ սալորենիին ներքեւ:

— Այս գիշեր հարիւրերորդ գիշերն է, կրկնեց ան: Հարիւրերորդ գիշերը եւ գարնան առաջին գիշերը: Բայց, եւ աւելի գեղեցիկ եմ, քան գարնան բոլոր ծաղիկները: Սիրահարս՝ Շօշօ, իր հեռաւոր պալատէն, իննսունեւինը գիշերներ հոս է եկած՝ անցնելով սպիտակ ծուխերուն, անծայրներուն եւ մեծ ու գորշագոյն հովերուն մէջէն, եւ իր փայլուն դանակովը փոքրիկ նշաններ է փորած այս նստարանին վրայ: Այս գիշեր հարիւրերորդ գիշերն է:

X

Շօշօ օր մը անոր ըսեր էր.

— Իմ հեռաւոր տունէս հոս եկայ քու սիրոյդ համար, Քոմաչի:

Իսկ Քոմաչի անոր՝

— Եթէ իննսունեւինը գիշերներ հոս գաս ու այն փորագրեալ նստարանին վրայ մէյ մէկ նշան ընես, հարիւրերորդ գիշերը կրնաս ինծի խօսիլ քու սէրէդ:

Քոմաչի համրեց նշանները, նստարանին վրայ սահեցնելով իր մատները, որոնք վարդերանգ էին ծաղիկներուն չափ:

— Մէկ, երկու, երեք, չորս ... ճիշդ իննսունեւինը: Իրապէս մեծ զոհողութիւն ... Շօշօ, իմ մէկ հրամանիս անսալով, իննսունեւինը գիշերներ հոս եկաւ: Ես ալ, զինքը դիմաւորելու համար, այս գիշեր սնտուկէս հանեցի ու հագայ ծաղկեզարդ շրջազգեստս, որ ցայգային ամպերուն չափ սպիտակ եւ վարդերու վրայի շողերուն չափ փափուկ է: Ձեռքս ունիմ սպիտակ հովահար մը, որ շինուած է դրախտի թռչուններուն սպիտակ փետուրներէն: Իսկ ինծի նման երիտասարդ ու նուրբ լուսինը կը ծեքծեքի կեռասենիներու ճիւղերուն վերեւ:

Շօշօ, քիչ վերջ պիտի գայ, իր փոփրիկուն դանակով նստարանին վրայ վերջին նշանը ընելու համար:

Ու ծաղկած սալորենիին տակ պիտի գտնէ Քոմաչին, որ մարմարէ հերուն պլպլացող իրիկնային աստղէն աւելի գեղեցիկ է:

Եւ սակայն, որքան ցուրտ է գարնան առաջին գիշերը: Պատիմ պարտէզին մէջ՝ մինչեւ Շօշոյին գալը:

Ու Քոմաչի պտտեցաւ պզտիկ ու կեալ կամուրջին վրայ՝ իր տախտակէ մուճակները թխթխկացնելէն:

X

Լուսինը, կարմիր մխականի մը նման խեթ խեթ նայելով կեռասենիներուն ետեւէն՝ հետզհետէ կորսուեր էր: Քոմաչիի ձեռքերը կը դողդղային ու մետաքսեայ շրջազգեստին երկար թեզանիքներն իսկ չէին կրնար տաքցնել զանոնք:

— Արդեօք Շօշօ իննսունեւինը գիշեր գալէ վերջ՝ հարիւրերորդ գիշերը պիտի չգա՞յ, ըսաւ: Բայց, անպայման կուգայ: Շօշօ քաջ է, իսկ ճամբան ամենագեղեցիկ աղջիկը Քոմաչին է: Չկայ իշխան մը, որ իմ մէկ հրամանիս վրայ հարիւր գիշեր իմ պարտէզս չգայ: Բայց, երանի թէ վերջին գիշեր ըսած ըլլայի: Այս օրերուն սպասումը որքան երկար տեւեց:

Ու փոքրիկ, տախտակէ մուճակները կարմիր կամուրջին վրայ թխթխկացին, թխթխկացին ...

X

Աստղերը մարմրելու, երկնակամարը ճերմկնալու, իսկ պողպատէ ծառերուն մէջէն գտնուող ճամբան գոյնչանալու սկսեր էին: Քոմաչի հեկեկալ՝ խորհելով թէ ինչու զայն այդ քան դժնդակ քննութեան մը ենթարկած էր զայն:

— Հարիւր գիշերը շատ երկար ժամանակ է: Թերեւս ծառայած իսկ է դէմքիս գեղեցկութիւնը ... Ցայգալոյսը ցուրտ է: Ծաղիկներուն վրայ ցօղ կը տեղայ ... Ու մետաքսեայ շրջազգեստին երկար թեզանիքները թրջեցան արցունքներէս: Սիրելիս պիտի գայ:

Հարիւրերորդ անգամն ըլլալով ցաւ կարմիր կամուրջէն եւ ուղղուեցաւ դէպի սալորենին:

Բայց ... սատուեր մը նստարանին քով։ Շօշօ իր սուր ու փողփողուն դանակով նստարանին վրայ վերջին նշանը կ՚ընէ։

— Շօշօ, Շօշօ ... ճիշդ հարիւրերորդ գիշերն է ... ինչո՞ւ այսքան։

Քոմաչի չկրցաւ աւարտել իր խօսքը։ Մետաքսեայ շրջազգեստին լայն ու երկար թեզանիքներուն մէջէն իր պստիկ ձեռքերով կը սեղմէր սիրտը, որ վախէն կրակ կտրեր էր։

Շօշօ, ուղղուելով.

— Այո, հարիւրերորդ գիշերն է, ըսաւ։ Իննսունինը ցերեկներ, անցնելով միջօրէի արեւուն տակ այրող բրինձի արտերէն, իրիկուններ՝ քալելով լիճերու ափունքներէն, ու երբեմն լուսնոտ կամ աստղազարդ, իսկ երբեմն ալ մթին գիշերներ կատարները մագլցելով հոս եկայ։ Քու պահանջած նշաններն ըրի փորագրելով նստարանին վրայ։ Եւ իննսունինը անգամ պալատս դարձայ ճիշդ այն ժամուն, երբ հարկ էր վերադառնալ։

Երբ աշնանային տերեւները ոտքերուն ներքեւ կը դղրդէին, Քոմաչիին քերթուածներ գրեցի։ Երբ անձրեւները մարմինս կը ծածկէին, ըսի ես ինծի,— Քոմաչիէն աւելի գեղեցիկ աղջիկ չկայ աշխարհի մէջ։ Քոմաչան իմս պիտի ըլլայ։ Երբ առաջին ձիւնին վրայ քայլերս հետքեր կը ձգէին, սիրտս լեցուն էր անոր աննման գեղեցկութեամբ։ Բայց, այլ եւս լիճերու վրայի մշուշները կը ցրտանային, բարձր կատարներուն հովերը չունչս կը կտրէին, ու յոգնած քայլերս անկարող կ՚ըլլային դաշտերը կտրել անցնելու։

Իննսունեւիններորդ գիշերը երբ ջերմութիւնը, որ մարմինս կ՚այրէր, կը կոտրէր ոսկորներս, ճամբանեբէ անցայ օրօրուելով, ու նստարանիդ վրայ նշան մը եւս փորեցի։ «Ամեն անցաւ այլ եւս, ձիւները հալեցան, գարունը եկաւ, վաղը վերջին գիշերն է», ըսի։ Բայց, ճամբաները ամէն տեւէ աւելի երկար էին։ Քոմաչին՝ չատ անգութ։ Ի խնդիր այն վստահութեան՝ զոր ան ունի իր գեղեցկութեան մասին, իննսունեւինը գիշերներ քալելով մէջքս կոտրեցաւ, ու լեռները չափելէն մարմինս ծերացաւ ..

Միջօրէի մօտ, հետզհետէ աւելի երկար թուող ճամբաներէն անցայ օրօրուելով եւ քիչ մը երկարեցայ՝ հանգչելու համար։ Բայց, երբ կրկին ճամբայ ելլելու ժամանակը եկաւ, տեղէս չկրցայ շարժիլ։ Մարթս սառեցեր էր ոսկորներուս ձեւը, ու սիրտս այլ եւս անկարող էր բաբախելու։ Խոնջած մարմնիս՝ «այս գիշեր հարիւրերորդ գիշերն է» ըսի։ «Գեղեցիկներու գեղեցիկը՝ Քոմաչին քեզի կը սպասէ սալորենիին տակ»։ Բայց, մարմինս չկրցաւ տոկալ այս յոգնութեան ու ցաւերուն։ Ջայն ձգեցի սեւ հողերուն անդորր գրկին մէջ եւ քեզի եկայ առանց անոր, Քոմաչի ...

Շօշոյին հոգին, իր սուր ու փայլուն դանակը փորագրելով նստարանին մխելով, թեւերը բացաւ իր սիրուհիին։ Բայց, Քոմաչի ձեռքերովը ծածկեց իր դէմքը եւ, ծաղկեալ սալորենին բարակ ճիւղերը թրթռացնող ճիչեր արձակելով, դէպի իր պալատը փախաւ ...

Թարգմ. ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

ՅՈՒՇԵՐ
Յ. ԶԱՐԻՖԵԱՆԻ ԿԵԱՆՔԷՆ

ԽՄԲ.— Դերասանապետ Յ. Զարիֆեանի մահուան առթիւ, «Հայրենիք» մասնաւոր թիւ մը նուիրած է անոր յիշատակին (18 յուլիս)։ Այդ համարէն կը քաղենք հետեւեալ պատմութիւնը, Սեպուհի բերնով.—

1920ին էր։ Կարս էի իմ զօրամասի հետ։ Յ. Զարիֆեանն ալ եկած էր թէ ժողովուրդին եւ թէ զինուորներուն ներկայացումներ տալու։

Կարսի մէջ ամէն ինչ աւերուած էր. ոչ կանոնաւոր բեմ էր մնացած, ոչ ալ յարմար սրահ, ամէն ինչ քանդուեր էր գործ գալի ճագուկներու կողմէ։

Սակայն, Զարիֆեանի համար դժուարութիւններ չկային։ Գտաւ սրահ մը։ Մեր զինուորները օգնեցին անոր մաքրելու զայն եւ պատրաստեցին բեմը քանի մը օրէն։

Սակայն, վարագոյր դեռ չկար։ Առանց վարագոյրի բան չէր լինի։ Վերջապէս, այդ ալ գտնուեցաւ։

Ներկայացման ներկայ էի։ Շէքլոէ Հոմս կը խաղային։ Զինուորներ եւ ժողովուրդ ուշադրութեամբ կը հետեւէին Զարիֆեանի ամէն մէկ շարժումին։ Այն վայրկեանին, երբ ոճրագործի ձեռքը պիտի կապէր, վերէն կտրուեցաւ վարագոյրի պարանը եւ վարագոյրը վար ինկաւ։ Այդ դէպքի պատճառով իրարանցում եղաւ սրահին մէջ։ Ժողովուրդը խնդացաւ, իսկ դերասանապետը, ամենայն պաղարիւնութեամբ ըսաւ.

«Վարագոյրը տարէք այն կողմը, մենք մեր երկրի մէջ առանց վարագոյրի ալ կը խաղանք։ Ի՞նչ ընենք, աղքատ ենք, եւ աւերակների միջից փիւնիկը կը բարձրացնենք»։

Ահա այսպիսի պայմաններու մէջ ան կը պատէր մեր երկրի գանազան անկիւնները։

×

1904ի վերջերը Սասունէն նոր էինք վերադարձած Կովկաս։ Մեզ հետ էր Տարօնի ճարպիկ ռէյիսը եւ Սասունի նշանաւոր առամիկ Կորիւնը, Գոմսեցի Իսօն։

Իսօն կեանքին մէջ բացի Մուշէն եւ Գոմս գիւղէն ուրիշ երկիր տեսած չէր։ Այդ տեղերէն երբ կը բաժնուի, ինքզինքը Մշոյ բանտի մէջ կը գտնի։ Բայց իր ճարպիկութեան պատճառով կը յաջողի ծակել բանտը եւ փախչիլ Սասուն։

Այս լեռներէն ան ինկաւ Թիֆլիս, ուր անոր համար ամէն ինչ տարօրինակ էր եւ հետաքրքրական։ Ժամերով փողոցի մէջ կը կանգնէր ու կը դիտէր՝ դիտելու համար թէ այդ փողոցի վրայ հաստատուած մեծ լամպերն ի՞նչպէս պիտի վառէին։

Մենք ալ նոր էինք եկած Կարսէն Թիֆլիս։ Այդ օրերուն հայ դերասանական խումբը կը պատրաստուէր ներկայացնելու «Արշակ Երկրորդը»։

Օր մը սրճարանի մը մէջ նստած էինք։ Եւ ահա մեր սիրելի դերասանապետ Յ. Աբէլեանը եկաւ ու մեզ մօտ նստաւ։ Քիչ մը խօսելէ յետոյ, մեզ վեց թէ եօթը տոմսակներ տուաւ, որ գնանք ներկայ լինենք «Արշակ Բ.»ի ներկայացման։

Շնորհակալութիւն յայտնեցինք եւ խոստացանք անպայման այդ օրը ներկայ լինել։

Մեր խոստումը, սակայն, ես ու Մուրատը չկարողացանք կատարել, որովհետեւ կազմակերպութեան կողմէն կարեւոր խնդրով մը Պաթում պիտի մեկնէինք։ Հոն քանի մը օր մնալէ յետոյ վերադարձանք, բայց արդէն ներկայացումը տրուած էր։

Դեռ Պաթում եղած առեններս լսեցինք, որ չատ անախորժ դէպք մը պատահած էր։ Մեր Իսօն, որ առաջին անգամ տեսեր է թատերական ներկայացում, կարծեր էր, թէ ամէն ինչ իրական է եւ սկսեր էր չափազանց յուզուիլ։ Եւ երբ Շապուհը, Պարսից արքան, կը բռնէ Հայոց Արշակ թագաւորը եւ զայն կը բանտարկէ «Անուշ» բերդին մէջ, Իսօն այնքան կը գրգռուի եւ իր նստած տեղէն, Արտիստական թատրոնի երկրորդ յարկի օթեակէն, անմիջապէս իր տակի աթոռը կը քաշէ, կը նետէ արքայի գլխուն եւ կը պոռայ. «Քո, մամու մեռելը ... ու քո փլլան պէփանը, Պարսիկ, ի՞նչ, Կորիւնը մեռա՞ծ է, որ դու օր ցերեկով կ՚ուզիս անիրաւութիւն անել»։

Զարիֆեանը կը տեսնէ եկող աթոռը, կը լսէ Սասնոյ հերոսի ձայնը եւ մէկ կողմ կը փախչի՝ ընկերներն ալ նախապէս զգուշացնելով։

Ոստիկանութիւնը անմիջապէս կը ձերբակալէ Իսօն եւ կը տանի բանտ։ Զարիֆեան եւ Աբէլեան կը վազեն Թիֆլիսի քաղաքապլուխ Ա. Խատիսեանի մօտ, կը պատմեն պատահարը եւ ան, կուշտ մը ծիծաղելէ յետոյ, կը կարգադրէ որ ազատ արձակեն Իսօն։

Ահա այս դէպքէն քանի մը օր յետոյ, երբ Սագաեանի կաթնատանը ես, Մուրատը, Իսօն, Աւետիսն ու Կայծակը նստած էինք, մեր մօտ եկան դերասաններ Աբէլեան, Զարիֆեան եւ ուրիշներ, ծիծաղով նստան մեր մօտ։

Աբէլեանը երկար խօսեցաւ, ծիծաղեց։ Իսօն կ՚ամաչէր։ Հերթը եկաւ Զարիֆեանին, որ ըսաւ.

— «Տօ, լաօ, Իսօ, մենք որ այդ բաները կ՚անենք՝ մեղանից չէ։ Այդ գրել են եւ մեզ տուել՝ մենք էլ կը խաղանք, որ ձեզ նման երիտասարդները ոգեւորուին ու գնան մեր դուշմանի դէմ կռուելու։ Մենք չենք այդ բաները անողը. Պարսիկներն են ատեղ հազարաւոր տարիներ առաջ»։

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՊԱՏԿԵՐԱՒՈՐ ԹՈՒՂԹ

Պատերը պատկերաւոր թուղթով զարդարելու սովորութիւնը կուգայ արեւելքէն,— Չինաստանի եւ Ճափոնի մէջ թուղթէ նման պատկերներով կը զարդարէին սենեակները։ 1555ին Հոլանտացիները Եւրոպա փոխադրեցին այս զարդարուեստը։ 1750ին Փաբրիկի անգլիական դեսպանը թուչագոյն թուղթերով զարդարեց իր բնակարանը։ Եւ հետզհետէ տեղի տուաւ գործով ու մետաքսեղէնով պատերը ծածկելու սովորութիւնը, որ այնքան սուղի կը նստէր։

Ֆրանսացի մը, Ռէվէյեոն, թղթաշինութեան գործարան մը ունէր, 1760ին ոչ միայն նմանակերտեց կապոյտ «անգլիական թաւիշը» (թուղթէ), այլ եւ շինեց թուղթեր որոնք մարմարի, մետաքսի, փայտի, փորագրուած առարկայի պատրանքը կը ստեղծէին այնքան վարպետօրէն։

Այս ճարտարարուեստը այնքան զարգացաւ, որ չուտով սաուերի մէջ ձգեց Կոպըլէնի նշանաւոր գործերուն արուեստը։ Այլ եւս սովորութիւն էր պատերը զարդարել բնանկարներով, դաշտանկարներով, թռչնանկարներով, ծաղկանկարներով, ու գոյնի հազար ու մէկ խաղերով։ Հասարակ թուղթը պատին կուտար նոր արժէք մը,— պատը, փոխանակ կահ-կարասի դառնալու, կը դառնար պերճանքի միջոց։ Հին ատեն, մահիճները կը մտնէին պատերուն մէջ, կամ դարակներ եւ սպասադարաններ կը չինուէին պատերու խորութեան մէջ, մինչդեռ 18րդ դարուն պատը անհետացաւ պատրանքը տալով ազուոր հեռանկարի մը։

Ու թուղթի այս ճարտարարուեստը այնքան զարգացաւ, որ գործարանները այլ եւս չէին համնիր ապսպրանքներուն։ Փարիզ հպարտ է այս երիտասարդ ճարտարարուեստով, եւ Ռէվէյեոնի գործարանը կը ստանայ «արքայական ճարտարարուեստի» տիտղոսը եւ ոսկեայ չքանշան մը։

1789 կը պայթի յեղափոխութիւնը, եւ հրոյ ճարակ կը դառնայ Ռէվէյեոնի գործարանը։ Իսկ Ռէվէյեոն, իր խնդրանքով, կ՚արգելափակուի Պաստիյլի մէջ, այն յոյսով թէ աւելի հանգիստ կը գտնէ ներսը քան դուրսը, ուր յեղափոխութիւնը կ՚որոտար։ Մօտ ամիս մը Պաստիյլ մնալէ վերջ, Ռէվէյեոն կ՚անցնի Անգլիա, մինչ իր յաջորդները կը վերաշինէին գործարանը։ Թուղթին վրայ պատկերները կը փոխուին այս անգամ,— փունջեան կարմիր գդակները, եռագոյն զարդածաղիկները, յետոյ իմաստութեան աստուածուհիները, ընկերային առաքինութիւնները գլխաւոր նիւթը կը կազմեն պատկերաւոր թուղթերուն։

1840ին այս ճարտարարուեստը այնքան զարգացած էր, որ տպագրիչ մեքենան անընդհատ կ՚արտադրէր, այս անգամ նիւթ առնելով արուեստագիտական պատկերներ։

Այն խօսքը, զոր ոմանք ամերիկեան բանաստեղծի մը կը վերագրեն, թէ կահ կարասին հոգին է բնակարանին, աւելի ճիշդ կը դառնայ այսպէս պատկերաւոր թուղթի ճարտարարուեստին զարգացումով, երբ բնակարաններու չոր պատերը կը ստեղծեն պատրանքը նկարչական թանգարանի կամ բարախուռն բնութեան։

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՃԱԿԱՏԱԳԻՐԸ

Revue de Parisի մէջ, Ժաք Շասթընէ կուտայ չատ հետաքրքրական վերլուծում մը Եւրոպայի ճակատագրին մասին։

Փօլ Վալէրի գրած է տեղ մը. «Եւրոպա պիտի դառնա՞յ ինչ որ է իրականին մէջ,— այսինքն մէկ փոքրիկ հրուանդանը ասիական ցամաքամասին։ Կամ Եւրոպա պիտի մնա՞յ այնպէս ինչպէս կ՚երեւի, այսինքն տիեզերքին արժէքաւոր մասը, երկրագունտին մարգրիտը, հսկայ մարմինի մը ուղեղը»։

Մեկնելով այս հարցումէն, Շասթընէ կ՚աշխատի պարզել հարցը որ դրուած է այս պահուս, երբ ահաւոր խռովք մը կը թուածէ աշխարհի վրայ։ Դարաշրջանի մեծագոյն իրողութիւնը այն է որ մեռած է այլ եւս «եւրոպական միտքը»։ Այդ միտքը ծնած էր հռովմէական խաղաղութենէն, ան կրցաւ ապրիլ Միջին Դարու խաւարին իսկ մէջ, որովհետեւ ամբողջովին կը պարփակուէր քրիստոնէութեան զգացումին մէջ։ Երբ կրօնական պատերազմները խորտակեցին քրիստոնէութիւնը, որ այլ եւս չկրցաւ վերագտնել իր բարոյական միութիւնը ոչ ալ վերստեղծել եւրոպական միտքը, հակառակ այն պայքարներուն, որոնք մղուեցան յնդմէջ բռնապետութեան եւ յեղափոխութեան, հակառակ մանաւանդ Նափոլէոնի ձախողած փորձին, որ կը ձգտէր վերահաստատել արեւմտ. կայսրութիւն, եւրոպ. միտքը կրցաւ ապրիլ «համեւրոպական համերգ»ի ձեւին տակ, ստեղծելով բարգաւաճումի արտակարգ չրջան մը։ 1914—1918ի պատերազմը վերջ դրաւ նաեւ այդ «համերգ»ին, բայց յետոյ փորձուեցաւ զայն վերստեղծել աւելի լայն ծրագրով,— Ազգերու Դաշնակցութեան ձեւին տակ։ Դիտելի է որ այդ հիմնարկութեան կազմութենէն վերջ աւելի եւս ծանրացաւ կացութիւնը։

Ըստ Շասթընէի, գոյութիւն ունին 3 խորունկ պատճառներ,— Գերմանիոյ կամքին ուժը, Գ. Միջազգայինին դերը, Մեծ Պետութեանց հակամարտութիւնները,— որոնք ստեղծած են ներկայ կացութիւնը։ Գերմանիոյ նացիները կ՚ուզեն ոչ միայն բզկտել Վէրսայլի դաշնագիրը, այլ եւ իրենց երկիրը դնել եւրոպական համերաշխութեան գաղափարէն դերեւէր։ Գ. Միջազգայինը, որուն սկզբունքները կուգան հարուածել այն սկզբունքները, որոնց վրայ հիմնուած է արեւմտեան քաղաքակրթութիւնը, կը թուի թէ ամենամեծ վտանգն է զոր ճանչցած ըլլայ Եւրոպան։ Մեծ պետութիւնները, այս «անապահով սիւները», որ կը ճօճեն անստոյգ կացութիւն մը ստեղծեցին իրենց հակամարտութիւններով, երբ մանաւանդ խորտակուեցաւ Սթրէզայի ճակատը, երբ տեսնուեցաւ որ անբաւական է բրիտանական սպառազինութիւնը, երբ սկսան իրարու յաջորդել Ֆրանսայի ներքին քաղաքականութեան վերիվայրումները, որոնց հետեւանքով՝ փոքր պետութիւնները, Ազգերու Դաշնակցութենէն իրենց ապահովութեան հաւատքը կորելով, ձեռնարկեցին իրենց քաղաքականութեան վերաքննութեան։ Սպանիական քաղաքացիական կռիւները, Ճափոնի աշխարհակալական արշաւանքները, որոնք ծանր կացութեան կը մատնեն Խաղաղականի եւ Ծայր. Արեւելքի կացութիւնը, աւելի եւս տպաւորիչ կը դարձնեն պատկերը։

1937 տարուան արշալոյսին, Եւրոպա բզիկ բզիկ եղած էր արդէն,— ոչ միայն ազգայնական հին մրցակցութիւններով, այլ եւ ներքին ընկերային կիրքերով։ Ամէն պետութիւն անձնասիրութեամբ կը փակէ մաքսային դռները, ու բռնավար վարչութեամբ մը աւելի եւս կը սաստկացնէ ժողովրդային ընդվզումը։

Եւ այսպէս հետքն իսկ մնացած չէ հիմա «եւրոպական մտքին», եւ ահաւոր աղէտի մը սարսափը կը ճնշէ հողերուն վրայ։ Թէ որքան մեծ է այդ աղէտը, կարելի է պատկերացնել խորհելով կառավարութեանց վարանոտ դիրքին մասին, երբ դիւանագիտական ամէն ճկունութիւն կը փորձուի որ չպայթի փոթորիկը, ժամանակ մը ամենափոքր թերացումն իսկ պատերազմի կը յանգէր, հիմա ... աչք կը գոցեն։ Ֆրանսական դիւանագիտութիւնը վերջերս չատ բաներու հանդուրժեց, որովհետեւ բոլորը գիտեն որ երբ պատերազմ ծագի, պիտի կործանի ամէն բան, նոյնիսկ Եւրոպան հիմնայատակ։

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԵԿՆՈՒՄԸ ԴԷՊԻ ՃԱՄԲԱՐ

Հայ արիները կանուխէն կը համախմբուին Կառ տիւ Նօռի քարափին վրայ հինգշաբթի առաւօտ ժամը 7ին, Եգիպտոսի տղաքները հուժկու եւ յաղթանդամ հոն են Ափրիկէի հրակէզ արեւին տակ գունաւորուած, Մարսէյլի Լիոնի եւ շրջակայքի արիներն ալ հեւասպառ կը հասնին, զուարթ են եւ երջանիկ, չորս տարուան իրենց երազը կ՚իրականանար։

Հօսանք եւ իրարանցում ամենուրեք։

Ծնողները սրտահատում ունին, պատուէրներ կուտան երէցներուն որպէսզի հսկեն իրենց կրտսեր եղբայրներուն վրայ, չէ որ 15 օր հեռու պիտի ըլլային իրարմէ։

Տեսարանը յուզիչ է, աչքիս կը զարնէ ժապաւէն մը փակցուած եւրաքանչիւրի կուրծքին կամ աւելի լաւ սրտին վրայ։ Մեր եռագոյնն է, հայ արիին թալիսմանն է ան, իսկ եռագոյնին տակ երիզ մը, Arménia մակագրութեամբ։

Այդ երկու խորհրդանշաններով, հայ արիները մեր ազգային ինքնութիւնը պիտի արտայայտէին, յուլիս 31ի միջազգային ճամբարի ընթացքին Հոլանտայի մայրաքաղաքին մօտ բոլոր երկիրներէ եւ վայրերէ հասած 30—35 հազար ներկայացուցիչները պիտի ողջունէին զանոնք, ուրիչ աւելի երջանիկ պետութիւններու չարքին մէջ դասաւորուած։

Տրցակ տրցակ իրեղէններ բոլորը խնամքով պատրաստուած կը զետեղուին, հայկական պարի յատուկ հագուստներ, արեւելեան նուագներ, ամէն բան հայկական հոն պիտի ցուցադրուին։ Այդ բոլորին համար ամիսներ

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— Սիրելիս, մի մտահոգուիր, ինչ որ էր հայրը, նոյնը կը լինի եւ զաւակը։

Երբ Խատիճէն կը պատրաստուէր մեկնելու, Սոնիան ալ ուզեց ընկերակցիլ անոր։ Խատիճէն վայրկեան մը Լեւոնի ձեռքը ափին մէջ պահելով, հանդարտօրէն ըսաւ.

— Գիտեմ որ անոր ամենամօտ ընկերն էիք։ Մի մոռնաք, որ անմխիթար քոյր մը ունիք հեռաւոր Ասպագայի մէջ, եւ որբ երեխայ մը։ Ես վաղը կը մեկնիմ, այդպէս կը ցանկայ ... ամուսինս։ Փոքրիկ Ալլի մասին վստահ եղէք ... Աստուած մեծ է։

Սոնիան ու Խատիճէն միասին մեկնեցան։

Երբ երեկոյեան ուշ ատեն տուն վերադարձաւ Սոնիան, բակին մէջ հանդիպեցաւ Յակոբին։ Յակոբն ալ ճիշդ այդ պահուն ներս կը մտնէր այգիի կողմէն։

— Գիտէ՞ք, Լեւոնը մեկնեցաւ,— յայտնեց Յակոբը,— ուշացաք, չէր կրնար սպասել ...

— Իրա՞ւ ...

Սոնիան յոգնած տրամադրութեամբ բարձրացաւ սենեակը։

Գլխարկն ու վերարկուն աթոռի մը վրայ նետելով՝ Սոնիա կը պատրաստուէր ննջասենեակը անցնիլ, երբ աչքին դիպաւ սեղանի վրայ ձգուած նամակը։

Քանի մը տողով Լեւոնը կը բացատրէր մեկնելու անհրաժեշտութիւնը եւ կը յիշեցնէր նախորդ օրուան կարգադրութիւնները։

Սոնիան, վերջացնելով նամակը՝ սեղանին վրայ դրաւ զայն եւ աթոռ մը վերցնելով՝ նստաւ, արմուկները յենած սեղանին։ Գացեր էր Լեւոնը, բայց նամակն իսկ բաւական եղած էր նորէն վրդովելու Սոնիայի սիրտը։ Անձնապէս կը նայէր ռուսերէն գրուած նամակին վրայ։ Զարմանալի բան, քանի կը նայէր մատիտով գրուած այդ երկտողին, իրեն այնպէս կը թուէր, որ այդ ձեռագիրը կը յիշեցնէր մէկ ուրիշը, որ սակայն կը խուսափէր յիշողութենէն։

Անշուշտ, ծանօթ, չատ ծանօթ գիր մըն էր այդ գիրը, եւ Սոնիան չէր գիտեր, թէ ինչո՞ւ համար, երբ այդ գիրը անկողին մտաւ, չարունակ այդ մասին կը մտածէր, առանց սակայն յիշելու, թէ ո՞րտեղ տեսած էր այդ գիրը կամ ինչո՞ւ այնքան ծանօթ կը թուէր այն։

Օր մը վերջը, Լեւոնը իր փոքր խմբի հետ գիշերով դուրս եկաւ Ալլեւստանէն եւ ուղղուեցաւ Ծըլըստանի վրայով դէպի Հայոց Ձոր։

ՀԱՅԴՈՒԿԱՅԻՆ ԽՄԲԻ ԹԱՓԱՌՈՒՄՆԵՐԸ

— Ծօ, խաղդ խաղա ...

— Հարիւր քսան։

— Հարիւր երեսուն։

— Հարիւր յիսուն։

— Զառ ու ցաւ,— բարկութեամբ փափախը ճակտին վրայէն ետ քշելով՝ Առիւծ Գեւօն թուղթերը իրար խառնեց,— ծօ, քու կարգդ էր թուղթ տալու. ես ալ կ՚ըսեմ, թէ ինչո՞ւ կը վաստկիս։

Սպիտակ Վանք փոքր գիւղի բէս Յակոբի տանը հաւաքուած էին այդ գիշեր «աղբի» մարդիկը։ Մինչ թոնրատան մէկ անկիւնը խմբապետները խորհրդակցական ժողով մը կ՚ունենային, ախոռի սաքուին մէջ յիսունէ աւելի հայդուկները ժամանակ սպաննելու համար, խումբերու բաժնուած կամ թուղթ կը խաղային եւ կամ կը պատմէին իրարմէ բաժնուելէն վերջ պատահած անցքերը։

Մեր Առիւծ Գեւօն Վահէի մահէն վերջ ատեն մը իր ձեւի սուգ պահելէ յետոյ, որու գլխաւոր արտայայտութիւնն էր ձեռքը խաղաքարտ չառնել, հետզհետէ սակայն իր զուարթութիւնը գտաւ, մանաւանդ Սպիտակ Վանք գալէն վերջը, ուր այնքան հին ընկերներու կը հանդիպէր։

Լեւոնը իր ընկերներով երկու օր առաջ հասած էր Սպիտակ Վանք, քըրտարնակ Ոստանի պինդ մօտը, ուրմէ հազիւ քսան վայրկեան հեռու կը գտնուէր Զարահան Սուրբ Նշան պատմական վանքը։ Տեղացիները Զաղար Սուրբ Նշան կը կանչէին զայն։ Վանքն դուրս գալէն տասը օր վերջ Լեւոնը հասաւ այդ գիւղը, ուր ժամադրուած էր ընկերներուն հանդիպելու համար։ Ճանապարհին բազմաթիւ գիւղեր հանդիպեցաւ։ Ծըլըստանէն ելլելով գիշեր մը Կոնկալանք մնաց եւ ապա Արտամէտով անցաւ Մաշտակ ու Անգղայ գետաբերանի մօտ գտնուող հայկական գիւղերը։

Լեւոնի Սպիտակ Վանք հասնելու յաջորդ գիշերը, Պիծան ու վարդապետը իրենց խմբով եկած էին Գաւաշի շրջանէն, իսկ Մոսօն եւ Մոկացի Յակոբը՝ Վերի Հայոց Ձորէն, իրենց ապագայ գործունէութեան մասին խորհրդակցելու համար։

Սաքուի մէջ հաւաքուած հայդուկներու համար այդ մէկտեղումը խնճոյական տօն մըն էր։ Որքան բան ունէին իրարու պատմելու։ Կարճատեւ ժամանակամիջոցի մը ընթացքին այնքան դէպքեր պատահած էին, ու իրենցմէ ամէն մէկը այս կամ այն ձեւով մասնակցած էր այդ դէպքերուն։ Բայց, ի հարկէ, ամէնէն աւելի պատմելիքներ ունէին Վանէն եկողները, որոնց պաշտօնական պատմողը կը համարուէր Առիւծ Գեւօն։ Մարդ քանի՞ գլխանի պիտի լինէր, որ երբ Առիւծ Գեւօն ներկայ էր, համարձակէր բերանը բանալ։

Բայց չես գիտեր ինչո՞ւ, հակառակ ընկերներու թախանձանքին, Առիւծ Գեւօն չլսելու կը զարնէր անոնց խնդրանքը՝ անպատասխանի ձգելով անոնց հարցումները, Թոփալ Սատանայի հետ սկսած խաղը չարունակելով։

— Ծօ, ախպեր, հերիք թուղթ խաղաք,— Գեւոյի մօտ տեղաւորուելով ըսաւ Սալաթը, ռուսական բանակէն փախած զինուոր մը, որ տարի մը առաջ Երկիր անցած եւ միացած էր հայդուկներուն։

Առիւծ Գեւօն ծուռ ծուռ նայեցաւ Սալաթին։ Կարծես իր սրտի նեղութիւնը բաւական չլինէր, առ Սալաթըն ալ ո՞րտեղէն մէջտեղ ելաւ։ Երկրորդ խաղը կը խաղային, ու էդ քննոտ Թոփալը առաջին խաղը չահած՝ հա հա երկրորդն ալ վաստկելու վրայ էր։ Առիւծ Գեւոյի մէջքին ճաթիլը կուգար։ Եթէ չորս բոլորը խաղին հետեւողներ չլինէին, նորէն ոչինչ, վերջէն կրնար ըսել, թէ խաղը ինք տարաւ, բայց այդքան վկաներու ներկայութեան, քիչ մը չատ վրան բաց սուտ մը պիտի լինէր։

— Ծօ, խաղդ խաղա,— Առիւծ Գեւօն պոռաց Թոփալ Սատանայի երեսին,— ժամերով կը սպասցնես ....

— Աչի, ձգեցէք էս խաղը,— մէջ ինկաւ Սալաթը,— տնաշէններ, էգուց երեկոյ կը բաժնուինք, մէկ էլ ո՞վ իմանայ, թէ ե՞րբ կը հանդիպինք ...

— Ծօ, ախպար քու զօռդ ի՞նչ է,— որպէս թէ բարկացած՝ ծուռ ծուռ Սալաթին նայելով խօսեցաւ Առիւծ Գեւօն, թէեւ ներքուստ ուրախ էր այդ բարեդէպ ընդմիջումին համար։

Գիտի ըլնալով, որ երկրորդ խաղն ալ Թոփալ Սատանան պիտի վաստկի, մեր Առիւծ Գեւօն, կեղծ բարկութեամբ մը խաղաթղթերը իրարու խառնեց, Սալաթի երեսն ի վեր պոռալով։

— Ծօ, դուն փորձա՞նք եկար իմ գլխուս, չես ձգեր որ սրտիս ուզածին պէս խաղ մը խաղամ։ Տէ, հիմա ըսէ տեսնեմ, քու զօռդ ի՞նչ է։

— Պատմէ, պատմէ,— չորս կողմէն վրայ տուին հայդուկները, շրջապատելով զայն

Առիւծ Գեւօն փքուեցաւ, երկար պեխերը ոլորեց, ծանր ու մեծ սիկարէթ մը պլլեց եւ անցուց չիպուխին ծայրը, մինչ քանի մը հայդուկները վառած լուցկի կը մօտեցնէին։ Մէկ երկու անգամ պինդ պինդ ծուխը ներս քաշեց, քթածակերէն ու բերնէն դուրս տուաւ, ռունգքով բերանը սրբեց ու սկսաւ.

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

Տոքթ. Փօլ քննած է օրիորդը եւ կ՚ըսէ թէ՝ բազմիցս սեռային յարաբերու - թիւններ ունեցած է, հետեւաբար երբ կ՚ըսէ թէ մէկ անգամ միայն եղած է, կը ստէ: Արեւելքցիները շատ վարպետ են եւ հնարամիտ: Երբ Օր. Փասթրմաճեան սկսաւ իր վկայութեան, յայտարարեց թէ այլեւս մեռած է ինք, բայց քիչ վերջ, ուրիշներու վկայութեան ժամանակ, ժպիտ մը կ՚ունենար: Օրիորդին վկայութիւնը բացարձակապէս կասկածելի է եւ կարեւորութիւն պէտք չէ ընծայել:

Կ՚ըսեն թէ Սասունի ոչ միայն սեռային յարաբերութիւն ունեցած է, այլեւ սեռային անբուժելի հիւանդութեամբ վարակած է զայն: Ենթադրենք որ այդ հիւանդութիւնները ունեցած է: 7 դեկտեմբերին մարդ չէր գիտեր թէ Սասունի հիւանդութիւն ունէր, այնպէս որ երբ Տիկին Սարաֆեան սպաննեց զայն, հիւանդութեամբ վարակուելուն համար չէր: Բայց գիտեցէք, ես փաստ մը ունիմ, Տոքթ. Փօլ դիտողնութենէ վերջ ըսաւ թէ ճիշդ է որ Սասունի սիֆիլիսի եւ ջերմամիզութեան հետքեր ունի, բայց սպանութեան ատեն երկու հիւանդութիւններն ալ վարակիչ չէին:

Հետեւաբար օրիորդը եթէ ո եւ է հիւանդութեամբ վարակուած է, անոնք Սասունիէն չէ որ կրնան եկած ըլլալ: Ճիշդ է որ Սասունի 1930էն ի վեր շատ առողջ էր եւ ինք բժշկ. մարմնին կը պատկանէր եւ բժիշկի մը քոյրը կ՚առնէր կնութեան, կատարելապէս առողջ էր եւ Տոքթ. Խուպէսէրեանի առաջարկով Տոքթ. Եաղուպ իրեն տուած է բժշկ. վկայագիր մը, յայտնելով որ սեռային ո եւ է հիւանդութիւն չունի: Ցետոյ երբ 6 ամիս ետք ամուսնալուծման դատ բացուեցաւ, ըսին թէ Սասունի այդ թուականին երկար ատենէ ի վեր վեներական հիւանդութիւն ունէր: 1931ին քննուած է եւ հաստատուած է որ վասէրմանը եւ բոլոր քննութիւնները ճէկաթիֆ են: Այդ թուականին Սասունի ջերմամիզութեան դէմ վկայական ալ ունի: Եթէ Սասունիի հիւանդութիւնը շատ հին ըլլար, այն ատեն 1936ին Սասունի չէր կրնար ո եւ է ախտ փոխանցել: 1936ին ո եւ է մէկը չէր կրնար ըսել որ Սասունի հիւանդութիւն ունէր, եւ այդ պարագան չէր կրնար մղած ըլլար Տիկին Սարաֆեանը սպաննելու զայն:

(Շար.)

բով աշխատանքներ կատարած են:

Բոլորը լաւ հագուած, կայտառ եւ ժպտուն: Հպարտ էին իրենց կուրծքին գիրովը:

Ընդհանուր պետի աղդանշանին վրայ, բոլորը շարքի կը կենան: Պետի մեկնին, վերջին ողջագուրում մը եւս: Կառաշարը կը շարժի ծիծաղ, աղաղակ, ձեռքերու շարժում, եւ «Ցառաջ նահատակ»ի թրթռուն ալիքները կը գգուէին մեր ականջները:

Բոլորս կը յանձնարարենք որ գըրեն մեր սիրելի «Ցառաջ«ին օրը օրին, այն անցուդարձերը եւ երեւոյթները որոնք ազգային հանդամանք ունին:

Ս. Գ.

Այրի տիկին Վարդուհի Շերեմէթեան, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Շերեմէթեան, Պ. Պօղոս Շերեմէթեան, Տէր եւ Տիկին Զաքար Մուրատեան եւ ազգականները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի որդւոյն, եղբօր, տագրոջ եւ ազգականին՝

ԼԵՒՈՆ ՇԵՐԵՄԷԹԵԱՆԻ

դառնակսկիծ մահը որ տեղի ունեցաւ, յուլիս 30ին, երիտասարդ հասակին մէջ:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ՚ունենայ, 2 օգոստոս, երկուշաբթի առաւօտ, ժամը 10,45ին, Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, 15 բիւ ժան կուժոն:

ԾԱՆ.— Մասնաւոր մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՎԻԷՆ, Տէր Մին.— 100:
ԱՎԻՆԵՈՆ, Նաթ. 100: (Լ. Օ. Հաչ - եայն):
ՓԱՐԻԶ (18), Ե. Հ. — 75:
ՊԵԼԿՐԱՏ, Ս. Մ.— 200:
ՍԷՆ ԺԷՌՈՄ, Կա.— 100:
ՄՈՆԹՐԷՈՅ ՍՈՒ ՊՈՒԱ, Խրիմ —70:
ՎԱՐՇԱՒԻԱ, Գ. Մարտ.— 200:
ԼՈՅ, Աֆր.— 100:
ՄՈՆԹՐԷՈՅԼ սու ՊՈՒԱ, Գ. Աչ.—35:
ՍԷՆ ՓԻԷՌ, Ն. Հէգ.— 35:
ԼԱ ՍԻՕԹԱ, Մ. Կաղ.— 70:
ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆ, Ա. Խաչ. — 120:
ՆԱՆԹ, Գ. Ս.— 70:
ՖՈՒԺԵՌ, Զ. Տօր.— 70:
ՓԱՎԻՅԵՈՆ ՍՈՒ ՊՈՒԱ, Ա. Գ.—35:
» » Գ. Գ.— 35:
ՊԱՆԺԱ ԼՈՒՔԱ, Տք. Հ.— 500:
ՓԱՐԻԶ (17), Մ. Տ.— 35:
ԼԸ ՓԻՒԻ, Գ. Տ.— 70:
ԼԸ ՔՐԷՕԶՕ, Չէթ.— 70:
ՊԷՅՐՈՒԹ, Գ. Տ. Գ.— 120:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մեր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնենք Պ. Սարգիս Էքինճեանի եւ պարագաներուն, իրենց եղբօր եւ ազգականին՝ Ուրֆայի ուբանոցի մեր ընկերոջ՝ ԿԱՐԱՊԵՏ ԷՔԻՆՃԵԱՆԻ դառնակսկիծ մահուան առթիւ:

Դ. Շալլաճեան, Գ. Հալլաճեան, Կ. Հալլաճեան, Ա. Գ. Մնացմենց (Մեսումեան):

"ՎԷՄ"

Լոյս տեսաւ ՎԷՄի ԺԹ թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.

ՎԱՀԱՆ ՄԻՆԱԽՈՐԵԱՆ՝ Արհաւիրքի օրեր: Յ. ՔԻՒՐՏԵԱՆ՝ Հայ եւ Արաբ հնագոյն յարաբերութիւնները: ՏՈՔԹ. ՎԱՀՐԱՄ ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ՝ Յուշատետրէս, Հայ — հայկական բանակցութիւնները: ՀՄ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ՝ Դէպքերը Վասպուրականում, Մի քանի ճշդումներ: Ս. ՎՐ.՝ Հայ եկեղեցու միասնականութիւնը, Ընծայեցի, Անցեալք, Ատրպետ, Հայաստան Գէորգեան, Զ. Մաթիկեան, Կեանք եւ Մշակոյթ, Գրականութեան վիճակը Հայաստանում, Րաֆֆիի յոբելեանը, Մուրատ Ռաֆայէլեան վարժարանի հարիւրամեակը, Քաղաքային թանգարան Երեւանում, «Մարջան» օպերա: Գիրք եւ մամուլ, Հրատարակութիւններ վիճակը Հայաստանում, Րաֆֆիի երկերը, Նուպարեան մատենադարան, Գրախօսական, Մ. Օրախելաշվիլի՝ «Ս. Օրջոնիկիձէ», Ն. Բաղալեան, Ն. Հանդոյց՝ «Մեր կանոնագիրը», Ս. Վ. յաւելուած, Վահրամ եպ. Մանկունի, «Գէորգ Դ. եւ իր ժամանակը»:

ՆՈՐ ՏԱՐՈՒԱՆ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ.— Ֆրանսա եւ Սուրիա 60 ֆրանք, Ամերիկա, բրիտանական կայսրութիւն, Եգիպտոս 4 տոլար, մնացեալ երկիրները 3 տոլար:

կանխիկ վճարող նոր բաժանորդներու համար նախորդ տարիներու թիւերը կէս գինով. դիմել՝

S. VRATZIAN, 13, Rue des Platanes, Cité Jardins de Plessis-Robinson (Seine)

Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme, PARIS (13e)   Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

1E PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԻՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ, ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ, ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 3 ՕԳՈՍՏՈՍ MARDI 3 AOUT 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3488

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԴԻՄԱԿԱՒՈՐՆԵՐ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ...

»»»» o ««««

Այսպէս, ուրեմն, Զապէլն ալ «մերկացուեց» ...

Մեր հայերէնով, անոր դիմակն ալ վար առած են եւ միաձայնութեամբ վտարած Երեւանի Խորհրդային Գրողներու Միութենէն, իբրեւ «գարշելի հակայեղափոխական», «երկերեսանի, կեղծաւոր»։ Մէկ խօսքով՝ «ժողովուրդի թշնամի», ինչպէս միւսները, որոնց համրանքն անգամ դժուար է ճշդել։

Իրեն հետ գլխիվայր կ'իյնայ, նաեւ, ուրիշ երեւելի մը, Եղիա Զուբար, դեռ վերջերս խմբագիր՝ Երեւանի պաշտօնաթերթին՝ «Խ. Հայաստան»ի։

Շատոնց կորսնցուցած ըլլալով զարմանալու ընդունակութիւնը, այս դէպքն ալ կ'արձանագրենք իբրեւ սովորական երեւոյթ։ Անխուսափելի։ Եւ եթէ կ'ուզէք՝ չափով մըն ալ ուշ մնացած։

Առաջին անգամ, Զապէլ Եսայեան սաստ մը լսեց խորհրդային գրողներու ընդհ. ժողովին մէջ (1937 ապրիլ 17 – 21), երբ կը փորձէր ապացուցանել թէ «Զօրեանի եւ Դէմիրճեանի նախայեղափոխական շրջանի գրուածքները գեղարուեստական տեսակէտով շատ աւելի կատարեալ էին, քան յեղափոխութեան շրջանից յետոյ գրուածները»։

Յետոյ իր բախտը նորէն բանեցաւ։

Հայաստանի կուսակցական 10րդ համագումարին մէջ, Կեդր. Կոմիտէի քարտուղարը՝ Ամատունի, զեկուցում մըն ալ Հայաստանի գրականութեան եւ արուեստի մասին թխելով, բաղդատաբար բարեացակամ խօսքեր կ'ուղղէր Զապէլ Եսայեանի մասին։ Ու կը յիշէր անոր նորագոյն վէպը, «Բարբա Խաչիկ», «որի մէջ փորձում է պատկերել Թիւրքիայի հայ աշխատաւորների յուսահատութիւնը, որոնց խաբել էին Դաշնակները, Արեւմուտքի բուրժուական «դեմոկրատիզմի» եւ նացիոնալիզմի օրինակով»։

Իսկ հիմա լսեցէք իր մեղքերը, հազիւ երեք ամիս անցած։

Խորհրդային գրողներու վարչութեան յուլիս 1ի նիստին մէջ, ներկաները ցաւ կը յայտնեն որ շատ ուշ արթնցեր են, «մերկացուած հակայեղափոխականներ Զ. Եսայեանի եւ Ե. Զուբարի» խնդիրը քննելու համար.

— «Թշնամին յաճախ հանդէս է գալիս ակտիվիստի դիմակի տակ եւ ճոռոմ փրազներով աշխատում է թաքցնել իր հակայեղափոխական դէմքը։ Այդպիսին էր նաեւ Զ. Եսայեանը։

«Զ. Եսայեանը ընդհանուր փրոնտ (ճակատ) էր կազմել հակայեղափոխական Բակունցի, Ալազանի, Մահարու եւ միւսների հետ ընդդէմ խորհրդային նուիրուած եւ կուսակցութեան գծի վրայ կանգնած գրողների։ Յայտնի է որ, իր զինակիցների բանտարկութիւնից յետոյ էլ, մինչեւ վերջերս, զզուելի եւ վարկաբեկիչ պրովոկացիոն լուրեր էր տարածում խորհրդային գրողների մասին, յատկապէսայդ գարշելի հակայեղափոխականը իրեն նպատակ էր դրել վարկաբեկելու կոմունիստ գրողներին»։ («Գրական թերթ» 21 յուլիս 1937)։

Իսկ ո՞ւր մնաց Զապէլ Եսայեանի «ցուցակ ծառայութեանց»ը, որ ոսկի կ'արժէր 1925էն մինչեւ 1933 արտասահմանի մէջ, իսկ այնուհետեւ՝ Հայաստան աշխարհում։

Հոգին ծախեց, լեզուն անգամ փոխեց, եւ ահա չքանչանը, — «գարշելի հակայեղափոխական, ժողովուրդի թշնամի»։

Այսքան անպատիւ վախճան՝ մենք պիտի չուզէինք տեսնել ամէնէն անկեալին համար իսկ։

Եւ սակայն, միշտ ալ այսպէս է պատմութեան վճիռը՝ ուրացողներուն համար։ Միշտ անողոք եւ անվերաքննելի։

Աւելի բախտաւոր չէ միւս արկածեալը, Եղիա Զուբար։

Քանի մը անգամ ինկած – ելած, ան կարծեց փառքի գագաթնակէտին հասած ըլլալ Խանջեանի ողբերգութենէն անմիջապէս վերջը։

Դեռ Բագու, Եղիա Զուբար կը խմբագրէր պարսաւանքի առաջին բանաձեւերը՝ զոհին դէմ, ամէնէն գարշելի վարկաբեկումներով։

Երբ դարձաւ Երեւան եւ գրաւեց խմբագրապետի աթոռը, անդադար իւղ կը լեցնէր կրակին վրայ, կարելի եղածին չափ սեւցնելով իրարու ետեւէ կրակը նետուած «դաւաճանները»։ Առեն մը ձայնը քաշուեցաւ, իրեն տեղ ալ փոխանորդ մը նշանակեցին։ Յետոյ նորէն արձանագրուեցաւ իր անունը, իբրեւ խմբագիր «Խ. Հայաստան»ի եւ կը կարծուէր թէ աթոռը ամուր է տակաւին։

Արդ, Մոսկուայի կուսակցական պաշտօնաթերթը, «Պրաւդա», Մայիս 7, 17 եւ 26ի թիւերուն մէջ կը հրատարակէր կոպիտ ամբաստանագիր մը, Երեւանի թղթակցին ստորագրութեամբ։

Յօդուածագիրը, հոսլխարով, դիտել կուտար թէ «Հայաստանի կուսակցական կազմակերպութիւնն աղտոտուած է խորթ մարդկանցով, որոնք սողոսկել են նոյն իսկ Կեդր. Կոմիտէին մէջ»։ Ու յատկապէս կը մատնանշէր Եղ. Զուբարը, «որը չգիտես ինչու, մինչեւ այժմ էլ գտնւում է Հայաստանի Կոմկուսի կեդր. օրկանի խմբագրի դիրքում»։

Եւ ահաւասիկ յախտը կ'իջնէ նաեւ անոր գլխուն։

Գրողներու ժողովին մէջ, Զուբար կ'ամբաստանուի թէ ամէն կերպով կը պաշտպանէր Զապէլ Եսայեանը, թէ կ'ուզէր ռուսերէնի թարգմանել «Բարբա Խաչիկ»ը, թէ «որոշ ժամանակով երկերեսանի գիծ էր տարել, մորթապաշտական, կարիէրիստական նպատակներով»։

... Ընդ ամէնը մէկ տարուան մէջ, Հայաստանի կուսակցական - քաղաքական ղեկավարութիւնը գլխատելէ վերջ, ահա գրականութիւնն ու արուեստն ալ վերածեցին փետրաթափ ագռաւներու։

Իսկ վախճանը անյայտ է տակաւին։ Շ.

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ ԵՒ Ե. ԶՈՒԲԱՐ ԱԼ «ՀԱԿԱՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ, ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ԹՇՆԱՄԻ»

Դիմակ դիմակի վրայ կը պատռի սրընթաց, անձանձրընթաց շառաչումով։ Ահա վերջին երկուքը, Զապէլ Եսայեան եւ Եղիա Զուբար (Երբեմնի խմբագիր «Երեւան»ի, ապա «Խորհ. Հայաստան»ի)։

«Գրական Թերթ»ի վերջին թիւէն (21 յուլիս) կ'իմանանք թէ, խորհրդային Գրողներու Միութեան վարչութեան յուլիս 1ի նիստին մէջ, քննուեր է «միութեան նախկին անդամներ — ժողովուրդի թշնամիներ, մերկացուած հակայեղափոխականներ Զ. Եսայեանի եւ Ե. Զուբարի խնդիրը»։

Այս առթիւ խօսեր են Ալ. Խաչիկեան, Ստ. Զօրեան, Հաճիյէ Ջնդէ, Դ. Դէմիրճեան եւ ուրիշներ, բացատրելով թէ «Զ. Եսայեանը եղել է երկար ժամանակ Դաշնակցութեան ակտիվ անդամ», «երկերեսանի», «կեղծաւոր» եւն.։ Եւ ժողովը միաձայնութեամբ որոշեր է վտարել Զ. Եսայեանը եւ Զուբարը, իբրեւ «ժողովրդի մերկացուած թշնամիների»։

Մանրամասնութիւնները յաջորդով։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ԱՐՇԱՒԸ Կ'ԸՆԴԱՐՁԱԿՈՒԻ

»»»» o ««««

Միջադէպ մը Ֆրանսացիներու հետ

Ճափոնցիները կը շարունակեն ընդարձակել իրենց արշաւանքը հիւսիսային Չինաստանի մէջ։ Չինական կառավարութիւն մը, որ ատրմանիւթ կը փոխադրէր, օդը հանուեցաւ։ Վերջին լուրերու համաձայն, Չինացիները 130,000 զինուոր ճամբայ հանած են, ճակատելու համար ճափոնական բանակին դէմ։

Ճափոնական օդատորմիղը կը շարունակէ ռմբակոծել Թիէնցինը, մասնաւորապէս համալսարանը։ Կը վախցուի որ չինական բանակին մէջ ծառայող քանի մը հարիւր գերման սպաներ ճափոնի կողմը անցնին։

Շաբաթ օր միջադէպ մը ծագեցաւ Ճափոնցիներու եւ Ֆրանսացիներու միջեւ։ Թիէնցինի միջազգային կամուրջին ֆրանսական պահակախումբը թոյլ չտուաւ որ ճափոնական զօրքը անցնի։ Ասոր վրայ Ճափոնցիները կրակ բացին, վիրաւորելով սպայ մը եւ զինուոր մը։ Ֆրանսական դեսպանը բողոքագիր մը ներկայացուց եւ ի վերջոյ կարելի եղաւ հարթել թիւրիմացութիւնները։

Ժոռէսի յիշատակը եւ խաղաղութեան դատը

Ինչպէս հաղորդած էինք, շաբաթ օր փառաւոր ցոյց մը կատարուեցաւ, Պանթէոնի առջեւ, Ժոռէսի սպանութեան տարեդարձին առթիւ։ Վարչապետն ալ գրաւոր ճառ մը ղրկած էր, զոր կարդաց արտաքին նախարարը, Պ. Իվօն Տէլպոս։ Թերթերը կը գրեն թէ երբ նախարարը խօսիլ սկսաւ, խումբ մը ցուցարարներ պոռացին.— «Թնդանօթ եւ օդանաւ ղրկեցէք Սպանիա»։ Երբ նախարարը կը մեկնէր, նոյն ցուցարարները նորէն աղմկեցին, շրջապատելով կառքը։

Օրուան գլխաւոր ճառը խօսեցաւ Պ. Լէօն Պլում, պանծացնելով Ժոռէսի յիշատակը։ Այս առթիւ ըսաւ.— «Ժոռէս ընկերվարութեան գաղափարին հասաւ խորացնելով եւ տարածելով հանրապետութեան հիմնական վարդապետութիւնները։ Չկայ ազատութիւն առանց հացը ապահովելու, չկայ ազատութիւն առանց կազմակերպուած խաղաղութեան։ Ոչ մէկ մարդ այնքան յամառօրէն, այնքան խանդավառօրէն ուզեց պահպանել խաղաղութիւնը ժողովուրդներու միջեւ։ Մենք չենք հարցներ թէ ինչ պիտի ընէր Ժոռէս, եթէ մեր տեղն ըլլար. որովհետեւ ոչ ոք իրաւունք ունի անոր տեղը բռնելու իր սեփական մտածումով։ Հարցնենք թէ ինչ պիտի ուզէր որ ընէինք մենք, մենք՝ մեր մարդկային պարզ միջոցներով։ Մենք չենք կրնար Ժոռէս ըլլալ, բայց կրնանք իր ճամբով քալել, կրնանք պայքարիլ միեւնոյն դատին համար, ոչ թէ իր հանճարով, այլ նոյն անձնուիրութեամբ, նոյն քաջութեամբ, զոհողութեան նոյն կամեցողութեամբ։ Մենք կրնանք ապրիլ եւ մեռնիլ ազատութեան, արդարութեան եւ խաղաղութեան համար»։

** Յաջորդ օրը, կիրակի, տեղի ունեցաւ դաշտահանդէս մը, Վէնսէնի անտառին մէջ, յանուն խաղաղութեան։ Այս առթիւ ալ ճառեր խօսեցան ժողովրդական ճակատի ներկայացուցիչները, Անգլիոյ նախկին նախարարներէն լորտ Հըրպըրթ Սէմիւէլ, չինացի զօրավար մը, Աշխատանքի Դաշնակցութեան ներկայացուցիչը եւն.։

Պաղեստինի բաժանման խնդիրը

Ազգաժողովին Հոգատարութեանց Յանձնաժողովը բոլոր մանրամասնութեանց տեղեկանալէ վերջ, ցանկալի կը գտնէ որ բրիտանական կառավարութիւնը նոր ծրագիր մը ներկայացնէ, Պաղեստինի բաժանման համար։ Յանձնաժողովին մեծ մասը տրամադիր կ'երեւայ սկզբունքով ընդունելու բաժանման ծրագիրը, վերապահ դիրք մը բռնելով մանրամասնութեանց համար։ Անգլիական շրջանակներն ալ հաշտարար դիրք մը բռնած են։ Կը կարծուի թէ Հոգատարութեանց յանձնաժողովը անգամ մըն ալ հոկտեմբերին պիտի գումարուի, այս հարցով զբաղելու համար, երբ Ա. Դ. Խորհուրդը քննած ըլլայ զայն։

Սպանիական ճակատին վրայ

Վերջին լուրերու համաձայն, կռիւները սաստկօրէն կը շարունակուին Մատրիտի շուրջը։ Ազգայնականները նոր յաղթանակներ կը ծանուցանեն, աւելցնելով թէ 1000 գերիներ բռնած են վերջին ճակատամարտին մէջ, ինչպէս եւ հազար քառ. քիլոմեթր տեղ գրաւած։ Հանրապետական զօրքը ուժգնօրէն կը դիմադրէ նոր յարձակումներուն։

Երկու Ֆրանսացիներ, որոնք վերջերս ձերբակալուած էին իբրեւ լրտես եւ հիւանդութեան սերմեր տարածող, գնդակահարուեցան ազգայնականներուն կողմէ։

** Հսկողութեան խնդիրը կը մնայ նոյն անելին մէջ, քանի որ համաձայնութեան մը չյանգեցաւ ոչ - միջամտութեան յանձնաժողովը։ Կը թուի թէ լուրջ փորձեր կը կատարուին մերձեցում հաստատելու Անգլիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ։ Չէմպըրլէն, Անգլիոյ վարչապետը, ինքնագիր նամակ մը ուղղեց Մուսոլինիի, ինչ որ շատ կարեւոր դէպք մը կը համարուի։ Կ'ըսուի թէ Պ. Իտըն

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Ս. ՍԱՍՈՒՆԻԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ընդհանուր դատախազին ճառը

Պաշտպան փաստաբանը, Պ. Ֆալքի, որուն ճառին առաջին մասը տուինք կիրակի, այնուհետեւ կանգ առաւ Տիկ. Սարաֆեանի կեանքին վրայ, եւ ըսաւ թէ կին մը որ պատւոյ դատի կը վերածէ այս ոճիրը, եւ պատասխանատուութեան մասին կը խօսի, պէտք էր որ իր անցեալովը արժանի ըլլար պատասխանատուութեան։ (ԽՄԲ.— Զանց կ'առնենք կարգ մը մանրամասնութիւններ)։ Այնուհետեւ Պ. Ֆալքի քննեց այն ամբաստանութիւնները, որոնց ենթարկուած էր Սասունի իր ամուսնալուծման դատին առթիւ.—

«Հայ եկեղեցին էր որ վճռեց անոնց ամուսնալուծման դատը, դատելով երկու կողմերն ալ։ Էջմիածնի կաթողիկոսը, Հայոց Պապը, երբ արժէք չի տար Սասունիի դէմ եղած ամբաստանութեանց, հասկնալի է անոնց արժէքը։ Սասունիի մասին Մէզոյի կողմէ քննութիւնները ցոյց կուտան թէ Վօժիրարի մէջ կատարելապէս պարկեշտ եւ պատուաւոր մարդու անուն ունի։ Տոքթ. Խուպէսէրեանի վկայութիւնը արժէք չունի, եթէ պատուաւոր չըլլար, մարդ չէր երթար քովը, Սասունիի յաճախորդները տարուէ տարի աւելցած են։ Եթէ կիներուն հանդէպ գէշ վարմունք ունենար, կին յաճախորդ չպիտի ունենար։ Հայ գաղութին մէջ բոլորը իրար կը ճանչնան եւ իրարու հանդէպ շատ ալ բարեացակամ չեն։ Եթէ Սասունի այդպիսի գէշ մարդ ըլլար, այն ատեն հայ գաղութը պիտի չերթար իր յուղարկաւորութեան, որ իրապէս տպաւորիչ է եղած, եպիսկոպոսը գովեստով խօսած է դամբանականը։

Սասունին մեծ դեր կատարած է Հ. Յ. Դ.ի մէջ, — Բ. Միջազգայինի պատուիրակ էր, «Համազգային»ի փոխ - նախագահ էր, վերջապէս մեծ դեր կը խաղար հայ գաղութին մէջ։ Իսկ եթէ իրեն դէմ որ եւ է գէշ փաստ ըլլար, այդ պաշտօնները չէր ունենար։

Ուրեմն Տիկ. Սարաֆեան կանխամտածուած կերպով ոճիրը գործած է։ Այդ պատճառով եւս պէտք է պատժուի»։

X

Ապա խօսեցաւ ընդհ. դատախազը։

«Հայ ատամնաբոյժ մը սպաննուած է հայ կնոջ մը կողմէ։ Մարդ մը որ կը ներկայացուի իբրեւ Տոն Ժուան մը։

Ձեր դիմաց ունիք ոճրագործ մը, որ պատասխանատուութեան մասին կը խօսի, արդարացնելու համար իր ոճիրը։ Քննենք այդ ոճիրին ազդակները։

Օր. Փասթրմաճեան հիւանդ կ'երեւար։ Մայրը կը կարծէր թէ հիւծախտի սկզբնաւորութեան մէջ է։ Ու երբ բժիշկ կը փնտռէ աղջիկը քննել տալու համար, օրիորդը իր խորթ հօր կը խոստովանի թէ Սասունի բռնաբարած է զինք։ Լինդերուն դեղ է քսեր, եւ իր գիտակցութիւնը կորսնցուցած ժամանակ՝ ատամնաբոյժը կատարեր է արարքը։ Մեծ ցաւ մը զգացեր է, Սասունի իրեն ըսեր է որ մարդու բան չըսէ։ Տուն կը դառնայ, մարդու բան չըսեր։ Քանի մը անգամ Սասունիին մօտ կ'երթայ։ Յուսահատ՝ կը խոստովանի իր խորթ հօրը, այն օրը երբ մայրը բժիշկ փնտռելու է գացեր։ Կէս գիշերին մայրը կը վերադառնայ, աղջիկն ու ամուսինը յուզուած կը գտնէ։ Ճշմարտութիւնը կ'ըսեն իրեն։ Եւ այս ընտանիքը սրճարանէ սրճարան կը պտըտի։ Անահիտ ատրճանակ մը կը դնէ պայուսակին մէջ եւ Սասունին սպաննելու կը պատրաստուի, — պիտի սպաննէ եւ անձնասպան պիտի ըլլայ, այսպէս կ'ըսէ իր մօրը։ Մայրը սիկարէթ գնելու պատրուակով դուրս կ'ելլէ, կ'երթայ Սասունիին մօտ ժամը 5ին։ Կ'ուզէ իմանալ թէ ե՞րբ կ'աւարտէ գործը, յետոյ «հետաքրքրական յաճախորդ»ի մը պատմութիւնով կը զբաղեցնէ Սասունին, ու զայն կը սպաննէ հեռախօսին գլուխը։ Զոհը գետին կ'իյնայ առաջին գնդակով, միւսները չորս գնդակ եւս կը պարպէ ու կը մեկնի։ Տուն հասնելուն կ'ըսէ աղջկան թէ սպաննած է Սասունին, «լաւ ես ըրեր» կ'ըսէ աղջիկը։

Ահա ոճիրը այնպէս ինչպէս որ է։

Երբ խնդիր մը կը քննենք, նիւթական պարագաները պէտք չէ զանց առնել, ինչպէս նաեւ հոգեկան երեւոյթները։ Երբ մարդ մը կանակէն կը զարնեն, մանաւանդ երբ գետին իյնալէն վերջ կը շարունակեն կրակել, կը նշանակէ որ վճռական կանխամտածում կար սպաննելու այդ մարդը, ամէն գնով։ Ժամը 5 - 9 սպասել յաճախորդներու երթալուն եւ գործաւորին հարցնել թէ երբ կը վերջացնէ գործը, կը նշանակէ թէ կանխամտածում կայ։ Իր արեւելեան նկարագրով, իր չարժուձեւերով ամբաստանեալը կ'ըսէ թէ Սասունին արդէն «սպաննած էր մեզի,— զիս, աղջիկս եւ ամուսինս»։

Գանք հոգեբանական երեւոյթներուն։ Աղջիկ մը իր մօր կը պատմէ ծանրակշիռ դէպք մը, իսկ մայրը որ եւ է փորձ չըներ ստուգելու աղջկան խօսքերը։ Ահա կին մը, որ բարոյականի, կրօնքի սկզբունքներ մէջտեղ կը դնէ, սակայն, ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ անիկա չերթար նախ տեսնելու ատամնաբոյժը ատրճանակը պայուսակին մէջ դնելէ առաջ եւ բացատրութիւն պահանջել անկէ։ Այդ բաները չէ ըրած։ Ընդհակառակն նենգամտօրէն անոր հետ սկսեր է հասարակ խօսակցութիւն մը։

Կ'ըսէ թէ աղջիկս ես մեծցուցած եմ, թէ երբեք չէ ստած աղջիկը։ Քանի՞ մայրեր կան որ կրնան խօսիլ այսպէս։ Ո՞վ չի յիշեր թէ կեանքի մէջ պատահած են այնպիսի բաներ, որ լսողը կ'ըսէ թէ ի՞նչպէս կարելի է որ պատահած ըլլայ այդ բանը։ Հետեւաբար նախ պէտք է ստուգէր իր աղջկան ըսածները։ Սասունի Անահիտը կը կոչէր «իմ պզտիկ Անահիտս», կը շոյէր զայն։ Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ այս աղջիկը որ յուլիսին չէր սիրեր այդ մարդը, սեպտեմբերին նորէն կ'երթայ տեսնել ատամնաբոյժը։ Անբացատրելի է սակայն։ Յետոյ, աղջիկ մը որ կոյս է, ի՞նչպէս չի յիշեր իր պղծուելուն օրը, անհասկնալի բան է սակայն։ Անբացատրելի են այս բոլորը։

Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ Սասունի օրիորդը կ'անցընէ սպասման սրահէն, ուր յաճախորդուհի մը կար, փոխանակ տանելու նրբանցքէն, ուրկից ճամբայ կար դէպի սենեակը։

Թմրութեան պարագան բոլորովին անհաւատալի է։

Քոհէն Ալբէնթ ըսաւ որ փէրիդէնը թերեւս պզտիկ գլխու պտոյտ մը յառաջ բերէ, սակայն Տոքթ. Փօլ ըսաւ որ լինդերուն վրայ փէրիդէն դնելով բան մը չըլլար։ Ուրեմն թմրութեան, ուշաթափութեան խօսք չի կրնար ըլլալ։ Բժիշկներուն տուած մանրամասնութիւնները վճռական են։

Ահա աղջիկ մը, որ կը պնդէ թէ կոյս էր եւ պղծուած է։ Տուն կ'երթայ եւ բան չըսեր մօրը։ Եթէ զոհ էր, պէտք էր մօրը վիզը նետուէր եւ յայտնէր ճշմարտութիւնը։ Մայրը զինքը այդ միջոցին կրնար տանիլ բժիշկի մը։ Մինչդեռ լռութիւն կը պահէ աղջիկը։ Ցոյց ըլլալը կը զգայ եւ մօրը բան չըսեր, այլ կ'երթայ անգամ մը եւս Սասունիին մօտ։ Եւ սովորական խօսակցութիւնը։ Բայց կարելի՞ բան է որ աղջիկ մը զինքը գլխէ հանողին հետ այսպէս խօսի։ Եթէ բռնաբարուած ըլլար, աղջիկը տարբեր դիրք մը բռնած պիտի ըլլար։

(Տար.)

Ի՞ՆՉ Է ԿԱՏԱՐՒՈՒՄ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Է.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԱՆԻՐԱՒՈՒԱԾ

Հայաստանի ժողովրդին վրդովող եւ Հայկոմկուսի ծոցում դժգոհութեան սնունդ տուող երեւոյթներին մէկն էլ այն անհանդուրժելի վիճակն է, որի մէջ դրուած է Հայաստանը հարեւան միւս հանրապետութիւնների շարքին: Ամէն օր եւ հազար ու մէկ փաստ կայ, որոնք ապացուցանում են Հայաստանի նուաստացած դիրքը համեմատած Վրաստանի կամ, նոյն իսկ, Ադրբէջանի հետ:

Ահա, օրինակ, Հայաստանի կոմ. կուսակցութեան նոր կենտրոնական կոմիտէի կազմը, որ ընտրուեց վերջին համագումարում: Առաջին տեղ դրուած է Ստալինը, երկրորդ՝ Բերիան եւ ապա գալիս են Հայաստանի մարդիկ՝ Ամատունի եւայլն: Ասենք, թէ Ստալինի ընտրութիւնը պարտադիր է բոլոր հանրապետութիւնների համար, Վրաստանի կոմկուսի քարտուղար Բերիա՞ն ինչ գործ ունի Հայաստանի ղեկավար մարմնի մէջ: Եւ եթէ Բերիան ընտրուած է Հայաստանի կոմկուսի կենտ. կոմիտէի անդամ, ինչո՞ւ փոխադարձաբար Ամատունին էլ ընտրուած չէ Վրաստանի կոմկուսի կենտր. կոմիտէի անդամ: Եթէ հաւասարութիւն է, երկու հանրապետութիւններն էլ միեւնոյն աստիճանի վրայ պէտք է դրուեն, այլապէս կը լինի մէկի նուաստացում եւ իրաւազրկում եւ միւսի բացառիկ արտօնեալ դիրք:

Մի ուրիշ օրինակ. «Խորհ. Հայաստան»ը (24 յուն.) գոհունակութեամբ հաղորդում է, թէ յունիսից սկսած Վրաստանի եւ Ադրբէջանի անասունները բարձրացել են Հայաստանի լեռները ամառանոց, «Ալագեազի, Մայմեխի, Լոռու, Զանգեզուրի, Ագմաղանի բարձր լեռնային արօտատեղիներում սպիտակին են տալիս Հայաստանի, Վրաստանի ու Ադրբէջանի անասնապահ կոլտնտեսականների վրանները»: Ուրիշ խօսքով, Հայաստանի գրեթէ բոլոր լեռնային շրջանների արօտավայրերը տրամադրուած են վրացական եւ ադրբէջանեան ոչխարներին ու կովերին: Շատ բարի, բայց Հայաստա՞նը ինչ է ստանում փոխարէնը: Բացարձակապէս՝ ոչինչ: Հայաստանը ինքը տառապում է սուր սակաւահողութիւնից, Հայաստանը չի կարողանում անհրաժեշտ քանակութեամբ տաւար պահել արօտի պակասութեան պատճառով, Հայաստանի արօտը առանց որ եւ է փոխարինութեան տրւում է հարեւան երկրների անասուններին:

Անիրաւութիւնը ակներեւ է, բայց երբ մարդիկ ծառանում են այդ անիրաւութեան դէմ եւ փորձում են պաշտպանել Հայաստանի շահերը, տեսէք թէ ինչ որակումների են արժանանում. օրինակ, մի Հայաստանի հանրապետութեան «նախագահ» Հանէսօղլեանի կողմից. «Քստմնելի գործ է կատարել հակայեղափոխական նացիոնալիստ Ա. Երզնկեանը, այդ մինչեւ ուղն ու ծուծը հակայեղափոխական սրիկան, որ ամէն կերպ աշխատել է, որպէսզի Ադրբէջանի աշխատաւորութիւնը հնարաւորութիւն չունենայ օգտուելու մեր արօտավայրերից». («Խ. Հ.» 3 յունիս):

Շնորհիւ Ամատունիների եւ Հանէսօղլեանների, Հայաստանի դռները լայնօրէն բաց են դրսի բոլոր երկոտանի ու չորքոտանի անասունների առջեւ: Պաշտպանել Հայաստանի իրաւունքները նշանակում է «հակայեղափոխական սրիկայութիւն»: Իսկ ինչ անունով յորջորջել, երբ մարդիկ գիտակցօրէն ոտքի տակ են տալիս Հայաստանի իրաւունքները: Ի՞նչպէս որակել այն խայտառակ, ոչ մի սկզբունքով չարդարացող անիրաւութիւնը, որ գործուեց, օրինակ, Հայաստանի վերաբերմամբ, Անդրկովկասեան Դաշնակցութեան հաշուեյարդարից յետոյ, երբ Անդրկովկասի համապետական գոյքերն ու հաստատութիւնները ամբողջապէս իւրացուեցին Վրաստանի եւ Ադրբէջանի կողմից, իսկ Հայաստանին բաժին հասան լոկ [illegible] ու կոտոշներ:

Անդրկովկասի Դաշնակցութիւնը համարեա 15 տարուան կեանք ունեցաւ, եւ այդ ժամանակամիջոցում երեք հանրապետութիւնների նիւթական միջոցներով ստեղծուեցին բազմաթիւ կառավարական, տնտեսական, մշակութային եւ այլ կարգի համապետական հաստատութիւններ եւ ձեռնարկներ, որոնք սեփականութիւն էին երեք հանրապետութիւնների: Այդ հաստատութիւնների եւ ձեռնարկութիւնների մեծագոյն մասը ստեղծուած էր Վրաստանում (գլխաւորապէս Թիֆլիսում, որ Անդրկ. Դաշնակցութեան մայրաքաղաքն էր) եւ Ադրբէջանում (առաւելապէս Բագւում): Երբ դաշնակցութիւնը լուծուեց, համապետական բոլոր ստացուածքները, շէնքերն ու հաստատութիւնները մեքենայօրէն անցան Վրաստանին եւ Ադրբէջանին, Հայաստանը ոչինչ չստացաւ: Անգամ Անդրկովկասեան երկրի եւ կառավարութեան պաշտօնաթերթ ռուսերէն «Զարիա Վոստոկա»ն վերածուեցաւ Վրաստանի կոմկուսի կենտր. կոմիտէի պաշտօնաթերթի եւ շէնք, տպարան, խմբագրատուն՝ ամէն ինչ դարձաւ սեփականութիւն Վրաց համայնավարների: Հայերը ոչինչ չստացան եւ ձայն ծպտուն չհանեցին, թէեւ Հայաստանը Ադրբէջանից եւ Վրաստանից ոչ պակաս չափով մասնակցել էր այդ բոլոր ստացուածքների եւ հաստատութիւնների ստեղծման: Ամենաթեթեւամիտ բոլշեւիկն անգամ չի կարող չտեսնել այն հրէշաւոր զրկանքը, որին ենթարկուեց Հայաստանը, բայց ոչ ոք չի համարձակւում բողոքել ըմբոստանալ, որովհետեւ իսկոյն կը հռչակուի հակայեղափոխական ու «ճապոն-հիթլէրական գործակալ» եւ կը դրուի բանտ կամ կ'ուղարկուի ի գոգն Զինովիեւի...

Մեր աչքի առջեւ տեղի է ունենում մի ուրիշ երկրի բաժանում. քաղքենի Անգլիան Արաբների եւ Հրեաների մէջ բաժանում է Պաղեստինը, բայց տեսէք՝ ի՞նչ միջոցների է դիմում, որպէսզի, որքան հնարաւոր է, բաժանուող ժողովուրդները չանիրաւուին եւ փոխադարձ հատուցմամբ կամ համապետական աջակցութեամբ նպաստաւորուին: Եթէ դրամատիրական մի պետութիւն այսպէս է վարւում, հապա որքա՞ն եւս արդարամիտ եւ արդարամիտ պէտք է լինէր ամբողջ աշխարհին իրաւունքի եւ արդարութեան խրատներ շռայլող խորհրդային իշխանութիւնը: Նա պարտաւոր էր, Անդրկովկասեան դաշնակցութիւնը լուծելուց յետոյ, հաշուի առնել, թէ ո՞ր մասում ինչքա՞ն ընդհանուր հարստութիւն է մնում, եւ ջանար հաւասարութեան սկզբունքով արդար բաժանում կատարել: Սակայն այդպիսի բան տեղի ունեցաւ, եւ Հայաստան ու հայ ժողովուրդը օրը ցերեկով մի անգամ եւս մատնուեցան իրաւազրկութեան եւ թալանի: Իսկ բոլոր նրանք, որ դժգոհելու կամ բողոքելու համարձակութիւնը ունեցան, անմիջապէս յայտարարուեցին «տրոցկիստ» ու «դաշնակ» եւ նետուեցին չեկայական մութ նկուղները՝ վաղը գնդակահարուելու համար, իբրեւ «հակայեղափոխական սրիկաներ», որոնք ազգամիջեան թշնամութիւն են սերմանում...

Զարմանալի բան, երբ Հայաստանի արօտավայրերը ձրի շահագործւում են Վրացիների եւ կամ Ադրբէջանցիների կողմից, դա ոչինչ: Միանգամայն բնական է եւ արդար նաեւ, երբ Հայաստանի գիւղացու ճակնդեղը տարւում է իբրեւ հում նիւթ Վրաստանի շաքարի գործարանը, կամ երբ Հայաստանի պղինձը, մարմարը, տուֆը, ցեմենտը եւ այլն արտահանւում են հարեւան երկրներ, բայց բաւական է, որ մի բան էլ Հայերը պահանջեն — «տրոցկիստ — հակայեղափոխական» պիտակը պատրաստ է: Պատրաստ է եւ բանտն ու աքսորն էլ — ականջը խօսի Աչ. Յովհաննիսեանի, Ս. Լուկաշինի, Ս. Համբարձումեանի, Ս. Տէր Գաբրիէլեանի եւ այլոց բազմաց:

Եթէ Հայաստանի արօտը, ճակնդեղը, քարերն ու միւս հարստութիւնները ծառայում են Վրաստանի անասուններին ու ճարտարարուեստին, բնական եւ արդար չէ՞ պահանջել, որ նոյն սկզբունքով Հայաստանին ծառայեն, օրինակ, Վրաստանի ցիտրուսները, թէյը կամ ծխախոտը: Բայց այսպիսի հաւասար վերաբերում իրականութեան մէջ գոյութիւն չունի. խորհրդային աշխարհում իրաւունքը զօրաւորինն է: Այսօր զօրաւոր են Բերիաները, եւ Ամատունիները ստրկօրէն կատարում են նրանց կամքը: Իսկ թէ դրանից Հայաստանին օգուտ կայ թէ ոչ ո՞վ է դրա մասին մտածողը:

Մասնաւորապէս Անդրկովկասեան դաշնակցութեան ընդհանուր գոյքերի օրինական բաժանման խնդիրը այնքան արդար պահանջ է, որ մարդ ուղղակի ապշում է, թէ ի՞նչպէս է թոյլ տրւում այդպիսի կոպիտ մի իրաւազրկում, ինչպէ՞ս են հանդուրժում Հայաստանի վարիչները եւ բողոքի ձայն չեն բարձրացնում աղաղակող անիրաւութեան դէմ:

Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ժողովուրդին բաղձանքները նկատի առնելով, մարզպանը որոշեց 25էն 60ի բարձրացնել երեսփոխաններուն թիւը: Մարզպանը ճամբայ ելաւ դէպի Ֆրանսա, երկու ամսուան արձակուրդ ստացած ըլլալով:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

ԼԷՈՆ ՊԼՈՒՄ ԿԸ ԲԱՑԱՏՐԷ ՑԱԳՆԱՊԸ

Լէօն Պլումի ճառը կը բաղկանար երեք մասէ.— Առաջին՝ ի՞նչ կատարուեցաւ իր դահլիճի օրով, երկրորդ՝ ինչո՞ւ հրաժարեցաւ Ծերակոյտի քուէարկութենէն վերջ, երրորդ՝ ինչո՞ւ կը մասնակցին Շօթանի դահլիճին:

«Մեր կուսակցութիւնը կը հաւաքուի իր գոյութեան ամէնէն ծանր վայրկեաններուն մէջ:

Ան կը գտնուի, յունիս ամսուն երկրորդ կէսի կարեւոր դէպքերուն ազդեցութեան տակ: Այդ դէպքերը ամէնքն ալ կ'ըմբռնեն, բայց չեն ընդունիր: Ինծի կը թուի թէ դահլիճի իմ ընկեր անդամները, կ'ապրինք երկար տարիներու կուտակուած վստահութեամբ, եւ ամէն օր ու ամէն վայրկեան, պէտք է մեր հաշուին մուրհակներ (չէք) քաշենք: Ես հոս կոչ պիտի չընեմ ոչ ձեր վստահութեան եւ ոչ ալ ձեր բարեկամութեան: Շատ ծանր է վայրկեանը: Պէտք է իրապէս մենք համաձայն ըլլանք, խորապէս համաձայն, առնուազն երեւոյթներու էութեան մասին: Ձեր վրայ ոչ մէկ հեղինակութիւն դեր պէտք չէ ունենայ: Մեր կուսակցութիւնը ուժեղ է եւ ազատ: Եւ պէտք է որ այդ ազատութիւնը իր ամբողջութեամբ գործածէ: Մէկ բանի իրաւունք ունինք մենք,— յստակօրէն դատել: Ժողովրդական ճակատի առաջին կառավարութեան փորձը, իմ ղեկավարութեամբ, 13 ամիս յետոյ, իր վախճանին հասաւ: Եւ ի՜նչ ամիսներ... Ձեզ կարծեր գտնուի մէկը ձեզմէ որ մեզ դատապարտէ: Մեր ընկերներէն ոմանք կը մոռնան սակայն այդ պարագաները: Իմ կառավարութեան կատարած գործերու մէկ համառօտագիր ցուցակը կարդացի, հրատարակուած մեր ընկերներու կողմէն: Ատոր մէջ մի առ մի թուած տեսայ՝ այնինչը կատարուած, այնինչը չկատարուած: Ես կը վերցնեմ վերջինը եւ կ'ըսեմ,— Իսկապէս վատ չէ եւ լաւ է կազմուած այդ ցուցակը: Բայց տակաւին շատ բաներ կան, քան բարենորոգումներու այդ շարքը»...

Այնուհետեւ կը սկսի թուել բարենորոգչական այն հսկայ շարժումը, որ Ֆրանսան օրինակ դարձուց բոլոր երկիրներուն: «Մենք նոր հանգրուան մը ստեղծեցինք մեր ազգային կեանքին մէջ: — Բարեփոխում մարդկային պայմաններու, բարեփոխում ընկերային յարաբերութիւններու, բարեփոխում բանուորութեան եւ գիւղացիութեան բարոյական եւ նիւթական գոյութեան: Կեանքը մէկ ուրիշ ընթացք առաւ, մէկ ուրիշ իմաստ ստացաւ: Երկար տարիներու տնտեսական տագնապալի վիճակը, եւ հիմնական կացութիւնը, մեր օրով սկսաւ տեղէն շարժիլ: Թէեւ դանդաղ, բայց աստիճանաբար պիտի հասնի իր նպատակներուն: «Պլումը իշխանութեան գլուխ» աղաղակը կը լսեմ չուրջս խառն զգացումներով: Կը յուզուիմ, կը նեղուիմ, որովհետեւ գիտեմ թէ այդ աղաղակը բան մը կը նշանակէ: Այդ կը նշանակէ թէ, երբ Պլում իշխանութեան գլուխ էր չանդրադառնաց իր կուսակցութիւնը: Ի հարկէ դաժան էր այդ կեանքը, ծանր էին այդ օրերը, մանաւանդ երբ հեռախօսը միշտ կը հնչէր եւ մենք անձկութեամբ կ'ըսէինք. «Ի՞նչ կայ արդեօք նորէն»: Բայց ինչ որ ըրինք ընկերվարութեան անարժան չէին: Տակաւին քիչ առաջ էր, որ զիս կը դատապարտէին իշխանութիւնը ձգելուս համար: Եթէ վատ է, ինչո՞ւ կը պահանջէք, որ կրկին իշխանութեան գլուխ անցնինք»:

Միջանկեալ անդրադառնալով սպանական հարցին յայտարարեց թէ ինք կը ստանձնէ ամբողջ պատասխանատուութիւնը իր վարած քաղաքականութեան: «Հոգ կ'ըզծէք(?), ըսէք ցը-նորք այդ քաղաքականութիւնը որ կոչուեցաւ ոչ-միջամտութիւն: Ի՞նչ կ'ուզէք ըսէք: Այդ այն քաղաքականութիւնն էր որ արգիլեց պատերազմը: Անցեալ օգոստոսին անխուսափելի էր այդ պատերազմը: Մենք գրեթէ քսուեցանք անոր եւ վանեցինք զայն յանուն խաղաղութեան: Ֆրանսան ներքնապէս միացած է եւ Անգլիան մեզ հետ է: Անմիջապէս փոխուեցաւ միջազգային կացութիւնը եւ միջազգային կարծիքը: Ժամանակը մեզի դէմ չգործեց»:

Ինչո՞ւ ձգեցինք իշխանութիւնը:

«Յունիս 22ի մեր Ազգ. Խորհուրդը ջախջախիչ մեծամասնութեամբ նկատի հաստատելու որ, լաւ ենք ըրած իշխանութիւնը ձգելով: Ամէն բան միշտ կարելի չէ: Մենք չէինք կրնար օրինական ձեւով իշխանութեան հասնելէ վերջ, յեղափոխական ձեւով ալ նուաճել զայն: Յաղթականը՝ ժողովրդական ճակատն էր եւ ոչ թէ ընկերվարական կուսակցութիւնը: Եւ ժողովրդական ճակատի ղեկավարութիւնն ստանձնեց այն կուսակցութիւնը, որ խորհրդարանին մէջ մեծամասնութիւն կը ներկայացնէր: Մեր առջեւ ունէինք բարենորոգչական ընդհանուր ծրագիր մը, որ պիտի գործադրէինք հանրապետութեան օրինականութեան շրջանակին մէջ: Ծերակոյտի քուէարկութենէն վերջ, մենք կրնայինք մնալ իշխանութեան գլուխը, բայց միայն մնալու համար: Իշխանութիւնը ժողովրդի կամքով մեզ յանձնուած պահեստ մը չէ, որ ամէն գնով պիտի ճգնինք զայն պահել: Մեր կառավարութիւնը, ճիշդ է, նախորդ բոլոր կառավարութիւններէն տարբեր բան մըն էր, բայց հանրապետական դահլիճ մըն էր եւ պէտք է որ ենթարկուէր հանրապետական սահմանադրութեան: Մեզի համար հարցը դրուած էր այսպէս,— կամ հրաժարիլ եւ կամ մնալ ու պայքարիլ: Պայքարիլ կը նշանակէ ջանալ յաղթել: Մեր հանեմէն պիտի քաշէինք ժողովրդ. ճակատի բոլոր խմբակցութիւնները: Եւ այս ձեւով ոչ միայն կուսակցութիւնն ու երկիրը, այլ եւ Եւրոպան նոյնպէս պիտի ըլլայինք զարհուրելի փորձութեան մը բովին մէջ: Ես չեմ ցաւիր, որ այդպէս ըրինք: Թշնամին [illegible] Եւրոպայի մէջ էր: Մեր [illegible] անձկութեան օրեր [illegible]: Եւ մենք չձգեցինք, որ դահլիճի տագնապը երկար տեւէ: Եւ ահա Շօթանի դահլիճը:

Ինչո՞ւ կը մասնակցինք այդ դահլիճին:

«Իմ կուսակցութիւնը կ'ըսէ,— պէտք է ընկերվարական անցնէր իշխանութեան գլուխ, քանի որ մենք խորհրդարանական մեծամասնութիւն էինք եւ դահլիճը չինկաւ Խորհրդարանին կողմէ: Ընդունինք թէ այդպէս է: Հանրապետութեան նախագահը կանչեց զիս եւ կամ ուրիշ ընկեր մը: Ժամանակ պէտք չէ կորսնցնէինք: Անմիջապէս պիտի գումարէինք Ազգային Խորհուրդը, մեր դիրքը ճշդելու համար: Ենթադրենք, որոշեցինք թէ չենք մասնակցիր Շօթանի դահլիճին եւ ինծի յանձնուեցաւ կազմել: Ի՞նչ պիտի ընէի: Պիտի դիմէի արմատականներուն: Անոնք ալ մեզի պէս պիտի պատասխանէին: Եւ հետեւանքը ի՞նչ պիտի ըլլար: Պիտի խզուէր ժողովրդական ճակատը: Պիտի դառնայի դէպի համայնավարները եւ Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը: Ի՞նչ պիտի պատասխանէին: Չգիտեմ: Ամէն պարագայի մէջ վտանգաւոր խաղ մը պիտի ընէինք եւ երկիրը նետէինք յեղափոխական պայքարի մը մէջ, որմէ կ'ուզէինք խուսափիլ: Մեր Ազգ. Խորհուրդը չուզեց եւ զգաց դէպքերու ծանրութիւնը: Ազգային համագումարը այսօր նոյնը պիտի ընէ: Ժողովրդական ճակատի համար եղած որոշումները պիտի օգտագործուին ժողովրդ. ճակատին կողմէ միայն: Փաստը մէջտեղն է: Խզում տեղի չէ ունեցած եւ Ծերակոյտը չէ հասած իր նպատակին:

Ես հոս իրաւունք ունիմ դէպքերու լոյսին տակ քննելու նաեւ իմ երկրի սահմանադրական թերութիւնները: Ծերակոյտի՝ սահմանափակ ընտրութիւն, եւ Խորհրդարանի՝ ուղղակի ընտրութիւն չարունակական բախումները կը կազմեն սահմանադրութեան մեծագոյն թերին: Ժամանակին [illegible] պէտք էր կ'արծարծէր արդէն «վերջին խօսքի» հարցը: Սակայն չկայ սահմանադրութիւն մը, որ վերջին խօսքի իրաւունքը Խորհրդարանին տայ, իսկ Ծերակոյտին ալ տայ միայն [illegible] գիծեր քուէարկելու եւ կամ [illegible] իրաւունք: Ծերակոյտը որքան [illegible] է ընդդիմանալու որ եւ է քաղաքականութեան, նոյնքան անզօր պարտադրելու զայն: Ան չի կրնար Խորհրդարանի մը մեծամասնութիւնը փոխել:

Ես կ'առաջարկէի, որ մեր կուսակցութիւնը նախաձեռնութիւնն առնէ ժողովրդ. ճակատի միւս կազմակերպութեանց հետ, ոչ միայն սահմանադրական թերիները քննելու, այլ եւ մէկ նոր ընդհանուր գործունէութեան ծրագիր պատրաստելու:

Եւ իր վերջին խօսքը կ'ըլլայ.

— Ես կը խնդրեմ լաւ [illegible] ինչ վտանգի մէջ է,— ազատութիւնը՝ Ֆրանսայի եւ խաղաղութիւնը աշխարհի մէջ»:

Պլումի ճառէն վերջ, [illegible] բանաձեւերու քուէարկութեան [illegible]: Պլումի առաջին դահլիճի գործունէութիւնը վաւերացուեցաւ գրեթէ միաձայնութեամբ, իսկ Շօթանի դահլիճի մասնակցութեան հարցը 3[illegible] ընդդէմ 1866 ձայնի:

Համագումարը վերջացաւ անգամ մը եւս անցնելով ծանր փորձութենէ մը:

Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ԸՍՏ ՀԵՐՈԴՈՏՈՍԻ, Եւդոքսի(?) եւ Ստրաբոնի, Թեսալիացի Արմենոս անունով անձ մը, հաւանաբար իշխանական ցեղէ, թողլով իր ծննդավայր Արմենիոն քաղաքը (Յունաստան) եկած է Հայաստան եւ հոն բնակութիւն հաստատած այն ցամաքամասին վրայ, որ իր անունով կոչուեցաւ Արմենիա:

« ՅԱՌԱՋ »Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՄԱՐԱԾ ՃՐԱԳԸ

Այս նայուածքները թէեւ Լուլուի համար սովորական, բայց Գարեգինի շատ բան հասկցուցին: Ծունկերէն վերջ, հիմա, լաւ մը մօտեցան: Սեղմուեցան: Տարտամ նայուածքներ:

— Ահ, որքան գեղեցիկ էք, պարոն:

— Դուք ալ աւելի, օրիորդ:

— Կը թողու՞ք...

— Ազատ էք:

Երկու շրթները փակեցան մնացին:

Լուլու շաքարի պէս ծծեց, մինչեւ որ Գարեգին ձանձրացած՝ ետ քաշուեցաւ:

Տեսան որ դռները կը գոցուէին: Թեւ թեւի դուրս ելան ու տուն ճամբան բռնեցին...

Յաջորդ օրը, Լուլու, նոյն ձեւին տակ կրկին դիմաւորեց: Այս անգամ քիչ մը համարձակ բարեւեցին իրար: Այդ օրուան վերջալոյսի արեւը հայրենի արեւին կարմրութիւնն ունէր: Դեռ լոյս ամէն կողմ: Լուլու սովորական նազանքներով մտաւ ընկերոջ թեւը ու սկսան քալել:

Օրիորդին դէմքը երէկուան դէմքին չէր նմաներ: Գարեգին յանկարծ սրտի խառնուք մը ունեցաւ: Անեբեւոյթ բան մը կը չարչարէր զինքը: Գլխուն խարտեաշ մազերը որ սափրիչին մատներուն տակ ձեւ ու գեղեցկութիւն առեր էին, տաշուած յօնքերուն քով կը փոխուէին: Աչքերը սեւորակ գոյն մը ունէին: Այտերը դեղին եւ ճերմակ փոշիէն նողկալի երեւոյթ մը ցոյց կուտային: Շրթները կ'ըսես, տուփ մը կարմիր ներկ առեր պատեր էին: Ու մէկէն մտացի հարց մը ծագեցաւ կուրծքին տակ:

— Այս իրիկուան այն աղջի՞կն է, որ թեւ թեւի կը քալենք հիմա: Իրա՞ւ նոյն աղջիկն է, որուն շրթները, երէկ, այնքան ուժով փակցանիմ[illegible]: Ափսոս, չարաչար խաբուեր եմ: Ու մտքին մէջ ձգել փախելու ծրագիր մը որոճաց:

Լուլու լաւ մը սեղմուած ընկերոջը, սարէն ու ձորէն կը փչէր: Սակայն Գարեգին չլսելու կուզար: Եւ խելքն միտքը ինկաւ Սառայի հեզանուշ նայուածքը, սեւ ու խոշոր աչքերը, կարմիր այտերը, ուր կարծես արեւը, իր փոշին ցաներ էր: Ապա շրթները, որ այդպիսի մը աղջկան շրթներուն պէս քաղցր եւ բնական էին: Տխրեցաւ: Արժանապատուութեան զգացումին հետ սոսկալի ամօթանք մը զգալով դէմքը կախեց:

— Ի՞նչ ունիք, Գարեգին:

—Առտուընէ ի վեր անհանգիստ եմ, Լուլու: Եթէ կարելի է, պիտի խնդրեմ որ ազատ ձգէք զիս:

— Մտահոգիչ բժիշկ մը կը ճանչնամ, եկէք տանիմ ձեզ թող քննէ:

— Շատ ազնիւ էք, Լուլու, ինծի համար յոգնելու պէտք չկայ: Ծանր հիւանդ չեմ, այլ պարզապէս հանգստանալ կ'ուզեմ: Ուրիշ օր, ուրիշ առթիւ, ու ձեռքը երկարեց ընկերուհիին:

— Ներողութիւն, Լուլու, չէք նեղուիր, չէ՞:

— Երբեք:

Ուրեմն, ցտեսութիւն: Ի հարկին կը գրեմ ձեզի:

Լուլու ինքնավստահ Գարեգինի խօսքերէն, բոլորովին հրդեհուած կեցաւ մայթին վրայ ու նայեցաւ անոր պարթեւ հասակին, որ հետզհետէ կ'անհետանար երթեւեկող բազմութեան մէջ:

×

Նամակ մը ձեռքը դռնապանուհին Գարեգինի դուռը զարկաւ:

— Պարոնին նամակ մը կայ:

— Շնորհակալ եմ, տիկին:

Անմիջապէս բացաւ ու սկսաւ կարդալ: Հազիւ քանի մը տող, եւ ահա կանգ առաւ բառի մը առջեւ որ չէր հասկնար: Մտածեց: Առանց սակայն որոշ գաղափար մը կազմելու, շարունակեց:

Դեռ վերջաւորութեան չհասած, առաջինէն աւելի խորհրդաւոր բառ մը եւս գտաւ որ ամբողջ նախադասութիւն մը կ'արժէր: Զարդալէս բան մը հոգի պէս սուր եկաւ ու անցաւ մտքէն: Գլխէն մինչեւ ոտքը սարսուռ մը զգաց: Եւ սակայն շարունակեց:

Նամակին վերջին նախադասութիւնն ալ աւելի սահմռկեցուցիչ գտաւ:

— Անպատճառ երկրորդ մահ մը եւս պատահած ըլլալու է, մինչեւ ինքնիրեն եւ, մեռնողն ալ հայրիկս է:

Այսպէս, քանի մը անգամ եւս ետեւէ կարդաց, մինչեւ որ այդ անեղծուածային բառերուն խորը թափանցելով գտաւ գաղտնիքը:

— Հայրիկս է մեռնողը, դողացին շրթները եւ կամացուկ մը ձեռքերուն մէջէն նամակը սահելով ինկաւ գետինը:

Պահ մը այդպէս, փոթորկայոյզ գլուխը ձեռքերուն մէջ կեցաւ: Ի՞նչ ընել: Օրերու կարօտ հեռաւորութենէ մը չէր կրնար անմիջապէս լրացուցիչ պատասխան առնել: Երկու բառով հեռագիր մը, նոյնպէս չէր կրնար իր պահանջին գոհացում տալ: Մանաւանդ թէ ի՞նչ պայմաններու տակ մեռած է հայրիկը:

Ամբողջ գիշերը չարչարուելէն վերջ, առաւօտուն նոյն մտածմունքը հետը գործարան տարաւ: Աչքին առջեւն էր հայրիկը: Մանաւանդ Սառան որուն խոնարհ նայուածքը նուիրական յիշատակի մը պէս դրոշմուած էր մտքին մէջ:

Այդ օրը յոգնած, ընտանի մը երեւոյթը ունեցաւ Գարեգին: Թոյլ աշխատանք մը կը կատարէր: Այնպէս մը մխրճուած էր օրուան գործին ծալքերուն մէջ որ նոյն իսկ մոռցած էր կէս օրուան կերակուր ուտել:

— Հը, բարեկամ, կ'երեւի թէ [illegible] մէկտեղ ինկած է նորէն, [illegible] ճաշի անգամ չես ուզեր երթալ, [illegible] ընկերներէն մէկը:

Գարեգին լուռ նստեցաւ խումբին մօտ, մտածկոտ:

Շատեր կերան եւ վազեցին գործի, բայց ինքը դեռ պիտի մնար այդպէս, եթէ յանկարծ վերակացուն չկանչէր դէմը:

— Ի՞նչ է պատահեր ընկեր, [illegible]:

Գարեգին թրջուած աչքերով սկսաւ շաքարին տուփերը շարել սայլակին մէջ: Եւ յաջորդ օրը, իբրեւ պատասխան ընկերներուն, ձախ արմուկին սեւ շղարշ մը կապեց: Ամբողջ երկու ամիս, հօրը մահը չհեռացաւ իր մտքէն: Սառայի գրկուելիք նամակներուն թիւը աւելցաւ: Բայց երկիր վերադառնալու ոչ մէկ միտք կը յայտնէր: Ամառ: Աշուն: Եւ ահա վերջապէս, ձմրան սկիզբի օրերուն, Սառայի տխրանոյշ նամակներուն շարքը սիրտը բացաւ.

— Ձմեռը թող անցնի, գարնան առաջին օրերուն ճամբայ կ'ելլեմ:

ԾԱՏՈՒՐ ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

(10)

ԴԷՊԻ ԾՈՎԱՓ

— ❦ —

Ֆըշ, Փըշ, Փըշ ...

Ու կը շարժի սատանի կառքը բեռնաւոր բազմութեամբ որ կը փախչի հեղձուցիչ օդէն Փարիզի ննդաւոր ...

Գործարանի ծուխն ու մուրը, «շէֆ»ն ու գործերն ետեւ թողած, ես ալ անոնց նման շունչս կ'առնեմ կայարան, ժամ առաջ հասնելու ափունքը ծովին, առնելու կարօտս ալիքին, ազօթելով ընկերվարական կարգերուն:

Կը սուրանք հալածելով դաշտերն ու անտառները, քաղաքներ ու գիւղեր ետեւ թողած: Ահա մարդիկ արտերու մէջ երջանիկ ու խրճիթներ անհոգ անսեթեւեթ, ազատ աշխարհի աղմուկէն ու մաշեցնող կռիւէն ...

Պէրք - Փլաժ, քաղաք մը տխուր եւ ուրախ, ուր արցունքը եւ ժպիտը կը խօսին զուգընթաց, ուր հիւանդանոց - ապաքինարաններու շքեղ, բայց տխուր շարքը առաջին առթիւ դէմդ կը ցցուի, փոխադրելով քեզ ցաւի ու կարեկցութեան ոլորտներուն մէջ: Մինչեւ իսկ փողոցներու մէջ կը տեսնես մարդիկ մահիճ - կառքերու վրայ երկնցած, իրենց տուներուն առջեւ կամ պատշգամը կամ քշուելով, քիչ մը օդ ու արեւ շնչելու, իրենց տկար ոսկորները զօրացնելու համար: Ուրիշ շատեր քիչ մը լաւցած, նոյնպէս կը շրջին անթացուպերու կռթնած, երկու սեռէ ու ամէն տարիքէ:

Ու օդափոխութիւնդ կը դառնայ ի տես այս քալորին:

Կ'այցելեմ նախ հիւանդանոցի մը մէջ պատսպարուած բարեկամի մը, Սուրէն Նաւավարեանի, որ նոյն ախտէն բռնուած դամուած է իր անկողնին տարիներէ ի վեր: Որքան կ'ուրախանայ ու կը մխիթարուի պահ մը, երբ Հայ մը կ'այցելէ իրեն մինակութեան եւ օտարութեան ու ցաւի այդ օրերուն: Երկար ու յամր է իր դարմանումը, բայց կը յուսայ բուժուիլ օր մը: Կը խօսինք աջէն ձախէն, մանաւանդ ազգային խնդիրներու շուրջ, որոնցմով այնքան կը հետաքրքրուի այդ վիճակին մէջ իսկ եւ կը յուսայ թէ երբ լաւնայ նորէն պիտի մասնակցի հանրային կեանքին, ինչպէս առաջ:

Որքա՜ն երախտապարտ է «Յառաջ»»ի խմբագրութեան որ կանոնաւորապէս եւ սիրայօժար իրեն կ'ուղարկէ թերթը: Այդ է արդէն իր միակ մխիթարութիւնը, քանի որ պատեհութիւն կ'ընծայէ գոնէ հեռուէն տեղեկանալու ազգային անցուդարձերուն:

Կը թողում զինքը, խոստանալով նորէն տեսնել, քանի հոս գտնուիմ:

Ուրիշ հիւանդանոցի մը մէջ ալ կը գտնուի երիտասարդ հայ հիւանդ մը, Պ. Բաղդասեան, իսկ երրորդ մըն ալ Վիլ – Ֆրանշէն եկած:

Ու քայլերս կ'ուղղեմ կապոյտ ծովուն, ալիքներուն:

Բայց քարափին վրայ նոյն երեւոյթը եւս ուրախ եւ տխուր: Նորէն կառք - մահիճները ամէն քայլիդ, հիւանդանոցներէն կամ իրենց տուներէն տարուած հիւանդներ, երկնցած՝ միշտ կռնակի վրայ, բաց ծովու օդը ծծելու մօտէն:

Եւ բազմաթիւ խումբեր մանուկներու ճերմակ աւազներու վրայ, նոյն ոսկրախտին ենթակայ, որոնցմէ կապուած կամ գաճերու մէջ, խաչուհիներու հսկողութեան տակ կը զբօսնուն անհոգ և անտարբեր իրենց բախտին: Կը հասնիմ ծովուն տեղատուութեան ժամանակ: Աչքդ առածին չափ աւազէ անկողին մը, քալէ ու քալէ, եթէ ոտքերդ բոպիկ են, մինչեւ փրփուրը ալիքներուն քեզ զարնեն:

Հրեաները հոս ալ բաւական թիւով գաղութ մը ունին, հարուստ են եւ թերթ անգամ կը հրատարակեն իրենց լեզուով:

Անոնք ալ մեզ նման ցիրուցան, թափառական, հալածական եւ յարմարող իրենց բախտին, այն տարբերութեամբ որ ներքուստ կը կազմեն մէկ ճակատ եւ առոր շնորհիւ պաշտպան ունին եւ կը յուսան տիրանալ իրենց նախնեաց երկրին:

Մենք աւելի հայրենասէր ու հայրենաբաղձ բայց անտէր ներսէն ու դուրսէն:

Ե՞րբ պիտի գայ այն երանելի օրը որ մենք ալ սթափինք ու զգանք կարեւորութիւնը միութեան ու ուժին, ձեռք բերելու համար ամբողջացումը մեր հայրենիքին եւ ազատութեան:

ՄԷՆ - ՍԷ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԽԱՆԱՍՈՐԻ 40ԱՄԵԱԿԸ

ԿՐԸՆՈՊԼ.— Մենք ալ տօնեցինք Խանասորի արշաւանքին 40ամեակը, Յուլիս 25ին, Լանսէյի մէջ, ջրառատ պուրակի մը մէջ: Լանսէէն եւ Կրընոպլէն ընկերներ եւ համակիրներ կանուխէն համախմբուած էին ծառերուն տակ: Հանդէսը բացուեցաւ ժամը 3ին «Կարկուտ տեղաց»ով: Օրուան նախագահը բացատրեց տօնին նշանակութիւնը: Գեղարուեստական բաժնին իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը բերած էին տիկիններ Լ. Թորոսեան, Նահապետեան, Օր. Ս. Վաւեան եւ Պ. Ս. Զօրեան: Օրուան բանախօսը ընկ. Թադէոս Այվազեան (Լիոնէն) խօսեցաւ մօտաւորապէս մէկ ժամ, մանրամասն պատմելով արշաւանքին արժէքը: Ի վերջոյ յիշեցուց «Սիրելի հայրենակիցներ, հեռու չէ միայն Հայու արիւն կրել ձեր երակներուն մէջ, պէտք է սիրել ձեր անցեալին փառքը կազմող հերոսներուն յիշատակը եւ առաջնորդել նորահաս սերունդը անոնց լուսաշող ճամբով, փրկուելու համար օտարացման վտանգէն»:

Այս առթիւ վիճակահանութեան գրուեցաւ ափսէ մը «փաքլավա» նուիրուած տիկ. Ընքապապեանի կողմէ: Շահեցաւ տիկին Եղեկիէլեան (Լիոնէն), նուիրելով 10 ֆրանք եւ պիսքիւիթի աման մը շահեցաւ ընկ. Ուզըրեան, աւելցնելով 5 ֆր.: Իսկ Պ. Արամ Զօրեան նուիրեց 50 ֆր. ի նպաստ Հ. Յ. Դաշնակցութեան դրամարանին:

Շնորհաւորելի էր Լանսէի մեր խումբը հանդէսին կանոնաւորութեան եւ իր ջանասիրութեան համար:

Դաշտահանդէսը վերջացաւ լաւ տպաւորութեամբ եւ երկու օթօքարերով վերադարձանք Կրընոպլ ուրախութիւնը մեր սրտին, հայկական երգը մեր շրթներուն:

Տ. Սողոմոնեան

ԴԺԲԱ՜ԽՏ ՈՐԲԵՐ...

ՎԱԼԱՆՍ, 20 Յուլիս.— Ութ ժամուան գործարանային տաժանելի աշխատանքէն յետոյ՝ սուլիչի ազդանշանով դուրս կը խուժենք:

Գեղեցիկ է բնութիւնը, եւ այդ գեղեցկութենէն այս օրերս կ'օգտուի մեր քաղաքը: Ջինջ երկինք եւ կիզիչ արեւ:

Վալանսը պատկերն է Փարիզին, ամէն քայլափոխիդ Հայու մը, բարեկամի մը կամ ընկերոջ մը կը հանդիպիս:

Ահա տիկին մը, «Փրիվա պիտի տանիմ», կ'ըսէ տիկնոջս, առանց բարեւելու եւ կը հեռանայ:

— Ո՞վ է այդ, որ Փրիվայի յիմարանոցը կը ղրկուի:

— Տիկին Հայկուհին, Հայկազին կինը: Ամուսինը մեռաւ երեք տարի առաջ, գործողութենէ մը վերջ, ձգելով հինգ զաւակներ (4 մանչ, 1 աղջիկ):

Խեղճ տիկին Սիմոնեանը, իր ամուսնոյն մահէն վերջ, նորածին զաւակը փուփոնիէր դնելով, ձեռք առաւ գործարաններուն ճամբան, կերակրելու համար իր անչափահասները:

Արդէն ֆիզիքապէս տկար, չդիմացաւ երեխաներուն ու դուրսի գործերուն եւ մանաւանդ չդիմանալով չքաւորութեան, ինկաւ հիւանդանոց:

Երկու անգամ կ. Խաչը այցելեց եւ նիւթապէս օժանդակեց, ու Օգոստոս 15ին, կ. Խաչի օգափոխութեան կայանին պիտի ղրկէ 8 տարեկան Պետրոս Սիմոնեանը, ուրիշ որբի մը հետ»:

... Ուղեղս դարձաւ, հրաշափայլ արեւը կարծես խաւարեցաւ, եւ փոխանակ օդ առնելու, տուն մտայ, այս հինգ դժբախտ մանուկներուն պարագան «Յառաջ»ին հաղորդելու համար:

Ի՞նչ պիտի ըլլան այս մանուկները (4 մանչ, 1 աղջիկ). ֆրանսական որբանոցներ շատ կան, իսկ հայկական որբանո՞ց... եւ ըսել որ «արեւը ամէնուն համար կը ծագի»: Թոյլ պիտի տրուի՞ որ ասոնք ալ օտարութեան մէջ կորսուին...: Շ. Սեւեան

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ՏԱՐԵԿ Ն ՀԱՆԴԷՍԸ

Համակիր ստուար բազմութիւն մը անգամ մըն ալ եկած էր խռնուիլ այս հնամենի կրթական հաստատութեան շուրջը, գնահատելու համար անոր սանուհիներուն ջանքերը:

Ինքնապահպանման բնազդը կը մղէ հայ մայրը եւ հայրը, խմբուելու հայ կրթական ո եւ է ձեռնարկի շուրջը:

Այդ ուղղութեամբ՝ այս սկսնակներուն մէջ եղած թելադրանքները եւ խրախուսանքները բարերախտաբար լսուած են միշտ, եւ հաճելի է նկատել որ ժողովրդական համակրանքը միշտ պատասխանած է դրականօրէն:

Հանդէսին բացումը կատարուեցաւ «Մարսէյյէզ»ի եւ Դպրոցասէրի քայլերգներով, ներկայութեամբ Ռէնսիի քաղաքապետի պաշտօնական ներկայացուցիչին:

Դպրոցին Խնամակալ Մարմնին կողմէ Տիկին Ա. Թովմասեան ֆրանսերէն դրութեամբ մը արտայայտեց հաստատութեան վարիչներուն երախտագիտական զգացումները ֆրանսական ազգին եւ քաղաքին իշխանութեանց, որոնք բարեացակամօրէն նպաստած են ամէն կարգի դժուարութիւնները հարթելու համար:

Տիկին Պերճուհի Մադլըմեանի տեղեկագրէն ծանօթացանք Վարժարանին 1936 - 37 տարեշրջանին կրթական կեանքը յատկանշող մանրամասնութիւններուն:

Այդպէս՝ Վարժարանը ունեցած է հինգ դասարան 43 աշակերտուհիներով:

Նկատի ունենալով տեղական պահանջները, Խնամակալութիւնը որոշած էր հինգ դասարաններն ալ անխտիր ղրկել քաղաքին ֆրանսական վարժարանը, ուսման բոլոր ճիւղերն ալ ֆրանսերէնով ուսանելու համար. իսկ հինգշաբթի օրերը եւ շաբթուան մէջ քանի մը իրիկուններ յատկացուած են հին եւ նոր հայերէնի, հայ ժամանակակից գրականութեան պատմութեան, Հայոց պատմութեան, կրօնագիտութեան, բարոյագիտութեան, առանձին անտեսութեան, գեղագրութեան եւայլ դասերու:

Այս տարի հայագիտական դասընթացքը աւարտած են վեցերորդ դասարանի հետեւեալ օրիորդները.— Եւգինէ Պօղոսեան, Անթուանէթ Կարապետեան, Վարդուհի Գասպարեան, Թէրէզ Գասպարեան, Հռիփսիմէ Ճոչկունեան:

Ֆրանսական վարժարանէն շրջանաւարտ եղած են.— Եւգինէ Պօղոսեան, Անթուանէթ Կարապետեան, եւ հինգերորդ դասարանէն՝ Ռոզա Պիպեան, Անժէլ Քէլէշեան, Դ. դասարանէն՝ Արուսեակ Փափազեան, Մ. Լուիզ Մարտիկեան, Գ. դասարանէն՝ Տրնիզ Կարիպեան, Նարկիզ Վանլեան, եւ Ա. դասարանէն՝ Նատիա Բէկլեան, Պայծառ Առաքելեան:

Սկսնակ դասարանէն արագ յառաջդիմութեան եւ աշխատասիրութեան համար մրցանակներ ստացած են՝ Հռիփսիմէ Գարաճեան, Արաքսի Մելոյեան: Բոլորն ալ Ա. կամ Բ. մրցանակներով:

Հանդէսին գեղարուեստական բաժինը կ'սկսէր Պուշկինի «Ոսկի ձկնիկը» հէքեաթով, թարգմանուած Վարժարանի ուսուցիչներէն Աշխէն Տատուրեանի կողմէ, ներկայացուելով յաջողապէս:

Վարժարանին փոքրիկները ջերմօրէն ծափահարուեցան իրենց «Նաւաստիներու պար»ին եւ «Ծաղիկներու պատկեր»ներուն մէջ: Ուշագրաւ էին նաեւ՝ ֆրանսերէն լեզուով՝ «La chanson à travers les âges»ի երգախառն պարերը եւ մանաւանդ Կոմիտասի երգերուն վրայ ձեւաւորուած «Հայկական պարեր»ը, որոնց կրկնումը պահանջեց հասարակութիւնը:

Գեղարուեստական բաժնին շատ գնահատելի մասնակցութիւն մը բերած էր մանկամարդ դաշնակահարուհին Օր. Թիւրապեան, իսկ հաճելի յայտնութիւն մը եղաւ ապագայ դաշնակահարուհի վեցամեայ Նատիա Բէկլեան, իր նուագած մէկ փոքր կտորով:

Գնահատութեան արժանի աշխատանք կատարած էին խնամակալ տիկինները եւ ուսուցչուհիները շաբաթներու ընթացքին պատրաստելու համար հաճելի այս ժամերը: Մասնաւոր յիշատակութեան մը արժանի էր Օր. Հիւկէթ Իչգալացեան, «La chanson»ի ֆրանսական պարերուն ղեկավարի եւ դերակատարի հանգամանքով:

ՀՐ. ԱԼԵԱՆԱՔ

ՄԱՄՈՒԼ

ՑԵՂԱԿՐՕՆ ՈՒԽՏԵՐԸ

— . —

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ խմբագրականի մը մէջ, Ցեղակրօն Ուխտերու 4րդ համագումարին առթիւ (20 Յուլիս).

— «Անցեալ շաբթու տեղի ունեցաւ Հ. Յ. Դ.եան Ցեղակրօն Ուխտերու 4րդ Պատգամաւորական ժողովը:

Ընդամէնը չորս տարուան կեանք ունեցող այս կազմակերպութիւնը, ինչպէս երեւան եկաւ նաեւ այս Պատգամաւորական ժողովին մէջ, հաւանութեան նկատելի նշաններ ցոյց կուտայ արդէն եւ, թէեւ թիւով չաճիր բազմալի արագութեամբ, որակով սակայն, աւելի ու աւելի կը բարձրանայ տարուէ տարի:

Հարկաւ, ոչ կարելի է եւ ոչ ալ արդար է, որ Ամերիկայի մէջ մեծցող մեր նոր սերունդէն սպասենք ու պահանջենք այն, ինչ որ ամենայն իրաւամբ պիտի սպասէինք ու պահանջէինք Հայաստանի մէջ ծնած ու մեծցած սերունդէ մը: Հայեցի դաստիարակութեան համար Ամերիկայի ծանօթ աննպաստ պայմանները չեն կրնար չսահմանափակել մեր ակնկալութիւնները եւ չեն կրնար չստիպել մեզ գոհանալու աւելի համեստ արդիւնքներով:

Այսուհանդերձ պէտք է ուրախութեամբ արձանագրենք, որ Ցեղակրօն Ուխտերու եւ աւելի փոքրահասակներէ կազմուած Շաւասպեան խումբերու շուրջը հաւաքուած ամերիկահայ նոր սերունդը, քանի մը տարուան ջանքերէ յետոյ, անսպասելի առաջդիմութեան ապացոյցներ կուտայ հայ ազգային գիտակցութեան տեսակէտով:

Այսօր, օրինակ, Ցեղակրօն Ուխտերու եւ Շաւասպեան խումբերու շնորհիւ մեր պատանիներն ու երիտասարդները անհամեմատ աւելի նուազ կը տառապին ցեղային ստորադասութեան եւ անհատական նուաստութեան զգացումէ, քան տարիներ առաջ: Այսօր անոնք ոչ միայն աւելի լաւ ծանօթ են հայ ազգի կեանքին, այլ եւ հպարտ են հայ ցեղին զաւակներն ըլլալով: Այսօր անոնք օտարներուն առջեւ այլ եւս չեն ամչնար իրենց հայ ըլլալուն համար, ինչպէս որ կ'ամչնային տարիներ առաջ: Կեանքի դաժան պայքարին մէջ ասիկա անկասկած մեծ ինքնավստահութիւն կը ներշնչէ անոնց եւ կը խոստանայ նաեւ մեծապէս օգտակար ըլլալ թէ՛ զանոնք ծնող հայ ազգին եւ թէ՛ անոնց երկրորդ հայրենիքն եղող Ամերիկայի համար:

Նկատելի է նաեւ որ Ամերիկա մեծցող մեր նոր սերունդին մէջ հայերէն խօսողներու թիւը անսպասելի չափով մը կը մեծնայ տարուէ տարի եւ ասիկա չի կրնար մասնաւոր ուրախութիւն չպատճառել մեզի: Մեր կազմակերպութեանց կատարած աշխատանքները եւ մանաւանդ «Հայրենիք» անգլիերէն շաբաթաթերթի ընթերցումը ոչ միայն առաջ կը բերեն մեր նոր սերունդին մէջ հետաքրքրութիւն դէպի հայ կեանքը, գրականութիւնն ու պատմութիւնը, այլ եւ պահանջ սորվելու հայ լեզուն՝ աւելի լայն ծանօթութիւն ձեռք բերելու համար հայ ցեղի մասին:

Կարեւոր պարագայ մըն է նաեւ այն, որ Ցեղակրօն Ուխտերու եւ Շաւասպեան խումբերու կազմակերպման շնորհիւ մեր երիտասարդներն ու պատանիները առաջուընէ անհամեմատ աւելի պատեհութիւն ունին ընկերային ու հոգեւոր շփում ունենալու իրարու հետ, եւ այդ շփումին միջոցով կը խորանան, կը զօրանան անոնց մէջ ցեղային ձգտումները: Այսպէս մեր պատանիներն ու երիտասարդները, առանձին առանձին մընալով, դիւրութեամբ պիտի կորսուէին ցեղի համար միջազգային այս մեծ խառնարանին մէջ, որ Ամերիկա կը կոչուի:

Ու նուազ արժէքաւոր պարագայ մըն ալ այն է, որ հայ երիտասարդներն ու երիտասարդուհիները իրարու հետ գործելով ցեղային ընդհանուր կազմակերպութեան մը մէջ, միասին խաղալով, միասին երգելով ու պարելով եւ միասին հաճելի ժամանց ունենալով, յաճախ կը միանան իրարու հետ ու կը կազմեն ընտանիքներ: Այսպէս խառն ամուսնութիւններ շատ աւելի մեծ չափով տեղի պիտի ունենային քան, ինչ որ նկատելի է վերջերս:

Ցեղակրօն Ուխտերն ու Շաւասպեան խումբերը կազմակերպուած են եւ կը գործեն Հ. Յ. Դաշնակցութեան դրօշին ու գաղափարական շունչին տակ: Եւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, աշխատելով զարգացնել մեր պատանիներու եւ երիտասարդներու մէջ ցեղային լաւագոյն յատկութիւնները եւ վառել անոնց հոգիներուն մէջ ցեղային արժանապատուութեան նուիրական զգացումը, ինչպէս եւ ազգային գերագոյն իտէալները, կը ձգտի կապել զանոնք հայ կեանքի հետ, արթնցնել անոնց մէջ ձգտումը ծառայելու իրենց մայր հայրենիքին: Իսկ Հայաստան այնքա՜ն պէտք ունի անոնց նման երիտասարդներու, որոնք բախտ ունին անհրաժեշտ մասնագիտութիւններ սորվելու Միացեալ Նահանգներու կամ Գանատայի նման առաջաւոր երկիրներու մէջ»:

ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ընդհանուր ժողովը, 1920 դեկտ. 18ին, հետեւեալ բանաձեւը հանած եւ վաւերացուցած է Հայոց մասին.— «Ազգերու Դաշնակցութեան Ընդհ. ժողովը, համաձայն 22 նոյեմբեր 1920 թըւակիր որոշման, պաշտօն կուտայ իր խորհուրդին, հսկելու Հայաստանի ճակատագրին վրայ»:

«Ընդհանուր ժողովը յատկապէս կը խնդրէ խորհուրդէն, որ Գերագոյն խորհուրդին մօտ պահանջ դնէ թէ հարկ է դաշնագրին (Սեվրի դաշնագրիր փոխարինող) մէջ դնել անհրաժեշտ տրամադրութիւնները ի պահպանութիւն Հայաստանի ճակատագրի, մասնաւորաբար Հայոց տալու համար Ազգային Օճախ մը բոլորովին անկախ թրքական տիրապետութենէն»:

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» ◦ ««««

— Խաչափ մարդու մէջ, մէկ Առիւծ Գեւօ, ծօ, չախալներ, որ ես չեղնէի ձեր մէջ, հայ հուլ, ձեր բանը պոչ կ'եղնէր, վալլահ, մէկ զինք կ'արդուէս պակաս է... Սուրբ Լուսաւորչէի մասներուն մեռնեմ, էն որ Հայու գիրը պատեւ...

— Սուրբ Մեսրոպն էր գտնողը,— Թոփալ Սատանան փորձեց զգացնել Գեւօյի սխալը, մանաւանդ որ բարկացաւ էր Գեւօյի վրայ՝ խաղը կիսատ ձգել տալուն համար:

— Ծօ, ի՞նչ Սուրբ Մեսրոպ... մէկ էսոր բերնին նայեցէք, հա, հա, հա: Հէչ Մեսրոպն սուրբ կ'եղնի, հա՛յ վան: Ա՛ր չես գիտեր, սուս եղիր. Ախպէրս ըսեմ, Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ էր անիկին, երբ որ Խորվիրապին մէջ, էն օձերուն հետ բանտարկեցին, էն ատլաշը թագաւորի հրամանով, մեռնիմ Աստուծու զօրութեանը, Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչը գիրեր մը եղաւ տեսաւ... Չէ, ճանըմ, երկար չէր, տեսիլք ունեցաւ եանիսա, աչքերը բաց Աստուծու զօրութիւնը. էն եսաւ: Աստուծու հրամանով, Գարեգին Հրեշտակ պետը երեւցաւ մեր Լուսաւորիչին, ինչ որ ես ձեզի կը տեսնամ: «Արդարներու արդար Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ», ըսաւ Գաբրիէլը, «տղաս, ո՞ղջ ես»: Դու մի ըսեր կապաշտ թագաւորին քուրը գալտուկ, ամէն օր կտոր մը հաց ու բրդուճ մըն ալ ժաժիկ կը տանի եղեր Սուրբին...

— Հա, գլուխ մըն ալ սոխ, հեգնեց Սատանան:

Անշուշտ աններելի սրբապղծութիւն մըն էր Թոփալ Սատանայի խօսքերը: Զօրս կողմէն վրայ տուին հայդուկները, ու ալ չթողին որ բերանը բանայ:

— Ծօ, փուտ... յանուն Հօր եւ Հոգւոյն սրբոյ,— երեսը խաչակնքելով չարունակեց Առիւծ Գեւօն, պատմութեան թելը կրկին ձեռքն առնելով.— Մեր Աստուածընտրեալ կաթողիկոս Սուրբն Գրիգորիս Լուսաւորիչ...

Թէեւ Թոփալ Սատանան տեղէն բարձր անալով հեգնօրէն ծիծաղելով սաքու հէ դուրս եկաւ, բայց Առիւծ Գեւօն մեծ բաւականութեամբ դիտեց շրջապատի նները, որոնք իր շրթունքներէն կախուած էին, ու իր գլխացած ձեռով գրելու գիւտը պատմելէն վերջ, Վան քաղաքի դէպքերուն հասաւ: Երկար ու բարակ պատմեց սայլի կռիւը, դաւաճանի սպանութիւնը:

Ընդհանրապէս Առիւծ Գեւօն այնքան ոգեւորուած կը պատմէր, որ հեւ ի հեւ լսողները ժամանակ իսկ չէին ունենար անդրադառնալու շատ մը մանրամասնութիւններու հակասութիւններուն վրայ: Բոլորովին Առիւծ Գեւօյի մեղքը չէր, եթէ իր պատմութիւնը լսողները կարծեցին, թէ Դաւոյի սպանութեան մէջ շատ խոշոր բաժին մը ունեցած էր, որ գրեթէ գլխաւոր դերակատարն եղած էր Առիւծ Գեւօն: Եթէ լսողները այդ եզրակացութեան կուգան, ինքն ի՞նչ մեղաւոր է: Կեանքին մէջ ուրիշի մը անունը չահագործած, իր բերնէն օր մը օրանց սուտ մը չէր լսուած, պատմութեան ընթացքին արժանաւոր տեղը տուած էր Տաճատին, անգամ մը յիշելով անոր անունը.

— Էն պատմէ, սէյլ կռիւը ինչպէ՞ս պատահեցաւ,— հարցուց տարիքը առած հայդուկ մը, որ մէջքը տուած պատին՝ երկիւղած ուշադրութեամբ կը հետեւէր Առիւծ Գեւօյի պատմութեանը:

— Հա, պատմեմ, մեծ աղբար... խաման կռիւ եղաւ... մէկ ալ աչքս դարձնեմ ու ի՞նչ տեսնամ... Արգեշտի Ջաղաց վրայէն սէլ մը կուգայ, ութ տաս սակեր... Հէյ, Գեւօ, կ'ըսեմ, տէ թէ որ մարիֆաթ մը ունիս ... թփանքս չոկեցի, պում: Մէկ ալ ինչ որ աշխարհը իրար խառնուի. չորս կողմէն կարկուտի նման կիւլէ թափեցաւ:

Երկար, շատ երկար Առիւծ Գեւօն պատմեց դէպքի մասին այնքան կենդանի կերպով, որ լսողները կարծես թէ իրական կռուին ներկայ կը լինէին:

Մինչ Առիւծ Գեւօն իր անսպառ պատմութիւնները կը շարունակէր, թոնրատան մէջ հաւաքուած ընկերները թոնիրի շուրջը հաւաքուած, ապագայ գործունէութեան մասին կը խորհրդակցէին:

— Գէորգը գրեց, թէ չի կրնար գալ, որովհետեւ Պիթլիսի Ալայ Բէկը երկու հազար զօրքով մտեր է Կաւկառ,— ընկերներուն կը պատմէր Պիծան,— ընդհարում մըն ալ ունեցեր են զօրքի հետ Խնձորուտի տակ: Սարգիսը երկու ընկերներով սարէն իջած կը լինի Խնձորուտի ժողովուրդը գիւղէն լեռ բարձրացնելու համար: Գիւղացի մը հեռուէն ձայն կուտայ, որ գիւղ իջնան, զօրք չկայ գիւղին մէջ: Սարգիսն ալ միամիտ կը մօտենայ. բարեբախտաբար, յանկարծ թուփերու մէջ չարժուող կարմիր ֆէսեր կը նկատէ, երբ արդէն գիւղի մօտ հասած կը լինի:

Գիւղ կ'իջնայ, որ թակարդի մէջ կ'ուզեն ձգել զինքն ու ընկերները: Անմիջապէս ընկերներու հետ դիրք բռնելով կը սկսի կրակել: Զօրքն ալ կը պատասխանէ: Կռիւը կը սկսի: Սարգիսը երկու ընկերներով կը կռուի, մինչեւ որ Խնձորուտի ժողովուրդը ապահով կերպով դուրս կուգայ գիւղէն, ու կը բարձրանայ սարը:

— Հապա ինչո՞ւ գիւղացին կը պոռայ, թէ զօրք չկայ,— հետաքրքրուած հարցուց Մոկացի Յակոբը:

— Պարզ է, որ այդ գիւղացին, անկարող ժամանակին փախչելու, զօրքի ձեռքը կ'իյնայ, ու անոնց սպառնալիքին տակ, ինչ որ կը թելադրեն իրեն, ինքն ալ կը պոռայ: Կարեւորը՝ Գէորգի եւ ընկերներուն կատարած աշխատանքն է: Քանի մը մասի բաժնուած, Կաւկառի գիւղերը կը շրջին, ու ժողովրդական զէնքերը հաւաքելով լեռներու մէջ որոշ տեղեր կը պահեն: Զէնքերու տեղերը Սարգիսը, Կարօն եւ Գէորգը միայն գիտեն: Իսկ Դաւաշի մասին արդէն ըսի, փոքրաթիւ քանակութեամբ զէնք կորսնցուցինք միայն, իսկ մնացածները ապահով թաքստոցներու մէջ պահուած են:

— Մեր շրջանը,— իր կարգին ըսկսաւ պատմել Մոսօն,— քաղաքին աւելի մօտ գտնուելով՝ չափազանց աղտուած էր քաղաքի անցուդարձերէն: Յակոբն ու ես, բաժնուեցանք իրարմէ: Ես՝ վերի, ան վարի Հայոց Ձորի շրջանները վերցուցինք: Կառավարութեան խստութիւնները շատ աւելի զգալի էին մեր շրջանին մէջ, քան ուրիշ որ եւ է գաւառ: Գիւղական պահեստներէն, հարիւր յիսունի չափ զէնք ձեռք անցուց կառավարութիւնը, բայց մէկ մասը տեղական զինուորական խումբերու աջակցութեամբ, կրցանք փրկել ու ապահով վայրերու մէջ թաղցնել: Ներկայիս կայուն վիճակ մը ունի Հայոց Ձորը, մեր աշխատանքը չափով մը լրացած է, եթէ նոր բարդութիւններ չպատահին:

— Քաղաքի մասին լսեցինք, շրջաններու վիճակն ալ յայտնի է: Հիմա կարեւորը մեր ապագայ գործունէութեան ուղեգիծը ծրագրելն է,— խօսք առաւ մեր վաղածանօթ Ծուռ Վարդապետը,— այսքան մեծ խմբով չենք կրնար շարժիլ: Գիւղացիք իրենք իսկ սոված վիճակի մէջ են: Եթէ երկու օր գիւղ մը մնալու ըլլանք, գիւղին մէջ հացի փշրանք իսկ չի մնար... Պէտք է այդ մասին մտածել...

Բնազդօրէն ներկաներու հայեացքը կեդրոնացաւ Լեւոնի վրայ, որ դէմքի սառնիկ յղկած արտայայտութեամբ մտիկ կ'ընէր:

— Լաւ, ի՞նչ կը մտածես, Լեւոն,— ընկերոջ ուսը թափահարելով հարցուց Պիծան,— անաքանդ, կարծես ուղտ ու միտդ ուրիշ տեղ է:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

մօտերս տեսակցութիւն մը պիտի ունենայ Պ. Մուսոլինիի հետ: Փարիզի ա-ջակողմեան թերթերը գոհունակութեամբ արձանագրելով այս լրողութիւն-ները, կը շեշտեն թէ խաղաղութիւնը մեծապէս պիտի շահի Անգլիոյ եւ Իտա-լիոյ մերձեցումէն:

ԿՈԼԽՈԶԻՆ ՀՈՂԵՐԸ ԲԱԺՆԵՐ ԷԻՆ...

Մոսկուայէն կը հեռագրեն.— Տանիլովի շրջանին մէջ (Եարոսլաւ), խիստ պատիժներու դատապարտուեցան կարգ մը պաշտօնեաներ, որոնք համարձա-կեր էին հողերու հաւաքական դրութիւնը ջնջել եւ հաստատել անհատական դրութիւն: Եղեռնագործ ատեանը տասը տարի բանտարկութեան եւ հինգ տա-րի քաղաքացիական իրաւազրկումի դատապարտեց գործադիր կոմիտէի նախ-կին նախագահը՝ Կորչքով, շրջանի հողային գործերու նախկին վարիչը՝ Լուքիանով եւ Տանիլովի շրջանի սովետին նախկին նախագահը՝ որոնք կոլ-խոզը լուծելով, եւ առեր էին մշտնջենական սեփականութեան թուղթը եւ հողերը բաժներ էին անդամներուն միջեւ: Այս դատապարտեալները 1934ին եւ 1935ին ալ երկու կոլխոզներ լուծեր էին: Ուրիշ երկու պաշտօնեաներ ալ դատապարտուեցան ութ տարի բանտարկութեան, երրորդ մը՝ վեց տարուան, չորրորդ մը՝ երկու տարուան: Հարիւրաւոր գիւղացիներ կը հետեւէին դա-տավարութեան:

Հակակրօնական պայքար Խ. Միութեան մէջ

Մոսկուայի «Անաստուած» թերթը կը գրէ թէ երեսունի չափ քահանա-ներ եւ նախկին ազնուականներ դատի քաշուած են Օրէլի գիւղօրական ատ-եանին առջեւ, իբրեւ հակայեղափոխականներ: Ամբաստանեալներուն մէջ կը գտնուին եպիսկոպոս մը՝ Նիքոֆորով, 12 քահանաներ եւ նախկին դուքս մը:

** Խորհրդային մամուլը կ'ողբայ ճարտարագործական արտադրութեանց անկումը՝ թէ որակով եւ թէ քանակով, արկածներու յաւելումը, ծրագիր-ներու թերակատարումը եւ ուրիշ զանցառութիւններ, ձաղկելով պատասխա-նատուները: Այս առթիւ շատ ծանրակշիռ իրողութիւններ երեւան կը հանէ ճարտարագործական պաշտօնաթերթը:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՏԱՐԵԿԱՆ ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ԱՌԹԻՒ շաբաթ օր հազարաւոր քաղաքացիներ մեկնեցան Փարիզէն: Կայարաններուն մէջ պաշտօնեաները չէին կրնար հաս-նիլ բազմութեան պահանջներուն: Ուրբաթ օրէն ի վեր շարք մը գիծերու վը-րայ կառախումբերը եռապատկուած, նոյն իսկ քառապատկուած էին: Մի-այն Պոռտոյի գծին վրայ բազմութիւնը 30 – 40,000 հոգի աւելի էր, բաղդա-տելով անցեալ տարուան հետ:

ԱՐԻՆԵՐՈՒՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԺԱՄԲԱՐԸ, որուն բացումը տեղի ունեցաւ շաբաթ օր, կը ներկայացնէ 33 ազգեր: Ամէնէն մեծ թիւը կը կազմեն Անգլիա-ցիները, 7000 սկաուտներով: Յետոյ կուգան Ֆրանսացիները (2000): Առա-ջին օրուան մեծ թափօրը տեւեց երկու ժամ: Թափօրին մէջ կ'երեւային ամե-րիկեան Հնդիկներ, գլուխները բաց եւ գրեթէ մերկ: Ֆրանսացիները երեք խումբերու բաժնուած էին, իրենց գաւազանին վրայ պարզելով նախ կապոյտ, յետոյ ճերմակ, յետոյ կարմիր ծաղիկ մը:

ՀԱՆՐԱԿԱՌՔԵՐՈՒ տոմսակներու քանինոց տրցակը, որ կ'արժէր 6 ֆր. պիտի բարձրանայ 8ի, իսկ մեթրոյի գինը, որ 70էն 80ի բարձրացած էր գեռ երկու ամիս առաջ, մէկ ֆրանքի: Մանրամասնութիւնները չեն որոշուած տակաւին:

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ընթացքին, 130,000 ամերիկացի զինուորներ ինկած կամ վիրաւորուած էին Մէօզ – Արկօն ռազմաճակատին վրայ: Այս առթիւ փա-ռաւոր յիշատակարան մը շինուած ըլլալով Մոնֆոքոնի մէջ, բացումը տեղի ունեցաւ կիրակի օր, հովանաւորութեամբ Հանրապետութեան նախագահին: Նախագահէն զատ, ճառեր խօսեցան զօր. Փըրշինկ, Փարիզի ամերիկեան դես-պանը, ինչպէս եւ Մ. Նահանգներու նախագահը՝ ձայնասփիւռով: Բոլորն ալ փառաբանեցին Ֆրանքօ-ամերիկեան բարեկամութիւնը, սկսելով Մ. Նահանգ-ներու անկախութեան շրջանէն:

ՍԷՆ – ՏԸՆԻԻ քաղաքապետին ընտրութիւնը կատարուեցաւ կիրակի օր եւ ընտրուեցաւ համայնավար թեկնածուն: Ինչպէս կը յիշուի, նախորդ քաղաքա-պետը, Տօրիօ, պաշտօնանկ եղած էր եւ իր կուսակիցներէն մէկը թեկնածու ներկայացած էր, սակայն ձախողեցաւ:

100,000 ՆԱԽԿԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻԿՆԵՐ, որոնց մէջ կան տասը օտար ազգե-րու ներկայացուցիչները, մեծ թափօր մը կազմեցին կիրակի օր: Այս առթիւ ճառեր ալ խօսուեցան յանուն խաղաղութեան: Գերմանական ներկայացուցիչը յայտարարեց.— «Մեզի համար խաղաղութիւնը կը նշանակէ հաւասարութիւն՝ ապրելու իրաւունքի եւ պատիւի»:

Այրի Տիկին Արուսեակ Էքինճեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տի-կին Սարգիս Էքինճեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Եղիսաբեթ-Ղազար Մարտինեան (Սուրիա), Տէր եւ Տիկին Յակոբ Յակոբեան, Տէր եւ Տիկին Սեդրակ, Տէր եւ Տիկին Պօղոս Գորգիկեան եւ զաւա-կունք եւ պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն Մարսէյլի Ուրֆայի Հայր. Միութեան, հայրենակիցներու եւ ամէն անոնց, որոնք անձամբ, գրաւոր, մամուլով եւ ծաղկեպսակով ցաւակցու-թիւն յայտնեցին ԿԱՐԱՊԵՏ ԷՔԻՆՃԵԱՆԻ դառնաղէտ մահուան առթիւ:

Փարիզ, 2 օգոստ. 937

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՌ-ՊՈՒԱ-ԿՈԼՈՆԲԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ժողովը Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին ծանօթ ճաշարանին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի տիկին Զապէլ Գ. Մեղպուրեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Մակալեան, ինչպէս նաեւ բոլոր պարագաները իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն Փարիզի հովիւ Վռամշապուհ սրբազանի, քահանայ հայրերուն, դպրաց դասուն եւ եկեղեցիի վարչութեան, որոնք անձնուիրաբար կատարեցին ողբացեալ դպիր

ՕՐ. ՄԱՌԻ ՄԱԿԱՋԵԱՆԻ

(մեռած 30 յուլիս 1937)

եկեղեցական կարգը այնքան շուքով: Շնորհակալութիւն նաեւ բոլոր անոնց որոնք անձամբ կամ գրաւոր իրենց ցաւակցութիւնը յայտնեցին այս ցաւալի կորուստին առթիւ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

Գրեց՝ Գ. Գիւզալեան

Հրատ. «Արագ» Հրատարակչական ընկերութեան Թիւ 1: Պէյրութ, 1937: Գին 10 ֆրանք: Ստանալու համար դիմել.— Sarkis Pakhdikian, B. P. 589 Beyrouth (Liban).

Կը ծախուի նաեւ «Յառաջ»ի խմբագրատունը:

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi

"ՎԷՄ"

Լոյս տեսաւ Վէմի ժԹ թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.

ՎԱՀԱՆ ՄԻՆԱԽՈՐԵԱՆ՝ Արհաւիրքի օրեր: Յ. ՔԻՒՐՏԵԱՆ՝ Հայ եւ Արաբ հնագոյն յարաբերութիւնները: ՏՈՔԹ. ՎԱՀՐԱՄ ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ՝ Ցուշատետրէս, Հայ — հայկական բանակցութիւնները: ՀՄ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ՝ Դէպքերը Վասպուրականում, Մի քանի ճշգումներ: Ս. Վ. Ր.՝ Հայ եկեղեցու միասնականութիւնը, Ընծայեցի, Անցեալը, Աստղեր, Հայաստան Գէորգեան, Զ. Մաթիկեան, Կեանք եւ Մշակոյթ, Գրականութեան վիճակը Հայաստանում, Րաֆֆիի յոբելեանը, Մուրատ Ռաֆայէլեան վարժարանի հարիւրամեակը, Քաղաքային Թանգարան Երեւանում, «Մարջան» օպերա: Գիրք եւ մամուլ, Հրատարակութիւնների վիճակը Հայաստանում, Րաֆֆիի երկերը, Նուպարեան մատենադարան, Գրախօսական, Մ. Օրախելաշվիլի՝ «Ս. Օրջոնիկիձէ», Ն. Բաղալեան, Ն. Հանգոյց՝ «Մեր կանոնագիրը», Ս. Վ. յաւելուած, Վահրամ եպ. Մանկունի, «Գէորգ Դ. եւ իր ժամանակը»:

ՆՈՐ ՏԱՐՈՒԱՆ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ.— Ֆրանսա եւ Սուրիա 60 ֆրանք. Ամերիկա, Բրիտանական կայսրութիւն, Եգիպտոս 4 տոլար. Մնացեալ երկիրները 3 տոլար:

Կանխիկ վճարող նոր բաժանորդներու համար նախորդ տարիներու Թիւերը կէս գինով. Դիմել՝

S. VRATZIAN, 13, Rue des Platanes, Cité Jardins de Plessis–Robinson (Seine)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Ամսագրին 6րդ թիւը (Յունիս - Յուլիս) հետեւեալ բովանդակութեամբ.— Յ. ՕՇԱԿԱՆ՝ Մանկութեան Օրեր..., Գ. ՃԻԶՄԷՃԵԱՆ՝ Իրիկնալոյս, ՌՈՒԲԷՆ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ՝ Անտիպ նամակ մը, ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ՝ Հայաստանի դիկտատորը, Փ. Ս.՝ Միջերկրականեան համալսարանական կեդրոն, ԱՀԱՐՈՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ՝ Խեղճ մարդերուն պատմութիւնը, ՀՐԱՉ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ՝ Թատերական տաճարներ, Կ. ՊԵՏՈՒՇ՝ Բանք հեղինակաց, ՏՕՔԹ. ԱԼԼԱՀՎԷՐՏԻ ՈՐԴԻ՝ Նահատակ Գրագէտներու կոթողը, Ա. ԱՐԱՋԵԱՆ՝ Գիրքեր ու դէմքեր, եւ նկարներ:

Բաժնեգին Ֆրանսայի համար 30 ֆր., արտասահման՝ 40 ֆրանք:

Դիմել՝ խմբագրութեան Մ. Պարսամեան, 30, Rue Drouot, Paris (9):

ԱՄԷՆ ՕՏԱՐԱԿԱՆԻ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ

Լոյս տեսաւ Guide մը, յատկապէս պատրաստուած Փարիզ բնակող օտարականներու համար:

GUIDE DES ETRANGERS

Guideը կը պարունակէ նաեւ Փարիզի Ֆրանսական բոլոր պաշտօնատուններու եւ բազմաթիւ օգտակար հասցէներ:

Guideը ունի յատուկ բաժին մը՝ յատկացուած օտար գաղութներու, որոնք հոն պիտի գտնեն իրենց հետաքրքրող անհրաժեշտ հասցէները:

ԳԻՆ՝ 6 ՖՐԱՆՔ

Ղրկել 6 ֆրանքի նամականիշ, հետեւեալ հասցէին.— «Guide des Etrangers», 13, Rue de la Colonie, Paris (13), Tél. Gobelins 11-40:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ ՌԱԶՄԻԿ *Թիւ 1*

ԷՋԵՐ ՄԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ ՀԱՅ. ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(Հրատ. Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան, Փարիզ)

Մեր մօտիկ անցեալի գէնքերու պատմութիւնը: Մօտ 300 էջնոց ճաքուր թուղթի վրայ, պատկերազարդ, գեղեցիկ հրատարակութիւն մը

Գինը՝ Ֆրանսա, Լիբանան, Սուրիա եւ Պալքաններ 10 ֆր.

Միւս երկիրներ 15 ֆր.

Դիմել՝ ՖՐԱՆՍԱ. R. Papazian 163 Avenue Jean Jaurès. Paris.

ՌՈՒՄԱՆԻԱ O. Sahaguian.29 Atelerilor, Constantza (Roumanie)

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ «Մասիս» հրատարակչական B. P. 444, Sofia (Bulgarie)

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ «Նոր Օր»ի խմբագրատուն 20 A. Rue Vouli. Athènes (Grèce)

ԻՐԱՔ Գ. Սիւրմէեան, New Street. Bagdad (Iraq):

ՀԱՐԱՒ ԱՄԵՐԻԿԱ «Արմենիա»յի խմբագրատուն. San Salvador 4625 Buenos-Aires (Argentine):

Փրատուն Հրանտ-Սամուել, 51, Rue Monsieur Le Prince. Paris որուն կրնան դիմել բոլոր այն վայրերէն, որոնց առանձի հասցէ չէ տրուած,

Le Gérant: H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13e) Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

ԲՆԱԿԱՎԱՅՐՍ

»»»» o ««««

— Չեմ գիտեր, թէ նախ ինչո՞ւ այստեղ ճաշարան բացած են, ըսաւ հօրեղբօրորդիս: Կ'ուզէի ծանօթանալ այդ մարդուն հետ որ սկսաւ այդ գործը: Ի՞նչ տեսակ մարդ կը կարծես որ ան պէտք է ըլլայ:

— Կ'ենթադրեմ, որ տեսակ մը շընորհալի մարդ է, պատասխանեցի ես:

— Իր շնորհալիութեան մասին չէ խօսքս, ըսաւ հօրեղբօրորդիս: Կ'ուզեմ ըսել, թէ ո՞ր դժոխքը պատճառ դարձաւ որ ան ճաշարան մը բանայ այսպիսի քաղաքի մը մէջ:

— Կրնայ ըլլալ, որ մեծ ախորժակ մը ունի ու անոր հոգ կը տանի, պատասխանեցի ես:

— Մէկի դէմ տասը դրաւ կը դնեմ, որ այդ է բուն պատճառը, խօսեցաւ հօրեղբօրորդիս: Ան պզտիկ մարդ մըն է ու մեծ ախորժակ ունի, չուզեր առնելի դրալ որ եւ է առնեն: Ան կ'ուզէ իր մօտը ուտելիք ունենալ ամէն վայրկեան, ուստի ճաշարան բացած է: Իսկ եթէ գործ չընէ, ինքը կրնայ ուտել ամբողջ խորոված միսը:

— Կարծեմ լուծեցինք ամբողջ խընդիրը, ուրեմն սպասելու պէտք չունինք, աւելցուցի ես:

Ինքնաշարժին քով վերադարձանք, ու հօրեղբօրորդիս երկաթէ ձողով մեքենային զսպանակը դարձուց եւ քաղաքէն դուրս քշեցինք:

Բլուրները թուխ էին ու չոր: Խոտը բոլորովին մեռած ու չորցած էր: Գրեթէ տասը մղոն ճամբորդելէ վերջ, հասանք այն տեղը, որ հօրեղբօրորդիս կ'ըսէր, թէ շատ աղուոր էր:

Գեղեցիկ վայր մըն էր, զով ու շատ հաճելի, թէպէտ օդը շատ տաք էր: Հոն ծառերը ինքնաբերաբար բուսած էին բլուրներու զառիթափերուն վը-րայ: Ու ծառերու հովանիին տակ չչորցած խոտ կար:

Ամէն մէկս կերանք եղան միսով եւ-րեքական սանտուիչ ու խմեցինք մէկ մէկ շիշ գարեջուր: Յետոյ առինք զէնքերը եւ մնացած ուտելիքները, հոն թողուցինք գարեջուրը ու սկսանք քալել:

Գարեջուրը պաղ ու հաճելի էր: Սանտուիչները շատ համեղ էին:

Գրեթէ ժամ մը քալեցինք ու որսի մը չհանդիպեցանք: Ուստի հօրեղբօրորդիս քանիերկուքնոցը կրակեց ճերմակ թիթեռնիկի մը վրայ ու գընդակը վրիպեցաւ:

— Կը տեսնե՞ս, որ յանցանքը նշանառութինն է, ըսաւ ան:

Ես ալ ուժով կրակեցի թիթեռնիկի մը վրայ եւ գնդակը վրիպեցաւ:

— Ձայնը աղէկ է, ըսի ես:

— Ճիշդ քանիերկուքնոցի ձայն է, ժպտեցաւ հօրեղբօրորդիս:

— Ո՞ր դժոխքը կը գտնուի այդ առուն, հարցուցի ես:

— Ի՞նչ առու, զարմացաւ հօրեղբօրորդիս:

Ի՞նչ ըսել կ'ուզես թէ ինչ առու: Առուն: Առուի մը մասին չխօսեցա՞ր այս առտու, հարցուցի ես:

— Չեմ կարծեր, թէ ջուր կայ հոն, պատասխանեց հօրեղբօրորդիս:

— Եթէ ջուր չկայ, ուրեմն առու չէ, ըսի ես:

Յանկարծ հօրեղբօրորդիս կրակեց հրացանը, ու ես տեսայ որ ճագար մը ցատկեց ու փախաւ:

— Այդ հրացանին նշանոցը յան-ցանք մը ունի, ըսի ես:

— Ոչ, պատասխանեց հօրեղբօրորդիս, երկրորդ մտածումով մը որոշեցի չսպաննել անմեղ կենդանի մը: Իվերջոյ, սպաննելս ի՞նչ օգուտ պիտի բերէր ինծի:

Երկու ժամ եւս քալեցինք մինչեւ որ գտանք առուն: Քիչ մը ջուր կար, բայց լճացած էր եւ կը նեխէր: Այսուհանդերձ նստանք զով խոտին վրայ եւ խօսեցանք:

Հօրեղբօրորդիս կ'ուզէր քիչ մը աւելի տեղեկութիւններ ունենալ այն մարդուն մասին, որ մեռած էր Քաունդի հիւանդանոցին մէջ: Քեռորը մեր մօտաւոր ազգական էր:

Յետոյ ես պատմեցի իրեն, եւ ինքն ալ պատմեց ինծի տղու մը մասին, որ խեղդուած էր Թամըս Տիչին մէջ: Տըղան իր բարեկամն էր ու Հարլան Պէչ կը կոչուէր:

— Շատ աղուոր տղայ մըն էր, ըսաւ հօրեղբօրորդիս:

Վայրը շատ խաղաղ ու հաճելի էր: Կռնակիս վրայ պառկեցայ, նայեցայ երկինքին ու մտածեցի:

Շատ մը խենթ տարիներ անցած է-ին: Շատ մը խենթ բաներ պատահած էին: Դարձեալ սեպտեմբեր էր ու հաճելի: Թէպէտ շատ տաք էր, բայց դարձեալ շատ հաճելի էր: Ասիկա իմ հովիտս էր, ուր ես ծնած էի: Այս վայրըն ալ ու այս երկինքը իմ բնակավայրըս էին: Այս օդը կար: Հօրեղբօրորդիս կար ու խօսելու ձեւ մը ունէր, որուն մաս կը կազմէին իր յուշերը եւ այն մարդիկը, զորս ինք կը յիշէր:

ՈՒ. ՍԱՐՈՅԵԱՆ

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Սիսեցի Յարութիւն Քիւփէլեան, կը կարծուի Աֆիոնէն հաստատուած ըլլալ: Հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել Ohannés Gulesserian, sanatorium S. V. de Paul, Rhonne (Gr. Liban).

— Տիկին Ոսկի Գըճըեան, ծնեալ Փահարեան, կը փնտռէ իր եղբայրները, Սիմնպցի Գէորգ և Կարապետ Փահարեան, որոնք 1920 1922ին կը գտնուէին Պոլսոյ Ազգային վարժարանները: Քէմալական շարժման ժամանակ Ամերիկացիներու միջոցափոխադրուած են Գավալայի (Յունաստան) շրջանները, եւ անկէ իվեր իրենց հետքը կորսուած է.

Ճշգրիտ լուր տուողին մէկ տարուան» Յառաջ» նուէր պիտի տրուի: Գրել իրենց քրոջ՝ Voskie Kidjirian, née Baharian. 56 rue de Bas Meudon, Issy-les-Moulineaux, France (Seine).

Կը խնդրուի յունահայ թերթերէն արտատպել:

— Իզքենաէր Քայիշեան Ազնէրացի (Գոմբա). որ մինչեւ վեց ամիս առաջ Լիոնի մէջ կը բնակէր եւ հետեւեալ հասցէն ունէր.— 65 rue Nior.

Կը խնդրուի իր հասցէն գիտցողներէն տեղեկութիւն տալ Դանիէլ Սվազճեանին, German Colony 20, Jaffa—Palestine.

ՍԱՄՈՒԷԼ-ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Բացուած է վարժարանիս 1937-1938 տարեշրջանը: Այն ծնողները որ կը փափաքին իրենց զաւակները մեր քով արձանագրել, թող համար վարժարանիս քարտուղարութեան դիմել ամէն Երկուշաբթի եւ Ուրբաթ օրերը ժամը 15էն 18ը:

Տեսչութիւն

Մեր հասցէն է՝ Direction du Collège Arménien Samuel-Moorat 26 rue Troyon, Sèvres S. et O. (France).

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 4 ՕԳՈՍՏՈՍ
MERCREDI 4 AOUT 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3489 · Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ · ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՉԷՄԲԸԼԷՆԻ ԳԼՈՐԱԾ ՎԷԳԸ

»»»» • ««««

Չէմպըլէն, Անգլիոյ նոր վարչապետը, ձեռնարկած է յան-գուգն ռազմախաղի մը,— մերձեցում Իտալիոյ հետ: Եւ առաջին քայլը ինքն առաւ, անձնական նամակ մը գրելով Մուսոլինիի, որ անմիջապէս պատասխանեց:

Հարթ չէ գետինը, այս ձեռնարկին համար:

Ճամբուն վրայ կը ցցուին բազմաթիւ խութեր եւ խոչընդոտներ: Բացի այն խնդիրներէն որոնք տաք ու պաղ հովեր փչել կու-տան երկու երկիրներուն միջեւ, կան այլապէս ծանրակշիռ դժուարութիւններ՝ միջազգային գետնի վրայ:

Այսպէս, տակաւին չէ գտնուած բանաձեւ մը՝ Սպանիոյ հնկողութեան մասին: Թէեւ Լոնտոն եւ Հռոմ առաջին առթիւ մերձեցման տրամադրութիւն յայտնեցին այդ հարցին քննութեան առեն:

Անորոշութեան մատնուած է, նոյնպէս, արեւմտեան դաշինքի կամ նոր Լոքառնոյի ծրագիրը:

Այս հարցին գլխաւոր դժուարութիւնը այն է որ Լոնտոն չի կըրնար անտեսել Ֆրանսայի բացառիկ պահանջները կամ ժխտել անոր հետ կնքուած յանձնառութիւնները. իսկ Իտալիա ընդհանրապէս կը գործէ Գերմանիոյ հետ, կամ հետեւելով անոր քայլերուն, եւ կամ ինք թելադրութիւններ ուղղելով:

Երկու երկիրներուն միջեւ լայն անջրպետ մը բացած է, նաեւ, Ազգերու Դաշնակցութեան բռնած դիրքը՝ Եթովպիոյ հարցին մէջ:

Իտալիա մինչեւ այսօր ալ չէ մոռցած այն թշնամական քաղաքականութիւնը, որուն ենթարկուեցաւ իր արշաւանքի ընթացքին, առաջնորդութեամբ Մեծն Բրիտանիոյ:

Առանց այս հարուածին ալ, Մուսոլինի միշտ չկամութեամբ մասնակցած է Ազգաժողովին, իրեն յատուկ ծրագիր մը ունենալով այդ մասին:

Կայ, վերջապէս, Միջերկրականի խնդիրը,— պայքար ծաւալման եւ գերակշռութեան: Պայքար մը, ուր Անգլիոյ դիմաց կը ցցուի նոր եւ յարաճուն ուժ մը, փոխան Ֆրանսայի:

Ճիշդ է որ համաձայնութիւն մը կնքուեցաւ երկու երկիրներուն միջեւ, ամիսներ առաջ: Սակայն, մանրամասնօրէն ուսումնասիրուած, ճշդուած դաշինքի մը հանգամանքը չունի այդ համաձայնութիւնը: Պարզապէս բարեացակամութեան հաւաստիքներ կը տրուին, փոխադարձաբար, մասնաւորապէս ազդուելով Սպանիոյ դէպքերէն:

Ինչպէս կ՚երեւայ, երկու կողմն ալ մասնաւոր արտօրանք մը կը ցուցնեն, թիւրիմացութիւնները հարթելու եւ նոր ճամբայ մը բանալու համար: Անշուշտ, ամէն բանէ առաջ, ապահովելով իրենց աշխարհակալութեան շահերը:

Մինչ Լոնտոնի իտալական դեսպանը Մուսոլինիի ինքնագիր նամակը կը յանձնէր Մեծն Բրիտանիոյ վարչապետին, արձակուրդի մեկնած պահուն, անդին Հռոմի բրիտանական դեսպանը երկար տեսակցութիւն մը կ՚ունենար Իտալիոյ արտաքին նախարարին հետ: Իսկ մամուլը, լեզու կը թափէր, անցուկը մոռցուկ հռչակելու համար:

Եթէ հաւատանք օրուան լուրերուն, Լոնտոն արդէն իսկ որոշած է խոշոր քար մը վերցնել մէջտեղէն ... ճանչնալով Եթովպիոյ գրաւումը, Ազգերու Դաշնակցութեան յառաջիկայ ընդհ. ժողովին մէջ, որ պիտի գումարուի սեպտեմբերին:

Կ՚ըմբռնէք թէ ինչ կը նշանակէ այս քայլը:

Այն պետութիւնը, որ 50 ազգեր իրար բերած էր, պատուհասելու համար փաշական Իտալիան, յանուն արդարութեան եւ խաղաղութեան, հիմա նոյն սրտառուչ լրջութեամբ պիտի վաւերացնէ իտալական կայսրութեան հաստատումը, պատմութեան յանձնելով պարտուած Եթովպիան՝ իր փախստական նէկիւսով:

Օրուան լուրերը կ՚ըսեն թէ Լոնտոն արդէն իսկ ապահոված է այս զիջումին փոխարժէքը՝ սպանիական ճակատին վրայ: Իբրեւ թէ Հռոմ յանձն առած է.— 1. Պարպել Պալէարեան կղզիները եւ այն օդանաւային եւ նաւային կայանները որ հաստատուած են Մարոքի հողին վրայ.— 2. Մեղմացնել, եթէ ոչ դադրեցնել այն քարոզութիւնները որ կը կատարուին Ափրիկէի մէջ, թերթերով, ճառերով եւ ձայնասփիւռներով, պանծացնելու համար Իտալիան իբրեւ հաւատարիմ եւ ամենազօր պաշտպանը իսլամութեան: (Կը յիշուի թէ այս քարոզութիւնը չնդալից համեմատութիւններ առաւ, երբ Մուսոլինի ափրիկեան Տրիպոլիս գնաց, նոր խճուղիներու եւ ուրիշ հանրօգուտ շինութեանց բացումը կատարելու համար):

Ուրեմն, սակարկութիւն մըն է որ կը կատարուի, երկու հակամարտ աշխարհակալութեանց շահերը հաշտեցնելու, գոնէ ընդհարման վտանգները սահմանափակելու համար:

Պատմութիւնը կ՚ըսէ թէ այս կարգի սակարկութեանց մէջ, ընդհանրապէս տուժողը կ՚ըլլայ երրորդ մը,— ամէնէն տկարը:

Այս պարագային, յայտնի է արդէն առաջին զոհը,— Եթովպիա:

Հարցը այն է որ, երկու աշխարհակալ կայսրութիւններ ճամբայ կը փնտռեն իրար դիմաւորելու, գոնէ հիմնական խնդիրներու մէջ: Երեւութապէս յանուն խաղաղութեան, իսկ իրականին մէջ՝ անսասան պահելու համար իրենց աւարը:

Եւ որովհետեւ շահերու ընդհարման գլխաւոր աւազանը Միջերկրականն է, արեւելքի թէ արեւմուտքի մէջ, սակարկութեան նոր դուռ մըն ալ կրնայ բացուիլ Սպանիոյ գլխուն:

Դեռ շատ չըներ որ թերթերը կը գրէին թէ Լոնտոն տրամադիր է հաւանելու որ միապետութիւնը վերահաստատուի Սպանիոյ մէջ, նախագահութեամբ գահընկէց արքային կամ ուրիշի մը:

Չէմպըլէն վէգ մը գլորեց, որ կրնայ շատ հեռուները տանիլ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՎՈՐՈՇԻԼՈՎ ՀԻՒԱՆԴ ԿԸ ՁԵՒԱՆԱՅ ՍՈՍԿԱԼՈՎ ԲԱՆԱԿԻՆ «ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄ»ԷՆ

»»»» • ««««

ԵՕԹԸ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐՆԵՐ, 12 ԶՕՐԱՎԱՐՆԵՐ, ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ 100 ԳՆԴԱՊԵՏՆԵՐ ԵՒ 2000 ՍՏՈՐԱԴԱՍ ՍՊԱՆԵՐ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ ...

«Մաթէն»ի ռուսական բաժնի խմբագիրը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէր երէկ, նկարագրելով Խ. Միութեան մէջ կատարուած աննախընթաց մաքրագործումները.—

Մարաջախտ Թուխաչեւսկիի եւ եօթը զօրավարներու անդատաստան գնդակահարումը պարզապէս յառաջաբանը կը կազմէր շարք մը գործողութեանց որոնք կարմիր բանակը զրկեցին վարիչ տարրերու մեծ մասէն: Եւ հրամանատարական կազմին ոչնչացումը կը շարունակուի: Տակաւին քանի մը ամիս առաջ, մարաջախտ Պլիւխէր պաշտօնապէս կը համարուէր Ծայր. Արեւելքի խորհրդային ուժին առանցքը: Զօրավարներու դատավարութենէն ի վեր, մարաջախտը վար դրուած է Մոսկուայի մէջ, առժամապէս պաշտպանութեան գործավարութեան գործակցելու պատրուակով: Ահա տասնհինգ օր է որ Պլիւխէր այլ եւս չերեւար եւ իր բարեկամները զանազան ենթադրութիւններ կ՚ընեն իր անհետացման մասին: Զինուորական Գերագոյն Ատեանի իր պաշտօնակիցներէ ուրիշ մը, շրջանային հրամանատար Կաշերին նոյնպէս անհետացած է:

Վլատիվոսթոքի մէջ, ամերիկեան նաւարժնին ընդունելութեան առեն, երկրորդ կարգի նաւապետ մը երեւցաւ փոխան Խաղաղականի խորհրդային նաւատորմի հրամանատարին՝ ծովակալ Վիքթորովի, որուն ճակատագիրը նոյնպէս անյայտ է:

Ուրիշ երկու շրջանային հրամանատարներ, հինգ զօրաբանակի հրամանատարներ, 12 կիսաբաժնի զօրավարներ, աւելի քան հարիւր գնդապետներ եւ իբր 2000 ստորադաս սպաներ ձերբակալուած կամ պաշտօնապէս անհետացած ցոյց կը տրուին:

Ամենամեծ շփոթութիւն կը տիրէ ասոնց «առժամապէս ազատ ձգուած» ընկերներուն մէջ: Նոյն ինքն մարաջախտ Վորոշիլով, համակերպելով հանդերձ Սթալինեան քաղաքականութեան պահանջներուն, չէ ուզած նուիրագործել ազգ. պաշտպանութեան կազմին այս ծրագրեալ ոչնչացումը եւ կը մերժէ ներկայ ըլլալ իր գործակիցներուն եւ ընկերներուն ողջակէզին: Եւ, պատասխանատուութենէ ազատ մնալու համար, հիւանդ կը ձեւանայ: Այս պատրուակով ալ, հրաժարած է բանակի մաքրագործման եռանդամ մարմինէն: Այսուհետեւ այդ գործը պիտի կատարեն երկու հոգի, Անտրէյեւ եւ Եէժով, Չեկայի վարիչները:

Երիտ. կազմակերպութեան վարիչներն ալ...

Մոսկուայէն կը հեռագրեն Հավասի, օգոստ. 2 թուականով.—

Համայնավար երիտասարդական կազմակերպութեան (Կոմսոմոլ) վարիչները, գրողները եւ լրագրողները կարեւոր տեղ մը կը բռնեն այն ամբաստանեալներուն մէջ որոնք ցոյց կը տրուին իբրեւ «անհետացած» կամ առ նուազն չեն երեւար հանրային կեանքի մէջ, իբրեւ հետեւանք համատարած մաքրագործման:

Թէեւ պաշտօնապէս չի հաստատուիր, բայց յամառ զրոյցներ կը շրջին թէ Լուկիանով՝ Համայնավար Երիտ. կազմակերպութեան ընդհ. քարտուղարը, եւ Ֆայնպէր՝ նոյն կազմակերպութեան ներկայացուցիչը Կոմինթէրնի մէջ, անձնապաշտ եղած են:

Կուսակցական պաշտօնաթերթը, «Փրավտա», որ վերջերս իբրեւ լրտես կ՚ամբաստանէր Կոմսոմոլի վարիչները, այսօր կը ծանուցանէ թէ «Երիտասարդ պահակ» թերթին գլխաւոր խմբագիրները «մերկացուած են իբրեւ ժողովուրդի թշնամիներ»: Նոյն կազմակերպութեան գաւառի վարիչներէն աւելի քան 30 հոգի եւս պաշտօնանկ եղած են, իբրեւ ժողովուրդի թշնամիներ:

Վերջերս ձերբակալուած կամ աքսորուած կուսակցական եւ կառավարական գործիչներուն մէջ կը գտնուին,— Պէլա Քուն, որ Հունգարիան կարմրցուց մեծ պատերազմէն անմիջապէս վերջը, Ալեքսէյ Նէյման՝ արտաքին գործավարութեան արեւմտեան Եւրոպայի բաժնին վարիչը եւ Լիթվինովի աջ բազուկը, Ֆէլնէր՝ նոյն գործավարութեան Պալթիկի բաժնին վարիչը, եւ Լասքէվիչ՝ Ազգաժողովի բաժնին վարիչը:

Հայ գործավար մըն ալ անձնասպան

«Խորհ. Հայաստան»ի մէջ կը կարդանք, չորրորդ էջին մէկ անկիւնը, մանր տառերով (10 յուլիս).—

«Հայկական ԽՍՀ սննդի արդիւնաբերութեան ժողկոմ Ա. Կոստանեանը՝ խճճուելով կուսակցութեան եւ ժողովրդի թշնամիների դաշնակ – տրոցկիստական բանդիտների հետ ունեցած իր կապերի մէջ եւ կատարելով մի շարք քրէական յանցագործութիւններ, վախենալով մերկացումից, յուլիսի 9ին ինքնասպանութիւն գործեց»:

** Դարձեալ «Խ. Հայաստան»էն կը տեղեկանանք թէ վտարուած են Դ. Դղնունի, Հայաստանի չարժանկարի տնօրէնը, պատմաբան Գարեգին Սարգսեան, Մկրտիչ Ներսէսեան եւն.:

Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

Պոլսոյ եկեղեցիները չպիտի կրնան մեռել թաղել 1940 թուականէն սկսեալ

Պոլսոյ Սօն Փօսթա թերթը կը գրէ (29 յուլիս).—

Սեպտեմբերէն սկսեալ, քաղաքապետութիւնը պիտի սկսի մեռելները թաղել: Բոլոր պատրաստութիւնները լրացած են: Մեռել թաղելու յատուկ բոլոր պիտոյքները գնուած են ու գիտական պայմաններով օժտուած մեռելատան շինութիւնն ալ աւարտած է: Քաղաքապետութեան մեռելաթաղումի կազմակերպութիւնը միայն իսլամներուն համար չէ: Քրիստոնեաներն ալ քաղաքապետութեան կողմէ պիտի թաղուին: Եկեղեցիներուն թոյլ չպիտի տրուի մեռելաթաղումի գործերով զբաղիլ: Բայց եկեղեցիներուն մէջ մեռելական արարողութիւններ պիտի կատարուին: Մեռելաթաղի սակացոյցը ներքին գործավարութեան կողմէ կը քննուի: Դրամ չպիտի առնուի բոլոր այն իսլամներէն ու քրիստոնեաներէն, որոնց աղքատութիւնը հաստատուած է քաղաքապետութեան կողմէ: 1940 տարիէն սկսեալ, քրիստոնեայ մեռելները քաղաքապետութեան կողմէ պիտի թաղուին:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Ս. ՍԱՍՈՒՆԻԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

»»»» • ««««

Ընդհ. դատախազին ճառը (Շար.)

«Ահա աղջիկ մը, որուն յայտարարութիւնները տարօրինակ են: Այս խնդրին մէջ ամէն ինչ տարօրինակ է եւ մարդ զարմանքէ զարմանք կը գլորի: Ահա աղջիկ մը, որ կը պնդէ թէ իր մօրը շունչին տակ կ՚ապրի, անոր խօսքով կը շարժի: Բայց երբ ամէնէն զաղտնի խոստովանութիւնը պիտի ընէ, իր մօրը չէ որ կը դիմէ, այլ Սարաֆեանի, իր խորթ հօրը: Այս վերջինը այնքան տաժանելի վիճակի մը կը մատնուի, որ երակները կտրելու փորձ կ՚ընէ, անպատուութեան մը հեռանկարէն մտալլկուած: Ինչո՞ւ համար Սարաֆեան չերթար Սասունիէն բացատրութիւն պահանջելու: Շատ անհասկնալի է, Սարաֆեան վէպ մը կը գրէ, որուն մէջ հերոսուհին այնքան նմանութիւններ ունի Անահիտին հետ: Անոր նման՝ կնոջը աղջիկն է, գիշերօթիկ դպրոց կը յաճախէ, ջութակի դաս կ՚առնէ եւն.:

Յետոյ դէպքէն երեք օր առաջ Սարաֆեան կ՚երթայ Տոքթ. Շ. Այվազեանի մօտ եւ անկէ դեղ կը հարցնէ «ամսականը ուշանալուն համար»: Այս բոլորը շատ տարօրինակ է: Ի՞նչպէս բացատրել խորթ աղջկան եւ Սարաֆեանի այս մտերմութիւնը: Պէտք է նկատի ունենանք, պարոն երդուեալներ, որ բարեկամական յարաբերութիւն կար Սարաֆեան ընտանիքին եւ Սասունիին միջեւ, այնքան որ միասին արձակուրդ կ՚երթային:

Յետոյ նիւթապէս անհնար է աղջիկ մը բռնաբարել, առանց իր կամքին: Թղթատեցէք բոլոր բժշկական գրքերը եւ պիտի տեսնէք: Սասունին բարեկամ էր Անահիտին հետ: Բռնաբարումի պիտի չդիմէր: Այս մասին բուռածները լուրջ չեն, եւ կարելի չէ հաւատք ընծայել անոնց: Սասունի ամուսնալուծուած էր եւ վճիռը երկու կողմին համար ալ հաւասար էր: Կարելի էր նոր ամուսնութիւն մը առաջարկել:

Անահիտ երբ կը զգայ թէ յղի է, փոխանակ բժիշկի երթալու, Սասունիին քով կ՚երթայ եւ մօրը բան չըսեր:

Ուրեմն բռնաբարումի պատմութենէն որ եւ է բան չի մնար: Աղջկան կամքով եղած է: Դիագնոստութեան առեն Տոքթ. Փօլ հաստատած է թէ Սասունիին ֆրանկախօսը երբեք վարակիչ չէր, բոլորովին ապիացած ըլլալով: Արդէն այդ հիւանդութիւնը չէ փոխանցուած Անահիտին:

Անցեալին չանդրադառնանք: Ամբաստանեալը կ՚ըսէ թէ երբ իմացայ աղջկանս պատահածը, յանկարծակի ցնցում մը ունեցայ: Այո, եթէ Տիկ. Սարաֆեան ոճիրը գործած ըլլար այն պահուն, երբ Սասունին դուռը կը բանար իրեն: Բայց այլ եւս յանկարծական գերագրգռութեան խօսք չի կրնար ըլլալ, երբ կին մը ամբողջ չորս ժամ կը մնայ զոհին մօտ: Ասիկա վայրենի անգթութիւն մըն է: Երբեք անդիմադրելի զգացումի մը արդիւնք չէ, այլ վճռական որոշումի մը, մտածուած կամքի մը:

Տիկ. Սարաֆեան կ՚ըսէ թէ ուզեցի աղջկանս եւ ընտանիքիս պատիւին վըրէժը լուծել: Բայց պատիւը փրկելու համար կրնար բացատրութիւն պահանջել Սասունիէն եւ դարմանում խնդրել: Այդպէս չըրաւ: Այս կինը պատիւի մասին կը խօսի, բայց բազմաթիւ վկաներ ըսին թէ ինչ կեանք ունեցած է անիկա: Գալով մատանիի պատմութեան, Տիկինը նախ կ՚ըսէ թէ այսինչ պանքան է, հոն չեն գտներ, յետոյ կ՚ըսէ թէ Նոժան - Սիւր - Մառն կը գտնուի: Հոն ալ չեն գտներ: Ի վերջոյ կը գտնեն Թաշճեանի գրպանին մէջ կարուած:

Պարոն երդուեալներ, այս բոլորէ ի՞նչ կը մնայ ուրեմն,— ոչինչ: Կանխամտածումը ստոյգ է: Երէկ լսեցիք թէ ինչպէս տիկինը մահուան սպառնալիք ըրած է Տարայեանին՝ հարցաքննիչ դատաւորին աչքեւ, երբ անոր վկայութիւնը վնասակար էր իրեն համար: Լսեցիք Տոքթ. Թրիւէլը, որ կ՚ըսէ թէ մտային առողջութիւնը տեղն է եւ բացարձակապէս պատասխանատու է:

Չորս հարցում պիտի ընեն հիմա ձեզի.— 1. Հարուած մը տրուա՞ծ է: 2. Մահացու հարուած տրուա՞ծ է: 3. Մեռցնելու նպատակ ունէ՞ր: 4. Կանխամտածում ունէ՞ր:

Եթէ չորս հարցումներուն «այո» պատասխանէք, առանց «մեղմացուցիչ պարագայի», մահապատիժ կը տրուի: Եթէ 4րդ հարցումին «ոչ» պատասխանէք, տաժանակիր աշխատանքի կը դատապարտուի:

Եթէ «ոչ» ըսէք 3րդ եւ 4րդ հարցումներուն, բանտարկութեան կը դատապարտուի:

Այս կինը երբեք զղջում չյայտնեց: Ընդհակառակն ցոյց կուտայ թէ կրնայ վերսկսիլ: Ձեզի կը մնայ պատասխանել՝ նկատի ունենալով այդ պարագաները»:

Կարճ դադարէ մը վերջ, ժամը 3.30ին վերաբացուեցաւ ատեանը, լսելու համար ամբաստանեալ կողմին պաշտպան փաստաբանը, Լէվի Ուլման, որ իր պաշտպանողականը վերջացուց հետեւեալ կոչը ուղղելով.

— «Ամբողջ հոգիովս վստահ եմ որ դուք անպարտ պիտի արձակէք այս կինը, ինչպէս այս նստաշրջանի ընթացքին անպարտ արձակեցիք բազմաթիւ ուրիշներ: Տիկին Սարաֆեան, ձեր կեանքը չէ վերջացած, դեռ պարտականութիւններ ունիք հանդէպ ձեր ընտանիքին, ձեր աղջկան. եթէ կ՚ուզէք՝ մեկնեցէք Ֆրանսայէն, բայց վերսկսեցէք ձեր կեանքը:

Պարոն երդուեալներ, կը խնդրեմ ձեզմէ տալ միակ վճիռ մը, որ պէտք է այս պարագային ըլլայ անպարտութեան վճիռ մը»:

Նախագահ.— Ոչ՛քի ելէք, տիկին Սարաֆեան, ըսելիք մը ունի՞ք:

Տիկին Սարաֆեան.— Եթէ կ՚ուզէք զիս մահուան դատապարտեցէք, բայց երբեք չեմ ընդունիր, մօրս վրայ երդուըննալով, թէ յարաբերութիւններ ունեցած ըլլամ ... Ես լմնցած եմ այլ եւս:

Դատավարութիւնը վերջացած ըլլալով, ժամը 5ին դատարանի նախագահը երդուեալներուն բացատրեց թէ ինչ հարցումներ կան եւ թէ ինչ ձեւով պէտք է պատասխանել: Կարդաց այս մասին օրէնքին տրամադրութիւնները: Յետոյ նիստը ընդհատուեցաւ եւ երդուեալները իրենց սենեակը քաշուեցան՝ հարցումներուն պատասխանելու համար:

Ժամը 5.18ին երդուեալները վերադարձան: Նիստը վերաբացուեցաւ եւ նախագահը հրաւիրեց ներկաները լռութիւն պահել եւ որ եւ է ցոյց չկատարել:

Երդուեալներու նախագահը կարդաց իրենց որոշումը, որ բոլոր հարցումներուն «ոչ» կը պատասխանէր:

Այս պատասխանին վրայ, նախագահը ազատ արձակման վճիռ արձակեց եւ յայտնեց թէ Տիկին Սարաֆեանը ազատ է:

Դատախազ կողմը մէկ ֆրանքի հատուցում պահանջած ըլլալով, դատարանը Տիկ. Սարաֆեանը մէկ ֆրանքի դատապարտեց, ինչպէս նաեւ դատական ծախքերու վճարման:

Ի՞ՆՉ Է ԿԱՏԱՐՒՈՒՄ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Ը.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԱՐԻՉՆԵՐԸ

Անցեալ անգամ հարցնում էինք, թէ Հայաստանի վարիչները ի՞նչպէս են հանդուրժում Հայաստանի վերաբերմամբ գործուող անիրաւութիւնները։ Բայց իրօք Հայաստանի վարիչներ գոյութիւն ունի՞ն եւ, եթէ այո, ովքե՞ր են այդ տարօրինակ մարդիկ։

Ինչպէս խորհրդային բոլոր երկրներում, Հայաստանում էլ իշխանութիւնը ձեւականօրէն բաժանւում է երկու մասի — կառավարական գծով եւ կուսակցական գծով։ Ասում ենք՝ «ձեւականօրէն», որովհետեւ փաստօրէն իշխանութիւնը մէկ է — ամէն բան կենտրոնացած է կոմունիստ կուսակցութեան ձեռքը եւ այս կուսակցութեան քարտուղարը ամէն ինչ է։ Արդ՝ ի՞նչ պատկեր են ներկայացնում այս երկու գծով Հայաստանի վարիչները։

Կառավարական գծով Հայաստանը անցեալում բաւական փայլուն անուններ է տուել՝ յաջորդաբար, Ժողկոմխորհի նախագահներ են եղել Ալ. Մեասնիկեանը, Ս. Լուկաշինը, Ս. Համբարձումեանը եւ ուրիշներ — բոլորն էլ բարձր ուսման ու մտաւոր պաշարի տէր մարդիկ՝ իրենց հասկացողութեամբ հայրենասէր եւ Հայաստանին նուիրուած։ Կառավարութեան կազմի մէջ էլ, մերթ ընդ մերթ, եղել են որակեալ դէմքեր, որոնք կոմունիստ լինելով հանդերձ՝ աշխատել են եւ Հայաստանի համար։ Ո՞ւր են հիմա դրանք բոլորը. — Մեասնիկեանը մեռաւ եղերական մահով, Լուկաշինը վտարուեց Հայաստանից եւ այժմ Ռուսաստանի ցեմենտի գործարաններն է կառավարում, իսկ Ս. Համբարձումեանի տեղը նոյնիսկ յայտնի չէ. միւսներն էլ կամ բանտերում են, կամ աքսորավայրերում, կամ բոլորովին երեսից ձգուած, իբրեւ հակայեղափոխական վնասարարներ։ Նրանց տեղը այժմ բռնել են բոլորովին երկրորդական ու երրորդական ուժեր, որոնք իրենք էլ երեւի զարմանում են, թէ ի՞նչպէս «նախարար» են դարձել։ Իբրեւ նմոյշ յիշենք միայն մէկի անունը՝ ամն Մուղդուսի, որ կոչուած է Հայաստանի ներքին գործերը վարելու։ Ո՞վ է այդ ոչ ոքին ոչինչ չասող, բայց իրապէս շատ պերճախօս անունը — մի հին չէկիստ, որի միակ առաքինութիւնը հլու կամակատարութիւնն է եւ արիւնոտ անցեալը։ Իրապէս մի շատ սահմանափակ կարողութեան տէր, խեղճ ու կրակ անձնաւորութիւն, որ, ի հարկէ, մի երկրի ներքին գործերի նախարարութիւնը վարելու արժանիքներից զուրկ է։

Նոյն որակի եւ արժանիքների տէր մարդիկ են եւ Հայաստանի այսօրուայ բոլոր միւս «նախարարները»։ Նրանք բարձր պաշտօնի կոչուած են ո՛չ թէ այն պատճառով, որ մտքի կամ գործի որոշ կարողութիւններ են յայտնաբերել եւ յարմար կառավարիչներ կարող են լինել, այլ որովհետեւ համարւում են հաւատարիմ ստալինեան օրուայ գծին։ Հայաստանում, ինչպէս եւ ամբողջ Խորհրդ. Միութեան մէջ, դիրք ու պաշտօն ունենալու միակ պայմանն է այսօր՝ «անսահման հաւատարմութիւնը մեծ առաջնորդին»։ Քիչ — շատ ինքնուրոյն մարդիկ չեն հանդուրժւում։ Եղի՛ր բացարձակ ոչնչութիւն, եղի՛ր որեւէ կայ, բայց գիտցի՛ր հաճելի լինել մեծ ու փոքր առաջնորդներին, — եւ կարող ես յաջողել ու բարձրանալ մինչեւ Մուղդուսիների բարձունքները։

Այս է պատճառը, որ Կրեմլից սկսած մինչեւ Հրազդանի ափերը անընդհատ ոչնչութիւններն են բռնել կառավարական աթոռները — այնքա՛ն աննշան, որ մէկի նախարար նշանակումը կամ պաշտօնից հեռացումը այլեւս ոչ ոքին չի հետաքրքրում եւ թերթերում հրատարակւում է մանրատառ «խրոնիկա»յի բաժնում, իբրեւ մանր լուր, դէպքերի եւ արկածների շարքում։ Այսպէս, «Խորհրդ. Հայաստան»ի 4 Յունիս համարի «Խրոնիկա»յից միայն իմանում ենք, որ Արամ Վարդապետեանը «հանուած» է Հայաստանի Լուսժողկոմի պաշտօնից, իսկ Ա. Բարխուդարեանը՝ «ազատուած» է Հողժողկոմի տեղակալի պարտականութիւնից։ Խե՛ղճ «նախարարներ»...

Աւելի փայլուն չէ պատկերը կուսակցական գծով, որ, ինչպէս ասացինք, Հայաստանի իրական իշխանութիւնն է։ «Խորհրդ. Հայաստան»ի Յունիս 5 համարում առաջ է բերուած Հայաստանի Կոմ. կուս. Կենտրոնական Կոմիտէի նոր կազմի ցանկը — 55 անդամ եւ 14 փոխանդամներ։ Եթէ տեղը ներէր, կարելի էր առաջ բերել այդ երեւելի ցանկը՝ բաղկացած մեծ մասամբ, անյայտ ու անծանօթ անուններից, որոնք յայտնի չէ թէ ինչ արժանիքի համար կոչուած են Հայոց աշխարհի բախտը տնօրինելու։ Բաւականանանք միայն արձանագրելով անունները Կենտկոմի Բիւրոյի անդամների, որոնք ընտրուած են Յունիս 4ին, վերոյիշեալ 55 հոգու միջից։ Բիւրոյի, այսինքն՝ Հայաստանի իսկական կառավարութեան (որքան, ի հարկէ, Հայաստանը իսկական կառավարութիւն կարող է ունենալ) կազմն է՝ Ա. Ամատունի, Ս. Ակոպով, Հ. Աբոյեան, Ա. Գուլոյեան, Կ. Գրիգորեան, Մ. Դանիէլեան, Գ. Հանէսօղլեան, Խ. Մուղդուսի, Ա. Շախուվարեան, եւ փոխանդամներ՝ Հ. Պողոսեան եւ Ռ. Վէֆիլով։

Սրանք Հայաստանի մեծերն են այսօր։ Սրանք են, որ պիտի վարեն երկրի ներքին գործերը։ Սրանք են, որ Հայաստանի համար պիտի ապահովեն վայելուչ դիրք Միութեան միւս հանրապետութիւնների շարքում։ Սրանք են, վերջապէս, որ պիտի ներկայացնեն Հայաստանը եւ պիտի պաշտպանեն Հայաստանի շահերը Մոսկուայի առջեւ — հնարաւոր բա՞ն է այդ։ Խորհրդային կեանքին հետեւողները գիտեն, թէ ինչ համեստ կարողութիւնների տէր մարդիկ են մեր հայրենիքի այս նոր վարիչները։ Բնականոն պայմաններում, մի գաւառի վարչութիւն, թերեւս, կարելի լինէր վստահել նրանց, բայց մի պետութեան ղեկավարութի՛ւն — ծաղրի համար միայն կարելի է այդ երեւելի պարոններին պետութեան ղեկավարութիւն յանձնել...։

Արտասահմանում մեր հայրենակիցները չեն ըմբռնում կացութեան ամբողջ ողբերգութիւնը եւ յաճախ մեղադրում են Դաշնակցութիւնը, որ ընդդիմադիր դիրքի մէջ է խորհրդային իշխանութեան հանդէպ եւ դրանով պատճառ է դառնում, որ մտաւորական ձեռնհաս ուժեր հեռու մնան Հայաստանից։ Ասում են, թէ՝ եթէ Դաշնակցութիւնը ուրիշ ընթացք ունենար, Հայաստանը այսօր այսքան խեղճ առաջնորդներ չէր ունենայ։ Կեանքի փորձը հիմքից հերքեց այս տեսակէտը։

Աւելի քան 15 տարուայ ընթացքում Հայաստանում էլ առաջ եկան քիչ — շատ աչքի ընկնող պետական ուժեր։ Եթէ առաջին շրջանի համար Դաշնակցութեան, այսինքն՝ հայ մտաւորականութեան մեծագոյն մասի մեկուսացումը կարող էր վճռական նշանակութիւն ունենալ, հետզհետէ խորհրդային նոր գործիչներ պատրաստուեցին կամ Ռուսաստանից եկան որոշ ձեռնհասութեան տէր մարդիկ, եւ Հայաստանը այլեւս ի վիճակի էր ինքն իր ուժերով եոլա գնալու։ Ցաւը, սակայն, այն է, որ կայ ինչ որ զօրութիւն, որի համար անհանդուրժելի է, որ Հայաստանի գլխին կարող վարիչներ նստեն։ Պատահական չէ, որ Հայաստանի բոլոր ձեռնհաս բոլշեւիկները «տրոցկիստ-Դաշնակ — հակայեղափոխական» են յայտարարուած եւ քշուած են ասպարէզից։ Բաւական է, որ որ եւ է մէկը անկեղծօրէն նուիրուի պետական գործին եւ ցոյց տայ շօշափելի դրական արդիւնք, որպէսզի անմիջապէս դառնայ կասկածելի «Դաշնակ» ու «հակայեղափոխական» եւ հեռացուի պաշտօնից ու նոյնիսկ Հայաստանից։ Բազմաթիւ փաստեր կան այս ուղղութեամբ, որոնք այլեւս կասկած չեն թողնում, որ Հայաստանի յառաջացումը եւ հայ գործիչների յաջողութիւնը բաղձալի չէ աւելի բարձր դիրքերում գտնուող ուժերի համար։ Հայաստանը պէտք է կառավարուի Մուղդուսիներով եւ Ստեփա Ակոպովներով — ուզում ես կաչուից դուրս եկ, ա՛յս է կամքը Ստալինի եւ Բերիայի։

Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

(Վերջը յաջորդով)

ԿՈՉ ՅԵՏՊԱՏԵՐԱԶՄԵԱՆ ԳԱՂԹԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ

Նահատակ Գրագէտներու Բարեկամներ ընկերակցութիւնը, ինչպէս յայտնի է, որոշած է հրատարակել ԺՈՂՈՎԱԾՈՅ մը յետպատերազմեան գաղթահայ գրականութեան։

Այս կոչով կը հրաւիրէ յետպատերազմեան գաղթահայ բոլոր գրողները բերելու իրենց մասնակցութիւնը այս ժողովածոյին, որ պիտի բովանդակէ մասնաւորաբար բանաստեղծական, վիպական եւ թատերական ընտրուած երկեր, անտիպ կամ տպուած։

Ղրկուած նիւթերուն ընտրութիւնը պիտի կատարուի Նահատակ Գրագէտներու Բարեկամներուն կողմէ, հեղինակներուն հետ խորհրդակցաբար։

Ձեռագիրները կամ արդէն տպուած երկերը պէտք է ղրկել Ն. Գ. Բ.ի հասցէին, Պ. Մ. Պարսամեան, 121, Ռիւ Մարքատէ, Փարիզ, (18) ամէնէն ուշը մինչեւ սեպտեմբեր 30, ընկերացնելով նաեւ լուսանկար մը եւ կենսագրական համառօտ տեղեկութիւններ։

Արտասահմանի թերթերէն կը խնդրուի արտատպել այս կոչը։

ՆԱՀԱՏԱԿ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՍՈՒԼԻՍ

ԴԷՊԻ ԲԱՐԳԱՒԱՃՈՒՄ

»»»» o ««««

Ամէն ազգային տնտեսական դրութիւն համաշխարհային տնտեսութեան մէկ մասն է։ Համաշխարհային տնտեսութեան ընթացքը անպայման եւ ուղղակի իր ազդեցութիւնը ի գործ կը դնէ ազգային տնտեսութեանց եւ անոնց դրութիւններուն վրայ։

Այժմ, համաշխարհային տնտեսական կեանքը նոր ճամբու մը վրայ է։ Համաշխարհային տնտեսական տագնապը, որ սկսաւ 1929ին, զանազան երկիրներու մէջ զանազան ձեւեր առացաւ։ Ծայր տուաւ, քանի մը տարի վերջ, տնտեսական բարգաւաճում մը, որ գլխու պտոյտ պատճառող արագութեամբ, ամէն մէկ երկրի մէջ նոր ճամբաներ գծեց, միանգամայն նոր ձեւ մը տալով համաշխարհային տնտեսութեան։

Անգլիա, Շուէտ, Նորվեկիա, Ֆինլանտա, եւ՝ Հար. Ափրիկէի գլխաւորութեամբ՝ անգլիական գաղթապետութիւնները համաշխարհային նոր բարգաւաճումի շարժման գլուխը կը գտնուին։ Անոնցմէ վերջ կու գան Ամերիկա եւ Ճափոն։ Գերմանիա ճարտարարուեստի քանի մը ճիւղերու մէջ բարգաւաճումներ ունի։ Ֆրանսա, Զուիցերիա, Հոլանտա, Լեհաստան, Չեխոսլովաքիա եւ ուրիշ կարգ մը երկիրներ դեռ կը գտնուին 1929ի տագնապի ազդեցութեան տակ։

Թուրքիա իր տնտեսական վերելքն ու ճարտարարուեստականացումը մասամբ կը պարտի համաշխարհային տնտեսական տագնապին։

Նոր տնտեսական բարգաւաճումը ի՞նչ ձեւով տեղի կ'ունենայ։

1.— Գիներու արագ բարձրացումը։

2.— Մասնագէտ բանուորներու պահանջին յաւելումը։ Եւ մասնագէտ բանուորներու նուազումը։

3.— Օրավարձերու յաւելումը։

4.— Արժեթուղթերու հրապարակին շարժումը։

5.— Նոր շրջաբերութիւններ։

6.— Շահագիտութեանց յաւելումը։

7.— Վարկերու ընդլայնումը։

8.— Դրամագլուխ գնելու շարժումին արագ թափը։

9.— Տոկոսները բաւարար չափով չեն աւելնար։

Այս տուեալները կատարեալ ու բաւարար չափով կը տեսնենք Անգլիոյ մէջ։ Ուրեմն, համաշխարհային տնտեսական նոր բարգաւաճումին առաջնորդն է Անգլիան։ Անգլիական տնտեսութիւնը, օրէ օր աճող թափով մը, կը ջանայ ճնշել միւս տնտեսական դրութիւնները, ուզելով զանոնք քաշել դուրս տագնապէն։

Անգլիա 1932ի կիսուն հասաւ տագնապի վերջին աստիճանին։ 1932ին, անոր ճարտարարուեստական արտադրոյթը իջաւ, 1929ի բաղդատմամբ, նուազագոյն աստիճանին։ Բայց, 1932էն վերջ աստիճանական բարձրացում մը սկսաւ ու այդ բարձրացումը առաւ հետեւեալ համեմատութիւնը.—

1929	—	100
1935	—	105·7
1934	—	98·8
1936ի վերջը	—	119·7

Նոր տարւոյն առաջին ամիսներուն արտադրութեան չափը, 1929ի միջինին նայելով, 100էն 115 է եղած։ Այս յաւելումին ամբողջովին կը համապատասխանեն այն ազդակները, զորս թուեցինք վերը։ Ուրեմն, եթէ զանոնք նկատի ունենանք, կրնանք ըսել թէ Անգլիա տագնապէն փրկուած է։

Ամերիկայի վիճակը նման է անգլիականին։ Միայն թէ, Միացեալ Նահանգները 1933ին ունեցաւ դրամատնային ուժեղ տագնապ մը, որուն պատճառաւ բարգաւաճումի իր թափը աւելի նուազ եղաւ։ Բայց, հակում ունի արագանալու։

Ամերիկայի մէջ ճարտարարուեստի շինութեանց եւ սպառողինումի նորոգման արդիւնք է, մեծ մասով, բարգաւաճումը։ 1936ին, Ամերիկա իր ամբողջ պատմութեան ընթացքին չտեսնուած քանակութեամբ մեքենաներու ապսպրանք արձանագրած է։ Այդ պարագային, բարգաւաճումը, Ամերիկայի մէջ, կ'ընթանայ տնտեսական ռացիոնալիզացիոնին հետ։ Իսկ այս պարագան շատ կարեւոր է ապագային համար։ Այդ ապսպրանքները, 1932ին բաղդատմամբ, 1936ին ճիշդ 15 անգամ աւելի են եղած։

Ճափոնի մէջ ճարտարարուեստական արտադրութիւնը, որ 1931ին 91.6 առ հարիւր է, 1936ին բարձրացած էր 145.9ի։

Ճափոն 1930ին սկսած է տենդոտ սպառազինումի, զոր նոր են սկսած ուրիշ պետութիւններ։ Այդ է պատճառը, որ Ճափոն չունեցաւ տնտեսական ծանր տագնապ մը։ Այդ տեսակէտէն՝ Ճափոնի տնտեսական կեանքը առանձնայատուկ է եւ ազգային տնտեսութիւնը մասով մը պետական ելմտացոյցի հաշւոյն կ'ընթանայ։

Գերմանիոյ ամբողջ ազգային ճարտարարուեստը կազմակերպուած է սպառազինումի ծրագրին համաձայն։ Հետեւապէս, այս երկիրը, որ տագնապէն ամէնէն աւելի հարուածուեցաւ, այժմ իր ճարտարարուեստին մէկ քանի ճիւղերուն տուած է մեծ թափ մը։ Այդ ճարտարարուեստը կ'աշխատի, ուրեմն, պետութեան պիւտճէի հաշւոյն։ Այդ երկրին մէջ աշխատանքի դրութիւնը կը տարբերի ուրիշ երկիրներու աշխատանքի դրութիւններէն. Դժուար է գործազրկութիւնն ու աշխատավարձը ճշգրիտ կերպով քննել։ Բայց, 1937ի առաջին ամսուն, կ'ըսէր պաշտօնական զեկոյց մը, գործազուրկներու թիւը 1.9 միլիոնի բարձրացած է։ Ասիկա կը հաստատէ թէ հոն ճարտարարուեստի միայն սպառազինական ճիւղերը բարգաւաճումի մէջ են։

Բոլոր ազդակները ցոյց կու տան թէ համաշխարհային տնտեսութիւնը կրկին ելք մը սկսած է գտնել տագնապէն։ Այդ ելքը մասնաւորապէս պատերազմական ճարտարարուեստն է։ Բայց, եթէ սպառազինումը սահմանափակ կանգ առնէ, հաւանական է որ համաշխարհային տնտեսութիւնը կրկին տագնապի մատնուի։

ՄԱՍՆԱԳԷՏ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԳՈՒՆԱՒՈՐ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԱՌՁԵՌՆ ԲԱՌԱՐԱՆ

Կար ժամանակ երբ մասնագէտներ, ակադեմականներ, բառերու իմաստն ու ճիշդ նշանակութիւնը գտնելու համար, ուսումնասիրութիւններ, փորձառութիւններ կը կատարէին, գրուած ու խօսուած բառերը իրենց իրական, արմատական բացատրութեամբ պարզելու համար։

Հիմակուան մարդկութիւնը, դատողութեան, զանազանելու եւ ճանչնալու ուժեղ յատկութիւն մը ունի. այդ պատճառաւ ալ լեզուագէտներու, ակադեմականներու յօդուածներն ու գործերը չեն կարդացուիր։ Քանի որ պատկերները չափազանց գունաւոր են եւ դիւրահասկնալի, ի՞նչ պէտք ունինք ժամավաճառութեան եւ յոգնութեան։

Երբ թերթերու մէջ կը կարդանք «քաղաքակրթութեան տարածում», գիտենք այլեւս որ ուժեղ պետութիւն մը որոշած է իր տիրապետութիւնը տարածել տկար ու անզօր ժողովուրդի մը վրայ, թնդանօթի հարուածներով արիւնի եւ աւերի ճամբով։ Այսպէս չըրի՞ն Իտալիա, Ճափոն եւ քանի մը ուրիշ երկիրներ։

Երբ կը կարդանք «Զինաթափութեան ժողովը» գումարուած է, գիտենք այլեւս որ մեծերը, ծովերու եւ ցամաքներու տիրապետողները հաւաքուած են թուաբանական հաշուով ճշդելու թէ, ինչքան թնդանօթ, օդանաւ եւ ռազմանիւթ ունին, եւ յայտնի ու գաղտնի դեռ ինչքան կրնան պատրաստել, արագութեան չափանիշ մը, միւսները գերազանցելու համար։

Երբ կը հաղորդուի թէ՝ Թուրքիա որոշած է «բարենորոգումներ» կատարել հիւսիս արեւելեան սահմաններուն վրայ, շատ պարզ է այդ բառերուն իմաստը, — որոշած է իրենց նախնիկ լեռներուն վրայ թառած ազատասէր ու խաղաղ ժողովուրդի մը գոյութեան վերջ տալ՝ տեղահանութիւններով, աւերածութեամբ եւ [illegible] համար մարդկային կեանքի եւ արժ[illegible] գնով։

Երբ լսէք որ՝ ոչ - միջամտութեան Յանձնաժողովը «բարեփոխումի» ծրագիրներ կը մշակէ, գիտցէք այլեւս որ՝ կողմերը կը պատրաստուին կամաւորներու եւ ռազմանիւթի նոր առաքումներ ընել, Սպանիոյ աշխատաւոր ժողովուրդին մէջքին վրայ իրենց տիրութեան եւ տիրապետութեան միջին հաշիւները մաքրելու համար։

Ինչքան շատ խօսուի ու լսուի «խաղաղութեան» մասին, պատերազմի արհաւիրքի օրերը աւելի շատ կը մօտենան։ Երբ հեռագիրները հաղորդեն թէ՝ ըմբոստութիւն մը «զսպուած է», եւ «կարգը հաստատուած», գիտցէք որ՝ տիրող իշխանութիւնը հաշիւ մաքրած է անոնց եւ ջարդ[illegible]լիք մարդիկը վերջացուցած։

Բարոյական հասկացողութիւններ ու ըմբռնումները երբ դեռ տեղ ու արժէք ունէին մարդկային կեանքին մէջ, տասը կը հաշուէին մէկ խօսելու համար, համոզուած որ ճշմարտութեան եւ արդարութեան գերագոյն օրէնքի ծանրութիւնը [illegible] ճնշէ իրենց խիղճը, եթէ անարդար կեղծ գործ մը կատարած ըլլային։

Հիմա ամէն ինչ հակառակ կողմը դարձուած է։ Սուտն ու կեղծիքն է որ՝ անմեղութեան պիտակով [illegible]սարուած, գեղեցիկ բառերու շղ[illegible]

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՄԱՐԱԾ ՃՐԱԳԸ

»»»» o ««««

Հետզհետէ Սառայի նամակները ընդհատուեցան։ Գարեգին քնի վերայրեց զայն։ Վերջին շաբաթներուն ուր այլ եւս մեկնելու պատրաստութիւն կը տեսնէր, գնաց լուսանկարուեցաւ։ Եւ հատ մըն ալ Սառայի ղրկեց։

Նաւային ընկերութիւնը յայտներ էր թէ ութ օր վերջ նաւ մը կայ։

Գարեգին օր առաջ երկիր հասնելու համար հաւանութիւն տուաւ։ Տոմսակն ալ կտրեց ու գրպանը դրաւ։ Այդ մէկ շաբթուան ընթացքին, դեռ ունէր ուրիշ կարգադրելիք գործեր, բայց նախ որոշեց գործարանին հաշիւը փակել։

Երբեմնի այդ զուարթ տղան, սուգի պատառին տակ անմխիթար յուզարկաւորի մը երեւոյթն առած էր։ Թարմ, կարմիր այտերուն վրայ անօրինակ տխրութիւն մը աւեն աւեն կուգար ու կ'անցնէր։ Կը մեղքնային աշխատանքի իր բոլոր ընկերները։ Կը ցաւէին անոր պէս։ Ու վերջին պահուն, երբ տխրանոյշ ժպիտով մը ձեռք երկարեց Գարեգին, վերակացուն ըսաւ.

— Գարեգին, երբ նորէն վերադառնաս հոս, ուրիշ տեղ երթալէ առաջ քովս եկուր։ Քեզի համար միշտ գործ ունիմ։ Ու ձեռքը այս համեստ տղուն ուսին զարնելով.

— Բարի ճանապարհ ...

— Շնորհակալ եմ ...

Արագ, արագ, Գարեգին էջս փողոցէն անցնելով՝ գնաց հեռացաւ։

Շոգենաւը գիշերուընէ ի վեր իր խորխոտ հասակը կը ցուցնէր Մարսէյլի։ Նաւային ընկերութեան դրան առջեւ եռուզեռ մը կար։ Մարդիկ աճապարանքի մէջ էին։ Գարեգին ինքն ալ միւս ճամբորդներու պէս ինքնաշարժ մը վարձեց, պայուսակները դրաւ մէջը եւ ձայն տուաւ շարժելու։ Երբ նաւահանգիստ հասաւ, շոգենաւը պատրաստութեան առաջին սուլիչը կը զարնէր։ Պայուսակները առած երբ սկսաւ քալել, յանկարծ, Ստեփան նամակ մը ձեռքը՝ ետեւէն պոռաց.

— Գարեգին, կեցիր, երկրէն նամակ մը ունիս։

Գարեգին այդ աճապարանքին մէջ, նամակը դրաւ գրպանը։ Ու երբ կը պատրաստուէր ձեռք երկարելու հայրենակցին, քննիչ պաշտօնեան ձայն տուաւ.

— Բարեկամ, նաւը պիտի մեկնի, շուտ։

Դեռ կամրջակին վրայ ահա երկրորդ սուլիչը։ Երրորդ սուլիչին սուր ձայնին հետ, Գարեգին կամրջակին եզերքը կեցած՝ ձեռքը կը շարժէր Ստեփանին, որ վարէն հազիւ լսելի ձայնով մը կը պոռար.

— Շատ բարեւ տար մեր երկրին, մեր դաշտերուն, լեռներուն, ծառերուն, ծաղիկներուն եւ, մեծ ու պզտիկ հարցանողաց ...

Շոգենաւը տքաց, օրօրուեցաւ, շարժեցաւ։ Բայց ինք դեռ, աչքերը յառած անհունին՝ լուռ կը դիտէր Մարսէյլը, որ հետզհետէ կ'անհետանար։

Շոգենաւը կը սուրար։ Նաւապետը, երբեմն իր պատկառելի հասակը կը ցուցնէր վերէն։ Նաւաստիները երգ մը շրթներուն՝ աշխատանքի մէջ էին։

Հիմա եռուզեռ չկար։ Աղմուկը դադրած էր։ Ճամբորդները իւրաքանչիւրը իր խցիկին մէջ, կ'օրօրուէր ծովուն փրփրադէզ ալիքներէն։ Լուռ էր ամէն կողմ։

Գարեգին վար իջաւ, տեղաւորեց պայուսակները եւ կրկին վեր ելաւ։ Կամրջակին վրայ, տասնեակ մը ճամբորդներ իրենց կռնակը արեւին տուած՝ կը խօսէին։ Քիչ մը անդին, կայմին մօտ, ինքն ալ կուրծքը շոգենաւին բազրիքներուն, լուռ աչքերը գամեց կապոյտ հորիզոնին՝ ու կեցաւ։ Հազարաւոր խորհուրդներ պաշարեցին զինքը։ Ամէն բանէ առաջ Սառան էր, որ հեզաժպիտ նայուածքով մը կը պատկերանար աչքին։ Յետոյ, հօրը յիշատակը որ խաղողի պտուղի մը պէս կ'արիւնէր կուրծքին տակ։

Յանկարծ միտքը ինկաւ Ստեփանին տուած նամակը։ Արտօրնօք գրպանէն հանեց ու սկսաւ կարդալ։ Բայց առաջին տողը ուշադրութիւնը գրաւեց։ Սառայի գիրը չէր այդ։ Վայրկենական սարսուռ մը զգաց։ Ու առանց քաջութիւնը կորսնցնելու շարունակեց.

«Պարոն Գարեգին, լուրը որ պիտի տանք ձեզի շատ տխուր է։ Մեր անհուն ցաւը չենք կրնար պատմել։ Նոյնպէս այն մեծ կսկիծը որ ունի ամբողջ գիւղացին։ Ողորմած հոգի հայրիկէդ վերջ, հիւծախտը Սառան ալ տարաւ։ Լաւ թաղում մը կատարեցինք։ Հիմա, գիւղին ռէսին ու հոգաբարձութեան անունով կուզանք ձեզի իմացնել որ բոլոր կահ կարասիները եկեղեցիին սենեակը կնքուած կը մնան։ Տան ճրագն ալ պլպլաց ու մարեցաւ։ Կը սպասենք ձեր հրամանին»։

Զգաց որ անդունդի մը եզրը կը գտնուի։ Ու պատառ պատառ նամակը տուաւ հովին։

Կսկիծ մը թոյնի պէս սկսաւ այրել սիրտը։ Աչքերը կարմրեցան։ Արցունքը հեղեղի մը պէս կը թրջէր գունատ այտերը։ Սառայի նկարին, զոր նուիրական յիշատակի մը պէս կը պաշտէր, հեղ մը եւս նայեցաւ, դրաւ շրթներուն, մինչեւ որ ակամայ սահեցաւ ինկաւ ձեռքէն։ Կրկին վերցուց։ Ու այն հինգ հազար ֆրանքի արժեթուղթը որ հետը կը տանէր, բռնեց դողդողացող մատներով եւ, աղեկտուր, երերուն ձայնով մը սկսաւ խօսիլ.

— Սառա, անուշս, այս դրամը որ քեզի համար շահեցայ, ի՞նչի պիտի ծառայէ հիմա։ Որո՞ւ հետ պիտի [illegible] յիշեմ զայն, ըսէ աղուորս։ Այն որ բաժնուեցայ քեզմէ, միայն [illegible] ունէի սրտիս մէջ։ Քեզի համար [illegible]րեցայ եւ քեզի համար երկիր կուգ[illegible]։ Բայց այսօր որ ալ չկաս, ո՞վ [illegible] դիմաւորէ զիս, ո՞վ պիտի սեղմէ [illegible] իր փափլիկ թեւերուն մէջ։ Խօ[illegible], խօսէ անուշս, Սառա ...

Սառա լեզու չունէր։ Զխօսեց[illegible]. Գարեգին կատարեալ խենթի մը պէս ինքնակորոյս, արժեթուղթը պա[illegible] ու նետեց ծովը։ Եւ ինքն ալ ահա[illegible] ճիչ մը արձակելով՝ անոր ետեւէն նետուեցաւ վար։

Քանի մը խելօք ալիքներ, լուռ [illegible]դեցին զինքը իրենց ճերմակ փրփ[illegible]ներուն տակ։

Շոգենաւը կեցաւ։ Հինգ վայրկ[illegible] լռութիւն։ Յետոյ, կամաց կամաց [illegible] օրօրուելով սկսաւ շարունակել իր [illegible] ուղեւոր գնացքը՝ սուլիչը բերնին։

— Վո՛ւ, վո՛ւ, վո՛ւ ...

ՇԱՏՈՒՐ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

(Վերջ)

Զ. ԵՍԱՅԵԱՆ ԵՒ Ե. ՉՈՒԲԱՐ «ՄԵՐԿԱՑՈՒԱԾ»

— ο —

Ինչպէս հաղորդած էինք, «ժողովուրդի թշնամի» հռչակուած են նաեւ (հաւանօրէն բանտարկուած) Զ. Եսայեան եւ Ե. Չուբար: Ահա թէ ինչ կը գրէ Երեւանի «Գրական Թերթ»ը այդ մասին, յուլիս 21ի թիւին մէջ.—

Խորհրդային Գրողների Միութեան վարչութեան յուլիս մէկի նիստում քննութեան առնուեց միութեան նախկին անդամներ, ժողովրդի թշնամիներ, մերկացուած հակայեղափոխականներ Զ. Եսայեանի եւ Ե. Չուբարի խնդիրը:

Անկասկած բոլշեւիկեան բարձր ըզգօնութեան մասին չի վկայում այն փաստը, որ ժողովրդի այդ թշնամիների հարցն այնքան ուշացումով է քննութեան առնւում գրողների կազմակերպութեան կողմից: Այդ մասին որոշակի յայտարարեցին եկոյթ ունեցող ընկերները:

— Զ. Եսայեանը եղել է երկար ժամանակ Դաշնակցութեան ակտիվ անդամ: Նրա երկերեսանի, կեղծաւոր դիրքը, նրա բամբասանքները կոմունիստ եւ խորհրդային ազնիւ գրողների հասցէին, այս բոլորը մեզ մօտ կասկած էին առաջացնում եւ մենք շատ անգամ առիթ ենք ունեցել խօսելու այդ մասին, սակայն բաւականաչափ զգօնութիւն չունեցանք մերկացնելու այդ հակայեղափոխականին մինչեւ վերջ — ասում են իրենց ելոյթնեերում արտայայտուող ընկերները:

Թշնամին յաճախ հանդէս է գալիս ակտիվիստի դիմակի տակ, եւ ճրոճռան փրազներով աշխատում է թաքցնել իր հակայեղափոխական դէմքը: Այդպիսին էր նաեւ Զ. Եսայեանը:

Զ. Եսայեանը ընդհանուր փրոնտ էր կազմել հակայեղափոխական Բակունցի, Ալազանի, Մահարու եւ միւսների հետ ընդդէմ խորհրդային նուիրուած եւ կուսակցութեան գծի վրայ կանգնած գրողների: Ցայտնի է, որ իր զինակիցների բանտարկութիւնից յետոյ էլ, մինչեւ վերջերս, զզուելի եւ վարկաբեկիչ պրովոկացիոն լուրեր էր տարածում խորհրդային գրողների մասին, յատկապէս այդ գարշելի հակայեղափոխականը իրեն նպատակ էր դրել վարկաբեկելու կոմունիստ գրողներին:

Հակայեղափոխական Չուբարի մասին նոյնպէս, ելոյթ ունեցողները բերին մի շարք փաստեր: Լինելով ութ ամիս «Խորհ. Հայաստան»ի խմբագիր, Չուբարը յամառօրէն թոյլ չըտուեց մերկացնելու թերթում հակայեղափոխական վնասարարների գրական գործունէութիւնը: Եւ դա այժմ աւելի քան հասկանալի է: Հակայեղափոխական Չուբարը, տարիների ընթացքում ամենաակտիվ կերպով պաշտպանել է բոլոր նացիոնալիստ գրողներին, մասսայականացրել նրանց եւ իր երկերեսանի — նացիոնալիստական դաշնակցական դէմքն աշխատել է խնամքով թաքցնել:

Չուբարը, իմանալով Զ. Եսայեանի հակայեղափոխական - լրտեսական գործունէութեան մասին, ամէն կերպ պաշտպանում էր նրան, մասսայականացնում նրա գործերը: «Բարբա Խաչիկ»ի մասին դրականկարծիք է տուել եւ ուզում էր թարգմանել տալ ռուսերէն: Չուբարի մտերմական կապերը հակայեղափոխական սպեցիֆիկների հետ բոլորին յայտնի են: Հակայեղափոխական Չուբարը իրականում երբեք չի պայքարել դաւաճան Խանջեանի, Աշրաֆեանի դէմ: Նա միայն որոշ ժամանակ երկերեսանի գիծ էր տարել նրանց նկատմամբ՝ մորթապաշտական կարիէրիստական նպատակներով»:

Չուբարի եւ Եսայեանի հակայեղափոխական գործունէութեան մասին արտայայտուեցին ընկ. Աւ. Իսահակեանը, Սա. Զօրեանը, Միրաքը, Արովը, Հաճիյէ Ջնդէն, Արազին, Դ. Դէմիրճեանը եւ ուրիշները:

Այդ երկու հակայեղափոխականների մերկացումը պէտք է դարձնալ առիթ լինի, որ մեր բոլոր ընկերները զգան անցեալում եւ ներկայումս կատարած իրենց սխալները, բոլշեւիկօրէն ուղղեն այդ սխալները եւ բարձրացնեն բոլշեւիկեան զգօնութիւնը:

Վարչութեան նիստը միաձայն որոշեց վտարել Զ. Եսայեանին եւ Չուբարին գրողների Միութիւնից, որպէս ժողովրդի մերկացուած թշնամիների:

րով, սեւ օձերու նման, ատելութեան եւ չահագործումի կիրքը կը հրահրեն ամէն կողմ, անհանդուրժելի եւ անընչելի դարձնելով ծանրացած մթնոլորտը:

Եւ դեռ միամիտներու բազմութիւններ կան, որոնք կը հաւատան թէ, չարուած ու բորբոքող կիրքերու հեղեղին մէջ, արդարութեան եւ իրաւունքի յաղթանակը պիտի չփոխէ մօտերս:

Փոխուած են դերերը, ինչպէս նաեւ բառերու իմաստը: Կ'ապրի ու կը տեւէ այն որ՝ իր իրաւունքի գիտակցութիւնն ու ճանաչողութիւնը ունի եւ կամ զայն ունենալու ճարպիկութիւնը, հոգ չէ թէ ուրիշներու կորստեան գնով: Այլապէս, յորձանքն ահարկու պիտի ըլլայ, եւ իր ընթացքին մէջ պիտի թաղէ այն ամէնը որ իրենց ոտքին տակ կռուաններ չունին, որ իրենց իրաւունքի պաշտպանութեան գիտակցութիւնն ու զայն պահելու հաւաքական կամեցողութիւնը չունին: Գունատ պատկերներու շղթան կը թաւալի եւ պատմութիւնը ինչե՞ր ունի արձանագրած իր ընթացքին մէջ:

ՀԵԹԱՆՈՍ

ՍԹԱԼԻՆ ԿԸ ՀԵՏԵՒԻ ՄԵԾՆ ՊԵՏՐՈՍԻ ՕՐԻՆԱԿԻՆ

Մոսկուայի մէջ սկսած են ներկայացնել «Պետրոս Ա.» (Մեծն Պետրոս) թատերգութիւնը: Այս առթիւ պաշտօնաթերթ «Փրաւտա» կը գրէ՝ բաղդատութիւն մը կատարելով Ստալինի եւ Մեծն Պետրոսի միջեւ.

— Մեծն Պետրոս մեծ քաղաքագէտ մը եւ բարեկարգիչ մըն է եղած իր ատենին: Հետաքրքրական անձնաւորութիւն մը, յստակ եւ զուտ մշակ:

Պետրոս - բարենորոգիչը կ'ապրէր եւ կը գործէր արտակարգօրէն բարդ եւ հակասական պայմաններու մէջ: Անոր ժամանակաշրջանը, իր քանի մը գիծերով, կարծես իրմէ հեռացած ապագայի մը դիմագիծը կուտայ (Ցառաջ.— Կ'ակնարկէ Ստալինի ժամանակաշրջանին): Այսպէս, Պետրոս չէր խնայեր մարդկային կեանքն ու կը զոհէր տասը հազարաւոր մարդիկ՝ ճարտարարուեստի կառուցման համար: Ան ստիպուած էր յաղթել վիթխարի ընդդիմութեան մը: Պետրոսի դէմ կը պայքարէր ամբողջ մեծ սեփականատիրութիւնը եւ անոր ուղեկից կղերականութիւնը: Բոլոր յետադիմական ուժերը շարժման մէջ էին: Զանգուածներ, կրօնական մոլեռանդութիւնը, վանականներու վրդովումը՝ բոլորը դէմ էին Պետրոսի բարեկարգութիւններուն: Բայց, այդ բարեկարգութեանց ետին կեցած էր անոնց պատմական անհրաժեշտութիւնը:

Փրաւտա կը պահանջէ «միանգամ ընդ միշտ մաքրել հաշիւը բոլոր մոլորեալ տեսակէտներուն, որոնք երեւան եկած են «հակամարքսեան, հակալենինեան» գործերու մէջ: Փոքրովսքիի թեթեւ ձեռքով (մինչ այժմեան սովետ պատմագէտը) մեր շատ մը պատմաբաններուն քով հաստատուեցաւ անխուսափելի կապ մը դէպի Պետրոս Ա.ը: Կուսակցութիւնը շատ կը գնահատէ մեծ բարենորոգիչին հանճարը եւ խորհրդային պատմաբանները կը պատրաստէ լրջօրէն ուսումնասիրել անոր ժամանակաշրջանը»:

ԾՈՎԱՅԻՆ ԽԱՐԻՍԽՆԵՐ ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ ՄԷՋ

Իտալացի ծովային սպայ Ֆիորավանցօ հրատարակեց վերջերս գիրք մը՝ Միջերկրականի ռազմագիտական կացութեան մասին: Գիրքը, անշուշտ, իտալական տեսակէտի մը արտայայտութիւնն է:

Իտալացի հեղինակը կը խոստովանի թէ Ֆրանսա կը գրաւէ Միջերկրականի արեւմտեան աւազանին մէջ տիրական դիրք մը: Անգլիա պահակ կեցած է արեւմտեան եւ արեւելեան դուռներուն եւեւ, — Սուէզին Հայֆա եւ Ճիպրալթար. բայց, Միջերկրականի կեդրոնական մասին մէջ անոր դիրքը վտանգուած է՝ Մալթայի անապահովութեան պատճառաւ:

Ըստ հեղինակին՝ Իտալիա ամէնէն ուժեղ ազդակն է կեդրոնական աւազանին մէջ, եւ աւելի ուժեղ է քան Ֆրանսա եւ Անգլիա՝ զանոնք առնելով առանձին առանձին արեւելեան մասին մէջ: Անկէ զատ, Սարտենիոյ մէջ իր ունեցած խարիսխներուն շնորհիւ, Իտալիա կրնայ ուժեղ ճնշում ի գործ դնել արեւմտեան աւազանին մէջ: «Եթէ Իտալիա օդային գերակայութիւն ունենայ, տէրը կը դառնայ ամբողջ Միջերկրականի»:

Գալով Սպանիոյ, կը գրէ հեղինակը, այդ երկիրը՝ մայրցամաքային եւ ռազմագիտական տեսակէտէ՝ գրաւած է ռազմագիտական բանալինե՝ րը: Սպանիոյ հետ զինակցութիւն մը, որ իր զինակիցներուն իրաւունք պիտի տայ օգտուելու սպանիական խարիսխներէն, մեծ նշանակութիւն կըրնայ ունենալ՝ այդ երեք երկիրներէն որ եւ է մէկուն համար:

Քննելով Ցունաստանի դիրքը, Ֆիորավանցօ կ'ըսէ թէ Սալամինի եւ Սելանիկի խարիսխները, ինչպէս նաեւ բազմաթիւ նաւահանգիստները եւ Ցոնիական կղզիներուն եւեւ գտնըւող թաքստոցները կը ներկայացնեն ռազմագիտական ցանց մը, որ մեծ արժէք ունի Միջերկրականի արեւելեան մասին մէջ տեղի ունենալիք բոլոր գործողութեանց համար:

«Իտալեւհելլէն զինակցութիւն մը Իտալիոյ համար շատ նպաստաւոր պիտի ըլլար՝ պաշտպանողական իմաստով: Միւս կողմէ, որ եւ է այլ խմբաւորում որ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի իրաւունք պիտի տար օգտագործելու յունական խարիսխները, պիտի նշանակէր Իտալիան ամբողջապէս խեղդել»:

Իբրեւ եզրակացութիւն, հեղինակը կը գրէ թէ՝ «քանի որ Միջերկրականը միակ ծովն է որ կը միացնէ երեք աշխարհամասերը, բազմաթիւ պայքարող շահերու թատրոն է: Իբրեւ այդպիսին՝ ան կրնայ կրկէսը դառնալ վերջնական լուծումի մը վերջին գործողութեան» . . . :

ՊՈԼՍՈՅ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ԱՐԴԻՒՆՔԸ

— • —

Փէյեամի Սաֆա կը գրէ «Ճիւմհուրիէթ»ի մէջ.—

Կ'ըսուի թէ այս տարի Պոլսոյ քննութեանց արդիւնքները շատ գէշ են: Այս դժբախտութեան պատճառները հարցուցէք իրազեկներուն: Ես հարցուցի մէկ քանիներուն: Կը դասաւորեմ ինծի տրուած պատասխանները:

1.— Դպրոցներէն վերցուած է նախնական պատժական դրութիւնը ու չըկայ ուժեղ կարգապահութիւն մը որ տղաքը մղէ աշխատելու:

2.— Նախակրթարաններէն միջնակարգ վարժարաններ, միջնակարգերէն լիսէները, լիսէներէն համալսարանները եկող աշակերտներուն ուսումնական մակարդակը շատ ցած է:

3.— Մարզանքը, ձայնասփիւռը եւ շարժանկարը կը նուազեցնեն տեսական ուսմանց ցանկութիւնները:

4.— Աշակերտներուն իննսուն առ հարիւրը ուսում ստանալէ աւելի կը ցանկայ վկայական մը ձեռք ձգել: Քննութիւններէն մէկ քանի օր առաջ կը բանան իրեց գիրքերը եւ մէկ թափով կը ջանան իրենց գլուխներէն ներս թխել այն բոլորը զորս արհամարհած են ամբողջ տարին:

5.— Գիրքերուն մէկ մասը գէշ է:

6.— Հայրերը չեն զբաղիր իրենց զաւակներով:

7.— Դասարաններուն մէջ աշակերտներուն թիւը շատ է:

8.— Աշակերտներն ու ուսանողները ընդհանրապէս այն համոզումը ունին թէ՝ կեանքի մէջ յաջողութիւն կը գտնեն ոչ թէ անոնք որ առողջ ուսման մը տէր են, այլ՝ անոնք որ աչքաբաց են, ճարպիկ եւ կամ կըռնակ ունին:

9.— Դասացուցակները շատ բեռնաւորուած են:

10.— Դասաւանդութիւնները կը կատարուին մեքենական եւ գոց ընելու դրութեամբ մը:

11.— Ուսանողներու նիւթական վիճակը գէշ է:

Այս բոլորը ինձ պարզեցին ուսուցիչները: Կարելի է դեռ թուել այդ թերիները: Եթէ այս տարի ալ քննութեանց արդիւնքներուն աննպաստ ըլլալու պարագան չափազանցուած չէ, հարկ է կենալ այս բոլորը բովանդակող ազդակի մը վրայ, — երկրին մշակութային օդը խանգարուած է:

Այս խանգարումին ոչ այսինչ զործաւարութիւնը, ոչ այնինչ պաշտօնատունը, ոչ այսինչ դպրոցը, ոչ այսինչ ուսուցիչը, ոչ այսինչ դասացուցակը, ոչ ալ այս ու այն պատասխանատուն են առանձնապէս: Այնքան տարածուն դատի մը պատասխանատուն են ամէն բան եւ ամէն ոք: Հաւաքական պատասխանատուութեան ետանդով մը եթէ այս դատին չնուիրուինք, երբեք պիտի չտեսնենք քննութեանց լաւագոյն արդիւնքներով օր մը:

Ահա առաջին կարգի պետական խնդիր մը:

ՄԱՄՈՒԼ

ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—o—

«Ցուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (23 Յուլիս).

— «Պաղեստինը անուանապէս կը պատկանի Արաբներուն եւ Հրեաներուն, սակայն փաստօրէն դեռ մինչեւ այսօր անմասն են պետական իշխանութեան թէ՛ Արաբը եւ թէ Հրեան:

— Ահա այս է արաբական Գործադիր Կոմիտէի շէնքը, — խորհրդաւոր շեշտով մը եկուորին տեղացիները ցոյց կուտան Երուսաղէմի կուրծքին ցցուած փառայեղ ապարանք մը, որ կը պատկանի արաբ Գործադիրին:

Շէնքը պաշտօնական ո եւ է հանգամանք չունի, հոն իշխանութիւն չըկայ, սակայն կայ ոգի մը, որ կ'ուզէ տիրապետել Պաղեստինի բովանդակ իշխանութեան: Արաբական Գործադիրը տեսակ մը անպաշտօն վարչապետութեան բնոյթը ունի, նախարարական բոլոր բաժիններով եւ անհամար պաշտօնեաներով:

— Այսօր ոչինչ եմ, իսկ վաղը պիտի ըլլամ ամէն ինչ, — հոգեղէն գիրերով կարծես այս բառերը գրուած ըլլային արաբական Գործադիրի ճակտին:

Պաղեստինը եթէ սիրասուն զաւակ մըն է, ապա իր ծնողքը միայն Արաբը չէ: Կան եւ Հրեաները:

— Ահա այս է հրէական Գործադիրին շէնքը, — նոյնքան խորհրդաւոր շեշտով մը տեղացիները եկուորին ցոյց կուտան Երուսաղէմի կուրծքին թառեկած ուրիշ փառայեղ ապարանք մը, որ կը պատկանի հրեայ Գործադիր Կոմիտէին:

Այս շէնքը եւս պաշտօնական ո եւ է հանգամանք չունի, հոն եւս ո եւ է իշխանութիւն չկայ, սակայն կայ ոգի մը, որ կ'ուզէ տիրանալ Պաղեստինի բովանդակ իշխանութեան: Հրէական Գործադիրը եւս տեսակ մը անպաշտօն վարչապետութեան բնոյթը ունի, նախարարական բոլոր բաժիններով եւ անթիւ պաշտօնեաներով:

— Այսօր ոչինչ եմ, իսկ վաղը պիտի ըլլամ ամէն ինչ, — հոգեղէն գիրերով կարծես այս բառերը գրուած ըլլային նաեւ հրէական Գործադիրի ճակտին:

Սակայն Պաղեստինի միակ տէրը այս երկուքը չեն: Արդար թէ անարդար, երկրին օրէնքները գտած են, որ ծնողքները այս սիրասուն եւ ըղձալի հարուստ Զաւկին — Հրեան եւ Արաբը — տակաւին կարօտ են հոգածութեանը վերին խնամակալի:

— Կը տեսնէ՞ք այս դղեակը, — ակնածանքով տեղացին ցոյց կուտայ եկուորին լերան կատարին բազմած յաղթամարմին ամրոց մը, — անգլիական Բարձր Յանձնակատարութեան շէնքն է...

Տարիներէ ի վեր բուռն պայքար կը մղուի այս երեք շէնքերուն միջեւ: Խնամակալը անկարող եղաւ լուծել ծնողքներուն վէճը իրենց Զաւկի սեփականութեան շուրջ: Հաշտարար միջոցներն ու խաղաղասիրական բոլոր փորձերը անցան ապարդիւն: Վէճին լուծումը շէնքերէն փոխադրուեցաւ փողոց, եւ Պաղեստինը վերածուեցաւ մրցավայրի մը, ուր իրաւունքին սահմանը կը գծուի սուիններու ծայրով:

Խնամակալը խոստովանեցաւ իր ձախողանքը: Քաղաքական «բժիշկ»ները վերստին հաւաքուեցան խորհրդակցութեան եւ այս անգամ որոշեցին արմատացած հիւանդութիւնը բուժել ոչ թէ ներքին դեղերով, այլ վիրաբոյժի դանակով:

Արքայական Յանձնախումբը կ'առաջարկէ երեք մասի բաժնել Պաղեստինը, որուն բերքառատ մասն ու ծովեզերքը (տարածութեամբ անհամեմատ փոքր) պիտի տրուի Հրեաներուն, գերազանցաբար անապատային շրջանը (տարածութեամբ շատ աւելի մեծ)՝ Արաբներուն, իսկ փոքրիկ հողաշերտ մըն ալ պատմական վայրերով (գլխաւորութեամբ Երուսաղէմի) պիտի մնայ Անգլիոյ անմիջական հըսկողութեան տակ »:

ԱՊՐՈՒՍՏԸ ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

—o—

Հալէպէն կը հաղորդեն Յուլիս 14 թուականով.—

Առեւտուրի, ճարտարարուեստի եւ երկրագործութեան երեք դրասենեակները կարեւոր խորհրդակցութիւն մը ունեցան երէկ, քննելու համար Ֆրանքի վերջին արժեզրկման հետեւանքով յառաջ եկած նոր սղութիւնը:

Ժողովը սահեղծուած ծանրակշիռ կացութեան դիմակալելու համար որոշեց հետեւեալ առաջարկները ներկայացնել կառավարութեան.— Ա.— Հացահատիկներու արտածման արգելում, Բ.— Հացի եւ ալիւրի գիներուն ճշդում եւ խիստ հսկողութիւն այդ պիսի նիւթերու վաճառման վրայ, Գ.— Օրական 10 - 15 թոն ալիւրի վաճառում աղքատներու աժան գինով, քաղաքապետութեան կողմէ:

ՋԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

— Հա՛, — քնէն արթնցողի նման, ինքզինքը թօթուելով պատասխանեց Լեւոնը, — անկասկած որ մեր այս խումբը շատ մեծ է, տակէ զատ շըրջաններն ալ բոլորովին առանց մարդու չենք կրնար ձգել: Շուտով Մայիսը կուգայ, լեռները կը բացուին, մեզ համար շարժիլը կը հեշտանայ: Կը մտածեմ, որ Պիծան տասնեակ մը տղաներով նորէն վերադառնայ Գաւաշ, Ցակոբը մնայ Հայոց Ձորի շըրջանը, իսկ մնացածներս փեսան Դաշտով անցնինք Շատախ: Սարերը բացուելուն Մոսօն հինգ վեց զինուորներով կ'ուղարկենք Մոկաց կողմը... Մինչեւ Օգոստոս կը մնանք այս կողմերը, յետոյ արդէն կ'որոշենք թէ ո՞վ քե՞ր պիտի անցնին Քաղաք, Ալիւրի եւ Արճակի շրջանները... Հիմակուհիմա մեր գլխաւոր նպատակը պիտի լինի ժողովուրդի տրամադրութիւնը պահել, զէնքերը փրկել, ու աշխատիլ որքան հնարաւոր է, կռիւներէ խուսափիլ...

— Ուրեմն, որքան շատ ցրուինք, այնքան լաւ, — առաջարկեց վարդապետը, — գիւղացիք ալ մեզ հիւրասիրելով ամբարները դատարկեցին: Ա՜յս գիշեր...

— Այո՛, թող այդպէս լինի: Նոր բան մը չունինք խօսելիք, — պատասխանեց Պիծան:

Ցակոբը, Մոսօն եւ վարդապետը հայդուկներու քով գնացին, Պիծան ալ կը պատրաստուէր տեղէն ելլելու, երբ Լեւոնը ընկերոջ թեւէն բռնելով՝ չթողուց որ շարժի:

— Պիծա՛, քեզի հետ առանձին խօսելիք ունիմ:

Պիծան այդ քանի մը ամիսներուն ընթացքին կարծես տարիներով ծերացած լինէր: Ալեխառն մազերը ալ աւելի սպիտակած էին, դէմքը նոր հերկուող արտի նման, կնճիռներով ակօսուած կ'երեւէր: Սարսափելի ձախորդութիւններու լուրը եղած էր վահէի կախաղան բարձրանալը: Այդ ցաւը ընկճած էր պողպատէ շինուած Պիծան: Այդ մարդը, որ յոգնիլ եւ յուսահատիլ չէր գիտեր, այժմ վասատակաբեկ ու ծերացած, բոլորովին ընկճուած կ'երեւէր:

— Է՛, Լեւոն, խօսէ տեսնեմ, աւելի մօտենալով ընկերոջ հարցուց Պիծան:

Լեւոնը քանի մը խօսքով պատմեց քաղաքի մէջ ըրած կարգադրութիւնները: Ըսաւ, թէ Սոնիային յանձնած է կապը պահպանելու հոգը:

Այդ լուրը այնքան ալ գոհացուցիչ չէր Պիծայի համար, որ մեծ համարում մը չունէր կիներու մասին: Գըլուխը տարակուսանքով շարժեց եւ ուսերը թափ տալով՝ ըսաւ.

— Շիտակը, չեմ գիտեր, թէ որքա՛ն խելօք կարգադրութիւն մըն է ըրածդ: Նախ՝ շատ հարցական է անոր կարողութիւնը, մէկ ալ որ չենք գիտեր, թէ որքա՞ն վստահելի է:

— Պիծա՛, ես լաւ կը ճանչնամ այդ աղջիկը...

— Է՛, եղբայր, հազիւ չորս հինգ անգամ հանդիպեր ես անոր...

— Հնէն կը ճանչնամ՝ ակամայ կարմրելով պատասխանեց Լեւոնը՝ բոլորովին վստահելի եւ գործունեայ աղջիկ մըն է...

— Լաւ, — չուզելով այդ հարցի մասին վիճել՝ համաձայնեցաւ Պիծան, մանաւանդ երբ նկատեց Լեւոնի շփոթութիւնը.— ուրիշ բան մը ունի՞ս ըսելիք...

— Այո, — ու Լեւոնը շատ կամաց ձայնով Պիծայի ականջին փսփսաց վերջը հարցուց.

— Է՛, Պիծա, ի՞նչ է կարծիքդ...

— Վտանգաւոր ձեռնարկ մըն է ... թէեւ իմ խելքս ալ կը պառկի... Եթէ յաջողիս...

— Մեր բոլոր ձեռնարկներն ալ վըտանգաւոր են, — համաձայնեցաւ Լեւոնը, — բայց մէկ մտածէ հետեւանքներու մասին... Ես քաղաքի ընկերներուն պատուիրեցի... Կ'երեւի, տասը տասնեւհինգ օրէն կ'ուղարկեն քեզ, անմիջապէս ինձ հասցնես...

Այդ գիշեր, մութը իյնալուն, Պիծան իր տասնեակով մեկնեցաւ Գաւաշ, իսկ Մոկացի Ցակոբը ուրիշ տասնեակով մը դէպի Հայոց Ձոր: Վարդապետը մնաց Լեւոնի մօտ:

Ընկերները ճամբելէ վերջ միայն, Լեւոնը մնացած հայդուկները գիւղէն քիչ մը հեռու, կալերու մօտ հաւաքեց: Տասնեակներուն խմբապետ նշանակուեցան Առիւծ Գեւօն, Մոսօն եւ Վարդապետը: Հակառակ Գեւոյի եւ Թոփալ Սատանայի անվերջ կռիւներուն, այս երկուքը անբաժան էին իրարմէ:

Առիւծ Գեւօն իր տասնեակի գլուխը անցած, պատրաստ կը սպասէր առաջ շարժուելու, երբ Թոփալ Սատանայի հեղինական հայեացքը դիպաւ աչքին:

— Ծօ՛, ես քու հոգին պիտի հանեմ, — կամացուկ մը շշնջաց Առիւծ Գեւօն,— կապալա՛շտ, ես տասնապետ եմ հիմա, քու մեծաւորդ, դուն հասարակ զինուոր, խելօք կեցիր Թոփալ, վալլահ աչքդ տեղէն կը հանեմ . . . հա՛, չանթաս շալկէ տեսնամ. ծօ՛, որ ուզեմ, զէնքերս ալ շալակդ կուտամ. հէ՛յ, հէ՛յ, ինծի Առիւծ Գեւօ կ'ըսեն, ընկեր մնկեր չեմ գիտնար, մէկ խօսքըս երկուք չպիտի ըլլի:

— Քե՞զ ալ շալկած Արտօս պիտի հանեմ, հը՞, — ծիծաղեց Թոփալ Սատանան:

— Որ ուզեմ:

— Քափթարացեր ես արդէն, դաշտի մէջ իսկ ոտքտալով կը քալես:

— Ծօ ձէնդ... մեծ կոտորածի տարին...

— Հա՛, հա քառասուն տարի առաջ:

— Ծօ՛, անիրաւ:

— Սո՛ւս, պարոն Լեւոնը մեր կողմը կուգայ:

Լեւոնը տասնեակները աչքէ անցուց, Քերց գիւղացի Արշակը եւ Սպիտակ վանդեցի երիտասարդ վարժապետ մը հետը առած, առաջ ինկաւ: Տասնեակները որոշ հեռաւորութեան վրայ սկսան հետեւիլ անոր, Արտոսի թեքփէշն ի վեր բարձրանալով: Ճանապարհը այնքան ուղղաձիգ էր որ շուտով դժուարութեամբ սկսան քայլ փոխել:

Տասնեակներու հայդուկները հետզհետէ սկսան ետ մնալ, կարգը խանգարուեցաւ, քիչեր միայն կրցան Լեւոնի ու վարդերու եւեւէն հասնիլ: Մեծամասնութիւնը ձգուած շըղթայի նման իրարու կը հետեւէր, ով ինչպէս որ կրնար:

Մեր բարեկամ Առիւծ Գեւօն հերոսական ճիգ կը թափէր տասնեակի գլուխը մնալու, թէեւ յոգնաբեկ քայլերը դժուարութեամբ կը շարժէին: Վայրկեան մը կանգ առաւ Թոփալ Սատանայի կշտին:

— Ախ, ծօ, հալ չմնաց վրաս, — գանգատեցաւ Առիւծ Գեւօն, բերանը բաց, ծանր ծանր շնչելով, — Աստուած պէլան տայ Արտոսին, կ'ելլես, կ'ելլես՝ չի հատնիր... Պարոն Լեւոնըն ալ ետեւը չի նայիր, մէկ մեզ չի հարցներ թէ մենք ի՜նչ հալի մէջ ենք: Անիրաւը արիշաչափ ոտքերը բացած՝ կը վազէ, կարծես հարսանիք կայ: Ծունկերս ճաթեցան, Թոփալ, քեզի պէս ընկեր չկայ, հազարի մէջ մէկ հատիկ ես... Քիչ մը տեղ չանթաս ու փամփշտակալներս մէկ կապը վերցուր, չունիմ չեմ կրնար քաշել... Վալլահ պիտի խեղդուիմ...

— Ես ալ յոգնած եմ, չեմ կըրնար, — մերժեց Թոփալ Սատանան հեգնօրէն ծիծաղելով, — Հը՞, Գեւօ՛, էն ի՞նչպէս թէ՝ Լուսաւորիչն էր Հայոց գիրերը գտնողը...

— Ծօ՛, ատե՞նը գտար կատակ ընելու... Աղբօրս ըսեմ... էսպէս նեղ ահաթին, ընկեր ընկերոջ որ չօգնէ... Թոփալ, հիչ չէ նէ՝ չանթաս վերցուր... ոտքերս չեմ կրնար շարժել:

— Աստուածընտրեալ Գրիգորիս Լուսաւորիչն էր մեր գրերը գտնողը, չէ՞, Մեսրոպէն սուրբ չի լինիր... հը՞: Հիմա ի՞նչ կ'ըսես, Գեւօ ջան, սարի գագաթը դեռ շատ հեռու է, երկու ժամ մըն ալ պիտի բարձրանանք ... :

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Ինչե՞ր կ'որոճան Անգլիա եւ Իտալիա

Գրած էինք թէ Անգլիոյ վարչապետը՝ Չէմպըլէն, ինքնագիր նամակ մը ուղղած է Մուսոլինիի։ Այս վերջինը անմիջապէս պատասխանեց, նոյնպէս ինքնագիր։ Մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին, բայց իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Անգլիոյ վարչապետը թելադրած է նորէն քննել քառանդամ դաշինքի խնդիրը եւ խորհրդաժողով մը գումարել յառաջիկայ հոկտեմբերին։ Ինք անձամբ Հռոմ երթալու տրամադիր ըլլալով հանդերձ, Չէմպըլէն կ'ուզէ որ Պ. Իտըն նախ տեսակցի Իտալիոյ արտաքին նախարարին հետ։

Քաղաքական շրջանակներու մէջ մեծ ուշադրութեամբ կը հետեւին Անգլիոյ եւ Իտալիոյ մերձեցման։ Փոխադարձ բարեկամութիւնը չէզոքելու համար, իտալական թերթերու թղթակիցները, որոնք Լոնտոնէն հեռացած էին երեք ամիսէ ի վեր, հրաման ստացան անմիջապէս վերադառնալու։ Կը կարծուի թէ այս առթիւ ելք մը պիտի գտնուի, նաեւ, Եթովպիոյ հարցի մասին։ Ուրիշ խօսքով, Մեծն Բրիտանիա պիտի ճանչնայ անոր գրաւումը։ Անշուշտ Միջերկրականի համաձայնութիւնն ալ նոր զարկ պիտի ստանայ, այս մերձեցման շնորհիւ։

Իտալիոյ արտաքին նախարարը երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Հռոմի անգլիական դեսպանին հետ։

Նոր ճակատամարտներ Փէքինի շուրջ

Ճափոնական բանակը շարունակելով իր գործողութիւնները, մեծ ճակատամարտի մը կը պատրաստուի Փէքինի հարաւակողմը։ Չինացիներն ալ իրենց կարգին ձեռնարկած են յարձակելու Թինցինի վրայ։

Ճափոնցիները գրաւեցին Թինցինի խորհրդային հիւպատոսարանը, աջակցութեամբ սպիտակ Ռուսերու։ Ահագին քանակութեամբ թուղթեր փոխադրուեցան ճափոնական թաղը։ Մոսկուա բողոքագիր մը ուղղեց այս գրաւման դէմ, պահանջելով անմիջապէս պատժել յանցաւորները եւ հատուցում վճարել։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ այցելութեան համար կէս գին, 3 ֆրանք մուտք հաստատուած էր երկուշաբթի օր, իբրեւ փորձ։ Արդիւնքը շատ յաջող կը համարուի եւ ամէն երկուշաբթի կէս գին պիտի գանձուի։

««ՆՈՐՄԱՆՏԻ» իր խսկ մրցանիշը կոտրեց աւջի օր, Ֆրանսայէն Ամերիկա հասնելով երեք օրէն, 23 ժամէն եւ 2 վայրկեանէն։ «Քուին Մէրի» կապոյտ ժապաւէնը շահած էր 4 օր 27 վայրկեանէն զոր յետոյ կորսնցուց։

ՄԱՏՐԻՏԻ շուրջ կռիւները կը շարունակուին նոյն ուժգնութեամբ։ Ազգայնականները կը ջանան խզել Մատրիտի եւ Վալէնցիոյ հաղորդակցութիւնները։

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒ ՄԸ ՋԱԽՋԱԽՈՒԵՑԱՒ Սուտանի մէջ, երբ Եթովպիա կ'երթար։ Ինը հոգի մեռան։

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՏՈՄՍԱԿՆԵՐՈՒ համար երկաթուղիներու յաւելումը պիտի գործադրուի հոկտեմբեր 1էն սկսեալ։ Այս առթիւ նորէն կը յիշեցնենք թէ մինչեւ այսօր ալ այս տոմսակներէն չեն կրնար օգտուիլ հայ գաղթականները, հակառակ տրուած հրահանգներուն։

ՇՈԳԵՆԱՒ ՄԸ ԸՆԿՂՄԵՑԱՒ Պիրէոսի առջեւ։ Երեսուն հոգի խեղդուեցան։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՌ-ԳՈՒԱ-ՔՈԼՈՆՊԻ «Աւամ» ենթակոմիտէի ժողովը Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին ծանօթ հաւաքատեղին։

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. ՄԻՆԱՍԵԱՆ» ենթակոմիտէի ժողովը, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ակումբին մէջ։

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՑԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Առնուվիլի Հ. Յ. Դ. «Վարդան» ենթակոմիտէի կողմէ 6 Օգոստոս, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին Պ. Ն. Նիկողոսեանի սրճարանը, Առնուվիլ։

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Նիւթ՝ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐՈՒ ԻՆՔՆԱՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱԶԴԱԿՆԵՐԸ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Իսի-Լէ-Մուլինոյի Հ. Յ. Դ. «ԶԱՒԱՐԵԱՆ» ԿՈՄԻՏԷի կողմէ 29 ՕԳՈՍՏՈՍին, կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Սիսեցի Յարութիւն Քիւփէլեան, կը կարծուի Ալֆորվիլ հաստատուած ըլլալ։ Հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել Ohannés Gulesserian, sanatorium S. V. de Paul, Rhonne (Gr. Liban).

— Տիկին Ոսկի Գըճրեան, ծնեալ Պաճարեան, կը փնտռէ իր եղբայրները, Սիսեցի Գէորգ և Կարապետ Պաճարեան, որոնք 1920 1922ին կը գտնուէին Պոլսոյ Ազգային վարժարաններու։ Քէմալական շարժման ժամանակ Ամերիկացիներու միջոցաւ փոխադրուած են Գավալայի (Յունաստան) շրջանները, եւ անկէ ի վեր իրենց հետքը կորսուած է։

Ճշգրիտ լուր տուողին մէկ տարուան» Յառաջ» նուէր պիտի տրուի։ Գրել իրենց քրոջ՝ Voskie Kidjirian, née Baharian, 56 rue de Bas Meudon, Issy les-Moulineaux, France (Seine).

Կը խնդրուի յունահայ թերթերէն արտատպել։

— Իսքէնտէր Քայիշեան Ազնէբայցի (Պոլիս). որ մինչեւ վեց ամիս առաջ Լիոնի մէջ կը բնակէր եւ հետեւեալ հասցէն ունէր.— 65 rue Nior.

Կը խնդրուի իր հասցէն գիտցողներէն տեղեկութիւն տալ Դանիէլ Սվազճեանին, German Colony, 20, Jaffa — Palestine, կամ «Յառաջ»ի Վարչութեան։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ց. Կ. Խաչի Առնուվիլի Մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Աւագեանէ 100 ֆր. իրենց որդւոյն՝ Մուշեղի մահուան տարելիցին առթիւ

×

Ց. Կ. Խաչի Պանթէօ-Քաշանի Մասնաճիւղի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկն. Վերժին Յարութիւնեանէ 50 ֆրանք, Ոճի փոխան ծաղկեպսակի 100 ֆր.։

Նոյն Մասնաճիւղին Յուլիս 11ի դաշտահանդէսին առթիւ կազմակերպած վիճակախաղին շահող թիւն է՝ 248։

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13ᵉ) Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 5 ՕԳՈՍՏՈՍ
JEUDI 5 AOUT 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3490

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄՈՒՐՃԸ ԳԼԽՈՒՆ, ՄԱՆԳԱՂԸ ՍՐՏԻՆ

»»»» o ««««

Անցո՛րդ, անշուշտ գացեր տեսար Փարիզի միջազգային Ար-ուեստահանդէսին խորհրդային բաժինը: Եւ աչքիդ զարկաւ մուտքի դուռը,— բարձրասլաց յիշատակարան մը, որուն կատարն ի վեր կը խոյանան երկու խորհրդանշան - արձաններ, երիտասարդ մը՝ մուրճը բռնած, աղջիկ մը՝ մանգաղը ափին մէջ ...

Ի՛նչ վսեմ խոյանք, իբրեւ արտայայտութիւն: Իբրեւ յղացում եւ արուեստ:

Անշուշտ խորհրդանշան մըն է, ապացուցանելու համար խորհրդային յեղափոխութեան թափչքը: Ինչպէս որ, ճիշդ անոր դիմացը, խորհուրդ մը կը կազմէ հիթլերական Գերմանիոյ յիշատակարանը, դաժան արծիւ մը ճակտին, իսկ վարը՝ երկու խումբ մետաղեայ հսկաներ մերկանդամ: Այր եւ կին:

Ինչպէս ընկերային - քաղաքական կեանքի մէջ, արուեստահանդէսին մէջ ալ այս երկու ոսոխները ծուռ կը նային իրարու, իրենց յիշատակարաններով:

Հիթլերական արծիւը կարծես կողմնակի դիրք մը բռնած է, վրէժխնդիր ծամածռութեամբ. իսկ խորհրդային մուրճ - մանգաղը կ'ուզէ երեւալ միշտ սաւառնաթեւ ու շողշողուն:

Բայց պատկերներու բաղդատութիւնը չէ որ կը զբաղեցնէ մեզ, օրուան այս ժամուն:

Կրկին եւ կրկին աչք մը կը նետենք խորհրդային տաղաւարին մուտքի դրան վրայ, դէպի ճակատը, դէպի այն բարձունքը ուր օդը կը ճեղքեն մուրճն ու մանգաղը: Եւ մեր ակնարկը անմիջապէս կը սուրայ դէպի անդին, դէպի այն երկիրը ուր տիրաբար կ'իշխեն մուրճն ու մանգաղը, քսան տարիէ ի վեր:

Ու պատկերներ, պատկերնե՛ր կը բզկտեն մեր հոգին ...

«Նիւ Լիտըր», Մ. Նահանգներու ընկերվարական շաբաթաթերթը, վերջերս հետեւեալ դիտողութիւնը կ'ընէր, պատասխանելով բոլշեւիկներու մէկ յարձակողականին.

— «Երբ կոմունիստ մը կը սպաննուի Գերմանիոյ մէջ, կը ջնջուի միայն անոր մարմինը: Անոր ոգին, անոր պատիւը, անոր յիշատակը կը շարունակեն ապրիլ: Բայց, երբ կոմունիստ մը կը սպաննուի Խորհ. Ռուսիոյ մէջ, ան կը փճացուի թէ մարմնով եւ թէ հոգիով: Նախ քան անոր սպանութիւնը՝ անոր միտքն ու հոգին կ'անպատուուին, կը խայտառակուին, անոր անցեալը կ'ոտնակոխուի եւ անոր պատիւը կ'եղծանուի, կ'անգոսնուի:

Կոմունիստը, որ կ'իյնայ Գերմանիոյ մէջ դահիճին կացինին ներքեւ, կը մեռնի գաղափարի մը համար: Ան իր մահէն առաջ այն մխիթարութիւնն ունի թէ աշխարհի մէջ կան մարդիկ ու կիներ, որոնք ներշնչուելով իր մահէն, պիտի շարունակեն կռիւը: Հպարտութիւն, հաւատք ու յոյս կ'ընկերանան կոմունիստի մը, որ Գերմանիոյ մէջ կը քալէ դէպի իր մահը:

Խորհ. Ռուսիոյ մէջ խնդիրը բոլորովին կը տարբերի: Գնդակահարուելէ առաջ՝ զոհը կ'իջեցուի «կատղած շան» մը, «վայրի գազանի» մը, «աւերիչ ոճրագործի» մը մակարդակին: Ան կը բռնադատուի խոստովանելու ստոր եւ անկարելի արարքներ, եւ մերկանալու պարկեշտութեան ամէն նշաններէն:
րեւ կոմունիստ: Խորհ. Ռուսիոյ մէջ կոմունիստը կը բռնադատուի
րեւ կոմունիստ: Խորհ. Ռուսիոյ մէջ կմունիստը կը բռնադատուի մեռնելու իբրեւ դաւաճան, մարդասպան, լրտես, արբեցող, ցոփ եւ թունաւորող»:

Մենք պէտք չունինք այսպիսի բաղդատութիւններ կատարելու: Մեզի համար միեւնոյն արժէքն ունին բոլոր դիկտատուրաները, ի՛նչ անունով ալ կոչուին:

Բայց, իսկապէս ի՛նչ ահաւոր, հրէշային եւ աննախընթաց ողբերգութիւն է որ կը կատարուի, աշխարհի մէկ վեցերորդ մասին մէջ, քսան տարիէ ի վեր եւ մանաւանդ այսօր ...

Եւ եթէ տասնեակ հազարաւորներ են որ կը տրորուին անծայրածիր Ռուսաստանի անհաշիւ միլիոններուն մէջ, գլուխներէն մինչեւ թեւերը, հապա ի՛նչ կացութիւն կը ներկայացնէ մեր սահմանափակ եւ մինուճար Հայաստանը ...

Մեր մասնագէտ աշխատակիցը փաստացի յօդուածաշարքով մը պարզեց ամենավերջին հալածանքներուն խտացեալ պատկերը,— այնքան քստմնելի՝ իր բովանդակութեամբ: Օրը օրին կ'իմանանք ուրիշ «նորութիւններ» ալ, որոնք շատ աւելի սեւ կը ցուցնեն կացութիւնը:

Եւ պէտք է նկատել որ, իրականին մէջ շատ քիչ բան գիտենք բուն ողբերգութեան մասին: Այնքան որքան կարելի է ճարել զանազան աղբիւրներէ, ուշ — կանուխ, եւ մանաւանդ խորհրդային թերթերէն:

Ցաճախ ստիպուած ես տրամաբանութեան ճիգ մը փորձել, եզրակացութիւն մը հանելու համար այսինչ բառէն կամ բացատրութենէն:

Օրինակ,— «Ժողովուրդի թշնամի», «լրտես, գործակալ օտար հետախուզական բաժնի», — այս բառերը ամէն տեղ ալ կ'առաջնորդեն դէպի գերագոյն տանջանք, եւ պատիժը կախաղան է կամ գնդակահարութիւն: Առ նուազն մշտնջենական կամ երկարատեւ բանտարկութիւն:

Արդ, ի՛նչ եղած են անոնք որ «ժողովուրդի թշնամի» կը հռչակուին ամիսներէ իվեր, ի լուր աշխարհի: (Օտար թերթէ մը կ'իմանանք թէ շատոնց գնդակահարուած են Ն. Ստեփանեան, Դ. Սիմոնեան, Ա. Բակունց եւ Եղիազարեան):

Իրականին մէջ քանի՞ գլուխներ ինկած են մուրճին տակ, մանգաղը սրտին մէջ ...

Այս ահաւոր տրամադրութիւններ ալ կը թելադրէ :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

»»»» o ««««

Նորանոր «անհետացումներ», ձերբակալութիւններ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն Հավասի օգոստոս 3 թուականով.—

Դատական գործավար Նիկոլա Քրիլէնքօ, սակաւաթիւ հին բոլշեւիկներէն մէկը որ ազատ մնացած էր սթալինեան մաքրագործումէն, իր կարգին ձերբակալուած է ուրիշ 15 - 20 բարձր պաշտօնատարներու, զօրավարներու եւ ծովակալներու հետ, համաձայն շրջած զրոյցներու: Քսանըհինգ տարուան յեղափոխական, Քրիլէնքօ հոկտեմբերեան յեղափոխութեան վարիչներէն էր 1917ին: Ցետոյ նշանակուեցաւ նախագահ այն մասնաւոր ատեանին որ կը հետապնդէր հակայեղափոխականները, Լէնինի շրջանին: Աւելի վերջը նշանակուեցաւ ընդհ. դատախազ բոլոր դաւաճանական դատերուն մէջ, մինչեւ որ իրեն յաջորդեց հռչակաւոր Վիշինսքին, իսկ ինք եղաւ դատական գործավար (Նախարար):

Ուրիշ երեւելի կալանաւոր մըն է Մոսկվին, անդամ Կոմինթէրնի (Գ. Միջազգային), որ խստօրէն կը քննադատէր Սպանիոյ հանդէպ հաստատուած քաղաքականութիւնը, պէտք եղածին չափ աղդու չգտնելով զայն:

Բացի արտաքին գործավարութեան կարգ մը պաշտօնատարներէն, որոնց անհետացումը հաղորդուած է արդէն, այսօր զրոյց կը շրջէր թէ ձերբակալուած են մարաջախտ Պլիւխէր, Ծայր. Արեւելքի կարմիր բանակին սպարապետը, ծովակալ Օրլով՝ ծովային ընդհ. հրամանատարը, ծովակալ Վիքթորով՝ Խաղաղականի նաւատորմին հրամանատարը, զօր. Կաշիրին՝ հիւս. Կովկասի շրջանին պաշտօնանկ հրամանատարը, զնդ. Բորիսէնքօ՝ Ուկրայնայի հրասայլերու գունդին հրամանատարը:

Այսօր պաշտօնապէս հերքուեցաւ այն լուրը թէ մարաջախտ Վորոշիլով հրաժարած է կուսակցութեան վերատուդիչ յանձնաժողովի անդամակցութենէն: Սակայն յամառօրէն զրոյց կը շրջի թէ պատերազմական գործավարը հրաժարած է առողջական պատճառներով,— իրականին մէջ բանակին համար վնասակար գտնելով Սթալինի անխնայ մաքրագործումը:

** Հավասի թղթակիցը կը հաղորդէ նաեւ հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

Կ'ըսուի թէ զօր. Փէթրովսքի, արտաքին գործավարութեան պատուիրակը Ուկրայնայի մէջ, որդին Ուկրայնայի Կեդր. Գործադիր Կոմիտէի նախագահին, գնդակահարուած է: Գալով հօրը (Կրէկորի Փէթրովսքի), կ'ըսեն թէ ձերբակալուած չէ, բայց խիստ հսկողութեան տակ առնուած է:

Զրոյցի մը համաձայն, պաշտօնանկ եղած է Լաչքեւիչ՝ խորհրդական արտաքին գործավարութեան, Սարանին՝ տնօրէն նոյն պաշտօնատան բրիտանական բաժնին: Կը հերքուի նոյն պաշտօնատան դեր - տնօրէն Վայնպէրկի պաշտօնանկութեան լուրը: Կ'ըսուի թէ ձերբակալուած է նաեւ Նաթալիա Սաց, տնօրէն մանուկներու թատրոնին:

ԱՆԳԼԵՒԻՏ ԼԱՒԿԱՆ ՄԵՐՁԵՑՈՒՄԸ

Ֆրանսա անձկութեամբ կը հետեւի այս գործին

Անգլիոյ վարչապետին եւ Մուսոլինիի միջեւ փոխանակուած ինքնագիր նամակներուն բովանդակութիւնը միշտ գաղտնի կը պահուի. բայց բոլոր տեղեկութիւնները կը հաստատեն թէ նոր ճամբայ մը ացուած է: Իտալիոյ մէջ Հռոմ - Լոնտոն առանցքը բարենշան կը համարուի, իբրեւ լրացուցիչ մասը Հռոմ - Պերլին առանցքին: Կոմս Չիանօ, Իտալիոյ արտաքին նախարարը, որ միեւնոյն ատեն Մուսոլինիի փեսան է, լաւատես յայտարարութիւններ ըրաւ ամերիկեան գործակալութեան մը: Կը կարծուի թէ երկու պետութեանց ներկայացուցիչները պիտի ջանան աւելի գործնական ձեւ մը տալ Միջերկրականի մասին գոյացած համաձայնութեան, որ թուղթի վրայ մնացած էր, շնորհիւ փոխադարձ անվստահութեան: Եթէ Հռոմ եւ Լոնտոն որոշ համաձայնութեան մը յանգին, այն ատեն ինքնին սեղանի վրայ պիտի գայ քառանդամ դաշինքի խնդիրը, (Անգլիա, Ֆրանսա, Իտալիա եւ Գերմանիա): Առ այժմ իտալական դիւանագիտութիւնը ամէն բանէ առաջ կ'ուզէ բարելաւել Անգլիոյ հետ եղած յարաբերութիւնները, պայմանաւ որ զօր. Ֆրանքօ չահի յաղթանակը եւ ուրիշ իտալական բարեկամութիւններ չխախտին: Ֆաշական Իտալիան, ինչպէս Գերմանիան, անհրաժեշտ կը գտնէ Սպանիոյ ապստամբներուն յաղթութիւնը, իբրեւ նախապայման որ եւ է եւրոպական համաձայնութեան:

Հռոմի թերթերը կը գրեն թէ իտալական կառավարութիւնը պիտի պնդէ Եթովպիոյ գրաւման ճանաչումի մասին: Իսկ Լոնտոնի թերթերը կը բացատրեն թէ Պ. Չէմպըլէն որ եւ է յանձնառութեան տակ չէ մտած, այլ ընդհանուր գաղափարներ յայտնած է:

Ֆրանսա մասնաւոր անձկութեամբ կը հետեւի այս անցուդարձին: Ամէնէն փշոտ խնդիրը կը համարուի Պալէարեան կղզիներու գրաւումը: Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի համար ձեռնտու չէ որ Իտալիա տեղաւորուի այդ կղզիներուն մէջ: Լոնտոն Եթովպիոյ գրաւումը եւ զօր. Ֆրանքոյի պատերազմիկի հանգամանքը ճանչնալու համար, պայման դրած է որ իտալական զօրքը քաշուի այդ կղզիներէն: Բայց Իտալացիները աւելին կը պահանջեն, լքելու համար այդ ռազմագիտական հրաշալի դիրքը, որ կ'իշխէ Միջերկրականի հաղորդակցութեանց վրայ: Կը կարծուի որ Իտալիա գոհացում պիտի գտնէ, եթէ իրեն բաժին մը հանեն սպանիական Մարոքի մէջ: Անգլիացիները բոլորովին հակառակ չեն այսպիսի կարգադրութեան մը, պայմանաւ որ տրուելիք մասը Սէութան չըլլայ, ոչ ալ Ռիֆի այն մասը որ կրնայ ուղղակի սպառնալ Ճիպրալթարի: Հաւանական է որ չէզոք շրջանակի մը վերածուի ծովեզերքին այս մասը, ինչպէս եղած է Թանճէրը:

Ամէն պարագայի մէջ, մերձեցման այս խնդիրն ալ պիտի լուծուի դիւանագիտական սակարկութիւններով եւ փոխադարձ զիջումներով, ի վնաս Եթովպիոյ եւ Սպանիոյ:

Հրեաներու ծրագիրը Պաղեստինի մասին

Երեքշաբթի օր բացուեցաւ Սիոնականներու 20րդ համաշխարհային ընդհ. ժողովը, Ցիւրիխի մէջ: Այս առթիւ ժողովարահ փութացած էին նաեւ քանի մը հարիւր թղթակիցներ, նկատի առնելով Պաղեստինի հարցին հրատապ հանգամանքը: Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ պատուիրակներուն 60 առ հարիւրը

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԿՈՒԳԱ՛Ն ՈՒ Կ'ԵՐԹԱՆ

—o—

Երբ «Յառաջ»ը այցելութեան տոմար մը հաստատած ըլլար առաջին օրէն, ի՜նչ գեղեցիկ եւ բովանդակալից հաւաքածոյ մը պիտի ունենայինք այսօր:

Տասներկու տարի է անցեր արդէն ...

Այն ատեն, մեր աչքին առջեւ պիտի պարզուէր ամբողջ համայնապատկեր մը,— բազմութիւններ որ եկան ու գացին եւ միշտ կուգան: Ուրիշներ որ տասը տարին անգամ մը հազիւ կ'երեւան: Երիտասարդներ որ այսօր դարձեր են ընտանիքի պատուական հայրեր եւ տարէցներ որոնք խմբագրատան հեռաւորութենէն կը գանգատին:

Անշուշտ մեռածներ, անհետացածներ ալ կան, որոնց արձանագրութիւնը թանկագին յիշատակարան մը պիտի կազմէր այսօր:

Փարիզի մասնաւոր հրապոյրէն զատ, երկու անգամ ցուցահանդէս կազմակերպուեցաւ եւ բազմութիւններ հոսեցան ամէնէն հեռաւոր երկիրներէն իսկ:

Հայկական տեսակէտով, 1937ի արուեստահանդէսն է որ ամէնէն աւելի դիւրութիւններ կ'ընծայէ, թէ անցագրի եւ թէ նամբու ծախքի տեսակէտով:

Եւ ահա նոր դէմքեր ամէն օր: Դէմքեր որոնց հանդիպելու համար պէտք էր առ նուազն մէկ տարի շրջան մը կատարել գաղութէ գաղութ:

Խմբագրութեան սենեակին դուռը բաց ենք ձգեր, որպէսզի քիչ մը օդ բանի: Եւ սանդուղին գլուխէն կ'երեւան եկողները:

Ո՞վ է այս մէկը, գլուխը բաց, ճերմակ շապիկի մը օձիքները ալ ուսերուն վրայ փռած:

— Վա՛յ տունդ չքանդուի, Օշական: Անցա՛ծ ըլլայ:

Քանի մը խօսք հիւէն - նորէն: Եւ իմնք է որ կը սկսի հարցաքննել Նարդունին, յաղագս բժշկութեան:

Մասնագէտ կը փնտռէ: Ամէնէն հեռինակաւորը, որպէսզի կարենայ հանգստանայ:

— Գետինն անցնի մասնագէտն ալ, «թանսիօն»ն ալ: Սէօլէօզի մէջ «թանսիօն» կա՞ր ...

— Արդարեւ, դուք ի՞նչպէս կ'ապրիք այս քաղաքին, այս աղմուկին մէջ ...

— Ի՞նչ նոր արտադրութիւններ ունիս:

— Ոչինչ, այդ արկածէն ի վեր: Միայն բժշկական գիրքեր կը կարդամ: Անկէ առաջ գրուածներ կը մնան դէզերով:

— Ցուցահանդէս գացի՞ր:

— Նախ սա մասնագէտը գտնէինք:

Եւ սակայն նոյն տենդով կը խօսի, կը փրփրի, կը քրտնի, երբ հարցը գրականութեան մասին է:

— Ո՞ւր պիտի երթանք այսպէս: Մանաւանդ այստեղ: Սերունդ չի հասնիր ...

— Ցաջորդ օրը, առտուն կանուխ.

— Օ՜հ, բժիշկ Արզումանեան, Միլանէն:

— Արուսեան, ուսուցիչ, Պէյրութէն:

Եւ այցելութիւնը իրարու դիմաց կը հանէ նաեւ քսան տարի առաջ բաժնուած բարեկամներ:

— Տէփինէն, այս երկուքն ալ բարեկամներ, մէկը ռամկավար, միւսը հնչակեան:

— Ի՞նչպէս է գաղութին տնտեսական վիճակը:

— Դուք աւելի լաւ գիտէք, դեռ նոր վերադարձաք:

— Տէր եւ տիկին ... Պաղտատէն:

— Ընկեր եւ Օր. Գանըքարեան, Նիւ Եորքէն: Չէ՞ք յիշեր, օտմ. սահմանադրութեան առաջին տարին ...

— Այս բարեկամն ալ Ամերիկայէն, Սեպուհի յանձնարարականով: Եկեր է խորհուրդ մը հարցնելու:

Ինչո՞ւ չըսել,— Փարիզի ցուցահանդէսին մաս կը կազմէ նաեւ «Յառաջ»ի խմբագրատունը,— աւելի խօսուն քան Խ. Հայաստանի որմանկարը՝ պատն երեսին: Աչքէ հեռու, ճամբէ հեռու:

ՎԱՀԷ

ՔՐՏԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ

Նոր զօրք դէպի Տէրսիմ

Մասնաւոր աղբիւրէ մը կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները, յուլիս 16 եւ 18 թուականով.—

Բոլոր նշաններէն կ'երեւի, որ Տէրսիմը ուժեղ դիմադրութիւն ցոյց կուտայ, թոյլ չտալով, որ թրքական բանակները նոր յառաջխաղացում ունենան:

Ք... քաղաքէ ստացուած տեղեկութիւններէն կ'երեւի, որ Այնթապի վրայով 4000 նոր զինուոր փոխադրուած է դէպի Տէրսիմ: Ականատեսը մի առ մի համրած է քաղաքէն դէպի Մեծ Լեռ (Տէրսիմ) մեկնող զինուորները:

Նոյն վայրէն ստացուած տեղեկութեան մը համաձայն, յուլիս 8ին եւ 9ին շուրջ 60 ամբաձիգ սաւառնակներ Այնթապի վրայով մեկնած են դէպի Տէրսիմ:

Թրքական «Թան» լրագրի յուլիս 14ի տեղեկութիւնը Մեծկերտէն, որ իբրեւ թէ Սայիտ Րիզայի տղան Շէյխ Հասանը, եւ Սայիտի պառաւ կինը յանձնուած են զօրքին, սուտ է: Մեծկերտ նստող թղթակիցը երբ կ'ըսէ թէ՝ «կը լսուի որ ... յանձնուած են», այդ կը նշանակէ, որ ստոյգ տեղեկութիւն չունի, եւ երբ Մեծկերտէն Խոզաթ 25 քիլոմեթրի վրայ չգիտեն թէ ինչ տեղի կ'ունենայ, այդ նշան է՝ որ դժուարին գործողութեան մը մասնուած վերին հրամանատարութիւնը կը գործէ գաղտնի, եւ Տէրսիմը կը մնայ առանձնացած երկիր մը, անթափանցելի թուրք ժողովուրդին եւ տեղեկատուներուն համար:

Փախստական մը, որ յուլիս 13ին մեկնած է Մալաթիայէն, կը յայտնէ.

— «Թրքական բանակը ամէն ջանք ի գործ դրաւ, բայց չկրցաւ Տէրսիմի լեռները բարձրանալ: Թուրք բանակը վհատած է Տէրսիմի անընկճելի դիմադրութեան առջեւ»:

Ուրիշ փախստական մը Մալաթիայէն կը յայտնէ ...

— «Այդ շրջանին մէջ գրեթէ ամէն մարդ ենթակայ է ձերբակալման. ով որ Թուրք է կը ղրկուի դէպի Տէրսիմ, թրքական բանակը, իսկ ով որ Քիւրտ է՝ կ'աքսորուի դէպի Գոնիա»:

Ուրֆա հասած վիրաւոր մը կը պատմէ.

— «Սպաննուած թուրք զինուորներու թիւը անհաշիւ է: Նոր բանակներ եկած եւ լեցուցած են Տէրսիմի դաշտային մասերը, Խարբերդ, Արղնի Մադէն եւ շրջակայքը»:

Նոյն վիրաւորը կը պատմէ.

— «Ցերեկները զինուոր մը անկարող է իր գլուխը թաքստոցէն հանել, անմիջապէս գնդակահար կ'իյնայ: Կիրճերը, ժայռերը եւ լեռնանցքները բռնուած են, զօրքը անկարող է ազատօրէն շարժումներ կատարել»:

ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ծագած ըլլալով Երկոտասան կղզիներուն մէջ, Իտալացիները բազմաթիւ ձերբակալութիւններ կատարեցին: Կասկածելիները բանտարկուեցան իբրեւ լրտես:

Ի՞ՆՉ Է ԿԱՏԱՐՒՈՒՄ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Թ.

ՎԵՐՋԱԲԱՆ

Կարծում եմ, որ մինչեւ այժմ առաջ բերուած փաստերը բաւական են համոզելու համար, որ Հայաստանը, խորհրդային իշխանութեան տակ, յարատեւ տագնապի վիճակ է ապրում, մի տագնապ, որ այսօր հասած է իր գագաթնակէտին: Փաստերը բաւական են նաեւ ցոյց տալու համար, որ Հայաստանը, խորհրդային իշխանութեան տակ, սկզբից մինչեւ այսօրուայ օրերը, գտնուած է իրաւազուրկ եւ հարստահարուած դրութեան մէջ՝ հետզհետէ վերածուելով արհամարհելի քանակի Խորհրդ. Միութեան անդամ միւս հանրապետութիւնների շարքում: Կասկածի տեղ չի մնում եւ այն բանի համար, որ Հայաստանի տկարացումն ու անկումը ներքին …

… համայնավարների մասին չէ, որոնք այսօր ի պատուի են Ստալինի աչքին, ինչպէս Ամատունին, որի կուրծքը մի քանի օր առաջ զարդարուեց Լենինի շքանշանով իր ընկերներին հալածելու համար, — մեր խօսքը այն համայնավարների մասին է, որոնք բանտերում են, աքսորավայրերում, շնորհազուրկ են կամ կուսակցութիւնից վտարուած եւ կամ մնում են կուսակցութեան ներսը, բայց հոգում վառ են պահում իրական հայասէրներ … Սրա՛նք են մեծամասնութիւնը եւ Հայաստանի համայնավարների ապրումների իսկական արտայայտիչը: Սրա՛նց կարծիքն ու որդեգրած դիրքն են հետաքրքրականն ու արժէքաւորը Հայաստանի կացութեան …

… թռնութեամբ ու խաբելով մի պահ կարելի է մարդկանց սանձահարել, ինչպէս եղաւ Խանջեանի իշխանութեան առաջին շրջանում, բայց, վերջ ի վերջոյ, եթէ մարդ սրտով ազնիւ է, արդարութեան եւ ճշմարտութեան ձայնը չի կարող լսելի չլինել: Բրնաւ չպէտք է զարմանալ, եթէ վաղը Խանջեանի յաջորդն էլ — եթէ նա բոլորովին այլասերուած մէկը չէ — արժանանայ Խանջեանի տառապին: Լենինի շքանշանը արգելք չէ, որ հաւատարիմ ստալինականը դառնայ «ոբիկայ տրոցկիստ». չէ՞ որ Խանջեանի կուրծքն էլ, մահուանից մի …

…

պիսի գործակցութիւն չի եղել, չկայ ու հնարաւոր էլ չէ, — Ամատունիները իրենք այդ շատ լաւ գիտեն, բայց ստում են իրենց հաւատարիմ կոմունիստական հոտը գրգռելու համար քննադատների դէմ: Ս. Վ.

ՆՈՐ ԴԱՇՆ ՄԸ…

(1937 ՅՈՒԼԻՍ 17Ի ԹՈՒՐՔՈ-ՌՈՒՍ ՆՈՐ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՆ [ԱՌԻԹՈՎ])

»»»» ⦁ ««««

«Մթին խաղեր» խորագրով մեր Յուլիս 16ի խմբագրականին մէջ, անդրադառնալով Թուրքիոյ արտաքին եւ ներքին գործոց նախարարներու այցելութեան Մոսկուա, կը գրէինք.

«Ըստ երեւոյթին՝ Մոսկուայի մէջ, ի շարս այլ հարցերու, քննութեան պիտի առնուին նաեւ Ռուսեւթուրք սահմաններու, Արեւելեան Ուխտի եւ քրդական ապստամբութեան հարցերը»:

Այս տողերը գրելէն ընդամէնը երկու օր վերջ «Ռէօյթէր»ի կողմէ Մոսկուայէն քաշուած հեռագիր մը կուգար պաշտօնապէս հաստատելու մեր ենթադրութիւններէն առաջինը:

Հեռագրին բացառիկ արժէքը նկատի առնելով, զայն նոյնութեամբ հրատարակութեան տանք հոս.

«Համաձայնութիւն գոյացաւ խորհրդային Ռուսիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ եղած սահմանային վէճի կարգադրման շուրջ: Երէկ ստորագրեցին համաձայնութիւնը, մէկ կողմէ՝ խորհրդային Ռուսիոյ արտաքին գործոց …

… դիւանագիտութեան…

Իսկ ա՞յժմ. գոնէ ինչո՞ւ այժմ չի գրուիր, թէ ինչ խնդիրներու շուրջ կը դառնար Ռուսիոյ սահմանային վէճը Թուրքիոյ հետ. ինչո՞ւ ոչ մայր կը յիշատակուի, ոչ թուական, ոչ որ եւ է դէպք (վէճին կապակցութեամբ): Ինչո՞ւ այս խորհրդաւոր վէճը դուրս կը մնայ ժամանակէ, տարածութենէ եւ դէպքերէ, այսինքն որոշակի չըսուիր, թէ ե՞րբ սկսաւ վէճը, ի՞նչ հողերու շուրջ եւ ի՞նչ դէպքերու կապակցութեամբ:

Պահ մը ընդունինք սակայն, թէ խաղաղութեան երկրպագու այս երկու պետութիւնները չեն սիրեր հրապարակով խօսիլ վէճի մասին, այլ կը նախընտրեն խօսիլ բացառաբար բարեկամութեան եւ հաշտութեան մասին: Գեղեցիկ: Այդ պարագային ինչո՞ւ խորհրդաւոր մթութեան մէջ պահել մինչեւ իսկ այս համաձայնութիւնը: Չէ՞ որ Մոսկուան կը տեղեկագրէ, թէ «համաձայնութիւն գոյացած է» արդէն եւ այս համաձայնութիւնն ալ վաւերացուած է Ռուսիոյ եւ Թուրքիոյ կողմէ: Աւելին. յատուկ …

Հ. Յ. Դ. ՑԵՂԱԿՐՕՆ ՈՒԽՏԵՐՈՒ Դ. ՊԱՏԳ. ԺՈՂՈՎԸ

Յուլիս 14ին տեղի ունեցաւ Հ. Յ. Դ. Ցեղակրօն ուխտերու 4րդ պատգ. ժողովը, Պոսթընի մէջ:

Քանի մը խօսքով բացումը կատարեց Ցեղակրօն Ուխտերու Կեդր. Վարչութեան ատենապետ ընկեր Ստեփան Վարժապետեան, եւ երգուեցաւ «Մեր Հայրենիք»ը:

Ապա ընկ. Ստեփան Վարժապետեան ըսաւ.

— «Չորս տարի անցաւ Ցեղակրօն Ուխտերու հիմնարկութենէն ի վեր: Հիմա չորս տարեկան ենք արդէն եւ բաւական մեծցած: Մէկ տարին բաւական է մանուկի մը՝ քալելու համար: Այս չորս տարուան ընթացքին Ցեղակրօն մանուկը մաքրեց իր շուրջը, կաթ կերաւ եւ Հ. Յ. Դաշնակցութենէն դիեցուեցաւ լաւագոյն կաթով, խտացուած կաթով: Եւ հիմա Ցեղակրօն քառամեայ մանուկը կրնայ քալել Հ. Յ. Դաշնակցութեան կողքին»:

— «Այս ժողովը եկած է գրաւելու կարեւոր խնդիրներով: Բայց Ցեղակրօն պատգամաւորներն ունին կարե…

…

ՄՈՐԹԻՆ ՄԱՔՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԼՈԳԱՆՔԸ

»»»» ⦁ ««««

Մորթը ծակոտկէն թաղանթ մըն է, որ ամբողջութեամբ կը ծածկէ մեր մարմինը: Այդ անտեսանելի ծակոտիկներուն միջոցաւ տեղի կ'ունենայ մորթային արտաշնչութիւնը, դուրս կ'ելլեն քրտինքը, ճարպը, արեան մնացակար ու թունաւոր տարրերը եւ թթուները:

Մորթը կը բաղկանայ վերնամաշկէ, որ կազմուած է չերտաձեւ եղջերային բջիջներէ: Եղջերային խաւը անընդհատ թափելով, կը կազմէ …

… ժամուան մէջ միջին հաշուով մէկ հազարակրամ քրտինք կ'արտադրէ, սակայն ջերմութեան, ըմպելիներու չափազանց գործածութեան կամ հիւանդութեան ազդեցութեան տակ մորթը մեծ քանակութեամբ քրտինք դուրս կուտայ:

Քրտինքը անգոյն, թթու եւ անախորժ հեղուկ մըն է: Քրտինքին ջրային մասը ճերմակեղէններու եւ հագուստներու թափանցկոտութեան պատճառաւ կը շոգիանայ, եւ մորթին վրայ կը մնան պինդ մասեր, որոնք …

… շարժումները, մորթի չփումներն ու մարձումը մեծ քանակութեամբ արիւն բերելով մորթին մէջ, կը նպաստեն մորթային շնչառութեան եւ ջերմութեան արտադրութեան:

Մորթային անհարթութիւններու եւ գեղձային արտադրութեանց ստեղծած միջավայրին բերումով, բիւրաւոր մանրէներ կը վխտան մորթին մէջ: Տոքթ. Ռեմլէնժէ հաստատած է թէ մէկ հարիւրերորդ քառակուսի մորթի տարածութեան վրայ միջին թիւով 40,200 մանրէ կը գտնուի: Հիւանդ մորթը աւելի մեծ քանակութեամբ մանրէ կը պարունակէ: Այդ մանրէներէն ոմանք անվնաս են, իսկ …

են իրենց ձեռքն առնելու, այդ հզօր կազմակերպութեան վարչութիւնը»:

Ցանուցն Հայ Կ. Խաչի Կեդր. Վարչութեան քարտուղար Տիկ. Տէստէկիւլ ըսաւ.

— «Որքան լաւ կազմակերպուած է ազգի մը նոր սերունդը, այնքան աւելի ամուր հիմերու վրայ դրուած է այդ ազգին ապագան: Այսպիսի աշխատանք կը կատարեն մեծ ազգերը: Մենք ալ հպարտ ենք որ մեր նոր սերունդը լծուած է նման աշխատանքի մը: Հայ Կ. Խաչը, իբրեւ ձեր մայրը կամ մեծ քոյրը, Թիկունք պիտի կանգնի ձեզի: Վասնզի մեր բոլոր կազմակերպութեանց սերտ գործակցութեամբ միայն ձեռք կը բերենք այն արդիւնքները, զոր ունինք ի մտի: Միայն կը բաղձամ որ Ցեղակրօն օրիորդները աւելի մօտենան Հայ Կ. Խաչին, ինչպէս Ցեղակրօն տղաները կը մօտենան Հ.Յ.Դաշնակցութեան»:

«Հայրենիք»ներու խմբագրապետ ընկեր Ռուբէն Դարբինեան ըսաւ, ի մէջ այլոց.

— «Այս կազմակերպութիւնը, որուն համամօղովը կը բացուի, կը գործէ Հ. Յ. Դաշնակցութեան դրօշին ներքեւ: Որքան ալ անոր անունը ցեղակրօն ըլլայ, ան կը հետեւի Հ. Յ. Դաշնակցութեան գծած քաղաքական, ընկերային եւ տնտեսական գաղափարներուն: Ցեղակրօնութեան իմաստը այն է որ պահպանուին հայ ցեղին լաւագոյն յատկութիւնները: Շատեր յոռետես են այս շարժման մասին: Եւ յոռետեսները անկարելի պահանջներով կը մօտենան այս շարժման: Ինչ է որ կը սպասենք այս սերունդէն եւ ինչ կրնայ տալ այն մեզի: Այս կազմակերպութիւնը նախ պէտք է ջնջէ մեր ցեղին նուաստութեան զգացումը այս հարուստ երկրին մէջ:

Եւ չորս տարուան փորձը ցոյց տուաւ որ ան կը յաջողի այս ուղղութեամբ: Պէտք է աշխատիլ զօրացնել եւ պահպանել մեր առաքինութիւնները: Հետաքրքրութիւն դէպի հայ ժողովուրդը, հայ գրականութիւնը, պատմութիւնը եւ կապ՝ Հայաստանի ժողովուրդին հետ: Ցեղակրօնութիւնը պէտք է ծառայէ հայ ժողովուրդին եւ անոր իտէալներուն»:

Ընկեր Ճէյմս Մանտալեան, իբր քարտուղար ցեղակրօն ուխտերու Կեդր. Վարչութեան եւ խմբագիր «Հայրենիք Ուիքլի»ին, հանդէս եկաւ մանրամասնօրէն Թուելով այն նուաճումները, զորս կատարած է ցեղակրօն շարժումը վերջին տարուան ընթացքին: Անդրադարձաւ «Հայրենիք Ուիքլի»ի կատարած դերին Ամերիկահայ նոր սերունդին մէջ եւ անուղղակի պատասխանեց շատ մը քննադատութիւններու:

Խօսեցան նաեւ ընկերներ Արամ Մանուէլեան եւ Արշակունի:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶԻ ՓՈՂՈՑՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ:
Գրեց Արամ Թիւրապեան: Էջ 80: Գին 12 ֆրանք: Արտասահման 17 ֆրանք: 3, Rue Lémon, Paris (20e).

×

Guides des Touristes . Prix: 2 francs. Adresse: 13, Rue de la Colonie, Paris (13).

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԴԶՆՈՒՆԻՆ ԱԼ ԳՆԱՑ... ԲԱՅՑ Ո՞Վ ՄՆԱՑ

Վերջերս Երեւանի թերթերը բուռն պայքար մը բացած են Դանիէլ Դզնունիի դէմ, որ տնօրէնն էր Հայաստանի չարժանկարի ընկերութեան:

Մասնաւորաբար կ'ամբաստանեն զայն թէ Խանջեանի պաշտպանեալն է, ինքնագլուխ կը գործէ եւ կը ծախսէ, կինը Մոսկուայի մէջ շռայլ կեանք կ'ապրի, եւայլն:

Որոշ էր այլեւս որ Դզնունիի մուխը մարած էր: Օր մը չէ օր մը, պատրուակով մը պիտի նետէին զայն եւս: 27 Յունիսի Թիւով, «Խորհ. Հայաստան» կը գրէ թէ Հայաստանի գործավարներու խորհուրդը, քննութեան առնելէ վերջ Դզնունիի մասին ցոյց տրուած ամբաստանութիւնները, ընդհ. դատախազութեան յանձնեց անոր գործը, ինչ որ կը նշանակէ թէ ձերբակալուեցաւ:

Դզնունի կ'ամբաստանուի չարժանկարի չինարարութեանց մէջ իր կատարած մսխումներով, մասնաւորաբար Երեւանի «Մոսկուա» սինէմա-Թատրոնին չինութեան յատկացուած գումարներուն եւ հաշիւներուն «խախտումով»:

Իրեն հետ ամբաստանուած է նաեւ ճարտարապետ Քոչար, այն երիտասարդը որ անցեալ տարի Փարիզ եկած էր իր ընկերոջ, ճարտարապետ Մազմանեանի հետ:

Հետաքրքիր ենք իմանալու թէ ո՞վ մնաց Հայաստանի մէջ, կամ ո՞վ վստահ է որ իրիկուն չեղած՝ բանտ պիտի չերթայ:

ԱՅՍ ԱԼ ՈՒՐԻՇ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

⁂ Անխնայ կը չարունակուի քաղաքական որսորդութիւնը:

Այսպէս, «Խորհ. Հայաստան»ի մէջ (26 Յունիս) կը կարդանք որ կոմունիստ կուսակցութեան պատմութեան Երեւանի Ինստիտուտի «մարքսիստ պատմաբաններէն» Գարեգին Սարգսեան եւ Մկրտիչ Ներսէսեան վտարուեցան կոմունիստ կուսակցութեան չարքերէն, — մնացածը հասկցէք:

Ի՞նչ ամբաստանութիւններ կան անոնց մասին.—

«Այդ երկու անձերը կուսակցութենէն ներս սողոսկեր էին ծածկելով իրենց տրոցկիստ անցեալը, եւ երկերեսանի, քայքայիչ աշխատանք կը կատարէին»:

Գ. Սարգսեան 1919 - 1920 գործած է Դարալագեազի մէջ Դաշնակցական խմբապետ Եապոնի հետ, իսկ վերջերս, երբ յեղափոխական Թանգարանի տնօրէն էր, Թանգարանին մէջ պահած էր դաշնակցական փաստաթուղթեր, որոնք Թանգարանէն վերցուեցան տակաւին նոր, Կեդր. Կոմիտէի հրահանգով:

Իսկ Մկրտիչ Ներսէսեան ծածկած է իր ծնողքին ընկերային դիրքը (նախկին առեւտրական): «Ժողովուրդի Թշնամի Խանջեանի հրահանգով, կեղծած է Հայաստանի կուսակցական կազմակերպութեանց եւ քաղաքացիական կռիւներու պատմութեան վերաբերեալ փաստաթուղթերը, դաշնակցական տեսակէտ պարզած է Նոյեմբերեան յեղափոխութիւնը Հայաստանում գրքոյկին մէջ, որ գրուած է Խանջեանի յանձնարարութեամբ եւ ուղղուած է կոմունիստ կուսակցութեան պատմութեան մարքսիստ - Լենինիստ տեսակէտներուն դէմ, նպատակ ունենալով Հայաստանի յեղափոխական չարժումները անջատել Անդրկովկասի յեղափոխական չարժումներէն»:

Նոյն թերթը յետոյ կ'աւելցնէ թէ երկու պատմաբանները, «մարքսիստի դիմակ առած, շատ ուրիշ չարիքներ հասցուցած են երկրին գաղափարական ճակատին»:

ՋԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՆՈՒԱԳՍԱՀԱՆԴԷՍ

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆ, 31 յուլիս (Յառաջ). — Մեր փոքրաթիւ գաղութն ալ պատիւը ունեցաւ վայելելու քեմանչիստ Ռուբէնի նուագը:

Երէկ իրիկուն աւելի քան 300նոց հայ եւ օտար (Ֆրանսացի եւ Ցոյն) բազմութիւն մը լեցուած էր ժանիվէլի ընդարձակ սրահը: Նահանգապետը մասնաւոր նամակով մը ցաւ կը յայտնէր որ արտակարգ զբաղումի մը պատճառաւ պիտի բացակայի:

Ժամը 9ին բժշկական ուսանող Տարօնցի Պ. Յարութիւն Սարաֆեան յանուն Ազգ. Միութեան ինքնագիր ֆրանսերէն գեղեցիկ ճառ մը կարդաց, վեր հանելով Տէր եւ Տիկ. Ռուբէնի արժանիքը, ցոյց տուաւ հայ ժողովուրդի անցեալ ու ներկայ վիճակը, ներկայացուց Սայաթ Նովայի եւ Կոմիտաս վարդապետի կեանքն ու գործունէութիւնը եւ ի վերջոյ չնորհակալութիւն յայտնելով հիւրերուն գոչեց «Կեցցէ՛ Ֆրանսա, կեցցէ՛ Հայաստան»:

Եւ ահա արուեստագէտ ամոլը բեմին վրայ: Ամբողջ երեք ժամ վայելեցինք ոչ միայն գեղեցիկ երաժշտութիւն մը, այլ եւ հայրենի յիշատակներ:

Ռուբէն, յայտագրի 13 կտորներէն զատ, ներկաներու փափաքին համաձայն, նուագեց «Կռունկ»ը, «Հայաստան»ը եւ «Պէպօ»էն կտոր մը:

Ազգ. Միութեան կողմէ փոքրիկ մը ծաղկեփունջ մը նուիրեց արուեստագէտ ամոլին: Իսկ Պ. Ռուբէն 100 ֆրանք նուիրեց դպրոցին:

Հարգանցի

⁂ Հալէպի Մէյտան Թազի Նէսիմի մետաքսի գործարանի 200 գործաւորները գործադուլ ընելով, զանազան թաղերու մէջ ցոյցեր կատարեցին:

Գործաւորները իրենց օրավարձքերուն յաւելում կը պահանջեն:

Երբ գործաւորները ձիթէյաբէէի չուկան կը մտնեն, խանութպանները կը վախնան թէ կողոպուտի պիտի ենթարկուին եւ ամիջապէս կը սկսին գոցել իրենց խանութները: Բաւական իրարանցումէ վերջ կը հասկնան եղելութիւնը եւ ամէն մարդ կը բանայ իր խանութը: Գործաւորները խաղաղ ցոյցեր կատարելէ վերջ կը ցրուին:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԿՐԹԱԿԱՆ ԱՆԲԱՒԱՐԱՐ ՀՈՒՆՁՔԸ

ԽՄԲ.— Թուրքիոյ, բայց մասնաւորապէս Պոլսոյ մէջ, կրթական հունձքը այնքան անբաւարար եղած է այս տարի, որ մամուլը չկրցաւ զսպել իր դժգոհանքը: Ոմանք նախակրթարանները Թերի կը գտնեն, ուրիշներ միջնակարգ վարժարաններն ու լիսէները: Կան ալ որ աշակերտ–ուսանողներու քով ոչ թէ ուսանելու, այլ լոկ վկայական մը ձեռք ձգելու տենչը կը տեսնեն: Կը Թուի թէ համալսարաններն ալ տարբեր պատկեր մը չեն ներկայացներ: Ստորեւ Թարգմանաբար կուտանք Թուրքերէն Թանի Թղթակիցին մէկ գրութիւնը՝ Էնկիւրիի իրաւաբանական համալսարանի քննութեանց մասին.—

«Էնկիւրիի իրաւաբանական վարժարանի քննութիւնները կը վերջան: Առտուան 7էն մինչեւ իրիկուան 8 - 9 այս փոքրիկ շէքը լեփ լեցուն է պայուսակներով, պայերով, որոնց Թիւը հարիւրներու կը հասնի: Ամէն մէկ կարգի դրան առջեւ կը սպասեն ուսանողներ՝ մէյ մէկ տետրակ բռնած ու վեր վար պտտելով. իսկ իրիկուան ալ կ'ուզեն տեսնել գրատախտակը որուն վրայ Թիւերը կը գրուին: Անոնց քով, ինչ տարիքի ալ ըլլան, դեռ կը նկատէք նախակրթարանի աշակերտներուն յատուկ խռովքը:

Ինչ տարիքի ալ ըլլան, ըսի, որովհետեւ հոս պակաս չեն մարդիկ որոնք իրենց աղջկան հետ կուգան հոն ամէն առաւօտ, հայրեր որոնք իրենց զաւակներուն հետ կը նստին: Նաեւ՝ իրենց Թոռան չափ եղողներէ քննութեան առեն Թիւեր խնդրող ալեհեր ծերեր...

Համալսարան կը մտնեմ այն սանդխաւոր դռնէն, որ յատուկ է փրոֆէսէօրներուն: Դրան վերեւ, մարմարին վրայ տարածուող գիրերը ամենայստակ կերպով կ'արտայայտեն այս գիտական հաստատութեան նպատակը: (Քամալ Աթաթիւրքի ճառէն մաս մը՝ բացման առթիւ ըսուած):

... Երրորդ կարգը քննութիւն ունէր: Աթոռին առջեւ կանաչ սեղան մը. մէկ կողմը՝ փրոֆէսէօրին աթոռը: Երկու ուսանողներ կան. մէկը կը խօսի, միւսը՝ նայելով իր ձեռքի Թուղթին՝ նօթեր կ'առնէ:

Պատասխանող աշակերտը իր խօսքը կ'ուղղէ փրոֆէսէօրին աթոռին...: Առեն առեն, չէշտելու համար իր խօսքերը, ձեռքով չարժումներ կ'ընէ: Քովինիս հարցուցի.

— Դասատուն հոս չէ՞:

Ինծի ցոյց տուաւ մէկը որ կեցեր էր լայն պատուհանին առջեւ: Փրոֆէսէօրը կը դիտէր փողոցէն անցնող ինքնաշարժները ու միւս կողմէ կ'ունկնդրէր խեղճ ուսանողը որ քրտինք կը Թափէր սեղանին առջեւ:

Փրոֆէսէօրը ըսաւ իր կեցած տեղէն.

— Անցէք երկրորդ հարցումին:

Իրիկուան, երբ սեւ տախտակին վրայ Թիւերը գրուեցան, այն ուսանողը որուն քննութեան ներկայ եղայ, կը պտտուէր եւ իր չուրջիններուն կը հասկցնէր.

— Պաշօ՛, քննութեան առեն սոխակի պէս պատասխանեցի: Մինչդեռ 5 ստացեր եմ: Փրոֆէսէօրը պատուհանին առջեւն էր. մտիկ չըրա՞ւ ըսածներս...:

Եւ յետոյ աւելցուց թէ... 5էն ալ գոհ է:

Երկրորդ կարգի դրանը առջեւ իրարանցում մը կայ: Մէկուն հարցուցի.

— Արսէպլիքի քննութիւնն է. երկու օր է անընդհատ կը կտրէ. չեմ գիտեր թէ ինչ պիտի ընենք...

Մտայ ներս:

Պայ Ահմէտ Արսէպլիք, իր աթոռին վրայ նստած, «Թիւրք օճաղը»ին մէկը կը մարէ՝ միւսը կը վառէ, եւ ուսանողին չհասկցած մէկ կէտը կը բացատրէ: Անընդհատ չարժելով ձեռքի վեցանկիւն մատիտը, երբեմն քննադատելով եւ երբեմն ալ

— Տե՛ս, այս մասը հասկցեր ես, ըսելով ուսանողը կը քաջալերէ:

— Ո՞վ գիտէ, ըսի, այդ մատիտը քանի՞ հոգի վիրաւորեց որ այսքան կարմրեցաւ:

— Սատանան բան գործ չունի՝ ինչ որ չէի կարդացեր, ան ինկաւ ինծի:

Կարգերը խիտ ըլլալով՝ գրադարանը, փրոֆէսէօրներու սենեակը, սպասման սրահը եւս քննութիւն կը կատարուի: Մահմուտ Էսատ Պոզքուրդ նստած է գրադարանի լայն սեղանին գլուխը: Սեղանին երկու կողմերը երկ - երկու ուսանողներ արագ արագ նօթ կ'առնեն: Մէկը կը հասկցնէ.

— Հարկ է հասկնալ թէ նաւը չէզոք պետութեան մը կը պատկանի:

— Ի՞նչպէս կը հասկնաք:

Ուսանողը պահ մը մտածեց: Դիւրաւ ենթադրեցի թէ ինչ կը մտածէր:

Զէրօ առնել: Թերեւս այդ մտածումն ալ բերնէն Թափեցաւ.

— Թօփ կը նետենք, էֆէնտիս...

— Լա՛ւ ... պատասխանեց:

Պայ Վասֆի Ռաչիտ փրոֆէսէօրներու սենեակին մէջ ջղայնացած կը խօսի: Հող հռոմէական իրաւաբանութեան քննութիւն տեղի կ'ունենայ: Գրատախտակին վրայ կարմիր գիրերով Թուղթ մը կայ: Օր մը իրարու ետեւ չարուած 17 զէրօներ համբած էի... Ուզեցի երթալ մտիկ ընել:

Վասֆի Ռաչիտ շատ ժպտուն կերպով կը հարցնէ. բայց, ստացած պատասխանները բնաւ ժպտուն մտիկ չըներ... Ուսանող մը դուրս կ'ելլէր, իրեն հարցուցի.

— Ի՞նչպէս անցաւ քննութիւնը:

Քիթը կախ պատասխանեց.

— Զէրօ առի ...

ՄԱՄՈՒԼ

ԽՆԱՄԻՆԵՐՈՒ ՎԷՃԸ

—o—

«Պայքար», Ամերիկայի ռամկավարներու օրկանը, հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ խմբագրականի մը մէջ, հնչակեաններու եւ բոլշեւիկներու միացման փորձերու մասին (18 յուլիս).

— «Բոլոր բոլշեւիկ կազմակերպութիւնները մէկ անգամէն կլլելու մեծ ախորժակը խոհեմութիւն չէ հնչակեաններու համար: Քոմունիստները վարպետ քաղաքականութեամբ կրնան ընդունիլ իրենց առաջարկը եւ ներս մտնել իրենց բաց պահած դռնէն, եթէ մինչեւ հող հասնի Հնչակեաններու պնդումը: Սակայն, ո՞վ պիտի ըլլայ, վերջ ի վերջոյ, այս բաց դրան տէրը: Ցետոյ եթէ հնչակեաններ չարունակեն ըսել թէ Հօկերն իրենց բուն ուղեգծէն չեղած են, մինչ իրենք ալ ռամկավար ազատականներու նման «Խորհ. Հայաստանի Թշնամի» պիտի չյայտարարուի՞ն: Ինչո՞ւ համար, միութիւն բաղձացող հնչակեաններ, պարծենալով հանդերձ որ մարքսիզմը լման մը կլլած ու մարսած են, յօժար չեն նաեւ գաղափարաբանութեան հետ մարսելու Համեան, Հօկեան եւ «Բանուոր»ական համայնավարները: Լըվ մի, լըվ մայ տօկ, կ'ըսեն Ամերիկացիք: Մենք, ռամկավար ազատականներս, օրինակի համար, Հայաստանը ճանչցանք իբրեւ մեր ազգային հայրենիքը, բայց բոլշեւիկ ըլլալ կամ Ամերիկահայ բոլշեւիկները սիրել պայման չնկատեցինք հայաստանասիրութեան: Կոմինտէրնի անդամակցող հնչակեաններ որ եւ է դժուարութիւն պէտք չէ ունենան բոլշեւիկներուն միանալու, քանի որ իրենք ալ անոնց պէս Հայաստանը սիրելու պայման կը նկատեն խորհ. իրաւակարգի ճանաչումը: Հակառակ ատոր, զիրար կլլելու եւ մարսելու դժուարութիւնն է իրենց միութեան արգելքը:

Այս գործը կը բաղձանք դիւրացնել իրենց համար, Թելադրելով որ իրարու անմարսելի մասերը մոռնան եւ իրենց ուշադրութիւնը կեդրոնացնեն իրենց կեանք ու խրախոյս տուող միակ նպատակին վրայ, որ արտասահմանի մէջ հայ ազգայնականութիւնը քանդել եւ անոր տեղ մարքսային կոմունիզմը հաստատել է: Այս նպատակը պէտք է որ իրենց մոռցնել տայ իրենց ներքին առելութիւնները:

Հնչ. կուսակցութեան պատգ. ժողովին որոշումն է արդէն, խորտակել, փոշիացնել եւ չորս հովերուն տալ ռամկավար ազատական կուսակցութիւնը: Միեւնոյն նպատակն ունին «Բանուոր»ականները: Հոս եւ յիսուն տարուան փորձառութիւնը իրաւունք կուտայ հնչակեաններուն որ պարծենան թէ՝ հայ ազատագրական պայքարի չրջանին՝ ընկերվարութիւն քարոզելով, արդէն կատարած են հայ ազգայնականութիւնը քանդելու գործը, հետեւաբար իրենք ռահվիրաներն են ազգայնականութիւնը խորտակելու մէջ: Ասոր համար ալ Հնչ. Պատգամաւորականը ըսած է. ասկէ վերջ մեր գործը Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան դէմ պայքարիլ է քան թէ Դաշնակցութեան: Հին ոխերու կրակը կը վառի իրենց մէջ: Համ, Հօկ, Բանուոր փորձառութիւն չունին մեր կուսակցութիւնը քանդելու մէջ, մինչդեռ ազգայնականութենէ վազ չանցնող բայց միշտ միջազգայնականութիւն եւ մարքսիզմ քարոզող Հընչակեաններ, այս քանդումի մարզին մէջ ալ՝ յիսուն տարուան փորձառութեան փաստով՝ իրաւունք ունին այլադաւանի բոլշեւիկութիւնը հրաւիրելու որ միանան Հնչակեան կուսակցութեան, որպէսզի վերջինս բանի մը երեւոյթն ստանայ մեծխօսիկութեան չհաւատացողներու աչքին:

Մենք անկեղծօրէն կը ցաւինք Հընչակեան հոսանքին վրայ, որ «Բանուոր» թերթն իսկ արժանի չի նկատեր «կուսակցութիւն» կոչելու»:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (425)

ՃԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» o ««««

— Ծօ՛, բերանս բանալ մի տար, հիմա ըսի գիր չինողին ալ, կարդացողին ալ: Անաստուած, մէջքս երկու կտոր եղաւ...

— Չէ՛, պիտի ըսես որ Սուրբ Մեսրոպն էր մեր գիրը գտնողը:

— Ծօ, անօրէ՛ն, ծօ կռապա՛շտ, քու խօսքդ Թող եղնի, տէ, չանթաս վերցուր:

— Չէ՛, բերնովդ պիտի խոստովանիս:

— Ծօ, չուն չան որդի, երնէկ սատկիս, քառսուն օր սուգդ պահեմ, չորս մատ մօրուք ձգեմ, անօրէն կռապաշտ, Թող խօսքդ եղնի, — եւ Առիւծ Գեւօն ձայնը ցածցնելով, որ միւս հայդուկները չլսեն, քթին տակէն քրթմնջաց.— Սուրբ Մեսրոպը գտաւ այր, բէն, գիմը, երնէկ չգտնար, գիս ալ էս փորձանքին մէջ չձգէր: Է՞հ, հիմա պորտդ տեղը ինկա՞ւ, աւպա՛կ... տ'ռ չանթաս ... Խօ՛ֆ, կարծես սար մը վերցուցին չալկէս... վալլահ, մէկ հատիկ ընկեր մըն ես, Թոփա՛լ... նմա'նդ չկայ, ատոր համար ալ քեզի աչքիս լուսին պէս կը սիրեմ:

×

Լեւոնն ու վալադները կանգ առած էին, որպէսզի ցրուած խումբը հաւաքուի:

Տասը րոպէի չափ հանգստանալէ վերջ, Լեւոնն ու երկու վալադները առաջ ինկան: Խումբն հետեւեցաւ անոնց, ծանր ծանր բարձրանալով:

Հայդուկային խմբերը, հանդիպումներէ խուսափելու համար, որքան հնարաւոր էր, սովորական ճանապարհներով չէին երթեւեկեր: Ընդհանրապէս կ'ընտրէին դժուարանցանելի ուղղութիւն մը, վստահ որ պատահական ճամբորդի մը չէին հանդիպելու: Եթէ դաշտային վայրերու մէջ ճամբաներէ խուսափումը դեռ մասամբ տանելի էր, սակայն լեռնային չրջաններու մէջ այդ խուսափումը կատարեալ դժոխք մը կը դառնար հայդուկներու համար, որոնք ստիպուած էին երբեմն տասը հազար ոտքէ աւելի բարձրութիւն ունեցող սարեր բարձրանալ՝ ծանրաբեռնուած զէնքերով, փամփուշտակալներով, չանթայով, երբեմն ալ ուտեստի պաշարով:

Սպիտակ վանքէն Փեսան դաշտ գնացող սովորական ճանապարհը Ոստանի մէջէն կ'անցնէր, ու բարձրանալով Արտոսի համեմատաբար ցած լեռնանցքէն, որ Բարադօտիկ կը կոչուի, կ'իջնար Փեսան Դաշտի Կաղազիզ գիւղը: Դժբախտաբար խումբը չէր կրնար օգտուիլ այդ համեմատաբար դիւրին ճանապարհէն, այլ ստիպուած պիտի բարձրանար Արտոսի դժուարակոխ փէշով դէպի լայնանիստ գագաթը, մօտաւորապէս տասնեւմէկ հազար ոտք բարձրութեամբ:

Բազմաթիւ ձորերով ակօսուած Արտոսը, հսկայ պահակի նման, բարձրացած է Վանայ ծովակի հարաւային ափին, փոթփոթած ճակատը ձիւնի տակ ծածկուած: Ձորերը, հեղեղատներու խոռոչները ձիւնով լեցուած էին: Տղաք դանդաղօրէն կը չարժէին: Ոչ մէկու վրայ կարողութիւն մնացած էր, երկու տեղ թէեւ հանգստացած, բայց նորէն հազիւ հազ կերպ մը կը չարժէին: Միայն Լեւոնն ու Մոխրաբերդցի Յովհաննէսը, որ ծանօթ էր Մազոտ Արջ անունով, աշխուժով կը բարձրանային՝ դեռ մէկ երկուքի հրացաններն ալ չալկած:

Քանդուած չղթայի նման խումբը երկարած էր: Աւելորդ էր ըսել, որ մեր բարեկամ Առիւծ Գեւօն, փոխանակ իր տասնեակի առջեւէն քալելու, ինչպէս որ կարգն էր, խմբի ետեւէն կը քալէր: Հազիւ հազ ծանրացած ոտքերը կը քաշկռտէր մեր բարեկամը, ոքալով, հայհոյելով, տրտնջալով ամէն բանի համար ու ամենուն դէմ:

Երկար չունչ մը քաշեցին հայդուկները, երբ Լեւոնը հանգստանալու նշանը տուաւ: Տղաք, ձիւնով լեցուած ձորի մը մէջ իրարու վրայ Թափուեցան: Այդ ձորէն վեր, ձիւնի միապաղաղ հաստ չերտը մինչեւ սարի գագաթը կը հասնէր: Խմբի համար, հանգստանալու նստիլն ալ իր կարգին ուրիշ ձեւի տառապանք մըն էր: Առիւծ քրտինքի մէջ կորած հայդուկները հազիւ թէ մէկ րոպէ անցած՝ սառեցան այդ բարձունքի վրայ տիրող ցրտէն. Ներքնաշորերը տախտակի կարծրութիւն ստացան: Ոչ կրնային չարունակել վերելքը եւ ոչ ալ նստած մնալ:

— Հէ՛յ տղաք, — ձայն տուաւ Քերձեցի Արշակը, — կէօնտ մը դառնանք...

— Չէ, մի զուռնայ, — բարկացաւ Սալաթը, որ արագիլի նման կը կափկափէր ատամները իրարու զարնելով, — ա՛յ մէրդ չմեռնի, Հայաստան, էլ բան չի՞ս գտեր, էս աժդահա սարերն ես չարել քիթ քթի ... մէկ հարցնող լինի թէ՝ ինչի՞ համար... Հալա դրախտն էլ տեղ չեն գտեր տանելու՝ բերել են էս տնաքանդ երկիրը... Ոտքերս սառեցան, ախ թէ Թոնիր մը գտնուէր...

— Ինչպէ՞ս չէ, մէկ էլ եռացող սամավար, հալուա ու գաթա, տաքուկ անկողին, — հեգնեց Մոսօն՝ կառապաններու նման Թեւերը խաչաձեւ զարնելով իրանին — զօռ ցուրտ է... Հը՞, ի՞նչ հալի ես, մեծ ախպեր ...

Առիւծ Գեւօն բարկութեամբ գլուխը անդին դարձուց: Կենդանութիւն չէր մնացած վրան, հալա քէֆը կը հարցնէին: Սեղմուած անբաժանելի Թոփալ Սատանայի եւ Մազոտ Արջի արանքը՝ կը փորձէր տաքնալ, եթէ կարելի էր տաքնալ սառեցնող քամիի դէմ նստած: Խմբի տարէց հայդուկն էր մեր Գեւօն: Իր ըսելով նոր երեսունըինը վերջացուցած ու քառասունը մըտած: Գեւօն ընդհանրապէս տարիքի մասին չէր խօսեր ու սաստիկ կը բարկանար, երբ հին ընկերները կը պնդէին, որ տասը տարիէ ի վեր Գեւօն քառասունի վրայ խարսխած մնացեր է:

— Էսպէս չի լինի, — տղաք, — տեղէն բարձրանալով կանչեց Արշակը, — վալլահ, բոլորս ալ պիտի սառինք, եկէք կէօնտ մը բռնենք:

— Կէօնտ բռնենք, կէօնտ բռնենք, — ձայն ձայնի տուին հայդուկները ու հրացանները ձգելով կիսաչրջան մը կազմած կարծրացած ձիւնի վրայ, սկսան երգել.

Արի գնանք սարն ու սէյրան,
Մաքրուհի ջան, Մաքրուհի . .

Հեւզհեւէ պարը տաքցաւ: Բոլոր հայդուկները, նոյնիսկ Առիւծ Գեւօն ալ ոտքալով պարի մէջ մտաւ: Իսկ երբ սկսան քոչարի պարել, աշխոյժ չուրջպար մը, այլեւս յոգնութիւնն ու ցուրտը մոռցան: Կուչտ կուչտի սեղմուած, համաչափ չարժումներով ոտքերնին սառոյցին կը զարնէին:

— Տղաք, չարժինք, դեռ շատ ճամբայ ունինք երթալիք, — ձայն տուաւ Լեւոնը՝ նստած տեղէն բարձրանալով:

Վերջապէս Արտոսի գագաթը հասան, ուր արեւելեան քամին ձիւնը լիզելով՝ կողքերնէն կը ծեծեր հայդուկները հազարաւոր ասեղներու նման ծակծկելով զանոնք: Բայց ճանապարհի դժուարին մասը անցած էին: Վայրէջքը շատ աւելի հեշտ էր: Սառած ձիւնի վրայէն գլտորելով, իյնալ ելնալով խումբը հեշտօրէն դէպի Փեսան Դաշտ կ'իջնար:

Պարզ էր, որ ժամանակին չպիտի կրնային հասնիլ Կաղազիզ. վերելքը երկար տեւած էր:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

համաձայն են որ ուղղակի բանակցութիւններ կատարուին բրիտանական կառավարութեան եւ Ազգաժողովի հոգատարութեանց յանձնաժողովին հետ, հրէական անկախ պետութիւն մը հաստատելու համար Պաղեստինի մէկ մասին վրայ, պայմանաւ որ այդ երկրամասը բաւարար հարստութիւններ ունենայ եւ կարենայ բաւել ներգաղթի պահանջներուն: Իսկ միւս պատուիրակները չեն ուզեր այդպիսի լիազօրութիւն տալ գործադիր կոմիտէին, առարկելով թէ այդ պարագային նախապէս հաւանած պիտի ըլլան Պաղեստինի բաժանման, առանց գիտնալու թէ ինչքան հող եւ հարստութիւն պիտի ստանան:

Բացման ճառը խօսեցաւ Տոքթ. Վայզման, որ թեկնածու կը համարուի հրէական ապագայ պետութեան նախագահութեան: Այս առթիւ չնչեց, — «Մենք միշտ անողորմաբար կապուած մնացեր ենք ճակատագրի կառքին անիւներուն, — ուրիշ ազգերու ճակատագրին: Երբեք տէր չենք եղած մեր ճակատագրին»:

Հանրակառքի եւ մեթրօն կը սղեն այսօր

Այսօր, հինգշաբթի, կը գործադրուին հանրակառքի եւ մեթրոյին նոր գիները, համաձայն քաղաքապետական պաշտօնաթերթին մէջ հրատարակուած հրամանագրին:

Հանրակառքի մէկ տոմսակին գինն է 55 սանթիմ, եթէ հատով առնէք, իսկ քառնոց տրցակը՝ 8 ֆրանք, փոխանակ 6ի: Գիշերային հանրակառքերու (օթոպիւս) գինն է 4 ֆրանք: Մեթրոյի նոր գիներն են. — Ա. կարգ 1.50, Բ. կարգ 1 ֆրանք: Հաւաքական տոմսեր դպրոցականներու համար 0.20: Երթուդարձի տոմսակ Ա. կարգ 2.20, Բ. կարգ 1.25:

1938 յունուար 1էն սկսեալ այս գիները նորէն պիտի բարձրանան, — հանրակառքերու տոմսակներուն վրայ՝ 5 սանթիմ, մեթրոյին համար՝ 10 սթ.:

Բազմանդամ ընտանիքներուն օգնելու համար, 250 ֆրանք նպաստ պիտի տրուի երեք զաւակ ունեցող ընտանիքներու, իսկ 50 ֆրանք աւելի՝ երրորդէն վեր եղած իւրաքանչիւր զաւակի համար:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՆՔ ՏԸ ՖՐԱՆՍԸ 5 առ հարիւրէն 4ի իջեցուց զեղչի սակը, դրամական հրապարակը բարւոքած ըլլալով: Միեւնոյն ատեն ելմտական նախարարութիւնը կը ծանուցանէ թէ անոնք որ 1934ի 4 ու կէս առ հարիւր պարտաթուղթերէն ունին, կրնան զանոնք փոխանակել 4 առ հարիւր պարտաթուղթերու հետ:

ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒ ՍԵՆՏԻՔԱՅԻ ՏԱՐԵԿԱՆ Համագումարին մէջ, ընդհ. քարտուղարը երկար ճառի մը մէջ այլ եւս մեռած հռչակելով 1875ի խորհրդարանական ժողովրդապետութիւնը, անհրաժեշտ դատ նոր յեղափոխութիւն մը: Լէօն Ժուհօ, Աշխատանքի Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարը, քննադատեց կառավարութեան ելմտական քաղաքականութիւնը, պահանջեց հսկողութեան տակ առնել դրամական փոխանակութիւնները (չանժ) եւ ազգայնացնել գլխաւոր ճարտարագործութիւնները: Սէնտիքան ունի 95,000 անդամ:

ՄԱՏՐԻՏԻ ՃԱԿԱՏԻՆ ՎՐԱՅ կռիւները կը շարունակուին նոյն սաստկութեամբ: Հանրապետական զօրքը կարգ մը յաջողութիւններ չահեցաւ: Ապստամբներն ալ նոր յաղթանակներ կ'աւետեն:

ՉԻՆԱՍՏԱՆ կը պատրաստուի խաղել դիւանագիտական յարաբերութիւնները, ուղղակի պատերազմելու համար Ճափոնի դէմ: Զինուորական գործողութիւնները կը շարունակուին: Ճափոնցիները կը մաքրեն Թիէնցինի շրջանը, ուր գիւղ բռնած են բազմաթիւ համայնավարներ: Պատասխանելով Մոսկուայի բողոքին, Ճափոն Թիէնցինի հիւպատոսարանին գրաւումը կը վերագրէ Սպիտակ Ռուսներուն:

ԵԳԻՊՏՈՍ ձեռնարկած է հետզհետէ հեռացնելու օտար ուսուցիչները — Անգլիացի, Ֆրանսացի, Իտալացի եւն.: Շատեր արձակուած են արդէն: Միւս կողմէ բազմաթիւ երիտասարդներ պիտի ղրկուին Ֆրանսա եւ Անգլիա, ուսուցչութեան պատրաստուելու համար:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Սիսեցի Յարութիւն Բիւփէլեան, կը կարծուի Ալֆորվիլ հաստատուած ըլլալ: Հայցէն գիւղացիներէն կը խնդրուի իմացնել Ohannés Gulesserian, sanatorium S. V. de Paul, Bhanés (Gr. Liban):

— Տիկին Ոսկի Պըճըճեան, ծնեալ Պահարեան, կը փնտռէ իր եղբայրները, Սին-պցի Գէորգ և Կարապետ Պահարեան, որոնք 1920 1922ին կը գտնուէին Պոլսոյ Ազգային վարժարանները: Քէմալական շարժման ժամանակ Ամերիկացիներու միջոցաւ փոխադրուած են Գավալայի (Յունաստան) շրջանները, եւ անկէ իվեր իրենց հետքը կորսուած է:

Ծշգրիտ լուր տուողին մէկ տարուան «Յառաջ» նուէր պիտի տրուի:

Գրել իրենց քրոջ՝ Voskie Kidjirian, née Baharian, 56 rue de Bas Meudon, Issy-les-Moulineaux, France (Seine).

Կը խնդրուի յունահայ թերթերէն արտատպել:

— Իսքէնտէր Քայիշեան Ագսէրայցի (Գո.իա). որ մինչեւ վեց ամիս առաջ Լիոնի մէջ կը բնակէր եւ հետեւեալ հասցէն ունէր. — 65 rue Nior:

Կը խնդրուի իր հասցէն գիտցողներէն տեղեկութիւն տալ Դանիէլ Սփագճեանին, German Colony 20, Jaffa — Palestine, կամ «Յառաջ»ի Վարչութեան:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

Կ. Խաչի փարիզի Մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը Շաբաթ օր, 7 Օգոստոս ժամը ճիշդ 5ին, բարեգործականի ցան մէջ, 8 Rue Bossuet:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ Բանակի Նախկին Հայ Կամաւորներու Միութեան Լիոնի եւ շրջանի Մասնաճիւղի ընդհանուր անդամական ժողովը Կիրակի, 8 Օգոստոս, կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Ռիւ տը Նուար, Պ. Ռ. Փափազեանի սրճարանի ներքնասրահին մէջ:

Խիստ կարեւոր օրակարգ:

Կը հրաւիրուին նաեւ մեր ոչ-անդամ ընկերները:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ ՌԱԶՄԻԿ — Թիւ 1

ԷՋԵՐ ՄԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ

ՀԱՅ. ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(Հրատ. Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան, Փարիզ)

Մեր մօտիկ անցեալի զէնքերու պատմութիւնը: Մօտ 300 էջնոց, մաքուր թուղթի վրայ, պատկերազարդ, գեղեցիկ հրատարակութիւնմը:

Գինը՝ Ֆրանսա, Լիբանան, Սուրիա եւ Պալքաններ 10 ֆր.:

Միւս երկիրներ 15 ֆր.:

Դիմել՝ ՖՐԱՆՍԱ, R. Papazian 163 Avenue Jean Jaurès, Paris.
ՌՈՒՄԱՆԻԱ O. Sahaguian, 29 Atelerilor, Constantza (Roumanie)
ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ «Մասիս» հրատարակչական B. P. 444, Sofia (Bulgarie)
ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ «Նոր Օր»ի խմբագրատուն 20 A. Rue Vouli, Athènes (Grèce).
ԻՐԱՔ Գ. Սիւրմէեան, New Street, Bagdad (Iraq):
ՀԱՐԱՒ ԱՄԵՐԻԿԱ «Արմենիա»յի խմբագրատուն, San Salvador 4625 Buenos-Aires (Argentine):

Գրատուն Հրանտ-Սամուէլ, 51, Rue Monsieur Le Prince, Paris, ուրկէ կրնան դիմել բոլոր այն վայրերէն, որոնց առանձի հասցէ չենք տուած:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. ՄԻՆԱՍԵԱՆ» ենթակոմիտէի ժողովը, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Ակումբին մէջ:

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ «Վռամեան», «Մուրատ», «Մշօ» եւ «Ագղութեան» խումբերու բոլոր ընկերները, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Ակումբին մէջ՝ 2, Ռիւ տը լա Տէֆանս:

ՕՐԱԿԱՐԳ՝ Երջ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի բոլոր ընկերները Շաբաթ, 7 Օգոստոս երեկոյեան ժամը 8.30ին «Զարդարեան» գրադարանը, 181 Cours Lafayette, Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

Ժողովը պիտի շարունակուի կիրակի, 8 Օգոստոս առտուան ժամը 8ին, իսկ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, նոյն հաւաքատեղին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Իշխան» խումբը ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները 7 Օգոստոս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին:

ՊՈՄՈՆԻ «Զաւարեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 6 Օգոստոս, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Առնուվիլի Հ. Յ. Դ. «Վարդան» Ենթակոմիտէի կողմէ 6 Օգոստոս, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին Պ. Ն. Նիկողոսեանի սրճարանը, Առնուվիլ:

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Ռ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Նիւթ՝ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐՈՒ ԻՆՔՆԱՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱԶԴԱԿՆԵՐԸ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

8 Օգոստոս, Կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն Մէօտոնի անտառը, պաղ աղբիւրին մօտ (Tapis Vert):

Նուագ, պար, երգ, արտասանութիւն եւլն.:

Թօմպօլա, պիւֆէ մատչելի գիներով

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ. — Շոգեկառք առնել Էնվալիտէն, իջնել վալ Ֆլէօրի:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Իսի Լէ Մուլինոյի Հ. Յ. Դ. «ԶԱՒԱՐԵԱՆ» ԿՈՄԻՏԷԻ կողմէ 29 ՕԳՈՍՏՈՍԻՆ: Կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅ — ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Թիւ 35 (Օգոստոս)

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ. — Ցըի կնոջ առողջապահութիւնը (ՏՈՔԹ. Կ. ԽԱՆՃԵԱՆ) — Կ'ուզէ՞ք ճաղատ դառնալ (Փրոֆ. ՎԻՆՔԼԷՐ) — Վախանգեղձերը սեռային խնդիրներու մէջ (ՏՈՔԹ. Գ. ՍԵՐՈԲԵԱՆ) — Խաղողակերութիւն (ՏՈՔԹ. Բ. ՆԱԶԱՐԵԱՆ) — Ի՞նչպէս մնալ միշտ երիտասարդ (ՏՈՔԹ. Գ. ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ) — Քիմիական պատերազմ (ՏՈՔԹ. Վ. ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ) — Պատասխաններ բաժանորդներու բժշկ. հարցումներուն եւ առողջապահական առածներ:

Տարեկան բաժնեգինը Ֆրանսա՝ 25 ֆրանք, արտասահման 30 եւ 35 ֆր.: Դիմել 17, Ռիւ Տամէմ, Փարիզ:

"ՎԷՄ"

Լոյս տեսաւ Վէմի ժԹ թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.

ՎԱՀԱՆ ՄԻՆԱԽՈՐԵԱՆ՝ Արհաւիրքի օրեր: Յ. ՔԻՒՐՏԵԱՆ՝ Հայ եւ Արաբ հնագոյն յարաբերութիւնները: ՏՈՔԹ. ՎԱՀՐԱՄ ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ՝ Յուշատետրէս, Հայ — հայկական բանակցութիւնները: ՀՄ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ՝ Դէպքերը Վասպուրականում, Մի քանի ճշդումներ: Ս. ՎՐ.՝ Հայ եկեղեցու միասնականութիւնը, Ընծայեցի, Անցեալք, Առբլետ, Հայաստան Գէորգեան, Զ. Մաթիկեան, Կեանք եւ Մշակոյթ, Գրականութեան վիճակը Հայաստանում, Րաֆֆիի յոբելեանը, Մուրատ Ռաֆայէլեան վարժարանի հարիւրամեակը, Քաղաքային թանգարան Երեւանում, «Մարջան» օպերա: Գիրք եւ մամուլ, Հրատարակութիւններ վիճակը Հայաստանում, Րաֆֆիի երկերը, Նուպարեան մատենադարան, Գրախօսական, Մ. Օրախելաշվիլի՝ «Ս. Օրջոնիկիձէ», Ն. Բաղալեան, Ն. Հանգոյց՝ «Մեր կանոնագիրը», Ս. Վ. յաւելուած, Վահրամ եպ. Մանկունի, «Գէորգ Դ. եւ իր ժամանակը»:

ՆՈՐ ՏԱՐՈՒԱՆ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ. — Ֆրանսա եւ Սուրիա 60 ֆրանք, Ամերիկա, Բրիտանական կայսրութիւն, Եգիպտոս 4 տոլար, մնացեալ երկիրները 3 տոլար:

Կանխիկ վճարող նոր բաժանորդներու համար նախորդ տարիներու թիւերը կէս գինով: Դիմել՝

S. VRATZIAN, 13, Rue des Platanes, Cité Jardins de Plessis-Robinson (Seine)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԿԵԱՆՔ ու ԱՐՈՒԵՍՏ

Ամսագրին 6րդ թիւը (Յունիս - Յուլիս) հետեւեալ բովանդակութեամբ. — Յ. ՕՇԱԿԱՆ՝ Մանկութեան Օրեր..., Գ. ՃԻԶՄԷՃԵԱՆ՝ Իրիկնալաց, ՌՈՒԲԷՆ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ՝ Անտիպ նամակ մը, ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ՝ Հայաստանի դիկտատորը, Փ. Ս.՝ Միջերկրականեան համալսարանական կեդրոն, ԱՀԱՐՈՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ՝ Խեղճ մարդերուն պատմութիւնը, ՀՐԱՉ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ՝ Թատերական տաճարներ, Կ. ՊԵՏՈՒՇ՝ Բանք հեգնականք, ՏՕՔԹ. ԱԼԱՀ-ՎԷՐՏԻ ՈՐԴԻ՝ Նահատակ Գրագէտներու կոթողը, Ա. ԱՐԱՋԵԱՆ՝ Գիրքեր ու դէմքեր, եւ նկարներ:

Բաժնեգին Ֆրանսայի համար 30 ֆր., արտասահման՝ 40 ֆրանք:

Դիմել՝ խմբագրութեան Մ. Պարսամեան, 30, Rue Drouot, Paris (9):

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13e) Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 6 ՕԳՈՍՏՈՍ
VENDREDI 6 AOUT 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3491

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

»»»» ο ««««

Երկու թեւերու միացումէն եւ մանաւանդ Ժողովրդական Ճակատի կազմութենէն ի վեր, տիրական դիրք մը գրաւած է Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը՝ այս երկրին մէջ։

Նախապէս հազիւ 1,800,000 - 2,000,000, այսօր անոր դրօշին տակ համախմբուած են մօտ հինգ միլիոն անդամներ, համաձայն իրենց պաշտօնական զեկոյցներուն։

Այնպէս որ, երբ Ժողովրդական Ճակատի առաջին կառավարութիւնը պիտի կազմէր, Լէօն Պլում պարտք սեպեց այս ծաւալուն կազմակերպութիւնն ալ առաջարկել հրաւիրել, նախարարական պատասխանատուութիւններ ստանձնելու համար։

Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը մերժեց այս հրաւէրը։ Եւ իրաւամբ։ Պառակտումը դեռ նոր դարմանուած էր կազմակերպութեան աջ եւ ձախ թեւերուն միջեւ, կազմելով մէկ մարմին։ Երբ միացումը գլուխ հանուեցաւ, գլխաւոր պայմանը այն էր որ կազմակերպութիւնը պահէ իր արհեստակցական հանգամանքն ու անկախութիւնը եւ չիյնայ քաղաքական - կուսակցական որ եւ է հոսանքի տիրապետութեան տակ։

Արդ, մտնելով դահլիճին մէջ, Աշխատանքի Դաշնակցութեան վարիչները կը վախնային թէ կը խախտի այս պայմանը, եւ կը հարկադրուին կողմ բռնել կամ դառնալ։

Ուրեմն, նախարարական պաշտօն չստանձնեցին, բայց խոստացան ամէն աջակցութիւն ընծայել կառավարութեան։

Իրականին մէջ, այդ յանձնառութիւնը չատ չուտ անցաւ բարոյական աջակցութեան մը սահմանը։

1936 Յունիսի սկիզբէն իսկ, երբ Լէօն Պլումի դահլիճը նոր գործի ձեռնարկած էր, Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը գործօն, վճռական դեր կատարեց ոչ միայն բանուորական տագնապներու լուծման, այլ եւ ընկերային օրէնքներու քուէարկութեան մէջ։

Ան դարձաւ դահլիճին իրաւադէտ - մասնագէտ խորհրդականը՝ աշխատանքի վերաբերեալ հարցերու մէջ, եւ մեծ մասով իր առաջադրութիւններն էին նոր իրականացան։

Անկէ ի վեր, բազմաթիւ ելեւէջներ ունեցաւ շարժումը։ Մէկ թափով քուէարկուած ընկերային բարենորոգումները հանդիպեցան լուրջ խոչընդոտներու, տնտեսական թէ դրամադրական։ Երկրի նելմտական հաւասարակշռութիւնը խանգարուեցաւ, լեռնակուտակ բացեր գիզուեցան, ապրուստը սղեց, ֆրանքը դարձաւ խաղալիկ՝ միջազգային հրապարակի նիլրայ, եւ ի վերջոյ ինկաւ Ժողովրդական Ճակատի առաջին դահլիճը։

Այս բոլոր վերիվայրումներուն մէջ, Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը միշտ մնաց պատնէշին վրայ, եթէ ոչ նոր բարենորոգումներ պարտադրելու, գոնէ կատարուած նուաճումները պաշտպանելու համար։

Մանաւանդ որ, աջակողմեան հոսանքներն ալ, մասնաւորապէս գնդ. տը լա Ռօքի կուսակիցները առանձին սէնտիքաներ կազմեր էին, ինչ որ բաց դուռ մը կը ձգէր գործատէրերուն առջեւ։

Արդար ըլլալու համար, պէտք է խոստովանիլ թէ յաճախ Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը ինք ալ քշուեցաւ հոսանքէն, չկրցաւ կանխել կամ սանձել շարք մը տարերային շարժումներ, որոնք կ՚այլասերէին գործադուլի պայքարը։

Բազմաթիւ անկարգ - անկանոն ձեռնարկներ պատճառ եղան որ Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը աչալուրջ հսկողութիւն կատարէ նաեւ աշխատաւորներու վրայ։

Ետքոյ, յարաճուն տագնապը եւ նոյն ինքն Ժողովրդական Ճակատին մէջ երեւան եկած տրամնջներ նահանջ մը պարտադրեցին այս ճակատին վրայ եւս։

Ահա թէ ինչու, ամէն անգամ որ սովորական կամ արտակարգ ժողով մը կը գումարէ Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը, մարդիկ կը հետեւին լարուած ուշադրութեամբ։

Փորձենք վերլուծել այս առթիւ կատարուած վիճաբանութեանց իմաստը։

Ինչպէս կ՚երեւայ, Աշխատանքի Դաշնակցութեան ազդ. կոմիտէն անհրաժեշտ կը նկատէր Շօթանի կառավարութեան ալ յիշեցնել իր որոշումներն ու բաղձանքները։

Մէկ տարուան փորձը առ նուազն յետաձգել տուաւ չատ մը առաջադրութիւնները, մասնաւորապէս ճարտարարուեստից եւ ապահովագրական ընկերութեանց ազգայնացումը, ինչպէս եւ հանրօգուտ շինութեանց վիթխարի ծրագրին գործադրութիւնը։

Բայց, կան հարցեր, որոնց մէջ վճռական դիրք բռնած է Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը, միեւնոյն ատեն օգտուելով մէկ տարուան փորձառութենէն։

Այսպէս, Լէօն Ժուհօ, ընդհ. քարտուղարը, բացատրեց թէ իրենք մենաշնորհի չեն ձգտիր, թէ աշխատաւորները ազատ են յարելու իրենց նախասիրած արհեստակցական միութեանց։ Սակայն, անհրաժեշտ է միջոցներ ձեռք առնել, որպէսզի աշխատաւորները զոհ չերթան գործատէրերու կամայականութեանց։

Այս առթիւ չափաւորութեան յորդոր մըն ալ կարդաց բանուորական պատուիրակներուն,— նորութիւն մը որ հաստատուեցաւ Ժողովրդական Ճակատի կառավարութեան օրով։ Ծեշտեց թէ այդ պատուիրակները պէտք չէ չարաչար գործածեն իրենց պաշտօնը, իրենք իրենց տալով արհեստակցական կազմակերպութեան իրաւասութիւնները։ «Իրենք միայն միջնորդներ են պաշտօնէութեան եւ գործաւորներուն միջեւ»։

Այս բոլորը կ՚ապացուցանեն թէ Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը կ՚ուզէ դառնալ ոչ միայն ընկերային բարենորոգման, այլ եւ հաւասարակշռութեան ազդակ մը՝ այս երկրին մէջ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻԱ ՆԵՂԸ ԿԸ ԴՐԹԻ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ԲԱԺԱՆՄԱՆ ԾՐԱԳՐԻՆ ԱՌԹԻւ

»»»» ο ««««

Հրեաները կը պոռթկան, Արաբները կը բողոքեն

Սիոնական համագումարին առջի օրուան նիստին մէջ (Ցիւրիխ) կարգ մը պատգամաւորներ անսովոր ուժգնութեամբ յարձակեցան հոգատար իշխանութեան վրայ։ Գլխաւոր գանգատը այն էր թէ Մեծն Բրիտանիա «դիւանագիտական խաղ մը կը խաղայ իրենց հետ, ճիշդ այն պահուն երբ Հրեաները կը լողան իրենց սեփական արիւնի մէջ»։ Պատգամաւորները ամէնէն աւե-

[illegible]

րու ներգաղթը պէտք է քննուի քաղաքական եւ հոգեբանական տեսակէտով։ Տօքթ. Վայցման, համագումարին նախագահը, դիտել տուաւ թէ «ներգաղթը հոգեբանական տեսակէտէն քննել՝ կը նշանակէ զուարճանալ Հրեաներուն հետ»։ Եւ բացագանչեց հեգնութեամբ.

— «Ինչո՞ւ Պաղեստին չհրաւիրել փրոֆ. Ֆրէօյտը եւ ներգաղթի պաշտօնեայ չնշանակել։ Պատմութեան մէջ առաջին անգամ է որ հոգեբանութեան մասնագէտ մը կը ղրկուի, ներգաղթի խնդիրը կարգադրելու համար։ Պաղեստինի բրիտանական վարչութիւնը լաւ կ՚ընէ որ թեթեւութեամբ չվարուի Հրեաներուն հետ։ Թող Մեծն Բրիտանիան բացէ ի բաց ըսէ մեզի թէ Հրէական Ազգային Տունը պատրաստ չէ տակաւին. բայց թող չխաղայ հրէական արիւնին հետ։ Թող բրիտանական կառավարութիւնը բացորոշ բաներ ըսէ մեզի, մենք արժանի ենք բաց խօսքերու»։

Բաքունապետին այս համարձակ ճառը ծափահարուեցաւ ուժգնօրէն։

Հակառակ իր դժգոհութեան, Տօքթ. Վայցման արքայական յանձնաժողովին տեղեկագիրը ներկայ վիճակին մէջ բացարձակապէս անընդունելի գտնելով հանդերձ, տրամադիր կ՚երեւայ սկզբունքով հաւանելու բաժանման, պայմանաւ որ Հրեաները կարենան իրենց Ազգային Տունը շինել անարգել եւ աջակցիլ ուրիշ երկիրներու Հրեաներու տագնապի լուծման։

Նոյն օրը Ժընեւի մէջ ալ, անգլիական կառավարութիւնը նոյնքան խիստ քննադատութեանց ենթարկուեցաւ Ազգաժողովին հոգատարութեանց յանձնախումբին առջեւ։ Անգլիոյ գաղթային նախարարը ամբողջ վեց ժամ հարցաքննութեան ենթարկուեցաւ։ Հարցումները կը տեղային կարկուտի պէս, եւ անուղղակի մեղադրանք մը կը կազմէին Պաղեստինի բրիտանական վարչութեան դէմ։ Քանի մը անգամ հարց տրուեցաւ թէ ինչու համար բրիտանական կառավարութիւնը աւելի կատարեալ միջոցներ ձեռք չէր առած, Պաղեստինի խռովութիւնները դադրեցնելու համար եւ ինչու աւելի խիստ չէր վարուած, Արաբներուն զէնքերը գրաւելու համար։

Դարձեալ նոյն օրը Արաբներն ալ բողոքագիր մը ուղղեցին Անգլիոյ գաղթային նախարարին, որ ըսած էր թէ Արաբներու կրօնական տենչերը անկարելի կը դարձնեն հաշտեցողութեան մը յանգիլ Հրեաներուն հետ։ Արաբները բոլորովին կը հերքեն այս յայտարարութիւնը եւ կ՚ըսեն թէ իրենց ուզածն է համաձայնութիւն Հրեաներուն հետ։

Ու վերջապէս, նոյն օրը Ազգերու Դաշնակցութիւնը հեռագիր մը ստացաւ Իրաքի կառավարութենէն, որ ուժգնօրէն կը բողոքէ Պաղեստինի բաժանման դէմ եւ կը թելադրէ անկախ պետութիւն մը հաստատել, ուր արաբական մեծամասնութիւնը պիտի ապահովէ Հրեաներու շահերը։

Անգլիոյ եւ Իտալիոյ մերձեցումը

Միջազգային մամուլը լարուած ուշադրութեամբ կը հետեւի Անգլիոյ եւ Իտալիոյ մերձեցման փորձերուն։ Իտալական թերթերն ալ աւելի բաց կը խօսին քանի մը օրէ ի վեր։ Վիրճինիօ Կայտա, որ Մուսոլինիի տեսակէտներուն արտայայտիչը կը համարուի արտաքին քաղաքականութեան մէջ (ինչպէս երբեմն Ռատէկը՝ Սթալինի համար), առջի օր կարեւոր յօդուած մը հրատարակեց «Ճիօրնալէ տ'Իթալիա»ի մէջ։ Իր ազդանշանին վրայ, միւս թերթերն ալ կը ջանան համոզել թէ միայն «հոգեբանական դժուարութիւններ» կան երկու կայսրութեանց միջեւ, «որոնց հաւաքական բայց ոչ հակամարտ շահերը Միջերկրականէն եւ Սուէզէն անցնելով կը տարածուին Հնդկական Ովկիանոսին ու հիւսիսային արեւելեան Ափրիկէի մէջ։ Սուէզի Ջրանցքը եւ Կարմիր ծովը Իտալիոյ հաղորդակցութեան միակ միջոցներն են իր ափրիկեան կայսրութեան համար, եւ անոնց ազատ մուտքը պէտք է երաշխաւորուի թէ Իտալիոյ եւ թէ բոլոր ազգերուն համար»։

Սինեօր Կայտա յետոյ անդրադառնալով սպանիական հարցին, կ՚ըսէ թէ «Իտալիոյ դիրքը գործօն եղաւ, իսկ Անգլիոյ դիրքը կրաւորական», թէ Իտալիա ոչինչ կը պահանջէ իրեն համար, այլ կ՚ուզէ «Սպանիան մաքրել յեղափոխութենէ, փտութենէ մը որուն անհետացումը անշուշտ Անգլիոյ համար ալ ցանկալի է։ «Մենք կ՚ուզենք որ Սպանիա դառնայ արժանաւոր, մեծ եւ ազատ ազգ մը»։ Անգլօ-իտալական գործակցութիւնը պիտի չուղղուի ուրիշ ոեւ է պետութեան դէմ, պիտի չփոխէ կամ պիտի չտկարացնէ Հռոմ - Պերլին առանցքը, ոչ ալ կը ձգտի մեկուսացնել կամ թշնամացնել Ֆրանսան»։

Իբրեւ ընդհանուր եզրակացութիւն, Հռոմի մամուլը անգլօ-իտալական մերձեցումը կը նկատէ նախաբանը եւրոպական լայն հաշտութեան մը։

** Այս առթիւ կարգ մը թերթեր կը պնդեն թէ վեց շաբաթ առաջ լիքնագիր նամակներ փոխանակուած են Մուսոլինիի եւ Հիթլէրի միջեւ, օրուան հարցերու մասին։

Ճափոնի առաջին զօրաշարժը— 200,000 զինուոր

Թօքիօյէն կը հեռագրեն թէ Ճափոնի զօրաշարժը սկսած է արդէն եւ առաջին առթիւ 200,000 զինուոր պիտի ղրկուի հիւսիսային Չինաստան, ճակատելու համար Նանքինի կառավարութեան դէմ։ Բուն պատերազմը անխուսափելի կը համարուի այլ եւս։ Չինական կառավարութիւնն ալ շարժման մէջ դրած է բանակները, որոնք հրամանի կը սպասեն, յառաջ խաղալու համար։

Ճափոնական զօրաշարժը տարածուած է ամբողջ երկրին մէջ, քաղաքներէն մինչեւ յետին գիւղը։ Ճափոնի զինուորական իշխանութիւնը ձեռք առած է Հօփէյի նահանգի վարչութիւնը։ Զինեալ դիմադրութիւն պիտի կատարուի, եթէ Չինացիները փորձեն ներս մտնել։

Կարգ մը թերթեր կը գրեն թէ Չինացիները սկսած են փախչիլ Նանքինէ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ· էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Երկու բարակ տետրակներ,— «Բանաստեղծի Ցուշագիրը»,— Ա. եւ Բ. պրակ, իւրաքանչիւրը 18 էջ։ Հեղինակը՝ Ն. Աղբալեան։

Եւ կոչ մը երկրորդ պրակի կողին վրայ, մտերմական նամակի ձեւով.

—« Ցուշագրիս նման գրութիւններ կարդացող չատ քիչ մարդ կայ մեզանում. հազիւ մի քանի տասնեակ. հետեւապէս ոչ մէկ յոյս կայ տպագրութեան ծախքն իսկ գոցելու։ Ձեզ համար գին նշանակած եմ մէկ ֆրանք։ Ասում եմ «ձեզ համար», որովհետեւ եթէ քիչ է կարդացողը, չատ աւելի քիչ է գնորդը։ Ընկերներս ու բարեկամներս գիտեն իմ նիւթական կացութիւնը, գիտեն նաեւ, որ այս տեսակ ծախքերի տակ մտնելու ես հնար չունեմ։ Եթէ նրանք ինձ նման այն կարծիքին լինեն, թէ Ցուշագրերս կարող են պիտանի լինել մեր լեզուի քննութեան համար՝ կը խնդրեմ նիւթապէս օգնեն ինձ այս ձեռնարկութեան մէջ։

«Ցուշագրերս տպագրելու եմ պրակ առ պրակ։ Ամէն պրակի ծախքն է մօտ 200 ֆր. 500 օրինակի համար։ Ստացած գումարների հաշիւը կը տամ պրակների կողի վրայ։ Աւելորդ է ասել թէ աշխատանքիս համար ոչ մէկ դրամ կը հանուի այդ գումարից։ Հրատարակուած պրակների ամբողջ պահեստն ու մնացորդ գումարը պիտի մնայ Համազգային ընկերութեան» ։

Կայսոց մըն ալ «Ցառաջ»ի խմբագրին դրկած է վաստակաւոր ընկերը, երկտողով մը։

— «Ժամանակ գտիր եւ կարդա յուշագիրս։ Նուէրները բաժնիր։ Եթէ տեսնես՝ թէ կան մարդիկ, որոնց պէտք էր ուղարկէի, մնացած տասը օրինակից տուր նրանց։ Իսկ եթէ պատահի որ մի երկու օրինակ գնեն ... Վեց յուշագիր գրած եմ, որ պարբերաբար կը հրատարակեմ, առանց յուսալու թէ ծախքը կը գոցեմ։ Այնուհետեւ Աստուած ողորմած է»։

Ուրիշ ի՞նչ մանրամասնութիւն կը պահանջէք, լուսաբանուելու համար։

Ու մինչ կը պատրաստուէի կոչ մը շարադրել վսե՜մ ոճով եւ ազդո՜ւ բովանդակութեամբ, սեղանիս վրայ գտայ «Հայրենիք»ի յուլիս 16ի թիւը, որ գործնական պատասխան մը կու տար այս հարցին։

Տիկին Վարդուհի Քալանթար — Նալբանտեան, հանգուցեալ ուսուցիչ Դաւիթ Քալանթարեանի զաւակը, թերթին մէջ քրօնիկ մը կը կարդայ ընկեր Ն. Աղբալեանի հրատարակութեան մասին, կը յուզուի արտասուած կոչէն եւ կը նետուի ասպարէզ.

— «Ամէն Հայ որ իր «ամենօրեայ հացին վրայ քսելիք կարագ ունի», կրնայ ստանձնել մէկ պրակի հրատարակութեան ծախքին (200 ֆր.) դէթ կէսը։

«Թոյլ տուէք ինձ առաջինը լինել այդ պատիւը ստացող, «Հայրենիք»ին տրամադրելով 100 ֆրանքի փոխարժէքը՝ 4 տոլար»։

Նոյն օրն իսկ հինգ տոլար կը վճարէ ջրհորդ մը։

«Քիչ գրոյս չատ իմացիր», պիտի ըսէր լուսահոգի մեծ հայրս, այսպիսի առիթներու մէջ։

ՎԱՀԷ

"ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՆ Ի՛ՆՉՊԷՍ ՍԵՌՑՈՒՑԻ"

»»»» ο ««««

Պոլսոյ «Հապէր» թերթը այս խորագրին տակ, Ա. էջին մէջ կ՚աւետէ իր ընթերցողներուն թէ՝ մօտ ատենէն իբր վէպ պիտի հրատարակէ գիրք մը ուր, կ՚ըսէ, «անձնապէս ոճրագործ Սողոմոն Թէյլէրեանի բերնէն պիտի իմանաք մօտիկ անցեալի այս արիւնոտ էջը»։

Թերթը յետոյ կ՚աւելցնէ.

— «Ոճրագործ Թէյլէրեան, 16 տարի յետոյ հրատարակուած գիրքով մը հրապարակ կը դնէ իսկական պատճառները այս ոճիրին, զոր գործեց 1921ին, Պերլինի մէջ։

Ոճրագործը, Թալէաթ փաշան տարագրութեան առաջին կարգի պատասխանատու նկատելո՞ւն համար է որ սպաննած էր, թէ ոչ այս ոճիրը գործեց իր պատկանած Դաշնակ կուսակցութեան ճնշումին տակ։ Ան ի՞նչպէս ազատած էր առանց պատիժ կրելու իր գործած ոճիրին, որուն դատավարութիւնը երկու օր միայն տեւած էր։ Թէ ինչե՛ր սարքուեցան ու ի՛նչ խաղեր խաղցուեցան դատավարութենէ առաջ եւ դատավարութեան ընթացքին, այս բոլորը եւ անոնց վերաբերեալ յայտնութիւնները պիտի իմանաք նոյնինքն ոճրագործին բերնէն»։

«Հապէր» այս առթիւ կը հրատարակէ նաեւ Թէյլէրեանի լուսանկարը։

«ՅԱՌԱՋ.— Կը հրատարակենք իբրեւ լուր, չհաւատալով Թէհլէրեանի վերագրուած «յայտնութեանց»։

Նոր ծրագիրներ Արեւելեան Նահանգներու համար

Պոլսոյ Թուրք թերթերը կը գրեն.— Արեւելեան նահանգներու Ա. ընդհ. քննչութիւնը վերաշինութեան նոր ծրագիր մը պատրաստած է։ Անոր համաձայն, գաւառակներու կեդրոններուն եւ գիւղերուն մէջ, ժողովուրդին դիւրութիւն տալու համար, նոր վարչական կազմակերպութիւններ գլուխ պիտի հանուին։ Կուսակալութեանց պետաճէնները կանուխէն պիտի պատրաստուին եւ այդ շրջաններուն մէջ նոր հիւանդանոցներ պիտի բացուին։ Այսպէս Տիարպէքիրի մէջ մէկ միլիոն 290 հազար ոսկիով հիւանդանոց մը պիտի շինուի։

Ընդհ. քննչութեան սահմանին մէջ գտնուող 45 գաւառակներէն 31ին մէջ տեսնուած է որ դժբախտաբար ոչ մէկ բժիշկ գոյութիւն ունի. այս մասին բողոքներ եղած են առողջապահական գործավարութեան։

Յառաջիկայ երեք տարուան ընթացքին, չատ մը ճամբաներ պիտի բացուին եւ Տիարպէքիրի մէջ շերամաբուծութեան վարժարան մը ու մետաքսի գործարան մը պիտի հիմնուին։

Ասկէ զատ, Տիարպէքիրի, Վանի եւ Մուշի մէջ ձիաբուծարաններ պիտի հաստատուին եւ անասուններու ազնուացման մեծ զարկ պիտի տրուի։

Հինգ տարուան ընթացքին պիտի նորոգուին կամ բոլորովին նոր պիտի կառուցուին պաշտօնեաներու յատուկ տուներ եւ կառավարական շէնքեր։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՆՐԱԿԱՌՔԻ ԵՒ ՄԵԹՐՈՅԻ գիներուն յաւելումը, որուն մանրամասնութիւնները հաղորդած էինք երէկ, պիտի գործադրուի երկուշաբթի օրէն սկսեալ։ Ըստ օրէնքի որ եւ է հրամանագիր գործադրելի է պաշտօնաթերթին մէջ հրատարակուելէ 24 ժամ վերջը։ Բայց նկատելով որ տոմսակները պատրաստ չեն, որոշուեցաւ յետաձգել մինչեւ երկուշաբթի։ Նոյն օրը սակաշարժներու (թաքսի) գիներն ալ պիտի աւելնան 25 առ հարիւր։

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ բուռն պայքար մը բացած է Չեխօսլովաքիոյ դէմ։ Ահա քանի մը խորագիրներ.— «Լիրբ զրպարտութիւններ» ... Ամօթալի սուտեր ... Հրէչային նախատինքներ ... Չեխերը կը շարունակեն իրենց բարբարոսական բնազդները յագեցնել բոլոր Գերմանացիներու դէմ ... Չեխերը կը մոռնան իրենց կացութիւնը» եւն. ։

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՄՐՑԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ ՎՐԱՅ

»»»» • ««««

Անգլիոյ եւ Իտալիոյ հակամարտութեան ամէնէն զօրաւոր պահուն, փաշական մամուլը յայտարարեց թէ «Անգլիական առիւծը ստիպուած պիտի ըլլայ պոչը իր թաթերուն մէջ քաշած հեռանալ Մալթայէն»: Ութ օր վերջ անգլիական նաւատորմը կը թողուր Մալթան եւ կ'երթար Աղեքսանդրիոյ առջեւ:

Այդ ժամանակէն ի վեր, երկու պետութիւններուն միջեւ, խուլ բայց շատ բուռն մրցակցութիւնը թատերական ձեւ առած է: Անոնց իւրաքանչիւրին համար, Միջերկրականի տիրապետութիւնը կենսական հարց է, եւ համաշխարհային իրարանցումի մը պարագային, երկուստեք կը խորհին թէ՝ ով որ զօրաւոր է Միջերկրականի վրայ, ան պիտի յաղթանակէ:

Քսան տարիներէ ի վեր, զինուորական մասնագիտութիւնը նշանակելի յառաջդիմութիւններ կատարեց: Ասոր հետ մէկտեղ, պատերազմի վախը պահանջեց որ ամէն մէկը իր ազգային խնայողութենէն գոյացնէ զօրութիւն մը բազմաթիւ անգամներ աւելի մեծ քան 1914 – 1918ին:

Յաջորդ պատերազմը ուրեմն երկար պիտի չտեւէ, եւ յաղթողը ան պիտի ըլլայ որ, առաջնակարգ ռազմամթերքներէն զատ, ունի նաեւ իր հակառակորդը անմիջապէս հարուածելու միջոցներ:

Արդի մեծ պետութիւնները բոլորն ալ այս վտանգը կ'երեւակայեն եւ ըստ այնմ իրենք զիրենք ապահովելու համար, ամէն գնով կը ջանան տէր դառնալ ծովային անհրաժեշտ սահմաններու, նաւային պաշարումներէ ազատ մնալու համար:

Գիտենք որ Անգլիան, առանց ծովու, իր սեփական հողին վրայ երեք չորս շաբաթէն աւելի չի կրնար ապրիլ: Իր ուտեստեղէնի եւ նախանիւթերու տարեկան ներածութիւնը կը հասնի յիսուն միլիոն թոնի, որուն 8,7 առ հարիւրը կ'անցնի Սուէզի ջրանցքէն եւ 20 – 21 առ հարիւրը Ճիպրալթարի նեղուցէն: Այս ներածման մաս կը կազմեն նաեւ Իրաքի եւ Իրանի քարիւղը եւ Եգիպտոսի բամպակը:

Իտալիոյ համար այս պարագան աւելի մեծ նշանակութիւն ունի: Որովհետեւ Անգլիան, հակառակ պարագային, կրնայ մասամբ օգտագործել Քէյփթաունի ճամբան, մինչդեռ Իտալիան, Սուէզի եւ Ճիպրալթարի փակումով, ինքզինքը բացարձակապէս պաշարուած կը գտնէ, քանի որ իր երկրին անհրաժեշտ նախանիւթերուն գրեթէ 80 առ հարիւրը Սուէզէն եւ Ճիպրալթարէն կ'անցնին: Աւելին. Իտալիոյ զինուորական ուժէն կարեւոր մաս մը պաշարուած կ'ըլլայ Եթովպիոյ, Էրիթրէայի եւ Սոմալիի մէջ:

Մինչեւ եւրոպական պատերազմը, Միջերկրականի վրայ, անգլիական գլխաւոր խարիսխը կը ներկայացնէր Մալթա կղզին: Կը կարծուէր թէ Սիկիլիոյ հարաւը գտնուող այս կղզին կրնայ մէկ անգամէն հսկել Միջերկրականի երկու կողմերուն վրայ, ինչ ձեւով որ պէտք ըլլայ: Վերջերը սակայն, պարզուեցաւ որ Մալթայի ուժը վտանգուած է Սիկիլիոյ առջեւ: Անգլիացի զինուորական մասնագէտներ համոզուեցան, որ շնորհիւ օդանաւային յառաջդիմութեան, Մարսալայի եւ Օկուստայի օդակայաններէն՝ իտալական օդանաւերը քանի վայրկեանէն կրնան Մալթայի վերեւ թռչիլ ու ռմբակոծել զայն: Յետոյ, վերջինիս նաւակայանը նեղ ըլլալով, պատերազմի պարագային, անհրաժեշտ արագ գործողութիւններուն չեն նպաստեր բնաւ, եւ նոյնիսկ խաղաղութեան ատեն կը պահանջէ բազմապատիկ զգուշութիւններ:

Մէկուկէս տարիէ ի վեր, Մեծն Բրիտանիոյ ռազմագիտութիւնը հարկադրուած է տեղափոխել իր ծովային ուժերու այս կեդրոնը: Իր նաւատորմը Մալթայէն քաշած է դէպի արեւելք, ու կը ջանայ ծովային ուժի աւելի եռանկիւն մը կազմել, իրարու միացնելով Եաֆան, Կիպրոսը եւ Աղեքսանդրիան:

Անգլիական խարիսխը Մալթայէն տեղափոխուելու ուրիշ պատճառ մըն ալ ունի: Անգլիան համոզուեցաւ որ Իտալիա կրնայ դիւրութեամբ գոցել իր առջեւ Հնդկաստանի գիծը Արեւելեան Միջերկրականի վրայ: Իտալիոյ եւ Սիկիլիոյ անջրպետը՝ Մեսինայի նեղուցը կատարելապէս Իտալացիներու զօրութեամբ կը կառավարուի: Սիկիլիոյ եւ Թունուզի միջեւ տարածութիւնը բաժնուած է երկու մասի, 86 քառակուսի քիլոմեթր տարածութեամբ հրաբխային կղզիով մը: Եւ վերջապէս Փանթէլէրիան, որ Իտալիոյ կը պատկանի, հետզհետէ պատերազմական զօրաւոր կայան մը կը դառնայ:

Թունուզի կողմը, ծովուն երկայնքը նուազ խոր է եւ հետեւաբար նուազ ապահով մեծ նաւերու եւ ընդծովեաններու գործողութեան համար: Նաւագնացութեան ամէնէն նպաստաւոր անցքը Իտալիոյ եւ Փանթէլէրիայի միջեւ 100 քիլոմեթր լայնութիւն ունեցող անցքն է, որ իտալական ջուրերու մաս կը կազմէ: Իտալիա շատ դիւրութեամբ կրնայ վտանգաւոր դարձնել զայն ու հարուածել անգլիական նաւերը ընդծովեաններով եւ օդային ուժերով: Եթէ ճիշդ է որ արդիական զրահաւորները որոշ չափով կը դիմանան օդային յարձակումներուն, այնուամենայնիւ, պէտք է նկատի առնել թէ անգլիական նաւերը բոլորն ալ ամենավերջին դրութեամբ չեն շինուած: Մեծամասնութիւնը չի կրնար դիմանալ այսօրուան օդային ուժերու յարձակման:

Ռազմական նոյնքան կարեւոր ճամբայ մը Իտալիոյ համար լրացած է Լիբիոյ մէջ, որուն պաշտօնական բացումը կատարեց Մուսոլինին ամիսներ առաջ: Այդ ճամբան ափրիկեան Տրիպոլիսը կը կապէ Թէպրուքի եւ կը բռնէ լիբիական ամբողջ երկարութիւնը:

Թէպրուքի եւ Երկոտասան Կղզիներու պատկանող Լերոսի միջեւ կը գտնուի երկրորդ գօտի մը, որ նոյնպէս Իտալացիներու օդային զօրութեան տակ կ'իյնայ: Այս երկուքին հնարաւորութիւնները ստուգելու նպատակով, Մուսոլինի անձնապէս հետեւեցաւ հոն կատարուած ռազմամարզանքներուն: Իբրեւ տեւական պահակազօրք 20,000 հոգի Լերոսի եւ 25 հազար Հռոդոսի մէջ կը մնան: Այս երկու կղզիները արդիական ամէն ձեւերով ամրացած են, եւ միայն Լերոսի մէջ 250 օդանաւեր կազմ ու պատրաստ են: Նոյնքան կարեւոր նաւային զօրութիւն մը իր խարիսխները նետած կը հսկէ միշտ հոն:

Աւելի արեւելքը մենք կը գտնենք անգլիական ծովային իրական ուժը, որ կուգայ ամրանալ հետզհետէ: Աղեքսանդրիոյ նաւահանգիստին զօրութիւնը կրնայ հսկել Սուէզի ջրանցքին, Հայֆան դարձած է թէթեւ նաւերու եւ ընդծովեաններու անխոցելի կայան մը, իսկ Կիպրոս կղզին, որ արդէն կը ներկայացնէր Մալթայի չափ նաւային ուժ մը, պիտի դառնայ նաեւ անգլիական ամենամեծ օդակայանը:

Միջերկրականի ծայրագոյն արեւելքը Անգլիոյ ունեցած այս եռատանի ամրութիւնը տիրաբար կը հսկէ իրեն քարիւղ եւ բամպակ հայթայթող արաբական հողերուն եւ հաշուի կ'առնէ մինչեւ Հնդկաստան երկարող օդային ճանապարհի անվիճելի յաջողութիւն մը:

Հոս, Իտալիա քիչ մը տկար է, իր միջոցն է հարուածել իր մրցակիցը, օգտագործելով արաբական շարժումի մը ուղղութիւնը ընդդէմ անգլիական կայսրութեան:

Անգլիա, կը թուի թէ գոհ չէ, ու ինքզինքը տկար կը զգայ Արեւելքի մէջ: Եւ ատոր համար սկսած է զօրացնել Կարմիր ծովուն հիւսիսակողմը գտնուող Աքապան, զայն դարձնելով ռազմական կարեւոր նեղուցի մը պահակը: Մինչեւ իսկ տրամադրութիւն կայ Սուէզի Ջրանցքին պէս նոր Ջրանցք մը երկարել Աքապայէն մինչեւ Մեռեալ ծով եւ Յուդայի Երկիրը, ստանձնելով ահաւոր ծախքը: Այդպիսի ջրանցք մը կրնայ Մեռեալ ծովէն դուրս բերել նաեւ ադահանքի հսկայ հարստութիւն մը:

Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմի ելքը շատ բան պիտի փոխէ Միջերկրականի մէջ՝ ի նպաստ մէկին կամ միւսին զօրացման:

ԿԻՒՐԵՂ ԽՐԱՅԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՀՈԼԱՆՏԱՅԷՆ

ԱՐԻՆԵՐԸ ԴԷՊԻ ՃԱՄԲԱՐ

»»»» • ««««

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՈՒՄԲԻՆ ՓԱՅԼՈՒՆ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Հինգշաբթի, 29 Յուլիս.— Առտուան ժամը 8ին, յիսունէ աւելի հայ պատանիներ զանազան շրջաններէ, տեղաւորուեցանք շոգեկառքին մէջ, եռագոյն զարդանշաններ մեր կուրծքին: Եւ ահա շոգեկառքը ճամբայ կ'ելլէ Կառ տիւ Նոռէն: Քանի մը բարեկամներ կը պատուիրեն որ մանրամասն տեղեկութիւններ տամ մեր սիրելի «Յառաջ»ին: «Յառաջ Նահատակ»ի թնդիւնով կը հեռանանք Փարիզէն:

Ճամբորդութիւնը խիստ հաճելի է: Մեր տղաքը ամէնքն ալ բան մը ճարած են.— Երեք չորս հատ արմոնիքա, ձեռքի թմբուկ, զուռնայի ձայնը արտադրող գործիք մը, աքորտէոն, վերջապէս բան մը չի պակսիր, իսկ ջութակները պահուած են աւելի կարեւոր ցուցադրութեանց համար: Խանդավառութիւնը մեծ է, կը սկսին պարել, հայկական, սկովտիական, արաբական: Մարսէյլի արիները կանոնաւոր փախախներ շինած են: Կէսօրուան ժամը 12.30ին շոգեկառքը կանգ կ'առնէ Պրիւքսէլ եւ ժամը 1ին կը մեկնի:

Ժամը 2.30ին կը մտնենք Հոլանտա: Հոլանտացի պզտիկ սկաուտ մը մեզի կը մօտենայ. բոլորիս բերաններէն երեք հատ կեցցէներ կը թռին ի պատիւ հիւրընկալ երկրին:

Եգիպտահայ արիները մեծ խանդավառութիւն կը ստեղծեն. Աղեքսանդրիայէն խմբապետ Վահան Օհանեան իր փախախը կայարանի պաշտօնեայի մը գլխարկին հետ կը փոխէ, թեւ թեւի մտած պզտիկ շրջան մը կ'ընեն, իսկ բազմութիւնը քրքջալէր կը խնդայ:

Օդը քիչ մը ամպոտ է եւ ցուրտ: Ժամը 3 է. շոգեկառքը կը մեկնի. տղաքը նորէն «Յառաջ Նահատակ»ը կը թնդացնեն: Երեքուկէսին կ'անցնինք երկրի ամենամեծ կամուրջին վրայէն: Տեղացիները սկսած են տակ. ամբողջ ջուրի տարածութիւնը չորցնել, այդպիսով ահագին հողեր կը շահին: Ժամը 4ին կ'անցնինք Ռոթերտամ քաղաքի հսկայ կամուրջի վրայէն: Շոգեկառքը կը կենայ: Ժամը 4ուկէսն է, կամաց կամաց կը մօտենանք մայրաքաղաքին, Լա Հէյ: Արեւը կը ժպտի արդէն, լուսաւորելով միաչափ տուներէ կազմուած թաղերն ու կոկիկ պարտէզները:

Ժամը 5ին կը մօտենանք բանակատեղին: Հազարաւոր ճերմակ եւ երբեմն գոյնզգոյն վրաններէ բաղկացած դաշտ մը կը տարածուի մեր դիմաց: Քառորդ ժամէն կը հասնինք մեզի յատկացուած վայրը: Առաջին նորութիւնը որ ունեցանք, «Յառաջ»ն էր, մեզմէ առաջ ճամբայ ելած:

Ամէնքս ալ գործի լծուելով, մէկ ժամէն վրանները կը լարուին:

Ուրբաթ, 30 Յուլիս.— Այս առաւօտ շատ գործ ունինք. պէտք է որ բանակատեղին իր ամէնէն փայլուն վիճակին հասցնենք. նախաճաշէն յետոյ ամէն տղայ գործի է: Հսկայ կայմ մը զետեղեցինք բանակավայրին մէջտեղը եւ մեծ հանդիսաւորութեամբ պարզեցինք Եռագոյնը, մինչ տեղացիները շարժանկարի ժապաւէն կը դարձնէին: Եգիպտացիները մեզի դրացի են. այս առաւօտ եկան եւ իրենց բանակավայրը հաստատեցին. ահա իրենց եռասեղ կանանչ դրօշը կը բարձրանայ. բոլորս ալ պատուի կեցած ենք:

Ժամը 1ին կը ճաշենք: Տեղացի զանազան օրաթերթերու թղթակիցները անպակաս են, միշտ կը նկարեն եւ տեղեկութիւններ կ'ուզեն Հայերու եւ Հայաստանի մասին: Քանի մը ամերիկացի սկաուտ պետեր մեր բանակավայրէն կ'անցնին.

— Ի՞նչ ազգի կը պատկանիք:

— Հայ ենք:

— Մենք Հայերուն լաւ բարեկամներն ենք, կը շարունակէ անցորդը:

— Այո՛, մենք շատ լաւ գիտենք, եւ բնաւ չենք մոռնար, երախտապարտ ենք ձեր ազգին հանդէպ:

Ժամը 6. բանակավայրի դուռը պատրաստ է, շատ ճաշակաւոր, հայկական նշանաբանով, — «Արարատները, որոնց ետեւէն արեւը կը ծագի»: Ընդհ. պետի ազդարարութեամբ բոլորս բանակավայրէն դուրս, շարք կը կազմենք. ապա, իր առաջնորդութեամբ՝ «Գնանք Հայեր, գնանք դէպի Հայաստան» երգելով կը յառաջանանք դէպի մուտքը: Պետը պզտիկ մկրատով ժապաւէնը կը կտրէ, եւ խիստ մեծ խանդավառութեամբ կը մտնենք մեր բանակավայրը:

Հիմա տղաքը կ'աշխատին ճաշարանի շինութեան: Գահիրէի երէց սկաուտները գործի վրայ են: Շատ չանցած, երեք ընդարձակ սեղաններ տախտակէ կը կանգնին: Քիչ յետոյ նստարաններն ալ պատրաստ պիտի ըլլան:

Բանակավայրը կը բաղկանայ 15 մեծ եւ փոքր վրաններէ: Խմբապետ Գրիգոր Գարապաճեանը բոլէ աստղով մը կը զարդարէ դրօշակի կայմի ստորոտը, որուն մէջ կը կարդացուի «Արմենիա»:

Ինչպէս ըսի, մեր ձախ կողմի դրացիները Եգիպտացիներն են, որոնց մէջ, առաջին անգամ ըլլալով, քրիստոնեաներ ալ կան, զատի եկեղեցիէն: Իսկ աջ կողմի դրացիները Իրանցիներն են, չորս ներկայացուցիչներով, որոնք Ֆրանսայէն եկած են:

Ժամը 8.30ին, ընթրիքէն անմիջապէս վերջ, պարի փորձեր կ'ընենք. բանակավայրի չորս կողմը հաւաքուած են հետաքրքիրներ. ամէն մէկ պար կը վերջանայ ծափերով:

Շաբաթ, 31 Յուլիս.— Այս առաւօտ ամէն ինչ կանոնաւոր եղաւ. զարթնում, նախաճաշ, բանակավայրի քննութիւն, դրօշի պարզում, եւն.: Ժամը 11.30ին պատրաստ ենք մեկնելու դէպի հսկայ մարզադաշտը, ուր տեղի պիտի ունենայ բանակումի պաշտօնական բացումն ու թափօրը: Ընդհանուր պետը զիս կանխաւ կը ղրկէ արարողութեանց վայրը, ստուգելու համար թէ մեր եռագոյնը պարզուա՞ծ է միւսներու կողքին: Հազիւ հասած էի, երբ տեսայ թէ գոյները սխալ էին: Հոն դիտողութիւն ըրի, ըսելով թէ մենք իրենց երկու հատ երեք մեթրնոց եռագոյն տուած էինք, պատասխանեցին թէ պզտիկ են, միւսները բոլորն ալ իրենք շինած են եւ հինգական մեթր ունին: Առանց ժամանակ կորսնցնելու, վար առինք հինգ մեթրնոց եռագոյնը, քակեցինք եւ սխալ գոյները տեղերն փոխել: Մէկուկէս ժամէն պատրաստ էր, մինչ տղաքը թափօրին համար հեռուն անհամբեր կը սպասէին, քիչ մը յուզուած: Երբ տեսան մեր հինգ մեթրնոց Եռագոյնին բարձրանալը, ամերիկեանին եւ պելճիքականին մէջտեղը, բոլորը միաբերան երեք հուռաներ արձակեցին:

Ժամը 2ին 10ը կայ. պաշտօնական հրաւիրատոմսով մը տեղաւորուեցայ գլխաւոր ամպիոնին մէջ, իբրեւ թղթակից: Մեր դիմաց, տեղացի սկաուտներէ եռագոյն պատ մը կազմուած է. քիչ հեռուն մարզադաշտի սահմանն է, որուն ձախ կողմը շարուած են բոլոր ազգերու դրօշները, Միացեալ Նահանգներ, Հայաստան, եւայլն. անկէ քիչ հեռուն՝ սկաուտներէ կազմուած մարդկային ծով մը:

Ժամը 2.15. ահա Վիլհէլմինա թագուհին հրաշալի ինքնաշարժի մը մէջ, որուն կը յաջորդեն ուրիշ երեւելիներ: Ահա մէջտեղ կուգան հոլանտացի հազարաւոր արենոյշներ, համաչափ եւ ներդաշնակ քայլերով. յետոյ ճամբարին կազմակերպիչները, Ամերիկացիները բիւրաւոր աստղազարդ դրօշներով (կային կիսամերկ կարմրամորթ Հնդիկներ ալ): Քովս են Փարիզի չորս խմբապետուհիները, որոնց մէկը կը բացագանչէ.— Ահա մերոնք: Վեցական շարուած կը հետեւին մետաքսեայ եռագոյնով, կարգապահ եւ խրոխտ, ինչպէս գրած են տեղական օրաթերթերը, կ'անցնին թագուհիի եւ սկաուտ պետի առջեւէն:

Այսպէս քանի մը ժամ հազարաւոր սկաուտներ անցան մեր առջեւէն, միշտ կարգապահ ու ներդաշնակ: Հիմա յիսուն մեթր հեռու ամէնքն ալ շարուած են, իսկական մարդկային ծով մը, որոնց գլուխներուն վրայ ծածանող դրօշները ալիքներ կը կազմեն:

Թագուհին կը մօտենայ ձայնասփիւռին՝ խօսելու համար ամէնուն: Հայկական խումբը ամենամօտն է: Ուղերձը կը վերջանայ կեցցէներու ահարկու կանչով մը, որուն կը յաջորդէ հոլանտական քայլերգը: Ապա կը խօսի սկաուտապետը, որ 80 տարեկան է եւ ամբողջ թափօրի ընթացքին ոտքի կեցած, բոլորովին անշարժ:

Իրիկուան ժամը 8ին բանակումի կրակ կայ, մեր խումբին պարողները 20—26 հոգի, ազգային գոյնզգոյն տարազներով, զոյգ զոյգ ու թեւ թեւի մտած, բանակավայրէն թատրոնի սրահը կը մեկնինք: Ճամբու ընթացքին կանչեր եւ կեցցէներ կ'արձակուին ի պատիւ Հայոց: Բեմը Հայերուս համար բացուած է, Ընդ. պետ Երուանդ Սէթեան, «Եղսօ Ջան»ի ձայնագրուած սկաւառակը ֆոնոյին վրայ կը դնէ, ձայնասփիւռը նուագը կը տարածէ եւ ահա պարողները ներդաշնակ շարժումներով բեմ կուգան, երկու շրջան կ'ընեն, կանգ կ'առնեն, Տասնըչորսը, Թամարան եւ ուրիշ պարեր ծափերու արժանացան:

Փոխ – խմբապետ Բարսեղ Պալճեան Փարիզէն, շատ յաջող կերպով կատարեց իր դերը:

Տասը վայրկեան պարելէ յետոյ կը վերադառնանք մեր բանակատեղին, բանակումի կրակին ուր անհամբեր կը սպասէին Հայերուն եւ որովհետեւ կ'ուշանայինք, երգիծական ողբեր կ'արձակէին:

Ք. ԿԱՐՄՐԱԿԱՆ

ՆՈՐ ԽՄՈՐՈՒՄՆԵՐ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ, 28 յուլիս (Յառաջ).— Արաբական բարձրագոյն կոմիտէն կրկին հեռագիրներ ղրկեց արաբ դրացի վեհապետներուն, որոնք ինչպէս նախորդ դիմումներուն նոյնպէս այս վերջինոյն պատասխանեցին թէ Պաղեստինի հարցը իրենց սրտին մօտ է եւ թէ հակառակ են բաժանման ծրագրին: Սակայն արաբական բարձրագոյն կոմիտէն միայն համակրանք չէ որ կը սպասէ, այլ կ'ուզէ յստակօրէն հասկնալ թէ ո՞ր աստիճան պիտի կրնան միջամտել ու ազդել ի նպաստ արաբական դատին:

Նկատելով որ դրացի ամէն մէկ երկիր իր հոգերն ունի, եւ Հրեաներ կ'ուզեն հասկացողութեան մը գալ Արաբներուն հետ, այս վերջիններն ալ մօտիկութիւն ցոյց կուտան վերջերս: Կարգ մը բանակցութիւններ տեղի ունեցան վերջին շաբթուան ընթացքին: Հրեաները կը ջանան Ազգ. Դաշնակ-

ԱԼԼԱՀ ՄԵԾ Է

»»»» ◦ ««««

Վերջերս լոյս տեսաւ Մոհամմէտ Խատտ պէյի նոր մէկ գիրքին՝ «Ալլահը մեծ է» ֆրանսերէն թարգմանութիւնը: Մօտ 350 էջերու մէջ, հեղինակը կը պարզէ այն դժուարին կացութիւնը որ ստեղծուած էր ընդհանուր պատերազմէն անմիջապէս ետք մահմետականութեան եւ մասնաւորապէս Թուրքիոյ համար, ինչպէս նաեւ այն ազդակները՝ որոնք սատարեցին իսլամի վերելքին:

Թարգմանաբար կուտանք այն գլուխը որ սովետական «եղբայրակցութեան» շարժառիթները կը պարզէ.—

ԼԷՆԻՆԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆԸ ԱԼԼԱՀԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆԻՆ ԴԷՄ

«Արեւելքի մահմետականներ, Պարսիկներ, Թուրքեր, Արաբներ եւ Հնդիկներ, դուք որ տեսաք թէ ինչպէս դարերէ ի վեր դիակապուտ Եւրոպան ձեր հայրենիքն ու ազատութիւնը կը վաճառէր, դուք որ կը տեսնէք թէ ինչպէս այն աւազակները, որոնք պատերազմին ազդանշանը տուին կ'ուզեն ձեր երկիրները բաժնել, կը յայտարարենք ձեզի թէ դահընկէց ցարին գաղտնի դաշնագրութիւնները՝ Պոլիսը բռնի ուժով գրաւելու մասին, պատռուած ու ջնջուած են: Կը յայտարարենք թէ Պարսկաստանի բաժանման համաձայնագիրը պատռուած ու ջնջուած է: Կը յայտարարենք թէ Թուրքիոյ բաժանման եւ Հայաստանի կցման վերաբերեալ դաշնագիրը պատռուած ու ջնջուած է: Արեւելքի մահմետականներ, ժամանակ մի կորսնցնէք, ձեր ուսերէն վար նետեցէք դարերէ ի վեր ձեր երկիրները կողոպտող աւազակները: Մի թողուք որ անոնք ձեր երկիրներուն տէր դառնան: Ձեր ճակատագիրը ձեր իսկ ձեռքերուն մէջ կը գտնուի»:

Արեւելքի մահմետականները չէին կրնար 1918ի օրերուն Ասիոյ ուղղուած համայնավարական այս կոչին հրապուրիչ ու հոգեյոյզ կոչերուն ականջ չկախել:

Սովետական Հանրապետութեանց միութիւնը ազատագրութիւն կ'աւետէր Արեւելքի բոլոր մահմետականներուն, ճիշդ այն պահուն երբ եւրոպական պետութիւնները որոշած էին Արեւելքի վերջնական բաժանումը: Խորհ. Միութիւնը կը հրաժարէր բոլոր այն երկիրներէն որոնց վրայ ցարը իր ձեռքը երկարած էր, գրաւելով այնպէս Պարսիկներուն, Թուրքերուն, Արաբներուն ու Աֆղաններուն վստահութիւնը:

Պարսիկ իշխաններ, արաբ շէյխեր, հնդիկ աստուածաբաններ յանկարծօրէն համայնավարական զգացումներ գտան իրենց մէջ: Մանաւանդ որ սովետները ոչ իսլամութեան օրէնքներուն եւ ոչ ալ Գուրանի տառին դէմ կը շարժէին:

Համայնավարական յեղափոխութեան մը գաղափարը որքան ալ հեռու ըլլար արեւելքցիներուն մաքէն, բայց եւ այնպէս անոնք լիովին կ'ըմբռնէին կարմիր միութեան կողմէ Թուրքիոյ յանձնուած զէնքերուն ներկայացուցած արժէքը: Ասոր համար ալ բազմաթիւ էին անոնք, որ 1919 — 20 թուականներուն կը մտածէին թէ Լէնինի եւ Ալլահի միջազգայնականները պէտք էին միացեալ ուժերով Եւրոպայի դէմ պայքարիլ:

Զոյգ Միջազգայիններու մեծ եղբայրակցութիւնը արտայայտուեցաւ 1920ին Պաքուի մէջ, սովետներու կողմէ կազմակերպուած ճնշուած ժողովուրդներու համագումարին:

Այս համագումարին առթիւ խմբագրուած հրաւէրը ինքնին ցոյց կուտար արդէն թէ Խորհ. Միութիւնը գիտէր, ի պահանջել հարկին իր մարքսիստական սկզբունքները պաշտպանել Գուրանին դիմելով ու ակնարկութիւններ ընելով մարգարէի սրբազան պատգամներուն:

«Պարսկաստանի գիւղացիներ ու բանուորներ, Թէհրանի Քաճարներու կառավարութիւնը եւ անոնց հետեւորդները՝ խաները, հազարաւոր տարիներէ ի վեր կը կողոպտեն ձեզ: Հողը որ իսլամի սրբազան օրէնքներուն համաձայն ձեր բոլորին հասարակաց ինչքը կը կազմէ, հետզհետէ Թէհրանի կառավարութեան սպասաւորներուն ձեռքը կ'անցնի, այն կառավարութեան՝ որ Պարսկաստանը անգլիացի դրամատէրներու վաճառեց»:

Այսպէս, հրաւէրը իւրաքանչիւր ժողովուրդի յատուկ կոչ մը կը պարունակէր ու կը վերջանար հետեւեալ կրօնաշունչ խօսքերով.

«Պաքուի մէջ կը յուսանք համաձայնիլ ձեզի հետ. տարիներէ ի վեր անապատներու մէջէն անցնելով ուխտագնացութեան կ'երթանք ձեր սուրբ տեղերը՝ ձեր մեծարանքը մատուցանելու համար ձեր անցեալին ու ձեր Աստուծոյն: Այժմ ուխտագնացութիւն կատարեցէք՝ անտառներ, լեռներ ու գետեր կտրելով, միասին քննելու համար թէ ինչպէս պիտի խորտակենք ստրկութիւնը ու եղբայրացած պիտի ապրինք՝ ազատ ու հաւասար մարդիկ»:

Արեւելքի ժողովուրդները գունդագունդ Պաքու դիմեցին. Համագումարը արտառոց տեսարան մը կը պարզէր, իր բազմահազար Արաբներով, Պարսիկներով, Աֆղաններով ու Թուրքերով. Զինովիեւի արտայայտած ճառին ընթացքին, բոլոր պատգամաւորները յանկարծակի դէպի դուռը վազեցին, ուրկէ ներս կը մտնէր Էնվէր փաշան, ծունր դրին ու անոր ձեռքը համբուրեցին: Յետոյ բոլորը միասին մզկիթները թափուեցան աղօթելու համար: Համագումարին նիստերը անգամ մը եւս ընդհատուեցան, որովհետեւ Շիի պատգամաւորները հարկադրուած էին՝ Մուհարէմի տօնին առթիւ, իրենք զիրենք չարչրկել սուրը Հիւսէյինի ի պատիւ: Այս վարպետութիւնները պատշաճ կերպով թմրկահարուեցան, ցոյց տալու համար թէ Գուրանի սուրբ վարդապետութիւնը եւ Մարքսի նոր սկզբունքները կրնային հրաշալի ձեւով միաբանիլ: Սովետները որոշ ժամանակի մը համար այս կեղծաւոր քաղաքականութեան հետեւեցան. անոնք ջանացին իսլամի օգնութեամբ փշրել յաղթական պետութեանց պաշարման օղակը Ասիոյ մէջ:

Հրաժարելով ցարերու նուաճողական քաղաքականութենէն, սովետները կը շարունակէին սակայն հետաքրքրուիլ Ասիայով. միայն թէ անոնք կը ջանային Ասիան ներսէն գրաւել՝ փոխանակ զայն դուրսէն նուաճելու:

Համայնավարութեան յարող իսլամութեան ուժերուն համադրութիւնը Փոքր եւ Կեդրոնական Ասիոյ մէջ, եւրոպական տէրութեանց գաղթային կայսրութիւնը՝ սովետական կայսրութեամբ պիտի փոխարինուէր: Ռուս եւ իսլամ գործակցութիւնը տեւեց մինչեւ լեհեւռուս հաշտութեան կնքումը եւ սովետներու ճանաչումը արեւմտեան Եւրոպայի կողմէ:

(Շար.)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿՈՒՐՈՒԹԻՒՆ»

Խորհրդ. Հայաստանի 6 Յուլիսի խմբագրականը կը յարձակի Երեւանի հանրային կարգ մը հաստատութեանց տնօրէններուն վրայ, ամբաստանելով զանոնք թէ «քաղաքական կուրութեամբ կը տառապին» եւ «չեն մերկացներ հակայեղափոխական–տրոցկիստական–դաշնակցական վնասարար» իրենց պաշտօնակիցները (այսինքն մատնութիւն չեն ըներ): Քիչ մըն ալ որ յառաջ երթայ, խմբագիրը «ժողովուրդի թշնամի» պիտի յայտարարէ իր մատնանշած անձերը: Այդ խմբագրականէն կ'իմանանք որ Արարատի կրադիւսի գործարանի վարիչներէն Շամչեան եւ Մարտինեան ձերբակալուած են իբրեւ տրոցկիստ-հակայեղափոխական:

** Մինչեւ Յուլիսի սկիզբը, Խորհ. Հայաստանի խմբագրութիւնը առժամապէս կը վարէր Մ. Դաւիթեան, այժմ՝ փոխ-խմբագիրն է Ա. Բզնունի:

ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆԻ ԵՒ ՊՌՈՇԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Երեւանի արուարձաններէն Նորքի դպրոցը այսուհետեւ պիտի կրէ Գ. Սունդուկեանի անունը: Երեւանի Պետական Թատրոնին առջեւ պիտի կանգնի Գ. Սունդուկեանի արձանը: Արձանին շինութեան համար մրցում բացուած է:

Երեւանի նորաշէն դպրոցներէն մին պիտի կրէ Պերճ Պռօշեանի անունը: Վիրպասանին անունով պիտի կոչուի նաեւ Երեւանի փողոցներէն մին:

«ՀԱՅ ԱՇՈՒՂՆԵՐ»

Պատմութեան եւ Գրականութեան Երեւանի ուսումնարանին կողմէ պատրաստուած եւ տպագրութեան յանձնուած է ժողովածու մը, «Հայ աշուղներ», որու մէջ կը մտնեն հայ աշուղներու այն բոլոր անտիպ երգերը, որոնք գրուած են 18րդ դարէն վերջ: Մօտաւորապէս 250 աշուղ, 400 երգ, զորս հաւաքած է Գ. Թարվերդեան: Ժողովածուին խմբագիրն է Գ. Լեւոնեան:

«ՀՐՈՅ ՀԱՐՍԸ»

Երաժիշտ Ա. Տէր-Ղեւոնդեան պատրաստած է պարախաղ մը, «Հրոյ հարսը», որուն նիւթը առնուած է Ադրբէջանի թատերագիրներէն՝ Ջաֆար Ջաֆարլուի համանուն գործէն: Երաժշտութեան մէջ օգտագործուած են թաթարական, հայկական, քրտական եւ թրքական ժողովրդական երաժշտութեան զունագեղ կտորներ: Մասնաւորաբար լաւ տպաւորութիւն կը թողուն 4 ժողովրդական երգեր եւ կրակապաշտներու տեսարանին երաժշտական մասը:

ԵԼԵԿՏՐԱԿԱՅԱՆ

Վաղարշապատի շրջանին մէջ, Փրրանկանոց գիւղին մօտ, Քասախ գետին վրայ կառուցուեցաւ ջրաելեկտրակայան մը, 60 ձիու ուժով: Մօտիկը կը շինուի նաեւ աղօրիք մը, որ պիտի բանի ելեկտրակայանին հոսանքով:

ցութեան առջեւ մէջտեղ բերել հրեայ–արաբական համաձայնութիւն մը: Անշուշտ կան կնճռոտ հարցեր, ինչպէս ներգաղթի խնդիրը: Հող կամ կալուած ծախելու խնդիրները:

Չմոռնամ ըսել թէ վարիչ շրջանները վերապահութիւն կը ցուցնեն: Անցեալ տարի արաբական կոմիտէն մտքէ իսկ չէր անցըներ որ հրեայ պետութիւն մը այսքան շուտ ծնունդ պիտի առնէր, ուրեմն, կ'ըսեն անոնք, մեր բողոքները եւ ընդհարումները աւելի փութացուցին անբաղձալին ...

Անդրյորդանանի էմիրին հետ 8—10 օրեր առաջ բոլորովին պաղ պահուեցան յարաբերութիւնները, մանաւանդ Իրաքի վարչապետին ծանօթ յայտարարութեան հետեւանքով չեշտուեցաւ ցրտութիւնը: Այս վերջին 2—3 օրերուն երթեւեկը եւ երեւելիներու շփումը նոր տաքութիւն կը բերէ Ամմանէն Երուսաղէմ:

Ենչառած կարծիքը այն է թէ հոգատարութիւնը պիտի նորոգուի, Արաբ եւ Հրեայ պիտի համաձայնին զանազան կէտերու շուրջ (ինչպէս ներգաղթ եւն.) եւ բարեկամական փորձի շրջան մը պիտի սկսի երկու ցեղերու մէջ:

Թղթակից

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՊԻԹԼԻՍԻ ԽԵՂՃՈՒԹԻՒՆԸ

«Սոն Փոստա»յի թղթակիցը կը գրէ Պիթլիսէն.—

Վարչական արեւելեան նահանգներու ճամբորդութենէն վերջ, աշխատանքը ծայր տուած է քաղաքին բարօրութեան ու բարեզարդութեան համար: Գլխաւոր անհրաժեշտութիւնները ճշդուած են.— Ճամբայ, վարժարան, ընկերային կեանք:

Արդարեւ, ճամբաները անկանոն ու աւերուած են: Տեղ տեղ բնաւ ճամբայ չկայ: Վարժարանները պակաս, անբաւարար, անկազմակերպ: Ընկերային կեանքը՝ խեղճուկրակ,— սրտի ցաւ տուող պատկեր մը: Անցեալ տարի աչքերովս տեսայ ամէն բան, պտոյտի մը ընթացքին:

Միամիտ ու անգիտակից գիւղացին չի գիտեր երբե՛ք թէ, կառավարութիւնը կ'ուզէ իբրեւ հայր վարուիլ իր բին հետ: Չի գիտեր, ու սորվեցնող, բացատրող ալ չկայ: Կը խորհի թէ, տակաւին սուլթաններու շրջանն է, ու զէնքի ուժով կը քալէ ամէն բան: Աւելէ առաջ չեշտեր էինք անգամ մը,— Հալքէվիները (ժողովրդային տուն) պէտք է թափանցեն գիւղերու մէջ, բացատրեն վարչակարգի իմաստը, իրենց գոյութեան համար վատնուած ջանքն ու թափուած ճիգերը:

Վարժարանները խեղճութիւնը կը ներկայացնեն: Միջնակարգ միակ հաստատութիւն մը ունինք, որ հինգ դրուչի արժէք ներկայացնող լապտերաթուար մը չունի: Աշակերտը գրքի պատկերներէն կը հետեւի գիտութեան դասերուն: Նախակրթարանները անհրաժեշտութեան հազարին մէկ համեմատութեամբ են: Ահազին նահանգը հազիւ 11 նախակրթարան ունի: Անոնց ալ չորսը միայն ամբողջ ընթացքը ունին: Եօթը հատը երեք դասարանէ միայն կազմուած են:

Ամբողջ բնակչութիւնը 73,600 հոգի կը հաշուեն: Եթէ աշակերտութիւնը կամ աշակերտելու պարտաւոր տղոց թիւը բնակչութեան հարիւրին 10 չափով նկատի ունենանք, 7,390 աշակերտ կ'ունենանք: Մինչդեռ 11 նախակրթարանի մէջ, մենք, 900 հոգի միայն ունինք:

Վերջապէս ուշադրութեան կը յանձնուի սա պարագան, որ վարժարանը ոչ միայն աշակերտին, այլ եւ իր ծնողքին համար բարերար ազդեցութիւն կ'ունենայ: Ասիկա աւելի քան ճշմարտութիւն է արեւելեան նահանգներուն համար:

Գալով ճամբաներուն,— հազարաւոր վկաներ կան:

— Ճամբայ չունի՛նք: Չունի՛նք, չունի՛նք...:

ԱՅՍ ՏԱՐԻ 8 ԴՊՐՈՑ ԿԸ ՓԱԿՈՒԻ

«Ճիւմհուրիյէթ» կը գրէ.— Ամէն տարի կը նուազի Պոլսոյ փոքրամասնութեանց եւ օտար դպրոցներու թիւը: Այս տարի ալ այս դպրոցներէն մաս մը Կրթ. Վարչութեան դիմելով, հաղորդած է թէ աշակերտ չունենալով, այլեւս պիտի չկրնան բաց մնալ եւ վերջ պիտի տան իրենց գործունէութեան:

Դադրած դպրոցները սոնք են.—

1.— Եուկսէլի իտալական դպրոցը:

2.— Սէնթ Էլիզապէթ ֆրանսական դպրոցը աղջկանց:

3.— Ֆէրիգիւղի Սէն Ժան տ'Արք ֆրանս. դպրոցը:

4.— Գարթալի Պէզճեան վարժարանը Հայոց:

5.— Պաքըրքէօյի Յունաց մանչերու վարժարանը:

6.— Գատըգիւղ Մէօհիւրտար իտալական աղջկանց վարժարանը:

7.— Անցեալ տարեշրջանին ալ արդէն փակուած էր Պէօյիւքտէրէի իտալական վարժարանը:

8.— Ղալաթիոյ Սէն Փիէր իտալական դպրոցն ալ իր վճռական դիրքը պիտի կրնայ ճշդել միայն դասերը սկսելէն ետք:

Այս դպրոցով այս տարի դադրած դպրոցներուն թիւը կը յանգի ութի:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՌՈՒԲԷՆԻ ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԼԻՈՆ (Յապաղած).— Խօսիլ ամէն օր հայ երգի մասին, չափազանցութիւն չէ երբեք:

Մինչ կը ճաշակենք հացը, գոհացում տալու համար մեր անյագ ստամոքսին: Մինչ ալ պէտք ունինք ճաշակելու վառ եւ զգայուն չեշտը՝ հայ երգին, գոհացում տալու համար մեր պանդուխտներուս՝ ծարաւի սիրտերուն եւ հոգիներուն:

Այդ գոհացումը լիուլի գտանք անզուգական Ռուբէնի երկու նուագահանդէսներուն ալ, զորս տուաւ Լիոնի մէջ: Իր երկրորդ նուագահանդէսը, որ տեղի ունեցաւ անցեալ շաբաթ երեկոյ, իր առեղծած ոգեւորութեամբ գերազանցեց առաջինը: Նախորդին քիչ մը պաշտօնական գոյնը՝ այս անգամ փոխուած էր մտերմական շունչի: Սրահը լեցուած էր մեծ մասով երիտասարդութեամբ: Անվերջ ծափեր կրկնել կ'առաջարկէին Ռուբէնի նըւագած բոլոր կտորները: Սրահին չորս կողմերէն հանդիսականներ իրենց փափաքած երգը կը պահանջէին: Նոր օրերու աշուղը գոհացում տուաւ բոլորին կարօտի զգացումներուն: Կէս գիշերը անցած էր, ժողովուրդը դեռ կը պահանջէր: Ճոխ յայտագիրը ամբողջութեամբ վերջացնելէ դատ, քէմանչիստը ուրիշ շատ կտորներ ալ նուագեց:

Անմոռանալի օրուան մը յիշատակով ժողովուրդը կը ցրուէր վերջապէս: Պէտք էր խնայել Ռուբէնի եւ իր տիկնոջ, որ արդէն նոյն կէսօրին նուագահանդէս մըն ալ տուած էին Փոն տը Շէրիւի մէջ:

Կ'արժէ որ յայտնեմ թէ, նախկին ուսուցիչ Պ. Ա. Կիւլպէնկեան իր բացման խօսքին մէջ շատ յուզիչ դրուագ մը պատմեց Ռուբէնի կեանքէն: Աշուղը, երբ տարիներ առաջ Ռումանիա կ'երթար, նաւուն մէջ միայն ինք է եղեր որուն անցագիրը վիզէ չէր եղած: Երբ Ռումանիոյ նաւահանգիստը կը հասնի, պաշտօնեաները կը հարցնեն իր անցագիրը, կը հարցնեն վիզէն: Ռուբէն յանկարծ ցոյց կուտայ իր քէմանչէն, ըսելով՝ «ահա այս է վիզէս»: Եւ կը սկսի նոյն տեղը նըւագել ռումանական գեղջուկ նշանաւոր երգ մը: Պաշտօնեաները ափ ի բերան կը մնան. կը թուլնան իրենց ջիղերը եւ կ'արտօնեն Ռուբէնը որ անցնի:

Հանդէսին մէջ Ռուբէն նուագեց նաեւ այդ ռումանական կտորը:

Գեղամ Ազնաւոր

ԽԱՆԱՍՈՐԻ 4 ԱՄԵԱԿԸ

ԿՈՒՍԷՆՎԻԼ.— Խանասորի արշաւանքի 40րդ տարեդարձը տօնուեցաւ նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Կուսէնվիլի Տիգրան խումբին, Սուսաննի անտառին պաղ ջուրին մօտ, կիրակի կէսօրէն վերջ:

Հոծ բազմութեամբ ժողովուրդը հասած էր հանդէսին վայրը, յարգելու համար մօտ 250 երիտասարդ հերոսներուն յիշատակը:

Հանդէսը բացուեցաւ «Մեր Հայրենիք»ով եւ «Կարկուտ տեղաց»ով: Երգեցին բոլորը միասին: Ընկ. Խ. Մկրտիչեան շատ գեղեցիկ բացատրեց օրուան տօնին նշանակութիւնը: Բոլորը լարուած ուշադրութեամբ ունկնդրեցին ընկերը, որ իր եզրակացութեան մէջ չեշտեց.— «Տօնելով Խանասորի քաջերուն յիշատակը, կը հաղորդուինք այն մեծ գաղափարին իրականացման համար տրուելիք զոհաբերութեան ոգիով»:

Երգեցին Տէր եւ Տիկ. Յովհաննէսեան, Տիկ. Վարդանեան եւ Պ. Մ. Շիշմանեան. նուագեց Պ. Յ. Առաքելեան: Բոլորին գնահատանքին արժանացաւ Օր. Ալիս Ներսէսեան, որուն եռագոյնով ասեղնագործուած պուպրիկը աճուրդի դրուելով կոկիկ գումար մը ապահովեց խումբին: Աճուրդը շահեցաւ Տէր եւ Տիկ. Կ. Գ., միանուագ վճարելով 50 ֆրանք:

Գնահատանքի արժանի են «Տաւրոս»ի ընկերները, որոնք դաշնակցականի կարգապահութեամբ գոհ ձգեցին բոլորը: Շատեր կը խոստովանէին թէ Դաշնակցութեան կազմակերպած բոլոր հանդէսները ոգեւորիչ են նաեւ լաւ: Հանդէսին հրաւիրուած էր ընկերվարական կուսակցութեան Կուսէնվիլի հատուածը, որու ներկայացուցիչը ընկեր Ք. շնորհակալութիւն յայտնեց մեր խումբին, եւ խոստացաւ իրենց բոլոր աջակցութիւնը:

Հանդէսը փակուեցաւ «Մենք անկեղծ պինուոր»ով եւ ընկ. Խ. Մկրտիչեանի խրախուսիչ փակման ճառով, ուղղած երիտասարդ սերունդին: Ժողովուրդը մեկնեցաւ գոհ տպաւորութեամբ:

Յ. Ճիհաննեան

ՄԱՄՈՒԼ

ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

—.—

Աթէնքի «Նոր Օր»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (29 Յուլիս).—

— «Ամբողջ Խ. Միութեան մէջ մաքրագործումը առաջ կը տարուի մեծ թափով եւ ծայրայեղ ոգեւորութեամբ: Տրոցկիստներ, դաւաճաններ, լրտեսներ, հազարներով կը գնդակահարուին կամ կ'աքսորուին, առանց դատ–դատավարութեան:

Բայց ինչ որ տեղի կ'ունենայ Հայաստանի մէջ, կարելի չէ բացատրել բառերով: Ամբողջ Խ. Միութեան մէջ Հայաստան այն միակ երկիրն է, ուր հալածանքը եւ ահաբեկումը հասած է ծայրայեղ աստիճանին: Հոն կատարուածը նման է ճիշդ Ապրիլ 24ին: Ժողովուրդը բարոյապէս գլխատելու համար, ֆիզիքապէս կը գլխատուի մտաւորականութիւնը:

Մեր սեղանին վրայ ունինք Խ. Հայաստանի վերջին մէկ ամսուան թիւերը, որոնք պատկերացուց ողբերգութեան մը առջեւ կը դնեն ընթերցողը. մատնելու, դաւելու, չարիք հասցնելու, ուրիշի ֆիզիքական մահը փութացնելու հրէշային եռանդը չափ ու սահման չունի: Մտաւորականներ ու ղեկավարներ պաշտօնական բեմերէ անլուր զրպարտութիւններ ու ամբաստանութիւններ կ'ընեն երէկուան ղեկավարներու հասցէին:

Խեղճ Շահվերդեանը ամբաստանուած է իբր Դաշնակցութեան գործակալ եւ լրտեսական կազմակերպութիւններու հաշւոյն գործող հայրենադաւ մը:

Հանդուցեալ Խանջեանը եւ գործակիցները կ'ամբաստանուին այն յանցանքով որ առաջարկեր են ժապաւէնի վրայ առնել Պանք Օթմանի դէպքը եւ Զօր. Անդրանիկի քաջագործութիւնները:

Կրնաք հաւատալ կամ ոչ: Իրողութիւնն այն է, որ հարիւրաւոր մտաւորականներ եւ ղեկավարներ այս եւ նման ամբաստանութիւններով բանտարկուած ու աքսորուած են, եթէ ոչ անյայտացուած: Ոչ մէկ տեղեկութիւն անոնց մասին: Ո՞ւր կը գտնուին, ո՞ր երկինքի տակ: Ո՞ղջ են թէ մեռած: Խ. Միութեան մէջ այս հարցումը ընողը անմիջապէս Չեկա կ'առաջնորդուի, հաշիւ տալու համար:

Միամտութիւն պիտի ըլլայ դեղահատի պէս իբր ճշմարտութիւն կլլել այսօրուան իշխանաւորներու ամբաստանութիւնները: Շահվերդեանը ծանօթ էմեգի. գաղտնիք չէ որ գաղութահայութեան մէջ հակադաշնակցական ճակատի կազմութեան գլխաւոր նախաձեռնողը ան էր: Անոր գլխաւոր աշխատանքը ներգաղթը չէր, այլ հակադաշնակցական պայքարը, որուն համար ամէն միջոց կը տրամադրէր, զայն տեւականացնելու եւ վառ պահելու համար:

Եթէ Հայաստանի եւ հայ ժողովուրդի շահերը պաշտպանողները դաշնակցական պիտի որակուին, պէտք է ընդունիլ որ Հայաստանի ամբողջ ժողովուրդը դաշնակցական է:

Ամբաստանիները որ եւ է կերպով պիտի չկրնան արմատախիլ ընել դաշնակիրը Հայաստանի մէջ: Դաշնակիրը շատոնց դադրած է լոկ կազմակերպութիւն ըլլալէ. ան ոգի ու գաղափար է, արմատացած մտայնութիւն եւ հայկական հոգեբանութիւն: Հալածելով, աքսորելով ու գնդակահարութիւնով անհնարին է զայն մահացնել: Հալածանքը որքան սաստկանայ, ժողովուրդին մէջ դաշնակիրմի ոգին այնքան պիտի հրահրուի, պիտի բոցավառի եւ կենդանանայ:

Դաշնակիրը վերցնելու մէկ միջոց կայ միայն, Հայաստանին վերադարձնել իրմէ խլուած իրաւունքները, ժողովուրդին տալ ապրելու եւ արդիւնաբերելու լաւ պայմաններ, Հայաստանի տնտեսութեան զարգացումը չկապել կեդրոնին:

Երբ գոհացում կը տրուի այս արդար պահանջներուն, դաշնակիրը կը կորսնցնէ գոյութեան իրաւունքը ու պատմական դերը կատարած ըլլալու գոհունակութեամբ կը քաշուի իր պատեանին մէջ»:

ԾԻԾԱՂ

Այցելու մը տան պզտիկ տղուն.

— Քեզ չմոռցայ, սիրելիս, տարատիս գրպանը շաքար կայ, երթալու ատենս քեզի պիտի տամ:

Պզտիկը.— Շատ պիտի նստի՞ք պարոն:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ մէջ 150էն 200 մարք տուգանքի դատապարտուեցան կարգ մը «բուհճի»ներ որոնք իրենց զաւակները կը մկրտէին գետին մէջ, տարօրինակ արարողութիւններով: Մկրտութեան ատեն, ջուրին մէջ կը մխրճուէր նաեւ մեռելի գլուխ մը:

X Հիթլէրի գիրքը, «Իմ պայքար»ը, տպուեցաւ կոյրերու յատուկ տառերով: Տպագրութիւնը կը բաղկանայ վեց հատորներէ:

ՄԵՔՍԻԿԱՅԻ կարգ մը քաղաքներուն մէջ կան զարմանալի բուսական ժամացոյցներ, որոնք ծաղիկէ կը նմանին: Առաւօտեան այս բոյսին տերեւները սպիտակ գոյն ունին, կէսօրին բաց կապոյտ, իսկ երեկոները, արեւը մարը մտնելու պէս, այդ տերեւները կաս կարմիր կը կտրին, յաջորդ առտուն դարձեալ ճերմկնալու համար: Այս գունափոխումները այնքան կանոնաւոր կերպով տեղի կ'ունենան, որ տերեւները դիտելով կարելի կ'ըլլայ ճշգրտօրէն հասկնալու օրուան ժամը:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (426)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» ० ««««

Դեռ բաւական ճանապարհ կար կտրելիք, երբ լուսաստղը շքեղօրէն սկսաւ բարձրանալ, տաք թոնիրի մը շուրջը բոլորուելու հայդուկներու յոյսը օդը հանելով: Ճարահատ, ցերեկն ալ դուրսը պիտի մնային:

— Հը, Արշակ,— Լեւոնը հարցական նայեցաւ քովէն քալող վալատին,
— ի՞նչ կ'ըսեն:

— Վալլահ, պարոն Լեւոն, մինչեւ գիւղ չենք հասնիր, լոյսը բացուելու մօտ է...

— Իսկ ո՞րտեղ կրնանք սղրուիլ:

— Լճակի մօտ շատ յարմար է, եթէ միայն հասնինք:

— Տէ, տղաք, ձեզ մատաղ,— ձայն տուաւ Լեւոնը,— քայլերնիդ պնդացուցէք, շատ ճամբայ չմնաց... հիմա լոյսը կը բացուի...

Պէտք էր թեւ առնել: Ցրդնած, ուժասպառ հայդուկը պէտք է քալէ ու քալէ կրնկակոխ արագութեամբ, տեղ հասնելու համար: Տղաք իրարու ձայն տուին, արճիճի ծանրութիւն ստացած ոտքերը արագօրէն սկսան փոխուիլ: Եթէ գիւղ չէին հասնելու, գէթ լիճը պէտք է հասնէին, ուրիշ տեղ չկար ցերեկը անցընելու համար:

Լոյսը կարգին բացուած էր, երբ խումբը հասաւ լճակի մօտ: Թէեւ Ռոտանի ճանապարհը շատ մօտէն կ'անցնէր, բայց լճակը, երեք կողմէն բարձրութիւններով շրջապատուած, ոչ գիւղէն ու ոչ ալ ճանապարհէն կ'երեւէր: Յարմար չոր գետին մը գտնալով, հայդուկները իրարու վրայ թափուեցան, մինչ քիչ մը հեռուն, բարձրութեան մը վրայ նշանակուած պահակը քարի մը տակ մտած, կը հսկէր: Հայդուկները, խումբերու բաժնուած, սկսան իրարու ձեռքէ խլելով՝ վայելել չանթաներուն մէջ մնացած հացի փշրանքները:

Կռուի միջոցին հայդուկը դժուան գինուոր մըն է, պարտաճանաչ ու կարգապահ: Ճանապարհի վրայ, հայդուկը համբերատար ջորի մըն է. որքան ալ որ ծանր բեռ մը դրուի ուսին, մտքէն իսկ չանցըներ դժգոհիլ, բողոքել: Բայց երբ հանգստի ժամանակ է, երբ ոչ ճանապարհ ունի երթալիք ու ոչ ալ կռիւ, այդ պահուն հայդուկը մազով մօրուքով երախայ մըն է, կատակասէր, անհանդարտ, երախայական լինելու աստիճան կռւըտող: Այս հոգեբանական վիճակը ընդհանուր երեւոյթ մըն էր հայդուկային կեանքի մէջ: Թէկուզ շատ լուրջ համարուած հայդուկներ, քառասուն յիսուն տարեկան, զաւակներու թոռներու տէր, հանգստի ժամանակ իրենց գիրենք այնպէս կը պահէին, ինչպէս արձակուրդ ստացած դպրոցական պատանիները: Այդ պահերուն մեծ ու պզտիկ չկար, ամէնքը իրարու հաւասար էին:

Լեւոնը բնաւորութեամբ սառը, եւ ոչ հաղորդական, հայդուկներէն մեկուսացած կը մնար, մինչդեռ նոյն պայմաններու մէջ, Գէորգը, Պիծան, բայց մանաւանդ Վահէն, երբ դեռ կենդանի էր, կ'ապրէին հարազատ հայդուկի հոգեբանութեամբ: Այս պատճառով ալ հայդուկներու եւ Լեւոնի միջեւ աներեւոյթ պատ մը կար. ան չէր սիրուեր այնպէս, ինչպէս իր ընկերները, թէեւ անոր հանդէպ խոր յարգանք կար, ու անսահման վստահութիւն: Լեւոնի հրահանգը բոլէապէս կը կատարուէր: Հայդուկները գիտէին որ ան խիստ է, պահանջկոտ ու անխնայ, բայց միաժամանակ վստահութիւն ունէին անոր կարողութեան ու ղեկավարութեան վրայ: Գիտէին, որ այդ քարէ շինուած պաղ մարդը, որ հազիւ երբեմն կը ժպտտար, զարմանալի հոգատարութիւն մը ունէր հայդուկի նկատմամբ, ամենայետին չալակաւորի մը համար պատրաստ էր իր կեանքը զոհելու: Հայդուկներու այս գիտակցութիւնն էր պատճառը՝ Լեւոնի մեծ հեղինակութեան եւ ազդեցութեան:

Մինչ խմբի հայդուկները, Աւոյծ Գեւոյի շուրջը հաւաքուած, ուշադրութեամբ կը հետեւէին անոր անվերջանալի պատմութիւններուն, Լեւոնը վալատի ու Քերձեցի Արշակի հետ կը խորհրդակցէր, խումբէն քիչ մը հեռուն նստած:

— Մութը լաւ մը կոխելուն կը մտնանք Կաղազիզ,— կ'ըսէր Արշակը,— արդէն քանի մը քայլի ճամբայ մնացած է...

— Այո՛, բայց տղաքը ուտելու հաց չունին:

— Մէկերնիս երթալու է գիւղը:

— Ճիշդ այդ կը մտածէի... դու զէնքերդ վար դիր ու գնա գիւղ: Եթէ գիւղին մէջ զօրք կամ քիւրտ չը կայ, գործադիրին կ'իմացնես մեր մասին. Թո՛ղ իրիկուան համար տեղ պատրաստեն, քիչ մըն ալ հաց ճարեն ցերեկուան համար:

Արշակը զինաթափ եղած գիւղ գնաց, որ հազիւ երեք քառորդ ժամու հեռաւորութիւն ունէր:

Արեւը բարձրացաւ: Նոր միայն հայդուկները, արեւի ճառագայթներէն տաքցած, երկնցան հանգստանալու: Կէս օրուան մօտ, գիւղէն չալակաւոր երկու կիներ եկան տղայոց մօտ:

— Վեր մեր աչաց, վեր մեր գլխին,— մօտենալով ըսաւ կիներէն տարէցը, մինչ ընկերը, ճահիլ հարս մը, լաչակով ծածկած ճակատն ու բերանը, ինչպէս որ կարգն էր, ուսէն վար բերաւ ահագին ծրար մը:

— Ես էլ ձի համար, ես քօռնամ անօթի կ'եղնիք,— ծրարը բանալով կը խօսէր պառաւը,— Թագա հաց, ժաժիկ, ձաւարէ փլաւ... Զէ տօտց մեռնեմ, ազգութեան մարդ էք...

— Մարէ, շնորհակալ ենք... գիւղին մէջ ասկեր, քիւրտ կա՞յ,— հարցուց Լեւոնը:

— Կրողը տանի էտ շները, քէօքերնին չորնայ, չէ, պալամ, դրսէն մարդ չկայ, մենք գիւղ գեղական... Որ մթնի, մեր ճահիլներ քեօ կուշտ պիտի գիան... մեծաւորը դո՞ւն ես... վախ քօռնամ, մեր ճահիլ ճիվան Վահէն... Թուրքի տունը քանդուի... աշխարհի զաղէմն է...

Այդ երեկոյ, մթնելէն վերջ, Արշակի հետ Կաղազիզէն եկող երիտասարդներու ընկերակցութեամբ խումբը մտաւ գիւղը եւ տեղաւորուեցաւ գիւղի ծայրը գտնուող տան մը մէջ: Մինչ Լեւոնը տեղական Գործադիրի անդամներուն հետ ժողով կ'ունենար թոնրատան մէջ, մեր Աւոյծ Գեւօն, գիւղի երիտասարդները չորս բոլորը հաւաքած, Վանայ կռիւներէն կը պատմէր, դաւաճան Դաւոյի տեռուէն, իր կատարած քաջագործութիւններէն: Աւելորդ է ըսել, թէ գիւղացիք երկիւղած լռութեամբ մտիկ կ'ընէին, առանց բառ մը կորսնցնելու: Աւոյծ Գեւոյի քէյֆին քէֆ չէր հասներ: Պատմութիւնները լրացնելով, բոլորովին անխռով ձեւով մը, ըսաւ գիւղացի երիտասարդներուն.

— Տօ էս ձեր սարը... համմա ցուրտ էր երէկ գիշեր, տղաներէն շատեր սառեցան: Տղերք, կ'ըսեմ, ոտք վերցուցէք, շուտով տեղ հասնինք, ախպօրս ըսեմ, որո՞ւ կ'ըսես, տղոց վրայ հալ չէր մնացեր... Էհ, հապա Հայաստան ազատելը հե՞շտ կարծեցիք... Եա, զոռ է... Ամէն մարդ հայդուկ չի կրնար լինել... Էհ, ինծի մի նայէք, իմ ոսկորներս եփեր են այս ճամբաներու վրայ... Արտօս է եղեր, Սիփան է եղեր, Մասիս է եղեր, էտ բոլորը մէկ հաշիւ է ինծի համար ... Հա Մասիսի գագաթը, հա դուրան դաշտ ...

Թափալ Սատանան քթի տակէն մեղմօրէն կը ժպտէր յիշելով Աւոյծ Գեւոյի առջի գիշերուան խեղճացած վիճակը:

Երկու օր մնալով Կաղազիզի մէջ, Լեւոնը խմբով անցաւ Ցաւեղ գիւղը:

Փեսան Դաշտի փոքր տարածութեան վրայ իրարու կցուած ինը գիւղեր կան: Ատոնցմէ եօթը հատը զուտ հայաբնակ են, իսկ Վերին ու Ներքին Դարենցները քրտախառն բնակչութեամբ:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

(մայրաքաղաք), վախնալով ռմբակոծումէնէ: Կառավարութիւնը զինուորա-կան միջոցներ ձեռք առած է, քաղաքին պաշտպանութեան համար: Պետա-կան պաշտօնեաները մէկ ամսուան կանխավճար ստացած են, իրենց ընտանիք-ները հեռացնելու համար: Կառավարութիւնը խորհրդակցութիւններ կատա-րեց նաեւ Ճափոնի եւ անոր գաղթավայրերուն մէջ գտնուած Չինացիներու ա-պահովութեան մասին: Ճափոնի մէջ կը գտնուին 20,000 Չինացիներ, Թոր-մոզայի մէջ՝ 46,000, Քորէայի մէջ՝ 41,000: Կ'ըսուի թէ 5000 Չինացիներ արդէն հեռացած են Ճափոնէն:

Մասկուա՞ն ալ պիտի ճանչնայ Զօր. Ֆրանքօն...

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ ոչ-միջամտութեան ծրագրին վերջնա-կան խորտակման պատասխանատուութենէն խուսափելու համար, Խ. Միու-թիւնը չորեքշաբթի օր տրամադրութիւն յայտնած է բարեփոխել իր ընթաց-քը: Խորհրդային դեսպանը նոր հրահանգներ ստացած է, որոնց համաձայն իր կառավարութիւնը տրամադիր է ճանչնալու զօր. Ֆրանքօյի պատերազմի-կի հանգամանքը, պայմանաւ որ.— 1. Գերմանիա եւ Իտալիա յանձն առնեն ետ կանչել իրենց կամաւորները.— 2. Բաւական թիւով կամաւորներ ետ կան-չուած ըլլան, պատերազմիկի իրաւունքին ճանաչումէն առաջ:

Ոչ-միջամտութեան յանձնախումբը նիստ պիտի գումարէ այսօր-վա-ղը, նկատի առնելու համար այս առաջարկը:

** Վատիկանի բարձրաստիճան եկեղեցականներէն մէկը պաշտօնապէս հաստատեց թէ Պապը որոշած է ճանչնալ զօր. Ֆրանքօն, նուիրակ մը ղրկե-լով անոր մայրաքաղաքը:

** Կոփիները կը շարունակուին Մատրիտի շուրջը, առանց վճռական ելքի մը յանգելու:

Աշխատանքի Դաշնակցութեան արտակարգ ժողովը

Աշխատանքի Դաշնակցութեան Ազգ. Կոմիտէն արտակարգ նիստ մը գու-մարեց աղջի օր, մինչեւ գիշերը ուշ ատեն, քննելու համար կարգ մը հրատապ խնդիրներ: Միաձայնութեամբ քուէարկուեցաւ երկար բանաձեւ մը, որ ան-միջապէս պիտի ուղղուի կառավարութեան: Այս առթիւ եղած վիճաբանու-թեանց ընթացքին, Պ. Լէօն Ժուհօ պատասխանելով հարցումի մը, յայտարա-րեց թէ բացարձակապէս կը մերժէ Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը խառնել օգոստ. 11ի համար ծրագրուած ընդհ. գործադուլին: (Այս գործադուլը սար-քած է չինութեանց սէնտիքան եւ հաւանական է որ մէկդի դրուի):

Ժողովը գումարուեցաւ ցուցահանդէսին Աշխատանքի Դաշնակցու-թեան Տան մէջ: Ընդհ. քարտուղարը, Լէօն Ժուհօ, ուժեղ բանախօսութեամբ մը շեշտեց թէ անհրաժեշտ է ի դերեւ հանել գործատէրերու յարձակողականը, պաշտպանել բանուորական պատուիրակները՝ անոնց խաղերուն դէմ: Յետոյ բացատրեց թէ Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը մենաշնորհ չի դարձներ ար-դիւնաբերական կազմակերպութիւնը, թէ աշխատաւորները ազատ են, իսկ ամէն բանէ առաջ Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը պէտք է ազատ մնայ որ եւ է քաղաքական ազդեցութենէ:

Քուէարկուած բանաձեւը կ'առաջարկէ ընկերային օրէնքները եւ բարիք-ները տարածել պետական պաշտօնեաներուն, հողագործական եւ տնային աշ-խատաւորներուն եւն.:

Յամիկ, Հայկ եւ Ալիս Աճէմեանները սրտի անհուն կսկիծով կը յայտնեն հարազատներուն, ազգականներուն, բարեկամներուն եւ ծանօթներուն իրենց սիրասուն զաւակի եւ անուշիկ եղբօր՝ մէ-կուկէս տարեկան վաղաժամ ծաղիկ փոքրիկին

ԱՐՄԷՆ (ԱՐՄԻԿ) ԱՃԷՄԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը, որ տեղի ունեցաւ Թաւրիզ, 1937 յուլիս 22ին, կարճատեւ եւ ծանր հիւանդութենէ մը յետոյ:

Յուղարկաւորութեան եւ թաղման արարողութիւնը կատար-ուեցաւ նոյն օրը, Թաւրիզի Հայոց ազգային գերեզմանատան մէջ:

ԽՄԲ.— Մեր խորին վշտակցութիւնը մեր աշխատակցին, այս կսկծալի կորուստին առթիւ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Տիկին Ոսկի Գըճըրեան, ծնեալ Պահարեան, կը փնտռէ իր եղբայր-ները, Երնովցի Գէորգ և Կարապետ Պահարեան, որոնք 1920-1922ին կը գտնուէին Պոլսոյ Ազգային վարժա-րանները: Քէմալական շարժման ժա-մանակ Ամերիկացիներու միջոցա-փոխադրուած են Գավալայի (Յու-նաստան) շրջանները, եւ անկէ իվեր իրենց հետքը կորսուած է:

Ճշգրիտ լուր տուողին մէկ տար-ուան» Յառաջ» նուէր պիտի տրուի: Գրել իրենց քրոջ՝ Voskie Kidjirian, née Baharian, 56 rue de Bas Meudon, Issy les-Moulineaux, France (Seine).

Կը խնդրուի յունահայ թերթե-րէն արտատպել:

— Իսքէնտէր Քայիշեան Ազնէրայ-ցի (Գոլ-խա), որ մինչեւ վեց ամիս առաջ Լիոնի մէջ կը բնակէր եւ հե-տեւեալ հասցէն ունէր.— 65 rue Nior:

Կը խնդրուի իր հասցէն գիտ-ցողներէն տեղեկութիւն տալ Դա-նիէլ Սվազճեանին, German Colony, 20, Jaffa — Palestine: կամ «Յառաջ»ի Վարչութեան:

ԿԱՐԵՒՈՐ

ՓԱՐԻԶԻ ԱՄԱՍԻՈՅ եւ Շրջանի Հայրենակ. Միութեան Վարչութիւ-նը ի գիտութիւն հանրութեան կը ծանուցանէ թէ, իր հրապարակ հա-նած թոմպոլայի տոմսերուն վիճա-կահանութիւնը տեղի կ'ունենայ 12 Սեպտեմբերին, Մոտօնի անտառին մէջ կազմակերպուած դաշտահան-դէսին:

Վարչութիւն

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԿԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը 7 Օգոստոս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին իր ակումբին մէջ:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. ՄԻՆԱՍԵԱՆ» ենթակոմիտէի ժողովը, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ակումբին մէջ:

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ «Վռամեան», «Մուրատ», «Մշօ» եւ «Աքղութեան» խումբերու բոլոր ընկեր-ները, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Ակումբին մէջ՝ 2, Ռիւ տը լա Ցէֆանս:

ՕՐԱԿԱՐԳ՝ Ըրջ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն:

Գաւառ

ՊՈՒՎԼԱՌ ՕՏՏՈՅԻ «Վռամեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը, 8 Օգոստ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, ծանօթ վայրը: կարեւոր օրակարգ: Ներ-կայանալ անդամատետրով:

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի բո-լոր ընկերները Շաբաթ. 7 Օգոստոս երեկոյեան ժամը 8.30ին «Զարդարեան» գրադարանը, 181 Cours Lafayette: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

Ժողովը պիտի շարունակուի կիրակի, 8 Օգոստոս առտուան ժամը 8ին, իսկ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, նոյն հաւաքատեղին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Իշխան» խումբը ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները 7 Օ-գոստոս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին:

ՊՈՄՈՆի «Զաւարեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 6 Օգոստոս, Ուր-բաթ երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Առնուվիլի Հ. Յ. Դ. «Վարդան» ենթակոմիտէի կողմէ 6 Օգոս-տոս, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին Պ. Ն. Նիկողոսեանի սրճարանը, Առ-նուվիլ:

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Ռ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Նիւթ՝ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐՈՒ ԻՆՔՆԱՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱԶԴԱԿՆԵՐԸ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

8 Օգոստոս, կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն Մէօտոնի ան-տառը, պաղ աղբիւրին մօտ (Tapis Vert):

Նուագ, պար, երգ, արտասանութիւն եւլն.:

Թոմպոլա, պիւֆէ մատչելի գիներով

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Շոգեկառք առնել Էնվալիտէն, իջնել վ.ալ Ֆլէօրի:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Իսի-Լէ-Մուլինոյի Հ. Յ. Դ. «ԶԱՒԱՐԵԱՆ» ԿՈՄԻՏԷԻ կողմէ 29 ՕԳՈՍՏՈՍԻՆ: կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Հ. Յ. Դ. «ԱՆՏՕՔ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻՆ ԿՈՂՄԷ ՀԱՅ ՀԵՐՈՍՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

կիրակի, 8 Օգոստոս, առաւօտէն մինչեւ իրիկուն, 25 Ռիւ տիւ Սոլօ, «ՊՕՆ ԱՔԷՕՅ»ի ծառախիտ պարտէզին պաղ աղբիւրին քով:

Կը նախագահէ Ընկ. Ա. ՊՕՂԻԿԵԱՆ

Կը խօսի Ընկ. Մ. ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

Ձոխ պիւֆէ: Ուտելիքները կարելի է բերել միասին:

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— փլաս տիւ փէօփլէն առնել հանրակառք, իջնել փլաս Պէլ Վիւ, եւ հիւանդանոցի ետեւի պզտիկ դուռին առջեւէն 100 քայլ վեր ելլել եւ դառնալ աջ: Անձրեւի պարագային մասնաւոր պատսպարան:

Քեմանչիոտ Ուրբէնի նուագահանդէսը

Տեղի կ'ունենայ 7 Օգոստոս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ԺԱՆ Տ'ԱՐՔԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, ՍԷՆ ՇԱՄՈՆ

Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme, PARIS (13e) Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅ-ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Թիւ 35 (Օգոստոս)

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Ցղի կնոջ առողջապահութիւնը (ՏՈՔԹ. Կ. ԽԱՆ...ԵԱՆ).— Կ'ուզէ՞ք ճաղատ դառնալ (Փրոֆ. ՎԻՆՔԼԷՐ).— Վախճանագեղձ... սեռային խնդիրներու մէջ (ՏՈՔԹ. Գ. ՍԵՐՈԲԵԱՆ).— Խաղողակերութիւն (ՏՈՔԹ. Բ. ՆԱԶԱՐԵԱՆ).— Ի՞նչպէս մնալ միշտ երիտասարդ (ՏՈՔԹ. ... ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ).— Քիմիական պատերազմ (ՏՈՔԹ. Վ. ՁԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ).— Պատասխաններ բաժանորդներու բժշկ. հարցումներուն եւ առողջապահական առածներ:

Տարեկան բաժնեգինը Ֆրանսա՝ 25 ֆրանք, արտասահման 30 եւ 35 ֆր. Դիմել 17, Ռիւ Տամէմ, Փարիզ:

"ՎԷՄ"

Լոյս տեսաւ Վէմի ԺԹ թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.

ՎԱՀԱՆ ՄԻՆԱԽՈՐԵԱՆ՝ Արհաւիրքի օրեր: Յ. ՔԻՒՐՏԵԱՆ՝ Հայ եւ Ար... հնագոյն յարաբերութիւնները: ՏՈՔԹ. ՎԱՀՐԱՄ ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ՝ Յուշատե-րէս, Հայ — հայկական բանակցութիւնները: ՀՄ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ՝ Դէպք... Վասպուրականում, Մի քանի ճշդումներ: Ս. ՎՐ.՝ Հայ եկեղեցու միասն... կանութիւնը, Ընծայեցի, Անցեալք, Ատրպետ, Հայաստան Գէորգեան, Ջ... Մաթիկեան, կեանք եւ Մշակոյթ, Գրականութեան վիճակը Հայաստանում, Րաֆֆիի յոբելեանը, Մուրատ Ռաֆայէլեան վարժարանի հարիւրամեակը, Քաղաքային թանգարան Երեւանում, «Մարջան» օպերա: Գիրք եւ մամուլ, Հրատարակութիւններ վիճակը Հայաստանում, Րաֆֆիի երկերը, Նուպարեան մատենադարան, Գրախօսական, Մ. Օրախելաշվիլի՝ «Ս. Օրջոնիկիձէ», Ն. Բաղալեան, Ն. Հանգոյց՝ «Մեր կանոնագիրը», Ս. Վ. յաւելուած, Վռամ եպ. Մանկունի, «Գէորգ Դ. եւ իր ժամանակը»:

ՆՈՐ ՏԱՐՈՒԱՆ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ.— Ֆրանսա եւ Սու-րիա 60 ֆրանք, Ամերիկա, Բրիտանական կայսրութիւն, Եգիպտոս 4 տո-լար, Մնացեալ երկիրները 3 տոլար:

Կանխիկ վճարող նոր բաժանորդներու համար նախորդ տարիներու թիւերը կէս գինով: Դիմել՝

S. VRATZIAN, 13, Rue des Platanes, Cité Jardins de Plessis-Robinson (Seine)

ԲՆԱԿԱՎԱՅՐՍ

»»»» o ««««

Վերը երկինքին նայեցայ եւ յիշեցի Նիւ Եորքը: Դեռ հազիւ տարի մը ա-ռաջ հոն կը բնակէի, երբ քսան տա-րեկան էի: Բայց ինծի կը թուէր, թէ այդ տարը, քսան կամ հարիւր տարի առաջ էր: Ու կ'ըթուէր, թէ ես երբեք ապրած չէի հոն, կամ միայն կ'երա-զէի, թէ հոն ապրած էի. երազ մը երկար ամառուան ու ձմեռուան հեղ-ձուցիչ ու խոնաւ տաքութեան, խենթ շէնքերու, խենթ բազմութիւններու, խենթ գետնուղիներու. եւ յետոյ խիստ ցուրտի, փոթորիկի եւ սեւ ու անարեւ երկնքի: Ապա անտունու-թիւնն ու քաոսը եւ շնչելու օդի չգո-յութիւնը, ու յետոյ սեւ երկինքը, նո-րէն ճերմակ ձիւնը եւ ցուրտը, ու վերջապէս նոյն խենթ քաղաքը ամէն ատեն:

Հօրեղբօրորդիս անգլերէն կը խօ-սէր, իսկ ես կը խօսէի թէ անգլերէն եւ թէ հայերէն: Յետոյ ան ալ սկսաւ խօսիլ թէ անգլերէն եւ թէ հայերէն: Ժամանակ մը վերջ երկուքս ալ ըս-կսանք միայն հայերէն խօսիլ:

— Խե՛ղճ Քերոր, ըսաւ հօրեղբօրոր-դիս, խե՛ղճ, խե՛ղճ, խեղճ: Ատեն մը ան կը քալէր, բայց այլ եւս չի քա-լեր:

Հօրեղբօրորդիս երկու ափերը շար-ժեց, որ Հայերու համար կը խորհր-դանշէ բանի մը վերջանալը:

— Վերջացա՞ւ, աւաղեց ան:

— Հաց ուտենք եւ յիշենք, աւել-ցուց հօրեղբօրորդիս:

Կերանք բոլոր սանտուիչները: Յե-տոյ սկսանք քալել դէպի ինքնաշար-ժը, որպէսզի դարեջուրն ալ կարե-նայինք խմել:

Ճամբու ընթացքին կենդանիներ կամ թռչուններ չհանդիպեցան, ո-րոնց վրայ կրակէինք: Շատ մը տեսակ պզտիկ երգող թռչուններ կային, բայց չկրակեցինք անոնց վրայ:

— Եկուր ողջունենք աշխարհի բա-ցակայ բնակիչները, խօսեցաւ հօրեղ-բօրորդիս:

— Ատիկա աղնիւ մտածում մըն է, հաւանեցայ ես:

Վերցուցինք զէնքերը եւ ուղղեցինք դէպի երկինք:

— Բոլոր մեռածներուն, ըսաւ հօ-րեղբօրորդիս:

Կրակեցինք զէնքերը: Զայնը կէս խենթ, կէս ողբերգական էր:

— Քերոբին, ըսի ես:

— Հարլան Պիչէին, ըսաւ հօրեղբօր-որդիս, եւ նորէն կրակեցինք:

— Այն ամէնքին, որոնք կ'ապրէին երկրիս վրայ ու մեռած են հիմա, շա-րունակեց հօրեղբօրորդիս:

Կրակեցինք զէնքերը:

Հրացանը տասն անգամ աւելի աղ-մուկ կը հանէր, քան քսաներկուքնոց ատրճանակը:

— Հրացանը ինծի տուր յաջորդին համար, ըսի ես:

Հօրեղբօրորդիս ինծի տուաւ հրա-ցանը, եւ ես ալ իրեն տուի քսաներ-կուքնոցը:

— Ո՞վ պիտի ըլլայ յաջորդը, հար-ցուց հօրեղբօրորդիս:

— Հօրս, պատասխանեցի ես եւ քա-շեցի ձգանը: Հրացանը ուժեղ կերպով ցնցեց:

— Հօրս, ըսաւ հօրեղբօրորդիս:

Նորէն կրակեցինք:

— Մեծ հօրս, ըսի ես:

— Գրիգոր Լուսաւորչին, գոչեցի ես:

— Պետրոս Դուրեանին, ըսաւ հօ-րեղբօրորդիս:

— Րաֆֆիին, ըսի ես:

Քիչ մը կը քալէինք, յետոյ կը կանգ-նէինք, մեռածի մը անունը կուտա-յինք ու կը կրակէինք զէնքերը՝ ողջու-նելու համար:

— Անդրանիկին, ըսաւ հօրեղբօր-որդիս:

— Խեչոյին, ըսի ես:

— Խե՛ղճ Խեչօ, հառաչեց հօրեղբօր-որդիս հայերէն:

— Մուրատին, ըսի ես:

Այսպէս մենք ողջունեցինք շատ մը մեռած հայ զինուորներ, գիտնա-կաններ, գրողներ ու եկեղեցական-ներ: Մենք ողջունեցինք նաեւ շատ մը ուրիշ մեռած մեծ մարդիկ:

Բլուրներուն մէջ շատ աղմուկ հա-նեցինք, բայց հոգ չէր, որովհետեւ մեր շուրջ ուրիշ մարդ չկար:

Երբ ինքնաշարժին քով վերադար-ձանք, գարեջուրը այնքան պաղ չէր, որքան առաւօտուն: Քիչ պաղ էր, բայց աղուոր կը խմուէր:

Խմեցինք գարեջուրը, հօրեղբօրոր-դիս երկաթէ ձողով դարձուց մեքե-նային զսպանակը, մտանք ինքնա-շարժին մէջ ու քշեցինք բլուրներէն դուրս դէպի տաք, խաղաղ, սիրուն հովիտը, ուր մեր բնակավայրն է աշ-խարհի վրայ մեր կեանքի ընթացքին:

Ո. ՍԱՐՈՅԵԱՆ

Թարգմ. անգլ.է Ս. ՁՆԿՐԵԱՆ

■ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆ ՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ այլ երկիրներ	200 »	100 փրանք	—

ՇԱԲԱԹ 7 ՕԳՈՍՏՈՍ
SAMEDI 7 AOUT 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3492 · Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ · Գին 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ ԿԸ ԾԱՂԿԻ՜Ն...

Երէկ տեղեկութիւն մը հրատարակեր էինք Պոլսոյ «Սօն Փոստա» թերթէն,— «Պիթլիսի խեղճութիւնը»:

Հետեւելով երբեմնի հայկական մամուլին, Թուրք թերթերն ալ սկսած են մասնաւոր թղթակցութիւններ հրատարակել գաւառի մասին,— «Մէմլէքէթ հապէրլէրի»: Կան թերթեր ալ որ յատուկ թղթակիցներ ղրկեցին այս վերջին տասը տարիներու ընթացքին, մինչեւ արեւելեան նահանգները, եւ կը շարունակեն ղրկել:

Որքան ալ թերխաշ ըլլան, այդ գրութիւնները կը պարունակեն ուշագրաւ տեղեկութիւններ: Ամէն պարագայի մէջ, նշանակալից է երեւոյթը: Թէեւ լայն ազատութիւն տրուած չէ թղթակիցներուն, իրենց բոլոր տեսածները նկարագրելու համար: Ցածախ ալ թղթակիցները իրենք են որ հայրենասիրութիւն կը սեպեն պարտկել բուն իրականութիւնը կամ «տէսթան» երգել:

Բայց եւ այնպէս, որքան կրցած ենք հետեւիլ, մենք եւ մեր աշխատակիցները,— մինչեւ հիմա հրատարակուած թղթակցութիւնները առ հասարակ շատ ալ վարդագոյն պատկեր մը չեն ներկայացներ:

Պատելով Պիթլիսի նահանգին կամ քաղաքին մէջ, Թուրք թղթակիցը կ՚ողբա՛յ գաւառօրէն.

— «Ճամբաները անկանոն են եւ աւերուած: Տեղ տեղ բնաւ ճամբայ չկայ: Դպրոցները անբաւարար են, պակաս, անկազմակերպ: Ընկերային կեանքը խեղճուկրակ ... Անցեալ տարի աչքէս բովս տեսայ ամէն բան ... Միամիտ եւ անգիտակից գիւղացին կը խորհի թէ տակաւին սուլթաններու շրջանն է եւ զէնքի ուժով կ՚երթայ ամէն բան:

Մասնաւորապէս ծանրանալով դպրոցներու խեղճութեան վրայ, Թուրք թղթակիցը կը գրէ թէ «ամբողջ նահանգին մէջ հազիւ 11 նախակրթարաններ կան, անոնց ալ չորսը միայն լրիւ ընթացք ունին»: Դեռ աւելին.

— «Ամբողջ բնակչութիւնը 73,600 հոգի կը հաշուեն: Եթէ դպրոցականներու թիւը 10 առ հարիւր հաշուենք, 7390 աշակերտ կ՚ունենանք, մինչդեռ 11 նախակրթարանի մէջ միայն 900 հոգի ունինք»:

Գալով ճամբաներուն, հազարաւոր վկաներ կը հաստատեն, նոյն ինքն թղթակցին բերնով.

— «Ճամբայ չունի՛նք, չունի՛նք, չունի՛նք ...»:

Այս նոյն ողբաձայն կանչը կ՚արձակէ «Ճիւմհուրիէթ»ի թղթակիցն ալ, նկարագրելով «Արեւելեան Անատոլուի գիւղերն ու քաղաքները»:

Ահա ծերունի մը կը տրտնջայ իր բերնով.

— «Հողին բռելիք չկայ, բժիշկ չունինք, դայեակ չկայ, ճամբաներ կ՚ուզենք»:

Այս նկարագրութիւնն ալ կը վերաբերի Տիգրանակերտի նահանգին.

— «Տիարպէքիրի, Մարտինի, Ուրֆայի եւ Սղերդի շատ մը գիւղերը անջրդի են: Անապատներ ու անբնակ վայրեր շատ կան: Ժողովուրդը իբրեւ աղբիւր ջրհորներ միայն ունի, զորս պիր կը կոչէ: Այս կարգի ջուրեր խմողները ընդհանրապէս գունատ, հիւանդկախ ու անհոգի են: Կմախք մըն է մարդը, դիակ մը:

Ձերմը համաճարակի բնոյթ ստացած է: Իսկ ամառը՝ փոքրիկ, վտանգաւոր ու տարափոխիկ հիւանդութիւններ, աւելի ճիշդ՝ ժանտախտ: Ամէն քայլի կը հանդիպիս տղոց՝ վտիտ ոտքերով, խոշորգլուխ ու փորով մը՝ մարմինէն խոշոր: Դեղնած, մեղրամոմի գոյն: Այս հանդիպումները այնքան եղերական են որ, կը բաղձաս փորձանքներու կամ անէծքի ենթակայ ըլլալ»:

Մոռցանք յիշել որ այս երկու թղթակիցները եւ ուրիշներ ընկերացած էին վարչապետ Իսմէթ Ինէօնիւի վերջին պտոյտին: Ապա ուրեմն իրենց տպաւորութիւնները գրած են անոր բարեհաճութեամբ, եթէ ոչ թելադրութեամբ:

Ուրեմն, նոյն ինքն Թուրք թերթերու վկայութեամբ քամալական յեղաշրջումէն 15 տարի վերջն ալ, «արեւելեան Անատոլուն» կը ներկայացնէ այն վիճակը որ գաղտնիք չէր մեզի համար, երբ ժողովուրդ ունէինք Թուրքիոյ մէջ ...

— Դպրոց չկայ, ճամբայ չկայ, դեղ ու բժիշկ չկայ, խեղճութիւն եւ թշուառութիւն ամէն կողմ:

Թուրք թղթակիցները տակաւին չեն խօսիր այն միւս չարիքներու մասին, որ կը տիրէին իրենց պապերուն եւ հայրերուն օրով,— հարստահարութիւն, կեղեքում, աւազակութիւն, աւարառութիւն, ջարդ:

Եթէ այսօր Հայեր չկան արեւելեան նահանգներուն մէջ, կան Քիւրտերը,— անոնք որ իրենց գործիքներն ու աջակիցներն էին, մինչեւ Մեծ Պատերազմը, մեր արիւնը լափելու համար, եւ այնուհետեւ դարձան իրենց զոհերը, նոյն գազանաբարոյ քաղաքականութեամբ:

Ո՞ր Թուրք թերթը պիտի համարձակէր պարզել նաեւ կացութեան այս երեսը,— ամբողջ քաղաքներ եւ գիւղեր քարուքանդ, անհամար բազմութիւններ (Քիւրտեր) տեղահան, արեան բաղնիքներ ու գետեր այն ճամբաներուն վրայ ուր տակաւին կը ճարճատին հայկական ոսկորները, կախաղաններ, որոնք անտառ մը կրնային կազմել, անհամար քիւրտ աղջիկներ եւ մանուկներ աւարի տրուած կամ չուկան ծախու հանուած:

Եւ աւե՜ր, աւեր: Անապահովութիւն մը համատարած, որուն առջեւ բուերն անգամ փախուստ կուտան:

Արդարեւ, կը ծաղկի՜ն արեւելեան նահանգները — ահա ծաղիկները յօշոտուած ժողովուրդի մը արեան ու անէծքին:

Կրնաք վստահ ըլլալ որ Բիւրակնի առուներն ու անմահ ծաղիկներն անգամ ցամքած, չորցած, առնուազն ճամբայ կամ գոյն փոխած են, այդ նոյն արիւնին ու անէծքին զօրութեամբ ...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ի՞ՆՉ Կ՚ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Անվերջ մաքրագործումներ եւ ձերբակալութիւններ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի.—

Ստալինի մաքրագործումը այժմ հասած է մինչեւ հեռաւոր Տաճկաստանի Հանրապետութիւնը, Աֆղանիստանի սահմանագլուխին վրայ: Հետեւեալ պաշտօնատարները «ժողովուրդի թշնամիներ եւ ճափոն — գերման փաշականութեան վայրագ լրտեսներ» հռչակուեցան.— Հանրապետութեան նախագահը՝ Շոթէմօր, Կեդր. Գործադիր Կոմիտէին քարտուղարը՝ Իմամով, փոխ-վարչապետը՝ Կատին, դատական գործավարը՝ Շիրինով, Երկր. Համայնավարներու Միութեան քարտուղարը՝ Գերասիմով:

Այս առթիւ քուէարկուած կուսակցական բանաձեւը նախագահ Շոթէմօրը կը ներկայացնէ իբրեւ «Թունդ ազգայնական վեթերան լրտեսը օտար պետութեան մը, որ շրջապատուած էր ամէն տեսակ թափթփուքներով եւ աւատական — դրամատիրական բանտ մը կը պատրաստէր տաճիկ ժողովուրդին համար»:

Կատինի համար բանաձեւը կ՚ըսէ թէ «բռնուեցաւ կարմիր ձեռքերով, երբ խափանարար արարքներ կը կազմակերպէր ճարտարարուեստութեան մէջ, օտար պետութեան մը հրամանով»: Իմամով եւ Շիրինով կ՚ամբաստանուին իբրեւ «սուր քաղքենի ազգայնական դրդիչներ ահաբեկչական արարքներու ընդդէմ հաւատարիմ պոլշեւիկներու»: Կը մեղադրուին նաեւ իբրեւ քանդիչներ հաւաքական տնտեսութեանց: Գերասիմով կ՚ամբաստանուի թէ «փորձած է Թրոցքիական խմբակ մը կազմել տեղական երիտասարդութեան մէջ»:

Տաճկաստանի համայնավար կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէն կը յայտարարէ թէ «այժմ անհետացած են բոլոր տարրերութիւնները Թրոցքիականներու, աջակողմեաններու եւ քաղքենի ազգայնականներու»: Եւ կը խոստանայ արթնութեամբ հսկել, հետապնդել ժողովուրդի թշնամիները եւ հաւատարմութեամբ ծառայել Ստալինի:

Հարաւան Ուզպէկիստանի Հանրապետութեան կառավարութիւնը մաքրագործուեցաւ յունիսին, կորսնցնելով իր վարչապետը՝ Ֆէյզուլլահ Խոճայեւ, եղբայրը՝ առեւտրական գործավար Տուրսուն եւ ուրիշներ:

Նովորոսիյքէն (Սեւ ծով) հասած հեռագիր մը կ՚ըսէ թէ տեղական առեւտրի մահուան դատապարտեց խորհրդային հաստատութեան երեք պաշտօնատարներ, եւ 10ական տարուան՝ ուրիշ քանի մը հոգի որոնք աւրուած միս ծախեր էին:

** Վերջին լուրերու համաձայն, ձերբակալութիւնները կը շարունակուին Ուկրայնայի մէջ: Արդէն իսկ պաշտօնանկ եղած են ելմտական գործավարը եւ օգնականը, քաղաքական բիւրոյին երկու անդամները (երկուքն ալ Հրեայ), իբրեւ պատասխանատու հակայեղափոխական քարոզութեանց: Բանակին մէջ ալ զոհեր պակաս չեն: Զօր. Ամէլին, Քիէվի զինուորական շրջանին քաղաքական ղեկավարը, պաշտօնանկ եղած է: Նոյն իսկ լուրեր կան թէ գնդակահարուած է:

Մաքրագործումը անխնայ կը շարունակուի նաեւ Մոսկուայի մէջ: Վերջին զոհերէն մէկն է Ազոսիեւ, նախագահ մշակութային յարաբերութեանց ընկերութեան (Վոքս), որ կուսակցութեան անդամ էր 1907էն ի վեր:

Մոռցուած հարուած մը ճարտարագործութեան

»»»» o ««««.

«Մաթէն»ի ռուսական բաժնին աշխատակիցը այսպէս կը կոչէ մաքրագործման թափը, հաղորդելով հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

Մինչ Ճէրժինսկի՝ Չեկային հիմնադիրը «դասակարգային թշնամին» կը հալածէր, իր յաջորդը՝ Եէժով կ՚ոչնչացնէ յաղթական դասակարգը: Իր վերջին հարուածները կը սպառնան վերէն վար կազմալուծել Խ. Միութեան ճարտարագործութիւնը եւ փոխադրութիւնները: Ծանր ճարտարագործութեան մէջ կարմիր տնօրէններուն երեք չորրորդը ձերբակալուած են. իսկ թեթեւ ճարտարագործութեան մէջ՝ աւելի քան կէսը: Չեկային ձեռքը ինկած են նաեւ քիմիական ճարտարագործութեան բոլոր վարիչները, որոնք կ՚աշխատէին ազգային պաշտպանութեան համար: Նոյնպէս երկու թնդանօթարաններու եւ օդանաւի վեց գործարաններու վարիչ պաշտօնեաները: Դարձեալ հինգ օդանաւային գործարաններու տնօրէնները եւ նաւագործարաններու 15 ճարտարապետներ ձերբակալուած են: Այս կալանաւորներէն 20 հոգի գնդակահարուած են յուլիսին: Երկաթուղիներու ճիւղին մէջ, գնդակահարուած են փոխ-գործավար Լիֆշից, երեք վարիչներ՝ Ռուտի, Պէլիկ եւ Արնոլտով, ինչպէս եւ երեսուն գլխաւոր ճարտարապետներ: Իսկ ձերբակալուած են տասը վարիչներ, հարիւր ճարտարապետներ, հազարաւոր պաշտօնեաներ եւ ծառայողներ:

Ծովային եւ գետային փոխադրութեանց գործավարութեան մէջ, ձերբակալուած են դեր-գործավար Ժուրրա, շոգենաւային ընկերութեանց ինը տնօրէններ եւ հարիւրաւոր պաշտօնեաներ: Ճարտարագործութեան միւս ճիւղերն ալ նոյնքան ծանր խստութեանց ենթարկուած են:

Մինչ այս մինչ այն, Ռուծուտաք, փոխ-վարչապետը, որ մասնաւորապէս կը վարէր ճարտարագործութեան ղեկավարութեամբ, քշուեցաւ եւ իր տեղը անցաւ Չուբար (ռուս):

Բոլորին դէմ ալ միեւնոյն ամբաստանութիւնները կ՚ըլլան.— լրտեսութիւն, խափանարար գործեր եւն.: Երէկուան «աշխատանքի հերոսները» դարձած են հասարակ չարագործներ եւ դաւաճաններ:

Տիմիթրո՞վն ալ այլէ իմկալ

»»»» o ««««

Լոնտոնի «Սթար» թերթը կը գրէ թէ նոր վտարումներ կը նախատեսուին Խ. Միութեան մէջ եւ թէ զարմանք պիտի չպատճառէ նոյն ինքն Կոմինտէրնի ընդհ. քարտուղարին՝ Տիմիթրովի անկումը: Այս վերջինը, որ մեծ ազդուկ հանեց Լայփցիկի դատավարութեան առեն, շատ մօտէն խառնուած է Խ. Միութեան արտաքին գործերուն եւ մասնաւորապէս Սպանիոյ հանդէպ հաստատուած քաղաքականութեան: Թերթին կարծիքով, ազգայնական Ռուսերը կ՚ուզեն որ իրենց արտաքին գործերու վարչութիւնը ազատ մնայ ոչ-ռուս տարրերէ եւ եթէ Ստալին տեղի տայ այս կէտին վրայ, շատ մը անակնկալներ պիտի պատահին:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԴԺՈԽՔԻ ՄԱՍԻՆ

—o—

Վահէն կ՚ըսէ թէ կարգը իմս է տոմս գրելու:

— Ձայնդ չելլեր նորէն:

— Դուք գիւղ չէ՞ք գացած, ձոր ու գետակ չէ՞ք տեսած: Ամրան, Օգոստոսի շողերուն, կը ցամքին ջուրերը: Արազն ալ ցամքած է հիմա, դժոխային այս տաքերուն:

Ի՜նչ տաք է, դժո՜խք իրապէս:

Ու միտքս ինկան դժոխքի բոլոր նկարագրութիւնները: Չեմ գիտեր թէ մեր հայերէն «դժոխք» բառը ուրկի՞ց կը ծագի, բայց լատիներէնի մէջ «դըժոխք» կը նշանակէ ցած,— արդարեւ զանազան ազգերու մէջ դժոխքը կը պատկերացուի երկրին տակը: Եւ ընդհանրապէս հնոցի պէս բան մը:

Բրահմական կրօնքին մէջ, դժոխքը, որուն կը տրուի *Նարաքա* անունը, կը պատկերացուի իբրեւ ստորերկրեայ տանջարան մը, սատանաներու բնակարանէն ալ վար:

Պուտտայական կրօնքին համաձայն, դժոխքը (*Նիրայա*) բաժնուած է զանազան գօտիներու, ուր կը նետուին մեռելները եւ կ՚այրուին, կը սղոցուին, կը մրճահարուին, կը ջարդուին, կը ճզմուին, բզիկ բզիկ կ՚ըլլան իրենց գործած մեղքին աստիճանով:

Ճափոնցիները երկու դժոխք ունին, *Ճիգոկու* եւ *Եոմոցու-քունի*: Գարշահոտութեան բոյն մը, ուր կը հոտին մեռելները:

Չինական դժոխքը, որ կը գտնուի գետնին տակ, չարչարանք չենթադրեր:

Եգիպտական դժոխքը, ուրկէ արեւը կ՚անցնի՝ երբ գիշերը կ՚իջնէ ողջերուն վրայ, այնվայրն է ուր մեղաւորները կրկին անգամ կը մեռնին,— կ՚ոչնչանան: (Մինչարդարները յարութիւն կ՚առնեն տարբեր կերպարանքի մը մէջ):

Ասորաբաբելական դժոխքը, *քիկալլու*, որ կը գտնուի գետնին տակը, խոր պարիսպներով շրջապատուած վայր մըն է, որուն դռները կը պաշտպանեն սատանաներ եւ հրէշային կենդանիներ: Իւրաքանչիւր դռնէ անցած ատեն՝ մեռելը կը հանէ իր զգեստներէն մին, մինչեւ որ մերկանայ:

Դժոխքին մէջ կը տիրէ խաւար, աղջամուղջ: Մեռելները ուտելու համար ունին՝ փոշի եւ ցեխ:

Յունական դժոխքը, *Հադէս*, կը գտնուի գետնին տակը, ուր կը մտնեն մեռելները մասնաւոր նաւակով մը անցնելով Ստիւքս գետէն: Մեռելները այնտեղ շուք կը դառնան ու կը թափառին ձանձրախտէ տառապելով: Դժոխքին դրան առջեւ կը սպասէ Կերբերոս շունը:

Մազդէական կրօնքին համաձայն դժոխքը անդունդ մըն է, ուր կը նետուին անարդար մեռելները:

Եբրայական դժոխքը ծանօթ է *գեհէն* անունով, ուր ամէն չարչարանքի կ՚ենթարկուին մեղաւորները:

Իսլամական դժոխքը, որ կը կոչուի *Էլ-Սաքար*, այն վայրն է, ուր մեղաւորները կը նետուին կրակի կամ սառի մէջ, եռացող ջուրի կամ կուպրի մէջ:

Տեսա՞ծ էք, պիտի հարցնէք, այդ դժոխքները, որոնց նկարագրութիւնը կ՚ընեմ: Արուեստագէտները հազար ձեւերով ներկայացուցած են այդ դըժոխքները: Եւ երբ կ՚երեւակայեմ միջնադարեան արուեստագէտներու ստեղծած դժոխանկարները, սարսուռ մը կը զգամ:

Ու վերադառնալով, այս անտանելի եւ դժոխային տաքերուն, զոհութիւն կուտամ դժոխոց Աստուածներուն, որ աւելի մեծ չարչարանքներէ փրկեր են զիս.

— Հապա եթէ հայկական դժոխքը նետէին զիս, Երեւանի դժրախտ գրողներուն հետ: Կ՚ենթադրեմ որ ոչ մէկ դժոխք այնքան անհանդուրժելի է, որքան այն տանջարանը, ուր նետուեցան, վերջերս, Հայաստան կարմիր դրախտավայրէն արտաքսուած գրողները:

ԱՐԱՋ

10 առ հարիւր զեղչը պիտի ջնջուի

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ նախարարական խորհուրդը իր օգոստ. 20ի նիստին մէջ պիտի ջնջէ 10 առ հարիւր զեղչը զոր կատարած էր Լավալի կառավարութիւնը, բնակարաններու վարձքին վրայ, 1935 յուլիս 16ի հրամանագրով: Այդ պարագային, հին վարձքերը պիտի վերահաստատուին յառաջիկայ հոկտեմբերէն սկսեալ: Կառավարութիւնը պայման պիտի դնէ որ այս յաւելման փոխարէն տանտէրները նորոգութիւններ եւ բարեփոխումներ կատարեն, աշխատանք ճարելով գործազուրկներուն:

Փարիզեան շրջանի վարձակալներու դաշնակցութիւնը բողոքելով այս առաջադրութեան դէմ, ցոյց մը կը պատրաստէ յառաջիկայ հոկտեմբերի համար:

Պաղեստինի խնդիրը մինչեւ վերջ

Սիոնականներու համագումարին մէջ նոր հոսանք մը յառաջ եկած է,— հրէական ինքնավար պետութիւն մը հաստատել Պաղեստինի մէջ, կապուած՝ բրիտանական կայսրութեան հետ: Այս տեսակէտին կուսակիցները չեն ուզեր շատ բաց խօսիլ, նկատելով որ ճիշդ այս միջոցին Ազգաժողովին հոգատարութեանց յանձնախումբն ալ կը քննէ Պաղեստինի խնդիրը:

Ինչպէս գրած էինք, Իրաքի կառավարութիւնը բողոքած է Պաղեստինի բաժանման ծրագրին դէմ: Բողոքագիրը յիշելով Իրաքի կատարած հաշտարար դերը՝ Պաղեստինի խռովութեանց առեն, դիտել կուտայ թէ այդ երկրին բաժանումը այնպիսի անարդարութիւն մը պիտի կազմէ որուն հետեւանքները կարելի չէ նախատեսել: Բողոքագիրը կ՚աւելցնէ թէ Իրաքի կառավարութիւնը լրացուցիչ ծանուցագիր մը պիտի ուղղէ Ազգերու Դաշնակցութեան, աւելի մանրամասն առաջարկներ ներկայացնելով:

** Իտալիա ոչ միայն մասնաւոր ուշադրութեամբ կը հետեւի այս անցուդարձին, այլ եւ իր խօսքը պիտի ըսէ, իբրեւ անդամ Ազգաժողովին հոգատարութեանց յանձնախումբին: Բայց առ այժմ լռութիւն կը պահէ, չխանգարելու համար անգլեւիտալական մերձեցումը: Իրազեկներ կը կարծեն թէ Իտալիա պիտի չհակառակի Պաղեստինի բաժանման, եթէ Մեծն Բրիտանիա ճանչնայ Եթովպիոյ գրաւումը:

** Հալէպի մօտ Հրեաներ տոմսակ գներ էին, համագումարին վիճաբանութեանց մասնակցելու համար, բայց մէկ ժամ սպասելէ վերջ տեսան որ խորհրդակցութիւնները գաղտնի կը կատարուին: Արդարեւ, որոշուած էր այսուհետեւ գունփակ կատարել վերջին քանի մը օրերու նիստերը, նկատի առնելով կացութեան փափկութիւնը:

Կացութիւնը Սուրիոյ մէջ

Տէր Զօրէն հասած վերջին լուրերը կը հաստատեն թէ կացութիւնը զգալապէս բարեփոխուած է վերին Ճէզիրէի մէջ, ուր վերջերս խռովութիւններ ծագած էին: Քննիչ յանձնախումբը Հասիչէի մէջ գործերը վերջացնելով, անցած է Տէր Զօր, անհրաժեշտ քննութիւնները կատարելու համար: Արդէն իսկ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

»»»» • ««««

ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Համագումարի որոշումներէն, վէճերէն եւ բանաձեւերէն դուրս, կային անաղմուկ երեւոյթներ, որոնց վրայ պէտք է կանգ առնել, հրահանգիչ դասեր քաղելու համար:

Պիտի ներեն իմ ընթերցողները, որ ես այստեղ գրի կ'ուզեմ առնել երեւոյթներ, տպաւորութիւններ եւ դէպքեր, որոնք թէեւ ենթակայական են, բայց հարազատ, անկեղծ ու միանգամայն իրական:

Իւրաքանչիւր ժողով ունի մէկ անբարբառ լեզու, որ կարելի է զգալ, լսել, դիտել եւ սակայն կարելի է ե՛ւ անուշադիր ըլլալ, ե՛ւ կարելի է ձեւակերպել ու շօշափելի դարձնել: Ես կ'ուզեմ ծանրանալ այդ երեւոյթներուն վրայ, որովհետեւ խորապէս համոզուած եմ, որ ատոնց մէջ է կուսակցութեան մը բարոյական ուժն ու հմայքը:

Առաջին ուշագրաւ երեւոյթը, որ աչքի կը զարնէր պետականացած մեծ կուսակցութեան մը համար, ընկերական անկեղծութիւնն էր: Բթամիտ, յաւակնոտ ու սեթեւեթ շարժումներ գոյութիւն չունէին: Մեծ ընտանիքի մը զաւակներն էին ամէնքն ալ: Կը խօսէին, կը վիճէին ու կը տաքնային, սակայն, նուիրական զգացում մը կար, որ ամէնքին կը միացնէր: Նախարարը երբեք չէր առնէր իր թղթապանակով գործիչը, վեթերանն ու շարքայինը՝ երբեք չէին զգացներ իրենց վաստակը: Ամէնքն ալ մէկ խոհալի եւ մէկ դաւանանքի զինուորներն էին:

Ահա ձեզ ընկերվարական նախարարները, օրուան իշխանաւորները: Կը խօսին, կը վիճին ու կը բացատրեն այնքան սրտառուչ անկեղծութեամբ, որ միայն հիացում կը պատճառէ: Ինչ կ'ըսեն անոնք:

— «Անփորձ էինք իշխանութեան: Չէինք գիտեր անոր խորխորատներն ու պահանջները, եւ, ուրեմն, անխուսափելի էին խարխափումները: Սակայն, այժմ գիտենք, ունինք իշխանութեան փորձ ու վաստակ»:

Ես չեմ գիտեր, ո՞ր իշխանաւորն է որ նման քաջութիւնն էունեցած խոստովանելու իր անփորձութիւնը իր կուսակիցներուն առջեւ... Ընդհակառակն, օրուան շատ մը իշխանաւորներ ամէն բանի մասին կը խօսին ու կը բարբառին, բացի իրենց սայթաքումներէն ու գործերէն:

Երկրորդ ուշագրաւ երեւոյթն էր փոխադարձ ընկերականութիւնը: Վարչապետ, նախարար, ղեկավար ու պատասխանատու գործիչ, երեսփոխան ու շարքային, ամէնքն ալ քով քովի, խառն նստած էին: Պլումը ինք, Օտ նահանգի պատգամաւորներուն հետ նստած ու պատգամաւորներու բազմութեան մէջ կորած էր: Ժողովական մըն էր սոսկ:

Բազմաթիւ անանուն երիտասարդներ, այլազան շրջաններու պատգամաւորներ, խօսք կ'առնէին, կը քննադատէին, կը գնահատէին ու կը պարսաւէին: Պլում եւ բազմաթիւ ծանօթ փայլուն անուններ ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընէին, նոյնիսկ կ'ընդմիջէին, կը վիճէին եւ ուղղումներ կը կատարէին: Յաճախ կը շնորհաւորէին ու կը քաջալերէին:

Ես չեմ գիտեր թէ արդեօք մեր արխուր իրականութեան մէջ այդպիսի նկատելի երեւոյթներ կատարուած ըլլան, բացի առասպելին նետուած անտարբեր հայեացքներէն... երբ անանուն մը կը խօսի:

Երրորդ պարագան Լէոն Պլումի անսահման ժողովրդականութիւնն էր: Պետական բացառիկ դէմք մըն է, որ կը վայելէ զանգուածներու փոթորկոտ համակրութիւնը: Ժողովէն դուրս թէ ներս, Պլումի գալն ու մեկնումը, երկարատեւ, խանդավառ ցոյցերու տեղի կուտար: Ժողովէն տակաւին ներս չմտած, ժողովրդական ցոյցերը կ'աւետէին անոր գալուստը: Ժողովականները կը վարակուէին: Ճառախօսը բեմին վրայ կանգ կ'առնէր, մինչեւ որ Պլում ներս մտնէր: Եւ յոտնկայս ցոյցերը կը շարունակուէին ժողովէն ներս ալ: Եւ այս բազմաթիւ անգամներ: Բարեբախտաբար շատ համեստ է Պլում: Պաղարիւն, խաղաղ ու բնականոն: Անժխտելի կուռք մըն է ան եւ Փօլ Ֆօրի բառերով՝ «Ընկերվարութեան հպարտութիւնը» Սակայն ովքե՞ր են անոր հրաշակը տարածողները: — Իր ընկերները, իր կուսակցութիւնը եւ իր գործերը: Շատ մը փայլուն անուններ ու պետական գործիչներ՝ Պլումի անուան առջեւ, իրենք զիրենք կը մատնէին բոլորովին ինքնամոռացման: Պիտի առարկուի թէ դիտմամբ է, որ կուռք մը կ'ուզեն ստեղծել, տուրք մը տալու համար արդէ ընդունուած կարգերուն: Բայց չէ՞ որ աւելի դժուար է կուռք ստեղծել, երբ մանաւանդ ենթական զուրկ ըլլայ այդ արժանիքներէն: Ո՛չ. պէտք է տեսնել ու չափել անոր արտակարգ ժողովրդականութիւնը, որ բնաւ բռնազբօսիկ չէ:

Ահա ինքն է կը խօսի, ի պատիւ իրեն տրուած հացկերոյթի մը, ուր վեց հազար հոգի մէկ մարդու պէս ոտքի, բռունցքները ցցած՝ «Միջազգային»ն է որ կը թնդացնէին.

— «Ես ոչինչ եմ ըրած արժանի ըլլալու համար ձեր այս բուռն խանդավառութեան: Ես ընկերվարական մըն եմ այնպէս, ինչպէս ձեզմէ ամէն մէկը, ես աշխատած եմ այնպէս, ինչպէս ձեզմէ իւրաքանչիւրը: Կուսակցութիւնը իմ վրայ պարտականութիւն մըն էր դրած, լաւագոյնս ըրի եւ իմ ամբողջ ուժով աշխատեցայ տարի մը շարունակ իմ ընկերներուս հետ, որոնք այստեղ են եւ որոնց անունները պիտի չտամ, բացի մէկէն, որ յաւիտենապէս բաժնուած է մեզմէ, — Ռոժէ Սալանկրօն: Այսօր կուսակցութիւնը կը գտնուի նոր դժուարութիւններու առջեւ եւ աւելի ձեր աջակցութեան եւ ձեր միութեան աւելի պէտք ունի այսօր, քան երէկ»:

Եւ կը տեսնէք, որ իշխանութիւնը բնաւ չէր չփացուցած այս գործիչները: Ընդհակառակն, անոնք իշխանութիւնը մօտեցուցած են կուսակցութեան: Կը զգայիք, որ այս գործիչներուն համար կուսակցութիւնը իրենց կեանքն է եւ կարելի չէ սակարկել նախարարական թղթապանակի մը հետ, ինչպէս պատահեցան շատերուն, այս վերջին տարիներու ընթացքին:

Եւ այս բոլոր պարագաները կուգան ըսելու, որ Ֆրանսայի Ընկերվարական կուսակցութիւնը աննախընթաց վերելքի մը մէջ կը գտնուի եւ հսկայական նուաճումներ կը կատարէ: Փօլ Ֆօր հպարտութեամբ կ'ըսէր թէ՝ «յիսուն տարուան մէջ հազիւ յիսուն հազար անդամ կրցանք ունենալ, մինչդեռ այս վերջին մէկ տարուան մէջ մեր թիւը արդէն կ'անցնի 230,000ը»:

Դիտելի էր նաեւ ուրիշ մխիթարական երեւոյթ մը, որ անտարակոյս մեծ ծաւալ պիտի ստանայ աստիճանաբար:

Ֆրանսայի Ընկերվարական կուսակցութիւնը ստեղծած է քարոզչութեան զանազան ձեւեր, ժողովրդական այլազան խաւերու մատչելի դառնալու համար:

Ահա ընկերվարական երիտասարդական կազմակերպութիւնը, «Կարմիր բազէները», կանացի Միութիւնները, համակիր խմբակցութիւնները, որոնք տարբեր տարիքի եւ տարբեր միջավայրերու մէջ, ընկերվարական գաղափարներ կը տարածեն անդադար եւ ապագայ սերունդ կը պատրաստեն:

Երիտասարդական կազմակերպութիւնը, 18էն 25 տարեկան, որ աւանդաբար պիտի ըլլար դժգոհ, բողոքող, ըմբոստ ու խարանող իր ղեկավարութիւնը, եւ որ շուրջ 60,000 անդամ ունի, չափազանց հաւատարիմ է կուսակցութեան ընդհանուր ուղեգծին եւ դժգոհ ձախ-յեղափոխական հոսանքէն ու անոր կատարած սանձարձակ քննադատութիւններէն: Այս երիտասարդութիւն է, որ կը գուրգուրայ իր ղեկավար ընկերներուն վրգուրայ իր ղեկավար ընկերներուն վրայ: Անոնք են, որ իրենց բոցավառ խանդավառութեամբ, ընկերներու ինքնապաշտպանութեան գործը կը վարեն:

Եւ միւս խմբակցութիւնները, ամէն մէկը, իրենց կարգին լծուած են շինարար ու ծաւալուն աշխատանքի:

Դժուար է առանց խռովիչ զգացումներու դիտել այս բոլորը եւ չըսել թէ որքա՛ն մենք պէտք ունինք նման ըմբռնումներու եւ նման գործելակերպերու:

Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ՁՈՒԻՑԵՐԻԱԿԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԹԱՓՈՐԸ

— • —

Քաղաքը շաբաթէ մը ի վեր անընդհատ կը պճնուի. դրօշներ, զինանշաններ, գոյնզգոյն եւ խայտաբղէտ. ամէն կողմ եւ ամէն քայլափոխի:

Զօրաւոր լուսարձակներ կը գեղեցկացնեն դրամատուները, պաշտօնատուները, եկեղեցիները, համալսարանը լուսաւորելու համար:

Կ'ուզեն մասնաւոր փայլ մը տալ, այս տարուան ըմբշամարտի համադաշնակցական մրցումներուն:

Այս մրցումները, որոնք չորս տարին անգամ մը կը կատարուին, այս անգամ տեղի կ'ունենան Լօզանի մէջ: Հազարաւոր ժողովուրդ է տեղափոխուած, երկրին զանազան վայրերէն հոս գալու համար: Հովիւներ, հողագործներ, պանրագործներ, «Արմայի»ներ իջած են իրենց սարերէն, տօնելու համար ազգային այս տօնը: Այո՝ պատուհանիս առջեւէն անցնող ամբոխին մէջ մարդեր կան, որոնք տարիներ խնայեր են՝ այսօր կարենալ իրենց հեռաւոր գիւղակէն մինչեւ հոս գալու համար: Վստահ թէ իրենց վերջին լուման կատարելապէս ծախսելէ ետքն է միայն որ պիտի խորհին կրկին իրենց գիւղակը բարձրանալ, ո՞վ գիտէ Ալպեան որ լերան վրայ:

Զուիցերիական համադաշնակցութիւնը ունի քանի մը ազգային կոչուած տօներ, որոնք ամէն չորս — հինգ տարին անգամ մը կը կատարուին մեծ շուքով: Այս տօներն են.— Նշանառութեան, ըմբշամարտի, մարզանքի, նուագի եւ երգի տօները եւ մրցումները: Ատոնք առիթներ են իրարու քով բերելու եւ աւելի մօտէն ճանչցնելու այլալեզու այս ժողովուրդին զանազան հատուածները:

Այս տարի ըմբշամարտի հանդէսները կը զուգադիպին Օգոստոս 1-ի ազգային տօնին, որ է Զուիցերիական Համադաշնակցութեան հիմնուելուն թուականը, աւելի 7 դար առաջ:

Սակայն, Զուիցերիացիներուն համար երեք բան նախընտրելի է.— Նշանառութիւն, թափօր կազմել եւ «Եաս» խաղալ (թղթախաղ մը):

Կարելի չէ երեւակայել որ եւ է հանդէս՝ առանց թափօր կազմելու եւ քաղաքին փողոցները ման գալու: Ահա՛, արդէն կը լսեմ նուագախումբերու ներդաշնակ չափերը, որոնք կը չեշտեն թափօրին քայլերը: Բազմութիւնը կը խռնուի մայթերուն վրայ, հազիւ թէ քանի մը ոստիկաններ հարկ կը տեսնեն միջամտել, կարգը պահելու համար: Ժողովուրդը՝ ինք գիտէ թէ ի՞նչ պէտք է ընել թափօրին անցքը չխանգարելու համար:

Ահա՛ թափօրին գլուխը, տասնեակ մը ոստիկաններ՝ իրենց տօնական օրերու համազգեստներուն մէջ արձանացած՝ համաչափ եւ փոքր քայլերով կը յառաջանան: Իրենց ետեւէն՝ նուագախումբ մը քայլերը կը չեշտէ իր պղինձներուն բոլոր ուժովը եւ ճամբայ կը բանայ՝ ըմբշամարտիկներու համադաշնակցային դրօշին, որ շրջապատուած խումբ մը հուժկու մարդիկներով, կը յառաջանայ հպարտօրէն:

Բայց, կարելի՞ է երեւակայել թափօր մը, առանց պաշտօնական անձնաւորութեանց: Ահա՛ եւ անոնք. արեւն քրտինք մտած, իրենց սեւ զգեստներուն մէջ հեւ ի հեւ կը ջանան հետեւիլ նուագին տուած չափերուն: Չեմ գիտեր ինչո՞ւ, առ հասարակ պաշտօնական անձնաւորութիւնները կ'ըլլան հաստափոր, հաւանաբար՝ իբրեւ հետեւանք այն յաճախադէպ ճաշերուն զորս այս պարոնները միշտ կը վայելեն: Արդէն քիչ յետոյ, նոր սեղան մը զիրենք պիտի ոգեւորէ:

Եւ կը սկսի իւրաքանչիւր նահանգի անցքը: Նախ՝ սկզբնական երեք նահանգները (քանթոն), — Իւրի, Շվից եւ Ունթէրվալտ: Ասոնց առջեւէն կը քալէ Վիլհէլմ Թէլ մը իր զաւակովը, աղեղը ուսին: Այս ան է, «որուն մասին պիտի խօսին այնքան ատեն որքան ատեն որ լեռը կը մնայ իր խարիսխին վրայ», կ'ըսեն Զուիցերիացիները: Անոր ետեւէն կը յառաջանան՝ մօրուսաւոր՝ եւ ուժեղ կազմով մարդիկներ, բոլորն ալ մեծ մասով հովիւներ լեռներէն:

Հիմա կարգը Պէրնցիներուն է: Տասնեակ մը սիրուն օրիորդներ կը բանան ճամբան ընկերակցութեամբ երկու արջերու,— Պէրնի խորհրդանշանը: Ամէնքը հագած են տեղական ազգային տարազներ: «Շուիցէրտէօյչ» (զուիցերիական գերմաներէն) մը կը լեցնէ մթնոլորտը եւ երբեմն ալպեան սուր կանչ մը կը պատռէ օդը, որուն կը պատասխանէ ուրիշ մը՝ հաւաքուած ժողովուրդէն: Դրօշներ՝ գոյնզգոյն կը խճողեն փողոցը:

Զուիցերիական 22 նահանգներու 22 տեսակ դրօշներէն զատ կան հարիւրաւոր համայնքներու մասնաւոր դրօշները, գոյներու ի՜նչ շռայլութիւն:

Սեւ ու ճերմակ դրօշներ, ահա Ֆրիպուրկցիները, բոլորն ալ «Արմայի»ներ, այսինքն խաշնարածներ Ալպեաններու վրայ եւ կը թնդայ «Ռան տէ վաշ»ը, այն երգը՝ որ ատենին Ֆրանսայի զուիցերիական գունդերուն արգիլուած էր երգել, հայրենաբաղձութիւնը չարթնցնելու համար զինուորներուն մէջ:

Եւ թափօրը կը շարունակէ իր յամր ու կանոնաւոր քալուածքը, շատեր ծաղիկներ կը նետեն: Կարգը Վալէզաններուն է այժմ, լեռնաբնակ այս չարքաշ ժողովուրդին: Անոնք եկեր են Էվօլէնտէն, Վալ տ'Անիվիէրէն եւ աւելի հեռու լեռներու մէջ կորսուած գիւղակներէ: Արդէն կարծէք կարօտցած են իրենց գիւղերը, իրենց ապառաժուտ եւ սառնապատ լեռները եւ ձայն մը կ'երգէ լեռներուն ու գիւղերուն կարօտի երգը:

Այժմ Ֆրանսական Զուիցերիան է որ կ'անցնի: Սիրուն եւ վայելչաքայլ Վօտուացիներ, իրենց ազգային տարազով առաջնորդելով իրենց հայրենակից մարդիկները:

Եւ այսպէս, դրօշներու, ծաղիկներու գունաղեղ հեղեղի մը մէջէն մօտ 2000 մարդիկներ կ'առաջնորդուին մրցադաշտ:

Քիչ վերջը՝ իւրաքանչիւրը իր ուժը պիտի ցուցադրէ, հակառակորդը ըդգետնելու իր ճիգին մէջ: Եւ վաղը՝ ճակատին դափնեպսակով մը, ուրախ սրտով եւ թեթեւ դրամապանակով մը պիտի վերադառնայ իր գիւղակը, իր լեռը:

Խօսակցութեան ի՜նչ պաշար, սակաւախօս լերան մարդոց համար եւ ի՜նչ գեղեցիկ տեսարան երկրի բոլոր զաւակներուն ընդհանուր եղբայրակցութեան:

ՊԵՐՃ

ԽՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Աթէնքի պաշտօնաթերթին մէջ հրատարակուեցաւ օրինագիծ մը, որ խիստ սեղմումներ կը հաստատէ բախտախաղերու վրայ, կարելի եղածին չափ սահմանափակելու համար անոնց հասցուցած հանրային վնասը:

Արգիլուած է նաեւ առանց յատուկ արտօնութեան զէնք պահել կամ պայթուցիկ նիւթեր պատրաստել: Ռադմանիթ, ձեռնառումբ կամ այլ վնասակար իրեր ունեցողները, հրամանագրի հրատարակութենէն վերջ տասը օրուան ընթացքին պէտք է իշխանութեան յանձնեն զանոնք:

Նոյն հրամանագրի մէջ որոշ յօդուածներ կան նաեւ խանութներու ցուցատախտակներուն շուրջ: Ամէն խանութ պարտաւորիչ կերպով պէտք է ունենայ յունարէն լեզուով ցուցատախտակ մը, որ պէտք է հորիզոնական ձեւով գրուած ցուցատախտակներէն վեր եւ խանութին ճակատը: Բացառիկ պարագաներու տակ եւ մասնաւոր արտօնութենէ վերջ միայն կարելի է նշանատախտակները ուղղահայեաց դիրքով զետեղել խանութներու վրայ:

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արազ.— Արձակուրդի ամիսները սպառելու վրայ են: Վստահ եմ թէ մերինները պիտի դառնան դասարան կայտառ ու կորովի: Մենք մեր մարզանքը կը շարունակենք ի լուր եւ ի պէտս հետաքրքիրներու, գոնէ ժամանակ մը եւս:

Ուրեմն, օ՛ն, մարզանք: «Տօպ» կուգայ գերմանական նմանահնչիւն բառէ մը, Զօրք: Այս փոքրիկ ու աննշան նմանութիւնը տուինք իբրեւ ապացոյց միայն այն խոր ու յատկանշական նմանութիւններուն, որոնք քերականական ու բառագիտական տեսակէտով, առընթերակից կ'ընեն հայերէնը գերմանական լեզուներուն հետ: Տօպը պատճառ եղաւ միայն: Այլապէս կարելի է տալ փաղանգը նոյնօրինակ բառերու՝ երկու լեզուներուն մէջ ալ: Բայց մեր ըրածը բանասիրութիւն չէ, ասպարէզ մը ուր չենք կարող մտնել, այլ նոր փորձ մը՝ մեր լեզուին արմատական ու հզօր կապերը հաստատելու եւ, ասով իսկ, հայ երիտասարդին մէջ արծարծելու գիտակից խանդավառութիւնը, զոր կը պարտի իր մայրենիքին: — Գիտեմ, սիրելի Արազ, պիտի ըսես — նորէն քարո՛զ: Ուստի ահա նահանջ: Քանի որ այդպէս կ'ուզես:

Կա՞յ արդեօք առնչութիւն մը «հաստ»ին եւ «հեստ»ին (խեւ, ըմբոստ) միջեւ, նոյն բառը չեն արդեօք ոճիկ եւ հաղ, զիրերու փոփոխութեան յայտնի վարկածին հետեւանքով:— Ինչպէս գիտէք, ունինք որ մասնիկ մը շատ մը բառերու վերջը, ըլլայ մասնիկ, ըլլայ յարակից մասը ամբողջութեան մը: Այդ «որ»ը ձեւի, կլորութեան որ եւ է արտայայտութիւն մըն է կարծես, գոնէ ցոյց կուտան իրմով բաղադրուած բառերը.— Բոլոր, գեղոր (գեղեցիկ փոքր առարկաներ ձեւաւոր), գլոր, կլոր, կտոր, բեկոր, չեփոր, տկճոր (տիկ՝ նուագելու համար), ալոր, մոլոր, նաեւ աքլոր, սալոր իսկ՝ եթէ կ'ուզես:— Ճղճիմէն առաջ ունինք ճիմ, առաջինը կրկնուած երկրորդով —օրինակներ տուած ենք արդէն: Նոր մըն ալ, եթէ կ'ուզէք — ճիլ, ճիղ, ջիղ, որ նոյն են ինչպէս ճիւղ, ծիղ, նաեւ ծղօտ, ծիլ: Մի ձանձրանաք կրկնութիւններէն: Արտասահմանի մէջ այնքան ծանրաբեռնուած էք ամէն տեսակ հոգերով որ ուշիմ ուսուցիչը քաղուածով, կրկնութեամբ, միեւնոյն շրջանակի մէջ դառնալով, կ'ազատէ ձեզ դաս պատրաստելու տաղտուկէն...

Քիչ մըն ալ մարգարիտ կամ խեցի հաւաքենք: Գրուած էր (միշտ թերթի մէջ) լռիւ կերպով: Չեմ գիտեր թէ գրողը ո՞ր ճիւղին տուած կոնակը, այս նոյնքան անհասատատ ձեւը կը գործածէ: Չէ՞ր բաւեր արդեօք «լիւ»ը, որ «լի» գոյականին գործիական հոլովն է եւ լռիւ (լիուլի) կը բաւէր իր մտածումը արտայայտելու՝ առանց «կերպով» պոչ մը կցելու անոր:— Կ'ըլլա՞յ «ռազմապէս», փոխանակ զինուորական տեսակէտով կամ, դէթ, զինուորականօրէն ըսելու: Պէս, պար մասնիկները ընդհանրապէս ածական բառեր կ'առնեն, ոչ թէ գոյական ինչպէս ռազմը: Չըսուիր նաեւ «ռազմօրէն» փոխանակ ռազմականօրէն ըսելու: Չըսուիր «մարդապէս» փոխանակ մարդկօրէն ըսելու: Բացառութիւններ կան, բայց որ եւ է նոր գրող, խելքին փչածը գրելու համար կամ գրելէ վերջ իրաւունք չունի բա-

ԱԼԼԱՀ ՄԵԾ Է

»»»» ∘ ««««

Անմիջապէս որ Եւրոպան ցոյց տուաւ, թէ պատրաստ էր նկատի առնելու Արեւելքի մէջ համայնավարութեան ունեցած ուժը եւ հանդարտ ձգելու Ռուսերը Եւրոպայի մէջ, եւ թէ իրենց կողմէ այս վերջինները որոշ չափով կրաւորական դիրք բռնէին Ասիոյ մէջ, համայնավարութեան քաղաքականութիւնը փոխուեցաւ: Ցարերու նուաճողական հին մեթոտները եկան կամաց կամաց փոխարինելու իսլամանպաստ, անշահախնդիր կեցուածքը:

Այդ մեթոտները նախ եւ առաջ հին Ռուսիոյ մահմետական ժողովուրդներուն դէմ գործադրուեցան: Մահմետականներուն չար բախտէն, անոնք կը բնակէին երկրի մը մէջ, ուր քարիւղ կը գտնուէր Ազրբէջանի գեղեցիկ դաշտը: Լենինեան պատերազմի ընթացքին սովետները Ազրբէջանի մահմետական հանրապետութիւնը գրաւեցին, անմիջապէս որ Անգլիացիները, անհաւատալի կուրութեան մը հետեւանքով, պարպեցին երկիրն ու հեռացան:

Մահմետականները գլուխ բարձրացուցին, բայց ի զուր տեղը. Ազրբէջանի երկրորդ քաղաքի՝ Գանձակի մէջ սովետները բացատրեցին անոնց թէ ի՛նչ իմաստ ունէին Զինովիեւի խօսքերը՝ «ազատութեան եւ հաւասարութեան վրայ հիմնուած՝ ճնշըւած ժողովուրդներու եղբայրական միութիւն»:

Ազրբէջանի հայրենասէրները ջարդուեցան. տասը հազար հոգի գնդացիրի բռնուեցան Գանձակի մէջ. 24 հոգի միայն յաջողեցան ազատիլ, որոնց կարգին նաեւ գրքիս հեղինակը: Միաժամանակ Կովկասի երկրորդ մահմետական հանրապետութիւնը՝ Տաղստանը զէնքի ուժով կը գրաւուէր. 1921ին ամբողջ Կովկասը կրկին Ռուսերուն ձեռքը անցած էր:

Նոյնը տեղի ունեցաւ նաեւ Կեդրոնական Ասիոյ եւ Թուրքեստանի մէջ: Տեղական խռովութիւններ ծագեցան միաժամանակ Արեւելեան Իսլամութեան հին մայրաքաղաքին՝ Պուխարայի, ինչպէս նաեւ Սամարղանդի, Խիվայի եւ Ասխապատի մէջ:

Բնականաբար պոլշեւիկեան բանակները ստիպուեցան այդ վայրերը փութալ՝ անդորրութիւնը վերահաստատելու համար: Շատ չանցած, Թուրքեստանի մահմետական երկիրները Ռուսիոյ կցուեցան, որպէս Թիւրքմէնիստանի եւ Ուզպէկիստանի խորհրդային հանրապետութիւններ:

Ռուսիոյ նախապատերազմեան սահմանները վերահաստատելէ ու մահմետական ժողովուրդները նոր Ռուսիոյ միացնելէ յետոյ, սովետները իրենց նշանաբանը փոխեցին ու պայքար բացին Ալլահի դէմ: (Պէտք է ըսել սակայն թէ մահմետականները լեզուական լայն ինքնավարութիւն ստացան): Երբ Ալլահ «պետութենէ անջատուեցաւ» արդէ Թուրքիոյ մէջ Քէմալ փաշայի կողմէ, անիկա վտարուեցաւ ռուսական արեւելքէն:

Մզկիթներուն ու կրօնական դպրոցներուն մեծագոյն մասը գոցուեցաւ կամ բանուորական ակումբներու վերածուեցաւ: Իսլամ եկեղեցական իրաւագիտութեան օրէնքները, որոնք մասամբ ի զօրու էին ցարական շրջանին, ջնջուեցան: Համիսլամութեան իրականացման ձգտող որ եւ է շարժում արգիլուած է Ռուսիոյ 3 միլիոն մահմետականներուն: Իսլամը դատապարտուած է մեռնելու Խորհ. Ռուսիոյ մէջ:

Խորհրդային Ռուսիոյ մէջ գոյութիւն ունին սակայն վայրեր ու հաստատութիւններ, ինչպէս Գ. Միջազգայնականի եւ Կէփէէուի ակադեմիները, ուր մարգարէին վարդապետութիւնը հեղինակութեամբ կ'աւանդուի: Հոն է որ կը պատրաստուին Արեւելքի յատուկ դիւանագէտներ ու փրոփականտիստներ, որոնք, բազմամեայ ուսումէ մը յետոյ՝ այն աստիճանի կ'իւրացնեն իսլամի օրէնքներն ու բարքերը, որ պատրաստ են ամէն վայրկեան վիճաբանութեան բռնուելու մահմետական որ եւ է հմուտ աստուածաբանի մը հետ:

Երբ 1924ին, առաջին անգամն ըլլալով սովետ դեսպան մը Արաբիա ղրկուեցաւ ծերունի Հիւսէյին թագաւորին հետ բարեկամական յարաբերութիւններ մշակելու, Հիճազի Արաբները ապշեցան, տեսնելով սովետ դեսպանին՝ Նատիր պէյ Թորաքուլովի աստուածաբանական ծանօթութիւնները եւ անոր ջերմեռանդ զգացումները: Նատիր պէյ Թորաքուլով աւելի հեշտութեամբ կը շարժէր իսլամական օրէնքներուն եւ աւանդութեանց լաբիրինթոսին մէջ, քան Արաբները:

Բայց... եթէ իսլամը զգետնուեցաւ Ռուսիոյ մէջ, եթէ սովետական սահմաններէն ներս ապրող մահմետականները զադրեցան մասնակցելէ իսլամի Միջազգայնականի՝ (Ծ. Թ.— Համիսլամական շարժման), այնպէս որ կարելի չէ այլեւս նկատել անգամ մահմետական պլոքին, բայց եւ այնպէս պէտք է ընդունիլ թէ 1919 - 22 կարճատեւ շրջանին որուն ընթացքին Ռուսիոյ նոր առաջնորդները փորձեցին եղբայրացնել Ալլահն ու Լենինը՝ իսլամ ժողովուրդները կարեւոր եւ տեւական առաքելութիւններ ձեռք ձգեցին:

Այն՝ ինչ որ մահմետական երեք պետութիւններ՝ Թուրքիան, Պարսկաստանն ու Աֆղանիստանը որոնց միասին 35 միլիոն մահմետականներ կը հաշուեն, ձեռք ձգեցին պոլշեւիկներու թոյլտուութեամբ եւ օժանդակութեամբ, այն է՝ իրենց ազգային գերիշխանութեան վերահաստատումը, պիտի չկրնար երբե՛ք տեղի ունենալ ցարական շրջանին: Հանրապետական Ռուսիա մը անգամ պիտի չհանդուրժէր այդ տէրութեանց գերիշխանութեան վերահաստատումը: Ի հարկէ, սովետներու օժանդակութեան դրդապատճառը անշահախնդիր սէր մը չէր դէպի Անատոլուի եւ Իրանի մահմետականները: Անտարակոյս պոլշեւիկներուն համար կարեւորը այդ երեք երկիրները անգլիական ազդեցութենէն ձերբազատելն էր: Թերեւս անոնք կը յուսային «Խորհրդ. Հանրապետութեանց Միութեան» կառքին լծել այդ տէրութիւններն ալ, ինչպէս Թուրքեստանն ու կովկասեան տէրութիւնները: Սակայն, մինչ Լենին կը կարծէր Ալլահը խաբել, Ալլահ կարմիր Ցարին քթին կը խնդար: Թուրքերն ու Պարսիկները սիրով ընդունեցին սովետներու նիւթական ու դիւանագիտական աջակցութիւնը իրենց անկախութեան պայքարներուն ընթացքին:

(Շար.) (2)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն եւ թղթակիցներէն իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ցառութիւնները մէջբերելու իբրեւ օրէնք։ Ցինչեցէք եւրոպական լեզուներուն քերականութիւնը եւ անոնցմով գրողներուն հաւատարմութիւնը իրենց լեզուին օրէնքին, ոչ թէ բացառութիւնները։ Ըսէ՛, հոգ չէ, կակօրէն, բայց մի ըսեր մարդօրէն, ազգմապէս, մանկօրէն։ Մեր լեզուն երէկ կինը չէ, ոչ ալ շինուելու վրայ։ Այո, ընդունակ է ընդգրկելու արտայայտութիւններու, իմաստներու, բացատրութիւններու ամէն տեսակ նոր ձեւեր, իւրացնելու զանոնք, բայց իր «տուեալ» հիմերուն վրայ, որոնք կրանիթեայ ամրութիւն ունին արդէն եւ մարդկային գրաւոր մտածումներուն մինչեւ նախնական խորերը կը հասնին, եթէ կը փափաքիք գտնալ եւ հաւատալ։ — Ո՛հ, ներողութիւն, սիրելի Արազ, նորէն քարոզ ...

Ցամաները համոզելու համար ըսենք ու վերջացնենք — կ՚ըլլա՞յ միթէ «պատուապէս», փոխանակ «պատուորապէս»ի։ Ուստի չըլլար ազգմապէս, այլ կ՚ըլլայ ազգմականօրէն։

Որպէսզի Երեւանի լեզուական չարչարանքներուն չափը հասկցուի, նախ ըսենք, թէ կ՚երեւի որ կայ հոն կենդանի այլ ներքին աշխատանք մը լեզուն իբրեւ լեզու պահելու իբրեւ մայրենի ժառանգութեան գերագոյն աւանդը, պատանդը, բայց «պաշտօնականութիւնը» կը խեղդէ նոյն ուղիով տարուած ճիգերը։ Կամ կը պատժէ։ Պոէմա, պոետ, եպոպէ, եպոս, ի՜նչ այլանդակութիւններ — ո՞ւր են մընացեր քերթուած, քերթող, դիւցազներգութիւն, դարագլուխ։ Նայէ գերմաններէն բառարանին մէջ.— ան չի ճանչնար épopée, այլ Heldenlied (ճիշդ Հերոսերգութիւն)։ Ան չի գիտեր poème այլ Gedicht, ոչ poète այլ Dichter։ Եւ այսպէս բոլոր բառերուն համար, որոնք փրանսերէնի մէջ միայն պահած են իրենց յունալատին տեսակ մը որձեւէգ ձեւերը, այդ լեզուին ոչ-համադրականութեան պատճառով։ Ինչ որ անշուշտ տեսակ մը աղքատութիւն է, եւ հարկ չկայ բնաւ բռնուելու հիւանդութեան մը մէջ, որ, գոնէ, բարեբախտաբար մեզի համար, ժառանգական չէ։

ՏԱՐԱՁ

ՍԿՍՆԱԿ ԳՐՈՂՆԵՐԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Հայաստանի Գրողներու Միութեան կից երկու ամիսէ ի վեր կազմակերպուած է 30 հոգիէ բաղկացած սկսնակ գրողներու խմբակ մը։ Այս խմբակը կը ղեկավարուի բանաստեղծ Ազատ Վշտունիի կողմէ։ Խմբակը ամսական երկու անգամ դասախօսութիւններ կ՚ունենայ, ուր քննադատութեան կ՚ենթարկուին սկսնակ գրողներու գործերը։ Լաւագոյն գրուածքները կ՚առանձնացուին տպագրութեան համար։

Սկսնակ գրողներու գրականութեան մասին զեկուցում կուտայ դասախօս Մ. Աբեղեան մանաւորաբար տաղաչափական կանոններու մասին։

Զեկուցումներ կուտան փրոֆ. Ա. Տէրտէրեանը հայ նորագոյն գրականութեան մասին, իսկ փրոֆ. Հ. Գիւլբէկեան թատերգութիւններու։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՀՈԼԱՆՏԱՅԷՆ

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐԸ ՄԻՋԱԶԳ. ՃԱՄԲԱՐԻՆ ՄԷՋ

—.—

ԿԻՐԱԿԻ, 1 Օգոստոս.— Այսօր ամէն ինչ լաւ անցաւ, նախաճաշ, վրաններու քննութիւն, դրօշի պարզում եւն.։ Կէս օրուան ճաշի միջոցին, Լահէյի եգիպտական դեսպանը մեզի այցելեց, առաջնորդութեամբ իրենց սկաուտապետ Սալամա էֆէնտիի, որ շատ աշխատած է հայ արիներու եւ հայ եռագոյնի ճանաչման համար։ Հազիւ այցելուները հեռացած էին, երբ տիկին մը եւ օրիորդ մը, եգիպտական բանակավայրէն մեր կողմը եկան։ Երկուքն ալ հայկական դիմագիծ ունէին։ Իսկապէս երկու Հայուհիներ էին, որոնք յայտնեցին թէ լուր առած էին տեղական օրաթերթերէն։

— Հոլանտայի մէջ բաւական Հայեր կա՞ն, ինչ վիճակի մէջ են։

— Միայն 15 Հայեր կան Ամսթէրտամի մէջ, իսկ Հայ մըն ալ Լահէյի մէջ, բոլորին ալ վիճակը գոհացուցիչ է։

Ցերեկէն վերջ, քանի մը հոգի եւս եկան եւ մեզի շաքարեղէն բերին։ Ժամը 2.30ին բոլոր պարողներս կայմին շուրջ կը հաւաքուինք, ազգային նաշխուն տարազները հագած։ Շատ չանցած բանակավայրը կը լեցուի հետաքրքիրներով։

Երբեմն խումբով կը պարենք, երբեմն առանձին, իսկ երբեմն ալ խմբապետ Գրիգոր Գարապաճեան բոլորը կը յուզէ «Սեւորակ աչեր» եւ կամ «Հայաստան»երգելով։ Շատ զուարճալի է նաեւ Նուպար Ժամկոչեանը, Մարսէյլէն։ Իրեն կը հարցնեն.

— Հոլանտերէն գիտե՞ս։

— Ոչ, կը պատասխանէ։

— Անգլիերէն գիտե՞ս։

— Ոչ։

— Գերմաներէն։

— Դարձեալ ոչ, հիմա ես ալ ձեզի հարցնեմ,— բսէք նայիմ, դուք հայերէն գիտէ՞ք։

Այս վերջին խօսքերը մայրենի լեզուով կ՚արտայայտէ եւ բոլորը կը խնդան։

Այսօր միջազգային ժողովի համար հայկական պատուիրակներս կեդրոնը գացինք, մասնակցութեան թուղթերը ստորագրելու, եւ ջերմ ընդունելութիւն գտանք միջազգային գրասենեակի տնօրէն Հիւպըրթ Մարթինի կողմէ։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, 2 օգոստոս.— Այս կէսօրին ռատիօ տեղեկատուն մեր բանակավայրը երկարեց իր թեւերէն մէկը, եւ մեր երգն ու պարը հաղորդուեցան արար աշխարհին։ Հազիւ ճաշը վերջացած տասնեակ մը արիներ, կոկիկ հագուած, ամէնքն ալ մոխրագոյն փափախներով, որոնք Մարսէյլի մասնաճիւղին կը պատկանին, եռագոյնին հետեւելով գացինք տողանցքի մը, կազմուած բոլոր ազգերէ։ Մեր դրօշակիրն էր յաղթանդամ խմբապետ Վահան Օհանեան, Տրզ. պետ Երուանդ Սէթեան իր շարժանկարի գործիքը առած, իրենց կը հետեւի, որպէսզի ոչ մէկ կարեւոր դէպք դուրս մնայ շարժանկարէն։ Ամբողջ կէսօրին յետոյ բանակավայրն ենք, կ՚երգենք, կը պարենք «Արի երթանք Վանայ քաղաք, վայ լէ լէ, ջան լօ լօ, երթանք ուտենք մեղր ու կարագ, վայ լէ լէ»։ Սէթեանն էկրանը, մենք ալ կը հետեւինք։

Ժամը 4,30ին, կը մեկնինք թատրոն պարելու, խուռն բազմութիւն մը լեցուած է։ Տղաքը լաւ մը կը փայլին։ Իրիկունը դարձեալ բանակումի կը բակ կայ։ Ջայնասփիւռը զետեղուած է բեմին վրայ եւ վստահ ենք, եթէ նոյն ժամին աշխարհիս միւս ծայրէն ո եւ է մէկը իր ռատիօն բացած ըլլար պիտի ըսէր թէ ինչ հոււռաններով բեմէն վար իջան մերոնք։

Իբրեւ նորութիւն այսօր հայ սկաուտ մը եկաւ մեզ գտաւ։ Ան մաս կը կազմէ Պելճիքայէն եկած օտար սկաուտներու խումբին։

Ժամը իրիկուան 12ն է ամէն ոք կը քնանայ։ Իսկ ես նստած եմ վրանիս տակ լապտերի մը լոյսով այս օրուան տեղեկութիւնները կը շարադրեմ սիրելի «Ցառաջ»ի ընթերցողներուն համար, որոնց մաս կը կազմեն մեր սկաուտ ծնողքները։

Վաղը երեքշաբթի առտու ժամը 8ին բոլոր համաժողովի մասնակցողներ մեծ պտոյտի մը պիտի մասնակցինք։

Ք. ԿԱՐՄՐԱԿԱՆ

ՐԱՖՖԻԻ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Անմահ վիպագիր Րաֆֆիի ծննդեան հարիւրամեայ յոբելեանին առթիւ լոյս ընծայուելիք հատորին նախապատրաստական աշխատանքները կանոնաւորաբար առաջ կը տարուին։ Խմբագրական մասնախումբը տպագրութեան յանձնած է արդէն հասած գրութիւնները։ Մանրամասն կենսագրութեան պիտի յաջորդեն մեծած գրողներու գրութիւնները։ Շարքին մէջ պիտի գտնուին Գր. Արծրունի, Լէօ, Ա. Շիրվանզադէ, Գ. Քաթթապա, Մ. Վարանդեան, Ար. Արփիարեան, Հրանդ եւ ուրիշներ։ Ա. Ահարոնեան եւ Ց. Ցակոբեան պիտի ունենան իրենց բաժինը։

Գաղթահայ երէց եւ երիտասարդ գրողներուն վերապահուած է հատորին այլապէս շահեկան Բ. մասը, որ ամէն մէկը պիտի ներկայացնէ անմահ վիպագրի գրականութիւնը, արուեստը, ոճն ու լեզուն, իր աշխարհահայեացքը։ Այս խնամուած հատորը կը խոստանայ ըլլալ 1937ի լաւագոյն հրատարակութիւնը։

Դիմում կատարուած է Լոնտոն, Րաֆֆիի զաւկին, ստանալու համար անտիպ նամակներ, գրութիւններ եւ լուսանկարներ։

Ելմտական մասնախումբը եռանդով գործի լծուած է նուիրահաւաքութեան գործը արդիւնաւոր դարձնելու համար։ Հոկտ. 31ի հանդէսին գեղարուեստական բաժնին մանրամասնութիւններով պիտի զբաղի շուտով կազմակերպել յանձնաժողովի գլխանը։ Տարակոյս չկայ, որ Րաֆֆիի ծննդեան հարիւրամեակի յոբելեանը պիտի դառնայ 1937ի կենդանի արտայայտութիւններէն մէկը, իր համազգային նշանակութեամբ եւ այն հետաքրքրութեան եւ խանդավառութեան համար, որ այժմէն կը զգացուի ամէն կողմ։

Ընդհ. Քարտուղարութիւն

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԵՐ ՄԱՆԿՈՑԻՆ ՀԱՆԴԷՍԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ, Սէն լու, 2 օգոստ.— Ցուլիս 31ին շաբաթ երեկոյ, Պ. Վահան Փիլոյեանի թատերասրահին մէջ, տեղի ունեցաւ ազգ. մանկապարտէզի աշակերտներուն տարեվերջի հանդէսը։ Սրահը լեցուած էր խուռն բազմութեամբ։ Ներկայ էր նաեւ Գարեգին եպիսկ. Խաչատուրեան։

Ժամը 9ին կը բացուի վարագոյրը եւ 46 մանուկներ ներկայանալի ձեւով կեցած են բեմին վրայ։ Ճիշդ մէջտեղը զետեղուած է բոյն մը, մէջը վեց սիրունիկ ձագուկներ Արմէններ։ Պաշտպան մայրը կեցած է բոյնին վերեւ։ Կը սկսին մանկական երգերը, արտասանութիւնները եւ անակնկալները։ Ցետոյ բեմ կուգայ հոգաբարձութեան ատենապետ Պ. Կ. Ճանիկեան, պարզելով տարէ տարի ի վեր կատարուած աշխատանքը։ Բացատրութիւններ կուտայ աշակերտներու նուազման մասին։ Նիւթական բացը զգալի էր։ Մանրամասնութիւնները յառաջիկային։

Կը սկսին ծաղկոցներու խաղերը։ Հայրենաշունչ երգեր, արտասանութիւններ, գեղջկական պար, կը նաեւ կայացուէին տարուած չորս եղանակները։ Եւ յետոյ մարզանքը։

Այս բոլորը կարծես կը կատարուին զսպանակէ մղուած, մէկ շարժումով։ Ձայն ծպտուն չկայ, դաշնակին ձայնը կը լսուի միայն, բոլորն ալ վարժ համաչափ շարժումներով կը կատարեն իրենց դերը, անընդհատ ծափեր խլելով ներկաներէն։

Գոհ են բոլոր ծնողքները։ Շատեր կը զգջան որ իրենց զաւակները այս դպրոցը չեն ղրկած։ Ցետոյ խօսք կը տրուի Գարեգին եպիսկ.ի, որ սէր եւ միութիւն կը մաղթէ բոլորին։ «Գնահատել գիտցէք կատարուած աշխատանքը որ ձեր աչքերով տեսաք, վստահ պահեցէք ծաղկոցի այս բոյները, մէկզի դրէք ձեր բոլ բռնելները, թեւ ու թիկունք հանդիսացէք ձեզ ներկայացնող հոգաբարձութեան եւ ձեր վարժուհիին որոնց կատարած աշխատանքը արժանի է գնահատանքի։

Թաղիս բոլոր ժողովուրդին հետ ես ալ կը շնորհաւորեմ Օր. Սիրանոյշ Առաքելեանը, իսկ հոգաբարձութեան կը մաղթեմ աւելի եռանդ, որպէսզի թէ գիշերային դպրոցը եւ թէ մանկապարտէզը փոխան 70ի ունենան առնուազն 100 աշակերտ։

Գ. Փիլիկեան

ԽԱՆԱՍՈՐԻ 4-ԱՄԵԱԿԸ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ (Ցառաջ).— Կրթասիրաց «Սիոն» Միութիւնը գեղեցիկ գաղափարը ունեցած էր դաշնակնաբար ցուցութիւն մը կազմակերպելու ի յիշատակ Խանասորի արշաւանքին։ Հանդէսը տեղի ունեցաւ Ցուլ. 25 կիրակին, Երուսաղէմէն 12 քիլոմեթր հեռաւորութեամբ Բեթղեհէմի մօտիկ Պէյթհալլա գիւղին Ռաս կոչուած բարձունքին վրայ։

Մասնաւոր յայտարարութիւն եղած չէր, նկատի առնելով երկրին կացութիւնը, բայց եւ այնպէս 200է աւելի հայրենակիցներ առտուան ժամը 6.30էն մինչեւ իրիկուան 7.30 համախմբուած էին հանդիսավայրը, յարգելու համար յիշատակը Խանասորի անմահ հերոսներուն, որոնք մարտնչեցան պարտականութեան նուիրական ճամբուն վրայ, 40 տարիներ առաջ։ Ինչպէս ուրիշ տեղեր, մենք ալ տօնը կատարեցինք ճիշդ յուլիս 25ին։

Հ. Մ. Ը. Մ.ի արիները կը հսկէին կարգապահութեան։ Երգ, նուագ, գուարթ մթնոլորտ։ Բանախօսութիւններ, արտասանութիւն, հայկ. պար համեմեցին այս յիշատակելի զաւսագնացութիւնը։

Թղթակից

ԿԷՕՐԻՆԿ

Հիթլէրէն վերջ, արդի Գերմանիոյ մեծագոյն դէմքն է Հէրման Կէօրինկ, որուն կեանքին եւ ազդեցութեան նուիրուած է յօդուած մը Revue de Paris մէջ։

1923ի ձախողած պետական հարուածէն ի վեր Կէօրինկ կը վայելէ Հիթլէրի մտերմութիւնը եւ վստահութիւնը։ Հետաքրքրական է, սակայն, գիտնալ թէ ինչ բան Կէօրինկը կը կապէ նացիներու շարժման։

Կէօրինկ ասպարէզով զինուորական մըն է, ընդհ. պատերազմին անուն հանեց օդանաւային կռիւներու մէջ ցոյց տուած քաջութեամբ։ Որքան քաջ, այնքան եւս զգայավար է,— երիտասարդութեան շրջանին այրող սիրահարութիւն մը ունեցաւ շուէտացի ազնուական մը հետ, որուն նկարագրի ազնուականութիւնը եւ զոհողութեան ոգին մեծապէս ազդեցին իր վրայ։ Կէօրինկ, ծաղումով քաղքենի, կը սիրէ պերճանքը եւ փառքը,— ոչ ընկերային տեսաբանութիւնները կը հետաքրքրեն զինք, ոչ ալ քաղաքական մարզանքները։ Կէօրինկ կը սիրէ հրամայել բազմութիւններուն, զինուորականի հոգի ունի, եւ այսպէս իր մէջ ծնած զօրաւոր զգացում մը՝ մեծ տեսնելու իր երկիրը, վերականգնելու խոնարհած Գերմանիան։ Նացիներու շարժումը իր մէջ յոյսեր արթնցուց թէ կարելիութիւն պիտի ստեղծէ իրեն՝ իրականցնելու ինչ որ կ՚երազէ։ Ու մտաւ նացի շարժման մէջ։

Իր պերճանքի սէրը, սակայն, չմաքսեց փառքի ճամբուն ցոյց տուած իր վառ հետաքրքրութեամբ։ Փայլուն համազգեստներ հագնիլ, շքանշաններ կախել իր կուրծքին, խրախճանքներ եւ ընդունելութիւններ սարքել, մասնաւոր շողեկառքով Վենետիկ երթալ՝ կինը բերելու, ահա թէ ինչ կը սիրէ։

Լաւ խօսող է եւ հռետոր։ Իր գիրքը կարելի է յատկանշել ըսելով որ Կէօրինկ միութեան գիծն է նացի կազմակերպութեան եւ գերման քաղքենիութեան, շնորհիւ Կէօրինկի է որ կայսերական զերդաստանը, ազնուապետական եւ քաղքենի դասակարգը իր համակրանքը կը բերէ նացի կազմակերպութեան։

Կէօրինկ չորս տարեկան պզտիկ է Հիթլէրէն։ Այնպէս որ որոշ յոյսեր կրնայ փայփայել իր հոգւոյն մէջ։ Այն պարագային երբ բախտը զինք դնէ իշխանութեան գլուխը, ներշնչուելով հին աւանդութիւններէն եւ ուժ առնելով բանակէն, պիտի չուզէ՞ր արդեօք հաստատել միապետութիւնը։ Քանի ուշանայ այդ բախտը, այդ յոյսն ալ կը ցնդի անշուշտ։

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԱԼԻՔՆԵՐ

—.—

Մարթընոյի երաժշտական ալիքները խոժալական են մեր սրտի բարձրութիւնն ու վիճակը արտայայտելու համար։ Թէ՛ հնարիչը եւ թէ իր քովը դպրոցս այն հաղուագիւտ ընտրեալներէն են, որոնց տրուած է անհունի հնարամտութիւններն իրագործել՝ տալով ձայնի անչափ տեւողութիւն, ապահովելով ձայնաստիճանը (tessiture), որ կը սկսի ամենաթաւ նօթերէն (ուր նոյնիսկ կարելի է համրել թրթռացներուն թիւը) եւ կը հասնի մարդկային լսողութեան սահմանին մէջ գտնուած ամենազիլ նօթերուն։

Այս գիւտը, որուն գնահատանքը այնքան կատարեր են ծանօթ երաժիշտներ՝ (Ալիքէս Քորթօ, Վէնսան տ՚Էնտի եւ այլք), արդիւնքն է տասնեմէկ տարիներու տքնաջան որոնումներու։

Մարթընօ վաղուց կ՚երազէր ստեղծել գործիք մը որու հնչիւնները գրեթէ նմանէին մարդկային ձայնին։ Պատերազմի ժամանակ ան կը պաշտօնավարէր ռատիոյի ճիւղին մէջ եւ յաճախ կը զրադէր երկու կայաններու միջեւ գոյութիւն ունեցող թրթռացումներու իրերախառնումի (interférence) երեւոյթով։ Անմիջապէս զգաց որ գոյութիւն ունի ձայներու նոր աղբիւր մը եւ մշակելի ահագին ասպարէզ։ Եւ այդպէսով հետզհետէ մարմնացաւ իր ըմպելի երաժշտական գործիքը, որ կազմուած է յարաբաշխական ձեւով։ Ներքնակողմը կը գտնուին ելեկտրական պարագաները, եւ հնչականութիւնը յառաջ կուգայ երկու լամպերներու իրերախառնումէն։ Ձայները սկիզբները անկայունակից էին։ Մարթընօ բարեկարգեց, նըրբացուց եւ անոնց տուաւ երաժշտական ձեւ։ Երաժշտական ալիքները ոչ մէկ առնչութիւն ունին որ եւ է ինքնաշարժ գործիքի հետ։ Աջ ձեռքը շարժելով թել մը, կուտայ ձայնի բարձրութիւնը, ձախը՝ մեղմօրէն սեղմելով մատնափողի (manette) վրայ՝ կուտայ ձայնի ներզօրութիւնը (intensité)։ Երաժշտական կենսական հոգին այդ մատնափողն է, որուն անսխալական զգայնութեան շնորհիւ, որ եւ է ձայն՝ մեղմօրէն ու յանկուցեալ համար հազիւ զգալի արտադրած՝ կրնայ աստիճանաբար զարգանալ միայն մատի սեղմումով եւ փոխուիլ ամենավեհ եւ ուժեղ ձայներու, եւ այդպէսով արտայայտել մեր հոգւոյն ամենամտերիմ մղումները։ Ձայնադրոշմները (timbres) կարող են փոփոխուիլ անվերջ, մերթ դառնալ թաւշային, մերթ մետաղահնչիւն։ Անոնք յառաջ կը բերեն ձայներու անփոխարինելի ճոխութիւն, որ կը ստեղծեն անծանօթ եւ հոյակապ ասպարէզ մը մարդկային յուզումներու արտայայտելու համար, եւ նոր դարագլուխ մը երգահաններու համար։

ՏԻՐՈՒՀԻ ՃԱՌԱՓԵԱՆ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

«ՑԱՌԱՋ»Ը

«ՑԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (427)

ՃԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» ० ««««

Լեւոնի խումբը երկու շաբաթ մնաց այդ շրջանին մէջ, այցելելով հայաբնակ գիւղերը, ամէն գիւղի մէջ ալ հանդիպելով սրտոտ ընդունելութեան։

Լեռնական պարզ ժողովուրդ մըն է Փեսանդաշտի հայը, նահապետական վարք ու բարքով, անփոփոխելի սովորութիւններով, որոնք դարերու անցեալ ունին։ Շրջապատուած բարձրաբերձ սարերով, բնականաբար տեղացի ժողովուրդի տնտեսութեան մէջ անասնաբուծութիւնն ալ կարեւոր տեղ մը կը բռնէր։ Երբ Ցունիս ամսուն հարաւէն ու շրջակայ գաւառներէն Քրտերը կը բարձրանային սարերը, Հայերն ալ իրենց հօտերով կ՚երթային եայլա։ Վաչկատուն քրտերու հետ ամենօրեայ շփումը, իրենց սեփականութիւնը պահպանելու անհրաժեշտութիւնը բնականօրէն առաջացուցած էին իրենց մէջ մասնաւոր սէր մը դէպի զէնքը, որու միջոցով միայն կրնային պաշտպանուիլ ալան թալանի սովոր քրտերու յարձակումներէն, որոնք սովորական երեւոյթներ էին։ Փեսան Դաշտեցիները, թերեւս ուրիշ շրջաններու ժողովուրդէն աւելի կրցած էին գնահատել զէնքը, անոր անհրաժեշտութիւնը, խաղաղ կեանք մը ապրելու համար։ Ու այդ էր պատճառը, որ կառավարութեան խիստ խուզարկութիւններու ատեն, խնամքով թաղցուցած էին իրենց զէնքերը, քանի մը կոտրած չախմախլի հրացաններ միայն յանձնելով խուզարկող պաշտօնեաներուն։

Մայիսի սկիզբի օրերն էին, երբ ձիւնը կամաց կամաց սարերու գագաթը կը բարձրանայ։ Լեւոնը Փեսան Դաշտի Նառ գիւղէն անցաւ Սեւակին, որտեղէն կը սկսի Շատախի ընդարձակ շրջանը, ու կ՚երկարի մինչեւ Արմըշատ, Տիգրիսի ափին ինկած հայկական գիւղը։ Գուցէ գիւղ թափառելով, խումբը մայիս ամիսը անցուց Շատախի շրջանին մէջ։

Ցունիսի սկզբնական օրերէն սկըսած, հարաւէն եկող քոչուոր քրտերը երեւցան Տիգրիս գետի հարաւային ափերուն։ Անոնք հաղարաւոր ոչխարներ քշելով, հանդարտօրէն կը մօտենային Խլկտանի եւ Արմշատի կամուրջներուն, որոնք գլխաւոր անցքերն էին Տիգրիսի։

Ցունիսի տասնէն սկսած, քոչուորները սկսան բարձրանալ Անտոսի լեռնաշղթան ու ցրուեցան մինչեւ վերի ծայրը, հասնելով մինչեւ Արտոս եւ Եղիրով լեռնաշղթան, որ Գաւաշն ու Հայոց Ձորը կը բաժնէ Շատախէն եւ Մոկսէն։

Ցունիսի կէսին Լեւոնն ու իր ընկերները կը գտնուէին Շատախի թաղէն երկու ժամ հեռաւորութեան վըրայ գտնուող Բոլս գուտ հայաբնակ գիւղը։

Երկու օր այդ գիւղին մէջ հանգստանալէ յետոյ, Մոսոն տասնեակով մը գնաց Մոկսի շրջանը, իսկ Լեւոնը կը պատրաստուէր մնացած երկու տասնեակով դէպի Միծանց անցնիլ, երբ Փեսան Դաշտի Կարատեր գիւղէն սուրհանդակ մը եկաւ եւ երեք չալակաւորներ հասան։ Սուրհանդակները հասան ճիշդ այն ժամանակ, երբ խումբը ճամբայ պիտի ելնէր։

Պիծայէն ստացուած նամակը կարդալով, յայտնապէս ուրախացաւ Լեւոնը եւ կարգադրեց օր մըն ալ սպասել Բոլսի մէջ։ Կարատերէն եկած չալակաւորներն ու սուրհանդակը իրենց չալկի ծրարները յանձնելով վերադարձան։ Ախոռի մէջ մնացին հայդուկներն ու տեղացի երիտասարդներէն ոմանք։

— Տեսնես, ի՜նչ կայ այդ կապոցներուն մէջ,— Աւիծ Գեւոյին մօտենալով փսփսաց Թոփալ Սատոնան, աչքը տնկած կապոցներուն վրայ,— Հը՞, Գեւօ, ի՞նչ կայ էդոնց մէջ, զէնքի չի նմանիր ...

— Հալուայ ու գաթա,— քթի տակէն խնդալով պատասխանեց մեր բարեկամը, բոլորովին անտարբեր ձեւ մը առած, թէեւ ընկերոջմէն ալ աւելի կը հետաքրքրուէր ծրարներու բովանդակութեամբ։

— Սագօ՛,— կարգադրեց Լեւոնը, — ծրարները տար թոնրատուն, Մարէին պահ տուր։

Գործոթի Մզսիի տղան, մեր վաղեմի ծանօթ Սագօն, երկու ընկերներով վերցուց ծրարները, որոնք հակառակ մեծ լինելուն՝ շատ ալ ծանր չէին ու մեկնեցան ախոռէ սաքուէն, ուր հաւաքուած էին հայդուկները։

Վարդապետն ու Լեւոնը, սաքուի բուխերիկի մօտ իրարու կշտի նստած, ցած ձայնով կը խորհրդակցէին։

— Ուրեմն,— խօսքը վերջացուց Լեւոնը,— կ՚անցնիս Միծանցի վրայով Ցինենց, կը մնաս այդ շրջանին մէջ մինչեւ վերադարձս։ Ութը զէն ուսը կը վերցնես հետդ ... Այդքանը բաւական է։ Եթէ պէտք ունենաս, տեղական կամաւորներով կրնաս խումբդ մեծցնել։

— Իսկ դու քանի՞ օրէն կը վերադառնաս,— հարցուց Վարդապետը, — եւ որո՞նք վերցնեմ հետս։

— Ես տասը տասնըհինգ օրէն կը վերադառնամ, իսկ հայդուկներէն վերցուր Սագօն, Մկօն, վստահելի տղաք են, եւ ուրիշ տղաներ, որոնք որ կ՚ուզես։

— Շատ լաւ, ուրեմն մենք ճամբայ ելնենք, հազիւ թէ լոյսը բացուելէն առաջ Միծանց հասնինք։

— Այո՛, բայց կը հասկնաս, վարդապետ, ոչ մէկ խօսք, նոյնիսկ զինուորները պիտի չիմանան։

— Օ՛, անշուշտ,— ու Ծուռ վարդապետ ոտքի ելլելով՝ իր ընկերներուն ջոկեց։

Տասը րոպէ վերջ տեղացի վալաղի մը առաջնորդութեամբ վարդապետը իր խումբով ճամբայ կ՚ելլէր դէպի Միծանց։

— Գեւօ, բան մը կը հասկնա՞ս անցած դարձածէն,— հարցուց Թոփալ Սատոնան,— իմ խելքս բան մը չի կտրեր։ Քիչ մը առաջ բոլորս միասին ճամբայ պիտի ելնէինք, ինչո՞ւ վարդապետը զատուեցաւ մեզմէ ... Այդ կապոցներն ալ, զէնք է ըսեմ՝ զէնք չէ ... Գեւօ, բաներ մը կ՚անցնին կը դառնան ...

— Հըմ, հէլպէթտէ,— ձայնին առանձին խորհրդաւորութիւն մը տալով ըսաւ Աւիծ Գեւօն, որ նոյնքան անգիտակ էր որքան ընկերը,— բաներ մը կը դառնան մեր շուրջը, վաղը մէկէլ օր ... մեծ բաներ, մեծ բաներ ... Հասկցա՞ր, Թոփալ ... մարդու բան չըսես ...

— Հա, ինչպէս չէ, հասկնալը հասկցայ, մեծ ախպեր, վաղը մէկէլ օր ... Ինե՞նթ եմ որ բերանս բանամ ... — ու կարծես նոր անդրադառնալով որ իր հասկցածը այնքան անորոշ էր որքան Գեւոյի խօսքերը, կամաց մը ընկերոջ թեւէն քաշեց.

— Հը՞, ծօ՛։

— Եանի վաղը մէկէլ օր, ի՞նչ,— կզակը քորելով հարցուց Թոփալը։

— Ծօ՛, սո՛ւս, մարդ չլսէ ...

Թոփալ Սատոնան պարտաւոր էր ընկերոջ այդ պերճախօս բացատրութեամբ գոհանալ, թէեւ ինքն ալ հաստատ չէր գիտեր թէ ի՞նչ գաղտնիք էր որ մէկու մը պիտի չըսէր։ Ըսենք, միայն մեր երկու բարեկամները չէին որ այդ երեկոյեան անցուդարձով հետաքրքրուած էին, այլ եւ խմբի բոլոր հայդուկները, որոնք զանազան ենթադրութիւններ կ՚ընէին, առանց հաստատ բան մը գիտնալու։

Ջաւարէ փլաւով ու մածունով կուշտ ու կուռ ընթրիք մը ընելէ վերջ, հայդուկները երկնցան սաքուի թաղիքներուն վրայ։ Լեւոնը մինչեւ ուշ ատեն գրելով զբաղած էր, մինչ ընկերները, բացի պահակէն, անխռով կը քնանային։ Մէկ երկու անգամ ժամացոյցը նայեցաւ, վերջապէս տետրակները հաւաքելով չանթային մէջ, կամաց մը Գեւոյի ուսը շարժեց.

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

ծրագրուած են կարգ մը վարչական բարենորոգումներ, անզորրութիւնը վե-րահաստատելու և արդար վարչութիւն մը հաստատելու համար։ Ֆրանսացի մը նոր վարչութեան աշխատանքը պիտի դիւրացնէ իբրեւ խորհրդական։

* Օգոստոս 6ին լրացաւ ձեւելէ Տրիպի կառավարիչին պաշտօնավարու-թեան շրջանը։ Մեծամասնութեան պետը, Հաշան էլ Աթրաշ, Դամասկոս գնաց, նոր կառավարիչին ընտրութեան համար։ Կը վախցուի որ ծանր դէպ-քեր պատահին, եթէ Սուրիոյ կառավարութիւնը գոհացում չտայ Տիւրզիներ-րու պահանջներուն։ Էմիր Աթրաշ հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ այս առ-թիւ.

— «Ես եկայ կառավարութենէն պահանջելու որ յարգէ իր յանձնառու-թիւնները։ Ան ինծի գոհացուցիչ պատասխան մը խոստացաւ օգոստ. 6ին։ Ան-կարելի է ըսել թէ ինչ պիտի պատահի, եթէ կառավարութիւնը չկատարէ իր խոստումները։ Այն ատեն պիտի կրնանք ապացուցանել թէ տիւրզի ցեղը պատրաստ է նորէն հանելու, որպէսզի կատարուին մեր պահանջները»։

Թէ՛ կը կռուին, թէ՛ կը բանակցին

Վերջին լուրերու համաձայն, կռիւները շարունակելով հանդերձ, Ճափոն անուղղակի բանակցութիւններ ալ կը կատարէ, իր կամքը պարտադրելու հա-մար Չինաստանի։

Ճափոնցիները իրենց կորուստները կը հաշուեն 364 մեռեալ եւ 869 վիրա-ւոր։ Միայն մէկ վայրի մէջ 2500 Չինացիներու դիակները գտնուած են։ Ճափոն մինչեւ հիմա 517 միլիոն եէն ծախսած է զինուորական գործողու-թեանց համար։

Թիենցինի սպիտակ Ռուսերը քաղաքապահ գունդ մը կազմած են նախ-կին ռուսական թաղամասին մէջ, Ճափոնի արտօնութեամբ։ Խորհրդային հիւպատոսարանը փակուած է եւ պաշտօնեաները բրիտանական թաղամասին մէջ կը բնակին։

** Չինական կառավարութիւնը 20 միլիոն ոսկիի փոխառութիւն մը կնքեց Լոնտոնի հրապարակին վրայ։

»»»» • ««««

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍՈՖԻԱՅԻ մէջ ձերբակալուեցաւ նախկին նախարար Կիչէվ, հողագոր-ծական կուսակցութեան նախագահը, երբ վար կ'իջնէր Պելկրատի կառախում-բէն։ Մեծ բազմութիւն մը հաւաքուած էր կայարանը, դիմաւորելու համար, բայց ոստիկանութիւնը ցրուեց։ Կիչէվ քանի մը ժամ վերջը ազատ արձակ-ուեցաւ, բայց անմիջապէս փոխադրուեցաւ հեռաւոր գիւղ մը, Թրքական սահ-մանագլուխին վրայ, հսկողութեան տակ։ Պատճառը այն է որ Պ. Կիչէվ ար-տասահմանգտնուած ատեն կը քննադատէր ներկայ դահլիճը, ըսելով թէ զաղտ-նի դաշնագիր կնքած է Գերմանիոյ հետ։ Կառավարութիւնը բացարձակապէս կը հերքէ այս մեղադրանքը։

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԻՆ վրայ գործողութիւնները կը շարունակուին դան-դաղօրէն։ Ապստամբները դեռ չեն կրցած վճռական յաղթանակ մը շահիլ Մատրիտի շուրջը, թէեւ իրենց զեկոյցները լաւատեսութիւն կը յայտնեն։

** Վերջերս Մատրիտի մէջ դատուելով մահուան դատապարտուեցան եր-կու Ֆրանսացիներ, որոնց համար կ'ըսէին թէ յանձն առած են միջազգային ներարկումի ենթարկուիլ, զոր. Ֆրանքոյի բանակը վարակելու եւ ոչնչացնելու համար ... Թերթերը զարմանազան պատմութիւններ հրատարակեցին այս առթիւ։ Ֆրանսացիներէն մէկուն հայրը, հանդստեա կոչուած սպայ մը, դատ բացաւ, իր տղուն պատիւը պաշտպանելու համար։

ԱՄԱՌԸ ուշ մնաց այս տարի եւ շատեր կը գանգատէին օդին զովութենէն, բայց երկու օրէ ի վեր տաքը անտանելի դարձած է արդէն։ Ջերմաչափը 30 կը ցուցնէր առջի օր, Փարիզի մէջ։

ԵԼՄՏԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ մէջ տարօրինակ միջադէպ մը պատա-հեցաւ առջի օր։ Սակարանի եւ ելդանուորական հաստատութեանց սենեակնե-րէն 250 հոգի պաշտօնատուն երթալով, բողոքեցին վերջերս տրուած իրաւա-բարական վճիռի մը դէմ։ Կ'առարկէին թէ իրենց յաւելում եղած է միայն 3-5 առ հարիւր, մինչ ապրուստը սղած է 30 առ հարիւր։ Նախարարը մերժեց ուն-կնդրութեան ընդունիլ։ Ասոր վրայ պաշտօնեաները նստան եւ սկսան իրենց սանդուիչները ուտել։ Ոստիկաններ կանչուեցան, բայց չուզեցին մի-ջամտել։ Ի վերջոյ կարելի եղաւ համոզել եւ ճամբել, ժամադրութիւն առանա-լով նախարարէն։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պ. ԳԱԼՈՒՍՏ ԳԱԼՍՏԵԱՆ կը ծա-նուցանէ իր բարեկամներուն, որ իր սիրելի եւ անմոռանալի կնոջ մահ-ուան երկրորդ տարեդարձին առթիւ հոգեհանգիստ պիտի կատարուի վա-ղը, կիրակի առաւօտ ժամը ... (Մար-սէյլ) Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղե-ցիին մէջ. իսկ ժամը 4ին գերեզմա-նատունը։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլի Ուրֆայի Հայրենակց. Միութիւնը իր շնորհակալութիւնը կը յայտնէ Տիկին Քիպրիթճեանին, Տէր Եղիշէ քահանային, Սէն-Լուի Պատանեկան Միութեան, Կ. Խաչի ... սանուհիներուն, Պ. Կարապետ Թիւ-թէլեանի, Պուլվար Օտտոյի Ազամ. եան թատերախումբին եւ ամէն ա-նոնց, որոնք իրենց մասնակցութիւ-նը բերած էին Միութեանս դաշտա-հանդէսին.

ԿԱՐԵՒՈՐ

ՓԱՐԻԶԻ ԱՄԱՍԻԱՅ եւ Շրջանի Հայրենակ. Միութեան Վարչութիւ-նը ի գիտութիւն հանրութեան կը ծանուցանէ թէ, իր հրապարակ հա-նած Թոմպոլայի տոմսերուն վիճա-կահանութիւնը տեղի կ'ունենայ 12 Սեպտեմբերին, Մ'ոստոնի անտառին մէջ կազմակերպուած դաշտահան-դէսին։

Վարչութիւն

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Տիկին Ոսկի Գըճրեան, ծնեալ Պահարեան, կը փնտռէ իր եղբայր-ները, Սիմոնցի Գէորգ և Կարապետ Պահարեան, որոնք 1920-1922ին կը գտնուէին Պոլսոյ Ազգային վարժա-րանները։ Քէմալական շարժման ժա-մանակ Ամերիկացիներու միջոցա-փոխադրուած են Գավալայի (Յու-նաստան) շրջանները, եւ անկէ իվեր իրենց հետքը կորսուած է։

Ճշգրիտ լուր տուողին մէկ տար-ուան «Յառաջ» նուէր պիտի տրուի։ Գրել իրենց քրոջ՝ Voskie Kidjirian, née Baharian. 56 rue de Bas Meudon. Issy les-Moulineaux. France (Seine).

Կը խնդրուի յունահայ թերթե-րէն արտատպել։

— Իսքենտէր Քայիշեան Ազաէրայ-ցի (Գօ իա), որ մինչեւ վեց ամիս առաջ Լիոնի մէջ կը բնակէր եւ հե-տեւեալ հասցէն ունէր.— 65 rue Nior։

Կը խնդրուի իր հասցէն գիտ-ցողներէն տեղեկութիւն տալ Դա-նիէլ Սվաղճեանին, German Colony. 20. Jaffa — Palestine. կամ «Յառաջ»ի Վարչութեան։

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը Շաբաթ օր, 7 Օգոս-տոս ժամը ճիշդ 5ին, Բարեգործա-կանի ցան մէջ 8 Rue Bossuet։

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ Բանակի Նախկին Հայ Կամաւորներու Միութեան Վիե-նի եւ շրջանի Մասնաճիւղի ընդհա-նուր անդամական ժողովը Կիրակի, 8 Օգոստոս, կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Ռիւ տը Նաւառ, Պ. Ռ. Փափազեանի ճաշարանի ներքնասրահին մէջ։

Խիստ կարեւոր օրակարգ։

Կը հրաւիրուին նաեւ մեր ոչ-ան-դամ ընկերները։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵԼՕ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» Ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը այսօր, Շաբաթ, երեկոյեան ժամը 9ին իր ակումբին մէջ։

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. ՄԻՆԱՍԵԱՆ» Ենթակոմիտէի ժողովը, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Ակումբին մէջ։

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ «Վռամեան», «Մուրատ», «Մշօ» եւ «Արզումեան» խումբերու բոլոր ընկեր-ները այսօր, Շաբաթ, երեկոյեան ժամը 8.30ին Ակումբին մէջ՝ 2, Ռիւ տը լա Ցէֆանս։ ՕՐԱԿԱՐԳ՝ Երջ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն։

Գաւառ

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՕՅԻ «Վռամեան» Ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը, 8 Օգոստ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, ծանօթ վայրը։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներ-կայանալ անդամատետրով։

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի բո-լոր ընկերները այսօր, Շաբաթ, երեկոյեան ժամը 8.30ին «Զարդարեան» գրադարանը, 181 Cours Lafayette։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

Ժողովը պիտի շարունակուի կիրակի, 8 Օգոստոս առաւօտեան ժամը 8ին, իսկ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, նոյն հաւաքատեղին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Իշխան» խումբը ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները այ-սօր, Շաբաթ, երեկոյեան ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին։

ՄԱՐՍԷՅԻ «Ռոստոմ» Ենթակոմիտէի եւ «Քրիստափոր» խումբի ընդհ. ժողովը 9 Օգոստոս, երկուշաբթի երեկոյ ժամը 9ին «Շահրիկեան» սրահին մէջ, 5, Ռիւ տը Լ'Էքլիզ։ Կարեւոր օրակարգ։

Ուխտագնացութիւն Անդրանիկի դամբարանին

Նախաձեռնութեամբ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան

Յառաջիկայ ՕԳՈՍՏՈՍ 29ի կիրակին

Մանրամասնութիւնները յառաջիկային

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

8 Օգոստոս, կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն Մէօտոնի ան-տառը, պաղ աղբիւրին մօտ (Tapis Vert)։

Նուագ, պար, երգ, արտասանութիւն եւլն.։

Թոմպոլա, պիւֆէ մատչելի գիներով

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Շոգեկառք առնել Էնվալիտէն, իջնել Վալ Ֆլէօրի։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Իսի-Լէ-Մուլինոյի Հ. Յ. Դ. «ԶԱՒԱՐԵԱՆ» ԿՈՄԻՏԷի կողմէ 29 ՕԳՈՍՏՈՍին, կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Հ. Յ. Դ. «ԱՆՏՈՔ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻՆ ԿՈՂՄԷ ՀԱՅ ՀԵՐՈՍՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Կիրակի, 8 Օգոստոս, առաւօտէն մինչեւ իրիկուն, 25 Ռիւ տիւ Սոլոռ, «ՊՕՆ ԱՔԷՕՅ»ի ծառախիտ պարտէզին պաղ աղբիւրին քով։

Կը նախագահէ Ընկ. Ա. ՊՕՂԻԿԵԱՆ

Կը խօսի Ընկ. Մ. ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

Ճոխ պիւֆէ։ Ուտելիքները կարելի է բերել միասին։

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Փլաս տիւ Փէօփլէն առնել հանրակառք, իջնել Փլաս Պէլ Վիւ, եւ հիւանդանոցի ետեւի ազատիկ դուռին առջեւէն 100 քայլ վեր ելլել եւ դառնալ աջ։ Անձրեւի պարագային մածնաւոր պատսպարան։

Քէմալականներու Ռուբէնի նուագահանդէսը

Տեղի կ'ունենայ այսօր, Շաբաթ, երեկոյեան ժամը 9ին

ԺԱՆ Տ'ԱՐՔԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, ՍԷՆ ՇԱՄՈՆ

"ՎԷՄ„

Լոյս տեսաւ ՎԷՄի ժԹ թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.

ՎԱՀԱՆ ՄԻՆԱԽՈՐԵԱՆ՝ Արհաւիրքի օրեր։ Յ. ՔԻՒՐՏԵԱՆ՝ Հայ եւ Արաբ հնագոյն յարաբերութիւնները։ ՏՈՔԹ. ՎԱՀՐԱՄ ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ՝ Յուշատետ-րէս, Հայ — հայկական բանակցութիւնները ։ ՀՄ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ՝ Դէպքերը Վասպուրականում, Մի քանի ճշգումներ։ Ս. ՎՐ.՝ Հայ եկեղեցւ միասնա-կանութիւնը, Ընծայեցի, Անցեալք, Առօրեա, Հայաստան Գէորգեան, Զ. Մաթիկեան, Կեանք եւ Մշակոյթ, Գրականութեան վիճակը Հայաստանում, Րաֆֆիի յոբելեանը, Մուրատ Ռաֆայէլեան վարժարանի հարիւրամեակը, Քաղաքային թանգարան Երեւանում, «Մարջան» օպերա։ Գիրք եւ մամուլ, Հրատարակութիւնների վիճակը Հայաստանում, Րաֆֆիի երկերը, Նուպար-եան մատենադարան, Գրախօսական, Մ. Օրախելաշվիլի՝ «Ս. Օրջոնիկիձէ», Ն. Բաղալեան, Ն. Հանգոյց՝ «Մեր կանոնագիրը», Ս. Վ. յաւելուած, Վահ-րամ եպ. Մանկունի, «Գէորգ Դ. եւ իր ժամանակը»։

ՆՈՐ ՏԱՐՈՒԱՆ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ.— Ֆրանսա եւ Սու-րիա 60 ֆրանք., Ամերիկա, Բրիտանական կայսրութիւն, Եգիպտոս 4 տո-լար, մնացեալ երկիրները 3 տոլար։

Կանխիկ վճարող նոր բաժանորդներու համար նախորդ տարիներու թիւերը կէս գինով։ Դիմել՝

S. VRATZIAN, 13, Rue des Platanes, Cité Jardins de Plessis-Robinson (Seine)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ ՌԱԶՄԻԿ — Թիւ 1

ԷՋԵՐ ՄԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ

ՀԱՅ. ՀԱՆՐՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(Հրատ. Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան, Փարիզ)

Մեր մօտիկ անցեալի զէնքերու պատմութիւնը։ Մօտ 300 էջ, ճաքուր թուղթի վրայ, պատկերազարդ, գեղեցիկ հրատարակութիւն...

Գինը՝ Ֆրանսա, Լիբանան, Սուրիա եւ Պալքաններ 10 ֆր.

Միւս երկիրներ 15 ֆր.

Դիմել՝ ՖՐԱՆՍԱ, R. Papazian 163 Avenue Jean Jaurès. Paris.

ՌՈՒՄԱՆԻԱ O. Sahaguian. 29 Atelerilor, Constantza (Roumanie)

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ «Մասիս» հրատարակչական B. P. 444, Sofia (Bulgarie)

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ «Նոր Օր»ի խմբագրատուն 20 A. Rue Vouli. Athènes (Grèce)

ԻՐԱՔ Գ. Սիւրմէեան, New Street, Bagdad (Iraq)։

ՀԱՐԱՒ-ԱՄԵՐԻԿԱ «Արմենիա»յի խմբագրատուն, San Salvador 4.. Buenos-Aires (Argentine)։

Գրատուն Հրանտ-Սամուէլ, 51, Rue Monsieur Le Prince. Paris ... որուն կրնան դիմել բոլոր այն վայրերէն, որոնց առանձին հասցէ չէ տրուած.

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)
Le Gérant : H. STEPHAN

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ՍՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ
8
ՕԳՈՍՏՈՍ
DIMANCHE
8 AOUT
1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3493

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴ...

»»»» o ««««

Տարիներէ ի վեր պատկերալից բացատրութիւն մը կը գործածուի մեր խմբագրատան մէջ, մտերմական սաուլխներու առթիւ.

— «Բոնսիէրժ»ին կատուն անգամ օդափոխութեան կ'երթայ, այս քաղաքին մէջ:

Արդարեւ, արձակուրդը աւանդութիւն մը դարձած է քաղաքակիրթ երկիրներու մէջ: Մանաւանդ այս քաղաքին համար, անխուսափելի պահանջ մըն է այդ: Խժալուր աղմուկը, լարուած, հեւիհեւ կեանքը, ամենօրեայ եւ յարափոփոխ երթեւեկը ջիղ ու [illegible] կը մաշեցնեն, իսկ մեր շնչած օդն ալ աւելի շատ պէնզին*, մուր ու փոշի կը պարունակէ, քան թէ թթուածին:*

Տակաւին չենք յիշեր գործարաններու տաժանելի աշխատանքը, օդէ եւ լոյսէ զրկուած արհեստանոցներու եւ բնակարաններու վարակոտ մթնոլորտը, պանդոկներու, սրճարաններու, զբօսարաններու խառնիճաղանճ եւ թանձրացեալ ապականութիւնը, առօրեայ յուզումներն ու ցնցումները, սպառիչ հրապոյրներն ու մոլութիւնները:

Ան համարակ աշխարհի, բայց մանաւանդ այս երկրին մէջ, բնակչութեան կէսը չի գիտեր թէ միւս կէսը ինչպէս կամ ո՛ւր կ'ապրի: Մանաւանդ աշխատաւոր բազմութիւնները:

Հազարներ ու հազարներ մինչեւ այսօր ալ կրնան երգել, առանց չափազանցութեան.

Ա՛խ, մեր սիրտը լիքը դարդ, ցաւ,
Օր ու արեւ չտեսանք ...
Վա՛խ, մեր կեանքը սեւով անցաւ,
Աշխարհից բան չիմացանք ...

Ամէն երկրի մէջ ալ, կառավարութիւնները զանազան միջոցներ տնօրինած կամ ծրագրած են, բազմութեանց կեանքը տանելի դարձնելու համար:

Այս բարենորոգչական շարժումը աւելի ծաւալուն հանգամանք ստացած է վերջերս, գլխաւորաբար ներշնչուելով այս երկրի ժողովրդական ճակատի կառավարութեան օրինակէն:

Արդարեւ, 1936 յունիս 12էն ի վեր, երբ Լէօն Պլումի դահլիճը իրարու ետեւէ քուէարկել տուաւ ընկերային օրէնքները, շաբաթական աշխատանքը վերածելով 40 ժամուան եւ հաստատելով պարտաւորիչ եւ վճարովի արձակուրդ, շարժումը մղիչ ազդակ մը դարձաւ, նաեւ, ուրիշ երկիրներու համար:

Անոնք որ արդէն ունէին այդ կարգի տնօրինութիւններ, աւելի կամ պակաս յարմարութիւններով, սկսան նոր դիւրութիւններ որոճալ: Իսկ ուրիշներու համար ներշնչման աղբիւր մը դարձաւ այս երկրին կենդանի օրինակը:

Այսպէս, Անգլիոյ մէջ արդէն բանաձեւ մը մշակած են, աւելի ընդարձակելու վճարեալ արձակուրդի դրութիւնը, որմէ պիտի օգտուին 12 միլիոն աշխատաւորներ, իսկ Մ. Նահանգներուն մէջ ծագեցան արիւնալի խռովութիւններ, որոնք չեն դադրած տակաւին, կամ կը վերսկսին քրոնիկ հիւանդութեան մը պէս:

Այս տարի յունիս 22ին, Աշխատանքի միջազգային համագումարին մէջ (Ժընեւ), երկար քննութեան ենթարկուելով շաբաթական 40 ժամը ընդհանրացնելու խնդիրը, 41ի դէմ 88 ձայնով ընդունուեցաւ 40 ժամը՝ հիւսուածեղէնի ճարտարագործութեան համար:

Միեւնոյն ժողովին մէջ, պատանի աշխատաւորներու բանուորութեան տարիքը 14էն բարձրացուցին 15ի:

Այս առթիւ կարդացուած տեղեկագրին համաձայն, վճարովի արձակուրդէն աւելի կամ պակաս կ'օգտուին, բացի Ֆրանսայէն, ուրիշ 21 երկիրներ, իսկ 16 երկիրներ ալ՝ որոշ ճիւղերու համար:

Այսպէս կամ այնպէս, ճամբան բացուած է արդէն, եւ ամէնէն յետադիմական կառավարութիւնն ալ դժուար թէ կարենայ դիմադրել հոսանքին: Ընդհակառակն, ժողովրդավար երկիրներու օրինակը պիտի ալեկոծէ ուշ մնացողները:

X

Առաջին օրէն իսկ, այս երկրին մէջ հաստատուած բարենորոգումէն օգտուեցան, նաեւ, հայ աշխատաւորները: Մանաւանդ այս տարի:

Բայց, «օգտուիլ»ը տժգոյն բացատրութիւն մըն է:

Այո, օգտուեցան, իրաւունք ստանալով 15 օր չաշխատելու եւ օդափոխութեան երթալու, առանց կորսնցնելու իրենց աշխատանքին գինը:

Արդ, ի՞նչպէս օգտուեցան: Ուրիշ խօսքով, ուզեցի՞ն մարդավարի արժեցնել արձակուրդը:

Ահա խնդիր մը որ բաւական ատենէ ի վեր կը զբաղեցնէ մեր միտքը: Մանաւանդ հիմա, երբ շաբաթական արձակուրդն ալ վերածուած է երկու օրուան, — շաբաթ եւ կիրակի, կամ կիրակի եւ երկուշաբթի:

Իբրեւ ընդհանուր երեւոյթ, աշխատանքի որ եւ է դադար մեր բազմութիւնները կը մղէ կա՛մ տունը նստելու, եւ կամ օրը իրիկուն ընելու սրճարանի մը անկիւնը:

Առաջ, երբ վճարովի արձակուրդ չկար եւ աշխատաւորները միայն կիրակի մը եւ տօնական օրերը ունէին, այնքան ալ դիւրին չէր որոշ ծրագիր մշակել:

Իսկ հիմա՞, երբ յայտնի են շաբաթական դադարի օրերը, ինչպէս եւ արձակուրդի եղանակն ու տեւողութիւնը, իբրեւ պետական օրէնք: Երբ արձակուրդի եւ զբօսանքներու նախասիրութիւն մըն ալ հաստատուած է, եւ տրամադրելի են բազմազան դիւրութիւններ՝ ամէնէն անմատչելի համարուած վայրերու համար:

Դեռ կը խօսինք այս կէտերու մասին: Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԵԴՐ. ԳՈՐԾԱԴԻՐ ԿՈՄԻՏԷԻ ՆԱԽԱԳԱՀՆ ԱԼ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԱԾ

»»»» o ««««

Անվերջ ձերբակալութիւն եւ գնդակահարութիւն ամբողջ Խորհրդային Միութեան մէջ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն օգոստ. 6 թուականով (Ռատիօ) — *Փեաթիկորսկի զինուորական ատեանը (Հարաւային Ռուսաստան) մահուան դատապարտեց 18 հոգի որոնք յանցաւոր ճանչցուած են, կառախումբերը գիծէն դուրս հանելու գործողութիւններ կազմակերպած ըլլալով: Տասնըութ դատապարտեալները գնդակահարուեցան մահավճիռէն քանի մը ժամ վերջը:*

ՄԻՒՍ ԿՈՂՄԷ ԿԸ ԾԱՆՈՒՑՈՒԻ ԹԷ ՊԱՇՏՕՆԱՆԿ ԵՂԱԾ Է ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐ. ԳՈՐԾԱԴԻՐ ԿՈՄԻՏԷԻՆ ՆԱԽԱԳԱՀԸ:

ԽՄԲ.— Այս հեռագիրը կը թարգմանենք ընկերվարական պաշտօնաթերթէն՝ «Փօփիւլէռ»: Նոյն լուրը ուրիշ թերթերու մէջ ալ հրատարակուած է այսպէս.— Ուկրայնայի, սպիտակ Ռուսաստանի, Ուզպէկիստանի եւ Տաճկաստանի հանրապետութեանց նախագահներէն վերջը, *բանտարկուած* է նաեւ Հայաստանի հանրապետութեան նախագահը: Մանրամասնութիւններ կը պակսին Հայաստանի հանրապետութեան նախագահին նախատագրի եւ իր յանցապարտութեան պատճառներու մասին:

Ինչպէս յայտնի է, խորհրդային կարգուսարքին մէջ հանրապետութեան նախագահներ չկան, այլ նախագահներ՝ ժողովրդական գործավարներու խորհուրդին (վարչապետ), կամ Կեդր. Գործադիր Կոմիտէի (Խորհրդարան), եւ կամ ընդհ. քարտուղարներ՝ Կեդր. Կոմիտէի, որ բուն վարիչն է երկրին: Այնպէս որ, եթէ ամբաստանեալը Կեդր. Գործադիր Կոմիտէին նախագահն է, պիտի ըլլայ ՀԱՆԷՍՕՂԼԵԱՆ, եթէ վարչապետն է՝ ԳՈՒԼՈՅԵԱՆ, իսկ եթէ Կեդր. Կոմիտէի քարտուղարն է՝ ԱՄԱՏՈՒՆԻ:

Ամէն պարագայի մէջ, այս չարաշուք լուրն ալ կ'ապացուցանէ թէ «մաքրագործումները» ոչ միայն չեն մեղմացած, այլ եւ աւելի անողոք եւ ծաւալուն հանգամանք ստացած են մեր հայրենիքին մէջ ալ:

Ահաւասիկ այլապէս վրդովիչ տեղեկութիւններ, համաձայն վերջին հեռագիրներու.—

Պաշտօնանկ եղած է բժշկական համալսարանի դասախօսներէն Տօքթ. Պլեթնեւ, որ բանտարկուած է բռնաբարման յանցանքով: Բանտարկուած է նաեւ գրագէտ Շուխով, «ծեծած ըլլալով իր կինը»:

*** Երէկ հաղորդած էինք Տաճիկստանի վարչապետ Շոթմորի, Կեդր. Գործադիր Կոմիտէի քարտուղար Իմամովի, փոխ-վարչապետ Կակտինի, Երիտ. Միութեան քարտուղար Գերասիմովի, դատական գործավար Շիրինովի ձերբակալութիւնը: Նոր հեռագիրներու համաձայն, հսկայական միթինկներ գումարուած են Տաճիկստանի խորհրդային հանրապետութեան մէջ, մահապատիժ պահանջելով ամբաստանեալներուն դէմ: Բոլորն ալ վտարուած են կուսակցութենէն, իբրեւ ժողովրդի թշնամիներ: Այս առթիւ քուէարկուած բանաձեւերուն մէջ ամբաստանեալները կը ներկայացուին «իբրեւ վայրենաբարոյ հրոսախումբ մը գերմանեւճափոնական ֆաշականութեան գործակալներու, որոնք կը փորձէին էմիրին եւ անոր աւատական-դրամատիրական գործակիցներուն իշխանութեան տակ ձգել Տաճիկստանը»:*

Տաճիկստանի «Կոմունիստ» լրագիրը, որ լոյս կը տեսնէ Սթալինապատի մէջ, բազմաթիւ նամակներ կը հրատարակէ, ուղղուած՝ Սթալինի եւ Եէժովի (Նախագահ Չեկայի): Նամակագիրները իրենց հաւատարմութիւնը յայտնելով, կը թելադրեն կրկնապատկել արթնութիւնը՝ ժողովուրդի թշնամիներուն դէմ:

*** Օրժոնիկիձէի մէջ (Նախկին Հիւս. Կովկաս) զինուորական ատեանը մահուան դատապարտեց վեց հոգի՝ Մայեւսքի, Բրաուդ, Լիփին, Մալիսէւ եւ Բուրչթէյն, որոնք ամբաստանուած էին թէ կառախումբի արկածներ սարքած եւ լրտեսութիւն կատարած են: Վճիռը անմիջապէս գործադրուեցաւ:*

Անգլիոյ եւ Իտալիոյ մերձեցումը

Իտալական կառավարութիւնը արտօնեց անգլիական թերթերու մուտքը, որ արգիլուած էր անցեալ մարտէն ի վեր: Կը նշանակէ թէ ամէն բան նկատի առնուած է, երկու երկիրներուն յարաբերութիւնները բարւոքելու համար:

Այս տնօրինութեան հետ միաժամանակ, իտալական մամուլը դադրեցուց իր յարձակումները Ֆրանսայի դէմ: Իրազեկներ կը կարծեն թէ Իտալիա միշտ համախորհուրդ՝ Անգլիոյ հետ, կ'ուզէ դիւրացնել արեւմտեան պետութեանց հաշտութիւնը, նոր Լոքառնօ մը կնքելու համար:

Հիմա որ հոգեբանական մերձեցումը իրականացած է, բանակցութիւններ պիտի շարունակուին Լոնտոնի եւ Հռոմի դեսպաններուն միջեւ, գործնական եզր մը յանգելու համար: Հաւանական է որ աւելի վերջը փոխադարձաբար այցելութիւններ կատարեն երկու երկիրներուն արտաքին նախարարները: Մինչ այս մինչ այն, երկու երկիրներուն մասնագէտ խորհրդականները պիտի ուսումնասիրեն առկախ հարցերը, ճամբան հարթելու համար մինչեւ աշուն: Մինչեւ այն ատեն Ա. Դ. Խորհուրդը գումարուած պիտի ըլլայ: Իրազեկներու կարծիքով, այս ժողովին մէջ պիտի ընդունուի Եթովպիոյ պատուիրակութիւնը, ինչ որ պիտի դիւրացնէ այդ երկրին գրաւման ճանաչումը Անգլիոյ կողմէ:

Կ'ըսուի թէ Լոնտոնի իտալական դեսպանը հաւանութիւն տուած է որ բանակցութիւնները սկսին սեպտեմբերին, եւ Հռոմի մէջ:

Չեզոքութեան Յանձնախումբը նորէն չլսուած

Ուրբաթ օր ժողով գումարեց Լոնտոնի ոչ-միջամտութեան յանձնախումբը, եւ նորէն անելի մը մատնուեցաւ: Քիչ մնաց որ խորտակուէր, բայց նախագահը այս չարիքը խափանելու համար յետաձգեց նիստերը, առանց պայմանաժամ նշանակելու:

Ժողովը հազիւ բացուած, խորհրդային պատուիրակը յայտարարեց թէ իր երկիրը չի կրնար պատերազմիկի իրաւունք տալ զօր. Ֆրանքոյի, եթէ ետ չկանչուին օտար կամաւորները: Ասոր վրայ գերմանական ներկայացուցիչը

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒՆ

»»»» o ««««

Վերջին մէկ տարուան ընթացքին, երկրին տնտեսական վիճակը եւ ընկերային օրէնքները ծանրապէս ազդեցին, նաեւ, «Յառաջ»ի հրատարակութեան ծախքերուն վրայ.

1. Թուղթը, որ կ'արժէր 150 ֆրանք (100 քիլօն), այժմ բարձրացած է 215ի, եւ մօտերս նորէն պիտի սղէ 8 – 10 առ հարիւր համեմատութեամբ, ինչպէս կը հաղորդէ սէնտիքան: Օրական տարբերութիւն՝ 55 ֆրանք:

2. Բացի ընկերային ապահովագրութեան բաժինէն, վարչութիւնը անցեալ տարիէն ի վեր կը վճարէ նոր տուրք մը՝ իբրեւ ընտանեկան նպաստ: Գումար՝ մօտ 2500 ֆրանք (տարեկան):

3. Վճարովի արձակուրդները (15 օր) կը պարտադրեն կրկնապատիկ վճարում, քանի որ հարկադրուած ենք աշխատաւորները օդափոխութեան ղրկել եւ փոխարէն ուրիշներ վարձել, նոյն պայմաններով:

4. Մեծապէս աւելցան թղթատարական ծախքերը:

Յուլիս 12էն առաջ, մէկ թերթի թղթատարական ծախքն էր 1 սանթիմ Փարիզի եւ շրջանին համար, 2 սանթիմ՝ գաւառի եւ գաղթավայրերու համար:

ԱՅԺՄ ԱՌԱՋԻՆԸ ԵՂԱԾ Է 3, *ԵՐԿՐՈՐԴԸ՝* 6 *ՍԱՆԹԻՄ*:

Արտասահմանի թղթատարական սակն էր օգոստ. 1էն առաջ (մէկ թերթ), — 15 սանթիմ՝ այն երկիրներուն համար որ զեղչեալ սակ ունին. 30 սանթիմ՝ միւսները:

ԱՅԺՄ ԱՌԱՋԻՆԸ ԲԱՐՁՐԱՑԱԾ Է 25ի, երկրորդը՝ 35ի:

Տակաւին չենք հաշուեր օրավարձի, երթեւեկի, նամակի եւն. նոր ծախքերը, որոնք բացատրութեան չեն կարօտիր:

Այս բոլորը մեզ կը պարտադրեն յաւելուածական ծախք մը, որ կ'անցնի օրական ՀԱՐԻՒՐ ՖՐԱՆՔԸ:

Ի՞նչ ունինք իբրեւ բացառիկ եկամուտ, դիմանալու համար այս յարանուն ծախքերուն:

ՈՉԻՆՉ ԵՒ ՈՉԻՆՉ, բացի աշխատակիցներու եւ աշխատաւորներու համբերատար եւ յարատեւ ճիգէն, թերթին սպառման ՅԱՒԵԼՈՒՄԷՆ, որ զգալի դարձած է վերջերս, եւ ծանուցումներէ, որոնք մեծ գումար մը չեն կազմեր, մանաւանդ այս եղանակին:

Տեղական թերթերը, որոնք հարիւր հազարներով կը սպառին եւ ունին միլիոնաւոր եկամուտ՝ յայտնի թէ գաղտնի աղբիւրներէ, երկու անգամ գին փոխեցին, 25 սանթիմի վերածելով 30ի, յետոյ 40ի: (Ռուսական օրաթերթը 50էն բարձրացաւ 70 սանթիմի): Եւ դեռ բաւական չեն սեպեր, պատրաստուելով նոր յաւելումներու: Բազմաթիւ թերթեր դադրեցան: Ուրիշներ կրճատեցին ծաւալը, հետեւաբար եւ աշխատակիցներու եւ աշխատաւորներու թիւը: Եւ ամէն օր դիմումներ կը տեղան վարչապետութեան, պարզելով կացութեան ծանրութիւնը:

ԱՅՍ ՊԱՐԱԳԱՆԵՐԸ ԿԸ ՀԱՐԿԱԴՐԵՆ ՄԵԶ, ԻԲՐԵՒ ԱՌԺԱՄԵԱՅ ՄԻՋՈՑ, ԹԵԹԵՒ ՅԱՒԵԼՈՒՄ ՄԸ ԿԱՏԱՐԵԼ ԲԱԺԱՆԵԳԻՆԵՐՈՒ ՎՐԱՅ, ՊԱՐՁԱՊԷՍ ՆՈՒԱԶԵՑՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՄԵՐ ԱՄԵՆՕՐԵԱՅ ՎՆԱՍԸ:

ԻՐԱԿԱՆԻՆ ՄԷՋ ԱՒԵԼԻ ԲԱՆ ՄԸ ՉԷ ՈՐ ՊԻՏԻ ԳԱՆՁԵՆՔ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐԷՆ, ԱՅԼ ՄԻԱՅՆ ԹՂԹԱՏԱՐԱԿԱՆ ՍԱԿԻՆ ՏԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆԸ:

Ուրեմն, յառաջիկայ երեքշաբթի, ՕԳՈՍՏՈՍ 10էն ՍԿՍԵԱԼ, «Յառաջ»ի նոր բաժնեգինն է.—

ՖՐԱՆՍԱ ԵՒ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ,— տարեկան 150 ֆրանք, վեցամսեայ 75, եռամսեայ 40:

ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ,— տարեկան 265, վեցամսեայ 140:

ՄԻՒՍ ԲՈԼՈՐ ԵՐԿԻՐՆԵՐԸ.— Տարեկան 215, վեցամսեայ 110 ֆրանք:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՅՍ ԱԼ ՄԵՐ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

—o—

Անցորդ մը կը գրէ Լոնտոնէն.—

«Պուքրէշի առաջնորդը, Յուսիկ արք. Զօհրապեան Լոնտոն եկաւ յուլիս 24ին: Ինչո՞ւ. ահաւասիկ.— Քէնթըրպըրիի արքեպիսկոպոսը հրաւէր ղրկեր է բոլոր եկեղեցիներու որպէսզի մէկ մէկ պատուիրակ ղրկեն «խաղաղասիրական, ժողովի մը որ տեղի պիտի ունենայ օգոստոսին, Էտինպուրկի մէջ: Եւ մեր կաթողիկոսը ներկայացուցիչ նշանակեր է Յուսիկ արք., Եւրոպաղէմէն ուրիշ արքեպիսկ. մը եւ Ինճէեան եպիսկ.ը, բացի Լոնտոնի Մերուժան քահանայէն որ արդէն ուղղակի հրաւէր ստացած է: Ուրեմն չորս հոգի: Ի՛նչ թեթեւամտութիւն եւ ի՛նչ ծախք: Յուսիկ արք.ի գրպանը տասնոց չկայ, դուռնէ դուռ դրամ պիտի հաւաքեն, որ պանդոկին վարձքը վճարեն: Խնամակալութիւնը երեսը նայած չունի:

Այս տեսակ թեթեւամտութիւն մըն ալ ըրին Ճորճ թագաւորին մահուան առթիւ, երբ ցաւակցական հեռագիր ղրկուեցաւ, Ա. քահանայէն, Բ. Ինճէեան եպիսկ.էն, Գ. կաթողիկոսէն, Դ. Մարսիլիոյ առաջնորդէն եւ Հ. Հ. պատուիրակութեան Լոնտոնի ներկայացուցիչէն: Միայն այս վերջինն էր որ պաշտօնապէս պատասխան (գրաւոր ոչ թէ տպուած) ստացաւ: Իսկ թագաւորութեան (ու նաեւ յուղարկաւորութեան) ներկայ էին թէ քահանան եւ թէ Ինճէեան եպիսկ.ը, առանց իրարմէ լուր ունենալու:

Քանի որ առիթը եկաւ, ըսեմ թէ կաթող. նուիրակ Գարեգին արք. 200 ոսկիի նստաւ Լոնտոնի վրայ: 100 ոսկի Աբգարեան կտակէն առաւ եւ 100 ոսկի ալ ծախք եղաւ (60 պանդոկ, 40 ալ ժամուց):

X

Պատկերը լրացնելու համար, ըսեմ որ Ռումանիոյ առաջնորդը Պուքրէշի մէջ ալ հանգանակութիւն մը սարքել տուած էր, որպէսզի կարենայ նամբայ ելլել դէպի Անգլիա:

Այսպէ՛ս է մեր պատմութիւնը: Անյեղլի եւ անսրբագրելի:

Տասնըհինգ տարիէ ի վեր տունէ-տեղ եղած Եւրոպայի մէջ, բայց արդեօք տասնըհինգ տերեւ փոխուեցա՞ւ մեր բարքերու եւ սովորութեանց մատեանին մէջ, ուր իրար խառնուած են ոսկին, արծաթը, պղինձը եւ կապարը:

Տարիներով, նոյն իսկ հայկական դատի ամէնէն եղերական պահերուն, մեր քրիստոնէական անցեալը ցուցադրեցինք, կաթողիկոսներ ու պատրիարքներ պտտցուցինք Եւրոպայի պողոտաներուն վրայ:

Չէր բաւեր մէկ տէրտէրը, երեք ե-պիսկոպոս մէկ անգամէն նամբայ կը հանենք էտիմպուրկ, մասնակցելու համար կրօնական ժողովի մը, որ աւելի մեծ ազգերու համար անգամ կը համարուի պերճանք:

Ցուցահանդէս մըն ալ այս, — իսկ եւ իսկ հայկական: Պարզապէս ապացուցանելու համար թէ՝ «մենք ալ կանք», իբրեւ խորհրդանշան ունենալով փիլոնն ու վեղարը, եւ իբրեւ նախատարրութեան՝ քրիստոնէական եկեղեցին ...

ՎԱՀԷ

ՆՈՐ ԽԱՉԱԿՐՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ՊԷՏՔԸ

»»»» • ««««

Մեր շրջանը ամէն ինչ խանգարեց, նոյնիսկ աւանդութիւններ ու դարաւոր դիրքեր: Պատերազմի անմիջապէս յաջորդող տարիներու ընթացքին մենք նորօրինակ երեւոյթի մը ականատես եղանք: Այս երեւոյթը որուն «բոլոր արժէքներու վաճառականացումը» անունը կուտան եւ որ Ամերիկայէն ծաւալեցաւ, չէշտեց սա կէտը թէ մենք այնպիսի աշխարհի մը մէջ կ'ապրինք ուր դրամն է որ կը տիրապետէ:

Այսօր ամբողջ տիեզերք անձկութեամբ ինքզինքին կուզայ: Շատ մը երիտասարդներ սկսած են ըմբռնել թէ գրականութիւնը, արուեստը չեն կրնար բնական ասպարէզ մը ըլլալ, թէ առեւտրական գործի մը հասաբակ կանոնները որոնք ճշմարիտ առեւտրականներուն համար իսկ շատ երեւակայական են արդէն, կիրարկելի չեն կրնար ըլլալ արուեստի, ճաշակի, մտքի գործերուն: Մտաւորական երիտասարդ սերունդը, իր գինովութենէն սթափած, կը հասկնայ թէ արուեստը երկար համբերութիւն մըն է ու յաջողելու համար անոր մէջ շատ անձնուրացութիւն անհրաժեշտ է: Երիտասարդ գրիչներ գրականութիւնը արհեստ ընելու գաղափարէն կը հրաժարին ու գրեթէ բոլորն ալ սնուցիչ զբաղում մը կը հետապնդեն, նուիրուելու համար արուեստին, անշահախնդիր ու անակընկալ:

Քաղաքական աննպաստ պայմաններու հետեւանքով տկարացած ու ցաւալին մեր կազմը ժամանակ չունեցաւ տակաւին բաւականաչափ զօրանալու եւ բնական օրէնքին հպատակելով ինքնութենէն յետոյ ազգութեան պահպանումով զբաղած է դեռ:

Ցետպատերազմեան շրջանին մենք տակաւին չունեցանք նոր, ինքնուրոյն այլ տոհմային անշփոթելի տիպարներ: Գործօն կեանքէն, յարատեւ շարժումէն բռնագրաւուած՝ արուեստին բաւական հաստատուն հիմ մը չտրուեցաւ դեռ մեր մէջ:

Շուրջս կը նայիմ, — քանի՞ նոր արուեստագէտ ունինք՞ որ միջավայրին ազդեցութիւնը կրած չըլլայ ամբողջ, թէեւ մենք օտար այդ միջավայրին: Ու սա հարցումը միտքս կը ըլէ. գլխաւոր թշնամին ներսը, մեր անհիւրընկալ մթնոլորտը չէ՞ միթէ, որուն անտարբերութեան տակ արուեստագէտը իր ամենագեղեցիկ դոհարները կերտել ստիպուած է:

Հայ է ան, հայ ծնած ըլլալով, բայց իր արտադրութեանց մէջ օտար ծընուցիչ գաղափարը ակներեւ է:

Ցետոյ, ընկերութեան սարքին դասը ընտրանիի արուեստ մը հասկնալու չափ դաստիարակուած չէ: Գալով միւս դասուն, նշանակելի է իր խոր անտարբերութեամբ:

Հիմա միացուցէք այս դժուարութիւններն ու ըսէք ինծի թէ ի՞նչ բարգաւաճում կրնայ ունենալ արուեստը մեր մէջ: Մինչեւ որոշ քանակով տընտեսական հարցերու լուծումը, ու մինչեւ ժողովուրդին աւելի կրթուիլը, պատրաստուիլը, արուեստագէտը, թափառուն աստղ մը պիտի ըլլայ, դրեթէ անծանօթ, ասատանդական, մէկ եզրէն միւսը յածելու հարկադրուած, իր խառնուած յոյսերուն, իր փշրուած իտէալներուն ծանր խաչին տակ կքած արարած մը: Իր հարազատ միջավայրը իրեն հակառակ գտնելով, անկէ իր կապը խզելու փորձութիւնը կ'ունենայ, մինչ մեծ ոստանը իր հրաշալիքներուն ուժով կը քաշէ զինքը:

Նոր խաչակրութիւն մը անհրաժեշտ է, արուեստներու մարզին մէջ, ներսէն թէ դուրսէն:

Պէտք է քաջալերել, կ'ըսենք, մեր գրողները, երաժշտագէտները, երգիչները, դերասաններն ու բոլոր արուեստագէտները: Բայց քաջալերելէ առաջ պէտք է գնահատել: Գնահատումը ճանաչողութիւն, ըմբռնողութիւն կ'ենթադրէ եւ ճաշակի գործ է.

Պիտի ուզէի — հոդ չէ թէ իմաստակութիւն ըրած ըլլամ — կարելի ճշդութեամբ եւ արագօրէն սահմանել թէ ճաշակ ըսելով ի՞նչ պէտք է հասկնանք, որպէսզի գիտակցաբար, արտով թէ մտքով կարենանք պաշտպանել զայն:

Երբ որ եւ է բան հիացում կը պատճառէ մեզի, խորհրդաւոր եւ բնազդական այդ կարողութիւնը որ հիացումն է՝ իր արտայայտութիւնը ճաշակէն կ'առնէ. ճաշակի լեզուն է որ կը խօսի:

Եթէ ուշադրութիւն դարձնենք, ականջը կամ աչքը մեծ բան մը չեն տար: Երբոր մէկուն համար կ'ըսենք թէ «ականջ ունի», կը նշանակէ թէ ճիշդ նօթերը սխալ նօթերէն զանազանելու կարողութիւնն ունի: Նոյնպէս երբոր կ'ըսենք՝ «սուր աչք ունի», կ'ուզենք ըսել թէ մէկ նայուածքով բոլոր մանրամասնութիւններն ու դըժուարութիւնները կը տեսնէ: Բայց ճաշակ ունենալը շատ աւելի բարդ եւ խորհրդաւոր բան մըն է:

Աշխարհի վրայ անգիր օրէնքներ կան. կանոններ՝ որոնք կենցաղագիտութիւն բաւած դժուարըմբռնելի ամբողջութիւնը կը կազմեն զոր մենք մեր նրբանկատութեամբ է որ կ'որոշենք: Այսպէս ալ, արուեստին մէջ, որոշ օրէնքներ կան որոնք բէէճիէը կը կազմեն: Օրինակ, երաժշտութեան մէջ այսօր խիստ բարդ բէէճիէ մը գոյութիւն ունի, որուն կատարելապէս տեղեակ պէտք է ըլլայ մէկը որ նուագագիր ըլլալ կ'ուզէ: Նոյնպէս, նկարչութեան մէջ: Այդ կանոնները բաւական են մեր մտքին համար, բայց բաւական չեն գեղեցկութիւն արտադրելու համար: Անոնք արհեստը կը կազմեն: Գեղեցիկ բան մը արտադրելը կամ ճանչնալը հասարակապէս խորհրդաւոր բաներ են, որոնք տեսակ մը գուշակութեամբ, ներհայեցողութեամբ միայն կը բացատրուին:

Ճաշակ ունենալու համար չի բաւեր խելացի կամ զգայուն ըլլալ. պէտք է մանաւանդ պատրաստուած, մարզուած ըլլալ այդ հակազդումի ձեւին: Կրթութիւն մը պէտք է:

Ինչպէս որ երբ սեղան կը նստինք, բան մը կը ճաշակենք, մեր քիմքը կը յայտնէ մեզի մեր կերածին համը, որակը, այնպէս ալ երբ արուեստի գեղեցիկ արտայայտութեան առջեւ կը գտնուինք, մենք կը հակազդենք այն համեմատութեամբ որ ճաշակի տէր ենք կամ ոչ:

Նկատա՞ծ էք թէ, կիներուն մէջ, ամէնէն մեծ կարուհիներուն դիմող — ները չեն որ ամէնէն վայելուչ կերպով հագուած են: Շատ տիկիններ մանեքէնները դիտելու կ'երթան, անոնցմէ մէկուն վրայ շրջազգեստ մը կը տեսնեն, կը հմայուին. շրջազգեստը կը կրող մանեքէնը բարձրահասակ է: Բարակ և խարտեաշ, մինչ իրենք գիրուկ են, կարճահասակ եւ թուխ. ու կ'ըսեն «Աս կ'ուզեմ»: Շրջազգեստը շատ վայլած է մանեքէնին վրայ, ընդհակառակն իրենց չի վայլեր ու այն տպաւորութիւնը կը թողու թէ այդպէս հագուող տիկինը, հակառակ իր ամբողջ ծախսած դրամին, ճաշակի սխալ մը գործած է: Այսպէս է նաեւ շատ անգամ վարսայարդարին գացողներուն համար: Երբեմն մազի յարդարանք մը տեսած են, մասնաւորաբար չարժանկարի «աթ-ար»ի մը վրայ եւ առինքա կը պահանջեն եւ կամ պարբերականի մը մէջէն պատկեր մը կտրելով իրենց վարսայարդարին կը տանին ու անոր ընդօրինակումը կ'ուզեն: Այսպէս ընողները չեն զգար թէ լաւ հագուած, վայելուչ կին մը ամբողջութիւն մըն է որուն իւրաքանչիւր մասերուն միջեւ ներդաշնակութիւն պէտք է տիրէ: Այդ տիկինները իրենց կազմով գեղեցիկ են, իրենց շրջազգեստը, մազի յարդարանքը հըրաշալի են, բայց այդ հմայքն ու գեղեցկութիւնը իրարու չեն յարմարած:

Ահա թէ ի՛նչ բանի մէջ կը կայանայ ճաշակի տէր մարդոց զգացածը, ներդաշնակութիւնը:

Հիմա կիրարկենք սակայն դասական ոլորտութեան մը, Պէթհովէնի մէկ համանուագին, յունական կամ գոթական տաճարի մը, ու պիտի տեսնենք որ մեզ հմայող բանը, անըմբռնելի գեղեցկութիւնը, այդ ներդաշնակութիւնն է:

Ճաշակը, ի վերջոյ, կրնանք սահմանել ըսելով որ ստացական ու ընդունակ զգացումն է գեղեցիկին, ամէնէն զգալի ձեւին մէջ որ է ներդաշնակութիւնը:

Երբեմն հանդիսատես կ'ըլլանք այնպիսի գործերու ուր գեղեցիկին տարրերը կան թէեւ, բայց անհրաժեշտ կը պակսի: Դատելէ առաջ պէտք է քաջ գիտնանք թէ մեր սքանչացումը ի՛նչ բանի պէտք է պահենք. երբեմն անկարգ հետաքրքրութեամբ կը տարուինք մէկ օրուան հմայքներով, պահ մը ուշադրութիւն կը դարձնենք, նոյնիսկ ծափեր կը նուիրենք այնպիսի արտադրութեանց որոնք կարեկցութեան միայն արժանի են:

Արուեստի ոստանին մէջ կ'ապրինք, ճաշակի տէր հարեւաններով շրջապատուած ենք, բայց դժ՜ ... չը տարուինք մթնոլորտէն: Ճառագայթներու աղբիւր որոգայթներ ալ կան:

Քանի որ մեծ ոստանին կեանքը կ'ապրինք, ընդունինք անոր վայելած դիւրութիւնները, օգտուինք անոնց նրբացումէն, բայց այդքան միայն:

Ամէն անգամ որ մեր հարուստ անցեալին ակնարկներս դարձնելով ներկային վրայ կը սեւեռեմ, պատկեր մը կ'երեւայ աչքերուս: Ջաղացպաններ կան ծաղկապատիկ նստած, որոնք հովմաղացները դարձնելու կերպերուն վրայ կը վիճաբանին, մինչդեռ ջաղացքները թեւ չունին այլեւս, ու նոյնիսկ հով ալ չի փչեր:

Կարելի է տխրիլ, կարելի է ծիծաղիլ ու ժամանակը կ'անցնի:

Նուաճումներ կան ընելիք ներքին թէ արտաքին ճակատներու վրայ. խաչակրութիւն մը պէտք է: Գեղեցիկը բարդ բան մըն է. անոնք որ անոր սահեղծագործողները չեն, անոր հիացումը կ'ունենան ճաշակի շնորհիւ:

Իսկ ստեղծագործողները, արուեստագէտները պէտք է անոր զգացումն ու յարգանքը տածեն: Առանց զոհողութեան՝ գեղեցիկին կարելի չէ հասնիլ:

Միահամուռ ճիգով պէտք է միանանք յաղթանակել տալու համար մեր տոհմիկ օրէնքները: Մեծախօսութիւն է սակայն. բայց կարծեմ թէ երբեմն օգտակար է, որովհետեւ ճաշակը պաշտպանել միմիայն գեղեցիկը պաշտպանել չէ, այլ մե՛ր գեղեցիկը:

ԱՐԱՄ ԱՋՆԱՒՈՐ

ՆՈՐ ԳԻՐՔԵՐ

Զ. ԵՒ Հ. ԱՍԱՏՈՒՐ

(Գրեց՝ Թ. Ազատեան: Տպ. Պոլիս 1937)

— . —

Թ. Ազատեան անխոնջ մշակ մըն է: Իր հրատարակած ինքնագիր թէ ուսումնասիրած հատորներուն թիւը արդէն տասնեակի մը կը հասնի: Վերջինն է՝ Զ. եւ Հ. Ասատուր գրագէտ ամոլին նուիրուած այս գրքոյկը, որ անկախ իր բազմակողմանի արժանիքներէն, կ'արտաբերէ նոյնպէս խանդավառ հետաքրքրութիւն, գուրգուրանք՝ մեր մշակութային մնացորդացին հանդէպ:

Աշխատութիւնը բաժնուած է երկու մասերու. առաջինով կ'ուրուագծուի Զապէլ Ասատուրին դիմագիծը, իսկ բ. մասով ալ՝ Հրանտի:

1922ի վերջին արտագաղթով Պոլիսը մտաւորականութեամբ այլեւս վերջնապէս ամայացած, կը մը նար հոն՝ Հ. եւ Զ. Ասատուր թանկագին բոյնը: Մեր նորանոր միջավայրերու յարմարելու ճիգին մէջ իսկ՝ մեր հետաքրքրութիւնը չէր դադրեր հանդէպ աշխարհաբարը պատւաստող այս արուեստագէտ մշակներուն: Ու առիթը պոռթկաց՝ երբ Զապէլ Ասատուրի յոբելենական հանդիսութիւններու ընթացքին, հայաշատ կեդրոններ իրենց հիացման եւ խանդաղատանքի ձայնը բարձրացուցին, մամուլը թէ բեմերու վրայէն, անմնացորդ կեցուածքով եւ ազգովին:

Կեանքի հալածական պահեր կան երբ սիրած մէկ էակիդ վրայ կը թափես հոգիդ ամբողջ խանդն ու գուրգուրանքը, որուն կը փոխադարձէ անբաղդատելի լաւութիւն մը: Այդպէս ալ եղաւ Ասատուրներունը: Մեր բոլոր սքանչացման աղաղակներուն՝ կը մնային լուռ, անտրտունջ, խուսափելով ցուցադրական շարժուձեւերէ: Բայց ներկայիս, շնորհիւ այս գրքոյկին, մենք յստակ կ'ըմբռնենք, կը զգանք երբեմնի ի՛նչ քողարկուած սրտակցութիւնը որ բաբախեց մեզի համար, որ եղաւ միեւնոյն սաւին խորունկէն հասնող ամէն ղողի պէս դալարուն: Այսօր երբ չկան անոնք, երբ իրենց ձայնը այս էջերուն մէջէն կարծես վերէն լոյսի ճաման չի մը ձեւափոխուած կը թարթափի մեր վրայ, այլեւս մեր երբեմնի հետաքրքրութիւնները վերածուելով երկիւղած զգացումի մը, աղօթքի պէս մաքուր կ'ընենք զիրենք:

Կը գրէ Ազատեան.

— «Տիկ. Ասատուր հոգեկան կազդոյր կը ստանար մեծարանքի այն արտայայտութիւններէն, որոնք տեղի ունեցան արտասահմանի մէջ, իր գըրական գործունէութեան յիսնամեա — կին առիթով: Կը հետեւէր իրեն ի պատիւ գրի առնուած հրատարակութիւններուն: Մերթ կը սրտմտէր, որ չի կրնար իր շնորհակալութիւնը յայտնել անոնցմէ իւրաքանչիւրին համար:

Սիպիլի յոբելեանին ազդանշանը հոսկէ տրուեցաւ: Ան շուտով արձագանգ գտաւ գաղթահայ կեդրոններու եւ Խ. Հայաստանի մէջ: Վրայ հասաւ իր անողոք հիւանդութիւնը: Պոլսոյ նախաձեռնարկ մարմինը ի զուր ստսանց որ անդրադարձական քերթողուհին ապաքինի, ոտքի ելլէ եւ դըրական յոբելեարի աթոռը: Տարօրէն դիւրագգած ու հպարտ, չէր փափաքեր խարխուլ ֆիզիքականով առաջնորդուիլ հանրութեան մէջ ու շըջապատուիլ իր հիացողներէն եւ համակիրներէն: Մինչ այդ, արտասահման իր պարտքը լիուլի կատարեց: Տիկ. Զ. Ասատուր, որուն յաճախակի այցելելու առիթը կ'ունենայի, մանկան մը պէս կը հրճուէր, կ'ուրախանար ի լուր իրեն ի յարգանս ընծայուած մեծարանքի արտայայտութիւններուն, եւ ի տես իրեն նուիրուած հրատարակութիւններուն, որոնց կը հետեւէր: «Ես ի՞նչ ըրած եմ որ...» կը կրկնէր միշտ, «չափազանց չէ՞ք դըտներ եղած ցոյցերը», կ'ըսէր: — «Աւելին արժանի էք, տիկին», կը պատասխանէի, զգուշանալով իր հաճեւտութիւնը վիրաւորող բացատրութիւններէ: «Հրա՛նդը արժանի էր այս մեծարանքներուն», կ'աւելցնէր ու կը լռէր... »:

Բայց աւելի կարեւորը՝ Հ. Ասատուրին նուիրուած կենսագրականը մէջ: Նիւթին հետաքրքրականութեանը պատճառաւ հատուածը կ'առնենք քիչ մը մանրամասնութեամբ.

— «Իր հիւանդութեան անկողնին մէջ տեսայ առաջին անգամ Դիմաստուերներու հեղինակը: Դարձնան առաւ մըն էր: Տիկ. Զ. Ասատուր ընդունեց զիս հաճոյքով, խնդութեամբ: Ցետոյ խնկոյն լուր տուաւ իր ամուսնին, որ վերի յարկն էր: Քիչ ետք սրատարօրի անձկութեամբ կը բարձրանամ սանդուղներէն եւ իր սենեակին մէկ անկիւնը, մահճակալին մէջ կիսովին նստած կը գտնեմ Հ. Ասատուրը, որուն անթերի, աղուական դիմագիծը ծանօթ էր ինծի արդէն իր նկարներէն: Անուշ, գեղեցկաճաշակ ժպիտով մը ան կը դիմաւորէ զիս: Քաղցր ու պատուբեր ձայնով մը կը սկսի խօսիլ: Կը յայտնէ իր տպաւորութիւնները Մեծարենցի նուիրած գրքոյկին մասին, ուրիշ գրութիւններու մասին, զարմանալի յիշողութեամբ մը եւ գըտնահատութեան շատ անկեղծ ու տաք արտայայտութեամբ մը: Կը հասկնամ թէ հետուէն ծանօթացած է բոլոր նոր գրողներուն, հետեւած՝ անոնց արտադրութիւններուն: Հարցումներ կ'ուղղէ գաղթահայ գրական կեանքին շուրջ. կը հրճուի, իր զգայուն հոգին կը լեցուի անհուն խնդութեամբ, մխիթարական ամէն երեւոյթի համադէպ: Փոքրիկ թուղթի մը վրայ նըշանակուած զանազան նիւթերու մասին եւս հարցումներ կ'ուղղէ, բաց մակաղթանի հարցումներ, մինչեւ որ կը գոհանայ իր հետաքրքիր միտքը»:

Աւելի վերը.—

«Հրանտ Ասատուր միայն գրական կեանքով չէր հետաքրքրուեր: Ամէն անգամ իր տժգոյն մատներուն մէջ ունէր թղթիկ մը, հարցումներով լի: Անոնք կը վերաբերէին ազգային ամէն տեսակ անցուդարձերու, հոս թէ արտասահման: Կը հետեւէր մամուլին: Նոր դէմք մը, նոր շարժում մը իր ուշադրութիւնը գրաւած կ'ըլլային: Անոնց մասին տեղեկութիւններ կ'ուզէր շարունակ: Համաստեղի «Գիւղը» երբ հրատարակուեցաւ, հայթայթեցի իրեն, իր փափաքին վրայ: Ցաջորդ այցելութեանս հիացումով խօսեցաւ անոր բովանդակութեան մասին: Հեղինակին կեանքին ալ ծանօթանալ կ'ուզէր: Իր հետաքրքրութիւնը կը գոհացնէի, որքան որ կրնայի»:

X

Ազատեանին այս գիրքը ուսումնասիրութիւն մը չէ եւ ոչ ալ քննադատական փորձ մը, այլ պարզապէս յուշագրութիւն մը Ասատուրներու կեանքին, բնաւորութեանց, նկարագրի որոշ կողմերու ցուցադրման նուիրուած: Քանի որ երկը կը տառապի վերլուծական պակասով, քանի որ մտքի սրսկումը չկայ տողերուն մէջ, գուցէ կարծուի թէ եղածը հէտ աշխատանք մըն է, առանց ինքնեկ ծորումներու: Շատ սխալ: Այսօր Փրանսա. գրականութեան մէջ նման վիպագրական ձեւով հատորներ կը լեցուին, նուիրուած անուանի անձնաւորութիւններու կեանքին: Խնդիրը՝ առանց կաշկանդուելու չոր ու ցամաք թուականներու օգնութեան, կարենալ անհուն դէմքերուն սիրոյն ու ձայնը մեզի բերելուն մէջ կը կայանայ: Ազատեան, շնորհիւ նախ իր լեզուին մաքրութեան ու բառերու ճկունութեան, եւ մասնաւորապէս դիմանկարներ գծելու իր իւրայատուկ կերպին, գիրքը դարձուցած է կենդանի: Հոս նիշում մը վերադրիներու՝ արդէն ընթերցողը մասամբ տեղեկացած կ'ըլլայ հատորին բովանդակութեան: Այսպէս, Սիպիլի նուիրուած բաժնէն՝ Գրագիտուհիին գրական եւ հանրային դիմագիծը, Իր մտերմութեան մէջ (անձնական յուշեր), Վերջին այցս Սիպիլին: Իսկ Հ. Ասատուրին՝ Ընդհանուր գիծեր Հրանտի կեանքէն, Անձնական յիշատակներ, Մատենագրութիւն:

Ազատեանի կազմած այս գրքոյկին մէջ մանրամասն եւ խղճամիտ հոգածութեամբ նշանակուած են Հ. եւ Զ. Ասատուրի հայ մամուլին մէջ ստորագրած իրենց բոլոր գրութեանց (ուսումնասիրութիւն, քերթուած թէ տեսութիւն) վերնագիրները, թուականներու, էջ եւ չըջանները դասաւորուած: Հետեւաբար, անոնք որ կը ծրագրեն օր մը ուսումնասիրել այս երկու ազնուական դէմքերուն բերքն ու համրային աշխատանքը, պարտաւոր են նըկատի առնել Ազատեանի այս չինիչ եւ խնամուած երկը:

ՀՐ. ՊԱԼՈՒԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԳԸ ԺԱՄԲԱՐԻՆ ՄԷՋ

— o —

Մեր թղթակիցը կը գրէ արիինճրը միջազգային ճամբարէն (յապաղած):

Այս կիրակի կէսօրէ առաջ ժամը 9 - 10 միջազգային ճամբարին մասնակցող հայ արեններ պիտի երգեն «Ցառաջ Նահատակ»ը, «Աշխարհ Նաւասարդ»ն եւ «Հայաստան»ը Ռատիօ Փառիզի կայանէն:

Մեներգը Գրիգոր Գարապաճեանի կողմէ:

ՇԱԲԱԹԸ ՄԷԿ ՆՐԳԻԾԱՆՔ

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԱԶ 'ՈՒԱԾ ԷՐ...

Ընթերցասէր եւ մէկ քանի թերթերու բաժանորդ բարեկամ մը՝ յայտարարեց ինծի.

— Խորապէս ազդուած եմ:

— Ի՞նչ բանէ:

— Բայց շատ խորապէս ազդուած եմ:

— Ես ալ խորապէս հետաքրքիր եմ:

— Մտիկ ըրէք:

— Ականջներս ձեզի են:

— Անցեալները «Ցառաջ»ի մէջ յօդուած մը կարդացի ու անկէ ի վեր բուռն կերպով ազդուած եմ:

— Կ'երեւի ազդեցիկ գրութիւն մըն էր:

— Մասնաւորապէս ինծի համար: Միշտ այդ ազդեցութեան ներքեւ եմ:

— Ի՞նչ էր, սակայն, յօդուածին նիւթը, ո՞վ էր ստորագրողը:

— Ստորագրութիւնը միտքս չէ, կարեւոր ալ չէ: Նիւթը սակայն՝ այնքան սաստիկ ազդեց վրաս:

— Անցնինք նիւթին:

— Նիւթը նիւթի համար է: Չափազանց ազդուած եմ:

— Բայց վերջապէս, պիտի ըսէ՞ք այդ յօդուածին նիւթը:

— Ահաւասիկ: Ցօդուածագիրը Մարսէյլէն է, կ'ըսէ թէ Հայերը թերթի վճարում չեն ըներ: Թէ շատ մը Հայեր՝ իրենց դրացիին, ազգականին, ծանօթին կամ բարեկամին թերթը կը կարդան: Ասոր համար ահռելի կերպով ազդուած եմ:

— Շատ ազնիւ էք: Գովելի կերպով սրտցաւ էք:

— Ու կ'աւելցնէ թէ հայ թերթը՝ ամբողջ փողոց մը, թաղ մը, գիւղ մը, քաղաք մը Հայեր կարդալէ վերջ, կը դրկեն ուրիշ գիւղ մը կամ քաղաք մը ուր կրկին հարիւրաւորներուն ձեռքերէն կ'անցնի ձրիաբար: Տեղեկանալով այս իրողութեան ահաւոր կերպով ազդուած եմ:

— Իրապէս շատ ազնիւ էք եւ լիովին իրաւունք ունիք խորապէս, սաստկապէս, չափազանց ազդուելու:

— Ես ալ իմ կարգիս տեղեկացայ որ Հայեր կան որոնք իրենց ամբողջ կեանքին տեւողութեան մէկ սու չեն վճարած Հայերէն թերթի եւ օրական կարդացած են ու կը կարդան բազմաթիւ հայ թերթեր: Ասիկա աներեւակայելի էր եւ ես հոգիով մարմնով սոսկալի ազդուած եմ:

— Բնաւ չեմ զարմանար: Ձեզի նըման ընթերցասէր մը անշուշտ ցաւ ու զայրոյթ պիտի զգար եւ բնականաբար, ինչպէս նաեւ սոսկալի պիտի ազդուէր:

— Այո, ցաւ ու զայրոյթ զգացի: Ի՛նչ ցաւ, ի՛նչ զայրոյթ սակայն: Գլուխս կը ծեծէի բարկութենէս: Ընելիքս չէի գիտեր: Տղու մը նման ազդուած էի:

— Դժբախտաբար շատ քիչերը նման կ'ազդուին այդօրինակ յօդուածներէ: Արդար է ձեր զայրոյթը, ճշմարիտ է ձեր ցաւը եւ ամէն շնորհաւորութեան արժանի է ձեր ազդըւած ըլլալը:

— Եւ սոսկացի որ Հայերուն մէջ, հարիւրին մէկը վճարումով թերթ չի կարդար: Սոսկացի որ գերդաստաններ կան որոնց անդամներէն ոչ մէկը, դարու մը ընթացքին, սանթիմ չ է՛վճարած հայերէն թերթի: Երբ այս բոլորը սոսկացի աւելի ազդուեցայ:

— Ազդուեցէք եւ ազդեցէք ուրեմն:

— Քանի մը օր առաջ տակաւին հայրենակից մը տեսայ որ ձեռքը Հայերէն թերթ ունէր: Մօտեցայ եւ հարցուցի. «Բարեւ, Գասպար, ձեռքըդ եղած թերթը վճարո՞վի է թէ ձրիովի կը կարդաս»: Պատասխանեց. «Բարեկամ թերթ է, մի՞թէ կը վճարեն բարեկամի: Բնական է որ ձրի կարդամ»: Ու ես դէշ կերպով ազդուեցայ: Քիչ անդին հանդիպեցայ ուրիշ հայրենակցի մը որ նոյնպէս Հայերէն թերթ ունէր: Հարցուցի. «Արշաւիր, այդ թերթը վճարովի՞ կը կարդաս»: Պատասխանեց չոր ու չոր. «Ես հակառակորդի չեմ վճարեր»: Ամենադէշ կերպով ազդուեցայ:

— Կը զգամ, կը հասկնամ:

— Այդ անըմբռնելի ազդեցութիւններու տակ տուի անդառնալի որոշում մը:

— Շատ ու շատ հետաքրքիր եմ:

— Պէտք էր վերջապէս ու վերջ ի վերջոյ, սիրելի բարեկամս, կտրուկ որոշման մը յանգիլ:

— Անտարակոյս. քանզի ալ ամէն բաժակ յորդած է, ամէն չափ անցած է: Համաճարակի երեւոյթ է առածը:

— Արմատական որոշում մը արձակեցի:

— Անհատի մը որոշումը, սակայն, ո՞րքան ազդեցիկ կրնայ ըլլալ: Գոնէ խմբագրութեան բան մը գրէի՛ք:

— Գրեցի եւ հաղորդեցի որոշումս:

— Համաձա՞յն են:

— Ուզեն չուզեն: Իմ որոշումս վճռական է:

— Վա՛յ, պատւօ: Կը սիրեմ վճռական մարդիկը: Ի՞նչ է, տեսնենք, ձեր տուած որոշումը:

— Որոշեցի բաժանորդագրութիւնս դադրեցնել:

— Ի՞նչ ... ի՞նչ ... ի՞նչպէս ... համմէ՞ .. եւ ինչո՞ւ ...

— Այո, որոշեցի միանգամընդմիշտ դադրեցնել բաժանորդագրութիւններս եւ ալ երբեք չվճարել հայերէն թերթի կամ հանդէսի ..

— Կեցի՛ր, կ'աղաչեմ, կեցիր ... Մաքրեմ ականջներս ... Սխա՞լ կը հասկնամ արդեօք ...

— Երբեք: Որոշած եմ մէկ կոպեկ չըտալ այլ եւս հայերէն օրաթերթի: Պիտի կարդամ ձրի, բարեկամէ մը փոխ առնելով:

— Բայց ինչո՞ւ, ա՛հ, ի՞նչու համար ... Քիչ առաջ հապա կ'ըսէիք թէ խիստ, շատ, սաստիկ, սոսկալի, չափազանց, ահաւոր, ահռելի ազդըւած էք ...

— Կատաղի կերպով ազդուած եմ:

—Ուրեմն ի՞նչ հակասութիւն է այս:

— Հակասութիւն չկայ: Ազդուած եմ այն իրողութենէն որ ես կը վճարեմ ու հազարաւորներ կը կարդան ձրի: Ե՞ս եմ ուրեմն տանձը, ե՞ս եմ տխմարը, ե՞ս եմ ապուշը, ե՞ս եմ դդում գլուխը որ ամբողջ կեանքիս մէջ վճարեմ ..

— Քաւ լիցի:

— Ե՞ս եմ կթան կովը. ե՞ս եմ դըրամին յարդը չգիտցողը, դրամը գետնէն գտնողը, դրամը մսխողը, ե՞ս եմ ցաւագարը, անմիտը, յիմարը, անանկը, կապուելիքը, շշորթը ...

— Ընդհակառակն, յարգելի բարեկամ ...

— Ե՞ս եմ հարկատուներուն յառաջահը, երբ մեր ըմբոստ եւ ուշիմ ժողովուրդին ջախջախիչ մեծամասնութիւնը թերթի կոտ չի վճարեր:

— Բայց բնաւ երբեք:

— Ասկից վերջը ես ալ կ'անցնիմ պատկառելի մեծամասնութեան կողմը ու հայերէն լրագիրները կը կարդամ ձրի:

— Ես ալ կը կարծէի որ ազդուած էք ...

— Անշուշտ ազդուած եմ: Օրերէ ւ չարաթներէ ի վեր ազդուած եմ՝ նոյն տեսնելով իմ անձնաւորութեանս մեծութիւնը: Զգայացունց կերպով ազդուած եմ:

— Իսկ ես նոր սկսայ ազդուիլ զարհուրելի, սոսկալի, սարսափելի եւ սահմռկեցուցիչ կերպով:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

Խ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲ.— Քիչ-չատ հասունցած խորհրդային գրագէտներ եւ ուղեկիցներ քչելէ, վարկաբեկելէ կամ բանտարկելէ վերջ, Երեւանի մէջ այժմ կազմած են «Երիտասարդ եւ սկսնակ գրողներու» խումբեր, անշուշտ ահաւոր բացը գոցելու համար:

Երեւանի «Գրական Թերթ»ը յուլիս 21ի թիւին մէջ հրատարակած է ծաղկեփունջ մը, այդ չարքէն,— «Մեր երիտասարդ բանաստեղծները»: Կ'արտատպենք նմոյշ մը,— միակը ուր ոչ քաղաքական բանաձեւ կայ, ոչ ալ.. Սթալին կամ «հանճարափայլ առաջնորդ».—

ԳԱՐՆԱՆԱՅԻՆ ԵՐԳ

Ինչպէս լեռներից ծաղկեփունջ պարզես,
Ցրես դաշտերում, աղբիւրների մօտ,
Ինչպէս աշխարհը կանաչ հագցնես —
Այդպէս նա եկաւ, գարունն աղմկոտ:

Ջրերին տուեց երգեր կարկաչուն,
Եւ արտերին՝ գոյներ նրբագեղ,
Ինչպէս մի աղջիկ սիրով զարդարուն,
Մտաւ ամէն սիրտ, շրջեց ամէն տեղ:

Եւ արեւն՝ ինչպէս իր սէրն առաջին՝
Տուեց ջրերին, հողին ու մարդուն,
Քնքոյշ մատներով փարուեց կանաչին,
Արտոյտի թեւով ճախրեց մեր հանդում:

Գարունն իմ քոյրն է, իմ սէրն է զուլալ
Նա ինձ բերել է լոյս առաւօտներ,
Գիշերներ կապոյտ եւ աստղերի փայլ,
Եւ երգի համար թռիչք ու թեւեր:

Նա ինձ ասում է, հաղորդում է խոր,
Որ երգեմ կեանքը՝ հողը, բեղնաւոր,
Նա ինձ ասում է — տես, արեւաւոր
Քաղաքում, գիւղում կեանք են կառուցում:

Օ՛, գարուն, քո՛յր իմ, իմ լա՛ւ բարեկամ,
Սիրտս խփում է այդ կեանքի համար,
Աշխարհում քանի ապրում եմ ու կամ
Երգս կը հնչի այս կեանքի պէս վառ:

Վ. ՊԵՏԵԱՆ

ԿԱՏՈՒԻՆ ՉՈՐՍ ԹԱԹԻԿՆԵՐԸ

(Հնդկական առակ)

Լահորէն ոչ այնքան հեռու, այն շրջանին՝ երբ այս հողամասին կը տիրէր Մեծն Մոնկոլը, չորս վաճառականներ ընկերութեամբ բամպակ կը գնեն եւ կը զետեղեն ընդարձակ ներքնայարկ մը՝ արեւէն ու անձրեւէն ապահով:

Սակայն մուկերու աւերներէն վախնալով, ապահով ըլլալու համար նըման վնասի մը հանդէպ, կատու մը կը ճարեն, լաւ որսորդ, որուն անունը օրն ի բուն դրուեցաւ մառանին մէջ, որպէսզի այն վայրը ընտրէ իբրեւ բնակարան:

Եւ տարօրինակ համաձայնութեամբ մը, որպէսզի կենդանին չորսերուն ալ հաւասարապէս պատկանի, այս մարդիկը կը հաւանին որ իրենցմէ իւրաքանչիւրը սեփական տէրը ըլլայ կատուին մէկ թաթիկին:

Ժամանակ մը վերջ կատուն կը վիրաւորուի: Ինչպէս որ իւրաքանչիւր թաթիկին տէրը նշանակուած էր, այն որ տէրն էր հիւանդ թաթիկին, վէրքը պատեց իւղը թաթխուած կտաւէ վիրակապով մը:

Սակայն, խեղճ կատուն անտարակոյս ծնած ըլլալու էր անբախտ աստղի մը տակ, ու բախտը կատղած էր իրեն հանդէպ: Կրակին մօտիկ երկարած էր երբ խոշոր կայծ մը ճարճատեցաւ, ինկաւ վիրակապին իւղին վրայ եւ կրակ առաւ:

Խենթ դարձած՝ կատուն վազեց ներքնայարկը եւ կրակը հաղորդեց բամպակի հակերուն, որոնք մոխիրի վերածուեցան:

Բնականաբար, անվթար երեք թաթիկներուն տէրերը դատի կանչեցին իրենց ընկերակիցը, հատուցում պահանջելով:

Ահաւասիկ ի՛նչ եղաւ դատաւճիռը, զարմանք պատճառելով անոնց.—

Նկատելով որ հիւանդ թաթիկը անշարժ էր, հետեւաբար չէր կրնար ծառայել կատուին շարժման մէջ դնելու, որով կրակը բամպակի դէզերուն հաղորդած են երեք աշխոյժ թաթիկները, որոնք վազցուցին կենդանին եւ զայն տարին ապրանքին մօտ, հետեւաբար երեք թաթիկները յանցաւոր են եւ անոնց տէրերուն կ'իյնայ այրուած հակերուն վճարումը:

Ի՞նչ է միտ բանին այս առակին.—

Դատի մը դիմելէ առաջ, լաւ է յիշել կատուին չորս թաթիկներուն պատմութիւնը:

ԺԱՆ ՌԱԹՈՆ

Թրգմ.՝ Հ. Սարեան

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՀՐԵԱՆԵՐԸ ԵՒ ԱԶԱՏ-ՈՐՄՆԱԴԻՐՆԵՐԸ

Զօր. Լուտէնտորֆ, գերման զինուորական հանճարներէն մին, կը սիրէ նաեւ փիլիսոփայութիւնը: Այսպէս պայքար կը մղէ իր երկրին մէջ՝ վերահաստատելու համար գերման հեթանոսական կրօնքը,— մինչ Հիթլէր ցեղային մաքրագործում մը կը կատարէ, Լուտէնտորֆ կը փորձէ հոգեկան մաքրագործում մը կատարել:

Իր կինը, Տիկ. Մաթիլտ Լուտէնտորֆ, ասպարէզով բժիշկ, կը ծառայէ հիթլէրիզմին եւ լուտէնտորֆիզմին՝ պայքար մղելով Հրեաներուն եւ ազատ-որմնադիրներուն դէմ:

Իր վերջին գիրքով, Տիկ. Լուտէնտորֆ կ'աշխատի հաստատել թէ Լութեր, Շիլլէր, Լէսինկ չմեռան իրենց բնական մահով, այլ մեռան թունաւորուած:

Լութեր, երբ մեռաւ, 62 տարեկան էր,— իր թշնամիները մահուան դատապարտեցին զինք անոր համար որ Լութեր պայքարեցաւ պապականութեան, հրէութեան եւ Վարդախաչերուն դէմ (նախակարապետները ազատ-որմնադրութեան):

Զարմանալի կը թուի, երբ կ'ըսուի թէ Լէսինկ եւս թունաւորուեցաւ Հրեաներուն կողմէ,— չէ՞ որ Նաթանին հեղինակը Հրեաներուն պաշտպանութիւնը կը կատարէր ջերմօրէն: Տիկ. Լուտէնտորֆ կարգ մը յայտնութիւններ կը կատարէ, ըսելով թէ Լէսինկ, ցոյց տալու համար թէ ո՛րքան զղջացած է Հրեաներուն բարեկամի համբաւէն, կ'որոշէ, Նաթանին իբրեւ շարունակութիւն, 1870ին գրել Տէրվիշ խորագրով տրամ մը, որուն մէջ Հրեաները պիտի ներկայացուէին չափազանց արգահատելի դերով մը: Իսրայէլի որդիքը գործի լծուեցան եւ յաջորդ տարի Լէսինկ մեռաւ 52 տարեկան: Մահէն ժամանակ մը առաջ Լէսինկ անզուսպ քունի մը դատապարտուած էր, բժիշկները չէին կրնար բացատրել պատճառը, ոչ ալ գտնել դարման մը: Լէսինկ կը տառապէր ընչահեղձութեամբ: Օրին մէկն ալ մեռաւ: Հրեաներուն թոյնը լրացուցած էր աւերը:

Շիլլէրի դէմ ազատ-որմնադիրներուն թշնամութիւնը կը ծագէր անկէ որ Տոն Քարլոսի հեղինակը չատ խանդավառուած էր ֆրանսական յեղափոխութեամբ: Վերջապէս Շիլլէր, իր ազգայնական վարդապետութենէն մղուած, պայքարած էր աշխարհաքաղաքացիական սկզբունքներուն դէմ, որոնք այնքան տարածուած էին այդ շրջանին: Ու Շիլլէր եւս թունաւորուեցաւ, մեռաւ ու թաղուեցաւ գիշերով: Տիկ. Լուտէնտորֆ կ'ըսէ թէ Կէօթէ գիտէր որ Շիլլէր սպաննուեցաւ ազատ-որմնադիրներուն կողմէ, բայց լռեց:

Կէօթէի յիշատակը աղարտող այս պարագան ընդվզում պատճառեց Վայմարի իմաստունին բարեկամներուն, որոնց յանձնարարութեամբ Տոքթ. Հէքքէր ուսումնասիրեց Շիլլէրի մահուան պարագաները, հաստատելով որ Վիլհէլմ Թէլի հեղինակը մեռաւ հիւծախտաւոր, եւ եթէ թաղուեցաւ գիշերանց, պատճառն այն էր որ Գերմանիոյ մէջ, այդ շրջանին, սովորութիւն էր ազնուականներու թաղումը կատարել գիշերով: Տիկ. Լիւտէնտորֆ գիտել կու տայ, որ այդ պարագային Շիլլէր պէտք էր թաղուէր մեծ շուքով եւ պատիւներով, ինչպէս վայել է ազնուականներուն, մինչդեռ թաղուեցաւ աճապարանքով, գրեթէ գաղտնի:

Պէտք է այստեղ ըսել, որ Շիլլէրի սպաննութեան մասին կան նաեւ ուրիշ զրոյցներ,— իբր թէ թունաւորուեցաւ անոր համար որ կաթոլիկութեան յարեցաւ:

Այս ամէնը զրոյցներ են, որոնք քննութեան կը կարօտին:

ՎԻՔԹՈՐ ՄԱՐԿՐԻԹ ԵՒ ԹԱՏՐՈՆԸ

Աղմկարար գրող մըն է Վիքթոր Մարկրիթ: Ծնած է Պլիտա, 1866ին: Նախ կը մտնէ զինուորական ասպարէզ, յետոյ կը նուիրուի գրականութեան: Ունի բանաստեղծութիւններ, վէպեր եւ թատերական գործեր: Կը սիրէ այժմէութիւնը, ու կ'աշխատի բեմ հանել ընկերային պայքարները կամ վիպագրել ժամանակակից բարքերը: Ջերմ պաշտպան կնոջ ազատագրութեան, համակիր յառաջապահ շարժումներու, իր մտաւորական կեանքի աճումը կազմեց կոր գիծ մը, որ կը սկսի քաղքենի բարքերու դէմ ընդվզումով մը, կը հասնի ընկերվարական գաղափարներու ամպիոնին, կը հակի համայնավարներուն կողմը, եւ մաթերիալիստ վարդապետութեան հորիզոնէն թռիչք կ'առնէ ոգեպաշտութեան խաւարին մէջ:

Իր վէպերը եւ թատերական գործերը մեծ աղմուկ հանած են: Ընդհանրապէս «բանալիով վէպ»երու չարքին կը պատկանին իր բոլոր գործերը, թէեւ ինք կը մերժէ այդ յատկանիշը:

Վերջերս Փարիզի մէջ խաղացին իր մէկ թատերական գործը, Տղան: Նիւթը հետեւեալն է.— Երիտասարդ ամոլ մը, որուն միակ ցաւը այն է թէ զաւակ չունին: Սակայն կինը հիւծախտաւոր է, ու կը ստիպուի ապաքինարան մը երթալ: Նորակազմ ընտանիքը կը քայքայուի: Ամուսինը, մինակութեան մէջ, կը ծանօթանայ կնոջ մը հետ: Տուն կը տանի զայն: Ժամանակ մը կը կենակցին միասին, երբ օրինաւոր կինը, ապաքինած, տուն կը վերադառնայ: Տան մէջ կը գտնէ օտար կին մը, ամուսնոյն հոմանուհին: Կը բաժնուի էրիկէն: Հոմանուհին կը մեռնի զաւակ մը ծնելէ վերջ: Օրինաւոր կինը կը վերադառնայ ամուսնոյն գիրկը, կը ներէ եւ կ'որդեգրէ ապօրինի զաւակը:

Այս գործով, Վիքթոր Մարկրիթ կ'աշխատի պաշտպանել ապօրինի ծնունդներուն ճակատագիրը: Արդի ընկերութեան մէջ ապօրինի ծնունդները զրկուած են ամէն իրաւունքէ, ոչ կրնան կրել իրենց հօրը անունը, ոչ ալ իրենց մօր անունը, ոչ ժառանգութիւն կրնան ստանալ, ոչ ալ բարոյական պաշտպանութիւն: Կիներու ազատագրութեան պահանջը դնելէ վերջ, Վիքթոր Մարկրիթ հակամարդկային կը համարի զրկել ապօրինի ծնունդները ընկերային եւ բարոյական իրաւունքներէ:

Տեսակցութեան մը ընթացքին, Վիքթոր Մարկրիթ ըսաւ թէ չատ կը սիրէ թատրոնը: «Եթէ արուեստը գեղարուեստական ներկայացումն է կեանքին, այն ատեն թատրոնը լաւագոյն արտայայտութիւնն է այդ արուեստին: Բեմի վրայ կեանքը կը դառնայ աւելի բաբախուն, եւ յետոյ բեմին վրայ՝ արուեստագէտին գործին եւ հասարակութեան միջեւ հաղորդակցութիւնը կը կատարուի ելեկտրական ուժգնութեամբ: Թատրոնը, անշուշտ, նախնական պահանջ մը ունի,— զուարճացնել ունկնդիրները, բայց պէտք է զուարճացնել ուսուցանելով, բարոյապէս հարստացնելով: Այսպէս, թատրոնին առաջին պայմանն է ըլլալ կենդանի եւ շահագրգռական, երկրորդ՝ բարացուցական եւ կրթական»:

Վիքթոր Մարկրիթ կոյր է ներկայիս: Իր գործին խաղարկութեան ներկայ եղաւ կնոջը հետ, ձայներէն հետեւելու համար խաղին յաջողութեան: Երբ, ակնարկելով իր կուրութեան, հարցուցին թէ կը գրէ՞ տակաւին եւ ի՞նչպէս կը գրէ, պատասխանեց.

— Կը գրեմ կնոջս թանկագին օժանդակութեամբ, «ներքին լոյսով» մը գիտնելով իրերը եւ իրողութիւնները,— եւ այդ լոյսը ամէնէն գեղեցիկն է եւ ամէնէն մաքուրը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ԳԻԾԵՐ

ՏԻԿԻՆ ՏԻՄԱՆ ԱԲԳԱՐԻ ԿԵԱՆՔԷՆ

Ինչպէս գրած էինք, Յուլիսի վերջը Եոքոհամայի մէջ (Ճափոն) մեռած է Տիկին Տիմա Աբգար;— կին մը որ հայկական կեանքին հետեւած է անգլերէն հրատարակութիւններով եւ մարդասիրական գործերով: «Պայքար»էն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները իր գործունէութեան եւ ըմբռնումներու մասին.—

Պատերազմի ու զինադադարի տարիներուն մանաւանդ, ունեցաւ ժիր գործունէութիւն մը, եւ երբ պահ մը ռուսական երկիրներու եւ արտաքին աշխարհի հաղորդակցութեան ապահով ճամբան Սիպերիա եւ Ծայր. Արեւելքը կը համարուէր, Տիկին Աբգար ազնուական հիւրընկալ մը եղաւ, եւ մեծ մասամբ իր անձնական միջոցներով, ամէն խնամք տարաւ հարիւրաւոր Հայերու, որոնք ճամբանէն կ'անցնէին դէպի Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ, եւ կամ իրենց երկար թափառումներուն ընթացքին, ապաստան կը փնտռէին այդ հեռաւոր կղզիներուն մէջ: Այդ առթիւ, Կովկասէն Ամերիկա վերադարձող բազմաթիւ հայ կամաւորներ ալ վայելեցին իր մայրական հոգածութիւնն ու գուրգուրանքը:

Տիկին Աբգար Հայկական Դատին ալ ի սպաս դրաւ իր ուժերն ու բոլորանուէր աշխատութիւնը, եւ ջանաց օգտակար ըլլալ՝ ինչ կերպով ու միջոցներով որ կրնար: Ինք բացի հայերէնէ, իբրեւ երկրորդ մայրենի լեզու վարժ էր նաեւ անգլերէնի: Զինադադարի շրջանին գրած ու հրատարակած է երկու գրքոյկներ՝ Ա.- «Խաղաղութեան Հարցը» եւ Բ.- «Խաղաղութիւն կամ ոչ» (անգլերէն): Այս գրքոյկները գրախօսականներու նիւթ եղած են ամերիկեան թերթերու մէջ:

Տիկին Աբգարի հայրենասիրութիւնը օծուն էր կրօնական ջերմեռանդութեամբ, հաւատաւոր մըն էր ինք, ազնուական իր խորհուրդներուն ու արտայայտութեանց մէջ, բայց միեւնոյն ժամանակ նաեւ իրատես էր եւ գիտէր գնահատել իրողութեանց արժէքը: 1919ի ամառուան առթիւ, Ամերիկա բարեկամուհիի մը, Տիկին Արմենուհի Լէմսընի ուղղեալ նամակի մը մէջ կը գրէ.—

«Չենք գիտեր թէ ի՛նչ կ'անցնի կը դառնայ այժմ Հայաստանի մէջ, վասն զի մեծ անստուգութեան շրջանն է հիմա: Խումբ մը հայ փախստականներ, որ քանի մը օր առաջ հոս եկան Վլատիվոսթոքէն, կ'ըսեն թէ լուր կայ որ Անդրանիկ յառաջացեր է Երեւանէն, գրաւած է Կարսն ու Կարինը: Թէ որչափ ստոյգ են այս լուրերը, չեմ գիտեր, բայց գիտեմ որ հիմա կացութիւնը երկու է հոն. կամ Անդրանիկ յառաջացած է Երեւանէն եւ գրաւած է Հայաստանի այդ բոլոր մասը, եւ կամ անոնք իրենք զիրենք կ'ուտեն անկարող ըլլալով յառաջանալ եւ գրաւել Հայաստանը, վասնզի ոչ զէնք ունին, ոչ ալ ռազմամթերք: Եթէ անոնք ունենային զէնք եւ ռազմամթերք, պիտի յառաջանային եւ պիտի գրաւէին ամբողջ Հայաստանը, եւ ասիկա պիտի ըլլար հայկական հողերին լաւագոյն լուծումը, որովհետեւ, այն ատեն Հայաստան ազատուած պիտի ըլլար իր իսկ հարազատներու ձեռքով եւ Ազատութիւնը պիտի գտնուէր իր իսկ ձեռքին մէջ...»:

«Ո եւ է դժուարութիւն չկայ հայ փախստականները Ճափոն բերելու համար: Եթէ ես միլիոնատէր ըլլայի, կրնայի չորս հարիւր հոգի բերել անոնցմէ, հոս տնաւորել զանոնք եւ կերակրել, բայց, աւա՛ղ, ես միլիոնատէր չեմ եւ չեմ կրնար ուզածս ընել»:

ՕՐ. ՊԵՐՃՈՒՀԻ ԹԷԼԻԵԱՆ
ԵՒ
ՅԱԿՈԲ ԹԱՐԱԳՃԵԱՆ
Նշանուած
Մարսէյլ 1 Օգոստոս 1937

ԼՈՅՍԻՆ ՇՈՒՐՋ ՊԱՐ

Վըճիտ ամրան գիշե՛ր: Պարտէզ — սենեակին մէջ
Մըտերմիկ ջահն իմ շուրջ շողեր կը ցանցընէ:
Մըժեղներու ամբոխն անթիւ այս մութին մէջ
Լոյսին շուրջ պար բռնած՝ ծըփայ զերդ խելագար:
Էակ մ'ի՞նչպէս այսքան կըրնայ յիմար ըլլալ:
Անասնիկնե՛ր դուք տըխմար, դո՛ւք կ'իյնաք նորէն
Կեղծ շողերով, մահով յըղի այս լոյսին մէջ:—
Նախորդն ի՞նչպէս ըզգոյշ չըներ ձեզ վերջինէն:
«Գերիմաստուն մա՛րդ, դուն խելքով կը տարբերիս
Անասունէն»: Այսպէս կ'ըսուի: Բայց ինծ կը թուի
Թէ երկուքդ ալ իրարու շատ կը նըմանիք:
Լոյսին շուրջ պարն ես կը մեկնեմ ճիշդ սա կերպով:
Կին՝ որ յաւէտ կը յանձնըւի հոմանիին —
Որ հարիւր ալ ուրիշներու պատրաստ հարս է.
Մարդ՝ որ վարէ յանդըգնօրէն պետական կառք—
Կըրնա՞ս սակայն հաւտալ խօսքին այս երկուքին:
Կա՛յ մարդ մըն ալ՝ որ կը տանի դէպի նախճիր
Հէք մընացորդն արդէն պարտուած բանակի մը:—
Ահա՛ ասոնք պարեն լոյսին շուրջ խելայեղ,
Գիտնալով իսկ թէ վախճանն է աղիտաբեր:

Թարգմ. գերմ.է ԵՏԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (428)

ՋԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

— Գեւօ՛, արթնցի՛ր, Գեւօ՛:

— Հը՞, ի՞նչ կայ,— թեւերը պարզած եւ յօրանջելով հարցուց Գեւօն:

— Տղաքը արթնցուր, ճամբայ պիտի ելնենք:

— Հէ՜յ տղաք,— աջ ու ձախ ձայն տուաւ Առիւծ Գեւօն, ուժեղ աքացի մըն ալ Սալաթի նստատեղիին բաժին հանելով,— ելէք, տղաք, պատրաստուեցէք... Ծօ՛, շուշորդ, չան թաղ վերցուր... Ծօ՛ պոզ էշ, իղամանդ ինկաւ...

Հայդուկները քնաթաթախ ոտքի ցատկեցին՝ զարմացած իրարու նայելով: Կէս գիշեր կը լինէր, ալ ի՞նչ ճամբայ ելնել էր, իսկ եթէ տեղ պիտի երթային, ինչո՞ւ սովորականին պէս արեւը մարը մտնելուն ճամբայ չէին ելած:

— Գեւօ՛, Աբրոյի հետ կապոցները տարէք Գործադիրի մարագը,— կարգադրեց Լեւոնը,— ինքը մարագին առջեւ ձեզ կը սպասէ: Գեղամէջէն առանց աղմուկի անցէք, մարդ չը նկատած ձեր երթալը...

Գեւօն ու Աբրօն թոնրատունէն կապոցները շալկելով՝ շուտով հասան կալերը, ուր մարագի առջեւ նստած՝ իրենց կը սպասէր երիտասարդ մը, Բոլս գիւղի Գործադիրը, կամ ինչպէս գիւղացիք կը կոչէին՝ Կոմիտէն: Հազիւ թէ մարագը մտած ու քանի մը րոպէ նստած էին, երբ Լեւոնն ու խումբի մնացորդը ներս մտան: Մոմպատի աղօտ լոյսը կը լուսաւորէր փոքր մարագը:

— Տղաք, հանուեցէք,— հրամայեց Լեւոնը ու առանց այլեւայլի ինքն սկսաւ փամփշտակալները քանդելով զգեստները հանել:

Հայդուկները հազիւ խնդուքնին բռնած՝ հետեւեցան Լեւոնի օրինակին, առանց հասկնալու թէ ինչո՞ւ համար պիտի հանուէին: Կային չատեր, որոնք երեք ամիսէ աւելի էր՝ ինչ բաճկոննին չէին հանած վրաներէն:

— Գեւօ, կապոցները քանդէ...

Առիւծ Գեւօն Գործադիրի օգնութեամբ սկսաւ կապոցները բանալ: Առաջին կապոցը բացուելուն, մեր Գեւօն զարմանքէն աչքերը չռած՝ դարձաւ Լեւոնին.

— Խո՛նք... պարոն Լեւոն, էսոնք...

— Հա, Գեւօ, պիտի հագնինք... Ջոկեցէք ձեզ յարմարները... առոնց մէջ հատ մը ոսկեզօծ երիզով պիտի լինի... Հա, էդ... ինձ տուր... շուտ շարժուեցէք...

Կապոցներու մէջէն դուրս թափեցան թուրք զինուորներու յատուկ համազգեստներ, ծոպաւոր փէսեր: Հայդուկները հոհռալով վրայ ինկան: Անոնցմէ մեծագոյն մասը կեանքերնուն մէջ տարազ ու բաճկոն չէին հագած՝ Լեւոնը արագօրէն սպայի համազգեստը հագած՝ կ'օգնէր անճարակներուն: Մեր Առիւծ Գեւօն կեցած տեղը սառած մնացեր էր:

— Գեւօ, չհագուի՞ս,— կողը մըխելով ըսաւ Սալաթը,— մէրդ չը մեռնի, թուրք աւելի ալ պիտի լինիս եղեր..

Գեւօն բարկութեամբ աչքերը ոլորեց Սալաթի վրայ ու սգաւորի նըման, դէմքը կախած, շալվարի կապը քանդելով հանեց զայն ու փորձեց տարազներէն մէկը հագնիլ:

Լեւոնն ու Գործադիրը հաւաքեցին տղայոց հանած շորերը, ծրարելով կապեցին ու չոր խոտի դէզի տակ պահեցին:

— Շաբաթ մը վերջը շալակաւորներով Ծիծանց կը ճամբես,— պատուիրեց Լեւոնը,— ոչ մէկ խօսք եղածի մասին, գիւղի մէջ քեզմէ զատ մարդ իմանալու չէ: Տղա՛ք, բոլորդ ալ պատրա՞ստ էք: Լաւ, ուրեմն, ճրագը մարեցէք... Այդպէս, հիմա դուրս ելէք մարագէն:

Մինչ Գործադիրը դէպի գիւղ կ'երթար, Լեւոնը վաշտի հետ խումբի առջեւէն ինկած, դէպի եղերքով ձորն ի վեր սկսան բարձրանալ: Բաւական տեղ առաջանալէ վերջ, յանկարծ կանգ առաւ: Հայդուկները խմբուեցան չորս դին:

— Տղաք, մօտիկ ըրէք,— ու Լեւոնը գլխին հաւաքուած հայդուկներուն երկար բարակ բացատրեց թէ ինչո՞ւ համար այդ ծպտումը անհրաժեշտ էր, ի՞նչ պիտի ընէին եւ թէ հայդուկները ի՞նչպէս պիտի պահէին իրենք զիրենք:

Բոլսցի երիտասարդ մը, որ նոր մըտած էր խմբի մէջ, ու չատախօսի Ղարիպ անուն ճահիլ պատանի հայդուկ մը հետը վերցնելով՝ Լեւոնը առաջ ինկաւ: Ութ տասը քայլի վրայ խումբը հետեւեցաւ անոնց, Առիւծ Գեւոյի առաջնորդութեամբ, որ խեղդուելու աստիճան սեղմուած էր այդ տարօրինակ զգեստներու մէջ:

— Է՛, օնպաշի, բարի ճանապարհ,— Գեւօն մխտելով ըսաւ Թոփալ Սատանին,— էֆէնտիմ, բարի վայելում, ինշալլահ քէֆդ տեղն է... լաւ խուղուած ոչխարի կը նմանիս... դմակդ դուրս ընկած է...

— Ծօ, ձէնդ,— ատամները կըրճտացնելով բարկացաւ մեր Գեւօն, որու ոտքերը կարծես իրարու կը խառնուէին,— քաչէլիք ունինք եղեր, մարդավարի լէն շալվարները հանեցինք՝ էս զուռնաները հագնելու համար... Աստուած պէլան տայ էսոնք հնարողին... Ա՛խ, քեզի ի՛նչ ըսեմ Հայաստան, մէկ մը ազատէիր, մենք ալ էս փորձանքներէն ազատէինք...

ԻՍՎԷՐ ՌՍՊԻՆ

Հիւսիսէն հարաւ երկնցած լեռնաշղթայ մը իրարմէ կը բաժնէ Շատախն ու Մոկաց աշխարհը:

Այդ լեռնաշղթայի ընդարձակ տարածութեան վրայ կը բարձրանան մէկը միւսէն աւելի չքեղ գագաթներ, որոնց բոլորի վրայ կ'իշխէ տասներկու հազար ոտք բարձրութիւն ունեցող Առնոս սքանչելի սարը, որու տարածուն փէշերը մէկ կողմէն կ'երկարին մինչեւ Տիգրիսի ափը, իսկ միւս կողմէն՝ կը հասնին մինչեւ Վանայ ծովը՝ հանդոյց մը կապելով Եղերովի եւ Արտոսի փէշերուն հետ:

Հսկայ լեռներու, անդնդախոր ձորերու անհուն խառնարան մըն է Վանայ ծովի հարաւային երկրամասը, ուր Կառկառն ու Մոկսը, Շատախն ու Փեսան Դաշտը, Գաւաշն ու Կարճկանը կը սահմանաւորուին իրար խաչաձեւող բարձր լեռնաշղթաներով: Այդ լեռնաշղթաներու լանջքերուն կ'երկարին Հայկական Բարձրաւանդակի լաւագոյն եայլաները, կամ, ինչպէս սովորաբար կ'ըսեն, զօմանները:

Առնոսի դէպի Մոկս նայող կողին, փոքր լեռնադաշտի մը հարթութեան վրայ, ամէն տարիներու նման իր աւազին չատրը զարկած էր Միլանցի աշիրաթի մեծը, Իսվէր Ռսպին, մինչ իր ցեղակիցներու չատրներու չարքը կ'երկարէր Արմշատէն մինչեւ Ռստանի սարը:

Միլանցիները քրտական բազմամարդ, հարուստ ու լաւ զինավարժ աշիրէթ մըն են: Տարին տասներկու ամիս շարժման մէջ լինելով՝ անոնք առանց մշտական կայանի մը, միշտ ճամբու վրայ կը գտնուէին, իրենց ամբողջ հարստութեան հետ միասին: Ընտանիքներով, ձիւ ու պժերով, ոչխարի անհամար հօտերով, ջորիներու երամակներով եւ արաբական հոյակապ ձիերով, այդ քոչուորները նայած եղանակին, դանդաղօրէն մէկ դէպի հարաւ կը շարժէին, մէկ դէպի հիւսիս: Այդպէս էր Միլանցի աշիրէթի կեանքը: Ճէզիրէի տափաստանները կը համարուէին անոնց ձմեռանոցները, ուր քանի մը ամիս մնալէ վերջ, զանազան ուղղութիւններով կը տարածուէին, հետզհետէ բարձրանալով դէպի հիւսիս:

Միլանցիներու ցեղապետը, Մստօ փաշան, մինչեւ Պոհտանի Ճամէ Կարէ ըսուած վայրը իր ցեղակիցներու հետ բարձրանալէ յետոյ, այդ դրախտանման վայրին մէջ կը զարնէր իր բազմաթիւ վրանները, մինչ իր աշիրէթը երկու թեւի կը բաժնուէր:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ուզի ելլելով բրտօրէն յայտարարեց թէ խորհրդային դեսպանին խօսքերը որ եւ է կապ չունին օրակարգի հարցին հետ: Իտալիոյ եւ Փորթուկալի ներկայա-ցուցիչներն ալ յայտարարեցին թէ չեն կրնար որ եւ է պատասխան տալ խոր-հրդային դեսպանին հարցումին,— կամաւորները ետ կանչելու մասին:

Այս առթիւ ուրիշ «պատուարեր» պարագայ մըն ալ երեւան ելաւ: Յանձնա-խումբին քարտուղարը յայտարարեց թէ սնտուկը դրամ չէ մնացած: Հինգ մեծ պետութիւններ խոստացած են սատանձնել Սպանիոյ հսկողութեան ծախքին 80 առ հարիւրը, սակայն բոլորն ալ պարտք ունին, բացի Մեծն Բրիտանիա-յէն: Յառաջիկայ վճարումը պիտի ըլլայ այսօր, կիրակի, եւ անգլիական կառավարութիւնը չուզեր փէննի մը աւելի վճարել, մինչեւ որ միւս պետու-թիւնները չկատարեն իրենց յանձնառութիւնը: Յունիս 8ին Անգլիա եւ Գեր-մանիա վճարեցին իրենց բաժինը, իսկ յուլիս 8ին միայն Անգլիա վճարեց:

Կռուկ անգլիական եւ իտալական նաւերու վրայ

Ուրբաթ օր երեք անծանօթ օդանաւեր ռմբակոծեցին անգլիական քարիւ-ղարարձ փոխադրանաւ մը եւ իտալական նաւ մը, Ալժէի բացերը: Մօտ 40 ռումբեր արձակուեցան: Մարդկային կորուստ չկայ: Նիւթական վնասն ալ ծանր չէ: Գաղտնիքը չէ պարզուած տակաւին:

Պաղեստինի ճակատագիրը: Սիոն. համագումարին առջեւ

Վեց օր եւ վեց գիշեր ժողովներ գումարելէ վերջ, Սիոնական համագու-մարը որոշ եզրակացութեանց յանգեցաւ, Պաղեստինի հարցի մասին: Ամէնէն կարեւոր եւ ստուարաթիւ խմբակցութիւնը համաձայն է հրէական պետու-թեան մը կազմութեան, առանց սակայն յանձնառութեան տակ մտնելու Պա-ղեստինի բաժանման մասին: Ժողովը մերժեց լիազօրութիւն տալ գործադիր կոմիտէին, անգլիական կառավարութեան հետ բանակցելու համար: Բանա-գնացներու արգիլուած է ընդունիլ անգլիական կառավարութեան առաջարկ-ները, որքան ալ հրապուրիչ ըլլան, առանց նախապէս խորհրդակցելու կազ-մակերպութեան հետ: Երբ անգլիական կառավարութիւնը որոշ առաջարկներ ներկայացնէ, այն ատեն մասնաւոր ժողով մը պիտի գումարէ Սիոնական կազ-մակերպութիւնը, յատկապէս այս հարցին համար: Այս համագումարին թեկ-նածուները պարտաւոր են նախապէս յայտնել իրենց տեսակէտները:

Ճափոնական նաւատորմն ալ գործի անցաւ

Ճափոնի եւ Չինաստանի անպաշտօն պատերազմը երկրորդ ամիսը թեւակո-խեց ուրբաթ օր: Այս առթիւ երկու կողմերն ալ աւելի գործօն դիրք բռնած են: Չինական բանակը յառաջ խաղալ սկսած է, գլխաւոր ճակատին վրայ, իսկ Ճափոն բանակէն զատ շարժման մէջ դրած է նաւատորմը, հսկելու համար Եանկցէի հովիտին վրայ:

Ճափոնի վարչապետը հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ խորհրդարա-նին մէջ, իբրեւ պատասխան եղած հարցապնդումներու.

— Կ'ուզենք հաւկադրել որ Չինաստան չակէ իր սխալները: Ճափոն արդէն իր զօրքը ապարէզ նետած է վճռականօրէն: Կը կարծեմ թէ այս իրողութի-նը խիստ ազդու միջոց մը պիտի ըլլայ, փարատելու համար Չինացիներու ծուռ հասկացողութիւնը: Մենք պիտի ջանանք հիմնական կարգադրութեան մը յանգիլ հիւսիսային Չինաստանի մէջ եւ ճափոնական բանակը պիտի շարունակէ իր գործողութիւնները, այդ նպատակին հասնելու համար: Բայց այս խնդիրը չի կրար միայն զէնքով կարգադրուիլ:

Ճափոնական թերթերն ալ բացատրելով կացութեան լրջութիւնը, դիտել կուտան թէ Մայր-Արեւելքի մէջ խաղաղութիւնը կրնայ ամրապէս հաստատ-ուիլ միայն այն ատեն, երբ Չինաստան մտնէ գերմանեւճափոնական դաշինքին մէջ՝ ընդդէմ համայնավարութեան եւ համայնավարութիւնը անհետանայ Մայր-Արեւելքէն:

Ճափոնական զօրք ցամաք ելաւ Հանքէուի մէջ:

ՉԱՆԱՁԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԶԳ. ՊԱՐԳԵՒԱՃԱՂԻ Տրդ շարքին վիճակահանութիւնը պիտի կատար-ուի Տուլիլի մէջ, օգոստ. 28ին, ժամը 16ին:

ՄԷԿ ՄԻԼԻՈՆ ֆրանք արժէքով Սուէզի կեղծ բաժնեթուղթեր քշած ատեն ձերբակալուեցաւ Իտալացի մը, Ալֆրէտ Վէննան:

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ եւ Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ միջեւ կնքուած առեւտրական համաձայնութեամբ, Մոսկուա առնուազն 40 միլիոն տոլարի ամերիկեան ապ-րանք պիտի գնէ յառաջիկայ 12 ամիսներու ընթացքին, այսինքն 10,000,000 աւելի նախորդէն:

ՓՐԱԿԱ - ՄՈՍԿՈՒԱ օդանաւը (խորհրդային) վար իյնալով բռնկեցաւ Թր-րանսիլվանիոյ մէջ: Վեց ուղեւորներ ածխացան: Հրդեհը ծագեցաւ 2000 մ. բարձրութեան վրայ:

ԱՆԹԵԼԻ ԳԱՂՏՆԻ ԿԱՅԱՆ մը երեւան հանուեցաւ Զուիցերիական սահմա-նին վրայ: Տէրը, որ լրտեսութեամբ կ'ամբաստանուի, ձերբակալուեցաւ երբ հինգ անգլ. ոսկի կը խոստանար զինուորի մը, գաղտնի տեղեկութիւններ ստա-նալու համար:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱՄԷՆԷՆ ԵՐԿԱՅՆ փապուղին պիտի բացուի այսօր, հանրա-պետութեան նախագահին կողմէ, Վոժի լեռներուն մէջ: Ունի չորս ու կէս մը-ղոն երկայնութիւն եւ ռազմագիտական եւ տնտեսական արժէք:

Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme, PARIS (13e) Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ՎԱՐԺՈՒՀԻՆՈՑԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

»»»» ○ ««««

Դպրոցասէրի վարչութենէն ստա-ցած ենք հետեւեալ զեկոյցը, հրատա-րակութեան խնդրանքով.—

Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերու-թեան վարժարանը հիմնուած խումբ մը ազգանուէր տիկիններու նախա-ձեռնութեամբ Պոլիս, 1879ին, իրեն նպատակ դրած էր վարժուհիներ հա-ցնել հայկական գաւառներուն հա-մար: Անիկա, իր յիսուն եւ ութ տա-րիներու գոյութեան ընթացքին, հա-ւատարիմ այդ ուղղութեան, վառ պա-հեց իրական սեռի դաստիարակու-թեան ջահը, իր հասցուցած բանի-րուն վարժուհիներուն անձնուիրու-թեան շնորհիւ: Այդպէսով մեր հաս-տատութիւնը կը հանդիսանար հզօր ազդակ մը արեւմտահայ կրթական վերածնունդին մէջ:

Հետեւելով հայ ճակատագրին մերթ մայլ մերթ պայծառ երեւոյթներուն՝ Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանը, հուսկ ուրեմն, տասնեակ տարիներէ ի վեր հաստատուած Ֆրանսայի մէջ, արգիլուելու կերպով կը շարունակէ իր գործունէութիւնը: Մեր վարժու-հիները դարձեալ անձնուիրաբար կը ծառայեն հայ մշակոյթի պահպանման գործին՝ Ֆրանսահայ գաղութին պզ-տիկ դպրոցներուն մէջ:

Այժմ, ուրախութեամբ կը յայտա-րարենք թէ վայելելով Հ. Բ. Ը. Մի-ութեան վերին պաշտպանութիւնն ու բարոյական թանկագին օժանդակու-թիւնը, ընկ.ը ծրագրած է վերա-դառնալ իր սկզբնական նպատակին. այսինքն իր վարժուհիանոցի վերա-հաստատման: Հայ գաղութներէն հա-սած աղերսական նամակները աւելի եւ աւելի կը շեշտեն անյետաձգելի պահանջը՝ լրջօրէն պատրաստուած վարժուհիներու, որոնք անփոխարի-նելի բարիք մը պիտի ըլլային մեր նորահաս սերունդին համար:

Մենք, վստահ որ մեզի հետ պիտի ունենանք բոլոր Հայերու եւ մանա-ւանդ հայ իգական սեռին անվերապահ համակրանքն ու քաջալերութիւնը, յառաջիկայ 1937—38 տարեշրջանէն սկսեալ մեր նախակրթարանն ու ար-հեստանոցը պահելով հանդերձ, հի-մը պիտի դնենք Վարժուհիանոցին: Հոն պիտի աւանդուին հայ հին եւ նոր լեզ-ուի ու պատմութեան հետ՝ ֆրանսերէն լեզուներ, ինչպէս նաեւ անհրաժեշտ մասնագիտութիւններ, հայ եւ օտար ուսուցիչներու կողմէ: Վարժարանին կից առանձնապէս պիտի հաստատուին կարուձեւի, առեւտրական նախագի-տելեաց, մեքենագրութեան եւ այլ գործնական դասընթացքներ, քաջ մասնագէտներու հսկողութեան տակ:

Արդ, վարժարանս հաստատուած ըլլալով Փարիզի շատ մօտ, Լը Ռէնսի օդասուն եւ մաքուր միջավայրի մը մէջ, իր գիշերօթիկ եւ ցերեկեայ ա-շակերտուհիներուն կ'ընծայէ աշխա-տութեան բացառիկ յարմարութիւն-ներ եւ առողջ կեանքի մը պահանջած ամէն առաւելութիւնները: Հաստատու-թիւնը պիտի ունենայ դարձեալ, իր հայ բժիշկ դասախօսը, որ պիտի հսկէ աշակերտուհիներուն առողջութեան:

Ներկայ զեկոյցով Դպրոցասէր Տիկ-նանց Վարչութիւնը սրտագին կոչ կ'ուղղէ Սփիւռքի ազգային կրթական մարմիններուն եւ Հայերուն անխտիր որպէսզի անվերապահօրէն բարեհա-ճին ստարել եւ զօրավիգ հանդիսա-նալ իր սոյն բազմապահանջ եւ պա-տասխանատու ձեռնարկին:

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանը, յառաջիկայ 1—15 սեպտեմբեր, դը-կարաց պիտի ընդունի ամէն երկիրնե-րէ հայ ընդունակ դեռատի աղջիկներ, նախընտրաբար հայ դպրոցներու լա-ւագոյն սանուհիներէն, որոնք, իր յարկին տակ, օժտուած հայ եւ ֆր-րանսական մշակոյթներուն ընտիր շնորհներով, արժանապէս պիտի ծա-ռայեն ազգապահպաման կենսական գործին, վաղը հայ իգական սեռի բա-րոյական զարգացման եւ ծրագրի բարձրացման ջահակիրներ հանդիսա-նալու համար:

Զրիավարժ սանուհիներու թիւը լեցուած ըլլալով, 24 անգլ. ոսկիի նը-ւազագոյն տարեթոշակ մը պիտի պա-հանջուի, որուն կէսը կանխիկ վճա-րելի է: Անոնք որ ի վիճակի չեն, պէտք է գտնեն պաշտպան մարմին մը կամ անհատ մը, որ երաշխաւորէ այդ գու-մարին վճարումը:

Ուրիշ մանրամասնութեանց համար դիմել հետեւեալ հասցէին.— Association des Dames Arméniennes «Tebrotza – ssére», 1, Bl. du Nord — Le Raincy (S. et O), France:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40 փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 փրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 10 ՕԳՈՍՏՈՍ
MARDI 10 AOUT 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3494

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿԱՐԵԼԻ Է ԱՐԺԵՑՆԵԼ

»»»» o ««««

Դիւրին չէ մանաւոր ծրագիր մը առաջարկել արձակուրդի մասին, առանց խորապէս ուսումնասիրելու հարցը:

Բայց, կը կարծենք թէ զայն արծարծելն ու քննութեան յանձնելն իսկ օգտակար է, շատ մը տեսակէտներով: Թերեւս յարմար է հարցարան մըն ալ այս մասին կազմել:

Ամէն պարագայի տակ, երկրին մէջ հաստատուած բարենորոգումը մեզ ալ պիտի մղէ թարմացնելու, հետզհետէ բարեկարգելու մեր բարքերը:

Օրինակ, ինչո՞ւ դժուար պիտի ըլլար սարքել խմբական պտոյտներ, փոխանակ խմբովին «պլօթ» խաղալու, ճնկելու կապելաններու անկիւնը: Կամ փոխադարձ այցելութիւններ կատարել շրջանէ շրջան:

Կառավարութեան հրահանգով, հաստատուած են բազմազան դիւրութիւններ՝ շրջագայութեանց համար: Այս յարմարութիւններէն աւելի շատ կ'օգտուին անոնք որ խմբական պտոյտներ կը կատարեն:

Նոյն իսկ մասնաւոր ձեռնարկներու մէջ — ինչպէս թերթերու սարքած պտոյտները — առնուազն տասը հոգինոց խումբեր միշտ մասնաւոր առաւելութիւններ կը վայելեն, մինչեւ 40 - 50 առ հարիւր զեղչ ստանալով երկաթուղիներու համար:

Այս պարագաները կրնան մղել շարք մը կազդուրիչ նորութիւններ փորձելու:

Պատահաբար չէր որ յիշեցինք խմբական պտոյտները եւ փոխադարձ այցելութիւնները:

Մեր կարծիքով, գոնէ միջին եւ հարաւային Ֆրանսայի մէջ կարելի է փորձեր կատարել այս ուղղութեամբ:

Մանաւանդ որ, այս տարիէն սկսեալ, տարեկան արձակուրդները կը տրուին որոշ ամիսներու մէջ: Տեղ - տեղ հերթական դրութեամբ, ուրիշ տեղեր՝ ամբողջ գործարաններ փակելով:

Արդէն իսկ ամբողջ շրջաններ պարպուած են, օդափոխութեան գացած ըլլալով, տասնըհինգ օրուան համար:

Դեռ երէկ, Վիէնի մեր թղթակիցը կը գրէր թէ արձակուրդ հռչակուած է օգոստոս 1 - 16: «Բոլոր ընկերները մեկնած են: Վիէնը պարպուած է»...

Ուրեմն, քանի որ արձակուրդները կը տրուին խմբովին, ինչո՞ւ չկատարուին խմբովին, դէպի ծովը, լեռը կամ դաշտը: Եւ մանաւանդ, ինչո՞ւ չստանան «փոխադարձ այցելութեան» հանգամանք, շրջանէ շրջան:

Եւրոպայի մէջ, սովորութիւն է մանուկներու եւ պատանիներու խումբեր ղրկել երկիրէ երկիր, եւ փոխադարձաբար պատսպարել ընտանեկան յարկերու տակ, իրար ճանչնալու, աւելի սերտ յարաբերութիւններ հաստատելու համար նոր սերունդին միջեւ:

Այս օրինակը եւ ուրիշ փորձառութիւններ աչքի առջեւ բերելով, կը կարծենք թէ, օրինակ, Լիոնի աշխատաւոր ընկերները կրնան խմբովին երթալ Վալանս, Ռօման, Կրընոպլ, Ռընաժ կամ Լանսէյ: Եւ փոխադարձաբար:

Պայման չէ որ գացողները քաղաքներու փողոցները չափչփեն, նորէն սրճարաններուն դուռը ափ առնելու համար:

Նախապէս համաձայնելով, միշտ-ալ միջոց մը կը գտնուի, լաւագոյն օդափոխութիւնը կատարելու համար այս կամ այն շրջանին մէջ,— միշտ հեռու կեդրոններէն, քաղաքներէն եւ անոնց խժալուր աղմուկէն:

Իսկ ամէնէն կարեւորը,— այսպիսի կազմակերպութիւններով միեւնոյն ատեն կը կատարուի մտաւոր եւ հոգեկան օդափոխութիւն մը:

Ընկերներ կամ հայրենակիցներ, տարեկիցներ եւ ուղեկիցներ իրար կը ճանչնան, իրարմով կը թարմանան: Փոխադարձաբար կ'իմանան չարն ու բարին:

Ո՛ր տեսակէտէն ալ քննենք, միշտ օգտակար են պտոյտները: Միջավայրի փոփոխութիւնը, ինչպէս փոխադարձ ճանաչումը եւ յարաբերութեանց սերտացումը:

Է՛ր երբեմն, Պոլսէն մաւորականներ ժամադիր կ'ըլլային դեղածիծաղ Պարտիզակի մէջ: Շրջանային եւ ուրիշ կուսակցական ժողովներ անգամ կը գումարուէին, այդ օրերուն: Ամէն պարագայի մէջ, միտքերը թարմանալով, սիրտերն ալ աւելի ջերմութեամբ կը կապուէին:

Մէկդի՝ կանխակալ կարծիքները: Եթէ դժուարութիւններ կան այսօր, դիւրութիւններն ալ նոյնքան եւ թերեւս աւելի շատ են: Կարեւորը՝ ձեռներէցութիւնն է:

Եթէ սովորամոլութեամբ տարուինք, անշուշտ ոչ տեղ կրնանք փոխել, ոչ ալ կենցաղ:

Այս նոյն տարրերը չէ՞ն որ այնքան նոր բաներ սորվեցան 15 տարուան ընթացքին, այսքան խորթ միջավայրի մը մէջ: Տքնեցան, տրորուեցան, լողացին եւ գետին ափը հասան...

Մեր թելադրութիւնները հիմնուած են տարեկան արձակուրդին վրայ: Բայց ատով չեն սահմանափակուիր:

Շաբաթական աշխատանքը վերածուած ըլլալով հինգ օրուան, հայ աշխատաւորներն ալ տեւական արձակուրդ կ'ունենան շաբաթը երկու օր (բացառութիւնները մեծ թիւ մը չեն կազմեր):

Այստեղ ալ նոյն հարցումը,— ի՞նչպէս օգտագործել այդ երկու օրերը, շաբաթ եւ կիրակի կամ կիրակի եւ երկուշաբթի, թէ ֆիզիքապէս կազդուրուելու եւ թէ հոգեպէս թարմանալու համար:

Երկու օրուան համար Փարիզէն Լոնտոն գացողներ կան: Եւ փոխադարձաբար:

Միշտ նկատի առնելով մեր պայմանները, — կարելին եւ ոչ թէ ցանկալին — կը կարծենք թէ այս պարագան ալ կրնայ մտածումներ, նորութիւններ թելադրել:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ԵՒ ԵԼՄՏԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՃԱՌԵՐԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՆԵՐՔԻՆ ՀՈԳԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

»»»» o ««««

Վարչապետ Պ. Շօթան եւ ելմտական նախարարը, Պ. Պօնէ կարեւոր ճառեր խօսեցան շաբաթ օր, առաջինը՝ Լուառէի, երկրորդը՝ Փէրիկէօյի մէջ: Այս վերջինը ձայնասփիւռով տարածուեցաւ ամբողջ Ֆրանսայի մէջ:

Պ. Շօթան հրաւիրեց ժողովուրդը վստահիլ ներկայ կառավարութեան եւ համառօտակի պարզեց անոր կատարած գործերը, ինչպէս եւ առաջադրութիւնները: Վարչապետը շեշտեց.

— «Ելմտացոյցին հաւասարակշռութիւնը վերահաստատուեցաւ, փոխառութիւնները սահմանափակուեցան սովորական համեմատութեանց մէջ եւ դանձին վիճակը շտկուեցաւ: Այժմ զբաղած ենք գիներու բարձրացումը կասեցնելու: Պէտք է գործի լծուինք, փութացնելու համար արտադրութեան թափը, ինչ որ անհրաժեշտ պայման մըն է տնտեսական տեւական վերահաստատման»:

Երկրորդ ճառ մըն ալ կիրակի օր խօսելով, Պ. Շօթան յայտարարեց.

— «Մենք բարոյական ճշմարիտ յեղափոխութիւն մը կատարեցինք: Բայց, այդքան լայն բարենորոգումներ ճակատագրականօրէն գործատէրերուն վրայ պիտի բարդէին նոր ծախքեր, իսկ սպառողներուն համար՝ գիներու բարձրացում: Այս դժուարութիւնները կարելի էր հարթել միայն աշխատանքի արտադրութեան աճումով: Միեւնոյն ժամանակ, ինչ որ նոյնպէս բնական է, այս նոր կարգուսարքին յանկարծական եւ հապճեպ գործադրութիւնը յառաջ պիտի բերէր սխալներ, նոյն իսկ զեղծումներ, ինչպէս եւ դիմադրութիւններ, շահակից կողմերուն միջեւ պիտի ստեղծէր թիւրիմացութիւններ եւ ընդդիմութիւններ, որոնք կը կաղմալուծեն գործարաններու կեանքը: Հասած է ժամանակը աշխատանքի լծուելու, փոխադարձաբար յարգելով նոր օրէնքները եւ բնականոն վիճակի վերածելով ընկերային յարաբերութիւնները: Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը վերջերս ինծի յանձնեց բանաձեւ մը զոր կարդ մը թերթեր ոչ - շիտակ եւ նեղացուցիչ վերջնագիր մը նկատեցին կառավարութեան համար: Հարկ կը զգամ ըսել թէ ես երբեք այդպէս չհասկցայ. ընդհակառակն, ես օգտակար բանակցութեան մը տարրերը կը գտնեմ այդ պաշտօնագրին մէջ, որ խմբագրուած է չափաւոր եւ խոհական ոճով մը: Ես պիտի խնդրեմ գործատիրական դաշնակցութենէն նոյնպէս ինծի ներկայացնել իր թելադրութիւնները, ուղղամտօրէն պիտի ուսումնասիրեմ եւ՛ մէկը եւ միւսը, եւ պիտի պատասխանեմ լրջութեամբ, դաշինքին հետ հաւաքաբար խորհրդակցելէ վերջ: Մեզի համար չկայ աւելի անհանդուրժելի եւ աւելի սոփեստական բան մը, քան աշխատիլ ընկերային խաղաղութեան եւ արտադրութեան աճման համար: Ամէն բանէ առաջ նուիրուելով Ֆրանսացիները իրարու մօտեցնելու բարձր փառասիրութեան, հաստատելով կարգ կանոն՝ ելեւմուտքի, խաղաղութիւն՝ աշխատանքի եւ յառաջնուն գործունէութիւն՝ արտադրութեան մէջ, համոզուած եմ թէ մենք պաշտպանած կ'ըլլանք աշխատաւորներուն հացը, հանրապետականներուն ազատութիւնները, եւ բարձրացուցած՝ Ֆրանսայի հեղինակութիւնն ու ապահովութիւնը, ապա եւ ուրեմն ծառայած խաղաղութեան»:

Ելմտական եւ տնտեսական կացութիւնը

Ելմտական նախարար Պ. Պօնէ ընդլայնելով միեւնոյն տեսակէտները, պատմեց թէ ի՛նչ վիճակի մէջ գտաւ ելմտական եւ դրամական կացութիւնը, երբ գործի ձեռնարկեց:

Ցետոյ բացատրեց իր կատարած տնօրինութիւնները, որոնք քննադատուեցան: «Բայց ես կրնամ ըսել որ եթէ այդ միջոցները ձեռք առած չըլլայինք, պիտի տեսնէինք օտար դրամներու խելացնոր բարձրացում մը, ինչպէս տեսանք մեր պատմութեան տարբեր շրջաններուն մէջ: Անշուշտ մեր սպասած արդիւնքները շուտով չեն իրականանար: Ուրիշ երկիրներու օրինակները ցոյց կուտան թէ պէտք է ամիսներ սպասենք, մինչեւ որ անոնց ազդեցութիւնը իրապէս զգացուի»:

Նախարարը յետոյ բացատրեց Ֆրանսայի ելմտական տագնապին պատճառները եւ «շատ պարզ» դարմանը: «Ֆրանսա իր եկամուտներէն աւելին կը ծախսէ: Ցունուարէն ի վեր դանձը հարկադրուած է 1,000,000,000 Ֆր. վճարել ամէն շաբաթ: Եթէ կանգ չառնենք այս ճակատագրական ճամբուն վրայ, մեր դրամն է որ պիտի տուժէ, այսինքն միջին դասը պիտի նեղուի: Ուաշինկթընէն մեկնած օրս, Նախագահ Րուզվէլթ խորհուրդ տուաւ ինծի.— «Ամէն բանէ առաջ հաւասարակշռեցէք ձեր ելմտացոյցը»: Մենք հետեւեցանք այս խորհուրդին, թէ սովորական եւ թէ արտակարգ ելմտացոյցին մէջ»:

Պ. Պօնէ յիշելով ձեռք բերուած արդիւնքները, ազդարարեց թէ կանխահաս է «յաղթանակ» աղաղակել անմիջապէս: Առ այժմ պէտք չէ նոր ծախքեր ըլլան ընկերային բարենորոգումներու համար, իսկ մեր անմիջական գործը պիտի ըլլայ աւելցնել արտադրութիւնը: «Արտադրութեան ցուցանիշը չէ աւելցած ամբողջ մէկ տարի: Մեր արտածումներու նուազումը կը շարունակուի տակաւին: Մեր ելմտական ապաքինումը կրնայ հաստատուն վիճակ ստանալ, եթէ միեւնոյն ատեն աւելնայ արտադրութիւնը»:

Ելմտական նախարարը ծրագիրներ չպարզեց արտադրութեան մղում տալու եւ ուրիշ բարեփոխումներ կատարելու մասին, բայց վարչապետը հասկցուց թէ շուտով կարեւոր փոխառութիւն մը պիտի կնքուի:

Եուկոսլավիոյ նախարարները բանադրուեցան

Կիրակի օր անսովոր բազմութիւն մը խռնուած էր Պելկրատի եկեղեցիներուն մէջ: Ատոռուան արարողութեանց պահուն, բոլոր եկեղեցիներուն մէջ կարդացուեցաւ եպիսկոպոսներու ժողովին եւ Սինոդին վճիռը, որ եկեղեցական առեւաններու կը յանձնէ, բոլոր կրօնական ասփճաններէն եւ պատիւներէն կը զրկէ կառավարութեան անդամները, Երեսփ. ժողովին նախագահը եւ բոլոր այն անդամները որ քուէարկած են Վատիկանի հետ կնքուած պայմանագիրը: Այս տնօրինութիւնը պիտի տեւէ մինչեւ որ եկեղեցական ատեանները վերջնական վճիռ տան:

Սերպիոյ օրթոտոքս եկեղեցիին պատմութեան մէջ առաջին անգամ է որ այսպիսի բանադրանք մը կը կատարուի: Այս տնօրինութեամբ, օրթոտոքս եկեղեցիէն կ'արտաքսուին ոչ միայն վարչապետ Սթոյատինովիչ, այլ եւ դահ—

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՈՒՐԱԽ ԿԵԱՆՔ»

Երկար ատենէ ի վեր սեւ լուրեր կարդալով, հոգիս մթնած, սիրտս պղտորած էր:

Կը կարծէի թէ անդա՛րձ կորսուեր են «ուրախ եւ երջանիկ օրերը» Խ. Միութեան բոցավառ երկինքէն:

Անհամար ձերբակալութիւններ, գնդակահարութիւններ Սեւ ծովէն մինչեւ Պալթիկ ծով եւ խաղաղական ովկիանոս, «մերկացումներ»՝ մարաջախտ Թուխաչեւսկիէն մինչեւ Զապէլ Եսայեանը,— կարելի՞ էր հանգիստ քնանալ:

Վերջին պահուն օգնութեան հասաւ «Խ. Հայաստան»ը (12 յուլիս): «Անգրագէտ» Ամրօ Դուրգարեանն է որ կ'երգէ.—

Կոլխոզը ալին ա,
Ցորենը կալին ա,
Մեզի ուրախութիւն պերող
Ընկեր Ստալինն ա:
Մուլքին ու մալին ա,
Ունեւոր հալին ա,
Մեզի ազատութիւն տուող
Ընկեր Ստալինն ա:
Էլ գեալ ու գեալին ա,
Կարպետ ու խալին ա.
Կոլխոզները շէնացնող
Ընկեր Ստալինն ա:
Շիրմաh ու շալին ա,
Ուրախ ղարալին ա.
Սավետ աշխարհը կառուցող
Ընկեր Ստալինն ա:
Հապա սա մի՞ւսը, Ղամարլուի շրջանէն.—
Եկաւ Ստալին,
Բերաւ բարին, ջան, ջան,
Աղքատին,
Օգնեց շատին,
Առեց վատին, ջան ջան:
Կոլխոզ ա,
Բանը դուզ ա,
Ով որ կուզայ, ջան ջան,
Օր ունինք,
Աշխօր ունինք,
Կուշտ փոր ունինք, ջան ջան:
Մեր հալին,
Կուտը կալին, ջան ջան.
Սար ու չոլ
Ծաղկել ա քէօլ,
Ապրուստը բօլ, ջան ջան:

Թերթը կը վկայէ թէ Խ. Միութեան մէկ ծայրէն միւսը, բոլոր ժողովուրդներուն մէջ, մինչեւ անգամ «զառամեալ ծերունիները, դեռափթիթ մանկիկները» միեւնոյն փառաբանութիւնները կ'երգեն, «խորհրդային անսահման սիրով»:

Ահա, օրինակ, Լէզկիները.—

Աստղերից էլ ու լուսնից էլ
Արեւը պայծառ է,
Բայց քո միտքը, մեծ Ստալին,
Արեւից պայծառ է:
Արեւը միայն ճառագում,
Շողում է ցերեկ,
Իսկ քո պայծառ միտքը —
Գիշեր ու ցերեկ:

Եւ կամ Ղազախստանցի 90ամեայ աշուղ Ջամբուլը.—

Երբ հասաւ կեանքիս եօթանասուն տարին,
Լէնինն ու Ստալինն աչքիս լոյս տուին:

×

Ի՞նչ մեղքս պահեմ, իմ վրայ ամէնէն աւելի ազդեց «անգրագէտ» Ամրօ Դուրգարեանին երգը.

Կոլխոզը ալին ա,
Ցորենը կալին ա,
Մեզի ուրախութիւն պերող
Ընկեր Ստալինն ա:

Եւ խորապէս ներշնչուած, սկսայ քթիս տակէն մրմռալ, անգիր եւ անարուեստ.

Լէնին մարգարէն, Ստալին Ալին ա,
Մեր կարմիր արեան մօլին ա:
Գիշեր ցերեկ զառանցում, դաւեր սարքում ա,
Ջնտանը լցնում, դանկեր գլորում ա:
Գնդակը բօլ ա, թֆանքը դուզ ա,
Վա՜յ մեր գլխին, վա՜յ մեր սրտին,
Ջան, ջան...

ՎԱՀԷ

ԲԱՖՖԻԻ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

որ կը տօնուի յառաջիկայ հոկտեմբերին, վաղուընէ սկսեալ իբրեւ թերթօն պիտի հրատարակենք անոր յատկանշական գործերէն մէկը,

ԽԵՆԹԸ

որ մինչեւ այսօր ալ կը կարդացուի տենդագին հետաքրքրութեամբ:

Անխնայ մաքրագործում ամէն օր եւ ամէն տեղ

Վերջին լուրերու համաձայն, անխնայ մաքրագործում կատարուած է նաեւ Աբխազիոյ մէջ: Թիֆլիսի «Զարիա Վոստոկա»ն կը գրէ թէ այդ ինքնավար շրջանին վարչապետը՝ Լակոբէ, կրթական գործավարը՝ Զանտարիա, եւ ուրիշ վեց գործավարներ «ժողովուրդի թշնամի» հռչակուած են:

Աբխազիա փոքր հանրապետութիւն մըն է, վարչապէս կապուած Վրաստանի եւ ահաւասիկ իր կարգին մէկ հարուածով կը զրկուի իր բոլոր վարիչներէն, ինչպէս Հայաստան եւ միւս հանրապետութիւնները: Աբխազիոյ վարիչները պաշտօնապէս կ'ամբաստանուին իբրեւ «ազգայնամոլ եւ անջատողական»: Ամբաստանագիրը կ'ըսէ թէ անոնք խափանած են «մշակոյթի զարգացումը Աբխազիոյ մէջ, մերժելով վրացական այբուբենը»:

** Մոսկուայէն կը հեռագրեն օգոստ. 8 թուականով.—

Նովոսիբիրսկի (արեւելեան Սիպերիա) երիտասարդ համայնավարներու Միութիւնը լայն մաքրագործումի մը ենթարկուեցաւ: Շրջանին ընդհ. քարտուղարը վտարուեցաւ իբրեւ դաւաճան եւ լրտես: Ուրիշ կարգ մը վարիչներ ալ վտարուեցան, իբրեւ այլասերած եւ մեղսակից ժողովուրդի թշնամիներու: Իսկ Սիպերիոյ գերմանական շրջանին մէջ, երեւան հանուած են ֆաշական լրտեսներու ճշմարիտ բոյներ: Լրտես Դրոպման կը վարէր երիտասարդ համայնավարներու քաղաքական դաստիարակութիւնը: Ֆաշական գործակալներ Իլէնպէրկ եւ Պեթերս կոլխոզներուն եւ հողագործական կայաններու մէջ սպրդած էին, դպրոցները թրոցքիական աւազակներու ձեռքը անցած էին:

»»»» • ««««

ԷՆԿԻՒՐԻԷՆ կը հեռագրեն թէ կառավարութիւնը կը խորհի մենաշնորհի վերածել քարիւղի եւ պէնզինի առեւտուրը, որպէսզի օտար ընկերութիւնները շահագործումներ չկատարեն:

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԷՆ հասած ամէնէն կարեւոր լուրը այն է որ, երկու կողմերն ալ իրարու վրայ կը ձգեն անգլիական եւ իտալական նաւերու ռմբակոծութիւնը, Ալժէի առջեւ: Զորրորդ նաւ մըն ալ, յունական, ռմբակոծուեցաւ նոյնքան խորհրդաւոր պարագաներու մէջ: Իտալական մամուլը Սպանիոյ հանրապետական կառավարութեան կը վերագրէ այս մեղքը, եւ սպառնալիքներ կ'ուղղէ: Ֆրանսա որոշեց միջոցներ ձեռք առնել, իր նաւերուն ապահովութեան համար:

ԵՐԵՔ ԳԵՐՄԱՆ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐ վտարուեցան Լոնտոնէն: Այս լուրը շատ ծանր տպաւորութիւն գործեց Պերլինի մէջ:

ՉԻՆԱԿԱՆ սպայակոյտը ժողով գումարելով, շատ կարեւոր որոշումներ տուաւ: Ճափոնական կառավարութիւնն ալ խորհրդակցութիւններ կը կատարէ գիշեր ցերեկ: Զինուորական գործողութիւնները կանգ առած են առ այժմ:

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ԴԱՐՁԵԱԼ «ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՈՒԽՏ»Ի ՄԱՍԻՆ

»»»» o ««««

Ցետպատերազմեան քաղաքագիտութեան դիւանը հարուստ է ուխտերով: Թուրքիա կրնայ ախոյենութիւն շահիլ այդ գետնին վրայ: Զմնաց երկիր մը, որուն հետ չողջագուրուի: Ուխտ, դաշինք, պլոք, գինակցութիւն, ոչ-յարձակումի համաձայնութիւն, — Բիւշաիւ Արաս այս բոլոր քաղաքական փաստաթուղթերուն տեսակները փութացուց էնկիւրի, դիզելով, անշուշտ, իրարու վրայ: Եւրոպան կարգի դնելէ վերջ, ինչո՞ւ անտարբեր ու խառնակ մնար Ասիան: Ու եղածը բաւական չէր կարծէք, հատ մը եւս ահա:

Ի՞նչպէս կոչել զայն, — Արեւելեա՞ն, Ասիակա՞ն, Սաատապա՞տի (Թէհրանի այն պալատը, ուր ստորագրուեցաւ Ուխտը): Անուններու այս զանազանութիւնը կը բնորոշէ՞ ուխտին համար յատակ էութեան մը պակասը: Կամ՝ անոր քաղաքական դերքը: Նպատակը: Ու կ'արժէ՞ր, արդեօք, կրկին խօսիլ անոր մասին:

Կը թուի թէ քիչ մը գերագնահատուեցաւ այս ուխտը: Ատիկա արդիւնք էր, թերեւս, այն իրողութեան, որ Ասիոյ մէջ, պատմականօրէն, առաջին քաղաքական խմբակցութիւնը կը կազմուէր: Ցետոյ, նաեւ անոր որ՝ խումբ խմբաւորում մը երեւան կուգար: Երրորդ, Ասիոյ այն մասը, զոր կը գրաւեն ուխտադիր պետութիւնները, թատր է մեծերու մեծ ձգտումներուն եւ շահերուն:

Նկատի ունենալով այս բոլորը, դժուար է որակել նաեւ ուխտը: Վասնզի, ան «ասիական» չէ երկու պատճառներով, — Թուրքիա միանգամայն եւրոպական երկիր է: Երկրորդ՝ ամբողջ Ասիոյ վրայ չի տարածուիր: «Արեւելեան» որակումն ալ սխալ է, որովհետեւ ուխտադիրները կը գտնուին Արեւելքի... արեւմուտքը: Աւելին. — Ուխտը, իր էութեամբ եւ ձգտումով եւս ոչ արեւելեան է, ոչ ալ ասիական, այլ զուտ տեղական եւ յարաբերական: Ուրեմն եւ Թէհրանեան կամ Սաատապատի ուխտ մըն է պարզապէս:

Կարգ մը Թուրք թերթեր այդ ուխտը նկատեցին «անկիւնադարձ մը Ասիոյ պատմութեան մէջ»: Թուրքիա, որ եւրոպական չափանիշը ընդգրկեց նիւթերու մասին, դեռ կը պահէ արտայայտութեան թրքավարի չափանիշը: Անոր մամուլը կրնայ, երբ փառաբանել ուզէ, ածականներուն եւ որակումներուն ամէնէն ճոխերը կը շարէ: Կրնայ, սակայն, քաղաքական փոքրիկ դարձուածքի մը վրայ, իր լեզուին վրայ շարել, միեւնոյն ենթակայի մասին, պարսաւանքներու ամէնէն զազրելիները...: Կ'ուզէինք ճշդել, ուրեմն, որ «անկիւնադարձ» որակումը իր գոյութիւնը չարդարացներ, թէեւ, անժխտելի է որ այդ ուխտը չորս երկիրներու յարաբերութեանց մէջ բարեփոխում մը կը հաստատէ:

Եւ, իրականին մէջ, անոր պէտք է տալ միայն այդ արժէքն ու դերը: Ըսինք, ուրիշ առթիւ, որ Անգլիա թելադրիչը եւ դիւրացնողն է եղած, իսկ Ռուսիա՝ դժգոհ մը: Բայց, ատիկա երբեք չի կրնար ենթադրել տալ, թէ ուխտադիրները արդէն իսկ համաձայն են Անգլիոյ գործիք դառնալու, իսկ Ռուսիոյ դէմ շարժելու:

Նախ որ՝ ուխտերէն աւելի անարժէք բան չկայ: Պալքանեան ուխտը ապացոյց: Կա՞յ, թէ չկայ ան: Փոքր Համաձայնութի՞ւնը: Եւ էնկիւրին ի զուր կը խանդավառուի Սաատապատինը նկատելով «լրացումը Պալքանեան ուխտին»: Երկրորդ՝ Իրանի ներկայութիւնը անոր մէջ բոլորովին կը սահմանափակէ եւ կը տեղականացնէ ուխտին դերն ու հանգամանքը: Զգոյշ եւ արթուն՝ իր բոլոր քաղաքական քայլերուն մէջ, Շահինշահի երկիրը գիտէ նոյնութեամբ ետ վերադարձնել էնկիւրիէն յետին մտքերով գալիք առաջարկները՝ ինչքան ալ շռայլաբանութիւններով ու շպարով ներկայացուած ըլլան անոնք:

Այդ է պատճառը որ Թուրք մամուլը ընդգծեց թէ՝ «ուխտը արդիւնք մըն է ուխտադիրները այս կամ այն մեծին գործիք դարձնելու»:

Ուխտը կը բաղկանայ տասը յօդուածներէ: Առաջինը ներքին խնդիրներու միջամուխ չըլլալու մասին է, երկրորդը՝ հասարակաց սահմանները յարգելու, երրորդը՝ հասարակաց շահերը միասնաբար պաշտպանելու, չորրորդը՝ իրարու վրայ չը յարձակելու, հինգերորդը՝ չորրորդ յօդուածը չյարգուելու պարագային Ազգերու Դաշնակցութեան դիմելու, վեցերորդը՝ յարձակումի ենթարկուողին կողմը ուխտը լուծեալ նկատելու իրաւունքի, եօթներորդը՝ հրոսախումբերու արգելքին, ութերորդը՝ վէճերու պարագային երբեք զէնքի չը դիմելու, իններորդը՝ Ազգերու Դաշնակցութեան Ուխտին չհակասելու, իսկ տասներորդը՝ ուխտի տեւողութեան եւ կրկնութեան մասին է:

Ներքին խնդիրներուն չմիջամտելու յատուկ յօդուածը լաւագոյնս կ'օգտագործէ այժմ Թուրքիան, — ինչպէս ըսինք ուխտին նուիրուած մեր նախորդ յօդուածին մէջ, — քրտական ըմբոստութեան առթիւ: «Հասարակաց շահերու պաշտպանումի» պարագան եւս ան ի նպաստ իրեն կը ձգտի արդիւնաւորել: Ուխտը հազիւ ստորագրած, չորս արտաքին նախարարները առանձին փրոթոքոլ մը պատրաստեցին, որուն համաձայն անոնք պիտի պահանջեն Ա. Դ. Խորհուրդի աժամեայ աթոռը, զոր Թուրքիա կը գրաւէ ու պէտք է թողու, անմիջապէս յատկացուի Իրանի. անկէ վերջ՝ յաջորդաբար միւսներուն: Իսկ Թուրքիոյ տրուի, Խորհուրդին մէջ, մնայուն աթոռ մը:

Ուխտին կապուած են նաեւ տնտեսական նկատումներ: Թուրքիա հողի կուտայ քարիւղի համար: Տասը տարի է քարիւղ կը փնտռէ իր հողերուն տակ, ու դեռ հետք մը գտած չէ: Պուքրէշ վազեց, բայց կը թուի թէ չկրցաւ գոհացնել իր պահանջը: Քարիւղը ճարտարարուեստին հոգին է. իսկ պատերազմի մը պարագային, մանաւանդ մեքենականացած բանակով, Թուրքիա մէկ օր չի կրնար դիմանալ առանց քարիւղի:

Իրաքը, ուր այցելեցին Բիւշաիւ եւ տնտեսական գործավար Ճ. Պայար, կրնա՞յ յուսադրել զինքը:

Ասոր փոխարէն, Թուրքիա կը խորհի իր արտադրութիւններէն արտածել, եւ, միանգամայն, փոխանցման միջոց մը ըլլալ ուխտակիցներուն միջեւ: Եւ սակայն, ճամբաներ եւ երկաթուղիներ չկան: Բացի Անատոլու - Պաղտատ գիծէն, այդ չորս երկիրները իրարու հետ արդիական ոչ մէկ կապ ունին: Իրան իր ներածումն ու արտածումը կ'ընէ Պարսկ ծոցով եւ Ռուսիոյ վրայով: Տրապիզոն – Իրան խճուղին շինուի ալ, երկաթուղիի գործը չի կրնար տեսնել: Աֆղանիստան միայն Հնդկաստանի ճամբով կը գործէ: Ուրեմն, անհրաժեշտ է 15 - 20 տարուան աշխատանք մը, տնտեսական այդ նպատակը իրականացնելու համար: Իսկ ատիկա կ'ըլլայ Նիսիպին Մուսուլ գիծը լրացնելով. յետոյ Թուրքիան Իրաքի միացնելով. յետոյ Կարին – Թաւրիզ գիծը շինելով. նոյն գիծը Թաւրիզէն Թէհրան, իսկ անկէ Մէշհէտի ճամբով Հէրաթ ու մինչեւ Աֆղանիստան: Հոն լրացնելէ վերջ Քապուլ - Հէրաթ: Քանտահար գիծը, այս վերջին կայարանէն անցնելով Իրան, եւ Քիրմանի ճամբով կը հասնի Պէնտէրապպաս, Աֆղանիստանը կապելու համար Պարսկ ծոցին:

Ինչպէս կը տեսնուի, բաւական երկար պատմութիւն է տնտեսական յարաբերութեան պարագան: Մինչեւ այդ գիծերուն շինութիւնը, քաղաքական կեանքը կրնայ զանազան դարձուածքներ ստանալ եւ հիմնովին շրջել, նոյնիսկ, այսօրուան իրականութիւնը: էնկիւրի կը ձգտի, սակայն, զօրացնելու իր ազդեցութիւնը միւսներուն վրայ, մանաւանդ որ յեղափոխական իր թափը եւ ներքին բարենորոգումները, ինչպէս նաեւ իր քաղաքական այժմու դիրքը պատճառ են եղած որ նոյն այդ երկիրները իրենց վերականգնումի կամ բարենորոգումի քայլերուն մէջ հետեւին Քէմալին: Աֆղանիստան ուսանողներ կը ղրկէ Թուրքիա եւ մարզիչներ կը ստանայ: Իրան ուղեկից մըն է Թուրքիոյ՝ ներքին յեղափոխութեան ճամբուն վրայ: Իրաքը Օսմանեան կայսրութեան նախկին մէկ հատուածն է ու ինք ալ շահեր կը հետապնդէ:

Ու երբեք անբնական չէ, որ, այս ուխտէն վերջ մանաւանդ, չորսին միջեւ յարաբերութիւնները աւելի սերտանան, ըլլան նոր ձեռնարկներ, նոյնիսկ ուխտը հինգ տարի վերջ նորոգուի, բայց անիկա քաղաքական նկատելի դեր կատարելու կոչուած չէ, — ոչ մէկ կասկած այդ մասին:

Մանաւանդ որ ան իբրեւ ներքին համաձայնութիւն, նորութիւն մը չէ արդէն: Իրան և Թուրքիա 1935 Սեպտ. 2ին դաշինք մը կնքեր էին: Աւելի վերջը, Ժընեւի մէջ, համաձայնութիւն մը նշանագրուեցաւ: Կը մնային Իրան-Իրաք եւ Իրան – Աֆղանիստան սահմանային վէճերը, որոնք այսպէս կամ այնպէս պիտի հարթուէին: Այդպէս ալ եղաւ: Իսկ ատկէ վերջ ինքնին, առանց այդ ուխտին ալ, վէճ չէր մնար, ինչ որ կը նշանակէ՝ անգիր ուխտի վիճակ մը ստեղծուած էր արդէն, որմէ յետոյ ուխտն ու իր տասը յօդուածները վէճերու չգոյութեան եւ ներքին կապի պաշտօնական փաստարկումն էր պարզապէս:

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՌՈՒՍՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԱՏԱՓԱԶԱՐԷՆ ԱՐՄԱՇ

— o —

— Ախճի Պիճօղենց հա՛րս... արթո՞ւն էք...

— ? ... ? ...

— Պիճօղենց հա՛րս... Փառանձե՛մ ...ախճի՛...

— Ո՛ւո՛ւյ... ան ո՞վ է...

— Էս եմ, Լելեճիկը... պեմէին ծակէն կը պոռամ:

— Պիախճի՛... վախիթը եկա՞ւ:

— Չե՞ս տեսներ... մէ մը երկինք նայէ... լուսընկան կաթնապուրի չանախի պէս տէփէնիդ է կայներ... Եուեուվառլախ, փառըլ - փառըլ... սահաթը քանի՞ն պառկեցաք տէ՛...

Այսպէս խօսողները երկու Ատափազարցի մամիկներ են, դրացի: Լելեճիկենց Մարիամ - Տուն եւ Պիճօղենց Հարսը: Արմաշ ուխտի պիտի երթան Հասան ախպարին գոմէշի կառքերով:

X

Ատափազարցին երկու խէչալ ունի. մէկ առաքինութիւն եւ հատ մըն ալ մեղք: Իտէչալներէն մէկը, Խաչվերացի տօնին առթիւ Վանք (Արմաշ) ուխտի երթալն է: Միւսը՝ զաւակները զպրոց ղրկելու անդրդուելի կամքը: Առաքինի է հիւրասիրութեան համար: Մեղաւոր է «խմելուն» պատճառաւ: Լելեճիկենց Մարիամ - Տուն եւ Պիճօղենց Հարսը գերազանցապէս Ատափազարցիներ են: Իրենց դրացնութիւնը կը սկսի Հայկ նահապետէն: Մէկը ծներ է Մոսկոֆին պատերազմը չծագած, միւսն ալ՝ Սախարին քէնէրի ժամը չշինուած: Երկուքն ալ իրենց գաղաշրջանի ուսումնական զասուն հմեստ ներկայացուցիչներն են եղած: Մէկը իր նոր մոտա երգով, միւսը՝ Այրենդիմին մէջէն իբր գիր՝ ղօճա գլոխ «Թ»ն ճանչնալուն համար: Պիճօղենց Հարսին նոր մոտա երգը սապէս կը սկըսէր. — «Ծը՛գ կ'ընէ փոթինը, էրեսը լաստիկ...»

Մէկ տարիէ ի վեր պատրաստ էին արդէն Արմաշի ուխտին համար: Լելեճիկենց Մարիամտուն ուխտը Ղազկիոտէնենց Հարսին համար զաւակ մը խնդրել էր Զարխափանէն: Պիճօղենց Հարսին ալ՝ տղուն «խման»ութիւնը մոռցնել տալ:

X

Պեմէին ծակէն երկու պառաւներուն խօսակցութենէն կէս ժամ վերջ, Կոմիկենց արալըխը անօրինակ եռուզեռի մէջ էր: Երկու քառանիւ սայլ, գետաձիի մեծութեամբ երկու զոյգ գոմէշ: Այս էր այն ժամանակի ամէնէն ապահով, հանգիստ ու աժան միջոցը: Սայլապանը կը կոչուէր Հասան ախպար եւ կը խօսէր ջուրի պէս հայերէն՝ Ատափազարցիի բարբառով: Ի պատիւ Ատափազարցիին ըսենք որ, Թուրքիոյ մէջ միակ ժողովուրդն էր որ իր լեզուն պարտադրեց հաւասարապէս Թուրքին եւ Յոյնին: Հայոց Թաղին մէջ առուծախ ընելու համար՝ հայ լեզուն խօսելէն զատ ուրիշ միջոց չկար:

Քէփճէենց սանդղին առջեւ լեռնակուտակ դիզուած էին տնական բազմաչափ առարկաներ: Անկողին, վերմակ, թիթեղէ ամաններ, ջուրի փարջեր, կողովներով ձմերուկ, քանի հատ մը տունի հաց, ճերմակ պանիր, ալուրէ հէլվա, եափրախէ տոլմա, քարիւղի լամբար, շիշերով ձէթ, դավալ մը, ցընտըմ մը, հինգ հատ ունելի, տասնըչորս օխա փայտածուխ, բուրդի մը ֆիւսկի, երեք հատ օխլավուր, կրիճ մը թթխմոր, վեց տոպրակ քամած մածուն, խաշըլըլը մը բարկ օղի, 29 հատ դէյվէի փինճան, վեցնոց ճէզվէ մը, նէզուկ մը, հինգ հատ չըրախմաճ, ութը կտոր պախըր – սէնի, դուշէնէ մը եւ Պիճօղենց Հարսին բերած խօրղաճին էսէխը:

Բուրդերու պէս ամէն ինչ սայլերուն վրայ բեռցուելէ յետոյ՝ անոնց վրայ թառեցան երկու պառաւ մամիկ, երեք ճահէլ հարս, եօթը զաւակ եւ տասնըչորս հատ փըստըխի պէս թոռնիկ:

— Ծօ՛, Ակոբո՛ց, մօրդ թեւէն խառ բռնէ, վար չիյնաս, գոմէշները հըմա տը մշտեմ:

Հասան ախպարն էր այսպէս խօսողը: Իրապէս, մէկ վայրկեան վերջ, «պիմիլլահ» մը հառաչելով՝ խթանը կոխեց ծուռ կտոռ գոմէշին աջ գիստը: Եւ լծկանը վեհափառօրէն պոչը տարաւ աջէն ձախ ու զաւակին վրայ, մորթը ակօսաձեւ պրկուելով՝ կանոնաւոր ուռուցիկ գիծեր ձեւացուց: Անհրաժեշտ ճիգն էր այդ, սայլին անիւները իրենց տեղէն խախտելու...:

X

Կոմիկենց Հաճիպուսյան երբ հանդստացաւ առաւօտեան իր ջղագար հազի ցնցումներէն՝ անոր այնպէս թուեցաւ թէ, խորովելու համար կրակին մէջ նետուած խղունջի ճղըզցին պէս ձայն մը կուգար ականջին: Իրապէս Հասան ախպօր սայլերը ետեւէն ձգած քաղաքի բնակարանները, գոմէշներուն դունչերը տնկուած էին դէպի Ղարախամիշ թրքական գիւղը: Անիւներուն ճռճռոցը ականջին թմբուկը պատռելու աստիճա՞ն խլացուցիչ էր: Ոչ ոք անհանգստացաւ սակայն այս խժալուր աղմուկէն: Ընդհակառակն Լելեճիկենց Մարիամտուն նախախնամութեան մատը տեսաւ այս գործին մէջ. ինչու որ «Առաւօտ լուսոյ»ն երգած ատեն տիրացու թոռը պիտի չկրնար իր ձայնական սխալները ըմբռնել: Այս պատճառաւ ութ աստիճան եւս պրկեց հագագին ձայնալարը: Բայց եւ այնպէս, անիւներուն ճռճռոցը տիրապետող հանդիսացաւ Մարիամ պայլային հագագի օրհնական ճիգերուն:

Միջօրէի բարկ արեւուն ճառագայթներէն պաշտպանուած՝ Չիֆլիկ հասան բոլորն ալ: Կարուեցիք հեռաւորութեան դրեթէ կէսը: Հասան ախպար սայլերը քշեց դէպի սուտերոտ մարգագետին մը եւ գոմէշները արձակեց: Գոմէշները, կարծես չորցած մումիաներ, անօրոշ մնացին լուծքին առջեւ: Երբ Թուրքին խթանը յիշեցուց անոնց թէ՝ դիմացի կայծակնահար կնձնիէն քսանըհինգ քայլ անդին Չարխ գետակը կը հոսի նազելաճեմ ընթացքով, ինքնամատոյց եւ զովարար...: Գոմէշները երբ իրենց զանդուածային մարմինները գետակին սակաւ ջուրերուն մէջ թաղեցին, ջուրը դուրս յորդեցաւ անկողնէն եւ հսկաներուն ռունգերէն լուռող փըշշոցը շողեմակոյկի մը տպաւորութիւնը թողուց հանդիսատեսներուն վրայ:

Չիֆլիկ էր որ, Լելեճիկենց Մարիամտուն հանդիպեցաւ լուսարար Կարապետ ախպարին: Ան ալ ուխտի կ'երթար Արմաշ, միեւնոյն ատեն փոխայցելութեան Աղջիկ - Մնացին, լուսարար մը իրեն պէս, վանքի տաճարին: Տասնըչորս տարի առաջ անգամ մը Աստան էր եկած եւ լուսարար Կարապետին հետ միեւնոյն անկողինը պառկած՝ տասնական դաշ (չերտ) ճերմակ դդում ուտելէ յետոյ:

Ինչ որ տեղի կ'ունենայ Չիֆլիկի մէջ, նախատօնակն է Արմաշի տօնավաճառին: Գինչու նուագածուները հոսէն կը սկսին դրամ շահիլ, անընդհատ փչելով եւ զարնելով զուռնան ու տէօմպէլէքը: Կէօք Թէփէցի Աշըր Ալին, Քէրիմ Ալին, Րէճէպ Օղլանը Պիճօղենց Հարսին կամ լուսարար Կարապետին չափ անխուսափելի ուխտագնացներ են:

Մօտաւորապէս երկու ժամ դադար առնուելէ յետոյ, Թուրք ոստիկաններու հսկողութեան տակ Չիֆլիկ հաւաքուած բոլոր ուխտաւորները խմբովին ճամբայ կ'ելլեն, միասին անցնելու համար կորուեցիք լեռնային ճանապարհը, վտանգուած իբր թէ աւազակներու ներկայութեամբ: Մինչդեռ իրականին մէջ, առիթ մը ոստիկաններուն համար պախշիշ փրցնելու, դիտմամբ դժուարութիւններ յարուցանելով՝ վայրկեան առաջ մեկնիլ ուզող անհամբեր ուխտագնացներուն: Առաջին այս հանդրուանէն՝ անմիջապէս կը սկսի վերելք մը փոշեթաթաւ, բախտին ձգուած անխնամ ճամբով: Զօրաւորները կը քալեն կենդանիներու բեռը թեթեւցնելու համար: Ընդհանուր այս թոհուբոհին մէջ, տաքցած գլուխները կը սկսին հայերէն, թուրքերէն երգերով օդը թնդացնել: «Դաշնակցական խումբ», «Կռուեցէք տղերք», «Ահա կ'երթամ, սիրելի մայր», «Ասկըտըկըմ կըմ», «Աթըմը պաղլատըմ», «Այսօր անճառ», «Լոյս զուարթ» իրար կը հրմշտկեն բանտէն փախչող յանցաւորներու պէս: Ահա Մուհաճիրին դեղը, Կէօքճէրէնին լիճը եւ անտառախիտ լեռը Արմաշին: Արեւուն կիզիչ ճառագայթները անկարող թափանցելու տերեւներուն մէջէն:

X

— Արապաճի վօ տէ. ճիվերնիս մէ մը վըլանք սա տէրմէն – տէրէի պաղուկ ջուրով...

Նորէն Պիճօղենց Հարսին տաճկաբանութիւնն էր բռներ:

Իրապէս վանքի ջրաղացքն էին հասած: Ուրկէ վերջ կը սկսի Աստուածամօրին պայիրը: Վերելք մը բաւական երկար: Տաժանելի մինչեւ տունները դիւղին: Հոսէն կը սկսի ստաջադրուած ուխտին իրականացման փորձութիւնն ու ղրկանքը: Բացի մանուկներէն ամէն մարդ պարտաւոր է հետիոտն բարձրանալ մինչեւ գագաթ, առանց կենալու առանց խմելու:

Լէլէճիկին Մարիամտուն եւ Պիճօղենց Հարսը ոտքերնին պաղ ջուրով անգամ մը զովացնելէ յետոյ, հոգաթափները խօթեցին աճէմ շալի գօտիներուն մէջ եւ «սատուածամարտէք հայորդիք ի սուրբ» մը մրմնջելով ինկան ճամբայ:

X

Այն երջանիկ օրերուն, Արմաշ ուխտի եկողներուն թիւը կը հասնէր յիսուն հազարի: Գիւղին միակ լայն փողոցը որ կը տանի ուղղակի վանքին հիւսիսային պարսպադուռը, խճողուած կ'ըլլայ այնքան բազմութեամբ որ, ասեղ եթէ ձգես գետին չի հասնիր: Ցաքիրի կեանք վարող Ատափազարցի պառաւ սուրբերէն մինչեւ Պոլսոյ ցափուհինները հաշ-

ԱԼԼԱՀ ՄԵԾ Է

»»»» o ««««

Բայց երբ մահմետական այդ երեք տէրութիւնները իրենց ազատութիւնը վերադտան, ամուր փակեցին իրենց դռները Մարքսի սկզբունքներուն առջեւ: Որքան աւելի մօտ էր ռուսական սահմանագլուխը, որքան փոխադարձ ու հասարակաց էին քաղաքական շահերը, որքան աւելի մեծ ու անմիջական էր Ռուսիոյ օժանդակութիւնը, այնքան աւելի դժուարութեամբ կը գործէր համայնավար փրոփականտը: Մահմետական, ազգայնական տէրութիւններ էր՝ որ ծնունդ առած էին Ռուսերու օժանդակութեամբ եւ ասոր համար էր որ ինքզինքնին կը պաշտպանէին Լենինի միջազգայնական բնոյթ ունեցող վարդապետութեան դէմ:

1922ին, երբ համայնավարական փրոփականտի գործունէութիւնը իր գագաթնակէտին հասած էր, համայնավար կուսակցութեան անդամներու թիւը այդ երեք տէրութիւններէն իւրաքանչիւրին մէջ հազիւ հազարի կը հասնէր: Ու երբ Կոմինտէրնը ուզեց նոր թափ տալ իր գործունէութեան եւ իր լաւագոյն գործակալները ճամբել դէպի դրացի ու բարեկամ երկիրները, երեք կառավարութիւններն ալ պարզապէս արգիլեցին համայնավարական կազմակերպութեանց գոյութիւնը եւ անոնց անդամները վտարեցին: Ալլահ վրէժը կը լուծէր Լենինէն:

Ռուսիոյ արտաքին քաղաքականութիւնը կը պահանջէր այդ ձախորդութիւնը թեթեւ սրտով ընդունիլ: Անոր գլխաւոր մտահոգութիւնն է՝ Ծայրագոյն Արեւելքը: 450 միլիոն Չինացիները աւելի կարեւոր են քան Մերձ. եւ Միջին Արեւելքի 35 միլիոն մահմետականները:

Ռուսիա կը շարունակէ ուրեմն դրացիական լաւ յարաբերութիւններ մշակել այդ երեք պետութեանց հետ:

Այսօր, երբ Թուրքիան՝ վրայէն նետած ըլլալով արաբական անպաշտպանելի նահանգները, ինչպէս նաեւ անկարող ու յետադիմական կառավարութիւն մը, ի վնասի է կրկին Տարտանէլներն ու Վոսփորը ամրացնել, վերադառնալով այսպէս 1914ի իր քաղաքական կարեւորութիւնը, Ռուսիան աւելի մեծ փութկոտութեամբ պիտի ընդունի թրքական կառավարութեան ներքին քաղաքականութիւնը: Այսուամենայնիւ սոսս հսկային ճնշումը յառաջակողմեան Ասիոյ վրայ կը շարունակէ զգալի ըլլալ: Ցեղային տեսակէտով 165 միլիոն սովետ քաղաքացիներ, յառաջակողմեան Ասիոյ 35 միլիոն հպատակներուն սրտին վրայ նստած են: Դժբախտութիւն է նաեւ որ այս վերջինները մէկ ուղղութեան չեն հետեւիր: Այս հսկայ ճնշումին տոկալու համար, Մերձաւոր Արեւելքը հարկադրուած է ի վերջոյ հակճնշման մը դիմելու, այն է՝ Մեծն Բրիտանիոյ, որ չէ հրաժարած իր ասիական ծրագիրներէն, թէեւ համաշխարհային պատերազմէն ադին անիկա կ'երեւի յղփացած ըլլալ: Ինչպէս 1900ին, այսօր եւս յառաջակողմեան Ասիոյ քաղաքականութիւնը ուրիշ բան չէ բայց եթէ Ռուսիոյ եւ Անգլիոյ միջեւ օրօրուիլ՝ առանց մէկին կամ միւսին շատ մօտենալու:

Սակայն, հակառակ անոր որ Փոքր Ասիան Քամալի ղեկավարութեամբ, երթալով աւելի կը հեռանայ արեւելքի գաղափարներու շրջանակէն, անիկա մերժողական դիրք մը բռնած է երկու մրցակիցներու հանդէպ: Անիկա չուզեր ենթարկուիլ ո՛չ յղփացած հարուստ ու դրամատիրական Անգլիոյ, եւ ոչ ալ անօթի, ուժեղ եւ աշխարհակալութիւններ ընելու պատրաստ Ռուսիոյ: Երեսուն միլիոն Թուրանցիներուն ճակատագիրը, որոնք կարմիր դրօշին ներքեւ հեղհեղէ կը մոռնան թէ իրենք եւս իսլամներ են, կ'ահաբեկէ մահմետական զանգուածը: Հակառակ Լենինի փափաքին, իսլամական շարժման ղեկավարութիւնը Ռուսերուն պիտի չվստահուի երբեք: Լենինի ոգին կը հակասէ Ալլահին ոգիին: Համայնավարական շարժումը չի համաձայնիր Աստուծոյ կամքին ինքնաբեր ընդունելութեան էական սկզբունքին հետ, որ իսլամի յատկանիշը կը կազմէ: Դասակարգային պայքարի վարդապետութիւնը դէմ է հիմնական այն տարրին, որուն համաձայն հարստութիւն ու աղքատութիւն բախտէն, ճակատագրէն ու Աստուծոյ կամքէն կախում ունին: Հոգեկան այս տրամադրութիւնը կ'եղծէ համայնավարութիւնը եւ կը կազմէ իսլամի ամենաթանկագին ու բարձր յատկութիւնը: Անիկա մահմետական մուրացկանին կուտայ այն խաղաղ հպարտութիւնը, որ հակակրական զարմանք մը կը պատճառէ Եւրոպային եւ անոր ծածուկ նախանձը կը գրգռէ: Մուրացկանը որ ողորմութիւնը ստանալէ յետոյ շնորհակալութիւն չի յայտներ ողորմութիւն ընողին, այլ՝ Ալլահին — այդ մուրացկանը աւելի մեծ նշանակութիւն ունեցած է Ասիոյ իսկական քաղաքակրթութեան եւ նոյն իսկ մարդկութեան համար, քան Սպանիոյ Խալիֆաներու ճարտարապետները կամ ապպասեան թագաւորները, որոնք արաբերէն լեզուով Յունաստանի միտքը փրկեցին, զայն Արեւմուտքին յանձնելու համար: Իսլամական մշակոյթը կապ չունի հազար ու մէկ գիշերներու հէքեաթներուն եւ ոչ ալ պարսիկ բանաստեղծներուն հետ: Անիկա կապ չունի նաեւ երազային գեղեցկութիւն ունեցող մզկիթներուն, ոչ ալ Հնդկաստանի մոնկոլ կայսրերու ամենահոյակապ դամբաններուն հետ: Անիկա ոչ պարսկա - յունական իմաստութիւն է, եւ ոչ ալ պարսկա - հնդկական գրահաշիւն ու երկրաչափութիւնը:

Բնականօրէն հպարտ ըլլալ թէ ծայրայեղ աղքատութեան եւ թէ հարստութեան մէջ: Աստուծոյ կամքին հպատակիլ, ուրիշներու անձնականութիւնը ճանչնալ՝ առանց սեփական անձնականութիւնը ուրանալու, վստահ ըլլալ թէ գոյութիւն ունի «վաղը» մը, աճապարող ու անհամբեր չըլլալ, քանի որ ամէն ինչ տեղի կ'ունենայ Ալլահի կամքով, ահա այս է իսլամական մշակոյթը: Իսլամական մշակոյթը կը նշանակէ՝ արտաքին եւ ներքին անդորրութիւն, քաղաքավարութիւն եւ հպարտութիւն, ինչպէս նաեւ անսահման վստահութիւն Ալլահի ողորմասիրութեան վրայ:

Այս մշակոյթը չի համաձայնիր Մոսկուայի ոգիին հետ: Իսլամութիւնը կարող է արդիանալ, թողուլ ձեւակերպութեան ամենագեղեցիկ եւ ամէնէն ազնիւ աւանդութիւնները: Անիկա կարող է հրաժարիլ օրական հի

(Շար.)

(3)

մը ունին մաքրելիք Արմաշի մէջ: Հոն կ'ըլլան հրաշքի հաւատացող բոլոր Տիւզճէցի, Պոլսեցի, Գասթէմունիցի, Աֆիոն Գարահիսարցի, Պիլէճիկցի, Գօնիացի, Ատանացի, Իզմիրցի, Պարտիզակցի, Թէքիրտաղցի, Մուշեցի, վանեցի պատուական Հայերը, իրենց ընտանիքի ամբողջ անդամներով: Հոն ժամադրութիւն կուտայ Դաշնակցական, Հնչակեան, Վերակազմեալ երիտասարդութեան փառքի ցանկացող դասակարգը: Ամէնուն համար ալ առիթը անսպառ է: Ճառ մը խօսիլ, արտասանութիւն մը ընել, բռունցքի հարուած մը տալ, զորս դու պատուիրեցեր տիրոց մը ունել, նստած տեղը սիրային արկած մը յօրինել՝ սովորական երեւոյթներ են:

Դուրսը օդին կը հոսի ջուրի պէս, տավուլ-զուռնայի խժալուր աղմուկէն մտրակուած: Ներսը, վանքին մէջ, Զարխափանին առջեւ մամիկներ ու գթութեան քոյրեր կ'աղօթեն եւ կը խրախուսեն հիւանդները ի բըժշկութիւն:

— Ամէն տարուան հաճի ախպարն է... կը պոռան ամէն անկիւնէ լոխմաճիներ, պղպղաճաններ, խաղալիկ եւ ապարանջան ծախողներ:

Այս բոլոր թոհուբոհին մէջ ամէնէն երջանիկները Արմաշի ընիկ գիւղացիներն են: Այնքան հեղահամբոյր եւ պատրաստակամ: Ծառեր, առանց վարձքի ուխտաւորները իրենց տուները կը տեղաւորեն չէնելու համար: Լեւեճիկենց Մարիամուն եւ Պիճօղենց Հարբը այս տեսակէտով անմրցելի յաճախորդներն են Կոտտոնենց Զաքիկ ախպօր ընտանիքին: Մէկ չարաթ անոնց հայաթը դիշերելէ յետոյ կը վերադառնան: Ի վարձատրութիւն այս հիւրասիրութեան՝ քամած մածունով անկաճիկ կը պատրաստեն եւ Զաքիկ ախպօր թոռներուն պղ-պղ կը կերցնեն: Անոնք ալ քթանէ երկար չուաններ կը նուիրեն, բեռները լաւ կապելու համար:

Արմաշի ուխտագնացութեան խանդավառութիւնը իր գագաթնակէտին կը հասնի կիրակի առտու: Ութիլէ-բացի տօնին առթիւ Պարտիզակին կամ Վանահօր պատարագ մատուցանելը հաւոյթի հրաշալի աղբիւր մը կը կազմէ վանքի մատակարարին, Աղջիկ Մնացին եւ տաճարին ղուռը ժամադրութիւն առած հարիւրէ աւելի հաշմանդամ մուրացիկներուն:

Երկուշաբթի Պոլսեցիներուն օրն է: Խասգալ Հայոց գիւղը կ'երթան քէլ (հնդկահաւ) ուտելու: Ով որ հաւ մը չունէ՝ ուխտը ընդունական չըլլար: Այս առիթով շրջակայ Թուրք գիւղացիներն ալ իրենց Մուհամմէտը կ'օրհնաբանեն գիշեր ցերեկ, որ Ալլահին բարեխօսելով՝ հնդկահաւերուն տակը դրուած հաւկիթներուն ոչ մէկը պարապի չըրկեց:

Երեքշաբթի, սանդ չէ, եթէ փայտ ալ նետենք՝ դարձեալ գետին կը հասնի: Այնքան կը պակսի ուխտաւորներուն համբանը: Ամէն մարդ կ'աճապարէ վերադառնալ, վայրկեան առաջ գործի լծուելու համար:

Չորեքշաբթի առտու կանուխ, վանքի Ջրաղացքէն, Զաքիկ ախպար տակաւին լսել կը կարծէր Հասան ախպօր սայլերուն ճռինչը, որոնք փոշիի ամպ մը ձգած իրենց ետին՝ կ'անհետանային անտառախիտ լերան խորտուբորտ արահետներուն մէջ:

Հինգշաբթի արեւծագին, Արմաշի փողոցներուն մէջ ուխտաւոր տեսնելը անկարելի է այլեւս: Կով մը դունչը լզելով, Այվազենց քթան ծեծող Անթառամ տուտուին պատին տակէն անցնող կառուին ետեւէն զայրացկոտ հայեացք մը կ'արձակէ ու կը մտնէ դոմէն ներս...

Վանքի աշակերտներն ալ յուսախաբ կ'իյնան դարձեալ պատուհաններու եւ դռներու մէջտեղը, մատղաշ աղջկան մը կամ հարսի մը սուսերով վարուժանեան սիրերգութիւն մը յօրինելու...:

Վ. ԵՂԻՇԷԵԱՆ

ԾԱՆՕԹ.— Ղաւալ՝ սրինգ, ցըճտըմ՝ Թութի փայտէ շինուած պաղ, քիւսկի՝ բուրդ քրքրելու համար գործածուած փայտէ երկար ձող մը, օխլավուր՝ խմորէ թերթ բանալու գլանաձեւ փայտ, խասըրըը՝ խոշոր չիչ, խմորէ հիւսուածքով մը պատրաստուած, ճէզուկ՝ տեսակ մը բացուող գոցուող եռոտանի, պղինձէ ափսէն կրելու համար, իբրեւ ճաշասեղան, չըրախման՝ փայտէ յենարան, լամբը կրելու համար, դուշէճէ՝ պղինձէ պըտուկ:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՀՈԼԱՆՏԱՅԷՆ

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐԸ ՄԻՋԱԶԳ. ՃԱՄԲԱՐԻՆ ՄԷՋ

—.—

3 Օգոստոս.— Այս առտու միջազգային համաժողովի բոլոր պատուիրակներս, ժամը 8ին հաւաքուած ենք հրապարակի մը վրայ, չքեղ օթօքարներ մեզի կը սպասեն: Ընդամէնը հարիւրէ աւելի ենք, մեծամասնութիւնը բժիշկներ, մտաւորականներ, ազնըւականներ եւ իշխաններ: Ժամը 8,15ին ինքնաշարժները կը հեռանան բանակավայրէն: Մեր քով նստած է Տանըմարքայի սկաուտներու պետ Տոքթ. Թոժ Քառսթանսէն, որ կը պատմէ իր հայրենիքի մէջ ալ, վեհանձն մարդիկ Հայաստան կ'երթան օգտակար գործ մը կատարելու:

Ճամբան շատ հաճելի է, կանաչազարդ արօտավայրեր, գիւղեր, քաղաքներ համաչափ տուներով եւ աննման գեղեցկութեամբ: Ա՜խ, ինչո՞ւ ապա հայրենիք չունենանք, մեր արդար աշխատանքը հոն թափելու համար:

Կ'անցնինք Հաւլէմի չքեղ պողոտաներէն, տուներու լայն պատուհաններ, բոլորն ալ զարդարուած են զանազան երկիրներու դրօշներով, ի պատիւ պատուիրակներուն: Ահա քիչ հեռուն դայլիկներու լաւ եւ բազմանդամ խումբ մը, բոլորն ալ ուրախութեան աղաղակներ կ'արձակեն: Տեղացիները ամէն տեղ ջրանցքներ բացած են, եւ այս եղանակին կարծես զարդարուն զորգով մը ամբողջ Հոլանտան ծածկուած է, ծաղիկները բիւրաւոր են եւ աննման: Չէ՞ որ իրենք անուն հանած են բուսաբանութեան այս ճիւղի մէջ: Այստեղ մարդ արարածը բնութեան յաղթած է, կ'ըսէ մեր խմբապետներէն մէկը:

Ժամը 9ին օթօքարները կը տեղաւորուին կառամբարձ նաւու մը վրայ, եւ ահա կամաց կամաց կը սկսինք յառաջանալ ջուրի հսկայ տարածութեան մը միւս ափը:

Հունգարիոյ ճամբարէն վերջ, կը կարծէին թէ այս անգամ Թուրքերն ալ ներկայացուցիչներ պիտի ունենան, բայց չեկան:

Օթօքարները կը բարձրանան քիչ մը. ահա ամբողջ կապուտակ ծովի մը տարածութիւնը մեր դիմաց կը տարածուի. կ'անցնինք կախարդական գեղեցկութեամբ ծաղկաստաններու քովէն:

Ժամը 16,50. ինքնաշարժները կը մօտենան նաւահանգիստ, ամէնքս ալ վար կ'իջնենք ու կը բարձրանանք նաւու մը վրայ. ճաշասեղանները սարքուած են, ծաղիկներով, պտուղներով բեռնաւորուած: Նաւը մեկնումի սուլիչը կը զարնէ, ապա դանդաղօրէն կը հեռանանք նաւահանգիստէն, որ զարդարուած է գոյնզգոյն դրօշներով:

Կէսօր է. նաւը միշտ կը յառաջանայ դէպի ծովուն խորերը. օդը առաջին անգամ է որ այսքան պայծառ կ'երեւի:

Նաւը կանգ առաւ գիւղաքաղաքի մը քարափը. մեծ շրջան մը կը կատարենք, բնակիչները, փողոցներն ու տուները ուսումնասիրելով: Ժողովուրդը շատ աղքատ կ'երեւայ. ձեռնակերտները փողոցներու վրայ փռուած են: Ամէն տեղ մամուկները բոյն դրած են, նոյնիսկ կարգ մը մարդոց գլխարկին վրայ:

Ժամը 1,30 է: Բոլոր պատուիրակներս հաւաքուած ենք նաւուն մէջ: Սեղանները պատրաստ են. շուտով կը հեռանանք այդ նահապետական գիւղաքաղաքէն: Ճամբորդութեան միջոցին մտերիմ խօսակցութիւն մը ունեցայ հունգար աստիճանաւորի մը հետ, որ անգամ մը եւս յիշեց թէ իրենց երկրին մէջ Հայերը մեծ դիրքերու արժանացած են, թուելով նաեւ անոնց անունները:

Ժամը 3. տակաւին նաւը կը շարունակէ իր ճամբան. օդը քիչ մը զով է. կը գտնուինք չորցուելիք ջրամասի մը վրայ: Շուտով կը հասնինք ցամաքամաս:

Նաւը կանգ առաւ. բոլորս ալ վար կ'իջնենք արուեստական ցամաքամասի մը վրայ, որ պաշտպանուած է երկու կողմերէ: Տարիներ վերջ բանտարկուած ջուրը պիտի քաշուի հսկայ խողովակներով եւ ահագին հողամաս մը պիտի շահուի իրենց հայրենիքին համար:

Տեսէք ինչ համբերատար աշխատանք մըն է. կատարեալ ձեռագործ, երբեմն քարերով շարուած, երբեմն աղիւսով, իսկ ուրիշ տեղեր երկաթէ տախտակներէ: Աշխատողները քիչ են, հազիւ հարիւր հոգի, իսկ մեքենաները մեծ դեր կը կատարեն: Իսկապէս գերմարդկային գործ մըն է այս:

Ժամը 4ին կը հեռանանք այս հրաշալիքներէն եւ դարձեալ ինքնաշարժներու մէջ նստած, կ'այցելենք ուրիշ գեղեցիկ վայր մը: Հազարաւոր քաղաքացիներ եկած են մեզ դիմաւորելու:

Ժամը 8. գրեթէ մէկ ժամ տեւեց ցամաքամասի վրայի ճամբորդութիւնը. հիմա կանգ առած ենք վերջաւորութեանը եւ կը դիտենք ջուրի քանի մը անցքերը, որ կը բաղկանան չորս մասէ: Այստեղ է աշխարհի ամենամեծ ամբարտակը:

Հարլէմ, Լա Հէ եւ ուրիշ քաղաքներ անցնելով գիշերանց, բանակավայր հասանք ժամը 10,30ին: Մեր բացակայութեան՝ սկաուտ պետը իր աղջիկներով մեր բանակավայրը կ'այցելէ, իսկ Էֆլէռ ժուռնալ հայկական պարերու տեսարանները կը շարժանկարէ:

Ք. ԿԱՐՄՐԱԿԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԽԱՆԱՍՈՐԻ 40ԱՄԵԱԿԸ

—.—

ՊՈՒՏՕ, 6 Օգոստ.— Օգոստոս 1ի կիրակին մենք ալ տօնեցինք Խանասորի արշաւանքին 4րդ տարեդարձը, Սընոնի բարձունքը, ագարակի մը մէջ, պաղ ջուրի մը մօտ, նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. «Մուրատ» խումբի:

Շատեր սկսած էին առաւօտէն հաւաքուիլ. ու կը սկսի եռուզեռը. տիկիններ կէս օրուան ճաշի պատրաստութիւնները կը տեսնեն. կարգադիր յանձնախումբի ընկերները ըմպելիները պաղ ջուր կ'իջեցնեն, հանդիսականները գոհացնելու համար:

Ժամը 1. բոլորը շարուած են առանձին սփռոցներու չուրջ, ճաշի: Կը թնդան «Կարկուտ տեղաց»ը եւ յեղափոխական երգեր: Նորեր կը հասնին եւ կը ձայնակցին խանդավառութեամբ:

Մինչեւ ժամը 3.30 ուշացածները կը բոլորուին գինիի եւ գարեջուրի բաժակներու չուրջ: Կը սկսի պաշտօնական մասը: Ներկաները նորէն կը թնդացնեն «Կարկուտ տեղաց»ը: Ընկ. Կ. Տօնէրեան երկու խօսքով կ'առաջարկէ բաժակները պարպել ի յիշատակ այն մարտիկներու եւ հերոսներու որոնք հայ ժողովուրդի սրտին անթեղուած կանթեղին իւղ լեցուցին, աւելի հրահրելու համար ազատութեան գաղափարը: Միջանկեալ կը թնդային ազգային եւ յեղափոխական երգերը: Ընկ. Ա. Քէնտէրեան կ'առաջարկէ բաժակները վերցնել Խանասորի Վարդանի, Իշխանի, Կարոյի, Թումանի եւ բոլոր նահատակ ընկերներու անմահ յիշատակին:

Ներկաներու փափաքով սեղանապետ կ'ընտրուի Պ. Ե. Փափազեան, որ խիստ եւ կանոնաւոր վարեց իր պաշտօնը մինչեւ ժամը 9: Ներկաները գրեթէ բոլորն ալ մասնակցեցան երգով, արտասանութիւններով եւ պարերով: Պ. Ստեփան Սուքոյեան պարեց Շամիլի պարը, մինչ Ա. Գ. Մեսումենց (Մելքոնեան) կը նուագէր ջութակով, ինչպէս կ'ընկերանար բոլոր երգերուն: Պ.Պ. Փ. Ծօղիկեան եւ Գ. Մխսեան իրենց սրամիտ պատմութիւններով ժողովուրդը կուշտ ու կուռ խնդացուցին: Ներկաները խորապէս խանդավառուած՝ եթէ մութը չկոխէր, տրամադիր էին շարունակելու: Կը սկսինք խումբով վար իջնել, դարձեալ երգելով «Լուսին չկար», «Յառաջ Նահատակ», «Դարձեալ փայլեց», ինչ որ տեղացիներու ուշադրութիւնը կը գրաւէ: Կը բաժնուինք բոլորս ալ յեղափոխական երգերէն գինովցած:

Զալկարացի

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՄԵՐ ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆՆԵՐԸ

Գրագէտ Փէյամի Սաֆա կը գրէ «Ճիւմհուրիէթ»ի մէջ.—

Անցեալ տարի, պարբերականներու չփոթեցուցիչ առատութիւն մը կար: Այդ հրատարակութիւնները որոնք «Մակազին»ի ձեւով էին ու բոլորն ալ իրար կը յիշեցնէին, անշուշտ խիստ հաշուեյարդարի մը պիտի ենթարկուէին: Մինչ կը խորհուէր թէ «անոնցմէ ո՞րը պիտի փակուի», բոլորն ալ դադրեցան՝ բացի մէկ երկուքէն:

Երկրին մէջ այդքան շատ պարբերականներու գոյութիւնը պահանջի գոյութիւնը կ'ապացուցանէ: Իսկ այդքան շատ պարբերականներու փակումը՝ կը վկայէ թէ այդ պահանջը որ եւ է կերպով ըմբռնած չէ: Այս անհաւասարակշռութիւնը կը շարունակէ քառորդ դարէ մը ի վեր եւ Թուրք պարբերաթերթը ազատութեան շըրջանէն ի վեր, անվերջանալի փորձարկութեան շրջանի մը մէջ, կը ձգտի իր ու ընթերցողին միջեւ ճշգրիտ կէտը գտնել: Այդ յարաբերութեան օրէնքները ամէնէն լաւ ճանչցած է մէկը միայն,— «Եէտի Կիւն»: Տէրը՝ Սէտատ Սիմավ, շատ մը պարբերականներ հրատարակելէ եւ փակելէ վերջ, ձեռք ձգած փորձառութեան թեքնիք ծանօթութիւնը, յաջողեցնելու կորովը եւ իմացականութիւնը բարդելով՝ կատարելութեան բերած է իր այս ձեռնարկը: Անկէ զատ չունինք պարբերական մը զոր կարենանք ցոյց տալ իբրեւ ապրելու արժանի հանդէս:

Մշակութային եւ գրականութեան պարբերականներու վիճակը աւելի ցաւալի է: Այս պարբերականները, որոնցմէ ամէն տարի քանի մը հատ լոյս կը տեսնեն ու կը փակուին,— բացի նորերէն — կարգով մեռան: Անոնք որ յաջողեցան ապրիլ՝ պետութեան կամ Հալք Էվլերու օժանդակութեամբ, իրենց կեանքը կը պարտին այդ աջակցութեան: Անոնցմէ «Իւլքիւ»ի նման անհոգի, ու երկրին մտաւոր եւ արուեստի խլրտումներուն խորթ եւ կամ «Եէնի Թիւրք Մէճմուասը»ին նման հանդէսներ կան, որոնք, թէեւ կրցած են քիչ մը եւս մօտենալ ժողովուրդի հոգեկան շարժման կեդրոններուն բայց յաջողած չեն իրենց շուրջ համակրանքի ալիքներ ստեղծել: Մշակոյթի եւ արուեստի պարբերականներէն նոր լոյս տեսած «Ար»էն առաջ կանոնաւորաբար շարունակող կը յիշուին միայն չորս հատ,— Վարլըք, Նիւճէլ, Կիւնտիւզ, Ֆիքիր Հարէքէթլէրի: Ասոնց գոյութիւնը եւ չգոյութիւնը շատ որոշ չէ, բայց, «Վարլըք» հանդէսը որ ամէնէն անարժէքն ու ամէնէն արժէքաւորը քով քովի բերելու կը յամառի, իր գոյութիւնը ոչ թէ ընթերցողներու բարեացակամութեան, այլ եւ կուսակցութեան եւ պետութեան բարեհաճութեան կը պարտի, եթէ չեմ սխալիր: «Նուճէլ», որ ամիսը անգամ մը լոյս կը տեսնէ, պարբերական մըն է որուն թէ աշխատակիցները եւ թէ ընթերցողները մեզմէ վերջ գալիք սերունդի մը կը պատկանին: Հակառակ իր կողքին փայլուն եւ ուշագրաւ գոյներուն, էջերուն զարդարեալ եւ անպէտ մանրամասնութիւններով պճնեալ վիճակին, «Նուճէլ» հունձքն է երիտասարդ իմացականութիւններուն, որոնք իրենց հայեացքը կը մխրճեն գիտութեան ու արուեստին ամէն մէկ խնդրէն ներս: Անոր մէջ վարպետներու շարքէն շատ ստորագրութիւններ չեն երեւիր, ու ատիկա այս հանդէսին ամէն մէկ թիւը կը դարձնէ ալպոմ մը նոր եւ ազուոր յոյսերու: Իր էջերուն տեսքը, տպագրութեան մաքրութիւնը եւ լոյս տեսնելու իր յամառութիւնը պէտք է իր աւագ եղբայրները հիացնէ, նախանձի մղէ, ամօթով ձգէ: Շատ չխօսինք, սակայն, պարբերական է, կ'ելլէ յանկարծ հոգին կը փըչէ, եւ փոխան անոնց՝ մեզ ամօթով կը ձգէ: «Նուճէլ»էն վերջ կուգայ «Կիւնտիւզ» պարբերականը. ան եւս կորովի արդիւնք է: Ունի երիտասարդ հրատարակիչ մը, որ միանգամայն արուեստագէտ է: Թէ պարբերականի եւ թէ վիպականութեան փորձարկութիւն կ'ընէ: Շուրջ մէկ տարիէ ի վեր յաջողած է ապրեցնել իր հանդէսը:

Հիւսէյին Ճահիտի «Ֆիքիր Հարէքէթլէր»ին միակ պարբերականն է որ կանոնաւոր ու յամառ կերպով կը հետապնդէ աշխարհի հիմնական ու մեծագոյն մտքի հարցերը: Անոր էջերո՞ւնմէջ արձագանգը կը գտնէք յետպատերազմեան բոլոր մշակութային ու քաղաքական հարցերուն եւ գաղափարաբանութեանց: Ժողովրդապետութեան ամէնէն անկեղծ պաշտպանութիւնը կը կատարուի այս հանդէսին մէջ՝ Եւրոպայի ամէնէն իրաւասու ստորագրութեանց եւ Հիւսէյին Ճահիտի բարձր ու հմուտ գրիչին շնորհիւ: Ան միակ պարբերականն է դարձեալ որ կանոնաւոր եւ մեթոտիկ կերպով կը մարսէ այն օտար քարոզչութեանց պատրոյգները որոնք կը ցանկան երիտասարդութեան մէջ սըպրդիլ:

Վերջերս «Հէր Այ» անուն ուրիշ պարբերական մը եւս սկսաւ լոյս տեսնել: Ակնարկ մը նետեցէք իր էջերուն ու անմիջապէս կ'ըմբռնէք իր նպատակը,— աշխարհի եւ Թուրք գիտութեան եւ արուեստին ընդհանուր եւ մէկ ամսուան արդիւնքները հնար չափով մէկտեղել եւ այդ կերպով ստեղծել համադրոյթը մարդկային միտքին: Ստորագրութիւններէն ոչ մէկը անծանօթ է ընթերցողին, ու ոչ մէկ նոր գրիչ իր առաջին փորձերը կ'ընէ հոն: Ո՛վ ընթերցող, պիտի հաւնի՞ս այս պարբերականին: Աստուած մը կայ, մենք ալ չուարեցանք՝ մնացինք, բարեկամս: Դեռ լաւ հասկցած չենք հանդէս — պարբերականի մասին քու միտքդ, հակումներդ, նախասիրութիւններդ: 28 տարիէ ի վեր քեզի հարիւրաւոր, թերեւս հազարաւոր պարբերականներ տուինք, ու քու առ—

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (429)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» ● ««««

Մէկը կ'անցնէր Տօսքու լեռնադաշտով դէպի Նորաշէնի սարերը, իսկ միւսը, Իսվէր Ոսպիի առաջնորդութեամբ, կուգար Արմշատ հայկական գիւղի դիմաց: Հոն Տիգրիսը անցնելու համար, Ոսպին ամէն տարի ծառի թարմ ճիւղերէ հիւսուած կախեալ կամուրջ մը կը ձգէր յորձանուտ գետի վրայ: Այդ օրօրուող կամուրջի վրայէն կ'անցնէին բազմահազար ոչխարի հօտերը, ջորիները, ձիերը:

Անոնք գագաթէն քանի մը հարիւր քայլ վար փոքր հարթութեան մը կեդրոնը զարնուած էր Իսվէր Ոսպիի այծի մազէ հիւսուած շատ ընդարձակ վրանը, չորս սիւներու վրայ բարձրացած: Այնքան ընդարձակ էր այդ վրանը, որ տասը ընտանիքներ կրնային հանգստօրէն ապրիլ անոր մէջ: Ձիլերով հիւսուած շարժական միջնորմներով զատուած զանազան բաժանմունքներ ունէր վրանը, որու կեդրոնը կը գտնուէր Իսվէր Ոսպիի սենեակը, որ միաժամանակ իր ննջարանն էր, ճաշարանը, հիւրասենեակը: Մնացած բաժանմունքներէն ոմանց մէջ Ոսպիի ամուսնացած տղաքը կ'ապրէին. ոմանք ալ տնտեսութեան յատկացուած էին եւ կամ ծառաներուն:

Լուսատողը հազիւ բարձրացած՝ կեանքը սկսաւ խլրտիլ վրանին տակ: Վրանի հեռաւոր ծայրին երեք քարերու արանքը օճախը կը վառէր: Կին մը պղինձէ լէկէնի մը մէջ խմոր կը հունձէր երկաթէ տախտակներու վըրայ, քոչուորներուն յատուկ հացը եփելու համար: Երկու կիներ թաղիքները կը հաւաքէին:

Մազէ գործուած երկու օրօրոցներուն մէջ քնացող երեխաները, կ'երեւի օճախի ծուխէն անհանգիստ, ձայներնին գլուխնին ձգած, միաբերան կը ճուային: Անոնց ուշադրութիւն իսկ դարձնող չկար:

Ոսպիի մանկամարդ աղջիկը վրանի արեւմտեան փէշերը կը բարձրացնէր, ձողերու վրայ ամրացնելով զանոնք:

Իսվէր Ոսպին պառկած տեղէն բարձրացաւ, երբ աղջիկը վրանի փէշը վեր վերցուց: Ոսպին ճերմակ չալիկի ու վարտիքի վրայէն թաղափի ապան ուսերուն նետեց, մետաքսէ փուշին անցուց գլուխը, փուշիի վրայէն ալ ոսկեթել բանուած ակալը ամրացուց, ճերմակ չալիկի մինչեւ գետինը հասնող թեւերը իրարու հագուստելով ծոծրակէն կախեց եւ դուրս ցալով վրանէն երկու տասնեակ մը քայլ հեռաւորութեան վրայ գտնըւող աղբիւրին մօտեցաւ: Հանդարտ շարժումով կկզեցաւ աղբիւրին առջեւ ու երկու ափերով սառնօրակ ջուրը երեսին զարկաւ:

— Աստուած մեծ է, Մուհամմէտը անոր Մարգարէն,— դէմքը դէպի հարաւ դարձուցած՝ քանի մը անգամ միեւնոյն նախադասութիւնը կրկնելով վերջացուց կարճ աղօթքը, ու հանդարտաքայլ մօտեցաւ վրանին:

Բարձրահասակ, լայնաթիկունք, պատկառելի ծերունի մըն էր Իսվէր Ոսպին, Միլանցիներու աղան: Բացի իր առասպելական հարստութենէն, Իսվէր Ոսպին հռչակուած էր որպէս արդարամիտ մարդ մը, աստուածաշնչական մեծ նահապետ մը, որուն կը դիմէին բացի իր ցեղակիցներէն, նաեւ շրջանի Քրտերն ու Հայերը: Տասնեակ տարիներէ ի վեր Ոսպին այդ եայլաները կը բարձրանար՝ բարի դրացիական յարաբերութիւն պահելով Շատախի եւ Մոկսի Հայերուն հետ: Անոր սարսափէն ոչ մէկ Միլանցի Քիւրտ կրնար անիրաւի Հայու մը չոփը վերցնել:

Իսվէր Ոսպին հազիւ թէ վրանին մօտեցած էր, երբ առաւօտեան խոր խաղաղութեան մէջ, շատ հեռուէն, քոչարներու յատուկ աղաղանչը լըսուեցաւ.

— Տի', լի', լի', լի', լի'...

— Ճաֆէ'ր, ա'յ տղայ Ճաֆէր,— պահ մը ուշադրութեամբ ձայնի ուղղութեամբ մտիկ ընելէ վերջ գլուխը վրանէն ներս կոխած՝ պոռաց Իսվէր Ոսպին:

— Պապօ',— վրանի բաժանմունքներէն մէկէն դուրս թռաւ քնաթաթախ պարթեւ երիտասարդ մը:

— Տղա'յ, Հասոյի ձայնը ձորամէջէն կուգար: Շուտ թռիր, տես ի՞նչ պատահած է:

Վրանի սիւնէն կախուած հրացանը ուսին նետելով, Ճաֆէրը ցիցի մը կապուած մերկ ձիու մը վրայ նետուեցաւ եւ ակնթարթի մը մէջ անյայտացաւ դունաթափ խաւարին մէջ: Իսվէր Ոսպին, ատեն մը հեռացող տըղու ուղղութեամբ նայելէ վերջ, ներս մտաւ վրանը, ու մէջքը յենած վրանի սիւնին՝ բազմեցաւ հաստ թաղիքներուն վրայ:

— Աստուած մեծ է, եւ Մուհամմէտը անոր Մարգարէն,— մրմնջեց Ոսպին ու գոհունակութեամբ աչքը պտըտցուց Մոկսի վայրի գեղեցկութեան վրայ, ուր անընդհատ ձորեր կ'երկննային դէպի Մոկսի գետի հովիտը:

Կամաց կամաց լուսնալ սկսաւ: Սարերու գագաթներէն արեւի ճառագայթները վար թափեցան, մինչդեռ ձորերու խորքին մէջ խաւարը օրհասական պայքար կը մղէր: Վրանի աջ ու ձախ կողմերուն կ'երեւային ոչխարի բազմաթիւ հօտեր, որոնք կանաչ փոնի վրայ նաչխուն կապերտի նման՝ հանդարտօրէն կը շարժէին: Հեռուէն հեռու կ'երեւային քոչարներու վըրանները, որոնք անկարուկ շղթայի նման կ'երկարէին լեռնաշղթայի ամբողջ երկարութեամբ:

— Տի', լի' լի' լի' լի'...

Անդորր խաղաղութեան մէջ կրկին անգամ լսուեցաւ քոչարներու սովորական կանչը, բայց այս անգամ շատ մօտէն եւ երկու րոպէ չանցած՝ վրանի առջեւ ձիէն վար ցատկեց Ճաֆէրը, սանձը ձիու գլխէն հանեց ու մօտեցաւ հօրը:

— Հը՞, խե՞ր է տղայ, ի՞նչ պատահած է:

— Պապօ, բան չկայ... տասնըհինգ քանի մօտ Ռօմի ասկերներ կուգան ձորամէջէն...

— Ասկե՜ր,— զժգոհելով քթմըթնջաց Իսվէր Ոսպին,— այդ շները էս կողմերը ի՞նչ բան ունին...

— Ո՞վ գիտէ, թերեւս Մոկս կ'անցնին:

— Խօսեցա՞ր հետերը:

— Չէ, դեռ հեռու են, հազիւ ժամէ մը հասնին:

— Մարդ յայտնէ, թող պատրաստութիւն տեսնէ... բան մը ուտեն ու չքուին երթան...

Ճաֆէրը անմիջապէս անցաւ վրանի միւս ծայրը, ուր օճախի մը առջեւ քանի մը կիներ կաթսաներով կաթ կը տաքցնէին, ուրիշ մը, Իսվէր Ոսպիի աղջիկը, կը զարնէր եռոտանիէ կախուած խնոցը, որ պարզապէս ոչխարի տիկ մըն էր:

— Մարէ, Ռօմի ասկեր կուգայ, ճաշ պատրաստէ...

— Զոռ ու ցաւ ուտեն այդ ասկերները,— ծուխէն արցունքոտ աչքերը ճմռթկելով քրթմնջաց պառաւը,— աղջի' սաւկելիք, չերեփը դարձուր, կաթի տակը առաւ...

Իսվէր Ոսպին ծալլապատիկ նըստած՝ հանդարտօրէն չիպուխը կը քաշէր, երբ Ճաֆէրը ներս մտաւ ու յայտնեց, որ ասկերները սարը շրջեցան եւ շուտով կուգան:

— Տղա'ս, գնա դիմաւորելու:

Քառորդ մը չէր անցած, երբ Ճաֆէրի հետ տասնըհինգ ասկերներ, իրենց միլազիմի հետ վրանէն ներս մտնելով, բարեւեցին ու չուրջանակի նստան:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

լճին օրթոտոքս անդամները, եւ 100ի չափ երեսփոխաններ, որոնց քանը Պելկրատի շրջանէն: Կառավարութեան կուսակիցները մարդիկ ղրկած էին բոլոր եկեղեցիները, բանադրանքը խանգարելու համար, բայց չյաջողեցան, իրենց դիմացը գտնելով անհամար բազմութիւն մը՝ բոլորն ալ թշնամի:

Արարողութիւններէն վերջը, տետրակներ բաժնուեցան, որոնցմով կը պահանջուի հաւատացեալներէն ամէն յարաբերութիւն խզել բանադրեալներուն հետ եւ անխնայ պոյքոթ հռչակել անոնց դէմ, «իրենց հանրային, անհատական եւ քաղաքական կեանքի արտայայտութեանց մէջ»:

Նոր ձեռնարկ մը յանուն խաղաղութեան

Մ. Նահանգներու արտաքին նախարարը դիմում կատարած էր մեծ ու փոքր պետութեանց, որպէսզի խորհրդակցութիւն մը կատարեն, զինաթափութիւն մը փորձելու եւ աշխարհի վիճակը շտկելու համար: Մինչեւ հիմա պատասխանած են 40 պետութիւններ, գլուխն ըլլալով Անգլիա, Ֆրանսա եւ Խ. Միութիւնը: Գերմանիա եւ Իտալիա չեն պատասխանած տակաւին:

Ֆրանսական կառավարութիւնը իր պատասխանին մէջ անհրաժեշտ կը գտնէ որ պետութիւնները կատարեն իրենց միջազգային յանձնառութիւնները եւ թեթեւնայ սպառազինութեանց բեռը: Անգլիա պարզապէս կ'ըսէ թէ անկեղծօրէն համամիտ է առաջարկուած քաղաքականութեան: Հարաւ. Ամերիկայի վարչապետը կ'առաջարկէ վերաքննել դաշնագիրները, մանաւանդ անոնք որ խլուած են բռնութեամբ: Կարգ մը պետութիւններ կը յիշեցնեն իրենց ազգային տենչերը: Այսպէս, Պուլկարիա եւ Հունգարիա կ'առաջարկեն խաղաղօրէն վերաքննել դաշնագիրները, Ազգաժողովին միջոցաւ:

Առ հասարակ, եւրոպական երկիրները ուժ կուտան Ազգաժողովին, տեւական խաղաղութեան մը յոյսերը դնելով միջազգային ջանքերու վրայ:

Մ. Նահանգներու արտաքին նախարարին ծանուցագիրը, որ պետութեանց հաղորդուեցաւ յուլիս 16ին, կ'առաջարկէ հրաժարիլ բռնի միջոցներէ, միջազգային խնդիրները լուծել խաղաղ բանակցութիւններով, բարեփոխումներ կատարել դաշնագիրներու տրամադրութեանց մէջ, տնտեսական ապահովութիւն եւ սպառազինութեանց կրճատում հաստատել եւն.:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՐԿՈՒ ԷԳ ԱՌԻՒԾՆԵՐ փախած ըլլալով կրկէսէ մը, ապաստաներ էին Մոնմորանսիի անտառը: Ոստիկան զինուորներ հետապնդեցին եւ գնդակահար գետին փռեցին, անշուշտ իբրեւ «ժողովուրդի թշնամիներ» ...

ՏԱՔԸ անտանելի համեմատութիւններ առած էր շաբաթ եւ կիրակի օր: Ջերմաչափը Փարիզի մէջ կը ցուցնէր 30, իսկ տեղ տեղ մինչեւ 35: Ցուցահանդէսին մէջ, ինչպէս ամէն տեղ անհամար բազմութիւններ իրար կը հրմշտկէին զովացուցիչ ըմպելիներ եւ պաղպաղակ ճարելու համար: Երէկ բաւական զովացաւ օդը: Բազմաթիւ անտառներ բռնկեցան գաւառին մէջ:

ՀԱՆՐԱԿԱՌՔԵՐՈՒ ԵՒ ՄԵԹՐՈՅԻ նոր գինը կը գործադրուին երէկ – ուընէ ի վեր: Մեթրոյի կայարանները անհամար բազմութիւններ պոչ կապած էին, տոմսակ ճարելու համար:

ջեւ դրինք ինչ որ գտանք,— ամէնէն ողորկ թուղթէն մինչեւ ամէնէն հանճարեղ ստորագրութիւնը, ու գուն դարձեալ չհաւնեցար: Տեսնենք, սա «Հէր Այ» պարբերականին համար ի՞նչ պիտի ըսես: Անոր մէջ քաղաքականութիւն, գաղափարաբանութիւն, ընկերաբանութիւն, տնտեսութիւն, փիլիսոփայութիւն, գրականութիւն, արուեստ, ուսումնասիրութիւն, դէպք, դասախօսութիւն, բանաստեղծութիւն, պատմուածք, հարցարան, վերջապէս ամէն բան առատօրէն կայ: Մասնաւորապէս անձեր կը հրատարակեն զայն:

Մշակութային պարբերականներու դադարման առթիւ մեր զգացած դառնութիւնը մէկ բանով մխիթարական է: Այն է, մեր Պապը Ալիի հրապարակը այդ մարզին մէջ նոր փորձեր կատարելէ ձանձրացած չէ: Եւրոպայի թուղթի տագնապէն զատ՝ պարբերականի եւ գիրքի թուղթերուն վրայ նոր տուրքեր դրուեցան: Հակառակ ատոր դեռ ունինք անձեր որ կը շարունակեն դրամագլուխ ու խելք զոհել այդ փորձերուն: Եթէ անոնց գոնէ մէկը իրապէս յաջողի, ամբողջ պարբերական – հրատարակչականութեան բախտը պիտի բացուի: Այս գործը ցարդ ոչ մէկին փայլուն արդիւնք մը ապահովեց:

Որպէսզի յոյսերը ի դերեւ չելլեն, գոնէ մեզմէ մին յաջողէր: Աստարէզի բարոյականութեան համար բոլորս կը սպասենք այդ յաջողութեան: Վստահ ենք որ անկէ վերջ Թուրք պարբերականութիւնը պիտի ազատի՝ բաց ջուրերուն վրայ կորսուող ու ելլող ձմեռուկի կեղեւներուն նման լոյս տեսնելու եւ յետոյ ընկղմելու փորձանքէն:

Ֆ. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի տարեկան վիճակախաղէն շահած են հետեւեալ թիւերը.— 579, 29, 542, 54, 157, 51, 35, 640, 227, 919, 521, 585, 632, 537, 509, 249, 124, 337, 76, 920, 714, 396, 677, 126, 333:

Շահողներէն կը խնդրուի դիմել Տիկ. Թորոսեանի 26, Ռիւ տ' Անկէն, Փարիզ (2) ստանալու համար իրերը:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

Le Gérant : H. STEPHAN

ԿԸ ՎԱՃԱՌՈՒԻՆ

Հ. Յ. Դ. Մատենադարանէն, նպաստաւոր պայմաններով, կը վաճառուին հետեւեալ գիրքերը.—

Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ՝ Հ. Յ. Դ. Պատմութիւն I հատ.	30 ֆրանք
» Հայկական շարժման նախապատմութիւն I և II հատ. միասին	20 »
» Բողոքը նորագոյն պատմութեան մէջ I հատ.	10 »
» Համաժողովրդական բանակ	3 »
» Աւգուստ Բեբել	8 »
ԶՈՄԲԱՐՏ՝ Սոցիալիզմը եւ Սոց. շարժումը 19րդ դարում	5 »
Ե. ՖՐԱՆԿԵԱՆ՝ մեր փիլիսոփայական Աշխարհայեացքը	12 »
Ն. ՀԱՆԳՈԵՑ՝ Մտածումներ Հ. Յ. Դաշնակցութեան մասին	4 »
ԼԷՎԻՆՍԿԻ (Թարգ. Կ. Ս.) Ընկ. Միջազգ. եւ Ճնշ. ժողովուրդները	4 »
ԴՈՒՄԱՆ՝ Նախադիծ ժողովրդ. ինքնապաշտպանութեան	2 »
Գ. ԳԻՒԶԱԼԵԱՆ՝ Հայ քաղաք. մտքի զարգ. եւ Հ. Յ. Դ.ը	5 »
ԶԷՅԹՈՒՆՑԻ՝ Զէյթունի անցեալէն եւ ներկայէն	4 »
ՊՐԱԿ. ՌՈՒՍ. ՄԻՈՒԹ. Փետրուարի 18	4 »
Լ. ՊԼՈՒՄ (Թարգ. Լ. Զ.) Պոլշեւիզմը եւ ընկերվարութիւնը	2 »
ՍԻԱՄԱՆԹՕ՝ Հայորդիները	2 »
ՔՐ. ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ՝ Յեղափոխականի մտքերը	4 »
Գ. ԲՐԱՆԴԷՍ՝ Հայաստանը եւ Եւրոպան	1 »
Հ. Յ. Դ. (Հրատ.) Յեղափոխականներ (Վ. Գօլօշեան եւ Յ. Ագրիպասեան)	2 »
Հ. Յ. Դ. (Հրատ.) Եւրոպացիների կարծիքը Հայկ. Դատի մասին	3 »
ՄԱՐ՝ Թիւրքական բանտերը	2 »
Վ. ԱՐԱՐԱՏՍԿԻ՝ Քաղաքական կուսակց. Ռուսաստանում	2 »
ՖՐԻՏ. ԷՆԳԵԼՍ՝ Գիտական Սոցիալիզմ	2 »
Ա. Զ.՝ Մեծ առաւօտը	1 »
ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐԻ ՏԱՂԵՐԸ	1 ֆր.
ՀԵՐՈՍԸ	1 »
ԱՊՍՏԱՄԲ ՍԱՍՈՒՆԸ	1 »
ԱՅՈՒՀԻՆԵՐԻՆ	1 »
ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ԵՐԳԵՐ	1 »
ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ՄԱԿԵԴՈՆԻԱ	2 »
ՈՒՂԵՑՈՅՑ ԸՆԿԵՐՆԵՐԻՆ	1 »
ԹԱԼԷԱԹԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ	7 »

Ապսպրանքները կանխիկ, փոստի ծախք չկայ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒՆ

»»»» • ««««

Վերջին մէկ տարուան ընթացքին, երկրին տնտեսական վիճակը եւ ընկերային օրէնքները ծանրապէս ազդեցին, նաեւ, «Յառաջ»ի հրատարակութեան ծախքերուն վրայ.

1. Թուղթը, որ կ'արժէր 150 ֆրանք (100 քիլօն), այժմ բարձրացած է 215ի, եւ մօտերս նորէն պիտի աճէ 8 – 10 առ հարիւր համեմատութեամբ, ինչպէս կը հաղորդէ սէնտիքան: Օրական տարբերութիւն՝ 55 ֆրանք:

2. Բացի ընկերային ապահովագրութեան բաժինէն, վարչութիւնը անցեալ տարիէն ի վեր կը վճարէ նոր տուրք մը՝ իբրեւ ընտանեկան նպաստ: Գումար՝ մօտ 2500 ֆրանք (տարեկան):

3. Վճարովի արձակուրդները (15 օր) կը պարտադրեն կրկնապատիկ վճարում, քանի որ հարկադրուած ենք աշխատաւորները օդափոխութեան ղրկել եւ փոխարէն ուրիշներ վարձել, նոյն պայմաններով:

4. Մեծապէս աւելցան թղթատարական ծախքերը:

Յուլիս 12էն առաջ, մէկ թերթի թղթատարական ծախքն էր 1 սանթիմ Փարիզի եւ շրջանին համար, 2 սանթիմ՝ գաւառի եւ գաղթավայրերու համար:

ԱՅԺՄ ԱՌԱՋԻՆԸ ԵՂԱԾ Է 3, ԵՐԿՐՈՐԴԸ՝ 6 ՍԱՆԹԻՄ:

Արտասահմանի թղթատարական սակն էր օգոստ. 1էն առաջ (մէկ թերթ), — 15 սանթիմ՝ այն երկիրներուն համար որ զեղչեալ սակ ունին. 30 սանթիմ՝ միւսները:

ԱՅԺՄ ԱՌԱՋԻՆԸ ԲԱՐՁՐԱՑԱԾ Է 20ի, երկրորդը՝ 35ի:

Տակաւին չենք հաշուեր օրավարձի, երթեւեկի, նամակի եւն. նոր ծախքերը, որոնք բացատրութեան չեն կարօտիր:

Այս բոլորը մեզ կը պարտադրեն յաւելուածական ծախք մը, որ կ'անցնի օրական ՀԱՐԻՒՐ ՖՐԱՆՔԸ:

Ի՞նչ ունինք իբրեւ բացառիկ եկամուտ, դիմանալու համար այս յարանուն ծախքերուն:

ՈՉԻՆՉ ԵՒ ՈՉԻՆՉ, բացի աշխատակիցներու եւ աշխատաւորներու համբերատար եւ յարատեւ ճիգէն, թերթին սպառման ՅԱՒԵԼՈՒՄԷՆ, որ զգալի դարձած է վերջերս, եւ ծանուցումներէ, որոնք մեծ գումար մը չեն կազմեր, մանաւանդ այս եղանակին:

Տեղական թերթերը, որոնք հարիւր հազարներով կը սպառին եւ ունին միլիոնաւոր եկամուտ՝ յայտնի թէ գաղտնի աղբիւրներէ, երկու անգամ գին փոխեցին, 25 սանթիմի վերածելով 30ի, յետոյ 40ի: (Ռուսական օրաթերթը 50էն բարձրացաւ 70 սանթիմի): Եւ դեռ բաւական չեն սեպեր, պատրաստուելով նոր յաւելումներու: Բազմաթիւ թերթեր դադրեցան: Ուրիշներ կրճատեցին ծաւալը, հետեւաբար եւ աշխատակիցներու եւ աշխատաւորներու թիւը: Եւ ամէն օր դիմումներ կը տեղան վարչապետութեան, պարզելով կացութեան ծանրութիւնը:

ԱՅՍ ՊԱՐԱԳԱՆԵՐԸ ԿԸ ՀԱՐԿԱԴՐԵՆ ՄԵԶ, ԻԲՐԵՒ ԱՌԺԱՄԵԱՅ ՄԻՋՈՑ, ԹԵԹԵՒ ՅԱՒԵԼՈՒՄ ՄԸ ԿԱՏԱՐԵԼ ԲԱԺՆԵԳԻՆԵՐՈՒ ՎՐԱՅ, ՊԱՐԶԱՊԷՍ ՆՈՒԱԶԵՑՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՄԵՐ ԱՄԵՆՕՐԵԱՅ ՎՆԱՍԸ:

ԻՐԱԿԱՆԻՆ ՄԷՋ ԱՒԵԼԻ ԲԱՆ ՄԸ ՉԷ ՈՐ ՊԻՏԻ ԳԱՆՁԵՆՔ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐԷՆ, ԱՅԼ ՄԻԱՅՆ ԹՂԹԱՏԱՐԱԿԱՆ ՍԱԿԻՆ ՏԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆԸ:

Ուրեմն, յառաջիկայ երեքշաբթի, ՕԳՈՍՏՈՍ 10էն ՍԿՍԵԱԼ, «Յառաջ»ի նոր բաժնեգինն է.—

ՖՐԱՆՍԱ ԵՒ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ,— տարեկան 150 ֆրանք, վեցամսեայ 75, եռամսեայ 40:

ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ,— տարեկան 265, վեցամսեայ 140:

ՄԻՒՍ ԲՈԼՈՐ ԵՐԿԻՐՆԵՐԸ.— Տարեկան 215, վեցամսեայ 110 ֆրանք:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եփրեմացի» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզի բոլոր ընկերները 12 Օգոստոս, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, 6, Ave. d'Italie սրճարանին վերնայարկը:

ՕՐԱԿԱՐԳ՝ Երջ ժողովի օրակարգի քննութիւն:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Փարիզի Հ. Յ. Դ. «Եփրեմացի» կոմիտէի կողմէ 13 Օգոստոս, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին Սոսիէթէ Սավանթի G սրահին մէջ:

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ

Նիւթ՝ ՄԵՆՔ ԵՒ ՄԵՐ ՀԱՐԵՒԱՆՆԵՐԸ

Ուխտագնացութիւն Անդրանիկի դամբարանին

Նախաձեռնութեամբ Հայ կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան Յառաջիկայ ՕԳՈՍՏՈՍ 29ի կիրակին

Մանրամասնութիւնները յառաջիկային

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած Ֆ. Կապոյտ Խաչի Վալանսի Մասնաճիւղին կողմէ 15 Օգոստոս, Սէն ՓԵՐԷԻ անտառին մէջ

Երգ, պար, նուագ, բանախօսութիւն

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Իսի-Լէ-Մուլինոյի Հ. Յ. Դ. «ԶԱՒԱՐԵԱՆ» ԿՈՄԻՏԷԻ կողմէ 29 ՕԳՈՍՏՈՍին: Կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅ – ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Թիւ 35 (Օգոստոս)

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Ցղի կնոջ առողջապահութիւնը (*ՏՈՔԹ. Կ. ԽԱՆՃԵԱՆ*).— Կ'ուզէ՞ք նաղատ դառնալ (*Փրոֆ. ՎԻՆՔԼԷՐ*).— Վախանազեղձերը սեռային խնդիրներու մէջ (*ՏՈՔԹ. Գ. ՍԵՐՈԲԵԱՆ*).— Խաղողակերութիւն (*ՏՈՔԹ. Բ. ՆԱԶԱՐԵԱՆ*).— Ի՞նչպէս մնալ միշտ երիտասարդ (*ՏՈՔԹ. Գ. ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ*).— Քիմիական պատերազմ (*ՏՈՔԹ. Վ. ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ*).— Պատասխաններ բաժանորդներու բժշկ. հարցումներուն եւ առողջապահական առածներ:

Տարեկան բաժնեգինը Ֆրանսա՝ 25 ֆրանք, արտասահման 30 եւ 35 ֆր.:

Դիմել 17, Ռիւ Տամէմ, Փարիզ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ ՌԱԶՄԻԿ Թիւ 1

ԷՋԵՐ ՄԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ

ՀԱՅ. ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(Հրատ. Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան, Փարիզ)

Մեր մօտիկ անցեալի զէնքերու պատմութիւնը: Մօտ 300 էջ [illegible] թուղթի վրայ, պատկերազարդ, գեղեցիկ հրատարակութիւն

Գինը՝ Ֆրանսա, Լիբանան, Սուրիա եւ Պալքաններ 10 ֆր.

Միւս երկիրներ 15 ֆր.

Դիմել՝ ՖՐԱՆՍԱ, R. Papazian 163 Avenue Jean Jaurès. Paris.

ՌՈՒՄԱՆԻԱ O. Sahaguian. 29 Atelerilor, Constantza (Roumanie)

ՊՈՒԼՂԱՐԻԱ «Մասիս» հրատարակչական B. P. 444, Sofia (Bulgarie)

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ «Նոր Օր»ի խմբագրատուն 20 A. Rue Vouli. Athènes (Grèce)

ԻՐԱՔ Գ. Սիւրմէեան, New Street. Bagdad (Iraq):

ՀԱՐԱՒ-ԱՄԵՐԻԿԱ «Արմենիա»յի խմբագրատուն. San Salvador 462 Buenos-Aires (Argentine):

Գրատուն Հրանտ-Սամուէլ, 51, Rue MonsieurLe Prince. Paris [illegible]

որուն կրնան դիմել բոլոր այն վայրերէն, որոնց առանձին հասցէ տրուած:

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 11 ՕԳՈՍՏՈՍ
MERCREDI 11 AOUT 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3495

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՅՍ ՓՈՐՁՆ ԱԼ ԻՐ ԿԱՐԳԻՆ

Քանի մը խօսք եւս արձակուրդի մասին: Այս անգամ առաւել — լապէս կուսակցական մտահոգութիւններով:

Եթէ խմբական պտոյտները, յաճախադէպ հանդիպումները կ'օգնեն թարմացնելու եւ սերտացնելու սովորական յարաբերութիւնները, կրկնապատիկ աւելի արդիւնաւոր կրնան ըլլալ, կուսակցական կեանքի մէջ:

Ուրիշ բան է բարեկամական, արհեստակցական կամ հայրենակցական կապը, եւ բոլորովին ուրիշ բան՝ կուսակցականը՝ որ ամէն բանէ առաջ թանձրացեալ գաղափար մը կը ներկայացնէ: Եթէ կ'ուզէք՝ խորհրդանշան մը:

Արդ, մեր կուսակցական յարաբերութիւններն ալ պէտք ունին թարմանալու, նորոգուելու, զարգանալու: Թէ միեւնոյն քաղաքին մէջ, եւ թէ շրջանէ շրջան:

Կը թուի թէ բոլորովին անտեսուած է այս վերջին պարագան: Եւ կամ բախտին ձգուած:

Ընկերներ անհատապէս կամ խմբովին կը հանդիպին այս ինչ շրջանը, կը գտնեն իրենց ճանչցած ընկերները, կը խօսին աջէն-ձախէն, բայց ընդհանրապէս անկապ եւ անփոյթ:

Եթէ իրենց գացած վայրին մէջ ժողով մը գումարուի կամ հանդէս մը կատարուի, կ'երթան իբրեւ անցորդ: Եւ այդքանով ալ կը վերջանայ կուսակցական յարաբերութիւնը:

Առ հասարակ աւելի ծանր կը կշռէ հայրենակցականը, քան կուսակցականը:

Չէ՞ք ընդունիր թէ վճարովի արձակուրդներու դրութիւնը կը նայ նոր ճամբայ մը բանալ նաեւ այս ճակատին վրայ:

Օրինակ, Փարիզէն խումբ մը կ'երթայ այսինչ լեռնային, ծովային, դաշտային շրջանը, կամ Վիէնէն, Լիոնէն խումբ մը՝ Վալանս, եւ փոխադարձաբար: Իրենց զբօսական պտոյտներուն, զուարճութեանց հետ զուգընթաց, այդ խումբերը չե՞ն կրնար անմիջապէս ծանօթանալ տեղական մարմիններուն եւ հաւաքական հանդիպումներ սարքել ընկերներու հետ:

Պայման չէ որ անպատճառ հերթական ժողովներ գումարուին, կամ այցելուները ներկայ ըլլան տեղական ընթացիկ հարցերու քննութեան: Տեղական մարմիններուն կ'իյնայ հանդիպումները դարձնել կենդանի եւ արդիւնաւոր, մանաւանդ օգտուիլ դուրսէն եկած փորձ տարրերէ:

Արդարեւ, ամէն տեղ ալ ունինք այդպիսի տարրեր, աշխոյժ եւ պիտանի: Անոնք տարիներ ու տարիներ միեւնոյն միջավայրին մէջ մնացած ըլլալով, նոր շունչ առած կ'ըլլան, երբ իյնան տարբեր շրջանի մը մէջ: Եւ օգուտը կ'ըլլայ փոխադարձ: Գացողն ալ կը թարմանայ, ընդունողն ալ: Իսկ աւելի ընդունակները թեւ կ'առնեն, բանախօսելով, ընկերական զրոյցներ կատարելով, իրարու պակաս լրացնելով:

Այսպիսի հանդիպումները պիտի ծառայեն ոչ միայն սերտ յարաբերութիւններ հաստատելու կազմակերպութեան անդամներուն միջեւ, այլ եւ աւելի մօտէն ծանօթանալու կուսակցութեան հոգերուն հետ, շրջանէ շրջան: Այդ առթիւ ընկերները աւելի որոշ գաղափար կը կազմեն պակասներու եւ առաւելութեանց մասին, ինչպէս եւ երեւան կուգան արժէքներ որ մութին մէջ մնացեր էին:

Ինչո՞ւ ծածկել,— քիչ մը շատ կղզիացած, «տեղականացած» են կուսակցական ընտանիքին անդամները: Ոչ միայն դուրսի աշխարհէն, այլ եւ իրարու հետ:

Եթէ տիրող պայմաններուն հետեւանքն էր այդ պարագան,— շատ բան փոխուած է այսօր, ինչպէս կը յիշեցնենք միշտ: Ուրեմն ջանանք մենք ալ բարեփոխել մեր սովորութիւնները, օգտուելով նոր պատեհութիւններէն:

Ամէն պարագայի մէջ, այստեղ ալ ոչ թէ չոր ու ցամաք ծրագիրներ է որ կ'առաջարկենք, այլ թելադրութիւններ՝ մտածելու, որոճալու, նոր ելքեր գտնելու:

Տարին մէկ անգամ, Շրջ. ժողովներու առթիւ իրարու կը հանդիպին բազմաթիւ ընկերներ՝ հեռաւոր եւ մօտաւոր շրջաններէ: Եւ իրարմէ կը բաժնուին լաւագոյն տրամադրութիւններով:

Ի՞նչ տարակոյս որ նոյնքան եւ աւելի արդիւնաւոր կրնան ըլլալ խմբական հանդիպումները, տարեկան արձակուրդներու առթիւ: Մանաւանդ որ, յատկապէս ընտրուած պատգամաւորներ պիտի չըլլան հանդիպողները, այլ ամբողջ խումբեր, առանց խտրութեան կամ պաշտօնական հանգամանքի:

Բազմութիւններ են որ իրար պիտի խառնուին,— ցիրուցան անդամները միեւնոյն կազմակերպութեան, դլուխ գլխի խօսելու, կարծիքներ, տպաւորութիւններ փոխանակելու, փոխադարձաբար ներշնչուելու համար:

Ինչպէս կը հաստատեն մեր տեղեկութիւնները, տարեկան արձակուրդի ամէնէն եռուն շրջանն է արդէն: Ամբողջ գործարաններ փակուած, բազմութիւններ ճամբայ ելած կամ իրենց քաղաքներուն մէջ ցրուած են: Անշուշտ առանց մասնաւոր ծրագրի: Շատերը թերեւս թերթ կարդալու պատեհութիւնն ալ չունին, լեռը կամ ծովը քաշուած ըլլալով ...

Ոչինչ. թող առաջին փորձերը ըլլան պատահական կամ սահմանափակ: Մենք վստահ ենք որ օրինակը վարակիչ կը դառնայ, եւ հետզհետէ արձակուրդները կը սարքուին ցանկալի եղանակով: Եւ միշտ յարմարելով տեղական պայմաններուն:

Աւելի մօտ իրարու եւ գլուխ գլխի, շրջանէ շրջան, թէ սիրտերը բանալու եւ թէ միտքերը կազդուրելու, ի հարկին մշակելու համար:

Կ'ապրինք այնպիսի միջավայրի մը մէջ ուր ամէն օր խմորումներ, բարեշրջումներ կը կատարուին: Մեր ուժերէն վեր չէ օգտուիլ այդ բոլորէն, համաձայն մեր կարողութեան:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

»»»» o ««««

Ծովակալ մը եւ 88 սպաներ Սթալինի դէմ...

»»»» o ««««

Կոլխոզներն ալ «մաքրագործում»ի կ'ենթարկուին

Խորհրդային մամուլը կը յորդի շռնդալից «մերկացումներով»: Ամբողջ խորհրդային կարգուսարքին մէջ մէկ հատիկ պետական, վարչական, կուսակցական կամ գրական — գեղարուեստական ճիւղ չմնաց որ «մաքրագործում»ի չենթարկուի: Ամփոփենք վերջին նորութիւնները:

«Տէյլի Էքսփրէս»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Վարշաւայէն, օգոստ. 9 թուականով.—

Ծովակալ Վիքթորով, Ծայր. Արեւելքի խորհրդային տորմիղին հրամանատարը եւ իր սպաներէն 50 հոգի բանտարկուած են Վլատիվոսթոքի մէջ եւ պիտի դատուին, այն ամբաստանութեամբ թէ դաւադրութիւն մը սարքած են Սթալինի դէմ:

Քրոնշթատի մէջ ալ ձերբակալուած են 38 սպաներ, Պալթիկի նաւատորմէն, ամբաստանուած ըլլալով իբրեւ թրոցքիականներ:

Զրոյց կը շրջի թէ ծովակալ Օրլով, Խ. Միութեան նաւատորմին ընդհ. հրամանատարը, թերեւս յաջորդ զոհը պիտի ըլլայ Սթալինեան մաքրագործման: Կ'ըսուի թէ ծովակալը թոյլ տուած է որ իր նաւազները թրոցքիական խմբակներ կազմեն:

Մոսկուայէն կը հեռագրեն օգոստ. 9 թուականով.— Պաշտօնանկ եղաւ արտաքին առեւտուրի օգնական գործավարը, Քրոնին:

** Կ'ըսուի թէ Վլատիվոսթոքի մէջ ձերբակալուած են խորհրդային չարժանկարի վարչութենէն հինգ բարձր պաշտօնատարներ, այն ամբաստանութեամբ թէ հակայեղափոխական քարոզութիւններ կատարած են: Այս ձերբակալութեանց պատճառ կը համարուի հին շարժանկարի մը ներկայացումը Մոսկուայի մէջ: Պատկերը կը ցուցնէ մարաջախտ Թուխաչեւսկին եւ իրեն հետ գնդակահարուած զօրավարները, որոնք մօլեդնօրէն կը ծափահարուին յաղթական ընդունելութեան մը առթին:

** «Փրավտա», կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, կը գրէ թէ Եարոսլաւի շրջանին մէջ շատ մը կոլխոզներ լուծուած են: Վորոնէժի շրջանին մէջ, «նոյն իսկ տեղական իշխանութեանց աչքին առջեւ, աճուրդով ծախուած են «Մայիս 1» կոլխոզին բոլոր գոյքերը, շարժուն եւ անշարժ ստացուածքները: Մոհիլեւի եւ սպիտակ Ռուսաստանի զանազան շրջաններուն մէջ, «թրոցքիական եւ աջակողմեան լրտեսներ համաձայներ են կոլխոզներէն արտաքսելու համար այն տարրերը որ կ'ընդդիմանային հաւաքական անտեսութեանց հողերուն անջատման: Տեղական իշխանութիւնները ականջ չեն կախած արտաքսեալներու գանգատներուն»:

Կ'ըսուի թէ 493 ընտանիքներ, այսինքն աւելի քան 2000 հոգի այսպէս արտաքսուած են Մոհիլեւի շրջանին կոլխոզներէն եւ ճարահատ քաղաք իջեր են, հաց ճարելու համար, մինչդեռ քանի մը կուլակներ կը գրաւէին իրենց անհատական հողաբաժինները եւ կոլխոզներու հաւաքական հողերը:

Դարձեալ «Փրավտա» կը գրէ թէ տակաւին 3000ի չափ անհատական տնտեսութիւններ կան Մոհիլեւի շրջանին մէջ, բայց այդ անհատ գիւղացիները բոլորովին անտեղեակ են խորհրդային օրէնքներէն, կոլխոզներու շնորհուած ապահարկութիւնէն: Մէկ խօսքով, ամէն միջոց կը գործադրուի, որպէսզի անոնք չմտնեն կոլխոզներու մէջ: Կոլխոզներու լուծումէն զատ, անտեղի կերպով կ'աւելցնեն անհատներու հողաբաժինը, ի վնաս հաւաքական հողերու:

Տանիլովի սովետին նախագահը, Կեդր. Գործ. Կոմիտէին քարտուղարը եւ ուրիշ հինգ պաշտօնեաներ 2էն 10 տարի բանտարկութեան դատապարտուեցան, երեք կոլխոզներ լուծած եւ հողերը գիւղացիներուն միջեւ բաժնած ըլլալով:

** «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը կը գրէ թէ մաքրագործումները անխնայ կը շարունակուին գաւառներու երիտասարդական կազմակերպութեանց մէջ: Այս շրջանային մաքրագործումները ընդհանրապէս կը ծանուցուին տեղական թերթերուն մէջ եւ հաւանաբար է որ արտատպուին Մոսկուայի մամուլին կողմէ: «Խորհրդային Սիպերիա» թերթին վերջին թիւին մէջ կ'երեւայ երկար ցանկ մը երիտասարդ համայնավար ղեկավարներու (կոմսոմոլ) որոնք վտարուած են իբրեւ «թրոցքիական եւ գերման ֆաշական լրտեսներ, դաւաճաններ, խափանարարներ, այլասերածներ, սրիկաներ եւ գինովներ»: Թերթը դիտել կուտայ թէ «կուսակցական ղեկավարութեան ապուշային թուլութիւնը շահագործուած է այս ժողովուրդի թշնամիներուն եւ ֆաշական լրտեսներուն կողմէ»:

** Լէօն Թրոցքի, որ Մեքսիկա կը բնակի, զեկոյց մը հրատարակեց որուն մէջ կ'ըսէ թէ խորհրդային Չեկան սպաննած է Քաթալոնիոյ (Սպանիա) նախկին նախարարներէն Անտրէ Նինը:

Ի՞նչպէս պիտի գործադրուի բանադրանքը

Գրած էինք թէ Եուկոսլավիոյ Սինոդը բանադրանքի ենթարկած է վարչապետը եւ օրթոտոքս նախարարները, ինչպէս եւ Երեսփ. Ժողովին նախագահը եւ 100ի չափ երեսփոխաններ, որոնք քուէարկեր էին Վատիկանի հետ կնքուած դաշնագիրը:

Այս առթիւ հրատարակուած շրջաբերականին համաձայն, քահանաներուն արգիլուած է մտնել բանադրեալներուն տունը, որ եւ է անհատական կամ պաշտօնական յարաբերութիւն ունենալ անոնց կամ ընտանիքներուն հետ: Թղթատարական նախարարը իր զաւակը մկրտել ուզած է, բայց չեն ընդունած: Թռուցիկներ հրատարակուած են, որոնցմով ժողովուրդը կը հրաւիրուի չհանդիպիլ, չխօսիլ կամ առեւտուր չընել բանադրեալներուն հետ: Կառավարութիւնը կը մերժէ ընդունիլ այս բանադրանքին օրինականութիւնը, դիտել տալով թէ նախարարները եւ երեսփոխանները պատասխանատու չեն որ եւ է առեւանի առջեւ, խորհրդարանին մէջ կատարուած քուէարկութեան մը համար:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՋԱՆ, ՍԹԱԼԻՆ, ՋԱՆ ...

—o—

Շատ մի տեսնէք եթէ նորէն կը խըրիմ սթալինապատում «տէքստ»ներու մէջ, որոնք շատ կը յիշեցնեն մեր քաղաքին «պոստան»ները, աչքերը կապուած եւ հորին շուրջը դարձող ձիերով:

Երէկ իմացաք Ղազախստանցի 90-ամեայ Ջամբուլի պատմութիւնը.

Երբ հասաւ կեանքիս եօթանասուն տարին,
Լէնինն եւ Ստալինն աչքիս լոյս տուին:

Մեր աշխարհին մէջ, հազիւ թէ ոտքի վրայ կրնան կենալ 90ամեայ Ջամբուլները, ո՞ւր կը մնայ երգել, նոյն իսկ խօսիլ:

Իսկ անդին, Ռսաց աշխարհում, Լէնինն ու Սթալինը ոչ միայն աչքի, այլ եւ մտքի լոյս, բանաստեղծական կրակ են տուեր այս 90ամեայ Ջամբուլին:

Ահա կ'օրինակեմ, կարդացէք եւ զոգ ըրէք, արտասանելու համար ձեր յառաջիկայ դաշտահանդէսին մէջ.

Մարտակոչը հնչեցրին ոսկէ շեփորները,
Ցաւերժական սարուկների զոռ բանակներից,
Բանակներն ահեղ հզօրազօր շարժուեցին
Պալատների վրայ եւ դահերն այրեցին ...
Կործանուեցին կարգերը, օրէնքները դայլերի,
Ոսկեպսակն այն արնոտ՝ ցեխերի մէջ տրորուեց:
Բոցավառուեց այդ պահին դաշտերում մեր լայնածիր
Ժողովրդիս փրկութեան արշալոյսը ոսկեփայլ:

Թումանեանները, Իսահակեանները եւ Շահազիզները ի՞նչ կ'արժեն աշուղ Ջամբուլի քով:

Անոր բարձրութեան կրնան հաւասարիլ միայն Վրաստանի աշխատաւորները, բարձրացեալ նամակով մը, առ «մեծ Առաջնորդն ու բարեկամը մարդկութեան».

Հերոսներից հերոսագոյն, անպարտելի դու ղեկավար,
Լէնինի հետ մեզ կոփեցիր ազատութեան գործի համար:
Ամէն երկրի, ժողովրդի վերակերտող ու փրկարար,
Ստալին, դու նիշը մեր ուժի, կեանքի զարթօնք դու խանդավառ:
Ով հարազատ, դու մեզ տուիր ջահէլութիւնը քո չարքաշ,
Ոսկէ պտուղը սերմերից այսօր ծածկել է սար ու դաշտ:

Լէզկիները ալ իրենց կարգին բարձունքէ բարձունք սաւառնելով, լեռան կատարը, ի՞նչ կ'ըսեմ, «երկնքից ալ բարձր» տեղ մը կը բազմեցնեն Սթալինը.

Սարը դաշտի վրայ,
Կանգնած է բարձր.
Իսկ երկինքը կանգնած է
Սարից էլ բարձր:
Բայց դու, Ստալին, բարձր ես
Բարձր երկնքից,
Ու քեզնից աւելի բարձր
Քո մտքերն են:
Երբ որ քո խօսքերը
Հասնում են մեզ մօտ,
Մարդկանց աչքերը դառնում են
Արծուի աչքեր:
Քո ետեւից գնում են
Միլիոնաւոր մարդիկ,
Որովհետեւ գիտեն, որ
Ուղիղ է քո ճամբան:
Եւ նա, ով որ մի անգամ
Քո ետեւից գնաց,
Աւելի շուտ կը մեռնի,
Բայց չի լքի քո ճամբան:

Պզտիկ սրբագրութիւն մը վերջին տողին մէջ, եթէ կը ներէք:

Ջան, Սթալին, ջան, «ո՛վ որ մի անգամ քո յետեւից գնաց», այո, կը մեռնի, բայց ի՞նչպէս:

— Անշուշտ իբրեւ կատղած շուն, հակայեղափոխական - տրոցկիստ լրտես, գերման - ճափոնական ազէնտ:

Այս «մոթիվ»ին վրայ երգ մըն ալ ինձմէ քեզ ընծայ, ջա՛ն Սթալին:

ՎԱՀԷ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆՆԵՐԸ

Ֆրանսահայ Կ. խաչի օդափոխութեան կայանի Բ. խումբը Փարիզէն կը մեկնի 15 Օգոստոսին, կիրակի իրիկուն ժամը 9 ու կէսին, Կառ տը Լիոնէն դէպի Նիս:

Ա. խումբը Նիսէն կը դառնայ յառաջիկայ երկուշաբթի, օգոստ. 16ին եւ Կառ տը Լիոն կը հասնի երեքշաբթի առտու:

ԱՆՈՆՔ ՈՐ Կ'ՈՒԶԵՆ ՀՊԱՏԱԿ ԴԱՌՆԱԼ ՍՈՒՐԻՈՅ ԵՒ ԼԻԲԱՆԱՆԻ

Ոստիկանական վերատեսչութիւնը հետեւեալ զեկոյցը հաղորդած է մամուլին.—

1937 մայիս 9ի Ֆրանքեւթուրք դաշնագիրը՝ Աղեքսանտրէթի սանճաքի մասին, իբրեւ յաւելուած կը պարունակէ նամականերու փոխանակութիւն մը այն Սուրիացիներու եւ Լիբանանցիներու մասին որոնք հակառակ իրենց ծագման հպատակ չեն ճանչցուիր այդ պետութեանց:

Համաձայն այդ նամակներու փոխանակութեան, ծագումով Սուրիացիները եւ Լիբանանցիները որոնք արտասահման հաստատուած են — Ֆրանսան ալ մէջն ըլլալով — 1924 օգոստ. 30ին եւ զանց առած են 1926 օգոստ. 30էն առաջ որոշում տալ սուրիական կամ լիբանանեան հպատակութեան համար, պիտի կրնան այդ իրաւունքը գործադրել մէկ տարուան պայմանաժամի մը մէջ, որ կը վերջանայ 1938 մայիս 29ին:

Այն անձերը որ այս պարագային մէջ կը գտնուին, մէջն ըլլալով անոնք որ հպատակութեան համար յայտարարութիւն մը ստորագրած են վերոյիշեալ 1926 օգոստ. 30էն առաջ, պարտաւոր են կարելի եղածին չափ շուտով դիմել ոստիկանական վերատեսչութեան (օտարականներու տեսչութիւն), ուր ամէն տեղեկութիւն պիտի տրուի կատարուելիք ձեւակերպութեանց մասին: Հարկ է ճշդել թէ անոնք որ այս ձեւակերպութիւնները չեն կատարեր 1938 մայիս 29էն առաջ — վերջին պայմանաժամ — պիտի մերժուին եւ այլ եւս որ եւ է իրաւունք պիտի չունենան սուրիական կամ լիբանանեան հպատակութիւնը պահանջելու:

Իտալիոյ նպատակները Միջերկրականի մէջ

Հռոմի բրիտանական դեսպանը Լոնտոն գնաց, տեղեկութիւններ հաղորդելու համար Իտալիոյ հետ կատարուած բանակցութեանց մասին: Ցետոյ արձակուրդ պիտի առնէ մինչեւ հոկտեմբեր: Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Անգլիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ առկախ մնացած խնդիրները կարգադրելու համար բանակցութիւններ պիտի կատարուին հոկտեմբերի սկիզբը: Ամէնէն առաջնակարգ խնդիրը կը համարուի սպանիական տագնապին լուծումը: Իտալական կառավարութեան կարծիքով, անօգուտ է խօսիլ անգլեւիտալական համաձայ-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՕՐԷՆՔԸ

»»»» • ««««

Յուլիս 9ին Կենտ. Գործադիր Կո-միտէի արտակարգ նստաշրջանը հաս-տատեց Խորհրդային Միութեան Գե-րագոյն Խորհրդի ընտրական օրէնքը:

Ստալինեան Սահմանադրութիւնը նրանով ստանում է իր վերջնական ձեւակերպումը եւ դառնում մօտ ա-պագայում իրականանալիք ամենա-մեծ բեկումը քսան տարուան համայ-նավար պետական կարգուսարքի:

Ընտրական օրէնքը որ եւ է նորու-թիւն չի պարունակում. ձայնատուու-թեան իրաւունքի եւ նրա գործադր-ութեան հիմնական սկզբունքների վերաբերմամբ նա կրկնում է միայն Սահմանադրութեան այն յօդուածնե-րը, որոնք ճշդում են երեք կարեւոր հարցեր.—

Ա.— Ընդհանուր, հաւասար, ուղղակի եւ գաղտնի քուէարկութիւն, անկախ սեռից եւ ազգային ու դասա-կարգային ծագումից:

Բ.— Ընտրական շրջանների կազ-մութիւն: Գերագոյն Խորհուրդը բաղ-կացած է երկու հատուածներից, — Միութեան Խորհրդից եւ Ազգութեանց Խորհրդից. առաջին՝ ազգաբնակու-թեան ամէն մի 300 հազարը կազմե-լով մէկ շրջան, տալիս է մի պատ-գամաւոր. երկրորդին՝ 11 դաշնակ-ցային հանրապետութիւններից իւրա-քանչիւրը 25 եւ նրանից որ եւ է մէկի սահմանների մէջ մտնող ինքնավար հանրապետութիւնները 11, երկրա-մասերը 5 եւ ազգային շրջանները 1 պատգամաւոր:

Դ.— Թեկնածու ներկայացնելու մե-նաշնորհ: Սահմանադրութեան 141-րդ յօդուածով քաղաքացիներն ինքնաբե-րաբար չեն կարող դնել իրենց թեկնա-ծութիւնը պատգամաւորութեան հա-մար, այլ իբրեւ այդպիսին, նրանք պիտի առաջարկեն Համայնավար կու-սակցութեան կամ կառավարութեան հաստատած արհեստակցական, սպա-ռողական, մշակութային, արտադրա-կան եւ այլ Միութիւնների կողմից:

Սրանցից դուրս նոր օրէնքը ման-րամասնօրէն ծանրանում է ընտրու-թիւնների գործնական կողմի վրայ եւ ըստ էութեան չի տարբերւում դրամատի-րական պետութիւնների նոյնիմաստ օրէնքներից: Ընտրողների ցուցակ-ների կազմութեան աշխատանքները նա դնում է տեղական խորհուրդների վրայ, ստուգում այդ առթիւ նրանց պարտականութիւնները ու ցուցակների թերութիւնների դէմ եղած բողոքների լուծման ձեւը, որոշում է բուն ըն-տրութիւնները ղեկավարող շրջանա-յին, հանրապետական եւ համամիու-թենական ընտրական յանձնաժողովնե-րի կազմը եւ նրանց կողմից թեկնա-ծուներ ընդունելու ե հրապարակելու, քուէները հաշուելու եւ արդիւնքը յայ-տարարելու եղանակը:

Կանգ չառնելով այն յօդուածների վրայ, որոնք մնատեսակ բոլոր ըն-տրական օրէնքներում ձգտում են ա-պահովել ձայնատուութեան ծրարի փակուելու գաղտնիքը, յիշենք մի-այն մի քանի առանձնայատկութիւն-ներ, որոնք բնորոշ են միայն Յուլիս 9ի խորհրդային օրէնքին:

Ընտրութիւններին մասնակցում են 18 տարեկանից վեր բոլոր քաղաքա-ցիները. հասունութեան տարիքի այս-քան նուազ քանակ առաջին անգամ է թոյլատրւում ներկայացուցչական մարմինների պատմութեան մէջ: Կար-միր բանակը օգտւում է քուէի եւ թեկնածուներ ներկայացնելու իրա-ւունքով, մինչդեռ դրամատիրական երկիրները գրեթէ անխտիր դէմ են նրան՝ չուզենալով զինուորականու-թիւնը խաղալիկ դարձնել կուսակցա-կան պայքարների: Միութեան եւ Ազ-գութեանց Խորհուրդների ընտրու-թիւնները տեղի են ունենում նոյնօրը. եթէ որ եւ է շրջանում ցուցակագր-ուած ընտրողների կէսից պակասը մասնակցէ քուէարկութեան, նա հա-մարւում է չեղեալ եւ կրկնւում եր-կու շաբաթ վերջ: Ընտրուած է հա-մարւում այն թեկնածուն, որ կը շահի շրջանի ձայների բացարձակ մեծա-մասնութիւնը. այդպիսի չգոյու-թեան դէպքում, երկու շաբաթ վերջ նշանակւում են նոր ընտրութիւններ, եւ քուէարկութեան դրւում առաջին անգամ ամենաշատ ձայն շահած եր-կու թեկնածուները միայն:

Ձեւական տեսակէտից խորհրդային ընտրական օրէնքը մշակուած է խը-նամքով, պարզ է ու ամփոփ: Ըստ նամքով, ... Ըստ էութեան նա ընկնում է մի քանի ծայ-րայեղութիւնների մէջ: Միութեան Խորհուրդին, անկախ որ եւ է պայ-մաններից ու միօրինակաբար, մէկ պատգամաւոր տալու 300 հազար բը-նակչային սակը թւում է հսկայական: Նա առանձնաշնորհեալ վիճակ է ստեղծում բազմամարդ ազգերի՝ Ռուսների եւ Ուկրայնացիների հա-մար. բուն Ռուսաստանի խորհրդ. հանրապետութիւնը իր 105 միլիոն ազ-գաբնակութեամբ այնտեղ կ'ունենայ տիրակշիռ դեր. բայց դրա դէմ մի ու-րիշ չափազանցութեամբ Ազգութեանց Խորհուրդում նա հաւասարւում է ա-մենափոքր դաշնակցութիւն հանրա-պետութեան — Հայաստանին, տա-լով վերջնին հաւասար 25 պատգա-մաւոր: Նրանցից ամէն մէկի ընտ-րութեան համար ռուսական շրջանը պիտի ունենայ 4ուկէս միլիոն բնա-կիչ, իսկ Ղրղզստանին կը բաւէ 52 հազար, Տաճկաստանին 51 եւ Հա-յաստանին 45 հազար բնակիչ: Այս անհաւասարութիւնը աւելի եւս լայ-նանում է, երբ դաշնակցային հանրա-պետութիւններից իջնում ենք ինքնա-վար հարապետութիւններին եւ ազգա-յին շրջաններին. Հիւսիսային Օսե-թիայի 26, Քալմուքների 17, Նախի-ջեւանի 11 հազար բնակիչները տա-լու են մէկ մէկ պատգամաւոր Ազ-գութեանց Խորհուրդին. իսկ ամենա-նուազ բնակչութեամբ Խենքների շր-ջանի հինգ հազար ժողովուրդը ու-նենալու է 4ուկէս միլիոն Ռուսի: Թը-ւում է թէ Միութեան մասսաւորման ազ-գաբնակութիւնը, շնորհիւ բազմաթիւ դաշնակցային ու ինքնավար հանրա-պետութիւններ ունենալու առաւելու-թեան՝ կ'ապահովէ նաեւ ամենաբազ-մանդամ ներկայացուցչութիւնը Ազ-գութեանց Խորհուրդում, թէեւ նրա թիւը չի անցնում մէկուկէս տասնեակ միլիոնից:

Շուտով կը սկսին ընտրական ցու-ցակների կազմութեան աշխատանք-ները. խորհրդային անկազմակերպ պետական մեքենան պիտի կարողա-նա՞յ առանց խոշոր թերացումների գլուխ բերել այս հսկայ գործը, երբ առաջին անգամ 100 միլիոն քաղաքա-ցիներ պիտի կանչուին ընտրական փափուկ եւ թանկագին պարտականու-թիւնը կատարելու աշխարհի մէկ վե-ցերորդ տարածութեան վրայ, այն-քան բազմազան աշխարհագրական ու կլիմայական պայմանների մէջ. կաս-կածելի է:

Ինչ էլ որ լինի, Ստալինը կ'ունենայ իր Խորհրդարանը, հլու, հնազանդ ու փառաբանող, ինչպէս Հիթլէրի Րայ-խըսթակը կամ Աթաթիւրքի Ազգա-յին Մեծ Ժողովը: Սա պարզ է ամէն մի ընկերվարական յեղափոխականի համար, որ գիտակցում է թէ խանե-րի իշխանութիւնը, լինին նրանք նոյն իսկ կարմիր, ինչքան էլ կատարեալ Սահմանադրութիւն ու ընտրական օ-րէնք հրատարակէ, չի կարող թոյլ տալ իսկական ժողովրդապետութեան հաստատումը: Դիկտատոր եւ ազատ խորհրդարան միմեանց ժխտող մե-ծութիւններ են եւ միասին գոյութիւն ունենալ չեն կարող: Հաւանաբար այս ճշմարտութիւնը գիտակցում են նաեւ խորհրդային հրապարակագիրները: Բայց դա չի խանգարում նրանց գո-ռոզանալ ու թմբկահարել կեղծ ինք-նդահութիւն:

— «Մեր սիրտը լցւում է հպարտու-թեան եւ հրճուանքի զգացումներով մեր հայրենիքի համար, այնպիսի ըն-դարձակ եւ գործնական ժողովրդա-պետութիւն, որպիսին բերում է մեր երկրին իր ընտրական օրէնքը, չկայ ոչ մի տեղ. ամէն մի աշխատաւոր կարդալով դայն, կը համոզուի, որ նրա հիման վրայ կատարուած պատ-գամաւորների ընտրութիւնը հետեւո-ղական զարգացումն է ընկերվարա-կան ռամկավարութեան: Զանգուած-ների կամքի ազատ արտայայտումն, ահա հիմնական ձգտումը խորհրդա-յին ընտրական օրէնքի»:

Այսպէս է գրում «Իզվէստիա»յի խմբագիրն ու ակամայից յիշողու-թեանդ մէջ արթնացնում յայտնի դարձուածքը.

— «Եթէ ուրիշին ես ուզում խա-բել, անպիտանի մէկն ես, եթէ քեզ ես խաբում, յիմար ես»:

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ՏԵՍԱԿԷՏՆԵՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ «ՓՍՌՎԸՆԻՔ»Ն

—o—

Ձեմ գիտեր ո՛ր անկիւնէն Ա. Արմէն լուրջ հեղինակի առարկայ դարձուցեր է Թուրքերու մեծամտութիւնը «Յա-ռաջ»ի մէջ:

Իմ կարգիս, ես ալ իր այդ երգի-ծանքը հիմք առնելով, կ'ուզեմ քանի մը մանրանշումներ ընել, որոնք կր-նան մասամբ բնորոշել ներկայ Թրքա-կան մտայնութիւնը:

Ծշդեմ, նախ, Շիւքրիւ Քայայի շըշրթաբանութենէն սկսած մինչեւ պատմութեան թէ լեզուական խորհր-դաժողովները, ուր ժամը չժամը, ինչպէս եւ գիտական ահագին պաշար ու համբաւ ունեցողներ՝ յանուն մա-մոնայի՝ Թուրքն ու Թուրքերէնը վեր-ցուցին ու դրին՝ աւելի քան ծիծաղելի ըլլալով,— կ'ըսեմ այդ բոլոր մտա-ցածին, գիտակցական կամ անգի-տակ զրաբանութիւններուն հերքու-մը կարելի է գտնել, ամէն օր, նոյն ինքն քէմալական մամուլի մէջ: Կա-տակ չեմ ըներ: Կ'երեւի մեր պայթ-րուն այն խօսքը թէ՝ «Թուրքին մէկ կողմը պարապ կ'ըլլայ», որոշ իրա-կանութեան մը կը համապատասխա-նէ:

Այսպէս, առնէք որ եւ է Թուրքե-րէն թերթ, ու պիտի տեսնէք որ այս կամ այն հրապարակագիրը, դրագէ-տը կամ լրագրական լրաբերը յօդ-ուած մըն է գրի առած: Այդ յօդուա-ծը, ի՛նչ նիւթի մասին ալ ըլլայ, ան-պայման պէտք է շօշափէ Քամալին... «Հանճարը», «յեղափոխական անօրի-նակ ոգին, հեռատեսութիւնը», «իմաս-տասիրական» միտքը եւայլն: Աւե-լին, — Յօդուածագիրը նոյնքան ան-խուսափելի պիտի ընէ զուգահե-ռը նոր ու հին օրերուն: Ու առաջի-նը փառաբանելու ձգտումին չափ չեչտուած կերպով պէտք է երեւան գայ սուլթաններու շրջանները վարկաբե-կելու ճիգը: Ու ահա ինքնամեղա-դրանքը կը սկսի, — «Մենք դարեր շարունակ տգէտ մնացինք, մենք սե-փական լեզու նոր կ'ունենանք, Թուր-քը նոր է որ ազդ կը դառնայ, մերանց-եալը ամօթաբեր յետամնացութիւն մըն է, մեր նախորդները միայն գրա-ւեր ու զուարճացեր են», եւայլն:

Հիմա՞:

Հիմա ամէն ինչ կատարեալ է: Ա-հա լեզուն, օրինակ: Ահագին աղմուկ բարձրացուցին: Հին ու նոր շատ մը բարբառներ խառնշտկեցին: Ցանձնա-ժողով, փնտռտուք, նոր ածանցում-ներ, բայց լեզուն մնաց նոյնը: Ու այդ ամբողջ աղմուկէն ծնան հազիւ 50 - 100 բառեր, որոնք ստէպ ստէպ կը գործածուին:

Բարքե՞րը: Ի՞նչ փոխուած է այդ ուղղութեամբ: Ֆէրաճէ՞ն, բազմա-կնութի՞ւնը, կրօնական մոլեռանդու-թի՞ւնը, — առանք միշտ կան Անա-տոլուի զանազան մասերուն մէջ: Զանգուածը հիմա ալ նոյնքան թանձր է, որքան առաջ էր:

Էնկիւրիի քթին տակ՝ Զանղըլըն, կը դրէր թղթակից մը, ալաթուրքա ժամ կը գործածէ տակաւին...

Մտայնութի՞ւնը: Պոլիսն ու Էն-կիւրին են նոր ու եւրոպականացած Թուրքիոյ արտայայտութիւնները: Մտաւորականութի՞ւնը: Եւ սակայն, նոյն այդ մտաւոր - ղեկավար տար-րը հիմա ալ այնքան զուրկ է սեփա-կան ու մասնաւոր մտածողութենէ, որքան առաջ:

Իսմէթ ճառ կը խօսի ու Աթաթիւր-քին կը վերագրէ իր բոլոր գործերը: «Մեծ առաջնորդը հրահանգեց ու ը-րի»: Իսմայիլ Մուշթաք, իթթիհա-տական այս ծանօթ գրագէտ - հրա-պարակագիրը «Խալքի» պարբերակա-նին մէջ յօդուած մը կը գրէ ու ... Աթաթիւրքի «լեզուական խոր հըմ-տութեան» առջեւ հիացքանչ կ'երկր-պագէ: Եոնուս Նատի ճիւմհուրիյէ-թի, Ահմէտ Էմին Եալման Թանի մէջ խմբագրական չունին որ փառաբանան քի չծառայէ «Մեծ ղեկավար»ի հա-ցէին, եթէ նոյնիսկ Պոլսոյ ... կոյու-ղիներու մասին գրեն: Ր. Արաս Եւ-րոպայէն կը դառնայ ու Սիրքէճիի կա-յարանը ... կը համբուրէ իր «պետ»ին ձեռքը: Զարմանալի՞ կը թուի: Թուր-քերէն Թան դրած էր նաեւ այդ ծիծա-ղելի պատկերը,— Արտաքին նախա-րարը վարչապետ Իսմէթի ձեռքը կը համբուրէ: Կարեր՝ պահեր էի, որ «Յառաջ»ին ղրկեմ՝ քլիշէի եւ ... դու-ցադրութեան համար: Սատանան գործ չունի, կորսուեր է: Ռումա-նիոյ արտաքին նախարարը՝ Անթօ-նէսքօն Էնկիւրի կուգայ: Թրքական մեծամտութիւնը պատշաճութիւն չի ճանչնար: Աթաթիւրք իր քով կը հը-րաւիրէ եւ ... կ'իմաստասիրէ՛: Հա-սարակ մտքեր, քլիշէ եղած նախա-դասութիւններ, որոնք, — կը լսե՞ք, — «արտակարգ հիացում կը պատճառեն տէր եւ տիկին Անթոնէսքուի» ... Ու Թուրք մամուլը կը մոռնայ որ հա-մաշխարհային գրականութիւնը լե-ցուն է փիլիսոփայական խոր վերլու-ծումներով: Պղատոն, Սոկրատ, աւե-լի նորերը կը ստուերոտին ու Աթա-թիւրքը կը դառնայ աշխարհի բան սորվեցնելու կոչուած աստուածա-ռաքը:

Սուլթանները կը դատապարտուին իրենց գեղխ կեանքին համար: Բայց, նոյն սուլթաններու պալատները այ-սօր աւելի լաւ սարքուած՝ Քամալի տրամադրուած են: Նաեւ զբօսանաւ: Քէօշկ՝ Եալովա, Ֆլօրիա (ծովուն մէջ), Էնկիւրի: Ու չէնքե՛ր ամէն մէկ քաղաքի մէջ: Քաղաքապետութիւն-ները դպրոց չեն կրնար շինել, բայց ամէն մէկը պարտաւոր կ'ըլլայ արձան կանգնելու: «Փոփոխուած մտայնու-թեան սափեստութիւնը այնքան յառաջ կ'երթայ, որ «ցմահ նախագահ ըն-տրուած» Աթաթիւրքը ... ազգին կը նուիրէ իր բոլոր հարստութիւնը: Իս-մէթ ճառ կը խօսի Ազգ. Ժողովին մէջ ժէսթը ... պատմական ու օրինակե-լի գտնելով: Թերթերը, լրաճաշուր-թըն, կը գովաբանեն: Ու մարդ կ'ապ-շի կը մնայ, երբ երկար ցանկը կը կարդայ ազգին նուիրուած ագարակ-ներուն, կենդանիներուն, պարտէզ-ներու, գործարաններուն, վաճառա-տուներուն: Աթաթիւրք ե՞րբ շահեցաւ այդ հարստութիւնը: Եւ որո՞ւ ապրան-քը որո՞ւ կը նուիրէ: Բայց «եւրոպա-կանացած» Թուրքը ի վիճակի չէ ըմ-բռնելու այդ բոլորը: Հրամայուած կամ ոչ՝ կը ծափահարէ, կը հիանայ, կ'աստուածացնէ ... Մանաւանդ որ Քէմալ կը յայտնէ թէ «պատրաստ է ազգին նուիրելու եւ իր ամէնէն թանկ բանը, — կեանքը»: Ու ամբողջ Ազգ. Ժողովը, մամուլը, մտաւորականու-թիւնը կը խենթենան շարաթներով: Մեր Քաջազնունին իր երկու զաւակ-ները դրկեց ճակատ, բայց բերանը չը բացաւ: Ֆօշ, պատերազմի ատեն, ճակատի կացութեան մասին դեկու-ցում կ'առնէր: Տեղեկաբեր սպան յան-կարծ լռեց: Վարանեցաւ: Ֆօշ հրա-մայեց շարունակել.

— Զօրավար, կմկմաց սպան, զոհ ինկած է նաեւ ...

— Ո՞վ ...

—Ձեր զաւակը ...

— Շարունակէ ...

Եւ վերջապէս, այդ ժէսթը հասա-րակ Մէհմէտճիքն ալ կ'ընէ ամէն օր: Սեպտեմբերին պատմութեան Բ. համաժողովը պիտի գումարուի: Նո-րէն նոյն շչուրթութիւնները լսելի ը-նելու համար անշուշտ: Տոլմա Պաղ-չէն անվերջ կը սարքաւորեն: Ու պատ-մութեան նուիրուած այդ համաժողո-վին պիտի ցուցադրեն Քէմալի արձա-նը, ճալփաճը, կօշիկը, սուրը եւ նաեւ գուլպաները, ի հարկէ ...

Ի՞նչպէս ըմբռնել, այս պայմաննե-րուն մէջ, մտայնութեան, բարքերու, ազգային վերակերտումի փոփոխու-թիւն մը:

Կայ, անշուշտ, բիրտ իրականու-թիւն մը,— ամէն արտաքին իշխանու-թիւն, թօթափած, զօրացած՝ ճարտարարուեստականացումի ճամ-բաներուն վրայ, տնտեսապէս օրէ օր լաւացող, ծրագրեալ աշխատանքի նուիրուած ու արտաքին նպաստաւոր վարկով Թուրքիա մը:

Թուրքիա մը, որ ինքնավստահ է, վճռական, հովանաւորուած, ճարպիկ, շրջահայեաց, «փայլուն աստղի» տէր:

Բայց, Թուրքիա մը, որ, իր բնակ-չութեան ջախջախիչ մասով տգէտ է, ամբողջովին կաղապարեալ մտայնու-թեամբ, զուրկ հանրային ազատ մը-տածողութենէ, կապկող՝ քան ստեղ-ծող, ախտաւոր կերպով մոլեռանդ, կրթական թշուառութեան մը մէջ խարխափուն, վերջապէս՝ քաղաքա-կան փառվընիւ մը, որուն մէջ դեռ զօրեղ է անաշխատ խլրացումի ըն-նազդը:

ԿԱՐՕ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՀՈԼԱՆՏԱՅԷՆ

ՍԵՐ ԿԵԱՆՔԸ ՃԱՄԲԱՐԻՆ ՄԷՋ

—.—

4 Օգոստոս.— Այս առաւօտ Հայ մը եւս եկաւ մեզ տեսնելու: Խնուսցի է, եւ տարիներէ ի վեր կը գտնուի այս երկրին մէջ: Կէսօրէն առաջ Ռատիօ Փարիի շրջուն տեղեկատուն ինքնա-շարժով բանակավայր եկաւ մեր եր-գերը ձայնագրելու: Շատ յաջող ան-ցաւ:

Ժամը երկուքն է. բոլոր ազգերու դրօշները, մարզադաշտին մէջ, պի-տի անցնին թագուհիին առջեւէն: Մեր եօթը դրօշները իրենց տեղը գը-րաւած են (Ազգային, Կեդրոնի, Փա-րիզի շրջան, Մարսէյլի շրջան եւ Ե-գիպտոս (Գահիրէ եւ Աղեքսանդրիա), ուրիշ եռագոյն մըն ալ, որ մասնակ-ցած է 1929ի ճամբարին: Դրօշակիր-ները բոլորն ալ փափախով են: Պատ-ուիրակներս կը գտնուինք պաշտօնա-կան ամպիոնին մէջ. մեր առջեւը կայ թագաւորական ամպիոնը, ուր տեղ բռնած են Վիլհէլմինա թագուհին, Սկաուտ պետ Լորտ Պէյտըն Փաուըլ եւ ուրիշ երեւելիներ:

Տողանցքը կը սկսի. ահա մեր դրօշ-ները կը մօտենան, կը խոնարհին, ա-պա կը հեռանան, տեղ տալով միւս-ներուն:

Ժամը 4.30ին մեզի հիւր կուգայ Օր. Պէտըն Փաուըլ, Սկաուտ պետին աղջիկը: Զուարթ սեղանի մը շուրջ հաւաքուած ենք: Բանակավայրին շուրջը հաւաքուած են բազմաթիւ հե-տաքրքիրներ: Նորէն հայկական եր-գեր ու պարեր:

Ժամը 8ին կը հաւաքուինք ընդհա-նուր բանակումի կրակի մը: Ներկայ է տասնեակ հազարներով ժողովուրդ: Բեմին վրայ ամփոփուած են բոլոր դրօշները. առաջին կարգին վրայ կը տեսնենք մեր սիրելի Եռագոյնը, ա-մերիկեանին քով: Ձայնասփիւռներ զետեղուած են կրակի շուրջը: Սկա-ուտապետը պատւոյ տեղը գրա-ւած է եւ զանազան ուղերձներ կ'ըլ-լան բանակումի կրակի բացման հա-մար: Այս առթիւ ալ զանազան խաղեր կը կատարուին: Աչքի կը զարնէ Չի-նացիներու «Առիւծի պարը»: Երբեմն բոլոր ներկաները կերգեն, կազմելով աշխարհի ամէնէն բազմանդամ երգ-չախումբը: Գիշերը շատ ուշ կը վեր-ջանայ այս հսկայական բանակումի կրակը:

5 Օգոստոս.— Այս առաւօտ, Հոլան-տայի սպարապետը ինքնաշարժով բանակավայրը այցելեց: Տեղական թերթերը շատ լաւ կ'արտայայտուին Հայերու մասին:

Ժամը 12ին աստիճանաւոր մը մեր բանակավայրը եկաւ եւ յայտնեց թէ Կիպրոսի Մելքոնեան Հաստատութեան

ԱԼԼԱՀ ՄԵԾ Է

»»»» o ««««

Անիկա կարող է հրաժարիլ օրական իր հինգ աղօթքներէն ու լուացքնե-րէն, թոյլատրել չամբանիան օշարա-կին փոխարէն, գլանաձեւ գլխարկը եօթը արշինոց փաթթոցին փոխա-րէն, որ մահուան պարագան կը յի-շեցնէ մահմետականին: Սակայն խ-լամը ամփոփուն կը մնայ որքան ժա-մանակ որ հաւատայ թէ մարդուս ճա-կատագիրը Աստուծոյ ձեռքերուն մէջ կը գտնուի, թէ Ալլահն է որ կ'ուզէ եւ ոչ ինքը, ու վերջապէս թէ Ալլահ մեծ է եւ ոչ Մարքսը կամ Լէնինը, Ստալինը կամ ուրիշ ո եւ է մահկանա-ցու մը: Համայնավարութիւնը չի կր-նար ընդունիլ այս ըմբռնումը: Հա-մայնավարին համար միայն մարդն է ամենակարողը եւ ոչ Աստուած: Ասոր համար է որ երկու միջազգայնական-ները՝ համայնավարութիւնն ու համ-իսլամութիւնը, չէին կրնար երկար քալել քով քովի:

Յիշելէ ետք Թուրքեստանի պատ-մութեան մասին, Մ. Խաստ պէյ կը խօսի յատկապէս Էնվէր փաշայի գործունէութեան մասին ու կը գրէ.

Բայց եւ այնպէս Թուրքեստանի այս պատմութիւնը ի վերջոյ այնքան ալ արժէք պիտի ներկայացնէր, եթէ անոր մէջ վերջ գտած չըլլար զաղ-փար մը, որ տասնեակ տարիներ Ա-րեւելքը ցնցեց եւ համաշխարհային ընթացքը փոթթացուց, խաղալ մը, որ հերոսաբար ապրեցաւ ու մեռաւ, այն է պանթուրանականութիւնը, որուն առաքեալներէն մէկն եղաւ՝ Ահմէտ Էն-վէր փաշան, օսմանեան կայսրութեան փոխ սպարապետը:

Երբ Մէհմէտ Զ. սուլթանը, ոստի-կաններ ղրկեց Էնվէրը, Թալէաթն ու Ճէմալը ձերբակալելու համար, Թա-լէաթի համեստ բնակարանը, ինչպէս նաեւ Էնվէրի շքեղ պալատը պարապ էին: Երեքն ալ ժամանակին փախուստ տուած էին անցնելով արտասահման, ուրկէ եւ պիտի շարունակէին իրենց պայքարը: Անոնք արտասահմանի մէջ ալ շարունակեցին պայքարիլ այն տարրին համար, որուն իրենց կեանքը նուիրեր էին: Էնվէր, որ օսմանեան կայսրութեան լաւագոյն զօրամասերը զոհած էր Թուրանի համար, իր սե-փական կեանքն ալ պիտի զոհէր անոր: Թուրանի սիրոյն, անիկա պատրաստ էր Աստուծոյ կամ սատանային միա-նալու: Տրուած ըլլալով որ Խալիֆան Էնվէր կը մնար միայն՝ բոլշեւիկնե-րուն հետ դաշնակից: Նախապաշա-րումները մէկդի թողլով, անիկա Ռուսիա անցաւ: 1920 փետր. 12ին, արտաքին յարաբերութեանց գործա-կատար՝ Գարախանի միջոցաւ, տե-սակցութիւն մը խնդրեց Լէնինէն: Ի՛նչ հեղնութիւն ... Հայոց դահիճը՝ Էն-վէր բնակեցաւ, կերաւ, քնացաւ ար-տաքին գործոց նախարար Գարախա-նի տունը: Լէնին՝ Գարախանի չափ, կը զարշէր Էնվէրի անձէն: Ռուսը՝ որ պաղարիւնութեամբ կը հաշուէր ա-մէն բան, կ'ատէր ու կ'արհամարհէր Թուրք սպարապետին նման թթու ազ-գայնականներն ու երազներ հիւսող-ները: Էնվէր գործիք մըն էր անոր հա-մար: Լէնին նպատակ չունէր Էնվէրի անձը օգտագործելու, այլ անոր փառ-քը, որու շնորհիւ բոլշեւիկները պիտի կարողանային յեղափոխութեան ջահը մտցնել Եւրոպայի ասիական գաղթա-վայրերուն մէջ: Միւս կողմէ, Էնվէր փաշան ալ կ'ատէր ու կ'արհամարհէր ցարերու յաջորդը՝ համայնավար Լէ-նինը: Այս վերջինը՝ Թուրք սպարա-պետին աչքին վտանգ մըն էր Թուրա-նի համար, որով պէտք էր խաբել զայն եւ ռուսական բանակը օգտա-գործել թուրանական ծրագիրը յա-ջողցնելու համար:

Զօրավարը մանրամասնօրէն իր ծը-րագիրը պարզեց Լէնինին. անիկա կ'առաջարկէր Հնդկաստանը նուաճել Թուրքմէն ու Աֆղան վրանաբնակնե-րէ բաղկացեալ բանակով մը, զոր կը հաշուէր Թուրքեստանի մէջ կազմա-կերպել:

1920ի սկիզբի օրերուն, երբ Ռու-սիան իր իսկ գոյութեան համար կը պայքարէր Լեհաստանի մէջ, բացի Էնվէր փաշայէն՝ ոչ ոք Մոսկուայի մէջ յանդգնութիւնը կրնար ունենալ նմանօրինակ ծրագիր մը մշակելու եւ անոր գործադրութիւնը ստանձնելու: Սակայն Լէնին այլ կերպ կը մտածէր. անիկա անկարելի կը նկատէր Հնդ-կաստանը ոտքի հանելու ձեռնարկը. վստահ էր թէ Թուրքեստանի մէջ Էն-վէրի հաւաքելիք հրոսախումբերը ա-նողորմ կերպով պիտի ջարդուէին Անգլիացւոց կողմէ Հնդկաստանի սահմանագլուխին մօտերը: Սակայն այս յարձակումով Անգլիան ստիպ-ուած պիտի ըլլար իր ամբողջ ուժերը հոն կեդրոնացնել, որով մեծապէս պիտի դիւրանար Անգլիան, ապա եւ Եւրոպան, յեղափոխութեան դիրկը նետելու գործը:

Տարբեր նպատակներ հետապնդող այս երկու մարդոց միջեւ համաձայ-նութիւն գոյացաւ վերջապէս: Էնվէր փաշա Բաքու գնաց «Ճնշուած ժողո-վուրդներու համագումար»ին աւետե-լու համար Արեւելքի մօտալուտ ազա-տագրութիւնը:

Բաքուի մէջ, Էնվէր աստուածային ... յել մեծարանքներու արժանացաւ: Համագումարին անդամները, որոնք աշխարհիս համայնավարութեան գա-լուստը պիտի աւետէին, ծունկի ե-կան անոր առջեւ: Թագա Փիրի մըզ-կիթին մէջ, Էնվէր միաժամանակ կը քարոզէր համիսլամութիւնը, համա-թրքութիւնն ու Եւրոպացւոց բնաջըն-ջումը, այնպէս որ այն համայնա-վարները, որոնք հոն կը գտնուէին Էնվէրի չարժուձեւերուն հսկելու հա-մար, սկսան վախնալ որ իրենց դաշ-նակիցը խալիֆայականներու համա-գումարի մը չվերածէր այդ կարմիր ժողովը: Հակառակ իր կրած պար-տութեան, Էնվէրի հմայքը մեծ էր տակաւին եւ Ասիոյ ներկայացուցիչ-ները զինքը միայն որպէս իրենց հո-գեւոր առաջնորդը կը ճանչնային: Բոլշեւիկները ի հարկէ գոհ չէին այս երեւոյթէն. մոլեռանդ երիտասարդ համայնավար մը փորձեց նոյն իսկ Էն-վէրը սպաննել: Ասոր վրայ համայ-նավարները խորհուրդ տուին անոր Պուխարա երթալ, տեղական կարմիր բանակը կազմակերպելու համար: Շրջապատուած 27 Թուրք սպաներով եւ համայնավար գործակալներու ա-չալուրջ հսկողութեան տակ, Էնվէր առաջին անգամ ըլլալով իր կեանքին մէջ՝ ոտք կը դնէր Թուրքերու նախ-նական հայրենիքի հողին՝ Թուրանի դեղին աւազին վրայ:

-Երբ Էնվէր փաշան՝ Ասիոյ հերոսը, Նոյեմբերի տաքուկ օր մը Պուխարա-էշ - Նէրիֆ քաղաքէն ներս մտաւ Թուրք զօրավարի ոսկեզօծ համազ-գեստով, փառքի օրեր վերապրեցաւ:

Մայտան Պազարի ցած տուներուն տափակ տանիքներուն վրայ կանգնած էին դէմքերը գոյնզգոյն քօղերով ծածկած կիներ: Անոնք անշարժ ու լուռ էին. սակայն երբ որ փաշան դէ-պի Մայտան ուղղուեցաւ, բոլոր կի-ները միասին ու միաժամանակ իրենց քօղերը պատռեցին եւ մերկ դէմքեր-նին՝ ցուցադրեցին հերոսին:

(Տար.) (4)

Հարիւրի չափ Հայ սկաուտներու պետըն է, Արմէն Կեսարենց: Եկած է ուսումնասիրելու սկաուտական ընդհանուր գործունէութիւնը եւ ճամբան: Բոլորս ալ ուրախ եղանք զինքը տեսնելով:

Ժամը 4.30ին Միջազգային Գրասենեակի տնօրէն Հիւպըրթ Մարթին եւ իր քարտուղարը Մըսսըր Լունդ մեզի հիւր կուգան: Ընդհանուր պետը կը ներկայացնէ Միջազգային Համաժողովի մասնակցող հայ պատուիրակները, սկաուտ պետերը եւ վերջապէս բոլոր սկաուտները: Մեր պզտիկ սկաուտներէն Ստեփան Գիւլըմեան կատարեալ հարս եղած է, թեւը կը մտնէ, յետոյ զինքը կ'առաջնորդէ ճաշարան: Բոլորին խանդավառութիւնն ալ շատ մեծ է. Պ. Մարթին իր գլուխը դրած է հայկական փափախ մը, հաճոյքով մտիկ կ'ընէ մեր երգերն ու պարերը: Բանակավայրին շուրջ լեցուած են հարիւրներով ժողովուրդ: Մեր դրացի Եգիպտացիներու սեղանը կը կոտրի, չդիմանալով հետաքրքիրներու ծանրութեան: Հիւր են նաեւ Արմէն Կեսարենց, Կիպրոսէն, ինչպէս նաեւ երկու Հայեր եւ մէկուն անգլիացի տիկինը: Թղթակիցները եկած են եւ նկարներ կը քաշեն:

Երգերով եւ պարերով ճամբու դրինք մեր Միութեան պաշտպան հիւրերը:

Ժամը 8.20ին բոլոր պարողներս գլխաւոր Թատրոնը կը դառնինք: Ժողովուրդը սրահը լեցուցած է: Սկովտիացիներէն յետոյ մեր կարգն է. յաջողութեամբ կը կատարենք մեր դերը: Յետոյ գացինք Լեհերու բանակումի կրակին, ուր նոյնպէս պարեցինք, եւ Լեհաստանի ռատիոյին համար երգեցինք:

6 Օգոստոս.— Այսօր մասնաւոր բան մը չունինք: Կէսօրէն յետոյ տըղաքը ազատ են պտոյտներ կատարելու. քանի մը ազգեր մեզմէ ներկայացուցիչներ հրաւիրած են թէյի: Այսօր տեղական ռատիոյի կայանէն ամէն ազգի ներկայացուցիչ արտայայտուեցաւ իր մայրենի լեզուով, — «Միշտ պատրաստ» եւ քանի մը խօսքեր:

Ք. ՆԱՐՄՐԱՆԵԱՆ

Հ. Մ. Ը. Մ.

Սկաուտներու մեկնումը

— o —

Ուրբաթ երեկոյ, 6 օգոստոս, Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտական խումբը մեկնեցաւ Սէն Ժօրիոզ, իր այս տարուան ընդհանուր բանակումի վայրը, որ կը գտնուի վերին Սավուայի նահանգին մէջ, Անըսիի լճի եզերքը, շրջապատուած Մոն Պլանէն, Էքս լէ Պէնէն, Շամպէրիէն:

Հոն Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտները կը վայելեն Ֆրանսացի սկաուտներու հիւրընկալութիւնը, իրենց սեփական բանակավայրի շրջանակին մէջ տեղ տրամադրուած ըլլալով հայ սկաուտներուն:

Այս առթիւ սկաուտական մարմինը եւ մեկնող խումբը, իրենց շնորհակալութիւնը կը յայտնեն այդ կազմակերպութիւններուն եւ անհատներուն, որոնք օժանդակեցին սոյն բանակումի յաջողութեան, որ պիտի տեւէ մինչեւ այս ամսու վերջը:

Խումբը բանակումի ընթացքին պիտի կատարէ լեռնային պտոյտներ, եւ պիտի այցելէ մասնաւորապէս Տէսինի, Վալանսի եւ Վիէնի սկաուտական խումբերուն:

Բարեկամներէն եւ համակիրներէն անոնք որ առիթը ունին եւ կը փափաքին բանակումը այցելել, պիտի գտնեն ամենաջերմ ընդունելութիւն:

Հասցէն է.— Camp des Eclaireurs de France, St. Jorioz (Haute Savoie) եւ հարցնել հայ սկաուտները:

Սկաուտ

Յ. Գ.— Պուլկարիոյ Հ. Մ. Ը. Մ.ի շրջանի «Նաւասարդական կոթող» հրատարակութեան հատորները ստացած ենք, գինն է 15 ֆր.: Ջերմօրէն կը յանձնարարենք Հ. Մ. Ը. Մ.ի անդամներուն եւ առհասարակ մարզասէրներուն:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՏԱՔԵՐԸ ՍԱՍՏԿԱՑԱՆ

Երեւանի թերթերը կը գրեն թէ տաքերը սաստկացան նաեւ Հայաստանի մէջ: Յուլիս 14ին, Երեւանի մէջ ջերմաչափը շուքի մէջ ցոյց կուտար 38 աստիճան, իսկ արեւի տակ՝ 71,4: Նոյն օրը ջերմութեան նուազագոյն աստիճանն էր 20: Անցեալ տարի, ջերմաչափը շուքի մէջ առաւելագոյն 32 աստիճանի բարձրացած էր, իսկ արեւի տակ՝ 61,5ի: Գաւառներու մէջ եւս խիստ տաք է եղանակը: Յուլիս 14ին, Իջեւանի մէջ ջերմաչափը ցոյց կուտար 32, Գորիսի մէջ՝ 29, Ախտայի մէջ՝ 27, Սեւանի աւազանին մէջ՝ 24, Կիրովականի մէջ՝ 28, Դիլիջանի մէջ՝ 29, Լենինականի մէջ՝ 29:

ՕՏԱՐ ԵՐԿՐԱԲԱՆՆԵՐ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Երկրաբանական միջազգային 17րդ համագումարին պատգամաւորները Յուլիսի մէջ այցելեցին նաեւ Երեւան:

Նախ մտան երկրաբանական թանգարանը: Հայաստանի գունաւոր քարերը մեծ տպաւորութիւն թողուցին պատգամաւորներուն վրայ: Փրոֆ. Սմիթ հետաքրքրութեամբ կը դիտէր Շահնազարի տուֆերը: Ուշադրութիւն գրաւեց նաեւ Հայաստանի երկրաբանական քարտէսը: Պատգամաւորներուն տրուեցան հայկական մարմարի եւ եղնգաքարի նմոյշներ: Երկրաբան Կարապետեան մանրամասն տեղեկութիւն տուաւ երկրին հանքային հարստութեանց մասին:

Պատգամաւորները, յետոյ, Ղեւոնդեանի եւ Բաշինջաղեանի ուղեկցութեամբ, այցելեցին Քանաքեռի շինութիւնները, Զանգիի ձորը, Վաղարշապատի թանգարանը, Զուարթնոցը, որ մեծ տպաւորութիւն գործեց այցելուներուն վրայ:

Երեւանի մէջ հացկերոյթ մը տրուեցաւ պատգամաւորներուն: Հայաստանի կառավարութեան կողմէ ողջոյնի խօսք արտասանեց առողջապահական գործավար Ղեւոնդեան: Ճառեր արտասանեցին զանազան պատգամաւորներ, Փրոֆ. Մորէլլի, մեծ ոգեւորութեամբ խօսեցաւ Հայաստանի մասին եւ պատմեց իր տպաւորութիւնները:

Չեխոսլովաքիոյ, Ֆրանսայի, Ամերիկայի, Անգլիոյ պատգամաւորները հիացումով խօսեցան եւ իրենց ճամբու տպաւորութիւնները պատմեցին: Խօսեցան նոյնպէս երկրաբաններ Կարապետեան, Դալաքեան եւ Պաֆէնդոլց:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՆԻՐ

Մեծ յարգ կը վայելէ Դարալագեազի պանիրը: Պանրագործական ընկերութեան վարիչները կը կարծէին թէ Դարալագեազի պանիր կարելի է պատրաստել միայն Ազիզբէկով եւ Միկոյեան շրջաններու մէկ-երկու գիւղերու մէջ եւ ոչխարի կաթով:

Նոր փորձերը ցոյց տուին, որ Դարալագեազի պանիր կարելի է պատրաստել ամէն տեղ, ոչ միայն ոչխարի, այլ եւ կովի, այծի կաթով: Այդ եղանակով պատրաստուած պանիրը, նախահայրենական եղանակով պատրաստուած պանիրի հետ բաղդատելով, 8-9 ամիս վերջ միայն կը բորբոսի եւ կը փճանայ: Պանրագործութեան նոր եղանակին համար ոչ ցորեն գործածուած է, ոչ չամիչ, ոչ շաքար, ոչ պղպեղ (այս օժանդակ նիւթերով էր որ Դարալագեազի պանիր կը պատրաստուէր առաջ, եւ տարր համար ալ շատ կը բորբոսէր պանիրը եւ շուտ կը փճանար): Այդ «համեմ»ներուն փոխարէն, ներկայիս բուսական մակարդով կը մակրդուի Դարալագեազի պանիրը:

Այսպէս Ազիզբէկովի շրջանին մէջ, Բաղարչայ գիւղին գործարանը առբայա ընտանիքի բուսական մակարդով հրաշալի արդիւնք ձեռք ձգեց:

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԱՐՇԱՒՆԵՐ

Հասարակածային հիւանդութիւնները լըջօրէն ուսումնասիրելու համար, առողջապահական գործաւորութեան ուսումնարանը գաւառ ղրկեց գիտական վեց արշաւախումբեր:

Բժիշկ Ա. Ծատուրեանի ղեկավարութեամբ խումբ մը ուսումնասիրութիւն կը կատարէ Ղամարլուի շրջանին մէջ, թանջքի (ամիպային տիզանթ-էրի) տարածման եւ պատճառներուն մասին: Ուրիշ խումբ մը, Ծ. Մաթէոսեանի ղեկավարութեամբ, կ'ուսումնասիրէ Շամշադինի շրջանը:

Խումբ մըն ալ կ'աշխատի Սեւան-Զանգի շրջանին մէջ, ճահճատենդի աւերներուն ուսումնասիրութեան համար: Գորիսի եւ Սիսիանի մէջ ալ խումբ մը կ'ուսումնասիրէ «քոռ մըժեղ»ներու եւ մոծակներու տեսակները: Մարտունիի մէջ խումբ մը կ'ուսումնասիրէ աղիքներու ճճիները: Դաւալուի մէջ կ'ուսումնասիրուի օձի խայթուածքները բուժող Զավահիրի բժշկութիւնը: Բոլոր այս ուսումնասիրութեանց արդիւնքը պիտի հրատարակուի առանձին գրքոյկով:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

Հ. Կ. ԽԱՉԻ 17ՐԴ. ՊԱՏԳՄ. ԺՈՂՈՎԸ

—o—

Ստորեւ կ'ամփոփենք Հ. Կ. Խաչի վերջին (17րդ) Պատգմ. ժողովին որոշումները (ժողովը գումարուեցաւ Պոսթընի մէջ, Յուլիսի առաջին շաբթուն).—

Յանձնարարել նորընտիր Կեդր. Վարչութեան, որ տարին մէկ անգամ կազմակերպէ վիճակահանութեան ձեռնարկ:

Աշխատիլ առանձին կտակներ ապահովել յօգուտ Հայ Կ. Խաչի: Աշխատիլ որ ապահովագրեալ անձեր իրենց ապահովագրական գումարները փոխանցեն Հ. Կ. Խաչի Կեդր. Վարչութեան:

Պարտաւորիչ դարձնել Հ. Կ. Խաչի իւրաքանչիւր մասնաճիւղի համար տարեկան չորս անգամ դաստիարակչական ձեռնարկներու կազմակերպումը:

Դաստիարակչական ձեռնարկներու մասնակցիլը պարտաւորիչ է բոլոր մասնաճիւղերու անդամուհիներուն համար:

Բոլոր ձեռնարկները կազմակերպել յատուկ խնամքով եւ կանխաւ մշակուած ծրագրով:

Վերցնել՝ ժողովներուն եւ ստանձնուած պարտականութեանց վերաբերեալ եղած անճշդապահութիւնները:

Վեց ամսուան համար ունենալ պատրաստուած կին գործիչ մը, դառնելով այսպիսի գործիչի մը ծառայութիւնը օգտակար՝ թէ նիւթական եւ թէ բարոյական տեսակէտներով:

Տարածել մինչայժմեան հաստատութիւնը՝ Հ. Կ. Խաչի հովանաւորութեան ներքեւ գտնուող ամերիկահայ դպրոցներու:

Իւրաքանչիւր դպրոցի կից մասնաճիւղին մէջ ունենալ դպրոցասէր հովանաւոր մարմին մը եւ կանխաւ սահմանել պիտանէ մը, զոր պիտի հոգայ այդ մարմինը, առանց վնասելու Հ. Կ. Խաչի նիւթական միջոցներուն:

Ընդունելով Հ. Կ. Խաչի համար պարբերաթերթ մը հրատարակելու անհրաժեշտութիւնը, անոր իրագործումը կը յանձնարարուի նորընտիր Կեդր. Վարչութեան:

Լսելով Հ. Կ. Խաչի Կեդր. Վարչութեան 1936 - 1937 տարեշրջանի տեղեկագիրը, որ իր մէջ կ'ամփոփէր նաեւ բոլոր Շրջանային Վարչութիւններու եւ բոլոր Շրջանային Մասնաճիւղերու տեղեկագիրները՝ Ամերիկայի, արտասահմանի եւ Հարաւային Ամերիկայի շրջաններու մէջ կատարուած առողջապահական, խնամատարական, կրթական, նաեւ ամերիկեան շրջանակներու եւ հայ ու օտար մամուլի մէջ ունեցած փրոփականտի աշխատանքներու մասին, այլ եւ լսելով քննիչ եւ յարաբերական թուղթեր քննող յանձնախումբերու զեկուցումները, 17րդ Պատգմ. Ժողովը գնահատած է Հ. Կ. Խաչի Կեդր. Վարչութեան, Շրջանային Վարչութիւններու եւ բոլոր Մասնաճիւղերու ջերմօրէն կատարած բեղմնաւոր աշխատանքը:

Հաստատել՝ Արծուիկները ուժեղցնելու հարցի վերաբերեալ նախորդ ժողովին որոշումը: Պահել գոյութիւն ունեցող օրիորդաց խումբերը, ուր որ կան եւ աշխատիլ նորերը կազմել՝ ուր որ հնարաւոր է:

Պահել բարձրագոյն հաստատութեանց մէջ, երկու տարուան ժամանակաշրջանի համար, ներկայիս ուսանող սաներէն ոչ աւելի ուսանողներ: Այդ ուսանողները պիտի հետեւին լեզուաբանական եւ մանկավարժական ճիւղերուն: Հնարաւորութիւն տալ ուսումը աւարտելու այն ուսանողներուն, որոնք արդէն որդեգրուած են Հ. Կ. Խաչի կողմէ: Ուսանողներու ընտրութեան ժամանակ նախապատուութիւն տալ հայ դասին ծառայող վեթերաններու զաւակներուն:

Անհրաժեշտ գտնելով Պէյրութի Հայ Ճեմարանի համար սեփական շէնքի կառուցումը, յանձնարարել նորընտիր Կեդր. Վարչութեան, որ իր բոլոր կարելի միջոցներով հետապնդէ եւ տեղեկութիւններ հաւաքէ այդ հարցի շուրջ եւ ներկայացնէ յաջորդ Պատգմ. Ժողովին:

17րդ Ընդհ. Պատգմ. Ժողովը զբաղած է նաեւ ծերանոցի, բեկորներու ազատագրութեան եւ ուրիշ հարցերով եւ տուած է օգտակար որոշումներ:

Հաշուեքննիչ Յանձնախումբը ներկայացուցած է անցեալ տարեշրջանի ելքն ու մուտքը:

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՄԱՄՈՒԼ

«ՀՕԿ»Ը ԱՌԱՆՑ ԴԻՄԱԿԻ

Պուքրէշի «Արագ»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (25 Յուլիս):

— «Հօկը երեսէն հանեց վերջապէս իր կեղծ դիմակը:

Ամբողջ տասնըհինգ տարի գաղութներուն ներկայանալէ յետոյ իբրեւ Հայաստանի օգնող կազմակերպութիւն մը, հիմա այլեւս կը մտնէ իր իսկական դերին մէջ, վրայէն նետելով կեղծիքի պատմուճանը:

Իր գաղութային համագումարին մէջ, որ քանի մը շաբաթ առաջ նիստ ըրաւ Փարիզ, Հօկը անսալով Երեւանէն ղրկուած նոր հրահանգներուն՝ կը վերածուի քաղաքական կազմակերպութեան մը, որուն դերը պիտի ըլլայ, ասկէ ետք, պարզապէս պայքար մղել ի նպաստ Հայաստանի ռէժիմին, փորձելով ջախջախել ազգայնական տրամադրութիւնները հայ գաղութներուն մէջ ու նիզակ ճօճել բոլոր այն տարրերուն ու հոսանքներուն դէմ որոնք չեն բաժներ Հայաստանի ներկայ կարգերը:

Անակնկալ մը չէր Հօկի այս ժէսթը բոլոր անոնց համար որոնք առաջին իսկ վայրկեանէն գիտէին թէ դիմակ մըն է Հօկի հայրենասիրութիւնը, եւ թէ Հայաստանի օգնելու իր կեղծ տրամադրութեան տակ ան ուրիշ ձգտում չունի բայց եթէ գաղութները խառնակել, եղբայրը զրդել եղբօր դէմ, թոյն ու արիւն սերմանել հայ կեանքին ներս, ու ցամքեցնել հայ շունչը գաղութներու մէջ:

Անակնկալ մը չէր, կ'ըսենք, Հօկի այս ժէսթը՝ որովհետեւ դժուար չէր Հօկին իսկական դիմագիծը տեսնել անոր դիմակին տակ ու այդ՝ առաջին իսկ օրէն երբ ան իր ցանցը տարածեց գաղութէ գաղութ գեղեցիկ բառերու մէջ պարտկելով իր դաւադիր շունչը:

Իր բովանդակ բարեացակամութեամբը հանդերձ դէպի ստեղծագործ աշխատանքը որ տեղի կ'ունենայ հայ հողին վրայ, եւ հակառակ իր անկեղծ համակրութեան այն բոլոր ձեռնարկներուն հանդէպ որոնք կ'ըլլան հայ ժողովուրդին եւ իր հայրենիքին վերելքին օգնելու համար, այս թերթը եւս, մէկը եղաւ անոնցմէ որոնք ըսկիզբէն իսկ կը նախազգային աղէտները զոր պիտի ցանցնէր Հօկը գաղութէ գաղութ:

Առաջին իսկ վայրկեանէն խորշեցանք ու զարշեցանք արդարեւ Հօկէն: Նախ զայն բաղկացնող տարրերուն համար: Հազիւ կազմուեր էր ան՝ Հօկին մէջ համախմբուեցան ինչ որ հայ գաղութները կը հաշուեն իբր տականք: Բարեմիտ մարդոց կողքին՝ որոնք Հայաստանին օգնած ըլլալու միամտութիւնը ունէին Հօկին յարած ատեն, Հօկին մէջ լեցուեցան բոլոր գոյնի ու բոլոր տեսակի խառնակիչները, լաքէները եւ ուրացողները՝ Հայաստանի անունով Հայաստանի դէմ դաւելու համար:

Ու յետոյ, իր իսկ գործունէութեան համար: Իբրեւ թէ Հայաստանի օգնելու համար կազմուած՝ Հօկը ուրիշ բան չըրաւ բայց եթէ իր ծոցը համախմբել Հայաստանի թշնամիները, ու Հայաստանը ատելի դարձնել գաղութներուն մէջ: Մէջտեղն է իր 15 տարուան կեանքը: Ոչ մէկ իսկական հոգածութիւն դէպի հայ ժողովուրդն ու իր հայրենիքը, այլ անընդհատ գրգռութիւն գաղութէ գաղութ, որպէսզի հայ տարագիր բազմութիւններուն մէջ հայ շունչը մեռնի: Հայաստանի վարիչները ուրիշ աւելի յարմար գործիք չէին կրնար գտնել գաղութները լարելու համար Հայաստանի դէմ:

Հօկը առանց չարիքի չթողուց նաեւ մեր գաղութը: Վերջին հինգ վեց տարուան մեր գաղութին պատմութիւնը սրտմտուցիչ մէկ հաւաքածոն է իր չահատակութեանց: Տարբեր կ'ըլլար մեր գաղութին այսօրուան պատկերը եթէ Հօկը ասպարէզ գտած չըլլար իր չարաշուք դերը կատարելու, եւ ոմանց ալ անձնական հաշիւներն ու ոխերը,— առանց գոնէ պահ մը Հայաստանի մասին խորհելու: Առանց լէյ մը հասցնելու Հայաստան: Առանց խղճահարութեան վայրկեան մը ունենալու ի տես այն ողբերգութեան որ տեղի կ'ունենայ տարիէ մը ի վեր հայ հայրենիքին մէջ:

Դիմակը, որ պաշտօնապէս կ'իյնայ Հօկի երեսէն, անշուշտ պիտի սթափեցնէ հայ գաղութները: Հեռանկարը՝ որ անոր նոր գործունէութիւնը պիտի բանայ չի կրնար այժմէն չահազանգել բոլոր այն տարրերը որոնք հայ գաղութներու խաղաղութեան մտահոգութիւնը ունին: Բարենշան է ըսթափումը ռամկավարներուն, որոնց գգուանքին տակ էր որ հասունցաւ Հօկը հետզհետէ պատուհաս մը դառնալով»:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (430)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» o ««««

— Բարով եկաք, հազար բարով, իմ աչքիս, իմ գլխուս վրայ տեղ ունիք:

Անշուշտ ընթերցողը գլխի ինկաւ, որ այդ ասկերները թուրք զինուորներ չէին, այլ Լեւոնը ու իր ընկերները, որոնք Բոլսի ձորէն բարձրանալով եկած էին հոդ:

Սովորական խօսակցութիւն մը ծայր առաւ, երբ երկու ղուլամներ, մէկ լէյէն ու իբրիք մը ձեռքը, իսկ երկրորդը երեսսրբիչով ներս մտան: Ռսպիի աղջիկն ու ուրիշ կին մը սփռոց մը փռելով սեղանը շտկեցին: Սեղանի չորս ծայրը ծալլապատիկ նստողները, ձեռները լուալէ վերջ, սկսան ճաշել:

Իսվէր Ռսպիի սեղանը վայելելէ վերջ, Լեւոնի մէկ ակնարկին վրայ հայդուկները վրանէն դուրս ելան եւ հաւաքուեցան աղբիւրի գլուխը, մինչ Լեւոնն ու Ղարիպը մնացին առանձին Իսվէր Ռսպիի հետ: Ծերունին սեղանը կասկածանքով կը դիտէր աղայոց շարժումները, մանաւանդ երբ նշմարեց Լեւոնի ըրած գլխու թեւ շարժումը հայդուկներուն, որ դուրս դան վրանէն: Ռսպին անհանգստացած չորս կողմը կը նայէր, երբ Լեւոնը հանդարտօրէն չանթան բացաւ ու քսակի մէջէն արծաթ դրամի մը կէս կտորը հանելով՝ առանց բառ մը արտասանելու երկարեց Իսվէր Ռսպիին: Թրքական մէճիտիյէի մը մէկ մասն էր, մէջտեղէն անկիւնաւոր զիկզակով մը երկու մասի բաժնուած: Հազիւ թէ Ռսպին փողի կէսը ձեռքն առաւ, կողքի քսակի մէջէն ուրիշ կտոր մը հանեց ու իրարու քով բերաւ: Երկու կտորները կատարելապէս իրար կը լրացնէին: Ռսպիի քիչ առաջուան մտահոգ դէմքը պայծառացաւ, մէկ ալ ծունկը ծեծելով՝ բարձրաձայն սկսաւ ծիծաղիլ:

— Մարդ ամէն ձեւի մէջ կրնայ հանդիպիլ ձեզի… եաման մարդիկ էք… Բայց այս արդէն անսպասելի էր… Երկու տարի առաջ ալ, աշնան կողմ, Վահէ փաշան Ճամէ Կարէ եկաւ, որպէս Ֆրանկ բժիշկ մը … Վալլահի, թաւուր մարդիկ էք, մարդ հիչ չսպասած տեղը կրնայ ձեզի հանդիպիլ… Ձեզմէ շատերուն հանդիպեր եմ, բայց քեզի տեսած չունէի… Հրամանքդ ո՞ր տեղէն կուգաս …

— Շատախի կողմերէն, — անորոշ կերպով պատասխանեց Լեւոնը, որու խօսքերը քրտերէնի կը թարգմանէր Ղարիպը:

— Վահէ փաշայի պատահածը լսեցինք, — ցաւակցօրէն գլուխը շարժելով խօսեցաւ Ռսպին, — ափսոս եղաւ, կորիճ, խօսքի տէր մարդ մըն էր… Ծունկ ծունկի կը նստէր մեր Մստօ փաշայի հետ, հարազատ եղբայրներու նման: Ափսոս եղաւ, շատ ափսոս… Ռոմի տունը քանդուի ինշալլահ… Ին մէկէլը, քաղաք նստող ձեր մեծ կոմիտէն, Լեւոն փաշան, անունը լսեր, զինք չեմ տեսեր… անշուշտ անոր կողմէն կուգաս… Հալը, քէֆը ինտո՞ր է… Որ զինքը տեսնես, իմ կողմէս շատ, շատ բարեւ խօսէ: Իրա՞ւ է որ ձիու նալը մէկ ձեռքով կը ծռէ… Անոր մասին մեր աշիրէթի մէջ շատ մը բաներ կը պատմուին:

Յանկանալով իր ինքնութիւնը ծածկել, Լեւոնը պատասխանեց որ Լեւոն փաշան շատ լաւ է, մասնաւոր բարեւներ ունի ու ծխախոտի արծաթէ տուփ մը յանձնած է իրեն՝ իր լաւ բարեկամին, Իսվէր Ռսպիին տալու համար: Ու չանթային մէջէն ծրար մը հանելով, երկարեց Ռսպիին:

Մինչ Լեւոնն ու Իսվէր Ռսպին վրանի տակ իրենց խօսակցութիւնը կը շարունակէին, հայդուկները, աղբիւրի շուրջը թաւ գորգի նման կանաչի վրայ պառկած, համբերութեամբ կը սպասէին Լեւոնի կարգադրութեանը:

Իսվէր Ռսպիի մեծ վրանի տակ աշխոյժ կեանք մը կեռար: Երբեմն Ռսպիի աղջիկներէն մէկն ու մէկը, պղնձէ խալկին մը բռնած, կը վազէր աղբիւրի մօտ ջուր առնելու, բոլորովին չքաշուելով օտարականներու ներկայութենէն: Քոչար քրտուհիները, մինչեւ ոտքերը հասնող երկար պարեգօտ մը կը հագնէին, մէջքերնին սեղմած գօտիով, իսկ գլուխնին կը ծածկեն փուշիով: Բարձրահասակ, չքեղ կազմուածք մը ունին ու զարմանալիօրէն գեղեցիկ են, սարերու վայրի մարալներու նման:

Մասնաւորաբար մէկը այդ աղջիկներէն, հազիւ տասնըհինգ տարեկան գեղեցկուհի մը, հայդուկներու ուշադրութիւնը գրաւեց:

— Ա՛խ, մէկ սա Հայաստանը ազատուէր ու մենք ալ կնկայ տէր ըլլէինք, — հառաչելով քթի տակէն խօսեցաւ Արրօն, — տնաքանդի աղջիկը խելքս գլխէս տարաւ …

— Կա՞յ որ, — հեգնեց ընկերներէն մէկը,— աչքդ շատ վեր մի տընկեր… շաշ կը դառնաս, Արրօ ջան:

— Տղե՛րք, — ձայն տուաւ Սալըթաթը,— եթէ օր մը պատահի որ ամուսնանամ, անպատճառ քոչարի աղջիկ պիտի առնեմ… ես էս պէս գեղեցիկ աղջիկները չէի տեսած կեանքիս մէջ:

— Հա՛, մէկ սա էր պակաս, ծօ մէկ դէմքին նայէ, մարդ քեզ տեսնելուն լեղաճաք կ'ըլլի, — երկար պեխերը ոլորելով ըսաւ Առիւծ Գեւօն, ոչ պակաս գրաւուած քոչար աղջիկներու մարմնեղ գեղեցկութեամբ:

— Հը՛, մեծ ախպէր, չլինի՞ դուն ալ կը մտածես ամուսնութեան մասին, — չարամտօրէն ժպտելով խօսքի մէջ ինկաւ Թոփալ Սատանան, — եթէ տարիքդ անցուկ չըլլէր…

— Ե՞ս ալ … ծօ ի՞նչ ըսել կ'ուզես. եանի ես մարդ չեմ, իմ ի՞նչս պակաս է, — տաքցաւ Առիւծ Գեւօն:

— Վա՛յ մեր գլխուն, տղաք, — պոռաց Արշակը, — պառաւ ձին ալ խրխնջալ սկսաւ:

— Գարին շատ մի տաք, — հեգնեց ուրիշ հայդուկ մը, — ակռաները կ'առնէ:

— Վաթսունէն վերջ, նոր բարի լոյս, — ընկերներուն աչք ընելով ըսաւ Սալըթաթը, մինչ հայդուկները քրքջալով կը ծիծաղէին:

Առիւծ Գեւօն չանթահարող հայեացք մը նետեց ընկերներուն վրայ, բարկացած քանի մը քայլ հեռացաւ ընկերներէն, կանաչի վրայ պառկելով, գլուխը հանգչեցուց թեւերուն վրայ, ու դառնացած սրտով սկսաւ մտածել: Է՛յ աշխարհ, երէկուան լակոտներն ալ լեզու ելած, զինք ձեռք կ'առնէին: Ալ ինչպէ՞ս դիմանար ինքը: Եւ սակայն, Առիւծ Գեւօն, թէկուզ ակամայ, իրաւունք կուտար ընկերներուն: Ի՞նչ եղաւ իր կեանքը: Քանի՛ տարիներ առաջ դուրս եկաւ գիւղէն ու ան ելնելը եղաւ: Ասկէ վերջ օր մը օրանց հանգիստ չունեցաւ: Հայրենական օճախը ձգած, յեղափոխական հայդուկ մը, Հայաստանը մէկ ծայրէն միւսը շրջեցաւ, ու ո՞վ գիտէ, թէ ո՞ր քարի տակ օր մը պիտի իյնար: Ահա շուտով քառասունն ալ պիտի անցնէր… Չէ, Առիւծ Գեւօն թէկուզ ինքնիրեն մտածած ժամանակ իսկ, չէր ուզեր խոստովանիլ, որ տարիքը ճամբան ձեռք առած կ'երթայ եւ որ յաջորդ Բարեկենդանին յիսուն տարեկան պիտի ըլլի: Ցաւահատ վճռականութեամբ կառչած էր քառասունին ու չէր ուզեր անկէ անդին անցնիլ: Այս ինքնախաբէութիւնը կը մխիթարէր զինք: Ա՛խ, որ մէկ մը Հայաստանը ազատի, կը մտածէր Առիւծ Գեւօն, հեծկլտուք մը խեղդելով կոկորդին մէջ, անմիջապէս պիտի երթար Ալաշկերտի իրենց գիւղը, մալ ու միւլքին տէր պիտի կանգնէր, հօրենական օճախը պիտի շէնցնէր: Եւ ինչո՞ւ չէ որ: Կը կարգուէր, սիրուն որբեւայրի հարսի մը հետ:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

նութեան մասին, քանի խաղաղութիւնը չէ վերահաստատուած Սպանիոյ մէջ: Ցետոյ, Իտալիա չուզեր նոր բանակցութիւններ կատարել, ցորչափ Անգլիա չի ճանչնար Եթովպիոյ գրաւումը:

Անգլօ-իտալական բանակցութեանց ամէնէն կարեւոր խնդիրներէն մէկը պիտի ըլլայ Միջերկրականի համաձայնութեան այն կէտը որ կ'ըսէ թէ երկու պետութիւնները պիտի չփոխեն Միջերկրականի մէջ հաստատուած գոյավի – ճակը՝ ազգային դերիշխանութեան մասին: Հռոմի մէջ շատեր կը կարծեն թէ այս տրամադրութիւնը կապ ունի կղզիներու եւ ուրիշ ամրութեանց սպառա – զինութեան հետ: Ապա ուրեմն անհրաժեշտ է բարեկամական համաձայնու – թիւն մը կնքել, Երկոտասան կղզիներու եւ Սիկիլիոյ (Իտալիա), ինչպէս եւ Ճիպրալթարի, Մալթայի եւ Կիպրոսի (Անգլիա) սպառազինութեանց սահմա – նափակման համար:

Կը կարծուի թէ Անգլիոյ եւ Իտալիոյ մերձեցումը պիտի օգնէ նաեւ Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ մերձեցման: Հռոմի թերթերը դադրեցուցին հակաֆրանսական հրատարակութիւնները: Մօտ մէկ տարիէ ի վեր Ֆրանսական դեսպան չկայ Հռոմի մէջ, ինչ որ ծանր տպաւորութիւն կը գործէ: Նշանակուած դեսպանը, Պ. Տը Քանթէն, պաշտօնի չէ ձեռնարկած: Ուրիշ դժուարութիւն մը կը կազմէ Ֆրանքօ-իշխանական դաշինքը:

Չինաճափոնական տագնապը կը ծանրանայ

Երկու ճափոնցի սպաներ սպաննուեցան Շանկայի մէջ, երբ կը փորձէին օդանաւային կայանը մտնել (համաձայն չինական զեկոյցին): Շանկայի ժողովուրդը ահուսարսափի մատնուած է վախնալով ճափոնցիներու վրէժէն: 60,000 Չինացիներ փախան իրենց տուներէն: Անհամար բազմութիւններ օտար թա – ղամասերը ապաստանած են: Ճափոնական բոլոր խանութները փակուեցան:

Ճափոնի պատերազմական նախարարը հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ մամուլին.— «Եթէ ներկայ կացութիւնը շարունակուի, Ճափոն բանի ուժի պիտի դիմէ, խաղաղութիւնը պահպանելու համար միջազգային արդարու – թեան հիման վրայ: Ճափոնի համբերութիւնը սպառած է: Չինաստան պէտք է ըմբռնէ կացութիւնը»:

Թոքիոյէն կը հեռագրեն թէ չինական կառավարութիւնը 250,000 զինուոր կեդրոնացուցած է հիւսիսային Չինաստանի մէջ: Հինգ հազար ճափոնցի զօրագինուորներ Փէքինի մօտ 50ի չափ հրասայլով եւ բեռնակառքերով: Այս զօրագունդը իբրեւ պահակ պիտի մնայ քաղաքին շրջակայ աւանդական ապարակներուն, Երկնքի Մեհեանին եւ ուրիշ կարեւոր շէնքերու մէջ: Ճափոնական դաղութը ծածկեց բոլոր ողջունեց զինուորներուն անցքը, իսկ Չինացիները իրենց տհաճութիւնը յայտնեցին չերեւալով: Ճափոնական օդանաւերը թռուցիկներ ցրուեցին, որոնց մէջ կ'ըսեն թէ զօրքը եկած է բարեկարգութիւնը ապահովելու համար:

Ճափոնական հպատակներն ալ հազարներով կը փախչին չինական կեդ – րոններէն:

»»»» • ««««

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻԶՄԻՐԷՆ կը հեռագրեն թէ Սէն – Վէնսան տը Փօլի կրօնական միաբա – նութիւնը որոշեց փակել աղջիկներու դպրոց - որբանոցը (Պուրնովա) որ գրեթէ հարիւրամեայ հաստատութիւն մըն էր, բացուած ըլլալով 1854ին: 1922էն ի վեր այս հաստատութիւնը կը վարէր քոյր Ֆիէվէ, որ 73 տարի անընդհատ բնակած է Իզմիրի շրջանին մէջ եւ Պատուոյ Լեգէոնի արժանացած, իր ծառայութեանց համար:

250 ՔԻԼՈՆՈՑ ԿԻՆ մը դատի քաշուած է Վիէննայի մէջ, 10 շիլին գողցած

Այրի Տիկին Երանուհի Տէր Յակոբեան եւ Արմենակ Տէր Յակոբեան (Աթէնք), Տէր եւ Տիկին Յակոբ Տէր Յակոբեան եւ զաւակները (Փարիզ), Տէր եւ Տիկին Զ. Արզումեան եւ զաւակները (Ամերիկա) դառն կսկիծով կը ծանուցանեն մահը իրենց սիրական զաւկին ու եղբօր՝

ԱՐՋԱՆԷՍ ՏԷՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ

որ շիջաւ երկարատեւ հիւանդութենէ մը յետոյ, Յունաստանի մէջ, օգոստոս 5ին հինգշաբթի օր:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է յաջորդ օրը եւ մարմինը ամփոփուած տեղւոյն գերեզմանատունը:

ԽՄԲ.— Մեր խորին վշտակցութիւնը Տէր եւ Տիկին Յ. Տէր Յակոբեանի եւ պարագաներուն:

Մուտք՝ 19.032 տոլար: Ելք՝ 19.072 տոլար:

Այս գումարէն դուրս մօտաւորապէս 30.000 տոլար ծախսուած է շըրջաններուն մէջ տեղական կարօտեալներու, ապաստանեալներու, մանկամսուրներու, հիւանդանոցներու, օգափոխութեան կայաններու եւ մօտ 100 դպրոցներու վրայ:

Հ. Կ. Խաչի յաջորդ տարուան նախահաշիւն է 20.807 տոլար:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

Le Gérant : H. STEPHAN

ըլլալով: Իր ընկերուհիներէն մէկը, որ աւելի ծանր կը կշռէ եւ որ իբրեւ վըկայ հրաւիրուած էր, չպատասխանեց հրաւէրին, չկրնալով վեր ելլել դատարանին նեղ սանդուղներէն: Իբրեւ վկայ կանչուած են նաեւ չորս թղուկներ,— բոլորն ալ կրկէսի մը աշխատաւորները:

ՀԱՆՐԱԿԱՌՔԻ նախկին տոմսակները (քսաննոց տետրակ) իրենց արժէքը կը պահեն մինչեւ օգոստ. 16 (այդ օրն ալ մէջն ըլլալով):

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ ՄՈՒՏՔԸ 3 ֆրանք էր այս երկուշաբթի օրն ալ: Այցելուներու թիւը հասաւ 293,141ի, մինչ 161,998 էր կիրակի օր (ֆրանք):

ԵՐԵՔ ԳԵՐՄԱՆ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐ վտարուած ըլլալով Պերլինէն, գերմանական կառավարութիւնը բողոքագիր մը ուղղեց: Միեւնոյն ատեն որոշեց վտարել «Թայմզ»ի թղթակիցը: 14 օր պայմանաժամ տրուած է:

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՃԱՄԲԱՐԸ, որուն մանրամասնութիւնները օրը օրին կը հաղորդէ մեր թղթակիցը, վերջացաւ երկուշաբթի: Լորտ Պէյտըն Փաուըլ ճառ մը խօսեցաւ 30,000 արիներուն (սկաուտ): Այժմ տեղի կ'ունենայ համաղու – մարը:

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ Սիկիլիա գնաց, ներկայ ըլլալու համար մեծ ռազմափորձերուն: Քաղաքական կարեւոր ճառ մը պիտի խօսի ռազմափորձերէն վերջը:

ԹՐԱԿԻՈՅ Թրքական մեծ ռազմափորձերը տեղի պիտի ունենան օգոստ. 16էն վերջ: Հրաւիրուած են նաեւ բարեկամ պետութեանց զինուորական պատուիրակութիւնները, որոնք Թուրքիա պիտի հասնին օգոստ. 12 էն սկսեալ:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ փարիզի բոլոր ընկերները 12 Օգոստոս, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին 6, Ave. d'Italie սրճարանին վերնայարկը:

ՕՐԱԿԱՐԳ՝ Ընդհ. ժողովի օրակարգի քննութիւն:

ՇԱՎԻԼԻ «Արղութեան» խումբի ժողովը 13 Օգոստոս, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին:

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէի «Վռամեան», «Մուրատ» եւ «Մջօ» խումբերու ժողովը 14 Օգոստոս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Նոր ակումբին մէջ: Օրակարգ՝ Ընդհ. ժողովի օրակարգի հարցերու քննութիւն:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Փարիզի Հ. Յ. Դ. «Եգիպտացի» կոմիտէի կողմէ 13 Օգոստոս, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին Սոսիէթէ Սավանթի 6 սրահին մէջ:

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Ա. ՋԱՄՈՒԼԵԱՆ

Նիւթ՝ ՄԵՆՔ ԵՒ ՄԵՐ ՀԱՐԵՒԱՆՆԵՐԸ

Ունւազնագործի Անդրանիկի դաւփր[illegible]

Նախաձեռնութեամբ Հայ կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան

Յառաջիկայ ՕԳՈՍՏՈՍ 29ի կիրակին

Մանրամասնութիւնները յառաջիկային

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած Ց. Կարմիր Խաչի Վալանսի Մասնաճիւղին կողմէ:

15 Օգոստոս. ՍԷՆ ՓԵՐԷԻ անտառին մէջ

Երգ, պար, նուագ, բանախօսութիւն

ԴԱՇՏԱՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ց. Հ. Կ. ԽԱՉԻ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

15 Օգոստոս, կիրակի, առաւօտեան ժամը 7.30էն մինչեւ երեկոյեան ժամը 8ը, ՊԸՆՈՒԱՅԻ ՓԻՐԱՄԻՏ անտառը: Անձրեւի պարագային պատսպարան ապահովուած է:

Նուագ, արտասանութիւն, երգ, հայկական եւ եւրոպ պարեր:

Բացի խմիչքէն ճաշը միասին բերել:

Ծօխ պիւֆէ մատչելի գիներով:

Օթօքար 6 50 ֆրանք, մինչեւ 6 տարեկան փոքրիկները ձրի:

Հաւաքատեղի՝ 29 bis, rue Etienne Dolet. Alfortville.

Մեկնում՝ մէկ անգամէն ժամը 7ին: Իրիկուան վերադարձ՝ 7ին եւ 8ին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (1)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» • ««««

Խենթը մի քար գլորեց փոսը,
հարիւր խելօքներ հաւաքուեցան,
չկարողացան դուրս հանել:
Մինչեւ խելացին կը մտածէ,
խենթը գետից անց կը կենայ:
Խենթից — ուղիղ պատասխան:

ԱԶԳ. ԱՌԱԾՆԵՐ

Ա.

Բայազէդը պաշարուած էր:

Թուրք, Քիւրտ, Բօշայ, Չաւլօ եւ աւելի քան քսան հազար խառնիճա – ղանճ բաշիբօզուքներ, խառն Տաճկաց կանոնաւոր զօրքերի հետ շրջապատել էին կիսաւեր քաղաքը: Նա ծխում էր կրակի մէջ, որպէս մի ընդարձակ խարոյկի տարածութիւն: Քրիստոնէայ Հայերի տները դատարկուել էին բնակիչներից: Բարբարոսի սուրը եւ գերութիւնը սպառել էր նրանց: Հա – յերից մի փոքրիկ մաս միայն ազատ – ուել էր, կանխապէս փախչելով սահմանակից Մակու քաղաքի կողմերը, որ Պարսից հողի վրայ է գտնւում:

Բայազէդի միջնաբերդը դեռ մնացել էր անառիկ: Փոքրաթիւ ռուս զին – ուորներ, հայ եւ թուրք կամաւոր միլիցիայի հետ ամրացել էին այն – տեղ, եւ օրհասական յուսահատու – թեամբ, սպասում էին մի սարսափելի վախճանի: Բերդը չորեք կողմից սեղմուած էր, կարծես, մի երկաթի օղակի մէջ, որը հետզհետէ նեղանալով, կամենում էր միանգամից խեղդել եւ մահացնել յուսաբեկ պաշարուածնե – րին: Ցարաբերութիւնը դրսի հետ բոլորովին կտրուած էր:

Պաշարումը պատահեց 1877 թուի յունիսի 6ին եւ տեւեց ամբողջ 23 օր: Դա այն ժամանակն էր, երբ Ռուսաց յաջողակ սրի բախտը Հայաստանում յանկարծ փոխուեցաւ: Տեղային մահմետականութիւնը, որ սկզբում այն – քան յօժարութեամբ ընդունեց Ռուսաց տիրապետութիւնը, կրկին ապստամբուեցաւ եւ միացաւ Սմայիլ փաշայի զօրքերի հետ: Զօրավար Տէր - Ղուկասովը, Երեւանեան զօրաբաժնի հրամանատարը, այդ միջոցում գտնւում էր Զէյդեգանի եւ Դալի - Բաբայի մէջ, եւ իր փոքրաթիւ գունդերով քաջութեամբ պատերազմում էր Մուխթար փաշայի հինգ անգամ աւելի ուժի դէմ: Նա, երեւի տեղեկութիւն չունէր, թէ ինչ էր պատահել դժբախտ Բայազէդի հետ, որին թողել էր բերդապահ (կոմենդանտ) Շտոկվիչի պահպանութեան ներքոյ:

Գիշեր էր:

Կիսալուսնի եղջիւրը դեռ նոր չքացել էր հորիզոնից, թողնելով իր ետեւից մթին խաւար: Կարծես, այդ խաւարը, այդ մութը աւելի ախորժ լինէր պաշարուածների համար: Կարծես, լուսինը, տխեղերքի սիրելին, իր արծաթափայլ ճառագայթներով մատնում լինէր նրանց: Բայց գիշերի մթութիւնը դարձեալ չկարողացաւ արգելք լինել բարբարոսների կատաղի յարձակմանը: Բայազէդի միջնաբերդը, որպէս մի մռայլ կէտ, անոբուշ կերպով նկարուած էր բլուրների բարձրաւանդակի վրայ: Եւ ամէն կողմից կրակը մաղւում էր այդ կէտի վրայ: Եւ ամէն կողմից թնդանօթնե – րի ռումբերը եւ հրացաններ գնդակ – ները կարկուտի նման թափւում էին այնտեղ: Բերդը մռնչում էր, որպէս մի վիթխարի գազան, որին ամէն կողմից հալածում էին: Նա դեռ եւս յամառութեամբ մաքառում էր օրհասի եւ մահուան դէմ: Նա վճռել էր մեռնել, բայց փառքով մեռնել: Մօտ 1000 ռուս զինուորներ, նոյն չափով հայ եւ թուրք կամաւորների հետ, կռւում էին Սմայիլ փաշայի քսան հազարի դէմ: Բերդից խիստ սակաւ էին պատասխանում, որովհետեւ հրացանների պաշարը խնայում էին, որը սպառելու մօտ էր: Միայն երբեմն արձակւում էին, մի կամ երկու թնդանօթ, որի բերանը դարձնում էին դէպի այն կողմը, ուսկից յայտնւում էր թշնամու կրակը:

Նոյն գիշերը, բերդի խարխուլ շին – ուածքներից մէկի մէջ, որ մի ժամանակ ծառայում էր որպէս զօրանոց, եւ Ռուսերի տիրելուց յետոյ, Օսմանցիները թողել էին կիսաւեր եւ հեռացել,— նոյն գիշերը այստեղ գետնի վրայ տարածուած էր մի բազմութիւն որ սարսափելի տագնապի մէջ ներկայացնում էր կատաղութեան բոլոր զարհուրանքը:

— Կաթիլ ջո՛ւր ... նուաղեցայ ծարաւից ... լսւում էին զանազան դառն հառաչանքներ:

— Մի պատառ հա՛ց ...մեռնում եմ սովից ... աղաղակում էին զանազան խուլ ձայներ:

Այդ ողորմելիները մի ամբողջ շաբաթ համարեա ոչինչ չէին կերել, ոչինչ չէին խմել: Պաշարումը այն պատճառով շուտափոյթ եւ անակնկալ կերպով կատարուեցաւ, որ բերդի մէջ բաւական պաշար վեր առնելու ժամանակ չգտան: Այժմ պաշարուածները ստիպուած էին պատերազմել երեք հզօր ոսոխների դէմ, ներսից,— սովի եւ ծարաւի դէմ, իսկ դրսից,— թշնամու կրակի դէմ:

Ամսի 8ից զինուորները զրկուեցան տաք կերակրից: Բերդապահի ձին եւ արտիլերիայի ձիերը բոլորը մորթել եւ կերել էին: Ձիերի գարին մնաց զինուորների համար, որը նոյնպէս սպառեցաւ: Վերջապէս, ուտեստը այն պատճառով նուազեցաւ, որ իւրաքանչիւր զինուորին տալիս էին օրական մէկ ութերորդ ֆունտ կամ չորս լոտ պաքսիմաթ եւ մի մի դգալ ջուր: Իսկ յունիսի տօթը այդ ժամանակ անտանելի էր: Հիւանդանոցում հի – ւանդների վիճակը, ուտելու եւ խմելու կողմից, շատ չէր զանազանւում առողջներից:

Բերդի մէջ ջուր չկար: Բերդից դուրս, 300 քայլ հեռաւորութեան վրայ գտնւում էր մի աղբիւր, որը փակել էին Թուրքերը: Ամէն գիշեր փորձում էին ցած իջնել բերդից ջուր բերելու համար, բայց 20 —30 գնացողներից շատ անգամ մէկն էլ չէր վերադառնում:

— Հա՛ց ... ջո՛ւր ... կրկին լսելի եղան օրհասական հառաչանքները:

Ահա կրկին եւ կրկին որոտաց թնդանօթի բոմբիւնը եւ խլացրեց թշուառականների ձայները ...

Այդ այն բոպէներից մէկն էր, երբ մարդ ըկորցնում է իր կարեկցութիւնը դէպի ընկերը,— կորցնում է, հնարաւորութիւն ոչինչով օգնելու չունի: Այդ պատճառով, ոչ ոք ուշադրութիւն չէր դարձնում սովեալների վրայ, ոչ ոք հոգ չէր տանում ծարաւեալներին: Ամէն մարդ, ընդհանուր խառնվութեան մէջ, սպասում էր վճռական բոպէի, երբ թշնամին դէպի ներս կը թափուէր, սուրը ձեռքում կը հանդիպէին իրենց պատուաւոր վախճանին:

(Շար.)

ՐԱՖՖԻ

■■ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■■

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ՍՐԹԻՆԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40 փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 փրանք	

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 12 ՕԳՈՍՏՈՍ
JEUDI 12 AOUT 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3496 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ ՄԸՆ ԱԼ ԳԼՈՒԽՆԵՐԷՆ...

Մեր մտածումները՝ տարեկան արձակուրդներու արդիւնաւորման մասին՝ կը Թելադրեն ուրիշ խորհրդածութիւններ ալ։ Այս անգամ՝ «ի պէտս զարգացելոց»։

Այսպէս՝ ժամանակը եկած չէ՞ օդափոխութիւն մըն ալ գլուխներու մէջ կատարելու։ Սկսելով «գլուխներէն» ...

Աւելի բաց խօսինք.— Տարիներ եւ տարիներ վիճեցանք Հայաստանի եւ գաղութներու մասին։ Հոսանքներ, տեսակէտներ իրարու ընդհարեցան ուժգնօրէն, յաճախ հիւանդագին համեմատութիւններ ստանալով։ Կազմակերպուած կուսակցութիւններէ զատ, զանազան խմբակցութիւններ, բանդէտներու խմբակներ ալ ասպարէզ նետուեցան։ Աջն ու ձախը, տաքն ու պաղը, հինն ու նորը իրարու զարնուեցան եւ ստեղծուեցաւ մթնոլորտ մը որ տանուագն անչնչելի էր։

Բաղդատելով ուրիշ տարիներու հետ, կարելի է ըսել թէ որոշ մեղմացում յառաջ եկած է, վերջին մէկ – երկու տարիներու ընթացքին։

Բայց եւ այնպէս, վէրքը չէ դարմանուած։ Պալարներ կան որ կը սպառնան պայթիլ եւ նորէն Թարախ հոսեցնել։ Կան սպիացած վէրքեր, միշտ ենթակայ՝ նորէն բացուելու։ Կարճ խօսքով, անհետացած չեն ապականութեան տարրերը։

Եթէ ուզէինք մեր հանրային կեանքին երեւոյթները մեկնել գիտականօրէն, կրնայինք ըսել թէ չափազանց յոգնութիւնը, խոնջէնքը նմանապէս վատառողջ դեր կը կատարէ։

Ինչո՞ւ ծածկել, ունինք հրապարակագիրներ կամ բանախօսներ որոնք տարիներով կծկուած՝ իրենց պատեանին մէջ, պատուհանէն դիտելով դուրսի անցուդարձը, մատնուած են տեսակ մը թմրութեան։ Կրնայինք ըսել՝ մտքի պնդերակութեան։

Ատոր համար ալ, եթէ բարեմտութիւն իսկ ունենան, դժուար կ՚ըմբռնեն տարրական ճշմարտութիւններ։ Անգամ մը «ոչ» բասծ եղան, եւ այնպէս ալ պիտի շարունակեն։ Իրենց կամքէն կախուած չէ։ Արտաքին ազդակ մը, նոր դէպքեր կամ երեւոյթներ պէտք է պատահին, որպէսզի ենթական ցնցուի, եւ եթէ ոչ դարձ մը, գոնէ վերագնահատում մը փորձէ։

Կը կարծենք թէ այդպիսի կացութեան մը առջեւ կը գտնուինք, աւելի քան մէկ տարիէ ի վեր։

Բացատրենք,— ներքին վէճերու, անհասկացողութեանց եւ Թիւրիմացութեանց գլխաւոր պատճառներէն մէկը Հայաստանն է, բուն բառով՝ խորհրդային իշխանութիւնը։

Դաշնակցութիւնը անոր հանդէպ ունի որոշ քաղաքականութիւն, որուն հիմնական կէտերը գաղտնիք չեն ո եւ է մէկուն համար։

Այսօր ալ այդ մասին չէ որ պիտի խօսինք։

Դաշնակցութեան հակառակորդները, որոնք «Հայաստանասէր» կը կոչուին, առանց շատ բան գիտնալու Հայաստանի կամ անոր գլխուն Թառած իշխանութեան մասին, դրամագլուխ մը վերածեցին այս պարագան, եւ ահա տարիներէ ի վեր կը փչեն ու կը փչե՜ն ...

Իրենց չար բախտէն, պատահեցաւ դղրդագին ողբերգութիւն մը,— ամենազօր Աղասի Խանջեանի «անձնասպանութիւնը» (1936 Յունիս 9)։

Այս մէկ հատիկ դէպքը կրնար լուսաբանել ամբողջ 15 տարուան պատմութիւնը։

Այդպէս չեղաւ, անշուշտ։ Բայց եւ այնպէս, այս պարագան եւ անոր յաջորդող դէպքերը բացին շատերուն աչքերը։

Յառաջ եկաւ եթէ ոչ կատարեալ սթափում, գոնէ ցնցում մը, որ այսօր բոլորովին ուրիշ բաներ — յաճախ նոր բաներ — ըսել կուտայ «Հայաստանասէր»ներուն։ (Անշուշտ ոչ քարացած բախտախնդիրներուն կամ հասարակ ապուշներու)։

— Ուրեմն ա՞յս է եղեր այն հայրենիքը որու մասին փառաբանութիւններ կը հիւսէինք մինչեւ այսօր ... Հայրենիք մը ուր երէկուան իշխանաւորը, կուսակցական վարիչը, գործիչը, գրագէտը, բանաստեղծը, հին բոլշեւիկը, նորափետուր ուղեկիցը դաւաճան, սրիկայ, լրտես կը դառնան մէկ օրէն միւսը ... ուր ոչ թէ ազգային - քաղաքական որ եւ է տենչ, այլ գրական անմեղ արտայայտութիւն մը անգամ ոճիր կը համարուի, ուր մէկ տարուան մէջ հազար հայ բոլշեւիկներ կը վտարուին կուսակցութենէն, իբրեւ անվստահելի, իսկ հարիւրաւորներ կրակը կը նետուին իբրեւ ժողովուրդի թշնամիներ ...

Անունով խօսած ըլլալու համար, ըսենք որ այս նորօրինակ երեւոյթը առաջին անգամ երեւան եկաւ ռամկավար մամուլին մէջ, աւելի կամ պակաս ուժգնութեամբ։

Եթէ ժամանակը Թոյլատրէր, կարելի էր հատընտիր հաւաքածոյ մը կազմել, այս մասին։

Բեկումը զգալի է, նմանապէս, այն տարրերուն մէջ որ իրենք զիրենք ուղեկից, մինչեւ անգամ կուսակից կը հռչակեն կարմիր Երեւանի։

Արդ, երբ այսքան ճեղք բացուեր է միտքերու, նոյն իսկ սիրտերու մէջ, կը հարցնենք նորէն,— ժամանակը եկած չէ՞ օդափոխութիւն մը կատարելու գլուխներու մէջ ...

Անհրաժեշտ չէ որ այս կամ այն հոսանքը լքէ իր դիրքը կամ ծրագիր փոխէ։ Ոչ ալ «յաղթական»ի եւ «պարտեալ»ի խնդիր պէտք է որ ծագի։

Մենք Դաշնակցականներս չենք պարծենար թէ մեր տեսակէտները ճիշդ ելան։ Իրականին մէջ, այնքան տխուր է կացութիւնը եւ այնքան մռայլ՝ հեռանկարը, որ «ես» ու «դու»ն ինքնին կը լուծուի։

Թողո՛ւնք արդարն ու մեղաւորը, երէկուան ծուռն ու շիտակը — եւ մտաւոր օդափոխութեան փորձ մը կատարենք, միասին գտնելու համար ելքը։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ի՞ՆՉ Կ՚ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Խորհրդային Թերթերը դիտել կուտան թէ ծանր ճարտարարգործութեան արտադրութիւնը շատ վար կը մնայ 1937ի առաջին վեցամսեային համար նախատեսուած ծրագրէն եւ պատասխանատու կը բռնեն վարիչները։ Ուրեմն, «մաքրագործում»ը պիտի տարածուի նաեւ այս պաշտօնատան մէջ։ «Փրավտա» ծանրապէս կ՚ամբաստանէ ինքնաշարժի ճարտարագործութեան վարիչը, Տիպէց, ըսելով թէ ժամանակին երեւան չէ հանած Թրոցքիականներու եւ ուրիշ հակայեղափոխականներու դաւերը։ Կուսակցական պաշտօնաթերթը կը յարձակի նաեւ ծանր ճարտարագործութեան գործավարին՝ Մէժլաուքի վրայ, դիտել տալով թէ «պարտաւոր էր խիստ միջոցներ ձեռք առնել, արտաքսելու համար ապականած տարրերը»։

** «Մաթէն»ի ռուսական բաժնի խմբագիրը կը գրէ թէ Սթալին ձեռնարկած է մաքրագործելու նաեւ ... Կոմինթէրնը (Գ. Միջազգային), վտահելի չգտնելով անոր վարչական կազմը։ Կարգ մը զրոյցներու համաձայն, արդէն իսկ աչքէ ինկած է ընդհ. քարտուղարը, պուլկար Տիմիթրով։ Նոյն աղբիւրին համաձայն, անուանապէս պահելով հանդերձ Կոմինթէրնի վարիչը, իրականին մէջ բուն ղեկավարը պիտի ըլլայ Եէժով, Չեկային ամենազօր հրամանատարը։ Կ՚ըսեն թէ այս վերջինը արդէն հրահանգ ստացած է կէս առ կէս կախակայելու Կոմինթէրնի վարչական կազմը։ Աչքէ ինկած կը համարուին նաեւ երկու ականաւոր Ֆրանսացիներ։

** Աթէնքի Թերթերէն «Քաթիմէրինի» դղրդագին մանրամասնութիւններ կը հրատարակէ Բագուի մէջ ծագած ապստամբութեան մը մասին։ Ի վերջոյ բանակը միջամտելով, զսպած է շարժումը, ահռելի արիւնահեղութիւններէ վերջ։ Ապստամբութեան վարիչները ձերբակալուած եւ գնդակահարուած են։ Ուրիշ աղբիւրէ տեղեկութիւն չունենալով, վերապահութեամբ կը հրատարակենք այս լուրը։

Մուսոլինի խաղաղութիւն կը խօսի

Մուսոլինի Սիկիլիա գնաց երեքշաբթի օր, ներկայ ըլլալու համար մեծ ռազմափորձերուն։ Այս առթիւ հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ.

— Կ՚ուզեմ այժմէն փարատել կարգ մը անժամանակ եւ անհեթեթ երկիւղներ որոնք տակաւին կը մթագնեն հորիզոնը. իմ ճամբորդութեանս նպատակները խաղաղասիրական են եւ շինարար։ Ես եկած եմ տեսնելու թէ ինչ է կատարուած, այլ մանաւանդ ինչ ընելիքներ կան։

Իրագեկներու կարծիքով, Մուսոլինի մասնաւորապէս պիտի ուսումնասիրէ տնտեսական խնդիրներ։ Սիկիլիոյ ժողովուրդը մինչեւ այսօր ալ ծանր տագնապի մը մէջ է, տուրքերու ծանրութեան եւ դրամագլուխի պակասին հետեւանքով։ Այս շրջանը, որ Իտալիոյ գրեթէ մէկ քառորդը կը կազմէ, միշտ մտահոգութեան առարկայ դարձած է, բազմաթիւ պատճառներով։

Ճափոնցիները կը հեռանան Շանկայէն

Երկու ճափոնցի սպաներու սպանութեան խնդիրը կը սպառնայ ծանրակշիռ հանգամանք ստանալ։ Շանկայ բնակող Ճափոնցիները հրաման ստացան հեռանալու։ Կը կարծուի թէ Ճափոն վրէժ պիտի լուծէ, քաղաքը ռմբակոծելով ծովէն եւ ցամաքէն։ Հաւանական է որ վերջնագիր մըն ալ ուղղուի Չինաստանի։

Մինչ այս մինչ այն, բազմաթիւ ընդհարումներ տեղի կ՚ունենան հիւսիսային Չինաստանի մէջ, երկու հակառակորդներուն միջեւ։ Ճափոնական աղբիւրէ կը հաստատեն թէ 200 խորհրդային սպաներ հասած են Չահար, օգնելու համար Չինացիներուն։ Եթէ այս լուրը ճիշդ է, կը նշանակէ թէ աւելի պիտի ծանրանայ կացութիւնը։

Ճափոն այժմ հիւսիսային Չինաստանի մէջ համախմբած է ութ զօրաբաժին։ Ուրիշ չորս զօրաբաժիններ ալ զէնքի տակ առնուած են։

Ո՞վ կը սարքէ այս խաղերը

Գրած էինք թէ անգլիական եւ ֆրանսական կառավարութիւնները ծանուցագիր մը ուղղած են զօր. Ֆրանքոյի, բողոքելով իրենց նաւերուն ռմբակոծութեան դէմ։

Սպանիոյ ապստամբներուն հրամանատարը պատասխանելով այս բողոքին, կը յայտարարէ թէ Ալժէրի առջեւ օդանաւերով յարձակումներ սարքողը «միջազգային կարմիր կազմակերպութիւն մըն է», թէ օդանաւերը ազգայնական կեղծ դրօշներ եւ խորհրդանշաններ կը գործածեն եղեր։

** Անգլիական կառավարութիւնը պահանջեց անմիջապէս արձակել երեք նաւեր, որոնք վար դրուած էին ազգայնականներու կողմէ։

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՃԵԶԻՐԷԻ ՇՐՋԱՆԻՆ ՄԷՋ

Ճէզիրէէն հասած ճամբորդներ կը պատմեն թէ անապահով կացութիւն մը կը տիրէ Գամըշլըի եւ շրջականերուն մէջ։ Ըմբոստներու կողմէ կազմուած ժամանակաւոր կառավարութեան ձեռքն են Գամըշլը, Հասիչէ եւ շրջակայ գիւղերը։ Ֆրանսական ուժերը քաշուած են քաղաքներէն դուրս եւ խիստ հսկողութիւն կը կատարեն։ Ըմբոստները կը զգուշանան բախում ունենալէ ֆրանսական ուժերու հետ։

Գամըշլըէն եւ Հասիչէէն դուրս ելլել գրեթէ արգիլուած է։ Աժամեայ կառավարութիւնը Թոյլ չի տար ոչ ոքի հեռանալ իրենց գտնուած քաղաքներէն, խուճապ չպատճառելու համար։

Ճէզիրէի զանազան շրջաններուն մէջ կան նաեւ կառավարութեան կողմնակիցներ, որոնք եւս իրենց կարգին պատրաստութեան մէջ են։ Ցեղախումբերու մէջ իսկ կան երկու կողմեր։ Այս պարագան աւելի կասկածելի կը դարձնէ կացութիւնը։

Այս բոլոր խառնակութեանց ընթացքին եւ հաւանական ամէն զրգռութեան հանդէպ Հայերը կը մնան բացարձակապէս չէզոք։

Սանճաքի Արաբները կը միանան

Ալեքսանտրէթի սանճաքին արաբ պետերը լուծելով իրենց միջեւ եղած վէճերը, «ազգային ուխտ» մը ստորագրած են։ Ուխտը կը բաղկանայ հետեւեալ կէտերէն.— 1. Սանճաքը Սուրիոյ անբաժանելի մէկ մասն է. 2. Սանճաքին Արաբները հակառակ իրենց ունեցած տարակարծութեանց, կը կազմեն քաղաքական ու ընկերային միութիւն մը. 3. Արաբները կ՚ուզեն համագործակցութիւն եւ հասկացողութիւն ստեղծել Սանճաքի բոլոր տարրերուն հետ, սուրիական հայրենիքի նշանաբանին տակ։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՈՒ՞Վ ԹՈՒՆԱՒՈՐԵՑ ...

«Ճիւմհուրիէթ», հռչակաւոր Եունուս Նատիի թերթը, կ՚ողբայ վերջերս, Դամասկոսի թղթակցին բերնով.

— «Սուրիոյ նոր սերունդը հակաԹուրք զգացումներով կը պատուաստուի ու կը Թունաւորուի։ Արաբ երիտասարդներու մէկ հաւաքոյթին ներկայ եղայ ու հարցուցի թէ ինչո՞ւ Թուրքերը չէք սիրեր։ Պատասխանեցին թէ իրենց գլխուն եկած փորձանքներուն պատճառը Թուրքերն են։ «Օսմ. կայսրութեան շրջանին մեզ տգէտ պահեցին, մեր մեծամեծները աքսորեցին, կախեցին ու կոտորեցին եւ այնպիսի ողբալի վիճակի հասցուցին որ դրկարաց ընդունեցինք ուրիշ դերութիւն մը. հիմա ալ արաբական միութեան դէմ առարկողները անոնք են։ Եւ այն պահուն երբ մեր անկախութեան կ՚արժանանանք, դարձեալ Թուրքերն են որ մեր հայրենիքին մէկ կտորը մեր ձեռքէն առնել կ՚ուզեն։ Վաղը կարգը Հալէպի եւ Դամասկոսի պիտի գայ»։

Թղթակիցը չհասկնալ կը ձեւացնէ եւ կը հարցնէ սրտառուչ լրջութեամբ.

— «Ո՞վ ձեզ այսպէս կը Թունաւորէ։

— Թունաւորե՞լ, բնաւ. ասոնք խոշոր իրականութիւններու մէկ պզտիկ խտացումն են միայն։

— Լաւ. ո՞վ ձեզի սորվեցուց ասոնք։

— Մանկութենէ գիտենք. դպրոցներէն, ակումբներէն, թերթերէն, բանախօսութիւններէն եւ ճառերէ»։

Թղթակիցը չորս ժամ արիւն - քրտինք մտեր է, տարհամոզելու համար այս «թունաւորուած» երիտասարդները, որոնց մեծ մասը համալսարանական ուսանողներ են եղեր։ Բայց անօգուտ։

Եւ դարձեալ ինքն է որ կը պատմէ.

— «Փարիզ ուսած ուրիշ երիտասարդ մը ինծի ըսաւ.— «Դեռ այս առտու փոքր քոյրս կ՚ըսէր ինծի. — Եղբայր, Իտալացիները Սուրիա պիտի գան եղեր, աղէկ, բայց ի՞նչ կրնանք ընել։ Հոգ չէ սակայն, ով կ՚ուզէ թող գայ, Իտալացիները, Ճափոնցիները, Չինացիները, Հրեաները, նոյն իսկ Գնչուները, միայն Թուրքերը թող չըգան»։

Այս պատասխանը կապարի մը ծանրութեամբ կ՚իջնէ թուրք թղթակցին գլխուն։ Ու խեղճը անճրկած՝ պատասխանատու կը հռչակէ Սուրիոյ կառավարութիւնը, յայտարարելով թէ «դժբախտաբար ան գիտէ այս բոլոր բաները»։

Ուրեմն, մեղաւոր է Սուրիան, իր ժողովուրդով եւ կառավարութեամբ։

Արդարեւ, գիտնալով հանդերձ որ Թուրքը աքսորած, կախած, կոտորած է իրենց նախորդ վարիչներն ու հայրենակիցները, ի՞նչպէս թոյլ կուտան նոր սերունդին գիտնալ այս բաները, եւ ոխ պահել։

Մանաւանդ սա տեսակ խօսքեր արտասանել.

—«Ո՛վ կ՚ուզէ թող գայ, Գնչուն ալ գայ, բայց ոչ Թուրքը»։

Այս տեսակէտէն բախտաւոր, բուն բառով՝ անբաղդատելի՛ է մեր միութենար Հայաստանը։

Տեսէ՛ք, Երեւանը ոչ միայն բառ խօսիլ կամ գրել չի տար հայաջինջ սարսափներու մասին, ոչ միայն գոնէ մէկ անգամ չի յիշեր Ապրիլ 11ի տարեդարձը, այլ եւ ...

Այլ եւ, տարին տասներկու ամիս, կը գրէ ու կը թարգմանէ, գրել եւ թարգմանել կուտայ, ապացուցանելու համար թէ «գավալլը» Թուրքերն ու Թաթարները անխնայ ջարդուեցան Հայաստանի մէջ, երբ իրենք դեռ թուլսի նստած էին։

Սուրիացինե՛ր, դաս առէք Երեւանէն։

ՎԱՀԷ

ՌՈՒԲԷՆ ՄԱՄՈՒԼԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

»»»» • ««««

Առջի օր Փարիզ հասաւ Պ. Ռուբէն Մամուլեան, շարժանկարի հռչակաւոր բեմադիրը, որ հաստատուած է Ամերիկայի մէջ։ Տեղական Թերթերը կը գրեն թէ Եւրոպա պիտի մնայ միայն վեց շաբաթ։ Եկած է ոչ միայն հանգստանալու, այլ եւ աշխատելու համար։

Զինքը դիմաւորելու համար կայարան գացած էին բազմաթիւ բարեկամներ եւ Թղթակիցներ, որոնց հարցումներուն պատասխանելով, ըսաւ թէ Փարիզէն պիտի անցնի Լոնտոն, յետոյ Սալցպուրկ, Վիէննա եւ Փէշթա։ «Դիտաւորութեամբ եկած եմ խօսիլ պատկերախաղը գտնելու Եւրոպայի մէջ»։

Երիտասարդ արուեստագէտը դեռ նոր վերջացուցած է իր վերջին շարժանկարը, «Բարձրահասակ, թիկնեղ եւ գեղեցիկ», որ արժած է 1,800,000 տոլար, այսինքն աւելի քան 40 միլիոն փրանք։

Անհաւատալի կ՚երեւայ այս գումարը, բայց Մամուլեան մանրամասնօրէն բացատրելով նիւթը, համոզեր է թէ ինչու այդքան սուղ արժած է պատրաստութիւնը։

Այս շարժանկարը պատմութիւնն է քարիւղի գիւտին՝ Փէնսիլվանիոյ լեռներուն մէջ, ամերիկեան զանազան նահանգներու պատերազմէն քիչ վերջը (1859)։ Շարժանկարը կը ներկայացնէ քարիւղը գտնողներուն եւ մասնաւոր ընկերութեանց կատաղի պայքարը։ Առաջինները կ՚ուզէին ամբողջութեամբ ամերիկեան ժողովուրդին նուիրել գտնուած հարստութիւնը, իսկ միւսները մենաշնորհի վերածել ագահօրէն։ Մէկ խօսքով, քարիւղի պայքարն է որ կը ներկայացուի։

— Ուրեմն ձեր շարժանկարը ընկերային իրապաշտութեան փորձ մըն է,— դիտել կուտայ «Սը Սուար»ի Թղթակիցը։

— Ճիշդ այդպէս, եւ ուզեցի որ հիմնուած ըլլայ պատմական լուրջ պրպտումներու վրայ։ Երաժշտութիւնը նմանապէս կարեւոր դեր մը կը կատարէ այս շարժանկարին մէջ։ Մանաւանդ փորձած եմ տեսակ մը եղերական գոյութիւն տալ քարիւղին։

— Մէկ խօսքով, քարիւղը գլխաւոր «դէմք»ը պիտի կազմէ ձեր շարժանկարին մէջ։

— Այո. ես շարժանկարին մէջ ամէնէն աւելի կը սիրեմ առարկաներուն կեանք տալու կարողութիւնը։ Եւ յաճախ կը մտածեմ Մեթերլինկի «Կապոյտ Թռչուն»ի մասին, որ ուժգնօրէն ազդեց վրաս երբ մանուկ էի եւ ուր երեւան կուգայ առարկաներուն շունչ տալու այդ ձիրքը։

— Ի՞նչ կը խորհիք գունաւոր շարժանկարներու ապագայի մասին։

— Կը կարծեմ թէ ապագան կը պատկանի գոյներուն։ Բայց այս պարագան պէտք չէ սպաննէ ճերմակ եւ սեւ ժապաւէնը։ Ես անձնապէս կուսակից չեմ բնական գոյներուն։ Եւ անհրաժեշտ կը գտնեմ որ շարժանկարը օգտագործէ գոյները պատկերներու համար։

«Փառի Սուար»ի Թղթակիցը յիշելով թէ Մամուլեան ծնած է Հայաստան, կը հարցնէ.

— Խ. Միութիւն ալ պիտի երթա՞ք։

— Շատ կ՚ուզեմ, բայց վստահ չեմ թէ ժամանակ պիտի ունենամ։

ԵՐԿՈՒ ՈՒՂՂՈՒԹԻՒՆ

»»»» • ««««

Ընդարձակ քաղուածք մը:

«Պայքար» իր Յուլիս 2ի թիւով կը գրէ.

«Սփիւռքի մէջ իր բոյնէն ու իրաւունքներէն զրկեալ 800,000 ցիրուցան հայութիւն կայ, որուն առնուազն կէսը երբեքուն ու անստոյգ վիճակ մը ունի եւ ազատ աշխատելու ու իր ապրուստը չահելու համար խոկ արգելքներու ու դժուարութեանց մէջ կը տապլտկի: Ի՛նչ է, ի՛նչ պիտի ըլլայ եւ ուր պիտի յանգի այս հայութեան ճակատագիրը: Եթէ մենք իրական ու գործնական ազգասէրներ ենք, նոյն իսկ, եթէ կ'ուզենք, լաւ իմացուած կերպով Հայաստանի ծառայել, պէտք է այս հայութեան համար խորհինք ու գործենք, ոչ թէ առօրեայ պատահարներու եւ խնդիրներու մասին հոգ ու աղմուկ ընելով, այլ հիմնաւոր ուղղութեամբ ու նպատակներով, որպէսզի ամէն երկրի մէջ հաստատուած Հայեր իրենց ազգութեան ու իրաւունքներուն նկատմամբ արթուն ու գիտակից ըլլան, անհոգ ու անպատրաստ չմնան:

«Դժբախտաբար այս կէտերուն մէջ է որ մենք անցեալէն աւելի արժէք ու արժանիք ցոյց չենք տար, անդիտութեան, անորոշութեան մէջ կը խարխափինք»:

Ցիչատակուած քաղուածքի մէջ տեղ գտած են քանի մը պիտանի միտքեր, սակայն չյուսաք, թէ այդ միտքերը քով քովի բերելով՝ ռամկավար հոսանքը կրնայ ազգաչինութեան ամբողջական չէնք մը կառուցանել:

Անհրաժեշտ տարրերը (չէնքի կառուցման համար) կան, սակայն կը պակսի այդ տարրերը համադրելու եւ անոնցմէ ամբողջական կառոյց մը չինելու շնորհքը: Տեսած էք անշուշտ, թէ ինչպէս գաղութներու մէջ ապարանքներ կը կերտեն: Նախապէս կ'ամբարեն ամբողջ ատաղձը՝ քար, կիր, երկաթ, փայտ, աղիւս, գամ եւ այլն. ետքէն կուգայ ճարտարապետը եւ այս նախանիւթերը համադրելով՝ անոնցմէ փառայեղ չէնքեր կը կերտէ: Եւ որքան ճարտարապետին տաղանդը փայլուն, այնքան չէնքը գեղեցիկ:

Սակայն պատկերը նոյնն է եւ հանրային կեանքի մէջ: Հոս եւս ամբողջական իտէալի մը կերտումին համար անհրաժեշտ են նախ նախանիւթերը (քաղաքական կիր, քար, աղիւս, երկաթ եւ այլն) եւ ապա ճարտարապետը: Եթէ առաջինները կան, իսկ երկրորդը կը պակսի, ապա հանրային ամբողջական դաւանանքի մը կերտումը կը դառնայ անհնարին:

Ժամանակակից մարդկութեան կեանքի մէջ հանրային ճարտարապետներու դերը կը խաղան կուսակցութիւնները, իւրաքանչիւրը իր սեփական միջավայրին մէջ: Ուշադրութեամբ ուսումնասիրելով հարազատ ժողովուրդի բոլոր կարիքները եւ անոնցմէ իւրաքանչիւրին համար դարմանումի միջոցներ խորհելով՝ կուսակցութիւնները այս հանրային նախանիւթերէն, այս մասնակի կարիքներէն եւ դարմանումներէն կը կերտեն ամբողջական չէնք մը, որ կը կոչուի հանրային դաւանանք:

«Եթէ մենք իրական ու գործնական ազգասէրներ ենք, — վերստին կրկնենք «Պայքար»ին բառերը, — նոյն իսկ, եթէ կ'ուզենք, լաւ իմացուած կերպով Հայաստանին ծառայել, պէտք է այս հայութեան համար խորհինք ու գործենք, ոչ թէ առօրեայ պատահարներու եւ խնդիրներու մասին հոգ ու աղմուկ ընելով, այլ հիմնական ուղղութեամբ ու նպատակներով...»:

Վերջին բառերը մենք ընդգծեցինք: Ինչպէս կը նկատէք, «Պայքար» կ'ըմբռնէ, որ «առօրեայ պատահարներն ու խնդիրները», որոնց մասին մենք «հոգ» կը տանինք եւ որոնց շուրջ «աղմուկ» կը ստեղծենք, պարզ «նախանիւթեր» են, բայց երբեք այն ամբողջական կերտուածքը, որ կը կոչուի «հիմնական ուղղութիւն», «հիմնական նպատակ»:

Ռամկավարութիւնը «առօրեայ հոգ»երէն այս «հիմնական»ը ճարտարապետելու շնորհքը չունեցաւ սակայն: Զգալ, որ ինք «հիմնական»ին կը ձգտի խօսքով միայն, զայն գործով իսկ ժխտելով:

Ջուր է բացատրել, որ կարելի չէ ազգային ամբողջական ուղղութիւն մը գծել, երբ կը պակսին երկու հիմնական նախադրեալներ, — Հայաստան եւ Հայութիւն: Եթէ կուսակցութիւն մը գործօն կերպով չի ձըգտիր իր հայրենիքի ազատագրութեան իտէալին իր բովանդակ ժողովուրդի ճիգերով, — կը նշանակէ արդէն իսկ ձախողած է իր հիմնական ուղղութեան եւ հիմնական նպատակին մէջ:

Առանց Հայաստանի՝ հայութիւն չըկայ, ինչպէս որ առանց հայութեան՝ Հայաստան չկայ: Մարմնով տարագիր ըլլալ հայրենիքէն, այս չի նշանակեր հոգիով բաժան ըլլալ անկէ: Երկրաբնակ Հայը գաղթական Հայէն նուազ կամ աւելի իրաւունքներ եւ պարտականութիւններ չունի իր հայրենիքի նկատմամբ:

«Պայքար» այսպէս չի խորհիր:

«Եթէ Հայաստանի եւ Անդրկովկասի աւելի քան 2 միլիոն հայութիւնը իր ճամբան չի տեսներ, մենք չենք կրնար դուրսէն անոր ճամբայ ցոյց տալ»:

Աւելին.

«Դարձեալ, եթէ Հայաստանի այս կամ այն կողմէն վտանգ կը սպառնայ, եւ Հայրենիքի Հայութիւնը, իր պետական կազմով ու բանակով, ի վիճակի չէ ինքզինք պաշտպանելու, այս մասին ալ, հարկաւ, որքան մտահոգ ըլլանք, քիչ է: Պէտք է գիտնալ սակայն, որ ի՛նչքան ու ի՛նչ տեսակ զոհողութիւններու ալ յանձնառու ըլլանք, չենք կրնար երբեք դուրսէն Հայաստանի պաշտպանութիւնը հոգալ»:

Ու երբ կուսակցութիւն մը այսքան բացորոշ կերպով կը ժխտէ իր առաջնագոյն նպատակը, ապա ինքնին հասկնալի կը դառնայ այն յանցաւոր վերաբերումը, զոր ան երեւան կը բերէ ազգի կենդանի ուժերու համախմբումին եւ համագործակցութեան հրատապ հարցերուն մէջ:

Իբրեւ գործակից ուժ հայրենի իշխանութիւններէն մերժուած ըլլալով՝ Ռամկավարութիւնը դէթ գաղթաշխարհի մէջ գործակցութիւն չորոներ նոր ուժերու հետ, որովհետեւ այդ գործակցութեան կարիքը չի զգար: Ու չի զգար իրաւունքով:

Քանի դուրսէն «չենք կրնար ճամբայ ցոյց տալ Հայաստանի» ու «չենք կրնար երբեք անոր պաշտպանութիւնը հոգալ», այդ պարագային ինչո՞ւ կենդանի գործ դարձնել Հայաստանի դատը եւ ինչո՞ւ անոր շուրջ համախմբել հայութեան կենդանի ուժերը:

Իրաւացի է «Պայքար»:

Հիմնապէս տարբեր կը խորհի սակայն ռամկավար միւս օրկանը՝ «Ապագայ» (Փարիզ):

Իր Մայիս 29ի խմբագրականին մէջ անդրադառնալով հնարաւոր «վտանգ»ներուն, «Ապագայ» կը գրէ.

— » Ինչ որ պատահեցաւ 1917ին եւ 1920ին, կրնայ անգամ մը եւս պատահիլ, հայ ազգը մինակ ձգելով իր դժբախտ ճակատագրին հետ:

— «... Իբր ազգ անհրաժեշտ է խորհիլ նաեւ այն ամէն հաւանականութիւններուն վրայ, որոնք կըրնան իրականանալ անկախաբար կամ հակառակ մեր կամքին»:

— «Կարսը չմոռնանք, նոր Կարսի աղէտ մը կրնայ վերջին էջը դառնալ Հայոց պատմութեան»:

Այս «վտանգ»ներուն հաւանականութիւնը ընդունելով՝ «Ապագայ» ոչ թէ կը ժխտէր մեր պատասխանատուութեան բաժինը հայրենիքի պաշտպանութեան հարցին մէջ, այլ զայն մեր հոգերէն գերագոյնը կը հռչակէր.

— «Ազգային պաշտպանութիւնը կուսակցական հարց չէ, այն մէկն է այն սակաւաթիւ, բայց հիմնական պարտականութիւններէն, որոնց առջեւ ժողովուրդ մը պէտք է ներկայանայ մէկ ազգ՝ առաջնորդ ունենալով իր կազմակերպուած հոսանքները»:

Այսպէս ըմբռնելով հարցը՝ «Ապագայ» կ'առաջարկէր.

— «Պէտք է դադրին ներկայիս Հայաստանի մէջ գործադրուած նողկալի հաւատաքննութիւնները եւ արտասահմանի կազմակերպութիւններուն դէմ մղուած կոպիտ խաչակրութիւնները:

«Ինչ որ ալ ըլլայ ներքին կուսակցական թափթիփի անհրաժեշտութիւնը, որ առեն առեն կը մղէ Հայաստանի վարիչները անքաղաքավարութեամբ յարձակումներ գործելու Ռ. Ազատականութեան դէմ. ինչ որ ալ ըլլան պատճառները — փետրուարեան ապստամբութիւն, սիսթեմաթիկ խափանարար ընդդիմութիւն — որոնք իրարմէ կը զատեն Դաշնակցութիւնը եւ Հայաստանի կառավարութիւնը, ներէն առօր իրական պետին — ըլլայ ան Ամատունի կամ ուրիշ մը — կ'իյնայ նախաձեռնարկ ըլլալ հասկացողութեան մը համար վերոյիշեալ հոսանքներու լիտրներու հետ, հիմ ունենալով միակ նպատակ մը՝ ազգային ինքնապաշտպանութիւնը ամէն հաւանականութեան դէմ»:

Պարզ է, թէ ինչո՛ւ ռամկավար «Ապագայ» այսքան հիմնապէս կը տարբերի ռամկավար «Պայքար»էն:

Այլ են իր եղակէտները, ուստի եւ տարբեր՝ իր եզրակացութիւնները:

Հայաստանի դատը նաեւ գաղթաշխարհի մէջ կենդանի գործ հռչակելով, «Ապագայ» կը ձգտի անոր շուրջ համախմբել հայութեան բոլոր կենդանի ուժերը:

Եւ, ի հարկէ, արդարն ու անմերժելին այն է, ինչ որ կ'առաջարկէ «Ապագայ»:

Հայկական սփիւռքը անկարող է հայրենիքի փրկութեան հոգը ուրանալ, առանց ինքզինքը ուրացած ըլլալու:

Հայկական սփիւռքը իր նիւթական եւ բարոյական պատկառելի ուժերով կրնայ ոչ միայն վտանգուած հայրենիք մը փրկել, **այլ եւ կրնայ հայրենիք մը ստեղծել**, եթէ երբեք ԿԱՄԵՆԱՅ:

Աս ճշմարտութիւնները անկարելի է ուրանալ:

Բառերը իրենց իմաստը եթէ կորսնցուցած չըլլային, համարձակ պիտի ըսէինք.

— Այս ճշմարտութիւնները կարելի է ուրանալ՝ կա՛մ գիտակցաբար զոհողութիւններէ խուսափելով եւ կա՛մ յայտնապէս հայրենիքի դէմ դաւելով:

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՐԶԱՇԽԱՐՀ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՇՐՋԱՆԸ ՀԵԾԵԼԱՆԻՒՈՎ

Ամէն տարի, Յուլիս ամսուն մէջ, բացէք Ֆրանսերէն որ եւ է թերթ, դժուար մէջ թէ Փարիզ, պիտի գըտնէք մեծ մեծ խորագիրներով անհատնում մանրամասնութիւններ մարզական հսկայ կազմակերպութեան մը մասին:

Ամիս մը ամբողջ ոչ միայն Ֆրանսա, այլ նաեւ եւրոպական բազմաթիւ երկիրներ կը հետաքրքրուին «Թուռ տը Ֆրանս»ով:

Ընթերցողներէն շատեր ծանօթ են Ֆրանսայի շուրջ հեծելանիւով կատարուած այս մեծ մրցումին զանազան դրուագներուն: Գիտեն թէ այս տարի յաղթական ելաւ Ռոժէ Լափէպի, մինչ իր գլխաւոր մրցակիցը՝ Սիլվէր Մաէգ, լքեց մրցումը Պորտոյի մօտ:

Ֆրանսացի մըն է Լափէպի եւ զինուոր՝ այս միջոցիս: Բայց եթէ հաշուենք այս տարի իր մասնակցած մրցումներուն քանակը, պէտք է ըսել որ Լափէպի շատ աւելի եւ յաճախ հեծելանիւին վրայ է քան զօրանոցին մէջ...:

Թուռ տը Ֆրանսէն առաջ, իրիկուն մը Լափէպի, մրցումէ մը վերադարձին, ուշ կը մտնէ զօրանոց, առանց արտօնութեան: Հետեւանքը՝ ութ օր բանտ:

— Եթէ չահիս Թուր տը Ֆրանսը, կը ջնջեմ պատիժդ, կ'ըսէ իր պետը:

Լափէպի շահեցաւ, բայց առաջին օրերը ոչ ոք կը հաւատար թէ այս մարզիկը պիտի յաղթէր:

Յունիս 30ին 80 հոգի ճամբայ ելան Փարիզէն: Մրցումը միջազգային է: Բայց ամէն ուզող չի կրնար մասնակցիլ: Կազմակերպողը «Օթօ» թերթն է որ կը հոգայ ամբողջ մէկ ամիս մրցումին բոլոր մասնակցողներուն առօրեայ ծախքը: Գումարը մեծ է անշուշտ. մէկ միլիոն կ'ըսեն իրազեկներ, բայց «Թուր տը Ֆրանս»ը անգնահատելի միջոց մըն է «Օթօ»ին համար, թերթ ծախելու, ծանուցում առնելու:

Ֆրանսացի վազողները կազմակերպիչ թերթն է որ կ'ընտրէ, իսկ օտար մասնակցողները կը զատուին իրենց ազգային մարզական պատասխանատու մարմիններուն կողմէ: Այս տարի մասնակցեցան Ֆրանսացիներու կողքին, Իտալացիներ, Պելճիքացիներ, Գերմաններ, Հոլանտացիներ եւայլն:

Հեռաւոր Աւստրալիայէն անգամ հեծելանուորդ մը եկած էր մասնակցելու այս հսկայ մրցումին, որ կը բաղկանար այս տարի քսան հանգրուաններէ, ընդամէնը աւելի քան 4000 քիլոմեթր հեռաւորութիւն մը:

Բայց Աւստրալիացի մարզիկը առաջին հանգրուանէն իսկ, Լիլ քաղաքը չհասած, ստիպուեցաւ լքել մրցումը, այնքան դժուարին թուեցաւ իրեն Ֆրանսայի շրջանը:

Դժուարին է արդարեւ. մանաւանդ ակիզբները, եւ յետոյ լեռներու մէջ, ըլլան ատոնք Ալպեաններ, Իտալիոյ մօտ թէ Պիրենեաններ՝ Սպանիոյ սահմանակից:

Շատեր կիսատ թողուցին մրցումը եւ այնպիսի մարզիկներ՝ որոնք մեծ անուն ունին հեծելանիւի միջազգային մարզաշխարհին մէջ: 46 հոգի միայն վերջացուցին յաջողութեամբ եւ հասան Փարիզ, Յուլիս 25ին:

Ինչպէս ըսինք, մրցումը կը բաղկանայ քսան հանգրուաններէ: Այսինքն՝ մրցորդները ամէն օր կամ երկու օրը անգամ մը ճամբայ կ'ելլեն մէկ հանգրուանէն միւսը, մէկ քաղաքէն ուրիշ քաղաք մը, ուր կ'անցընեն գիշերը:

Ո՞վ է յաղթականը: Այն որ առաջինը կը հասնի քաղաք մը՝ օրուան յաղթականն է միայն: Բայց կը պատահի որ այդ յաղթականը ընդհանուր մրցումին առաջնորդը չըլլայ այդ օրը: Այսպէս, վերջին հանգրուանին մէջ, Քան - Փարիզ, Պելճիքացի մը առաջին եկաւ, բայց «Թուր տը Ֆրանս»ի ընդհանուր յաղթողը մնաց միշտ Լափէպի: Ուրիշ խօսքով, Լափէպի այն մրցորդն է, որ Փարիզէն ճամբայ ելլելով, ամբողջ Ֆրանսայի շրջանը ընելէ վերջ, Փարիզ հասած է ամենաքիչ ժամանակի մէջ: Աւելի ճիշդը, ամէնէն քիչ ժամանակ հեծելանիւին վրայ մնացած է:

Կ'ուզէ՞ք քանի մը մանրամասնութիւններ եւս, հասկնալու համար թէ որքան չահեցաւ Լափէպի:

Առաջին մրցանակը երկու հարիւր հազար ֆրանք էր: Բայց սխալ պիտի ըլլայ կարծել թէ այդ ամբողջ գումարը Լափէպիի գրպանը մտաւ:

Չէ՞ որ մրցումը միջազգային է: Մրցման ընթացքին միեւնոյն ազգին պատկանող մարզիկները արտօնուած են իրարու օգնել, այն մարզիկները՝ որոնք ազգային ներկայացուցչական խումբին մաս կը կազմեն: Շատ հաւանական է որ եթէ արկածներու միջոցին — իյնալ, անիւը պայթիլ եւ այլն, որոնք անխուսափելի են — իր ընկերները օգնած չըլլային Լափէպիի, այս վերջինը պիտի չկրնար յաղթել օտարներուն:

Ընդհանրապէս մրցորդներուն շահած դրամը կը բաժնուի խումբին բոլոր անդամներուն միջեւ հաւասարապէս: Այսպէս, Ֆրանսական յաղթական խումբին իւրաքանչիւր անդամ մը շահած եղաւ մօտ յիսուն հազար ֆրանք, 25 օրուան մէջ...: Ասկից դուրս, «Թուր տը Ֆրանս»ը վերջանալէ յետոյ, անոնք որ փայլեցան այս մրցումին մէջ, կը հրաւիրուին զանազան քաղաքներու մարզավայրերու մէջ մրցելու անգամ մը եւս իրարու հետ. բնական է, վճարում ստանալով: «Թուր տը Ֆրանս»ը շահաբեր է, բայց շատ քիչ մարզիկներու տրուած է յաղթել այն բազմաթիւ դժուարութեանց որոնք ճամբու վրայ, յաճախ իրարու ետեւէ, կուգան խոչընդոտ հանդիսանալ վազողներու ճիգերուն:

Պզտիկ գաղափար մը տալու համար մրցորդներուն անցած դժուարին ճանապարհներուն մասին, ըսենք որ մրցումին երկրորդ շաբթուն, մարզիկները անցան հռչակաւոր Կալիպիէին վրայէն, որ Ալպեաններու մէջ, Յուլիս ամսուան ընթացքին անգամ յաճախ ձիւնապատ, բարձր ճամբայ մըն է, ծովէն 2645 մեթր բարձր: Անոնք որ հեծելանիւ կը գործածեն, գիտեն թէ ինչքան յոգնեցուցիչ է զառիվեր ելլել:

Անշուշտ մարզանքի սիրոյն չէ որ հեծելանիւի ախոյեաններ կ'ուզեն մասնակցիլ այս հսկայ մրցումին: Ամէնէն կարեւոր խնդիրն է դրամ շահիլ: Արդէն փողի հարցը, ներկայ մարզաշխարհին մէջ այնքան կարեւորութիւն է ստացած որ, շատ անգամ, մարզական ոգին եւս տեղի կուտայ նիւթականին առջեւ:

Վ. ՍՈՒՐԷՆ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՍՈՒԼԻՍ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐԱՀԱՍՏԱՏՈՒՄԸ

—o—

Պելճիքայի վարչապետը, Վան Զէլանտ, քննութիւն մը կատարեց, վերջերս, մեծ պետութեանց մօտ, համաշխարհային տնտեսական մեծ խորհրդաժողով մը գումարելու մասին:

Համաձայն կատարուած պրպտումներուն եւ քննութիւններուն, անգլիական կառավարութիւնը տրամադիր է մասնակցելու համաշխարհային տնտեսական խորհրդաժողովի մը եւ գործակցելու միւս պետութեանց: Բայց, իր կարծիքով, որպէսզի այդ գործակցութիւնը յաջողութիւն ունենայ, անհրաժեշտ է որ խորհրդաժողովին մասնակցի ոչ միայն Ֆրանսան, այլ եւ Գերմանիան: Միւս կողմէ՝ Անգլիա փափաք կը յայտնէ որ տնտեսական զինաթափութիւնը կապուի սպառազինումի սահմանափակումին հետ: Այսինքն՝ պետութիւնները դադրին ոչ միայն տնտեսական պայքարէ, այլ եւ միանգամայն կասեցնեն իրենց սպառազինումը:

Ուրեմն, անգլիական նշանաբանը չէ. — Սպասել եւ տեսնել:

Ֆրանսայի ղեկավար շրջանակները բոլորովին համամիտ են եղած թէ անհրաժեշտ է միջազգային տնտեսական գործակցութիւն մը հաստատել: Անոնք հաւատացած են թէ Ֆրանսա չուզեր ինքնաբաւութեան քաղաքականութիւն մը վարել: Ֆրանսա, ըլլալով հանդերձ, Անգլիոյ եւ Միացեալ Նահանգներու նման, իր գաղթավայրերով՝ տնտեսական միաւոր մը՝ որ կրնայ ինքզինքը հոգալ տնտեսապէս, չի ցանկար այդ ուղղութեան հետեւիլ, եւ կը նախընտրէ միջազգային տնտեսական գործակցութեան մը ուժ տալ կամ մասնակցիլ անոր:

Գերմանիան կը թուի ամէնէն վերապահը: Ծանօթ է որ Տոքթ. Շախթ այցելեց Պելճիքա: Անոր, ինչպէս նաեւ Կէօրինկի հետ եղած տեսակցութիւնները Վան Զէլանտը եւ իր պաշտօնակիցները բերած են այն համոզման, որ Գերմանիա եւս տրամադիր է հրաժարելու ինքնաբաւութեան դրութենէն, եթէ իրեն ապահովուին որոշ տնտեսական եւ քաղաքական դիւրութիւններ: Այսպէս, ան կը ցանկայ, որ իրեն տրամադրուին երկար պայմանաժամերով մեծ վարկեր, իր

ԱԼԼԱՀ ՄԵԾ Է

»»»» ○ ««««

Ատիկա մեծագոյն պատիւն է, որուն կրնայ այր մարդ մը արժանանալ Արեւելքի մէջ: Պուխարացի կիներուն համար Էնվէր որ եւ է մէկը չէր, այլ սուրբ մը, Ալլահի կողմէ ղրկուած պատգամաւոր մը:

Էնվէր հասկցաւ թէ ինչ կը նշանակէր այս բացառիկ պատիւը: Անիկա խելօք որոշեց անգամ մը եւս իր բախտը փորձել, այսինքն հրաժարիլ Հնդկաստանը գրաւելու ծրագիրէն, բաժնուիլ պոլշեւիկներէն եւ ապստամբ Պասմաճիներուն օգնութեամբ՝ նոր պետութիւն մը հիմնել Կեդրոնական Ասիոյ մէջ: Անոր հմայքը այնքան մեծ էր, որ համայնավարներուն կողմէ նշանակուած Պուխարայի նախարարները անոր կողմը յարեցան ու պատրաստ էին անոր հետ մեկնիլ: Մի քանի օր յետոյ, բազմաթիւ ձիաւորներ քաղաքէն կը հեռանային: Էնվէր, Թուրք սպաներէ բաղկացած իր փոքր սպայակոյտով շրջապատուած, ինչպէս նաեւ պուխարացի նախարարները, Շիրապատի անապատը կ'երթային որսորդութեան համար: Օրերով, շաբաթներով Պուխարացիք անոնց վերադարձին սպասեցին, բայց ոչ Էնվէրը եւ ոչ ալ նախարարները վերադարձան:

Անապատին մէջ, Էնվէր հանդիպեցաւ Իպրահիմ բէկին, եւ մի քանի օր յետոյ Հէրաթ քաղաքը ապաստանած Պուխարայի Էմիրը զարմանալի լուր մը կը ստանար: Իպրահիմ բէկ, որ Հիսարի ամրացած դիրքերը պաշտպանած էր արդէն, հետեւեալ գրութիւնը ղրկեց անոր.

«Էնվէր փաշան 27 Թուրք սպաներով անապատը կը գտնուի. եթէ կ'ուզես կրնամ զայն գերի բռնել. սակայն Էնվէր փաշան կ'ըսէր թէ ինք իսլամութեան համար կը պայքարի: Ըսէ՛ ինծի, ո՛վ Էմիր, թէ ի՛նչպէս պէտք է վարուիլ անոր հետ»:

Էմիրը խելացի մարդ էր. անիկա գիտէր թէ աշխարհի մէջ չկար Մահմետական մը, որ Էնվէրի զինուորական փորձառութիւնն ու հերոսական խառնուածքն ունենար: Որոշեց ուրեմն օգտուիլ առիթէն եւ յատագային իր «Ճնշուած Պուխարայի ձայնը» գրքոյկին մէջ հետեւեալ տողերը գըրեց Էնվէրի մասին.

«Գրեցի Իպրահիմ բէկին, թէ Խալիֆային փեսան (Ծ. Խ.— Էնվէր Թուրք իշխանուհիի հետ ամուսնացած էր) ոչ միայն զինուորական փորձառութիւն ունէր, այլ եւ իսկական տաղանդ մըն էր այդ մարզին մէջ: Խնդրեցի ուրեմն Իպրահիմ բէկէն, որ պարտ ու պատշաճ պատիւներով ընդունի Էնվէր փաշան եւ ըսէ անոր որ եթէ կ'ուզէր պայքարիլ մեր դատին համար, մեր անսահման վստահութիւնը պիտի վայելէր»:

Այս հրամանը ստանալէ յետոյ, Իպրահիմ զինուորներ ղրկեց Էնվէրը գտնելու համար: Մեծ պատիւներով փաշան Իպրահիմ բէկին մօտ առաջնորդուեցաւ: Պատասխանելով իրեն ուղղուած հարցումներուն, Էնվէր ուրախութեամբ յայտարարեց թէ որոշած էր իր բոլոր ուժերը Մահմետականութեան տրամադրել: Ասոր վրայ փաշան բէկի բանակին գլուխն անցաւ:

Խորհրդային Միութիւնը ստիպուեցաւ իր լաւագոյն զօրքերն ու կարողագոյն սպաները ղրկել Թուրքեստան, Պուխարան պաշտպանելու համար: Հոն ղրկուեցան զօրավար Ֆրունզէն, ինչպէս նաեւ համբաւաւոր զօրավար Պուտիէննին: Էնվէր իր անկանոն զինուորներով 48 ժամ կռուեցաւ քաղաքին առջեւ եւ հակառակ անոր որ Ֆրունզէն յաջողեցաւ քաղաքը փրկել, շրջակայ երկիրը Էնվէրի ձեռքը անցաւ:

Էնվէրի պայքարը Թուրանի համար, ամբողջ երեք տարի տեւեց: Ապստամբութիւնը ջախջախելու համար բոլշեւիկներուն թափած բոլոր ջանքերը ապարդիւն կ'անցնէին: Պասմաճիներու մոլեռանդութիւնն ու Էնվէրի ռազմագիտութիւնը՝ պարտութեան կը մատնէին կարմիր բանակը:

Ասոր վրայ, Խորհրդային Միութիւնը որոշեց արեւելավայել կերպով գլուխ հանել գործը: Անիկա վճռեց նախ Էնվէրը մէջտեղէն վերցնել, ապա՝ Պասմաճիները: Այս պարտականութիւնը յանձնուեցաւ Թուրքեստանի Կէփէուին, որուն ամէնէն ճարպիկ գործակալը՝ Աղաբէկովը (հայազգի համբաւաւոր չեկիստ), տեղացի շրջավաճառի զգեստներ հագած անապատ գնաց, Էնվէրի սպայակոյտին թաքստոցը գտնելու համար: Աղաբէկով յաջողեցաւ հաստատել թէ Էնվէր, հազիւ քանի մը հարիւր Պասմաճիներով, Վաղշ - Սուրխաբ գետակին մօտ գտնուող Սարի Հիսար ովասիսը կը մնար: Պուտիէննիի խումբին պատկանող 3000 ընտրեալ ձիաւորներով՝ Պուխարացիի պէս հագուած, մեկնեցաւ անակնկալօրէն, Սարի Հիսարի վրայ իյնալու համար:

1922 Օգոստոս 4ին, Էնվէր փոշիի ամպ մը նշմարեց հորիզոնին վրայ: Անմիջապէս հեռադիտակը ձեռք առնելով՝ տեսաւ թէ ռուսական հեծելազօրքի խումբ մը կուգար:

— Ռուսնե՛րը, գոչեց Էնվէր, Ռուսնե՛րը...

Սպաները Էնվէրի մօտ փութացին: Խումբին զինուորական կանոնաւոր շարքը ոչ մէկ կասկած չէր թողուր, որ եկողները Ռուսեր էին: Թուրքերը իսկոյն իրենց ձիերուն վրայ նետուեցան:

«Պէտք է լեռները փախչիլ, կը պոռային, չենք կրնար այսքան մեծ ուժերու դէմ կռուիլ»:

Աֆղանիստանի լեռներուն գագաթները հեռուէն կ'երեւէին արդէն: Այնտեղ ապաստանելով, Էնվէր կրնար փրկուիլ: Սակայն անիկա արագօրէն ձի հեծաւ: Պասմաճիներուն սակաւաթիւ խումբը կռուի պատրաստուեցաւ: Անոր գործը պիտի ըլլար Ռուսերուն ճամբան կտրել, մինչեւ որ իրենց պաշտելի փաշան լեռը բարձրանար:

Երեսուն ձիաւոր սպաներ դաշտէն դէպի լեռը կը սուրային: Յանկարծ Էնվէր նշան կ'ընէ խումբին որ կանգ առնէ: Դիմացը, ծառերուն ետեւէն, մօխրագոյն ամպիկ մը կը բարձրանար ու դնդացիրի թիքթաքը կը լսուէր: Էնվէր ետ դարձ ընել տուաւ իր ձիուն: Հեռուէն կարմիր ձիաւորները կը տեսնուէին, որոնք մեծ ջարդ մը կուտային վերջին Պասմաճիներուն:

— Վերջերնիս հասած է, գոչեց Էնվէր, կ'ուզենք կռուելով մեռնիլ. զինուորական ենք, չէ՞...

Փաշային նայուածքը սպաներուն նայուածքին մէջ սուզուեցաւ:

(5)

(Շար.)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

պատրաստ արտադրութիւնները արտածելու կարելիութիւն, դրամներու կայունացում: Տնտեսական այս դիւրութիւններէն զատ, ան կ'ուզէ նաեւ քաղաքական դիւրութիւններ, — իր նախկին գաղթավայրերէն ոմանց վերադարձումը, Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին 16րդ յօդուածին վերացումը, — որ կ'երաշխաւորէ հաւաքական ապահովութիւնը — եւ արտասահմանի մէջ իր հպատակներու աշխատանքի պարագան:

Իտալիան կը կարծուէր թէ պիտի ընդդիմանայ գործակցիլ: Որովհետեւ Մուսոլինի իր ճառերուն մէջ միշտ վեր կ'առնէր ինքնաբաւութեան առաւելութիւնները, եւ այդ ուղղութեամբ մեծ ձեռնարկներ կատարած է ու դեռ կը կատարէ Իտալիան: Եւ սակայն, Հռոմի կառավարութիւնը եւս համաձայն է եղած մասնակցելու համաշխարհային տնտեսական խորհրդաժողովի մը եւ գործակցելու տնտեսական գետնի վրայ միւս պետութեանց, հրաժարելով ինքնաբաւութեան դրութենէն, եթէ, սակայն, իրեն տրուին մեծ փոխառութիւններ, որպէսզի կարենայ իր ներքին տնտեսութիւնը բարելաւել եւ Եթովպիոյ բնական հարստութիւնները շահագործել:

Սկանտինաւեան պետութիւնները եւ Պելժիա ու Հոլանտա կը ցանկան որ միջազգային առեւտրական փոխանակումին համար ընծայուի աւելի մեծ ազատութիւն մը, եւ կնքուին առեւտրական դաշինքներ, զորս հաւասարապէս օգտագործեն դաշնադիր կողմերը: Այդ մտքով է որ իրենց միջեւ դաշինք կնքած են Շուէտ, Նորվեկիա, Տանիմարքա, Ֆինլանտա, Հոլանտա, Պելժիա եւ Լիւքսէմպուրկ: Այդ դաշինքը կը նախատեսէ շարք մը միջոցներ՝ վերացնելու համար ապրանքափոխարինութեան արգելքները: Այսպէս՝ Պելժիա եւ Հոլանտա կը նուազեցնեն կամ կը վերցնեն բաժնեգուցակը (քոնթէնժան): Շուէտ, Նորվեկիա եւ Ֆինլանտա իրենց մաքսերը կը կայունացնեն ամենաքիչ սակագինի վրայ: Տանիմարքա կը մեղմացնէ տըվիզի իր դրութիւնը:

Հակառակ այս բարեացակամ տրամադրութիւններուն Վան Զէլանտ եւ իր գործակիցները կը խորհին, թէ անհրաժեշտ է լրացնել դեռ կարգ մը պայմաններ, հասնելու համար բաղձացուած արդիւնքներուն: Այսպէս, օրինակ, կը խորհուի թէ Գերմանիա պիտի հարկադրուի արժեզրկել մարքը: Ռայխին վարկեր պիտի բացուին, վերահաստատելու համար անհրաժեշտ ոսկի փոխարժէքը: Այն երկիրները որոնք կ'ապրին փակ տնտեսութեամբ, միայն աստիճանաբար պիտի կարենան վերադառնալ դէպի ազատ դրութիւն մը: Այդ երկիրներուն համար եկամտային շրջանը կապուած պիտի ըլլայ մեծ դժուարութեանց: Ոսկի ունեցող պետութիւնները պիտի փափաքի՞ն զայն փոխ տալ ցնցուած տնտեսութեան տէր պետութիւններուն: Ամէն առանձին պարագայի համար պէտք պիտի ըլլայ գնահատել դէպի բնականոն դրամական շրջանի մը անցնելու կարելիութիւնները, քանի որ երկիրներու մեծ մասին միջեւ — այն երկիրները, անշուշտ, որոնք տըվիզի հսկողութիւն կը կիրարկեն — գոյութիւն ունի ներքին գիներու մեծ տարբերութիւն, իսկ դրամը,՝ գործնականօրէն, կրկնակի սակ: Միայն Աւստրիոյ մէջ կացութիւնը ամբողջովին լաւացած է, քանի որ շիլլինկը մէկ արժէք ունի թէ երկրին ներսը եւ թէ երկրէն դուրս: Պելժիա միակ պետութիւնն է որ հաւատարիմ մնացած է ոսկի դրամանիշին, ու կը ցանկայ որ բոլոր երկիրները վերադառնան նոյն դրամանիշին: Բայց, ատիկա կարելի պիտի ըլլայ միայն այն ատեն, երբ բոլոր երկիրներու տնտեսական կացութիւնը լաւանայ:

Ընդհանուր գիծերով այս է այն արդիւնքը, զոր տուած է Վան Զէլանտի քննութիւնը: Հարկ է քննել նաեւ Ռուսիոյ եւ Ճափոնի կացութիւնն ու տրամադրութիւնը, վերջնական եզրակացութեան մը գալու համար: Պելժիայի վարչապետը, սակայն, վստահ է թէ տնտեսական զինաթափումի եւ ազատ փոխանակութեան քաղաքականութիւն մը չի կրնար իրականանալ՝ առանց Մ. Նահանգներու հովանաւորութեան: Դատելով Վան Զէլանտի յայտարարութիւններէն, — զորս ըրաւ Ամերիկայէն վերադառնալէ վերջ — ան հաւատալիք ստացած է թէ պիտի ունենայ այդ հովանաւորութիւնը:

Այժմ կը մնայ տեսնել թէ Վան Զէլանտ ի՞նչպէս պիտի գործադրէ իր ծրագիրը, — բոլոր պետութեանց ընդհանո՞ւր գործունէութեամբ մը, թէ մասնակի բանակցութիւններու ճամբով՝ մեծերու միջեւ:

Նկատի ունենալով որ շատ մը մեծ ու բարդ խնդիրներ կան, հաւանական կը նկատուի որ Պելժիայի վարչապետը իր աշխատանքը տանի աստիճան առ աստիճան՝ հետզհետէ լուծել աշխատելով դժուարութիւնները:

ՄԱՍՆԱԳԷՏ

ՄԵՐ ԿՈՐՈՒՍՏՆԵՐԸ

ՍԱՄՈՒԷԼ ՍԱՀԱԿԵԱՆ

Յուլիս 10ին Համատանի մէջ (Իրան) մեռած է ընկեր Սամուէլ Սահակեան, խոր վիշտ պատճառելով գաղութին:

Թէհրանի «Ալիք»էն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները, հանգուցեալին գործունէութեան մասին. —

Թէեւ հանգուցեալ վերջին երկու-երեք տարիները քաշուած էր հասարակական անմիջական գործունէութիւնից, սակայն երեւակայել Համադանը առանց Սամուէլի, որ մօտ 25 տարի ղեկավարել էր համայնքի ազգային եւ դպրոցական կեանքը, բաւական դժուար է:

Սամուէլ Սահակեանը (Շէյխ Սամուէլ) ծնել է Համադանում 1881 մարտ 19ին: Երկու տարեկան հասակում կորցնելով հօրը, մնացել է մօր խնամքին:

Իր նախնական եւ ապա միջնակարգ կրթութիւնը ստացել է Ամերիկեան դպրոցում, որ եւ փայլուն կերպով աւարտել է 1899ին: Աւարտելուց յետոյ մտել է ծառայութեան Շահնշահի դանձատան Համադանի բաժանմունքը եւ փոքր ընդմիջումով բարեխղճօրէն ծառայել է մինչեւ 1931:

Առաջին անգամ մտել է հասարակական ասպարէզ 1908ին, որպէս հոգաբարձու եւ կապուած է մնացել հասարակական գործին մինչեւ իր մահը: Համադանում եւ այլուր նա յայտնի էր «շէյխ» տիտղոսով, մանաւորապէս օտարների մօտ, որոնք նրան տըւել էին այդ պատուաւոր տիտղոսը, որպէս Համադանի Հայերի մեծի, առաջնորդի եւ ղեկավարի: Եւ իրօք, Համադանում չի եղել հասարակական կամ քաղաքական բնոյթ կրող մի խնդիր, որին մասնակցած չլինէր շէյխ Սամուէլ: Ուրմիայի եւ Սալմաստի բազմահազար գաղթականների տեղաւորման եւ պարենաւորման գործում մեծ դեր է կատարել, եղել է ընդհանրապէս բոլոր եկւորների պաշտպանը եւ հովանաւորողը, դրա համար էլ հալածուել է եւ տուժել իր պաշտօնով:

Ազատ ժամերին զբաղւում էր գրականութեամբ, գրում էր ոտանաւորներ, թղթակցում իրանահայ թերթերին, ինչպէս եւ «Յառաջ», «Հայրենիք» եւ «Հայ Սիրտ» թերթերին: Ունի հայրենասիրական բովանդակութեամբ բաւականաչափ ոտանաւորներ, որոնց մէջ պայքարում է թուլամորթութեան եւ վախկոտութեան դէմ, կոչ է անում յամառօրէն պայքարելու յանուն վերջնական նպատակի:

Թաղումը կատարուեց Յուլիս 13ին մեծ հանդիսաւորութեամբ. եկեղեցին լիքն էր համայնքի անդամներով, որոնք անձնական գործերը թողած՝ շտապել էին իրենց յարգանքը մատուցանելու հանգուցեալին եւ մխիթարելու նրա վշտահար հարազատներին:

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ, 4 Օգոստ.— Զգալապէս կը շեշտուի արաբ եւ հրեայ համաձայնութեան մը անհրաժեշտութիւնը Պաղեստինի բաժանման դէմ: Այս օրերս հրեայ վարիչ դէմքեր անպաշտօն կերպով բանակցութեան մէջ են Էմիր Ապտուլլահի հետ: Մանրամասնութիւններ կը պակսին: Սա որոշ է թէ հրեայ եւ արաբ ղեկավարներ կը ջանան ետ մղել Արքայական Յանձնաժողովի առաջարկ-ծրագիրը, այժմ բաւականանալով հոգատարութեամբ: Սակայն յայտնի չէ թէ ներգաղթը ի՞նչ չափով պիտի կրնայ սահմանափակուիլ: Ամիսը հազար հրեայի մուտքը տհաճութիւն կը պատճառէ արաբական շրջանակներուն, իսկ հրեաները աւելին կ'ուզեն ձեռք բերել:

⁂ Արաբական մամուլին մէջ ակնարկներ կ'ըլլան թէ Մուսոլինի ինչո՞ւ միջոցներ ձեռք չառներ պաշտպանելու համար արաբական դատը Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ, քանի որ քրիստոնեայ սրբավայրեր կան, որ կրնան վտանգուիլ հրէական վարչութեան ձեռքին տակ:

⁂ Քանի մը օրեր առաջ Լիֆթայի մուխթար Նաճարը մահափորձի ենթարկուեցաւ անծանօթի մը կողմէ, երբ հին քաղաքի մզկիթէն կ'ելլէր: Ծանր վէրքեր ստացած ըլլալով, փոխադրուեցաւ գերմանական հիւանդանոցը, ուր այցելութեան գացին Ռաղըպ պէյ Նաշաշիպի եւ Ազգ. Պաշտպանութեան կուսակցութեան վարիչ դէմքերը: Մուխթարը, 60 տարեկան ծերունի մը, որոշ դեր ու դիրք ունի արաբական շրջանակներու մէջ:

⁂ Պաղեստինի Արաբները հետաքրքրութեամբ կը սպասեն այս օրերս գումարուելիք արաբական համաժողովին, որ տեղի պիտի ունենայ Դամասկոսի մէջ: Հոն ի մէջ այլոց պիտի քննուի Պաղեստինի բաժանման հարցը: Այս հաւաքոյթին մէջ պատուիրակներ պիտի ունենան արաբական բոլոր երկիրները:

⁂ Անգլիացի ոստիկաններ կը հսկեն Երուսաղէմի հին քաղաքամասին վրայ որ շրջապատուած է պարիսպներով:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀԱՅԵՐԷՆԸ ՅՈՒՆԱՀԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

«Նոր Օր»ի մէջ կը կարդանք. —

Անցեալ շաբաթ Ազգ. Կեդր. Վարչութեան կողմէ Պ.Պ. Հ. Ֆէսճեան եւ Գ. Լազեան Կրթական Նախարար Պ. Եորղաքոփուլոսին ներկայանալով յանձնեցին յուշագիր մը, ստորագրուած Առաջնորդին կողմէ, որով կը խնդրուի հայ վարժարաններուն մէջ թոյլատրել շաբաթական տասնեւհինգ պահ հայերէնի ուսուցումը: Անհրաժեշտ բացատրութիւններ լսելէ յետոյ, Պ. Նախարարը յայտնած է. — «Պատրաստուած հրահանգը հայ վարժարաններու մասին կ'արտօնէ հայերէն լեզուով ուսուցում շաբաթական վեց պահ եւ վեց պահ ալ ծրագրէն դուրս»: Պ. Նախարարը մակագրելով յուշագիրը, ղրկած է Նախակրթարաններու բաժնին տնօրէն Պ. Իմվրիլիսին, որ իր կարգին լսած է պատուիրակներու բերանացի բացատրութիւնները եւ խոստացած է քննել ներկայացուած խնդրանքը:

— Նոյնպէս, անցեալ շաբաթ, Ներքին Նախարարութեան դիմած են Պ.Պ. Հ. Ֆէսճեան եւ Գ. Լազեան, խնդրելով քանի մը շաբաթներ առաջ, հպատակութեան, զինուորագրական եւ նուֆուսի խնդիրներու մասին ներկայացուած յիշատակագրին պատասխանը: Պ. Նախարարը պատասխանած է թէ կարգադրութեան մը համար դեռ պէտք է սպասել, որովհետեւ անհրաժեշտ է մասնաւոր օրէնք մը պատրաստել:

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Կ. ԽԱՉԻ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԻՍԻ - ԼԷ - ՄՈՒԼԻՆՕ, 9 Օգոստոս («Յառաջ»).— Կիրակի օր տեղի ունեցաւ Կ. Խաչի դաշտահանդէսը, Մէօտոնի անտառին մէջ: Թէեւ օդը ամպոտ էր առտուն կանուխէն, բայց հայրենակիցներ խումբ խումբ կը դիմէին դէպի անտառը: Թիւրիմացութեան մը պատճառաւ ճաշ չունէին, որով երիտասարդները զրկուեցան եւրոպական պարերէ: Գեղարուեստական բաժինը ճոխ էր, շնորհիւ ուսուցչուհի Օր. Ավճեանի. մեներգ, խմբերգ, արտասանութիւն եւ հայկական շուրջպարեր: Երգեցին նաեւ ՊՊ. Խաչիկ Փաստրմաճեան, Հ. Հանտալեան եւ արտասանեցին Պ.Պ. Եղիա Սերոբեան՝ Ա. Ահարոնեանի «Մասիս»ը, Ս. Միսաքեան՝ Զարենցի «Հայաստանին» եւ Ա. Ահարոնեանի «Կոյր աշուղը»:

Այս տարի մասնաւոր բանախօս չէր հրաւիրուած: Աճուրդի դրուեցաւ ողջ նապաստակ մը, որ նուիրուած էր խաչուհի Վրժուհի Գալիկեանի կողմէ: Բոլոր ներկաները գրեթէ անխտիր կը մասնակցէին, մանաւանդ Պ.Պ. Գ. Տատուրեան, Գր. Սինաբեան եւ Գաբրիէլ Պալապանեան, որ շահեցաւ նապաստակը 311 ֆրանքի բարձրացնելով: 10 ֆրանք ալ նուիրեց Կ. Խաչին:

Ապրի՛ք հայրենասէր երիտասարդներ, որ գիտէք քաջալերել Կ. Խաչը: Տեղի ունեցաւ նաեւ Կ. Խաչի վիճակահանը, որուն բոլոր առարկաները նուիրուած էին խաչուհիներու կողմէ:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՄԱՄՈՒԼ

ՀՈԳԵԴԱՐՁ

Սելանիկի «Հորիզոն»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (1 Օգոստոս). —

— «Մահամերձները երբեմն հոգեդարձ կ'ունենան: Եւ եթէ անոնց ճակատագիրը «դամբանի մրուրով» չէ գրուած, կ'ապրին երկար ժամանակ: Որովհետեւ, իրապէս, ածուխին կեանք տուողը նախախնամութիւնն է, կ'ըսէ արեւելեան իմաստութիւնը: Եթէ Աստուած ուզեց — կը հաւատայ ժողովուրդը — հիւանդը, մահամերձը, գերեզմանին դռնէն ալ ետ կը վերադառնայ:

Հոգեդարձ ունի այսօր Ռամկավար Ազատական Կուսակցութիւնը: Այդ Կուսակցութեան գո՛նէ որոշ մէկ հատուածը, — ամէնէն կենսունակը, որ երիտասարդական տարրն է: Կը յիշէք որ աւելի քան տասը տարի առաջ, այս կուսակցութիւնը, իր իսկ յայտարարութեամբ ինքնասպան հռչակեց ինքզինքը քաղաքական գետնի վրայ: Ինքնասպան հռչակեց, բայց չմեռաւ ֆիզիքապէս: Այլ ատկէ աւելին քարշ տուաւ գոյութիւն մը, որ աւելի ստրկային համակերպում մըն էր օրուան իրերուն ու պայմաններուն հանդէպ: Եւ իր շուար ու մինակ վիճակին մէջ ունեցաւ սայթաքումներ, որոնք հայ կեանքը պղտորեցին տարիներով: Ու տեղ տեղ կը շարունակեն պղտորել տակաւին:

Հանդիսաւոր ինքնասպանութեան այդ Թուականէն ասդին Ռ. Ա. Կուսակցութիւնը իր ներկայութիւնը զգալի դարձուց ներքին, քանդիչ պայքարներու մէջ եւ առանձնապէս ճակատ յարդարեց մեծագոյն հայ ազգային կազմակերպութեան՝ Դաշնակցութեան դէմ: Տարիներ տեւեց այս եղերական կացութիւնը, որմէ այնքան դառնօրէն տուժեց տարագիր հայ ժողովուրդը: Եւ զգաստութեան ամէն կոչ, ամէն դիմում, հաշտեցողութեան ամէն ձեռնարկ ու աշխատանք կորսուեցաւ շղթայազերծուած պայքարի ժխորին մէջ: Հայ կեանքը դարձաւ դժոխք եւ մարդիկ, որոնք ա՛յլապէս կրնային օգտակար ըլլալ այս ժողովուրդին, մասնաւորաբար մտահոգուելով անոր ապագայով, անոր գլխուն վերեւ կախուած վտանգներով, իրենց ուժերը սպառեցին աւերիչ պայքարներու մէջ: Դաշնակցութիւնը ուզեց ձեռք երկարել Ռ. Ա. Կուսակցութեան, բայց մերժումի հանդիպեցաւ: Ձիթենիի ճիւղը դարձաւ մարտահրաւէրի ձեռնոց եւ ներքին իրերակերութիւնը շարունակուեցաւ:

Աւելի չենք ուզեր գրել այս մասին եւ չենք ուզեր քրքրել երէկուան ցաւերը, երբ կը տեսնենք այսօր, որ հոգեդարձ ունի Ռ. Ա. Կուսակցութիւնը եւ կը գտնուի նոր կեանքի մը սեմին վրայ: Յանուն այդ կուսակցութեան ազգային-քաղաքական վերածնութեան, անհրաժեշտ է հողին խորերը թաղել ողբերգական երէկը եւ ձգել, որ այլեւս վաղուան Պատմութիւնը ըսէ իր խօսքը այդ մասին:

Ռ. Ա. Կուսակցութիւնը նոր էջ մը պիտի բանայ ի՛ր սեփական պատմութեան մէջ, եթէ երբեք իր ծոցին մէջ դերակշռէ՝ քաղաքական նոր ու առողջ գործունէութեան մը անհրաժեշտութիւնը բանաձեւող տարրը: Երեւոյթները, բարեբախտաբար, բարենշան են այս տեսակէտով: Հայ ժողովուրդի քաղաքական ու ֆիզիքական ապահովութեան մտահոգութեամբ համակուած այդ տարրը, որ վճռական կեցուածքով մը բոլորուած է այժմ Փարիզի «Ապագայ» թերթը ներկայացնող հոսանքին շուրջը, ապահովաբար պիտի յաջողի արժեցնել իր այդ մտահոգութիւնները եւ դառնալ՝ նոր ձգտումներով վերածնելու ճամբուն վրայ գտնուող Ռ. Ա. Կուսակցութեան առողջ ու կենսունակ կորիզը:

Եթէ անցեալը փորձառութիւն կը նշանակէ եւ ապագան — մեր եղերաբախտ ներկային վրայ բացուելիք ապագան — արթնամտութեան հրաւիրակն է բոլոր Հայերուն համար, ապա ուրեմն, սիրտ, միտք, ոգի եւ զգացում ունեցող ոչ մէկ հայ ռամկավար պիտի ուզէ հեռու մնալ՝ քաղաքական փրկարար հասունութեամբ մը բնորոշուող Փարիզի կորիզէն: Ընդհակառակն պիտի աշխատի իր կարգին, որ այդ կորիզը դառնայ՝ իրեն համար գործունէութեան նոր ուղի որդեգրած Ռ. Ա. Կուսակցութիւնը ամբողջովին »:

ՕՐ. ՆՈՒԱՐԴ ԱՍԼԱՆԵԱՆ
եւ
ԱՐԱՄ ՊԱՍՄԱՃԵԱՆ
Ամուսնացած

Փարիզ 7 Օգոստ. 1937

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՄԵՐ ՏՈՒՆԵՐԷՆ ՆԵՐՍ: Գրեց՝ Արտաւազդ Արք., Առաջնորդական Տեղապահ Հալէպի: 1937, Հալէպ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (431)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» ○ ««««

Որբեւայրի հարսի մը հե՞տ: Այս միտքը շատ ալ դուր չեկաւ Առիւծ Գեւոյին: Սրտովի չէր: Ինչո՞ւ համար որբեւայրի հարս մը. փառք Աստուծու, դեռ ինք առոյգ տղամարդ մը, ուժը, կարողութիւնը տեղը, ալ որբեւայրը՞ս որն է, մտածեց Առիւծ Գեւօն: Տասնըութը, քսան տարեկան կոյս աղջկան մը հետ կ'ամուսնանայ, հինգ վեց տարիէն երեք չորս զաւակներ կ'ունենայ, օճախը կը շէննայ, երեխաները ծունկերուն վրայ առած՝ կը խաղցնէ: Երբ երեկոները դաշտի աշխատանքէն տուն կը վերադառնայ, օրուան աշխատանքէն յոգնած ու քրտնած, զաւակներուն մայրը տան շէմքին վրայ կը դիմաւորէ զինք, պղնձէ թասով թանը սէմ կուտայ, երեխաներն ալ զինք կը շրջապատեն, «պապօ, պապօ» կանչելով:

Առիւծ Գեւօն ձեռքը աչքին տարաւ ու արցունքոտ աչքերը սրբեց: Ա՛խ, Հայաստանը մէկ մը ազատուէր:

———

Իսվէր Ռուպէն մինչեւ մթնշաղը պահեց հիւրերը: Երբ հայդուկները երեկոյեան ընթրիքէն վերջ մեկնեցան դէպի Մոկս, ամէն մէկու շալակը ծանրաբեռնուած էր նոր բեռով մը:

— Տեսնես ի՞նչ է տոպրակիս մէջինը, — կը հարցնէր Թոփալ Սատոնան, — շատ ծանր է:

— Խելքդ սիրեմ, ծօ, ինչ պիտի ըլլայ, մէկ մը ձեռքով տնտղէ՝ կը հասկնաս, հրացանի խողովակներ են, փամփուշտ, շոռ ու ցաւ: Վա՜խ, մէջքս կոտրեցաւ, է՛ն ծանր տոպրակը ինծի բաժին հանեցին. հէչ տարիքիս պատիւ տուող չկայ... Ես ձեր բոլորին ալ...

— Հա՛, տեղը գայ երիտասարդ ես, կարդուիլ կ'ուզես, բեռ շալկելու որ գայ...

— Ծօ՛, ձէնդ...

Լեւոնը, Ղարիպը ու Բոլսեցի վալադը առաջ ինկած՝ խոշոր քայլերով կ'իջնէին Հառինջի ձորն ի վար: Տղաքը կը հետեւէին անոնց, երբ հեռուէն լսուեցաւ Դէմկոռի շներու հաջոցը: Առջեւէն գնացողները կանգ առին: Խումբը եկաւ հասաւ անոնց:

— Տղաք, զգուշութեամբ պէտք է անցնել, ոչ Դէմկոռ եւ ոչ ալ Հառինջ կանգ պիտի առնենք: Ոտքերնիդ քիչ մը բարձրացուցէք: Պէտք է լոյսը չբացուած՝ Ամենափրկիչ վանքը հասնիլ: Հանգչելու ուրիշ տեղ չունինք:

Հառինջի ձորի մէջէն փոքր գետակ մը կ'անցնէր: Այդ գետակը ձորի երկու կողմերէն վազող առուներէն ուռճելով կ'երթար կը միանար Մոկսի գետին. ճանապարհը այդ գետակին մօտէն կ'անցնէր, Դէմկոռ, Խաչենց եւ Հառինջ հայկական գիւղերու մէջէն անցնելով: Խումբը բնականաբար ստիպուած էր գիւղերուն մօտենալու պարագային ճանապարհէն շեղիլ ու շրջան մը ընելով գիւղի վերէն կամ վարի կողմէն անցնիլ:

Սովորական բեռներէն զատ, շալկած տոպրակները սաստիկ յոգնեցուցած էին հայդուկները: Ամբողջ գիշերը քալելէ վերջ, մեծ դժուարութեամբ հասան Ամենափրկիչ վանքը, երբ լուսաստղը արդէն մէկ նիզակաչափ բարձրացեր էր արեւելքէն:

Բակի մէջ գտնուող հօտաղներէն մէկը առաջնորդեց խումբը վերի յարկը:

— Օրհնեա ի Տէր, տէր հայր,— ըսելով խմբով երկրորդ յարկի մեծ սենեակ մը մտաւ Լեւոնը:

— Աստուա՛ծ..., — ու ծերունի քահանան առանց շարունակելու, զարմանքով նորեկներուն նայեցաւ, — աս ինչպէս խապար է...

— Շարունակէ, տէր հայր, շարունակէ, հայ քրիստոնեաներ ենք, — ծիծաղելով մօտեցաւ ու քահանայի ձեռքը համբուրեց Լեւոնը, մինչ հայդուկները փէսերնին վար առած՝ կարգով կը մօտենային պատկառելի ծերունիին ձեռքը համբուրելու:

Ամենափրկիչ վանքի վանահայրը կը համարուէր քահանան, ութսունըհինգ տարեկան, ձիւնի նման ճերմկած մազ ու մօրուքով նահապետ մը, որ սենեակի բաց պատուհանի առջեւ նստած՝ առաւօտեան աղօթքը կը մրմնջար:

— Ալ օյին մնա՞ց որ խաղաք կառավարութեան գլխուն, — չորս բոլորը շարուած տղոց վրայ հայեացք մը դարձնելով, քմծիծաղով մը ըսաւ տէր հայրը, — Աստուած, էս յեղափոխականներդ, ինչ որ սատանայ, ամէն ձեւի կը մտնաք...

— Հարկը այդպէս կը պահանջէ, տէր հայր: Այս կողմերը ի՞նչ կայ չը կայ:

— Սաղութիւն, որդի:

— Տէր հայրը ո՞րտեղ է...

— Ծօ տղայ, — հօտաղին պատուիրեց քահանան, — դնա Գաբրիէլը կանչէ

Գաբրիէլը ծերունի քահանայի զաւակն էր, նոյնպէս քահանայ: Քիչ անցած սենեակէն ներս մտաւ պարթեւ հասակով, յիսունոց մարդ մը, գեղական շորերով, արեւէն խանձուած դէմքով: Տէր Գաբրիէլ հազիւ ներս մտած, ուրախ բացագանչութեամբ վազեց Լեւոնի մօտ:

Գալուստդ բարի, երկու շաբաթ առաջ Պիծան գրած էր, որ մեր կողմերը պիտի անցնիս: Աչքս ջուր կտրեցաւ՝ ճամբադ սպասելով: Հայր, մեր պարոն Լեւոնն է...

— Հա՞, անունդ լսած էի, տղաս, փառք Աստուծու, աչքովս ալ տեսայ: Անօթի կը լինէք, Գաբրիէլ, ձեռաց բան մը պատրաստել տուր:

Նախաճաշէն վերջ, մինչ հայդուկները երկնցան հանգստանալու, Լեւոնն ու տէր Գաբրիէլը առանձնացան վանքի խուցերէն մէկուն մէջ:

— Ասոնք, — մատով պարկերը ցուցնելով ըսաւ Լեւոնը, — մէկ երկու օրէն Սուրս պէտք է փոխադրել, Հառինջի, Խաչենի շալակաւորները կանչել տուր, ինքդ ալ կ'առաջնորդես:

— Շատ լաւ:

— Բէկը ի՞նչպէս է:

— Ամէն տարուան նման, պարապ ժամերուն նստած աւետարան կը կարդայ: Վերջերս վանքի մէկ արտը գրաւեց որպէս թէ ժամանակաւոր կերպով: Ձայն չհանեցինք:

— Լաւ ըրիք, չարժէ ատոր համար խնդիր հանել: Եղա երթալու է հետը, պէտքական մարդ է: Աչկանցի եւ Տրտեցի քօչարները այս տարի նորէն ժողովուրդին նեղութիւն կուտա՞ն:

— Ահա, մինչեւ այստեղ հասցուցին, — ու տէր Գաբրիէլը ցուցամատը կոկորդին տարաւ, — նորէն մեր կողմի ժողովուրդը, Մուրթուլլահ բէկի ազդեցութեան շնորհիւ, համեմատաբար հանգիստ է: Բայց Կառկառի խեղճ հայութեան նեղութեանը չափ ու սահման չկայ. ամէն օր ալան թալան: Տրտեցի քրտեր անցեալ շաբաթ իջեր են Խնձորուտի կելին, ու Հալսի տաւարը քշեր տարեր են... Խեղճ Հալսեցիները, արդէն քանի մը տուներ, հիմա վզերնին ծռած, ձեռքերնին ծոցերնին մնաց:

— Լաւ, ինչպէս կ'երեւի, այս անգամ Տրտեցիներու հետ հաշիւնիս կը փակենք, իսկ Ալկանցիները՞:

— Է՛հ, պարոն Լեւոն, սատանի ճուտեր երկուքն ալ, մէկուն անունը Սլիկ, մէկէլինը Պլիկ, տասը նալլէթ Սլիկին ալ, Պլիկին ալ...

— Տէր հայր, խմբի ներկայութեան մասին ոչ մէկ խօսք: Վերադարձիս՝ գիւղերու գործադիրները կը հաւաքես հոս, կը խօսինք տեղական խնդիրներու մասին: Գէորգէն լուր կա՞յ:

— Լսածիս Կառկառէն Կարճկանի կողմերը անցած է:

— Այս շրջանի գործերը ի՞նչ վիճակի մէջ են: Խուզարկութիւններ եղա՞ն:

— Չէ, մենք այդ փորձանքէն ազատեցանք: Մարթուլլահ բէկը վրան առաւ զէնքերը հաւաքելու գործը:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐՈՒ ՎՏԱՐՄԱՆ վէճը կը շարունակուի Անգլիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ։ Անգլիական կառավարութիւնը կը խորհի ուրիշ գերման թղթակից֊ներ ալ հեռացնել Լոնտոնէն։ Իսկ Պերլին որոշած է վտարել ոչ միայն «Թայմզ»ի թղթակիցը, այլ եւ ուրիշներ որ կասկածելի կը համարուին։ Հաւանական է որ մաքրագործում կատարուի բոլոր օտար թղթակիցներուն մէջ, հակահիթլերականները երեւան հանելու համար։

ԱՆԳԼ. ԲԱՆԱԿԻՆ ԶԻՆՈՒՈՐ ճարելու համար, պատերազմական նախարարութիւնը արմատական փոփոխութիւններ մտցուց, առանց սպասելու խորհրդարանին վաւերացման։ Այսուհետեւ բանակը տեսակ մը ապարէզ պիտի համարուի, եօթը տարուան համար կամաւոր գրուած զինուորները պիտի կրնան նորոգել պայմանագրութիւնը եւ ցկեանս հանգստեան թոշակ պիտի ստանան, 21 տարի ծառայելէ վերջ։ Պահեստիններն ալ պիտի կրնան զինուորագրուիլ իբրեւ կամաւոր, քանի որ պարտաւորիչ զինուորութիւն չկայ Անգլիոյ մէջ։

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ Իրաքի տաղաւարը բացուեցաւ առջի օր։ Շէնքը ունի 40 մեթր բարձրութիւն եւ իր ճարտարապետական յղացումով կը յիշեցնէ Բաբելոնի չքեղ պալատները։

ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ մէջ կռիւ մը ծագեցաւ օգոստ. 10ին, Թուրքերու եւ Ալեւիներու միջեւ։ Վիրաւորուեցան ութ հոգի, որոնց մէկը ծանրապէս։ Ոստիկան զօրքը միջամտելով վերահաստատեց բարեկարգութիւնը։

ՍՈՒՐԻՈՅ ԵՒ ԼԻԲԱՆԱՆԻ միջեւ կատարուած բանակցութիւնները՝ հասարակաց շահերու մասին՝ վերջացան յաջողութեամբ։ Իւրաքանչիւր պետութիւն իր մաքսային ազատութիւնը կը վերստանայ եւ ամբողջովին պիտի գանձէ մաքսատուրքէն իրեն ինկած բաժինը։

ԼՈՆՏՈՆԻ ՕԴԱՅԻՆ պաշտպանութեան մասին ռազմափորձեր կատարուեցան, հաստատուեցաւ թէ պաշտպանութեան միջոցները ազդու են 80 առ հարիւր համեմատութեամբ։ Գիշերային յարձակումի մը ատեն, 176 «թշնամի» ռմբաձիգ օդանաւեր յարձակեցան քաղաքին վրայ, բայց հինգէն մէկը հազիւ իր նպատակին հասաւ, 254 սրընթաց օդանաւերու դիմաց։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ փարիզի բոլոր ընկերները 12 Օգոստոս, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին 6, Ave. d'Italie սրճարանին վերնայարկը։

ՕՐԱԿԱՐԳ՝ Շրջ. ժողովի օրակարգի քննութիւն։

ՇԱՎԻԼԻ «Արղութեան» խումբի ժողովը 13 Օգոստոս, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական ճաւաքատեղին։

ԻՍԻ ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈյի «Զաւարեան» կոմիտէի «Վռամեան», «Մուրատ» եւ «Մջօ» խումբերու ժողովը 14 Օգոստոս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Նոր ակումբին մէջ։ Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի օրակարգի հարցերու քննութիւն։

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները. 14 Օգոստոս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ծանօթ ճաւաքատեղին։

ԱՎԻՆԵՈՆԻ «Մուրատ» խումբի ընդհ. ժողովը 14 Օգոստոս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին ընկ. Քաջին Մատոեանի բնակարանը։

կարեւոր օրակարգ։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ՎԱԼԱՆՍԻ ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 14 Օգոստ., Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Հ. Յ. Դ. Սիամանթօ ակումբին մէջ։ կարեւոր օրակարգ։

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Փարիզի Հ. Յ. Դ. «Եգիպտացի» կոմիտէի կողմէ 13 Օգոստոս, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին Սոսիէթէ Սավանթի 6 սրահին մէջ։

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ

Նիւթ՝ ՄԵՆՔ ԵՒ ՄԵՐ ՀԱՐԵՒԱՆՆԵՐԸ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած Ֆ. Կապոյտ Խաչի Վալանսի Մասնաճիւղին կողմէ։
15 Օգոստոս, ՍԷՆ ՓԵՐԷԻ անտառին մէջ
Երգ, պար, Նուագ, բանախօսութիւն

ԴԱՇՏԱՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Հ. Կ. Խաչի ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

15 Օգոստոս, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 7.30էն մինչեւ երեկոյեան ժամը 8ը, ՊԸՆՈՒԱյի ՓԻՐԱՄԻՏ անտառը։ Անձրեւի պարագային պատսպարան ապահովուած է։
Նուագ, արտասանութիւն, երգ, հայկական եւ եւրոպ պարեր։
Բացի խմիչքէն ճաշը միասին բերել։
Ձրի պիւֆէ մատչելի գիներով։
Օթօքար 6.50 ֆրանք, մինչեւ 6 տարեկան փոքրիկները ձրի։
Հաւաքատեղի՝ 29 bis rue Etienne Dolet, Alforville.
Մեկնում՝ մէկ անգամէն ժամը 7ին։ Իրիկուան վերադարձ՝ 7ին եւ 8ին։

ՊԱՏԱՐԱԳ ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ

— . —

Շավիլի եւ Շրջակայից եկեղեցական վարչութիւնը ի գիտութիւն յարգոյ ժողովրդեան կը յայտարարէ թէ՝ այս կիրակի, վեր. Ս. Անտուածածնայ տաղաւարին առթիւ Ս. Լուսաւորիչ մատրան մէջ, հոգեւոր հովիւ Հմա, եակ վրդ. Պաղտասարեան պատարագ պիտի մատուցանէ եւ քարոզութեամբ պիտի մխիթարէ ճաւատացեալները։

Այս առթիւ պիտի կատարուին նաեւ՝ խաղողի օրհնութեան եւ խաչհանգիստի արարողութիւնները։

եկեղ. երգեցողութիւնները պիտի կատարուին ղեկավարութեամբ դպրապետ Պ. Բագոսեանի եւ մասնակցութեամբ տեղական ուժերու։

Սկիզբ ժամերգ. 8, Ս. Պատարագ 10.30։ Երկուշաբթի մեռելոց, սկիզբն ժամերգ. 8.30, Ս. Պատարագ 10,

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Պ. Զ. Միրզայեանի սրահը, 45 Ռիւ տր լա Տէֆանս։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան Մասնաճիւղի Ընդհ. Ժողովը՝ Շաբաթ, 14 Օգոստոս, երեկոյեան ժամը 8ին «Քաֆէ Նուայի» ներսի սրահին մէջ, (Angle Boulb. Dugemmier et Rue Noailles 23) կարեւոր օրակարգով։

ԴԱՑԷՔ ՏԵՍԵՔԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi

"ՎԷՄ,,

Լոյս տեսաւ ՎԷՄի ժԹ թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.

ՎԱՀԱՆ ՄԻՆԱԽՈՐԵԱՆ՝ Արհաւիրքի օրեր։ Յ. ՔԻՒՐՏԵԱՆ՝ Հայ եւ Արաբ հնագոյն յարաբերութիւնները։ ՏՈՔԹ. ՎԱՀՐԱՄ ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ՝ Ցուշատետրէս, Հայ — հայկական բանակցութիւնները։ ՀՄ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ՝ Դէպքերը Վասպուրականում, Մի քանի ճշգումներ։ Ս. ՎՐ.՝ Հայ եկեղեցու միասնականութիւնը, Ընծայեցի, Անցեալք, Առբալեա, Հայաստան Գէորգեան, Զ. Մաթիկեան, Կեանք եւ Մշակոյթ, Գրականութեան վիճակը Հայաստանում, Րաֆֆիի յոբելեանը, Մուրատ Ռաֆայէլեան վարժարանի հարիւրամեակը, Քաղաքային թանգարան Երեւանում, «Մարշան» օպերա։ Գիրք եւ մամուլ, Հրատարակութիւնների վիճակը Հայաստանում, Րաֆֆիի երկերը, Նուպարեան մատենադարան, Գրախօսական, Մ. Օրախելաշվիլի «Ս. Օրջոնիկիձէ», Ն. Բաղալեան, Ն. Հանդոյց «Մեր կանոնագիրը», Ս. Վ. յաւելուած, Վահրամ եպ. Մանկունի, «Գէորգ Դ. եւ իր ժամանակը»։

ՆՈՐ ՏԱՐՈՒԱՆ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ.— Ֆրանսա եւ Սուրիա 60 ֆրանք, Ամերիկա, Բրիտանական կայսրութիւն, Եգիպտոս 4 տոլար, Մնացեալ երկիրները 3 տոլար։

կանխիկ վճարող նոր բաժանորդներու համար Նախորդ տարիներու թիւերը կէս գինով։ Դիմել՝

S. VRATZIAN, 13, Rue des Platanes, Cité Jardins de Plessis-Robinson (Seine)

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13e) Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (2)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» • ««««

Միջնաբերդի ներսից, պատսպարուած վերնապարսպի ետեւում, չուրջանակի շարուած էին պահապան զինուորներ, եւ հրացանների համար բացուած ծակերից դիտում էին թշնամու շարժումը։ Նրանք չէին համարձակւում գլուխները վեր բարձրացնել պարսպից։ Բերդի չորս կողմի բարձրաւանդակներից անխնայ նետում էին, եւ գնդակները սլվշուալով սլանում էին աջ ու ձախ, դարկելով պահապաններին երեսին մի անախորժ տաք օդ։

Այստեղից տեսնում էր քաղաքը, որ ներկայացնում էր մի սոսկալի տեսարան։ Նա լուսաւորուած էր, կարծես, մի մեծ տօնախմբութեան համար։ Լուսաւորուած էին եւ քաղաքի շրջակայ բարձրութիւնները։ Կատարւում էր մարդկային անգթութեան եւ ղեհենական տօնը։ Դա զազանների մի տօն էր, որ հանդիսացնում էին մուսուլմանները։ Տարտարոսը, միայն տարտարոսը, իր կրակի բոցերով, իր չար ոգիներով եւ իր բոլոր զարհուրանքով կարող էր պարծենալ մի այսպիսի անգթութեան առջեւ։ Այրւում էին Հայերի տները։ Իւրաքանչիւր տան լուսամուտներից եւ դռներից հոսում էին, կարծես, հրեղէն գետեր, եւ խառն ծխային թանձրութեան հետ, բարձրանում էին օդին մէջ, սփռելով դէպի ամէն կողմ կայծերի յորդ եւ առատ հեղեղ։ Հրդեհը հետզհետէ սաստկանում էր ճարակելով Հայերի ամբողջ թաղը։ Այժմ տների կտուրներից դուրս էին ցայտում հրեղէն լեզուներ։ Վառուած գերաններ խորտակւում էին, եւ ամբողջ կտուրը դղրդալով, գոռգռալով, փուլ էին գալիս, եւ հրակէզ վերմակով ծածկում էր բնակիչներին, որոնք ամէն կողմից կրակով փակուած լինելով, դուրս գալու հնար չունէին։ Թշուառ զոհերի աղաղակների եւ հառաչանքների ձայները խառնւում էին բոցերի որոտմունքի հետ, որոնք վիթխարի վիշապների նման գալարւում էին եւ պտտւում էին օդի մէջ, տարածելով դէպի ամէն կողմ մի սարսափելի լուսաւորութիւն։ Այդ լուսաւորութեան մէջ, որպէս մի հսկայ պանօրամայի մէջ, մինը միւսի ետեւից հանդիսանում էին աւելի եւ աւելի զարհուրելի պատկերներ։ Մուսուլմանները կոտորում էին Հայերին ... կոտորում էին կրակից դուրս փախչողներին, չխնայելով ոչ սեռի եւ ոչ հասակի ... մանկահասակ աղջիկներին, ծամերից բռնած քարշ էին տալիս տներից ... Ամէն կողմից լսելի էին լինում ցաւալի աղաղակներ ... Բայց թշուառների լացը եւ արտասուքը չէր կարողանում ամոքել զազանների սիրտը ...

Այս բարբարոսութիւնների մէջ մասնակցում էին ոչ միայն Քրդերը, այլ եւ Տաճկաց կանոնաւոր զօրքը, եւ որ աւելի սարսափելին է՝ — Քրդերի կանայքը ... Այդ վերջինները կատաղի Փուրիաների նման, մոռացած կնոջ գութը եւ սէրը, խլում էին երեխաներին մօր գրկից եւ ձգում էին կրակի մէջ ... մի փոքրիկ ընդդիմադրութիւնն անգամ պատժւում էր սրով ...

Մի քանի հայ կամաւոր զինուորներ, բերդից նայելով այդ դժոխային տեսարանին, լաց էին լինում ... Կոտորածը շարունակւում էր ամբողջ երեք օր եւ երեք գիշեր։

— Ա՛խ, ինչպէս մորթում են ... ասում էին նրանք հառաչելով։

Դրանց մօտ կանգնած էր մի ուրիշ հայ երիտասարդ, որ նոյնպէս նայում էր քաղաքում կատարուող բարբարոսութիւնների վրայ։ Նրա աչքերում արտասուք չէր երեւում։ Տխրութեան մի նշոյլ անգամ չէր կարելի տեսնել նրա գայրացած դէմքի վրայ։ Նրա սիրտը նոյն րոպէում լցուած էր մի դառն ատելութեամբ՝ ոչ դէպի այն զազանները, որ այրում էին, որ մորթում էին, այլ դէպի այն վախկոտները, որ ոչխարի նման թոյլ էին տալիս իրանց մորթել։

— Նայեցէ՛ք, նայեցէ՛ք, ասաց նա, — այսքան բազմութեան մէջ մի մարդ էլ չես տեսնի, որ ձեռք բարձրացնէր իր սպանողի վրայ ... Էլ դրանից աւելի ի՞նչ կարող է լինել, որ չարժէր մարդու կատաղութիւնը, որ բորբոքէր մարդու վրէժխնդրութիւնը։ — Տունը աչքի առջեւ այրում են, զաւակները կրակի մէջ խորովում են, կինը, աղջիկը քաշում տանում են ... Տղամարդը տեսնում է այդ բոլորը եւ ինքը ամենայն խոնարհութեամբ պարանոցը դէմ է անում թշնամու սրին ... Տօ, անխիղճ, դու էլ մարդ ես, դու էլ սպանիր, յետոյ մեռիր ...

— Վարդան, դու միշտ այսպէս անգութ ես ... նկատեց նրան ընկերներից մէկը։

Վարդանը ոչինչ չպատասխանեց եւ հեռացաւ։ Կարծես, նրան խիստ ծանր էր նայել այն տեսարանին, որի մէջ տեսնում էր Հայի ամօթալի պատկերը ... «Այդ ազգը պատուով մեռնել չգիտէ» ... մտածում էր նա։

Դրանից փոքր ինչ հեռու, բերդի մի խուլ անկիւնում, մի ուրիշ խումբ հայ կամաւորների մէջ, անց էր կենում հետեւեալ խօսակցութիւնը.

— Եթէ Պետրոսն էլ յետ չդառնայ, այս գիշեր հինգ հոգի կը կորցնենք ..

— Շատ ուշացաւ, երեւի, խեղճ տղան։

— Չէ, ականջ դրէք, այդ նրա ազդանշանն է, — լսո՞ւմ էք ագռաւի կռանչիւնը ...

— Նա է, իջեցնենք թոկի սանդուղքը։

Սանդուղքը ցած թողեցին եւ քանի րոպէից յետոյ բերդի վերնապարսպի վրայ յայտնուեցաւ մի երիտասարդ, բեռնաւորուած մի ահագին տիկ ջրով։ Ընկերները օգնեցին ջրբերին, նա վեր եկաւ բերդի մէջ։ Բոլորը կեցին եւ նրա երեսը սփռեցին համբոյրներով։ Մէկը զարհուրանքով քաշուեցաւ եւ ասաց.

— Այդ ինչո՞ւ է երեսդ թաց, Պետրոս։

Այդ միջոցին հրդեհի բոցերը աւելի բարձրանալով լուսաւորեցին Պետրոսի ներկուած դէմքը։

— Արիւն է հոսում ... գոչեցին բոլորը։

— Վնաս չունի, պատասխանեց Պետրոսը ծիծաղելով, — քանի օր էր երեսս չէի լուացել. այս գիշեր մի լուացուեցայ ...

Պետրոսը կարճ խօսքով պատմեց թէ հասնելով ջրի աղբիւրի մօտ, գտաւ այնտեղ մի քանի քիւրտ պահապաններ, որոնք հսկում էին, չէին թողնում պաշարուածները, բերդից իջնէին ջուր տանէին։ Նրանք յարձակուեցան իր վրայ, եւ մինչեւ կարողացաւ գինքը ազատել, մի քանի վէրք ստացաւ։

(Շար.)

ՐԱՖՖԻ

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

1r PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 13 ՕԳՈՍՏՈՍ VENDREDI 13 AOUT 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3497 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Ի՞ՆՉ ԿԸ ՆՇԱՆԱԿԷ «ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ»

Անչուշտ փոխաբերական բացատրութիւն մըն էր որ գործածեցինք երէկ, առաջարկելով օդափոխութիւն մըն ալ փորձել գլուխներու մէջ: Սկսելով գլուխներէն …

Ի՞նչ ըսել կ'ուզենք: Խօսինք սրտաբաց եւ չեչտակի:

Երբ դէպի ծով, լեռ կամ դաշտ կ'երթաք, ձեր առաջին մտածումը կ'ըլլայ օդ առնել, — պարպել, մաքրել թոքերը, ուր թոյն է կուտակուած, քաղաքներու ապականութեան հետեւանքով:

Եւ միայն թոքերը չեն որ կը կազդուրուին: Ջուրն ու արեւն ալ այլապէս բարերար ազդեցութիւն կը գործեն ձեր մարմնական առողջութեան, մինչեւ անգամ հոգեկան տրամադրութեանց վրայ: Միայն տեղափոխութիւնը, նոր կացութեան մը ճանաչումը կը թարմացնեն, կը պայծառացնեն ձեր հոգին:

Նմանութիւնը չատ ալ գիտական չէ: Եւ սակայն, ե՛ւ գաղութներու, ե՛ւ Հայաստանի — մանաւանդ Հայաստանի — կացութիւնը կը հարկադրէ մեզ օդափոխութեան փորձ մը կատարել, գոնէ այս անգամ:

Մտքով պտոյտ մը՝ դէպի Երեւան, եւ Խ. Միութեան անծայրածիր տարածութեան վրայ, կը բաւէ գտնելու ճամբան:

Նայուածք մը՝ դէպի այդ կարմիր հորիզոնը, կրնայ օգնել կարգ մը կանխակալ կարծիքներ, կիրքեր, նախապաշարումներ հովին տալու: Կարճ խօսքով՝ միտքերու եւ սիրտերու մէջ կուտակուած թոյները թափելու, — եւ բաց աչքով տեսնելու չարն ու բարին:

Այդ պարագային, ինքնին կը պարզուի, նաեւ, իւրաքանչիւրին անելիքը:

Գիտենք որ չատ բան կախուած չէ մեր բարի կամքէն: Մասնաւորապէս քաղաքական գետնի վրայ, անզօ՛ր կատաղութիւն մը կը կաչկանդէ մեր թեւերը: Եւ միայն մենք չէ որ անելի մատնուած ենք, օրուան այս ժամուն:

Բայց, եթէ կը պակսին գործնական միջոցներ, ո՞վ կը զրկէ մեզ միւս ամենէն ուժէն, — բարոյական ցասումէն, որ ժողովուրդներու անդիմադրելի, անպարտելի ուժը կը կազմէ՝ ճակատագրական պահերու մէջ:

Ո՞վ կրնայ սանձել մեր աղաղակը, մեր պոռթկումը, ի տես վայրենի եւ անհնարին հալածանքներուն, որ կը գործադրուին ամբողջ ժողովուրդի մը գլխուն, գլխատելով անոր արժէքները: Նախ բարոյապէս, չատ մը պարագաներու մէջ ալ ֆիզիքապէս տրորելով, սպաննելով, ոչնչացնելով հին ու նոր տաղանդներ: (Այս տողերը գրած ատեն, չենք ալ գիտեր թէ ո՛վ ի՛նչ եղած է, — այն «ժողովուրդի թշնամի»ներէն որոնց կարմիր ցանկը կ'երկարի ու կ'երկարի, օրը իրիկուն չեղած) …

Կը յիշենք — յիշեցէք դուք ալ — աւելի քան տասը տարի առաջ, ահռելի վայնասուն մը փրթաւ այս քաղաքին մէջ:

Գրագէտներ, բանաստեղծներ, մտաւորականներ բողոքագիր մը ստորագրեցին, տունէ տուն պտտեցան ստորագրել տալու համար ուրիշներու, — ընդդէմ տարաբախտ Ա. Ահարոնեանի, որուն մէկ հրատարակութիւնը վիրաւորական, թշնամակա՛ն համարուած էր սիրելի՛ Հայաստանի հայրենի՛ կառավարութեան համար …

«Հայաստանասիրութեան» մեղրալուսնի օրերն էին, եւ մարդիկ անմիջապէս թուխսի կը նստէին: Ծափ ու ծնծղայ, երգ ու սաղմոս, — եւ, «անէ՛ծք դուշման»ին, որ այս պարագային Դաշնակցութիւնն էր:

Արդ, ուրիշ ամէն բան մէկդի դնելով, եւ առանց խրելու մանրամասնութեանց մէջ, — ահա քստմնելի նախճիր մը կը գործուի Հայաստանի ինչպէս Կովկասի եւ ամբողջ Խ. Միութեան մէջ: Աննախընթաց ահուսարսափ մը, որուն մէջ կը խանձի, կը վառի, կը փոշիանայ ամբողջ սերունդի մը ծաղիկը: Առանց որ եւ է մեղք ունենալու:

Այս անձկութիւնը — բարոյական կամ ֆիզիքական — սկսաւ 1936 Յունիս 9էն, Աղասի Խանջեանի «անձնասպանութեամբ», եւ կը չարունակուի մինչեւ այսօր, իբրեւ աւերիչ խորշակ մը, անողորմ եւ անվախճան: Եւ համբերելով չէ որ կ'իյնան զոհերը — այլ խմբովին:

Արդ, բողոք մը, հանրագրութիւն մը չարժէ՞ր այս ահաւոր ոճիրը, — նոյն այն տարրերուն կողմէ որ ոտքի ելեր էին երէկ, երեւութական վիրաւորանքի մը առթիւ:

Ծա՞ռ է, մե՞ղք է ցասումի որ եւ է արտայայտութիւն, հէ՛յ ուսումնականներ որ ազատ օդ կը շնչէք Արտասահմանի սալայատակներուն վրայ …

Ձեզի՝ ձեր տեսակէտները, հասուն կամ թերհաս: Զունի՞ք որ եւ է մարդկային պարտականութիւն:

Զունէի՞ք երէկ, երբ անգամ մը եւս, ի խորոց սրտի կը խոցոտէին հալածական, աշխատաւոր եւ չունեւոր ժողովուրդի մը սիրտը, կը սահմանափակէին անոր արեւը, յօշոտելով հայկական հողեր եւ բաժնելով անոր հարուստ հարեւաններուն, յանուն սթալինեան սահմանադրութեան …

Բայց նոյն այս «ուսումնական» դասը չէ՞ր որ, աջ ու ձախ կ'իյնար տեղի – անտեղի, օտար «հայասէր»ներ համախմբելու եւ հանրագրութիւններ ստորագրել տալու համար:

Եղբայրդ «ժողովուրդի թշնամի» հռչակած, կը տրորեն, կը սպաննեն բարոյապէս եւ ֆիզիքապէս: Բողոքի կանչ մը արձակելու իրաւո՞ւնքդ ալ կորսնցուցիր, հէ՛յ մարդ:

Երէկ, երբ յեղափոխականներ կը բզկտուէին Թրքական բանտերուն մէջ, բողոք, ցայրոյթ, ըմբոստացման ձայներ կ'արձակուէին, այստեղ եւ ի սփիւռս աշխարհի, — նոյն իսկ ոչ–յեղափոխականներու բերնով ու գրչով:

Ցամքեցա՞ւ հոգիդ, ա՛յ մարդ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ԿԸ ԽՈՐԱՆԱՅ

»»»» o ««««

ՆՈՐ ԵՒ ԱՆԽՆԱՅ «ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄՆԵՐ» ԵՒ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՈՒԿՐԱՅՆԱՅԻ, ԹՈՒՐՔՄԷՆԻՍՏԱՆԻ ՄԷՋ ԵՒԱՅԼՆ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն օգոստ. 11 թուականով — Քիէվէն կը տեղեկացնեն թէ Ուկրայնայի մէջ երեւան հանուած անջատողական չարժումի մը հետեւանքով, բազմաթիւ խիստ միջոցներ ձեռք առնուեցան կասկածելի սպաներու դէմ: Քիէվի եւ Խարքովի մէջ հարիւր բարձրաստիճան սպաներու պաշտօնները փոխուեցան եւ ուրիշ 70 սպաներ ալ Սիպերիա տեղափոխուեցան:

Միւս կողմէ Խարքովի մէջ ձերբակալուած են աւստրիական Սոցիալ-Դեմոկրատ կուսակցութեան նախկին անդամներէն 18 հոգի: Այդ կազմակերպութեան չատ մը անդամները Խ. Միութեան մէջ կ'ապրին իբրեւ քաղաքական փախստականներ: Կալանաւորները կ'ամբաստանուին թէ գաղտնի ժողովներ գումարած եւ լրտեսութիւն կատարած են ի նպաստ հարեւան պետութեան մը:

** Ասխապատի «Թիւրքմէնքայա Փրավտա» թերթը (6 օգոստ.) կը ծանուցանէ թէ պաշտօնանկ եղած են չարք մը ստորինաւորներ, ի մէջ այլոց Այթաքով՝ Թիւրքմէնիստանի խորհրդային հանրապետութեան կեդր. Գործադիր Կոմիտէին նախորդ նախագահը, Աթաալյեւ՝ նախկին անդամ Կեդր. Գործ. Կոմիտէի նախագահութեան եւ ուրիշ ութ անդամներ: Բոլորն ալ ամբաստանուած են իբրեւ ժողովուրդի թշնամիներ:

Թաշքէնդի «Փրավտա Վոստոկա» թերթը (8 օգոստ.) կը ծանուցանէ թէ պաշտօնանկ եղած է ժողովրդական գործավարներու խորհուրդին նախագահը (վարչապետ) Խարեմով, որ վերջերս յաջորդած էր Ֆէյզուլլահ Խոճայեւի (նոյնպէս պաշտօնանկ):

** Իրքուցքի «Փրավտա» թերթին վերջին թիւը, որ Մոսկուա հասաւ օգոստ. 11ին, կը ծանուցանէ թէ արեւելեան Սիպերիոյ երկաթուղիներու պաշտօնեաներէն 72 հոգի գնդակահարուած են իբրեւ խափանարարներ:

Ինչպէս նախորդ խմբական դատավարութեանց առթիւ գնդակահարուածները, ասոնք ալ ամբաստանուած էին իբրեւ անդամները Թրոցքիական - պուխարինեան լրտեսներու եւ ահաբեկիչներու հրոսախումբին: Ամբաստանագիրը կ'ըսէ թէ անոնք քանդիչ գործողութիւններ կատարած են, Ճափոնի գաղտնի ոստիկանութեան հրահանգով: Մահապարտները մասնաւորապէս կ'ամբաստանուին թէ գիծէն դուրս հանած են կառախումբ մը որ Կոմսոմոլսկ կ'երթար մարտ 19ին: Այս արկածին հետեւանքով 48 վակոններ գիծէն դուրս ելան, 19 ուղեւորներ մեռան եւ 30 հոգի ծանրապէս վիրաւորուեցան: Վակոններէն ոմանք բանուորներ եւ անոնց ընտանիքները կը փոխադրէին վերջերս հիմնուած նոր քաղաքը՝ Կոմսոմոլսկ:

Ուրիշ [illegible]

Մարաջախտ Վորոշիլով հրամանագիր մը հրատարակեց, որով երկար ժամանակի մը համար արձակուրդկուտայ կարմիր բանակի, ինչպէս եւ սահմանապահ եւ քաղաքապահ վաշտերու զինուորներուն, որոնց չրջանը լրացած է: Այս արձակումը տեղի պիտի ունենայ հոկտեմբերի եւ նոյեմբերի ընթացքին եւ դեկտ. 30ին: Միեւնոյն ատեն հրատարակուեցաւ հրամանագիր մը, որով սեպտեմբերին զօրքի ծառայութեան կը հրաւիրուին 1915ին ծնած քաղաքացիները, որոնք չէին կանչուած 1936ին, ինչպէս եւ 1916ին ծնած բոլոր զինուորացուները:

** Ալեքսանդր Բեզիմսկի, ամէնէն ժողովրդական բանաստեղծներէն մէկը, վտարուեցաւ համայնավար կուսակցութենէն, որուն անդամ էր 1916էն ի վեր: Կ'ըսուի թէ համակիր էր Թրոցքիի դատին: Միեւնոյն ատեն կ'ամբաստանուի թէ կը մասնակցէր ռուս ականաւոր գրագէտներու խումբի մը, դաւադրելով պետութեան դէմ եւ, մինչեւ 1914, անդադար բանաստեղծութիւններ կը հրատարակէր, ճարտարօրէն ներբողելով Թրոցքին, առանց սակայն յիշելու անունը: Թերթերը կ'ըսեն թէ միւս ականաւոր գրագէտները որոնք նոյնպէս աչքէ ինկած են, ստրկօրէն կը խնկարկէին Չեկայի նախկին վարիչին՝ Եակոտայի, անոր չնորհներուն արժանանալու համար:

** «Լէնինկրատսկայա Փրավտա» օգոստ. 10ի թիւին մէջ կը գրէ թէ Գիտութեանց Ակադեմիայի նախագահութեան կողմէ կատարուած քննութեան մը միջոցաւ հաստատուած է որ, իբրեւ հետեւանք «ընդվզեցուցիչ դանցառութեան մը», ռուսերէն բառարանի հրատարակութեան տնօրէնը, ակադեմական Դերժավին եւ իր օգնականը Օբնորսկի, մէջտեղ հանած են վարնոց արտադրութիւն մը: Երկու ամբաստանեալները պաշտօնանկ եղած են: Անոնք երկար ատենէ ի վեր կ'ամբաստանուէին թէ թոյլ տուած են որ «Թրոցքիականներ եւ ուրիշ ժողովուրդի թշնամիներ սպրդին բառարանին խմբագրութեան մէջ, ծածկամիտ քարոզութեան գործիք մը դարձնելու համար զայն»:

Ուրիշ հեռագրի մը համաձայն, Դերժավին ձերբակալուած է, բառարանին մէջ յիշած ըլլալով երկու «արիւնոտ չուներու», Պուխարինի եւ Քամենեւի անունները: Այս բառարանին առաջին հատորները լոյս տեսած են քանի մը տարի առաջ: Բայց, կարմիր թերթերը գիտել կուտան թէ ան պարտաւոր էր հրապարակէն ժողվել տպուած հատորները, սրբագրելու համար:

Սիոնական համագումարին որոշումները Պաղեստինի բաժանման մասին

Սիոնական 20րդ համագումարը օգոստ. 11ին 158ի դէմ 300 ձայնով քուէարկեց բանաձեւ մը, որով իրաւասութիւն կը տրուի նախագահ Տոքթ. Խայիմ Վայզմանի եւ Գործ. Կոմիտէին՝ պրպտումներ կատարել, Պաղեստինի մէջ հրէական պետութիւն մը հաստատելու հնարաւորութեանց մասին: Ձեռնպահ մնացին 27 հոգի: Բանաձեւը իրաւասութիւն կուտայ բանակցելու բրիտանական կառավարութեան հետ, առանց սակայն համագումարը յանձնառութեան տակ դնելու վերջնական ծրագրի մը մասին:

Բանաձեւին քուէարկութենէն անմիջապէս վերջը, Վայզման Ցիւրիխէն ժընեւ գնաց, խորհրդակցելու համար Ազգերու Դաշնակցութեան հոգատարութեանց յանձնաժողովին անդամներուն հետ, որոնք պարտաւոր են իրենց տեսակէտները յայտնել Ա. Դ. Խորհուրդին, յառաջիկայ սեպտեմբերին:

Բանաձեւը կը պարունակէ հետեւեալ կէտերը.—

1. Սիոնական 20րդ համագումարը նորէն եւ հանդիսաւորապէս կը պնդէ այն պատմական կապերուն վրայ որ հրեայ ժողովուրդը կը միացնեն Պաղեստինի եւ կը չեշտէ հրեայ ժողովուրդին անրանաբարելի իրաւունքը՝ իր հայրենիքին վրայ:

(Լուրերու չարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԻՆՉՈ՞Ւ, Ա՛Խ, ԻՆՉՈ՞Ւ …

—o—

Ինչպէս կ'երեւայ, ոչ իսկ մեղրալուսնի մը չափ տեւեր է Ամերիկայի Հնչակեաններուն եւ բոլշեւիկներուն միջեւ կնքուած համաձայնութիւնը:

Այդ «միացեալ ճակատ»ը կազմուած էր աւելի քան մէկ ու կէս տարի առաջ:

Անոր տրամադրութեամբ, Մ. Նահանգներու համայնավար կուսակցութիւնը մասնաւոր ներկայացուցիչներ պիտի ունենար Հնչակեաններու թերթին խմբագրութեան եւ վարիչ մարմնին մէջ:

Նպատակը պիտի ըլլար — «Ամերիկահայ աշխատաւորութիւնը կապել Խ. Միութեան պաշտպանութեան պայքարներուն եւ Խ. Հայաստանի շինարարութեան օժանդակելու գործին, ինչպէս նաեւ մասնակցիլ տեղական աշխատաւորութեան շարժումներուն, պատերազմի եւ ֆաշիզմի դէմ մղուած պայքարներուն»:

Դո՛ւ միայն կաս յԵրուսաղէմ …
Ամէն ինչ մնացեր է թուղթի վրայ:

Ահա լսեցէք բուն աղբիւրէն, — «Բանուոր»,«օրգան ամերիկահայ բանուորութեան» (15 յուլիս 1937).

— «Մենք հրաչքներ չէինք ակնկալեր Հնչակեան կուսակցութենէն: Գիտէինք եւ այսօր ալ գիտենք անոր քանակական եւ որակական ուժերու լայնութիւնն ու խորութիւնը: Մեր սպասածը կատարուած աշխատանքի մը չափն ու կչիռը չէր, այլ գործը, տրուած պայմաններու տակ դրական գործը, որ չտեսանք: Գոնէ փորձեր չեղան ոյժ տալու Խորհ. Հայաստանի չինարարութեան օժանդակող կազմակերպութիւններուն եւ համադրելու ամերիկահայ աշխատաւորական կազմակերպութիւնները:

Ընդհակառակն, Հնչակեան օրկանը թոյլ տուաւ, որ անպատասխանատու մարդիկ անտեղի յարձակումներ ընեն Հօկի, ՊՀԿԽի եւ Հայ Աշխ. Միութեան հանդէպ ճիշտ այնպէս, ինչպէս կ'ընեն Դաշնակցական եւ ռամկավար թերթերը: Դեռ վերջերս, «Երիտ. Հայաստան» յանդգնութիւնն ունեցաւ ծաղրելու «Բանուոր»ը, որ Սպանիոյ հերոսական ժողովուրդի դատը կը պաշտպանէ եւ Ամերիկայէն մեկնած կամաւոր հայ մարտիկներու գործունէութեան լայն տեղ կուտայ իր էջերուն մէջ»:

Արդարեւ, Ամերիկայի Հնչակեաններուն օրկանը վերջերս նուիրական պատերազմ հռչակած է ոչ միայն երկակենցաղ Հօկին, այլեւ «պետական» կոչուած Կ. Խաչին դէմ: Պայքար մը որ չատ կը նմանի ռամկավարներու այլ եւս պատմական խաչակրութեան՝ Հօկին դէմ:

«Բանուոր»ը ի զո՛ւր կը փորձէ իմանալ Հնչակեաններու այս քաղաքականութեան գաղտնիքը: Աջ կը դառնայ, ձախ կը դառնայ եւ նորէն կ'ողբայ.

— «Ինչ որ ալ ըլլայ, սակայն, իրողութիւնն այն է, որ Հնչակեան պաշտօնական մարմինները չգործադրեցին միացեալ ճակատի պայմանները եւ մինչեւ այսօր ալ կը չարունակեն իրենց վանողական եւ կեդրոնախոյս գործունէութիւնը»:

Եւ դարձեալ կը յիշեցնէ.—

— «Ըսինք արդէն, թէ մենք մօտէն ծանօթ ենք Հնչակեան կազմակերպուած ոյժի որակին եւ քանակին: Բայց տրուած պայմանները կը պահանջեն մեզմէ հաշուի առնել ամէնէն աննչան կազմակերպութիւններն անգամ»:

Ըսել կ'ուզէ. Չկարծէք թէ կարեւորութիւն կուտանք ձեզի. գիտենք ձեր որակն ալ, քանակն ալ, անոնց «լայնութիւնն ու խորութիւնը», — բայց, հոգ չէ, եկէք խառնուեցէք մեր կարաւանին, որպէսզի եթէ ոչ բազմաթիւ, գոնէ բազմագոյն երեւանք:

Արդարեւ, այս տեսակէտէն անգնահատելի ուժ մը կը ներկայացնեն Հնչակեանները, հոգ չէ թէ «փինանի» կոչուին Երեւանի վարիչներուն կողմէ:

Բայց, ինչո՞ւ, ա՛խ, ինչո՞ւ այսքան կարճ տեւեց հնչակ - բոլշեւիկ մեղրալուսինը: Մե՞ղրը պակսեցաւ, սե՞րը թէ դրամօժիտը:

Ամէն պարագայի մէջ, հարցը չատ լուրջ է:

Եթէ այսպէս չարունակուի, ո՞վ պիտի պաշտպանէ Խ. Միութիւնը, Հայաստանը, Սպանիան եւ մնացեալը, ո՞վ պիտի պայքարի պատերազմի եւ ֆաշականութեան դէմ:

Արիք, եղբարք Հայեր, միանանք, աղերսագիր մը ուղղենք ոչ - միջամտութեան յանձնաժողովին որ ի Լոնտոն, որպէսզի բանաձեւ մը գտնէ, հնչակ - բոլշեւիկ միացեալ ճակատը վերահաստատելու համար:

ՎԱՀԷ

ՀԱՅ ՄԸ ՎԻՐԱՒՈՐՈՒԱԾ ՍՊԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Ամերիկայի «Բանուոր»էն կ'իմանանք թէ Մատրիտի վերջին կռիւներուն մէջ վիրաւորուած է իր աշխատակիցներէն Աշոտ Անդրէասեան, որ Սպանիա գացած էր «Աբրահամ Լինքըն» կոչուած ամերիկեան գումարտակին հետ:

Ինչպէս կը յիշուի, քանի մը ամիս առաջ ալ ուրիշ Հայ մը սպաննուած էր, դարձեալ Ամերիկայէն:

Դէպի Թուրքիա ներգաղթը դադրած

ՖԻԼԻՊԷ, » Օգոստ. (Յառաջ) — Անկէ ամիսներ առաջ, Ֆիլիպէի, Սթ. Զակորայի եւ Հարաւ. Պուլկարիոյ ուրիշ վայրերու Թուրքերուն հրահանգուած էր ծախել - ծախծխել ու պատրաստ ըլլալ մեկնելու համար Թուրքիա:

Այդ չրջաններու քաղաքացի թէ գիւղացի բազմաթիւ Թուրքեր արդէն իսկ հաչուեյարդարի ենթարկած են իրենց բոլոր գործերը, ծախած են կալուած թէ հող ու պատրաստ կը սպասեն որոշ ատենէ ի վեր: Գիւղացիներ կան, որոնք, ձեռքէ հանած ըլլալով իրենց տուները, կը բնակին … կառքերու մէջ՝ սպասելով Էնկիւրիէն գալիք հրամանին:

Եւ սակայն վիզայի համար իրենց կատարած դիմումներուն Ֆիլիպէի Թուրք հիւպատոսը պատասխանած է թէ ներգաղթի հրաման չկայ, թէ չի կարծեր որ մօտերս ներգաղթ ըլլայ եւ թէ առնուազն մինչեւ յառաջիկայ գարուն պէտք է սպասեն: Դիմում կատարողներուն այն առարկութեան թէ իրենց հրահանգին վրայ ծախած են ամէն ինչ, Թուրք հիւպատոսը վճռապէս պատասխանած է թէ Էնկիւրիէն տրուած հրահանգը այդ է, առ այժմ անկարելի է մեկնիլ, ու բոլորին ձեռքէն առած է անցագիրները եւ վար դրած:

»»»» • ««««

ԼԻԹՎԻՆՈՎ Քարլսպատի ջերմուկները գացած ըլլալով, Խ. Միութեան գործերը առժամաբար կը վարէ օգնականը, Պ. Փոթէմքին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ մէջ ձերբակալուեցաւ թղթատարական պաշտօնեայ մը, որ բռնելով Սպանիոյ հանրապետական կառավարութեան սահմանուած անթել եւ ծածկագիր հեռագիրները, կը հաղորդէր ապստամբներու հրամանատարութեան: Այս կարգադրութեան չնորհիւ, ապստամբները կ'իմանային փոխադրանաւերու մեկնումը եւ կը ռմբակոծէին, կ'ընկղմէին զանոնք: Ամբաստանեալին տանը մէջ գտնուեցան բազմաթիւ հեռագիրներու պատճէններ: Պաշտօնեան խոստովանեցաւ թէ հարիւր ֆրանք կը ստանար իւրաքանչիւր հեռագրի համար եւ թէ մինչեւ հիմա ստացած է 8000 ֆրանք: Երկու մեղսակիցներ ալ ունի:

ԱԲԽԱԶԻԱՆ ԷԼ

»»»» • ««««

Մաքրագործման հերթը հասել է Աբխազիային: Թիֆլիսի «Զարիա Վոստոկա» պաշտօնաթերթը, օգոստ. 4ին, հաղորդում է, որ պաշտօնանկ են եղած Աբխազիայի ժողովրդական գործավարների խորհրդի նախագահ Լակոբա, հանրային կրթութեան գործավար Ցանտարիա եւ ուրիշ վեց ականաւոր համայնավարներ, որոնց ինչ պաշտօն ունենալը ցոյց տրուած չէ: Լակոբան եւ իր բախտակիցները Աբխազիայի խորհուրդների համագումարում յայտարարուած են «ժողովրդի թշնամիներ», ամբաստանուելով ազգայնամոլութեան եւ Վրաստանից անջատուելու, ինչպէս նաեւ վրացական տարրը մերժելու մէջ: Նոյն համագումարում հաստատուած է Աբխազիայի նոր սահմանադրութիւնը՝ հիմք ունենալով Ստալինեան սահմանադրութեան եւ Վրաստանի նոր սահմանադրութեան պայմանները:

Յայտնի է, որ երբ խորհրդային աշխարհում մէկը յայտարարւում է «ժողովրդի թշնամի», այդ նշանակում է, թէ նա արդէն ձերբակալուած է: Կասկած չկայ, որ Լակոբան եւ ընկերներն էլ արդէն բանտում են, ուր սպասում են իրենց ճակատագրի կարգադրութեան: Պէտք է ենթադրել, որ այդ ճակատագիրը շատ էլ քաղցր չի լինի:

Թէ ո՞վքեր են Ցանտարիան եւ միւս վեց համայնավարները, դժբախտաբար, յայտնի չէ, բայց Լակոբայի անունը ծանօթ է. նա Աբխազիայի աչքի ընկնող գործիչներից է եւ, մասնաւորապէս, մօտիկ բարեկամը Ստալինի, որի հովանաւորութեան շնորհիւ, խորհրդայնացման առաջին օրից ի վեր, միշտ գտնուել է Աբխազիայի իշխանութեան գլուխը: Խորհրդայնացումից առաջ Լակոբան պայքարում էր Վրաց մենշեւիկների դէմ, յանուն Աբխազիայի անջատման Վրաստանից: Նոյն հակավրացին մը մնաց նաեւ խորհրդայնացումից յետոյ: Լակոբայի «ազգայնամոլութիւնն» ու հակավրացութիւնը նոր բաներ չէին եւ առաջ էլ յայտնի էին Ստալինին: Նոր սահմանադրութիւնը, ըստ երեւոյթին, նոր թափ տուեց աբխազական անջատողական ձգտումին, եւ Ստալինի ու Բերիայի մականը իջաւ Լակոբայի գլխին, ինչպէս մի տարի առաջ, նոյն առիթով, իջել էր Խանջեանի գլխին:

Որպէսզի Աբխազիային հասցուած հարուածի ծանրութեան տարողութիւնը լինի հասկանալի, անհրաժեշտ է ծանօթանալ Աբխազիայի վիճակին, յատկապէս նրա յետպատերազմեան ճակատագրին:

Աբխազիան մի փոքրիկ երկիր է, Սեւ Ծովի արեւելեան եզերքին: Յեղափոխութիւնից առաջ, նա մի գաւառ էր. Վրաստանի անկախութիւնից յետոյ, առնուեցաւ Վրաստանի սահմանների մէջ, ուր մնաց եւ խորհրդայնացումից յետոյ, որ տեղի ունեցաւ 1921 թ. Մարտին: Այժմ Աբխազիան ինքնավար հանրապետութիւն է Վրաստանի կազմի մէջ, ունի 8584 քառ. քիլոմեթր տարածութիւն եւ մօտ 225,000 բնակիչ: Վերջին մարդահամարի արդիւնքները դեռ յայտնի չեն, բայց, ըստ խորհրդային աղբիւրների, Աբխազիայի բնակչութիւնը 1930ին բաժանւում էր հետեւեալ մասերի.— Աբխազներ՝ 50 առ հարիւր, Վրացիներ՝ 18.4 առ հարիւր, Յոյներ՝ 12,8 առ հարիւր, Հայեր՝ 10,2 առ հարիւր, Ռուսներ՝ 5,9 առ հարիւր, Պարսիկներ 2,2 առ հարիւր եւ այլն: *) Աբխազները կովկասեան առանձին ցեղ են, ուրոյն ցեղային կազմով ու լեզուով, տարբեր վրացականից եւ աւելի մօտիկ չերքեզներին:

Պատմութեան ընթացքում Աբխազիան եղել է մերթ անկախ, մերթ Վրաց թագաւորների իշխանութեան տակ, մերթ ենթակայ Օսմանեան կայսրութեան: Աբխազները առաջ քրիստոնեայ էին, բայց մահմեդականութիւն ընդունելուց յետոյ դրեթէ միշտ ձգտում են ունեցել դէպի Թուրքիան: Ուժեղ ազգային բնազդի տէր են եւ մէկից աւելի առիթներ են ունեցել ցոյց տալու անկախութեան ձգտումը:

Անդրկովկասեան Սէյմի լուծումից եւ Վրաստանի անկախութեան հռչակումից յետոյ, ինչպէս ասացինք, Աբխազիան մաս դարձաւ Վրաստանի: Յօժար կամքով չեղաւ այդ միութիւնը. Աբխազները չէին ուզում մտնել Վրաստանի սահմանների մէջ, եւ զէնքով դիմադրեցին վրացական նուաճումներին եւ տեղի տուին միայն գերազանց ուժի առջեւ: Ու նուաճուելուց յետոյ էլ, մէկից աւելի անգամներ գլուխ բարձրացրին, բայց Վրաց զինուորական ուժերը դաժան միջոցներով զսպեցին ըմբոստութիւնը: Ի վերջոյ, Աբխազ եւ Վրաց կողմերի բանակցութիւններից յետոյ, Վրացիները ստիպուած եղան ճանաչել Աբխազիայի ինքնավարութիւնը:

Սակայն, դրանով աբխազ-վրացական թշնամանքը չվերացաւ, եւ երբ 1921 թ. Փետրուարին կարմիր բանակը հիւսիսից շարժուեց Վրաստանի դէմ, ուրիշների թւում, Աբխազներն էլ միացան բոլշեւիկներին եւ նպաստեցին խորհրդայնացման, սակայն, խորհրդային իշխանութիւնն էլ հիմնովին չլուծեց աբխազական խնդիրը. Աբխազիան վերածուեց ինքնավար հանրապետութեան եւ թողնուեց Վրաստանի սահմաններում, մինչ դեռ Աբխազների ցանկութիւնն էր՝ դառնալ անկախ, կամ անմիջապէս կապուել Մոսկուայի հետ: Ցամենայն դէպս, Վրաստանի մաս կազմելը նրանց համար հաճելի չէր:

Պէտք է ասել, որ Վրացիների կողմից էլ քիչ ջանք թափուեց՝ լեցնելու համար երկու ժողովուրդների միջեւ բացուած հորը. վրացի մենշեւիկները հրով ու սրով էին կառավարում Աբխազիան՝ արհամարհական վերաբերում ցոյց տալով դէպի Աբխազների ազգային բաղձանքները: Աւելի լաւ չեղաւ եւ բոլշեւիկ Վրացիների վերաբերումը, նոյն իսկ աւելի վատ. Վրաստանի խորհրդային իշխանութիւնը մի ժամանակ անգամ մերժում էր ճանաչել աբխազ ազգի գոյութիւնը: Իմ ձեռքի տակ կան մէկից աւելի խորհրդային պաշտօնական հրատարակութիւններ, որոնք բոլորովին անտեսում են Աբխազներին: Այսպէս, օրինակ, «Կաւկազ» վիճակագրական տնտեսական ժողովածուն, որ 1925 թ. լոյս է ընծայել Խորհրդ. Անդրկ. Դաշնակցութեան Գերագոյն Տնտեսական Խորհուրդը, Աբխազիայի մասին խօսելիս՝ տալիս է հետեւեալ թուերը.— Աբխազիայում 1921-23ին կար՝ 17 հազար ադրբէջանցի Թուրք, 16,109 Հայ, եւ **60,877** վրացի, 41,006 այլ կովկասեան ցեղեր, 7,986 Ռուս, 28,408 այլ ժողովուրդներ. Աբխազների մասին ոչ մի խօսք. նրանք հաշուած են իբրեւ Վրացի: Նոյնը տեսնում ենք եւ Պետհրատի 1927 թ. հրատարակած «Անդրկովկաս» գրքի մէջ, ուր Աբխազիայի բնակիչներից գլխաւոր թիւը ցոյց է տրուած վրացի:

Սա, ի հարկէ, պատահականութեան արդիւնք չէր, այլ բնական արտայայտութիւնը մեծապետական այն քաղաքականութեան, որ փոխանակ մեղմացնելու՝ է՛լ աւելի սրեց ազգային հակամարտութիւնները Կովկասում: Դեռ հանգուցեալ Օրջոնիկիձէն շատ դառնօրէն գանգատւում էր ողջ Անդրկովկասում, բայց մանաւանդ, Աբխազիայում տեսնուող ազգայնական թշնամանքի դէմ, թէեւ նոյն այդ Օրջոնիկիձէի բարեհաճ հովանաւորութեամբ էր, որ Աբխազիան ենթարկուեցաւ բռնի վրացացման, ա՛յն աստիճան, որ Աբխազներին պարտադրուեցաւ վրացական տառերի գործածութիւնը, հակառակ աբխազ ժողովուրդի կամքի: Հէնց Վրաստանի շահերի տեսակէտից շատ աւելի խելացի կը լինէր՝ իրապէս յարգել Աբխազիայի ինքնավարութիւնը եւ աստիճանաբար իրար մօտեցնել երկու ժողովուրդներին՝ հեռացնելով հակամարտութեան հիմնական պատճառները: Վրացի բոլշեւիկները, դժբախտաբար, այդպէս չարին եւ գործերը հասցրին այնտեղ, որ նոյն իսկ Լակոբայի պէս, վերջին հաշուով, աւելի լայնախոհ մարդիկ ըմբոստացան ընդդէմ Վրաց խորհրդային իշխանութեան:

Մեզ յայտնի չէ, թէ իրապէս ի՞նչն է հանդիսանում Լակոբայի վերջին յանցագործ արարքը, որի համար նա պատուհասուել է, բայց այն փաստը, որ նրա անկումը տեղի է ունեցել նոր սահմանադրութեան կապակցութեամբ, իրաւունք է տալիս անելու հետեւեալ ենթադրութիւնները.—

ա) Հաւանաբար, օգտուելով Ստալինեան սահմանադրութեան սկզբունքներից՝ աբխազ համայնավար վարիչները պահանջել են, որ Աբխազիան հանուի Վրաստանի սահմաններից եւ կապուի ամբողջապէս Մոսկուայի հետ, իբրեւ Միութենական հանրապետութիւն:

բ) Անհաւանական չէ նաեւ, որ Աբխազները պահանջել են, որ Աբխազիան, ինքնավար հանրապետութեան ձեւով, մտնէ Խորհրդ. Ռուսաստանի կազմի մէջ, կովկասեան միւս ինքնավար հանրապետութիւնների շարքում:

գ) Վերջապէս, կարելի է, որ Լակոբան եւ իր ընկերները պահանջել են Վրաստանի եւ Աբխազիայի միջեւ եղած սահմանների սրբագրութիւն, ի նպաստ Աբխազիայի: Աբխազ-վրացական սահմանավէճը հին վէճ է, որ գալիս է դեռ Օզակոմի օրերից, երբ ա՛յն ժամանակուայ ներքին գործերի վարիչ Ա. Չխենկելիի ջանքերով Աբխազիայի (Սուխումի գաւառի) մի մասը կտրուեց ու կցուեց Վրաստանին (Քութայիսի նահանգին)՝ ահագին դժգոհութիւն առաջ բերելով Աբխազների մէջ:

Այսպէս թէ այնպէս, Լակոբայի եւ միւս աբխազ գործիչների պաշտօնանկութիւնը մի անգամ եւս արծարծում է Վրաց-աբխազական յարաբերութիւնների ախտաւոր կողմը: Մի երեւոյթ, որ չեն կարող ցաւով չը դիտել կովկասեան միւս ժողովուրդները: Ինչպէս Ղարաբաղի ու Նախիջեւանի վէճը Հայերի եւ Ազրբէջանցիների միջեւ, ինչպէս Զաքաթալայի հարցը Ազրբէջանցիների եւ Վրացիների միջեւ, ինչպէս Ախալքալաքի խնդիրը Հայերի եւ Վրացիների միջեւ, պէտք է օր առաջ լուծուի վէճը եւ Աբխազների ու Վրացիների միջեւ: Այդ անհրաժեշտ է ոչ միայն Վրաստանի ու Ազրբէջանի, այլ եւ ամբողջ Կովկասի բարօրութեան համար: Բայց, դժբախտաբար, Լակոբաներին պատժելով եւ արդար ղեկավարներին բանտարկելով չէ, որ պիտի վերանայ չարիքը:

Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

*) Այս թուերը առնուած են André Pierre-ի «U.R.S.S.» հատորից, Paris, 1932, Librairie Delagrave. Մեզ թւում է, որ նրանք ճիշդ չեն, մասնաւորապէս Հայերի թիւը ցոյց տրուածից աւելի պէտք է լինի:

«ՔԻՐՏԻՍՏԱՆԸ ԹԱՂՈՒԱԾ ԷՐ ԲԱՅՑ ՎԵՐԱԾՆԱՒ»

—o—

ԽՄԲ.— «Աչքէ Սէօզ» հակաքէմալական թուրքերէն թերթը, որ Ֆիլիպէի մէջ կը հրատարակուի, հետեւեալ յօդուածը տպած է.—

1926ին՝ զսպուած էր Արարատի ըմբոստութիւնը, հրկիզուած էին քրդական գիւղերն ու քաղաքները, բնակչութիւնը սարսափի ենթարկուած էր, ու այդ լերան կատարին թաղուած էր Քիւրտիստանը:

Իբրեւ լրացում այս բոլորին, Միլլիէթ թերթը կը հրատարակէր հետեւեալ պատկերը.— Դամբարան մը Արարատի կատարը, տապանաքարին վրայ քրտական գդակ մը, իսկ վրան հետեւեալ արձանագրութիւնը. — «Աստ հանգչի ցնորածին Քիւրտիստանը»:

Վախճանեալը թաղուած է առանց բժշկական վկայագրի՝ համաճարակէ մեռնողի մը նման, եւ հոգեվարքը մեռած կարծելով, անմիջապէս գայն թաղեր ու տապանաքարն ալ վրան տեղաւորեր էին...

Այժմ, մեռնելով ու մեռցնելով, պատմականօրէն Քիւրտիստան որակուած այդ բարձրաբերձ ժայռերուն վրայ «գերեզմանած» Քիւրտիստանին յարուցեալ ըլլալու վճիռը չե՞նք արձակեր՝ վկան ըլլալով քրտական այն ճիղերուն, որոնք ամիսներէ ի վեր կը զբաղեցնեն թրքական զօրագունդեր:

Արդ, Քիւրտիստանը յարութիւն է առած: Եւ ինչպէ՜ս...

Ան իր գերեզմանէն դուրս է խոյացած՝ ահաւոր մրրիկներուն դղրդիւնէն, դժոխքին յատակէն ճարած է զէնքերուն ամենակատարելագործուածը, ռազմանիւթին ամէնէն աւագեցիկն ու նորագոյնը, եւ երիտասարդացա՜ծ է...

Քիւրտիստան-Տէրսիմը, չո՛րս հազարամեայ ուղին՝ Մոնկոլ, Թաթար եւ Իրանեան ցեղերուն, ետ է մղեր բոլոր դրոհները այդ հեղեղներուն, որոնք, անկարող ըլլալով հողտեղաւորուիլ, անցեր գացեր են: Ու շատ ալ անհրաժեշտ չեն դատեր չափուիլ այդ լեռնականներուն հետ, որոնք աւելի քաջ են քան իրենք:

Օսմ. Կայսրութիւնը եւս երբեմն զանոնք նեղեց, եւ երբեմն հանդիստ թողուց: 1515ին, անոնց անկախութիւն շնորհեցաւ՝ բարեյիշատակ Սուլթան Սէլիմի հովանաւորութեան տակ:

Բոլոր դարերու ընթացքին, Օսմանցիները անձնապահ գունդեր կազմեցին այդ քաջերէն: Իսկ Քիւրտերը երբեք չդադրեցան հաւատարմութիւն յայտնելէ:

Եթէ հարկ ըլլայ ճշմարտութիւնը խոստովանիլ, այլեւս պատմութեան է անցած՝ ի յարգանս այդ ցեղին՝ «անպարտելի» բացատրութիւնը:

Դիւանագիտութիւն. այդ առիւծի բոյնը, որ իբրեւ սեւ կէտ մնացեր էր երկրին մէջ, քարերու այդ բարձրաբերձները ծակել – ծակծկել հարկ եղաւ 1808 - 1892 - 1897 - 1902 - 1905 - 1925ի բոլոր փորձերը անցան ապարդիւն:

Այդ քաջարի ցեղին հարուածներուն տակ հալեցան ու հալեցուցին մարդկային այն զանգուածները, որոնք ապառաժներուն բախեցան:

Ինչո՞ւ այս խորտակումները, սակայն:

Ի՞նչ կ'ուզեն երեք միլիոննոց այս ցեղէն, որ հինգ հարիւր տարիէ ի վեր կիսանկախ կեանք մը կ'ապրի:

1926ին, զօրահանդէսները յիշեցնող արշաւանք մը կազմակերպուեցաւ՝ բնաջնջելու համար այս ցեղը: Այդ մթին ամպերը պիտի փարատէին, այդ սարերը պիտի կցուէին մայր հայրենիքին, այդ ըմբոստ ցեղին անկեալ մակարդակը պիտի բարձրացուէր, աւելի ճիշդը՝ պիտի թրքացուէր անիկա... Այլ խօսքով՝ Թուրքիոյ մէջ Թուրքէն զատ որ եւ է տարր պիտի չմնար, վասն զի Քիւրտ անունն իսկ ջղայնութիւն կը պատճառէր...

Մտաւորական Քիւրտ մը՝ Ճէնապ Ճէլատէթ Պէտրխան, որ Թուրքիոյ մէջ ուսած եւ զինուորական հրամանատարի աստիճանին է բարձրացած, Հանրապետութեան նախագահին ուղղած իր բաց նամակով քրտական հարցի էութեան մասին հարց կուտայ եւ կը յարէ.

— «Փաշա՛, հակառակ անձնական եւ քաղաքական խիզախութեանդ, որ հանրածանօթ է, չեմ գիտեր ինչո՛ւ՝ ցարդ չկրցաք խոստովանիլ թէ Թուրքիոյ մէջ քրտական հարց մը գոյութիւն ունի: Այդ խոստովանութեան համար անհրաժեշտ քաջութիւնը չը գտանք կամքիդ մէջ, որուն զօրութեան ու կարողութեան չափազանց վստահ էինք: Քրտական այնպիսի հարց մը, որ կառավարութիւնը կը մղէ իրմով զբաղելու՝ անտառուզութեան, կասկածներու եւ նախանձի ենթարկելով զայն»:

Այս անգամ եւս այդ լեռնաբնակներուն երկարող լեզուները պիտի կտրուին, ու պատիժը պիտի տրուի այն յեղուզակներուն եւ վաշխառու աշիրէթապետներուն, որոնք այդ մինուճար ժողովուրդին կաթը կը կթեն... Իսկ մնացորդները պիտի թրքացուին, պիտի տեսնէ՛ք:

Դարձեալ Տիգրանակերտցի Քիւրտ մը՝ Ջիա Կէօք Ալփ է որ ժառանգ թողած է այս ձգտումը, որ անգործադրելի է ու չի յենուր որ եւ է դատողութեան, խելքի եւ օրէնքի տրամաբանութեան: «Թրքացնել»: Պիտի թրքացնեն այն Քիւրտերը, զորս ի բնէ «Թուրք» կը կոչեն: Անոնց արիւնը պիտի թրծեն թրքական արիւնով: Եւ, եթէ կ'ուզէք, զայն կոչեցէք «ցեղերու բարենորոգման չաղախը»:

Ճէնապ Ճէլատէթ Պէտրխան, այս գործողութեան հպարտութեան բաժինը վերագրելով Քիւրտերուն, իր վերոյիշեալ նամակին մէջ կ'ըսէ.

— «Շատ մը օտար տարրեր կը բերէք ու կը խառնէք Թուրք ցեղին... Այս ընթացքով, ուրեմն, Թուրք ցեղը կը նկատէք ազնուացումի կարօտ, այսինքն՝ անընդունակ տարր, իսկ միւսները՝ ազնուացուցիչ կամ գերազանց տարրեր: Վստահ եմ, որ Թուրք ազգը ձեզի այդ մեղքը պիտի չներէ այն օրը, երբ տեղեակ ըլլայ այս իրողութեան»:

Մինչդեռ, թրքացնելով Քիւրտերը, որոնց արժանիքները յիշեցինք վերը, կազմուելիք շաղախը «յեղուզակներէ, անդութներէ, անուղղելիներէ» յառաջ եկած շաղախ մը պիտի չըլլա՞յ միթէ: Ցանցանք մը, որ հակասական ու երկկողմանի է, ու դիւթութիւն մը որ տխրութեան կը վերածէ գիտութիւնը...

Ի՞նչ է պահանջը այս ցեղին, որ ատեն ատեն հոգ կը պատճառէ իր կառավարութեան:

Ժառանգական իրաւունք մը, ան կ'ուզէ որ միջամտութենէ զերծ մնայ իր հօրենական օճախը: Ո՛չ արիւն թափել եւ ոչ ալ արիւն զոհել: «Մենք իսլամներ ենք, հետեւաբար կրօնքի եւ կենցաղի ազատութիւն կ'ուզենք: Մենք Քիւրտեր ենք, հետեւաբար Քիւրտիստանի մէջ պիտի ապրինք: Մենք արի ցեղ մըն ենք, — ու մենք ենք որ կասեցուցած ենք ռուսական եւ այլ արշաւները Անատոլուի մէջ: Առաջին անգամ Իզմիր մտնողը քրտական հեծելազօրքը չէ՞ր: Հետեւաբար, մեր զէնքերը մեր քով պիտի մնան» — կ'ըսեն անոնք: Ահա վէճին էութիւնը, որուն պատճառով Քիւրտերը զէնքի փարեցան: Սէյիտ Րիզա Տէրսիմի մէջ նոր կառավարութիւն մը կազմեց: Պետը ինքն է, իսկ անունը՝ Քիւրտիստան: Ան կրնա՞յ ապրիլ, սակայն:

Անոնք անգամ մը եւս պատեանէն հանեցին սուրը: Կամ դէմքերնին պիտի կարմրցնեն, կա՛մ վիզերնին, — Քիւրտերուն ուխտը:

Թնդանօթներով ռազմանիւթ պիտի տեղացնեն այդ լեռներուն վրայ. կա՛մ այդ լեզուները պիտի կտրուին ու այդ շրջանը պիտի օժտուի զուլցեբիական բարեկարգութեամբ մը, եւ կամ աւերակոյտի մը վերածուելով՝ պատմութեան պիտի անցնին, — ահա՛ Թուրքերուն ուխտը:

Եւ սակայն, ի՛նչ ելք ալ ունենայ ան, Տէրսիմի կատարին պիտի դրուի երկրորդ դամբարան մը եւ գլխարկ ու գդակ կրող երկու գերեզմանաքարերու վրայ պիտի քանդակուի.—

«Աստ հանգչին նահատակները երկու քոյր ցեղերու»...

Այս է այն կնիքը, զոր պատմութիւնը պիտի դնէ այդ դամբանին վրայ: Աղեքսանդրէն մինչեւ Նափոլէոն, յետամնաց տարրերէն մինչեւ Արքիմեդէսը՝ որ սպաննուեցաւ սպայի մը կողմէ, ո՛չ ոք կրցած է կասեցնել պատմութեան ընթացքը: Անոր վճիռը անփոփոխելի է:

Ճէլատէթ Պէտրխան սապէս կը վերջացնէ իր նամակը, որուն տուած է դրքի ձեւ.

— «Հակառակ ամէն բանի, եթէ դուք չէք խղճար Անատոլուի խեղճ զաւակներուն՝ որոնք իսլամի արիւնը կը թափեն եւ իսլամի զէնքով կը մեռնին, գիտցէք նաեւ որ Քիւրտին երակներուն մէջ մեռնելու եւ մեռցնելու չափ առատ արիւն կայ»:

Նամակին բովանդակութիւնը կը հաստատէ առ հասարակ այն տեղեկութիւնները, զորս կը ստանանք Տէրսիմի ողբերգութեան մասին:

Մեռնելով ու մեռցնելով, ցամաքի վրայ, օդին մէջ...

Ձո՞ւր արիւնահեղութիւն...

ԱԼԼԱՀ ՄԵԾ Է

»»»» o ««««

—«Սուրերը մերկ», հրամայեց անիկա:

Յետոյ դրպանէն զոյգ մը սպիտակ ձեռնոցներ հանելով, հագաւ զանոնք ու խնդալով ըսաւ իր հաւատարիմ սպաներուն.

— Կայսերական պահակազօրքը սպիտակ ձեռնոցներով կը յարձակի:

Յետոյ, սուրը քաշելով, կը հրամայէ յարձակիլ: 30 սպաներ իրենց գլուխը ունենալով Էնվէրը, երեք հազար Ռուսներու վրայ կ'իյնան: Վերջին անգամ ըլլալով, Էնվէր կուռին արբեցուցիչ մթնոլորտը կը շնչէր. վերջին անգամ ըլլալով արիւնը կը հոսէր Թուրանի համար: Ցանկարծ սպաները Էնվէրի ձայնը լսեցին. նախ մեղմիկ, ապա երթալով աւելի զօրաւոր ձայնով, Էնվէր մեռելներուն յատուկ «Եա սին» շարականը կ'երգէր. սպաները խմբովին կը շարունակեն զայն: Բոլորն ալ հրաժեշտ կ'առնեն կեանքէն. իրենց գիծը երթալով կը մօտենայ Ռուսներուն ընդարձակ ճակատին:

Էնվէր Ռուսներուն վրայ կը նետուի. սպաները կը հետեւին անոր: Մէկը միւսին ետեւէն Թուրք սպաները արիւնլուայ գետին կ'իյնան: Հսկայ հասակով ռուս ձիաւոր մը իր սուրը կը բարձրացնէ փաշային վրայ, որուն դէմքը կը պայծառի: Այս անգամ ազատում չկայ այլ եւս: Ռուսը ուժգին հարուածով մը անոր գլուխն ու աջ ուսը կ'անջատէ մարմինէն:

Փաշային դիակին վրայէն գտնուեցան Գուրան մը, առաջին կարգի երկաթեայ խաչ մը եւ իր կնոջ լուսանկարը: Այս բոլորը միասին Տաշքենդ ղրկուեցան Կէփէքուի կողմէ. Էնվէրի հարցը լուծուած էր:

Ռուս զինուոր մը փաշային գլուխը իր սուինին վրայ դամեց:

Սակայն 1922 օգոստ. 4ին, Էնվէր ու խումբ մը Թուրք սպաներ չսպաննուեցան միայն, այլ անոնց հետ համաթուրանական գաղափարաբանութիւնը:

Էնվէրի մահէն յետոյ, Պասմաճիներու շարժումը շուտով զսպուեցաւ. 1930ին Իպրահիմ բէկն ալ գերի ինկաւ ու մահուան դատապարտուեցաւ:

Ի՞նչ բախտի արժանացան միւս երիտասարդ Թուրքերը, որոնք մահուան դատապարտուած էին Մէհմէտ 6րդի կողմէ: Ոչ ոք յաջողեցաւ փրկուիլ: Ճէմալ Հայու մը կողմէ Թիֆլիսի մէջ սպաննուեցաւ 1921ին: Վերջին երիտասարդ Թուրքը Իթթիհատի ընդհ. քարտուղարը՝ Նազըմ պէյ, ինչպէս նաեւ Ճավիտ պէյ, մահուան դատապարտուեցան Քեմալի կողմէ եւ կախաղան բարձրացան 1926ին:

Արեւելքի պատմութիւնը արիւնով, սուրով եւ կախաղանով կը գրուի...

(վերջ) Մ. ԼՍԱՏ

ՔԱՂԵՑԷՔ

— Անգործութիւնը եւ հանգիստը կը բորբոսեն ու կը տկարացնեն մարմինը:

— Աշխատանքը կը պնդացնէ եւ կը զօրացնէ մարմինը:

— Պտոյտը, ուրիշ շատ մը բաներէ աւելի, բնական մարմնակրթանք մըն է:

— Առաւօտեան պտոյտը կը նիհարցնէ, փորը կակուղ կը պահէ, գլուխը աւելի թեթեւ կ'ըլլայ, մարդ առոյգ եւ կայտառ կը զգայ ինքզինքը:

ՍԱՆՃԱՔԻ ՀԱՅԵՐՈՒՆ ԴԱՏԸ

«Այս երկրին մէջ Հայերը չէզոք տարր մըն են, բայց կապուած են Սուրիոյ մտայնութեան»: Այս խորագիրներուն տակ «Ճումհուրիյէթ» կը հրատարակէ Անթաքիոյ իր թղթակիցին մէկ կարեւոր գրութիւնը.—

Թղթակիցը, Գանտէմիր, տեսակցած է Անթաքիա բնակող բժիշկ Անատոլուցի եւ Թուրք մշակոյթով սնած փաստաբան Իզմիրլեանին հետ, որ իր դիրքով ու ազդեցութեամբ «առաջնակարգ հայ դէմքերէն մէկն է»:

Թղթակիցին զանազան հարցումներուն պատասխանելով, բայց բաւական վարանումներէ եւ ներքին զգացումները ծածկելու ճիգերէն վերջ, փաստաբան Իզմիրլեան ըսած է.—

Երկու տարի առաջուան վիճակագրութեան մը համաձայն, Հայերուն թիւը 27,000 է, այսինքն Հաթայի (Սանճաք) բնակչութեան մէկ տասներորդէն աւելի, ասոնց ալ երկու երրորդը տեղացի, մնացեալը գաղթական:

Նոր վարչաձեւին հանդէպ Հայերը չէզոք դիրք մը բռնած են, սակայն, մտայնութեամբ Սուրիոյ կապուած: Բայց վստահ եմ որ երկրին շահերուն վերաբերեալ խնդիրներուն մէջ բոլոր տարրերը համախումբ պիտի շարժին: Եթէ տարր մը, ուրիշ տարրի մը վրայ ուզէ իր տիրապետութիւնը հաստատել, Հայերը ամէն պարագայի մէջ Սուրիացիներուն կողմը պիտի բռնեն: Ինչո՞ւ, — կը հարցնէ թղթակիցը.— Ինչո՞ւ Թուրքերուն հետ ըլլանք, եւ պահ մը կենալէ վերջ կը շարունակէ.

— Մե՛ղք որ անցեալին անդրադարձ մը կայ: Մենք ինչպէս որ կը բաղձանք Թուրքիոյ Հայերուն հաւատարմութեան իրենց հայրենիքին հանդէպ եւ կ'անիծենք ամէն հակառակ ընթացք, ինչո՞ւ հաւատարիմ չըլլանք Սուրիոյ հանդէպ:

Ճշդեմ որ ոչ մէկ Հայ, որ եւ է կէտի մէջ, Թուրքերուն հանդէպ յոռի մտածում մը չի սնուցաներ. բայց այն պարագային երբ իր գոյութեան եւ ազատութեան իրաւունքին, մէկ խօսքով, ապրելու իրաւունքին դէմ ոտնձգութիւն կ'ըլլայ: Ճիշդ է որ այսօր Թուրքիա լրջօրէն եւ շատ արդիականացած է, բայց մարդը մարդ է, մտահոգութիւնը շուտով չի փարատիր, կը վախնայ:

Նոր վարչաձեւին տակ եթէ մեր վիճակին ձգուինք, Հաթայը Զուիցերիա մը կրնայ ըլլալ. Ասիկա երկու պետութեանց ձեռքն է, եթէ սակայն իւրաքանչիւրը իր կողմը քաշէ, միշտ անդորրութեան երեսը պիտի չտեսնենք: Հոս լայն ռամկավարութեան պատրաստուած չէ ժողովուրդը, որ ժամանակի կը կարօտի զայն մարսելու համար:

Այս երկրին մէջ ոչ միայն քաղաքական, այլ եւ տնտեսական ու ընկերային անհանդարտութիւն մը կայ. ամէն կողմ տարածուած այս անհանդարտութիւնը բառնալու համար երկիրը կատարեալ անդորրութեան եւ կայուն վիճակի պէտք ունի:

Հաթայի Հայերը չեն կրնար ընդդիմանալ երկիրը արեւմտականացնող որ եւ է շարժման: Միտքերը չ[illegible]րելու համար պէտք է արձանագրել սխալ մը որ թերթերուն մէջ գրուեցաւ:

Անկէ բաւական առաջ, Պէյրութի Թուրք հիւպատոս Պ. Ֆէրիտուն,

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԻՏԱԼԻՈՅ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻ ՄԱՍԻՆ

—o—

ԽՄԲ.— Օգտուելով Բժ. Եր. Արզումանեանի այցելութենէն, շարք մը հարցումներ ուղղեցինք, Իտալիոյ հայ գաղութին եւ մասնաւորապէս նոր սերունդի կացութեան մասին: Մեր բարեկամը, որ միեւնոյն ատեն Միլանի Գաղթ. վարչութեան նախագահն է, մեզի հաղորդեց հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

Իտալիոյ հայութեան կեդրոնն է Միլան քաղաքը, ուր մօտաւորապէս 250 Հայեր կան: Քանի մը տասնեակ ալ միւս քաղաքներուն մէջ ցրուած են, Հռոմ, Թորինօ, Վենետիկ եւ Պարի: Մեծամասնութիւնը առեւտրական է: Կան նաեւ արհեստաւորներ, բանուորներ եւ մասնագէտներ:

Ուսանողութեան մեծագոյն մասը Վենետիկի Մուրատ-Ռափայէլեան վարժարանի թոշակաւոր աշակերտներ են եղած միշտ, որոնք դեռ մօտաւոր անցեալին մէջ ուշագրաւ թիւ մը կը կազմէին (25-30): Վերջին տարիներուն այդ հաստատութեան թոշակները ջնջուած ըլլալով՝ ուսանողութեան թիւը հետզհետէ կը նուազի: Ներկայիս 10-12 ուսանողներ կան, որոնց կէսը Մ. Ռ. սաներ են:

...

Մ.Է.Ն.-Ս.Է.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՑԻՐՈՒՑԱՆ ՀԱՅԵՐ

ՎԱԼԱՆՍ, 9 Յուլիս (Յառաջ).— Կիրակի է, արեւը յոգնած՝ երէկուայ «իր ծանր աշխատանքէն», այսօր ուշ արթնցաւ, եւ դեռ անլուայ՝ ամօթէն, չի համարձակիր երկրին նայիլ:

Երէկուընէ պատրաստուած էին պայուսակները, կիրակին անցընելու ընկերոջ մը մօտ, որ իր զաւակներով արձակուրդի գացած էր Հայու մը ագարակը:

Զորս քիլոմեթր քալելէ վերջ, հասանք Սուայեռն: Անորոշ օդը պայծառացաւ եւ արեւը իր ամառնային կիզիչ ճառագայթները սկսաւ տարածել ամէն կողմ:

Սուայեռն կը գտնուի նախկին հռոմէական պալատին՝ Քառուայի (Ծակ քար) ձախ կողմը: Ռոն գետին ափը: Նախաճաշէն վերջ կը հետաքրքրուիմ այս արուարձանի Հայերու վիճակով, թիւեր հաղորդելու համար «Յառաջ»ին:

Կը յայտնեն որ երեք Սէօլէօզցի ագարակապաններ միայն կան: Երկուքը իրարու կից, իսկ միւսը դիմացի ...

...

ՄԱՄՈՒԼ

ՉԱՐԻՔ ՄԸ ՈՐ ԵՐԹԱԼՈՎ Կ'ԱՃԻ

Վերջերս ամփոփեր էինք Թէհրանի «Ալիք»ին մէկ խմբագրականը, որ կ'ողբար ամուսնալուծման անումը: Ստորեւ նոր խմբագրական մը նոյն թերթէն, ինչ որ կ'ապացուցանէ չարիքին խորութիւնը (29 Յուլիս).

— «Արդէն անհերքելի փաստ է, որ ընտանիքների լուծումը, ապահարզանը դարձել է վարակիչ ու ախտաւոր մի երեւոյթ: Ընտանիքի հայրեր ու մայրեր իրար դէմ կատաղի խաչակրութեան են ելնում՝ մեղադրանք, ամբաստանութիւն զրպարտութիւն եւ հայհոյանք փողոց իջեցնելով՝ ազգային եկեղեցական իշխանութիւնների դռներն են բախում:

Այսօր այս երեւոյթը սպառնում է սովորութեան չարքն անցնել, դառնալ ամենօրեայ երգ. եթէ այսօր լըռութեամբ անցնենք այս ախտաւոր երեւոյթի վրայով՝ վաղը, ապահովաբար, այդ երեւոյթի դերին պիտի դառնանք. այլեւս պիտի չկարողանանք սանձահարել ու ղղաստութեան կոչել եւ խղճի հանդստութեամբ պիտի դիտենք մէկը միւսի յետեւից աւերուող բոյները, փողոց նետուած ...

...

ԾՈՎԱՓԷՆ

...

ԵՐԿՈՒ ՔԵՆՍՈՐԿՆԵՐ

...

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (43)

ՋԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» o ««««

Չէս կանչեց Ցաղին: «Այ տէրտէր», ըսաւ, «քանի մը կտոր հին ու մին բաներ բերէք, ես ալ դրկեմ Վան, որ կառավարութիւնը հանդստանայ»: Այդպէս ալ ըրինք:

Ցերեկը Ամենափրկիչ մնալէ վերջ, երեկոյեան կողմ, Լեւոն ու ընկերները մեկնեցան Ամենափրկիչ վանքէն:

Գիշեր մը միայն մնալով Սուրբ գիւղը, յաջորդ առտու բարձրացան հսկայ լեռնաշղթան, որ Կառկառը կը բաժնէ Մոկսէն:

Իրարու վրայ դիզուած լեռներու կոյտ մըն է այդ լեռնաշղթան, որու ...

...

քըր ցեղ մըն էին, ցեղապետ Միրզա Աղայի առաջնորդութեամբ կը բարձրանային Կառէ Շէյխանի եայլաները՝ ահ ու սարսափի տակ պահելով Կառկառի ամբողջ ժողովուրդը: Դեռ մինչեւ երկու տարի առաջ, Միրզա Աղան Կառկառի ամէն գիւղէն իբրայատուկ տուրք մը կը գանձէր, բացի անպաշտօն ալան թալանէն, որ չափ ու սահման չունէր: Բայց օր մը եղաւ, երբ Կառկառի ժողովուրդը չուզեց այլեւս տուրք տալ Միրզա Աղային:

Ալ ի՛նչ օրուան Միրզա Աղան էր, որ չի կրնար խօսք հասկցնել քասա Հա- ...

...

2. Ծանօթանալով արքայական յանձնաժողովի տեղեկագրին համագումարը կը յայտնէ թէ հոգատարութեան գլխաւոր նպատակն է գլխրացնել հրէական ազգ. տունի մը հաստատումը:

3. Թէ Պալֆըրի Յայտարարութեան շրջանին, այն երկրամասը որուն վրայ պիտի հաստատուէր հրէական ազգ. տունը, կը համարուէր ամբողջ պատմական Պաղեստինը, մէջն ըլլալով Անդրյորդանանը:

4. Թէ Պալֆըրի Յայտարարութիւնը կը նախատեսէ Պաղեստինի զարգացումը իբրեւ հրէական պետութիւն մը:

5. Թէ Պաղեստինի հրէական գաղութը մեծամեծ առաւելութիւններ ընծայած է արաբական բնակչութեան, նպաստելով բովանդակ արաբ ժողովուրդին տնտեսական զարգացման:

6. Համագումարը կը մերժէ արքայական յանձնաժողովին այն հաստատումը թէ հոգատարութիւնը անիրագործելի է եւ կը պահանջէ անոր ալ կատարեալ իրագործումը: Համագումարը կը յանձնարարէ գործադիր կոմիտէին ընդդիմանալ որ եւ է հարուածի՝ հրեայ ժողովուրդին իրաւունքներուն դէմ, որոնք երաշխաւորուած են միջազգային տեսակէտով, Պալֆըրի յայտարարութեամբ եւ բրիտանական հոգատարութեամբ:

Այս հիմնական կէտերէն վերջ, բանաձեւը ուրիշ պահանջներ ալ դնելով, մասնաւորապէս կը բողոքէ ներգաղթի սահմանափակման դէմ, անընդունելի կը գտնէ Պաղեստինի բաժանման ծրագիրը եւ որոշ լիազօրութիւններ կուտայ կը գործադիր կոմիտէին, բանակցութիւններ վարելու համար բրիտանական կառավարութեան հետ:

ՉԻՆԵՒՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

»»»» • ««««

Բազմաթիւ մարտանաւեր դէպի Չինաստան

Ճափոնի եւ Չինաստանի միջեւ թշնամութիւնները գործնապէս սկսան Օգոստ. 11ին, առանց պաշտօնապէս պատերազմ հրատարակած ըլլալու: Առաջին ճակատամարտը մղուեցաւ Փէքինի շրջակաները, 50 մղոն հեռու, ուր ճափոնական զօրքը եւ չինական գլխաւոր բանակը ընդհարեցան: Միեւնոյն ատեն, պատերազմի սպառնալիքը աւելի զօրացաւ, երբ հաստատուեցաւ թէ ճափոնական զօրքը շարժումներ կը կատարէ եւ շատ մը մարտանաւեր համախմբուած են: Բազմաթիւ ճափոնական զօրքեր ցամաք հանուեցան, իսկ մարտանաւերը դիրք բռնած են Շանկայի առջեւ: Կ'ըսուի թէ ուրիշ քան մարտանաւերը ալ ճամբայ ելած են դէպի չինական ջուրերը եւ թէ երբ համախմբումը վերջանայ, ճափոնցիները հաւանաբար պիտի պահանջեն խօսքէն գործի անցնելով: Իրենց պահանջներէն մէկն է Շանկայէն քաշել չինական պահակազօրքը եւ քանդել բոլոր ամրութիւնները:

Ճափոնցիները յարձակեցան Նանքէուի վրայ, ծանր ռմբակոծութենէ մը վերջ որ հրկիզեց քաղաքը: Չինացիները լքեցին քաղաքը եւ քաշուեցան վերջապահ խրամներուն մէջ: Հազարաւոր ճափոնցի զինուորներ ճամբայ ելած են Փէքինէն, հրասայլերով, թնդանօթներով եւ գնդացիրներով, այնպէս որ անխուսափելի կը համարուի նոր ճակատամարտ մը:

Փէքին՝ Չինաստանի նախկին մայրաքաղաքը, ամբողջովին կղզիացած է: Ճափոնական բանակին թիւը կը հաշուեն 60,000, որ հետզհետէ կ'աճի: Չինաստան մերժած ըլլալով ճափոնի պայմանները, կացութիւնը աւելի ծանրացաւ: Ճափոնցիները կ'ուզեն գրաւել Թիէնցինի անգլիական եւ ֆրանսական թաղամասերու հեռագրի, հեռաձայնի եւ անթելի կայանները: Այս պարագան աւելի կը բարդացնէ կացութիւնը:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈԼՍԷՆ ՀԵՌԱՆԱԼՈՒ հրաման ստացան 10 - 12 գերման Հրեաներ, որոնք Գերմանիայէն գաղթելով, երկու երեք տարիէ ի վեր Թուրքիա հաստատուեր էին, իբրեւ տնօրէն կամ պաշտօնեայ առեւտրական հաստատութեանց մէջ: Ոստիկանութիւնը անբաղձալի գտնելով անոնց ներկայութիւնը, հրամայեց հեռանալ 48 ժամէն:

ԱՀԱԲԵԿՉԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ վերսկսած է Պաղեստինի մէջ, անցեալ շաբաթէն ի վեր: Արաբ մը սպաննուեցաւ Նապլուսի մէջ, իսկ Ռամլէի մօտ հրէական գաղութ մը զինեալ յարձակման ենթարկուեցաւ: Թէեւ 80 գնդակներ արձակուեցան երկու կողմէն, բայց մարդկային կորուստ չկայ: Այս դէպքերուն հետեւանքով բարեկեցիկները կը գաղթեն: Եաֆայի քաղաքապետական խորհուրդը խնդրեց զօրացնել ոստիկանութիւնը, մասնաւորապէս կռուելու համար գաղտնի խումբի մը դէմ որ կը կոչուի «Սեւ Ձեռք»:

ԱՆԴՐՅՈՐԴԱՆԱՆԻ կառավարութիւնը անցաղիր հաստատեց Պաղեստինի հետ, հսկողութեան ենթարկելու համար անբաղձալի տարրերու եւ աճարեկիչներու վրայ:

ՍԱԿԱՇԱՐԺՆԵՐՈՒ (Թաքսի) գինիներուն յաւելման առթիւ, 7000 կառքեր գործադուլ հռչակած էին առջի օր, բայց կարելի եղած է կարգադրել վէճը: Յաւելումը պիտի ըլլայ միայն 20 առ հարիւր:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՕՐԱԿԱՐԳ՝ Ընդ. ժողովի օրակարգի քննութիւն:

ՇԱՎԻԼԻ «Արդութեան» խումբի ժողովը 13 Օգոստոս, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական ճաւաքատեղին:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէի «Վռամեան», «Մուրատ» եւ «Րօզ» խումբերու ժողովը 14 Օգոստոս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Նոր ակումբին մէջ: Օրակարգ՝ Ընդ. ժողովի օրակարգի հարցերու քննութիւն:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէին ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները. 14 Օգոստոս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ծանօթ ճաւաքատեղին:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Իշխան» խումբի ժողովը 14 Օգոստ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական ճաւաքատեղին:

ԱՎԻՆԵՈՆԻ «Մուրատ» խումբի ընդհ. ժողովը 14 Օգոստոս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին ընկ. Քաջին Մատոեանի բնակարանը:

Կարեւոր օրակարգ: Ներկայանալ առ դամատետրով:

ՎԱԼԱՆՍԻ ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 14 Օգոստ., Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Հ. Յ. Դ. Սիամանթօ ակումբին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ռոստոմ» ենթակոմիտէի եւ «Քրիստափոր» խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը 16 Օգոստոս, Երկուշաբթի երեկոյ ժամը 9ին «Շահրիկեան» սրահին մէջ, 5 rue de l'Église. Մարսէյլ:

Օրակարգ՝ շարունակութիւն նախորդ ժողովի:

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի բոլոր ընկերները, այսօր, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Զարդարեան» փառադարանը, 181, Cours Lafayette:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Փարիզի Հ. Յ. Դ. «Եգիպտացի» Կոմիտէի կողմէ 13 Օգոստոս, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին Սոսիէթէ Սավանթի G սրահին մէջ:

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ

Նիւթ՝ ՄԵՆՔ ԵՒ ՄԵՐ ՀԱՐԵՒԱՆՆԵՐԸ

Մալաթիացիներու տարեկան դաշտահանդէսը, քաղաքէն բաւական հեռու, գեղեցիկ վայրի մը մէջ: Առտուն կանուխէն խումբ խումբ դէպի բնութեան գիրկը կը վազէին, ծծելու համար դաշտերու մաքուր եւ աղուոր օդը:

Կրթասիրացը իր գիմադիծը չակած է, գէթ հոս Սէն աշմոնի մէջ: Այլ եւս խարխափելու ժամանակը անցած սկսելով, խանդավառ եւ եռանդով գործի լծուած են, տասնեակ մը հին եւ նոր հայրենասէր Մալաթիացիներ, որպէսզի թունաւոր օձի ձագուկներ այլեւս մուտք չգործեն իրենց մէջ:

Դաշտահանդէսին վայրը շատ գեղեցիկ էր, բայց օդը խարուսիկ: Երիտասարդ Մալաթիացիները անմիջապէս վրաններ զարկին զինուորական կարգապահութեամբ:

Ժամը 4ին հանդէսը բացուած յայտարարեց օրուան նախագահը՝ Պ. Խաչատուր Ընտրիկեան, բացատրելով դաշտահանդէսին նպատակը: Յետոյ Պ. Գրիգոր Չէքիճեան երգ մը երգեց, խանդավառ մթնոլորտի մէջ:

Կրթասիրացի երգչախումբը միջանկեալ երգեց ազգային լաւագոյն կտորներ, ղեկավարութեամբ Տիկ. Ծիածան Փափազեանի, որ եռանդով կ'աշխատի ամէն ազգային ձեռնարկի:

Կը կարծեմ թէ այս դաշտահանդէսը բաւական հասոյթ բերաւ Կրթասիրացին: Ցանկալի է որ յաճախ այսպիսի հանդէսներ տրուին:

Ցանկալի չէ՞ արդեօք որ Կրթասիրացը նախաձեռնարկ ըլլայ Րաֆֆիի հարիւրամեակի տօնակատարութիւնն ընել մեր քաղաքին մէջ:

Ս. Ընտրիկեան

ՊԱՏԱՐԱԳ ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ

— . —

Շավիլի եւ Շրջակայից եկեղեցական վարչութիւնը ի գիտութիւն յարգոյ ժողովրդեան կը յայտարարէ թէ՝ այս կիրակի, վեր. Ս. Աստուածածնայ տաղաւարին առթիւ Ս. Լուսաւորիչ մատրան մէջ, հոգեւոր հովիւ Հմա եակ վրդ. Պօղոսեան պատարագ պիտի մատուցանէ եւ քարոզութեամբ պիտի մխիթարէ ճաւատացեալները:

Այս առթիւ պիտի կատարուին նաեւ՝ խաղողի օրհնութեան եւ խաչհանգիստի արարողութիւնները:

Եկեղ. հոգեցողութիւնները պիտի կատարուին ղեկավարութեամբ դպրապետ Պ. Բագոսեանի եւ մասնակցութեամբ տեղական ուժերու:

Սկիզբ ժամերգ. 8, Ս. Պատարագ 10.30: Երկուշաբթի Ալֆորվիլ, սկիզբն ժամերգ. 8.30, Ս. Պատարագ 10.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան ժողովը այսօր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Պ. Զ. Միրզայեանի սրահը. 45 Rue de la Défense.

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան Մասնաճիւղի Ընդհ. Ժողովը՝ Շաբաթ, 14 Օգոստոս, երեկոյեան ժամը 8ին «Քաֆէ Նուայի» ներսի սրահին մէջ, (Angle Boulb. Dugemmier et Rue Noailles 23) կարեւոր օրակարգով:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՖԻԼԻՊԷ, Թղթակից.— Ստացած ենք երեքշաբթի օր: Կարելի չէ վստահիլ այդ աղբիւրին:

(3)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» • ««««

— Ի՞նչ եղան Ցանէսը, Թոմասը, Աղամը, Ներսոն, հարցրին նրանից:

— Գրողը տանէ նրանց, պատասխանեց Պետրոսը իր սովորական հեգնական եղանակով: — Կարծես, այդ անիծեալները մէկ մէկու խօսք էին տուել, որ հէնց այս գիշեր չնորհք տանէին իրանց հանգուցեալ պապերի մօտ: Մէկը պարապի ներքեւ ընկած էր, երեւի, հէնց ցած փչնելու միջոցին գնդակ էր կերել ... միւսը կէս ճանապարհի վրայ թաւալւում էր. խեղճը դեռ չէր հանգստացել ... մէկը աղբիւրի մօտ գերանի նման անշարժ պառկած էր ... բայց խեղճ Թոմասը, նրանցից մի փոքր հեռու, կողքի վէրքը բռնած, անիծում էր Քրտերին ... իսկ ես նրանց ջիգրը սառեցի ...

Այս չորս հայ երիտասարդները, որոնց մասին խօսում էր Պետրոսը, միւս տեղից ուղարկուած էին ջուր բերելու, բայց եւ ոչ մէկը չվերադարձաւ: Այսպիսի դէպքեր այնքան յաճախ էին կրկնւում, որ մահը, ըսպանութիւնը դարձել էր նրանց համար մի սովորական բան: Այս պատճառով Պետրոսի պատմութիւնը մի առանձին տպաւորութիւն չգործեց ընկերների վրայ: Նրանք մինչեւ անգամ չէին մտածում շուտով փաթաթել Պետրոսի գլխի վէրքը, որից արիւնը անդադար հոսում էր: Ինքը Պետրոսն էլ չէր մտածում այդ մասին:

— Սատանան տանէ այդ Քրտերին, շարունակեց նա,— կարծես, այդ անիրաւների աչքերը գայլի նման մթնումն էլ տեսնելիս լինեն: Որ կողմից որ մի չչնչոց են լսում, իսկոյն գնդակը հասցնում են. տեսար, գոհը դողդղաց եւ գլորուեցաւ գետին ...

Այսպէս խօսում էին խաւարի մէջ, յետոյ մտաբերեցին փաթաթել Պետրոսի գլխի վէրքը, եւ ապա վեր առնելով ջրի տիկը, որ պարունակում էր իր մէջ հազարաւոր անձինքների կեանքը, նրանք սկսեցին դիմել դէպի բերդի բակը:

— Տղերք, ասաց նրանցից մէկը, —Թուրքերին մի կաթիլ անգամ պէտք չէ տալ. հանաք բան չէ, այս գիշեր մենք չորս հոգի կորցրինք այս մի տիկ ջրի համար, բայց նրանցից ոչ մէկը չուզեց բերդից դուրս գալ:

— Չէ, լաւ բան չէ, ասաց Պետրոսը, — պէտք է նրանց էլ տալ:

— Ի՞նչ վատ բան է, պատասխանեց առաջինը, — մի քանի օր առաջ նրանք էլ ջուր բերեցին, բայց դողի նման թաքցրին եւ իրանք միայն խմեցին:

— Նրանք վատ վարուեցան, բայց մենք պէտք է ցոյց տանք թէ ի՛նչ բան է զինուորական եղբայրութիւնը:

Նրանք մտան զինուորանոցի բակը:

— Ջո՜ւր ... ջո՜ւր ... լսելի եղան ամէն կողմից ուրախութեան աղաղակներ եւ բազմութիւնը հաւաքուեցաւ, մեր երիտասարդների չուրջը:

Անկարելի է նկարագրել այն հոգեկան բերկրանքը, այն կատաղի ուրախութիւնը, որով այդ ծարաւի բազմութիւնը դիմեց դէպի ջրի տիկը: Բոլորը իրար խառնուեցան, եւ մինը միւսի գլխովն էր ուզում թռչել, որ առաջ ինքը խմէ:

— Մի ճրագ վառեցէք եւ մեզ մի խանգարէք, ամէնքիդ բաժին կը հասնի, ասաց ջուր չալակող երիտասարդը եւ տիկը դրեց գետին:

Վառեցին մի ջահ, որի դունատ կապտագոյն լոյսը տարածուեցաւ ճնշուած, եւ ուրախութիւնից իրան կորցրած, բազմութեան վրայ:

Հայ երիտասարդը առեց իր ձեռքը արաղի մի ամենափոքրիկ բաժակ եւ սկսեց նրանով բաժանել ջուրը: Նա խիստ սաստիկ զգուելի հոտ ունէր, իսկ համը չափազանց անախորժ էր: Մի քանիսը խմեցին եւ ոչինչ չնկատեցին: Մէկը բացագանչեց.

— Այդ ի՞նչ գոյն ունի ջուրը:

— Խմիր, խօսեց Պետրոսը որ այնտեղ կանգնած էր. — Քրտերը հիմա ջուրը այսպէս ներկած են տալիս մեզ ...

— Ի՞նչպէս ներկած ... ձայն տուեցին ամէն կողմից:

— Ներկում են մեր արիւնով ... դուք մի տեսնէիք, թէ քանի դիակներ էին ընկած այդ աղբիւրի մէջ, որտեղից ես գողացայ այդ ջուրը:

Բազմութիւնը սոսկաց, բայց դարեւոր ուշադրութիւն չդարձնելով, խմեցին պղտոր կարմրագոյն հեղուկը, որի մէջ թափուած էր այնքան մարդկային արիւն ... որի մէջ լուծուած էին այնքան մարդկային մարմիններ ... Մէկը մինչեւ անգամ իրան թոյլ տուեց ասել մի այսպիսի բարբարոսական սրախօսութիւն.

— Դա չա՜տ լաւ է ... ջուրը կը պարարտանայ եւ աւելի ուժ կը տայ:

Ուրախացած զինուորների կատակները շուտով ընդհատուեցան: Թնդանօթների խուլ որոտը կրկին լսելի եղաւ հեռուից, եւ կրկին ռումբերը ըսկսեցին մռնչելով սլանալ բերդի վրայից: Նրանցից մէկը ընկաւ զինուորներից մի փոքր հեռու, եւ պայթելով, տարածեց դէպի ամէն կողմ իր մահաբեր հարուածները ...

Այդ միջոցին, ամրոցի սենեակներից մէկի մէջ, ուր մի ժամանակ կենում էր օսմանցի բերդապահը, այժմ ռուս բերդապահը, Ըշտօկվիչը, մի քանի օֆիցերների հետ կազմել էին զինուորական խորհուրդ: Խորհուրդին մասնակցում էին հայ եւ թուրք միլիցիայի գլխաւորները: Փոքրիկ սեղանի վրայ վառւում էր լամպայ եւ աղօտ կերպով լուսաւորում էր նրանց տխուր եւ բազմահոգ դէմքերը:

Վերջին օրերում անդադար նամակներ էին ստացւում թշնամի բանակից, որոնցմով յայտնում էին անձնատուր լինել: Նամակները գրում էր Ռուսաստանից ... երեւելի, Շամիլի որդի գեներալ - լէյտենանտ Շամիլը, այժմ թշնամու բանակի մէջն էր գտնւում եւ նորին մեծութեան սուլթանի ... չքախումբի համհարզն էր: Վերջին նամակը լի էր սպառնալիքներով ... խոստումներով: Զինուորական խորհրդի առարկան այդ նամակն էր. մտածում էին, թէ ինչ պէտք է պատասխանել:

— Անձնատուր չենք լինի, խօսեց բերդապահը,— քանի որ դեռ կենդանի ենք:

— Եթէ մի քանի օր եւս կը պաշարումը, մեզ անհնարին կը դիմանալ, խօսեց մի սպայ:

— Մեր դրութիւնը հէնց այս օրից անտանելի է, խօսեց մի ուրիշը,— ... ուտելու հաց ունենք եւ ոչ կռուելու պատրաստութիւն: — Զգիտեմ ինչու այդ յիմար Քրտերը միանգամով վերջ չեն տալիս, ինչով կարող են պաշտպանուել, աւելացրեց նա փոքր վրդովուած ձայնով:

(Շար.)

ՐԱՖՖԻ

1E PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40 փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 փրանք	

ՇԱԲԱԹ 14 ՕԳՈՍՏՈՍ — SAMEDI 14 AOUT 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3498 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԿՆՔԱՀԱՅՐԸ Կ'ԱՆԻԾԷ ԻՐ ՍԱՆԸ

Տրամաբանական վախճանին հասցնելով Հօկին դէմ բացած պայքարը — այնքան բուռն եւ աննախընթաց — Փարիզի ռամկավար պաշտօնաթերթը կ'եզրակացնէ, օգոստոս 7ի խմբագրականով.

— «Ուրեմն ամփոփենք Հօկի դրութիւնը իր իսկ խոստովանութեանց հիման վրայ :

Հօկը քաղաքական դիմագիծ ունի որ բոլշեւիկեան է :

Հօկը պայքար պիտի մղէ ուրիշ կուսակցութիւններու դէմ, ինչ որ կուսակցութեան մը դերն է :

Հօկը քաղաքական *աքթ* կը կատարէ :

Հօկը ապրած երկիրներու ներքին եւ արտաքին քաղաքականութեան միջամուխ կ'ըլլայ :

Հօկը Լէնինեան - Ստալինեան բոլշեւիկ քաղաքականութեան անշեղ կիրարկումին ախոյեանն է :

Հօկը իր հաստատուած հիւրընկալ երկրին սահմաններուն մէջ, օտար պետութեան մը քաղաքական շահերուն պաշտպանութեան նուիրուած պայքարի քաղաքական կազմակերպութիւն մըն է.

Հօկի Ֆրանսայի շրջանին քարտուղարը պատասխան մը փութացուցած էր, երկու շաբաթ առաջ, ռամկավար թերթին յարձակումներուն դէմ : Այս առթիւ հետեւեալ չնաշխարհիկ պատգամը կ'արձակէր.

— «Հօկը խորհ. Հայկ. Սոց. Հանր. եւ արտասահմանի հայ ժողովուրդին միջեւ ձգուած անխորտակելի կամուրջն է, որուն վրայէն է որ պիտի անցնին բոլոր ճշմարիտ հայրենասէրները» :

Մեր յիշած խմբագրականին մէջ, «Ապագայ» այդ վճիռն ալ անպատասխանի չի ձգեր.

— «Այս մեծխօսիկ յայտարարութիւնն ընող Հօկը այն կազմակերպութիւնն է որ վերջի ներգաղթին առթած հարիւր հազարաւոր փրանքի ծախքերուն մէկ սանթիմի օգնութիւն չկրցաւ բերել եւ իր մէկ պատգամաւորին Մարսէյլ նամբորդելու 3 - 400 փրանքի ծախքն ալ առանց ամչնալու Բարեգործականէն ուզեց եւ առաւ :

Հայ ժողովուրդը պիտի քանդէ իր իսկ անդորրութեան եւ ապահովութեան համար, անօգուտ եւ միայն յեղափոխութեան գաղափարները փոխադրելու նպատակաւ ձգուած այս աղետաբեր կամուրջը :

. . . Իսկ «Ֆրանսիօկի առաջին Սթալխանովեան» ընդհ. քարտուղարին ապիկար պատասխանը, կարմիր, կրանիթեայ տապանաքար մըն է որուն տակ անվերականգնելիօրէն թաղուածպիտի մնայ Հօկը, հոն փտտելու եւ վերջնապէս տարքաղադրուելու համար» :

Մենք արտատպեցինք ամէնէն յատկանշական հատուածները, — արտայայտութիւններ որոնք իրենց ուժգնութեամբ սուտերի մէջ կը ձգեն դաշնակցական մամուլին ամէնէն սուր քննադատութիւններն անգամ :

Որպէսզի աւելի ցայտուն գաղափար մը տուած ըլլանք ռամկավարներու հոգեփոխութեան վրայ, հատուած մը եւս, նոյն պաշտօնաթերթի ուրիշ մէկ խմբագրականէն (ՍՊԻՏԱԿ ԴԻՄԱԿՈՎ ԿԱՐՄԻՐՆԵՐ, 10 Յուլիս).

— «Հօկը իր ծննդեան խանձարուրքովը, մեր թեւերուն մէջ առած, մե՛նք յանձնարարեցինք հայ ժողովուրդին, իբր յոյս մը հայրենիքի վերաշինութեան եւ այսօր դժբախտաբար նորէն մենք փղձկեցուցիչ պարտականութիւնը ունինք այլասերած այդ չափահասին դէմքին սպիտակ դիմակը մեր ձեռքովը վար առնելու եւ զայն հասարակ ղեղծարարի մը պէս մամուլի պախարակնոցը առաջնորդելու» :

Միայն Փարիզի՞ մէջ է որ տեղի կ'ունենան այս արտակարգ մերկացումները :

Ո՛չ. առաջին ազդանշանը տրուեցաւ Ամերիկայէն, դարձեալ ռամկավարներու նախաձեռնութեամբ, եւ «Պայքար»ի միջոցաւ :

Նոյն կազմակերպութեան Ամերիկայի պաշտօնաթերթը Հօկին դէմ ապստամբութեան դրօշ պարզած է անցեալ տարիէն ի վեր, եւ բոլոր առիթներէն կ'օգտուի, անոր դիմակը պատռելու համար : Քիչ մը դիւանագիտօրէն, բայց նոյն վճռականութեամբ :

Զենք ուզեր նիւթը խճողել նոր արտատպումներով :

Հարցը այն է որ, լայն ճեղք մը բացուած է ռամկավար - ազատականութեան եւ իրենց սանին՝ Հօկին միջեւ : Անջրպետ մը, որ դժուար թէ լեցուի մէկ օրէն միւսը :

Զափազանց յաւետեսութիւն պիտի ըլլար այս բոլորը նկատել պատահմունք, եւ կամ տեսակէտ փոխելու փորձ մը՝ իրենց պատգ. ժողովին առթիւ :

Առաջին անգամ է որ ռամկավար մամուլը այսքան ուժգին յարձակողականի մը կը ձեռնարկէ Հօկին դէմ, զայն իր բուն դերին մէջ դնելու, կամ քանդելու առաջադրութեամբ :

Կը նշանակէ թէ շատ աւելի խոր պատճառներ կան, եւ կարելի չէ այս կամ այն խմբագրին հայեցողութեան վերագրել նոյթը :

Թողո՛ւնք պատճառներու քննութիւնը, արձանագրելու համար այսպէս պերճիմաստ երեւոյթ մը :

Հօկին եւ «պետական» կոչուած Կ. Խաչին դէմ պայքար բացեր են, նաեւ, Ամերիկայի Հնչակեանները, — անոնք որ մէկ ու կէս տարի առաջ միացեալ ճակատ կազմեր էին բոլշեւիկներուն հետ, իսկ աւելի առաջ՝ նաեւ ռամկավարներուն հետ, Դաշնակցութեան դէմ :

Անոնց վերջին պատգամ. ժողովը չեշտելով թէ Հօկը եւ պետական Կ. Խաչը «իրենց գոյութիւնը չեն կրնար այլ եւս արդարացնել գաղթահայութեան մէջ», հետեւեալ վճիռը արձակեր են.

— «Պատգմ. ժողովը բարոյական աջակցութիւն տալու խոստումը չարձանագրեր» :

Հիմա որ պատկերը ամփոփած եղանք, անցնինք բուն հարցին.

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՑ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

»»»» • ««««

Հայաստանի թատրոնն ալ կը մաքրագործեն...

Ռուսերէն եւ վրացերէն խաղերը պակաս գտեր են

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Մոսկուայէն, չորեքշաբթի օրուան թուականով.,

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԳ. ԹԱՏՐՈՆԻՆ ԱԼ ՀՐԱՄԱՆ ՏՐՈՒԵՑԱՒ ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒԻԼ ԲՈԼՈՐ ԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆ ՏԱՐՐԵՐԷՆ : ԹԱՏՐՈՆԻ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ Կ'ԱՄԲԱՍՏԱՆՈՒԻ ԹԷ ԲԱՒԱԿԱՆ ԹԻՒՈՎ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԽԱՂԵՐ ԵՒ ՕՓԵՐԱՆԵՐ ՉԷ ՏՈՒԱԾ ԵՒ ԹԷ ԿԸ ՄԵՐԺԷ ԹԱՏԵՐԱԽԱՂԵՐ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԵԼ ՀԱՐԵՒԱՆ ՎՐԱՍՏԱՆԷՆ : ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱԶԳ. ԹԱՏՐՈՆԻՆ ԴԷՄ ԵՂԱԾ ԱՄԵՆԱԾԱՆՐ ԱՄԲԱՍՏԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ ՄԷԿՆ Է «ՄԱՔՊԻԹ»Ի ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ, ԻԲՐԵՒ ԹԷ ԱՆՈՐ ՆԻՒԹԸ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԸՄԲՈՍՏՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԸԼԼԱՐ ՄԻԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ :

Ուրիշ մերկացումներ եւ պատիժներ

Համատարած մաքրագործման վերջին զոհերէն մէկն է Խագախստանի կեդր. Գործադիր Կոմիտէին նախագահը, Կուլումբեդով, որ տեղական մամուլին կողմէ կ'ամբաստանուի իբրեւ ամէնէն վտանգաւոր «ժողովուրդի թշնամին» եւ «փաշական ազգայնական մը, որ իր հայրենիքը ծախած է գերման եւ ճափոն աշխարհակալներուն» : Կուլումբեդով եւ իր մեղսակիցները միեւնոյն ատեն կ'ամբաստանուին թէ փորձած են Խագախստանը անջատել խորհրդային «եղբայրական» հանրապետութիւններէն, դարձնելու համար տեսակ մը Մանչուրիա, Ճափոնի տիրապետութեան տակ : Կը նշանակէ թէ Կուլումբեդով եւս ձերբակալուած է :

*** Գրած էինք թէ սեւ ցանկը անցած է նաեւ ժողովրդական բանաստեղծ մը, Բեղիմբեանկի : Այս մարդը կը համարուէր խորհրդային իշխանութեան պաշտաւոր բանաստեղծը, իսկ այժմ ոչ միայն վտարուած է կուսակցութենէն, այլեւ զրկուած ապրուստ ճարելու միջոցներէն :Նոյնիսկ զրոյց կը շրջի թէ ձերբակալուած է, իբրեւ Թրոցքիական : Իր գլխաւոր արժանիքն էր զաղանաբրոյ կիրքը : Արիւնածարաւ հոգեբանութիւն մը կը ծորէր իր բանաստեղծութիւններէն : Երբ դնդակահարութիւններ ծանուցուէին, անմիջապէս կը սկսէր երգել եւ փառաբանել : Այսպէս, «Փրավտա»յի յունիս 12ի թիւին մէջ,այս պոէտ նակալէզը ութ երկար տուներու մէջ կը պանծացնէր մարաջախտ Թուխաչեւսկիի եւ միւս եօթը կարմիր զօրավարներուն գնդակահարութիւնը, մահապարտները կոչելով. «Ն. Վսեմութիւն աղուէսականներ, մարդասպաններ, սրտախօսներ, որոնք սերած են քաղքենի չուներէ» : Եւ կ'աւելցնէր.— «Մեր երկաթեայ օրէնքն է գնդակահարել զանոնք, ճիշդ ինչպէս որ երկու եւ երկու կ'ընեն չորս» :*

*** Սերգէյ Պրոկոֆիեւ, խորհրդային երգահանը, բոլշեւիկեան յեղափոխութեան քսանամեակին առթիւ յօրինած է խմբերգ մը Լէնինի եւ Սթալինի լաւագոյն ճառերէն եւ յօդուածներէն, մանաւանդ նոր սահմանադրութեան առթիւ Սթալինի խօսած ճառէն :*

Մահափո՞րձ կատարուած է Վորոշիլովի դէմ

Վարշաւայէն կը հեռագրեն օգոստ. 12 թուականով .— *Սահմանէն հասած զրոյցներու համաձայն, յուլիս 14ին մահափորձ մը կատարուած է մարաջախտ Վորոշիլովի դէմ : Մահափորձը տեղի ունեցած է այն պահուն երբ պատերազմական գործավարը կառախումբէն կ'իջնէր Թուլայի կայարանը : Ատրճանակի հարուած մը արձակուեր է խումբ մը բանուորներու եւ զինուորներու մէջէն, որոնք կը ծափահարէին Վորոշիլովը : Այս վերջինը ազդրէն վիրաւորուելով, անմիջապէս Մոսկուա փոխադրուած է օդանաւով : Հաւանաբար օգտուելով յառաջ եկած խառնաշփոթէն, ահաբեկիչը յաջողեր է փախչիլ : Արդարեւ, Զեկան չէ կրցած ճշդել մահափորձին հեղինակը, հակառակ թէ Մոսկուայի եւ թէ Թուլայի մէջ կատարուած բազմաթիւ ձերբակալութեանց : Զապողական ահելի գործողութեանց կը սպասուի այդ երկու քաղաքներուն մէջ. գործողութիւններ որոնք պիտի գերազանցեն Կիրովի սպանութեան ատեն եղածները : Մարաջախտ Վորոշիլով, որ կը դարմանուի խորհրդային ականաւոր անձերու յատուկ հիւանդանոցին մէջ, գոհացուցիչ վիճակի մէջ կը գտնուի :*

*** Մոսկուայի իրաւասու շրջանակներուն մէջ անհիմն կը հռչակեն այս զրոյցը :*

Իրաքի դիկտատորը կը սպաննուի ուրիշ զօրավարի մը հետ

Զօր. Պէքիր Սըտքը, Իրաքի ընդհ. սպայակոյտին նախագահը, որ կ'ուզէր իր երկրին Մ. Քէմալը դառնալ, օգոստ. 11ին սպաննուեցաւ զինուորի մը կողմէ, երբ Մուսուլէն կ'անցնէր Թուրքիա երթալու եւ ռազմափորձերուն ներկայ ըլլալու համար : Իրեն օգնութեան փութացած ատեն, սպաննուեցաւ նաեւ Մուհամմէտ Ալի Ճէվատ, Իրաքի օդանաւային ուժերու հրամանատարը :Մարդասպանը ձերբակալուեցաւ :

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ լուրը զարտնի պահուեցաւ մինչեւ հինգշաբթի : Խռովութիւններէ կը վախցուէր, քանի որ Պէքիր Սըտքը ազգ. հերոս մը կը համարուի : Սպանեալը Իրաքի երիտասարդ թագաւորին անձնական բարեկամն էր եւ գլխաւոր դերակատարը անցեալ տարուան պետական հարուածին, երբ սպաննուեցաւ իր նախորդը, Ճաֆէր փաշա : Այդ դէպքէն վերջ կազմուած կառավարութեան մէջ, իսկ եւ իսկ զինուորական դիկտատորի մը իշխանութիւնն էր որ կը գործադրէր, թէեւ նախարարական պաշտօն չունէր :

Թէ Պէքիր Սըտքը եւ թէ Ալի Ճէվատ շատ ճամբորդած են եւ կը խօսէին եւրոպական քանի մը լեզուներ : Անոնք ձեռք ձեռքի կազմակերպած էին Իրաքի բանակն ու օդատորմիղը, ամէնէն արդիական սպառազինութեամբ : Ալի Ճէվատ դեռ նոր վերադարձած էր Ֆրանսա եւ Իտալիա կատարած ճամբորդութենէ մը, ուր մեծաքանակ ռազմանիւթ գնեց : Պէքիր Սըտքը, որ 47 տարեկան էր անոր հետ : Երկուքն ալ թունդ ազգայնական էին եւ թրքասէր, հակառակ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՔԻՉ ՄԸ ՃԱՇԱԿ

—o—

Խոստովանեցէք որ քիչ մը չափազանց կը խնդրենք, թխածոյ խնդրակներու կը վերածենք մեր հանդէսները :

Այն համոզումը կը տիրէ թէ ո՛ր քան թխենք, այնքան զոհ կը մնայ «արգոյ հասարակութիւնը» :

Այսպէ՛ս է որ, Մայիս 28ի յայտագրին մէջ կը գտնէք . . . «Դդումի վաճառականը», հերոսամարտի մը տաբեղարձին առթիւ՝ «Խէչոյի թուզը», Դաշնակցութեան օրուան տօնին՝ «Վեց ու կէս պորտի ժառանգորդը», ուրիշ տեղ մը՝ «Մաշդի Իբադ» եւն. :

Տակաւին կան քրքջալի՛ր, յանախ անհոռնի «փանթէզի»ներ, իբրեւ արտասանութիւն կամ երգ :

Ընդհանուր խնդրման մէջ, ներկաները յանախ կը մոռնան թէ ի՛նչ առիթով սարքուած է հանդէսը :

Առիթը՝ այսինչ նուիրական տօնն է, իսկ բովանդակութիւնը՝ յանախ կը դառնայ «փանայիր» :

Իրապէս ժողովո՞ւրդն է որ այդպէս կ'ուզէ : Չեմ վիճիր :— Այդպէ՞ս է վարժուեր, — պէտք է բարեփոխել, մշակել իր նաշակը :

Եթէ հանդէսը սարքուած է յիշատակ մը պանծացնելու համար,— անհրաժեշտ է յայտագիրը ամփոփել, կեդրոնացնել այդ առաջադրութեան վրայ :

Ամէն պարագայի մէջ, յարակից ,ըլբացուցիչ մասերը պէտք է ուղղակի կամ անուղղակի կապ ունենան օրուան հետ : Անոր շրջանակը կազմեն, անոր մթնոլորտէն բխին :

Պայման չէ որ անպատճառ տօնին հետ կապուած ըլլան երգերն ու արտասանութիւնները . բայց պէտք չէ որ հակասեն անոր, որպէսզի հասարակութիւնը բաժնուի ամբողջական տպաւորութեամբ :

Երբ հանդէսը սարքուած է զուարճանալու համար, յայտագիրդ պատրաստէ անոր համեմատ :Բայց երբ մեծ Պահքի առթիւ բանախօսութիւն կը սարքես, այնտեղ «Արշըն Մալ Ալան» չի մտներ, ըլլայ իսկ երկու տուն :

Ուրիշ պարագայ մը,— շատ միօրինակ են մեր արտասանութիւնները : Եւ երկա՛ր, երկա՛ր :

Արտասանութեան կտորներ կան որ կը դիմանան տակաւին : Բայց ,անհրաժեշտ չէ ծայրէ ծայր զոց ընել կամ կարդալ զանոնք : Կը բաւէ արտասանել ամէնէն յատկանշական մասը :

Վարժ արտասանողներ շատ չունինք արդէն, եւ ամէնէն յաջող կտորն ալ երբեմն ծաղրանկարի կը վերածուի, երբ թեկնածուն կը փորձէ արտասանել, առաջին տողէն մինչեւ վերջինը :

Վերէն վար զոց սորվիլ՝ չի նշանակեր անպատճառ լաւ արտասանել :

Ունինք, տակաւին, «կը նախագահէ»ներու շարք մը :

Նախագահելը՝ ընդհանրապէս տեսակ մը հովանաւորութիւն կը նշանակէ, ուրեմն կ'ենթադրէ դիրք, հանգամանք, շուք, երբեմն ալ տարիք :

Մեր հանդէսներու մեծագոյն մասին մէջ, երբ կ'ըսեն «կը նախագահէ», ըսել կ'ուզեն թէ բացումը պիտի կատարէ Ա.ը կամ Բ.ը : Անոր կ'իյնայ բացումը կատարել — երկու խօսք, ոչ թէ նառ— եւ վարել հանդէսը :

Դեռ ունինք դաշտահանդէսի նախագահութիւն մըն ալ . . .

Չի՞ բաւեր անտառի ծառերու շուքը, շատ աւելի խորհրդաւոր եւ պատկառելի . . .

Կը կարծեմ թէ օգտակար է երբեմն մտերմաբար խօսիլ այսպիսի թերութեանց մասին, գէթ «յանուն բարւոյն, գեղեցկին եւ ճշմարտին», ինչպէս պիտի ըսէր Ռ. Պէրպէրեան :

ՎԱՀԷ

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՎԵՐԻՆ ՃԷԶԻՐԷԻ ՄԷՋ

»»»» • ««««

Անցեալ շաբթու Վերին Ճէզիրէէն Պէյրութ հասաւ պատուիրակութիւն մը եւ մարզպանութեան ներկայացուց հետեւեալ պահանջները. —

1. Վերին Ճէզիրէն զատուելով Թուրքեւիրաք սահմաններուն վրայ եւ բընակչութիւնը բաղկացած ըլլալով զանազան համայնքներէ եւ ազգերէ, յարմար կը տեսնենք ֆրանսացի կառավարիչի մը նշանակումը այդ շրջանին համար :

2. Համաձայն ֆրանքեւսուրիական դաշնագրին, Ֆրանսա զինուորական կեդրոնատեղիներ պիտի ունենայ Սուրիոյ մէջ : Կը խնդրենք որ այդ կեդրոններէն մէկն ըլլայ Ճէզիրէն :

3. Շրջանին համար նշանակուելիք մուհաֆըզը ըլլայ Ճէզիրէի բնակչութեան ցեղերուն եւ կարիքներուն ծանօթ մէկը եւ բոլորի վստահութիւնը վայելէ, մէկ խօսքով Ճէզիրէցի մը ըլլայ :

4. Դպրոցներ պէտք է բացուին բոլոր գիւղերու մէջ եւ հոգ տարուի կրթութեան : Մանաւանդ քրտական լեզուն պէտք է պարտադիր ըլլայ այդ դպրոցներու մէջ :

5. Գամըշլըի մէջ պէտք է հաստատուի հիւանդանոց մը :

6. Ճամբաներու շինութիւն :

*** Ճէզիրէի առաջն. փոխանորդը, Խորէն վրդ. որ միեւնոյն ատեն Գամըշլըի Թաղ. խորհուրդին նախագահն է, հետեւեալ յայտարարութիւնը կը հաղորդէ մամուլին .*

—«Այսու կը յայտարարենք ի լուր աշխարհի, որ Ճէզիրէի քաղաքական անցուդարձերուն մէջ հայ ժողովուրդի դիրքը եղեր է բացարձակապէս չէզոք, եւ եթէ կը գտնուին ինքնակոչ Հայեր, որոնք մասնակցեր են կամ կը մասնակցին այդ գործերուն, չեն ներկայացներ եւ չունին իրենց հետ ոչ ազգի ձայնը, եւ ոչ անոր կամքը, այլ տարուած են պարզապէս իրենց անհատական շահերէն» :

"Իտալիոյ սահմանները անբռնաբարելի են"

—•—

Մուսոլինի, որ Սիկիլիա կը գտնուի տարեկան ռազմափորձերուն առթիւ, նոր ճառ մը խօսեցաւ, փառաբանելով կայսրութեան հաստատումը : «Մենք կայսրութիւն մը չահեցանք համաշխարհային խմբակցութեան մը դէմ : Մեր սահմանները անբռնաբարելի են : Պէտք է ետ երթալ մինչեւ հռոմէական առաջին կայսրութիւնը, մինչեւ Օգոստոսի շրջանը, գտնելու համար այնպիսի տեսարան մը որպիսին կը ներկայացնէ այսօր Իտալիա» :

Ռազմափորձերուն կը մասնակցին 120,000 զինուորներ, օժտուած՝ արդիական բոլոր սպառազինութիւններով : Ներկայ է նաեւ թագաւորը : Օտար զինուորական կցորդներ չկան : Այս առթիւ Սիկիլիա խմբուած են Իտալիոյ զինուորական եւ քաղաքական վարիչները :

»»»» • ««««

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ Գերմանիա պիտի երթայ սեպտեմբեր 15ի ատենները, Հիթլէրի հետ տեսակցելու համար, եթէ հաւատանք օրուան լուրերուն : Զրոյցի մը համաձայն, հանդիպումը տեղի պիտի ունենայ Նիւրնպէրկի նացիական համագումարէն վերջը : 1933ին Հիթլէր Վենետիկի մօտերը գացած էր, տեսակցելու համար Մուսոլինիի հետ : Այս անգամուան հանդիպումը շատ աւելի կարեւոր կը համարուի :

Ի՞ՆՉՊԷՍ Կ'ԱՊՐԻ ՍՕՎԵՏ ՔԱՂԱՔԱՑԻՆ

Իր ծանօթ թղթակցութիւններուն հետեւանքով, որոնց մէկ բանին թարգմանուեցաւ «Յառաջ»ի մէջ, Մոսկուայէն արտաքսուեցաւ «Ն. Ֆ. Փրէսէ»ի թղթակիցը, ճարտարագէտ Նիքօլաուս Պասէխէս: Նոյն թերթին վերջին կիրակնօրեայ թիւին մէջ հրատարակած է ան յօդուածաշարքի մը կարեւոր գլուխը, զոր թարգմանաբար կը ներկայացնենք մեր ընթերցողներուն.—

Քանի մը տարի առաջ, Խ. Միութեան մէջ սկզբունք էր որ ամէն աշխատութիւն հաւասար չափով վարձատրուի: Այս սկզբունքը սակայն չքացաւ: Եւ անկէց ի վեր, նոյն Միութեան մէջ ոչ միայն աշխատանքը, այլեւ կեանքի բոլոր ձեւերը արագօրէն մեծ տարբերութեան ենթարկուեցան դարձեալ: Բնականաբար, բաղդատմամբ հինգ-վեց տարի առաջուան վիճակին, հիմա նպաստաւոր տարբերութիւնը կը տեսնուի կեանքի կամ ապրելակերպի եղանակին մէջ, բայց բոլշեւիկ դրութեան սկզբունքին անհամապատասխան ըլլալով, այսօր ակներեւ տարբերութիւններ կան Միութեան ժողովուրդներուն անհատական եւ խմբական կեանքին մէջ: Ատեն մը, մոլեռանդութեան շրջանին, սովետ ազնըւականութիւնը, կուսակցութեան բարձրաստիճանաւորները խակապէս միջակ պաշտօնատարներէն տարբեր չէին ապրեր: Անոնք իրենց աստիճանին ցուցարար երբեք նշաններ միայն ունէին.— պետական ինքնաշարժ մը անձնական տրամադրութեան տակ, նաեւ նշանաւոր «Վէրթուշքա»ն, այսինքն Կրեմլինի կեդրոնին հետ հաղորդակցութեան գաղտնի հեռաձայնը, եւ վերջապէս Կրեմլինի ճաշարաններուն մէջ ճաշելու արտօնութիւնը բարձրաստիճան տասը հազարին (բիւր) հետ, ինչ որ վերին պաշտօնէութեան թիւը կը ներկայացնէ: Թող որ հոն ճաշը շատ համեստ էր, միայն առաւելութիւնը այդ ճաշարանին այն էր որ բոլոր քաղաքական նորութիւններուն տեղեակ կ'ըլլային հոն եւ քաղաքական տրամադրութիւններով ու հըրահանգներով կը ճոխանային:

Հիմա այս ամէնը փոխուած է: Սովետ քաղաքացիի բնակարանի պայմանը միշտ դէշ է: Որակեալ բանուորին եւ փոքր պաշտօնատարին ամսական եկամուտը զոյգ մը կօշիկի գինէն բարձր չէ միշտ: Մասնաւոր առանձնաշնորհներ չունեցող բարձր պաշտօնատարին առած թոշակը կը համապատասխանէ չորս կօշիկի: Բոլոր ընկերվարական տնտեսութիւններուն իբր հակապատկեր, խորհրդային կեանքին մէջ տիրապետողը դարձեալ դրամն է: Բայց որոշ աստիճանի վրայ կայ նաեւ բնական եկամուտ, ոչ-դրամ, որ պաշտօնական ամսականէն աւելի մեծ է: Այսպէս, կան գեղեցիկ բնակարաններ պաշտօնէութեան համար, եւ շատ քիչ դրամով անոնց մէջ կամ չքեղ ամառանոցներու մէջ (դէպի հարաւային Ռուսիա) բնակելու իրաւունք, թոյլտուութիւն, նոյն իսկ մերթ ձրի: Ի հարկին ամառանոցներ պաշտօնեաներու տրամադրելի կ'ըլլան: Իրենց գործին մէջ բացառիկ կարողութիւն եւ ծառայութիւն ունեցող պաշտօնատարներուն այսօր կը տրամադրուին ինքնաշարժներ, ձայնագիրներ եւ երկանիւներ: Խ. Միութեան մէջ մեծապէս կը վարձատրուին նաեւ մտաւորականները, բայց այնպիսիները՝ որոնք քաղաքականապէս շատ մաքուր են: Անոնք, բացի զանազան ամսականներու շնորհներէ, չքեղ տպագրութեամբ պատրաստուած գիրքերէ բազմաթիւ օրինակներ կը ստանան ձրի: Նոյնը նաեւ ֆիլմի արուեստագէտներուն համար: Պէտք է սակայն անմիջապէս գիտնալ թէ ոսկիի անձրեւը կը դադրի, քաղաքական շնորհը դադրելուն պէս, այսինքն երբ ընդդիմադիրները երեւան կ'ելլեն: Գիտնականներն ու բժիշկներն ալ իրենց ճարտարութեան եւ գիտութեան համապատասխան վարձք կը ստանան առատօրէն: Բայց ժողովրդային զանգուածը, եւ մեծ զանգուածը, հազիւ կրնայ սանկ կշտանալու չափ միայն բան գտնել: Բնակչութեան վրայ ճնշող ամէնէն դէշը այն է որ միշտ բնակարանի նեղութիւնը կայ ու կը մնայ: Բնակարանները սուղ չէին ըլլար, սակայն մարդ գլուխ ութ քառակուսի մեթր միայն կ'արտօնուի: Եթէ աւելի ուզես ունենալ, առաջինին եռապատիկը պէտք է վճարես: Պատասխանատու բարձր պաշտօնատարներ, մտաւորականներ, արուեստագէտներ եւ բժիշկներ իրաւունք ունին յաւելուածական տասը քառակուսի մեթրի: Անոնցմէ ամենամեծները, գիտական, գրագէտ եւն. իրաւունք ունին երկրորդ սենեակի մը:

Զարմանալի է որ շինուածական գործունէութեան մեծութեան հակառակ, կարելի չըլլար պայքարիլ բնակարաններու այս կարօտութեան դէմ: Նոր բնակարանները իբրեւ վարձատրութիւն կը շնորհուին կամ կը բաժնուին նպաստաւորեալներուն, այսինքն «աչք մտնողներուն»: Այսպէս, այսօր ալ բնակարանի հարցը Խ. Միութեան մէջ ճիշդ այնպէս է ինչպէս էր աւելի տասնըհինգ տարի առաջ: Բոլոր բնակարանները թաղապետական կամ, պարզօրէն, պետական ստացուած կը համարուին եւ այնպէս ալ են: Մէն մի բնակարանի դրան վրայ կը կախուի խոշոր տախտակ մը, որու վրայ ցոյց տրուած է թէ քանի անգամ զանգակը պիտի քաշես քու երթալիք տեղդ հասնելու համար: Մէկէ աւելի ընտանիքներու մէկ սենեակի մէջ բընակիլը հազուադէպ չէ բնաւ: Խոհանոցներուն մէջ կարգով շարուած են քարիւղի լամբարները, որոնց վրայ իւրաքանչիւր ընտանիք կը պատրաստէ իր ճաշը: Եւ չար լեզուները կ'ըսեն թէ գաղտնի ոստիկանութիւնը այս աղբիւրէն մեծապէս կ'օգտուի, քանի որ բոլոր այդ լամբարները պետականացած են: Արդէն ամէն բնակարանի մէջ գտնուողները իրարու անծանօթ ընտանիքներ կ'ըլլան, այնպէս որ իրարու վրայ կամ իրարու դէմ լրտեսական գործ ալ կրնան կատարել: Եթէ խոհանոցներուն մէջ կռիւ ծագի իրարու հետ, թուղթերու հեղեղ մը ահա կը հոսի դէպի ոստիկանութիւն:

Բնակարանի այս անմխիթար կացութենէն շատ դիւրին է հասկնալ թէ մարդիկ տուն տեղ չեն կրնար ունենալ կանոնաւորապէս: Մոսկուայի հրապարակները սրճարաններով ողողուած են, նաեւ հիւրանոցներով մանաւանդ ամառը: Վերջերս, ահաբեկումի անձկութեան տակ հոն յաճախողները քիչցած են: Բայց թատրոններն ու սինէմաները լեցուն են: Երբ հազիւ կրնան ստամոքսին պէտքը գոհացնել, անդին կայ նաեւ հագուստեղէնի հարցը: Ամէնքն ալ շատ «համեստ» հագուած են: Կիները աւելի լաւ սկսած են հագուիլ, իսկ սովետ «ազնուապետութեան» բարձր դասու տիկինները շատ լաւ: Ընտանիքին մէջ որ եւ է խնայողութիւն կնոջ հագուստ կապուստին վրայ: Քիչ մը բան որ կը մնայ թատրոնի եւ սինէմայի, ու րովհետեւ ութ քառակուսի մեթր բընակելի սենեակի մը մէջ ի՞նչ կարելի է ընել:

Խ. Միութեան մէջ փառաւոր զբօսավայրեր կան: Մշակոյթի եւ կազդուրումի կեդրոնական մեծ հանրային պարտէզը այնպիսի զբօսավայր մըն է, զոր արդարեւ կ'արժէ տեսնել: Այդ պարտէզին մէջ հաստատուած են անհամար թատրոններ, մրցախաղի կեդրոններ, զբօսավայրեր: Բայց որքան որ հանդիստի օրերը անթիւ մարդիկ կ'երեւին այդ պարտէզին մէջ, ոչ մէկը ուրախ տրամադրութիւն ունի, ոչ մէկուն խնդալը կը տեսնես: Որովհետեւ ոչ մէկը կատարեալ վստահութիւն ունի, քանի որ անհատականութիւն չկայ, քանի որ զբօսանք ընելու դէպքը անգամ մասնաւոր պաշտօնեաներ պիտի սովրեցնեն, ամէն բան հոն պատուիրանք է եւ կազմակերպութիւն: Ահա սովորական քաղաքացիին կեանքը Ռուսիոյ մէջ: Հինգ օր աշխատութենէ, հինգերորդէն վեցերորդ օրուան գիշերը սրճարանին մէջ կամ տունը առատ վօտկա մը կը ճնկէ, յետոյ պարտէզ կամ թատրոն կ'երթայ, ամառները: Միջանկեալ, պաշտօնական հանդէսներ, քաղաքական հաւաքոյթներ ալ կան, նաեւ ձրի նուագահանդէսներ:

Բարձրագոյն խաւերը բնականաբար միջոցը կը գտնեն իրենց կեանքը տարբեր կերպով վարելու: Ճարտարապետներն ու արուեստագէտները իրենց գիւղերը ունին, որոնք աշխատութեան հինգերորդ օրուան իրիկունը բաւականաչափ կը լեցուին, ուր կ'ուտեն կը պարեն: Մինչեւ վերջերս պանդոկներու ճաշարաններն ալ իրենց չքեղ երեկոյթները ունէին: Խ. Միութեան բարձր դասակարգի մարդիկը հանրային վայրերու մէջ չեն երեւնար, բացի շատ պաշտօնական առիթներէ: Մեծ թատրոններուն առաջին ներկայացումներուն կը գտնուին միայն: Այլապէս փակուած կը մնան իրենց բնակարաններուն մէջ, որոնք մասնաւոր հսկողութեան տակ կը գտնուին, եւ հանդիստի օրերն ալ իրենց գիւղական բնակավայրերը կը քաշուին: Մնաց որ Մոսկուայի մօտերը արտասովոր կերպով չքեղազարդ բնակավայր մը կայ խորհրդային ջոջերուն եւ իրենց ընտանիքներուն համար: Հոն կ'երթան մեծ ու պզտիկ բոլոր ջոջերը: Ոչ մէկ անկոչ աչք կըրնայ ներս նայիլ...: Ան օժտուած է ամէն տեսակ հանգստաւէտութեամբ: Մէկ մի հիւր յարկաբաժին մը ունի իր տրամադրութեան տակ, ճաշացուցակը կանխաւ պատրաստուած: Ահա սեփականութեան մասնաւոր ըմբռնում մը, որ անծանօթ է Ռուսիայէն դուրս ուրիշ ո եւ է դրամատիրական երկրի մէջ: *Այս հսկայ բնակութեան շուրջ մուտքը գոցուած է մինչեւ մէկ քիլոմեթր հեռաւորութեամբ: Սովորական մահկանացու մէկը անկարելի է որ անտառին մօտենայ: Բայց աւելին կայ: Վարը Սեւ Ծովուն շուրջ ապաքինարաններ եւ զբօսական յարկեր կան: Ամէնքն ալ պաշտօնատարներու յատկացուած, նախրապետական կարգի մը համաձայն: Կարմիր բանակին համար լաւագոյն ապաքինարաններն ալ հոն են:* Բնականաբար սպաներուն, ոչ թէ նաւազներուն համար: *Սպայակոյտի զինուորականները իրենց կիներն ալ կարող են միասին տանիլ: Իսկ զօրավարներուն տեղը բոլորովին տարբեր է: Լողանքի վայրերն ալ անջատ են: Վա՜յ անոր որ տարբեր լողարան կը մտնէ...: Այս բոլոր արտասովոր տարբերութիւններուն առթիւ պէտք է գիտնալ որ մինչեւ ծովուն բացերը մեծերուն յատկացուած լողանքի մասերուն շուրջ թել քաշուած է....:*

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԻՐԱՆԷՆ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՈՒԽՏԻՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

ԹԷՀՐԱՆ.— Անցեալ նամակում խոստացել էի հաղորդել «Մերձ-Արեւելեան ոչ-յարձակողական Ուխտի» բնագիրը:

Ահա՛ այդ պատմական փաստաթղթի լրիւ թարգմանութիւնը (ԽՄԲ.— Զանց կ'առնենք նախաբանը: Ինչպէս յայտնի է, Դաշնագիրը կնքուած է Իրանի, Աֆղանիստանի, Իրաքի եւ Թուրքիոյ միջեւ):

Յօդ. 1.— *Դաշնագիր կողմերը պարտաւոր են հետեւել մի քաղաքականութեան, որ միանգամայն հեռու է մնալու նոցա միջամտելուց ներքին գործերին:*

Յօդ. 2.— *Դաշնագիր կողմերը պարտաւոր են մասնաւորապէս յարգել իրենց ընդհանուր սահմանների անձեռնմխելիութիւնը:*

Յօդ. 3.— *Դաշնագիր կողմերը պարտաւոր են խորհրդակցել միմեանց հետ այն բոլոր միջազգային վէճերի ժամանակ, որոնք շօշափում են իրենց ընդհանուր շահերը:*

Յօդ. 4.— *Իւրաքանչիւր դաշնագիր կողմ պարտաւոր է ո՛չ մի դէպքում մենակ կամ մէկ ու մի քանի ուրիշ պետութիւնների հետ միասին որ եւ է յարձակողական գործ չկատարել իրենցից որ եւ է մէկի հանդէպ:*

Յարձակողական գործողութիւններ են համարւում.—

ա) Պատերազմի յայտարարութիւնը.

բ) Առանց պատերազմ յայտարարելու զինուած արշաւանք կատարել միւս պետութեան հողամասի վրայ.

գ) Առանց պատերազմ յայտարարելու՝ յարձակում գործել ցամաքային, ծովային եւ օդային ուժերով՝ միւս պետութեան ցամաքային, ծովային եւ օդային ուժերի վրայ.

դ) Ուղղակի կամ անուղղակի օգնութիւն կամ օժանդակութիւն յարձակում գործող պետութեան:

Յարձակողական գործողութիւններ չեն նկատւում.—

ա) Օրինական ինքնապաշտպանութեան իրաւունքի գործադրութիւնը, այսինքն՝ դիմադրութիւնը վերը մատնանշուած յարձակողական գործողութիւններին.

բ) Ազգաժողովի Ուխտի 16րդ յօդուածի գործադրութիւնը կամ կիրառումը.

գ) Մի գործողութիւն, որ համաձայն է Ազգաժողովի ընդհանուր ժողովի կամ նրա Խորհուրդի որոշման, կամ կիրառումը Ազգաժողովի Ուխտի 15րդ յօդուածի, 7րդ հատուածի, պայմանով, որ գործողութիւնը ուղղուած լինի այն պետութեան դէմ, որ առաջինն է սկսում յարձակումը:

դ) Օգնութիւն դաշնագիր պետութիւններից մէկին, որ ենթարկուել է յարձակման, ներխուժման կամ պատերազմի միւս դաշնագիր պետութեան կողմից, հակառակ 1928 Օգոստոս 27ի Փարիզի դաշնագրին, որ յայտարարել է պատերազմը օրէնքից դուրս:

Յօդ. 5.— *Եթէ դաշնագիր կողմերից մէկը կը համարի, որ ներկայ ուխտի Դ. յօդուածը խախտուած է կամ խախտուելու վրայ է, ապա նա անմիջապէս խնդիրը տանում է Ազգաժողովի Խորհուրդին: Այս քայլը չի զրկում այդ դաշնագիր պետութիւնը ձեռք առնելու իր դատած անհրաժեշտ միջոցները, համաձայն ստեղծուած պարագաների:*

Յօդ. 6.— *Եթէ դաշնագիր պետութիւններից մէկը կը յարձակի մի երրորդ պետութեան վրայ, ապա դաշնագիր պետութիւններից միւսը կարող է, առանց նախօրօք յայտարարելու, չեղեալ համարել ներկայ դաշնագիրը յարձակող կողմին հանդէպ:*

Յօդ. 7.— *Իւրաքանչիւրը դաշնագիր պետութիւններից պարտաւոր է իր սահմաններում կանխելու զինուած խմբերի կազմակերպութիւնն ու գործունէութիւնը, արգիլել ստեղծումը այն կազմակերպութիւնների ու խմբակցութիւնների, որոնց նպատակն է տապալել գոյութիւն ունեցող հաստատութիւնները կամ խանգարել կարգն ու ապահովութիւնը միւս կողմի հողամասի՝ լինի սահմանակից կամ ոչ-սահմանակից, եւ կամ տապալել միւս կողմի տիրող կարգուսարքը:*

Յօդ. 8.— *Դաշնագիր կողմերը արդէն ընդունել են 1928 թ. Օգոստոս 27ի ուխտը, որ յայտարարում է պատերազմը օրէնքից դուրս, նոյնպէս եւ համաձայն նոյն ուխտի, բոլոր տարաձայնութիւններն ու վէճերը, որոնք կարող են ծագել նրանց միջեւ, անկախ իրենց բնոյթից ու ծագումից, պիտի կարգադրուեն կամ լուծուեն միմիայն խաղաղ միջոցներով: Դաշնագիր կողմերը հաստատում են այս տրամադրութիւնները եւ յայտարարում են, որ բոլոր վէճերի դէպքում իրենց միջեւ դիմելու են խաղաղ միջոցների:*

Յօդ. 9.— *Ներկայ դաշնագրի եւ ոչ մի յօդուածը բնաւ չի կարող նուազեցնել դաշնագիր կողմերի պարտականութիւնները, որ ստանձնել են Ազգաժողովի ուխտի հիման վրայ:*

Յօդ. 10.— *Ներկայ դաշնագիրը, որ գրուած է ֆրանսերէն լեզուով, որի չորս օրինակը ստորագրել են դաշնագիր կողմերը եւ որից մի օրինակի ստացումը իւրաքանչիւրի կողմից հաստատուած է,— կնքուած է հինգ տարի ժամանակով:*

Այս ժամանակամիջոցը լրանալուց յետոյ, եթէ դաշնագիր կողմերից մէկը չի ազդարարի վեց ամիս առաջ, որ հրաժարւում է այս դաշնագրից, ապա դաշնագիրը համարուելու է իր լրիւ իրաւասութեամբ վերանորոգուած դարձեալ հինգ տարի ժամանակով եւ այսպէս շարունակաբար հինգ տարուց՝ հինգ տարի, մինչեւ որ դաշնագիր կողմերից մէկը վեց ամիս առաջ չյայտարարի թէ հրաժարւում է նրանից:

Մի կողմի հրաժարումից յետոյ, այս դաշնագիրը շարունակում է պահպանել իր գոյութիւնը մնացեալ երեք կողմերի միջեւ:

Ներկայ դաշնագիրը վաւերացուելու է իւրաքանչիւր դաշնագիր պետութեան կողմից, իր պետական սահմանադրութեան համաձայն եւ արձանագրուելու է Ազգաժողովում նրա գլխաւոր քարտուղարի կողմից, որից խնդրուելու է հաղորդել այս մասին Ազգաժողովի բոլոր միւս անդամներին ի գիտութիւն:

Այս դաշնագիրը վաւերացնող փաստաթղթերը պիտի ներկայացուեն իւրաքանչիւր դաշնագիր պետութեան կողմից Իրանի կառավարութեան: Երկու դաշնագիր պետութիւնների կողմից վաւերացուելուց անմիջապէս յետոյ, ներկայ դաշնագիրը մտնում է իր իրաւական ուժի մէջ այդ երկու պետութիւնների միջեւ: Նա իր իրաւական ուժի մէջ կը մտնի եւ երրորդ պետութեան միջեւ, երբ սա կը ներկայացնէ վաւերացման փաստաթղթերը, եւ այսպէս նաեւ չորրորդի վերաբերմամբ:

Իրանի կառավարութիւնը ամէն անգամ երբ ստանայ վաւերացման թղթերը, պիտի անմիջապէս յայտնի այդ մասին ներկայ դաշնագիրը ստորագրող մնացեալ կառավարութիւններին:

Կազմուած է Սաադաբադի պալատում, Յուլիս 8ին, 1937 թ.:

ԿՎԻԴԱՄ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԲԵՒԵՌԸ

Մոսկուայի կառավարութիւնը, շեղելու համար հանրային ուշադրութիւնը քաղաքական ներքին տաղնապէն, ձեռնարկեց օդանաւային հրաշալի արշաւներու, 1) աշխարհի վեցերորդ մասը կապելով — անցնելով բեւեռներէն — Հին Աշխարհի հետ, 2) ուսումնասիրական արշաւախումբ մը ղրկելով հիւսիսային բեւեռ:

Բեւեռային աշխարհագրութիւնը, երկար ատենէ ի վեր, կը գրաւէ երկրախոյզները, այնքան որ ապշեցուցիչ անձնազոհութիւն մը ցոյց տըւած են այս վերջինները:

Ինչպէս գիտենք, բեւեռային գօտին ծով մըն է, ամբողջովին սառած, ուրիշ խօսքով՝ սառոյցներու անհուն դաշտ մըն է: Այդ սառած դաշտը, սակայն, հարթ կամ ողորկ տարածութիւն մը չէ, այլ բոլորովին խորտուբորդ,— սառնակոյտերը տեղ մը բարձր, տեղ մը ցած, հազարումէկ փոսեր կը ձեւացնեն եւ յանկարծ ճեղքուածքով մը ծովը կը բացուի, երբեմն սառոյցի կտոր մը, կղզիի նման անջատուած, կը ծփայ: Այս պարագան ամենամեծ վտանգը կը կազմէ բեւեռախոյզներուն համար, որոնք իրենց սահնակներուն շուներ լծած՝ մեծ դժուարութեամբ կը ճամբորդեն այդ սառնակոյտերուն վըրայ: Գետնի այդ դժուարութիւններէն զատ, ցուրտը մեծագոյն թշնամին է բեւեռախոյզներուն,— երեւակայեցէք որ այդ գօտիին մէջ ջերմաչափը կ'իջնէ զերոյէն վար մինչեւ 60 աստիճան: Քիթը, ականջները, երեսը սառ չկապելու համար, պարտաւոր ես ձեռք առնել հազարումէկ նախազգուշութիւններ: Աւելցուցէք նաեւ բեւեռային փոթորիկը, որուն պատճառով՝ բեւեռախոյզը յաճախ կը կորսնցնէ պարէնի բեռները, կողմնացոյցը եւ ճամբան: Չորրորդ պարագայ մը եւս,— բեւեռային գօտիին մէջ գիշերուան տեւողութիւնն է վեց ամիս:

Ահա այսպիսի սարսափելի պայմաններու մէջ է որ կ'աշխատին բեւեռախոյզները, որոնց ուսումնասիրական փորձերը կրնանք բաժնել երեք հանգրուաններու.—

1.— *Մինչեւ Ընդհ. պատերազմը, բեւեռային ուսումնասիրական արշաւները կը կատարուէին սահնակներով, որոնց կը լծուէին յատկապէս մարզուած շուներ: Ճիշդ է որ, պատերազմէն առաջ, բեւեռախոյզ Անտրէ փորձ մը կատարեց օդապարիկով ճամբորդելու սառոյցներու աշխարհին մէջ, բայց եղերական վախճանով մը ձախողեցաւ այդ փորձը: 1909ին, վերջապէս, ամերիկացի Փիրի հասաւ բեւեռ: Կատարուած փորձերուն արժէքը եւ յառաջդիմութիւնը ցոյց տալու համար՝ ըսենք որ 1893-1895ին Նանսէն կրցաւ հասնիլ մինչեւ լայնութեան 86 աստիճանը միայն, իսկ Փիրիի փորձը զբօսարշաւ մը արժէքէն անդին չանցաւ:*

2.— *Պատերազմէն վերջ, մասնաւորաբար 1925ին, սկսան օդային արշաւները դէպի բեւեռ: Սփիցպէրկէն, երկու ջրօդանաւերով՝ Ամունտսէն ճամբայ ելաւ դէպի բեւեռ եւ վար իջաւ՝ 850 քիլոմեթր թռչելէ վերջ, առանց հասնելու իր նպատակին: Արշաւախումբին փրկութեան համար, ջրօդանաւերէն մին 24 օր ետքը վերադարձաւ Սփիցպէրկ՝ օգնութիւն խնդրելու: 9 Մայիս 1926ին երկու ամերիկացի օդանաւորդներ, Պըրտ եւ Պէննէթ, մեկնեցան Սփիցպէրկէն եւ բեւեռ հասան, յետոյ վերադարձան Սփիցպէրկ՝ կտրելով 2,400 քիլոմեթր: 11 – 14 Մայիսին, «Նորկէ» օդանաւը անցաւ բեւեռէն, միացնելով Սփիցպէրկն ու Ալասքան (3400 քիլոմեթր):*

Օդանաւային այս արշաւներուն առաւելութիւնը այն է, որ արագ եւ նուազ տաժանելի պայմաններու մէջ կը կատարուին, միաժամանակ օդանաւորդները կրնան ուսումնասիրել սառոյցի դաշտին վիճակը: Սակայն, գիտական տեսակէտով՝ գոհացուցիչ չեն կատարուած այդ ուսումնասիրութիւնները:

3.— *Բեւեռային գօտիին գիտական ուսումնասիրութիւնը կը սկսի ռուսական վերջին արշաւանքով: Արդարեւ, ռուսական արշաւախումբը, ամէն նախազգուշութիւն ձեռք առնելով եւ հազարումէկ պատրաստութիւն տեսնելէ վերջ, բեւեռ մեկնեցաւ՝ բնակելու համար այնտեղ, ամբողջ տարի մը: Իր դերը պիտի ըլլայ ուսումնասիրել բեւեռային ծովագրութիւնը (ջուրերու խորութիւնը, հոսանքները, սառնակոյտերու ճամբորդութիւնը եւայլն), ինչպէս նաեւ բեւեռային բնագիտութիւնը (մագնիսականութիւն եւայլն), օդերեւութաբանութիւնը,— պէտք է գիտնալ որ, բեւեռային գօտիին մէջ մթնոլորտային շարժումները մեծ կարեւորութիւն կը ներկայացնեն՝ նախազգուշացնելու համար օդին եղանակը զանազան գօտիներու վրայ, ինչ որ ապահովութեան մեծ երաշխիք մը կը կազմէ օդանաւերուն համար, այդ պատճառով բեւեռէն անթելով օրը օրին օդերեւութաբանական զեկոյցներ պիտի ղրկուին Մոսկուա:*

Աւելցնենք որ ռուսական արշաւախումբը մեկնեցաւ ոչ թէ Սփիցպէրկէն, այլ Ռուտոլֆ կղզիէն, որ մաս կը կազմէ Ֆրանսուա Ժոզէֆ արշիպեղագոսին,— [illegible] 1000 քիլոմեթր կը պակսի դէպի բեւեռ հեռաւորութիւնը:

Այս արշաւանքները, սակայն, բեւեռագիտութենէ զատ, կը հետապնդեն տնտեսական շահեր: Մարդը, ինչ, տնտեսական տարր մըն է,— օդին կամ սառոյցին վիճակը քննելու համար՝ մարդ պիտի չուզեր ստանձնել այն դժնդակ պայքարը, որ ստիպուած է վարել սառոյցներու եւ ցուրտին դէմ:

Տնտեսական տեսակէտով, մարդոց արշաւանքը դէպի սառուցեալ գօտի, կը կատարուէր որսորդութեան համար,— կէտ ձուկը, ռնգեղջիւրը, ծովահորթը, ծովացուլը, ճերմակ արջը քանի նուազեցան, մարդիկ երկարեցան մինչեւ սառուցեալ գօտի, գտնելու համար անոնց հետքը:

Յետոյ, մարդիկ հետզհետէ մշակելի դարձուցին հողային անհուն տարածութիւններ, որոնք տարւոյն մէջ երկար ատեն անմատչելի կը մնային ցուրտին պատճառով: Այնպէս որ բեւեռադնացութիւնը քիչ մը աւելի հող շահելու նպատակ կը հետապնդէր սկիզբները:

Եւ վերջապէս բեւեռային գօտին շահագրգռութեան առարկայ դարձաւ իր հանքային հարստութիւններով: Այսպէս, Սփիցպէրկի մէջ երեւան հանուեցաւ 8 միլիար թոն հանքածուխ, որուն շահագործումին համար այնքան դիւրին պայմաններ կան: Բայց ինչպէս որսորդութիւնը, նոյնպէս հանքերու շահագործումը նուազեցաւ տարիներու ընթացքին,— 1924ին Սփիցպէրկ տուած էր 450 հազար թոն հանքածուխ, 1928ին՝ 274 հազար թոն միայն: Աւելցնենք, սակայն, որ բեւեռային գօտիին այն մասին մէջ, որ Ռուսերու տիրապետութեան տակ կ'իյնայ, հանքային հարստութիւնները նոր հեռանկարներ կը բանան,— այսպէս երեւան հանուած են փոսֆաթ, քարիւղ, հանքածուխ, զանազան մետաղներու հանքեր: Հանքագործութեան աշխատանքները չեն անցնիր, սակայն, Սփիցպէրկի սահմանը: Սկիզբները Սփիցպէրկի հանքերուն շահագործումը կը կատարէին Հոլանտացիները, վերջը լքեցին: 1935ին խորհրդային կառավարութիւնը ստանձնեց եւ այնուհետեւ տարեկան 400 հազար թոն հանքածուխ կ'արտադրուի:

Այս տարուընէ սկսեալ, բեւեռային գօտին կը ստանայ նոր կարեւորութիւն մը,— իբրեւ օդային հաղորդակցութեան գիծ: Այնպէս կը նախատեսուի, որ մօտաւոր ապագայի մը՝ բեւեռային գօտին պիտի դառնայ ամէնէն արագ եւ կարճ ճամբան Եւրոպայէն Հիւսիս. Ամերիկա:

Եւ ահա քաղաքական պայքար մը տիրանալու համար հողամասերու, որոնց որ եւ է արժէք չէին տար դեռ երէկ, օրինակ՝ Կրօէնլանտան, դանիական հող, որ կրնայ անդրովկէանեան հաղորդակցութեան կայան մը դառնալ: Նորվեկիա 1931-1932 կարգ մը իրաւունքներ ունենալ կը կարծէր այս կղզիին արեւելեան եզերքներուն վրայ: Եւ կը գրաւէ: Վէճը կը տարուի Լա Հէյ, որ կը մերժէ Նորվեկիոյ իրաւունքները:

Խորհրդային կառավարութիւնը որ կը հիմնէր բեւեռային ճամբայ մը՝ մեկնելով Սիպերիոյ հիւսիսային եզերքներէն, չէր կրնար չշահագրգռուիլ Սառուցեալ Ովկիանոսին վրայ գտնուած կղզիներով, անոր համար որ ինք միայն կրնար գրաւել զանոնք ռազմական կերպով: Այսպէս, 1926ին գրաւեց Վրանկէլի կղզին, իսկ 1928ին կայաններ հաստատեց Ֆրանսուա Ժոզէֆ արշիպեղագոսին մէջ, հակառակ Նորվեկիոյ բողոքներուն: Այս արշիպեղագոսին հիւսիսային կղզիներէն մին է, Ռուտոլֆ կղզին, որ կը ծառայէ իբրեւ խարիսխ Հիւսիսեան ռուսական արշաւախումբին:

ՔԱՂՀԱՆ

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

—o—

Սիրելի Արազ.— Կենդանիներու բերանին, բացուած կոկորդին «երախ» կ'ըսենք, որուն նմանակն ալ կայ գերմաներէնի մէջ — rachen, եւ, ըստ այնմ, բախ, առանց նոյնիսկ ե գիրին: Ցոյց ձայնաւոր գիրերու մասին ըսուածները: Շատ հաւանական է որ Ե. դարուն Մեսրոպ մասնաւոր հոգածութիւն մը ցոյց տուաւ ձայնաւոր գիրեր տեղաւորելու հայ բառերուն մէջ, որոնք առաւելապէս կը բաղկանային բաղաձայններէ: Այս առիթով, լաւ չէ՞ արդեօք որ, միանգամ ընդ միշտ, մեզի եւ մեր հետեւորդներուն համար ճշդենք սա պարագան, թէ ձայնաւոր գիրերու փոփոխութիւնը գլխաւոր ապացոյցն է արմատական բառերուն բաղաձայններէ միայն բաղկացած ըլլալուն: Այսպէս՝ մուխ (մխ), մուղ (մղ), ծուփ (ծփ), կիր (կր), նմանապէս՝ դէգ (դիգ), մէտ (միտ), ինչպէս միտք (մտ): Անշուշտ կ'ըմբռնուի, թէ մեր ակնարկութիւնը այն պարագան կը մատնանշէ, թէ ձայնաւոր գիրերը կամ կը սղին, կամ կը կորսուին, կամ երկու բաղաձայններու միջեւ բնագօրէն կը դրուին, կը չնչուին: Ինչպէս՝ «բնիկ» բառին մէջ բն ձեւը անպատճառ շունչ մը կ'ուզէ, ը, որպէսզի հնչուի, ուստի՝ ձայնաւորին կարելի է ըսել նաեւ շնչաւոր կամ հընչումնաւոր: Հ եւ Ց ալ կիսաձայն են, այսինքն կէս ձայնաւոր են. հրեշտակին, հրետակին, հնչելին եւ տակաւին շատ մը բառերու առջեւ դրուած h տառը պարզապէս շունչի համար է, ինչպէս հարկանել (արկանել) բային մէջ ալ, որ կ'ըլլայ զարկանել (զարնել, զարնուիլ), h ինկած՝ տեղը աւելի ուժով զ եկած: Նոյնը նաեւ յ տառին համար, որ հնչումով աւելի համեստ կամ մեղմ է: Բնական է թէ ընդհանուր նկատողութիւններ են ասոնք: Նոյնը՝ երբ ըսենք թէ «յար» մեղմացած ձեւն է «հար»ին. յարիլ (իրար գալ, միանալ), հարկանել (իրար գալ ուժով, միանալ՝ ձայն հանելով):

Բայց շատ դուրս գանք այս բաւիղէն, լաբիւրինթոսէն, ուր մտանք, Արազին բացակայութենէն քաջալերուած: Բայց ո՞ր ուսումը իր ոսկորը չունի, իր քմայքը չունի:

Քիչ առաջ կարդացի.— Հետազօտութիւնը իմաստասիրական եւ դիտական հայեցողութիւններու մէջ ամէնէն աւելի ներուած...թերութիւնն է: Պարզ լուր մը հրատարակողին համար իսկ անհրաժեշտ է քիչ մը թափանցում:

Այս սկզբունքը մեծապէս կը պատշաճի նաեւ լեզուին, որ մայրն է բոլոր գիտութիւններուն, որով կը կերտուին բոլոր բանաձեւերը, որով կարելի է միայն մինչեւ անչափելի բարձրութիւններ սաւառնիլ եւ ընկղմիլ միանգամայն անսահման խորութիւններու մէջ: Լեզուն մայրն է բոլոր արուեստներուն, ըլլալով լաւագոյն եւ դժուարուսումն արուեստը:

Անշուշտ որ խոր տարբերութիւն կայ «հոտ»ին եւ «բոյր»ին միջեւ, odeur, parfum: Հոտը ընդհանուր բառն է, առհասարակ գործածուած. բոյրը հոտերուն անոյշ եւ զմայլելի տեսակն է, եւ կը գործածուի, պէտք է գործածուի լոկ լաւագոյն եւ սիրուած հոտերուն համար, ինչպէս վերը ֆրանսերէնը: Ուստի, չենք ըսեր քաղցրահոտ, այլ քաղցրաբոյր: Բայց կ'ըսուի նաեւ անուշահոտ, որովհետեւ, ինչպէս վերի բացատրութենէն կը տեսնուի, հոտը ընդհանուր բառը ըլլալով, պէտք է ըսենք նաեւ «հոտեղէն», հոտեղէններու վաճառատուն, եւայլն. իսկ բոյրը պահել իր բնիկ իմաստով: Ըստ այսմ, հետեւելի բառ մը չէ «գարշաբոյր»ը, փոխանակ գարշահոտի: Որչափ դէշ պիտի ըլլայ «գարշաբուրութիւն»ը՝ փոխանակ գարշահոտութեան: Հոտին դէշն ալ կ'ըլլայ, անոյշն ալ, բայց բոյրը բոյր է, որ կարծես փունջ փունջ կուգայ կը դըգուէ, կը շոյէ զգայութիւնդ՝ երբ կը շրջիս պարտէզի մը մէջ:

Սիրելի Արազ, պարտէզ ըսինք, եւ արդեօք գեղեցիկ չէ՞ սանկ փոքրիկ պտոյտ մը ընել մեր լեզուին ալ խորքին մէջ, թեթեւոտն եւ ոչ այնքան ծանրախոհ պտոյտ մը, արձակուրդի վայել: — Ի՞նչ կ'ըսես, «կշտամբել» (յանդիմանել, չեխել) բառին մէջ չը կա՞յ արդեօք արմատական «կոշտ»ը, — կորսուած, խե՜ղճ ձայնաւորներ՝ որոնք դերի դարձած են բաղաձայններուն քմայքին: — Խրտչիլ բային համազօր երկու հին գրական բայեր ունինք, — սարտնուլ եւ չրտնուլ: Երկրորդը որոշապէս առաջինին յար եւ նման բաղաձայն լծորդ գիրի մը (ս եւ շ) փոխանակութեամբ եւ ձայնաւորի մը (ա) սղուելովը: Չէ՞ որ «ասպար»ը եղած է «սպար», սպարապետ: Չէ՞ որ «ամեհի»ին արմատն է ահ (վախ ազդող), նորէն ձայնաւորի փոփոխութեամբ (ա եւ ե): Չէ՞ որ «հատոր»ը միշտ նոյնն է «կտոր»ին հետ, նաեւ «կտուր»ին հետ, որ կտրուած մասն է տանիքին: Կը տեսնուի որ բաղաձայնները ամրութիւնն են լեզուին բոլոր բառերուն եւ սակայն որքան կրկնենք, կ'արժէ: Փոքր օրինակ մըն ալ —առնենք «ողի» բառը, որուն երկու ձայնաւորներն ալ (ո եւ ի) անհաստատ են: Անոնց երկուքին միջեւ ղ բաղաձայնն է որ սիւնի պէս կը բռնէ զանոնք: Ան կը մնայ միշտ անփոփոխ, անայլայլելի, մինչ «ողի»ին ձայնաւորները զանազան ձեւեր կ'առնեն, կամ կը կորսուին: Այսպէս՝ ոգել (երգել, կամաց մը կանչել), հոգեւոր, այլովքն հանդերձ: Չմոռնանք սակայն, լեզուն որքան խոր է եւ իմաստալից, այնքան ալ վիհեր եւ փեռեկումներ ունի մըտանդալից, ժամանակի անողորմութեան եւ յաւերժութեան նշաւակ, որուն դըրոշմը արդէն կը կրէ իր ճակատին վըրայ զայն խօսող ցեղը:

Դիտելով մառնմուտին յետին կայծերը, վերջացնե՛նք, Արազ, — «յամել, յամենալ» բային մէջ կարելի՞ է արդեօք տեսնել «յամառ»ին «յամ» արմատը, «աճպարար»ին մէջ աճապարելը, «կթել»ին մէջ կաթիլը, ինչպէս կուժքը, «հրոս»ին մէջ ձին, բայց գերմանական արմատով (Ross), անգլ. horse:

ՏԱՐԱԶ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՀՈԼԱՆՏԱՅԷՆ

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐԸ ՄԻՋԱԶԳ. ՃԱՄԲԱՐԻՆ ՄԷՋ

7 Օգոստոս.— Կէսօրէն առաջ Հայկական Հարսանիքի փորձերով զբաղած ենք, որ տեղի պիտի ունենայ ժամը 7ին: Կանոնաւոր տէրտէր մը պատրաստեցինք, ապա հարսն ու փեսան:

Ժամը 4,30ին պատուիրակներս ամերիկեան բանակավայրը հրաւիրուած ենք. որոշուած ժամուն վեց հոգի հոն գտնուեցանք: Պետերէն մէկը մեզ ներկայացուց Տօքթ. Ճէյմս Ուէսդըլին, Միացեալ Նահանգներու սկաուտ պետը: Կերուխումէն յետոյ բանակավայր կը վերադառնանք, նոր բարեկամներ շահելով մեր Միութեան համար:

Ժամը 7. մարզադաշտի ամփիոններուն վրայ տեղ չկայ այլեւս. ձայնասփիւռները «Բամ Փորոտան»ի ալիքները կը տարածեն ամէն կողմ: Կեդրոնական կայմին վրայ եռագոյնը կամաց կամաց կը բարձրանայ. Ժողովուրդը ոտքի է. Հարիւր մեթր հեռուն, մէջտեղի մուտքէն, Հայկական Հարսանիքի շքեղ թափօրը կը յառաջանայ. պատուոյ ամփիոնը չհասած՝ զոյգերը կը բաժնուին ձախ, աջ, ձախ, աջ, իսկ հարսը, փեսան եւ տէր հայրը մէջտեղը կը գտնուին: Ամէն ինչ կը վերջանայ շատ յաջող ու ճամբարի յատուկ քայլերգով կը հեռանանք ծափերու տարափին տակ:

Ցայտագրին այս մասը վերջացնելով՝ կը մեկնինք բանակումի կրակէն: Հայերս հոս ալ միւսներէն ետ չմնացինք: Հիմա օտար մը չկայ որ «Լաբիկ ցըմպըր լա լա»ն չգիտնայ:

8. Օգոստոս.— Այս կէսօրէն յետոյ Հոլանտայի հայ գաղութը մեր բանակավայրը պիտի գայ, ուստի որքան կարելի է ամէն բան կարգի կը դնենք: Ժամը 2ին հայ ծերունի մայրիկ մը, սպիտակ մազերով, օժտուած խակական հայրենի շունչով, իր աղջիկը եւ թոռնիկը մեր բանակավայրը հասան, յետոյ ուրիշ պարոն մը, եւ վերջապէս համպուրկէն օդափոխութեան եկած ուրիշ ընտանիք մը, իրենց մանչուկով:

Խօսակցութիւններ կ'ըլլան զանազան հայրենաշունչ նիւթերու մասին. ծերունի մայրիկը յուզուած է:

Երկու տեղացի երիտասարդ տիկիններ կը մօտենան եւ տեղեկութիւններ կ'ուզեն հայ ժողովուրդի անցեալին ու ներկայի մասին:

— Մեր մեծ ծնողքը Հայեր եղած են, կ'ըսեն բոլորովին խանդավառուած:

Այդ միջոցին ձեռքիս մէջ ունէի յիսունի մօտ պատմական նկարներ, հրատարակուած Վենետիկի մէջ: Կը սկսիմ մէկիկ մէկիկ ցոյց տալ.— Ահա Հայկ Նահապետը, Ս. Սահակ, Ս. Մեսրոպ, Էջմիածինը եւ ուրիշ հին եկեղեցիներ՝ հայկական կոթողով:

— Ինձ համար ասոնք հաղուագիւտ նորութիւններ են, որովհետեւ ես ճարտարագէտ եմ, կ'ըսէ տիկիններէն մէկը, իր այցելատոմսը տալով: Անունս Հոփփսմէ ըլլալու է, եթէ սըխալ չեմ արտասաներ, մեր մեծ հայրերը Պարսկաստանի Սպահան քաղաքէն եկած էին անցեալ դարուն:

Վերջապէս նկարները բոլորն ալ աչքէ կ'անցնէ, հետաքրքիր եւ ապշած, — Դաւիթ Բէկ, Զօր. Լորիս Մելիքով,, Զօր. Անդրանիկ, Աղբիւր Սերոբ իր կորիւններով:

— Մենք չէինք գիտեր թէ Հայոց պատմութիւնը այսքան հարուստ է եղած, կ'ըսեն քիչ մը յուզուած:

Մեր հայ հիւրերը իսկոյն հասցէն կառնեն, որպէսզի մեր մեկնումէն յետոյ քիչ մը կաղմակերպուին:

Երեկոյեան ճաշէն թոյլ չտուինք որ մեր հիւրերը հեռանան:

9 Օգոստոս.— Այսօր կէսօրէն յետոյ, ժամը 2,30ին տեղի ունեցաւ ճամբարի փակման թափօրը: Հիմա բոլորն ալ կը գտնուին մարզադաշտին վրայ: Այս առթիւ ճառ մը խօսեցաւ պետը եւ բոլոր ազգերու ներկայացուցիչներուն նուիրեց ճամբարի խոր հրդանշանը:

Ժամը 4,30ին հակայական արարողութիւնները կը վերջանան ընդհանուր խանդավառութեան մէջ:

Այս իրիկուն եգիպտական սկաուտ պետ Սալամա էֆէնտին մեզի հիւր պիտի ըլլայ: Խոհարարները մեծ գործի վրայ են: Ք. ՆԱՐՄԱԿԱՆ

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՆԵՐԳԱՂԹԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

ԽՄԲ.— «Ճումհուրիէթ»ի մէջ, խմբագրապետ Եռնուս Նատի կը գրէ.—

... «Ճումհուրիէթ»ի «Ինքնաքննադատութիւն» բաժնին խմբագիրը, գնահատելով հանդերձ ներգաղթի գործին ընծայուած ուշադրութիւնը, կ'ըսէր թէ երկիր բերուող ցեղակիցներու թիւը շատ քիչ է համեմատած բերուելիք հակայ թիւին. հետեւաբար, այս ձեւով, այդ գործը շատ երկար պիտի տեւէ: Այս տեսակէտը շատ ճիշդ է: Հարկ էր այս գործը աւելի մեծ թափով, աւելի մեծ ծաւալով եւ աւելի արագ ընել: Հաւատացած չենք թէ անկարելի է ատիկա:

Այս սիւնակներուն մէջ մենք եւս առեն առեն պաշտպանած ենք այս տեսակէտը: Այս ձեւով չարժիլ անհրաժեշտ կը դառնայ, որովհետեւ մենք գործը եղմատացոյցին ու միայն եղմատացոյցին կապած ենք: Խորհեր էինք թէ գործը աւելի լայն ծաւալ կրնայ ստանալ, եթէ եղմատացոյցէն անկախ ձեւով մը ընթացք տանք անոր:

Եկող գաղթականներուն տուն մը, բաւական չափով հող, կենդանի, գործիքներ եւ հնտացու պէտք է տալ ոչ թէ ձրի, այլ առանց տոկոսի եւ երկար պայմանաժամով, 20-30 տարիէն վճարելի: Իսկ ատոր համար հարկ է հիմնել առանձին դրամատուն մը, անոր իբրեւ հիմնադրամ տալով ներգաղթի համար յատկացուած պիւտճէն: Գործին նիւթական կողմը այս ձեւով կարգադրելէ վերջ, կը մնայ ճշդել թէ ներգաղթողները երկրին ո՞ր մասերուն մէջ պէտք է տեղաւորել: Ասիկա շատ կարեւոր նիւթ մըն է, որուն վրայ կանգ պէտք է առնէ կառավարութեան ուշադրութիւնը: Ամէն պարագայի, մեզ մօտ հող չի պակսիր ներգաղթողները տեղաւորելու համար: Միայն Թրակիոյ մէջ դեռ 5-600 հազար գաղթական դիւրաւ տեղաւորելու պարապ հող կայ. ասիկա կրնանք տեսնել առաջին իսկ ակնարկով: Պոլսոյ պատերէն հազիւ բաժնուած՝ կրնանք բոլորս տեսնել թէ որքա՜ն շատ պարապ հող կայ հոն:

Եւ սակայն, մեր երկրին մէջ բնակչութեան եւ հողի խնդիրը տարօրինակ երեւոյթներ կը պարզէ: Մեր տեսած տարածութիւնները բոլորն ալ պարապ են, եւ երբ կ'ուզենք այդ պարապութեանց ձեռք զարնել, շատ մը ծախսերու մասին կը խօսուի մեզի: Չենք ժխտեր այդ պարագան: Այդ հողերը, իրենց այժմու վիճակով, ուղղին վըրայ ականջէն չափ արժէք կը ներկայացնեն: Մէկ կողմէ՝ թէ Թրակիոյ եւ թէ Անատոլուի մէջ կը ճշդենք այն վայրերը ուր ներգաղթողներ պէտք է տեղաւորել: Միւս կողմէ՝ մեր նիւթական ու գիտական միջոցներով այդ վայրերը կը դարձնենք գաղթականներու տեղաւորման յարմար տեղեր եւ, այդ կերպով, երկու-երեք անգամ աւելի գաղթականներ կը բերենք:

Գաղթականներ բերելու եւ տեղաւորելու լաւագոյն միջոցը այս է, մեր խորունկ համոզումով:

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԿԵԱՆՔԸ ՍԷՆ ԺԵՌՈՄԻ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հ. Յ. Դ. Սէն Ժէռոմի «Վրէժ» խումբին կողմէ Խանասորի 40ամեակին առթիւ սարքուած դաշտահանդէսը տեղի ունեցաւ ընկ. Յ. Էֆթէքճեանի ագարակին մէջ, պաղ ջուրի աւազանին եզերքը: Հաճելի օդին անյարմարութեան, ստուար բազմութիւն մը ներկայ էր յարգանքի տուրքը տալու ազատագրական պայքարին մասնակցող հերոսներուն:

Ընկեր Մ. Ասլանեան հանդէսը բացուած յայտարարեց «Կարկուտ տեղաց»ով, զոր նուագեց Պ. Ս. Չէօրէքճեան: Ընկ. նախագահը քանի մը խօսքով բացատրեց Խանասորի հերոսամարտին իմաստը: Երգեց Օր. Մարի Պէնլիյեան. արտասանեցին Պ. Վ. Եղյովանեան եւ Գ. Ցոլաքեան: Խօսեցաւ ընկ. Հայկ Սէրէնկիւլեան, ծանրանալով Հայոց ազգային արժէքներու վրայ: Սէն Լուի «Վահան-Խորէնի» թատերախումբը իր սիրայօժար մասնակցութիւնը բերած ըլլալով, մեծ յաջողութեամբ ներկայացուց «Մաշըի ի Բաղ»ը:

Հանդէսէն վերջ սկսան եւրոպական պարեր: Խումբ խումբ սեղաններու շուրջ հաւաքուած բազմութիւնը կ'երգէր ազգային եւ յեղափոխական երգեր:

⁂ Թաղիս Ս. Սահակ-Մեսրոպ մանկապարտէզի ամավերջի հանդէսը տեղի ունեցաւ կիրակի ամբողջ օրը, Պ. Յ. Գմըլըեանի ագարակին մէջ: Ծնողքներ փութացած էին հանդիսավայր, լսելու համար իրենց զաւակներուն թոթովանքը:

Հանդէսին բացումը կատարեց թաղականութեան ատենապետ՝ Պ. Բաղդոյեան: Սրտառուչ խօսքեր ուղղեց հայ ծնողքներուն եւ թաղեցիներուն աջակցութեան համար: Այս առթիւ չեշտեց.— Ժողովուրդը իր մայրական լեզուով է որ միայն կրնայ հարազատօրէն արտայայտուիլ եւ իր հոգեկան պահանջներուն գոհացում տալ. Թաղեցին մեր վրայ պարտականութիւն դրաւ. մեր կարողութեան ներած չափով աշխատանք կատարեցինք, աջակցութեամբ Տիկնանց Միութեան: Տիկնանցը իր մէկուկէս տարուան գործունէութեան շնորհիւ մուտք ունեցած է իր ձեռնարկներէն 10,200 ֆրանք. գլըրոցը բաց չունի. այս մասին վստահ եղէք: Այս հանդէսով թաղականութեանս ժամանակաշրջանը լրացած կը համարուի. պէտք է որ թաղեցին լրջօրէն մտենայ կըթական գործին, ընտրէ իր պատկան մարմինը, որպէսզի կըթական գործը աւելի լաւ հիմերու վրայ դրուի մատաղ սերունդը ուծացումէ փրկելու համար:

40—50 աշակերտ բեմի վրայ կազմ ու պատրաստ, առաջնորդութեամբ մանկապարտիզպանուհի Տիկ. Ալիս Գմըլըեանի եւ ընկերակցութեամբ դաշնակի, թնդացուցին «Ազատութեան այն վառ սէր»ը: Մեներգ, մենախօսութիւն, երգ, արտասանութիւն, պար եւ շուէտական մարզանք, բոլորը լրիւ ու կատարեալ:

Հանդէսին մաս կը կազմէին երկու զաւեշտներ, նախակրթարանի աշակերտներու կողմէ՝ «Անառակ որդին» եւ «Երկու հնակերկատներ», որոնք անցան շատ յաջող:

Կը լսեմ որ, ամավերջի այս հանդէսով կոկիկ գումար մըն ալ մտաւ թաղականութեան գանձը: Թղթակից

ԵԴԵՍԻԱՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԷՍԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ (Յապաղած).— Օգոստոս 1ին, Սէն Լու, ընկ. Լեւոն Եօթնեղբայրեանի ագարակին մէջ տեղի ունեցաւ Եդեսիոյ Հայր. Միութեան տարեկան դաշտահանդէսը: Ներկայ էր կոկիկ բազմութիւն մը: Բեմին երկու կողմերը կը ծածանէին եռագոյն դրօշներ: Հանդէսը բացուեցաւ «Յառաջ Նահատակ»ով: Օրուան նախագահը, Տիկ. Քիպրիթճեան փառաբանեց Ուրֆայի հերոսական դիմադրութիւնը, որ իր անսահման խոյանքով պատիւ բերաւ հայ ժողովուրդին: Կ. Խաչի սանուհիները, ընկ. Ղ. Փիլիկեանի ղեկավարութեամբ, կատարեցին գեղջկական պարերը, երգեր եւ արտասանութիւններ. ինչպէս նաեւ շատ յաջող կերպով արտասանեցին Տիկ. Վիքթոր եւ ընկ. Թիւթէլեան:

Օրուան բանախօսն էր Հոգեւոր Հովիւ Եղիշէ քահանայ Մխիթարեան, որ ազդու ճառով մը յուզեց ներկաները: Այս առթիւ հրաւիրեց նոր սերունդը, քալել այն ճանապարհէն, ուրկէ քալեցին ազգին հերոս զաւակները:

Աճուրդի դրուեցաւ հերոսամարտի ղեկավարներէն Մկր. Եօթնեղբայրեանի, Յ. Ռասսլէչեանի եւ Օր. Հանըմ Քէթէնճեանի խմբանկարը: Կարճ ժամանակի մէջ գոյացաւ 260 ֆր.: Նկարը շահեցաւ Պատ. Միութիւնը:

Պոլսահայ Օսաննայ Աղամեան թատերախումբի կողմէ յաջողութեամբ ներկայացուեցաւ «Խեչոյի թուղթ»: Հանդէսը վերջացաւ Ղ. Փիլիկեանի սարքած կենդանի պատկերով:

Հանդէսէն յետոյ սարքուեցաւ նահապետական սեղան մը, մօտ երեսուն սեղանակիցներով: Հոն էին Եօթնեղբայրեան գերդաստանին վերջին շառաւիղները, Հայր. Միութիւնը վառ պահող անխոնջ մշակները, Հոգեւոր Հովիւը եւ Տիկ. Քիպրիթճեան: Անվերջ կենացներ պարպուեցան նահատակներու յիշատակին: Սեղանը տեւեց մինչեւ գիշերուան ժամը 10:

Գ. Փիլիկեան

ՋԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» ∘ ««««

Առջի տարին գիւղի մեծերը հազիւ կրցեր էին խօսք հասկցնել ճահիլներուն, թէ Ռաշիդ բէկի տուրքը պիտի տրուի, թէ անոր դաշտային աշխատանքները իրենք պէտք է կատարեն, ինչպէս կատարած էին տասնեակ մը տարիներէ ի վեր:

Սակայն, այդ գարնան անհամաձայնութիւնը ծայր առաւ գիւղին մէջ: Գիւղացիներու մեծամասնութիւնը կտրականապէս մերժեց որ եւ է աջակցութիւն կամ տուրք վճարել: Հակառակի պէս Ռաշիդ Բէկն ալ, քաջալերուած Հայոց հանդէպ կառավարութեան ցոյց տուած խստութիւններէն, նոր հարկ մը եւս դրաւ ծխականներու խոտնոցներուն վրայ, որոնք մինչեւ այդ ազատ էին տուրքէ:

Բաժակը լեցուեր էր. ամբողջ գիւղը մէկէն ոտքի ելաւ. Ծխանցի Ռէս Պետրոսը, անվախ, խելօք մարդ մը, կանչած էր գիւղացիները խորհրդակցութեան:

Ռէսի բակը լեցուեր էր գիւղացիներով: Շատեր տան երեսարդը բարձրանալով կը հետեւէին ժողովին: Ռէս Պետրոսը, պատի տակ նստած, հանդարտօրէն կը խօսէր՝ բացատրելով գիւղի անել վիճակը եւ անհրաժեշտութիւնը անմիջապէս եզրակացութեան մը գալու: Քաղի ժամանակ էր. Բէկը ղոլամներու միջոցով երկու անգամ լուր ղրկած էր, որ գիւղացիք գան իր արտերուն ցորենը հընձելու:

Երբ Ռէս Պետրոսը խօսքը վերջացուց, գիւղացիք լուռ իրարու նայեցան: Կարծես ոչ ոք խօսիլ կ'ուզէր: Ոմանք գլուխնին քերեցին, փսփսացին, շատեր յօրանջեցին, որպէս թէ հարցը իրենց հետ ոչ մէկ առնչութիւն ունենար: Հասարակ գիւղականին ի՞նչ կը վայելէր խօսիլ, երբ գիւղի առաջաւոր մարդիկը լուռ կը մնային:

— Հա՛, մեր Ռէսը խելօք բաներ կ'ըսէ, — վերջապէս ծերունի Մրտօ էմին սկսաւ խօսիլ, — հարկ չտանք, Բէկի համար չաշխատինք, լա՛ւ, շատ լաւ, իմ ալ ուզածս այդ է, կառավարութեան ծանր հարկերը արդէն հազ չեն ձգած գիւղականի վրայ, Բէկի բեռն ալ չուան մը ձգած մեր վզին, հա հա պիտի խեղդէ մեզ: Ոչ աշխատանք եւ ոչ ալ հարկ տանք Բէկին, այդպէս կ'ըսէք, լաւ, բայց որ Բէկը ղոլամներով գիւղ գայ, զոռով մեզ քշէ տանի, մեր մալ ու միւլքին ձեռք նետէ... Օսմանլիստանս անցեր եմ, մազս մօրուքս ճերմկած... աշխարհը էսպէս եկեր՝ էսպէս ալ պիտի երթայ... Ես կ'ըսեմ, նորէն Բէկի սիրտը առնենք, երթանք աշխատինք, խարճը տանք... զոռով շունը չկատղեցնենք...

Մրտօ էմիի խօսքերը որոշ տպաւորութիւն գործեցին ներկաներուն վրայ, ոմանք տխրօրէն գլուխնին կախեցին, անզօր կատաղութեամբ ատամները կրճտացնելով, ոմանք հաւանութիւն յայտնելու ձեւով գլուխնին փարտեցին: Երիտասարդները, որոնք բոլորն ալ «ազգութեան մարդ» էին, զաժան կատաղութեամբ լեցուած, լուռ մնացին: Առաջինը ո՞վ պիտի խօսէր:

— Հա՛, տա՛նք, — յանկարծ դրան մօտ կանգնող երիտասարդ մը քովիններուն հրմշտկելով առաջ ինկաւ, — կառավարութեան տանք, Բէկին տանք: Մեր արտերը ձգենք, երթանք Բէկին համար աշխատելու, ապա մեր տուն տեղ ո՞վ նայէ, մեր ճիժ ու պժերուն ո՞վ հաց տայ: Դեռ քանի՞ տարի եղաւ որ այդ մարդը մեր կողմերը եկեր: Տկլոր չոպան մըն էր առաջ, հիմա բէկ եղաւ: Առաջ ղինք մարդու տեղ չէինք դներ, հիմա ամբողջ գեղը իր ծառան է: Քանի գլուխ ծռեցինք, այնքան ինք մեծցաւ: Մեր հողերուն կէսը գրաւեց, ձայն չհանեցինք, հարկ դրաւ մեր վրայ, ընդունեցինք, կռու ու պեկարը տարինք, ինչո՞ւ համար: Առաջ մենք մեր գըլխուն տէրն ու տիրականն էինք, հիմա դարձեր ենք Ռաշիդ Բէկի ռայաները. ձեր գիտնալու բանն է, բայց ես ոչ աշխատելու կ'երթամ, ոչ ալ մէկ փարա կուտամ... ես իմս ըսի...

Խօսողը Մրտօ էմիի կրտսեր զաւակն էր: Բոլորի ակնարկը կեդրոնացաւ ծերունի հօր վրայ, որ յօնքերը կիտած՝ առեն մը մտիկ ըրաւ եւ ապա ձեռքի փայտը բարկութեամբ գետին զարկաւ.

— Զէ՛նդ: Տահա երէկ մէկ, էս օր երկու, ելեր խօսքի կը խառնուիս...

— Իրաւունք ունի, իրաւունք ունի, — խառն ի խուռն չորս կողմէն ձայն տուին գիւղացիները, — մենք այլ եւս այս պայմաններով չենք կրնար ապրիլ:

— Իմ արտիս ցորենը հասեր է, ես իմ տա՞րս լամ, թէ երթամ ձրի աշխատելու Բէկին համար, — կը պոռար տարէց գիւղացի մը, — մեր քաշածը բաւական եղաւ, որ տեղն որ բարակ է, էն տեղէն թող կտրի... մենք ալ խալսինք էս ցաւէն...

— Զենք երթար, տուրք չենք տար...

Գիւղացիք իրար խառնուեցան, ոչ մէկը միւսին ըսածը չէր լսեր: Քիչ առաջուան անհոգ անտարբերութիւնը տեղի տուած էր անսանձ կատաղութեան: Կը պոռային, բռունցք կը շարժէին: Ամէնէն շատ երիտասարդները կ'աղմկէին:

Առանց վերջնական եզրակացութեան մը գալու, գիւղացիք ցրուեցան, ամէն մէկը իր գործին բակին մէջ մնացին Ռէս Պետրոսը եւ երեք երիտասարդներ, որոնց մէջ եւ Մրտօ էմիին տղան:

— Ներս երթանք, — խորհրդաւոր ձեւով ըսաւ Ռէսը, — երէկ գիշեր սարէն վարդապետն ու տղաքը վար իջան: Երթանք, մէկ անոնց հետ խօսինք

Իրօք, Ռէսի ընդարձակ սաքուի շուրջ շարուած էին ընթերցողին վարդապետ Ծուռ վարդապետը ու ընկերները: Ռէսի հետ ներս մտնողները բարեւեցին ու պատի տակ շարուեցան կարգով:

Գիւղացիներու անակնկալ ըմբոստութիւնը կատղեցուց Ռաշիդ Բէկը: Ցաջորդ առտու իր ղոլամներէն հինգը ուղարկեց, որպէսզի բռնութեամբ գիւղացիները իրենց աշխատանքէն պոկեն ու բերեն իրեն արտերը քաղելու: Ղոլամները մահակներով զինուած, իջան Հայոց արտերը, ու պատահած գիւղացիները ծեծելով սկսան մէկտեղել: Արտէ արտ հաւաքի ձայնը հասաւ մինչեւ հեռաւոր հըջանները, կիներ ու տարէց մարդիկ աշխատանքնին ձգած՝ աճապարեցին գիւղ հասնիլ: Երիտասարդները նախ տատամսոտ, ապա վճռական քայլերով մօտեցան Բէկի ղոլամներուն, որոնք քանի չափ գիւղացիներ հաւաքած, ծեծելով կը քշէին դէպի Պիփէրան, Բէկի գիւղը: Երկու կողմէն խօսքէն հրմշտուքի անցան, մէկ ալ ղոլամներու մահակները սկսան ճօճել օդի մէջ:

Ծխանցի երիտասարդները աւելի մօտեցան ղոլամներուն ու երբ մէկ-երկու մահակի հարուած ստացան, յարձակեցան ղոլամներուն վրայ, խըլեցին մահակները ու այս անգամ ղոլամներն էին որ կ'աշխատէին տեղացող հարուածներէն ողջ ազատել իրենց գլուխները: Ղոլամներէն Ալի անուն երիտասարդ մը, որ Ռաշիդ Բէկի աջ բազուկը կը համարուէր, գըլխուն երկու մահակի հարուած ընդունելով՝ արիւնլուայ վիճակի մէջ երկնցաւ առուի մօտ, մինչ ղոլամներէն մէկը բազմութիւնը ճեղքելով փախաւ, Բէկին հաւար հասցնելու:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ՎՐԻՊԱԿ.— Դաշնակահարուհի Օր. Զառափեանի ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԱԼԻՔՆԵՐ յօդուածին մէջ (ՅԱՌԱՋ, 7 Օգոստոս) զբաղուած էր կարդալ «զբաւուած էր», բարձրութիւն կարդալ «բերկրութիւն», հնարամտութիւն կարդալ «հնարաւորութիւն»:

2. Ծանօթանալով արքայական յանձնաժողովի տեղեկագրին համագումարը կը յայտնէ թէ հոգատարութեան գլխաւոր նպատակն է դիւրացնել հրէական ազգ. տունի մը հաստատումը:

3. Թէ Պալֆըրի Յայտարարութեան շրջանին, այն երկրամասը որուն վրայ պիտի հաստատուէր հրէական ազգ. տունը, կը համարուէր ամբողջ պատմական Պաղեստինը, մէջն ըլլալով Անդրյորդանանը:

4. Թէ Պալֆըրի Յայտարարութիւնը կը նախատեսէ Պաղեստինի զարգացումը իբրեւ հրէական պետութիւն մը:

5. Թէ Պաղեստինի հրէական գաղութը մեծամեծ առաւելութիւններ ըն-ծայած է արաբական բնակչութեան, նպաստելով բովանդակ արաբ ժողովուրդին տնտեսական զարգացման:

6. Համագումարը կը մերժէ արքայական յանձնաժողովին այն հաստատումը թէ հոգատարութիւնը անիրագործելի է եւ կը պահանջէ անոր ալ կատարեալ իրագործումը: Համագումարը կը յանձնարարէ գործադիր կոմիտէին ընդդիմանալ որ եւ է հարուածի՝ հրեայ ժողովուրդին իրաւունքներուն դէմ, որոնք երաշխաւորուած են միջազգային տեսակէտով, Պալֆըրի յայտարարութեամբ եւ բրիտանական հոգատարութեամբ:

Այս հիմնական կէտերէն վերջ, բանաձեւը ուրիշ պահանջներ ալ դնելով, մասնաւորապէս կը բողոքէ ներգաղթի սահմանափակման դէմ, անընդունելի կը գտնէ Պաղեստինի բաժանման ծրագիրը եւ որոշ լիազօրութիւններ կու տայ գործադիր կոմիտէին, բանակցութիւններ վարելու համար բրիտանական կառավարութեան հետ:

ՉԻՆԵՒՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

»»»» • ««««

Քաւոն մարտանաւեր դէպի Չինաստան

Ճափոնի եւ Չինաստանի միջեւ թշնամութիւնները գործնապէս սկսան Օգոստ. 11ին, առանց պաշտօնապէս պատերազմ հրատարակած ըլլալու: Առաջին ճակատամարտը մղուեցաւ Փէքինի շրջակաները, 50 մղոն հեռու, ուր ճափոնական զօրքը եւ չինական գլխաւոր բանակը ընդհարեցան: Միեւնոյն ատեն, պատերազմի սպառնալիքը աւելի զօրացաւ, երբ հաստատուեցաւ թէ ճափոնական զօրքը շարժումներ կը կատարէ եւ շատ մը մարտանաւեր համախմբուած են: Բազմաթիւ ճափոնական զօրքեր ցամաք հանուեցան, իսկ մարտանաւերը դիրք բռնած են Շանկայի առջեւ: Կ'ըսուի թէ ուրիշ քսան մարտանաւեր ճամբայ ելած են դէպի չինական ջուրերը եւ թէ երբ համախմբումը վերջանայ, Ճափոնցիները հաւուցում պիտի պահանջեն խօսքէն գործի անցնելով: Իրենց պահանջներէն մէկն է Շանկայէն քշել չինական պահակազօրքը եւ քանդել բոլոր ամրութիւնները:

Ճափոնցիները յարձակեցան Նանքէուի վրայ, ծանր ռմբակոծութենէ մը վերջ որ հրկիզեց քաղաքը: Չինացիները լքեցին քաղաքը եւ քաշուեցան վեր-ջապահ խրամներուն մէջ: Հազարաւոր Ճափոնցի զինուորներ ճամբայ ելած են Փէքինէն, հրասայլերով, թնդանօթներով եւ գնդացիրներով, այնպէս որ անխուսափելի կը համարուի նոր ճակատամարտ մը:

Փէքին՝ Չինաստանի նախկին մայրաքաղաքը, ամբողջովին կղզիացած է: Ճափոնական բանակին թիւը կը հաշուեն 60,000, որ հետզհետէ կ'աճի: Չինաստան մերժած ըլլալով Ճափոնի պայմանները, կացութիւնը աւելի ծանրացաւ: Ճափոնցիները կ'ուզեն գրաւել Թիէնցինի անգլիական եւ ֆրանսական թաղամասերու հեռագրի, հեռաձայնի եւ անթելի կայանները: Այս պարագան աւելի կը բարդացնէ կացութիւնը:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈԼՍԷՆ ՀԵՌԱՆԱԼՈՒ հրաման ստացան 10 - 12 գերման Հրեաներ, որոնք Գերմանիայէն գաղթելով, երկու երեք տարիէ ի վեր Թուրքիա հաստատուեր էին, իբրեւ տնօրէն կամ պաշտօնեայ առեւտրական հաստատութեանց մէջ: Ոստիկանութիւնը անբաղձալի գտնելով ասոնց ներկայութիւնը, հրամայեց հեռանալ 48 ժամէն:

ԱՀԱԲԵԿՉԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ վերսկսած է Պաղեստինի մէջ, անցեալ շաբաթէն ի վեր: Արաբ մը սպաննուեցաւ Նապլուսի մէջ, իսկ Ռամլէի մօտ հրէական գաղութ մը զինեալ յարձակման ենթարկուեցաւ: Թէեւ 80 գնդակներ արձակուեցան երկու կողմէն, բայց մարդկային կորուստ չկայ: Այս դէպքերուն հետեւանքով բարեկեցիկները կը գաղթեն: Եաֆայի քաղաքապետական խորհուրդը խնդրեց զօրացնել ոստիկանութիւնը, մասնաւորապէս կռուելու համար գաղանի խումբի մը դէմ որ կը կոչուի «Սեւ Ձեռք»:

ԱՆԴՐՅՈՐԴԱՆԱՆԻ կառավարութիւնը անցաղիր հաստատեց Պաղեստինի հետ, հսկողութեան ենթարկելու համար անբաղձալի տարրերու եւ ահաբեկիչներու վրայ:

ՍԱԿԱՇԱՐԺՆԵՐՈՒ (Թաքսի) գիներուն յաւելման առթիւ, 7000 կառքեր գործադուլ հռչակած էին առջի օր, բայց կարելի եղած է կարգադրել վէճը: Յաւելումը պիտի ըլլայ միայն 20 առ հարիւր:

Մալաթիացիներու տարեկան դաշտահանդէսը, քաղաքէն բաւական հեռու, գեղեցիկ վայրի մը մէջ: Առտուն կա-նուխէն խումբ խումբ դէպի բնութեան գիրկը կը վազէին, ծծելու համար դաշտերու մաքուր եւ աղուոր օդը:

Կրթասիրացը իր դիմագիծը չակած է, դէթ հոս Սէն աշմոնի մէջ: Այլ եւս խարխափելու ժամանակը անցած սե-պելով, խանդավառ եւ եռանդով գործի լծուած են, տասնեակ մը հին եւ նոր հայրենասէր Մալաթիացիներ, որպէսզի Թունաւոր օձի ձագուկներ այլեւս մուտք չգործեն իրենց մէջ:

Դաշտահանդէսին վայրը շատ գեղեցիկ էր, բայց օդը խարուսիկ: Երի-տասարդ Մալաթիացիները անմիջապէս վրաններ զարկին զինուորական կարգապահութեամբ:

Ժամը 4ին հանդէսը բացուած յայտարարեց օրուան նախագահը՝ Պ. Խաչատուր Ընտրիկեան, բացատրելով դաշտահանդէսին նպատակը: Յետոյ Պ. Գրիգոր Չէքիմեան երգ մը երգեց, խանդավառ մթնոլորտի մէջ:

Կրթասիրացի երգչախումբը միջան-կեալ երգեց ազգային լաւագոյն կը-տորներ, ղեկավարութեամբ Տիկ. Ծի-ածան Փափազեանի, որ եռանդով կ'աջակցի ամէն ազգային ձեռնարկի:

Կը կարծեմ թէ այս դաշտահանդէսը բաւական հասոյթ բերաւ Կրթասիրացին: Ցանկալի է որ յաճախ այսպիսի հանդէսներ տրուին:

Ցանկալի չէ՞ արդեօք որ Կրթասիրացը նախաձեռնարկ ըլլայ Րաֆֆիի հարիւրամեակի տօնակատարութիւնն ընել մեր քաղաքին մէջ:

Ս. Ընտրիկեան

ՊԱՏԱՐԱԳ ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ

— . —

Շավիլի եւ Շրջակայից եկեղեցական վարչութիւնը ի գիտութիւն յարգոյ ժողովրդեան կը յայտարարէ թէ՝ այս կիրակի, վեր. Ս. Աստուածածնայ տաղաւարին առթիւ Ս. Լուսաւորիչ մատրան մէջ. հոգեւոր հովիւ Շմա եւ վրդ. Պոդոսարեան պատարագ պիտի մատուցանէ եւ քարոզութեամբ պիտի մխիթարէ հաւատացեալները:

Այս առթիւ պիտի կատարուին նաեւ՝ խաղողի օրհնութեան եւ խաչհանգիստի արարողութիւնները:

Եկեղ. հոգեհանգստութիւններ պիտի կատարուին գլխաւորութեամբ դպրապետ Պ. Բոգոսեանի եւ մասնակցութեամբ տեղական ուժերու:

Սկիզբ ժամերգ. 8, Ս. Պատարագ 10.30: Երկուշաբթի Մեռելոց, սկիզբն ժամերգ. 8.30, Ս. Պատարագ 10.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՕՅԻ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան ժողովը այսօր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Պ. Զ. Միրզայեանի սրահը. 45 Ռիւ տը լա Տէֆանս:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան Մասնաճիւղի Ընդհ. Ժողովը՝ Շաբաթ, 14 Օգոստոս, երեկոյեան ժամը 8ին «Քաֆէ Նուայի» ներսի սրահին մէջ, (Angle Boulb. Dugemmier et Rue Noailles 23) կարեւոր օրակարգով:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՖԻԼԻՊԷ, Թղթակից.— Ստացած ենք երեքշաբթի օր: Կարելի չէ վստահիլ այդ աղբիւրին:

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՕՐԱԿԱՐԳ՝ Շրջ. ժողովի օրակարգի քննութիւն:

ՇԱՎԻԼԻ «Արգուլեան» խումբի ժողովը 13 Օգոստոս, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕՅի «Զաւարեան» կոմիտէի «Վռամեան», «Մուրատ» եւ «Րօզ» խումբերու ժողովը 14 Օգոստոս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Նոր ակումբին մէջ: Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի օրակարգի հարցերու քննութիւն:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները. 14 Օգոստոս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ծանօթ հաւաքատեղին:

Կոմիտէ

ՄԱՐՍԷՅԼի «Իշխան» խումբի ժողովը 14 Օգոստ Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին:

ԱՎԻՆԵՕՆի «Մուրատ» խումբի ընդհ. ժողովը 14 Օգոստոս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին ընկ. Քաջին Մատթէոսի բնակարանը: Կարեւոր օրակարգ: Ներկայանալ անդամատետրով:

ՎԱԼԱՆՍի ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 14 Օգոստ., Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Հ. Յ. Դ. Սիամանթօ ակումբին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ՄԱՐՍԷՅԼի «Ռոստոմ» ենթակոմիտէի եւ «Քրիստափոր» խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը 16 Օգոստոս, Երկուշաբթի երեկոյ ժամը 9ին «Շահրիկեան» սրահին մէջ, 5. րիւ տը լ'Էքլիզ, Մարսէյլ:

Օրակարգ՝ շարունակութիւն նախորդ ժողովի:

ԼԻՈՆի «Վարանդեան» կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի բոլոր ընկերները, այսօր, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Զարդարեան» ակումբը, 181, Cours Lafayette:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Փարիզի Հ. Յ. Դ. «Եգիպտացի» Կոմիտէ'ի կողմէ 13 Օգոստոս, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին Սոսիէթէ Սավանթի G սրահին մէջ:

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ

Նիւթ՝ ՄԵՆՔ ԵՒ ՄԵՐ ՀԱՐԵՒԱՆՆԵՐԸ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՕՅԻ «ԴՐՕՇԱԿ» ԳՐԱԴԱՐԱՆԻՆ ԿՈՂՄԷ

15 Օգոստոս կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն Մէօտոնի անտառը, պաղ աղբիւրին մօտ (Tapis Vertի կից):

Բանախօսութիւն, երգ, պար, արտասանութիւն եւայլն: Ճաշ՝ ղեկավարութեամբ Պ. Սարգիս Հայկազեանի:

ՀՈՂԱՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Մէրի տ'իսիէն առնել I. N. C. Թաքսիները եւ իջնել Tapis Vert:

ԴԱՇՏԱՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

15 Օգոստոս, կիրակի, առաւօտեան ժամը 7.30էն մինչեւ երեկոյեան ժամը 8ը, ՊԸՆՈՒԱյի ՓԻՐԱՄԻՏ անտառը: Անձրեւի պարագային պատսպարան ապահովուած է:

Նուագ, արտասանութիւն, երգ, հայկական եւ եւրոպ պարեր:

Բացի խմիչքէն ճաշը միասին բերել:

Ճոխ պիւֆէ մատչելի գիներով:

Օթօքար 6.50 ֆրանք, մինչեւ 6 տարեկան փոքրիկները ձրի:

Հաւաքատեղի՝ 29 bis. rue Etienne Dolet, Alfortville.

Մեկնում՝ մէկ անգամէն ժամը 7ին: Իրիկուան վերադարձ՝ 7ին եւ 8ին:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած Ֆ. Կապոյտ Խաչի Վալանսի Մասնաճիւղին կողմէ:

15 Օգոստոս, ՍԷՆ ՓԵՐԷԻ անտառին մէջ

Երգ, պար, նուագ, բանախօսութիւն

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԱՆԻԷՌ ՊՕԽԱ ՔՈԼՈՆՊԻ Հ. Յ. Դ. «ԱՐԱՄ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻՆ ԿՈՂՄԷ

Սեպտեմբեր 5ին

Նկատի ունենալ այդ թուականը:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (3)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» • ««««

— Ի՞նչ եղան Ցանէսը, Թոմասը, Ադամը, Ներսոն, հարցրին նրանից:

— Գրողը տանէ նրանց, պատասխանեց Պետրոսը իր սովորական հեղնական եղանակով: — Կարծես, այդ անիծեալները մէկ մէկու խօսք էին տուել, որ հէնց այս գիշեր չնորհք տանէին իրանց հանգուցեալ պապերի մօտ: Մէկը պարսպի ներքեւ ընկած էր, երեւի, հէնց ցած թռնելու միջոցին գնդակ էր կերել ... միւսը կէս ճանապարհի վրայ թաւալւում էր, խեղճը դեռ չէր հանգստացել ... մէկը աղբիւրի մօտ գերանի նման անշարժ պառկած էր ... բայց խեղճ Թոմասը, նրանցից մի փոքր հեռու, կոզքի վէրքը բռնած, անիծում էր Քրտերին ... իսկ ես նրանց ջիգրը առեցի ...

Այս չորս Հայ երիտասարդները, որոնց մասին խօսում էր Պետրոսը, մինը միւսի ետեւից ուղարկուած էին ջուր բերելու, բայց եւ ոչ մէկը չվերադարձաւ: Այսպիսի դէպքեր այնքան յաճախ էին կրկնւում, որ մահը, բռնութիւնը դարձել էր նրանց համար մի սովորական բան: Այս պատճառով Պետրոսի պատմութիւնը մի առանձին տպաւորութիւն չգործեց ընկերների վրայ: Նրանք մինչեւ անգամ չէին մըտածում շուտով փաթաթել Պետրոսի գլխի վէրքը, որից արիւնը անդադար հոսում էր: Ինքը Պետրոսն էլ չէր մըտածում այդ մասին:

— Սատանան տանէ այդ Քրտերին, շարունակեց նա, — կարծես, այդ անիրաւների աչքերը գայլի նման մթնումն էլ տեսնելիս լինեն: Որ կողմից որ մի շշնջոց են լսում, իսկոյն գնդակը հասցնում են. տեսար, գոհը գողգղաց եւ գլորուեցաւ գետին ...

Այսպէս խօսում էին խաւարի մէջ, յետոյ մտաբերեցին փաթթել Պետրոսի գլխի վէրքը, եւ ապա վեր առնելով ջրի տիկը, որ պարունակում էր իր մէջ հազարաւոր անձինքների կեանքը, նրանք սկսեցին դիմել դէպի բերդի բակը:

— Տղերք, ասաց նրանցից մէկը, — Թուրքերին մի կաթիլ անգամ պէտք չէ տալ. հանաք բան չէ, այս գիշեր մենք չորս հոգի կորցրինք այս մի տիկ ջրի համար, բայց նրանցից ոչ մէկը չուզեց բերդից դուրս գալ:

— Ձէ, լաւ բան չէ, ասաց Պետրոսը, — պէտք է նրանց էլ տալ:

— Ի՞նչ վատ բան է, պատասխանեց առաջինը, — մի քանի օր առաջ նրանք էլ ջուր բերեցին, բայց գողի նման թաքցրին եւ իրանք միայն խմեցին:

— Նրանք վատ վարուեցան, բայց մենք պէտք է ցոյց տանք թէ ի՛նչ բան է զինուորական եղբայրութիւնը:

Նրանք մտան զինուորանոցի բակը:

— Ջո՜ւր ... ջո՜ւր ... լսելի եղան ամէն կողմից ուրախութեան աղաղակներ եւ բազմութիւնը հաւաքուեցաւ, մեր երիտասարդների չուրջը:

Անկարելի է նկարագրել այն հոգեկան բերկրանքը, այն կատաղի ուրախութիւնը, որով այդ ծարաւի բազմութիւնը դիմեց դէպի ջրի տիկը: Բոլորը իրար խառնուեցան, եւ մինը միւսի գլխովն էր ուզում թռչել, որ առաջ ինքը խմէ:

— Մի ճրագ վառեցէք եւ մեզ մի խանգարէք, ամէնքիդ բաժին կը հասնի, ասաց ջուր չալակող երիտասարդը եւ տիկը դրեց գետին:

Վառեցին մի ջահ, որի դունատ կապտագոյն լոյսը տարածուեցաւ ծռուլուած, եւ ուրախութիւնից իրան կորցրած, բազմութեան վրայ:

Հայ երիտասարդը առեց իր ձեռքը տրաղի մի ամենափոքրիկ բաժակ եւ սկսեց նրանով բաժանել ջուրը: Նա խիստ սաստիկ զզուելի հոտ ունէր, իսկ համը չափազանց անախորժ էր: Մի քանիսը խմեցին եւ ոչինչ չնկատեցին: Մէկը բացագանչեց.

— Այդ ի՞նչ գոյն ունի ջուրը:

— Խմիր, խօսեց Պետրոսը որ այնտեղ կանգնած էր. — Քրտերը հիմա ջուրը այսպէս ներկած են տալիս մեզ ...

— Ի՞նչպէս ներկած ... ձայն տըւեցին ամէն կողմից:

— Ներկում են մեր արիւնով ... դուք մի տեսնէիք, թէ քանի դիակներ էին ընկած այդ աղբիւրի մէջ, որտեղից ես դողացայ այդ ջուրը:

Բազմութիւնը սոսկաց, բայց ղարեալ ուշադրութիւն չդարձնելով, խմեցին պղտոր կարմրագոյն հեղուկը, որի մէջ թաթխուած էր այնքան մարդկային արիւն ... որի մէջ լուծուած էին այնքան մարդկային մարմիններ ... Մէկը մինչեւ անգամ իրան թոյլ տուեց անել մի այսպիսի բարբարոսական սրախօսութիւն.

— Դա շա՛տ լաւ է ... ջուրը կը պարարտանայ եւ աւելի ուժ կը տայ:

Ուրախացած զինուորների կատակները շուտով ընդհատուեցան: Թնդանօթների խուլ որոտը կրկին լսելի եղաւ հեռուից, եւ կրկին ռումբերը ըսկսեցին մռնչելով սլանալ բերդի վըրայից: Նրանցից մէկը ընկաւ զինուորներից մի փոքր հեռու, եւ պայթելով, տարածեց դէպի ամէն կողմ իր մահաբեր հարուածները ...

Այդ միջոցին, ամրոցի սենեակներից մէկի մէջ, ուր մի ժամանակ կենում էր օսմանցի բերդապահը, այժմ ռուս բերդապահը, Ըշտօկվիչը, մի քանի օֆիցերների հետ կազմել էին զինուորական խորհուրդ: Խորհուրդին մասնակցում էին Հայ եւ Թուրք միլիցիայի գլխաւորները: Փոքրիկ սեղանի վրայ վառւում էր լամպայ եւ աղօտ կերպով լուսաւորում էր նրանց տխուր եւ բազմահոգ դէմքերը:

Վերջին օրերում անդադար նամակներ էին ստացւում թշնամի բանակից, որոնցմով յայտնում էին անձնատուր լինել: Նամակները գրում էր Ռուսահին ոխերիմ, երեւելի, Շամիլի որդի գեներալ - լէյտենանտ Շամիլը, այժմ թշնամու բանակի մէջն էր գտնւում եւ նորին մեծութեան սուլթանի չքախումբի համհարզն էր: Վերջին նամակը լի էր սպառնալիքներով եւ խոստումներով: Զինուորական խորհրդի առարկան այդ նամակն էր: Մտածում էին, թէ ինչ պէտք է պատասխանել:

— Անձնատուր չենք լինի, խօսեց բերդապահը, — քանի որ դեռ կենդանի ենք:

— Եթէ մի քանի օր եւս կը տեւէ պաշարումը, մեզ անհնարին կը լինի դիմանալ, խօսեց մի սպայ:

— Մեր դրութիւնը հենց այս օրից անտանելի է, խօսեց մի ուրիշը, — ոչ ուտելու հաց ունենք եւ ոչ կռուելու պատրաստութիւն: — Չգիտեմ ինչու այդ յիմար Քրտերը միանգամով վըրայ չեն տալիս, ի՞նչով կարող են պաշտպանուել, աւելացրեց նա փոքր վրդովուած ձայնով:

(Շար.)

ՐԱՖՖԻ

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 14 ՕԳՈՍՏՈՍ
SAMEDI 14 AOUT 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3498

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԿՆՔԱՀԱՅՐԸ Կ'ԱՆԻԾԷ ԻՐ ՍԱՆԸ

Տրամաբանական վախճանին հասցնելով Հօկին դէմ բացած պայքարը — այնքան բուռն եւ աննախընթաց — Փարիզի ռամկավար պաշտօնաթերթը կ'եզրակացնէ, օգոստոս 7ի խմբագրականով.

— «Ուրեմն ամփոփենք Հօկի դրութիւնը իր իսկ խոստովանութեանց հիման վրայ:

Հօկը քաղաքական դիմագիծ ունի որ բոլշեւիկեան է:

Հօկը պայքար պիտի մղէ ուրիշ կուսակցութիւններու դէմ, ինչ որ կուսակցութեան մը դերն է:

Հօկը քաղաքական *աքթ* կը կատարէ:

Հօկը ապրած երկիրներու ներքին եւ արտաքին քաղաքականութեան միջամուխ կ'ըլլայ:

Հօկը Լէնինեան - Ստալինեան բոլշեւիկ քաղաքականութեան անշեղ կիրարկումին ախոյեանն է:

Հօկը իր հաստատուած հիւրընկալ երկրին սահմաններուն մէջ, օտար պետութեան մը քաղաքական շահերուն պաշտպանութեան նուիրուած պայքարի քաղաքական կազմակերպութիւն մըն է»:

Հօկի Ֆրանսայի շրջանին քարտուղարը պատասխան մը փութացուցած էր, երկու շաբաթ առաջ, ռամկավար թերթին յարձակումներուն դէմ: Այս առթիւ հետեւեալ չնաշխարհիկ պատգամը կ'արձակէր.

— «Հօկը խորհ. Հայկ. Սոց. Հանր. եւ արտասահմանի հայ ժողովուրդին միջեւ ձգուած անխորտակելի կամուրջն է, որուն վրայէն է որ պիտի անցնին բոլոր ճշմարիտ հայրենասէրները»:

Մեր յիշած խմբագրականին մէջ, «Ապագայ» այդ վճիռն ալ անպատասխանի չի ձգեր.

— «Այս մեծխօսիկ յայտարարութիւնն ընող Հօկը այն կազմակերպութիւնն է որ վերջի ներգաղթին առթած հարիւր հազարաւոր ֆրանքի ծախքերուն մէկ սանթիմի օգնութիւն չկրցաւ բերել եւ իր մէկ պատգամաւորին Մարսէյլ ճամբորդելու 3 - 400 ֆրանքի ծախքն ալ առանց ամչնալու Բարեգործականէն ուզեց եւ առաւ:

Հայ ժողովուրդը պիտի քանդէ իր իսկ անդորրութեան եւ ապահովութեան համար, անօգուտ եւ միայն յեղափոխութեան գաղափարները փոխադրելու նպատակաւ ձգուած այս աղետաբեր կամուրջը:

... Իսկ «Ֆրանսահօկի առաջին Սթախանովեան» ընդհ. քարտուղարին ապիկար պատասխանը, կարմիր, կրանիթեայ տապանաքար մըն է որուն տակ անվերականգնելիօրէն թաղուած պիտի մնայ Հօկը, հոն փտելու եւ վերջնապէս տարբաղադրուելու համար»:

Մենք արտատպեցինք ամէնէն յատկանշական հատուածները, — արտայայտութիւններ որոնք իրենց ուժգնութեամբ սուսերի մէջ կը ձգեն դաշնակցական մամուլին ամէնէն սուր քննադատութիւններն անգամ:

Որպէսզի աւելի յստակ գաղափար մը տուած ըլլանք ռամկավարներու հոգեփոխութեան վրայ, հատուած մը եւս, նոյն պաշտօնաթերթի ուրիշ մէկ խմբագրականէն (ՍՊԻՏԱԿ ԴԻՄԱԿՈՎ ԿԱՐՄԻՐՆԵՐ, 10 Յուլիս).

— «Հօկը իր ծննդեան խանձարուրքովը, մեր թեւերուն մէջ առած, մե՛նք յանձնարարեցինք հայ ժողովուրդին, իբր յոյս մը հայրենիքի վերաշինութեան եւ այսօր դժբախտաբար նորէն մենք փղձկեցուցիչ պարտականութիւնը ունինք այլասերած այդ չափահասին դէմքին սպիտակ դիմակը մեր ձեռքովը վար առնելու եւ զայն հասարակ դեղծարարի մը պէս մամուլի պախարակնոցը առաջնորդելու»:

Միայն Փարիզի՞ մէջ է որ տեղի կ'ունենան այս արտակարգ մերկացումները:

Ո՛չ. առաջին ազդանշանը տրուեցաւ Ամերիկայէն, դարձեալ ռամկավարներու նախաձեռնութեամբ, եւ «Պայքար»ի միջոցաւ:

Նոյն կազմակերպութեան Ամերիկայի պաշտօնաթերթը Հօկին դէմ ապստամբութեան դրօշ պարզած է անցեալ տարիէն ի վեր, եւ բոլոր առիթներէն կ'օգտուի, անոր դիմակը պատռելու համար: Քիչ մը դիւանագիտօրէն, բայց նոյն վճռականութեամբ:

Չենք ուզեր նիւթը խճողել նոր արտատպումներով:

Հարցը այն է որ, լայն ճեղք մը բացուած է ռամկավար-ապատականութեան եւ իրենց սանին՝ Հօկին միջեւ: Անջրպետ մը, որ դժուար թէ լեցուի մէկ օրէն միւսը:

Զափազանց յոռետեսութիւն պիտի ըլլար այս բոլորը նկատել պատահմունք, եւ կամ տեսակէտ փոխելու փորձ մը՝ իրենց պատգ. ժողովին առթիւ:

Առաջին անգամ է որ ռամկավար մամուլը այսքան ուժգին յարձակողականի մը կը ձեռնարկէ Հօկին դէմ, զայն իր բուն դերին մէջ դնելու, կամ քանդելու առաջադրութեամբ:

Կը նշանակէ թէ շատ աւելի խոր պատճառներ կան, եւ կարելի չէ այս կամ այն խմբագրին հայեցողութեան վերագրել եղածը:

Թողո՛ւնք պատճառներու քննութիւնը, արձանագրելու համար այլապէս պերճիմաստ երեւոյթ մը:

Հօկին եւ «պետական» կոչուած Կ. Խաչին դէմ պայքար բացեր են, նաեւ, Ամերիկայի Հնչակեանները, — անոնք որ մէկ ու կէս տարի առաջ միացեալ ճակատ կազմեր էին բոլշեւիկներուն հետ, իսկ աւելի առաջ՝ նաեւ ռամկավարներուն հետ, Դաշնակցութեան դէմ:

Անոնց վերջին պատգամ. ժողովը չեշտելով թէ Հօկը եւ պետական Կ. Խաչը «իրենց գոյութիւնը չեն կրնար այլ եւս արդարացնել գաղթահայութեան մէջ», հետեւեալ վճիռը արձակեր են.

— «Պատգմ. ժողովը բարոյական աջակցութիւն տալու խոստումը չարձանագրեր»:

Հիմա որ պատկերը ամփոփած եղանք, անցնինք բուն հարցին:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՑ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

»»»» • ««««

Հայաստանի թատրոնն ալ կը մաքրագործեն...

Ռուսերէն եւ վրացերէն խաղերը պակաս գտեր են

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Մոսկուայէն, չորեքշաբթի օրուան թուականով.,

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԳ. ԹԱՏՐՈՆԻՆ ԱԼ ՀՐԱՄԱՆ ՏՐՈՒԵՑԱՒ ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒԻԼ ԲՈԼՈՐ ԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆ ՏԱՐՐԵՐԷՆ: ԹԱՏՐՈՆԻ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ Կ'ԱՄԲԱՍՏԱՆՈՒԻ ԹԷ ԲԱՒԱԿԱՆ ԹԻՒՈՎ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԽԱՂԵՐ ԵՒ ՕՓԵՐԱՆԵՐ ՉԷ ՏՈՒԱԾ ԵՒ ԹԷ ԿԸ ՄԵՐԺԷ ԹԱՏԵՐԱԽԱՂԵՐ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԵԼ ՀԱՐԵՒԱՆ ՎՐԱՍՏԱՆԷՆ: ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱԶԳ. ԹԱՏՐՈՆԻՆ ԴԷՄ ԵՂԱԾ ԱՄԵՆԱԾԱՆՐ ԱՄԲԱՍՏԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ ՄԷԿՆ Է «ՄԱՔՊԷԹ»Ի ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ, ԻԲՐԵՒ ԹԷ ԱՆՈՐ ՆԻՒԹԸ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԸՄԲՈՍՏՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԸԼԼԱՐ ՄԻԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ:

Ուրիշ մերկացումներ եւ պատիժներ

Համատարած մաքրագործման վերջին զոհերէն մէկն է Խազախստանի կեդր. Գործադիր Կոմիտէին նախագահը, Կուլումբեդով, որ տեղական մամուլին կողմէ կ'ամբաստանուի իբրեւ ամէնէն վտանգաւոր «ժողովուրդի թշնամին» եւ «փաշական ազգայնական մը, որ իր հայրենիքը ծախած է գերման եւ ճափոն աշխարհակալներուն»: Կուլումբեդով եւ իր մեղսակիցները միեւնոյն ատեն կ'ամբաստանուին թէ փորձած են Խազախստանը անջատել խորհրդային «եղբայրական» հանրապետութիւններէն, դարձնելու համար տեսակ մը Մանչուրիա, ճափոնի տիրապետութեան տակ: Կը նշանակէ թէ Կուլումբետով եւս ձերբակալուած է:

*** Գրած էինք թէ սեւ ցանկը անցած է նաեւ ժողովրդական բանաստեղծ մը, Բեզիմեանսկի: Այս մարդը կը համարուէր խորհրդային իշխանութեան պաշտօնական բանաստեղծը, իսկ այժմ ոչ միայն վտարուած է կուսակցութենէն, այլեւ զրկուած ապրուստ ճարելու միջոցներէն: Նոյնիսկ զրոյց կը շրջի թէ ձերբակալուած է, իբրեւ Թրոցքիական: Իր գլխաւոր արժանիքն էր զաղանաբարոյ կիրքը: Արիւնածարաւ հոգեբանութիւն մը կը ծորէր իր բանաստեղծութիւններէն: Երբ գնդակահարութիւններ ծանուցուէին, անմիջապէս կը սկսէր երգել եւ փառաբանել: Այսպէս, «Փրավտա»յի յունիս 12ի թիւին մէջ, այս պոետ-նակալէզը ութ երկար տուներու մէջ կը պանծացնէր մարաջախտ Թուխաչեւսկիի եւ միւս եօթը կարմիր զօրավարներուն գնդակահարութիւնը, մահապարտները կոչելով. «Ն. Վսեմութիւն ազնուականներ, մարդասպաններ, սրտախօսներ, որոնք սերած են քաղքենի չուներէ»: Եւ կ'աւելցնէր. — «Մեր երկաթեայ օրէնքն է գնդակահարել զանոնք, ճիշդ ինչպէս որ երկու եւ երկու կ'ընեն չորս»:*

*** Սերգէյ Պրոկոֆիեւ, խորհրդային երգահանը, բոլշեւիկեան յեղափոխութեան քսանամեակին առթիւ յօրինած է խմբերգ մը Լէնինի եւ Ստալինի լաւագոյն ճառերէն եւ յօդուածներէն, մանաւանդ նոր սահմանադրութեան առթիւ Ստալինի խօսած ճառէն:*

Մահափո՞րձ կատարուած է Վորոշիլովի դէմ

Վարշաւայէն կը հեռագրեն օգոստ. 12 թուականով.— *Սահմանէն հասած զրոյցներու համաձայն, յուլիս 14ին մահափորձ մը կատարուած է մարաջախտ Վորոշիլովի դէմ: Մահափորձը տեղի ունեցած է այն պահուն երբ պատերազմական գործավարը կառախումբէն կ'իջնէր Թուլայի կայարանը: Առրճանակի հարուած մը արձակուեր է խումբ մը բանուորներու եւ զինուորներու մէջէն, որոնք կը ծափահարէին Վորոշիլովը: Այս վերջինը աջդրէն վիրաւորուելով, անմիջապէս Մոսկուա փոխադրուած է օդանաւով: Հաւանաբար օգտուելով յառաջ եկած իրարանցումէն, ահաբեկիչը յաջողեր է փախչիլ: Արդարեւ, Չեկան չէ կրցած ճշդել մահափորձին հեղինակը, հակառակ թէ Մոսկուայի եւ թէ Թուլայի մէջ կատարուած բազմաթիւ ձերբակալութեանց: Զապողական աւելի գործողութեանց կը սպասուի այդ երկու քաղաքներուն մէջ. գործողութիւններ որոնք պիտի գերազանցեն Կիրովի սպանութեան ատեն եղածները: Մարաջախտ Վորոշիլով, որ կը դարմանուի խորհրդային ականաւոր անձերու յատուկ հիւանդանոցին մէջ, գոհացուցիչ վիճակի մէջ կը գտնուի:*

*** Մոսկուայի իրաւասու շրջանակներուն մէջ անհիմն կը հռչակեն այս զրոյցը:*

Իրաքի դիկտատորը կը սպաննուի ուրիշ զօրավարի մը հետ

Զօր. Պէքիր Սըտքը, Իրաքի ընդհ. սպայակոյտին նախագահը, որ կ'ուզէր իր երկրին Մ. Քէմալը դառնալ, օգոստ. 11ին սպաննուեցաւ զինուորի մը կողմէ, երբ Մուսուլէն կ'անցնէր Թուրքիա երթալու եւ ռազմափորձերուն ներկայ ըլլալու համար: Իրեն օգնութեան փութացած ատեն, սպաննուեցաւ նաեւ Մուհամմէտ Ալի Ճէվատ, Իրաքի օդանաւային ուժերու հրամանատարը: Մարդասպանը ձերբակալուեցաւ:

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ լուրը գաղտնի պահուեցաւ մինչեւ հինգշաբթի: Խռովութիւններէ կը վախցուէր, քանի որ Պէքիր Սըտքը ազգ. հերոս մը կը համարուէր: Սպանեալը Իրաքի երիտասարդ թագաւորին անձնական բարեկամն էր եւ գլխաւոր դերակատարը անցեալ տարուան պետական հարուածին, երբ սպաննուեցաւ իր նախորդը, Ճաֆէր փաշա: Այդ դէպքէն վերջ կազմուած կառավարութեան մէջ, իսկ եւ իսկ զինուորական դիկտատորի մը իշխանութիւնն էր որ կը գործադրէր, թէեւ նախարարական պաշտօն չունէր:

Թէ Պէքիր Սըտքը եւ թէ Ալի Ճէվատ շատ ճամբորդած են եւ կը խօսէին եւրոպական քանի մը լեզուներ: Անոնք ձեռք ձեռքի կազմակերպած էին Իրաքի բանակն ու օդատորմիղը, ամէնէն արդիական սպառազինութեամբ: Ալի Ճէվատ դեռ նոր վերադարձած էր Ֆրանսա եւ Իտալիա կատարած ճամբորդութենէ մը, ուր մեծաքանակ ռազմանիւթ գնեց: Պէքիր Սըտքը, որ 47 տարեկան էր անոր հետ: Երկուքն ալ թունդ ազգայնական էին եւ թրքասէր, հակառակ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՔԻՉ ՄԸ ՃԱՇԱԿ

—o—

Խոստովանինք որ քիչ մը չափազանց կը խնդենք, թխածոյ խնդալիքներու կը վերածենք մեր հանդէսները:

Այն համոզումը կը տիրէ թէ ո'ր - քան թխենք, այնքան զոհ կը մնայ «արգոյ հասարակութիւնը»:

Այսպէ՛ս է որ, Մայիս 28ի յայտագրին մէջ կը գտնէք ... «Դդումի վաճառականը», հերոսամարտի մը տարեդարձին առթիւ՝ «Խէչոյի թուզը», Դաշնակցութեան օրուան տօնին՝ «Վեց ու կէս պորտի ժառանգորդը», ուրիշ տեղ մը՝ «Մաշդի Իբադ» եւն.:

Տակաւին կան քրքջալի՛ր, յանախ անոռնի «փանթէզի»ներ, իբրեւ արտասանութիւն կամ երգ:

Ընդհանուր խնդումին մէջ, ներկաները յաճախ կը մոռնան թէ ի՛նչ առիթով սարքուած է հանդէսը:

Առիթը՝ այսինչ նուիրական տօնն է, իսկ բովանդակութիւնը՝ յաճախ կը դառնայ «փանայիր»:

Իրապէս ժողովո՞ւրդն է որ այդպէս կ'ուզէ: Չեմ վինիր:— Այդպէ՞ս է վարժուեր, — պէտք է բարեփոխել, մշակել իր ճաշակը:

Եթէ հանդէսը սարքուած է յիշատակ մը պանծացնելու համար,— անհրաժեշտ է յայտագիրը ամփոփել, կեդրոնացնել այդ առաջադրութեան վրայ:

Ամէն պարագայի մէջ, յարակից, լրացուցիչ մասերը պէտք է ուղղակի կամ անուղղակի կապ ունենան օրուան հետ: Անոր շրջանակը կազմեն, անոր մթնոլորտէն բխին:

Պայման չէ որ անպատճառ տօնին հետ կապուած ըլլան երգերն ու արտասանութիւնները. բայց պէտք չէ որ հակասեն անոր, որպէսզի հասարակութիւնը բաժնուի ամբողջական տպաւորութեամբ:

Երբ հանդէսը սարքուած է զուարճանալու համար, յայտագիրը պատրաստէ անոր համեմատ: Բայց երբ մեծ Պահքի առթիւ բանախօսութիւն կը սարքես, այնտեղ «Արշըն Մալ Ալան» չի մտներ, ըլլայ իսկ երկու տուն:

Ուրիշ պարագայ մը,— շատ միօրինակ են մեր արտասանութիւնները: Եւ երկա՜ր, երկա՜ր:

Արտասանութեան կտորներ կան որ կը դիմանան տակաւին: Բայց, անհրաժեշտ չէ ծայրէ ծայր զոց ընել կամ կարդալ զանոնք: Կը բաւէ արտասանել ամէնէն յատկանշական մասը:

Վարժ արտասանողներ շատ չունինք արդէն, եւ ամէնէն յաջող կտորն ալ երբեմն ծաղրանկարի կը վերածուի, երբ թեկնածուն կը փորձէ արտասանել, առաջին տողէն մինչեւ վերջինը:

Վերէն վար զոց սորվիլ՝ չի նշանակեր անպատճառ լաւ արտասանել:

Ունինք, տակաւին, «կը նախագահէ»ներու շարք մը:

Նախագահելը՝ ընդհանրապէս տեսակ մը հովանաւորութիւն կը նշանակէ, ուրեմն կ'ենթադրէ դիրք, հանգամանք, շուք, երբեմն ալ տարիք:

Մեր հանդէսներու մեծագոյն մասին մէջ, երբ կ'ըսեն «կը նախագահէ», ըսել կ'ուզեն թէ բացումը պիտի կատարէ Ա. ը կամ Բ. ը: Անոր կ'իյնայ բացումը կատարել — երկու խօսք, ոչ թէ ճառ— եւ վարել հանդէսը:

Դեռ ունինք դաշտահանդէսի նախագահութիւն մըն ալ ...

Չի՞ բաւեր անտառի ծառերու շուքը, շատ աւելի խորհրդաւոր եւ պատկառելի ...

Կը կարծեմ թէ օգտակար է երբեմն մտերմաբար խօսիլ այսպիսի թերութեանց մասին, զէթ «յանուն բարւոյն, գեղեցկին եւ ճշմարտին», ինչպէս պիտի ըսէր Ռ. Պէրպէրեան:

ՎԱՀԷ

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՎԵՐԻՆ ՃԷԶԻՐԷԻ ՄԷՋ

»»»» • ««««

Անցեալ շաբթու Վերին Ճէզիրէէն Պէյրութ հասաւ պատուիրակութիւն մը եւ մարդպանութեան ներկայացուց հետեւեալ պահանջները. —

1. Վերին Ճէզիրէն գտնուելով Թուրքեւիրաք սահմաններուն վրայ եւ բնակչութիւնը բաղկացած ըլլալով զանազան համայնքներէ եւ ազգերէ, յարմար կը տեսնենք Ֆրանսացի կառավարիչի մը նշանակումը այդ շրջանին համար:

2. Համաձայն Ֆրանքօսուրիական դաշնագրին, Ֆրանսա զինուորական կեդրոնատեղիներ պիտի ունենայ Սուրիոյ մէջ: Կը խնդրենք որ այդ կեդրոններէն մէկն ըլլայ Ճէզիրէն:

3. Շրջանին համար նշանակուելիք մուհաֆըզը ըլլայ Ճէզիրէի բնակչութեան ցեղերուն եւ կարիքներուն ծանօթ մէկը եւ բոլորի վստահութիւնը վայելէ, մէկ խօսքով Ճէզիրէցի մը ըլլայ:

4. Դպրոցներ պէտք է բացուին բոլոր գիւղերու մէջ եւ հոգ տարուի կրթութեան: Մանաւանդ ֆրանսական լեզուն պէտք է պարտադիր ըլլայ այդ դպրոցներու մէջ:

5. Գամըշլըի մէջ պէտք է հաստատուի հիւանդանոց մը:

6. Ճամբաներու շինութիւն:

*** Ճէզիրէի առաջն. փոխանորդը, Խորէն վրդ. որ միեւնոյն ատեն Գամըշլըի Թաղ. խորհուրդին նախագահն է, հետեւեալ յայտարարութիւնը կը հաղորդէ մամուլին.*

—«Այսու կը յայտարարենք ի լուր աշխարհի, որ Ճէզիրէի քաղաքական անցուդարձերուն մէջ հայ ժողովուրդի դիրքը եղեր է բացարձակապէս չէզոք, եւ եթէ կը գտնուին ինքնակոչ Հայեր, որոնք մասնակցեր են կամ կը մասնակցին այդ գործերուն, չեն ներկայացներ եւ չունին իրենց հետ ոչ ազգի ձայնը, եւ ոչ անոր կամքը, այլ տարուած են պարզապէս իրենց անհատական շահերէն»:

«Իտալիոյ սահմանները անբռնաբարելի են»

—•—

Մուսոլինի, որ Սիկիլիա կը գտնուի տարեկան ռազմափորձերուն առթիւ, նոր ճառ մը խօսեցաւ, փառաբանելով կայսրութեան հաստատումը: «Մենք կայսրութիւն մը չահեցանք համաշխարհային խմբակցութեան մը դէմ: Մեր սահմանները անբռնաբարելի են: Պէտք է ետ երթալ մինչեւ հռոմէական առաջին կայսրութիւնը, մինչեւ Օգոստոսի շրջանը, գտնելու համար այնպիսի տեսարան մը որպիսին կը ներկայացնէ այսօր Իտալիա»:

Ռազմափորձերուն կը մասնակցին 120,000 *զինուորներ, օժտուած՝ արդիական բոլոր սպառազինութիւններով: Ներկայ է նաեւ Թագաւորը: Օտար զինուորական կցորդներ չկան: Այս առթիւ Սիկիլիա խմբուած են Իտալիոյ զինուորական եւ քաղաքական վարիչները:*

»»»» • ««««

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ Գերմանիա պիտի երթայ սեպտեմբեր 15ի ատենները, Հիթլէրի հետ տեսակցելու համար, եթէ հաւատանք օրուան լուրերուն: Զրոյցի մը համաձայն, հանդիպումը տեղի պիտի ունենայ Նիւրնպէրկի նացիական համագումարէն վերջը: 1933ին Հիթլէր Վենետիկի մօտերը գացած էր, տեսակցելու համար Մուսոլինիի հետ: Այս անգամուան հանդիպումը շատ աւելի կարեւոր կը համարուի:

Ի՞ՆՉՊԷՍ Կ'ԱՊՐԻ ՍՕՎԵՏ ՔԱՂԱՔԱՑԻՆ

»»»» • ««««

Իր ծանօթ թղթակցութիւններուն հետեւանքով, որոնց մէկ քանին թարգմանուեցան «Յառաջ»ի մէջ, Մոսկուայէն արտաքսուեցաւ «Ն. Ց. Փրէսէ»ի թղթակիցը, ճարտարագէտ Նիքօլաուս Պասէխէս: Նոյն թերթին վերջին կիրակնօրեայ թիւին մէջ հրատարակած է ան յօդուածաշարքի մը կարեւոր գլուխը, զոր թարգմանաբար կը ներկայացնենք մեր ընթերցողներուն.—

Քանի մը տարի առաջ, Խ. Միութեան մէջ սկզբունք էր որ ամէն աշխատութիւն հաւասար չափով վարձատրուի: Այս սկզբունքը սակայն չքաւեց: Եւ անկէց ի վեր, նոյն Միութեան մէջ ոչ միայն ապրուստը, այլեւ կեանքի բոլոր ձեւերը արագօրէն մեծ տարբերութեան ենթարկուեցան դարձեալ: Բնականաբար, բաղդատմամբ հինգ-վեց տարի առաջուան վիճակին, հիմա նպաստաւոր տարբերութիւնը կը տեսնուի կեանքի կամ ապրելակերպի եղանակին մէջ, բայց բոլշեւիկ դրութեան սկզբունքին անհամապատասխան ըլլալով, այսօր ակներեւ տարբերութիւններ կան Միութեան ժողովուրդներուն անհատական եւ խմբական կեանքին մէջ: Առեն մը, մոլեռանդութեան շրջանին, սովետ ազնուականութիւնը, կուսակցութեան բարձրաստիճանաւորները, իսկապէս միջակ պաշտօնատարներէն տարբեր չէին ապրեր: Անոնք իրենց աստիճանին ցուցարար երեք նշաններ միայն ունէին.— պետական ինքնաշարժ մը անձնական տրամադրութեան տակ, նաեւ նշանաւոր «Վէրթուշքա»ն, այսինքն Կրեմլինի կեդրոնին հետ հաղորդակցութեան գաղտնի հեռաձայնը, եւ վերջապէս Կրեմլինի ճաշարանին մէջ ճաշելու արտօնաթուղթը բարձրաստիճան տասը հազարին (բիւր) հետ, ինչ որ վերին պաշտօնէութեան թիւը կը ներկայացնէ: Թող որ հոն ճաշը շատ համեստ էր, միայն առաւելութիւնը այդ ճաշարանին այն էր որ բոլոր քաղաքական նորութիւններուն տեղեակ կ'ըլլային հոն եւ քաղաքական սրամտութիւններով ու հնարքներով կը ճոխանային:

Հիմա այս ամէնը փոխուած է: Սովետ քաղաքացիի բնակարանի պայմանը միշտ դէշ է: Որակեալ բանուորին եւ փոքր պաշտօնատարին ամսական եկամուտը զոյգ մը կօշիկի գինէն բարձր չէ միշտ: Մասնաւոր առանձնաշնորհներ չունեցող բարձր պաշտօնատարին առած թոշակը կը համապատասխանէ չորս կօշիկի: Բոլոր ընկերվարական տեսաբանութիւններուն իբր հակապատկեր, խորհրդային կեանքին մէջ տիրապետողը դարձեալ դրամն է: Բայց որոշ աստիճանի վրայ կայ նաեւ բնական եկամուտ, ոչ-դրամ, որ պաշտօնական ամսականէն աւելի մեծ է: Այսպէս, կան գեղեցիկ բնակարաններ պաշտօնէութեան համար, եւ շատ քիչ դրամով անոնց մէջ կամ չքեղ ապարանքներու մէջ (դէպի Հարաւային Ռուսիա) բնակելու իրաւունք, թոյլտուութիւն, նոյն իսկ մերթ ձրի: Ի հարկին ամարանոցներ պաշտօնեաներու տրամադրելի կ'ըլլան: Իրենց գործին մէջ բացառիկ կարողութիւն եւ ծառայութիւն ունեցող պաշտօնատարներուն այսօր կը տրամադրուին ինքնաշարժներ, ձայնագիրներ եւ երկանիւներ: Խ. Միութեան մէջ մեծապէս կը վարձատրուին նաեւ մատենագիրները, բայց այնպիսիները՝ որոնք քաղաքականապէս շատ մաքուր են: Անոնք, բացի զանազան ամսականներ շնորհներէ, չքեղ տպագրութեամբ պատրաստուած գիրքերէ բազմաթիւ օրինակներ կը ստանան ձրի: Նոյնը նաեւ փիլմի արուեստագէտներուն համար: Պէտք է սակայն անմիջապէս գիտնալ թէ ոսկիի անձրեւը կը դադրի, քաղաքական շնորհի դադրելուն պէս, այսինքն երբ ընդունողները երեսէ կ'իյնան: Գիտնականներն ու բժիշկներն ալ իրենց ճարտարութեան եւ գիտերուն համապատասխան վարձք կը ստանան առատօրէն: Բայց ժողովրդային զանգուածը, եւ մեծ զանգուածը, հազիւ կրնայ սանկ կշտանալու չափ միայն բան գտնել: Բնակչութեան վրայ ճնշող ամէնէն դէշը այն է որ միշտ բնակարանի նեղութիւնը կայ ու կը մնայ: Բնակարանները սուղ չեն ըլլար, սակայն մարդ գլուխ ութ քառակուսի մեթր միայն կ'արտօնուի: Եթէ աւելի ուզես ունենալ, առաջինին եռապատիկը պէտք է վճարես: Պատասխանատու բարձր պաշտօնատարներ, մասնաւորականներ, արուեստագէտներ եւ բժիշկներ իրաւունք ունին յաւելուածական տասը քառակուսի մեթրի: Անոնցմէ ամենամեծները, գիտնական, գրագէտ եւն. իրաւունք ունին երկրորդ սենեակի մը:

Զարմանալի է որ շինուածական գործունէութեան մեծութեան հակառակ, կարելի չըլլար պայքարիլ բնակարաններու այս կարօտութեան դէմ: Նոր բնակարանները իբրեւ վարձատրութիւն կը շնորհուին կամ կը բաժնուին նպաստաւորեալներուն, այսինքն «աչք մտնողներուն»: Այսպէս, այսօր ալ բնակարանի հարցը Խ. Միութեան մէջ ճիշդ այնպէս է ինչպէս էր ասկից տասնըհինգ տարի առաջ: Բոլոր բնակարանները թաղապետական կամ, պարզօրէն, պետական ստացուածք կը համարուին եւ այնպէս ալ են: Մէն մի բնակարանի դրան վրայ կը կախուի խոշոր տախտակ մը, որուն վրայ ցոյց տրուած է թէ քանի անգամ զանգակը պիտի քաշես քու երթալիք տեղդ հասնելու համար: Մէկէ աւելի ընտանիքներու մէկ սենեակի մէջ բնակիլը հազուադէպ չէ բնաւ: Խոհանոցներուն մէջ կարգով շարուած են քարիւղի լամբարները, որոնց վրայ իւրաքանչիւր ընտանիք կը պատրաստէ իր ճաշը: Եւ չար լեզուները կ'ըսեն թէ գաղտնի ոստիկանութիւնը այս աղբիւրէն մեծապէս կ'օգտուի, քանի որ բոլոր այդ լամբարները պետականացած են: Արդէն ամէն բնակարանի մէջ գտնուողները իրարու անծանօթ ընտանիքներ կ'ըլլան, այնպէս որ իրարու վրայ կամ իրարու դէմ լրտեսական գործ ալ կրնան կատարել: Եթէ խոհանոցներուն մէջ կռիւ ծագի իրարու հետ, թուղթերու հեղեղ մը ահա կը հոսի դէպի ոստիկանութիւն:

Բնակարանի այս անմխիթար կացութենէն շատ դիւրին է հասկնալ թէ մարդիկ տուն տեղ չեն կրնար ունենալ կանոնաւորապէս: Մոսկուայի հրապարակները սրճարաններով ողողուած են, նաեւ հիւրանոցներով մանաւանդ ամառը: Վերջերս, ահաբեկումի անձկութեան տակ հոն յաճախողները քիչցած են: Բայց թատրոններն ու սինէմաները լեցուն են: Երբ հազիւ կրնան ստամոքսի պէտքը գոհացնել, անդին կայ նաեւ հագուստեղէնի հարցը: Ամէնքն ալ շատ «համեստ» հագուած են: Կիները աւելի լաւ սկսած են հագուիլ, իսկ սովետ «ազնուապետութեան» բարձր դասու տիկինները շատ լաւ: Ընտանիքին մէջ որ եւ է խնայողութիւն կնոջ հագուստ կապուստին վրայ: Քիչ մը բան որ կը մնայ թատրոնի եւ սինէմայի, որովհետեւ ութ քառակուսի մեթր բնակելի սենեակի մը մէջ ի՞նչ կարելի է ընել:

Խ. Միութեան մէջ փառաւոր զբօսավայրեր կան: Մշակոյթի եւ կազդուրումի կեդրոնական մեծ հանրային պարտէզը այնպիսի զբօսավայր մըն է, զոր արդարեւ կ'արժէ տեսնել: Այդ պարտէզին մէջ հաստատուած են անհամար թատրոններ, մրցախաղի կեդրոններ, զբօսավայրեր: Բայց որքան որ հանգիստի օրերը անթիւ մարդիկ կ'երեւին այդ պարտէզին մէջ, ոչ մէկը ուրախ տրամադրութիւն ունի, ոչ մէկուն խնդալը կը տեսնես: Որովհետեւ ոչ մէկը կատարեալ վստահութիւն ունի, քանի որ անհատականութիւն չկայ, քանի որ զբօսանք ընելու դէպքը անգամ մասնաւոր պաշտօնեաներ պիտի սորվեցնեն, ամէն բան հոն պատուիրանք է եւ կազմակերպութիւն: Ահա սովետական քաղաքացիին կեանքը Ռուսիոյ մէջ: Հինգ օր աշխատութիւն, հինգերորդէն վեցերորդ օրուան գիշերը սրճարանին մէջ կամ տունը առատ վօտկա մը կը ճնկէ, յետոյ պարտէզ կամ թատրոն կ'երթայ, ամառները: Միջանկեալ, պաշտօնական հանդէսներ, քաղաքական հաւաքոյթներ ալ կան, նաեւ ձրի նուագահանդէսներ:

Բարձրագոյն խաւերը բնականաբար միջոցը կը գտնեն իրենց կեանքը տարբեր կերպով վարելու: Ճարտարապետներն ու արուեստագէտները իրենց գիւղակները ունին, որոնք աշխատութեան հինգերորդ օրուան իրիկունը բաւականաչափ կը լեցուին, ուր կ'ուտեն կը պարեն: Մինչեւ վերջերս պանդոկներու ճաշարաններն ալ իրենց չքեղ երեկոյթները ունէին: Խ. Միութեան բարձր դասակարգի մարդիկը հանրային վայրերու մէջ չեն երեւնար, բացի շատ պաշտօնական առիթներէ: Մեծ թատրոններուն առաջին ներկայացումներուն կը գտնուին միայն: Այլապէս փակուած կը մնան իրենց բնակարաններուն մէջ, որոնք մասնաւոր հսկողութեան տակ կը գտնուին, եւ հանգիստի օրերն ալ իրենց գիւղական բնակավայրերը կը քաշուին: Մնաց որ Մոսկուայի մօտերը արտասովոր կերպով չքեղազարդ բնակավայր մը կայ խորհրդային ջոջերուն եւ իրենց ընտանիքներուն համար: Հոն կ'երթան մեծ ու պզտիկ բոլոր ջոջերը: Ոչ մէկ անկոչ աչք կրնայ ներս նայիլ....: Ան օժտուած է ամէն տեսակ հանգստաւէտութեամբ: Մէկ մի հիւր յարկաբաժին մը ունի իր տրամադրութեան տակ, ճաշացուցակը կանխաւ պատրաստուած: Ահա սեփականութեան մասնաւոր ըմբռնում մը, որ անծանօթ է Ռուսիայէն դուրս ուրիշ ո եւ է դրամատիրական երկրի մէջ: Այս հսկայ բնակութեան չուրջ մուտքը գոցուած է մինչեւ մէկ քիլոմեթր հեռաւորութեամբ: Սովորական մահկանացու մէկը անկարելի է որ անտառին մօտենայ: Բայց աւելին կայ: Վարը Սեւ Ծովուն չուրջ ապաքինարաններ եւ զբօսական յարկեր կան: Ամէնքն ալ պաշտօնատարներու յատկացուած, նուիրապետական կարգի մը համաձայն: Կարմիր բանակին համար լաւագոյն ապաքինարաններն ալ հոն են: Բնականաբար սպաներուն, ոչ թէ նաւազներուն համար: Սպայակոյտի զինուորականները իրենց կիներն ալ կարող են միասին տանիլ: Իսկ զօրավարներուն տեղը բոլորովին տարբեր է: Լողանքի վայրերն ալ անջատ են: Վա՛յ անոր որ տարբեր լողարան կը մտնէ....: Այս բոլոր արտասովոր տարբերութիւններուն առթիւ պէտք է գիտնալ որ մինչեւ ծովուն բացերը մեծերուն յատկացուած լողանքի մասերուն չուրջ թել քաշուած է....:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԻՐԱՆԷՆ

ՍՐԵՒԵԼԵԱՆ ՈՒԽՏԻՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

»»»» • ««««

ԹԷՀՐԱՆ.— Անցեալ նամակում խոստացել էի հաղորդել «Մերձ-Արեւելեան ոչ-յարձակողական Ուխտի» բնագիրը:

Ահա՛ այդ պատմական փաստաթղթի լրիւ թարգմանութիւնը (ԽՄԲ.— Զանց կ'առնենք նախաբանը: Ինչպէս յայտնի է, Դաշնագիրը կնքուած է Իրանի, Աֆղանիստանի, Իրաքի եւ Թուրքիոյ միջեւ):

Յօդ. 1.— Դաշնագիր կողմերը պարտաւոր են հետեւել մի քաղաքականութեան, որ միանգամայն հեռու է մնալու նոցա միջամտելուց ներքին գործերին:

Յօդ. 2.— Դաշնագիր կողմերը պարտաւոր են մասնաւորապէս յարգել իրենց ընդհանուր սահմանների անձեռնմխելիութիւնը:

Յօդ. 3.— Դաշնագիր կողմերը պարտաւոր են խորհրդակցել միմեանց հետ այն բոլոր միջազգային վէճերի ժամանակ, որոնք շօշափում են իրենց ընդհանուր շահերը:

Յօդ. 4.— Իւրաքանչիւր դաշնագիր կողմ պարտաւոր է ո՛չ մի դէպքում մենակ կամ մէկ ու մի քանի ուրիշ պետութիւնների հետ միասին որ եւ է յարձակողական գործ չկատարել իրենցից որ եւ է մէկի հանդէպ:

Յարձակողական գործողութիւններ են համարւում.—

ա) Պատերազմի յայտարարութիւնը.

բ) Առանց պատերազմ յայտարարելու զինուած արշաւանք կատարել միւս պետութեան հողամասի վրայ.

գ) Առանց պատերազմ յայտարարելու՝ յարձակում գործել ցամաքային, ծովային եւ օդային ուժերով՝ միւս պետութեան ցամաքային, ծովային եւ օդային ուժերի վրայ.

դ) Ուղղակի կամ անուղղակի օժանդակութիւն յարձակում գործող պետութեան:

Յարձակողական գործողութիւններ չեն նկատւում.—

ա) Օրինական ինքնապաշտպանութեան իրաւունքի գործադրութիւնը, այսինքն՝ դիմադրութիւնը վերը մատնանշուած յարձակողական գործողութիւններին.

բ) Ազգաժողովի Ուխտի 16րդ յօդուածի գործադրութիւնը կամ կիրառումը.

գ) Մի գործողութիւն, որ համաձայն է Ազգաժողովի ընդհանուր ժողովի կամ նրա Խորհուրդի որոշման, կամ կիրառումը Ազգաժողովի Ուխտի 15րդ յօդուածի, 7րդ հատուածի, պայմանով, որ գործողութիւնը ուղղուած լինի այն պետութեան դէմ, որ առաջինն է սկսում յարձակումը:

դ) Օգնութիւն դաշնագիր պետութիւններից մէկին, որ ենթարկուել է յարձակման, ներխուժման կամ պատերազմի միւս դաշնագիր պետութեան կողմից, հակառակ 1928 Օգոստոս 27ի Փարիզի դաշնագրին, որ յայտարարել է պատերազմը օրէնքից դուրս:

Յօդ. 5.— Եթէ դաշնագիր կողմերից մէկը կը համարի, որ ներկայ ուխտի Դ. յօդուածը խախտուած է կամ խախտուելու վրայ է, ապա նա անմիջապէս խնդիրը տանում է Ազգաժողովի Խորհուրդին: Այս քայլը չի զրկում այդ դաշնագիր պետութիւնը ձեռք առնելու իր դատած անհրաժեշտ միջոցները, համաձայն ստեղծուած պարագաների:

Յօդ. 6.— Եթէ դաշնագիր պետութիւններից մէկը կը յարձակի մի երրորդ պետութեան վրայ, ապա դաշնագիր պետութիւններից միւսը կարող է, առանց նախօրօք յայտարարելու, չեղեալ համարել ներկայ դաշնագիրը յարձակող կողմին հանդէպ:

Յօդ. 7.— Իւրաքանչիւր դաշնագիր պետութիւններից պարտաւոր է իր սահմաններում կանխելու զինուած խմբերի կազմակերպութիւնն ու գործունէութիւնը, արգիլել ստեղծումը այն կազմակերպութիւնների ու խմբակցութիւնների, որոնց նպատակն է տապալել գոյութիւն ունեցող հաստատութիւնները կամ խանգարել կարգն ու ապահովութիւնը միւս կողմի հողամասի՝ լինի սահմանակից կամ ոչ-սահմանակից, եւ կամ տապալել միւս կողմի տիրող կարգուսարքը:

Յօդ. 8.— Դաշնագիր կողմերը արդէն ընդունել են 1928 թ. Օգոստոս 27ի ուխտը, որ յայտարարում է պատերազմը օրէնքից դուրս, նոյնպէս եւ համաձայն նոյն ուխտի, բոլոր տարաձայնութիւններն ու վէճերը, որոնք կարող են ծագել նրանց միջեւ, անկախ իրենց բնոյթից ու ծագումից, պիտի կարգադրուեն կամ լուծուեն միմիայն խաղաղ միջոցներով: Դաշնագիր կողմերը հաստատում են այս տրամադրութիւնները եւ յայտարարում են, որ բոլոր վէճերի դէպքում իրենց միջեւ դիմելու են խաղաղ միջոցների:

Յօդ. 9.— Ներկայ դաշնագրի եւ ոչ մի յօդուածը բնաւ չի կարող նուազեցնել դաշնագիր կողմերի պարտականութիւնները, որ ստանձնել են Ազգաժողովի ուխտի հիման վրայ:

Յօդ. 10.— Ներկայ դաշնագիրը, որ գրուած է ֆրանսերէն լեզուով, որի չորս օրինակը ստորագրել են դաշնագիր կողմերը եւ որից մի օրինակի ստացումը իւրաքանչիւրի կողմից հաստատուած է,— կնքուած է հինգ տարի ժամանակով:

Այս ժամանակամիջոցը լրանալուց յետոյ, եթէ դաշնագիր կողմերից մէկը չի ազդարարի վեց ամիս առաջ, որ հրաժարւում է այս դաշնագրից, ապա դաշնագիրը համարուելու է իր լրիւ իրաւասութեամբ վերանորոգուած դարձեալ հինգ տարի ժամանակով եւ այսպէս շարունակաբար հինգ տարուց՝ հինգ տարի, մինչեւ որ դաշնագիր կողմերից մէկը վեց ամիս առաջ չյայտարարի թէ հրաժարւում է նրանից:

Մի կողմի հրաժարումից յետոյ, այս դաշնագիրը շարունակում է պահպանել իր գոյութիւնը մնացեալ երեք կողմերի միջեւ:

Ներկայ դաշնագիրը վաւերացուելու է իւրաքանչիւր դաշնագիր պետութեան կողմից, իր պետական սահմանադրութեան համաձայն եւ արձանագրուելու է Ազգաժողովում նրա գլխաւոր քարտուղարի կողմից, որից խնդրուելու է հաղորդել այս մասին Ազգաժողովի բոլոր միւս անդամներին ի գիտութիւն:

Այս դաշնագիրը վաւերացնող փաստաթղթերը պիտի ներկայացուեն իւրաքանչիւր դաշնագիր պետութեան կողմից Իրանի կառավարութեան: Երկու դաշնագիր պետութիւնների կողմից վաւերացնելուց անմիջապէս յետոյ, ներկայ դաշնագիրը մտնում է իր իրաւական ուժի մէջ այդ երկու պետութիւնների միջեւ: Նա իր իրաւական ուժի մէջ կը մտնի եւ երրորդ պետութեան միջեւ, երբ սա կը ներկայացնէ վաւերացման փաստաթղթերը, եւ այսպէս նաեւ չորրորդի վերաբերմամբ:

Իրանի կառավարութիւնը ամէն անգամ երբ ստանայ վաւերացման թղթերը, պիտի անմիջապէս յայտնի այդ մասին ներկայ դաշնագիրը ստորագրող մնացեալ կառավարութիւններին:

Կազմուած է Սաադաբադի պալատում, Յուլիս 8ին, 1937 թ.:

ԿՎԻԴԱՄ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԲԵՒԵՌԸ

—o—

Մոսկուայի կառավարութիւնը, շեղելու համար հանրային ուշադրութիւնը քաղաքական ներքին տագնապէն, ձեռնարկեց օդանաւային հրաշալի արշաւներու, 1) աշխարհի վեցերորդ մասը կապելով — անցնելով բեւեռներէն — Հին Աշխարհի հետ, 2) ուսումնասիրական արշաւախումբ մը ղրկելով հիւսիսային բեւեռ:

Բեւեռային աշխարհագրութիւնը, երկար ատենէ ի վեր, կը գրաւեցնէ երկրախոյզները, այնքան որ ապշեցուցիչ անձնազոհութիւն մը ցոյց տուած են այս վերջինները:

Ինչպէս գիտենք, բեւեռային գօտին ծով մըն է, ամբողջովին սառած, ուրիշ խօսքով՝ սառոյցներու անհուն դաշտ մըն է: Այդ սառած դաշտը, սակայն, հարթ կամ ողորկ տարածութիւն մը չէ, այլ բոլորովին խորտուբորդ,— սառնակոյտերը տեղ մը բարձր, տեղ մը ցած, հազարումէկ փոսեր կը ձեւացնեն եւ յանկարծ ճեղքուածքով մը ծովը կը բացուի, երբեմն սառոյցի կտոր մը, կղզիի նման անջատուած, կը ծփայ: Այս պարագան ամենամեծ վտանգը կը կազմէ բեւեռախոյզներուն համար, որոնք իրենց սահնակներուն շուներ լծած՝ մեծ դժուարութեամբ կը ճամբորդեն այդ սառնակոյտերուն վրայ: Գետնի այդ դժուարութիւններէն զատ, ցուրտը մեծագոյն թշնամին է բեւեռախոյզներուն,— երեւակայեցէք որ այդ գօտին մէջ ջերմաչափը կ'իջնէ զերոյէն վար մինչեւ 60 աստիճան: Քիթը, ականջները, եւ բերանը սառ չկապելու համար, պարտաւոր ես ձեռք առնել հազարումէկ նախազգուշութիւններ: Աւելցուցէք նաեւ բեւեռային փոթորիկը, որուն պատճառով՝ բեւեռախոյզը յաճախ կը կորսնցնէ պարէնի բեռները, կողմնացոյցը եւ ճամբան: Չորրորդ պարագայ մը եւս,— բեւեռային գօտին մէջ գիշերուան տեւողութիւնն է վեց ամիս:

Ահա այսպիսի սարսափելի պայմաններու մէջ է որ կ'աշխատին բեւեռախոյզները, որոնց ուսումնասիրական փորձերը կրնանք բաժնել երեք հանգրուաններու.—

1.— Մինչեւ Ընդհ. պատերազմը, բեւեռային ուսումնասիրական արշաւները կը կատարուէին սահնակներով, որոնց կը լծուէին յատկապէս մարզուած շուներ: Ճիշդ է որ, պատերազմէն առաջ, բեւեռախոյզ Անտրէ փորձ մը կատարեց օդապարիկով ճամբորդելու սառոյցներու աշխարհին մէջ, բայց եղերական վախճանով մը ձախողեցաւ այդ փորձը: 1909ին, վերջապէս, ամերիկացի Փիրի հասաւ բեւեռ: Կատարուած փորձերուն արժէքը եւ յառաջդիմութիւնը ցոյց տալու համար՝ ըսենք որ 1893-1895ին Նանսէն կրցաւ հասնիլ մինչեւ լայնութեան 86 աստիճանը միայն, իսկ Փիրիի փորձը զբօսարշաւի մը արժէքէն անդին չանցաւ:

2.— Պատերազմէն վերջ, մասնաւորաբար 1925ին, սկսան օդային արշաւները դէպի բեւեռ: Սփիցպէրկէն, երկու ջրօդանաւերով՝ Ամունտսէն ճամբայ ելաւ դէպի բեւեռ եւ վար իջաւ՝ 850 քիլոմեթր թռչելէ վերջ, առանց հասնելու իր նպատակին: Արշաւախումբին փրկութեան համար, ջրօդանաւերէն մին 24 օր ետքը վերադարձաւ Սփիցպէրկ՝ օգնութիւն խնդրելու: 9 Մայիս 1926ին երկու ամերիկացի օդանաւորդներ, Պըրտ եւ Պէննէթ, մեկնեցան Սփիցպէրկէն եւ բեւեռ հասան, յետոյ վերադարձան Սփիցպէրկ՝ կտրելով 2,400 քիլոմեթր: 11-14 Մայիսին, «Նորկէ» օդանաւը անցաւ բեւեռէն, միացնելով Սփիցպէրկն ու Ալասքան (3400 քիլոմեթր):

Օդանաւային այս արշաւներուն առաւելութիւնը այն է, որ արագ եւ նուազ տաժանելի պայմաններու մէջ կը կատարուին, միաժամանակ օդանաւորդները կրնան ուսումնասիրել սառոյցի դաշտին վիճակը: Սակայն, գիտական տեսակէտով՝ գոհացուցիչ չեն կատարուած այդ ուսումնասիրութիւնները:

3.— Բեւեռային գօտին գիտական ուսումնասիրութիւնը կը սկսի ռուսական վերջին արշաւանքով: Արդարեւ, ռուսական արշաւախումբը, ամէն նախազգուշութիւն ձեռք առնելով եւ հազարումէկ պատրաստութիւն տեսնելէ վերջ, բեւեռ մեկնեցաւ՝ բնակելու համար այնտեղ, ամբողջ տարի մը: Իր դերը պիտի ըլլայ ուսումնասիրել բեւեռային ծովագրութիւնը (ջուրերու խորութիւնը, հոսանքները, սառնակոյտերու ճամբորդութիւնը եւայլն), ինչպէս նաեւ բեւեռային բնագիտութիւնը (մագնիսականութիւն եւայլն), օդերեւութաբանութիւնը,— պէտք է գիտնալ որ, բեւեռային գօտիին մէջ մթնոլորտային շարժումները մեծ կարեւորութիւն կը ներկայացնեն՝ նախազգուշակելու համար օդին եղանակը զանազան գօտիներու վրայ, ինչ որ ապահովութեան մեծ երաշխիք մը կը կազմէ օդանաւերուն համար, այդ պատճառով բեւեռէն անթելով օրը օրին օդերեւութաբանական զեկոյցներ պիտի ղրկուին Մոսկուա:

Աւելցնենք որ ռուսական արշաւախումբը մեկնեցաւ ոչ թէ Սփիցպէրկէն, այլ Ռուտոլֆ կղզիէն, որ մաս կը կազմէ Ֆրանսուա Ժոզէֆ արշիպեղագոսին,— մօտ 1000 քիլոմեթր կը պակսի դէպի բեւեռ հեռաւորութիւնը:

Այս արշաւանքները, սակայն, բեւեռագիտութենէ զատ, կը հետապնդեն տնտեսական շահեր: Մարդը, ի բնէ, տնտեսական տարր մըն է,— օդին կամ սառոյցին վիճակը քննելու համար՝ մարդ պիտի չուզեր ստանձնել այն դժնդակ պայքարը, որ ստիպուած է վարել սառոյցներու եւ ցուրտին դէմ:

Տնտեսական տեսակէտով, մարդոց արշաւանքը դէպի սառուցեալ գօտի, կը կատարուէր որսորդութեան համար,— կէտ ձուկը, ռնգեղջիւրը, ծովահորթը, ծովացուլը, ճերմակ արջը քանի նուազեցան, մարդիկ երկարեցան մինչեւ սառուցեալ գօտի, գտնելու համար անոնց հետքը:

Յետոյ, մարդիկ հետզհետէ մշակելի դարձուցին հողային անհուն տարածութիւններ, որոնք տարուոյն մէջ երկար ատեն անմատչելի կը մնային ցուրտին պատճառով: Այնպէս որ բեւեռաղնացութիւնը քիչ մը աւելի հող շահելու նպատակ կը հետապնդէր սկիզբները:

Եւ վերջապէս բեւեռային գօտին շահագործութեան առարկայ դարձաւ իր հանքային հարստութիւններով: Այսպէս, Սփիցպէրկի մէջ երեւան հանուեցաւ 8 միլիար թոն հանքածուխ, որուն շահագործումին համար այնքան դիւրին պայմաններ կան: Բայց ինչպէս որսորդութիւնը, նոյնպէս հանքերու շահագործումը նուազեցաւ տարիներու ընթացքին,— 1924ին Սփիցպէրկ տուած էր 450 հազար թոն հանքածուխ, 1928ին՝ 274 հազար թոն միայն: Աւելցնենք, սակայն, որ բեւեռային գօտին այն մասին մէջ, որ Ռուսերու տիրապետութեան տակ կ'իյնայ, հանքային հարստութիւնները նոր հեռանկարներ կը բանան,— այսպէս երեւան հանուած են փոսփաթի, քարիւղի, հանքածուխի, զանազան մետաղներու հանքեր: Հանքագործութեան աշխատանքները չեն անցնիր, սակայն, Սփիցպէրկի սահմանը: Սկիզբները Սփիցպէրկի հանքերուն շահագործումը կը կատարէին Հոլանտացիները, վերջը լքեցին: 1935ին խորհրդային կառավարութիւնը ստանձնեց եւ այնուհետեւ տարեկան 400 հազար թոն հանքածուխ կ'արտադրուի:

Այս տարուընէ սկսեալ, բեւեռային գօտին կը ստանայ նոր կարեւորութիւն մը,— իբրեւ օդային հաղորդակցութեան գիծ: Այնպէս կը նախատեսուի, որ մօտաւոր ապագային մը՝ բեւեռային գօտին պիտի դառնայ ամէնէն արագ եւ կարճ ճամբան Եւրոպայէն Հիւսիս. Ամերիկա:

Եւ ահա քաղաքական պայքար մը տիրանալու համար հողամասերու, որոնց որ եւ է արժէք չէին տար դար առաջ, օրինակ՝ Կրօէնլանտիան, դանիական հող, որ կրնայ անդրովկիանեան հաղորդակցութեան կայան մը դառնալ: Նորվեկիա 1931-1932 կարգ մը իրաւունքներ ունենալ կը կարծէր այս կղզիին արեւելեան եզերքներուն վրայ: Եւ կը գրաւէ: Վէճը կը տարուի Լա Հէյ, որ կը մերժէ Նորվեկիոյ իրաւունքները:

Խորհրդային կառավարութիւնը կը հիմնէր բեւեռային ճամբայ մը, մեկնելով Սիպերիոյ հիւսիսային եզերքներէն, չէր կրնար չշահագործել Սառուցեալ Ովկիանոսին վրայ գտնուած կղզիները, անոր համար որ ինք միայն կրնար գրաւել զանոնք [illegible]ական կերպով: Այսպէս, 1926ին գրաւեց Վրանկէլի կղզին, իսկ 1928ին կայաններ հաստատեց Ֆրանսուա Ժոզէֆ արշիպեղագոսին մէջ, հակառակ Նորվեկիոյ բողոքներուն: Այս արշիպեղագոսին հիւսիսային կղզիներէն մին է, Ռուտոլֆ կղզին, որ կը ծառայէ իբրեւ խարիսխ Հիւս. բեւեռի ռուսական արշաւախումբին:

ՔԱՂՀԱՆ

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՅ

—o—

Սիրելի Արազ․— Կենդանիներու բերանին, բացուած կոկորդին «երախ» կ'ըսենք, որուն նմանակն ալ կայ գերմաներէնի մէջ — rachen, եւ, ըստ այնմ, բախ, առանց նոյնիսկ Ե գիրին։ Ցիշէ ձայնաւոր գիրերու մասին ըսուածները։ Շատ հաւանական է որ Ե․ դարուն Մեսրոպ մասնաւոր հոգածութիւն մը ցոյց տուաւ ձայնաւոր գիրեր տեղաւորելու հայ բառերուն մէջ, որոնք առաւելապէս կը բաղկանային բաղաձայններէ։ Այս առիթով, լաւ չէ՞ արդեօք որ, միանգամ ընդ միշտ, մեզի եւ մեր հետեւորդներուն համար ճշդենք սա պարագան, թէ ձայնաւոր գիրերու փոփոխութիւնը գլխաւոր ապացոյցն է արմատական բառերուն բաղաձայններէ միայն բաղկացած ըլլալուն։ Այսպէս՝ մուխ (մխ), մուղ (մղ), ծուփ (ծփ), կիր (կր), նմանապէս՝ դէզ (դիզ), մէտ (միտ), ինչպէս միաք (մտ)։ Անշուշտ կ'ըմբռնուի, թէ մեր ակնարկութիւնը այն պարագան կը մատնանշէ, թէ ձայնաւոր գիրերը կամ կը սղին, կամ կը կորսուին, կամ երկու բաղաձայններու միջեւ բնազդօրէն կը դրուին, կը շնչուին։ Ինչպէս՝ «ընիկ» բառին մէջ ըն ձեւը անպատճառ շունչ մը կ'ուզէ, ը, որպէսզի հնչուի, ուստի՝ ձայնաւորին կաբելի է ըսել նաեւ շնչաւոր կամ հրնչումնաւոր։ Հ եւ Ց ալ կիսաձայն են, այսինքն կէս ձայնաւոր են․ հրեշտակին, հրետակին, հնչելին եւ տակաւին շատ մը բառերու առջեւ գրուած h տառը պարզապէս շունչի համար է, ինչպէս հարկանել (արկանել) բային մէջ ալ, որ կ'ըլլայ զարկանել (զարնել, զարնուիլ), h ինկած՝ տեղը աւելի ուժով զ եկած։ Նոյնը նաեւ յ տառին համար, որ հնչումով աւելի համեստ կամ մեղմ է։ Բնական է թէ ընդհանուր նկատողութիւններ են ասոնք։ Նոյնը՝ երբ ըսենք թէ «յար» մեղմացած ձեւն է «հար»ին․ յարիլ (իրար գալ, միանալ), հարկանել (իրար գալ ուժով, միանալ՝ ձայն հանելով)։

Բայց շատ ղուրս գանք այս բառիզէն, լաբիւրինթոսէն, ուր մտանք, Արազին բացակայութենէն քաջալերուած։ Բայց ո՞ր ուսումը իր ոսկորը չունի, իր քմայքը չունի։

Քիչ առաջ կարդացի․— Հետազօտութիւնը իմաստասիրական եւ գիտական հայեցողութիւններու մէջ ամէնէն աւելի ներուած․․․ թերութիւնն է։ Պարզ լուր մը հրատարակողին համար իսկ անհրաժեշտ է քիչ մը թափանցում։

Այս սկզբունքը մեծապէս կը պատշաճի նաեւ լեզուին, որ մայրն է բոլոր գիտութիւններուն, որով կը կերտուին բոլոր բանաձեւները, որով կարելի է միայն մինչեւ անչափելի բարձրութիւններ սաւառնիլ եւ ընկղմիլ միանգամայն անսահման խորութիւններու մէջ։ Լեզուն մայրն է բոլոր արուեստներուն, ըլլալով լաւագոյն եւ դժուարուսումն արուեստը։

Անշուշտ որ խոր տարբերութիւն կայ «հոտ»ին եւ «բոյր»ին միջեւ, odeur, parfum: Հոտը ընդհանուր բառն է, անհատապէս գործածուած․ բոյրը հոտերուն անոյշ եւ զմայլելի տեսակն է, եւ կը գործածուի, պէտք է գործածուի լոկ լաւագոյն եւ սիրուած հոտերուն համար, ինչպէս վերը Փրբանսերէնը։ Ուստի, չենք ըսեր քաղցրահոտ, այլ քաղցրաբոյր։ Բայց կ'ըսուի նաեւ անուշահոտ, որովհետեւ, ինչպէս վերի բացատրութենէն կը տեսնուի, հոտը ընդհանուր բառը ըլլալով, պէտք է ըսենք նաեւ «հոտեղէն», հոտեղէններու վաճառատուն, եւայլն․ իսկ բոյրը պահել իր բնիկ իմաստով։ Ըստ այսմ, հետեւելի բառ մը չէ «գարշաբոյր»ը, փոխանակ գարշահոտի։ Որչափ դէշ պիտի ըլլայ «գարշաբուրութիւն»ը՝ փոխանակ գարշահոտութեան։ Հոտին դէշն ալ կ'ըլլայ, անոյշն ալ, բայց բոյրը բոյր է, որ կարծես փունջ փունջ կուգայ կը գրգռէ, կը շոյէ զգայութիւնդ՝ երբ կը շրջիս պարտէզի մը մէջ։

Սիրելի Արազ, պարտէզ ըսինք, եւ արդեօք գեղեցիկ չէ՞ սանկ փոքրիկ պտոյտ մը ընել մեր լեզուին ալ խորքին մէջ, թեթեւօրէն եւ ոչ այնքան ծանրախոհ պտոյտ մը, արձակուրդի վայել։ — Ի՞նչ կ'ըսես, «կշտամբել» (յանդիմանել, չեխել) բային մէջ չըկա՞յ արդեօք արմատական «կոշտ»ը, — կորսուած, խե՜ղճ ձայնաւորներ՝ որոնք դերի դարձած են բաղաձայններուն քմայքին։ — Խրտչիլ բային համազօր երկու հին գրական բայեր ունինք, — սարսնուլ եւ չրսնուլ։ Երկրորդը որոշապէս առաջինին յար եւ նման բաղաձայն լծորդ գիրի մը (ս եւ շ) փոխանակութեամբ եւ ձայնաւորի մը (ա) սղուելովը։ Չէ՞ որ «ապաշար»ը եղած է «սպար», սպարապետ։ Չէ՞ որ «մեհի»ին արմատն է ահ (վախ ազդող), նորէն ձայնաւորի փոփոխութեամբ (ա եւ ե)։ Չէ՞ որ «հատոր»ը միշտ նոյնն է «կտոր»ին հետ, նաեւ «կտուր»ին հետ, որ կտրուած մասն է տանիքին։ Կը տեսնուի որ բաղաձայնները ամրութիւնն են լեզուին բոլոր բառերուն եւ սաքիա որքան կրկնենք, կ'արժէ։ Փոքր օրինակ մըն ալ —առնենք «ողի» բառը, որուն երկու ձայնաւորներն ալ (ո եւ ի) անհաստատ են։ Անոնց երկուքին միջեւ զ բաղաձայն է որ սիւնի պէս կը բռնէ զանոնք։ Ան կը մնայ միշտ անփոփոխ, անյայլելի, մինչ «ողի»ին ձայնաւորները զանազան ձեւեր կ'առնեն, կամ կը կորսուին։ Այսպէս՝ ողել (երգել, կամաց մը կանչել), հոգեւոր, այլուրն հանդերձ։ Զխորանանք սակայն, լեզուն որքան խոր է եւ իմաստալից, այնքան ալ վիհեր եւ փեռեկումներ ունի վըտանգալից, ժամանակի անողորմութեան եւ յաւերժութեան նշաւակ, որուն գրոշմը արդէն կը կրէ իր ճակատին վըրայ դայն խոստղ ցեղը։

Դիտելով մանամռունին յետին կայծերը, վերջացնե՛նք, Արազ, — «յամել, յամենալ» բային մէջ կարելի՞ է արդեօք տեսնել «յաման»ին «յամ արմատը, «աճպարար»ին մէջ աճապարելը, «կթել»ին մէջ կաթիլը, ինչպէս կուժքը, «հրոս»ին մէջ ձին, բայց գերմանական արմատով (Ross), անգլ․ horse:

ՏԱՐԱԶ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՀՈԼԱՆՏԱՅԷՆ

ՀԱՅ ԱՐԻՆԸ ՄԻՋԱԶԳ․ ՃԱՄԲԱՐԻՆ ՄԷՋ

7 Օգոստոս․— Կէսօրէն առաջ հայկական հարսանիքի փորձերով զբաղած ենք, որ տեղի պիտի ունենայ ժամը 7ին։ Կանոնաւոր տէրտէր մը պատրաստեցինք, ապա հարսն ու փեսան։

Ժամը 4,30ին պատուիրակներս ամերիկեան բանակավայրը հրաւիրուած ենք․ որոշուած ժամուն վեց հոգի հոն գտնուեցանք։ Պետերէն մէկը մեզ ներկայացուց Տոքթ․ Ճէյմս Ուէսդլին, Միացեալ Նահանգներու սկաուտ պետը։ Կերուխումէն յետոյ բանակավայր կը վերադառնանք, նոր բարեկամներ շահելով մեր Միութեան համար։

Ժամը 7․ մարզադաշտի ամֆիոններուն վրայ տեղ չկայ այլեւս․ ձայնասփիւռները «Բամ Փորոտան»ի աւլիքները կը տարածեն ամէն կողմ։ Կեդրոնական կայմին վրայ եռագոյնը կամաց կամաց կը բարձրանայ․ ժողովուրդը ոտքի է․ հարիւր մեթր հեռուն, մէջտեղի մուտքէն, հայկական հարսանիքի շքեղ թափօրը կը յառաջանայ․ պատուոյ ամֆիոնը չհասած՝ զոյգերը կը բաժնուին ձախ, աջ, ձախ, աջ, իսկ հարսը, փեսան եւ տէր հայրը մէջտեղը կը գտնուին։ Ամէն ինչ կը վերջանայ շատ յաջող ու ճամբարի յատուկ քայլերգով կը հեռանանք ծափերու տարափին տակ։

Ցայտագրին այս մասը վերջացնելով՝ կը մեկնինք բանակումի կրակէն։ Հայերս հոս ալ միւսներէն ետ չմնացինք։ Հիմա օտար մը չկայ որ «Լաբիկ ցըմպըր լա լա»ն չգիտնայ։

8․ Օգոստոս․— Այս կէսօրէն յետոյ Հոլանտայի հայ գաղութը մեր բանակավայրը պիտի գայ, ուստի որքան կարելի է ամէն բան կարգի կը դնենք։ Ժամը 2ին հայ ծերունի մայրիկ մը, սպիտակ մազերով, օժտուած իսկական հայրենի շունչով, իր աղջիկը եւ թոռնիկը մեր բանակավայրը հասան, յետոյ ուրիշ պարոն մը, եւ վերջապէս համպուրկէն օդափոխութեան եկած ուրիշ ընտանիք մը, իրենց մանչուկով։

Խօսակցութիւններ կ'ըլլան զանազան հայրենաշունչ նիւթերու մասին․ ծերունի մայրիկը յուզուած է։

Երկու տեղացի երիտասարդ տիկիններ կը մօտենան եւ տեղեկութիւններ կ'ուզեն հայ ժողովուրդի անցեալին ու ներկայի մասին։

— Մեր մեծ ծնողքը հայեր եղած են, կ'ըսեն բոլորովին խանդավառուած։

Այդ միջոցին ձեռքիս մէջ ունէի յիսունի մօտ պատմական նկարներ, հրատարակուած Վենետիկի մէջ։ Կը սկսիմ մէկիկ մէկիկ ցոյց տալ․— Ահա Հայկ Նահապետը, Ս․ Սահակ, Ս․ Մեսրոպ, Էջմիածինը եւ ուրիշ հին եկեղեցիներ՝ հայկական կոթողով։

— Ինծի համար ասոնք հաղուադիւտ նորութիւններ են, որովհետեւ ես ճարտարապետ եմ, կ'ըսէ տիկիններէն մէկը, իր այցելատոմսը տալով։ Անունս Հոլիսիմէ ըլլալու է, եթէ սըխալ չեմ արտասաներ, մեր մեծ հայրերը Պարսկաստանի Սպահան քաղաքէն եկած էին անցեալ դարուն։

Վերջապէս նկարները բոլորն ալ աչքէ կ'անցնէ, հետաքրքիր եւ ապշած, — Դաւիթ Բէկ, Զօր․ Լորիս Մելիքով, Զօր․ Անդրանիկ, Աղբիւր Սերոբ իր կորիւններով։

— Մենք չէինք գիտեր թէ Հայոց պատմութիւնը այսքան հարուստ է եղած, կ'ըսեն քիչ մը յուզուած։

Մեր հայ հիւրերը իսկոյն հասցէն կառնեն, որպէսզի մեր մեկնումէն յետոյ քիչ մը կազմակերպուին։

Երեկոյեան ճաշէն թոյլ չտուինք որ մեր հիւրերը հեռանան։

9 Օգոստոս․— Այսօր կէսօրէն յետոյ, ժամը 2,30ին տեղի ունեցաւ ճամբարի փակման թափօրը։ Հիմա բոլորն ալ կը գտնուին մարզադաշտին վրայ։ Այս առթիւ ճառ մը խօսեցաւ պետը եւ բոլոր ազգերու ներկայացուցիչներուն նուիրեց ճամբարի խոր հրդանշանը։

Ժամը 4,30ին հոկայական արարողութիւնները կը վերջանան ընդհանուր խանդավառութեան մէջ։

Այս իրիկուն եգիպտական սկաուտ պետ Սալամա էֆէնտին մեզի հիւր պիտի ըլլայ։ Խոհարարները մեծ գործի վրայ են։ Ք․ ԿԱՐՄՐԱԿԱՆ

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՆԵՐԳԱՂԹԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

ԽՄԲ․— «Ճումհուրիէթ»ի մէջ, խմբագրապետ Եռնուս Նատի կը գրէ․—

․․․ «Ճումհուրիէթ»ի «Ինքնաքննադատութիւն» բաժինն խմբագիրը, գնահատելով համաերձ ներգաղթի գործին ընծայուած ուշադրութիւնը, կ'ըսէր թէ երկիր բերուող ցեղակիցներու թիւը շատ քիչ է համեմատած բերուելիք հսկայ թիւին․ հետեւաբար, այս ձեւով, այդ գործը շատ երկար պիտի տեւէ։ Այս տեսակէտը շատ ճիշդ է։ Հարկ էայս գործը աւելի մեծ թափով, աւելի մեծ ծաւալով եւ աւելի արագ ընել։ Հաւատացած չենք թէ անկարելի է ասիկա։

Այս սիւնակներուն մէջ մենք եւս աւելի տեղեկութիւններ պաշտպանած ենք այս տեսակէտը։ Այս ձեւով չարժիլ անհրաժեշտ կը դառնայ, որովհետեւ մենք գործը եկմտացոյցին ու միայն եկմտացոյցին կապած ենք։ Խորհեր էինք թէ գործը աւելի լայն ծաւալ կրնայ ստանալ, եթէ եկմտացոյցէն անկախ ձեւով մը ընթացք տանք անոր։

Եկող գաղթականներուն տուն մը, բաւական չափով հող, կենդանի, գործիքներ եւ հնտացու պէտք է տալ ոչ թէ ձրի, այլ առանց տոկոսի եւ երկար պայմանաժամով, 20 - 30 տարիէն վճարելի։ Իսկ ասոր համար հարկ է հիմնել առանձին դրամատուն մը, անոր իբրեւ հիմնադրամ տալով ներգաղթի համար յատկացուած պիւտճէն։ Գործին նիւթական կողմը այս ձեւով կարգադրելէ վերջ, կը մնայ ճշդել թէ ներգաղթողները երկրին ո՞ր մասերուն մէջ պէտք է տեղաւորել։ Ասիկա շատ կարեւոր նիւթ մըն է, որուն վրայ կանգ պէտք է առնէ կառավարութեան ուշադրութիւնը։ Ամէն պարագայի, մեզ մօտ հող չի պակսիր ներգաղթողները տեղաւորելու համար։ Միայն Թրակիոյ մէջ դեռ 5 - 600 հազար գաղթական գիւղացի տեղաւորելու պարապ հող կայ․ ասիկա կրնանք տեսնել առաջին իսկ ակնարկով։ Պոլսոյ պատերէն հազիւ բաժնուած՝ կրնանք բոլորս տեսնել թէ որքա՜ն շատ պարապ հող կայ հոն։ Եւ սակայն, մեր երկրին մէջ բնակչութեան եւ հողի խնդիրը տարօրինակ երեւոյթներ կը պարզէ։ Մեր տեսած տարածութիւնները բոլորն ալ պարապ են, եւ երբ կ'ուզենք այդ պարապութեան ձեռք զարնել, շատ մը ծախսերու մասին կը խօսուի մեզի։ Չենք ժխտեր այդ պարագան։ Այդ հողերը, իրենց այժմու վիճակով, ուղղակի վըրայ ակնյայտ չափ արժէք կը ներկայացնեն։ Մէկ կողմէ՝ թէ՛ Թրակիոյ եւ թէ Անատոլուի մէջ կը ճշդենք այն վայրերը ուր ներգաղթողներ պէտք է տեղաւորել։ Միւս կողմէ՝ մեր նիւթական ու գիտական միջոցներով այդ վայրերը կը դարձնենք գաղթականներու տեղաւորման յարմար տեղեր եւ, այդ կերպով, երկու - երեք անգամ աւելի գաղթականներ կը բերենք։

Գաղթականներ բերելու եւ տեղաւորելու լաւագոյն միջոցը այս է, մեր խորունկ համոզումով։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԿԵԱՆՔԸ ՍԷՆ ԺԷՌՈՄԻ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷՅԼ․— Հ․ Ց․ Դ․ Սէն Ժէրոմի «Վրէժ» խումբին կողմէ Խանասորի 40ամեակին առթիւ սարքուած դաշտահանդէսը տեղի ունեցաւ ընկ․ Ց․ Էթմէքճեանի ագարակին մէջ, պաղ ջուրի աւազանին եզերքը։ Հաւաքական օգին անյարմարութեան, տեւուր բազմութիւն մը ներկայ էր յարգանքի տուրքը տալու ազատագրական պայքարին մասնակցող հերոսներուն։

Ընկեր Մ․ Այանեան հանդէսը բացուած յայտարարեց «Կարկուտ տեղացող»ով, զոր նուագեց Պ․ Ս․ Ջէօրէքճեան։ Ընկ․ նախագահը քանի մը խօսքով բացատրեց Խանասորի հերոսամարտին իմաստը։ Երգեց Օր․ Մարի Պէնլոյեան․ արտասանեցին Պ․ Վ․ Եղոյեանեան եւ Գ․ Ցովսէփեան։ Խօսեցաւ ընկ․ Հայկ Սէրէնկիւլեան, ծանրանալով Հայոց ազգային արժէքներու վրայ։ Սէն Լուի «Վահան - Խարբերդ» թատերախումբը իր սիրայօժար մասնակցութիւնը բերած ըլլալով, մեծ յաջողութեամբ ներկայացուց «Մաշըլի ի Բաղդ»ը։

Հանդէսէն վերջ սկսան եւրոպական պարեր։ Խումբ խումբ սեղաններու շուրջ հաւաքուած բազմութիւնը կ'երգէր ազգային եւ յեղափոխական երգեր։

⁂ Թաղիս Ս․ Սահակ - Մեսրոպ մանկապարտէզի ամավերջի հանդէսը տեղի ունեցաւ կիրակի ամբողջ օրը, Պ․ Ց․ Գմպըլեանի ագարակին մէջ։ Ծնողքներ փութացած էին հանդիսավայր, լսելու համար իրենց զաւակներուն թոթովանքը։

Հանդէսին բացումը կատարեց թաղականութեան ատենապետը՝ Պ․ Բարդամեան։ Սրտառուչ խօսքեր ուղղեց հայ ծնողքներուն եւ թաղեցիներուն աջակցութեան համար։ Այս առթիւ չմոռցանք — ժողովուրդը իր մայրական լեզուով է որ միայն կրնայ հարազատօրէն արտայայտուիլ եւ իր հոգեկան պահանջներուն գոհացում ստանալ․ թաղեցին մեր վրայ պարտականութիւն դրաւ․ մեր կարողութեան ներած չափով աշխատանք կատարեցինք, աջակցութեամբ Տիկնանց Միութեան։ Տիկնանցը իր մէկուկէս տարուան գործունէութեան շնորհիւ մուտք ունեցած է իր ձեռնարկներէն 10,200 ֆրանք․ զոյրոցը բաց չունի․ այս մասին վստահ եղէք։ Այս հանդէսով թաղականութենէս ժամանակաշրջանը լրացած կը համարուի․ պէտք է որ թաղեցին լրջօրէն մօտենայ կրթական գործին, ընտրէ իր պատկան մարմինը, որպէսզի կրթական գործը աւելի լաւ հիմերու վրայ դրուի մատաղ սերունդը ուծացումէ փրկելու համար։

40—50 աշակերտ բեմի վրայ կազմ ու պատրաստ, առաջնորդութեամբ մանկապարտիզպանուհի Տիկ․ Ալիս Գմպըլեանի եւ ընկերակցութեամբ դաշնակի, թմպացուցին «Ազատութեան այն վառ սէր»ը։ Մեներգ, մենախօսութիւն, երգ, արտասանութիւն, պար եւ շուէտական մարզանք, բոլորը լրիւ ու կատարեալ։

Հանդէսին մաս կը կազմէին երկու դաւեշտներ, նախակրթարանի աշակերտներու կողմէ՝ «Անառակ որդին» եւ «Երկու հնակարկատներ», որոնք անցան շատ յաջող։

Կը լսեմ որ, ամավերջի այս հանդէսով կոկիկ գումար մըն ալ մտաւ թաղականութեան գանձը։ Թղթակից

ԵԴԵՍԻԱՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԷՍԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ (Ցապաղած)․— Օգոստոս 1ին, Սէն Լու, ընկ․ Լեւոն Եօթնեղբայրեանի ագարակին մէջ տեղի ունեցաւ Եդեսիոյ Հայր․ Միութեան տարեկան դաշտահանդէսը։ Ներկայ էր կոկիկ բազմութիւն մը։ Բեմին երկու կողմերը կը ծածանէին եռագոյն դրօշներ։ Հանդէսը բացուեցաւ «Ցառաջ Նահատակ»ով։ Օրուան նախագահը, Տիկ․ Քիպրիթճեան փառաբանեց Ուրֆայի հերոսական դիմադրութիւնը, որ իր անսահման խոյանքով պատիւ բերաւ հայ ժողովուրդին։ Կ․ Խաչի սանուհիները, ընկ․ Դ․ Փիլիկեանի ղեկավարութեամբ, կատարեցին գեղջկական պարերը, երգեր եւ արտասանութիւններ․ ինչպէս նաեւ շատ յաջող կերպով արտասանեցին Տիկ․ Վիքթոր եւ ընկ․ Թիւթէլեան։

Օրուան բանախօսն էր հոգեւոր հովիւ Եղիշէ քահանայ Մխիթարեան, որ ազգու ճառով մը յուզեց ներկաները։ Այս առթիւ հրաւիրեց նոր սերունդը, քալել այն ճանապարհէն, ուրկէ քալեցին ազգին հերոս զաւակները։

Անհուրդի դրուեցաւ հերոսամարտի ղեկավարներէն Մկր․ Եօթնեղբայրեանի, Ց․ Ռասսելէքենեանի եւ Օր․ Հանըմ Քէքէնճեանի խմբանկարը։ Կարճ ժամանակի մէջ գոյացաւ 260 ֆր․։ Նկարը շահեցաւ Պատ․ Միութիւնը։

Պոլլան Ռոտայի Ազգային Թատերախումբի կողմէ յաջողութեամբ ներկայացուեցաւ «Խեչոյի Թուղթ»։ Հանդէսը վերջացաւ Դ․ Փիլիկեանի սարքած կենդանի պատկերով։

Հանդէսէն յետոյ սարքուեցաւ նահապետական սեղան մը, մօտ երեսուն սեղանակիցներով։ Հոն էին Եօթնեղբայրեան գերդաստանին վերջին շառաւիղները, Հայր․ Միութիւնը վառ պահող անխոնջ մշակները, հոգեւոր հովիւը եւ Տիկ․ Քիպրիթճեան։ Անվերջ կենացներ պարպուեցան նահատակներու յիշատակին։ Սեղանը տեւեց մինչեւ գիշերուան ժամը 10։

Գ․ Փիլիկեան

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (433)

ՉԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» ∘ ««««

Առջի տարին գիւղի մեծերը հաղիւ կրցեր էին խօսք հասկցնել ճահիլներուն, թէ Ռաշիդ բէկի տուրքը պիտի տրուի, թէ անոր դաշտային աշխատանքները իրենք պէտք է կատարեն, ինչպէս կատարած էին տասնեակ մը տարիներէ ի վեր։

Սակայն, այդ գարնան անհամաձայնութիւնը ծայր առաւ գիւղին մէջ։ Գիւղացիներու մեծամասնութիւնը կտրականապէս մերժեց որ եւ է աջակցութիւն կամ տուրք վճարել։ Հաւատալի պէս Ռաշիդ Բէկն ալ, քաջալերուած Հայոց հանդէպ կառավարութեան ցոյց տուած խստութիւններէն, նոր հարկ մը եւս դրաւ ծխածնցիներու խոտնոցներուն վրայ, որոնք մինչեւ այդ ազատ էին տուրքէ։

Բաժակը լեցուեր էր․ ամբողջ գիւղը մէկէն ոտքի ելաւ։ Ծխածնցի Ռէս Պետրոսը, անվախ, խելօք մարդ մը, կանչած էր գիւղացիները խորհրդակցութեան։

Ռէսի բակը լեցուեր էր գիւղացիներով։ Շատեր տան երեսբացը բարձրանալով կը հետեւէին ժողովին։ Ռէս Պետրոսը, պատի տակ նստած, հանդարտօրէն կը խօսէր՝ բացատրելով գիւղի անել վիճակը եւ անհրաժեշտութիւնը անմիջապէս եզրակացութեան մը գալու։ Քաղի ժամանակ էր․ Բէկը զօլամներու միջոցով երկու անգամ լուր ղրկած էր, որ գիւղացիք գան իր արտերուն ցորենը հնձելու։

Երբ Ռէս Պետրոսը խօսքը վերջացուց, գիւղացիք լուռ իրարու նայեցան։ Կարծես ոչ ոք խօսիլ կ'ուզէր։ Ոմանք գլուխնին քերեցին, փսփսացին, շատեր յօրանջեցին, որպէս թէ հարցը իրենց հետ ոչ մէկ առնչութիւն ունենար։ Հասարակ գիւղականին ի՞նչ կը վայելէր խօսիլ, երբ գիւղի առաջաւոր մարդիկը լուռ կը մնային։

— Հա՛, մեր Ռէսը խելօք բաներ կ'ըսէ, — վերջապէս ծերունի Մրտօ Էմին սկսաւ խօսիլ, — հարկ չտանք, Բէկի համար չաշխատինք, լա՛ւ, շատ լաւ, իմ ալ ուզածս այդ է, կառավարութեան ծանր հարկերը արդէն հալ չեն ձգած գիւղականի վրայ, Բէկի բեռն ալ չուան մը ձգած մեր վզին, հա հա պիտի խեղդէ մեզ։ Ոչ աշխատանք եւ ոչ ալ հարկ տանք Բէկին, այդպէս կ'ըսէք, լաւ, բայց որ Բէկը զօլամներով գիւղ գայ, զոռով մեզ քշէ տանի, մեր մալ ու միւլքին ձեռք նետէ․․․ Օխթանասունս անցեր եմ, մազս մօրուքս ճերմկած․․․ աշխարհը էապէս եկեր՝ էապէս ալ պիտի երթայ․․․ Ես կ'ըսեմ, նորէն Բէկի սիրտը առնենք, երթանք աշխատինք, խարճը տանք․․․ զոռով չունը չկատղեցնենք․․․

Մրտօ Էմիի խօսքերը որոշ տպաւորութիւն գործեցին ներկաներուն վրայ, ոմանք տխրօրէն գլուխնին կախեցին, անզօր կատաղութեամբ ատամները կրճտացնելով, ոմանք հաւանութիւն յայտնելու ձեւով գլուխնին փարտեցին։ Երիտասարդները, որոնք բոլորն ալ «ազդութեան մարդ» էին, դաժան կատաղութեամբ լեցուած, լուռ մնացին։ Առաջինը ո՞վ պիտի խօսէր։

— Հա՛, տա՛նք, — յանկարծ գրան մօտ կանգնող երիտասարդ մը քովիններ հրմշտկելով առաջ ինկաւ, — կառավարութեան տանք, Բէկին տանք։ Մեր արտերը ձգենք, երթանք Բէկին համար աշխատելու, ապա մեր տուն տեղ ո՞վ նայէ, մեր ճիժ ու պժերուն ո՞վ հաց տայ։ Դեռ քանի՞ տարի եղաւ որ այդ մարդը մեր կողմերը եկաւ։ Տկլոր չոպան մըն էր առաջ, հիմա բէկ եղաւ։ Առաջ զինք մարդու տեղ չէինք դներ, հիմա ամբողջ գիւղը իր ծառան է։ Քանի գլուխ ծռեցինք, այնքան ինք մեծցաւ։ Մեր հողերուն կէսը գրաւեց, ձայն չհանեցինք, հարկ դրաւ մեր վրայ, ընդունեցինք, կով ու պեկարը տարինք, ինչո՞ւ համար։ Առաջ մենք մեր դըլխուն տէրն ու տիրականն էինք, հիմա դարձեր ենք Ռաշիդ Բէկի ռայաները․ ձեր գիտնալու բանն է, բայց ես ոչ աշխատելու կ'երթամ, ոչ ալ մէկ փարա կուտամ․․․ ես իմս ըսի․․․

Խօսողը Մրտօ Էմիի կրտսեր զաւակն էր։ Բոլորի ակնարկը կեդրոնացաւ ծերունի հօր վրայ, որ յօնքերը կիտած՝ տեղն մը մտիկ ըրաւ եւ ապա ձեռքի փայտը բարկութեամբ գետին զարկաւ․

— Զէ՛նդ։ Տահա երէկ մէկ, էս օր երկու, ելեր խօսքի կը խառնուիս ․․․

— Իրաւունք ունի, իրաւունք ունի, — խառն ի խուռն չորս կողմէն ձայն տուին գիւղացիները, — մենք այլ եւս այս պայմաններով չենք կրնար ապրիլ։

— Իմ արտիս ցորենը հասեր է, ես իմ տա՞րս լամ, թէ երթամ ձրի աշխատելու Բէկին համար, — կը պոռար տարէց գիւղացի մը, — մեր քաշածը բաւական եղաւ, որ տեղն որ բարակ է, էն տեղէն թող կտրի ․․․ մենք ալ խալսինք էս ցաւէն ․․․

— Զենք երթար, տուրք չենք տար ․․․

Գիւղացիք իրար խառնուեցան, ոչ մէկը միւսին ըսածը չէր լսեր։ Քիչ առաջուան անհոգ անտարբերութիւնը տեղի տուած էր անսանձ կատաղութեան։ Կը պոռային, բռունցք կը շարժէին։ Ամէնէն շատ երիտասարդները կ'աղմկէին։

Առանց վերջնական եզրակացութեան մը գալու, գիւղացիք ցրուեցան, ամէն մէկը իր գործին բակին մէջ մնացին Ռէս Պետրոսը եւ երեք երիտասարդներ, որոնց մէջ եւ Մրտօ Էմիին տղան։

— Ներս երթանք, — խորհրդաւոր ձեւով ըսաւ Ռէսը, — երէկ գիշեր սարէն վարդապետն ու տղաքը վար իջան։ Երթանք, մէկ անոնց հետ խօսինք

Իրօք, Ռէսի ընդարձակ սաքուի շուրջ շարուած էին ընթերցողին վաղածանօթ Ծուռ վարդապետը ու ընկերները։ Ռէսի հետ ներս մտնողները բարեւեցին ու պատի տակ շարուեցան կարգով։

Գիւղացիներու անակնկալ ըմբոստութիւնը կատղեցուց Ռաշիդ Բէկը։ Ցաջորդ առտու իր զօլամներէն հինգը ուղարկեց, որպէսզի բռնութեամբ գիւղացիները իրենց աշխատանքէն պոկեն ու բերեն իրեն արտերը քաղելու։ Զօլամները մահակներով զինուած, իջան Հայոց արտերը, ու պատահած գիւղացիները ծեծելով սկսան մէկտեղել։ Արտէ արտ հաւաբի ձայնը հասաւ մինչեւ հեռաւոր շըջանները, կիներ ու տարէց մարդիկ աշխատանքնին ձգած՝ աճապարեցին գիւղ հասնիլ։ Երիտասարդները նախ տատամսոտ, ապա վճռական քայլերով մօտեցան Բէկի զօլամներուն, որոնք քանի չափ գիւղացիներ հաւաքած, ծեծելով կը քշէին դէպի Պիփէրան, Բէկի գիւղը։ Երկու կողմէն խօսքէն հրմշտուքի անցան, մէկ ալ զօլամներու մահակները սկսան ճօճել օդի մէջ։

Ծխածնցի երիտասարդները աւելի մօտեցան զօլամներուն ու երբ մէկերկու մահակի հարուած ստացան, յարձակեցան զօլամներուն վրայ, խըլեցին մահակները ու այս անգամ զօլամներն էին որ կ'աշխատէին տեղացող հարուածներէն ողջ ազատել իրենց գլուխները։ Զօլամներէն Ալի անուն երիտասարդ մը, որ Ռաշիդ Բէկի աջ բազուկը կը համարուէր, գըլխուն երկու մահակի հարուած ընդունելով՝ արիւնլուայ վիճակի մէջ երկնցաւ առուի մօտ, մինչ զօլամներէն մէկը բազմութիւնը ճեղքելով փախաւ, Բէկին հաւար հասցնելու։

(Շար․) ՄԱԼԽԱՍ

ՎՐԻՊԱԿ․— Դաշնակահարուհի Օր․ Զառափեանի ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԱԼԻՔՆԵՐ յօդուածին մէջ (ՅԱՌԱՋ, 7 Օգոստոս) գրպղուած էր կարդալ «դըլուեւուած էր», բարձրութիւն կարդալ «բերկրութիւն», հնարամտութիւն կարդալ «հնարաւորութիւն»։

Իրաքի եւ Անգլիոյ զինակցութեան:

Պէքիր Սըտքը սպայակոյտի անդամ եղած էր Թրքական բանակին մէջ, 18 տարեկանին, երբ Իրաք Թրքական լուծին տակ էր: Հաչակ հանեց Տարտանէլի կռիւներուն մէջ, մեծ պատերազմի ընթացքին եւ Իրաքի նորակազմ բանակին միացաւ 1921ին: Այնուհետեւ արագօրէն բարձրացաւ, գլխաւորաբար շնորհիւ իր զինուորական անողոք խստութեան, որ աչքի զարկաւ մանաւանդ Ասորիներու ըմբոստութիւնը զսպած ատեն (1933), երբ աւելի քան 500 Ասորիներ ջարդուեցան: Պետական հարուածէն վերջը — տասը ամիս առաջ — դարձաւ ազգային հերոս մը, եւ Թագաւորը մասնաւոր պատիւներ շռայլեց իրեն: Այդ առթիւ էր որ նշանակուեցաւ միայուն նախագահ ընդհ. սպայակոյտի, եւ անմիջապէս ձեռնարկեց ազգ. պաշտպանութեան զօրացման, օդի թէ ցամաքի վրայ:

Չին-Ճափոնական պատերազմը

Ճափոն եւ Չինաստան շօգեկինը յառաջ կը տանին զինուորական պատրաստութիւնները, վճռական ճակատամարտի մը բռնուելու համար: Հինգշաբթի օր 30 ճափոնական օդանաւեր դիրք բռնեցին Շանկայի առջեւ: Արդէն իսկ պաշարման վիճակ հռչակուած է քաղաքին մէջ: Օտարականներն ալ զէնքի տակ հրաւիրուած են իբրեւ կամաւորներ: Բոլոր օտար ուժերու հրամանատարները խորհրդակցութիւններ կը կատարեն, ձեռք առնուելիք միջոցներու մասին:

Վերջին լուրերու համաձայն, ամէն բան կախում ունի Ճափոնի նախարարական խորհուրդին տալիք որոշումէն: Պատերազմական նախարարը արտակարգ նիստի հրաւիրեց հրամանատարները: Միեւնոյն ատեն, Չինաստանի կեդր. կառավարութիւնը Շանկայ ղրկած է զօրաբաժին մը: Ճափոնցիները հրամայեցին իրենց հպատակներուն քաշուիլ միջազգային Թաղամասէն եւ համախմբուիլ ճափոնական վարժարանին շուրջը: Միեւնոյն ատեն չինացի բանուորներ եւ սպիտակ Ռուսեր վարձեցին, Շանկայի ծոցը մաքրելու եւ օդակայանի մը վերածելու համար:

Հինգշաբթի օր նոր կռիւներ տեղի ունեցան Նանքէուի շուրջը եւ ուրիշ վայրերու մէջ: Չինացիները վճռած են յուսահատական դիմադրութիւն մը փորձել Շանկայի մէջ: Օտարականները սկսած են փախչիլ:

Մարաջախտ Չանկ Քայ Շէկ, Չինաստանի վարչապետը, կը պատրաստուի ճակատ ղրկել ամէնէն ընտիր բանակը: «Չինաստանի համբերութիւնը սպառած է», կ'ըսէ պաշտօնական դեկոյց մը: «Ուրիշ ելք չունինք եթէ ոչ զինեալ դիմադրութիւն, պաշտպանելու համար ազգային հողը: Ճափոն բռնաբարած է Չինաստանի հողային եւ վարչական ամբողջութիւնը, յետագայ բոլոր դէպքերուն պատասխանատուութիւնը կ'իյնայ իր վրայ»:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ մէջ քննութիւնները կը շարունակուին, ամբողջովին երեւան հանելու համար այն ցանցը որ բաց կամ ծածկագիր հեռագիրներ բռնելով, կը հաղորդէր Սպանիոյ ապստամբներուն: Առջի օր ձերբակալուեցան Թղթատարական պաշտօնէական երկու մեղսակիցները, ինչպէս եւ Սպանիացի մը, որ լրտեսութեան բուն կազմակերպիչը կը համարուի:

ԲԵՒԵՌԱՅԻՆ ԵՐՐՈՐԴ ԹՌԻՉՔ մը կատարելու ձեռնարկեց խորհրդային օդաչու մը, Լեվանեւսկի, 35 տարեկան, Մոսկուայէն ճամբայ ելլելով հինգշաբթի առտու ժամը 6ին: Իրեն կ'ընկերանան հինգ հոգի:

ՊԷՅՐՈՒԹԷՆ կը հեռագրեն թէ մարդպանութեան փոխանորդը եւ քաղաքական դիւանապետը օգոստոս 11ին Վերին Ճէզիրէ գացին օդանաւով, տեղւոյն վրայ ուսումնասիրելու համար վերջին դէպքերը եւ ընդհանուր կացութիւնը: Մեքենաշարժ ջոկատ մը ղրկուած է խռովեալ շրջանը, բարեկարգութիւնը վերահաստատելու համար: Խռովարարները հեռացած են: Նոր զօրախումբեր ղրկուած են Պէյրութի սպայակոյտին կողմէ:

ՊԱՅԾԱՌԱԳ ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ

—.—

Շավիլի եւ Շրջակայից եկեղեցական վարչութիւնը ի գիտութիւն յարգոյ ժողովրդեան կը յայտարարէ թէ՝ այս կիրակի, վեր. Ս. Աստուածածնայ տաղաւարին առթիւ Ս. Լուսաւորիչ մատրան մէջ հոգեւոր հովիւ Հմայեակ վրդ. Պաղտասարեան պատարագ պիտի մատուցանէ եւ քարոզութեամբ պիտի մխիթարէ հաւատացեալները:

Այս առթիւ պիտի կատարուին նաեւ՝ խաղողի օրհնութեան եւ խաչհանգիստի արարողութիւնները:

Եկեղ. երգեցողութիւնները պիտի կատարուին ղեկավարութեամբ դպրապետ Պ. Բագոյեանի եւ մասնակցութեամբ տեղական ուժերու:

Սկիզբ ժամերգ. 8, Ս. Պատարագ 10.30 երկուշաբթի Մեռելոց, սկիզբն ժամերգ. 8.30, Ս. Պատարագ 10,

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆի «Արծիւ» ենթակոմիտէի ժողովը, այսօր, Շաբաթ, երեկոյեան ժամը 8.30ին Ակումբին մէջ:

ՓԱՐԻԶԻ ԵԳԻՊՏԱՑԻ կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները 17 Օգոստոս, երեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին 6, Ավընիւ Իթալիի սրճարանին վերնայարկը:

ՕՐԱԿԱՐԳ՝ Երջ. ժողովի օրակարգի քննութիւն:

ԻՍԻ ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈյի «Զաւարեան» կոմիտէի «Վռամեան», «Մուրատ» եւ «Մջօ» խումբերու ժողովը 14 Օգոստոս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Նոր Ակումբին մէջ: Օրակարգ՝ Երջ. ժողովի օրակարգի հարցերու քննութիւն:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները. 14 Օգոստոս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ծանօթ հաւաքատեղին:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Իշխան» խումբի ժողովը 14 Օգոստ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին:

ԱՎԻՆԵՈՆԻ «Մուրատ» խումբի ընդհ. ժողովը 14 Օգոստոս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին ընկ. Քաջին Մատթեանի բնակարանը:

Կարեւոր օրակարգ: Ներկայանալ անդամատետրով:

ՎԱԼԱՆՍի ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 14 Օգոստ., Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Հ. Յ. Դ. Սիամանթօ ակումբին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Թորոս» ենթակոմիտէի եւ «Քրիստափոր» խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը 16 Օգոստոս, Երկուշաբթի երեկոյ ժամը 9ին «Շահրիկեան» սրահին մէջ, 5 Բիւ տը լ'Էքլիզ, Մարսէյլ:

Օրակարգ՝ շարունակութիւն նախորդ ժողովի:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «ԴՐՕՇԱԿ» ԳՐԱԴԱՐԱՆԻՆ ԿՈՂՄԷ

15 Օգոստոս կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն Մէօտոնի անտառը, պաղ աղբիւրին մօտ (Tapis Vertի կից):

Բանախօսութիւն, երգ, պար, արտասանութիւն եւայլն:

Ճաշ՝ ղեկավարութեամբ Պ. Սարգիս Հայկազեանի:

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Մէրի տ'Իսիէն առնել I. N. C, Թաքսիները եւ իջնել Tapis Vert:

ԴԱՇՏԱՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ց. Հ. Կ. ԽԱՉԻ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

15 Օգոստոս, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 7.30էն մինչեւ երեկոյեան ժամը 8ը, ՊԸՆՈՒԱյի ՓԻՐԱՄԻՏ անտառը: Անձրեւի պարագային սպասարան ապահովուած է:

Նուագ, արտասանութիւն, երգ, հայկական եւ Եւրոպ պարեր:

Բացի խմիչքէն ճաշը միասին բերել:

Ձրի պիւֆէ մատչելի գիներով:

Օթօքար 6 50 ֆրանք, մինչեւ 6 տարեկան փոքրիկները ձրի:

Հաւաքատեղի՝ 29 bis, rue Etienne Dolet, Alfortville.

Մեկնում՝ մէկ անգամէն ժամը 7ին: Որիկուան վերադարձ՝ 7ին եւ 8ին:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած Ց. կարմիր Խաչի Վալանսի Մասնաճիւղին կողմէ:

15 Օգոստոս, ՍԷՆ ՓԵՐԷի անտառին մէջ

Երգ, պար, Նուագ, բանախօսութիւն

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԱՆԻԷՌ ՊՈՒԱ ՔՈԼՈՆՊԻ Հ. Յ. Դ. «ԱՐԱՄ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻՆ ԿՈՂՄԷ

Սեպտեմբեր 5ին

Նկատի ունենալ այդ թուականը:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ ՌԱԶՄԻԿ — ԹԻՒ 1

ԷՋԵՐ ՄԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

ԵՐԿՈՒՏԱՐԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ

ՀԱՅ. ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(Հրատ. Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան, Փարիզ)

Մեր մօտիկ անցեալի զէնքերու պատմութիւնը: Մօտ 300 էջնոց մաքուր թուղթի վրայ, պատկերազարդ, գեղեցիկ հրատարակութիւնմը

Գինը՝ Ֆրանսա, Լիբանան, Սուրիա եւ Պալքաններ	10 Ֆր.
Միւս երկիրներ	15 Ֆր.

Դիմել՝ ՖՐԱՆՍԱ, R. Papazian 163 Avenue Jean Jaurès. Paris.

ՌՈՒՄԱՆԻԱ O. Sahaguian. 29 Atelerilor, Constantza (Roumanie)

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ «Մասիս» հրատարակչական B. P. 444, Sofia (Bulgarie)

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ «Նոր Օր»ի խմբագրատուն 20 A, Rue Vouli. Athènes (Grèce)

ԻՐԱՔ Գ. Սիւրմէեան, New Street, Bagdad (Iraq):

ՀԱՐԱՒ ԱՄԵՐԻԿԱ «Արմենիա»յի խմբագրատուն, San Salvador 4625 Buenos-Aires (Argentine):

Գրատուն Հրանտ-Սամուէլ, 51, Rue Monsieur Le Prince. Paris որուն կրնան դիմել բոլոր այն վայրերէն, որոնց առանձին հասցէ չէ տուած,

---

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (4)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐՇԱՒՈՒԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԷՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» • ««««

— Այո, շատ անգամ անխոհեմ փորձեցանք ... ասաց մի այլ սպայ:

— Անցեալը ուղղել չենք կարող, խօսենք ներկայի վրայ, նկատեց բերդապահը, որ նախագահում էր խորհրդին, եւ զինուորական օրէնքի համեմատ, պաշարման ժամանակ՝ էր բոլորի բարձրագոյն հրամանատարը, խիստ ընդարձակ իրաւունքներով:

— Անձնատուր չենք լինի, քանի դեռ կենդանի ենք, կրկնեց նա իր առաջին խօսքը:

— Եթէ դրսից մեզ օգնութիւն չը հասնի, կորած ենք, պատասխանեց մի խան, որ Թուրք կամաւորների գլխաւորն էր:

— Օգնութիւն սպասելու զօրութիւն չէ մնացել, խօսեց մի բէկ, — իմ կարծիքով պէտք է բաց անել բերդի դռները, պատռել մեզ շրջապատող թշնամու շղթան եւ անց կենալ. կա՛մ կը յաջողուի ազատուել, կամ կ'ընկնենք թշնամու ձեռքը:

— Վերջինը աւելի հաւանական է, պատասխանեց հայ կամաւորների գլխաւորը, — բայց հետեւանքը սարսափելի կը լինի: Այս բերդը այժմ, դոնէ որպէս պատնէշ, պահում է սոման ցի զօրքերի առաջ գնալը. երբ սրան կորցնենք, այն ժամանակ բաց կ'անենք Սմայիլ փաշայի բաշիբօզուքների ճանապարհը, եւ նրանք մի քանի օրուայ մէջ անարգել կերպով կը տիրեն Երեւանը, Նախիջեւանը եւ գուցէ շատ հեռու կը գնան: Տեղային մահմեդականութիւնը, որքան ինձ յայտնի է, անհամբեր սպասում է այդ ինքնակոչ հիւրերին. իսկ քրիստոնեայ Հայերի ձեռքում զէնք չկայ: Մեր երկիրը պահպանելու համար խիստ աննշան թւով զօրք է թողուած, որովհետեւ մեր գլխաւոր ուժերը այժմ կեդրոնացած են Ղարսի մօտակայքում: Մինչեւ նրանց հասնելը, սոմանցիք ամէն ինչ ոչնչացրած կը լինեն:

Հայ ատրճանաւորի խօսքերը գրգռեցին Թուրք խանի բարկութիւնը, եւ նա խօսեց խռովուած կերպով.

— Դուք մահմետականների մասին կասկած էք յայտնում:

— Իմ կասկածը անտեղի չէ, որովհետեւ ինձ յայտնի են փաստերը որ հաստատում են ասածը: Հէնց այս բօլէխս մեզ պաշարող Քրտերի թւում գտնւում են շատ Զիլանցիներ, որոնք պատերազմից առաջ Ռուսաց հպատակներ էին: Իսկ Նախիջեւանի կողմերում մի ցնորուած մոլլա ամէն գիշեր երազներ է տեսնում թէ շուտով Իսլամը կը տիրէ այս երկրին:

Նախագահը դադարեցրեց վիճաբանութիւնը ասելով.

— Պէտք է սպասել եւ մինչեւ վերջին շունչը դիմադրել: Ես յուսով եմ, որ շուտով օգնութիւն կը ստանանք: Զօրավար Տէր Ղուկասովը շատ հեռու չէ մեզանից: Նա հէնց որ իմացաւ մեր դրութիւնը, կը շտապէ Բայազէդը ազատելու: Միայն պէտք է շուտով նրան իմաց տալ:

— Ի՞նչ միջոցով, հարցրին նրանից:

— Նամակով, պատասխանեց նա:

— Ո՞վ կը տանի:

— Կարծեմ, մեր այսքան բազմութեան մէջ կը գտնուի մի սիրտ ունեցող տղամարդ:

— Դիցուք թէ գտնուեցաւ, բայց ի՞նչպէս կարող է անցկենալ. թշնամին մեր բոլոր կողմերը բռնել է:

— Կը փորձենք:

Խորհուրդը վճռեց նամակ գրել Տէր Ղուկասովին, եւ քառորդ ժամից յետոյ բերդապահը, պատրաստ նամակը ձեռին, միւսների հետ դուրս եկաւ խորհրդարանից:

Թմբուկի թեթեւ ձայնը հաւաքեց զինուորներին հրապարակի վրայ: Բերդապահը բարձր ձայնով խօսեց.

— Տղերք, ձեզ յայտնի է մեր դրութիւնը, այդ մասին խօսքը աւելորդ է: Այժմ մեր յոյսը մնացել է Աստուծոյ վրայ եւ նրա յաջողութեամբ դրսից գալիք օգնութեան վրայ: Եթէ օգնութիւնը ուշացաւ, մենք կորած ենք: Ուրեմն պէտք է շտապենք մեր վիճակի մասին շուտով իմաց տալ, ուր որ հարկն է: Ահա այդ նամակը պէտք է հասցնել զօրավար Տէր Ղուկասովին, որը մեզանից շատ հեռու չէ գտնւում: Նա այդ նամակը ստացածին պէս, կը շտապէ մեզ ազատելու: Հիմա ո՞վ կը լինի ձեզանից այն քաջը, որ յանձն կ'առնէ կատարել այդ մեծ ծառայութիւնը, — թող մօտենայ եւ ընդունէ նամակը: Ես խոստանում եմ, որ նա կը ստանայ մի այնպիսի պարգեւ, որ վայել է մի անձնազոհ տղամարդի, որ այսքան բազմութեան ազատութեան պատճառ է լինելու: — Թող ձայն տայ, ով որ ցանկանում է տանել նամակը:

Տիրեց ընդհանուր լռութիւն եւ բազմութեան միջից ոչ մի ձայն լսելի եղաւ:

— Կրկնում եմ, շարունակեց բերդապահը աւելի զգալի ձայնով, — որ այս նամակի հետ կապուած է մեր ամէնքի փրկութիւնը. ո՞վ է ցանկանում վայելել այդ փառքը եւ մեր բոլորի ազատիչը լինել:

Դարձեալ ոչ մի ձայն լսելի չեղաւ:

— Միթէ ձեր մէջ չկա՞յ սիրտ ունեցող մի տղամարդ, կոչեց նա դողդոջուն ձայնով. — ո՞վ է յանձն առնում տանել նամակը:

— Ես, լսելի եղաւ բազմութեան միջից մի ձայն, եւ մի հայ երիտասարդ մօտեցաւ, ընդունեց նամակը:

Այդ երիտասարդը Վարդանն էր(*)

ՐԱՖՖԻ

(*) Երիտասարդի անունը Սամսոն էր բայց, ես իմ վէպի հերոսից առնեցի մի առանձին տիպ. դրանով բ... եւ փոքր ինչ շեղուեցայ պատմական ճշդութիւնից, բայց թող ներուի ինձ երէ ես իսկութիւնը մասնաւորապէս զոհել իմ բանաստեղծական ազատութեան:

(Շար.)

Ց. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի տարեկան վիճակախաղէն շահած են հետեւեալ թիւերը.— 579, 29, 542, 54, 157, 51, 35, 640, 227, 919, 521, 585, 632, 537, 509, 249, 124, 337, 76, 920, 714, 396, 677, 126, 333:

Շահողներէն կը խնդրուի դիմել Տիկ. Թորոսեանի 26, Ռիւ տ' Անկէն, Փարիզ (2) ստանալու համար իրերը:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

Le Gérant : H. STEPHAN

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 15 ՕԳՈՍՏՈՍ
DIMANCHE 15 AOUT 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3499

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Գին 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԴԻՄԱԿԸ ՎԱՐ ԱՌՆԵԼԷ ՎԵՐՋ...

Մենք Ռամկավարներու կամ Հնչակեաններու վկայութեան պէտք չունէինք, ճանչնալու համար Հօկը՝ իր բուն կերպարանքով։ Առանց դիմակի եւ սնգոյրի։

Քառակուսի գլուխներ կրնան ասնքալ,— «Հօկը Ս. Հայկ. Ս. Հանր. եւ արտասահմանի հայ ժողովուրդին միջեւ ձգուած կամուրջն է, որուն վրայէն է որ պիտի անցնին բոլոր ճշմարիտ հայրենասէրները» ...

Կամուրջ, այո, անկախ կամուրջ մը կիրքի եւ կեղծիքի, որուն վրայ իրար կը հրմշտկեն հասարակ բախտախնդիրներ եւ փարախէ փարախ նետուած դիմակաւորներ, իրենց ճամբուն վրայ տրորելով բարեմիտներու փոքրամասնութիւնը։

Կամուրջ մը խարխուլ եւ լպրծուն, որ գիծ կը փոխէ 1924էն ի վեր, սիրտ գրաւելու համար։

Մենք հայրենիքի օգնութեան մարմին մը ունէինք արդէն, Հօմը,— հարազատ, ներկայացուցչական եւ արդիւնաշատ։

Հիմնուած՝ Պոլսոյ մէջ, մասնակցութեամբ գաղութին բոլոր հոսանքներուն եւ խաւերուն, Հօմի ղեկավարութիւնը մէկ օր իսկ միտքէն չանցուց քաղաքականութիւն խաղալ, դիրք ճշդել օրուան իշխանութեան կամ ժողովուրդի այս ու այն հատուածին դէմ։

Ան երբեք չվիճանեցաւ աճուրդի հանել հայրենիքի սէրը, «բարեկամ» եւ «թշնամի» ճակատներու բաժնելով ճղակտոր ժողովուրդի մը վերջին մնացորդը։

Ան պայքար չբացաւ ազգ. մշակոյթի եւ կրթական զանազան հաստատութեանց դէմ, թութակաբար սահմանէն ասդին փոխադրելով Կովկասի մէջ իսկ չմարսուած գիտելիքներ։

Կա՞ր որ եւ է հիմնական պատճառ, Հօմը Հօկի վերածելու, երբ մէջտեղն էին գործ ու ծրագիր, նոյն ինքն Երեւանի առաջին պատուիրակներուն գնահատութեան արժանացած (Յովհ. Թումանեան, Ե. Թադէոսեան եւն.)։

Այն ատեն, բարեմիտներ չհասկցան խաղը, կարծելով թէ պարզապէս անունի փոփոխութիւն մըն էր որ կը կատարուէր, ընդառաջ երթալու համար նորահաս իշխանութեան թելադրութեանց։

Մանաւանդ որ, կնքահայրութիւնը սիրայօժար յանձն առած էին ռամկավարները, տեղ - տեղ ալ՝ հնչակեանները։

Ճիշդ կը խօսի Փարիզի ռամկավար պաշտօնաթերթը.

— «Հօկը իր ծննդեան խանձարուրէն, մեր թեւերուն մէջ առած, մենք յանձնարարեցինք հայ ժողովուրդին, իբրեւ յոյս մը հայրենիքի վերաշինութեան»։

Արդարեւ, իրենց գործիչներէն մէկուն յանձներ էին Հօմը քանդելու եւ Հօկեր թխելու անփառունակ պաշտօնը։ Եւ դպիրը յաջողութեամբ գլուխ հանեց իր «միսիա»ն, որ ամէն բանէ առաջ կը ձգտէր ոչ թէ հայրենիքին օգնելու, այլ ... Դաշնակցութիւնը ասպարէզէն քշելու։

Իբրեւ հետեւանք այդ «չինարար» աշխատանքին, ցրեցին տեղ որոմ ցանուեցաւ բոլոր գաղութներուն մէջ, սիրտերը պղտորեցան, կիրքերը լարուեցան, եւ ճակատ ճակատի դէմ յարդարուեցաւ, ամէնէն համեստ կայանին մէջ։

Այդ օրէն ծաղկեցաւ սա մակաբոյծ բոյսն ալ — «Հայաստանասէր», որ շատ կը յիշեցնէ ծախու սէրերը։

Այդ օրէն ասդին էր որ, կուսակցական մթնոլորտն ալ թանձրացաւ եւ թունաւորուեցաւ, դարձաւ անշնչելի, յանգելով մինչեւ եղբայրասպանութեան։

×

Անհրաժեշտ էր հարեւանցի յիշել այս պարագաները, հիմա որ սթափումի, գոնէ վերադնահատման փորձեր կը կատարուին մասնաւորապէս ռամկավար մամուլին մէջ։

Իսկ եւ իսկ ահազանգ մըն է որ կը հնչեցնեն անոնք, ռամկավարները, յաճախ դերադնահատելով Հօկին ներքին արժէքն ու դերը։ Իրենց Փարիզի օրկանը նոյն իսկ սեւ հեռանկար մը կը պարզէ վաղուան համար, ազդարարելով թէ Հօկը փորձանք պիտի դառնայ օր մը, իր բոլշեւիկեան գործունէութեամբ,— «Հօկը իր ապրած երկիրներու ներքին եւ արտաքին քաղաքականութեան միջամուխ կ՚ըլլայ»։

Ռամկավարներու վերադնահատման փորձին մէջ, մեզի համար ամէնէն կարեւոր պարագան այն է որ, կնքահայրը ուրանալով, մինչեւ իսկ անիծելով իր սանը, կը ձգտի ելք մը գտնել, Հայաստանի եւ գաղութներու ինքնապաշտպանութեան համար։

Տակաւին կանուխ է, գաղափար կազմելու համար այդ փորձի մասին։ Կնքահայրը առ այժմ գրաղած է Հօկ — սանին, «այդ այլասերած չափահասին դէմքին ապիտակ դիմակը մեր ձեռքովը վար առնելու եւ հասարակ գեղծարարի մը պէս մամուլի պահականոցը առաջնորդելու»։

Արդ, այս պարտականութիւնը եթէ պիտի սահմանափակուի «մերկացում»ով,— չի կրնար շօշափելի արդիւնքի մը յանգիլ, առաջադրուած նպատակին համար։

Դիմակ պատռելը՝ առաջին քայլն է։ Հարկ է մտածել երկրորդի, երրորդի, հինգերորդի մասին, եթէ կ՚ուզենք սահմանափակել այն չարիքները, որ արդէն կը պղտորեն 15 տարիէ ի վեր, եւ մանաւանդ պատրաստուիլ վաղուան համար։

Աւելի բաց խօսելով, հարկ է վերադնահատման ենթարկել, նաեւ, այն գիտելիքները որ վարագոյր քաշած են աչքերու, թէ Հայաստանի եւ թէ գաղութներու կացութեան հանդէպ։

Մենք շատ ըսելիք չունինք այս մասին։ Մեր կարծիքով, հորիզոնը աւելի կը պայծառանայ, եթէ ուրիշ կարգ մը նախապաշարումներ ալ փարատին, հոգ չէ թէ առանց դիմակներ պատռելու։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐ ԴԷՊՔԵՐ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

»»»» • ««««

Ֆրանսական զօրքը օգնութեան կը հասնի

«Թայմզ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Պէյրութէն, օգոստ. 12 թուականով.—

Քրտական յարձակում մը կատարուեցաւ Ամուտա կոչուած քրիստոնեայ գիւղին վրայ, Գամըշլըէն 40 մղոն հեռու։ Կ՚ըսուի թէ բաւական թիւով մարդիկ սպաննուած կամ վիրաւորուած են երկու կողմէն։ Բարեկարգութիւնը վերահաստատուեցաւ ֆրանսական զօրքին եւ օդանաւերու միջոցաւ։

Անտիոքի մէջ ալ դէպքեր պատահած են Արաբներու եւ Թուրքերու միջեւ։ Մէկ հոգի սպաննուած եւ շատեր վիրաւորուած են։ Այստեղ ալ բարեկարգութիւնը վերահաստատուած է ֆրանսական զօրքին միջոցաւ։ Նոր դէպքերէ կը վախցուի։

** Պէյրութէն կը հեռագրեն «Թան»ի (12 օգոստ.) — Վերին Ճէզիրէի կացութեան մասին արագ քննութիւն մը կատարելէ վերջ, մարզպանին փոխանորդը Պէյրութ վերադարձաւ, անհրաժեշտ հրահանգները տալով ձեռք առնըւելիք միջոցներու մասին։ Այս առթիւ հաստատեց թէ խնդիրը շատ բարդ հանգամանք ունի։ Դամասկոսի մէջ կազմուած յանձնաժողովը կը շարունակէ իր աշխատանքները, շրջանին վարչական վերակազմութեան համար։ Յանձնաժողովը հաստատած է թէ բացարձակապէս անհրաժեշտ է աւելի ազդու պաշտպանութիւն մը ապահովել Ճէզիրէի փոքրամասնութեանց, խռովարար տարրերու դէմ։ Ամուդայի շրջանին մէջ, յարձակողներու մեկնումէն վերջը, քրիստոնեաները կը վերադառնան տակաւին բնակելի տուները։ Զինուորական օդանաւերը կը շարունակեն իրենց հետազօտութիւնները։ Զինուորներ կը հսկեն բարեկարգութեան։

Ո՞վ սպաննեց Իրաքի սպարապետը

Երէկ հաղորդած էինք Իրաքի անպաշտօն բայց իրական դիկտատորին՝ Պէքիր Սըտքը պէյի սպանութիւնը՝ զինուորի մը կողմէ, ճիշդ այն պահուն երբ Մուսուլէն Թուրքիա պիտի անցնէր, ռազմափորձերուն ներկայ ըլլալու համար։ Իրեն հետ սպաննուած էր նաեւ օդանաւային ուժերու հրամանատարը, հազարապետ Մուհամմէտ Ալի Ճէվատ։

Նոր տեղեկութեանց համաձայն, ահաբեկիչը մէկ ազգականն է Ճաֆէր փաշայի, որ ազգ. պաշտպանութեան նախարար էր նախորդ դահլիճին մէջ եւ որ սպաննուեցաւ սպայի մը կողմէ, անցեալ տարի հոկտեմբերին, երբ թագաւորին մէկ նամակը կը տանէր Պէքիր Սըտքըի։

Մուսուլէն կը հեռագրեն թէ կարգ մը սպաներ անհետացած են։ Կը կարծուի թէ Պէքիր Սըտքըի սպանութեան պատասխանատուներն են։

Թրքական ռազմափորձերուն մասնակցելու համար նոր պատուիրակութիւն մը ճամբայ ելաւ, նախագահութեամբ Հիւսէյին Ֆէվզի փաշայի։ Պատուիրակութիւնը սուրիական հողէն անցաւ զինուորական պաշտպանութեամբ։ Հալէպի կայարանը հսկողութեան տակ առնուած էր եւ հասարակութեան մուտքը արգիլուած։

** Սպանութեան լուրը ամէնէն առաջ թագաւորին եւ բարձր պաշտօնատարներու հաղորդուեցաւ գիշերանց։ Յաջորդ առտու, 12 օգոստ. Պաղտատի բնակիչները տեսան որ երկ - երկու զինեալ ոստիկաններ դիրք բռնած են իւրաքանչիւր փողոցի ծայրը։ Ժամը 10ին կառավարութիւնը կարճ զեկոյց մը հրատարակեց, ծանուցանելով դէպքը։ Սպանեալներուն մարմինները Մուսուլէն Պաղտատ փոխադրուեցան օդանաւով եւ անմիջապէս կատարուեցաւ յուղարկաւորութիւնը։ 19 թնդանօթ արձակուեցաւ, երբ դագաղները գերեզման կ՚իջեցնէին։ Պաղտատ հանդարտ էր եւ բոլոր խանութները կը բանէին սովորականին պէս։

Սպանիչը կուսակից էր Թուրքիոյ զինակցութեան

«Թայմզ» խմբագրական մը նուիրելով այս դէպքին, կ՚ըսէ թէ «մարդասպանը սպաննուեցաւ»։ Ահա գլխաւոր մասերը.

— «Տասը ամիս առաջ, զօր. Պէքիր Սըտքը իշխանութիւնը կը գրաւէր, դաւադրաբար սպաննելէ վերջ ազգ. պաշտպանութեան նախարարը, զօր. Ճաֆէր Ալ Ասքարի։ Այդ օրէն ի վեր նոր բռնութիւններ բարդուեցան իր կատարած բռնութեանց վրայ։ Ըմբոստ ցեղախումբերը կոտորուեցան միեւնոյն վճռականութեամբ, եթէ ոչ նոյն աստիճանով, որով խողխողած էր Մուսուլի անճար Ասորիները, 1933ին։ Եւ ահա մարդասպանը ինքն ալ կը սպաննուի։ «Տակաւին յայտնի չէ թէ իր բազմաթիւ թշնամիներու որ խումբին կը պատկանի այն զինուորը որ սպաննեց դիկտատորը։ Թերեւս անձնական վրէժի հետեւանք է սպանութիւնը։ Բայց ստոյգ է որ հետզհետէ աւելի կը լարուի Իրաքի ներքին կացութիւնը։ Շատ մը Արաբներ կը վախնային թէ Պէքիր Սըտքը երկիրը կ՚առաջնորդէր դէպի աւելի սերտ զինակցութիւն մը Թուրքիոյ հետ, որ երբեմն տէրն էր Իրաքի։ Միւս կողմէ, շատեր ալ մտահոգութեամբ կը դիտէին Իրաքի կառավարութեան միջամտութիւնը Պաղեստինի վէճին մէջ։ Վերջապէս շատ մը ցեղախումբեր խլրտումներ կը յայտնէին, պարտաւորիչ զինուորութեան ծառայման հետեւանքով։

Չինաճապոնական պատերազմը կը սաստկանայ

»»»» • ««««

ՇԱՆԿԱՅ ԲՈՑԵՐՈՒ ՄԷՋ.— ՌՈՒՄԲ ԿԸ ՏԵՂԱՅ ԱՄԷՆ ԿՈՂՄ

Չինեւճապոնական թշնամութիւնները ծաւալեցան մէկ օրէն միւսը եւ հետզհետէ կը վերածուին արիւնալի ճակատամարտներու։ Ճափոնական հրետանին եւ մարտանաւերը ուրբաթ օր ժամերով ռմբակոծեցին Շանկայը եւ շրջակաները։ Չինացիները պատասխանեցին ռմբակոծելով կարգ մը ճափոնական դիրքեր։ Յետոյ ընկղմեցին երկու մեծ նաւեր եւ շատ մը մակոյկներ որոնք կրակին կը փոխադրէին։

Չինացիները միջազգային թաղամասը ապաստանեցան, ռմբակոծութեան հետեւանքով։ Շանկայի չինական մասը կատարեալ խարոյկի մը վերածուած էր։ Ռմբակոծութենէն վերջ, ճափոնական հետեւակազօրքը յարձակողական ձեռնարկեց հրասայլերով եւ հրասանդներով։ Կատաղի կռիւներ տեղի ունեցան քաղաքին փողոցներուն մէջ, մինչ բոցերը կը տարածուէին ամէն կողմ։

Չինացիները նահանջելէ առաջ ուժանակով օդը հանեցին կամուրջները։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

Ո՞Վ ԾԱԽԵՑ, ԻՆՉՈ՞Ւ ԾԱԽԵՑ

—o—

Սեւ լուր մը Լոնտոնէն։ Այնքան չարաշուք, որ հոգիս կ՚ըմբոստանայ եւ չեմ ուզեր հաւատալ։

Հայ գրոց - բրոց մը Լոնտոնի մէկ փողոցէն անցած ատեն, կը հանդիպի խանութպանի մը որ հին գիրքեր կը ծախէր։

Ակնարկ մը աջ - ձախ, եւ ի՞նչ տեսնէ,— բազմաթիւ հայերէն կամ հայագիտական գիրքեր, մաքուր, ընտիր կազմով եւ հետեւեալ մակագրութեամբ,— A. R.։ Գիներն ալ՝ առասպելական,— մէկ - երկու փէննի։

Գրոց - բրոցը կը հասկնայ գաղտնիքը եւ իսկոյն սակարկութեան կը նստի մարդուն հետ, հատը մէկ փէննիէն գնելու համար եղած - չեղածը։ Եւ դրամ ճարելով կը գնէ։

Մարդը ամէն բան ասդին - անդին նետած, հաւանաբար կշռելով պիտի ծախէր, իբրեւ հասարակ թուղթ։

Աշխարհահռչակ Շէյքսփիրներու, Սքօթներու, Շէլլիներու կամ Լորտ Պայրըններու հաստափոր եւ փառակազմ հատորներուն քով ի՞նչ կ՚արժէին այս օտարալեզու հրատարակութիւնները ...

Իրապէս չեմ գիտեր թէ այդ «օտար» գիրքերէն քանի՞ հատոր ունէր մարդը եւ իր հայ յաճախորդը կրցա՞ւ տունն տանիլ բոլորն ալ։

Պատմութիւնը կ՚ըսէ թէ այսպէս իբրեւ հին հագուստ կամ կարասի ծախու հանուած գիրքերը ողբացեալ Արամ Րաֆֆիի կը պատկանէին։

Ինչպէս կը վկայեն, Րաֆֆիի կրտսեր որդին ունէր ընտիր գրադարան մը,— հայերէն, հայագիտական, Հայաստանի, Կովկասի, Թուրքիոյ, ամբողջ մօտաւոր Արեւելքի վերաբերեալ հրատարակութիւններ։ Բոլորն ալ խնամով պահուած, կազմուած, դասաւորուած։

Ո՞վ կրնա՞յ ծախած ըլլալ այսպէս խայտառակօրէն, ուէ՞ հնավաճառի։

Անշուշտ ժառանգորդը։

Ո՞վ է ժառանգորդը։

Արամ Րաֆֆի ամուսնացած չէր։ Մայրն ալ մեռաւ, ողջ կը մնայ միայն երէց եղբայրը, Արշակ Րաֆֆի։

Ուրեմն՝ Րաֆֆիի անդրանիկ որդին օրին մէկը թանկագին գրադարանը թափեց տախտակամածին վրայ, կանչեց հնավաճառը եւ կարճ - երկար սակարկելով ծախե՞ց ...

Որմէ՞ վրէժ լուծելու համար։

Իր կրտսեր եղբօրմէ՞ն, որ շատոնց մեռած է։

Հայ ժողովուրդէ՞ն, որ իր գոյութիւնն անգամ մոռցած է, իր իսկ ապիկարութեամբ։

Եթէ աւուր հացի կարօտմնացած էր, եղբօրը գիրքերն անգամ ծախելու առթիւն, կրնար դրամով առաջարկել որ եւ է հայկական մատենադարանի։

Կրնար ազդ մը հրատարակել թերթերու մէջ։

Կրնար աւանդ ձգել տեղ մը, մինչեւ որ յաճախորդ մը ներկայանար։

Բայց,— ըլլայ որդի Րաֆֆիի, գրոց բրոցի անուն հանել եւ տարիներով Լոնտոն ապրիլ, դառնալ ներկայացուցիչ Հ. Հ. Պատուիրակութեան, — է՛ր երբեմն — եւ առտու մը, իբրեւ քուրջի կտոր փողոց նետել հազուագիւտ մատենադարանը .. թերեւս ամբողջ ընտանիքին վերջին յիշատակարանը ...

Որ եւ է ածական չեմ գործածեր։

Կ՚ուզեմ, կը մաղթե՛մ որ թիւրիմացութիւն մը, չափազանցութիւն մըսպրդած ըլլայ տեղեկութիւններուս կամ ենթադրութիւններուս մէջ։

ՎԱՀԷ

ՅՈՒՆԱՀԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ԱՐՏՕՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Աթէնքի «Քաթիմէրինի» թերթը կը գրէ թէ պարտաւորիչ օրէնքի մը համաձայն, առանց արտօնութեան գործող բոլոր հայ դպրոցները պարտաւոր են դիմել կրթական նախարարութեան, արտօնութիւն ստանալու համար։ Արտօնութիւն չունեցող վարժարանները պիտի փակուին։ Այս միջոցը ձեռքառնուած է աւելի մօտէն հսկողութիւն կատարելու համար այդ հաստատութեանց վրայ։

Հայ երիտասարդ մը կը ջախջախուի ծովուն մէջ

»»»» • ««««

Մարսէյլէն կը գրեն մեզի (Ինչո՞ւ այսքան ուշ ...) — Սիրելի «Յառաջ», օգոստ. 9ի առաւօտեան ժամը 6ին, հայ երիտասարդ մը, Խաչիկ Ինճէ - Թէրզեան Պոլսեցի, 23 տարեկան, իր երկու ֆրանսացի ընկերներուն հետ ծով կ՚երթայ լողալու։ Խաչիկ աճապարանքով հանուելէ վերջ, ծովը կը նետուի գլխիվայր, առանց ուշադրութիւն ընելու, եւ գլուխը կը զարնուի ժայռի մը եւ կը ճեղքուի։ Իր երկու ընկերները անմիջապէս բժիշկ մը կանչելով, արիւնլուայ վիճակի մէջ Օթէլ Տիէօ հիւանդանոցը կը փոխադրեն, բայց բոլոր դարմանները անօգուտ կ՚ըլլան։ Տղան առատ արիւն կորսնցուցած ըլլալով կը հիջի։

Շատ համեստ ու ազնիւ երիտասարդ մըն էր, բոլորին կողմէ սիրուած։ Նաեւ յամառ ընթերցող մը մեր սիրելի «Յառաջ»ին։ Թաղումը տեղի ունեցաւ օգոստ. 10ին, Սէն Փիէրի գերեզմանատան մէջ։ Գրաւոր դամբանական մը կարդաց այս տողերը գրողը։ Հանգիստ ոսկորներուդ, սիրելի Խաչիկ։ — Ղ. Ղ.

Մոսկուա կը զգուշացնէ Էնգիւրան

Մոսկուայի «Փրավտա»ն, կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, Թուրքիան կը զգուշացնէր Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ թափանցումի խաղերուն դէմ եւ խորհուրդ կուտար որ «իր ուժերը ամրապնդէ հաւանական յարձակողներու դէմ»։

«Ճիւմհուրիէթ» պատասխանելով այս ազդարարութեան, յիշելէ վերջ Թուրքիոյ արտաքին քաղաքականութեան անկախութիւնն ու ազատութիւնը, դիտել կուտայ թէ «Փրավտա» կը չափազանցէ ակնարկուած խաղերուն կարեւորութիւնը։ Ու կը բացատրէ թէ Թուրքիա նոյնքան նախանձախնդիր է իր անկախութեան։ Եզրակացնելով, Թուրք թերթը կը յիշեցնէ թէ Միջերկրականի մէջ ունեցած գերագոյն շահերը կը հարկադրեն Թուրքիան հաւասարապէս բարեկամական յարաբերութիւններ մշակել Հռոմի եւ Պերլինի, ինչպէս Մոսկուայի հետ։

Բազմաթիւ Գերմանացիներ ձերբակալուած

Մոսկուայի գերմանական դեսպանը բողոքեց խորհրդային իշխանութեան, գերման քաղաքացիներու ձերբակալութեան դէմ։ Պերլինի տեղեկատու դիւանին մէկ զեկոյցը կ՚ըսէ թէ վերջին շաբաթներու ընթացքին ձերբակալութեանց նոր հոսանք մը սկսած է բազմաթիւ օտարականներու դէմ, «անշուշտ համաձայն որոշ ծրագրի մը»։ Գերմանահպատակ ձերբակալեալներուն թիւն է 14 հոգի Մոսկուայի մէջ, 9 Լէնինկրատի, 3 Քիէվի, 5 Նովօ - Սիպիրսքի, 2 Թիֆլիսի եւ 25 Խարքովի մէջ։ Զեկոյցը կ՚ըսէ թէ՝ այս նոր ձերբակալութիւններով գերման քաղաքացիներու թիւը կը հասնի 200ի, եւ թերեւս աւելի մեծ գումարի մը։

ԱՄԲՈՂՋ ՕՐ ՄԸ ՄԵՐ ՅՈՒՇԵՐՈՒՆ ՀԵՏ
(Հ. Յ. Դ. ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ)

Կեռասենիներու քաղաքը, Մոնմօրանսի, ահուսաբրասփի մէջ էր կիրակի առաւօտ։

Երկու առիւծներ փախեր էին կրկէսէն եւ մտեր անտառ, ազատութեան ծարաւի։ Գազանագուսպը, երկաթէ վանդակը միասին առած, ընկերակցութեամբ քանի մը ոստիկաններու, կը հրջէր անտառին մէջ, փախստական առիւծները «բնակարան» հրաւիրելով պաղատագին։ Երկար եւ ապարդիւն փորձերէ վերջ, ոստիկանները կրակեցին առիւծներուն վրայ, որոնք հրաշալի ոստումներով՝ կը ցատկէին ծառերուն վրայէն, կը կորսուէին խորունկ անտառին մէջ, դարձեալ երեւան կուգային, երբեմն կը բանային իրենց երախները՝ ազատ բնութենէն զիրենք խլել փորձողներուն դէմ իրենց զայրոյթը ցոյց տալով։ Ի վերջոյ, սակայն, ինկան գնդակահար։

Կէս օրը անցեր էր, երբ հնամենի շոգեկառքով մը, որուն «հարիւրամեակը» կը տօնէին այդ օրը, ճամբայ ելանք դէպի Մոնմօրանսի, Տոքթ. Ե. Արզումանեանի հետ։ Երկուքս ալ լռակեաց, աչքով բարեւեցինք խնամի խնձորենիները, դեղձի կարճլիկ ծառերը, որոնք իրենց թեւերը բարձրացուցած՝ շուք կ'ընէին մեր ճամբուն վրայ։ Կեռասենիները, որբեւայրի, տրտում էին եւ հմայաթափ։

Հասանք Մոնմօրանսի, — ազուոր անտառաքաղաք մը։ Բայց մենք չեկանք Մոնմօրանսի՝ մասնակցելու համար շոգեկառքի հարիւրամեակին, ոչ ալ դիտելու համար երկու առիւծները, որ զարնուեցան առաւօտուն, — մենք եկանք տեսնելու համար մեր առիւծները, անոնք որ զարնուեցան եւ ինկան մեր ազատութեան համար։

Մենք ուխտի եկեր էինք Հ. Յ. Դաշնակցութեան հերոսներու Թանգարանին։

Ու մեր ձախին թողլով պողոտան, որ կը բարձրանայ դէպի Ժ. Ժ. Ռուսոյի ազուոր մենարանը, իջանք վար, Անկիէն քաղաքին վրայ։ Մեր ինքնաշարժը սողիկի նման կը գլորի նեղլիկ ու զարձգարձիկ փողոցներն ի վար եւ կը կենայ յանկարծ։

Ահա Հ. Յ. Դաշնակցութեան զոյգ շէնքերը, դիւանատուն եւ թանգարան։ Դէմը կանանչ ու բարձր պարիսպ մը, զոր ծառերն են շիներ։ Բակին մէջ բազմութիւն մը ծանօթ դէմքերու, նստեր՝ զրոյց կ'ընեն։

— Ներսն ալ լեցուն է, կ'ըսեն։

Ընկերներ եւ ընկերուհիներ, բոլորն ալ ուխտաւորներ, սանդուխներուն վրայ եւ սենեակներուն մէջ։ Վարը Գեւոնեան, Վիչապեան, Ս. Թաթուլ, տիկիններ Փափազեան, Գիւլխանդանեան, Նորատունկեան, Տէր Թովմասեան, Մանուկեան, եւ օրիորդներ ու երիտասարդներ։ Ներսը, սենեակի մը մէջ Վրացեան, Տոքթ. Տէր Դաւթեան, Վահան Փափազեան։ Քիչ վերջ կը հասնի Գիւլխանդանեան՝ կաղալով, — Գեւոնեան հեղինակաւոր բժիշկի պէս ախտաճանաչում կը կատարէ, «քամի է, կ'անցնի»։

Եւ ահա թանգարանին ու դիւանատան վարիչը, Գ. Բալայեան, ներս կը մտնէ Նժդեհին հետ։

— Ընկերը այսօր իսկ կը թողու Ֆրանսան, ուստի պէտք եղաւ որ ցոյց տամ թանգարանին ու դիւանատան հարստութիւնները։ Հիմա պիտի մեկնի։

Հրաժեշտէն վերջ, մեր խումբն է որ կ'իջնէ նկուղները, կը բարձրանայ սանդուխներէն։ Հրանտ Սամուէլ, որ նոր է հասեր, բարձրաձայն բացատրութիւն կը պահանջէ թանկագին նշխարներու մասին եւ այնքան հետաքրքրութիւն ցոյց կուտայ եւ ձեռքովը կ'ուզէ շօշափել Զուլումաթին սուրը, որ Գեւոնեան դիտել կուտայ թէ գնելու միտք ունի թերեւս։ Ս. Թաթուլ, երբ ցոյց կը տրուին Խանասորի արշաւանքին յիշատակները, կ'առաջարկէ «Թէրզիպաշեանին աչքը խօթել, որ հաւատայ»։ Ընկեր մը կը պատասխանէ թէ Թէրզիպաշեան կը հաւատար՝ եթէ ինք կազմակերպած ըլլար արշաւանքը եւ ինք գրուէր... Սրամիտ ընկեր մը դիտել տուաւ որ եթէ Խանասորի արշաւանքը Բարեգործականի գրասենեակը մտնելուն նմանէր, Թէրզիպաշեանները ամէն օր նոր հերոս մը կուտային ազգին։

Բալայեան կը շարունակէ իր դասախօսութիւնը, աչքին պոչով հետեւելով որ նշխարները շատ հեռու չը-ճամբորդեն ձեռքէ ձեռք։ Վստահութիւն չունի նոյն իսկ ընկերներուն վրայ։

— Ահա Անդրանիկի սուրը, կ'ըսէ։

Օրհնեա՛լ սուր, ի՛նչ հրաշքներ ես գործած արդեօք։ Բալայեան կը պատմէ թէ Բարեգործականէն ուզած են որ այդ սուրը իրենց տրուի։

— Պատասխանեցի որ Անդրանիկի զէնքերուն տեղը հոս է, ձեր ունեցածն ալ վերադարձուցէք։

Եւ քրքիջ մը, — Անդրանիկին զէնքերը ի՞նչ գործ ունին Բարեգործականի գրասենեակին մէջ։

— Մալէզեան չի՞ վախնար...

— Թրը՞սթ պիտի ընեն...

Եւ երիտասարդ ծիծաղ մը սրահին մէջ։

Այսպէս մէկիկ մէկիկ ցոյց կը տրուին հայ հերոսներուն նշխարները, որոնք մեր ազատագրական պայքարի պատմութեան էջերը կը բանան մեր առջեւ։ Ի՛նչքան ներշնչումը կը ճնշէ հոգւոյդ վրայ։ Կարծես յանկարծ կը կենդանանայ հայ Ֆէտային, կը կանգնի առջեւդ, եւ մահը արհամարհելու քաջութիւնը կ'ուսուցանէ քեզի քանի մը բառով, յանուն արդարադան իտէալին։

Քիչ վերջ կ'այցելենք դիւանատունը, որուն նկուղին մէջ, երկաթապատ դարակներով, հրդեհին դէմ պաշտպանուած, պահուած են Հ. Յ. Դաշնակցութեան գործունէութեան վերաբերեալ բոլոր ձեռագիրները։

Յետոյ հիւրընկալը մեզ կը հրաւիրէ դահլիճը, հոն ուր եռագոյն դրօշին բոցերուն մէջ կը ճառագայթեն մեր ժամանակակից պատմութեան մեծագոյն դէմքերը։

Մեր պանթէոնն է ան։

Երբ ներս կը մտնեմ, բոլորը յանկարծ կ'ողջունեն կարծես եւ խօսք մը կը նետեն ականջիս։

Ահա Ակնունին, որ իր առաքելական ձայնով կը պոռայ, մինչ կը կնճռոտի ազուոր ճակատը.

— Ազատագրական արիւնը չէ,— նոյն իսկ այնքան սոսկալի, ինչքան «հայկական կոտորածները», — որ սպանում է մի ազգ, այլ թափառական կեանքը, մուրացկանի պայուսակը, անվերջ տարագրութիւնը։ Մի՛ մոռացիր, որ քսան տարուց աւելի է ինչ օսմանեան բռնապետութիւնը ե՛ւ հրդեհաձգութեամբ, ե՛ւ սովով, ե՛ւ կոտորածով, ինչպէս ամբողջ Հայաստանում, մի նպատակ ունի,— վերացնել, նւազեցնել Հայերին, դարձնել Հայաստանը անհայրենիկ, որպէսզի այդպիսով վերջապէս մի ծանր գերեզմանաքար դրւի այն մեծ, սգեւորիչ հարցի վրայ, որ զբաղեցնում է ամբողջ Եւրոպան՝ «Հայոց հարց» անունով եւ որ 60 տարւայ ստրուկ ժողովրդի սրտում ծնել է ե՛ւ յոյս, եւ հերոսութեան ձգտում, ե՛ւ մարդկային մեծ իտէալներ։ Այո, իտէալներ, որոնց իրագործման համար Հայութիւնը միայն մի վայր ունի,— Հայաստան։ Մայր հայրենիքից դուրս՝ հայ ժողովուրդը ազգ չէ, այլ փշրանք, թափթփուք, անպէտ եւ անկարեւոր։ Երկիրն է նրա պատմական դերի բեմը, նրա մշակութային բաղձանքների հնոցը։ Թափառական, շրջիկ կեանքը, տարագրութիւնը սպանեց հրէական տաղանդաւոր ազգը. նա մեզ էլ կը սպանի հասցնելով ազգը հայկական ջհուդութեան։

Մեզանից աւելի հալածական եւ տգէտ նախնիք՝ տանջանքների բովից անցնելով՝ մեզ թողին մի մեծ ժառանգութիւն՝ հայրենիք։ Ի՞նչ, միթէ մենք պէտք է մեր ապագայ սերունդին հայրենիքի փոխարէն թողնենք լոկ հայկական գաղութնե՞ր, ցիրուցան ովկէանի այս եւ այն կողմը, չշաղկապուած ոչ մի զգացմունքով, ժողովրդական ոչ մի գաղափարով...

Եւ ահա Ալիշանը, իր փառաւոր մօրուքը շարժելով, քաղցրաձայն ու հայրական, կը խօսի պատին բարձունքէն.

Մանկտիք, զիս Հայոց հողն ու ջուրն սնուցել,
Ես այն հողն ու ջուր սրտով եմ սիրել,
Հայրենեաց հարուստ է հողն, ջուրն անուշ,
Քանց օտար վարդ, քաղցր հայրենեաց փուշ։
Ձեզ կ'ասեմ, մանկտիք սիրուն, նազելիք,
Որոնց է բնական Հայոց աշխարհիկ,
Մի՛ ուրանաք զերկիրդ եւ զազգդ սիրուն,
Ծառն արմատով ծառ, տունն հիմամբ է տուն։

Շահրիկեանին ձա՛յնն է։ Իր նկարը չեմ տեսներ շուրջս, բայց կը լսեմ իր կրքոտ եւ հզօր խօսքը.

— Մեծ ազգերու պատմութիւնը անոնց Մեծ Դէմքերուն պատմութիւնն է։ Ջնջեցէք Կեսարներու, Աղեքսանդրներու, Արիստոտէլներու պատմութիւնը, եւ այլեւս չի մնար փայլը հռոմէական, մակեդոնական, յունական մեծութիւններէն ու փառքերէն։

Բայց այս՝ պայմանադրական ճշմարտութիւն մըն է։ Այդ մեծութիւնները չէին կրնար դարբնուիլ, եթէ միջավայրը եւ զանոնք ծնող ժողովուրդները ընդունակ չըլլային այդ մեծութիւնները ծնելու, սնուցանելու, մէկ խօսքով՝ դարբնելու։

Անհատին դերը մեծ եղած է, ու դեռ երկար դարեր պիտի ունենան անհատները իրենց մեծ կշիռը. գուցէ այդ ծանրութիւնները պիտի կշռեն ցորչափ մարդկութիւնը կ'ապրի, բայց երբեք անհատները չե՛ն կրցեր ժողովուրդները քաշել իրենց ետեւէն, չէ ստեղծուած ոչ մէկ քաղաքակրթութիւն, չէ կատարուած ոչ մէկ յեղաշրջում եթէ անոնց պատկանած ժողովուրդներու ձգտումներէն, հոգեբանութենէն չեն արտաբերուած, հետեւորդներ չեն ունեցած, բանակներ չեն կազմուած։

Այդ պատճառով է որ կ'ապրին այն ժողովուրդները, որոնք անցեալի հպարտութիւնն ունին, ներկային պինդ փարած են իրենց ստեղծագործութիւններով եւ իտէալներով եւ որոնք իրաւամբ վստահաբար կը նային ապագային։

Ահա Ռուբէն Զարդարեանն է որ իր պայծառ նայուածքը կը կախէ վրաս ու կ'ըսէ.

— «Վշտակիր մարդկութեան տառապանքն ու արիւնը՝ իբրեւ նախատինք ու վրէժխնդրութիւն պիտի շարունակեն պղպջալ ու վեր ժայթքել միշտ բռնաւորներու պալատներուն սեմին վրայ եւ բազմատեսակ բռնութեանց ընդդէմ, մինչեւ որ ընկերական արդարութեան եւ ազատութեան մեծ գաղափարը գայ վերջ դնելու մարդկային ստրկութեան եւ շահագործութեան»...

Ահա բարի Վարուժանը, որ կ'աղաղակէ.— «Թողէ՛ք որ մեծնամ»։ Ահա Սիամանթօն որ իր պղինձէ ձայնով կ'երգէ Հայորդիներուն կոծը.— «Վախճանս է յաղթանակ»։

Ահա Գէորգ Զալուշը, որ չի խօսիր, այլ կը կրակէ, — հրացանին ձայնովը ուզելով մկրտել զիս։ Ահա Փէտայիներու խումբ մը, որ բիւրից ձայնով կը պոռայ՝ հրացանները խաղցնելէն.— «Համոզուած ենք որ միայն զէնքով կայ Հայոց փրկութիւն»։

Պանթէո՛ն հայ հերոսներու։ Բոլորը կը խօսին, անոնց ձայները կենդանի են այս դահլիճին մէջ։ Ներշնչումը կրակէ շապիկի մը պէս կը գրկէ ամբողջ մարմինդ։ Կը կծկտիս, կը նուաղիս ու կը խորհրդածես...։

Բալայեան կը հրամայէ նստիլ։ Կը բոլորուինք սեղաններուն շուրջ։ Հանդիսասրահի կը փոխուի դահլիճը։ Ու նոյն ներշնչումը քիչ վերջ ոտքի կը հանէ մեզ բոլորս, երգելու համար հերոսներուն երգը, անկախ Հայաստանի քայլերգը։ Հերոսներն ալ կարծես կը ձայնակցին մեզի։

— Ահա ձեզի մեր թանգարանը, կ'ըսէ վարիչը. բուն բառով ուխտավայր մը, ուր երիտասարդութիւնը իր երդումը կը կատարէ, շարունակելու համար գործը որ կէս մնաց։

Յետոյ կարգով խօսք տուաւ ներկաներուն.—

Գիւլխանդանեան թելադրեց երիտասարդութեան ներշնչուիլ ազատագրական պայքարի արդէն անմահացած դէմքերուն գործունէութեամբ։ Վահան Փափազեան ըսաւ թէ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը կը մարմնացնէ հայ ազգին ամբողջական հոգին, — մեր կուսակցութիւնն էր որ միացուց վարդապետն ու գիւղացին, քաղքցին ու հովիւը, բոլոր դասակարգերը ձուլելով գաղափարական նոյն հալոցին մէջ։ Գեւոնեան ներկայացուց Հ. Յ. Դաշնակցութեան ստեղծած բարոյական եւ ընկերային նկարագիրներէն մին,— անձնազոհութիւնը, որու մասին Քիրամ անգամ հիացում յայտնեց երգելով «Ջան - ֆէդայի»ն։ Ս. Տէր Թովմասեան ներկայացուց Հ. Յ. Դաշնակցութեան քաղաքական արժէքները։ Վիչապեան թանգարանին նուիրեց Հ. Յ. Դաշնակցութեան ոսկէ զինանշան - զարդանիշը, զոր իրեն նուիրած էին Յունաստանի ընկերները իր կուսակցական գործունէութեան իբրեւ գնահատութիւն։ Օր. Ֆլորա Անահիտ ըսաւ թէ թանգարանը ուխտի վայր մըն է, ուր պէտք է գալ ներշնչուելու համար։ Պաղատէն ընկեր մը ըսաւ թէ՝ ուխտի է եկած, տեսնելու Հ. Յ. Դաշնակցութեան աւանդը։ Տիկ. Նորատունկեան չկրցաւ խօսիլ յուզումէն, ու լացաւ...։

Ու մինչ այսպէս կը խօսին ընկերները, սեղանը կը լեցուի թէյի ու սուրճի գաւաթներով։ Սեղանին վրայ դիզուած են կարկանդակ, սալոր, խաղող, խնձոր, հաց, պանիր, չոր միս, վարունգ, լոլիկ, նոյնիսկ օղի։ Մօտ 30 հոգի ենք, բայց ո՞վ կրնայ ուտել այսքան բան։

— Երգեցէք որ մարսէք։

Ու կ'երգենք խմբովին, երբեմն Մանուկեան Վահէն է որ սոլօ կ'ընէ։ Ի վերջոյ կ'ուզեն որ... հէքեաթ մը պատմեմ։ Ահա ձեզի թէյին հէքեաթը թէյասեղանին վրայ։

— Անապատին մէջ ճգնաւոր մը կար։ Անիկա փորձեց ամէն բան՝ որպէսզի մոռնայ աշխարհը, լռէ սիրտը եւ ապրի հոգեկան վերացումի մէջ։ Բայց սիրտը արթուն է նորէն, միշտ իր սիրականն էր որ կ'երեւէր աչքերուն։ Մեծաւորը ըսաւ.— Քուրձ հագիր։ Ու քուրձ հագաւ, խարազանեց մարմինը, խիճերու վրայ պառկեցաւ, որպէսզի ֆիզիքապէս յոգնած ու սպառած՝ մոռնայ աշխարհը, լռէ սիրտը եւ ապրի հոգեկան վերացումի մէջ։ Բայց արթուն էր սիրտը նորէն, միշտ իր սիրականն էր որ կ'երեւէր աչքերուն։ Մեծաւորը ըսաւ.— Խիճերով շփէ մարմինդ։ Ու ճգնաւորը խիճերով շփեց մարմինը, քերելով ծեծեց ինքզինք, մինչեւ որ արիւնը հոսեցաւ վարդի պէս կարմիր։ Բայց արթուն էր սիրտը նորէն, միշտ իր սիրականն էր որ կ'երեւէր աչքերուն։

Այն ատեն ճգնաւորը սուր խիճով մը կտրեց թարթիչները եւ նետեց գետին։ Ո՛վ զարմանք, թարթիչները բուսան հողին մէջ, ու թուփ մը ձեւացուցին։ Թէյի թուփն էր այդ։ Այնուհետեւ ով որ թէյին տերեւները կը հաւաքէր, կ'եփէր ու կը խմէր, արթուն կը մնար գիշերները։

Հայաստան աշխարհին մէջ ալ երիտասարդ մը, Վահագնեան գեղեցկութեամբ, իր սիրականը կ'երազէր շարունակ, իր սիրականը որ ազատութեան դիցուհին էր։ Երկրին բռնաւորը ամէն բան ըրաւ որ երիտասարդը չմտածէ իր սիրականին մասին, բայց երիտասարդը արթուն կը մնար միշտ ու կ'երազէր իր սիրականը։ Բռնաւորը խոշտանգեց երիտասարդը, որպէսզի մոռնայ սիրականին պատկերը եւ ցաւէն սպառած՝ քնանայ։ Բայց անոր արիւնէն կազմուեցաւ ծաղիկ մը, որ ցոյց կը տրուի երեք տառերով, — Հ. Յ. Դ., — բոլոր անոնք որ այդ ծաղիկին ջուրը կը խմեն, արթուն կը մնան ու կ'երազեն սիրականին մասին, — ազատութեան դիցուհիին մասին։

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը հայ ժողովուրդին արիւնէն կազմուած ծաղիկ մըն է, եւ այլեւս ասիկա հէքեաթ չէ, իրականութիւն է։

Այսպէս զրոյցներով եւ երգերով անցուցինք ժամանակը մինչեւ որ մութը իջաւ։ Յետոյ հաւաքուեցանք բակին մէջ, — զով էր գիշերը եւ հաճելի։ Մինչ Վաչիկը անուշ ձայնով մը կ'երգէր արաբական երգեր, մինչ ուրիշներ սկսեր էին զրոյց մը, ծղրիթներուն ձեւով՝ երկար զրոյց մը, աստղերուն տակ ու մեղմ սիւքին տակ։ Կէս գիշերին հրաժեշտ կ'առնենք ընկ. Բալայեանէն, որ ամբողջ օր մը հիւրասիրեց մեզ առատօրէն։

Ու կը թողունք թանգարանը, որ այսուհետեւ պիտի դառնայ իրական ուխտավայր մը մեր երիտասարդութեան համար։

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ՃՈՒՐՃՈՒԼԻՔ

ԽՄԲ.— Խորհրդային թերթերը կը յորդին Սթալինի ձօնուած գռեհիկ «տէքստ»ներով որ կը կոչուին... «ժողովրդական ստեղծագործութիւն»։ Ահա նմոյշ մը եւս, իբրեւ զուարճալիք։ Գրողն է Ապարանցի Աշուղ - Աշխոյժ, ինչպէս կ'իմանանք Երեւանի «Գր. Թերթ»էն (27 յուլիս)։

Սազ ու քեամանով գովեմ քեզ,
Դու մեր սիրելի Ստալին,
Նոր լոյս, նոր արեւ բերիր մեզ,
Վառ, անհանգչելի — Ստալին։
Աշխատող մարդկութեան հոգի,
Շատ շատերին հանիր ոտքի,
Ամէն յետամնաց ազգի,
Յոյն ես ցանկալի — Ստալին։
Օգնական թշուառ նեղելոց,
Գթոտ հայր բանուոր — գիւղացոց,
Դու բերեցիր լոյս ու դպրոց,
Անուամբ գովելի — Ստալին։
Արածներդ ո՞րը գովեմ,
Հազարներ են, վեհ ու վսեմ,
Ստեղծած երկրիդ ի՞նչ ասեմ,
Դրախտ ծաղկալի — Ստալին։
Բալեքդ մանկապարտէզում,
Բազում դպրոց ու տեխնիկում,
Քո յոյսով են ապրում, շնչում,
Մտքի բանալի — Ստալին։
Յագեցնող աղբիւր շատերի,
Գթառատ հայր միլիոնների,
Բազմանդամ ընտանիքների
Յոյն ես բարի Մեծ Ստալին։
Կեցցէ խորհուրդների փառապանծ,
Կեցցէ բանակդ գերազանց,
Կեցցես յոյսը կարօտ մարդկանց,
Իմաստութեան ծով Ստալին։

ՄԱՐՍԻԼԻԱԿԱՆՆԵՐ

ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆ
(ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ՊԱՀ)

Եւ ահա հրաշալին ու դեղածուփը ծովաշխարհներուն։ Ահա ծովն իմ, ծով թագաւոր։ Ահա անհուն տեսիլը Միջերկրականին։

Կապո՛յտ՝ ինչպէս երկինքին տեսգերահայեաց երեսը ու լուսեղէ՛ն՝ ինչպէս քարսին վրայ սարքուած առաջին արեւատօնը։

Եւ աղի՛ իր ոլորապտոյտ եզերքներուն բուրմունքներով։ (Ծովը կ'աղէ աշխարհին ցամաքութիւնը)։

Կը ցոլայ երկինքը ծովուն մէջ։ Ծով ու երկինք կը ցոլան հոգիիս մէջ։

Կը թեւեն հայելիներ ու գոհարներ՝ մոգական ելեւէջով։

Արեւը ոսկիներ կը խաղցնէ ջուրերուն երեսին վրայ։

Ճաճանչ մը իր տաք ձեռքը դրած է դէմքիս վրայ։

Ծով, հով ու հոգիս լեցուն են արեւով ու երկինքով։

Ամէն ինչ զաղաթացած է, ամէն ինչ խորացած։ Զենիթին ու նատիրին միջեւ կը փողփողի անբաւ յակինթը։

Ամենուրեք կը հոսին լոյսին գինիները եւ ես արբեցած եմ ամէն ինչով։

Երգչուհի մը իր դեղանի գլուխը դուրս հանած հոգիիս յատակէն՝ կ'աղաղակէ ու կ'երգէ կարօտաձայն, վերածելով զիս խռովքի անվերջանալի ալիքներուն։

Կ'երկարի ծովը մորճին ու լազուարթին բոլոր երանգներով, կը ճեղքէ հորիզոնը ու կը կորսուի։

Աստուածութեան ճանապարհները կ'անցնին հորիզոններու կամարներէն։ Միջոցը լի է կապոյտով եւ ոսկիով, ջուրի եւ ջերմութեան զարդանկարչութեամբ, լի լուութեան նուագարաններով։

Ծովային արեւուղիին վրայ կը տատանի նաւակ մը, գոհարներով բեռնաւոր։

Հոգիս թաց թեւերով կը քալէ ոսկեզօծին վրայէն ու կը դիտէ ջուրերուն ծանր խաղաղութիւնը։

Ծովը կ'եփի փողփողելով։

Ու հակառակ հրակէզ արեւուն սանձարձակ տապատութեան՝ կը շո՛նչէ ծովը։ Ծովը կը շնչէ ու աշխարհը կ'ապրի։

Անհուներգու համանուագներ, աղբիւրներու եւ շատրուաններու նման, կը հոսին, կը բարձրանան ծովուն ծիծերէն։ Եզերքներուն վրայ անդուլ ու անծայր մեղեդի մը կայ որ կաթիլ կաթիլ հաւաքուած է նաւորդներուն սրտին քաղցրութենէն։

Ծով կը հոտի ամէն ինչ։ Օդը լեցուած է աղով եւ փոսփորով։ Ցամաքի վրայ սիրելի է մայրիին բոյրը եւ ծովեզերքին վրայ ջուրերուն ներքին բոյրը որ կը յորդի խարականներէն վար։

Ամբողջ էութեամբ ծովուն հետ եմ։ Կոնակ դարձուցած եմ աշխարհին ու սա պահուս անոր երեսը տեսնել չեմ ուզեր։ Աստուած ծովուն վրայ է ու ջուրը կը խառնէ լոյսին։

Արեւը խիտ խիտ խաւերով վրաս կը թափի։ Ջուրը կայլակ առ կայլակ կ'անցնի սրտիս վրայէն։

Հիմակ հոգիս նման է կապոյտ անգքի մը որուն ջուրին մէջ դրուած են փունջ մը ճառագայթներ։

Ահա ծովը, ահա ծովս, ահա ջրեղէն հայրենիքս։ Ահա ճանապարհները քաղաքակրթութեան բոլոր դպրոցներուն։

Ծովն է որ ջրեց մարմարներն ու քարերը եւ անոնցմէ ծաղկեցուց տաճարներ, աշտարակներ, փարոսներ, պալատներ, թանգարաններ եւ ակումբներ։

Ծովն է որ Եւրոպան տարաւ Ափրիկէին, Ասիան բերաւ Եւրոպային ու բոլորը միասին ձուլելով տարաւ թափեց Ամերիկաներուն վրայ։ Ծովն է որ ժողովուրդները իջեցուց իր ափերուն վրայ եւ բարձրացուց զանոնք՝ աղելով անոնց ուղեղները։

Ու ծովն է որ ուսոյց մարդոց գիտութիւնները բարութեան ու չարութեան։ Պահեց իր խաղաղութեան մէջ հրեշտակներ, ինչպէս իր կատաղութեան մէջ դեւեր, գազաններ ու սատանաներ։

Նետեց նաւաբեկեալ աստուածներ երկրի վրայ։ Ստեղծեց ու ջնջեց, խլեց ու պարգեւեց անըսպելի անկեղծութիւնով։

Ամէն ոք, երբ իր հետ է միշտ, վտանգը ունի իր կապոյտ հէքեաթաշխարհին, իր լուրթ վիհերուն մէջ խեղդուելու։ Իսկ ես կը խեղդուիմ, նահատակօրէն կը խեղդուիմ երբ հեռու եմ իրմէ։

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԶԱՐԻՖԵԱՆ

Քիչ անուններ ունինք այսքան ծանօթ, այսքան սիրելի եւ այսքան ժողովրդական։

Իրմէն աւելի փայլուն դէմքեր ունեցած ենք. իրեն հաւասար կամ իրմէն աւելի մեծ դերասաններ կարելի է գտնել հայ կեանքին մէջ, ողջ թէ մեռած. բայց իրեն հաւասար համակրանք վայելած, իրեն չափ յարգուած ու սիրուած դերասան՝ դժուար է գտնել։

Զարիֆեան բոլորինն էր. այսինքն՝ բոլոր տարիքներուն. պատանիներէն սկսած մինչեւ ծերերը. հասարակ, պարզ ժողովուրդէն սկսած մինչեւ մտաւորականութիւնը։ Բացառիկ ոչինչ ունէր, թէեւ բացառիկ արուեստագէտներէն էր. կախարդական ոչ մէկ գիծ, թէեւ հայ բեմի կախարդներէն, որ գիտէր բեմը կեանքով լեցնել ու խանդավառութեան ալիքներ նետել բազմութիւններուն վրայ։

Պոլսոյ մէջ թէ արտասահման, պատերազմէն առաջ ու ետքը, Զարիֆեանի ներկայացումները տօնական հանդիսութիւններ եղան եւ ամբոխը, արուեստասէր բազմութիւնը, ծափահարեց զայն, սիրեց ու շրջապատեց գուրգուրանքով անոր գործն ու անձը այնքան ոգեւորութեամբ, որքան ցոյց տուած էր Սեւումեանի, Աբէլեանի, Արմէնեանի եւ Փափազեանի հանդէպ։ Անբացատրելի կախարդա՞նք, կամ թաքուն պատճառնե՞ր այս երեւոյթին համար. ոչ մէկը եւ ոչ միւսը. այլ պարզ, կարելի է ըսել՝ հասարակ պատճառ մը. Զարիֆեան գիտէր սիրտերուն հասնիլ. գիտէր մարդոց, բազմութիւններու հոգիներուն ճամբան ու կրնար խօսիլ անոնց, առանց արուեստի մեծ թռիչքներու, առանց բարդ ու բազմակողմանի մշակութեան։ Գիտէր խօսիլ աւելի շատ բնազդով, քան մշակումով, քան արուեստի բացառիկ ու գիտակից միջոցներով։ Զուրկ՝ այս մշակումէն, զուրկ՝ դպրոցներուն ու պրպտումներուն տուած մեծ ու անհրաժեշտ նպաստներէն, Զարիֆեան իր էութեամբը, իր խառնուածքին անմիջական գեղեցկութեամբը կը հասնէր մարդոց ու կը բախէր անոնց սիրտերը, որոնք հարազատ կը զգային զայն ու կը բացուէին գուրգուրանքով. կը լեցուէին զգացումներու ջերմութեամբ ու կը պոռթկային ոգեւորութեան ու խանդավառութեան ինքնաբեր, անհաշիւ, երբեմն անբացատրելի ալիքներով։

Ատեն մը, Զարիֆեան շփացած զաւակը դարձած էր բազմութիւններուն, Պոլսոյ բեմերուն վրայ. կո՛ւռքը երիտասարդութեան, որ իր սիրած արուեստագէտին շարժուձեւերն առած էր ու դպրոցներէն ներս թէ մայթերուն վրայ՝ Զարիֆեանի բառերն ունէր իր շրթունքներուն. խօսելու անոր ինքնատիպ կերպը, եղանակաւոր շեշտը եւ ձայնական տարօրինակ, բեկբեկուն ու երանգաւոր ձեւերը։ Շատեր գոց գիտէին անոր խօսքերը Հին Աստուածներէն, Ուրիէլ Ակոստայէն կամ Յո՞ Երբտաէն. Անո՛րը միայն, ոչ միւսներուն, որոնք իրմէ պակաս չէին. թերեւս, յաճախ աւելի իսկ. բայց երբեք հասարակ Զարիֆեանի ժողովրդականութեան։ Սեւումեանը զարգացած, մշակուած արուեստագէտ էր. Աբէլեանը՝ հեղեղ, հզօր՝ բիրտ ըլլալու աստիճան, որ գիտէր ցնցել մարդոց էութիւնը. Փափազեան մեծաշուք արուեստագէտ, որ հիացումի ու յափշտակութեան ալիքներով կը ծածկէ հանդիսականները։ Զարիֆեանն էր որ իր վիպային խառնուածքովը, իր պարզութեամբը եւ խաղարկութեան հաճելի ու ոչ ծանրաշուք արուեստովը կը նուաճէր բազմութիւնը, որ կը տառապէր արուեստագէտին հետ եւ կը խանդավառուէր անոր չափ։ Թերեւս ոչ մէկ դերասան այնքան արցունք թափել տուած է բազմութիւններուն, որքան Զարիֆեանը, եւ ոչ մէկ խաղարկութիւն այնքան ոգեւորած է մասնաւորաբար երիտասարդութիւնը, որքան Զարիֆեանինը։ Եւ եթէ գնահատուած ու հիացում խլած են միւս անունները, Զարիֆեանը սիրուած է ոչ միայն բեմին վրայ, այլ եւ բեմէն դուրս, կեանքին մէջ։

Արուեստագէտ էր ան իր ծնունդով, իր տարերային խառնուածքով, որ մնացած էր անաղարտ իբրեւ մարդ ալ։ Համեստ, հաճելի, բարի կամ խառնուածք մը, գաղափարապաշտ ու անշահախնդիր, որ չէր ճանչեր իրեն մօտեցողը ու կը դառնար համակ բարութիւն, սրտագին գուրգուրանքով։ Բաւական էր քանի մը վայրկեանի խօսակցութիւնը զինքը ճանչնալու եւ սիրելու համար, այնքան պարզ էր ու պայծառ. բայց դ-

ուար էր հաւատալ՝ թէ այդ չատ պարզ ու քաղցրաբարոյ մարդը, որ հազիւ թէ արուեստագէտի երեւոյթն ունէր, իր համեստ կերպարանքին տակ մեծ արուեստագէտ մըն էր: Խարտեաշ, կարմիրի զարնող իր մազերով, ցանոտ ու յոգնած դէմքով, երգեցիկ ու տարօրինակ ձայնով եւ կապոյտ ու բարութեամբ լի աչքերով, ուր փշրուած երազներ կը յածէին դեռ քանի մը տարի առաջ, Զարիֆեան բազմութեան մէջ կրնար չուտով ընկղմիլ ու վրիպիլ ուշադրութենէ: Պատահական հանդիպում մը, երկու վայրկեանի խօսակցութիւն մը բաւական են Փափազեանը տեսնելու համար բեմէն եւք կեանքի մէջ ալ. չքեղ ու շլացնող. կամ Շահխաթունին՝ ոչ սովորական իր խառնուածքով. բայց Զարիֆեանը տեսնելու համար հարկ պիտի ըլլար սպասել. խօսիլ հետը ու դիտել զինքը, ընդնշմարելու համար թաքուն ու պարզ արուեստագէտը իր քաշուող, զուսպ եւ փափկանկատ շարժումներուն ընդմէջէն: Ասիկա կեանքի՛ն մէջ: Կ'ուզէ՞ք բեմի՞ վրայ ճանչնալ զայն, սպասեցէք, որ բացուի վարագոյրը, ու հազիւ բարձրացած, ահա, յանկարծ, դուրս կը նետուի վայելչակազմ, գեղեցկադէմ, թեթեւ ու չնորհալի շարժումներով մէկը, բոցեղէն կերպարանքով, ինչպէս Վահագնը բոցամօրուս, որ բոցերու մէջէն կը վազէ, աչխոյժ, կրակոտ ու ոգի դարձած: Բեմը կը լեցուի իրմով. մթնոլորտը կը փոխուի համակրանքի տակ զոլի, որ կը պարուրէ ձեզ առաջին իսկ պահերուն եւ կը համակէ ձեզ դարմանքի, յափշտակութեան, ոգեւորութեան կամ տրտմութեան խորունկ այլ մեղմ տպաւորութիւններով, առանց բիրտ ցնցումներու կամ բարդ ու ծանրաչուք մտատանջութիւններու:

Կը հասնի, գրեթէ անմիջապէս, ձեր սրտերուն, ու դուք կը մօտենաք արուեստագէտին. կը միանաք անոր, որ հարազատ է ձեզի, հաճելի ու, եթէ կ'ուզէք, վաղածանօթ, ըլլալով ոչ միայն Հայ իր էութեամբ այլ եւ Արեւելքցի: Իսկապէս. Զարիֆեան հարուստ է ամէնէն աւելի արեւելքի յատուկ տարրերով. հարուստ՝ շարժումներով, որոնք կ'ընկերանան խօսքին ու բառին. յափշտակութեամբ, երազանքով ու անուշ, լացող տրտմութեամբ որ կը յայտնուի, կը պոռթկայ իր ձայնին եւ ձեւերուն մէջէն: Շատ կը մօտենաք բեմը. կեանքը կը խառնուի արուեստին, պարզ ու մարդկային, եւ դուք հոգիով կը մասնակցիք իր խաղարկութեան: Հանտուրական, յուզական, վեր իրականութենէն, մինչեւ իսկ դուրս քիչ մը, զգացական այլ հաղորդական. որ ձեզի կը բերէ իր մարմնաւորած տիպարները ու ձեր սրտերուն մէջ ձգած, մոռցած գրեթէ, կը հեռանայ, մշուշ դարձած ինք: Այս է պատճառը, որ կը սիրէք իր տիպարները, որոնք եթէ կեանքը չեն ներկայացներ միշտ, լիովին, բայց կեանքէն տարբեր կուտան ձեզ ու նաեւ ըղձալի ուրուանկարներ, գաղափարապաշտ երանգներով: Ըսե՞նք սակայն որ կեանքին ու վիպայնութեան, իրականութեան ու անիրականութեան այս կախարդական ծնունդին չնորհիւ է որ իր տիպարները կ'ապրին մեր մէջ, ո եւ է այլ արուեստագէտի ստեղծագործութիւններէն աւելի:

Տարիներ անցած են — աւա՛ղ, որքան — ու դեռ կը մնան կենդանի մեզմէ շատերուն համար, իր Աբեղան՝ այնքան հիւանդ հոգիով եւ վշտաբեկ իր սրտովը, որուն արցունքը կը զգանք դեռ. իր Գիժ Դանիէլը անհուն դժբախտութեան ու բարութեան իր գծերովը, իր Ուրիէլ Ակոստան իր խոր տառապանքովը, վեհ հոգիովն ու հպարտութեամբը, իր Ցուէնկալին՝ արուեստագէտի իր խոր վիշտովը, բայց ազնուական գծերով, հակադրաբար Արքլեանի ստեղծած տիպարին, որ աւելի իրական, անչուչտ, բայց գռեհիկ յատկանիշներով, որոնք կը վիրաւորեն ձեզ: Յիշե՞նք նաեւ Վանահայրը, որ լաւագոյնն էր իր վեհութեամբը եւ ծանրաչուք գեղեցկութեամբը Սեւումեանի ստեղծագործութիւնէն եւք եւ վերջապէս Համլէթը, իր մարմնական սքանչելի կերտուածքով, Ատոնիսի մը գեղեցկութեամբ, որ անհունօրէն կը տառապէր Օֆելիային համար, տառապեցնելով իր հետ բոլոր սիրողները. իր վիշտին մէջ վերլուծելով կեանքն ու մարդիկը, մեզ ալ խառնելով իր վշտագին մտատանջութիւններուն:

Ի՞նչ հարկ նոր ու այլ անուններու, որոնք պիտի մնան քանդակները մեր սրտերուն մէջ: Քանդակ մըն ալ ինք, Զարիֆեանը. յուշ մըն ալ ինք, իր լուսեղէն կերպարանքով, իբրեւ արուեստագէտ ու մարդ, որ չկայ այլեւս:

Այս մարդն է որ մեռեր է օրեր առաջ, հեռաւոր Ամերիկայի մէջ. հեռու Հայրենի հորիզոններէ. տարագիր, հիւանդ այլ միշտ արուեստի հանդէպ խորունկ հաւատքով:

Փշրուեր է ինքն ալ իր երազներուն առջեւ, որոնք կէս մնացին ու արուեստագէտը դարձուցին քանի մը անգամ աւելի դժբախտ, որովհետեւ ամէն մէկ փշրուած երազ մահ մըն է արուեստագէտի մը համար. մահուան մը վիշտը եւ, առնուազն, արցունքը յուսախաբ սրտի մը:

Լացա՞ւ իր վերջին վայրկեաններուն, չենք գիտեր. բայց գիտենք, որ հայ ժողովուրդը, այսօր, ամէնուրեք, արցունք ունի իր սիրելի, իր տաղանդաւոր զաւկին համար:

Հանգի՛ստ, թող ըլլայ առժամապէս իր տառապած, ուժասպառ մարմնին, օտար հողերու մէջ, մինչեւ այն օրը երբ իր անհանդիստ ու թափառայած հոգին հայրենի հող կը դառնայ ու կը կանչէ նաեւ իր լուսեղէն անօթը, — իր նշխարները:

Ո՛ւր էր թէ մինչեւ այդ վառ մնար իր յիշատակը, ողջ ու կենդանի պահելով հայ բեմը, որուն համար ջահ դարձաւ ան ու պիտի մնայ անոր ամէնէն վաւերական փառքերէն:

Գ. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ

— Քալելու երկարատեւ մարզանքները աստիճանաբար աւելցնելով, կը տաքցնեն մարմինը, կը լուծեն եւ կը մաքրեն ուտելիքներու ամբարած ուժը:

— Շատակերներու համար լաւ է երկարատեւ քալելը, ձմեռ եղանակին աւելի քան ամառը:

— Փոխն ի փոխ քալելով եւ հանգստանալով, մարմինը կը մաքրուի իր մէջ գոյացած վնասակար նիւթերէն:

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

—o—

Ճափոնցիները դարձեալ հանրային ուշադրութեան առարկայ դարձան իրենց աշխարհակալական շարժումներով: Առիթ մը եղաւ, որ եւրոպական գրական թերթերը նմոյշներ տան ճափոնական բանաստեղծութենէն:

Ֆրանսացի գրող մը կը հարցնէ թէ ծայրայեղօրէն քնքուշ բանաստեղծութիւն մը մշակող ժողովուրդ մը ի՛նչպէս կը դառնայ ծայրայեղօրէն ռազմատենչ: Եւ խորհիլ, որ ճափոնական բանաստեղծութիւնը շատ հին է, — այն շրջանին երբ Եւրոպա հազիւ սկսեր էր թոթովել, Ճափոն դասական նուրբ բանաստեղծութիւն մը կը մշակէր ծաղկուն կեռասենիներուն տակ:

Ը. դարուն, ճափոն իմաստուն կայսր մը հաւաքել տուաւ իր ժողովուրդին լաւագոյն բանաստեղծութիւնները: Այդ ժողովածուն կոչուեցաւ «Մանեոշու», «Հաւաքածոյ բիւրից», որ կը պարունակէ չորս հազար բանաստեղծութիւն 20 հատորի մէջ: ԺԱ. դարուն եւս կազմուեցաւ ուրիշ հաւաքածոյ մը, Քոքինշու, նոյնքան ստուար հատոր մը, Այս բանաստեղծութիւնները արեւմտեան աշխարհի բանաստեղծութիւններէն կը տարբերին անով որ փոխանակ բառակերտ պատկերներու մէջ դնելու իրենց արուեստը, ինչպէս է եւրոպականը, խորհրդանշաններու մէջ կը դնեն զայն: Այնպէս որ եւրոպական բանաստեղծութիւնը կը քալէ աչքին գծով, կը հասնի տեւողութեան, մինչ դեռ ճափոնականը՝ մտածման ճամբով, ու խաղ մը կը կատարէ խորհրդածութեան:

Ճափոնական բանաստեղծութեան ձեւերը շատ չեն. — Տոտոյցուն քանըվէյց ոտքով ոտանաւոր մըն է, որ ունի 3 տող եօթնական ոտքով եւ մէկ տող՝ հինգ ոտքով: Այս ձեւը ժողովրդական է: Թանքան երեսունմէկ ոտքով ոտանաւոր մըն է, որ ունի 5 տող, — վերջին երկու տողերը պատասխան մը կը կազմեն եռեակին որով կը սկսի քերթուածը: Հայքային տասնեւեօթը ոտքով սիրուն քերթուած մըն է, որ ունի 3 տող, — առաջին տողը հինգ ոտք ունի, երկրորդը՝ եօթը, երրորդը՝ դարձեալ հինգ: Առաջին եւ երկրորդ տողերով կը գծագրուի պզտիկ ու սիրուն պատկեր մը, որուն լուծումը կուտայ երրորդը՝ անուանելով խորհրդանշանը: Գաղափար տալու համար՝ կը շինենք հետեւեալ հայքայինը. —

Կանանչ պատատուին վրայ, տե՛ս
Կը թռչկոտի կենդանի ծաղիկ մը, —
Թիթեռնիկ:

Ճափոն արդի բանաստեղծները ստեղծած են նոր ձեւ մըն ալ, որ կը կոչուի շինթայշի, — տեսակ մը ազատ ոտանաւոր: Այս ձեւը քիչ մը երկար է, եւ հակառակ՝ ճափոնական արուեստին աւանդութիւններուն: Ճափոնական գեղեցիկ բանաստեղծութիւնները կարճ են, — արեւի կայծկլտուքներու կը նմանին, կամ խճանկարներու:

Քանի մը նմոյշներ. —

Մեռած ճիւղին վրայ
Ագռաւ մըն է թառեր, —
Աշնան երեկոյ:

Լերան այս կածանէն
Ի՞նչ բան զիս վեր կը տանի, —
Ա՛յ, մանիշակները:

Մեխակներուն մէջ
Ձերմակ թիթեռնիկ մը, —
Հոգի՞ մը:

Արեւմուտքէն, լերան վրայ, տե՛ս
Կաղ մը կ'անցնի:
Գլխարկը երբեմն կ'երեւայ,
Երբեմն կը կորսուի...

Իմ սիրականս ինծի տուաւ,
Ինծի տուաւ երեք հովանոց, —
Առաջինը՝ անձրեւի համար,
Երկրորդը՝ արեւին համար,
Երրորդը՝ նշան ընելու համար իրեն:

Ես այնքան կը մտածէի իր մասին,
Որ երազիս մէջ տեսայ պատկերը:
Եթէ գիտնայի թէ երազ էր,
Երբեք պիտի չարթննայի:

Հեռուէն,
Սրինգի մը ձայնը:
Ե՞ս իմ արդեօք,
Գլուխս կը կախեմ, 6
Եւ արցունքներս կը թափին:

Խաղի համար,
Մայրս ուսերուս վրայ առի:
Երբ զգացի որ շա՜տ թեթեւ է,
Լացի՜
Առանց նոյնիսկ երեք քայլ առնելու:

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻՆ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆԸ

—o—

Զարմանալի է որ տակաւին ընդհանուր կերպով հասկցուած չէ բուն առողջապահական իմաստը արձակուրդին, ո՛ւր մնաց որ գործադրուած ալ չէ բնաւ:

Արձակուրդը զուտ զբօսանք չէ, այլ մարմինին կենսական անհրաժեշտ մաքրագործութիւնը, եթէ կրնանք այս բառով հասկնալ մարմինին կոչկոռ կապած արտաքին անմաքրութեան թօթափումը, ինչպէս ժանգը կամ կղկղանքը երկաթէն: Այս մաքրագործումը կը ծառայէ մտաւոր կամ հոգեկան նոր կորովի համբարումին: Ամէնուն համար անխտիր արձակուրդի դեղագիր մը առաջարկելու փորձը՝ բնականաբար հակառակ տարրերը հաշտեցնելու դժուարութիւն մըն է, զոր կարելի չէ կիրարկել: Դո՛ւք ըսէք, կարելի՞ է միթէ ամէն հիւանդութիւն մէկ դեղագիրով բուժել, կամ ամէն խառնուածքի պատշաճեցնել դարմանումի որ եւ է չիճուկ: Անշուշտ կրնանք մարմնով միայն աշխատողներուն յանձնարարել կարելի եղածին չափ շատ հանգիստ, իսկ մտքով աշխատողներու համար առողջ օդի մէջ մկանային շարժում: Բայց առհասարակ ամէնուն համար յանձնարարելի է «բնաւոր չափաւորութիւն»: Արձակուրդ ունեցողներուն ծրագիրը դժբախտաբար չափազանց խճողուած է: Խնդիրը ըլլայ զբօսաշրջաններու թէ ճամբորդութիւններու մասին, արձակուրդի գացողներուն նպատակը ծայրայեղ է, եւ շատերը տուն կը դառնան այնպիսի վիճակի մը մէջ, ուր հարկ է, կարծես, նոր կազդուրում մը, զոր կարելի է անուանել «արձակուրդէն վերջ... կազդուրում»:

Տղաքն ալ ճիշդ այս վիճակով կը ներկայանան: Նախ ըսենք թէ միակ մնացող, որբ տղայոց թիւը հիմա շատ է աշխարհի ամէն կողմը: Առաջին յանձնարարուած պատուէրը այն պէտք է ըլլայ որ տղան իր հասակակից տղայոց մէջ եւ հետ զբօսնու, կամ արձակուրդի համար հեռանայ: Լաւ կ'ըլլայ որ ան սորվի, թէ պէտք է իր հաւասարներուն հետ ըլլայ, եւ վերջապէս մէկ ընտանիքի վերաբերի, ոչ թէ ամէն ընտանիքի:

Բայց միեւնոյն ատեն ճիշդ է որ արձակուրդի համար դրուած խիստ կանոնները կրնան ձախողիլ գործնականին մէջ: Զոր օրինակ, ճիշդ է որ արձակուրդի համար յանձնարարելի բուն ամիսն է Օգոստոսը, բայց կեանքի ստիպողութիւնը կը հարկադրէ յաճախ Յուլիսը կամ Յունիսը: Յետոյ արձակուրդը արձակուրդ ընողին կամքին համեմատ չըլլար: Արձակուրդ տուողն ալ իր ձայնը ունի: Վերջապէս, պէտք է կանխաւ գիտնալ, թէ երկու շաբաթուան արձակուրդը մէկ շաբաթ կրնաս հաշուել լոկ, քանի որ առաջին շաբաթը գացած տեղիդ պայմաններուն համակերպելու, տեղաւորուելու փորձերով կ'անցնի: Եւ երբ նոր պայմաններու վարժուիս, յանկարծ կը տեսնես որ արձակուրդդ կէս եղած է արդէն: Բայց խոհեմութիւնը կը պահանջէ որ գոհանաս, խորհելով որ տարին բոլորովին չանցած՝ նոր երկու շաբաթ արձակուրդ ալ պիտի ունենաս:

Արձակուրդի երթալէ առաջ հաշուէ ժամանակդ, հաշուէ դրամդ, ոչ նուազ նաեւ ֆիզիքական կարողութիւնդ: Այս երեք հաշիւներուն համեմատութենէն կրնաս կանխաւ հակակշռել արձակուրդը: Բան մը ըսած ըլլալու համար, ահա պարզ խորհուրդ մը. — Մինչեւ իրիկուն ամէն օր դրասենեակի մէջ նստող պաշտօնեան կամ դրագիրը, կամ մեքենագիրը, վարժուելու է սանկ մէկ-երկու գիշեր նստարանի վրայ պառկելու, լեռ մը կամ բլուր մը մագլցելէ առաջ:

Վերջացնելէ առաջ, կը փափաքինք մեր արձակուրդի բարեկամներուն եւ ընկերներուն յայտնել, թէ արձակուրդը ոչ միայն իրաւունք, այլ նաեւ իրապէս պարտականութիւն է: Արձակուրդ ընողը ոչ միայն իրաւունք ունի, այլ նաեւ պարտաւոր է կազդուրուելու, կարելի եղածին չափ: Ով որ արձակուրդէն սաստիկ յոգնած դառնայ, վնաս կը հասցնէ ոչ միայն իր անձին, այլ եւ իր ապագայ աշխատութեան, որով նաեւ իր գործատիրոջ:

Ն. Ց. Փ.

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՇՈՒՔԸ

Շուքդ հալածէ՛, ան քայլիդ հետ կը փախչի:
Փախի՛ր իրմէ, ան քեզի հետ կը վազէ:
Կընոջ մ'ինկի՛ր ետեւէն — ան կ'ըսէ Ո՛չ.
Մինակ ձգէ՛, ան ետեւէդ կըվազէ:
Կ'երդնո՛ւմ, կիները այրերու ետեւէն
Են ա՛յն ինչ որ մեր շուքերն են:

Թրգմ. գերմ. է ԵՏԱՆ

ՕՐԱԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ

Օրագրողներու Միութեան Միջազգային Գործադիր Յանձնաժողովը Վիէննայի իր մասնաճիւղին եւ Աւստրիոյ մամուլի վերատեսչութեան միջոցաւ կը յայտարարէ թէ այդ Միութեան Միջազգային Համաժողովը պիտի գումարուի Վիէննա յառաջիկայ Հոկտ. 7էն 12: Աշխարհի պետութիւններու ամենամեծ մասը յարած է նոյն Միութեան: Այս նստաշրջանին ծրագիր-օրակարգը ծանրաբեռնուած միջազգային քաղաքական եւ ընկերային հարցերու կնճռոտ եւ նոյնքան կարեւոր հարցերուն հետեւանքով: Այս Համաժողովը վերջին անգամ ըլլալով գումարուած էր Փարիզ եւ վերջացած, սա որոշումով. — «Նկատելով որ ամէն երկիրներու մէջ լրագիրները երթալով կը մտնեն զգայացունց լուրերու եւ սուտ տեղեկութիւններու հրատարակութեան, այսպէս արթնցնելով վտանգաւոր հետաքրքրութիւն, որով կը նուաստանայ հանրային բարոյականը եւ կը թիւրի հանրային կարծիքը: Ասկից զատ, նկատելով որ շատ մը օրագրողներ այդ թիւր ուղղութեամբ կ'ընթանան, եւ իրենց տեղեկատուութիւններուն մէջ կը հակազդեն պատուաւորութեան եւ պատշաճութեան կանոններուն, — Համաժողովին Գործադիր Մասնախումբը կը փափաքի որ Օրագրողներու Դաշնակցութեան պատկանող բոլոր կազմակերպութիւնները միանան ստեղծելու Պատւոյ Օրինագիրք մը՝ լրագրական եւ խմբագրական վայելչութեան ի նպաստ, եւ անոր կանոններուն հակառակ գործող անդամներուն դէմ այնպիսի միջոցներ ձեռք առնել, որոնք մեր գեղեցիկ կոչումը պաշտպանեն որ եւ է նուաստացումի դէմ»:

Յառաջիկայ Համաժողովը պիտի գործէ եւ պիտի վարուի Փարիզի վերոյիշեալ որոշումի հիման վրայ:

— Ջուրը մորթին համար լաւ է, գլխու ցաւերը մեղմացնելով, քուն կուտայ, ստնդանքները կը հանդարտեցնէ:

— Ջուրով կարելի է դարմանել ընդերային դելանքները, ճմլուածքները եւ կոկորդի կերկերումները:

— Մաքուր, անապակ ջուրը առողջարար, սքանչելի ըմպելի մըն է:

— Պաղ ջուրը քրտնող մէկու մը վրայ թափելով, քրտինքը կը կեննենք: Ցաւերը կը մեղմացնէ թմրեցնելով:

— Տաք ջուրը կը թուլցնէ նմանապէս, ցաւերը կը մեղմացնէ, սրսփուքը կը դադրեցնէ, ինչպէս նաեւ ցնցումները:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (434)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

Լուրը թեւ առած արդէն հասեր էր Պէֆէրան: Որքան որ զօլամ ունէր ձեռքին տակ, Ռաշիդ բէկը զի՛նեց ու Ծիծանցի վրայ քալեց, դաս մը տալու համար: Բայց այնպիսի դաս մը պէտք էր տար, որ երբեք Ծիծանցիներու միտքէն չելլէր: Հազիւ ճանապարհի կէսը կտրած՝ երբ իր ուղարկած զօլամներուն հանդիպեցաւ, որոնք Ալին չալկած Պէֆէրան կը բերէին: Կարիճ Ալիի արիւնլուայ վիճակը կատղեցուց զինք, չափը անցուցեր էին այդ անհաւատ չները, պէտք էր պատժել այդ անհաւատները, այնպիսի ծանր պատիժով մը, որ անոնց եօթը պորտերը յիշէին: Պէֆէրանը Ծիծանցէն զատող բլուրը որ դարձաւ, երեւցաւ Ծիծանցը, ընկուզի ծառերով շրջապատուած: Հիմա Հայերը ահուսարսափի մատնուած, մտածեց Ռաշիդ բէկը, կուգան ու կ'իյնան իր ոտքերուն, գթութիւն աղերսելով: Բայց չէ՛, ինք գիտէր անոնց հետ վարուելու կերպը, այդ օրը պիտի չմոռնային Ծիծանցիները:

Դժբախտաբար, Ռաշիդ բէկին վիճակուած էր այդ օր մեծ յուսախաբութիւն մը:

Երբ գիւղի աղբիւրին մօտեցան, ուրկէ ութ հարիւր քայլ կը մնար գիւղ հասնելու, մէկ ալ գիւղէն բազմաթիւ հրացաններ բացուեցան, ու զօլամները վզզալով սկսան գետնէն փոշի բարձրացնել:

Ռաշիդ բէկի զօլամներէն մէկը առնալով գետին փռուեցաւ, ծնկոսկորը գնդակէ մը ջախջախուած:

— Ետ դարձէք, էս չները մեզ պիտի կոտորեն, — Հայերու անսպասելի դիմադրութենէն չփոթած, պոռաց Ռաշիդ բէկը՝ զօլամներուն հետ մինչեւ բլուրը նահանջելով:

Եղածը անօրինակ, չլսուած դէպք մըն էր, եթէ բուռ մը բայա գիւղացիները կը յանդգնէին իր վրայ զէնք արձակելու, ալ ինք ի՞նչ օրուան Ռաշիդ բէկն էր: Քուրդի տեղ, լաչակ մը անցընելու էր գլխուն:

Ռաշիդ բէկը անմիջապէս ձիաւոր մը հասցուց Թաղ, ուր Շատախի գայմագամը կը նստէր: Լուր ուղարկեց, թէ Հայերը ապստամբելով՝ Պէֆէրանի վրայ յարձակած են: Երկրորդ ձիաւոր մը ղրկեց Խլկտուն, որպէսզի կամուրջէն անցնելով քիւրտ աշիրէթներու մէջ հաւար ձգէ:

Արեւը մայր մտնելէն քիչ առաջ, ծայր տուին Էզնանցի, Խալիլանցի եւ Խվշտանցի աշիրէթներուն պատկանող ձիաւոր քիւրտերու շարքերը, որոնք հաւարի ձայնը առած՝ օգնութեան կը հասնէին Ռաշիդ բէկին:

Մինչեւ մթնելը երկուստեք կռիւը շարունակուեցաւ: 150է աւելի քիւրտ ձիաւորներ օգնութեան հասած էին արդէն, իսկ լոյսը բացուելուն, Ռաշիդ բէկը վստահ էր որ իր հետ 500է աւելի կռուողներ կ'ունենար: Բայց ինչ որ մտահոգութիւն կը պատճառէր բէկին, ծայր աստիճան զարմացուցած էր զինք, այդ՝ գայմագամի պահած չէզոքութիւնն էր: Աշխարհը թարսուած էր, լուրը անհաւատալի: Գիշերով՝ ուշ ատեն Թաղ գնացող ձիաւորը վերադարձաւ՝ անհաւատալի պատգամ մը բերելով: Գայմագամը խստօրէն պատուիրած էր ամէն գնով կռիւը դադրեցնել սպառնալով ապագայ բարդութիւններու պատասխանատու ընել Ռաշիդ բէկը: Գայմագամը բացարձակապէս մերժած էր զօրք ուղարկել:

Յաջորդ առտու հինգ հարիւրէ աւելի քրտեր Ծիծանց գիւղի վրայ յարձակեցան անընդհատ կրակելով: Գիւղը նորէն սպառնալական վիճակի մէջ՝ կը թողուր որ մօտենան:

Ծուռ վարդապետը չորս տղաներով դիրք բռնած էր գիւղի անմիջապէս ետեւն գտնուող բլուրի վրայ, ուրկէ ամբողջ հովիտը պատկերի նման կ'երեւէր: Խմբի մնացած հայդուկները, տեղական զինուորներու գլուխը անցած, գիւղի մէջ զանազան դիրքեր բռնած էին:

Քրտերը հրացան արձակելով եւ սալաւաթ պոռալով հասած էին նորէն Ծիծանցի աղբիւրին մօտ, երբ բլուրի ծայրէն հրացանները գոռացին: Անոնց արձագանգեց գիւղի կռուողներու հրացաններու որոտը: Ամէն ինչ իրար խառնուեցաւ: Քրտերը քիչ մը տեղ ընկրկելով՝ դիրքեր բռնեցին ու ամրացան:

— Վալլահի պիլլահի, էդ անհաւատներուն մէջ դրսէն մարդիկներ կան... ֆէտայիներ կան, — կատաղութենէ խենթեցած, քովը գտնուողներուն կը բացատրէր Ռաշիդ բէկը, — ո՞վ է տեսեր, որ տեղացի Հայը զէնքով դիմադրել փորձէ... Ականջ դրէք... հա՛, էտոնք մօսին հրացանի ձայներ են...

Մինչեւ կէսօր աչքկապուկ կռիւը շարունակուեցաւ: Կռիւը սկսելէն առաջ վարդապետը պատուիրած էր բոլոր կռուողներուն, որ արիւնահեղութենէ խուսափին եւ գոհանան աշխատելով Քրտերը որոշ հեռաւորութեան վրայ պահել. ծայրայեղ պարագային միայն, երբ Քրտերը աղբիւրը անցած վտանգէին գիւղը, սկսէին ուղղակի խփել: Այդ էր պատճառը, որ հակառակ Քրտերու աննպաստ դիրքին, մինչեւ կէսօր երկու զոհ միայն տուին:

Կէս օրէ վերջ սակայն, կռուի ընթացքը փոխուեցաւ եւ լուրջ կերպով վտանգուեցաւ Ծիծանց գիւղը: Յիսունի չափ Քրտեր գետակը անցնելով, ձորի հակառակ կողմէն սկսան բարձրանալ դէպի Կիտ քրտական գիւղը, ձորով մը բաժնուած Ծիծանցէն ու աւելի բարձր դիրքով: Ծիծանցի կռուողները, երկու կրակի մէջ ինկած, դժուարութեամբ կը պահէին իրենց դիրքերը: Այսքանը կարծես բաւական չըլլար, մէկ ալ Գործօթցի Սագօն սողալով վարդապետին մօտեցաւ.

— Վարդապետ, տուն չքանդուի, սարէն զօրք կ'իջնայ, չորս կողմէն պիտի պաշարեն մեզ...

— Սարէ՞ն... ո՞ւր է, տղայ...

— Հոնա... վազելով կուգան, տասնըհինգ քսան հատ մը կը լինին...

Դժբախտաբար, զօրքի գալը միայն Հայերը չէ որ տեսած էին: Քրտերը, երբ տեսան լեռնէն իջնող զօրքը, ձայն ձայնի տուած՝ վրայ տուին: Անոնց օրինակին հետեւեցան եւ Կիտի կողմը անցած Քրտերը:

— Սագօ՛, երկու հոգով զօրքը ետ պահել աշխատէ, — պոռաց վարդապետը, — Սահակ, ցատկէ գիւղը, գիւղի խալխը եւ կռուող տղաքը կամաց կամաց թող մեր դիրքերը բարձրանան... Գիւղը ձեռքէ ելլելու մօտ է... Հա՛, քէ մատաղ, թռի՛ր... Տղա՛ք, չձգէք որ զօրքը մօտենայ...

Սագօն, անբաժանելի Մկօն եւ Բերձեցի Արշակը, վարդապետէն քանի մը քայլ վեր քարի մը տակ տափած, կ'աշխատէին զօրքը հեռու պահել: Գիւղի մէջ աներեւակայելի իրարանցում մը ծայր տուած էր: Կին, երեխայ, ծեր ու պառաւ, ամէն մէկը իրեղէն մը չալկած, կ'աճապարէին գիւղի նեղ փողոցով բլուրը բարձրանալ: Լաց ու կոծ, հայհոյանք, կատարեալ Սոդոմ Գոմոր մը այդ նեղլիկ փողոցը, ուր գիւղացիներէն ամէն մէկը միւսէն առաջ անցնիլ կը փորձէր: Կռուող երիտասարդները գիւղի առաջաւոր դիրքերէն դուրս նետուած, կռուելով կը նահանջէին՝ ժողովուրդի ետեւէն քալելով: Բարեբախտաբար, գիւղի տները երկուստեք ծածկած էին փողոցը, եւ Քրտերը հեռուէն չէին տեսներ գիւղացիներուն խուճապահար փախուստը:

Երբ լեռնէն իջնող զօրքը գնդակի հասողութեան սահմանի մէջ մտաւ, Սագօն ու ընկերները սկսան անխնայ գնդակի բռնել զանոնք: Երեքը միասին կատաղութեամբ կը կրակէին, առանց անդրադառնալու, որ զօրքը արագ առաջանալով՝ գնդակ մը իսկ չէր արձակած:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

կռիւները աւելի սաստկացան երէկ։ Ճափոն չարունակ նոր զինուոր կը ղրկէ։ Ճափոնական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ 40 չինական օդանաւեր, բոլորն ալ սեւ ներկուած, պատրաստ կը սպասեն Շանկայի շրջակաները։ Նոյն աղբիւրին համաձայն, Չինացիները ծանր կորուստներ կրած են վերջին կռիւներուն մէջ։

** Անգլիոյ, Ֆրանսայի, Գերմանիոյ, Իտալիոյ եւ Մ. Նահանգներու դեսպանները ծանուցագիր մը ուղղեցին չինական եւ ճափոնական կառավարութեանց, անոնց ուշադրութեան յանձնելով իրենց շահերը՝ Շանկայի մէջ։ Ծանուցագիրը կը խնդրէ Չինաստանէն քաշել իր զօրքը, իսկ Ճափոնէն՝ նոր զօրք չղրկել։

Մոսկուայի հեռագրական գործակալութիւնը «չարամիտ յերիւրանքներ» կը կոչէ այն զրոյցները որոնց համաձայն խորհրդային իշխանութիւնը պիտի մասնակցի գործողութեանց, զինուորական խորհրդականներ ղրկելով կամ ուրիշ աջակցութիւններ ընծայելով Չինաստանի։

Մ. Նահանգներու արտաքին նախարարը խոստովանելով հանդերձ կացութեան ծանրութիւնը, յայտարարեց թէ Փիլիպպեան կղզիներէն զօրք ղրկելու խնդիր չէ ծագած։

** Լոնտոնի մէջ ծայրայեղ վերապահութեամբ կը հետեւին չինական դէպքերուն եւ կը սպասեն որ առաջին քայլը առնէ Մ. Նահանգներու կառավարութիւնը։ Ծայր. Արեւելքի մէջ կան 40 բրիտանական մարտանաւեր եւ 10 հազար զօրք՝ պաշտպանելու համար Անգլիոյ շահերը։ Կը վախցուի որ կացութիւնը աւելի ծանրանայ, եթէ Ճափոն չկարենայ արագօրէն խորտակել Չինաստանի դիմադրութիւնը։

Հայ մը մորթած կերած է...

Այլանդակ պատմութիւն մը տեղ գտած էր երէկուան թերթերուն մէջ։ Կ'արձանագրենք մեծ վերապահութեամբ։

Հունգարական թերթերը Աթէնքէն իմացեր են թէ, Սթեփանոս Աւքալ (?) անուն հայ երիտասարդ մը կը սիրէր Տիկին Փանթափուլօսը, Քսերքս քաղաքին մէջ։ Օր մը Պ. Փանթափուլօս, որ հարուստ վաճառական մըն է, անհետացաւ եւ երկու սիրահարները անմիջապէս կասկածելի դարձան։ Ոստիկանութիւնը խուզարկութիւններ կատարելով, մարդկային ոսկորներ գտաւ։ Այն ատեն երկու ամբաստանեալները խոստովանեցան թէ վաճառականը սպաննած, մարմինը յօշոտած եւ կարգ մը կտորներ կերած են։ Ոստիկանութիւնը դժուարաւ կրցաւ փրկել երկու ամբաստանեալները որոնք բզիկ բզիկ պիտի ըլլային ամբոխին կողմէ։

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

«ԷՆԹԷՐՆԱՍԻՈՆԱԼ»Ը ԱՐԳԻԼՈՒԵՑԱՒ Ռումանիոյ մէջ, իբրեւ խռովայոյզ երգ։ Անսաստողները պիտի պատժուին։

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ԿԱՐԵՒՈՐ ՏՈՐՄԻՂ մը մօտերս յունական ջուրերը պիտի հասնի, այցելելով Նավարին, Սելանիկ, Փաթրաս եւ Եգէականի կղզիները։

ՄՕՏ ՄԷԿ ՄԻԼԻՈՆ ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐ Փարիզ եկած են մայիս 1էն ի վեր։ Աւելի մեծ բազմութիւն մը կը սպասուի սեպտեմբերին եւ հոկտեմբերին, ցուցահանդէսին առթիւ։

ՋՐՀԵՂԵՂԱՅԻՆ ԱՆՁՐԵՒՆԵՐ տեղացին Լոնտոնի մէջ, ուրբաթ օր, խափանելով անցուդարձը։ Հեղեղը ծանր վնասներ պատճառեց։

ԱՆԱԿՆԿԱԼ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄՆԵՐԸ կը շարունակուին Միջերկրականի մէջ։ Անցեալ օր Ֆրանսական շոգենաւ մը յարձակում կրեց անծանօթ սուզանաւի մը կողմէ։ Սպանիոյ երկու ճակատները իրարու վրայ կը ձգեն պատասխանատուութիւնը։

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՕԴԱՉՈՒՆ՝ Լեվանեւսկի, որ Մոսկուայէն ճամբայ ելած էր հինգ ընկերներով եւ կ'ուղէր Հիւս. Բեւեռ հասնիլ, ժամը 295 քիլոմեթր արագութեամբ, լուր չէ կրցած տալ 17 ժամէ ի վեր։

ՎԱԼԱՆՍԷՆ գրուած Թղթակցութեան մը մէջ (13 Օգոստ.), բռնած էր թէ կռիւ ծագած է երկու ՍԷօլէօզցիներու միջեւ, մեր Թղթակիցը կը խնդրէ ճշդել թէ կռուողները ՍԷօլէօզցիներ չեն։

Այրի Տիկին Փառանձեմ Ինճէ-Թէրզեան, Տէր եւ Տիկին Սմբատ Շօփեան, Տեարք եւ Տիկնայք Յովսէփ, Սենեքերիմ, Յովհաննէս եւ Գէորգ Սահակեանք, Այրի Տիկին Վարդուհի Սահակեան, Տէր եւ Տիկին Եփրեմ Կարապետեան, Այրի Տիկին Աղաւնի Նալպանտեան, Տէր եւ Տիկին Վահրամ Լուսարարեան, Այրի Տիկին Արմենուհի Ղազարեան, Այրի Տիկին Վերժին Ինճէթէրզեան (Լիոն), Այրի Տիկին Սրբուհի (Լիոն), Այրի Տիկին Անուշ Եղիշեան (Փարիզ), Տ. Երեմիա աւագ քհյ. Մէրճանեան (Պոլիս) եւ Գրիգոր Նազարէթեան (Պոլիս) սրտի անհուն կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց որդւոյն, եղբօր, անդրանիկին, մօրքեռորդւոյն եւ ազգականին

ԽԱՉԻԿ ԻՆՃԷ-ԹԷՐԶԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը որ տեղի ունեցաւ 9 օգոստ. 1937ին, 23 տարեկան երիտասարդ հասակին։

Յուղարկաւորութեան տխուր արարողութիւնը տեղի ունեցաւ չորեքշաբթի, 11 յուլիս, կէսօրէ ետք ժամը 3ին Օթէլ Տիէօ հիւանդանոցին մէջ, ուրկէ մարմինը փոխադրուեցաւ Սէն Փիէրի գերեզմանատունը։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ ԵԳԻՊՏԱՑԻ կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները 17 Օգոստոս, երեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին 6, Ավընիւ իթալիի սրճարանին վերնայարկը։

ՕՐԱԿԱՐԳ՝ Շրջ. ժողովի օրակարգի քննութիւն։

ՑԷՍԻՆԻ կոմիտէի անդամական ընդհ. ժողովը այս երկուշաբթի, 16 Օգոստոս առաւօտեան ժամը 9.30ին սովորական ժողովատեղին։

Կարեւոր օրակարգ։

ԴԱՇՏԱՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Մարսէյլի Ամասիոյ, Մարզուանի Հայրենակցական Միութեան կողմէ 29 Օգոստոս, կիրակի ամբողջ օրը Սէն Լուկրան Բէն, Լ. Խօթնեղեայրեանի ագարակը։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «ԴՐՕՇԱԿ» ԳՐԱԴԱՐԱՆԻՆ ԿՈՂՄԷ

15 Օգոստոս կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն Մէօտոնի անտառը, պաղ աղբիւրին մօտ (Tapis Vertի կից)։

Բանախօսութիւն, երգ, պար, արտասանութիւն եւայլն։

Ճազ՝ ղեկավարութեամբ Պ. Սարգիս Հայկազեանի։

Անձրեւի պարագային կը յետաձգուի

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ.— Մէրի տ'իսիէն առնել I. N. C. Թաքսիները եւ իջնել Tapis Vert։

ԴԱՇՏԱՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ց. Հ. Կ. ԽԱՉԻ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

15 Օգոստոս, կիրակի, առաւօտեան ժամը 7.30էն մինչեւ երեկոյեան ժամը 8ը, ՊԸՆՈՒԱՅԻ ՓԻՐԱՄԻՏ անտառը։ Անձրեւի պարագային պատսպարան ապահովուած է։

Նուագ, արտասանութիւն, երգ, հայկական եւ եւրոպ. պարեր։

Բացի խմիչքէն ճաշը միասին բերել։

Ճոխ պիւֆէ մատչելի գիներով։

Օթօքառ 6.50 ֆրանք, մինչեւ 8 տարեկան փոքրիկները ձրի։

Հաւաքատեղի՝ 29 bis, rue Etienne Dolet, Alfortville.

Մեկնում՝ մէկ ամէն ժամը 7ին։ Իրիկուան վերադարձ՝ 7ին եւ 8ին։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (5)

Խ Ե Ն Թ Ը

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» • ««««

Բ.

Հետեւեալ աւուր առաւօտեան պահուն, երբ արեւակը առաջին ճառագայթները տարածուեցան երկրի վրայ, Բայազէդի մէջ եւ նրա շրջակայքում բացուեցաւ մի սարսափելի տեսարան։ Այժմ պարզ տեսնւում էր հետեւանքը այն կոտորածի, որ ամբողջ երեք օր եւ երեք գիշեր կատարուել էր բարբարոսի ձեռքով։ Քաղաքում տիրում էր գերեզմանական լռութիւն, որ երբեմն ընդհատւում էր ագռաւների կանչիւնով, որոնք խումբերով սաւառնում էին այստեղ եւ այնտեղ մեկնատիք ունելու համար։ Փողոցները այդ դժբախտ քաղաքի ներկայացնում էին խիստ տխուր եւ սրտաշարժ պատկեր, — տները դարձել էին մոխրի կոյտ ... տեղ-տեղ ծխում էին դեռ չվառուած նիւթերը ... համարեա ամէն մէկ տան մօտ ընկած էին նծերերի, երիտասարդների, կնիկների եւ երեխաների դիակները ... սոված շները ագահութեամբ քարշ էին տալիս դիակները, եւ մրթմրթալով, գռմռալով աշխատում էին վանել խումբերով ցած իջնող ագռաւներին ...

Ամէն կողմից, ամէն տնից, ամէն բակից եւ շուկայից փչում էր լուծուող դիակների խեղդիչ գարշահոտութիւնը ...

Այսպիսի մեռեալ քաղաքի մէջ կանգնած էր Բայազէդի միջնաբերդը եւ սպասում էր իր ցաւալի օրհասին..

Պաշարումը հետզհետէ սաստկանում էր։ Սար, ձոր, բլուր, դաշտ եւ տափարակ պատած էին բաշիբոզուքների բազմաթիւ, միեւնոյն ժամանակ խառնափնթոր հրոսակներով։ Բանակները զետեղուած էին առանձին խումբերով, եւ իւրաքանչիւր խումբի մէջ տեսնւում էր շարժում, իրարանցում եւ աղմուկ։ Կրօնական մոլեռանդութիւնը, խառնուած զինուորական անգթութեան հետ, անցնում էր բարբարոսութեան ամէն չափից եւ սահմանից։ Մարդը, գազան դարձած, կեղեքում էր, մահացնում էր իր նմաններին։

Արիւնից կշտանալուց յետոյ, նրանք սկսել էին այժմ յագեցնել նրանց ընչասիրութեան ծարաւը։ Մի տեղ դետնի վրայ տարածել էին քաղաքում հարուստ համարուած Հայերին եւ զանազան տանջանքներով չարչարում էին, որ նրանք յայտնեն, թէ որտեղ են թաքցրել իրանց փողերը։ Թշուառները լալիս էին, աղաղակում էին, ասելով, թէ ինչ որ ունէին՝ առեցին, այլ եւս ոչինչ չէ մնացել։ Նրանց չէին հաւատում, եւ հօր առջեւ երեխաներին մորթում էին, որ ստիպեն յայտնել իրանց պահեստը։ Մի այլ տեղ Քրդերը բաժանում էին գերուած աւարը. նրանց կնիկները ուրախ ուրախ բառնում էին ձիերի վրայ, որ տանեն իրանց տները։ Մի փոքր հեռու բաժանում էին Հայ գերիներին, բայց մի գեղեցիկ կնոջ կամ աղջկայ վրայ չէին համաձայնում, վիճում էին եւ սպանում էին միմեանց սրերով։ Մի ուրիշ տեղում, գայլերը, վայրենի կատուները, գիշաթռչունների հետ, հաւաքուած անթաղ դիակների վրայ, իրանց առաւօտեան նախաճաշիկն էին անում։ Դրանցից ոչ այնքան հեռու, կրօնասէր մահմեդական զինուորները, խորին ջերմեռանդութեամբ իրանց վաղորդեան նամազն էին անում, եւ արիւնոտ ձեռքերը դէպի երկինք բարձրացնելով, փառաբանում էին Իսլամի Ալլահին։

Այդ բոլորը կատարւում էր վառօդից եւ խարոյկներից բարձրացած ծխի ու մխի մէջ, որ թանձր մառախուղի նման պատել էին հորիզոնը, եւ արգելում էին արեւակի ճառագայթների թափանցելուն։ Թնդանօթները որոտում էին, վիթխարի բերդի կողքերը ամրակոծում էին, բայց նա անշարժ, բլուրների բարձրութեան վրայ նստած տակաւին արհամարհում էր թշնամու անդադար հարուածները։

Բայց մի տեղ ամբողջ բանակի ուշադրութիւնը գրաւել էր մի մարդ։ Նա երբեմն թռչկոտելով, երբեմն ծափ տալով, անցնում էր բանակի միջից, եւ միեւնոյն ժամանակ եղանակում էր մի այսպիսի յիմար քրդերէն երգ.

Պառաւ տատը գորտ դարձաւ,
Գորտ դարձաւ, ծովը մտաւ,
Ծովից աւազ դուրս հանեց,
Աւազը ոսկի դարձաւ,
Ոսկին տուեց մի այծ առեց,
Կաղլիկ, քոսոտ այծ առեց.
— Այծ'իկ, այծիկ ջան այծիկ,
Ջանս քեզ ղուրբան, այծիկ,
Ասա', ինչո՞ւ դուն եղար
Այսպէս քոսոտ ու կաղլիկ։

Խենթը ... ձայն էին տալիս ամէն կողմից Քրդերը եւ հաւաքուելով նրա շուրջը ստիպում էին կրկնել իր երգը։

Եւ իրաւ, այդ մարդը խենթ էր, կամ գոնէ այսպէս ձեւացնում էր իրան։ Նա հագնուած էր այն կերպով, որպէս հագնում են մեզ մօտ լարախաղացների օգնականները, որոնց կոչում են «տակի մասխարայ» եւ որոնք լարի ներքեւում զանազան տեսակ խեղկատակութիւններով ծիծաղեցնում են հանդիսականներին։ Նոյնը անում էր եւ այդ խենթը։ Նա բարձրահասակ երիտասարդ էր վայրենի դէմքով. գլխին դրած ունէր հին թաղիքի կտորից անչնորհք կերպով կարած մի երկայն գդակ, որ վերջանում էր քառանկիւնի ձեւով, եւ իւրաքանչիւր անկիւնից քարշ էին ընկած մի մի փոքրիկ զանգակներ, որոնք նրա ամէն մի շարժումից զրնգզրնգում էին եւ աններդաշնակ ձայներ էին հանում։ Երեսը մրոտած էր կօշկաներկով, որի վրայ զանազան ուղղութեամբ քաշուած էին զանազան գոյներով գծեր, — կարմիր, դեղին, կապոյտ եւն.։

(Շար.)

ՐԱՖՖԻ

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)
Le Gérant : H. STEPHAN

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

Գրեց՝ Գ. Գիւզալեան

Հրատ. «Արազ» Հրատարակչական Ընկերութեան թիւ 1։ Պէյրութ, 1937

Գին 10 ֆրանք։ Ստանալու համար դիմել.— Sarkis Pakhdikian, B. P. 5..
Beyrouth (Liban).

Կը ծախուի նաեւ «Յառաջ»ի խմբագրատունը։

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 17 ՕԳՈՍՏՈՍ
MARDI 17 AOUT 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3500

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՏԱՐԱԾՈՒԷ ՈՐՔԱՆ ԿՐՆԱՍ...

Տասներեք ամիսէ ի վեր հուրն ու սուրը աւեր կը գործեն հարեւան Սպանիոյ մէջ։ Եւ տակաւին ելք մը չգտնուած, ահա նոր փոթորիկ մը, այս անգամ արեւելեան կողմն աշխարհի, — Չինաստան։

Երկու դէպքերը միայն երեւութապէս կը տարբերին իրարմէ։

Միջազգային օրէնքով, Սպանիոյ ողբերգութիւնը քաղաքացիական պատերազմ կը կոչուի, չինականը՝ արտաքին արշաւանք։

Իրականին մէջ, երկուքին ալ նթէ ոչ միլից ուժը, գոնէ վարիչ ազդակը դուրսէն է։

Սպանիոյ ապստամբները կ՚ուզեն վերահաստատել հին կարգուսարքը, — թունդ ազգայնական իշխանութիւն մը, միապետական կամ զինուորական դիկտատուրա։ Ընթացիկ բացատրութեամբ, «Ժողովուրդի Թշնամի» հռչակելով համայնավարութիւնը եւ առ հասարակ ձախակողմեան վարդապետութիւնները, անոնք ճակատագրական պայքար մը կը մղեն աւելի քան մէկ տարիէ ի վեր, եւ դեռ չեն հասած իրենց նպատակին։

Իրենց թշնամին ալ, Սպանիոյ հանրապետական իշխանութիւնը, կը մարտնչի նոյն ուժգնութեամբ, եւ միշտ յանուն ազատութեան եւ անկախութեան։

Արդ, իսկապէս ազատ եւ անկա՞խ են այս երկու ճակատները։ Չկա՞ն աւելի զօրաւոր ազդակներ, իրենց կամքէն վեր ուժեր, որոնք թէ կրակին վրայ իւղ կը լեցնեն, եւ թէ շագանակներ կը փնտռեն, ճնշելով ներսէն եւ դուրսէն։

Միայն միականի դիտողներ պիտի կրնային ժխտական պատասխան տալ։

Իրականութիւնը այն է որ, ծանօթ աշխարհակալներ պար բռնած են սպանիական խարոյկին շուրջը, եւ փոխադարձաբար կը խրախուսեն պատերազմիկները, համաձայն իրենց շահերուն։

Այսպէս, կարմիր Մոսկուան եւ իր շքախումբը երբեք չեն ուզեր որ կրակը մարի։ Եթէ սպանիական կրակը մարի, շատ մը յոյսեր ալ միասին կը մարին։ Օրինակ, աւելի կ՚ուշանայ «Մեծ Առաւօտ»ը — համաշխարհային յեղափոխութիւն, իսկ Խ. Միութեան թշնամիները կ՚աճին, օղակը աւելի կը պրկուի։

Դիկտատուրա մը եւս Եւրոպայի ափերուն վրայ, դէմ դիմաց հանրապետական Ֆրանսայի հետ՝ երբեք ձեռնտու չէ Մոսկուայի կենսական շահերուն համար։ Ապա ուրեմն ամէն միջոց կը փորձէ, որպէսզի վերջնական յաղթանակը մնայ Մատրիտի։

Իրենց շահերուն բերումով, դեղին աշխարհակալներն ալ նոյն անձկութեամբ արեւշատութիւն եւ յաջողութիւն կը մաղթեն զօր. Ֆրանքոյի բանակին։

Այս ճակատին վրայ, առաջին դիրքերը գրաւած են փաշական Իտալիան եւ հիթլերական Գերմանիան։ Երկուքն ալ դիմակները մէկդի նետած, բացէ ի բաց կ՚աջակցին ապստամբներուն, երբեմն սպառնալիքներ ալ տեղալով հանրապետական իշխանութեան զինակիցներուն դէմ։

Ազդեցութեան պայքարը, Միջերկրականի կապոյտ ջուրերը, քաղաքական եւ տնտեսական շահեր այս ճամբան բռնել կուտան երկուքին ալ։

Ուրեմն, թող շարունակէ հոսիլ սպանիական արիւնը, որպէսզի կարենան տարածուիլ, այս կամ այն ուղղութեամբ, բուն Սպանիոյ շրջականերէն մինչեւ սպանիական Ափրիկէ։

Անցնելով Ծայրագոյն Արեւելք, նոյն կացութեան տարբեր մէկ երեսն է որ կը պարզուի։

Յարաճուն զօրութեան մը թափին տակ, Ճափոն չի կրնար պարփակուիլ հրաբխային բեկորի մը սահմանափակ տարածութեան վրայ։ Եւ տարիներէ ի վեր աչքերն ուղղած է դէպի հարեւան երկիրները, ռուսական ստացուածքներէն մինչեւ անծայրածիր եւ անտէր Չինաստանը։

Տարիներու ընթացքին, Ճափոնական Կայսրութեան կցուեցան կամ անոր հովանաւորութեան տակ ինկան ընդարձակ տարածութիւններ, — Քորէա (1910), Սախալինի հարաւային մասը (1905), Ֆորմոզա (1895), զանազան արքիպելագոսներ, իսկ դեռ քանի մը տարի առաջ՝ Մանչուրիան, որ կը կոչուի Մանչուքուօ (938,000 քառ. քիլոմեթր տարածութիւն, 27,000,000 բնակչութեամբ)։

Այս աւարները ոչ թէ յագեցուցին, այլ աւելի սրեցին Ճափոնի ախորժակը։

Ան երկար ատենէ ի վեր ծրագրած է ճիշդ Մանչուրիոյ վիճակին վերածել Հիւսիսային Չինաստանի հինգ նահանգները, որոնք ունին համագումար 100,000,000 բնակիչ։ (Ճափոնի բնակչութեան թիւն է 85 միլիոն)։ Եւ, օգտուելով միւս աշխարհակալներու բազմազբաղ վիճակէն, կը փորձէր այդ ծրագիրը գլուխ հանել առանց արիւնահեղութեան։

Այստեղ ալ նոյն ազդեցութեան պայքարն է որ կը ցցուի, առաւելապէս Խ. Միութեան, յետոյ Միացեալ Նահանգներուն եւ Անգլիոյ հետ։

Իր ճամբան հարթելու համար, Ճափոն կարմիր վտանգն ալ կը շահագործէ, ինչպէս միւսները կ՚ընէին դեղին վտանգին համար, տարիներ առաջ։

Աւելորդ է պրպտել թէ ո՛վ արձակեց առաջին գնդակը։ «Մեր համբերութիւնը սպառած է», կ՚աղաղակեն երկու կողմերն ալ, Ճափոնցին եւ Չինացին։ Իսկ ճակատները շատոնց յարդարուած են։ Չինաստան կ՚ուզէ իր հայրենի հողը փրկել, Ճափոն՝ «վերահաստատել բարեկարգութիւնը»։ Միւս աշխարհակալներն ալ շատ չըլլան, եթէ անվթար մնայ իրենց աւարը։

Ուրեմն, տարածուէ որքան կրնաս։ Հոգ չէ թէ որո՛ւն արիւնը թափած կ՚ըլլաս, ճամբուդ վրայ...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԻՆԵԻՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

»»»» • ««««

Չինացի օդաչուները ռմբակոծեցին Շանկայի միջազգային թաղամասերը

2000 ՀՈԳԻ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ, ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՎԻՐԱՒՈՐՆԵՐ.— ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ, ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԵՒ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆՑ ԲՈՂՈՔԸ.— ՃԱՓՈՆՑԻՆԵՐՆ ԱԼ ԻՐԵՆՑ ԿԱՐԳԻՆ ԿԸ ՌՄԲԱԿՈԾԵՆ ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔԸ.— ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՅԱՐՁԱԿՈՂԱԿԱՆ

Շաբաթէն կիրակի աւելի ծանրացաւ կացութիւնը Ծայր. Արեւելքի մէջ։ Շաբաթ առտու կանուխ, չինական վեց օդանաւեր ճափոնական դիրք մը եւ քանի մը մարտանաւեր ռմբակոծելէ վերջ, սխալ գործողութեան մը հետեւանքով կրակ բացին Շանկայի միջազգային թաղամասին վրայ։ Դէպքը մեծ իրարանցում պատճառեց, մանաւանդ որ առաջին լուրերը կ՚ըսէին թէ 456 հոգի սպաննուած, 830 հոգի վիրաւորուած են։ Ֆրանսական, անգլիական եւ ամերիկեան կառավարութիւնները անմիջապէս բողոքագիր մը ուղղեցին չինական կառավարութեան։ Ռմբակոծութեան հետեւանքով քանդուեցան շատ մը եւրոպական շէնքեր և տուներ։ Ականատես մը կը պատմէ թէ լման 300 դիակներ դիզուած էին իրարու վրայ, գլխաւոր փողոցին մէջ։ 16 ինքնաշարժներ վառեցան եւ մէջը նստողներէն շատ քիչերը ազատեցան։ Անցորդներու հագուստները կը պատռէին կամ կը բռնկէին եւ հրդեհներ կը ծագէին քաղաքին զանազան մասերուն մէջ։

Աւելորդ է ըսել թէ զոհերուն մէջ կը գտնուէին շատ մը Եւրոպացիներ եւ Ամերիկացիներ։ Կ՚ըսուի թէ չինական կառավարութիւնը զինուորական ատեանի մը պիտի յանձնէ այն օդաչուները որ պատճառ եղան այս ռմբակոծութեան։

Իբրեւ պատասխան այս յարձակման, յաջորդ օրը Ճափոնցիները կրակի բռնեցին Չինաստանի մայրաքաղաքը, Նանքին։ Միեւնոյն ատեն ընդհ. յարձակողականի մը ձեռնարկեցին Շանկայի դէմ։ Ճափոնական դահլիճը արտակարգ նիստ մը գումարելով, որոշեց զինուորական գործողութիւնները շարունակել ընդարձակ տարածութեան մը վրայ եւ «խիստ միջոցներ ձեռք առնել, որպէսզի Չինաստան դադրեցնէ իր հակաճափոնական եւ հակօտար ընթացքը»։ Խորհրդարանն ալ մասնաւոր նիստի մը պիտի հրաւիրուի, վաւերացնելու համար զինուորական վարկերը։ Այս առթիւ հրատարակուած զեկոյցը կ՚ըսէ թէ «Չինացիները անարգեցին ճափոնական կառավարութիւնը, աններելի վայրագութիւններ գործեցին մեզի դէմ եւ մեծապէս վտանգեցին մեր հպատակներուն կեանքն ու ստացուածքը բովանդակ Չինաստանի մէջ, վերջապէս սպառելով ճափոնական կառավարութեան համբերութիւնը։ Այժմ բացարձակապէս անհրաժեշտ է խիստ միջոցներ ձեռք առնել, չինական զօրքը պատժելու եւ կառավարութեան խելքը գլուխը բերելու համար»։

Զեկոյցը դարձեալ կը յիշեցնէ թէ ճափոն հողային գրաւման ծրագիրներ չունի եւ թէ ջանք պիտի չխնայէ, պաշտպանելու համար օտար իրաւունքներն ու շահերը Չինաստանի մէջ։

*** Շաբաթ եւ կիրակի օրուան կռիւներու հետեւանքով սպաննուած են երկու հազար հոգի, միայն Շանկայի մէջ, վիրաւորներուն թիւը կը հաշուեն աւելի քան 5000, համաձայն անգլիական աղբիւրներու։ Ամերիկացիները եւ բազմաթիւ եւրոպացիներ իրենց մարտանաւերը ապաստանեցան, ապահովութեան համար։ Ֆրանսական զեկոյց մը 1047 մեռեալ և 1003 վիրաւոր կը հաշուէ Շանկայի ռմբակոծութեան զոհերը։

Նանքինի ռմբակոծութիւնը կատարեցին 8 — 10 ճափոնական օդանաւեր։ Չինացիները թնդանօթ արձակելով վար առին չորսը։ Օդանաւերէն մէկը երկու չինացի կիներ սպաննեց, երբ վար կ՚իյնար բոցերու մէջ։

Իրադէպներու կարծիքով, այլեւս անխուսափելի է վճռական ճակատամարտ մը, երկու ոսոխներուն միջեւ։ Ճափոնցիները 10,000 զինուոր եւս ցամաք հանեցին Շանկայի մէջ։ Միւս կողմէ կ՚ըսուի թէ հարիւր հազար Չինացիներ կեդրոնացած են Շանկայէն 65 քիլոմեթր անդին։ Սովէ վախնալով, միջազգային թաղամասերու բնակիչները ամէն տեսակ ուտելիքներ կ՚ամբարեն։ Գիները զգալապէս բարձրացած են արդէն։ Բրինձի պաշարը կրնայ բաւել միայն տասը օր։ Տասը հազար թոն բրինձ ապսպրուած է Հոնկ Քոնկ։

Անգլիական եւ ֆրանսական կառավարութիւնները մասնաւոր միջոցներ ձեռք առին, իրենց հպատակներուն ապահովութեան համար։ Երկուքն ալ, ինչպէս եւ ամերիկեան կառավարութիւնը կը խորհին ի հարկին պարպել իրենց հպատակները։ Կիրակի օր արտակարգ ժողով մը գումարուեցաւ Անգլիոյ արտաքին գործերու պաշտօնատան մէջ, եւ որոշուեցաւ բացառիկ միջոցներ ձեռք առնել։ Արդէն իսկ օգնական զինուորներ եւ մարտանաւեր ճամբայ հանուած են դէպի վտանգուած վայրերը։ Հոնկ Քոնկի անգլիական զօրագունդը Շանկայ փոխադրուեցաւ, հպատակները պաշտպանելու կամ այլուր փոխադրելու համար։

Նոր կռիւներ Սպանիոյ մէջ

Վերջին լուրերու համաձայն, Սպանիոյ ապստամբները բուռն յարձակողականի մը ձեռնարկած են Սանթանտէրի դէմ։ Այս առթիւ հաղորդուած զեկոյցը կ՚ըսէ.— Աւելի քան 40 գիւղեր գրաւեցինք եւ 800 գերիներ բռնեցինք։ Թշնամին ծանր կորուստեր կրեց։ Մեր ձեռք անցած ռազմանիւթը այնքան կարեւոր է որ չենք կրնար դասաւորել։ Մեր յարձակողականը կը շարունակուի եւ անդադար կը նեղենք թշնամին։

*** Միջերկրականի մէջ պատահած դէպքերուն հետեւանքով, այսուհետեւ մարտանաւեր պիտի ընկերանան ֆրանսական նաւերուն։

*** Զանազան լուրերու համաձայն, ծանր խռովութիւններ ծագած են Քաթալոնիոյ նահանգին մէջ։

*** Նորութիւններ չկան Մատրիտի ճակատէն։ Երկու թշնամիները կը պահեն իրենց դիրքերը։

«Ես վստահ եմ Ֆրանսայի ապագային վրայ»

Վարչապետ Պ. Շօթան կիրակի օր ճառ մը խօսելով Սէն Ժիլլէնի մէջ (Հօթ Սավուա), գոհունակութեամբ յայտնեց թէ ընկերային խաղաղութիւնը վերահաստատուած է, գլխաւորելով կառավարութեան գործը։ «Այս առթիւ կ՚ուզեմ փառաբանել Ֆրանսայի խորունկ յատկութիւնները, եւ բացատրել թէ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԴԷՊԻ ԾՈՎԱՓ

—o—

Կիրակի գիշեր, բարձրաձայն խօսակցութիւններ Կառ տը Լիոնի մէջ.

— Մի լար Անժէլ, ես ալ պիտի գամ։

— Մենք մեր դրամով կ՚ուզէինք դրկել, ինչո՞ւ չէք առներ։

— Տեղ չկայ, տիկին, հազիւ այս քանը կրցանք յարմարցնել։

— Իրարու հետ հայերէն խօսեցէք։

— Պաչիկ մը, ժիժի։

Կ. Խաչի օդափոխութեան կայանի երկրորդ խումբն էր որ ճամբայ կ՚ելլէր դէպի Նիս։ Քառասունէ աւելի մանուկներ, մանչ եւ աղջիկ։ (Առաջին խումբը կը վերադառնայ այս առտու, երեքշաբթի)։

Ահա երրորդ տարին է որ կը շարունակուի այս բազմածախս ձեռնարկը։ Տեսակ մը վնարովի արձակուրդ,— աւելի սուղ քան միւսը, քանի որ ամբողջ ծախքը կ՚իյնայ Կ. Խաչին վրայ։

Առաջին տարին մէկ խումբ կրցանք դրկել, իբրեւ նախափորձ։ Երկրորդին՝ երկու, կարծեմ 16 — 18,000 ֆրանք ծախսելով։ Եւ ահա երրորդը, աւելի քան 80 մանչ և աղջիկ, ծախքն ալ անոր համեմատ։

Բարեբախտաբար միակ չէ Կապոյտ Խաչը։

Ինչպէս իր միւս ձեռնարկները, այս ալ ջերմապէս գնահատուած ըլլալով, հետզհետէ նոր աղբիւրներ կը նարուին։

Անշուշտ գլխաւոր եկամուտը կը կազմէ Նանսէնեան գրասենեակէն յատկացուած նպաստը, որուն մատակարարութեան մանրամասնութիւնները ամէն տարի կը դրկուին Ժընեւ, Պ. Փանի միջոցաւ։

Շրջ. վարչութիւնը այս տարի մասնաւոր նամակներ գրելով — Հայերէն եւ ֆրանսերէն — յաջողած է գումար մըն ալ սրտցաւ անհատներէ նարել, և մնացեալը լրացնել իր սովորական եկամուտներէն։

Ուրեմն, ահա երրորդ տարին է որ Միջերկրականի ափերը կ՚երթան խումբ-խումբ անճար մանուկներ, ծով ու արեւ ծծելու համար։ Կ՚երթան, կը լողան, կը զուարճանան, կը կազդուրուին, եւ կը վերադառնան։

Բայց միայն ֆիզիքական օդափոխութիւն մը չէ որ կը կատարուի։

Լման մէկ ամիս ապրելով հաւաքաբար, իբրեւ մէկ ընտանիքի անդամներ, այս տղաքը միեւնոյն առեն հայկական օդ կը շնչեն։ Կը վարժուին հայերէն խօսիլ իրարու հետ։ Այլ եւ երգել, կամ թատրոն խաղալ։

Մասնաւորապէս հայերէն խօսելու խնդիրը նոյնքան կը զբաղեցնէ կազմակերպիչները, որքան անոնց սնունդը եւ հանգիստը։

Անոնք որ այս գործին գլուխը կը գտնուին, մանաւանդ հսկիչները, գիտեն թէ ի՛նչ դժուարին բան է հայերէն խօսիլ տալ այս մանուկներուն։

Ցանախ հսկիչ տիկինները ու օրիորդները հարկադրուած են ոստիկանի պէս հետեւիլ, որպէսզի հայերէն խօսին իրարու հետ, օդափոխութեան ընթացքին։

Ոչ միայն դէպի ծովափ, այլեւ քայլ մը դէպի հայկական ափ։

Համե՞ստ է ձեռնարկը։

Դուք աւելին ըրէք։

Աւելի լայ միջոցներ տրամադրեցէք, որպէսզի ձեռնարկը ծաղկի ու ծաւալի, ծաղիկ ցանելով ձեր տուներուն մէջ։

ՎԱՀԷ

Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԻ ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

Մարսէյլէն կը գրեն մեզի.—

Յուլիս 29ի իրիկունը Փարիզէն Մարսէյլ հասան ընկ. Վարդգէս Ահարոնեան եւ իր տիկինը՝ Արմենուհի Տիգրանեան Ահարոնեան, որոնք վերջերս Ամերիկայէն Ֆրանսա եկած էին այցելելու իրենց հիւանդ հօրը՝ ընկ. Ա. Ահարոնեանի։

Տասնեւչորս տարիներու անջատումէն ետք էր, որ ընկ. Ա. Ահարոնեան պիտի հանդիպէր իր ամ̇դրանիկ զաւկին։ Այդ հանդիպումին ծանր յուզումը կանխելու համար, Ընկ. Բժ. Սիվրիհիսարեան ձեռք առած էր անհրաժեշտ զգուշութիւնները։ Բարեբախտաբար կարելի եղաւ կանխել մեծ յուզումը եւ շուտով հիւանդը ընտելացաւ նորեկներու ներկայութեան։

Հոգեկան յուզումի հետեւանքով ընկ. Ա. Ահարոնեան այդ իրիկուն սովորականէն աւելի ազատ կ՚արտայայտէր իր միտքը։ Հարազատներու հետ ան վերյիշեց անցեալի դէպքերը և մտերիմ դէմքերը՝ մերթ զուարթանալով, մերթ տրտմելով։

Յաջորդ առտու ընկ. Ա. Ահարոնեան արդէն գտած էր իր բնականոն վիճակը։

Օգոստոս 3ին ընկ. Ա. Ահարոնեան իր ընտանիքին անդամներու եւ ընկ. բժ. Սիվրիհիսարեանի ուղեկցութեամբ ինքնաշարժով մեկնեցաւ Պլարիւքի հանքային ջուրերը, ուր կը գտնուի ներկայիս։ Հոն պիտի մնայ մինչեւ օգոստոսի վերջը, ապա կրկին Մարսէյլ պիտի վերադառնայ։

Կը խորհուի յառաջիկայ աշնան ընկ. Ա. Ահարոնեանը բերել Փարիզ, կարգ մը մասնագէտ բժիշկներու քննութեան ենթարկելու եւ, եթէ բժիշկները արգելք չդնեն, առնենի մը համար Փարիզ հաստատելու համար։

Կ. ԽԱՉԻ ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԽՈՒՄԲԵՐԸ

Այս առտու (երեքշաբթի) Փարիզ կը վերադառնայ Կ. Խաչի օդափոխութեան կայանի առաջին խումբը (Կառ տը Լիոն)։

Կիրակի գիշեր մեկնեցաւ երկրորդ խումբը։ Այս առթիւ կայարան փութացած էին բազմաթիւ ծնողներ եւ բարեկամներ։ Տղաքը տեղաւորուած էին մասնաւոր վակոնի մը մէջ։ Կառախումբը ճամբայ ելած ատեն, եռագոյն մը երեւցաւ պատուհանէն, «Յառաջ Նահատակ»ի կանչերուն մէջ։

Նոր ծրագիրներ Արեւելեան Նահանգներու համար

Թուրք թերթերը կը գրեն թէ Մալաթիոյ մանածի գործարանին տնօրէնը երկու ճարտարապետներու հետ Կարին հասած է, կառուցանելի գործարաններուն վերաբերեալ ուսումնասիրութիւններ կատարելու համար։ Այս առթիւ ընդհ. քննիչը կ՚աւետէ թէ Էրզրումի մէջ շինուելիք շաքարի եւ մանածի գործարանները, բարօրութեան շրջան մը պիտի ապահովեն Արեւելեան Նահանգներուն։ «Արդիական նաւահանգիստ մը՝ Տրապիզոնի մէջ, Թրանզիթի ճամբան Իրանի հետ եւ այս նոր գործարանները,— այս ամէնը գործն են մեծ Փրկիչին։ Մօտերս օրաթերթ մը պիտի հրատարակենք։ Վերջապէս ձեզի կը ծանուցանեմ թէ Աթաթիւրքի փափաքով նոր վարժապետանոցը մօտիկ ապագայի մէջ պետական համալսարանի մը պիտի վերածուի։ Էրզրում քաղաքը պատմական յիշատակարաններով հարուստ է։ Մենք նախանձախնդրօրէն պիտի պահենք զանոնք, որ մեզ կը կապեն մեր փառաւոր անցեալին ու քաղաքակրթութեան։ Ասոնցմէ յիշենք Չիֆթէ — Մինարէն, Լալա Փաշա, Իպրահիմ փաշա, Նարմանլի մզկիթները։ Ասոնց շրջակայքի տաղաւարները պիտի քանդենք եւ անոնց տեղ դարատաններ պիտի շինենք։ Չիֆթէ-Մինարէն պիտի վերածուի թանգարանի, ուր պիտի ցուցադրուին Թուրք քաղաքակրթութեան գործերը»։

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԱՆԳԼԻԱ ԱՅԼԵՒՍ ՉԻ՞ ՎՍՏԱՀԻՐ ՃԻՊՐԱԼԹԱՐԻ

«Յառաջ»ի օգոստ. 6 թիւին մէջ, փորձեցինք բացատրել այն խուլ մրցակցութիւնը զոր Անգլիա եւ Իտալիա առենէ մը ի վեր կը մղեն իրարու դէմ, Միջերկրականի գերակշռութեան տիրանալու համար:

Երբ այդ յօդուածը կը խմբագրէինք, Իտալիոյ առաջնորդը՝ Մուսոլինի եւ Անգլիոյ վարչապետը Չէմպըրլէն արդէն փոխանակած էին անձնական նամակներ, բարեկամական նոր դաշինք մը գոյացնելու համար: Եւ երկու երկիրներուն մամուլը սկսած էր սիրալիր խօսքեր փոխանակել:

Քաղաքական կարգ մը շրջանակներուն որոշ զարմանք պատճառող այս երեւոյթը, սակայն, տակաւին խօսքէն գործի չանցած, նորէն սկսաւ սուր հանգամանք ստանալ Միջերկրականի մրցակցութիւնը: Անդին Անգլիա, Լոնտոնը պաշտպանելու պատրուակով օդային ռազմափորձերու ձեռնարկեց, ասդին Մուսոլինի որոշեց Սիկիլիա երթալ եւ անձամբ հետեւիլ Մեսինայի մէջ կատարուելիք ռազմափորձերուն: Աւելի ցցուն եղաւ Անգլիոյ խորհրդարանին յուզումը Ճիպրալթարի մասին: Որովհետեւ հակառակ 1913ի դաշնագրին, Սպանիացիները ծանօթանալով իտալական ռազմաձեւերու, ծանր հրետանիներով կ'ամրացնեն Ճիպրալթարի շուրջը եւ նեղուցը կը դարձնեն վտանգաւոր Անգլիոյ համար:

Ճիպրալթարը գրաւուած է անակնկալ ձեւով մը 1704ին: Այդ թուականէն ի վեր մնացած է միշտ Անգլիացիներուն ձեռքը, ու դարձած է զինուորական զօրութեան ամենամեծ նաւահանգիստը: Անոր աւազանին ընդարձակութիւնը, խորութիւնը, պատերազմական տորմիղ մը երկար ատեն ապրեցնելու համար բեռնաւորուած հարիւրաւոր փոքր նաւեր ընդունելու յարմարութիւնները, մեծաքանակ ածուխ, կազ ու պատերազմի անհրաժեշտ ուրիշ մթերքներ պատրաստ պահելու կարող դիրքերը, նաւային ելեւմուտքի արագ գործողութեանց նպաստաւոր ջրանցքները միշտ այն համոզումը գոյացուցած էին թէ Ճիպրալթարը դերիշխան է: Բայց այսօր այնպէս չէ: Մալթայէն յետոյ Ճիպրալթարի զօրութիւնն ալ կը խախտի: Անոր դիրքը պահելու համար Սպանիոյ անկարգ վիճակին հանդէպ Անգլիոյ բանեցուցած բոլոր միջոցները ի զուր անցան: Ճիպրալթարի դրացին, Ալճէզիրասը, որ ունի իր առջեւ լայն ու շատ աւելի նպաստաւոր ծովածոց մը, եւ որ անցեալին մէջ, Սպանիոյ անկարողութեան պատճառաւ չէր օգտագործուած, հիմա ոստոխ մը պէս սկսած է ամրանալ:

Անգլիոյ պատկանող Ճիպրալթարի ցամաքային տարածութիւնը 496 հեկտար է: Գրեթէ փոքրիկ կղզի մը, ուր երկու քիլոմեթր երկարութեամբ աւազէ չէզոք գօտիին կը կցուի 425 մեթր բարձրութիւն ունեցող ժայռոտ բլուրը: Չորս քիլոմեթր երկար այս ժայռաբլուրին 1200 մեթրը կը ցցուի Միջերկրականի վրայ, եւ Ալճէզիրասի ծովածոցին կողմը, — ուր կը գտնուի փոքր քաղաքը, 20,000 բնակչութեամբ, ամփիթատրոնի ձեւ ունի: Հոս, քարափոր յարկերու վրայ, Անգլիացիները ամրացուցած են 45 քիլոմեթր հեռաւորութիւն կրող, այսինքն մինչեւ Թանճէրի մօտերը ռումբ նետող թնդանօթներ: Նեղուցին տիրապետելու համար հաստատուած այդ թնդանօթները չեն կրնար ամէն ուղղութեամբ յարձակում գործել, երբեք չեն կրնար իրենց կռնակը դարձնել, ու իրենցմէ բարձր ժայռաբլուրին ետեւ ռումբ արձակել: Մինչդեռ, Ճիպրալթարի դիմաց, եօթը քիլոմեթր հեռաւորութիւն ունեցող Ալճէզիրաս քաղաքը 784 մեթր բարձրութեամբ սարի մը առաւելութիւնը կը վայելէ, եւ 160 քիլոմեթր հորիզոնական ուղղութեամբ 40 հազար հեկտարի տարածութիւն ունեցող սպանիական ցամաքամաս մըն է, որ կը զօրանայ պատերազմական վերջին մեթոտներով: Հակառակ քաղաքացիական ահաւոր պատերազմին շարունակութեանը, հակառակ Անգլիացիներուն հանած դժուարութիւններուն, զինուորական կարող մասնագէտներու հսկողութեան տակ, Սպանիացիները անդադար կը հաստատեն ծանր հրետանիներ, կը շինեն Ճիպրալթարը ռմբակոծելու եւ նեղուցը մշուշի տակ թաղելու կարող օդակայաններ: Եւ կը կարծուի թէ ծրագիրներ կը պատրաստեն կազմելու ընդծովեաներու ապաստանեցուցիչ բոյներ, որոնց համար այնքան յարմար տեղեր ունին: Եւ երեւակայել որ այս ամէնուն ետեւ կ'ընդարձակուի իրենց երկրին զօրութիւնը:

Դեռ աւելին կայ:

Նեղուցին միւս կողմը, Միջերկրականի դրան առջեւ, Ճիպրալթարի զօրութեան դէմ ճակատ կազմող Սէութան եւս սպանիական է եւ ունի 26 քիլոմեթր հեռաւորութիւն ու հազար մեթրէն աւելի բարձրութիւն: Ասոնց կողքին կը կենան Իտալիոյ ձեռնհասութիւնը եւ Գերմանիոյ ռազմավարական ձգտումները:

Անգլիա դժգոհ է եւ իր կացութեան բարւոքումը կախում ունի Միջերկրականի մէջ հաստատուելիք յարաբերութիւններէն:

ԿԻՒՐԵՂ ԽՐԱՅԵԱՆ

“ԳԱՂԹԱԿԱՆ,, ՀԱՅԵՐԸ

Գաղթականական Օֆիսի վարիչ Պ. Լ. Բաշալեան «Ապագայ»ի մէջ հրատարակած է յօդուած մը, ուր հետեւեալ թիւերը կուտայ հայ գաղթականներու (ռէֆիւժիէ) մասին.

Ֆրանսա	50,000
Պուլկարիա	14,328
Յունաստան	11,911
Ռումանիա	3,000
Կիպրոս	2,701
Պելճիքա	800
Աւստրիա	200
Անդրյորդանան	62
Եուկոսլաւիա	20
Զանազան երկիրներ	1978
	85,000

Այս թիւին մէջ չեն մտներ այն Հայերը, որոնք յիշատակուած երկիրներու մէջ ապրելով՝ հպատակ են այս կամ այն երկրին եւ ոչ թէ գաղթական են:

ՋՐՈՅՑ ՀՕՐՍ ՀԵՏ

Հա՛յր, կիրակի գացի «Մեր Տունը»:

Գիտէիր արդէն որ պիտի երթայի անպայման «Տուն», երբ Փարիզ գայի ու պիտի երթայինք միասին:

Հայր, հոն, «Տան» մէջ ընկերներս ուզեցին որ խօսիմ ու իրենց յայտնեմ իմ տպաւորութիւններս: Հետաքրքրական էին լսել հեռուէն եկած սրտակցի մը խօսքերը:

Միթէ չէի՞ն գիտեր ըսելիքներս ինձմէ առաջ իսկ:

Գիտէին, բայց կ'ուզէին լսել զիս:

Ես չխօսեցայ, հայր, որովհետեւ անկարող էի այդ վայրկեանին այդ վայրին մէջ արտայայտուելու, բայց հիմա քեզի կրնամ ազատօրէն բանալ սիրտս եւ սիրելի ընկերներուս պարզել իմ հոգիս:

Ես չյուզուեցայ, չլացի, ինչպէս ըրին շատերը եւ ինչպէս պիտի ընեն դեռ շատեր երբ իրենք զիրենք գտնեն մեր այդ շատ փոքրիկ Պանթէոնին մէջ: Համեստ, պզտիկ Պանթէոն մը, բայց որքա՜ն մտերիմ, որքա՜ն սիրելի:

Մօտ երեսուն սրտակիցներ եկեր էինք հոդ «ուխտի», ինչպէս ըսաւ աւագ ընկերուհիներէն մէկը:

Ես հոս չեմ ուզեր քեզի ներկայացնել այդ երեսուն հոգիներու զգացումները, այլ միայն քեզի պիտի ըսեմ այն ինչ որ զգացի ես, այն ինչ որ տեւեց մէկ երկվայրկեան. բայց այդ րոպէական զգացումը ինծի համար շատ թանգ է, շատ տխուր միանգամայն որ ես կարենամ մոռնալ զայն:

Հաւաքուած էինք մեր պզտիկ Պանթէոնին փոքրիկ «մեծ-սրահին» մէջ եւ ի ներկայութեան մեր անթիւ զոհերու՝ որոնց մէկ շատ փոքր մասին նկարները (մօտ 100 կամ 150) կը դիտէին մեզ իրենց շրջանակներէն:

Այո՛, ի ներկայութեան բոլոր զոհերու հոգիներուն, անտեսանելի բայց ներկայ հոգիներուն, մենք խօսեցանք. աւելի ճիշդ՝ խօսեցան եւ ես լսեցի:

Ու եկաւ զմայլելի վայրկեան մը ուր ես մոռցայ օտարութեան ծանր լուծը, այն նախանձը որ կը կրծէր հոգիս «Համաշխարհային ցուցահանդէսի» այցելութենէս վերջ, ուր ես չկրցայ տեսնել «Հայ» բարձրագոյն անունը իր արժանի դիրքին վրայ: Եթէ նոյնիսկ առանձին մաս չունէինք այդ «փոքրիկ աշխարհի» մէջ, գոնէ որոշ տեղերու, օրինակ՝ «Մամուլի Տաղաւարին» մէջ կրնայինք մեզի համար մեր համեստ անկիւնը ունենալ, ու ես, հա՛յր, ինքզինքս այնքա՛ն փոքր, այնքա՛ն անարժան զգացի ապրելու այս հսկայ ազատ աշխարհին մէջ, ուր կալանաւորէ մը աւելի եմ կարծես...

Բայց հա՛յր, այդ գեղեցիկ վայրկեանին ես մոռցայ բոլորը, մոռցայ որ օտար հողի վրայ եմ, օտար կառավարութեան կը պատկանիմ, մոռցայ նոյնիսկ որ չնչող էակ մըն եմ եւ վերացայ, վերացա՛յ, չեմ գիտեր ո՞ւր գացի, բայց յանկարծ զգացի որ հոգիս թեթեւցած է եւ ես երջանիկ եմ:

Արդեօ՞ք «հոն» գացի, հայր, թէ՝ քեզի մօտ եկայ... Դո՞ւն էիր ինծի հետ. մեր «մեծ-ընկերնե՞րն» էին շրջապատած զիս: «Անո՞ր» օդը կը լեցնէր թոքերս...

Չեմ գիտեր. բայց, այդ գերագոյն վայրկեանին ես զգացի շատ յստակօրէն, որ հեռացած էի թանգարանէն, ու բոլոր ընկերներէս որ կը շրջապատէին զիս:

Ես հոն էի, այդ չորս նկարազարդուած պատերուն մէջ էի...

Ես հեռու էի, հեռո՛ւ, շա՛տ հեռու այն բոլոր ճառերէն, ուրախ թէ տխուր, այն բոլոր ուխտերէն որ կ'ընէին, կ'արտասանէին իմ շուրջս, աւագ եւ տարեկից ընկերներ:

Ա՞յս է միթէ այն պատրանքը որ կուտան մեզի Պանթէոնները, թէ այս շատ փոքրիկ ազդարարութիւն մըն էր որ ստացայ ես զոհերու հոգիներէն:

Ըսէ՛, հա՛յր, եղի՛ր աւելի որոշ, ի՞նչ ուզեցիք հասկցնել ինծի այդ րոպէին. պիտի ըլլա՞նք վերջապէս մենք ալ «Հայ»...:

Պատասխանդ շատ անորոշ է. բայց ես հոն հիմա աւելի յստակ յոյս մը կը տեսնեմ...

ԱՐՄԷՆ ՆԱՅԻՐԻ

ՍԵՒՐԻ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ

Թ.

Աթոռակալ Գերայարգելի Հ. Յովհ. Վ. Թորոսեանի նամակէն (տե՛ս «Յառաջ» 23 Յուլիս 1937) մեծապէս քաջալերուած, Գաբրիէլ Նորատունկեան չէր դադրեր շարունակել իր աջ ու ձախ կատարած դիմումները. մանաւանդ՝ իբրեւ անդամ Académie Politique-ի, ամէն անգամ որ ներկայ ըլլար անոր գումարումներուն, որուն կ'անդամակցէր նաեւ Աւետիս Ահարոնեան, հոն կը բանակցէր Մուրատեան Վարժարանի հարցի մասին ազդեցիկ անձերու հետ եւ կը դառնար յուսադրուած, այն աստիճան՝ որ Վարժարանին բացումը գրեթէ մօտալուտ կ'երեւար, եւ վերջնական՝ Ֆրանսական կառավարութեան կողմէ ձրիաբար տրամադրելի շէնքին խոստումները:

Բայց այդ միջոցին տխուր լուրեր ալ չէին պակսեր. մասնաւոր նամակներ կ'իմացնէին թէ Պոլսոյ Սանասարեան Խանը վտանգուած է իբրեւ «լքեալ» գոյք:

Գ. Նորատունկեան նախ կարեւորութիւն չտուաւ այդ նամակներուն. «Կարելի չէ որ այդ գրաւումը տեղի ունենայ, վասն զի շա՛տ հաստատ հիմերու վրայ դրուած է այդ խանին սեփականութիւնը», կ'ըսէր: Բայց յետոյ, երբ տակաւ առ տակաւ, կատարուած իրողութեան հանդէպ գտնուեցաւ, խորապէս զգածուեցաւ, մեծ ցաւ զգաց, հիւանդանալու չափ, թէպէտ իր խորհուրդներն ալ փութացուց, սակայն օգուտ չունեցաւ. խանը փառաւորապէս գրաւուեցաւ եւ այդ առթիւ տեղի ունեցան եւ կարծեմ կ'ունենան դեռ երկարատեւ դատավարութիւններ՝ ձանձրալից ու մեծածախս, որոնց շնորհիւ փաստաբաններ կշտացուցին իրենց փորը եւ ազգն ալ՝ իբրեւ թէ կրցաւ պահ մը իր իրաւունքին տէրն ըլլալու յոյսն ունենալ, դատը շահելու ճամբուն մէջ մտնել, սակայն Թրքական դատարանը շատ մեծ ճարպիկութեամբ նորանոր խնդիրներ, ոտնձգութիւններ յարոյց, եւ գործը ձգձգելով ու տարիներով զայն քաշկռտելով, վերջապէս կուլ տուաւ Սանասարեան Խանը, իւրացուց հայ որբերու դաստիարակութեանը յատկացուած այդ խոշոր եկամուտը:

Տեղի ունեցած այս անիրաւութիւնը հետզհետէ վնասելով վնասեց Գաբրիէլ Նորատունկեանի մտային առողջութեանը, եւ զինքը բոլորովին մտագար ըրաւ, ինչպէս կը դիտէի իբրեւ բժիշկ:

Այս յոյժ ցաւալի միջադէպը տակաւին չէր պատահած, երբ յանկարծ Փարիզ կը հասնէին Մխիթարեան Միաբանութեան երկու բանիբուն վարդապետները՝ Հ. Յովհան եւ Հ. Քերովբէ Զրաքեան, լրջօրէն զբաղելու Մուրատեան Վարժարանի վերահաստատման խնդրով եւ նաեւ առ այդ գնելու մասնաւոր շէնք մը, քանի որ Ֆրանսական կառավարութեան նախարար եւ նախկին նախարար բարեկամներ խոստանային եւ ոչ կատարէին, ամպէին եւ ոչ անձրեւէին:

Մխիթարեան Միաբանութիւնը իր իսկ ուժին յենլով, ինչ որ առաւելապէս գնահատելի էր, առաջ կը նետուէր, կրթական մեծ եւ յանդուգն գործի մը ձեռնարկելու:

1928 Սեպտեմբեր 6ին էր, Հ. Քերովբէ Զրաքեանէն կը ստանայի նամակ մը, որով ժամադրութիւն կը խնդրէր:

Անմիջապէս այցելութեան գացի վարդապետներուն, որոնց հետ բարեկամացած էի արդէն 1922ին, երբ Վենետիկ կը գտնուէի: Մեծ ուրախութեամբ իմացայ իրենցմէ, թէ Միաբանութիւնը ամէն զոհողութիւն յանձն առած էր, հաստատելու Մուրատեան Վարժարանը եւ զիրենք ղրկած էր գնելու յատուկ շէնք մը, որուն համար արդէն իսկ սկսած են եղեր բանակցութիւններ կատարել զանազան անձերու հետ:

Մէկ երկու օր յետոյ, վարդապետները պատիւ ըրին ինծ այցելել ու Սեպտեմբեր 15ին երկրորդ անգամ յատկապէս ինծ մօտ գալով, ըսին թէ Մուրատեան Վարժարանի վերաբացումի գործը դիւրացնելու համար, գրաւորապէս դիմած էին Պ. Գալուստ Կիւլպէնկեանի եւ իր օժանդակութիւնը խնդրած:

Կիւլպէնկեան պատասխանելով վարդապետներու նամակին, կը յանձնարարէր որ երթան տեսնուիլ Պ. Ս. Տեւկանցի հետ:

Վաղուց կը ճանչնայի ես Պ. Ս. Տեւկանցը, ուստի ուզեցի ընկերանալ իրենց եւ երեքս ի միասին գացինք Օթէլ Ռուայէլ, ուր կը բնակէր Պ. Տեւկանց:

Տեւկանց ընդունեց մեզ պանդոկին հիւրասրահը, ուր քովը կը գտնուէր նաեւ Պ. Թէրզիպաշեան, որ շուտով մեկնեցաւ եւ ես ներկայացուցի Մխիթարեան վարդապետները: Յետոյ յիշեցուցի.

— Պէտք է որ դուք ձեր բոլոր ճիգը թափէք Պ. Կիւլպէնկեանի մօտ, գոհացում տալու այս վարդապետներուն, որոնք եկած են Փարիզի մէջ նախկին Մուրատեան Վարժարանը վերաբանալու եւ այս նպատակով դիմած են Պ. Կիւլպէնկեանի եւ ան ալ յղած է ձեզի:

— Լաւ, բայց ի՞նչ կ'ուզեն, ըսաւ Պ. Տեւկանց:

— Ի՞նչ պիտի ուզեն, ձեր ուսումնատենչ միջնորդութիւնը, որպէսզի Պ. Կիւլպէնկեան լայն օժանդակութիւն մը ընձեռէ եւ վարժարանը շուտով բացուի, մանաւանդ որ՝ իրենք արդէն շէնք մը գնելու վրայ են, բայց մեծագումար պարտք ըրած են այս ձեռնարկը յաջողցնելու համար:

— Պ. Գ. Կիւլպէնկեան աւելի մեծ բան, մի համալսարան բանալու մտադիր է, ուստի չարժէ որ գումար տրամադրէ Մխիթարեաններուն, որոնք հարուստ են:

— Գիտեմ, Պ. Խատիսեան վաղուց յայտնած է ինծ Պ. Կիւլպէնկեանի այդ սքանչելի փափաքը եւ նպատակը, բայց մինչեւ այդ, կարող էք, եթէ կամենաք, թելադրել իրեն որ այս ձեռնարկին ալ օգնող լինի առ այժմ:

— Պ. Կիւլպէնկեան այդ չի աներ:

Այս խօսքին վրայ, ստիպուեցայ բաւական ընդդիմաբանել մի քիչ խստօրէն ու ըսել.

— Դուք որ Խրիմեան Հայրիկի աշակերտ եղած էք, Սրուանձտեանցի հետ ապրած, Վանի ջուրը խմած, դուք հայրենասէր վարդապետներու եղբայր, ձեզ չի վայելեր ըսել թէ Պ. Կիւլպէնկեան այդ չի աներ. դուք պէտք է որ վարդապետներուն առաջարկը սիրով որդեգրէք ու ըստ այնմ ջանանք օգտակար հանդիսանալ Մխիթարեաններու կրթական սուրբ գործին:

Այս խօսքին վրայ, «Տեսնեմ, պիտի ջանամ, կ'աշխատիմ» ու նման խօսքերով մեզ սրահին դուռը առաջնորդեց ու մեկնեցանք:

Յաջորդ օրը միտքս եկաւ, թէ ժամանակին Պ. Տեւկանց «Վառարանի կայծեր» անունով բանաստեղծական տետրակ մըն էր հրատարակած, ուրկէ օրինակ մը ուղարկած՝ իմ բազմերախտ վարժապետիս՝ Պուէտ Խաչատուր Միսաքեանին, որ առ ի շնորհակալութիւն հեղինակին ուղղած էր փոքրիկ ոտանաւոր գրութիւն մը:

Օրինակը կը պահէի այդ ոտանաւորին, զոր թուղթերուս դէզին մէջէն հանելով ղրկեցի իրեն, մասնաւոր նամակով մը:

Երկու օր յետոյ Պ. Տեւկանց ինծ կը գրէր երկտող մը եւ շնորհակալութիւն յայտնելով, կ'իմացնէր թէ Պ. Գ. Կիւլպէնկեանի մօտ յաջողած էր գոհացում մը ձեռք բերել, այսինքն թէ՝ իր «մեծ բարեկամը» յանձն կ'առնէր Մուրատեան Վարժարանին մէջ պահել տասը սան եւ տրամադրել տարեկան վաթսուն հազար Ֆրանք:

ՏՈՔԹ. Վ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ

ՆԵՐՔԻՆԻՆԵՐՈՒ ԴԻՄՈՒՄԸ ԱԹԱԹՈՒՐՔԻՆ

Թուրքիոյ մէջ «հարէմ»ներու ջնջումով, բայց մնացած էին բազմաթիւ ներքինիներ, որոնք իրենց շահերը պաշտպանելու համար կազմած էին նաեւ ընկերակցութիւն մը: Գործազրկութեան հետ միասին սակայն, աս վերջերս փորձանքի մէջ մնացած են անոնք իբրեւ արդիւնք այն օրէնքին, որով մասնաւոր տուրք մը վճարելու կը դատապարտուէին Թուրքիոյ ամուրիները, որոշ տարիքէ մը վեր:

Այս կացութեան հետեւանքով, Ներքինիներու Ընկերակցութիւնը յիշատակագիր մը յանձնած է Քամալ Աթաթուրքին, խնդրելով որ իրենք հասարակ ամուրիներու հետ մէկ գծի վրայ չդրուին, քանի որ իրենց պարագան բոլորովին մասնայատուկ է, եւ եթէ ուզեն իսկ, չեն կրնար ամուսնանալ:

ԱՐԻՒՆՈՏ ՎԶՆՈՑԸ

1915ի Փետր. ամսուն Լազիստանի մայրաքաղաք Րիզէի բնակչութիւնը մատնուած էր երկու ահաւոր սարսափներու. մէկը Սեւ Ծովի փոթորիկն էր, որ կը շարունակուէր շաբաթներէ ի վեր, երկրորդը՝ Ռուսական Սեւ Ծովի նաւատորմը, որ մահուան սարսափ տարածած էր Թրքական ափերուն վրայ, Խոփայէն մինչեւ Էրէյլի, երբեմն ալ Վոսփորի բարձունքները:

1915 Փետր. 23ի չորեքշաբթի առաւօտուն ժամը ինը քիչ անց, Րիզէի մեծ մզկիթին (Ուլուճամի) արտաքին դրան վրայ փակցուեցաւ պաշտօնական զեկոյց մը, կնքուած ծովային սպարապետին կողմէ, հետեւեալ կարճ բովանդակութեամբ.— Այսօր ռուսական մարտանաւ մը ժամը 6,30ին մտաւ Տրապիզոնի նաւահանգստի աւազանը ազատ համարձակ եւ սկսաւ ռմբակոծել քաղաքին կարեւոր կէտերը. մեր հրետանին բերդէն ու ծովային մարտկոցները մէկ ժամ 40 վայրկեան ուժգնօրէն դիմադրեցին»:

Զեկոյցը կը վերջանար հետեւեալ նախադասութեամբ.— Մահ անհաւատներուն (կեավուր), արտաքին թէ ներքին»:

Այդ օրը սոսկալի ձիւնամրրիկ մը պար բռնած էր Րիզէի շրջակայ լեռներն ու բլուրները եւ սառած ձիւնը միլիոնաւոր ասեղի նման կը զարնուէր արդէն իսկ վախէ բռնուած անցորդներուն վրայ: Հակառակ ցերեկուան բանուկ ժամերուն (եւրոպական 11ի ատենները), քաղաքը թաղուած էր գիշերային լռութեան մէջ. միակ կենդանի շրջան մը որ կը նշմարուէր, կեդրոնական մզկիթն էր, ուր լեցուած էր ամբոխ մը խառնիճաղանճ, — Թուրք, Լազ, Չէչէն, եւայլն:

Կէս օր էր, Սեւ Ծովը աւելի կատղեցաւ եւ լեռնակուտակ ալիքները մռնչելով կը զարնուէին ցամաքի եզերքներուն: Մզկիթը լուռ էր, աղօթքը սկսած էր Տրապիզոնի «շէհիտ»ներուն համար: Յանկարծ թնդանօթի խուլ ձայներ լսուեցան. ահուդողով լեցուած խառնիճաղանճը աղօթքը կէս ձգած՝ դուրս թափեցաւ: Խոհեմները շտապեցին դէպի տուն, իսկ ինքնահաւանները՝ ուղղակի քարափ: Մափարայի արեւելեան բարձունքներէն ռումբի կայծերը քանի մը վայրկեանը անգամ մը կը փայլատակէին: Եղածը պարզուեցաւ. առագաստանաւի մը կամ շոգեմակոյկի մը փոթորիկէ բռնուելուն ազդանշանն էր որ կուտային: Արդէն քանի մը կէտերէ սկսան շարժիլ օգնութեան նաւակներ: Երբ ծովուն բացերը երեւցաւ վտանգուած առագաստանաւը, մակոյկները արագ թիավարումով շրջապատեցին զայն: Սեւ Ծովը կատղած առիւծի նման կը մռնչէր. շրջապատուած առագաստանաւը կարծես մերթ կ'իյնար, մերթ կը բարձրանար, ծովը լեռնաշղթայի մը վերածուած էր:

Երկու ժամէն աւելի նաւակները մաքառեցան, բայց անօգուտ. պարաններն ու թիակները ջարդուեցան, մշուշը պատեց եւ թանձր խաւարը վերմակի նման սկսաւ փռուիլ ամէն կողմ: Յուսահատ նաւազներէն իւրաքանչիւրը իր մորթին մասին սկսաւ մտածել: Առագաստանաւը ձգուեցաւ իր բախտին: Նաւակներէն մէկ քանին անվտանգ մօտեցան ցամաքին, միւսները փորձեցին ժամանակ մը եւս օգնութեան գործը շարունակել: Երբ մութը ամբողջովին կոխած էր եւ ցամաքը այլեւս չէր երեւար, յանդուգն Լազերը ձգեցին նաւակները եւ ձուկի նման թափեցան ծովը: Ուրիշ միջոց չկար. բոլորն ալ վարպետ լողացողներ էին եւ շնչասպառ դուրս եկան ցամաք: Նաւամատոյցին խարխուլ բակին մէջ, ձեւականօրէն բժշկական կարճ քննութենէ մը վերջ՝ խեղճերը եկան փողոց, ողբալով կորսուած նաւակները:

Նաւակը նաւաստի Լազի մը անտեսութեան ողնայարը կը կազմէ: Կատարուած քննութենէն պարզուեցաւ որ բախտին ձգուած առագաստանաւը Թէշքիլաթը Մախսուսիէի թիւ 27 առագաստանաւն էր: Այսպէս բազմաթիւ առագաստանաւեր եւ մակոյկներ գրաւուած էին, անոնց տէրերը զինուոր տանելով: Լազերը անօթի եւ մերկ հարիւրներով կը մեռնէին Բասենի դաշտերուն մէջ, չդիմանալով խստաշունչ ձմրան:

×

Պոլսոյ Էյուպ Սուլթան Քիւչիւք Մուսթաֆա Փաշա փողոցին մէջ կը բարձրանար երկյարկանի լայն ճակատով շէնք մը, բազմաթիւ մութ ու գորշ պատուհաններով, որոնք վանդակներ ունէին հարէմի համար: Նախկին Եպարքոս Իզզէթ փաշային ապարանքն էր: Եպարքոսը մեռած ըլլալով, շէնքին մէջ կը բնակէին ժառանգորդները: Տունին գլխաւորն էր ծերունի գնդապետ մը, Համդանեան կոչուած: Էյուպի ապարանքին մէջ բոլոր խրախճանքներն ու շուայտանքը կը կրէին զուտ Թրքական դրոշմ: Գնդապետը էր ամուսնացած, եւ քսան տարի ծառայելով Եմէնի զօրագունդերուն մէջ, երբ Պոլիս հասաւ, արդէն ծերացեր էր եւ այլեւս ամուսնանալ բնաւ մտքէն չէր անցներ: Գնդապետին երկու եղբայրները ամուսնացած, տուն տեղ եղած եւ լաւ դիրքի հասած էին: Մէկը անդամ էր ցերենի ընկերութեան մը, միւսը՝ քանիցս ներքին գործերու դիւանապետ, Բ. Դրան մէջ, քանի՜ցս Եւրոպա ճամբորդած:

Երկու եղբայրները լքած էին Էյուպի նման անշուք շրջան մը եւ կը բնակէին Գատըգիւղ, Մոտա Ճատտէսին, որ եւրոպական հով մը ունէր, Բերայէն յետոյ:

Գնդապետը կը հպարտանար Թուրքեստանի տափաստաններով, իսկ եղբայրները կը սքանչանային Րումէլիին, երազելով Վիեննան: Յարաբերութիւնները շատ թոյլ էին, թէ բնաւորութեանց անյարմարութեան եւ թէ ճամբու հեռաւորութեան պատճառով: Հազիւ տօնական օրերուն կը տեսնէին իրար: Գնդապետին ուրախութիւնն ալ այս էր: Կը մնար տէրն ու տիրականը հինաւուրց ապարանքին: Իր հետ էր միայն յիսունը անց քոյրը Նաճիէն, մէկ հատիկ մանչ զաւակին՝ Բէմզիի հետ, որ այդ օրերուն բարձր նիշերով աւարտած էր Պոլսոյ զինուորական վարժարանը (Գուլէլի Իտատի) եւ պիտի անցնէր Հարպիյէն:

Ուրբաթ երեկոյ մը, Բէմզի էֆէնտին տօնական համազգեստով, փայլուն սուրը ձախ կողմէն կախած մինչեւ գետին կը դպէր, ճերմակ ձեռնոցներով, ընկերակցութեամբ մօրը սկսաւ բարձրանալ մարմարէ սանդուխները եւ ուղղուեցաւ գնդապետին սենեակը: Միջանցքէն անցած պահուն, նոր կօշիկներուն եւ սուրին զնկզնկոցը ներդաշնակութիւն մը կը կազմէին. մինչ մայրը դուռը կը բանար, Բէմզին կանգ առաւ միջանցքին մէջ խոշոր հայելիի առջեւ, ուր ամբողջ հասակը կ'երեւար, արագօրէն շտկուեցաւ ու մտաւ եւ դրան մօտ երկու ոտքերը իրարու զարնելով, ուղիղ սիւնի նման կանգնեցաւ:

ԳԵՂԵՑԻԿԻ ԸՄԲՌՆՈՒՄԸ

Գեղեցկութեան ըմբռնումը յարաբերական է: Եւրոպայի եւ Ամերիկայի ամէն կարգի գաղափարները բացարձակութեան կ'երթան, այսինքն՝ կ'ուզեն ընդունուիլ իբրեւ վերին արդիւնք քաղաքակրթութեան: Նախ, փութանք ըսել, թէ այս տեսութիւնը բնաւ անխախտ ճշմարտութիւն մը չէ: Քաղաքակրթութեան խօսքը մենք ենք որ մէջտեղ դրած ենք իր ըմբռնումի արդի ձեւին մէջ: Ինչ շնորհ, փափկութիւն, գիտ որ ունինք, զայն նկատած ենք իբրեւ պարծանք քաղաքակրթութեան, առանց տեսնելու կամ խոստովանելու թէ բարոյական եւ հոգեկան ի՛նչ աւելոր վրիպումներու մատարան եղած է «քաղաքակրթութիւնը»: Եթէ մեր նիւթէն հեռանալ չուզենք, որքա՜ն դիւրութեամբ պիտի ապացուցանէինք այդ քաղաքակրթութեան յոռի եւ «անդուդականօրէն» յոռի կողմերը: Անցողակի յիշենք «քաղաքակիրթ» պատերազմները, անոնց հետեւող խժդժութիւնները, աղէտները, աւերումները, տառապանքին ու տառապողներուն հանդէպ քաղաքակրթուածներուն անտարբերութիւնը, դժումները, ուրացումները: Անոնց մօտ ի՞նչ կ'արժէ Ափրիկէի եւ Ասիոյ ցեղերու ներկայ վիճակը, զոր տմարդօրէն կ'որակենք «բարբարոս», «վայրենի», «կիսավայրենի»: Բայց քաղաքակրթութեան վերեւ յիշատակուած վրիպումներո՞ւն ինչ անուն պէտք է տալ ...

Եթէ սեւամորթը մեր քաղաքակրթութեան աստիճանին չէ հասած, ըրնաւ ապացոյց մը չէ ասիկա թէ իմացականութիւն չունի: Նախ, երբեք ապացուցուած չէ թէ քաղաքակրթութիւնը (ըսել կ'ուզենք «մեր», «արդի») իմացականութիւն կը նշանակէ, եւ երկրորդ՝ սեւամորթները մեզմէ աւելի երջանիկ են, այսինքն՝ նշանակալից կերպով աւելի մօտ են բնութեան եւ անոր խոր գաղտնիքներուն: Ափրիկէի կիներուն մէջ շատ քիչ անգամ միայն հանդիպեցայ այնպիսիներու՝ զոր կարելի ըլլայ մեր հասկցած իմաստով բթամիտ անուանել: Ընդհակառակը ճիշդ է որ անոնց իմացականութիւնը կամ ըմբռնելու ձիրքը մեր կիներուն ունեցածէն տարբեր է, բայց այս տարբերութիւնը որ եւ է արժէք չունի քաղաքակրթութեան տեսակէտով, քանի որ անոնց ըմբռնումը զարմանալի կերպով համապատասխան է իրենց միջավայրին, ուր կ'ապրին:

Այս տեսութեան իբրեւ արդարացում, կը փութամ յիշատակել թէ Ափրիկէի մէջ կապոյտ շրջունքը եւ կարմիր սրունքները գեղեցիկ կը համարուին: Անոնք պիտի զայթակղին՝ տեսնելով մեր կարմիր ներկուած շրթունքը եւ եղունգները, մեր ճերմակ կամ թուխ կամ վարդագոյն փոշոտուած երեսը, մեր կապոյտ կամ կարմիր ծեփուած յօնքերը: Անոնց մէջ գեղեցկութեան ըմբռնումը հաստատուն է եւ անփոփոխ, բայց մեր քաղաքակիրթ գեղեցկութիւնը ի՛նչ բաւերէ եւ կրակներէ կ'անցնի: Մանիֆիւր ըրած ձեռքերնիս կրակը կը նետենք, եթէ վաղը նորաձեւութիւնը այնպէս պահանջէ որ Եւրոպայի, Ամերիկայի եւ Աւստրալիոյ բոլոր կիները պէտք է կապոյտ ներկեն իրենց շրթունքը ... Սահարայի Թափառաշրջիկները, Թուարէկները յարատեւ պարծանք կը համարին իրենց աւանդական գոյները, իսկ մենք, ի դէպս եւ յանդէպս, վրձին կը փոխենք: Երէկ մեր թխորակը գեղուհի էր, այսօր կարմրորակը: Երէկ բրինձի ալիւրը, այսօր գարիի ... օսլան: Ա՞յս է միթէ առաւելութիւնը մեր մըշակոյթին, քանի որ գեղեցկութեան շուրջ ուսումնասիրութիւնները մաս կը կազմեն մշակոյթին, այն է՝ քաղաքակրթութեան: Այդ «կիսավայրենի» տգեղ բառով որակուած Ափրիկեցի կիները գեղեցկութեան ըմբռնումին մէջ այսպէս յառաջադէմ մշակոյթով, իրենց երկրին նախնական թաւուտներուն եւ կենցաղի սկզբնական անհաւասար պայմաններուն մէջ գիտեն աչք հրապուրել եւ պճնազարդուիլ, ամբողջ պահելով Եւայէն ժառանգուած ընդունակութիւնը: Եւ ես աչքովս տեսայ թէ ի՛նչ հմայքով կ'արժեցնէին այդ ընդունակութիւնը:

Պիտի շարունակենք մեր պայքարը Ափրիկէի մէջ:

ԱՆՆԱ ՀԷԹ

ՄԵՐ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԸ

Փարիզի լիսէներուն տարեկան քըննութեանց եւ մրցանակաբաշխութեան տեղեկագրին մէջ, զոր Թան կը հրատարակէ ամէն տարի, այս տարի կը յիշատակուին տասը հայ երիտասարդներու անունները:

Դիտելի է որ մրցանակի արժանացողներուն մէջ Հայերու անուններ չըկան, — նախակրթարաններուն մէջ վերջերս սովորութիւն եղաւ կարդալ մրցանակի արժանացած Հայու անուններ: Հայ միտքը շո՞ւտ կը յոգնի արդեօք, որ բարձրագոյն վարժարաններու մէջ կը նահանջէ, թէ լիսէներու մրցանակին արժանանալու համար անհրաժեշտ են որոշ պայմաններ, — օրինակ՝ Ֆրանսացի ըլլալ, բայց չէ՞ որ Հայերն ալ Ֆրանսահպատակ են, մասնաւորաբար անոնք որ Ֆրանսա ծնած են եւ այժմ լիսէ աւարտելու տարիքին հասած:

Եթէ մրցանակ խլողներու մէջ Հայեր չկան, իրենց դասարաններուն մէջ առաջնութիւն շահող Հայերու թիւը բաւական բան կը խոստանայ:

Լիսէ Քոնտորսէի մէջ առաջնութիւն շահած է Կիւլպէնկեան: Լիսէ Շարլըմանըի մէջ՝ Ինճուճեան, Խաչման եան, Զամբիչեան: Լիսէ Քառնոյի մէջ՝ Արսլանեան: Մեծ Լիսէ Ժանսոն-տը-Սայիի մէջ՝ Իսրայէլեանց: Փոքր Լիսէ Ժանսոն-տը-Սայիի մէջ՝ Շապանեան: Լիսէ Լաքանալի մէջ՝ Զէրկանեան: Լիսէ Միշլէի մէջ՝ Ճէնտէրէճեան, Քէչիչեան:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով:

ԹՈՒՐՔԻԱ

«ՄԵԶԻ ԴԷՄ ՔԱՐՈԶՈՒԹԻՒՆ Կ'ԸՆԵՆ»

ԽՄԲ.— «Ճումհուրիյէթ» իր թղթակիցը՝ Քանտէմիր ղրկած է Սուրիա: Թղթակիցը իր գրութիւններէն մին յատկացուցած է հակաթուրք քարոզչութեան: Թարգմանաբար կու տանք զայն.—

Անցեալ օր, տեղացի բարեկամի մը հետ կը պտտէինք:

Դամասկոս, որ օրն ի բուն կ'այրի, իրիկուան քիչ մը կը զովանայ եւ բընակչութիւնը, էնթարիով, ապարոշով, շալվարիով, փէսով, սարըքով, քէֆիյէով, չարշաֆով եւ վերջապէս տեսակ տեսակ մարդոցմէ բաղկացած բազմութիւնները կը ցրուին հրապարակներուն վրայ:

Մանաւանդ այն սրճարանները, որոնց երկու կողմերը պարտէզներ կան, Պաղտատի պողոտային վրայ, իրիկնային ժամանցի կեդրոն են:

Մտացիր մարդիկ՝ նստած ծառերուն ներքեւ եւ քաշելով իրենց կըլկլակները: Կը դիտեմ զանոնք ու կը յառաջանամ: Յանկարծ ականջիս կը հասնի ձայն մը եւ կը լսեմ Ալեքսանտրէթ բառը:

Կանգ կ'առնենք: Քիչ մը մօտիկ կ'ըլլանք: Դամասկոսցի բարեկամս նկատելով զարմանքս, կը հարցնէ.

— Ալեքսանտրէթի եղանակը չէ՞ք հաճոյ թուեցաւ քեզի:

— Ոչ ... Առաջին անգամ կը լսեմ ...

— Ի՞նչպէս թէ ... Չէ՞ք լսած ցարդ:

Աւելի քան մէկ ամիս է, որ ամէն կողմ այս կը նուագուի. աւելի ճիշդ՝ նուագել կուտան:

Դանդաղօրէն մտանք այն սրճարանը, ուր այդ ձայնալարը կը նուագէին: Ու կրկին դնել տուինք բոլորակը: Եկէք այժմ միասին լսենք զայն: Ահա ընկերս բառ առ բառ կը թարգմանէ.—

Շուարեցաք կարծես թէ
Եւ մեզ ալ շուարեցուցիք
Սա Ալեքսանտրէթի խնդրին մէջ:

Ուշադրութիւն կ'ընեմ: Ոչ ոք կ'անդրադառնայ: Կարծես միայն մեզի համար կը նուագեն: Միայն դիմացը, սալայատակին ծայրը, 5-6 պզտիկներ զարմանքով, բերանները բաց՝ ականջ են տուած:

Եւ, մեր քովի սեղանին շուրջ, տարէց Դամասկոսցի մը որ կը դիտէ նօթ առնելս, երեսիս կը նայի եւ դառնօրէն կը ժպտի:

Մեզ շատ տկար դուք գտաք,
Այժմ մեռցնել կ'ուզէք,
Մարաշն ու Մարտինը առիք,
Վրայէն՝ Մերսինն ու Այնթապն,
Ուրֆայի շրջակայքն ալ կուլ տուիք,
Ու այդ գործը Այնթապով լրացաւ:

Ինչե՞ր ըրեր, ի՞նչ ոճիրներ գործեր ենք ու լուր չունինք, ոչ ոք ականջ կու տայ այս եղանակին: Բայց, ան կը շարունակէ.

Իսկ Քիլիսն ու անկէ անդի՞ն ...
Բոլորն առիք, մենք կրկին լռեցինք.
Առնենք բոլորը մեր հայրենիքին են,
Պատմութիւնը մէջտեղն է ահա,
Բայց, դեռ բաւական չէ, այնպէս չէ՞,
Հալէպն ալ առանց ջուրի թողուցիք,
Հիմա ալ դէպի Ալեքսանտրէթ երկարեցաք:

Ընկերս, «ելլե՛նք» ըսաւ: Ո՛չ, պատասխանեցի, լսենք մինչեւ վերջ: Տեսնենք դեռ ինչե՛ր պիտի ըսենք: Քովի սեղանի մարդը, կարծես ամըչնալով ինձմէ, երեսը անդին դարձուց եւ ականջ տուաւ մեզի.

Անտիոքն ալ մեզի շատ տեսաք,
Քանի մը Թուրքերու խաթերը համար,
Զայն եւս Սուրիայէն անջատեցիք:

Կը տեսնէք որ բոլորակը կամաց կամաց բերանը կ'առնէ: Վնաս չունի, լսենք:

Զնայի՞ք դուք ձեր երկրի գործերուն,
Անհագին հող ունիք,
Բայց զանոնք չէք կրնար կառավարել.
Փոխանակ մեզմէ հող ուզելու
Ու մեր հայրենիքը կտոր կտոր ընելու:

Ձեզի կը մնար
Մեզի ձեռք երկարել բարեկամաբար
Ու շնորհաւորել մեր անկախութիւնը
Եւ ջանալ մեզ հետ դաշնակցիլ,
Ուրախանալով մեզի հետ:

Կը խորհիմ, — Սուրիոյ մէջ տակաւին հակաթրքութիւնը, Թուրքիոյ դէմ թշնամանքը կը հրահրուի, ըսողներ կան: Այդ անձերը չե՞ն լսեր միթէ փողոցներուն մէջ բարձրաղաղակ ըսուած այս խօսքերը, թէ՝ կը կարծեն թէ մենք չենք իմանար:

Բոլորակը, որ անընդհատ կը դառնայ, չի մոռնար նաեւ վերջին դոհարը.

Կը հասկցուի, որ մարդ չունիք՝
Հողը հերկելու եւ հնձելու համար,
Ատիկա ի՞նչպէս կրնաք ուրանալ,
Հիներն իսկ զինուոր կ'առնէք:

Ոտքի կ'ելլենք եւ կը խառնուինք լայն պողոտայի բազմութեան: Նոյն գիշերը, ուրիշ սրճարաններու մէջ եւս նոյն եղանակը կը նուագէին:

Ու մինչ ամէն անգամ ալ «Ա՜հ, վա՜հ ... Եա սէլամ ... Ալլա՜հ» բացագանչութիւններով կը լսէին Դամասկոսցիք նուագուած եղանակները, այս եղանակը լռութեամբ կ'ունկնդրէին: Բայց, հակառակ հանրութեան անտարբերութեան, այդ բոլորակը ամէն մէկ քայլափոխի կը նուագուի: Ո՞վ է նուագել տուողը: Չեմ գիտեր: Յաջորդ օրը երբ Սուրիոյ վարչապետին հարց տուի.

— Առանձ բանէ մը լուր չունիմ, ըսաւ:

ՄԱՄՈՒԼ

ՀՕԿԸ

Աթէնքի «Նոր Օր»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (8 օգոստոս).

— «Հօկը համայնավար կազմակերպութի՞ւն է թէ ոչ:

Տարիներէ ի վեր այս հարցումը սեղանի վրայ դրուած կը ծեծուի, կը վիճաբանուի, բայց անպատասխանի կը մնայ:

Ըստ երեւոյթին, Հօկը համայնավար կազմակերպութիւն չէ: Անոր անդամներուն ջախջախիչ մեծամասնութիւնը հայրենիք դարձնելու փափաքով անդամ արձանագրուած եւ հօկեան դարձած է:

Թող վերջ գտնէ ներդաշն եւ մէկ օրուան մէջ չողիի պէս կը ցնդի Հօկի «ժողովրդական» կազմակերպութիւնը, որ գաղափարական ու բարոյական խարիսխներէ բոլորովին զուրկ է:

Մեծամասնութեան համայնավար չըլլալը պատճառ մը չէ որ ղեկավարութիւնը բաղկանայ համայնավարներէ կամ դիմակաւորներէ, որոնք գիտակցաբար Գ. Միջազգայնականին կողմէ իրենց վստահուած առաքելութիւնը յաջողցնելու համար խարտութիւն չեն դներ միջոցներու մէջ:

Հօկի ղեկավարութիւնը համայնավարներուն ձեռքը կը գտնուի: Ասիկա կասկածէ վեր է: Համայնավար ըլլալու համար կուսակցութեան տոմսերուն մէջ արձանագրուած ըլլալը պայման չէ: Կարելի է կատաղի ու մոլեռանդ համայնավար ըլլալ բայց չանդամակցիլ կուսակցութեան, զանազան նկատումներով ու հաշիւներով:

Առաջին մէկ օրէն, երբ Հօկի կազմութեան ձեռնարկուեցաւ գաղութներու մէջ, մեր անկեղծ ու անվերապահ խօսքը ըսինք, վճռական ու աներկբայ դիրք ճշդելով անոր հանդէպ: Բուռն եղաւ մեր պայքարը, չափէն աւելի տաք ու աղմկալից, բայց նպատակը բարի էր: Գոյնզգոյն հակառակորդներ մեր պայքարը վերագրեցին զանազան նկատումներու, հատուածական հաշիւներու եւ եսասիրական յաւակնութիւններու: Մենք չընկճուեցանք սակայն, տեղի չտուինք մեզի դէմ բացուած ամարդի խաչակրութեան դէմ եւ ամէն օր քիչ մը աւելի չէզոքացուած, մեր հակահօկեան քաղաքականութիւնը առաջ տարինք, ժողովուրդը զգուշացնելով դիմակաւոր եւ անկեղծ համայնավարներէ, որոնք Հօկի անունով, տարբեր նպատակներ կը հետապնդէին:

Մեր պայքարի առաջին օրէն 13 տարի անցած է հիմա եւ մեզի պէս շատեր հասկցած են թէ Հօկը ինչու կազմուած է գաղութներու մէջ, ինչ նպատակներ կը հետապնդէ եւ ո՞ր լարերու վրայ կը խաղայ:

Գաղթահայութեան անկուսակցական ստուար զանգուածը այսօր խորթ աչքով կը նայի Հօկին վրայ, Ռամկավար կուսակցութիւնը պոյքօթի ենթարկած է զայն, հնչակեան կուսակցութեան Ամերիկայի հատուածը կատաղօրէն կը պայքարի անոր դէմ: Բարեգործականը վերջ տուած է իր գործակցութեան եւ հայրենակցական միութիւնները մէկը միւսին ետեւէն երես դարձուցած են անոր:

Ներկայիս Հօկին կ'անդամակցին յայտնի ու անյայտ համայնավարներ եւ Հայաստան հաստատուիլ ուզող փոքրաթիւ գաղթականներ, որոնք խորքով ազգայնական ու հակահամայնավար են:

Հօկը միայնէմ կազմակերպութիւն չէ սակայն: Գամելիոնի պէս գոյն եւ ուղղութիւն կը փոխէ, յարմարելով օրուան կացութեան եւ պայմաններուն:

Մ. Նահանգներու Հօկը բացէ ի բաց համայնավար գործունէութեամբ լծուած է, Ֆրանսահայ Հօկը պաշտօնապէս քաղաքականութիւն կը խաղայ, խորհրդային իշխանութեան պաշտպանութիւնն ստանձնելով, իսկ Յունահայ Հօկը ինքզինքը ցոյց կուտայ կատաղի համայնավար եւ ֆաշիստ, իր օրկանին միջոցաւ ամէն օր փառաբանութիւնն ընելով Յունաստանի ֆաշական վարչաձեւին եւ անոր բարիքներուն:

Որո՞ն հաւատալ»:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀԱՅԵՐԸ ՄԱՆՉՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

Ինչպէս հաղորդած էր Խարպինի մեր թղթակիցը, Երուսաղէմէն Մանչուրիոյ հոգեւոր հովիւ նշանակուած է Ասողիկ վարդապետ:

«Սիոն» հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հրատարակէ այս առթիւ.

Ասողիկ Վրդ. Զատիկը Խարպին անցնելէ վերջ, քսան եւ հինգ օրուան ընթացքին հովուական այցելութիւն տուած է յաջորդաբար Զանչուն կամ Ցինցին, Մանչուքուոյի այժմու մայրաքաղաքը, որ ունի 250,000 բնակիչ, Տայրէն, կամ ռուսական հին անունով՝ Տալնի, այժմ ճափոնական քաղաք մը, 445,000 բնակչութեամբ, երկաթուղիով 14 ժամ հեռու Խարպինէն, ապա նաւահանգիստ Ֆեչիլիի ծոցին վրայ. Թէնչին, նաւարկութեամբ յիսուն ժամ հեռու վերինէն, ունի երկու միլիոն բնակիչ, շատ արդիականացած, եւրոպական զանազան քոնսէսիոններու բաժնուած ըլլալուն համար. Մուքտէն, Մանչուրիոյ հին մայրաքաղաքը, 438,000 բնակչութեամբ:

Պատարագ մատուցած է առաջին քաղաքին մէջ երկիցս, երկրորդին ու երրորդին մէջ մէկ մէկ անգամներ. վերջինին մէջ կատարած է միայն մկրտութիւն մը եւ պսակ մը: Ամէն տեղ օրհնել տուած են իրենց տունն ու կայքը եւ ննջեցեալներու հոգւոյն, տերը, որոնք Ռուսերու գերեզմանատուններէ կը գտնուին: Հայերը ամէն տեղ Ռուսերու մօտ կը թաղեն իրենց մեռելները, տեղ գնելով:

Բացի Խարպինէն, ոչ մէկ տեղ կայ եկեղեցի. այնքան փոքրաթիւ են ամէն տեղ որ չեն կրնար ունենալ: Բայց հակառակ իրենց չափազանց փոքրաթիւ թիւին, անոնք ամէն տեղ կը ճանչնան իրար, եւ կը հետաքրքրուին իրարմով: Քիչ շատ կը ստանան Ամերիկայէն, Եւրոպայէն եւ Եգիպտոսէն հայ թերթեր: Դիտելի է նաեւ որ ընդհանրապէս ընտանիքի տէր են, ունին զաւակներ, որոնք հարկադրուած օտար դպրոցներ կը յաճախեն, թէեւ, աղուո՛ր բան, անոնց մէջ պակաս չեն փոքր ի շատէ հայախօսներ, ինչ որ կը նշանակէ թէ իրենց ընտանեկան խօսքը դեռ մայրենի լեզուով կը կատարեն: Ամենամեծ մասամբ, բացի Թէնչինէ, Ռուսահայեր են. բայց Թուրքիայէն գացողներ ալ, վաղուց Ռուսիա գացած ըլլալով, միշտ ռուսահայերէն կը խօսին: Գրեթէ ամէն տեղ քիչ բացառութեամբ, հացեղէնի եւ քաղցրաւենեաց վաճառքով կը զբաղին Հայերը, բայց կը շահին իրենց ապրուստը պատուով եւ հանգիստ են:

Զանչունի մէջ, ուր հազիւ քառասունըհինգ Հայեր կան, ամէնէն երեւելին ու սիրուածն է Իվան Աւետիսեան:

Թայրէնի մէջ կան միայն 33 Հայեր, որոնց գլխաւորն է Վահան Գաբայեան, եւ բժիշկ Գարեգին Գեւորգեան, Գանձակեցի:

Թէնչինի Հայոց թիւն է 44. այստեղ բաւական կարեւոր դիրք ունին Թուրքիայէն գացած Հայերը: Այստեղ է Գարակէօզեաններու մեծ գորգագործարանը, ուր շուրջ երկու հազար հոգի կ'աշխատին. գործատան վերատեսուչն է Յակոբ Շահպազեան, իսկ օգնականը՝ Թէքեէկի որդին՝ Վահագն. այստեղ են Գառնիկ Հիսիսեան՝ Շապին Գարահիսարցի. Օգատին Կոստանդեան՝ Պոլսեցի, Հայկ Մարգարեան՝ Ռումանացի, Լեւոն Եփրեմեան՝ Կեսարացի, ամէնքն ալ յարգուած եւ սիրուած թէ ազգակիցներէն եւ թէ օտարներէն:

Գալով Խարպինի, կան երկու հարիւր Հայեր, որոնք ունին Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ անուն եկեղեցի մը. կից է ազգապատկան տուն մը չորս փոքր սենեակներով: Այս յարկին մէջ է հոգեւոր պաշտօնեային բնակարանը, Երիտասարդաց Գիլդը, Տիկնանց Միութեան ժողովատեղին: Դպրոց չունին, բայց ի մօտոյ պիտի ունենան հայերէն գիշերային ընթացք մը երիտասարդներուն համար:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»-Ը

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (435)

ՁԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

— Սաքօ, յանկարծ ընկերոջ թեւը բռնելով պոռաց Մկօն, էնա ի՞նչ կը շաժեն ... Զօրքը կանգնեցաւ ... տես, հայլուխ թափ կուտան ... եանի ի՞նչ ... Խելքս բան չի կտրեր .. Վարդապե՛տ ... վարդապե՛տ ...

— Ծօ՛, հա՛, ես ի՞նչ գիտնամ էդ ի՞նչ թաւուր բան է ... Հէլէ մէկ վարդապետին ձէն տանք ...

— Կրակե՞մ, Սաքօ, հրացանը շըրտըկելով հարցուց Արշակը, ի՞նչ կ'ուզէ էղնի, չուն մը աւելի՝ չուն մը պակաս ...

— Ծօ՛, կեցի՛ր, կ'ըսեմ,— բարկացաւ Սաքօն, — մէկ վարդապետը թող գայ ... Հէ՛յ, վարդապե՛տ ...

Երկու ոտքինով արեւն քրտինքի մէջ կորած Ծուռ վարդապետը տղոց մօտ ցատկեց.

— Ի՞նչ կայ, Սաքօ ...

— Զօրքը կանգներ է, ճերմակ բան մը ժաժ կուտան ...

Իրօք, լեռնէն վար իջած զօրքը բաւական մօտենալէ վերջ բլուրին, կանգ առած էր: Հազիւ թէ դիտակը աչքին տարած՝ վարդապետի մաշկուած դէմքը պայծառացաւ:

— Տղաք, հրացան չարձակէք, պարոն Լեւոնն է ... Փրկուեցանք ... Դէպի դեղ, դէպի դեղ ... Հասէք, տղաք, տղաք ... դեղը ձեռքդ հանելու չէ ...

Սաքօն, Մկօն ու Արշակը բլուրէն վար վազեցին ու գիւղը մտան՝ պոռալով.

— Տեղերնիդ պինդ կանգնէք, պարոն Լեւոնը եկաւ ...

Մինչ այդ, վարդապետը մէջքի երեսսրբիչը քանդելով՝ սկսաւ ամբողջ ուժովը շարժել: Մէկ ալ ան է տեսաւ, որ զօրքը վազելով սկսաւ մօտենալ բլուրին:

Սագոյի եւ ընկերներու կրկին գիւղ մտնալը կասեցուց անկարգ նահանջը, երբ արդէն գիւղի պինդ մօտէն կը լսուէին Քրտերու կախարդային լօլոներն ու հրացաններու զարկը:

Ինչպէս որ գարնան հեղեղը խելագար ընթացքով լեռներէն վար կը խուժէ, սրբել տանելով ճամբան հանդիպած ամէն արգելք, այնպէս ալ Լեւոնի խումբը բլուրը հասնելով դէպի գիւղ խոյացաւ: Լեւոնը, լայրի գազանի նման, քարէ քար ցատկելով, գիւղ մտաւ իր ընկերներով:

— Լեւոնը, Լեւոնը եկաւ, ձայն կուտային գիւղի մէջ գտնուող կռուողները, նախկին դիրքերը գրաւելով:

Լեւոնի ընկերներէն միայն Առիւծ Գեւօն բլուրի վրայ ինկած մնաց: Խումբի ամենատարէցն էր Գեւօն, որը վազելով հասեր էր բլուրը, ալ ոչ շունչ մնացեր էր վրան եւ ոչ ալ կարողութիւն վազելու: Ի զուր կը պոռար ընկերներուն, որ քիչ մը սպասեն, մէկ շունչ մը առնեն ... Բայց մտիկ ընող ո՞վ: Նոյն իսկ Թոփալ Սատամեան լքեր էր զինք, Լեւոնի ետեւէն դէպի գիւղ վազելով:

— Սատանի ձագեր, ընդհատ շունչ առնելով կը պոռար մեր բարեկամը, — պէնամուս ըրիք զիս, կուապաշտներ, ձեր սուրը պահեմ ... Տօ, Առիւծ Գեւօն ... յետնապահ չինեցիք ... Տօ ես ...

Այդ ամբողջ օրը Քրտերը Պիֆէրանի բլուրի ետեւէն դուրս չելան: Մթնեց: Հրացաններու ձայները դադրեցան:

Լեւոնը, վարդապետը, Ոէս Պետրոսը, եկեղեցին հաւաքուած, կը խորհրդակցէին: Գիւղի բլուրը, բռնուած էր տասնեակով մը:

— Աչքերդ չորս բաց,— պատուիրած էր Լեւոնը Առիւծ Գեւոյին, — գիշերուան մթէն օգտուելով կրնան յանկարծ այս դիրքը գրաւել, այդ պարագային Ծիծանը կորսուած է: Ես մէկ երկու ժամէն կը վերադառնամ, — ու Լեւոնը իջած էր գիւղ, խորհրդակցութեան համար:

Ամբողջ գիշերը տղաքը դիրքեր մըտած, առանց աչք խփելու, աչալուրջ սպասեցին: Առիւծ Գեւօն մինչեւ լոյս դիրքէ դիրք կ'անցնէր, վստահ ըլլալու համար թէ՝ հայդուկներէն մէկն ու մէկը քնած չէ, թէ ամէն ինչ կարգին է:

— Հը, մեծ ախպեր, կատակելով խօսեցաւ Թոփալ Սատամեան, երբ Առիւծ Գեւօն մօտեցաւ իր դիրքին, — քիչ մը ուշ հասանք հարսանիքին, բայց վնաս չունի, վաղը տասը ալ թմբուկի ամբողջը կը սկսի.

Առիւծ Գեւօն առանց պատասխանելու, գլուխը մէկ կողմ դարձուց եւ հեռացաւ ընկերոջը մօտէն: Խռոված էր Թոփալին հետ, ալ երբեք, երբեք կեանքին մէջ անոր հետ բառ մը պիտի չփոխանակէր: Կռապաշտ անուանումը բլուրի վրայ զինքը մինակ ձգած վազեր էր Լեւոնին ետեւէն:

Յաջորդ առտու, երբ լոյսը բացուեցաւ, Քրտերը, որոնց թիւը ապահովաբար հազարի հասած էր, անկանոն կերպով սկսան առաջ շարժուիլ ձորի երկու կողմերէն: Որոշ դիրքեր գրաւելով՝ անոնք սկսան իրենց սովորական հրացանաձգութեան:

Ծիծանը լուռ էր: Տղաքը, դիրքերը մտած, կը սպասէին: Երբեմն միայն քիւրտ յանդուգն ձիաւորներու փոքրիկ խմբակներ, սրարշաւ կը մօտենային գիւղին, ու դիմաւորուած վզվզացող գնդակներով, կիսաշրջան մը կազմելով՝ կը վերադառնային նախկին դիրքերը:

Այդ աչքկապուկ խաղը շարունակուեցաւ բաւական ժամանակ:

Կռուի երրորդ օրն էր: Գիւղացւոց յուսահատութեան չափ չկար: Ծիծանցէն մինչեւ գետը, ոսկեգոյն արտերը կը խշխշային սպասելով քաղող ձեռքերու, մինչ գիւղացիք ձեռքերնին ծոցերնին, վզերնին ճկած, հեռուէն միայն կը նայէին, անկարող արտերը իջնելու:

Կէս օրուան մօտ, Քրտերու մէջ մեծ իրարանցում մը սկսաւ: Հեռուէն կը լսուէին անոնց կոկորդային ձայները: Ի՞նչ էր պատահած:

Լեւոնը, գիւղէն վար, այգիի մը պատին տակ տասը ընկերներով դիրք բռնած, դիտակով կը հետեւէր Քրտերու շարժումներուն: Մէկ ալ Լեւոնը նկատեց, որ քիւրտ ձիաւորներէն շատեր դէպի Պիֆէրան դարձան ու հազիւ կէս ժամ անցած, կրկին վերադարձան յիսունէ աւելի թրքական ձիաւորներու հետ, որոնք խիտ շարքերով կը յառաջանային ու հասնելով քրտական զանգուածին՝ կանգ առին:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ինչու անսպառելի վստահութիւն մը ունիմ անոր ապագային վրայ։ Մեր մեծ եւ հզօր, ժրաջան եւ խոհական ազգը, անհամբեր՝ վենոգի բարենորոգումներու, վճռած է զանոնք իրականացնել քաղաքացիական համերաշխութեան մէջ»։

Վարչապետը այս առթիւ չէշտեց թէ երբ ելմտական միջոցները թոյլ տան, կառավարութիւնը կարգ մը բարենորոգումներ պիտի կատարէ, ամրացնելով ընկերային խաղաղութիւնը։

30,000 հոգի Եւրոպա գալ ուզեր են

Պոլսոյ թուրք թերթերը կը գրեն.—

Տեղեկութեան մը համաձայն, այս ամառ Եւրոպա երթալու համար 30 հազար հոգի տովիզի արտօնութիւն ուզած են, առաւելապէս առողջական պատճառներ մէջտեղ դնելով։ Սակայն այս պատճառաբանութիւնը ուշադրութեան գրաւած է։ Միայն 60 ընտանիք անձնական ինքնաշարժեններով մեկնած են Փարիզի ցուցահանդէսին։

Ինչպէս յայտնի է, դուրս գացողները միայն 25ական ոսկի կրնան տանիլ։ Իսկ մինչեւ հիմա 12,000 հոգի միայն տովիզի արտօնութիւն ձեռք բերած են։ Արդ, այս ճամբորդները հոն հասնելէ վերջ, ի՞նչպէս կրնան 25 ոսկիով ապրիլ եւ օրերով մնալ։ Մնաց որ շատերը իրեց ուզածին չափ դրամ կը գտնեն ու կը ծախսեն։

Այս մասին քննութիւններ սկսած են, որոնց աւարտումէն վերջ, կառավարութիւնը հարկ եղած միջոցները ձեռք պիտի առնէ։

Պաղեստինի բաժանման ծրագիր

Ազգերու Դաշնակցութեան հողատարութեանց յանձնաժողովը ուրբաթ օր նորէն զբաղեցաւ Պաղեստինի բաժանման ծրագրով։ Մասնագէտները այս անգամ ծանրանալով հրէական ներգաղթի հարցին վրայ, հարցումներ ուղղեցին Անգլիոյ գաղթային նախարարին, որ պատասխանեց թէ անհրաժեշտ է փոփոխութիւններ կատարել ներգաղթի քաղաքականութեան մէջ, եթէ հողատարութիւնը պիտի պահուի ներկայ պայմաններով։ Ընդհակառակն, եթէ հրէական անջատ պետութեան մը կազմուի, այն ատեն կարելի պիտի ըլլայ աւելի մեծ թիւով Հրեաներ ընդունիլ, որովհետեւ Պաղեստին կրնայ զարգանալ թէ հողագործական եւ թէ ճարտարագործական տեսակէտով։

Յանձնաժողովը քննեց նաեւ արաբ եւ հրեայ ժողովուրդներու տեղափոխութեան խնդիրը, որ նախատեսուած է արքայական յանձնաժողովի ծրագրին մէջ։ Գաղթային նախարարը պատասխանեց թէ տեղափոխութեան խնդիր կրնայ ծագիլ միայն այն ատեն երբ երկու անջատ պետութիւններ կազմուին, արաբական եւ հրէական եւ թէ Մեծն Բրիտանիա ամէն միջոց ձեռք պիտի առնէ, ապահովելու համար փոքրամասնութեանց իրաւունքները այդ երկու պետութեանց մէջ։ Իր կարծիքով, տեղափոխութիւնները կամաւոր պէտք է ըլլան եւ հատուցումներով, եթէ ստացուածքները պիտի ձգուին։ Գաղթային նախարարը աւելցուց թէ Հրեաներու եւ Արաբներու հակառակութիւնը այնքան խոր է որ, երկուքն ալ ապահովաբար կ'ուզեն ամփոփուիլ իրենց սեփական պետութեանց մէջ։ Պատասխանելով այն հարցումին թէ ինչու բրիտանական կառավարութիւնը բացարձակ յայտարարութիւն մը չըներ իր ծրագրած քաղաքականութեան մասին, գաղթային նախարարը ըսաւ թէ Մեծն Բրիտանիա պարզապէս հողատար իշխանութիւն մըն է, որ Պաղեստինը կը կառավարէ յանուն Ազգերու Դաշնակցութեան, իսկ այս վերջինը պարտաւոր է որոշ պատասխանատուութիւններ ստանձնել։ Այս առթիւ չէշտեց թէ բրիտանական կառավարութիւնը կը նախընտրէ համոզկեր քաղաքականութիւն մը վարել քան թէ բռնութեան դիմել եւ թէ անգլիացի ժողովուրդը տրամադիր չէ զօրք ղրկելու Պաղեստին, այս կամ այն կարգուսարքը պարտադրելու համար։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԵԾ ՀՐԴԵՀ ՄԸ ծագեցաւ Մարսէյլի աւահանգստին մթերանոցներուն մէջ, կիրակի առտու ժամը 10ին։ Վնասը միլիոններով կը հաշուեն։ Ի մէջ այլոց փճացաւ 10,000 թոն ցորեն։ Մարդու կորուստ չկայ։

15 ՕՐ ՄԵՂՐԱԼՈՒՍԻՆ պիտի վայելեն Իտալիոյ պետական, ինչպէս եւ կարգ մը մասնաւոր վարչութեանց պաշտօնեաները, այսինքն երկու չարաթ բացառիկ արձակուրդ պիտի ստանան ամուսնանալու պարագային։

ՌՈՒՍ ՔԱՋԱՐԻ ՕԴԱՉՈՒՆ, Լեւանեւսկի, որ հինգշաբթի առտու Մոսկուայէն ճամբայ ելած էր հիւսիսային բեւեռ երթալու համար, կը փնտռուի այդ օրէն ի վեր, իր հինգ ընկերներով։ Կը կարծուի թէ սառնակոյտի մը վրայ ինկած է։ Խորհրդային եւ ամերիկեան բազմաթիւ օդանաւերէ զատ, օգնութեան փութացած են երկու սառնաբեկ նաւեր, «Քրասին» եւ «Միկոյեան»։

ԱՆԳԼԻՈՅ դահլիճին մէջ կարեւոր փոփոխութիւններ պիտի կատարուին մօտերս, եթէ հաւատանք օրուան լուրերուն։ Կիրակնօրեայ թերթ մը կը գրէ թէ Պ. Չէմպըրլէն արտաքին գործերու նախարարութիւնը պիտի յանձնէ լորտ Հըլիֆաքսի, նկատելով որ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ մէջ ծուռ կը նային Պ. Իտընի։ Միեւնոյն աղբիւրին համաձայն, անպաշտօն նախարար պիտի նշանակուին Լօրտ Ճօրճ եւ Ուինսթըն Չըրչիլ, որոնք այնքան վճռական դեր կատարեցին մեծ պատերազմին մէջ։

ՍԱՓՐԻՋՆԵՐԸ 16·80 առ հարիւր պիտի բարձրացնեն գինները, կառավարութեան արտօնութեամբ։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ թերթերը կը գրեն թէ կուսակցութենէն վտարուած են, իբրեւ «ժողովուրդի թշնամիներ», Վլատիվոսթոքի կեդր. կոմիտէին նախորդ նախագահը, քարտուղարը եւ ուրիշ գործիչներ։

ՊԵՐԼԻՆԻ հիմնարկութեան 700ամեակը տօնուեցաւ օգոստոս 15ին։ Այս առթիւ ճառ մը խօսելով, Տոքթ. Կէօպէլս չէշտեց.— «Երջանիկ եմ որ այս եօթը հարիւրամեակը կը տօնուի գերմանական եւ ազգային ընկերվարական Գերմանիայի մը մէջ, Մոսկուայէն եւ Հրեայ մակաբոյծներէն ազատուած Պերլինի մը մէջ»։

ՁԻ ՄԸ ԵՒ ԵՐԿՈՒ ԷՇԵՐ փեթակները տապալած ըլլալով Իտալիոյ մէջ, մեղուները կատղեցան եւ զրոհ տուին։ Ձին եւ երկու էշերը սատկեցան հինգ վայրկեանի մէջ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ ԵԳԻՊՏԱՑԻ կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները 17 Օգոստոս, երեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին 6, Աւլնիւ Իթալիի սրճարանին վերնայարկը։

ՕՐԱԿԱՐԳ՝ Շրջ. ժողովի օրակարգի քննութիւն։

ՊԱՆԵԽՕ ՔԱՇԵԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովները այս հինգշաբթի եւ շաբաթ, երեկոյեան ժամը 9ին ակումբին մէջ։

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ «Վարդան» ենթակոմիտէի ընկ. ընդհ. ժողովը 20 Օգոստոս, ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկ. Ճիհանեանի բնակարանը։

Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի օրակարգի հարցերու քննութիւն։ Ներկայանալ անդամատոմսով։

Գաւառ

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆԻ «Վարուժան» խումբը ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները հինգշաբթի, 19 Օգոստոս, ծանօթ վայրը։

ՍԷՆ ԼՈՒԻ «Ակնունի» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը ուրբաթ, 20 Օգոստոս, երեկոյեան ժամը 8.30ին իր ակումբին մէջ։

ԱՆԻԷՌԻ ՄԷՋ «ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ C. Rogerի ՄՕՏ 183 Avenue d'Argenteuil (Փլաս Պուրկինեոնի վրայ)։

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)
Le Gérant : H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (6)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» • ««««

Բացի գդակից ամբողջ հագուստը մի կտորից էր բաղկացած, դա գինուորի քրքրուած մի վերարկու էր, որի մէջ փաթաթուած էր նա բոլորովին մերկ մարմնով։ Մէջքը պնդած էր մի թոկի կտորով, որ գօտիի տեղ էր ծառայում։ Ոտքերը բոբիկ էին, տնամաններ չունէր։

— Ապա էշի նման մէկ զռա, ասում էին նրան։

Խենթը մատները կախում էր ականջների մէջ, կռանում էր, բերանը լայն բաց էր անում եւ որքան ձայն ունէր, սկսում էր էշի նման զռալ։ Բազմութիւնը ծիծաղում էր եւ ամէն կողմից ձգում էին նրան պղնձէ դրամներ։ Նա վեր էր առնում դրամները, զարմացած նայում էր նրանց վրայ, եւ մի կողմ էր ձգում ասելով, թէ ինձ հաց տուեցէք։ Նրան տալիս էին հաց, առնում էր, եւ ագահօրէն պատառնելով բերանը դնելով, առանց ծամելու կուլ էր տալիս։

— Դու երեւի, արջի նման պարել էլ գիտես, ասում էին նրան,— ապա տեսնենք քո հունարը։

Խենթը սկսում էր զանազան անճոռնի շարժումներ անել, չորս թաթիկների վրայ սողալ, ոտները բարձրացնել, ձեռների վրայ կանգնել, եւ ուրիշ տեսակ տեսակ յիմարութիւններ անել։ Մի ամբողջ օր խենթը մնաց Քրտերի բանակի մէջ, զուարճացնում էր բոլորին, խօսում էր քրտերէն, որպէս մի Քիւրտ, հայհոյում էր, անիծում էր Ռուսներին, գոռում եւ գոչում էր, թէ բոլոր «գեավուրներին» պէտք է կոտորել։ Մինչեւ կէս գիշեր նրա ձայնը ամէն կողմից լսելի էր լինում։ Բայց միւս առաւօտեան խենթին բանակի մէջ էլ ոչ ոք չը տեսաւ…

Գ.

Միջօրէի արեգակը սաստիկ այրում էր, տօթը խեղդելու չափ անտանելի էր։ Օրուան այն ժամն էր, երբ ճանապարհները դատարկւում են ուղեւորներից, եւ ամէն մարդ քաշւում է մի հովանաւոր տեղ զովանալու, եւ փոքր պառկել սանչ առնելու համար։

Նոյն ժամուն Բայազէտից դէպի Ալաշկերտի կողմերը տանող ճանապարհով միայնակ գնում էր մի մարդ։ Ճանապարհը ոլոր-մոլոր պտոյտներով անցնում էր լեռների միջով, եւ բարձրութիւնների անդադար ելեւէջները սաստիկ դժուարացնում էին նրան։ Բայց ուղեւորը, երեւի յոգնութիւն չէր զգում, թէեւ առանց երեւի էր, թէեւ հետի էր գնում եւ հագին ոտնամաններ անգամ չունէր։ Նա գնում էր շտապ քայլերով, առանց կանգ առնելու, առանց իր չուրջը նայելու, կարծես թէ մի սաստիկ պահանջ մղում էր նրան դէպի առաջ, կարծես թէ, ամէն մի կորցրած րոպէն նրա համար շատ թանկ լինէր։

Ուղեւորը մի երիտասարդ էր, համարեա միեւնոյն կերպարանքով, որպէս հագնուած էր նախընթաց գիշերում խենթը։ Միեւնոյն քրքրուած զինուորի վերարկուն ծածկում էր նրա բոլորովին մերկ անդամները, միեւնոյն թոկի կտորով պնդած ունէր իր մէջքը։ Միայն պակաս էր բոժոժներով զարդարած թաղկեայ գդակը, եւ կօշկաներկով սեւացրած դէմքը, որի վրայ այժմ գոյն գոյն գծեր չէին երեւում։ Նրա գլուխը, արեգակի կիզող ճառագայթներից պահպանելու համար, այժմ ծածկուած էր բոլորովին թարմ, եւ դեռ տերեւները չը թառամած պրտուներից հիւսած գլխարկով, որի նմանը իրանց ձեռքով հիւսելով, կրում են մշակները ամառը խոտ հնձելու ժամանակ։ Այդ նահապետական պարզ գլխարկը հովանաւորում էր նրա այրական, բայց նոյն ժամու տխուր դէմքը, որի վրայ նկարուած էր խորին յուսահատութիւն, խառնուած ներքին վրդովմունքի հետ… Թէեւ իր օտարոտի հագուստի մէջ անգամ նա երեւում էր խիստ տարապայման մի բնաւորութիւն։

Նրա ականջներին զարկեց մի ձայն, որ աւելի նման էր ձիու խրխնջալու ձայնին։ Նա կանգնեց եւ ուշադրութեամբ սկսեց նայել իր չուրջը։ Ձայնը կրկնուեցաւ։ Նա ստուգեց, որ ձայնը լսւում էր մերձակայ ձորից, եւ բոլորական մտածութիւնից յետոյ իր քայլերը ուղղեց դէպի այն կողմը, որ շեղւում էր ուղիղ ճանապարհից։ Փոքր ինչ առաջ գնալուց յետոյ, նա բարձրացաւ մի բլուրի վրայ, եւ արծուի սրատեսութեամբ սկսեց դիտել ձորի խորքը։ Այնտեղ շռայլաբար աճել էին զանազան տեսակ խոտաբոյսեր, որոնց մէջ արածում էր մի թամքած ձի. երեւում էին մի խումբ թուփեր, եւ ուրիշ ոչինչ։— Ուղեւորն աւելի ուշադրութեամբ նայելով, նկատեց, որ թուփերի մօտ ցցուած էր մի երկայն նիզակ, որի ծայրը փայլում էր արեգակի ճառագայթներից։ «Ուրեմն այստեղ մարդ կայ, մտածեց նա,— եւ այդ մարդը միեւնոյն պիտի լինի, որովհետեւ արածող միակ ձին նորան է պատկանում. եւ այդ մարդը պէտք է Քիւրտ լինի, որովհետեւ ձիու ոտները շղթայած են, որ հեռու չը գնայ»։— Իսկոյն նորա գլխում ծագեց մի միտք եւ նա իջաւ բլուրի գագաթից ձորի մէջ։

Ձորի միջով վազում էր մի փոքրիկ վտակ, որի եզերքը հովանաւորուած էին խիտ եղեգնաբոյսերով։ Նա թաքնուեց եղեգների մէջ։ Այժմ սկսեց նա աննկատելի կերպով սողալ դէպի այն թուփերը, որոնց մօտ ցցուած էր նիզակը։ Օձը իր բոլոր առաձգական դիւրաթեքութեամբ չէր կարող այնպէս սողալ, որպէս այդ համարձակ եւ ճապուկ մարմինը դալարում էր խիտ եղեգնաբոյսերի մէջ։ Մեղմիկ քամին այն ժամուն օրօրում էր բոյսերի գլուխները, եւ նրանցից առաջ եկած սօսափիւնը խլացնում էր թաքուած գազանակալի սողալուց պատճառուած խշխշոցը, երբ նա անում էր մի անզգոյշ շարժում։ Ամէն ինչ յաջողութիւն էր խոստանում…

Նա արդէն մօտեցաւ թուփերին, որոնց մօտ ցցուած էր նիզակը։ Այնտեղ նա մի քանի քայլ հեռաւորութեան վրայ կանգ առեց, եւ պահպանելով իր առաջին դիրքը, սկսեց եղեգների միջից նայել։ Եւ իրաւ, թուփերու ստուերի տակ պառկած էր մի մարդ, որ կիսով չափ երեւում էր։ Նրա հագուստը ցոյց էր տալիս որ Քիւրտ է։ Միջօրէի տօթը քշել էր նրան այստեղ հանգչելու համար։ Արդեօ՞ք քնած էր նա, թէ արթուն,— դժուար էր գիտնալ, որովհետեւ քրտի երեսը դարձած էր դէպի հակառակ կողմը, իսկ թիկունքը դէպի ուղեւորի կողմը։

ՐԱՖՖԻ

1E PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ՍՐԹՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40 փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 փրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 18 ՕԳՈՍՏՈՍ — MERCREDI 18 AOUT 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3501 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԹՈՒՐՔԻՈ՞Յ ՀԱՄԱՐ, ԹԷ ԻՐԵՆ ՀԱՄԱՐ

Հինգ – վեց ամիս առաջ «Իզվեստիա», Մոսկուայի կառավարական պաշտօնաթերթը, որուն՝ ու խմբագրական մը նուիրած էր Թուրքիոյ: Եւ կը հարցնէր անձկութեամբ.— Ո՞ւր կ'երթայ Թուրքիան:

Մատնանշելով երկու ֆաշական պետութեանց, Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ յայտնի եւ գաղտնի ծրագիրները, Միջերկրականի մէջ եւ այլուր, խորհրդային իշխանութեան բերանը կը զգուշացնէր «եղբայրական» Թուրքիան, որպէսզի արթուն կենայ եւ ծուղակը չիյնայ:

Այս առթիւ, քրթմնջելով կը խօսէր Թ. Ր. Արասի անվերջ պըտոյտներու եւ բանակցութիւններու մասին, մանաւանդ Պալքաններու մէջ:

Այդ օրերուն, Թուրքիոյ արտաքին գործավարը հանդիպած էր նաեւ Միլանօ, տեսնելու համար Մուսոլինիի փեսան, Կոմս Չիանօ: Եւ թերթերը գրեցին թէ Իտալիոյ արտաքին նախարարը յաջողութեամբ վերջացուցած ըլլալով Եուկոսլավիոյ հետ ծրագրուած բանակցութիւնները, յառաջիկային պիտի այցելէ նաեւ Էնգիւրի:

Ինչպէս կ'երեւայ, մօտեցած են այցելութեան օրերը, եւ անհատաւկ նոր ազդարարութիւն մը Մոսկուայէն, այս անգամ կուսակցութեան բերնով:

Օգոստոս 11ին, Մոսկուայի գործակալութիւնը կը հաղորդէր «Փրավտա»յի մէկ խմբագրականը, որուն ամփոփումը հրատարակուած է քիչ անդին: Դժբախտաբար հեռագիրը շատ գէշ թարգմանուած է Պոլսոյ թերթերուն մէջ, եւ պէտք է բնագիրը գտնել, աւելի յստակ եւ ամբողջական գաղափար կազմելու համար:

Ի՞նչ կ'ըսէ համայնավար կուսակցութեան կեդրոնական օրկանը:

Ճիշտ այն ինչ որ գրած էր «Իզվէստիա»ն, — Զգուշացէք Իտալիայէն եւ Գերմանիայէն. երկուքն ալ փորձանքներ կը սարքեն ձեր գլխուն, մէկը՝ ծովէն, միւսը՝ ցամաքէն: Իտալիա փոփոխութիւններ պիտի առաջարկէ, ճանչնալու համար Տարտանէլի պայմանագիրը: Գերմանիա տնտեսական ծրագիրներ կը հետապնդէ:

— «Ֆաշական երկիրները իրենց յարձակողական քաղաքականութիւնը հետապնդած ատեն, Թուրքիայէն հող ձեռք ձգելու ծրագիրները ծածկած են տնտեսական եւ մշակութային գործակցութեան նման զանազան ձեւերու տակ եւ դիմելով ամէն միջոցի: Կենսական շահեր կը հարկադրեն Թուրքիան զօրացնել իր բոլոր ուժերը, որպէսզի յարձակման պարագային պահպանէ իր անկախութիւնը»:

Նկատեցէք որ այս բարեկամական խրատները կը տրուին ճիշդ այն ատեն երբ Թ. Ր. Արաս դեռ նոր վերադարձած է Մոսկուայէն, ուր ունեցաւ սիրալիր խօսակցութիւններ, բայց նաեւ բացորոշ վերապահումներ:

Այդ նոյն վերապահումները այսօր ալ կը կրկնէ «Ճիւմհուրիյէթ», պատասխանելով Մոսկուայի պաշտօնաթերթին դիտողութեանց:

Թուրք թերթը չափազանցութիւն կը նկատէ «երկու ֆաշականութեանց յառաջխաղացութիւնը դէպի Պալքանները, մէկը արեւելքէն, միւսը արեւմուտքէն»: Յետոյ բացատրելով թէ Թուրքիա երբեք միտքէն չանցըներ որ եւ է փոխարինութիւն ընել ո եւ է մէկուն, Տարտանէլի պայմանագիրը ճանչնալու համար, իր կարգին կ'ազդարարէ.

— «Այն իրողութիւնը թէ մենք բարեկամական յարաբերութիւններ կը մշակենք Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ հետ, բնաւ հակառակ չէ անկախ Թուրքիոյ եւ Ռուսիոյ սիրալիր բարեկամութեան: Մենք Միջերկրականի անմիջական ապահովութեան մէջ զօրաւոր եւ անմիջական շահեր ունինք: Աւելորդ է ըսել թէ մենք կողմնակից ենք այն երկիրներուն, որոնց նպատակն է խաղաղութիւնը պահպանել աշխարհիս մէջ, որովհետեւ մեր համոզումով պատերազմը դժբախտութիւն մըն է:

Սակայն ասիկա չի նշանակեր թէ մենք չենք գիտեր կռուիլ: Պատերազմ մը յարուցանող խենթերուն եւ ոճրագործներուն գլխուն աշխարհը փլցնելու աստիճան զօրաւոր ենք: Շատ կը սիրենք խաղաղութիւնը, սակայն ի հարկին քաջութիւն ունինք ոչ մէկ բանէ վախնալու եւ պատերազմներու ամէնէն կատարեալը մղելու: Ահա ամփոփումը Թուրքիոյ արտաքին քաղաքականութեան»:

Ի՞նչ կը նշանակեն այս արտայայտութիւնները:

1. Բաւական տաք ու պաղ բաներ անցած են երկու սիրակըցորդ խնամիներուն՝ Մոսկուայի եւ Էնգիւրիի միջեւ, Թ. Ր. Արասի այցելութենէն առաջ թէ վերջը: Երկու կողմի թերթերը ամէն բան չեն գրեր այս մասին, բայց շատ բան կը հասկցնեն, երբեմն Եզովբոսի լեզուն գործածելով, երբեմն ալ աւելի բաց խօսելով:

2. Թուրքիա շատ լաւ կ'ըմբռնէ որ, քաղաքական դէպքերը եթէ այս ընթացքով զարգանան, տատու մը նորէն պիտի պայթի «արեւելեան հարցը»: Հետեւաբար, պահելով հանդերձ իր գինակցութիւնը խորհրդային իշխանութեան հետ, կը ջանայ եթէ ոչ ուրիշ զինակիցներ, գէթ աջակիցներ, ուղեկիցներ գտնել Միջերկրականի մէջ եւ աւելի զօրացնել իր պալքանեան ճակատը:

3. Խորհրդային իշխանութիւնը տեղի անտեղի յիշեցնելով «ֆաշական» պետութեանց խաղերը Թուրքիոյ դէմ, մանաւանդ Թրքական հողեր գրաւելու ցանկութիւնները, ամէն բանէ առաջ իր թաքուն մտահոգութիւններն է որ կը մատնէ:

Արդարեւ, եթէ արշաւանք մը կատարուի Թուրքիոյ վրայ, ֆաշական պետութիւնները աւելի մօտեցած պիտի ըլլան Խ. Միութեան, հետեւաբար եւ պիտի գտնեն սպառնալիք մը խորհրդային կարգ ու սարքին համար:

Այսպէս կամ այնպէս, միայն արեւմտեան ճակատը չէ որ անդադար կ'եփի եւ կը ճարճատի: Արեւելեանն ալ նոյնքան կ'այեկոծի «դալոց» բաներով: Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

»»»» • ««««

«Խ. Հայաստան»ի նախագահին պաշտօնանկութիւնը

Երէկ ստացանք Երեւանի «Գրական Թերթ»ին օգոստոս 6ի թիւը, որուն գլուխը կը գտնուի նշանաւոր «ինֆորմացիոն հաղորդագրութիւն» մը (ըսել կ'ուզեն — ՁԵԿՈՅՑ):

Համաձայն այդ զեկոյցին, յուլիս 28-29ին Երեւանի մէջ տեղի ունեցած է Կեդր. Գործադիր Կոմիտէի (Խորհրդարան) 5րդ նստաշրջանը: Այս առթիւ զեկուցում տալով, Կեդր. Կոմիտէի քարտուղար Ամատունի առաջարկեր է «ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՍՀ. ԿԵՆՏԳՈՐԾԿՈՄԻ ԿՈՂՄԻՑ ՎՏԱՐԵԼ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՄԵՐԿԱՑՈՒԱԾ ԹՇՆԱՄԻՆԵՐԻՆ եւ աշխատաւորութեան քաղաքական վստահութեան անարժան անձանց»: Եւ ժողովը «միաձայնութեամբ» ընդուներ է այս առաջարկը: Յետոյ, «միաձայն որոշեց աշխատանքից հանել ԽՍՀ. Կենտգործկոմի Նախագահ՝ Գ. Հանէսօղլեանին եւ նրա վտարել Կենտգործկոմի կազմից»:

Մինչեւ նոր նախագահին ընտրութիւնը, գործերը փոխանորդաբար պիտի վարէ (պաշտօնակատար) Բախշի Արշակի Ներսիսեան, իսկ քարտուղարութիւնը՝ Արեւ Շաքարի Եսայեան, — երկուքն ալ նշանաւոր անծանօթներ:

Հրատարակուած կենսագրական տեղեկութիւններէն կ'իմանանք թէ Բ. Ներսիսեան ծնած է 1898ին, Իջեւան: Կուսակցութեան անդամ է եղած 1919-ին: «Մասնակցել է յեղափոխական շարժումներին Իջեւանում եւ Դիլիջանում, 1919 - 20 թուերին եւ մայիսեան ապստամբութեան օրերին: Իր յեղափոխական գործունէութեան համար ընկեր Ներսիսեանը Դաշնակցական կառավարութեան կողմից երկու անգամ ենթարկուել է բանտարկութեան եւ դատուել: Բանտից ազատուել է Հայաստանի խորհրդ. իշխանութեան հաստատուելուց յետոյ»:

Ուրիշ «մաքրագործումներ» Խ. Միութեան մէջ

«Թան»ի թղթակիցն ալ հաստատելով «Հայկական փոքր հանրապետութեան նախագահ» Հանէսօղլեանի պաշտօնանկութիւնը, հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ այլապէս ուշագրաւ պաշտօնանկութեանց մասին (16 օգոստոս):—

Վստահելի աղբիւրէ կ'իմանանք թէ Այտակով, Թիւրքմենիստանի հանրապետութեան կեդր. գործադիր կոմիտէին նախագահը, 1924էն ի վեր, պաշտօնանկ եղած է: Իր պաշտօնը այժմ կը վարէ Մամէտով, Կրթական գործավարը: Այտակով, որ ծնած է 1894ին, ձկնորսներու շատ համեստ ընտանիքի մը մէջ, բանուոր էր յեղափոխութենէն ի վեր: Իբրեւ նախագահը Թիւրքմէնիստանի հանրապետութեան կեդր. գործադիր կոմիտէին, ան մէկն էր Խ. Միութեան Կեդր. Գործադիր Կոմիտէի եօթը նախագահներէն, հաւասար Կալինինի: Այս նախագահներէն իւրաքանչիւրը խորհրդային վեհապետի մը պաշտօնը կը վարէ, փոխն ի փոխ: Դիտելի է որ մէկէ աւելի աթոռներ թափուր մնացին վերջին ամիսներու ընթացքին: Ջերվյաքով, Սպիտակ Ռուսաստանի նախագահը, անձնասպան եղաւ յունիսին: Խոճայեւ (Ուզպէկիստան) պաշտօնանկ եղաւ, ինչպէս եւ Պետրովսկի (Ուկրայնա): Մէկ խօսքով, եօթը նախագահներէն չորսը այլեւս ի վիճակի չեն վարելու իրենց պաշտօնը:

Ցաւալի զրոյցներ կը շրջին օդանաւային բանակի սպայակոյտի պետի Զօր. Խրեպինի եւ օդանաւային բարձրագոյն վարժարանի հրամանատարին՝ Զօր. Պոմիրանձեւի մասին, բայց չեն հաստատուիր: Արտաքին գործերու պաշտօնատան արեւմտեան բաժինը այժմ կը վարէ Բեժանով: Մայիսէն ի վեր չորրորդ անգամն է որ տէր կը փոխէ այս բաժինը:

Լուր չկայ հանրածանօթ բանաստեղծ Ալեքսանդր Բեզեմենսկիի մասին, որ կուսակցութեան անդամ էր 1916էն ի վեր: Ընդհակառակն, սխալ են դատական գործավար Քրիլենկոյի եւ ծովակալ Վիքթորովի պաշտօնանկութեան մասին շրջած լուրերը:

*** Կուբեւիչ, Սպիտակ Ռուսաստանի հանրապետութեան ներքին առեւտուրի գործավարը, ձերբակալուեցաւ իբրեւ ժողովուրդի թշնամի: Արդ, Մինսքի «Բալոշի» թերթը այժմ բուռն պայքար կը մղէ իր յաջորդին՝ Սլավինի դէմ, որ նոյնպէս կասկածելի կը համարուի: Այս առթիւ թերթը կ'ամբաստանէ կարգ մը բարձր պաշտօնատարներ եւս, ըսելով թէ ֆաշական եւ Թրոցքիական գիրքեր կը տարածէին...

Թուրք տնօրէններ ոչ-թուրք դպրոցներու

Պոլսոյ թերթերը կը գրեն թէ Կրթական գործավարութիւնը լրացուցած է օտար եւ փոքրամասնութեանց վարժարաններու Թուրք օգնական տնօրէններուն անուանումը: Ասոնք պիտի հակակշռեն Թուրքերէնի ուսուցումը եւ վարժարաններու ուրիշ կարեւոր գործերով պիտի զբաղին, իրենց թոշակները ստանալով դպրոցներու մատակարար մարմիններէն:

Խումբ-խումբ Թուրք ուսուցիչներէ վերջ, այժմ ալ Թուրք տնօրէններ, որ առաջ թրքացնելու համար ոչ - Թուրք դպրոցները...

Սպանիական նաւտանու մը ընկղմեցաւ Տարտանէլի առջեւ

Երկուշաբթի օր, սպանիական «Զիուտատ-տէ-Բառսէ» փոխադրանաւը, որ Օտէսայէն Վալենցիա կ'երթար, բեռնակառքեր, քարիւղ եւ սննդեղէն բեռցած, ընկղմեցաւ Տարտանէլի առջեւ, Թէնէտոս կղզիին մօտ, իբրեւ հետեւանք սուզանաւի մը յարձակման: Սուզանաւը երկու թորփիլ եւ ութ ռումբ արձակած ըլլալով, փոխադրանաւը անմիջապէս ընկղմեցաւ: Նաւապետը եւ 79 նաւաստիներ ազատուեցան խորհրդային նաւու մը կողմէ որ կը կոչուի «Վարդան Օհանէսով»?: Ընկղմած նաւուն նաւապետը, որ Պարսելոնայէն ճամբայ ելած է, կ'ըսէ թէ սուզանաւը Զօր. Ֆրանքոյի դրօշը կը կրէր: (Իմանալի է չի հաւատար այս լուրին եւ կը կարծէ թէ իտալական է սուզանաւը, Երկոտասան կղզիներէն ղրկուած...):

*** Վերջին լուրերու համաձայն, Սպանիոյ ապստամբները սաստկացնելով Սանթանտէրի դէմ կատարուած գործողութիւնները, կառավարական գիծերը խզած են չորս կէտերու մէջ: Զօր. Ֆրանքօ այժմ կը սպառնայ քաղաքին: Իսկ հանրապետական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ ապստամբները աւելի քան հազար դիակներ ձգած են վերջին կռիւներու մէջ:

Զրոյցի մը համաձայն, Զօր. Ֆրանքօ նոր դիկտատուրա մը պիտի կազմէ, իբրեւ ապագայ ազգային կառավարութիւն Սպանիոյ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՂ ՑԱՆԵՄ ՈՐ ՉՀՈՏԻՍ

Ճիշդ այն պահուն երբ, Խ. Միութեան մէկ ծայրէն միւսը, հարիւրաւոր անցեալ, ներկայ կամ ապագայ վարչապետներ, գործավարներ, դեսպաններ, զօրավարներ, ծովակալներ, հազարաւոր գործիչներ, արուեստագէտներ, բանաստեղծներ, գրագէտներ, թատրոնի եւ շարժանկարի վարիչներ, խմբագիրներ, պաշտօնատարներ, երիտասարդական միութեանց կազմակերպիչներ եւն. գլխիվայր կ'իյնան իբրեւ «ժողովուրդի թշնամիներ» եւ «գարշելի դաւաճաններ»,

Այն պահուն երբ մեր խարխուլ հայրենիքին մէջ ալ, խորհրդային իշխանութեան 15 տարուան ղեկավարները, հիմնադիրները, կազմակերպիչները, քարոզիչները, Կասեանէն մինչեւ Հանէսօղլեանը հռչակուած են նոյնպէս «ժողովուրդի թշնամիներ» եւ ապահովաբար բանտը նետուած,

Այն պահուն երբ ամբողջովին խորհրդային աւազանին մէջ ծաղկած եւ հասունցած գրագէտներ եւ մտաւորականներ, Բակունցէն, Ալազանէն մինչեւ Զապէլ Եսայեանը քշուած են անծանօթ ուղղութեամբ, նոյնպէս իբրեւ «գարշելի դաւաճաններ»,

Այն պահուն երբ Հայաստանի պետական թատրոնն ալ մաքրագործման ենթարկուած է, այն ամբաստանութեամբ թէ ազգայնական ձգտումներ կը սնուցանէ եւ պէտք եղածին չափ ռուսական եւ վրացական խաղեր չի ներկայացներ,

Այն պահուն երբ ոչ մէկս գիտենք թէ ի՛նչ եղած են Երեւանի 40-45 կեդրոնական վարիչները, անոնց գործակիցները, օգականները եւ ուրիշ հարիւրաւոր «ժողովուրդի թշնամիներ»,

Արդ, ճիշդ այս պահուն «Բանուոր», Ամերիկայի կարմիր շրջաններուն օրկանը, խմբագրական մը կը հրատարակէ, — «Դեր. Յովհ. Զարիֆեանի մահը»: (20 յուլիս):

Նոյնութեամբ կ'արտատպեմ յառաջաբանը, որպէսզի գաղափար կազմէք մնացեալի մասին.

— «Դերասան Յովհաննէս Զարիֆեան մեռաւ:

Դերասան Զարիֆեանի մահով կ'անհետանայ հայ բեմի տաղանդաւոր ներկայացուցիչներէն մէկը եւս:

Բայց դերասան Զարիֆեանը նոր չէ, որ մեռաւ հայ ժողովուրդի համար:

Դերասան Զարիֆեանը հայ ժողովուրդի համար մեռաւ այն ժամանակ, երբ հայ ժողովուրդը, հերոսական ընդվզումով մը իր հոգին փրկեց Դաշնակցութիւն դահիճի ձեռքէն եւ այդ օրերուն դերասան Զարիֆեան չմնաց հայ ժողովուրդին հետ՝ մասնակցելու անոր վերածնունդի տիտանական ճիգերուն: Ան երես դարձուց այն ժողովուրդէն որ ծնունդ էր տուած իրեն եւ փայփայած իր տաղանդը: Դերասան Զարիֆեան երես դարձուց հայ ժողովուրդէն, եւ հեռացաւ յեղափոխութեան փոթորիկով երկրի սահմաններէն դուրս քշուող դաշնակ մավզէրապետներու եւ աթոռազուրկ նախարարներու հետ:

Այնուհետեւ, ամբողջ 17 տարի, դերասան Զարիֆեան անհաղորդ մնաց Խորհրդային Հայաստանի ժողովուրդի շինարարական ու կուլտուրական ոգորումներուն եւ գաղութահայ լայն զանգուածներու ապրումներուն: Ան հեռանալով հայ ժողովուրդէն, ինքզինքը նոյնացուց հայ ժողովուրդի երդուեալ թշնամիներու եւ գարշելի դաւաճաններուն հետ»:

Մէկը հարցնէր այս կապելիքներուն.

— Հապա դո՞ւք, ո՞ր օրուան կ'ըսպասէք, Երեւան երթալու եւ վայելելու համար «մշակութային վերածնունդի խնկական ՈՍԿԵԴԱՐԸ, սոցիալիստական աննախատակարգ հասարակակարգի տակ»:

Աղ ցանեմ որ չհոտիս, պիտի ըսէր մեծ մայրիկս:

ՎԱՀԷ

Մոսկուայի պաշտօնաթերթը կը զգուշացնէ Թուրքիան Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ դէմ

Գրած էինք թէ «Փրավտա», Մոսկուայի կուսակցական պաշտօնաթերթը, խմբագրականով մը կը զգուշացնէ Թուրքիան՝ Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ խաղերուն դէմ: Այս առթիւ «Ճիւմհուրիյէթ»ն ալ պատասխան մը գրած էր:

Ահա թէ ինչ կը գրէ «Փրավտա», պարզելով ֆաշական ծաւալումը Մօտաւոր Արեւելքի մէջ: («Ճիւմհուրիյէթ»ի պատասխանը՝ յաջորդով).

— «Թուրքիա առարկայ է Հռոմի եւ Պերլինի յատուկ ուշադրութեան, դըտնուելուն համար գերման եւ իտալական ծաւալման ճամբաներուն վրայ: Այս ծաւալումը կը տարածուի Պալքաններուն եւ Միջերկրականի ճամբով դէպի Արեւելք:

Իսկէնտէրունի մասին գոյութիւն ունեցած Թուրքեւֆրանսական վէճին կարգադրութենէն վերջ, Թուրքեւֆրանսական յարաբերութիւնները բարւոքեցան: Սակայն այս իրողութիւնը չփակեց ճամբաները ֆաշական խաղերու առջեւ:

Ոչ մէկ տարակոյս որ Միջերկրականեան Ուխտին գաղափարը, որուն կը յարին Թուրքիա եւ Պալքանեան երկիրները, առաջարկուեցաւ Հռոմի կողմէ ոչ թէ ամրապնդելու համար Միջերկրականի արեւելեան մասին կացութիւնը, այլ Իտալիոյ թիկունքը ապահովելու, Սպանիոյ մէջ իր միջամտութիւնը, իր ծաւալումը աւելցնելու նպատակով:

Շեշտելէ առաջ որ մամուլը կապ մը կը գտնէ այն այցելութեան, զոր կոմս Չիանօ յառաջիկայ հոկտեմբերին պիտի կատարէ դէպի Անգարա եւ Իտալիոյ կողմէ Նեղուցներու պայմանագրութեան յարումին, թերթը կը շարունակէ.

— «Երեւութապէս, ֆաշական դիւանագիտութիւնը այս «ճանաչման» փոխարէն պիտի փորձէ ձեռք բերել փոխարինութիւն մը որուն չափը դժուար է հիմակուընէ նախատեսել:

Յայտնելէ վերջ որ առաջուան պէս գերմանեւթուրք յարաբերութեանց մէջ դիտելի է գերման ծաւալման նոր թափ մը, հակառակ Գերմանիոյ աննպաստ բազմաթիւ նշաններու, «Փրավտա» կը գրէ թէ Թուրք կառավարութիւնը որդեգրած է խաղաղապաշտ պայքարը իբրեւ հիմ իր արտաքին քաղաքականութեան: Անիկա քանիցս յայտնած է թէ թոյլ պիտի չտայ Թուրքիան շահագործել թշնամական նպատակներու համար եւ թէ ինք կուսակից է հաւաքական ապահովութեան ու խաղաղութեան անբաժանելիութեան սկզբունքին: Վերջին ատեններս, բազմաթիւ դէպքեր ապացոյց տուին թէ Թուրքիա այս մարզին մէջ կարեւոր իրականացումներ նշանակած է:

Թուրք կառավարութիւնը նկատի առած է թէ Թուրքիոյ աշխարհագրական դիրքը, որ կը գտնուի յարձակողական նպատակ ունեցող պետութեանց ծաւալման ճամբուն վրայ, յաւելուածական սպառնալիք մը կը ստեղծէ երկրին ապահովութեան համար: Ասիկա կը ստիպէ Թուրքիան մասնաւորաբար շահագրգռուիլ հաւաքական ապահովութեան խնդրով: Քաղաքական այս հարցին մէջ, Թուրքիա կը մօտենայ Խ. Ռուսիոյ, որուն հետ կապուած է նոյնանման շահերով եւ տեւական գործակցութեամբ:

Միաժամանակ տարակոյս չկայ թէ, ֆաշական երկիրները, հետապնդելով իրենց ծաւալապաշտ յարձակողականը, ամէն միջոցով կը ծածկեն իրենց հողեր կցելու ծրագիրները Թուրքիոյ մէջ, տնտեսական եւ մշակութային գործակցութեան զանազան ձեւերուն տակ:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԷՆԿԻՒՐԻՆ ԿՈՎԿԱՍԻ ՄԷՋ

(ԹՐՔՈՒԹԵԱՆ ՔԱՐՈԶԻՉՆԵՐԸ)

« Լ'Ափէթի վիէն ան մանժան », — ֆրանսական այս ասացուածքը ճիշդ է նաեւ քաղաքական կերակուրներու նկատմամբ։

Հայտար Պամաթ, «Կավկազ»ի վարիչը, տարիներէ ի վեր սնունդ առնելով բացառաբար Թուրքիոյ քաղաքական խոհանոցէն՝ իր թրքասիրութիւնը հասցուցած է թրքամոլութեան աստիճանին։

Այս ախտաւոր չունչը «Կաւկազ»ի զգացումներուն մէջ երեւան կուգայ, երբ մանաւանդ նկատի առնէք իր սիրոյ բնոյթը։ Բառին ճշմարիտ առումով Հայտար Պամաթի թրքասիրութեան մէջ սէր չկայ, այլ կայ տեսակ մը աղօթք առ Աստուած, պաշտամունքի հասնող կրօնական զգացում մը, զոր հաւատացեալը կը տածէ զինք հմայող ամենակարո՛ղ, ամենաբարի՛, ամենազէ՛տ ուժին հանդէպ։ Սէր չկայ պարզ այն պատճառով, որ Պամաթի հոլուերդութեան մէջ կայ մէկ կողմ եւ ոչ երկու.— Էնկիւրիի ուխտաւորը արշալոյսէ արշալոյս իր հրավառ հոգին կը պարպէ իր Տեզտեմոնայի առջեւ, առանց անկէ գէթ մէկ հատիկ քաղցր բառ լսելու։ Փաղտնաբար, երբ բոլորովին առանձին են այս երկուքը, Պամաթ թերեւս կը լսէ, սակայն հրապարակով, բարձրաձայն եւ ի լուր ամենքի՝ չի լսեր։ Թուրք մամուլի օրկաններէն եւ ոչ մէկը կ'անդրադառնայ «Կաւկազ»ի սիրազեղումներուն, քաղցր բառով մը չի փոխադարձեր այն անհուն սէրը, զոր Հ. Պամաթ կը տածէ Թուրքիոյ հանդէպ։

«Կաւկազ» տրտունջ չունի այս առիթով. ընդհակառակն. կարծես բնական կը գտնէ իր սիրահարին այս խորհրդաւոր արհամարհանքը եւ լրիւ գոհացում կը ստանայ, երբ հոգին կը պարպէ՝ առանց անոր բերնէն գէթ մէկ հատիկ ջերմ բառ չորթելու։

Հիւանդագին երեւոյթ է այս եւ ոչ քաղաքական ուղղութիւն։

Ապացո՛յց — «Կավկազ»ի Ցունիս ամսուան առաջնորդող յօդուածը, զոր տուինք մեր թերթի երէկի թիւով։

Պատասխանելով վրացի գործիչներէն Պ. Մարճանաշվիլիի մէկ յօդուածին (լոյս տեսած վրացի միապետականներու «Քարթլոսի» պարբերականին մէջ), Հայտար Պամաթ կը գրէ.

— « Մեր կարծիքով, կովկասցիները պէտք է անկեղծօրէն ու անվերապահօրէն ճանչնան գոյութիւն ունեցող սահմանները Թուրքիոյ եւ Իրանի հետ»։

Այս յայտարարութիւնը անբաւարար գտնելով, Պամաթ շարունակութեան մէջ կը կրկնէ (անիմանալի պատճառներով միշտ Իրանն ալ Թուրքիոյ հետ խառնելով)։

— « Ոչ մէկ հողային տարակարծութիւն ո՛չ Թուրքիոյ, ո՛չ ալ Իրանի հետ»։

Բաւարար չգտնելով նաեւ այս վճռական նահանջը, Պամաթ կէտերը կը դնէ «ի»երու վրայ եւ կը յայտարարէ.

— « Մենք վերջնապէս եւ անդառնալի կ'ընդունինք Կովկասի սահմանները, որոնք հաստատուած են Կարսի 1921ի դաշնագրով»։

Ապագայի համար տուած այս հաւատարմութեան երաշխիքները անկասկածելի դարձնելու համար, Պամաթ կ'ուզէ քաւել նաեւ անցեալի մէջ գործուած բոլոր մեղքերը, ըլլան անոնք գործուած իւրայիններու թէ ուրիշներու կողմէ։

— « Մենք ամենէն վճռական կերպով կը հրաժարինք անցեալի բոլոր աքթերէն եւ խղճերէն, որոնք կրնային եւ տակաւին կրնան հիմ ծառայել մեր դրացիներուն խորհելու (ի հարկէ ակնարկը առաւելապէս Թուրքիոյ. «Ցուս»), թէ մենք յայտնի կամ գաղտնի յաւակնութիւններ ունինք անոնց ներկայիս իրենց պատկանող հողամասերու վերաբերմամբ»։

Եւ անցեալի այս աքթերէն իր հրաժարումը անգամ մը եւս վաւերացնելու համար, Պամաթ կը ծառանայ կովկասեան հանրապետութեանց 1921ի յունիսեան յայտարարութեան դէմ, որով այդ հանրապետութիւնները հաւաքաբար «կը պահանջէին 1914ի սահմաններուն վերահաստատումը»։

— « Մենք կը կարծենք, թէ նման «մախսար» մը կարելի չէ պարկի մէջ պարտկել, եւ թէ մեր շահը կը պահանջէ ըստ կարելւոյն շուտ այս խնդրին մէջ ուղղամիտ դիրք գրաւել դրացիի մը հանդէպ (այսինքն, հրաժարելով հրաժարիլ յունիսեան յայտարարութենէն. «Ցուս»), առանց որու բարիդրացնութեան մենք չենք կրնար իրագործել մեր անկախութիւնը»։

Այս հաւաստիացումները, յայտարարութիւններն ու անփառունակ նահանջներն իսկ բաւական չհամարելով «Կաւկազ» դարձեալ ու նորէն կը կրկնէ.

— «Թող ներուի մեզ այս կրկնութիւնը, — առողջ դատողութիւնը կը թելադրէ մեզի, թէ ազգային Կովկասը, որ կենսականօրէն շահագրգռուած է Թուրքիոյ բարեկամութեամբ, պէտք չէ յաւակնի այն հողամասերուն, որոնց վրայ Թուրքիոյ իրաւունքը կը ճանչցուի խորհրդային Ռուսիոյ կողմէ»։

Ոչ, անհնարին է ներել այս կրկնութիւնները, որովհետեւ տարբեր բառերով միեւնոյն մաքի անընդհատ թութակումը թիւ մը ծաւալ ունեցող յօդուածի մը մէջ ոչ թէ կրկնութիւն է, այլ յայտնապէս վրդովիչ արարք մըն է, համակիր գիտակցուած յանցանքի եւ կամ դաւաճանութեան։

Որքա՜ն ժամանակներն ու մարդիկ փոխուեցան։ Կովկասի մէջ երէկ ոչ ոք կը յանդգնէր այսքան մերկ մարմնով եւ այսքան մերկ հոգիով Թուրքիոյ ծառայել, մինչ այսօր Պամաթները, որոնց աչքին մեր ընդհանրական հայրենիքը «աւուն զեղ» դարձած է, կ'ընեն աւելին, քան պէտք ընէր մինչեւ իսկ Թուրքը։

Մինչեւ հիմա պատմութենէն գիտէինք, որ կան Պապէն աւելի պապականներ, նաեւ գիտէինք, որ կան միապետէն աւելի միապետականներ, բայց այսօր կը տեսնենք, որ կան նաեւ Թուրքէն աւելի Թուրքեր։

Պամաթ յարգ անձնելով կ'անիծէ այն ամէնը, ինչ որ իր վրայ կը կրէր բոլշեւիզմի կնիքը։ Այսօր կը պարզուի սակայն, որ հարցերուն հարցին մէջ, Կովկասին վերաբերող ամենէն նուիրական, ամենէն կենսական խնդիրին մէջ Հայտար Պամաթ բոլշեւիզմի հաւատարիմ ու ջերմեռանդ պաշտպանն է.

— « Կովկասը պէտք չէ յաւակնի այն հողերուն, որոնց վրայ Թուրքիոյ իրաւունքը կը ճանչցուի ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՌՈՒՍԻՈՅ կողմէ… »։

— « Մենք վերջապէս եւ անդառնալի կ'ընդունինք Կովկասի սահմանները, որոնք հաստատուած են ԿԱՐՍԻ 1921-Ի ԴԱՇՆԱԳՐՈՎ»։

Այսքան անվերապահօրէն մինչեւ իսկ կոյր հաւատացեալը չապաւինիր իր Աստուծոյն։ Մեր ընդհանրական հայրենիքի ստացուածքի յօշոտումին մէջ ինչ որ ըրած է ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՌՈՒՍԻԱՆ, այդ ամէնը սուրբ է եւ նուիրական Հայտար Պամաթին համար։ Այս հարցին մէջ Կովկասը վաճառքի հանած դաւաճանը Մոսկուան վարձու պաշտպանի այլեւս պէտք չունի. «Կաւկազ»ը այս դերը կը կատարէ արդէն։ Հոն ուր կը զուգադիպին Ռուսիոյ եւ Թուրքիոյ շահերը, հոն մինչ Հայտար Պամաթ Ռուսիոյ կողքին է։ «Կաւկազ» հակաբոլշեւիկ է այնչափ որչափ Էնկիւրին հակառուս է։

«Կավկազ»ի մտածումները, ձգտումներն ու առաջադրանքները թէ եւ Կովկաս անունը կը կրեն, սակայն Էնկիւրի՛ մէջ կը շաղախուին՝ նախքան մեր անունով մեր դէմ ուղղուելու համար։

Բաւէ արդէն, որ Հայտար Պամաթ իր թրքասիրութիւնը հասցուցած է թրքամոլութեան աստիճանին։

Տարագրութեան մէջ հրատարակուող կովկասեան պարբերականներէն «Պրոմէթէ»ն թերեւս կարելի է բազմաթիւ յանցանքներու մէջ մեղադրել, սակայն թրքատեցութեան մէջ երբե՛ք։

Հայտար Պամաթ հանճարը ունեցած է «Պրոմէթէ»ն մինչեւ իսկ այս յանցանքին վրայ բռնելու։

«Պրոմէթէ»ի թրքատեաց գրութիւնն'ը… » — տեսակ մը սաստով եւ դառնութեամբ Հայտար Պամաթ կը յիշեցնէ իր ընդդիմախօսին՝ Պ. Մարճանաշվիլիի անոր ազգակիցներու՝ վրացի «Պրոմէթէ»ականներու գործած յանցանքը…

Թրքութեան գաղափարական առաջնորդը, Աճէմ Աղաեւ — երբ մեր մէջ կ'ապրէր — երբեք չյանդգնեցաւ այսքան վրան բաց կերպով թրքութեան գաղափարները քարոզել։ Ու թերեւս այս էր պատճառը, որ զինք Էնկիւրիի մէջ «Կոսմոպոլիտ Աղաեւ» կոչեցին եւ մէկդի նետեցին։ Այս բախտին չարժանանալու համար՝ ռուս ցարերու նախկին հաւատարիմներէն Հայտար Պամաթ տարբեր ընթացք բռնած է — ինչ որ չէին յանդգներ ընել բուն Աղաեւները, այժմ կ'ընէ ինք՝ աւելի բարձր վարձատրութեան մը արժանանալու համար։

Եւ մենք կասկած չունինք, որ հին անհամաձայնութիւնները Թուրքիոյ մէջ եթէ շարունակէին մնալ, այսօր հոն մեր «Կաւկազցի»ն պիտի կոչուէր Պամաթ օղլու Հայտար՝ նախանձը շարժելով Կոսմոպոլիտ Աղաեւներու։

Սակայն, մեր ապրած օրերը չափազանց լուրջ են խնդալու եւ կամ լալու համար։

Հա՛րկ է հասկնալ։

Գաղափարօրէն այսօրուընէ իսկ Կովկասի ներսէն Կովկասի դուռները կը բացուին։

Հանդուրժողը այս դաւին, — մեղսակցութեան համազօր արարք մըն է մեր կողմէ։

Ժողովուրդները կը մեռնին, երբ ամէն բան «կը հասկնան» եւ, հետեւաբար, ամէն բան կը ներեն։

(Խմբագրական «Յուսաբեր»ի)

«ԿԱՆԱՆՉ ՔԱՂԱՔ»Ը ՄԵԿ ԱԿՆԱՐԿՈՎ

Ֆրանսայի հարաւ արեւելեան սահմանին գրեթէ ծայրագոյն կէտին վրայ, Միջերկրականը ոտքերուն տակ փռած, մշտադալար ծառերու կանանչով ներկուած, վերերկուն ուսն ի վեր նետած քնքուշ պալարիկ մըն է Նիս՝ Թագակիրներու, խորհրդաժողովներու, մեծ (ու փոքր) միտքերու, նշանաւոր արուեստագէտներու, վերջապէս մեծ ու պզտիկ հարուստներու այս համբաւաւոր ժամադրավայրը։ Մօտ երկու հարիւր յիսուն հազար բնակչութեան կէսը Իտալացիներ են՝ նախկին տէրերը այս անդորրական քաղաքին։ Տեղացիները աշխարհի հիւրասենեակը կ'անուանեն զայն համարձակօրէն՝ բնական թէ արուեստական իր անօրինակ առաւելութիւններուն համար, զորս վայելել կուգան անդադար Ֆրանսայի չորս կողմերէն հազարաւորներ եւ արտասահմանէն բազմաթիւ չքիկ խումբեր։

Արդարեւ, Նալթայէն մինչեւ Միտամի (դրախտային մեր Վոսփորին սքրդողած մը նայիլ անցնելով) ոչ մէկ ծովեզերեայ օդափոխութեան կայան ունի այս երջանիկ նշկորութիւնը բնական անհրցելի առաւելութիւններուն. անհուն արեւ, ճոխ բուսականութիւն, կապոյտ երկինք, կապոյտ ծով, եւ երբ լրացուցիչ՝ ֆրանսական ստեղծող մաքին եւ վառ երեւակայութեան անհաշուելի զոհողութիւններով կերտուած հրաշալիքները։ Տարուան ամենէն տաք եղանակին, արեւը տանելի ջերմութիւն մը միայն կուտայ, զոր մեծապէս կը թեթեւցնէ ծովէն փչող մեղմիկ հովը։ Երկու սեռէ հազարաւորներ ծովու լոգանք առնելէ վերջ, եղերքի տաք քարերուն վրայ ժամերով կը փռուին կը մնան արեւի լոգանք առնելու առանց արեւահար ըլլալու երկիւղին. եւ ի՛նչ ալ յարմար առիթ ֆիզիքական չքնաղութիւններ (յաճախ ալ գայթակղեցուցիչ տգեղութիւններ) ցուցադրելու համար։

Շահեկան է տեսնել Եգիպտացի սեւամորթներ կամ Հնդկաստանէն եկած պղնձագոյններ, որոնք նախանձոտ աչքերով կը դիտեն Սկանտինաւիոյ յաւիտենական մշուշէն ու անվերջանալի ձմեռէն փախած եկած կաթնաթոյր մորթով փետուրի մը պէս փափուկ Նորվէկուհիները, սեւնալու համար թափած ջանքերը ու քրտինքը, քանի որ վեր անձանօթ դեղերու արուականներ սփռած. չեն դիտեր խեղճերը որ արգիլական ըլլալու համար գէթ կաթով սուրճի գոյն ըլլալու է։

Ձմեռ գաղջ մթնոլորտ մը եւ յաճախ գգուող տաքութիւն մը կը տիրէ հոն, շնորհիւ բարձր լեռներու, որոնք Նիսը կը շրջապատեն եւ թոյլ չեն տար հիւսիսի հովերուն սանձարձակ սուրալ։ Եւ զարմանալի չէ Ցունուարի առաջին կէսին տեսնել անգուսպ լողացողներ, որ ծով կը նետուին ոչ անշուշտ զովանալու համար, այլ երբ մարմնակրթութեան։ Արդէն Նիսի արեւը արգիլած է ձմեռն հոն գալ ու մնալ. անիկա շատ շատ կը տեսնուի մեծ վաճառատուններու ցուցափեղկերուն մէջ միայն, դէզ դէզ չինչիլաներու, փիլլիններու եւ աստրականներու կոյտեր կախուած ու վաճառուն՝ երբ Ծնունդի աւետաբեր եւ խաղալիկներու բաշխող զառամած ծերունին։ Եւ ըսել թէ քաղաքին երկու ժամ հեռաւորութեամբ, Ալպեաններու ձիւնապատ լեռնաշղթան կը ցցուի, ուր Նիսեցին կ'երթայ ինքն իսկ ձմեռը փնտռել, քանի որ ան իրեն չի գար՝ ուսերուն վրայ դահուկի փայտը բռնած։

Գալով բուսականութեան, Նիսը կարելի է անուանել «Կանանչ քաղաք», ի տես ծառերու, տունկերու, ծաղիկներու անհամար հաւաքածոյին, որուն զմրուխտ շղարշին տակ [illegible] մը պէս կը պահուըտի։ Անհաշուելի թէ թագաւորական անհամար պարտէզները լի են եկզոտիկ, արմաւենիի եւ նման հասարակածային կլիմաներու տակ միայն հասնող տերեւաշատ եւ բարձրաբերձ ծառերու, ինչպէս նաեւ ձիթենիներու եւ չոճիներու հաղուագիւտ տեսակներով։ Համբաւաւոր են իր եւ շրջականներու վարդը, մեխակը, մանիշակը եւ միմոզան՝ որոնց մեծաքանակ արտահանումը անսպառ հարստութիւն մըն է նահանգին համար։ Կ'արժէ տեսնել քաղաքին նուիրուած զանազան պաշտօնական թէ անպաշտօն մարմիններու սարքած յաճախադէպ եւ մեծածախս ծաղկամարտները։ Ի՛նչ երազային տեսարան կը պարզուի աչքիդ առջեւ, երբ, քանի մը տասնեակ կառքեր ամբողջովին ծաղիկէ կազմուած, որոնց մէկ մէկը խորհրդանշան մըն է, թիթեռնիկներու թեթեւութեամբ ետեւ ետեւ կ'անցնին եւ որոնց մէջ ձերմակ կամ կապոյտ հագած զուարթադէմ հուրիներ ծաղիկներու բոյրէն գինովցած՝ շնորհալի շարժումներով հետ ճայլօրէն ծաղիկ կը նետեն ի բերան ի վեր, կարծես ըսել ուզէին. «Լա վի է պէլ…», եւ ծաղիկները կը թափթփին ոտքերուդ տակ, այլեւս կոխկռտուելու սահմանուած…։

Դեռ ութսուն տարի առաջ, Իտալիոյ պատկանած ատեն, նեղ նեղ փողոցներով, իրար վրայ տնկուած անճաշակ շէնքերով այս անշուք քաղաքը, շնորհիւ ֆրանսական շինարար տաղանդին եւ հեռատեսօրէն ծախսուած միլիոններուն, այսօր եղած է Ֆրանսայի չորրորդ մեծ քաղաքը քաղաքակրթութեան պահանջած արդիական բոլոր պահանջներով լիուլի օժտուած, փարթամ եւ ընդարձակ։ Ճարտարապետական բազմաթիւ գլուխ գործոցներ՝ Մանթոնէն մինչեւ Սէն Ռաֆայէլ ֆրանսական Ռիվիէռան կը վերածեն անհաշուելի մանեակի մը, որուն է՛ն շքեղ կեդրոնի քարն է Նիս՝ համաշխարհային հիւրանոցը։ Արդարեւ, պալատանման բազմաթիւ պանդոկներ, ճաշակի եւ շինուածքի մէկ մէկ նմոյշ, իրենց տիրապետող ակնարկները սեւեռած Մեծ կապոյտին՝ (Լա կռանտ Պլէօ) վեհափառ երեւոյթ մը կուտան Փռոմընատ տէ զ'Անկլէ՛ին՝ այսպէս կոչուած ի յիշատակ Մեծ Պատերազմին Անգլիոյ Ֆրանսայի մատուցած թանկագին օժանդակութեան։ Նշանաւոր են [illegible] Օփէրան, [illegible] կազինօն, աւելի քան [illegible] պողոտաները, խիտ մայրեր եւ եղերուած դարաւոր կաղնիներով, որոնք՝ ճշմարիտ հսկայ հովանոցներ՝ անտառներու մէջէն քալած ըլլալու պատրանքը կուտան անցորդին։ Վերջապէս անհամար վիլլաներ մէկը միւսէն գեղեցիկ, ձերմակ կարապներու պէս բլրակներուն վրայ ցիրուցան՝ շրջապատուած սիրուն պարտէզներով, ուր « նարնջենին կը ծաղկի », եզական երեւոյթ մը կուտան քաղաքին եւ մարդ պահ մը կը տարուի մոռնալ մեծ մայրաքաղաքներու յարմարութիւնները։

Իբր պատմական տեղեկութիւն, աւելցնեմ թէ 1543ին Սուլթան Սիւլէյման Երկրորդ՝ պաշարման ենթարկած եւ քարուքանդ ըրած է Նիսը (Նիս՝ յաղթանակ կը նշանակէ լատիներէն)։

Յաջորդով՝ հայկական գաղութի մասին։

ԳԱՐ. ԽՈՍՐՈՎԵԱՆ

ՆՈՐ ԵՐԵՒՈՅԹՆԵՐ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

ԽՄԲ. — Գրեցինք թէ «Նոյէ Ֆրայէ Փրէսէ»ի Մոսկուայի թղթակիցը արտաքսուած է։ Տուինք նաեւ մաս մը իր վերջին թղթակցութիւններէն։ Ստորեւ հատուած մը իր ամենավերջին թղթակցութենէն. —

— Ամառնային Մոսկուան արտաքնապէս լաւ տպաւորութիւն կը թողու։ Հարկ է խոստովանիլ որ քաղաքը այժմ աւելի մաքուր կը պահուի քան անցեալ տարի։ Մարդիկ աւելի լաւ են հագուած։ Պարտէզներու մէջ կը շրջի ուրախ երիտասարդութիւն։ Շատ մը նորաբաց սրճարաններ փողոցներուն կուտան [illegible] տեսք մը։ Դիտող մը, որ [illegible] մանաւանդ քաղաքին արտաքին երեւոյթը, կրնայ նոյնիսկ չկասկածիլ թէ երկիրը կ'ապրի քաղաքական եւ հոգեբանական սուր տագնապ մը։

Այսուհանդերձ, այս տագնապը անտեսանելի կերպով գոյութիւն ունի եւ ղեկավարներու [illegible] դեռ մաքրած չէ մթնոլորտը։ [illegible] ամենէն չնչին գործողութիւնը այն պատմական տրամին որով վերջնանալ ռուսական յեղափոխութիւնը, արդէն անցած է, բայց իր նկարելին հասած չէ տակաւին։ Ականաւոր սովետ բանուորներու ձերբակալումները կը շարունակուին դեռ։ Նաեւ [illegible]։ Բոլոր մարդոց մէջ կը տիրէ պրկումը, — մինչեւ պաշտօնեայ փոքր «պետ»էն, այսինքն՝ պաշտօնեային որ ունի կուսակցական անդամատոմս. այդ վախը ամէն ատեն աւելի կը [illegible] բոլորովին անկարելի պայմաններ։

Այդ վախը բոլորովին մասնաւոր հանգամանք ունի։ Անկուսակցական պաշտօնեան չի վախնար կուսակցական գոյութենէն։ Ընդհակառակն, կը զգուշանայ [illegible] ունենալ կուսակցականին հետ, որովհետեւ ո՛չ ոք յայտնի է թէ վաղը ի՛նչ պիտի ըլլայ եւ ո՛ր բանտը պիտի իյնայ այն պաշտօնեան, որ այսօր իր ձեռքին ունի պաշտօնեաներու եւ քաղաքացիներու ճակատագիրը։

Երբ կուսակցութեան անդամներուն շուրջ ամայութիւն կը ստեղծուի, երբ սովորական քաղաքացին կը խուսափի հիւանդներէ խոյս տալու պէս, կը նշանակէ թէ կուսակցութիւնը տագնապ մը կ'ապրի։

Խ. Ռուսիոյ ներքին քաղաքական տագնապը ամէն բանէ առաջ կուսակցական տագնապ մըն է։

Ընդհանուր մաքրագործումէն վերջ, որ տեղի ունեցաւ քանի մը տարի առաջ, կուսակցութեան անդամներու թիւը զգալապէս նուազեցաւ։ [illegible] Ռուսիոյ 150—160 միլիոն բնակչութենէն շուրջ մէկ միլիոնը միայն կուսակցութեան անդամ էր։ Այժմ այդ թիւը նուազած է։ Ամէն բանէ առաջ [illegible] դուրս կը նետուին ինչպէս ժողովր-

ԱՐԻՒՆՈՏ ՎՁՆՈՑԸ

Պէյլին ձեռքի շարժումին վրայ յամբարար յառաջացաւ եւ կէս մէջքը ծռելով գնդապետին ձեռքը համբուրեց ու քայլ մը ետ քաշուած ձախ ձեռքը սուրին դնելով կանգնեցաւ։ Եւ աթոռ մը առնելով նստաւ, մինչ երիտասարդ ծառան էֆէնտիին սուրը բռնած խոնարհելով դուրս տարաւ։

Կէս ժամ վերջ ճոխ սեղան մը սարքուեցաւ, օղի, գինի եւ բազմատեսակ աղանդերներ։ Երբ երեքով բոլորուեցան սեղանին շուրջը, ծերունի գնդապետը բաժակաճառ մը խօսեցաւ եւ եզրակացուց.

— Զինուորականի մը պարտականութիւնն է ըլլալ դաժան, յանդուգն ու աններող։

Հայր ու որդի ոտքի էին. ձեռքի բաժակը Բէժդիի գաւաթին զարնելէ վերջ, շարունակեց, այս անգամ ձայնը աւելի բարձրացնելով.

— Ատեն մը վերջ պիտի մտնես կեանքի պայքարին մէջ, եւ որպէսզի բնաւ չձախողիս եւ կարենաս գործադրել քիչ առաջ ըսածներս, ահա այս անմահական հեղուկը քու անբաժան ընկերդ պիտի ըլլայ։

Այդ հանդիսաւոր արարողութենէն անցած էր ճիշդ երեք տարի, երբ օր մը մեր երիտասարդ ապագայ զինուորականը հնամաշ հագուստներով նստած էր «պէյ պապա»յին դիմացը, եւ գլուխը ձեռքերուն մէջ առած կը մտածէր։ Ծերունի գնդապետը չէր համարձակեր մխիթարել, կարծես լեզուն քիմքին փակած էր. սենեակը սուգի տան մը կը նմանէր. միայն գնդապետին «նարկիլէ»ին պղպջակները երբեմն իրար զարնուելով ծեր խոզի նման կը փոթփնչային։ Հաճի հանըմ պարսկական կապերտի մը վրայ ծունկի եկած կ'աղօթէր, երբեմն գլուխը երերցնելով։ Բարկութենէն ակռաները սեղմած, կ'անիծէր եղբայրը, որ տղուն ապագան խորտակած էր իր բարի խորհուրդներով։ Գնդապետին աչքէն չվրիպեցաւ Նաճիէին մտածումը. յանկարծ տիրող լռութիւնը խզելով, ցուցամատը վեր բարձրացուց եւ խռպոտ ձայնով մը սկսաւ հանդարտ խօսիլ.

— Նաճիէ, լսա՛, գիտեմ թէ զիս կ'անիծես, որովհետեւ իմ պատճառով է որ Բէժդին դպրոցէն վտարուած է. բայց ե՞ս մեղաւոր եմ, որ Բէժդին օսմ. կայսերական պատիւը ոտնակոխ ըրած է «էճնէպի»ներու ներկայութեամբը, տօնական համազգեստով կը ձերբակալուի Բերայի պաշտօնական անառականոցներուն մէջ եւ զէնքով կը դիմաւորէ ոստիկանները, մինչեւ որ Բերայի զինուորական հրամանատարը կը հանէ տասնեակ մը պահակներով եւ կը ձերբակալէ ու հազարաւոր բազմութեան առջեւ քաշկռտելով կը տանին։ Նարա՛պ, այսքան ալ հէօտիւֆ կ'ըլլա՞յ…

Բէժդին այլեւս վտարուած էր զինուորական ասպարէզէն, սակայն շնորհիւ քեռիներուն բարեխօսութեան, շաբաթ մը յետոյ ընդունուեցաւ Պոլսոյ Ոստիկանական ընդհ. Տեսչութեան 4րդ բաժինը, Գըրմը Սիասին։ Գիտէր քաջ ֆրանսերէն եւ ռուսերէն։ Բէժդի այլեւս կախակայուած վիճակէն ազատելով, գիշերները կը լուսցնէր պէյ պապային հետ, ոչ միայն խմելով, այլ եւ ամէն տեսակ անառակութիւններ կատարելով։ Իր դիրքը աւելի ամրացնելու համար ան անդամագրուեցաւ Իթթիհատի Բերայի մասնաճիւղին, եւ այսպէս շարունակուեցաւ մինչեւ մեծ պատերազմը։

1914 Օգոստոսին զօրակոչին, բախտը նորէն ժպտեցաւ։ Հարպիէն լրացնելու 7-8 ամիս միայն մնացած էր, երբ վտարուեցաւ դպրոցէն, այնպէս որ պատերազմին պատճառաւ երկար բարակ մտածելու ժամանակ չէր, եւ կարճ ձեւակերպութենէ վերջ դարձաւ ջոկապետ։ Մէկ երկու ամիս Պոլիս մնալէ վերջ, ղրկուեցաւ Ռիզէ, տեղակալի աստիճանով եւ կարգուեցաւ նաւահանգիստին հրամանատար։ Աւելին՝ գաղտնի մէկ գործակալը Թէշկիլաթը Մախսուսէին, որ Իթթիհատի մէկ մասնաճիւղն էր։

×

Ռիզէի նաւամատոյցին արեւմտեան կողմը, սեւ ու մութ պատերով եւ կոշտ կղմինտրով ծածկուած հսկայ շէնք մը կար, միայարկ։ Եթէ անխնամ ձգուած բաց պատուհանները չըլլային, անկասկած տեսնողը բանտ պիտի կարծէր։ Շէնքը շրջապատուած էր բազմաթիւ ցանկապատերով։ Մինչեւ ընդհ. պատերազմը այս շէնքը կը գործածուէր իբրեւ մաքսատուն, իսկ պատերազմի նախօրեակին վերածուեցաւ զին. մթերանոցի, իսկ վերակացու նշանակուեցաւ Գէորգ էֆ. Ալթունեան, Զիլէցի։ Այս Հայը արդէն մաքսատան տնօրէնն էր, քաջատեղեակ գերմաներէնի որ Թուրքիոյ մէջ առաջին տեղը կը գրաւէր պատերազմի օրերուն։

Գէորգ էֆ. 15 տարեկանին եկած էր իր ծննդավայրէն եւ մօտաւորապէս 20 տարի ապրած էր Պոլիս, նախնական կրթութիւնը առած էր Զիլէի մէջ, քանի մը տարի ալ յաճախեց Պոլսոյ ազգ. վարժարանները։ Տնտեսական պատճառներով ուսումը կէս ձգեց եւ ալիւրի վաճառականի մը մօտ իբրեւ հաշուակալ տեղաւորուեցաւ։ Ամիսը երեք օսմ. ոսկի ստանալով թէ կ'ապրուէր եւ թէ լեզուական մասնաւոր դասերու կը հետեւէր։ 26 տարեկանին բացի հայերէնէ եւ թուրքերէնէ, սորված էր ֆրանսերէն եւ գերմաներէն։ Գործին բերումով սերտ շփման մէջ էր Սիրքէճիի եւ Կալաթայի մաքսատան բարձր պաշտօնատարներու հետ, Եւրոպացի թէ Թուրք։ Շնորհիւ իր լեզուական հարստութեան զինքը կը յարգէին գրեթէ բոլորն ալ։ Եւ օր մը դիւրութեամբ ընդունուեցաւ մաքսատունը, իբրեւ Ա. կարգի թարգման, 15 օսմ. ոսկի ամսականով։ Երկար չտեւեց այս պաշտօնը։ Դեռ 19 ամիս պաշտօնավարած էր, երբ Եւրոպայէն Պոլիս վերադարձող Թուրքի մը մրցակից ներկայանալով, Գէորգ էֆէնտի ղրկուեցաւ Իզմիթ, իբրեւ փոխ-տնօրէն մաքսատան։ Այնտեղ 29 տարեկան էր։ Հոն ամուսնացաւ եւ [illegible] տարի վերջ արդէն կազմած էր բոյն մը երեք զաւակներով։ Այս անգամ նորէն տեղափոխելով, ղրկեցին Ռիզէ, Անատոլուի ամենախուլ նաւահանգիստներէն մէկը։ Ալթունեան [illegible] տխրած էր հաշտուիլ այս նոր կացութեան, քանի որ ծանրաբեռնուած էր ընտանեկան հոգերով։

Պաշտօնն ալ բարձրացած էր, նշանակուած ըլլալով մաքսատան տնօրէն։ Ուրեմն վարչականօրէն ըսելիք մը չունէր։ 1912ի սկիզբը ընդունելով Ռիզէ տեղափոխուեցաւ Իզմիթէն, բայց հազիւ ինքզինքը գտած էր, երբ պայթեցաւ պատերազմը։ Գէորգ էֆ. ընդհ. զօրակոչին ենթակայ էր, բայց շնորհիւ իր գերմաներէնին, մնաց մաքսատան հաստատութեան մէջ։ Մաքսատունը վերածուած էր զինուորական պահեստի, իսկ ինք ալ նշանակուեցաւ պահեստի պետ։

ԳԵՂԱՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ

(2)

դի թշնամիներ: Ուրիշներ՝ այն պատճառով որ «նկատած են այդ, բայց մոռցած չեն այդ թշնամիները»: Իսկ ոմանք ալ՝ «վարկաբեկիչ կապերու» պատճառաւ:

Արտաքսումին հետ կ'ընթանայ նաեւ փախուստը կուսակցութենէն: Կամաւոր հեռացումը: Այդ փախուստը աւելի մեծ չափեր պիտի ստանար, եթէ գոյութիւն չունենար ճնշումի վախը, — կամովին հեռանալ կուսակցութենէն կը նշանակէ բացայայտօրէն ցոյց մը ընել: Այդպիսի քաջեր քիչ կը գտնուին: Շատեր կը նախընտրեն դուրս ձգուիլ՝ իրարու վրայ չը վճարելով անդամական տուրքերը: Այդ է այն կողմնակի ճամբան, որով կը փախին կուսակցութենէն:

Խորհրդային մամուլը հետզհետէ աւելի շեշտուած կերպով կոչ կ'ընէ անկուսակցական զանգուածին, որուն կը ցանկայ, կարծես, յենուլ իշխանութիւնը, — ընդդէմ կուսակցական ընդդիմադրութեան: «Անկուսակցական բոլշեւիկներ» խօսքը, որ իբրեւ կատակ նետուած էր մէջտեղ, սկսած է ստանալ քաղաքական խոր իմաստ մը:

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ.— Հրեաները միշտ կ'աշխատին գետին շահիլ արաբ հանրային կարծիքին մէջ: Հրեայ մամուլը իր պահանջները ներկայացուցած ատեն ջանք չի խնայեր Արաբներուն համոզիչ նիւթեր հրամցնելու:

Այսպէս, վերջերս Երուսաղէմի մէջ հրեայ վարիչներէն Աչէր Սաֆիր տետրակ մը հրատարակեց, ուր խօսելով արաբ եւ հրէական յարաբերութիւններու մասին, կ'ըսէ թէ մերձեցումը ծնունդ առած է 1919ին, Կ. Պոլսոյ մէջ: Աչէր Սաֆիր կը պատմէ թէ Պոլսոյ մէջ գոյութիւն ունէին կարգ մը ակումբներ, որոնք գրական տարազին տակ լրջօրէն կը ձգտէին քաղաքական նպատակներ իրագործելու: Այսպէս, թէ՛ Արաբները եւ թէ Հրեաները ունեցած են իրենց գրական անունով քաղաքական հաւաքատեղիներ Թուրքիոյ մայրաքաղաքին մէջ:

1911ին հրեայ կազմակերպութեան գլուխը կը գտնուէին, համաձայն Աչիր Սաֆիրի, Պ. Պ. Նաում Սոքոլով, Եապոդինսքի, յետոյ Տոքթ. Վիքթոր Եագոպսըն: Այս վերջինը առաջին անգամ սկսած է բանակցիլ Արաբներուն հետ՝ Պաղեստինի քաղաքական կեանքի մասին:

Աչիր Սաֆէր իր կարգին Կ. Պոլսոյ «Մունթատա էլ Ատապի» ակումբին պետն ըլլալով, իբրեւ Պաղեստինցի, մասնակցած է արաբեւհրեայ խօսակցութիւններուն: Իր պատմածին համաձայն, այն ատեն Արաբներուն հետ համաձայնած են սապէս.—

Արաբները ընդդրկեցին ինքնավար Արաբիոյ կազմութիւնը եւ Հրեաներուն խոստացան ապակեդրոնացում Պաղեստինի մէջ, պայմանով որ Հրեաները յանձն առնեն նիւթապէս օժանդակել արաբ բոլոր շրջաններուն: 1913ին երբ Փարիզի մէջ հանդիպումներ կ'ունենայ արաբ պետերուն՝ Շիւքրի Ղանէմի եւ Աւնի Ապտ էլ Հատիի հետ: Սաֆէր ընդհ. պատերազմին Ֆրանսական Լեգէոնին կամաւոր կ'արձանագրուի, ուր առիթ չի փախցներ վերի երեւելիներուն հետ շփման մէջ մնալու: Որոշ համաձայնութեան կուգան իրենք իրենց մէջ:

Վերջապէս, 1918ին Գահիրէ կ'ըլլայ երրորդ հանդիպման վայրը, ուր Արաբները հաւանած կ'ըլլան Պաղեստինի մէջ երկու պետութիւններու ստեղծումին, փոխադարձ օժանդակութեան խոստումով:

1922ին դարձեալ Գահիրէի մէջ կը հաւանին Անգլիոյ հոգատարութեան եւ մինչեւ նոյն տարին Սեպտեմբեր 7 եւ 8ին կը բանակցին Հիւսէյին Թագաւորի դեսպան՝ իշխան Հապիպ Լութֆալլահի, էմիր Շաքիպ Արսլանի եւ Իհսան Ճապրիի հետ:

Սաֆէր կը յիշէ նաեւ Գահիրէի խօսակցութեանց մէջ արաբ ներկայացուցիչներուն անունները, — Շէյխ Ռաշիտ Րիտա, Րիադ պէյ էլ Սուլհ եւ Էմիլ Խուրի: Իսկ Հրեաներուն ներկայացուցիչները՝ Պաղեստինի սիոնական կազմակերպութեան պետը՝ Էտէր, պարոն Ֆէլիքս տը Մընաս եւ Սաֆէր ինքը:

Գրքոյկին հեղինակը Թուելէ յետոյ 26 - 27 տարիներու բանակցութիւնները եւ համաձայնութիւնը որ յանձն առած են Հրեաները երկրին տնտեսական զարգացման համար, փաստեր կը բերէ թէ Պաղեստինը արդէն կերպարանափոխուած է Հրեաներուն առատ դրամին շնորհիւ, որուն ընկերացած է մշակութային վերելքը բոլոր ձեւերուն հետ:

Եզրակացնելով, Աչէր Սաֆէր կը հարցնէ.— Պաղեստինը երկու՞քի բաժնել, թէ ամբողջականութիւնը պահել, Անգլիոյ հոգատարութեամբ:

*** Հրեայ մամուլը կը ջատագովէ խորհրդաժողովի ձեռնարկը, որուն համար լուրջ յոյս կը տածէ հասկացողութեան գալու համար արաբ ժողովուրդին հետ:

Ամէն պարագայի մէջ, արաբ եւ հրեայ վարիչ շրջանակներու մօտ եռուզեռը անպակաս է, սակայն դժուարագոյն վէճեր կ'սպասուին վերջնական լուծը:

Թղթակից

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒՆ

»»»» • ««««

Վերջին մէկ ամսուան ընթացքին, երկրին տնտեսական վիճակը եւ ընկերային օրէնքները ծանրապէս ազդեցին, նաեւ, «Յառաջ»ի հրատարակութեան ծախքերուն վրայ.

1. Թուղթը, որ կ'արժէր 150 ֆրանք (100 քիլօն), այժմ բարձրացած է 215ի, եւ մօտերս նորէն պիտի աճէ 8 - 10 առ հարիւր համեմատութեամբ, ինչպէս կը հաղորդէ ընկերութիւնը: Օրական տարբերութիւն՝ 55 ֆրանք:

2. Բացի ընկերային ապահովագրութեան բաժինէն, վարչութիւնը անցեալ տարիէն ի վեր կը վճարէ նոր տուրք մը՝ իբրեւ ընտանեկան նպաստ: Գումար՝ մօտ 2500 ֆրանք (տարեկան):

3. Վճարովի արձակուրդները (15 օր) կը պարտադրեն կրկնապատիկ վճարում, քանի որ հարկադրուած ենք աշխատաւորները օդափոխութեան ղրկել եւ փոխարէն ուրիշներ վարձել, նոյն պայմաններով:

4. Մեծապէս աւելցան թղթատարական ծախքերը:

Յուլիս 12էն առաջ, մէկ թերթի թղթատարական ծախքն էր 1 սանթիմ Փարիզի եւ շրջանին համար, 2 սանթիմ՝ գաւառի եւ գաղթավայրերու համար:

ԱՅԺՄ ԱՌԱՋԻՆԸ ԵՂԱԾ Է 3, ԵՐԿՐՈՐԴԸ՝ 6 ՍԱՆԹԻՄ:

Արտասահմանի թղթատարական սակն էր օգոստ. 1էն առաջ (մէկ թերթ), — 15 սանթիմ՝ այն երկիրներուն համար որ զեղչեալ սակ ունին. 30 սանթիմ՝ միւսներուն:

ԱՅԺՄ ԱՌԱՋԻՆԸ ԲԱՐՁՐԱՑԱԾ Է 20ի, երկրորդը՝ 35ի:

Տակաւին չենք հաշուեր ցրուումի, երթեւեկի, նամակի եւն. նոր ծախսերը, որոնք բացատրութեան չեն կարօտիր:

Այս բոլորը մեզ կը պարտադրեն յաւելուածական ծախք մը, որ կ'անցնի օրական ՀԱՐԻՒՐ ՖՐԱՆՔԸ:

Ի՞նչ ունինք իբրեւ բացառիկ եկամուտ, դիմանալու համար այս յաւելուածական ծախքերուն:

ՈՉԻՆՉ ԵՒ ՈՉԻՆՉ, բացի աշխատակիցներու եւ աշխատաւորներու համբերատար եւ յարատեւ ճիգէն, թերթին սպառման ՅԱՒԵԼՈՒՄԷՆ, որ զգալի դարձած է վերջերս, եւ ծանուցումներէ, որոնք մեծ գումար մը չեն կազմեր, մանաւանդ այս եղանակին:

Տեղական թերթերը, որոնք հարիւր հազարներով կը սպառին եւ ունին միլիոնաւոր եկամուտ՝ յայտնի թէ գաղտնի աղբիւրներէ, երկու անգամ գին փոխեցին, 25 սանթիմի վերածելով 30ի, յետոյ 40ի: (Ռուսական օրաթերթը 50էն բարձրացաւ 70 սանթիմի): Եւ դեռ բաւական չեն սեպեր, պատրաստուելով նոր յաւելումներու: Բազմաթիւ թերթեր դադրեցան: Ուրիշներ կրճատեցին ծաւալը, հետեւաբար եւ աշխատակիցներու եւ աշխատաւորներու թիւը: Եւ ամէն օր դիմումներ կը տեղան վարչապետութեան, պարզելով կացութեան ծանրութիւնը:

ԱՅՍ ՊԱՐԱԳԱՆԵՐԸ ԿԸ ՀԱՐԿԱԴՐԵՆ ՄԵԶ, ԻԲՐԵՒ ԱՌԺԱՄԵԱՅ ՄԻՋՈՑ, ԹԵԹԵՒ ՅԱՒԵԼՈՒՄ ՄԸ ԿԱՏԱՐԵԼ ԲԱԺԱՆԵԳԻՆԵՐՈՒ ՎՐԱՅ, ՊԱՐԶԱՊԷՍ ՆՈՒԱԶԵՑՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՄԵՐ ԱՄԵՆՕՐԵԱՅ ՎՆԱՍԸ:

ԻՐԱԿԱՆԻՆ ՄԷՋ ԱՒԵԼԻ ԲԱՆ ՄԸ ՉԷ ՈՐ ՊԻՏԻ ԳԱՆՁԵՆՔ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐԷՆ, ԱՅԼ ՄԻԱՅՆ ԹՂԹԱՏԱՐԱԿԱՆ ՍԱԿԻՆ ՏԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆԸ:

Ինչպէս ծանուցած ենք ՕԳՈՍՏՈՍ 10էն ՍԿՍԵԱԼ, «Յառաջ»ի նոր բաժնեգինն է.—

ՖՐԱՆՍԱ ԵՒ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ,— տարեկան 150 ֆրանք, վեցամսեայ 75, եռամսեայ 40:

ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ,— տարեկան 265, վեցամսեայ 140:

ՄԻՒՍ ԲՈԼՈՐ ԵՐԿԻՐՆԵՐԸ.— Տարեկան 215, վեցամսեայ 110 ֆրանք:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՀՈՂԵՐՈՒ ԲԱՇԽՄԱՆ ՕՐԷՆՔԸ

—o—

Պոլսոյ թերթերը կը գրեն.—

Հողերու բաշխման օրէնքը իր վերջնական ձեւը ստացած է եւ Գամութայէն (Ազգ. Ժողով) վերաբացումին անմիջապէս սեղանի վրայ պիտի գայ քուէարկուելու համար: Արդէն վարչապետը անցեալ տարի, Իզմիրի շըրջանը կատարած ճամբորդութեան ընթացքին, յայտարարած էր թէ ասկէ վերջ իւրաքանչիւր գիւղացի արտի մը տէր պիտի ըլլայ:

Պատճառն այն է որ Թուրքիոյ քաղաքական տնտեսութիւնը արագօրէն բարելաւելու գործը ապահովուած պիտի ըլլայ, երբ երկրին բնակչութեան մեծամասնութիւնը կազմող գիւղացիները տէր դառնան մշակելի հողերուն:

Թուրքիոյ մօտաւորապէս 800 հազար քառ. քիլոմեթր տարածութեան վրայ կ'ապրին 17 միլիոն հոգի, որոնց հարիւրին 74ը գիւղացի է: Մէկ քառ. քիլոմեթր 22 հոգիի կ'իյնայ:

Հողերու բաշխման օրէնքը կիրարկուելուն պէս, հողային արտադրութիւնը պիտի կրկնապատկուի, որովհետեւ, իւրաքանչիւր գիւղացի երբ վստահ է թէ սեփական հող ունի, աւելի մեծ թափով պիտի աշխատի:

Օրինագծին առաջին յօդուածը կը հռչակէ թէ, պետութեան կը պատկանին այն հողերը, որոնց սեփականութեան արձանագրութիւնը գոյութիւն չունի: Պետութեան կ'անցնին նաեւ այն հողերը, որոնք տրուած են քաղաքներու, գաւառակներու, գիւղախումբերու եւ կամ մասնաւորներուն, բայց որոնք աւելի են անոնց պէտքերէն: Այս պարագան ալ պիտի ճշդուի մասնաւոր յանձնաժողովներու կողմէ:

Օրէնքին հրատարակութենէն մինչեւ երկու տարի վերջ, միջոց պիտի տրուի հողատէրերուն, որպէսզի ապացուցանեն թէ իրաւունք ունին այս կամ այն հողին կամ պետութեան մընացած հողերուն վրայ:

Տասը տարիէ ի վեր, նոյն իսկ առանց թափուի այս կամ այն հողը մըշակող գիւղացիները սեփականատէր պիտի ըլլան այդ հողին, եթէ կանոնաւոր կերպով եւ ամբողջովին վճարած են իրենց տուրքը:

Փոխանակելի Յոյներուն, կորսուած անձերուն եւ փախստականներուն կողմէ լքուած այն հողերը, որոնք մասնաւորներու կողմէ գրաւուած են առանց արտօնութեան, պետութեան պիտի յանձնուին: Բայց եթէ այս հողերուն տէր եղողները կը մտնեն այն դասակարգին մէջ, որոնց հողեր պիտի բաշխուին, այն ատեն իբրեւ սեփականատէր պիտի ճանչցուին կամ ուրիշ հողեր պիտի տրուին անոնց:

ԲԱՆԿԱԼԹԻԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏԱՆ ՏԱՊԱՆԱՔԱՐԵՐԸ

Պոլսոյ թերթերը կը գրեն.—

Բանկալթիի գերեզմանատան մէջ թաղուած որ եւ է ննջեցեալի տապանաքարը գնելու համար յաճախորդներ կը ներկայանան: Անոնց կողմէ եղած հարցումներուն թէ որո՞ւն պէտք է դիմել ծախու առնելու համար, պատասխան տրուած է թէ գերեզմանատան գետնին վրայ գտնուող գոյքերը՝ այսինքն տապանաքարերը կը պատկանին Քաղաքապետութեան, եւ թէ յիշեալ գոյքերու մասին տրամադրութիւն կայ՝ իրաւախոհութեան առթիւ պատրաստուած համաձայնագրին մէջ: Հետեւաբար, Կալուածոց Հոգաբարձութիւնը այս կարգի դիմումներուն ըստ այնմ պատասխանած է: Խնդիրը կը տարբերի եթէ տապանաքարերուն իրենց սեփականատէր ըլլալը հաստատեն՝ ննջեցեալներու տէրեր: Գերեզմանատան մէջ երեւցած տապանաքարերուն կրկինն ալ թաղուած վիճակի մէջ կը գտնուի, մանաւանդ Հոգեւոր Տիրոջ Դամբարանին վերի մասին մէջ, այդ տարածութիւնը՝ Զինադադարի շրջանին մարզարանի վերածուած ըլլալով համաձայնականներէն. Հետեւաբար, այդ գետինը յարդարած, քարերը տեղափոխած ու թաղած էին: Միջոց մը ձեռնարկուած էր Զինադադարին՝ ցուցադրելու տապանաքարերը, անոնց տապանագիրներն ալ արձանագրելով: Երեք հազարը անցած էին թուագրուած տապանաքարերը, եւ դեռ նոյնչափ քարեր կային արձանագրուելիք, բայց ընդհատուած էր այդ աշխատութիւնը, յատկացուած շատ չնչին ծախքը շատ տեսնուելով:

ՄԱՄՈՒԼ

ՀՕԿԸ ԵՒ ՌԱՄԿԱՎԱՐՆԵՐԸ

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (3 Օգոստ).—

— «Ասկէ մօտ տասնըհինգ տարի առաջ, երբ Հօկը, խորհրդային կառավարութեան հրահանգով, առաջին անգամ երեւաց արտասահմանի մէջ, իբրեւ թէ Հայաստանի օգնութեան գործը կազմակերպելու համար, դաշնակցական մամուլը անմիջապէս վար առաւ Հօկի դիմակը՝ ցոյց տալով միանգամայն, որ անոր նպատակը Հայաստանի օգնելը չէր, այլ համայնավար պրոպագանդ մղելն էր արտասահմանի մեր գաղութներուն մէջ:

Քաղաքական մեծ սրատեսութիւն պէտք չէր առաջին իսկ վայրկեանէն այդ եզրակացութեան գալու համար: Արդարեւ, եթէ Հօկի նպատակը Հայաստանի օգնելն ըլլար, անկասկած ան որ եւ է խտրութիւն պիտի չդնէր օգնել ուզող անձերուն կամ խմբակցութիւններուն միջեւ: Անոր համար կարեւորը պիտի ըլլար բուն օգնութիւնը, բայց ոչ օգնութիւն ընողի քաղաքական դաւանանքը: Անոր համար հաւասարապէս ընդունելի պէտք է ըլլար թէ՛ Ռամկավարի, թէ՛ չէզոքի եւ թէ Դաշնակցականի աջակցութիւնը:

Մինչդեռ, ինչպէս յայտնի է, երբ Հօկը հրապարակ եկաւ, առաջին իսկ վայրկեանէն պատերազմ յայտարարեց Հ. Յ. Դաշնակցութեան եւ անոր հետ միասին նաեւ ամբողջ ազատատենչ հայութեան դէմ: Հօկը ամէն տեղ մերժեց իր մէջ ընդունիլ Դաշնակցականները կամ Դաշնակցութեան համակիրները: Եւ շուտով անոր հաւաքած գումարները սկսան վատնուիլ համայնավար գործիչներ պահելու, համայնավար թերթեր հրատարակելու եւ ամէն ձեւով համայնավար պրոպագանդ ընելու համար:

Այնպէս որ, շատ ժամանակ չանցած, Դաշնակցական թերթերը բաւականաչափ փաստեր ունեցան արդէն՝ գզուելացուցիչ մերկացումներ հրատարակելու համար Հօկի կատարած վատնումներու եւ չարաշահութիւններու մասին:

Եւ, սակայն, ի՞նչ դերք բռնեցին Ռամկավարները:

Ոչ միայն սկիզբի օրերուն, այլ եւ երկար տարիներ անոնք ոգի ի բռին քաջալերեցին Հօկը, օգնեցին անոր նիւթապէս թէ բարոյապէս եւ նոյն իսկ կատաղի յարձակումներ գործեցին Հ. Յ. Դաշնակցութեան վրայ, որ իր «հակահայաստանեան» մտայնութեամբ թշնամական դերք էր բռնած Հօկի հանդէպ:

Աւելին. դաշնակցական մամուլի հրատարակած փաստերն ու մերկացումները եւ Հօկճիներու արդէն ազդակող խաղքութիւններն իսկ երկար ժամանակ անտեսուեցան Ռամկավարներու կողմէ:

Ասկէ դեռ չորս տարի առաջ էր որ Հօկճիները հրապարակ եկան անարգելու հայ ազգային Եռագոյն դրօշակը: Ռամկավարները, փոխանակ անոնց դէմ երթալու, միացան անոնց՝ մեր նուիրական դրօշակին դէմ պայքար մղելու համար: Իսկ Դուրեանի սպանութենէն յետոյ, Հօկճիներն ու Ռամկավարները, «միացեալ ճակատ» կազմած, փորձեր ըրին խանգարելու դաշնակցական ժողովները, տնտեսական եւ ընկերային պոյքոթ յայտարարեցին դաշնակցական զանգուածին դէմ, հանգանակութիւններ ըրին միասին, խօսեցան միեւնոյն բեմերէն, միասին ամէն դաւ նիւթեցին՝ Դաշնակցութիւնը սեւցնելու եւ օրէնքէ դուրս ընելու նպատակով: Իսկ ասկէ դեռ քանի մը ամիս առաջ, Ռամկավարները իրենց Հօկճի բարեկամներուն հետ միասին ձախողեցուցին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի լիազօր ներկայացուցիչ Գարեգին Արքեպ. Յովսէփեանի՝ ամերիկահայ եկեղեցիի միութիւնը վերականգնելու ձեռնարկը:

Այս բոլորէն յետոյ զարմանալի չէ՞, որ ռամկավար թերթերը այժմ սկսած են կատաղի յարձակումներ գործել Հօկի վրայ՝ ընելով այնպիսի քննադատութիւններ, զոր տասնըհինգ տարիներէ ի վեր հայ հասարակութիւնը սովոր էր միայն կարդալու դաշնակցական մամուլին մէջ»:

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (436)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

« Կռիւը պիտի բարդանայ, — ինքնին մտածեց Լեւոնը, — ուրիշ ճար չկայ, երբ կառավարութիւնն ալ կռուի մէջ մտնայ, գիւղը պիտի դատարկենք ու ժողովուրդը ցրուենք շրջակայ հայկական գիւղերը»:

— Տեսա՞ր, — Ռէս Պետրոսին դառնալով հարցուց Լեւոնը, — սուարի եկաւ, յիսուն վաթսուն հատ մը կան, կռիւը պիտի երկարի...

— Մեր բանը պօչ է, պարոն Լեւոն, այլեւս միայն հրաշք մը կրնայ փրկել մեզ... Արդէն զարմանալի է որ կառավարութիւնը երրորդ օրը մէջտեղ ելաւ...

— Ըհը՞...

— Ի՞նչ կայ, պարոն Լեւոն:

— Կնիկ մը, այդպէս կ'երեւի հագուստէն, ձեռը ճերմակ շոր մը շարժելով դէպի մեր դիրքերը կուգայ:

— Եա՛... էտ ի՞նչ խապար է...

— Շուտ, մէկը ճամբէ վարը ջաղացքը, տեսնենք ինչո՞ւ համար այդ կնիկը ճամբեցին:

Պատգամաւոր կինը, մօտենալով ջաղացքին, հանդիպեցաւ գիւղէն ճամբուած զինուորի մը, որ նամակ մը յանձնեց ու նստաւ ջրաղացի դըրան սեմին, պատասխանի սպասելով:

Զինուորը նամակը առնելով արագօրէն բարձրացաւ Լեւոնի մօտ:

— Նամակ մը, — հեռուէն պոռաց զինուորը:

Վայրկեան մը նամակը ձեռքին մէջ դարձնելէ վերջ, Լեւոնը բացաւ պահարանը, հարեւանցի ակնարկ մը նետեց վրան: Բայց այդքանն իսկ բաւական էր, որ Լեւոնը ապշած, զարմացկոտ աչքերը չէր, կարծես կարդացածը անկարող ըմբռնելու: Նամակը ստորագրուած էր Եկաւեանի եւ Գարեգինի կողմէ, որոնք, ինչպէս ընթերցողը գիտէ, բանտարկուած էին Վանի մէջ: Բայց ստորագրութիւններէն աւելի ապշեցուցիչ, անհաւատալի կը թուար նամակի բովանդակութիւնը: Գարեգինն ու Եկաւեանը կ'իմացնէին, թէ Սուլթանը Սահմանադրութեան հրովարտակ ստորագրած է այդ ամսու Յուլիսի 11-ին, թէ բոլոր բանտարկեալները ազատուած են, թէ աննախընթաց ոգեւորութիւն կը տիրէ ամբողջ Թուրքիոյ մէջ եւ թէ իրենք քաղաքէն յատկապէս ճամբուած էին կառավարութեան կողմէ, Լեւոնին հանդիպելու համար:

Նամակին մէջ տոմսակ մըն ալ կար: Լեւոնը անմիջապէս ճանչցաւ Պիծայի ձեռագիրը: Երկտող մը միայն:

« Գարեգինն ու Եկաւեանը ժէօն թիւրք սպայի մը հետ, Շատախի կողմերը կուգան քեզ հանդիպելու », — կը գրէ Պիծան. — « Ես Ոստան եղայ, ու հիմա Աթանանի մէջ կը սպասեմ... Այս օրն ալ պիտի տեսնենք եղեր: Անմիջապէս եկուր: Քաղաք պիտի երթանք: Գալուդ կը սպասեմ»:

Լեւոնը բոլորովին շշմած էր: Ոչ բերանը կրցաւ բանալ եւ ոչ ալ կարդացածին հաւատալ, մինչ շուրջինները անհամբեր լուրի կը սպասէին

— Հը՞, ի՞նչ կայ, պարոն Լեւոն, — հարցուց Ռէս Պետրոսը... դէ՞չ խապար...

— Հրաշքը... սպասած հրաշքդ կատարուեր է... Թուրքիան Սահմանադրութիւն հռչակեր է...

— Սահմանադրութի՞ւն, — դունչը քերելով հարցուց Ռէսը, առանց այդ բառին իմաստը հասկնալու, — եանի Սահմանադրութիւնը ի՞նչ ըսել է, ազատութի՞ւն...

— Հա՛, ազատութիւն:

Լեւոնը անմիջապէս երկտող մը գրելով, յանձնեց զինուորին, որ ջրաղացի մօտ սպասող կնոջ յանձնէ:

— Շուտով հասցուր պառաւ կնկանը:

Բերնէ բերան լուրը տարածուեցաւ գիւղին մէջ, ու անկէ ալ բարձրացաւ բլուրը: Ծայրայեղ յուսահատութենէն ծայրայեղ ուրախութեամբ գինովցաւ ժողովուրդը, որ եթէ չէր հասկնար Սահմանադրութիւն բառին իմաստը, կը զգար որ նոր գոյավիճակ մը կը ստեղծուէր, երբ այլեւս ազատ է դաշտային աշխատանքներ սկսելու: Եթէ զինուորները չլինէին, գիւղացիք դէպի արտերը կը վազէին, անմիջապէս արտերը հնձելու համար:

Կէսօրէ մեկնելէն կէս ժամ վերջը, Քիւրտերու դիրքերէն չորս ձիաւորներ ձիերը քշելով ուղղուեցան դէպի Ծիծանց:

— Ես ջրաղացը կ'երթամ, վարդապետ, գէ՛յ... ո՞վ գիտէ... Տղոցմէ երեքը ինծի հետ թող գան:

Լեւոնի ջրաղացը հասնելէն երկու երեք րոպէ վերջ, ձիաւորները հասան: Գարեգինն ու Եկաւեանն էին, ու երկու Թուրք զինուորական սպաներ: Գարեգինն ու Եկաւեանը ձիերէն վար ցատկելով՝ գրկուեցան Լեւոնի հետ: Վերջէն, սպաներէն երիտասարդը, որ երեք տարի առաջ Պոլսէն աքսորուած էր որպէս յեղափոխական, թեւերը բացած վրան վազեց ու գրկելով համբուրեց շփոթած Լեւոնը:

— Լեւոն էֆէնտի, — քիչ մը դերասանական շարժուձեւով սկսաւ երիտասարդ սպան, — ճշմարիտ հերոս մըն էք ու Թուրքիան ձեզ ու ձեզ պէսներուն կը պարտի իր վերականգնումը: Դուք մեր մեծ եղբայրն էք, մեր փառքը: Հայերը եղան առաջին անգամ մեր աչքը բացողները: Մենք յաւիտեանս պիտի չմոռնանք ձեր ըրածը, կեցցէ՛ հայ ժողովուրդը... :

Սպան կրկին անգամ գրկեց ու համբուրեց Լեւոնը, որ քիչ մը անյարմար կը զգար, բոլորովին չսպասելով որ թուրք սպայ մը զինք բարեկամօրէն պիտի համբուրէ:

Երկրորդ սպան, տարիքն առած հին զինուորական մըն էր, որ պատկառանքով մէկդի քաշուած, կը սպասէր իր կարգին: Երբ միւսներուն ողջագուրումը վերջացաւ, մօտեցաւ ու Լեւոնի ձեռքը թօթուելով, յայտնեց թէ Շատախի մէջ պատրաստութիւններ տեսնուած են եւ թէ կառավարութիւնն ու ժողովուրդը անհամբեր կը սպասեն իր ժամանումին:

Երբ առաջին րոպէներու տարտամութիւնը փարատեցաւ, բոլորը միասին նստան ծառի մը ստուերին տակ ու սկսան խօսիլ Սելանիկի մէջ կատարուած յեղափոխութեան շուրջը, քաղաքի մասին, ուր ամէն օր հանդէսներ տեղի կ'ունենային: Երբ սպաները կրկին թախանձեցին որ անմիջապէս ճամբայ ելլեն, Լեւոնը կտրականապէս մերժեց, պահանջելով որ Ռաշիդ Բէկը ձերբակալուի, եւ քիւրտ ամբոխը ցրուի, նախ քան իր մեկնիլը:

— Ես հազիւ թէ մինչեւ վաղը կըրնամ ճանապարհ ելլել, — բացատրեց Լեւոնը, — իսկ մինչեւ այդ՝ հեռաւոր շրջաններէ եկած Քիւրտերը մեկնած պէտք է ըլլին այս շրջանէն:

— Անշուշտ, արդար պահանջ է ձերինը, — համաձայնեցաւ Կալիպ պէյը (այդպէս էր երիտասարդ սպային անունը), — մենք անմիջապէս կը կարգադրենք: Ի՞նչ կ'ըսես, Օսման պէյ...

— Ինչպէս որ կ'ուզէք, Կալիպ պէյ, հրամանը ձերն է:

— Լաւ ուրեմն, Քրտերը անմիջապէս կը ցրուես: Խօսք մտիկ չընողներուն, գիտես ա՛... Իդ աւազակ Ռաշիդն ալ ձեռքերը կռնակը կապած, թող կը ճամբես. ինքդ ալ մնացած ձիաւորներով կը սպասես Պիփէրան գիւղը: Ես Լեւոն էֆէնտիի հետ հոս պիտի մնամ այս գիշեր: Վաղն առտու միասին կուգանք քեզ գտնելու:

Նախազգուշութեան համար, Լեւոնը այդ գիշեր ալ գիւղի շուրջը որոշ դիրքեր պահել տուաւ: Առիւծ Գիւօն իր տասնեակով բլուրի վրայ մնաց, թէեւ դեռ չմթնած՝ գիւղ իջան կըրկին, իրենց նախկին դիրքերը հասնելու համար:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Պատմութիւնը ցոյց տուաւ որ Թուրքիա զուշակեց այս ծրագիրները եւ կրցաւ դիմադրութիւն մը հանել անոնց դէմ: Թուրքիոյ կենսական շահերը կը պահանջեն զինք ամրապնդել իր բոլոր ուժերը, իր անկախութիւնը պահպանելու համար ծաւալապաշտ այս պետութիւններուն յարձակումին դէմ:

ՉԻՆԵՒՃԱՓՈՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԿԸ ԾԱՒԱԼԻ

»»»» • ««««

Ճափոնական մարտանաւեր կրակի բռնուած

Երկուշաբթի օր ճափոնական մարտանաւերը սարսափելի ռմբակոծութեան մը ենթարկեցին Շանկայը, թէ Չինացիները ահաբեկելու եւ թէ զօրք հանելու համար: Ճափոնական թնդանօթներուն կայծերը դէպի երկինք կը բարձրանային: Առաջին անգամ էր որ այսքան ծանր դաս մը կը տրուէր Չինացիներուն:

Ռմբակոծութիւնը ընդհանուր խուճապ ստեղծեց Շանկայի թէ չինացի եւ թէ օտար բնակչութեան մէջ: Ճափոնցի ծովակալը այս առթիւ ազդարարութիւն մը ուղղեց ոչ պատերազմիկ բնակիչներուն, որպէսզի հեռանան չինական օդակայաններու շրջաններէն:

Չինացիներն ալ իրենց կարգին յարձակում գործեցին ճափոնական ծովակալ-մարտանաւուն վրայ: Քանի մը ռումբեր ինկան, վնասելով նաւին: Սպայ մը եւ չորս նաւաստիներ սպաննուեցան, հինգ նաւաստիներ վիրաւորուեցան: Ասոր վրայ ճափոնական մարտանաւը երեք ջրօդանաւեր արձակեց, որոնք Շանկայի համալսարանին կողմը սուրալով, բուռն կերպով ռմբակոծեցին չինական դիրքերը: Այնուհետեւ օդանաւերը բազմացան եւ ռմբակոծութիւնը աւելի ծաւալուն հանգամանք ստացաւ:

Միեւնոյն օրը Ճափոնցիները հինգ անգամ փորձեցին օդէն զարնել Չինաստանի մայրաքաղաքը՝ Նանքինը: Ճափոնական զեկոյցը կ'ըսէ թէ 52 չինական օդանաւեր անգործութեան դատապարտուած են: Ուրիշ զրոյցի մը համաձայն չինական կառավարութիւնը կը պատրաստուի պարպել Նանքինը: Դիւանագիտական յարաբերութիւնները չեն խզուած տակաւին, թէեւ ճափոնական գործակատարը արտօնութիւն ստացած է հեռանալու:

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Չինաստան իր բոլոր ուժը պիտի թափէ, պարտութեան մատնելու համար Ճափոնը: Լոնտոնի մէջ մտահոգութեամբ կը հետեւին այս պատերազմին, որ կրնայ ծաւալիլ: Ճափոնական կառավարութիւնը մերժեց չէզոք շրջանի վերածել Շանկայը, մանաւանդ որ անգլիական, ֆրանսական եւ ամերիկեան մարտանաւեր եւ զինուորներ ալ արդէն դիրք բռնած են նոյն շրջանին մէջ:

Վերջին լուրերու համաձայն, Շանկայ դժոխքի մը վերածուած է, իրրեւ հետեւանք անընդհատ ռմբակոծութեանց:

Ճափոնի նախարարական խորհուրդը զեկոյց մը հրատարակելով, թշնամութեանց ամբողջ պատասխանատուութիւնը կը ձգէ Չինաստանի վրայ:

Նախագահ Րուզվէլթ խորհրդակցութիւններ կը կատարէ, չէզոքութեան օրէնքը գործադրելու համար, եթէ պաշտօնապէս պատերազմ հրատարակուի Չինաստանի եւ Ճափոնի միջեւ:

Ջերթակալութիւններ Պաղեստինի մէջ

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն:— Բրիտանական իշխանութիւնները ձերբակալեցին արաբական կոմիտէին չորս անդամները, մանաւորապէս քարտուղարը՝ Իպրահիմ Տարվիշ եւ արաբ սկաուտներու պետը՝ Տիգատար, ինչպէս եւ ուրիշ հինգ կուսակիցներ: Բոլորն ալ բանտարկուեցան, իբրեւ մեղսակից վերջին խռովութեանց:

***Սիոնական համագումարը փակուեցաւ օգոստոս 16ին, մասյլ տպաւորութեան տակ: Տոքթ. Խայիմ Վայցման, որ նորէն նախագահ ընտրուած է, երկիւղ յայտնեց թէ խռովութիւնները կրնան վերսկսիլ շատ չանցած: «Զարաչուք ամպեր կ'երեւան հորիզոնին վրայ»:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՕԴԱՉՈՒՆ, Լեւանեւսկի եւ իր հինգ ընկերները, չեն գտնուած տակաւին: Կը կարծուի թէ օդանաւին հետ խորտակուած են Հիւսիսային բեւեռի սառնակոյտերուն վրայ:

ՊԱՂՏԱՏԻ մէջ անկարգութիւններ ծագած են, կ'ըսէ Երուսաղէմէն հասած հեռագիր մը: Հաղորդակցութիւնները խզուած ըլլալով, կարելի չէ եղած ճշդել այս զրոյցը:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ այցելուներու թիւը հասած է 10 միլիոնի: Երկուշաբթի օր դարձեալ կէս գին ըլլալով (երեք ֆրանք), այցելուներու թիւը հասած էր աննախընթաց համեմատութեան մը,— 363,349 հոգի:

ՊՈԼՍԷՆ կը հեռագրեն թէ համայնավար դաւադրութիւն մը երեւան հանուեցաւ: Ձերբակալուեցան 11 հոգի, իսկ ուրիշներ ալ խիստ հսկողութեան տակ առնուեցան:

ԵԳԻՊՏՈՍԻ իշխաններէն Ապպաս Հալիմ, որ ուղղակի ժառանգորդն է հռչակաւոր Մուհամմէտ Ալիի, այս շաբթու Անգլիա կ'երթայ, աշխատաւորական եւ արհեստակցական կազմակերպութեանց վարիչները տեսնելու եւ աշխատաւորական կուսակցութիւն մը հիմնելու համար Եգիպտոսի մէջ:

ԼԻՈՆԻ ՄՕՍ, Վիլէօրպանի արուարձանին մէջ, փաշական համարուած Ֆրանսացի մը, Փալիէ, 53 տարեկան, որ միշտ կը վիճէր Սպանիացիի մը հետ, քաղաքական գետնի վրայ, առջի օր զարկաւ սպաննեց հակառակորդը: Ձերբակալուած ատեն ոչ միայն զղջում չյայտնեց, այլեւ ըսաւ թէ «ուրախ պիտի ըլլար ուրիշներ ալ գետին փռելով»:

ՍԱՓՐԻՋՆԵՐՈՒ գիներուն յաւելումը (16·80 առ հարիւր) միօրինակ պիտի չըլլայ, այլ պիտի տարբերի թաղէ թաղ: Այսպէս, թաղին համեմատ մաղկտրելը պիտի բարձրանայ 5էն 6 ֆրանքի, կամ պիտի մնայ հինգ ֆրանք:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆի «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովները այս Հինգշաբթի եւ Շաբաթ, երեկոյեան ժամը 9ին ակումբին մէջ:

ԱՌՆՈՒՎԻԼի «Վարդան» ենթակոմիտէի ընկ. ընդհ. ժողովը 20 Օգոստոս, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկ. Ճիհանեանի բնակարանը:

Օրակարգ՝ Երջ. ժողովի օրակարգի հարցերու քննութիւն: Ներկայանալ անդամատոմսով:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼի «Վահագն» խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը Հինգշաբթի, 19 Օգոստոս երեկոյեան ժամը 8ին ճաշիկեան սրահին մէջ:

Օրակարգ՝ Երջ. ժողովի օրակարգի քննութիւն: Ներկայ կ'ըլլայ Երջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ՍԷՆ-ՇԱՄՈՆի «Վարուժան» խումբը ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները Հինգշաբթի, 19 Օգոստոս, ծանօթ վայրը:

ՍԷՆ ԼՈՒԻ «Ակնունի» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը Ուրբաթ, 20 Օգոստոս, երեկոյեան ժամը 8.30ին իր ակումբին մէջ:

ԱՆԻԷՌԻ ՄԷՋ «ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ C. Rogerի ՄՕՏ 183 Avenue d'Argenteuil (Փլաս Պուրկինեոնի վրայ):

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Իսի լէ Մուլինոյի Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան» կոմիտէի կողմէ 22 Օգոստոս, կիրակի ամբողջ օրը Մէօտօնի անտառը պաղ աղբիւրին մօտ (Tapis Vert):

ԿԸ ՓՆՏՐՈՒԻ

— Կիւրինցի տիկին Սրբուհի Մէնտիլեան կը փնտռէ իր զաւակը՝ Անդրանիկ Մէնտիլեան, հօր անունը՝ Արամ, մեծ հօր անունը՝ Վարդեվառ (Մէնտիլ Տէտէ): 4 տարեկան հասակին աքսորուած է Շէհիր Գըլլայէն (Սեբաստիա) իր մեծ մօր՝ Հաճի Մարիամ Զիթպաշեանի եւ իր մօրաքրոջ Աղնիւ Զիթպաշեանի հետ: Տեղահանութեան միջոցին վերենք տեսնողներ եղած են Մալաթիոյ շրջանները: Իրենց հասցէն գիտցողներէն կամ իրենց մասին որ եւ է լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել, Madame Serpouhi Mendilian, Usine Diedrich, à Bourgoin, Isère, France:

Կը խնդրուի արտասահմանի թերթերէ արտատպել:

— Կը փնտռուի Թիֆլիսցի Գ. Սեդրակ Դպիրեան: Երկու տարիէ ի վեր լուր չունին իրմէ իր ազգականները, Այգ շրջանէն առաջ կը բ... Սէն Ժան ար-Լիւզ:

Իր հասցէն գիտցողները կամ իր մասին ո՛ եւ է լուր ունեցողները կը խնդրուի գրել «Յառաջ»ի խմբագրութեան:

Արտասահմանի թերթերէն կը խնդրուի արտատպել:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)
Le Gérant : H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (7)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» • ««««

Նա ամբողջ մարմնով տարածուել էր խոտերի վրայ, որոնք ծալուելով նրան ծանրութեան ներքոյ, կազմել էին խիստ փափուկ օթոց:

Ուղեւորը դեռ իր զարանից դիտում էր: Քրտի արթուն թէ քնած լինելը հետաքրքրում էր նրան: Եթէ պառկած մարդու երեսը դէպի իր կողմը դարձրած լինէր, նա կարող էր տեսնել, արդեօք աչքերը փակուած էին, թէ ոչ: Ներքին վրդովմունքը սկսեց խռովել նրան եւ աչքերի մէջ յայտնուեցաւ կատաղի բարկութիւն: Մտատանջութիւնը աւելծում էր նրան, չը գիտէր թէ ինչ պէտք էր վճռել: Ինքը անզէն եւ մերկ գործ պիտի ունենար մի ատքից ցգլուխ զինուած դազանի հետ: Բայց պէտք էր վերջացնել... Ժամանակը թռչում էր... Ամէն րոպէ թանկ էր նրա համար... Բայց ինչո՞վ եւ ի՞նչպէս վերջացնել...

Մինչ նա այդ մտատանջութեան մէջ էր, նկատեց, որ Քիւրտը գլուխը վեր բարձրացրեց, նայեց իր չուրջը, նայեց իր ձիու վրայ, ու երբ տեսաւ, որ նա շատ հեռու չէր գնացել, կրկին գլուխը դրեց իր խուրջինի վրայ, որ բարձի տեղ էր ծառայում, ու պառկեց:

Ուրեմն նա քնած չէր եւ եթէ քնած էր, այժմ զարթեցաւ: Խռովութեան նման մի բան կրկին ցնցեց ուղեւորի դէմքը. նրա ունքերը սկսեցին լայնանալ եւ շրթունքը դողդողալ: Բայց երբ նրա աչքը ընկաւ նիզակի վրայ, տեսաւ, որ նիզակը բաւական հեռու ցցուած էր գետնի մէջ, եւ ուղիղ դէպի այն կողմի վրայ, որտեղ թաքնուած էր ինքը: Այդ առիթը, կարծես նրան մի փոքր հանգստացրեց. նրա դէմքը այժմ խաղաղ կերպարանք ընդունեց եւ աչքերի մէջ փայլեց ուրախութեան նման մի բան: Զէնք — այդ էր հարկաւոր նրան իր դիտաւորութիւնը կատարելու համար... Ցանկարծ, որպէս մի գարանակալ վագր, նա դուրս թռաւ եղեգնարոյսերի միջից, խլեց նիզակը եւ արձանացաւ պառկած Քրտի առջեւը:

— Տուր զէնքերդ, եղաւ նրա առաջին խօսքը:

Քիւրտը տեսնելով այդ այլանդակ կերպարանքը, զինուորի քրքրուած վերարկուի մէջ եւ իր ծաղրական դըրխարկով, մի արհամարհական հայեացք ձգեց նրա երեսին, եւ առանց փոխելու իր պառկած դիրքը, ձեռքը տարաւ տարճանակին, եւ ուղղելով դէպի խենթը, ասաց.

— Ա՛, ահա...

Ատրճանակը որոտաց եւ գնդակը անցաւ խենթի կողքի մօտից:

— Անիրաւ, դու ընդդիմանո՞ւմ ես, գոչեց նա եւ նիզակի ծայրը ուղիղ խըրեց Քրտի կոկորդի մէջ: Տաք արիւնը դուրս ցայտեց վէրքից, նրա գլուխը դողդողաց եւ ինկաւ գետին:

Կրկին բարձրացաւ Քիւրտը եւ մի երկրորդ անօգուտ փորձ փորձեց, ձեռքը տարաւ դէպի իր սուրը, կիսով չափ դուրս քաշեց պատենից, բայց ձեռքը թուլացաւ եւ սուրը մնաց իր տեղում:

— Շո՛ւն, ինչո՞ւ ես սպանում ինձ, հարցրեց նա մահուան տագնապի մէջ:

— Դու շատ ես սպանել իմ ազգից... դու շատ ես յափշտակել... ես ձեզանից սովրեցայ սպանելը... ձեզանից սովրեցայ յափշտակելը... ես հեռու ճանապարհ պիտի գնամ... տեսնում ես, ոչ հագուստ ունեմ, ոչ զէնքեր եւ ոչ ձի: Քո հագուստը, քո զէնքերը եւ այդ գեղեցիկ ձին, որ արածում է խոտերի մէջ, ինձ պէտք էին... Ես գիտէի, որ քանի չունենդ բերնումդ է, ոչինչ չես տալ, դրա համար քեզ հանգստացրի... Գուցէ դու ըրկուեցար Բայազիտի կողոպուտից, բայց փոյթ չէ, քո եղբայրները այնտեղ գործում են եռանդով...

Քիւրտը ոչինչ չը լսեց. նրա աչքերը արդէն փակուել էին... եւ անշունչ դիակը տարածուել էր գետնի վրայ:

Այդ բոլորը կատարուեցաւ մի քանի րոպէի մէջ: Ուղեւորը մերկացրեց իր զոհին, նրա դիակը քաշեց, տարաւ եւ թաքցրեց եղեգների մէջ, ծածկեց իր քրքրուած վերարկուով, եւ ինքը հագնելով նրա զգեստը, կրելով նրա զէնքերը,— թռաւ գեղեցիկ ձիու վրայ, եւ շարունակեց իր ճանապարհը...

Դ.

Այդ անցքից մի օր յետոյ, մի ձիաւոր, Քրտի ձեւով հագնուած, ծտի նըման սլանալով, մտաւ Տէր - Ղուկասովի բանակը: Նա յայտնեց, թէ գեներալի անունով շատ կարեւոր նամակ ունի բերած: Նրան տարան դէպի գեներալի վրանը: Մի օֆիցերի ձեռքով նամակը ներս ուղարկեց նա, իսկ ինքը վրանի դրսումը սպասում էր, հոգ տանելով իր ձիուն, որ շատ քրտնած էր: Մի քանի րոպէից յետոյ նրան ներս կանչեցին:

Վրանի մէջ նստած էր միջահասակ մի զինուորական, լիքը կազմուածքով եւ առիւծի խրոխտ դէմքով: Դա ինքը Տէր Ղուկասովն էր: Նա աւելոր գլուխը թեքած ունէր գրասեղանի վրայ, ուր ածած էին շատ նամակներ, որ նոր էին բացուած: Նա կրկին վեր առեց նրանցից մէկը, կարդում էր եւ անդադար ծխում էր: Նրա անհանգիստ դէմքը արտայայտում էր ներքին խռովութիւն եւ խորին ցաւակցութիւն: Նա դարձաւ դէպի նամակաբերը հարցնելով.

— Դու Հա՞յ ես:

— Բացի հայ լինելս, տէրտէրի տըղայ եմ, պատասխանեց երիտասարդը:

Գեներալը մի սուր հայեացք նրա համարձակ դէմքի վրայ եւ շարունակեց իր հարց ու փորձը:

— Բերդում հա՞ց կար:

— Մի քանի օրից յետոյ կը սկսեն մէկմէկու միս ուտել, եթէ չէին գալ կանայ քաղցած մեռնել:

— Ջուր ի՞նչպէս:

— Ջը կայ: Պէտք է դրսից բերել. ցերեկով դուրս գալու հնար չը կայ. իսկ գիշերը երբ մթնում է, ... թիվ տասը քսան մարդ իջեցնում պարիսպներից, որ գնան ջուր բերեն. Քրտերը այդ լաւ են իմանում, ... ից հրացանի են բռնում, եւ գնացողներից շատ անգամ մէկն էլ չէ վերադառնում:

— Հրազէնների պաշարը ... է, — վառօդ, գնդակ ունի՞ն:

— Սպառուել էր, բայց մի ... էլի մեր Հայերի երեսը թող ... լինի — դաւաճան բերդի մէջ Թուրքերի թաքցրած բաւական զէնքերը, ... եւ գնդակ, հիմա նրանցով են ... գնում:

ՐԱՖՖԻ

1E PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 19 ՕԳՈՍՏՈՍ
JEUDI 19 AOUT 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3502

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻՆ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

»»»» • ««««

Անցեալ Մայիս 25ին հարցարան մը ուղղած էինք մեր ընթերցողներուն, ճիշդ այս խորագրով: Նոյնութեամբ կ'արտատպենք զայն, ոչ միայն յիշողութիւնները թարմացնելու, այլեւ խնդիրը կրկին արծարծելու համար:

Հիմա որ 15 տարի անցած է այս գաղութին վրայ եւ արդէն սերունդ մը կազմուած, անհրաժեշտ կը գտնենք մեր աշխատակիցներուն եւ ընթերցողներուն ուղղել հետեւեալ հարցարանը.—

1. Ի՞նչպէս կ'ըմբռնէք օրուան նշանաբանը,— «Հայը Հայ պահել»:

2. Ի՞նչ է ձեր կարծիքը այն աշխատանքներու եւ ձեռնարկներու մասին որ կը կատարուին 10 - 15 տարի է ի վեր: (Դպրոց, դասընթացք, սան - սանուհիներու միութիւն, հայերէն խօսակցութիւն տուներու մէջ եւն.):

3. Եթէ այս միջոցները անօգուտ կամ անբաւական կը գտնէք, ի՞նչ կը թելադրէք, իբրեւ աւելի գործնական եւ արդիական ձեռնարկ:

4. Կը կարծէ՞ք թէ ազգային ոգին կարելի է պահել, եթէ իրենց մայրենի լեզուն մոռցած պատանիներու Հայոց պատմութիւն, Հայաստանի աշխարհագրութիւն եւ ուրիշ հայկական գիտելիքներ աւանդուին, իրենց հասկցած լեզուով (ֆրանսերէն): Օգտակար կը գտնէ՞ք ֆրանսերէն հրատարակութիւններ՝ նոյն ուղղութեամբ:

5. Անհրաժե՞շտ է մասնաւոր կազմակերպութիւն մը ստեղծել, յատկապէս այս գործին համար: Ի՞նչպէս:

Պատասխանները կարելի է գրել երկու ձեւով.—

1. Կարճ եւ ամփոփ դիտողութիւններ եւ առաջարկներ, իւրաքանչիւր հարցումի դիմաց.

2. Առանձին յօդուածներ եւ ուսումնասիրութիւններ՝ այս կամ այն կէտի կամ ամբողջութեան մասին:

«Յառաջ»ի թղթակիցներուն կը յանձնարարուի նաեւ ներկայացնել իրենց շրջանին մէջ կատարուած աշխատանքները եւ արդիւնքները, թուանշաններով:

×

Հարցարանին հրատարակութենէն վերջը, ստացանք շարք մը պատասխաններ, բայց խմբագրութիւնը նախընտրեց յետաձգել անոնց հրատարակութիւնը:

Եկածը սմառ էր — արձակո՛ւրդ: Լաւագոյն պիտի ըլլար սպասել մինչեւ աշուն, երբ աշխատակից թէ ընթերցող նորէն ամփոփուած կ'ըլլային իրենց սովորական միջավայրին մէջ: Աւելի տրամադիր՝ որոճալու, որ եւ է մտածում եւ առաջարկ մշակելու:

Այսօր ալ, նորէն արտատպելով հարցարանը, չենք ուզեր աճապարել: Արձակուրդի ամէնէն բանուկ եղանակն է: Ամբողջ քաղաքներ պարպուած են եւ այսպէս կրնայ տեւել մինչեւ հոկտեմբեր:

Արդ, կ'ուզէինք որ այդ մէկ - երկու ամիսները ծառայէին աւելի լրջօրէն եւ գիտակցօրէն խորհելու այս հարցի մասին, կարծիքներ փոխանակելու, միտքերու մէջ եղած տարտամ գաղափարները հասունցնելու:

Բոլորին կարծիքի ազատութիւնը պահելով հանդերձ, կ'ուզէինք դիտել տալ թէ՝ չի բաւեր հրապուրիչ կամ յանդուգն ծրագիրներ առաջարկել: Հարկ է պատճառաբանել, մանրել, հասկընալի դարձնել զանոնք, եւ մանաւանդ ապացուցանել անոնց գործնականութիւնը: Այլապէս կը խրինք նոր քաոսի մը մէջ, եւ մարդիկ իրենց գիտցածն ալ կը մոռնան:

Ինչպէս բացատրած ենք հարցարանին հրատարակութեան օրերուն, Հիւսիսային Ամերիկայի մէջ ալ նոյն անձկութեամբ կը զբաղին այս հարցով — նոր սերունդի փրկութիւն: Եւ մինչեւ այսօր — ամիսներէ ի վեր — շարք - շարք պատասխաններ կը տպուին «Հայրենիք»ի մէջ, որ նոյնպէս հարցարան մը բացած էր:

Ընդհանրապէս երկար, ուսումնասիրուած գրութիւններ են որ կ'երեւան «Հայրենիք»ի մէջ, ծանօթ ստորագրութիւններու տակ. (երբեմն երկու - երեք յօդուած՝ միեւնոյն անձին կողմէ):

«Յառաջ»ի էջերն ալ բաց են ամէնուն առջեւ, ոչ միայն հարցը լայնօրէն ուսումնասիրելու, այլեւ գործնական առաջարկներ բանաձեւելու համար:

Կրկին սեղանի վրայ դնելով այս խնդիրը, մենք պարտանքներ չենք սնուցաներ ելքի մասին:

«Բոլորս ալ գիտենք թէ ինչ տաժանելի հող է «Հայը հայ պահել» այս անծայրածիր թոհուբոհին մէջ, ուր ամէն փողոց անելի մը կը յանգի եւ ուր բոլոր ճամբաները դէպի փորձութիւն կամ ուրացում կ'առաջնորդեն»: (23 մայիս):

Եւ սակայն, ինչպէս կը շարունակենք դիմանալ, նոյնպէս պիտի ջանանք ելքեր գտնել, ի հարկին ջուրը պատէն վեր հանել, չարիքը սահմանափակելու համար:

Մենք այնքան միամիտ չենք որ հաւատանք թէ կարելի է «Հայը հայ պահել» ճիշդ այնպէս ինչպէս պատերազմէն առաջ, կամ արեւելեան գաղութներուն մէջ: Ուզենք ալ, միջավայրը կը խորտակէ մեր մէջէքը, եւ կամ արդահատելի կացութեան մը կը մատնէ մեզ:

Մեր ճիգը պիտի ըլլայ համբանքն ու ոգին պահել, մեր առաջդրութիւնները ներդաշնակելով միջավայրին պահանջներուն հետ: Հակադդել՝ բացասական երեւոյթներուն, բայց նաեւ քաղել, իւրացնել ինչ որ դրական է եւ կրնայ նորոգել, թարմացնել մեր դիմագիծը:

Ճիշդ ասոր համար ալ, մասնաւորապէս պարտականութիւն կ'իյնայ մեր հայրենասէր եւ հասուն սերունդին վրայ՝ խնդիրը վերլուծել կարելի խորութեամբ:

Պայման չէ որ մեր աշխատակիցները կամ ուրիշներ տառապէս հետեւին հարցարանի բովանդակութեան:

Հարցարանը ուղեցոյց մըն է, բոլորին համար: Անոնք որ հաստատ առաջարկներ ունին, կրնան ամփոփուիլ անոր շրջանակին մէջ: Իսկ ուրիշներու, աւելի հասուն տարրերու համար հարցարանը կրնայ ծառայել իբրեւ առիթ, լայնօրէն պարզելու իրենց տեսակէտները՝ սերունդի փրկութեան մասին:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՏԵՐՍԻՄԸ ՀԵՐՈՍԱԲԱՐ ԿԸ ԴԻՄԱԴՐԷ

»»»» • ««««

Մասնաւոր աղբիւրէ մը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդեն, օգոստոս 6 թուականով.—

Սուտ են թրքական այն զեկոյցները թէ Տէրսիմը ընկճուած է:

Կռուողներու բարոյականը շատ բարձր է. Տէրսիմցիները հերոսաբար կը դիմադրեն, վհատութիւն ստեղծելով թուրք զօրքի մէջ, որ այսպիսի դիմադրութիւն մը երբեք չէր ակնկալեր Տէրսիմցիներէն: Ամէնէն սրտապնդիչը այն է, որ Լեռը ամբողջութիւն մը կը ներկայացնէ: Տէրսիմցիները ուխտած են միակամ եւ միասիրտ մնալ, կամ մեռնիլ միասին եւ կամ ապրիլ միասին:

Բացարձակապէս սուտ է այն լուրը, թէ ապստամբներու ընդհանուր պետը՝ Սէյիտ Ռիզան վիրաւոր է: Սուտ է նաեւ այն, թէ Սէյիտ Ռիզայի տղան անձնատուր եղած է թուրք զօրքին:

Էնկիւրէն գիտակցաբար այս շինծու լուրերը կը տարածէ՝ քրտական միւս շրջաններու կորովը խորտակելու եւ ընդհանուր ապստամբութեան մը ուրուականը իրմէ հեռու վանելու համար:

Տէրսիմի մէջ Սէյիտ Ռիզայի հրամանատարութեանը տակ կը կռուին հետեւեալ աշիրէթները,— Գարապալլի, Ապաս Ուշաղի, Ֆարաթ Ուշաղի, Շամ (Ուշաղին ցեղախումբերէն վերջ միշտ կը կրկնուի), Գոչ, Մազստա, Ասլան, Պէյթ, Բագկիւավար, Ռասիլ, Ֆիզօլ, Գուռնեշամ, Պախթիար, Լաթչին, Գալան եւ Խոնան Ուշաղի:

Այս ցեղախումբերը հաւաքաբար ստեղծած են պատկառելի բազուկ մը, ընդունակ պատուհասելու թուրք բանակը եւ սանձելու անոր յարձակումները:

«Արաբական Արեւելք» հեռագրական գործակալութիւնը կը տեղեկացնէ.—

Տէրսիմի քրտական շրջանէն ստացուած լուրերու համաձայն, ըմբոստներուն դէմ կռուող թրքական բանակը ենթարկուած է ստուար[թիւ] կորուստներու: Էնկիւրիի կառավարութիւնը վերջերս 15,000 զինուոր ղրկած է Ջիլանի շրջանը ուր ըմբոստութիւնը ծաւալած է եւ արիւնոտ ընդհարումներ տեղի ունեցած՝ Թուրքերու եւ Քիւրտերու միջեւ: 22էն 38 տարեկան բոլոր այրերը զէնքի տակ կոչուած են եւ ղրկուած Տէրսիմի շրջանը, ըմբոստութիւնը զսպելու համար: Վերոյիշեալ նահանգները ներկայիս բանակին եւ ոստիկանութեան իշխանութեան ներքեւ կը գտնուին: Ուրֆայի մէջ ներկայիս միայն 100 զինուոր կը գտնուի, մնացեալ մասը ղրկուած է ապստամբ շրջանները: Հակառակ թրքական մամուլի հաւաստումներուն, ըմբոստները միշտ զօրեղապէս ամրացած կը մնան լեռներու մէջ եւ ետ կը մղեն թրքական բանակի բոլոր յարձակումները:

Թուրքերու կողմէ գրաւուած քաղաքներու, մասնաւորաբար Մարտինի բանտերը լեցուած են գերի Քիւրտերով: Այս գերիներէն հարիւրաւորներ մահապատիժի ենթարկուած են:

Չինաճափոնական պատերազմը

Կռիւները կատաղօրէն կը շարունակուին Շանկայի մէջ եւ շրջակաները: Կ'ըսուի թէ Չինացիները 50,000 զինուոր ունին այս ճակատին վրայ, իսկ Ճափոնցիները երկու զօրաբաժին եւս ցամաք հանած են, հակառակ անընդհատ ռմբակոծութեան, ցամաքէն թէ օդէն:

Չինաստան «ազգային զօրաշարժ» հրատարակեց, իսկ Ճափոնի դահլիճը որոշեց ազգ. ժողովը բացառիկ նիստի հրաւիրել սեպտեմբեր 3ին, պատերազմական վարկեր քուէարկելու համար: Ճափոնական թերթերը կը գրեն թէ ըմբոստութիւն ծագած է Չինաստանի մէջ: Մէկ մասը կ'ուզէ պատերազմիլ Ճափոնի դէմ, իսկ միւս մասը՝ լեզու գտնել:

Հազարաւոր Անգլիացիներ եւ Ամերիկացիներ, ինչպէս եւ ուրիշ օտարականներ փախան Շանկայէն, իրենց պետութեանց նաւերը ապաստանելով:

Անգլիական դահլիճը արտակարգ նիստի հրաւիրուեցաւ: Առաջին անգամ Լոնտոն վերադարձաւ արտաքին նախարարը, Պ. Իտըն, կարճ կապելով իր արձակուրդը: Լոնտոնի մէջ ծանր մտահոգութիւն կը պատճառեն թէ չինեւճափոնական եւ թէ սպանիական պատերազմները:

Մ. Նահանգներու կառավարութիւնն ալ ուշադրութեամբ կը հետեւի Ծայր. Արեւելքի դէպքերուն: Որոշուած է ամէն գնով պաշտպանել ամերիկեան առանձնաշնորհները:

Սպանիական պատերազմը եւ Միջերկրականը

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ թէ սպանիական «Մար Նէկրօ», փոխադրանաւն ալ թորփիլահար եղած է Տարտանէլի առջեւ: Կ'ըսուի թէ նաւը ընկղմած է բոլոր նաւաստիներով:

Այս երկրորդ յարձակումն է որ կը կատարուի Տարտանէլի առջեւ: Ջախակողմեան թերթերը կը շարունակեն Իտալիոյ վերագրել այս յարձակումները:

Անգլիական կառավարութիւնը մեծապէս ազդուելով Միջերկրականի մէջ պատահած դէպքերէն, յանձնարարեց որ թորփիլահալածներ ընկերանան անգլիական նաւերուն: Այս թորփիլանաւերը պիտի յարձակին որ եւ է սուզանաւի վրայ որ յարձակում կը կատարէ, առանց նախապէս ազդարարելու: Ծովային նախարարութեան մէջ կը խոստովանին թէ նաւարկութիւնը այլեւս ապահով չէ Միջերկրականի մէջ եւ թէ սուզանաւերը կը գործեն մինչեւ Տարտանէլի ափերը:

**** Կռիւները կատաղօրէն կը շարունակուին Սանթանտէրի ճակատին վրայ: Զրոյցի մը համաձայն կացութիւնը այնքան ծանրացած է որ, բանակցութիւնները կը կատարուին, քաղաքը յանձնելու համար:*

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՈՐՈ՞Ւ ՏԱԼ ՄՐՑԱՆԱԿԸ

—o—

Բըվիւ Թէ Տէօ - Մոնտի վերջին թիւին մէջ, Զօր. Արմանկօ դասեր կը հանէ Սպանիոյ քաղաքացիական կռիւներէն: Նախ կը նշդէ թէ տարբերութիւնը մեծ է ընդհ. պատերազմին եւ քաղաքացիական կռիւներուն միջեւ,— Սպանիոյ կռիւները կը նմանին ռազմափորձի:

Այսպէս Իտալացիները, Գերմանացիները եւ Ռուսերը, Սպանիոյ ռազմաճակատին վրայ, կը նշդեն իրենց արդիական զէնքերուն արժէքը:

Մինչ իտալական եւ գերմանական կառավարութիւնները բացառիկ թափ մը տուած են իրենց պատերազմական ճարտարարուեստին եւ զէնք ու ռազմանիւթ կ'արտադրեն գիշեր ցերեկ, իրենց զինուորական մասնագէտները ուշի ուշով կը հետեւին կռիւներուն՝ նշդելու համար թէ ինչ քանակատարելագործուած են զէնքերը, զորս յանձնած են եղբայրասպան պատերազմի հերոսներուն: Այսպէս իրական փորձեր կը կատարուին ճշանառութեան, հրասայլերու տոկունութեան, գնդացիրներու արագաձգութեան, թնդանօթներու հասողութեան մասին:

Որպէսզի, վաղը, երբ ընդհ. պատերազմը ծագի, աւելի լաւ գործածեն այդ զէնքերը:

Բայց ներկայիս, գերմանական, ռուսական եւ իտալական զէնքերուն կատարելութեան քննութիւնը կը կատարուի Սպանիացիներուն մորթին վրայ:

Ողջերու վրայ կատարուած մահագիտական այս փորձերը եթէ ռազմարուեստի դաս մը կը կազմեն Եւրոպացիներուն համար, բարոյական դաս մըն ալ կը կազմեն Հայերուս համար:

Ահա մեր աչքին տակ կը տեսնենք, որ Եւրոպացին մահուան սեղանին վրայ բարձրացուցեր է Սպանիացիները, ու զէնք կը փորձէ խեղճերուն վրայ, հասկնալու համար թէ իտալական սո՞ւրը լաւ կը կտրէ գլուխը, թէ գերմանականը: Մարդասպանութեան այս մրցումին մէջ որո՞ւն զէնքերը կատարելագործուած են, չեմ գիտեր (թերեւս ժամանակ մը վերջ կ'իմանանք, մենք ալ փորձի դրուելով), կ'ուզեմ արձանագրել միայն որ մեզի այսքան ծանօթ չէր քրիստոնեայ եւ քաղաքակիրթ Եւրոպան: Ճիշդ է որ Հաւատաքննութեան ատեններուն մէջ բարբարոսութեան եւ վայրագութեան մրցումներ շատ կատարուեցան, բայց անոնք կարելի է համարել անհատական նմոյշներ: Այսպիսի հաւաքական ձեւով, մարդկային նսկայ բազմութիւններու վրայ զէնքի փորձ կատարելու դէպքեր Եւրոպան է որ կը ներկայացնէ առաջին անգամ:

Ներողութի՛ւն,— ընդհ. պատերազմին Թուրքերը (թուրք բժիշկները) արդէն Հայերու վրայ փորձեր չկատարեցի՞ն՝ երբ *Թիֆոյի* ժահր ներարկելով կ'ուզէին հասկնալ մահացութեան աստիճանը:

Քիչ մնաց որ բարբարոսութեան առաջնութիւնը Եւրոպացիներուն տային,— երջանի՛կ Թուրքեր, այդ ասպարէզին մէջ եւս առաջնութիւնը խլեցին:

Ըստ մեզի, թէեւ, առաջին հանդիսացողները Թուրքերը ըլլան թէ Եւրոպացիները, բոլորն ալ իրար կ'արժեն, քանի կը մնա՛յ Հայուն սիրտը:

ԱՐԱԶ

ԹՈՒՐՔԻԱ ՔՐՏԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻՆ ՀԱՆԴԷՊ

«Թան»ի թղթակիցը երէկ ընդարձակ թղթակցութիւն մը հրատարակած էր էնկիւրիէն, այս խորագրին տակ: Տեղի անձկութեան պատճառով, այսօր կուտանք միայն փոքր մաս մը.—

Ազգ. Մեծ ժողովին առջեւ խօսած ճառին մէջ, 1937 *Յուլիս* 14*ին, երբ վաւերացման կ'ենթարկէր Ժընեւի մէջ կնքուած համաձայնութիւնները Սանճաքի մասին, վարչապետ զօր. Իսմէթ Ինէօնիւ համառօտակի կը յիշէր «Թունճէլէի՝ երբեմնի Տէրսիմի մէջ ծագած խռովութիւնները»: Առանց այս մասին ծանրանալու, վարչապետը իր արագ զեկուցումը կը վերջացնէր, հաւաստելով թէ հանդարտութիւնը վերահաստատուած է եւ թէ անհիմն են զօրքին ծանր կորուստներու մասին շրջած զրոյցները, քանի որ գործողութեանց սկիզբէն ի վեր ունեցած էին միայն 13 մեռեալ եւ 18 վիրաւոր:*

Հարկ է մօտէն հետեւած ըլլալ Թուրքիոյ անցուդարձին՝ հանրապետութեան հաստատումէն ի վեր (1923)*, այս կարճ յայտարարութենէն իմանալու համար քրտական հարցին մէկ դրուագը. հարց մը որ փափուկ հանգամանք ունի տակաւին: Արդարեւ, Թուրք մամուլը խնամով կը զգուշանայ տալ «քիւրտ» բառը, որ Աթաթիւրքի երկրին պիտի յիշեցնէր Սէվրի աղետալի դաշնագիրը, ստորագրուած՝* 1920 *օգոստոս* 10*ին, Թուրքիոյ — այն ատեն դեռ Օսմ. կայսրութիւն — եւ մեծ պատերազմի յաղթական դաշնակիցներուն միջեւ: Սէվրի մէջ, ուր օսմանեան կայսրութիւնը անողորմաբար անդամատուած էր բրիտանական նախաձեռնութեամբ, Մեծն Բրիտանիա պնդած էր Քիւրտիստանի հանրապետութեան մը հաստատման համար: Այդ նոր պետութիւնը պիտի ընդգրկէր այն շրջանները ուր մեծամասնօրէն Քիւրտեր կը բնակէին: Իր ծրագիրը քօղարկելով Ուիլսընեան սկզբունքներու գործադրութեամբ — «ժողովուրդներու ինքնորոշման իրաւունք» — միեւնոյն ատեն հետապնդելով հայկական անկախ պետութեան մը հաստատումը, Անգլիա իրականին մէջ կը հետապնդէր յաւիտենական «Հիւանդ Մարդ»ուն վերջնական ջախջախումը: Այս գործողութեամբ կը յուսար միանգամ ընդ միշտ կարգադրել Արեւելքի անլուծելի խնդիրը, իբրեւ ամէնէն օգտակար եղանակը բրիտանական ազդեցութեան համար:*

Ինչպէս գիտենք, դէպքերը այլապէս պիտի տնօրինէին, որովհետեւ հորիզոնին վրայ կը բարձրանար հրաշագործ վերանորոգիչին՝ Մուսթաֆա Քէմալի աստղը: Փօլ Ժանթիյօն («Թան»ի Պոլսոյ թղթակիցը, այժմ Հռոմի), 1929*ին տպուած իր գրքին մէջ, «Մ. Քէմալ կամ Արեւելքը որ յառաջ կը խաղայ», վարպետի ձեռքով նկարագրած է Թուրքիոյ վերականգնումը Աթաթիւրքի մղումին տակ: Մ. Քէմալի կատարած ահագին գործին մէջ, Լօզանի դաշնագիրը* (1923 *յուլիս* 24) *կը կազմէ ամէնէն փառաւոր էջերէն մէկը. այդ եղաւ պսակումը իր ազգային բանակներու յաղթանակին, բանակներ որոնք ծով նետած էին հելլենական զօրքը եւ Փոքր Ասիան ապատած դաշնակիցներու պարտադրած հելլէնական լուծէն: Բիւզանդական կայսրութիւնը, ինչպէս քրտական հանրապետութիւնը եւ ինքնավար Հայաստանը ապրեցան այնքան որքան*

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԴԵՐՎԻՇԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏՆԵՐԸ

Ամերիկայից մեկնումիս նախօրեակին էր, որ ձեռքս հասաւ ընկ. Ն. Աղբալեանի «Բանասէրի յուշագիրը» մատենաշարի առաջին պրակը: Մեր մեծանուն հեղինակը, իր այլ բարեկամների շարքում, ինձ եւս պատիւ էր արել ուղարկելու մի օրինակ իր այդ գրքոյկից:

Երկարատեւ ճամբորդութեանս ընթացքում հնարաւորութիւն չունեցայ կանգ առնել այդ երեւոյթի վրայ: Հիմա, երբ, ինչպէս մեր ժողովուրդն է ասում՝ «գլուխս ձեռս ընկաւ», ուզում եմ «Յառաջ»ի միջոցով ասել իմ մտածումները այդ երեւոյթի մասին:

Երեւոյթ եմ ասում, որովհետեւ իրօք երեւոյթ է, երբ Ն. Աղբալեանը հրապարակ է դնում մի գրքոյկ՝ թէկուզ 18 էջնոց մի փոքր պրակ՝ եւ դեռ խոստանում է հրատարակել այդպիսի գրքոյկների մի շարք, եթէ գտնուեն ընթերցողներ, որոնք ապահովեն այդ պրակների տպագրութեան ծախսը:

Իսկ այդ ծա՞խսը ... Ամէն մէկ պրակի 5 հարիւր օրինակի համար ընդամէնը 2 հարիւր ֆրանք: Ասենք թէ ֆրանքի ներկայ անկումի հետեւանքով թող դա լինի 2 հարիւրի փոխարէն 3 հարիւր ֆրանք, կամ ամերիկեան դրամով 12 տոլարից էլ պակաս: Ինկատլէս որ մի ողորմելի գումար:

Այդքան չնչին է լինելու ծախսը, որովհետեւ այսօր հայ իրականութեան մէջ միանգամայն «բնական է» լսել Ն. Աղբալեանի նման գրողի բերնից թէ, «աւելորդ է ասել թէ աշխատանքիս համար ոչ մէկ դրամ կը հանուի այդ (տպագրութեան յատկացուելիք.— Վ. Ա.) գումարից»:

Այս էլ երեւոյթ է, «բնականոն երեւոյթ» մեր կեանքում, ուր գրչի փի բեղակները թուղթ մրոտելով դրամ են վաստակում, մինչ Ն. Աղբալեանները երկու հարիւր ֆրանք են փնտռում «Բանասէրի յուշագիրը» հրատարակելու համար:

Այս բոլորով հանդերձ, կրկնում եմ, աւելի քան ուշագրաւ եւ սփոփիչ երեւոյթ է այն, ինչ որ ձեռնարկել է ընկ. Ն. Աղբալեանը:

Ն. Աղբալեանը հեշտութեամբ գրիչ ձեռք չի առնում, հեշտութեամբ հրապարակով խօսք չի ասում: Նա, արեւելքցի դերվիշի նման, մարդկային իմաստութեան աւազին մի պաշար իր գլխում ամբարած, ձեռքը մի ցուպ, գօտուց մի ջրի չերեփ կախած, քայլում է աշխարհում: Քայլում է այս իմաստուն հայ դերվիշը հէնց էնպէս, իրեն համար, բան չի ուզում մարդկանցից, յաճախ մարդ էլ չի տեսնում, իսկ երբ տեսնում է, «բարեւ չի տալիս, բարեւ չի առնում անցնող ու դարձող կարաւաններից»:

Բայց երբ, իր հոգու ձայնին ունկնդրելով, կանգ է առնում այս հայ դերվիշը եւ խօսք է ասում, նրա շրթունքներից իմաստութեան եւ ճշմարտութեան մարգարիտներ են թափւում: Եւ իր փոյթը չէ, թէ իրեն լսող կա՞յ, թէ իր թափած մարգարիտները ժողվող կա՞յ թէ ոչ, ինչպէս փոյթը չէ կարկաչող առուակի մը թէ իր կարկաչը լսող կա՞յ, ինչպէս փոյթը չէ երգող թռչունների, թէ իրենց երգին ականջ դնող կա՞յ եւ կամ իր ափերը ծեծող ծովի փոյթը չէ, թէ իր շառաչին ունկնդրողներ կա՞ն: Կարկաչում են, երգում եւ շառաչում հէնց էնպէս, իրենց համար: Թէ իմաստուն ես, թէ խելք ունես, թէ սիրտ ու հոգի ունես, դու փնտռիր եւ գտիր գեղեցկութիւնը այդ երգի, այդ կարկաչի եւ շառաչի մէջ:

Երբ երգում է այս հայ դերվիշը — իսկ նա երգել էլ գիտէ եւ երգում է ամէնից խորհուն հայ երգիչ՝ Սայաթ Նովայի երգերը — երբ երգում է նա, զգում ես, որ ոչ մէկ ուրիշ հայ ձայնի մէջ կան այն թրթիռները, ինչ որ այս հայ դերվիշի ձայնում:

Երբ իր մտքի լուսարձակը ուղղում է Հայոց պատմութեան եւ հայ մշակոյթի որ եւ է էջի վրայ, նոր եւ զմայլելի պատկերներ են գծւում աչքիդ առջեւ այնտեղ, ուր մինչեւ այդ ոչինչ չէիր տեսնում:

Եւ երբ հիմա հայ դերվիշը խոստանում է թափել իր մարգարիտների մի մասը, մէկ երկու հազար ֆրանքի չնչին գին է դրանք ժողվելու համար, այնքան չնչին, որ դրամատէր հայ մը տասնըրականներս իսկ կարող ենք եւ պէտք է հայթայթենք այդ գումարը:

Մեր այս գործ օրերում դժուար է լաւատես լինել: Եւ այնուամենայնիւ յանդգնութիւն ունեմ մտածելու թէ հայ դերվիշի կոչը այնպիսի արձագանք պիտի գտնի, որ Ն. Աղբալեանը «Բանասէրի յուշագիր»ից զատ ուրիշ բաներ էլ ձեռնարկի:

Արդար չէ, որ մենք թոյլ տանք, որ հայ դերվիշը իր հետ տանի մարգարիտների այն գանձը, որ կուտակել է տարիների ընթացքում: Եւ ինչ որ մեզնից է կախուած, պատրաստ ենք անել, որպէսզի նա, որքան կարելի է շատ մարգարիտներ թափի հայ մշակոյթի գանձարանին մէջ:

ՎԱՐԴԳԷՍ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

Յ. Գ.— Ներփակում եմ 100 ֆրանք, որ խնդրում եմ ուղարկել ընկ. Ն. Աղբալեանին իբրեւ բաժնեգին «Բանասէրի յուշագիր»ի մէկ օրինակի:

ՅԱՌԱՋ.— Հայիւր ֆրանքը փոխանցուած է ընկ. Աղբալեանի:

ՊՈԼՍՈՅ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԻՆ ԿԱԼՈՒԱԾՆԵՐԸ

Համաձայն Եվքաֆի տեսչութեան եւ վարչութեան շրջաբերականներուն, Ազգ. Հիւանդանոցին գրասենեակը ձեռնարկած է պատրաստելու բարոյական անուան արձանագրուած բոլոր կալուածներուն ցանկը, ներկայացնելու համար Եվքաֆին: Նոր օրէնքին 44րդ յօդուածին համաձայն, այդ կալուածներուն վերջնական արձանագրութիւնը պիտի կատարուի Եվքաֆի տոմարի մէջ, եւ անոնց սեփականութիւնը անառարկելի պիտի ըլլայ այսուհետեւ:

ՕՐՈՒԱՆ ԳԻՐՔԵՐԸ

«ԷՋԵՐ ՄԵՐ ԻՉԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ»

(Հրատ. Հայ կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան Փարիզ, 1937)

— o —

Երկու հայ սպաներ են այս գրքի հեղինակները,— Յ. Սահակեան՝ «Երկու տարի հայկական բանակին մէջ» եւ գնդ. Տ. Բաղդասարեան «Հայկական Հանրապետութեան վերջալոյսին»:

Երկուքն ալ «Յառաջ»ի մէջ հրատարակուած են իբրեւ թերթօն, եւ, այժմ ամփոփուած առանձին հատորի մէջ:

Այս գրքի գրուածները կուգան լոյս սփռել Հայաստանի Հանրապետութեան օրերուն ներքին ըմբոստութեան, Թուրք - Թաթարական ապստամբութեան եւ խորհրդային իշխանութեան անիրաւ հալածանքներու մասին: Այնպիսի տագնապալի օրեր ու դէպքեր, որ յաւէտ անմոռանալի պիտի մնան մեր ազատագրական պայքարի եղերական պատմութեան մէջ: Հայոց պետական կեանքի մանուկ օրերուն զաւակիր սոսկ, զուրկէն ու ներսէն, ժանիքները ցցած, անվերջ ծրագիրներ կ'որոճար մահացու հարուած տալու եւ գիտապաստ գետին փռելու ժողովուրդ մը, որ իր սեփական ազատութեան համար իր երակներն էր պարպած անդադար:

Անշուշտ երկու հեղինակները յաւակնութիւն չունին ռազմագիտէն դիտելու եւ դատելու թիկունքի դասադրութիւնները եւ դէպքերու հանդոյցները, որոնք աղէտալի փախճանի մը յանգեցան: Անոնք հայկական բանակի մէկ գունդի եւ մէկ շրջանի ռազմական գործողութիւններն է որ կը պատկերացնեն, պարզ, հարազատ, անկեղծ ու ցաւագին շեշտով: Անտարակոյս, տարագիր հայութիւնը շատ քիչ բան գիտէ այդ դէպքերու մասին եւ նման հրատարակութիւններ կուգան միայն սատարելու, որ այս տարտամ գանդուածը փատերու լոյսին տակ ճանչնայ իր ցեղի ռազմական ողորումներն ու անզուգական ընդվզումները:

Ի՞նչ կը ներկայացնէր այդ օրերու ռազմաճակատը:

Հայաստանի Հանրապետութիւնը հազիւ մէկ տարուան կեանք ունէր, երբ հայկական հողամասերու թմբար գանգուածը ազատամրութեան դրօշ էր պարզած: Պճօյլիք - Վէտի, Կողբ, Սուրմալու, Զանգիբասար, Դիլիջան ու Ղազախ... Հրաբուխի պէս, մէկը միւսի ետեւէն, ներքին մի տարերային ուժով Հայաստանը տեւականօրէն հետացող ռազմաճակատի մըն էին վերածած: Վաշտը մինչ չոր էր եւ թշնամին խրամներուն մէջ: Միակ փրկութեան յաւաք հայկական նորակազմ բանակն էր: Եւ ահա թշնամին իր չօշափուկները նետած էր նաեւ հայկական բանակէն ներս: Խորհրդային «բարեկ»ներու դիւրավառ քարոզը խորտակած էր մեր բանակի ռազմունակութիւնը: Եւ, ահա Մայիսեան ապստամբութիւնները Ալեքսանդրապոլ, Դիլիջան եւ այլուր:

Չունէինք հայկական ոգիով միաձոյլ բանակ, չունէինք մարտունակ հրամանատարութիւն, չունէինք կազմակերպ զինուոր ու զինուորական օրէնքներ: Մէկը ռուսական ուսումնական կը ճառէր, միւսը թրքական եւ մէկ ուրիշը՝ հայկական բնատուր «ուսմունք»էն: Ճիշդ է, մեր բանակը բազմազան օրէնքներ ու կարգեր, աւանդութիւններ ու սովորութիւններ ունէր, որոնք բնաւ ներդաշնակ չէին, բայց ունէր մէկ ուսմունք, հայ հայրենիքի պաշտպանութեան ուսմունքը, որուն առջեւ կը նսեմանային բոլոր ծամածռութիւնները: Եւ անարդար է եթէ չըսենք հոս, որ հայ զինուորը իր ամբողջութեան մէջ, անտարակոյս մարտնչող է եւ հայրենասէր: Ան բազկի ու գլխարաց իր արիւնով օծեց տարաբախտ հայրենիքի սահմանները եւ զարձաւ մեր պետութեան հզօր խարիսխը:

Յ. Սահակեանի եւ գնդ. Տ. Բաղդասարեանի գործի մէկ ուրիշ առաւելութիւնը այն է, որ վերջապէս, զինուորը կուգայ իր խօսքն ըսելու: Չէ՞ որ, առհասարակ զինուորը կապուած է աւելի շատ գործին քան խօսքին հետ: Ան տեսակ մը կրաւորական ճակ է: Շատ կը գործէ, բայց քիչ կը խօսի: Անոր հոգին կատարեալ ռազմադաշտ մըն է: Ռազմի բոլոր աղմուկները հոն են՝ զինուորին հոգւոյն մէջ, իրենց եղերական հեկեկանքներով:

Այս գիրքը, որ զարդարուած է ազգամերժ մէկ - երկու քարտէսներով, մեծ դիւրութիւն կ'ընծայէ հետեւելու դէպքերու ընթացքին: Հիմնականը, որ բառ խօ, թերեւս կը կազմէ այս գրքին, Հայաստանի ամբողջական քարտէսի մը բացակայութիւնն է: Ռազմական գրականութեան մէջ քարտէսն է որ կ'առաջնորդէ, քարտէսն է որ կը պատկերացնէ եւ ընդհանուրին կը տանի դէպի մանրակի ճակատներ: Անոնց որ ծանօթ չեն այդ վայրերուն, քարտէսն է միայն որ կը խօսի եւ կը պատմէ:

Գրքին մէջ տեղ գտած են նաեւ դիմաստարներու համեստ նկարները, որոնցմէ շատերը ինկած են անդարձ ռազմի դաշտերուն մէջ, թշնամին ատնոյոր գնդակներէն: Որքա՞ն յուզիչ են այդ անունները: Ամէն մէկը եկած հեռաւոր վայրերէ, թրքական գիւղերէ, գործարանային աշխատանքէ, Հայաստան կերտելու, պետութիւն սանձելու, հայրենիքի սահմանները պաշտպանելու համար...

Այո՛, պէ՛տք է, պէտք է որ գրուի հայկական զունդերու պատմութիւնը, վերականգնելու համար Հայկական բանակին ընդհանուր դիմագիծը:

Երջանիկ երկիրներու մէջ, հայրենիքի զոհերը առնուազն իրենց մարմարէ ցուրտ քանդակներն ունին,— «Մեռան հայրենիքի համար», մահարձանաւոր,— գիւղերու անկիւններուն թէ քաղաքներու պողոտաներուն մէջ: Մինչդեռ մեր անանուն եւ բազմահազար զոհերը ոչինչ ունին բացի հայկական բարձրաբերձ սարերէն, որոնք բուրդերու պէս ցցուած անոնց գերեզմաններուն վրայ, խնկարկու ղարաւոր քարերու պէս, լուռ աղօթք կը մրմնջեն:

Յ. Սահակեանի եւ գնդ. Տ. Բաղդասարեանի այս փորձը պէտք է հետեւորդներ ունենայ բոլոր անոնց մէջ որոնք ծանօթ են, գիտեն, զերակատարներ են եղած մեր ռազմի պատմութեան:

Զինուորը գիտէ իր տեսածը եւ ապրածը պատմել տաք շունչով, վարանելիչ ոճով եւ յուզիչ շեշտով:

Ահա՛ հայ զինուորը խրամներու մէջ, պայուսակը կողքին, զէնքը ձեռքին.

— «Դիրքերուն վրայ» — կարճ հրամանը կուտամ ու կ'անցնիմ... Անոնք հաւաքուած էին բոցավառ խարոյկի մը շուրջ եւ իրենց համար ռոճ շրջանակ մը կազմելով պատմութիւններ, հէքեաթներ, անցեալի դառն ու քաղցր յուշեր իրարու պատմելով, օրերը կը սպաննեն: Ո՞վ կրնար չափել անոնց հոգիներուն մէջ բբբըռացող յուզումները, ո՞վ կրնար իմանալ թէ ի՞նչ ցաւեր ու խոր խոր վիշտեր նստած են անոնց ամէն մէկուն սրտին մէջ... Հայ զինուո՛րը... Եղերական, դառն, արիւնոտ պատմութեան մը բովէն անցած, վշտի ծանր բեռան տակ կքած...» (էջ 529:

Եւ այսպէս օրեր ու տարիներ, պահակ հայրենիքի, պահակ հայութեան, հայ զինուորը կանգնած էր մեր փոքրիկ եւ աննման հայրենիքի սահմաններուն վրայ... Դիւրին չէր երկիր, բանակ ու պետութիւն ստեղծել:

Եւ այս գիրքը կուգայ մեր ռազմի դաշտերուն սարսուռ ցանելու մեր հոգիներէն ներս եւ ամոքելու մեր վիրաւոր սիրտերը:

Պէտք է կարդալ, կարդալ ու խօսալ, մեր երկրի պատմութիւնն ըմբռնելու համար: Գնահատելի գործ մըն էր կատարած են մեր բանակի այս երկու զինուորները եւ պէտք է աջակցիլ որ աւելին կատարուի:

Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ԳՈՒՆԱՒՈՐ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԻԴԱՄԱՆԴԷ ԼԵՌՆԵՐՈՎ ՍՂՈՑԸ..

Ամառուան հեղձուցիչ տաքը ղուրս թափած է մեզ սենեակներէն: Քանի մը ընկերներով նստած ենք բացօթեայ սրճարանի մը առջեւ, զովանալու: Գիշերուան ժամը 12ն է, եւ կը յամենանք սենեակ վերադառնալ, տաքերու սաստկութեան վախէն: Մեզ մօտ գրտնուող սեղանի մը շուրջ նստած կը տեսնեմ, Հօկեան մը, համայնավար մը եւ ռամկավար մը: Տաք տաք կը վիճին գլուխ գլխի. կը ցաւակցին «օրուան կարեւոր խնդիրներու շուրջ»:

— Ոչ, այլեւս կարելի չէ համդուրժել, ամէն յեղին միտք ու նպատակ մերկապարանոց կ'երեւայ. ամէնէն քաղեմիններն անգամ անհամդուրժելի կը գտնեն Հօկի այս ընթացքը: Երեւակայեցէք, բաւական ատենէ ի վեր, ինձ ներկայացող Հօկի պատասխանատու անդամներէն մարդիկ, որոնք ծանօթ էին իմ հայրենասիրական զգացումներուս, եւ բաւին «Հայաստանի համար աղամանդէ ակռաներով ոլոններ պիտի գնենք եւ դրկենք, կը յուսանք չէք մերժեր ձեր մասնակցութիւնը բերել»: Հարիւր ֆրանք նուիրեցի. եւ այն օրէն ի վեր, տասնեակներով Հօկի գեղուցումներ լսեցի, հարցապնդումներ բրի, եւ մէջնոց չեմ. չհասկցանք թէ ո՛ւր անհետացան աղամանդէ ակռաներով ոլոններու գումարները:

Ռամկավարն է խօսողը:

— Այո, կը հասկնամ ձեր զառանութիւնն ու դժգոհանքը, ես ալ հարցուցած եմ այդ մասին եւ որոշ պատասխան ստացած չեմ, բայց եւ այնպէս ... կը յարէ Հօկեանը:

— Ոչ ընկեր, եթէ այդ ձեւով խօսիս, այլեւս կարելի չէ իրար հասկընալ. որովհետեւ դուք հակահայաստանի մը ակնոցով կը դիտէք ու կ'ընէք ձեր քննադատութիւնները: Պէտք է գիտնաք որ՝ Հօկը Խորհրդ. Հայաստանի պետական մեքենային հետ կապուած օժանդակ մարմին մըն է, եւ կարելի չէ այդ ձեւով քննութեան առնել նման խնդիրներ, կը պատասխանէ համայնավարը:

— Տարբեր ակնոց չկայ, կայ չոր ու ցամաք ճշմարտութիւն մը, որ եւ է կերպով եւ որ եւ է գոյնով կարելի չէ ծածկել զայն: Երբ երկու տարի առաջ Դաշնակցականները կը յայտարարէին թէ՝ Երեւանի մէջ կառուցուելիք հիւանդանոցի համար հաւաքուած գումարները մութ ձեռքերու մէջ անհետացած են եւ պրոպագանդի համար հրատարակութիւններու ծախսուած, իրաւունք ունէին եղեր. մարդիկ մեզի ճշմարտութիւնը կը պարզեն եղեր: Ահա 1925էն ի վեր Եւրոպայի մէջ կը գործէ Հօկը, ի՞նչ դրական օգուտ ունեցած է մեր երկիրն: 120,000 ֆրանք միայն Մարսէյլէն հաւաքուած է. ո՞ւր են եւ ի՞նչ նպատակի ծառայեցին այդ կարեւոր գումարները. Ինչո՞ւ հաշիւ չի տրուիր ժողովուրդին: Ես ռամկավար եմ եւ ազգայնական զգացումներ ունիմ, անգամ եմ մեր Վերաշինացին. մէջտեղն են Հօկի կեդր. Վարչութեան եւ տեղական մարմիններու շրջաբերականները, որոնցմով կը հրահանգուի ուժեղ պայքար տանիլ ազգայնական կազմակերպութիւններու դէմ: Ուրեմն, իմ հայրենիքի հանդէպ ունեցած չինարարութեան սատարելու ձգտումներս օգտագործելով կը պարտադրուի ինծ որ իմ կուսակցութեան դէմ պայքարի ճակատ յարդարեմ, Վերաշինացի մեջ: Եւ ա՛յս է մերկ իրողութիւնը. ի՞նչպէս կ'ուզէք որ՝ մենք ուժ տանք, սատարենք եւ կամաւոր կոյրեր դառնանք ի տես այս աչք ծակող անարդարութեանց եւ չահագործումներուն: Ինձ համար այլեւս բացայայտ իրողութիւն է, որ՝ Հօկ եւ Վերաշինաց անունով՝ մեր ժողովուրդին զգացումները կ'օգտագործուին ի նպաստ համայնավար պրոպագանդի:

Վէճը շարունակուեցաւ այսպէս երկար ատեն: Ամէն մէկը երդում կ'ըլլար համոզելու համար որ՝ միայն ու միայն հայրենասիրական «մաքուր» զգացումներէ դրդուած կը խօսի:

— Աղէկ որ դաշնակցական մը չկայ քովերնիս, դիտել կուտայ ընկեր մը: Մարդիկը այսքան ատեն բաժերով մամուլով գրեցին ու խօսեցան ինչ որ ճշմարիտ էր, եւ տասնըհինգ տարի ետք միայն մեր խելօք ռամկավարներուն խելքը տուն եկած է, եւ այսօր միայն կ'ըսեն այն ինչ որ տարիներէ ի վեր բսուած ու կրկնուած է:

— Այդ հաշւով, ռամկավարներու խելքն ու միտքը տասնըհինգ տարի ետ մնացած է, կը կատակէ ուրիշ մը:

— Այո, այլապէս ի՞նչ չարիք կարելի պիտի ըլլար կանխել: Եւ ի՞նչպէս ի՞նչ չինարար ու օգտակար աշխատանքներ հնարաւոր պիտի ըլլար իրականացնել, եթէ, փոխանակ ամբողջ ու անպէտ վէճերու, կարենայինք մասնակին իրար հասկնալ, սեւն ճերմակը զանազանել, փոխանակ թը կը առած ջուր ծեծելու: Թէ՛ Հայաստանի եւ թէ արտասահմանի բարիքին համար իսկ:

— Լաւ է ուշ քան երբեք. յուսանք մը ըլլալու նախանշաններ կան յուսանք որ գէթ վերջին անգամ պիտի կրնան իրար հասկնալ:

ՀԵԹԱՆՈ...

ԱՐԻՒՆՈՏ ՎՃՆՈՑԸ

Այլեւս իրականութիւն էր Թուրքիոյ մասնակցութիւնը պատերազմին: «Ամէն ինչ պետութեան» պատգամը տարածուեցաւ Թուրքիոյ մէկ ծայրէն միւսը, բոլոր մեծ եւ փոքր քաղաքները եւ հրապարակները կանգնեցին կախաղանի սիւներ, «մահ թշնամիներուն, դասալիքներուն»: Իթթիհատը ամբողջ օսմ. կայսրութիւնը նետած էր պատերազմի բոցերուն մէջ: Եւ ահա սկսաւ բոլոր կարգի ապրանքներուն եւ մթերքներու բռնագրաւումը, մանաւանդ քրիստոնեաներու ապրանքները լեցուեցան Բիզէի մաքսատուներ եւ դուրսը: Ամէն օր հարիւրաւոր էշեր, ձիեր, ջորիներ կը լեցուէին մաքսատան առջեւ ու կը պարպուէին եգիպտացորէն, կաղին, չոր միրգ, տեղական կաշի, մէկ խօսքով ամէն ինչ:

Այս հսկայ պահեստին անուանական պետն էր Գէորգ էֆ.: Ինչ ձեւով որ բռնագրաւած էին ժողովուրդէն, նոյն ձեւով սկսաւ զողութիւնը ներսէն, առանց հաշիւ տալու: Պ. Ալթունեան խիստ դժուարին կացութեան մը մատնուեցաւ: Ոչ կրնար բողոքել, ոչ ալ անտարբեր մնալ: Այս պատճառով խեղճը շարաթներով քունը կորսնցուց եւ միշտ կը մտածէր:

Երբեմն նստած տեղը կը սոսկար: Կը խորհէր թէ օր մը անշուշտ քննիչ պիտի գար եւ ամբողջ զողութիւնը իրեն պիտի վերագրուէր եւ յանցանքը պիտի քաւէր կախաղանով: Քանիցս փորձեց ընտանիքը Պոլիս փոխադրել, իր ջանքերը անցան ապարդիւն: Սեւ Ծովի մէջ պաշարման վիճակ յայտարարուած էր, ցամաքէն անկարելի էր, ոչ միայն Պոլիս, այլ Տրապիզոն երթալն իսկ վտանգաւոր էր: Իր աշխատանքն ալ աւելի ծանրացաւ մաքսատան տեսչութեան մէջ նախապէս հազիւ 5 - 6 ժամ աշխատանք ունէր, իսկ այժմ եթէ 24 ժամ չէր հեռանար, անվերջ գործ կար, շրջապատուած էր ազէտ ու կոպիտ չավուշներով, որոնց հրամանատարն էր հաչակաւոր Բէմզի էֆէնտի:

Գայլը մշուշոտ օդը կը սիրէ: Վերջապէս Լազիստանի կարեւոր մէկ քաղաքն էր, զեղեցիկները չէին պակսեր եւ Բէմզին քանի մը համախոհներով շարունակ ցոփութեան եւ խմելու ետեւէն էր: Երբեմն բռնի, երբեմն անուշութեամբ սարսափ ձգած էր ամբողջ Լազիստանի վրայ, գործին ամբողջ ծանրութիւնը բեռցնելով խեղճ Գէորգ էֆէնտիի վրայ: Շատ չանցած այս քաջառողջ մարդը իր առողջութիւնը կորսնցուց եւ սկսաւ ծխել: Եղաւ ժամանակ որ սաստիկ կոխիւէ բռնուած էր, բայց ճարահատ ոտքի վըրայ անցուց: Հակառակ այս բոլորին, եթէ կարենար տուն երթալ, կը քաջալերէր յուսահատ կինը, մանաւանդ երբ սկսաւ Տարտանէլի աչոելի ռմբակոծումները: Մէկ ամիս եւս համբերենք, Ռուսերը Բիզէն գրաւած կ'ըլլան, այն ժամանակ իմ առողջութիւնս վերադառնէլը 15 օրուան գործ է, կ'երթանք հիւսիսային Կովկասի նշանաւոր հանքային ջուրերը, ձմեռը կ'անցընենք Երեւան, գարնան կը վերադառնանք Պոլիս, ուր Անգլիացիները արդէն չատոնց տեղաւորուած կ'ըլլան»...

Թէեւ Գէորգ էֆէնտիի ենթադրութիւնը երազ մըն էր, սակայն բախտը սկսաւ ժպտիլ եւ իր անտանելի վիճակը քիչ մը մեղմացաւ, շնորհիւ նոր հասած երկու գերման սպաներու, որոնք վերջին ծայր կ'ատէին Թուրք պաշտօնատարներն ու հրամանատարները, թէեւ անոնց կ'ընկերանար Պոլսէն Թուրք սպայ մը որ բաւական գերմաներէն գիտէր, սակայն Գէորգ էֆ. միակ անձնաւորութիւնն էր այդ վայրերուն ձորերուն մէջ եւ երկու սպաները չուտով մտերմացան: Պ. Ալթունեան ալ իր կարգին սիրտը բացաւ գերման սպաներուն, Բէմզիի անպարտաճանաչութեան եւ զինուորականի մը ոչ - վայել արարքներուն մասին: Գերման սպաներու շնորհիւ խիստ դիտողութիւն եղաւ տեղակալ Բէմզիին, Կարնոյ զինուորական իշխանութեան կողմէ: Բէմզի ակամայ ցնցուեցաւ, եւ եթէ շարունակէր, կը զգար թէ վախճանը ծանր պիտի ըլլար: Կատակ չէր, Գերման բանակին երկաթէ կարգապահութիւնը:

Բէմզի, համակերպեցաւ ատամները կրճտելով:

Ասկից վերջ այլեւս Գէորգ էֆ. գրասենեակէն դուրս գործ չունէր, քիչ չատ կազդուրուեցաւ: Փիզիքապէս, միտքն ալ հանդստացաւ: Պահեստին պահպանման պատասխանատուն Բէմզին եւ չավուշներն էին:

Գէորգ էֆէնտիի բնակարանը բաւական ընդարձակ ըլլալով, առանձին սենեակ մը տրամադրեց Գերմաններուն այն մտահոգութեամբ թէ դիշերային յարձակման մը կ'ենթարկուի: Տունին մէջ ուրախութիւնը չափ չունէր, Գերմաններն ալ կը զգային այս պարագան, եւ երբեմն առանձին եղած ատեն դարմանքով կը հարցնէին թէ ինչպէս այս քրիստոնեայ քաղաքակիրթ ժողովուրդը դարեր շարունակ պահեր է իր գոյութիւնը:

Խեղճ ընտանիքին ուրախութիւնը շատ կարճ տեւեց: Լուր կուգար Օլթիի ճակատէն թէ Թիֆլիզը գրաւելու յաւակնող էնվէրը երեք զօրաբանակներով չարաչար պարտուած ջարդ ու փշուր, մեծ մասը գերի ինկած, ինքն ալ մազապուր օձիքը ազատած է:

Կացութիւնը հիմնովին փոխուեցաւ: Թուրքերը առիթ կը սպասէին Հայերու վերադրելու պարտութեան պատճառները: Հարկ էր վերակազմել ջարդուած զօրագունդերը: Այս պատճառաւ տեղի ունեցան զինուորական տեղափոխութիւններ եւ առժամապէս Բիզէ հաստատուած գերման սպաները զացին Կարին:

Այս փոփոխութեննէն անցած էր մէկ շաբաթ, երբ Բէմզին սկսաւ պատեհանէն կամաց կամաց դուրս գալ: Երկրորդ շաբթուն այլեւս շղթան կտրած շան նման մարակը ձեռքը աջ ու ձախ կը դառնար, հահոյելով ու խոշտանգելով խեղճ զինուորները: Գէորգ էֆ. կը զգար թէ բարկութեան ամբողջ հաւորութիւնը իր գլխուն պիտի պայթի, եթէ որոշ ժամանակ մը եւս բացակայէին գերման սպաները: Երբ այս մտածումներուն մէջ թաղուած նստած էր գրասեղանին առջեւ, Բէմզին ներս մտաւ, եւ երեսին պոռալով ցուցամատը շարժեց:

(3)

ԳԵՂԱՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ

ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ ԶԱՐԻՖԵԱՆԻ

«Հայրենիք»ի մէջ կը կարդանք—

Յուլիս 11ին, հայ բեմն ու գեղարուեստը սիրողներ, որոնք այլեւայլ նահանգներէն եկած էին իրենց վերջին յարգանքը մատուցանելու ողբացեալ Զարիֆեանի, թաղումէն յետոյ Ուոլթըմի մէջ խորհրդակցական ժողով մը ունեցան, ուր որոշեցին Ամերիկայի հայաշատ քաղաքներուն մէջ յանձնախումբեր կազմել, թատերական եւ գեղարուեստական նոր շրջան մը ստեղծելու, ու կանգնելու յուշարձան մը, իբր երախտագիտական համեստ արտայայտութիւն, մեր սիրելի վարպետին գերեզմանին վրայ

ԷՆԿԻՖՐԻ ԵՒ ՄՈՍԿՈՒԱ

ԹՈՒՐՔ ԹԵՐԹԻ ՄԸ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

ԽՄԲ.— «Ճիւմհուրիյէթ» հետեւեալ տեսութիւնները կը պարզէ, իբրեւ պատասխան «Փրավտա»յի ազդարարութեան, որու մասին խօսեր էինք երէկ.—

Խորհրդային քաղաքականութեան բերաններէն «Փրավտա» յօդուածով մը կ'ուսումնասիրէ Թուրքիոյ կացութիւնը հանդէպ փաշական պետութիւններու քաղաքականութեան ու կը տարուի աւելի կամ նուազ ենթադրական կարգ մը մեկնաբանութիւններու։ Անգամ մը եւս անհրաժեշտ կը նկատենք պարզել Թուրքիոյ արտաքին քաղաքականութիւնը որ շատ ծանօթ ըլլալու է հիւսիսի մեր մեծ դրացիին, որովհետեւ որ եւ է գաղտնի բան չունի մասնաւորաբար Սովետներուն համար։ Այս բացատրութիւնները օգտակար պիտի ըլլա՛ն ոչ միայն մեր դրացիներուն, այլ եւ բոլոր այն երկիրներուն համար, որոնց հետ յարաբերութիւններ կը մշակենք։

Թուրք հանրապետական կառավարութիւնը տակաւին Ազգ. Մեծ Ժողովի վարչութեան օրերուն, առաջին արտաքին բարեկամական յարաբերութիւնները Սովետներուն հետ է որ ունեցաւ եւ այդ օրերուն իսկ բարեկամական դաշինքին մէջ ալ արձանագրեց անոր վարչաձեւի մասին ունեցած տեսակէտը։ 1921 Մարտ 16ին ստորագրուած այս համաձայնութեան մէջ Թուրքիա եւ Ռուսիա կը հաւանէին թէ իւրաքանչիւրը իր վարչաձեւն ունի եւ ոչ մէկը միւսին երկրին մէջ քարոզութիւն պիտի չընէ. փոխադարձաբար պիտի չպաշտպանուին նաեւ վարչաձեւերուն թշնամի անձերն ու կազմակերպութիւնները։ Ասոր բացայայտ իմաստը սա է որ մենք կ'ընդունինք թէ համայնավարութիւնը Ռուսիոյ վերաբերեալ ներքին գործ մըն է, պայմանաւ որ այդ երկրին յատուկ ըլլայ։ Սովետներն ալ կ'ընդունին յարգել Թուրք ազգայնական վարչաձեւը։

Այդ շրջանին եւ այսօր Թուրքեւսովետ յարաբերութիւնները նոյն են եւ երկուստեք յարգուող վարչաձեւերուն տարբերութիւնը որ եւ է արգելք չէ երկու երկիրներուն բարեկամութեան։

Ինչո՞ւ։

Այս հարցումին պատասխանը պիտի բաւէ լուսաբանել մեր դիրքը փաշական երկիրներուն ալ հանդէպ։ Արդարեւ, ոչ մէկ ատեն յաւակնած ենք — թէ մեր եւ թէ ուրիշներու ի հաշիւ— թէ ներքին վարչաձեւերը կրնան համաշխարհայինութեամբ գաղափարական դէպք մը կազմել։

Աթաթիւրքի Թուրքիան եւս յեղափոխութիւն մը ստեղծեց եւ նոյն իսկ յեղափոխութիւններ իր տան մէջ։ Բայց բնաւ չենք ըսած կամ խորհած թէ մեր յեղաշրջումները պէտք է բնոյթը առնեն աշխարհիս մէջ ընդունուած յեղափոխութեանց։ Յետոյ այս մարզին մէջ ուրիշներու յաւակնութիւններն ալ բնաւ ճիշդ չենք նկատած եւ ասիկա ըսած ենք ամէն անգամ որ խնդիրը դարձած է մեր յարաբերութիւններու վրայ։

Համայնավարութիւնը կրնայ զգենուլ համաշխարհային դատի մը նկարագիրը։ Առանց անհրաժեշտ նկատելու թէ պէտք կա՞յ տալու հաստատել կամ ոչ, մենք մեր բարեկամութիւնը Սովետներու հետ հիմնած ատեն, ըսինք թէ ամուր բարեկամութիւն մը կարելի է անկեղծութեամբ եւ պիտի չթոյլատրենք որ վարչաձեւերուն դէմ խօսքեր ըլլան կամ արարքներ գործուին։ Մեր այս համոզումը որ բնաւ չէ փոխուած, կը բաւէ ցոյց տալու թէ ի՛նչ կրնայ ըլլալ մեր կեցուածքը այն պայքարներուն առջեւ, որոնք իբրեւ թէ գաղափարաբանութիւններ, իրարու դէմ կը հանեն ժամանակի եւ միջոցի տեսակէտով, Ֆրանս. Յեղափոխութենէն աւելի ուժեղ թափ չկայ։ Վերջ ի վերջոյ անիկա ալ ինքնիր մէջ չքաշուեցա՞ւ։ Նոյնիսկ զայն հեղնող մարդիկ եւ ժողովուրդներ չկա՞ն։ Մէկ խօսքով, ըստ մեզ, կարելի չէ արտաքին քաղաքականութիւնը քալեցնել գաղափարաբանութեամբ։ Ճիշդ կամ սխալ, ամէն գաղափարաբանութիւն միայն կրնայ մնալ ազգային սահմաններէն ներս։ Եւ արտաքին քաղաքականութիւնը իր հաւասարակշռութիւնը կը գտնէ միայն ազգային շահերու բախումին կամ կշիռքին հետ։

Հետեւաբար, շատ չափազանցութիւն է խորհրդածութիւնը «Փրավտա»յի, որ կը տեսնէ մէկը հիւսիսէն եւ միւսը արեւմուտքէն երկու փաշականութեանց յառաջխաղացումը Պալքաններու ուղղութեամբ։ Եթէ նոյնիսկ այս շարժումները գոյութիւն ունին, անոնք պէտք է քննուին ոչ թէ վարչաձեւի տեսակէտէ, այլ մանաւանդ իբրեւ քաղաքական կապակցութիւններ, բառին ամենալայն առումով (զինուորականն ալ մէջը)։ Ասիկա տեսակ մը պատերազմի կամ խաղաղութեան քաղաքականութիւն մըն է, զոր ոչ մէկ երկիր աչքէ կը հեռացնէ եւ «Փրավտա»ն ալ գիտէ։

«Փրավտա» բնաւ չի սխալիր, գրելով թէ՝ Թուրքիա հաշտարար քաղաքականութիւն մը կը հետապնդէ։ Պատճառն այն է որ, արդարեւ, այս պիսի քաղաքականութիւն մը կը հետապնդենք ոչ թէ գաղափարաբանութեան ձեւին, այլ իրական ձեւին տակ։ Բոլոր այդ քաղաքական «քոմպինէզոն»ները որոնք արդէն գաղտնիք չեն — եւ ամէնէն առաջ մեր ուժը — կը ձգտին ապահովել այս քաղաքականութեան յաջողութիւնը, որուն ծարաւը ունի մարդկութիւնը։

Որ եւէ մէկէ աւելի մեր բարեկամ Սովետները պէտք է գիտնան, թէ որքան մենք նախանձախնդիր ենք մեր անկախութեան։ Նեղուցներու խնդրի առթիւ Ռուսիոյ հետ մեր ունեցած թթու-անուշ խօսքերը դեռ նոր են։

Միւս կողմէ, անկարելի է երեւակայել որ մենք կրնանք փոխարինութիւն մը ընել որ եւ է մէկուն, Նեղուցներու նոր վարչաձեւը ճանչցած ըլլալուն համար։

Այն իրողութիւնը թէ մենք բարեկամական յարաբերութիւններ կը մշակենք Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ հետ, բնաւ հակառակ չէ անկախ Թուրքիոյ եւ Ռուսիոյ սիրալիր բարեկամութեան։ Մենք Միջերկրականի անմիջական ապահովութեան մէջ զօրաւոր եւ անմիջական շահեր ունինք։ Աւելորդ է ըսել թէ մենք կողմնակից ենք այն երկիրներուն, որոնց նպատակն է խաղաղութիւնը պահպանել աշխարհի մէջ, որովհետեւ մեր համոզումով պատերազմը դժբախտութիւն մըն է։

Սակայն ասիկա չի նշանակեր թէ մենք չենք գիտեր կռուիլ, պատերազմ մը յարուցանող խնդիրներուն ու ոճրագործներուն գլխուն աշխարհը փլցնելու աստիճան զօրաւոր ենք։ Շատ կը սիրենք խաղաղութիւնը, սակայն ի հարկին քաջութիւն ունինք ոչ մէկ բանէ վախնալու եւ պատերազմներու ամէնէն կատարեալը մղելու։ Ահա ամփոփումը Թուրքիոյ արտաքին քաղաքականութեան»։

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՅՈՒՆԱՀԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ՆՈՐ ՏԱԳՆԱՊԸ

Գրած էինք թէ Յունաստանի կրթական նախարարութեան մէկ հրահանգին համաձայն, բոլոր հայ դպրոցները պարտաւոր են արտօնութիւն ստանալ։

Աթէնքի «Նոր Օր»ը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ.—

Այս հրահանգը առանձնապէս կը շահագրգռէ ազգային վարժարանները, նկատելով որ յարանուանական, Կ. Խաչի եւ Բարեգործականի վարժարանները անցեալ տարի արտօնութիւն ստացած ըլլալով, այս տարի միայն արտօնութեան վերանորոգում ստանալու համար դիմում պիտի կատարեն։

Կարծուածին չափ դիւրին չէ արտօնութեան խնդիրը, որ կապուած է մանուածապատ ձեւակերպութիւններու հետ։

Նախ եւ առաջ, ազգային վարժարանները պիտի կորսնցնեն իրենց համայնքային հանգամանքը եւ պիտի նկատուին իբր սեփականութիւնը անհատի մը, որ պարտաւոր է լրացնել օրէնքին նախատեսած պայմանները։ Վարժարանին տնօրէնը պէտք է ըլլայ վստահելի, պարկեշտ, դաստիարակուած, ընկերութեան եւ երկրին պիտանի անհատ մը։ Պէտք է ներկայացնէ համապատասխան վաւերաթուղթեր, հաստատելու համար թէ համայնավար եղած չէ, ոչ ալ քրէական յանցանքով դատապարտուած։ Ասկէ զատ, արտօնութեան համար պէտք է վճարել մօտ երկու հազար տրախմիի գումար մը, իբր դրոշմաթուղթի տուրք։

Այս բոլորը պէտք է կատարուին մինչեւ Օգոստոսի վերջը, որմէ յետոյ կրթական նախարարութիւնը արտօնութիւն պիտի չտայ։

Ի՞նչ կ'ընեն ազգային իշխանութիւնները, Թաղականութիւն, Հոգաբարձութիւն եւայլն։ Դժբախտաբար, մինչեւ այսօր որ եւ է գործնական քայլ առնուած չէ, ոչ ալ տրամադրութիւն կայ առնելու։ Անփոյթ ու անտարբեր են իրաւասու մարմինները, իսկ Առաջնորդարանը կլանուած այլապէս «կարեւոր» գործերով, շատ քիչ կը զբաղի վարժարանային խնդրով։

Մեր գաղութին ամէնէն կենսական խնդիրն է այս, որուն կարեւորութիւնը պէտք չէ ստորագնահատել։ Երեւակայեցէք անգամ մը թէ ինչ խուճապ կը ստեղծուի գաղթակայաններու մէջ, եթէ Հոկտեմբեր 1ին ազգային վարժարանները չվերաբացուին եւ աշակերտները մնան փողոցներու մէջ։

Կարեւորութեան արժանի կէտ մըն ալ կրթական նախարարութեան՝ հայ վարժարաններու համար պատրաստած ծրագիրն է, որ շաբաթը վեց պահ հայերէնի դասաւանդութիւնը կը թոյլատրէ։ Պէտք է այժմէն զբաղիլ այս կէտով եւ մեր վարժարաններուն ծրագիրները յարմարցնել նախարարութեան ծրագրին։

ՀԱՄԵՐԱՇԽՈՒԹԻՒՆ ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

Պէյրութի «Ազդակ» կը գրէ (29 Յուլիս.—

Ասկէ քանի մը ամիս առաջ խաղաղ մթնոլորտի մը մէջ տեղի ունեցան Հալէպի Գաւառական Ժողովի մասնակի ընտրութիւնները եւ Ժողովուրդը, առանց կուսակցական խտրութեան, քուէարկեց ի նպաստ համերաշխական ցանկին։

Ճիշդ նոյն ոգիով եւ տրամադրութեամբ տոգորուած, վերջերս կատարուեցաւ Հալէպի Նոր քաղաքական Ժողովի ընտրութիւնը եւս, ու գործի հրաւիրուեցան բոլոր խաւերուն եւ հոսանքներուն վստահութիւնը վայելող անձեր, ինչ որ ամէն յոյս կը ներշնչէ, թէ ազգային կեանքը հետզհետէ կը մտնէ բնականոն ճամբու մը մէջ եւ ստեղծուած ներքին համերաշխութենէն պիտի նպաստաւորուին Բերիահայ գործերը։

Ուրախութեամբ պէտք է արձանագրել որ շնորհիւ ցոյց տրուած գիտակից վերաբերմունքի մը, վերջերս Հալէպը կը բոլորէ ներքնապէս համերաշխ եւ խաղաղ շրջան մը։

Դադրած են այլեւս երբեմնի ամուլ եւ անամէջ վէճերը, որոնք ներքնապէս տկարացնելէ զատ Հալէպահայը, արտաքնապէս ալ պառակտուած ցոյց կուտային զայն օտարներու աչքին։

Հալէպը, որ իր մէջ կը հաշուէ աւելի հոծ հայութիւն քան ամբողջ Լիբանանը, աւելի քան որ եւ է այլ շրջան, հրամայականօրէն պէտք ունի ներքին այդ համերաշխութեան եւ համագործակցութեան։ Ան իր անցեալի հմայքով, կեդրոնական քաղաքի իր հանգամանքով պարտ էր օրինակ հանդիսանալ Սուրիոյ այլ շրջաններու 60,000 հայութեան։

Ի՞ՆՉՈՒ ՓԱԽԱՒ ԹԱԼԱԹ ՓԱՇԱ

«Աքշամ», երկար ատենէ ի վեր, Թերթօնի ձեւով երկար յօդուածաշարք մը կը հրատարակէ «Իթթիհատ եւ Թէրաքքըի վերջին շրջանները» խորագրին տակ։

Հատուած մը այդ գրութենէն.—

Թալաթ փաշա, իր Պոլսէն փախուստին գիշերը, երբ Առնաւուտգիւղ, իր հին մտերիմներէն Իհսան պէյի տունը սպասողական վիճակի մէջ նստած կը խորհրդածէր, այս վերջինը, մտածելով որ ընդհանուր պատերազմի հետեւանքով, երկրին մատնուած վիճակը Թալաթ փաշայի եւ ընկերներուն երկրէն փախուստին լուրջ պատճառ մը չի կրնար կազմել, բայց նկատելով որ մարդոց ոխին, վրէժ լուծելու զգացումներուն առիթ տուող շատ մը դէպքեր կան, հետեւեալը ըսաւ Թալաթ փաշային.

— Պետական մարդ մը կրնայ ձախողիլ իր քաղաքականութեան մէջ, նոյնիսկ կառավարութիւն մը կը պարտուի իր մուտ գործած պատերազմի մը մէջ։ Բայց այդ կառավարութեան անդամները ստիպուած չեն երկիրը ձգելով փախչելու։ Ձեզ այստեղէն փախչելու ստիպող գլխաւոր պատճառը, այնպէս կը կարծեմ որ Հայկական դէպքերն են։ Ասոր համար է որ այստեղէն կ'երթաք. ասիկա ալ անհրաժեշտ է։ Միայն թէ, այս գործին մէջ շատ անհաշիւ կերպով եւ շատ չափազանցօրէն շարժեցաք ու այսօրուան թշնամութիւնը շահեցաք։

Իհսան պէյի այս խօսքերուն մէջ, կը գրէ յօդուածագիրը, մասնաւորաբար ընդհանուր պատերազմի միջոցին հայկական գործերը վարելու մասին բռնուած ուղին քննադատող իմաստ մը կայ։ Թալաթ փաշա որ մինչեւ այդ պահուն յոգնած, լռած եւ այլեւս իր բոլոր ուժն ու քաջութիւնը կորսնցուցածի պէս մտիկ կ'ընէր իր խօսակիցը, յանկարծ փոխուեցաւ ի լուր ընկերոջ այս խօսքերուն։ Եւ, խիստ ու վճռական լեզուով մը յայտնեց թէ, այլեւս որ եւ է վիճաբանութիւն պիտի չկրնայ ընդունիլ այս նիւթին շուրջ։

ՄԱՄՈՒԼ

ԴԻՄԱԿԱՒՈՐՆԵՐԸ

Ռամկավար թերթերը կը շարունակեն իրենց նուիրական պատերազմը Հօկին եւ բոլշեւիկներուն դէմ։ Ահա նմոյշ մը եւս «Պայքար»ի խմբագրականէն (31 Յուլիս).—

— «Քանի մը տարուան իրողութիւնները զննելու եւ ճշմարտութիւնը գտնելու յօժար եղող մը, փորձառութեամբ պիտի համոզուի որ Խորհրդ. Հայաստանի եւ Հայ աշխատաւորութեան անունով խօսող «Բանուոր»ական տարրեր, ոչ կրցող եղած են մէկ սէնթ աւելցնել ամերիկահայ աշխատաւորի շաբաթականին վրայ, եւ ոչ ալ ներգաղթին կրցած են կարեւոր դրական օժանդակութիւն ընծայել։

Մէկ երկու տարի առաջ, Հօկի ղեկավարները բացարձակապէս մերժեցին «Պայքար»ի հրաւէրը՝ հրաժարելու քաղաքական նկատումներէ, խորհրդային իրաւակարգի պաշտպանութեան նման կուսակցական քաղաքականութենէ, եւ ազգային կազմակերպութեանց հետ կազմելու, ներգաղթի եւ բնակարանային շինութեան համար գաղութին վստահութիւնը ներշնչող յանձնախումբ մը։ Արդիւնքն այն եղաւ որ իրենց ներգաղթի ձեռնարկը «Ղազարոսի մեռել» դարձաւ։ Հօկի հրատարակած տեղեկագրութիւններէն տեսնուեցաւ նաեւ որ, Հայաստանի օգնութեան անունով հանգանակուած մէկ քանի հազար տոլար ճշճիմ գումարի կէսէն աւելին, այդ կազմակերպութիւնը գործածած էր իր հրատարակութեանց համար, զանցառելի գումար մը ղրկելով Հայաստան։ Պարզուեցաւ մանաւանդ որ՝ եթէ Հօկի ձեռքով Հայաստան չղրկուէին Հայրենակցական Միութեանց դրամները, Հօկը առանձինն, բան մը ընելու եւ ըլլալու երեւոյթն ալ իր վրայ առնելու անկարող պիտի ըլլար։ Ինչ որ Հօկն ըրաւ, Հայաստանի շինարարութիւնն ի նպաստ կոմունիզմի շահագործել էր, եւ այս բոլշեւիկեան փրոփականտով ներգրաւեց կարգ մը Հայրենակցական Միութիւններ, որոնք «Բանուոր»ի ոգին ու նոյն իսկ աղճատեալ հայերէ ոճը որդեգրելու չափ բոլշեւիկացան։

Ուրեմն, այս Համ, Հօկ կոչուած մարմիններուն գլխաւոր գործն եղաւ համայնավարական փրոփականտը եւ ծածուկ պայքարը ուրիշ հայ կազմակերպութեանց դէմ։

Վարագոյրի տակ թաքնուած վերջին փրոփականտի միջոցը «համագործակցութիւնն» էր։ Մենք գիտէինք որ անկեղծ չեն այս տարրերը, սակայն պահ մը հաւատացինք թէ Հօկն իր շինարարական ուղեգիծին մէջ պիտի մտնէր, պիտի հրաժարէր քաղաքական նպատակներէ եւ բոլշեւիկ փրոփականտէ, պիտի զսպուէին «ձախութեան հիւանդութենէն» բռնուածները, ինչպէս կը հրամայէր Հօկի այն օրուան նախագահ եւ այժմ բանտուած Ա. Եսայեանը։

Սակայն, համագործակցութեան կարճատեւ շրջանին իսկ, այդ մարմնին մէջ գտնուող բոլոր մարքսիստ եւ կոմունիստ տարրեր, տեւական պայքար յայտարարեցին հայ ազգայնականութեան դէմ, առանց նկատի առնելու որ համագործակցութեան սիրոյն Ռամկ. Ազատ. Կուսակցութեան խոստացած էին շինարարական նպատակէն չշեղիլ։

«Բանուոր»ականները այդ պահուն որդեգրեցին նոր ռազմավարութիւն մը։ Անոնք համագործակցութիւնն սկսան շահագործել՝ Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան շարքերը գրգռելու եւ իրենց առաջնորդներուն դէմ ըմբոստացնելով՝ զանոնք որսալու, Ռամկ. Ազատ. Կուսակցութիւնը քանդելու նպատակով։ Այս վերջին ձգտումը բացէ ի բաց յայտնեցին անոնք. վստահ ալ եղան որ մեր շարքերը իրապէս պիտի հաւատան սովորական քլիշէացած վարկաբեկումին՝ որ «Պայքար»ը եւ Ռամկ. Ազատ. վարիչները «յետադիմական եւ Հայաստանի թշնամի» ցոյց տալու ձեւն ստացած է։

Շարքերը որսալու եւ բոլշեւիկ տարրը զօրացնելու այս քաղաքականութիւնը, «բանուոր»ական Համեաններ այսօր իսկ ի գործ կը դնեն, մինչեւ անգամ Հնչակեան Կուսակցութեան հանդէպ, որ Ամերիկայի Համայնավար Կուսակցութեան անդամակցած է, եւ տրամադրութիւն ցոյց կուտայ միանալու Համեաններուն»։

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (437)

ՋԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Երկար ո՜խ մը քաշեց Գեւօն, երբ աչքերի նեղ տափատը հանելով, չատախցու լայն շալվարը քաշեց մէջքին, վրայէն ալ քեաղախին հագաւ.

— Ոնց որ մարդ դժոխքէն ելնելով արքայութիւն մտնայ, — թեւերն ու ոտքերը շարժելով ըսաւ Առիւծ Գեւօն, — տօ՛, ես առանք անգամ մըն ալ հոգնողին...

— Է՜, օնպաշի էֆէնտիս... քէյֆդ, հալդ... անճախ մարդու կերպարանք մտար...

Բայց Թոփալ Սատանան չկրցաւ շարունակել։ Գեւօն յօնքերը կիտած՝ գլուխը մէկ կողմ դարձուց, ուշադրութեան իսկ չարժանացնելով ընկերը, որու հետ քէն ըրած էր, ամբողջ օր մը չէր խօսած։

Գիւղին մէջ ընդհանուր իրարանցում կար։ Ռէյս Պետրոսի երեսրացին մէջ, Թաղիքներու վրայ երկար սփռոց մը ձգուած էր։ Գիւղի մեծամեծները, Լեւոնը, Վարդապետը, Գաբրիէլը, Նկալեանը եւ երիտասարդական սեղանի գլուխը նստած էին Ռէյսին եւ քահանայի հետ։ Առիւծ Գեւօն եւ ընկերները, ինչպէս նախօրօք կարգադրած էր Լեւոնը, բլուրի վրայ իրենց դիրքերուն մէջ մնացին։

Գիւղէն ոչխարի խորոված միս, ձաւարէ փլաւ ու մածուն ուղարկեցին տղայոց համար։ Բայց Գեւօն ընկերներէն քիչ մը հեռու քաշուեցաւ, քարի մը վրայ նստելով գլուխը առաւ ձեռքերուն մէջ ու սկսաւ դառնութեամբ լեցուած մտածել այդ օրուայ անակնկալ նորութեան վրայ, երբեմն կրծքի խորքէն ախ մը քաշելով։ Ընկերները զարմացած, իրարու աչք կ'ընէին. այդ ի՞նչ էր պատահած Առիւծ Գեւոյին, որ կարծես սգաւոր ըլլար, չէր մասնակցեր ընդհանուր ուրախութեան եւ իրենց սեղանին, ուր թարմ լաւաշի հետ խորոված միս ալ կար։

Թոփալ Սատանան չդիմացաւ, ախր ի՞նչպէս պատառ մը կրնար ծամել, երբ անդին, Առիւծ Գեւօն առանձնացած նստած էր, առանց ընկերներու ուրախութեան մասնակցելու։

— Մեծ ախպէր, — լաւաշի մէջ կըտոր մը միս պլլած Թոփալ Սատանան մօտեցաւ Գեւոյին,—մեծ ախպէր, կըտոր մը բան ծամէ...

Առիւծ Գեւօն գլուխը միւս կողմը դարձուց, որպէս թէ բարկացած, թէեւ կ'ուզէր հաշտուիլ Թոփալ Սատանային հետ, անոր առջեւ դուրս թափել սրտի դառնութիւնը։ Թոփալ Սատանան առանց այլեւայլի Գեւոյին կողքին նստաւ, լաւաշով միսը անոր ծնկան վրայ դնելով.

— Ախպէրս, բան մը կեր...

— Զոր ու ցաւ ուտեմ ու խալսիմ ձեռքէդ... Տօ՛, իմ ցաւս հերիք չէ, դուն ալ մէկ կողմէն...

— Գեւօ ջան, ազիզ ախպէրս, քեզի ի՞նչ պատահեցաւ, Աստծու սիրուն, դարդդ ըսէ... Մեծ ախպօրս ըսեմ, մենք ալ սրտի, ճիկեարի տէր հայ քրիստոնեայ ենք... այսօր աշխարհ քէյֆ ուրախութեան մէջ է...

— Ուրախութի՞ւն ըսիր, ծօ հայվան, մէկ ըսէ տեսնեմ, այդ ինչո՞ւ համար կ'ուրախանան...

— Ըհը՛մ... մեծ ախպէր, սահմանադրութիւն...

— Տօ, սահմանադրութիւնը ի՞նչ է։

— Ախպօրս ըսեմ, — Թուքը կուլ տալով սկսաւ Թոփալ Սատանան, առանց որոշապէս գիտնալու թէ ի՞նչ պէս պիտի բացատրէր, — սահմանադրութիւն որ կ'ըսեն, ախպօրս ըսեմ, եանի՝ Հայ, Թուրք, Քիւրտ ախպօր պէս... Սահմանադրութիւնը... էնպէս, ինչպէս ազատութիւն էղնի...

— Թահո՛ւ... ծօ՛, ուրեմն ազատութիւն է...

— Ըհը՛, վստահօրէն պատասխանեց Թոփալը։

— Ուրեմն Հայաստանը ազատեցա՞ւ։

Թոփալ Սատանան բերանաբաց ընկերոջը նայեցաւ։ Չէ, չիտակը, Հայաստանի ազատութիւնը հաստատ չէր գիտեր, բայց այդ քանի մը ժամուայ ընթացքին այնքան լսած էր այդ բառը, որ բնական համարեց Հայաստանի ալ ազատութիւնը եւ դրական իմաստով գլուխը շարժեց։

— Որ էդպէս է, — շարունակեց արդէն բարկացած Գեւօն, ըսէ տեսնեմ, այդ ե՞րբ Հայոց թագաւորը թախտ նստաւ...

Թոփալ Սատանայի թուքը բերնին մէջ չորցաւ։ Աչքերը խոշոր բացած, նայեցաւ անողոք ընկերոջը։

— Էջմիածնայ Կաթողիկոս սուրբ միռոնով ճակատն ու ձեռքերը օծե՞ց հայու դրօշակ տուա՞ւ ձեռքը...

Գեւոյի ջախջախիչ փաստերու առջեւ, Թոփալը սմքեր ոչնչացեր էր։ Մեղաւորի նման գլուխը կախեց։ Էդ բաներէն ինք խաբար չունէր։

— Հը՞, չխօսե՞ս Թոփալ... Սահմանադրութիւն հա սահմանադրութիւն... Տօ՛, ըսէ տեսնեմ, փրանկի թագաւոր օսկի թագ ճամբե՞ց հայու թագաւորին...

— Ախպօրս ըսեմ, փրանկները թագաւոր չունին,— Թոփալ Սատանան ընդմիջեց Գեւոյի խօսքը, ուրախ որ առիթ մը գտաւ իր իմաստութիւնը ցուցնելու։ Տէ՛ր Աստուած, վերջապէս ինքն ալ բաներ մը կրնար հասկնալ։

— Տօ, սուս, կռապաշտ,— ու Թոփալի գլխուն բռունցք մը իջեցնելով, փափախը մինչեւ ականջները իջեցուց Առիւծ Գեւօն,— ծօ, առանց թագաւորի ազգ կ'ըլլի՞... որ ազատութիւն էղնէր, մենք ալ մեր թագաւորը կ'ունենայինք... Սահմանադրութի՛ն, հա սահմանադրութիւն, ծօ էդա սահմանադրութիւնը պոչ բան է, հէչ հայը Թրքին Քիւրտին հետ ախպէր կ'էղնի՞... Տօ աւանակ, մէկ ըսէ տեսնեմ, Թուրքը, Քիւրտը մկրտութիւն ունի՞ն... երեսներուն սուրբ միռոն կա՞յ...

Ալ ի՞նչ կրնար ըսել Թոփալ Սատանան։ Կաթը թափող մեղաւոր կատուի նման սմքեցաւ, միեւնոյն ժամանակ զարմանալով Առիւծ Գեւոյի խելքին ու գիտութեան վրայ։

Մտքի ծով էր, ծով Առիւծ Գեւօն։

Իրարու կուշտի նստած, երկու ընկերները ատեն մը լռեցին։ Սակայն, պարզ էր որ Գեւօն ուրիշ մտածում մըն ալ ունէր, զինք տանջող ներքին ցաւ մը։ Ծունկի լաւաշը կողքին դրաւ, ու մէկ ալ դառնալով Թոփալ Սատանային կողմը, երես երեսի, խեղճացած ձայնով մը հարցուց.

— Թոփալ, ախպէրս, դու կ'իմանաս, Բուլթկու Սուրբ Գէորգը զօ՞ռ սուրբ է։

— Մեռնիմ զօրութեանը, հա Աստուած, հա մեր Բուլթկու Սուրբ Գէորգ... եանի երկուքի դովէթը համա համա իրար հաւասար։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ՅՈՒԶԻՉ ԿՏԱԿ ՄԸ

Քանի մը ամիս առաջ Սէնթ Լուիզի մէջ հողին յանձնեցինք մարմինը Քղիի Ջան գիւղացի ընկեր Գասպար Սարգիսեանի, 52 տարեկան հասակին մէջ։

Ողբացեալ ընկերը Դաշնակցութեան միացեր էր Հայ-Թաթարական կռիւներու ընթացքին, երբ Քղիէն Պաթում հասած էր Ամերիկա գալու համար։ Ընկ. Սարգիսեան մինչեւ իր մահը հաւատարիմ մնաց իր ուխտին։ Աշխատաւոր մարդ էր եւ տնտեսական տագնապին պատճառով իր բոլոր խնայողութիւնները սպառած։

Իր վերջին օրերուն, ընկերոջ մը ըսաւ.

— «Կը ցաւիմ որ ես չկրցայ իմ պարտքը կատարել ազգիս ու կուսակցութեանս այն չափով որ ես կ'ուզէի։ Մահէս յետոյ ալ բան մը չունիմ կտակելու։ Միայն աշխատաւորի գործիքներս կը մնան։ Ծախեցէք զանոնք եւ ինչ գումար որ ստանաք անոնց փոխարէն ղրկեցէք Պէյրութի Հայ Ճեմարանին»։

Հ. Յ. Դ. Կոմիտէն, համաձայն ընկերոջ բաղձանքին, անոր մահէն յետոյ ծախեց ողբացեալ ընկերոջ գործիքները 35 տոլարի եւ գումարը ղրկեց Պէյրութի Ճեմարանին։ («Հայրենիք»)։

Սէվրի դաշնագիրը, որ ոչ գործադրուեցաւ, ոչ ալ վաւերացուե-ցաւ:

Յունական փոքրամասնութեանց խնդիրը կարգադրուեցաւ Լոզանի պայմանագրութիւններով, Թուրքիոյ եւ Յունաստանի փոխադարձ համաձայնութեամբ, անլուր մեթոտով մը, քանի որ կը տրամադրէր Յունաստանէն Անատոլու փոխադրել 400,000 իսլամներ, մինչ Անատոլուէն 150,000 քրիստոնեաներ պիտի երթային Յունաստանի մէջ միանալ արդէն գաղթած մէկ միլիոն կրօնա-կիցներու: (Շարունակելի)

Ի՞նչ պատահած է Իրաքի մէջ

Պաղտատէն կը հեռագրեն թէ զինուորական ըմբոստութիւնը, որ ծագած էր երկու օր առաջ, երբ բանակը ձեռք անցուց Մուսուլի նուէթահորերը, վերջացաւ օգոստոս 17ին, նոր դաշլըճին կազմու-թենէն վերջ: Կացութիւնը պարզ չէ տակաւին: Համաձայն Պաղ-տատ հասած լուրերու, Մուսուլի բանակին վարիչները ոտքի ելան Պէքիր Սըտքըի սպանութենէն վերջը: Կառավարութիւնը հրամա-յած էր Մուսուլի շրջանի հրամանատարին՝ Պաղտատ փոխադրել կարգ մը սպաներ, դատուելու համար իբրեւ մեղսակից սպանու-թեան: Հրամանատարը մերժեց եւ ընդհակառակն հաղորդեց թէ իր յարաբերութիւնները խզած է Պաղտատի հետ եւ ինք ստանձ-նած՝ Մուսուլի շրջանին քաղաքային վարչութիւնը:

»»»» • ««««

ՑԻՐՈՒՑԻՐ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

«ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄՆԵՐԸ» կը շարունակուին Խ. Միութեան մէջ, նոյն սաստկութեամբ: Սպիտակ Ռուսաստանի զինուորական ատեանը մահուան դատապարտեց վեց «Թրոցքիական լրտեսներ», որոնք թունաւորած էին կարմիր բանակին զինուորները»: Բոլորն ալ գնդակահարուեցան:

Խ. Միութեան ելմտական գործավար նշանակուեցաւ Պ. Զուբար (Ուկրայնացի) յաջորդելով Կրինքոյի: Թղթատարական գործավար նշանակուեցաւ Պ. Բերման, յաջորդելով Պ. Խալեպսկիի, որ պաշտօնի կոչուած էր ապրիլին: Իրարու ետեւէ ինկած էին նախորդ գործավարներն ալ, Եակոտա եւ Ռիքով:

Ձերբակալուեցաւ շարժանկարի վարպետ մը, Բորիս Ցայտլին, ամբաստանուելով թէ անչափահասներ գլխէ հանած է իր բարեկամին՝ Պոզելեւիչի հետ: Այս վերջինն ալ ձերբակալուեցաւ:

ՄԱՀԱՓՈՐՁԻ ԵՆԹԱՐԿՈՒԵՑԱՒ Սերպ մը, Ցերվենթիչ, կիրակիէն երկուշաբթի լուսնալու գիշերը, երբ իր բնակարանը կը վերադառնար (Փարիզ): Կը կարծուի թէ խրուաթ Ուսթաշիններ ուզած են վրէժ լուծել, իբրեւ մատնիչ ամբաստանելով Ցերվենթիչը, որ 1932ին Ֆրանսայէն վտարուած, բայց նորէն վերադար-ձած էր:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ ԵԴԻԳԵԱՆ կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները 24 Օգոստոս, երեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին 6, Ավընիւ Իթալիի սրճարանին վերնայարկը: Օրակարգ՝ շար. նախորդ ժողովի:

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Վռամեան», «Մուրատ» եւ «Մչօ» խումբերու ընկերները Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Ակումբին մէջ: Օրակարգ՝ շարունակութիւն նախորդ ժողովի:

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովները այսօր Հինգշաբթի եւ Շաբաթ, երեկոյեան ժամը 9ին Ակումբին մէջ:

ԱՐՆՈՒՎԻԼԻ «Վարդան» ենթակոմիտէի ընկ. ընդհ. ժողովը 20 Օգոստոս, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկ. Ճիհանեանի բնակարանը:

Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի օրակարգի հարցերու քննութիւն: Ներկայանալ անդամատետրով:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները 20 Օգոստ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Զարդարեան» գրադարանը: Օրակարգ՝ շարունակութիւն նախորդ ժողովին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Վահագն» խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը Հինգշաբթի, 19 Օգոստոս երեկոյեան ժամը 8ին Շահրիկեան սրահին մէջ:

Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի օրակարգի քննութիւն: Ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ՍԷՆ-ՇԱՄՈՆԻ «Վարուժան» խումբը ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները Հինգշաբթի, 19 Օգոստոս, ծանօթ վայրը:

ՍԷՆ ԼՈՒԻ «Ակնունի» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը Ուրբաթ, 20 Օգոստոս, երեկոյեան ժամը 8.30ին իր ակումբին մէջ:

ԱՆԻԷՌԻ ՄԷՋ «ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ C. Rogerի ՄՕՏ 183 Avenue d'Argenteuil (Փլաս Պուրկինեօնի վրայ):

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Իսի լէ Մուլինոյի Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան» կոմիտէի կողմէ 22 Օգոստոս, կիրակի ամբողջ օրը Մէօտօնի անտառը պաղ աղբիւրին մօտ (Tapis Vert):

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կիւրինցի տիկին Սրբուհի Մէնտիլեան կը փնտռէ իր զաւակը՝ Անդրանիկ Մէնտիլեան, հօր անուն՝ Աբրամ, մեծ հօր անուն՝ Վարդեւան (Մէնտիլ Տէտէ): 4 տարեկան հասակին աքսորուած է Շէհիր Գըշլայէն (Սեբաստիա) իր մեծ մօր՝ Հաճի Մարիամ Ջիթպաշեանի եւ իր մօրաքրոջ Աղնիւ Ջիթպաշեանի հետ: Տեղահանութեան միջոցին վերենք տեսնողներ եղած են Մալաթիոյ շրջանները: Իրենց հասցէն գիտցողներէն կամ իրենց մասին որ եւ է լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել, Madame Serpouhi Mendilian, Usine Diedrich, à Bourgoin, Isère, France:

Կը խնդրուի արտասահմանի թերթերէ արտատպել:

— Կը փնտռուի Թիֆլիսցի Պ. Սեդրակ Դպիրեան: Երկու տարիէ ի վեր լուր չունին իրմէ իր ազգականները, Այդ շրջանէն առաջ կը [illegible]

Իր հասցէն գիտցողներէ կամ իր մասին ո'եւէ լուր ունեցողներէ կը խնդրուի գրել «Յառաջ»ի խմբագրութեան:

Արտասահմանի թերթերէն կը խնդրուի արտատպել:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

Le Gérant : H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (8)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» • ««««

— Դու ի՞նչպէս կարողացար դուրս գալ բերդից:

— Առաւօտեան, դեռ արեւը չը ծագած, պարսպից ցած իջայ եւ ուղիղ մտայ Քրտերի բանակի մէջ: Մի ամբողջ օր նրանց ծիծաղացրի, ուրախացրի, պար եկայ եւ հազար տեսակ օյիններ հանեցի, եւ այսպէս ամէն տեղ մտայ, ամէն բան իմացայ, յետոյ մնաք բարով ասելով, հեռացայ:

— Գեներալը զարմացած նայեց երիտասարդի երեսին, հարցնելով.

— Դու խե՞նթ ես, ի՞նչ, այդ ինչե՞ր ես խօսում:

— Այո, տէր, պատասխանեց երիտասարդը հանգիստ կերպով,— ինձ վիճակուած է իմ ամբողջ կեանքում խենթի դեր կատարել... Վատ չէ... դա ազատում է շատ փորձանքներից... Ես հէնց ինձ խենթի տեղ էի դրել եւ այնպէս մտայ Քրտերի բանակը:

Եւ նա սկսեց նկարագրել իր հագուստը եւ այն բոլոր ծաղրական ձեւերը, որով յայտնուեցաւ Քրտերի բանակի մէջ:

Գեներալի սառն դէմքի վրայ անցաւ մի թեթեւ ժպիտ, եւ նա ընկերաբար հարցրեց.

— Իսկ այդ հագուստը դու ո՞րտեղից գտար:

— Ստացած հասցրուց: Ճանապարհին մի քուրդ գտայ, այդ հագուստը, այդ զէնքերը եւ այն սիրուն ձին, որ դրսումը կանգնած է, նրանից խլեցի, պատասխանեց երիտասարդը, իր սովորական եղանակով պատմելով, թէ ինչ հնարքով կարողացաւ սպանել Քրտին:

— Դու քաջ տղայ ես երեւում, ասաց գեներալը, եւ կրկին բռնելով իր առաջուան մտախոհ կերպարանքը, շարունակեց հարց ու փորձը:

— Շա՞տ են Քրտերը:

— Ասում են, քսան հազարից աւել են, բայց բոլորը Քրտեր չեն, նրանց մէջ խառն են ամէն տեսակ մահմէտական ցեղեր, ով որ մի քանի կտոր զէնք է ունեցել եւ մի ձի, վազ է տուել դէպի Բայազէդ, եւ այսպէս կազմուել է մի ահագին բազմութիւն: Եւ ճանապարհին տեսնում էի, թէ ինչպէս գիմում են այնտեղ միշտ որ եւ նոր խումբեր:

— Թնդանօթներ ունե՞ն:

— Ունեն:

— Ի՞նչ զինուորութիւն ունեն:

— Շտապում են Բայազէդի բերդը առնել, յետոյ անցնել Երեւան, եւ մի շաբթից յետոյ Թիֆլիզում լինել, ու բոլշեւիկեւ սիրուն վրացուհիները եւ հայոց աղջիկ-պարոնները սատանիկ հետաքրքրում են նրանց:

Գեներալի դէմքի վրայ դարձեալ երեւաց ժպտի նման մի բան. եւ նա արհամարհական կերպով հարցրեց.

— Քսան հազարո՞վ պիտի Թիֆլիս գնան: Այդ լինել չէ կարող...

— Քսան հազարը քիչ չէ, տէր, երբ առջեւում հազար հատ սալդաթ չը կայ. բացի դրանից, շուտով կը միանան նրանց հետ Սմայիլ փաշայի բոլոր զօրքերը: Իսկ մեր կողմերի մահմէտականները դրկերը բացած, անհամբերութեամբ սպասում են իրանց կրօնակից հիւրերին:

Կրկին մռայլ տխրութիւնը սեւ ամպի նման անցաւ գեներալի դէմքի վրայ, եւ նրա սիրտը, որ բախտի ձախողանքի փոփոխութիւնից երբեք խռովել չը գիտէր, այժմ սկսեց ալեկոծուել: Նա ձեռքը տարաւ դէպի ճակատը, սկսեց անգիտակցաբար շփել նրան, կարծես, աշխատում էր վանել նրա վրայ դիզուած թախծութիւնը: Եւ բոլշեւական մտածութիւնից յետոյ, ալեւոր գլուխը վեր բարձրացրեց. հարցրուց.

— Բայազէդի քաղաքը մտա՞ր:

— Մտայ: Հայ քրիստոնեայի մի շունչ անգամ չէ մնացել. ծերերին, պառաւներին եւ երեխաներին կոտորեցին. լաւ լաւ ճահել կնիկներին, աղջիկներին եւ պատանիներին գերի տարան. տները այրեցին, եւ ինչ որ ունէին կողոպտեցին: Մի հարիւրի չափ ընտանիք միայն, որոնք առաջուց գիտէին, թէ ինչ վտանգ է սպառնում Բայազէդին, դեռ Քրտերը չեկած, փախան գնացին սահմանակից պարսից Մագու քաղաքը: Բայց դրանք էլ միայն իրանց գլուխը կարողացան ազատել. կայքերը թողեցին թշնամու ձեռքը: Ախ, այդ մահմէտականները ո՞րքան անգութ, ո՞րքան անազնիւ կերպով վարուեցան Հայերի հետ...

— Ո՞րպէս:

— Երբ պատերազմի սկզբներում Ռուսները մօտեցան Բայազիդին, տեղային մահմէտականները սաստիկ երկիւղի մէջ էին, կարծում էին, թէ Ռուսները կը գան, եւ Թուրքերի նման նրանց կը կողոպտեն, եւ կայքը յափշտակեն: Այս մտքով իրանց ունեցածը թաղցրին հարեւան Հայերի տներում, ասելով, թէ «դուք քրիստոնեաներ էք, Ռուսները ձեզ չեն դիպչի, եւ մեր կայքը ձեր տներում պահելով ապահով կը մնայ»: Ռուսները եկան, ի հարկէ, ոչինչ չարեցին, թէ մահմէտականի եւ թէ քրիստոնեայի հետ վարուեցան առանց խտրութեան: Եւ մահմէտականները այդ տեսնելով, հանգստացան, եւ իրանց պահ տուած իրեղէնները ամբողջութեամբ յետ բերացան Հայերից: — Հիմա էլ, երբ ձայն դուրս եկաւ, թէ Քրտերը գալիս են, Թուրքերը ասացին իրանց հարեւան Հայերին. «դուք մեզ լաւութիւն էք արել, մենք էլ պէտք է փոխարէնը ձեզ անենք. Քրտերը գալիս են, ձեզ կը կողոպտեն, տուէցէք ձեր իրեղէնները, մենք կը պահենք»: Հայերը հաւատացին եւ ինչ որ ունէին, նրանց պահ տուեցին, եւ ոմանք իրանց կիներով ու աղջիկներով թաքնուեցան իսկ հարեւան Թուրքերի տներում: Երբ Քրտերը մտան քաղաքը, Թուրքերը ասացին Հայերին. «դուրս եկէք տներից, եթէ Քրտերը կը հասկանան, որ մեր տներում Հայեր կան պահուած, մեզ էլ ձեզ հետ կը կոտորեն»: Եւ այսպէս, խեղճ Հայերին տուեցին թշնամու ձեռքը, եւ նրանց հարստութեանը իրանք տիրացան: Բայց երբ սկսուեցաւ կոտորածը, տեղային Թուրքերը, առա՞ւելը եղան, որ բոլորեցին իրանց տներից կրակը... այն Թուրքերը, որ մի եւ կէս ամիս առաջ ձեզ մօտ երդուեցան գեներալ Հաւասարիմ մնալ ռուսաց իշխանութեանը... Հրացանները արձակում էին ամէն կողմից, արձակում էին մինչեւ անգամ Թուրքերի կիները...

Գեներալը լուռ լսում էր: Երիտասարդը շարունակեց:

— Ախ, եթէ գիտենայիք, տէր, թէ որքան լաւ տղամարդիկ փչացան այդ կռուի մէջ, որ մենք ունեցանք Քրտերի հետ նախ քան Բայազէդը ձեռքը տալը:

ՐԱՖՖԻ

1E PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ' Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 20 ՕԳՈՍՏՈՍ
VENDREDI 20 AOUT 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3503
Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՅՈ՛ ԵՐԹԱՍ, ԵՐԵՒԱՆ . . .

»»»» • ««««

Մեկնութեան չի կարօտիր քիչ անդին հրատարակուած լուրը, — Երեւանի մէջ գնդակահարուած են Արամայիս Երզնկեան, Պօղոս Մակինցեան, Եղիա Զուբար, Կոստանեան եղբայրներ եւ ուրիշ քանի մը հոգի . . .

Այնքան քստմնելի՝ իր չոր ու ցամաք վիճակին մէջ, այս տեղեկութիւնը մեզի կը հասնի արժանահաւատ աղբիւրէ մը :

Եւ սակայն, կ'ուզէինք որ սուտ ըլլար, առնուազն թիւրիմացութիւն կամ չափազանցութիւն :

Կ'ուզէինք որ մեր յայտնի եւ գաղտնի հակառակորդները այս անգամ ալ կարենային հաստատել թէ Դաշնակցութիւնը «պրովոկացիա է անում» :

Արդարեւ, մեր հակառակորդները, մանաւանդ անոնք որ «Հայաստանասէր» կը կոչուին, ամէն միջոց ունին ուղղակի տեղեկութիւններ ստանալու :

Ահաւասիկ պատեհութիւն մը, — թէեւ չարաշուք — արժեցնելու իրենց յաւակնութիւնները :

Ինչպէս Խանջեանի պարագային, այս անգամ ալ ուշ - կանուխ երեւան կ'ելլէ ճշմարտութիւնը : Աղբիւրներ չեն պակսիր : Եւ եթէ Հօկն ու Բարեգործականն ալ պիտի անճրկին, հարկաւ լուրը կ'արձանագրուի օտար թերթի մը մէջ :

Եւ կամ, քանի մը շաբաթ վերջը, կ'իմանանք նոյն ինքն «Խորհրդային Հայաստան»էն : Անշուշտ չորրորդ էջին վերջին սիւնակին վրայ, աչքէ հեռու անկիւն մը նետուած, իբրեւ հասարակ ոճիրարկած : Ինչպէս ըրին «Փրավտա»ն ու «Իզվեստիա»ն, ոչ միայն Խանջեանի «անձնասպանութիւնը» հաղորդելու, այլեւ Զինովիեւի եւ 15 ընկերներուն, մինս 13 մահապարտներուն (1937 յունվ.), Թուխաչեւսկիի եւ եօթը զօրավարներուն գնդակահարութիւնը ծանուցած ատեն :

Բայց, իսկապէս անհաւատալի՞ է լուրը : «Չըլլալի՞ք» բան է, ինչպէս պիտի ըսէր ժողովուրդը :

Հաւատալի՞ էր Խանջեանի «անձնասպանութիւնը» : Երեւանէն դեռ նոր հասած ուխտաւոր մը չէ՞ր որ, Փարիզի մէջ իսկ հրապարակաւ կը յայտարարէր թէ Աղասի Խանջեան թոքախտ էր, եւ «չարունակ ջուր կը խմէր քովի գաւաթէն» . . .

Հաւատալի՞ բան էր որ, մէկ տարիէն պակաս ժամանակաշրջանի մը մէջ, իրարու ետեւէ լրտես, դաւաճան, ժողովուրդի թշնամի, Գերմանիոյ եւ Ճափոնի «ագէնտ», առնուազն «նացիոնալիստ» կամ տրոցկիստ հռչակուէին Խ. Հայաստանի հիմնադիրներն ու անդրանիկ ղեկավարները, պետական թէ կուսակցական գործիչներն ու քարոզիչները, ինչպէս եւ ուղեկիցները, — Ս. Կասեան, Աշոտ Յովհաննիսեան, Արամայիս Երզնկեան, Դր. Սիմոնեան, Գալոյեան, Ստեփանեան, Եղիա Զուբար, Ս. Խանոյեան, Եղիազարեան, Արխեան, Արսէն Եսայեան, Շահվէրդեան, Փիրումեան, Դաշտոյեան, Ա. Բակունց, Ալազան, Թոթովենց, Գ. Մահարի, Զապէլ Եսայեան, Ենգիբարեան, Դգնունի, Կոստանեան (անձնասպան), Աշրափեան, — բայց ո՞ր մէկը յիշել :

Հապա միւս «հեռացուածնե՞րը» որոնց անունը չի լսուիր երկար ատենէ ի վեր, — Լուկաշին, Սաքօ, Ս. Տէր Գաբրիէլեան (երեքն ալ «վարչապետ»ներ), Ա. Կարինեան, Եղիշէ Չարենց, Կամսարական, Դր. Վարդանեան, Գարախան . . .

Դեռ նոր «մերկացուեց» եւ փառուեցաւ Գ. Հանէսօղլեան, նախագահ կեդր. գործադիր կոմիտէի (խորհրդարան) :

Շատերուն համար ջուրի ձայն կուգայ «մերկացումը» : Մարդիկ այնպէս կը կարծեն թէ ամբաստանեալը պարզապէս աչքէ իյնալով, սեւ ցանկը կ'անցնի, եւ ատով ալ ամէն բան կը վերջանայ :

Թոյլ տուէք որ իրենց բերնով ներկայացնենք «մերկացում»ի օրինակ մը, որպէսզի կարենաք ձեր գաղափարը կազմել եղրակացութեան մասին :

Ամառուան է, կեդր. կոմիտէին քարտուղարը (Խանջեանի յաջորդը), որ կը զեկուցանէ կուսակցական համագումարին մէջ (մայիս 26 – յունիս 3).

— «Մերկացուեց նախ Հայաստանի հակայեղափոխական, նացիոնալիստական - տրոցկիստական կենտրոնը, որի անդամներն էին բոլորին յայտնի անձնաւորութիւններ՝ Ա. Երզնկեանը, Ա. Եսայեանը, Ս. Փիրումովը, Պ. Մակինցեանը եւ ուրիշներ : Մերկացուեց եւ ձերբակալուեց Դ. Շահվերդեանը, այդ դաւաճանը ու մեր ժողովրդի թշնամին ինչպէս հաստատել է քննութիւնը, որ կապուած է եղել թէ՛ Դաշնակների եւ թէ՛ օտար պետութիւնների հետախուզական օրկանների հետ : Շահվերդեան Դանուշը լրտես է, մեր հայրենիքի դաւաճան » :

Ուրիշ օրինակ մը կրնար կազմել այն ինչ որ գրուեցաւ Զապէլ Եսայեանի եւ Եղիա Զուբարի մասին, երկուքն ալ «ժողովրդի թշնամիներ, մերկացուած հակայեղափոխականներ» :

— « Հակայեղափոխական Զուբարը, տարիների ընթացքում ամենաակտիվ (գործօն) կերպով պաշտպանել է բոլոր նացիոնալիստ գրողներին, մասսայականացրել (ժողովրդականացնել) նըրանց եւ իր երկրեսանի - նացիոնալիստական դաշնակցական դէմքն աշխատել է խնամքով թաքցնել . . . հակայեղափոխական Զուբարը իրականում երբեք չի պայքարել դաւաճան խանջեանի Աշրաֆեանի դէմ : Նա միայն որոշ ժամանակ երկերեսանի գիծ էր տարել նրանց նկատմամբ՝ մորթապաշտական կարիէրիստական նպատակներով» : (Գ.Գրական Թերթ 21 յուլիս) :

. . . Ուրեմն, մանգաղը սկսեր է հնձել, նաեւ, խորհրդային Հայաստանը, մուրճն ալ գլխուն իջեցնելով : Եւ մենք տակաւին հազ քիչ բան գիտենք ամբողջ անցուդարձի մասին :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Արամայիս Երզնկեան, Պօղոս Մակինցեան, Եղիա Զուբար եւ ուրիշներ գնդակահարուած

Ինչպէս կը սպասուէր, Չեկան խօսքէն գործի անցած է արդէն, ինչպէս Խ. Միութեան, նոյնպէս Հայաստանի մէջ : Աս ու ան «ժողովուրդի թշնամի» հռչակելէ վերջ, մատ մը կը մնար մինչեւ բանտ, աքսոր կամ գնդակահարութիւն :

Եւ ահաւասիկ առաջին չարաշուք լուրը՝ մեզի հաղորդուած մասնաւոր աղբիւրէ մը.—

ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԱԾ ԵՆ, ԻԲՐԵՒ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ԹՇՆԱՄԻ ԵՒ ԴԱՒԱՃԱՆ, ԱՐԱՄԱՅԻՍ ԵՐԶՆԿԵԱՆ, ՊՕՂՈՍ ՄԱԿԻՆՑԵԱՆ, ԵՂԻԱ ԶՈՒԲԱՐ, ԿՈՍՏԱՆԵԱՆ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐ ԵՒ ՈՒՐԻՇ ՔԱՆԻ ՄԸ ՀՈԳԻ, ՈՐՈՆՑ ԱՆՈՒՆՆԵՐԸ ՉԿՐՑԱՆՔ ՍՏՈՒԳԵԼ :

Առ այժմ ուրիշ մանրամասնութիւններ չունենալով ձեռքի տակ, լուրը կ'արձանագրենք այնպէս ինչպէս հաղորդուած է մեզի :

ՉԻՆ-ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

»»»» • ««««

Չինաստան կը դիմադրէ ուժգնօրէն

Ճակատամարտը կը շարունակուի Շանկայի չինական մարտկոցներուն եւ ճափոնական մարտանաւերուն միջեւ : Ռմբակոծութիւնը աւելի սաստկացաւ աօջի օր : Ճափոնական զեկոյցը կ'ըսէ թէ կարգ մը յարձակումներ ետ մղուեցան, սակայն կռիւը կը շարունակուի ուրիշ կէտերու վրայ : Չինացիները երեք ճափոնական նաւեր ընկղմած ըլլալով, հաւանական է որ Ճափոն վրէժխնդրական միջոցներու դիմէ : Իշխան Ֆուշիմի, Ճափոնի նաւատորմին ընդհ. հրամանատարը, կայսեր ներկայացաւ, խորհրդակցելու համար :

Չորեքշաբթի օր չինական զօրքը յարձակեցաւ Շանկայի միջազգային թաղամասին վրայ, բայց ետ մղուեցաւ ճափոնական զօրագունդին կողմէ, 16 ժամուան ճակատամարտէ մը վերջը : Ճափոնական օդանաւերը ռմբակոծեցին հիւսիսային կայարանը, ծանր վնասներ պատճառելով : Մեծ վնասներ կրեցին նաեւ օտար առեւտրական հաստատութիւնները : Ճափոնցիները գրաւեցին Շանկայի անգլիական երկնասլաց շէնքի մը վերին յարկերը, հակառակ եղած բողոքներուն :

Ճափոնական 16 փոխադրանաւեր չինական ջուրերը հասան բազմաթիւ հետեւակազօրքով, հրասայլերով եւ 80 օդանաւերով : Ուրիշ երեսուն նաւեր ալ, որոնց հինգը յածանաւ, Չինաստանի ուրիշ մէկ ափը հասան :

Անգլիական կառավարութիւնը ձեռնարկներ կը կատարէ Ճափոնի եւ Չինաստանի մէջ, որպէսզի չինական եւ ճափոնական զինուորները քաշուին Շանկայէն : Կ'ըսուի թէ յաջողելու համար Անգլիա պատրաստ է ստանձնելու չինական եւ ճափոնական շահերուն պաշտպանութիւնը, եթէ ֆրանսական եւ ամերիկեան կառավարութիւններն ալ աջակցին :

Թոքիոյէն կը հեռագրեն թէ ճափոնական կառավարութիւնը պիտի մերժէ զօրքը ետ քաշելու որ եւ է առաջարկ, եթէ նոյնիսկ երրորդ պետութիւն մը յանձն առնէ պաշտպանել իրենց շահերը : Չինաստան ալ կը մերժէ Շանկայի մէջ չէզոք շրջան մը հաստատելու առաջարկը : Ուրեմն կռիւը պիտի շարունակուի նոյն սաստկութեամբ :

*** Առեւտուրը բոլորովին կանգ առած է Շանկայի շրջանին մէջ : Այժմ 2100 անգլիական զինուորներ կը գտնուին Շանկայի, իսկ ցամաք հանուած են 2400 նաւազներ : Մ. Նահանգները ունին 1950 նաւազներ, Ֆրանսա՝ 800 գաղթային զինուոր եւ 900 նաւազ, Իտալիա՝ 50 նաւազ : Շանկայի կամաւորներու գունդը կը բաղկանայ 2000 հոգիէ :

Ո՞ր կողմը աւելի զօրաւոր է

Անոնք որ մասնագէտ են Ծայր. Արեւելքի գործերուն, կ'ըսեն թէ Չինաստան թէեւ հզօր է թիւով, բայց տկար՝ սպառազինութեամբ : Իսկ Ճափոն մեծ առաւելութիւններ կը վայելէ կազմակերպութեան եւ սպառազինութեան տեսակէտով :

Չինաստանի զինեալ ուժը կը հաշուեն մօտ 1.750.000 զինուոր : Այս հաշիւէն դուրս կը մնան հիւսիսային արեւմտեան շրջանի չինացի համայնավարները, աւելի քան 100,000 հոգի, որոնք ուխտած են ընդդիմանալ ճափոնական արշաւանքին, բոլոր միջոցներով : Ասոնք Չինաստանի ամէնէն լաւ զինուած զինուորները կը համարուին եւ կրնան կարեւոր դեր կատարել, պատերազմի պարագային : Չինական բանակին մէկ մեծ մասը շատ խեղճ մարզանք ստացած է, թէեւ իրենց բարոյական կորովը բարձր է : Չինաստանի վարչապետ սպարապետին՝ Չանկ - Քայ - Շէքի բանակին թիւը կը հաշուեն 60 — 120,000 : Չինաստանի ամէնէն ընտիր զօրքն է այս, մարզուած գերման սպաներու կողմէ եւ սպառազինուած ամէն կատարելութեամբ : Չինաստանի առաջին բանակը կը կոչուի այս զօրքը :

Չինաստանի օդանաւային ուժը տկար է, հազիւ 300 առաջնակարգ օդանաւ : Ամէն միջոց կը փորձուի այս տկարութիւնը դարմանելու համար : Իսկ Չինաստանի ամենամեծ տկարութիւնը կը կազմէ թնդանօթներու, գնդացիրներու եւ ուրիշ զէնքերու պակասը : Հրասայլերու եւ զրահապատ կառախումբերու կազմակերպութիւնն ալ գրեթէ ոչինչ է. իսկ նաւատորմը՝ զանցառելի, բաղդատելով Ճափոնի արդիական աշխարհու տորմիղին հետ որ աշխարհի երրորդը կը համարուի :

Գալով Ճափոնի, կրնայ անմիջապէս ոտքի հանել երեք հարիւր հազար հոգինոց բանակ մը, ինչպէս եւ իր 1300 առաջնակարգ ռազմական օդանաւեր, ուրիշ 750 պահեստի սաւառնակներով : Այս ուժին կէսը կը գտնուի Մանչուքուօ (Մանչուրիա) : Ուրիշ 20,000 զինուորներ կը գտնուին Փեքէնի շրջակաները : Ճափոնի պահեստի ուժը կը հաշուեն 2.000.000, որ կրնայ զրօշի տակ առնուիլ արագօրէն :

*** Ճափոնի խորհրդարանը արտակարգ նիստի հրաւիրած է սեպտեմբեր երեքին, պատերազմական վարկերը քուէարկելու համար : Այս առթիւ բացառիկ օրէնքներ ալ պիտի քուէարկուին, լիազօրութիւն տալու համար կառա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԼԵԶՈՒՆ ԱՆԳԱՄ . . .

—o—

Հետզհետէ սրելով իր սլաքները Հօկին դէմ, ռամկավար «Պայքար»ը դիտել կուտար խմբագրականի մը մէջ (31 յուլիս).

— « . . . Պարզուեցաւ մանաւանդ որ եթէ Հօկի ձեռքով Հայաստան չղրկուէին Հայրենակցական Միութեանց դրամները, Հօկը առանձին բան մը ընելու եւ ըլլալու երեւոյթն ալ իր վրայ առնելու անկարող պիտի ըլլար : Ինչ որ Հօկն ալ ըրաւ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆ Ի ՆՊԱՍՏ ԿՈՄՈՒՆԻԶՄԻ ՇԱՀԱԳՈՐԾԵԼ ԷՐ, եւ այս բոլշեւիկեան փրոփականտով ներագրաւեց կարգ մը Հայրենակցական Միութիւններ, որոնք «Բանուոր»ի ոգին ՈՒ ՆՈՅՆԻՍԿ ԱՂՃԱՏԵԱԼ ՀԱՅԵՐԷՆ ՈՃԸ ՈՐԴԵԳՐԵԼՈՒ ՉԱՓ ԲՈԼՇԵՒԻԿԱՑԱՆ » :

Արդարե՛ւ : Սի՜րտ ունենայիք տեսնելու այդ հայերէնը . . .

Չէին բաւեր Երեւանի մէջ սարքուած աղճատումն ու ջարդը, արտասահման տպուած «Հայաստանասէր» քուրջեր ալ իրարու հետ մրցումի ելան, լեզուն խաթարելու, ծաղրանկարի վերածելու համար :

Տգէտ եւ իմաստակ, անոնք նոյնութեամբ ընդօրինակեցին Երեւանի «ինֆորմացիոն հաղորդագրութիւն»նե-րը, մոռացութեան տալով փառաւոր «զեկոյցը» :

Նոյն տգիտութեամբ, անոնք նուիրագործեցին «պրովոկացիոն լուրե-րը», (ոչ միայն բառը օտար, այլեւ գործածուած իբրեւ ածական) :

Իսկ սա իշարշա՞ւը :

« Բանուոր » կոչուած սոփեստիկը, չեմ գիտեր ո՛ւրկէ դաս առած ըլլալով, կը գործածէ հետեւեալ քերականական այլանդակութիւնը, — ՍՊԱՆԻՈ, ՍՈՒՐԻՈ, ԹՈՒՐՔԻՈ, ՄԱՆՉՈՒՐԻՈ եւ դեռ ինչ որ կը հոլովենք իբրեւ «իոյ» (Թուրքիոյ, Սուրիոյ) :

Երբ այսպէս են սորվեր հայերէնը, ինչո՞ւ զարմանալ որ կը գրեն նաեւ, — «կուտա» (կուտայ), «ներկա» էին, «չետո» . . .

Գիտեմ որ անօգուտ է որ եւ է սաստ կամ խրատ՝ այս ի ծնէ ստրուկներուն համար :

Աշխարհի լոյսն ալ թափես անոնց աչքերուն առջեւ, անոնք իրենց էշը պիտի քշեն, ապացուցանելու համար թէ իսկապէս կը սիրեն Խ. Հայաստանը :

Բայց ներողութիւն :

Այս մարդիկը կատարելապէս բոլշեւիկացած չեն տակաւին, իրենց հայերէնով :

Տակաւին մեր լեզուն է որ կը գործածեն, գէշ - աղէկ : Եւ մեր ուղղագրութեամբ :

Երեւանը ի՞նչպէս կը ներէ այս անհաւատարմութիւնը, — թեքում դէպի աջ : «Դէպի բուրժուա-նացիոնալիստական - տրոցկիստական տենդենցները» :

Անշուշտ սեւ ցանկ մըն ալ այս մասին կազմուած է :

Եւ առտու մը, երբ այս կարմրուկ խմբագիրներէն կամ յօդուածագիրներէն մէկն ու մէկը Երեւան իյնայ, անշուշտ մեղայագիր մը պիտի արտասանէ, հետեւողութեամբ Երեւանի պետական թատրոնի բեմադիր Գուլակեանի.

— « Ես շլացել էի երկերեսանի դաւաճան Խանջեանի գովասանքներից ու ամբարտաւանացել եւ չէի կարող վարել առողջ գիծ (թատրոնում) : Ես չեղել էի առողջ ստեղծագործական ուղուց դէպի Ֆորմալիզմը, աղաւաղելով ու այլանդակելով կլասիկների գործը» : («Խ. Հայաստան», թիւ 105) :

Առ այժմ թող փառք տան որ ազատութիւն կը վայելեն ոչ միայն իրենց գլուխը ողջ պահելու, այլեւ իրենց գիտցած հայերէնը գործածելու :

ՎԱՀԷ

30 ՀԱՅԵՐ ԵՒ 3 ՖՐԱՆՍԱՑԻՆԵՐ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ ՎԵՐԻՆ ՃԵԶԻՐԷԻ ԿՌԻՒՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ ?

»»»» • ««««

Անցեալ օր «Թայմզ»ի եւ «Թան»ի թղթակիցները կը հաղորդէին թէ ծանր դէպքեր պատահած են Ամուտայի մէջ, Գամըշլըէն 40 մղոն հեռու (վերին Ճէզիրէ, Սուրիա), սպանեալներով եւ վիրաւորներով, բայց ֆրանսական զօրքը յաջողած է վերահաստատել բարեկարգութիւնը : Պոլսոյ թուրք թերթերը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդեն այս մասին, անշուշտ չափազանցելով կամ խեղաթիւրելով . —

Առնուած տեղեկութեանց համաձայն, Ճէզիրէի մէջ արիւնահեղ դէպքեր պատահած են : Ֆրանքեւհայ ուժերը օգոստոս 12ի գիշեր բախում ունեցան Վաթանիներուն հետ, որոնք Ամուտան այրելէն վերջ քաշուեցան : 30 հայ եւ երեք ֆրանսացի զինուոր սպաննուեցան :

Վաթանիները կտրեցին գլուխը Ամուտայի հրոսախումբերուն պետ Սայիտ աղայի եւ ղրկեցին Դամասկոս : Սայիտ աղան օգնած էր Հայերուն եւ Ֆրանսացիներուն :

Վաթանիներուն պետն է Շէյխ Ահմէտ : Ֆրանսա պիտի չվաւերացնէ ֆրանքեւսուրիական դաշնագիրը մինչեւ որ այս անիշխանութիւնը չվերնայ : Փոքրամասնութեանց վերաբերեալ տրամադրութիւններուն մէջ ալ փոփոխութիւններ պիտի ըլլան : («Ճիմհուրիյէթ») :

Ամուտա գիւղի վրայ տեղի ունեցած յարձակումի ընթացքին, ըմբոստները թալանեցին մաքսային պաշտօնատունները : Զինուորները հասած ատեն, ըմբոստները արդէն իսկ փախուստ տուած էին : Օդանաւերը հալածելով զանոնք, ռմբակոծեցին ըմբոստ շրջանի երեք կարեւոր շրջանները : Ճէյլէ թղթատար կառքը կորսուած է ճամբորդներով միասին :

Հալէպի կայարանին մէջ ձեռք անցուեցան մեծաքանակ ռազմանիւթ եւ փամփուշտ որ երկրին ներսերէն ղրկուած էին եւ պիտի յանձնուէին ըմբոստներուն :

100 փախստական թուրք սահմանը կ'անցնին

Մեր առած տեղեկութեանց համաձայն, Սուրիոյ սահմանին շրջակայքը, Հայերու եւ Թուրքերու միջեւ կարգ մը ընդհարումներ տեղի ունեցած են եւ այս պատճառաւ հալածանքի եւ բռնութեան ենթարկուած 1000ի չափ Թուրքեր ու Արաբներ Ամուտայի կողմէն մեր սահմանը ապաստանած են :

Երբ ուզուեցաւ իրենց տեղերը ղրկել, ասոնք գետինը պառկելով, ու աղաչելով ըսին . — «Մեզ մեռցուցէք, սակայն ետ մի ղրկէք» : Այս փախստականները սահմանի շրջակայ ցեղախումբերու կը պատկանին : («Ճիմհուրիյէթ») :

»»»» • ««««

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ պայքարը սաստկօրէն կը շարունակուի Զուիցերիոյ մէջ : Դաշնակցային խորհուրդը օգոստոս 18ին որոշեց խորհրդարանին ներկայացնել օրինագիծ մը, որուն համաձայն պիտի արգիլուին այն բոլոր ընկերակցութիւններն ու կազմակերպութիւնները որ ուղղակի կամ անուղղակի կապ ունին համայնավարութեան հետ : Դաշնակցային խորհուրդը իր պատճառաբանութեանց մէջ կ'ըսէ թէ ընկերակցութիւններ կազմելու իրաւունք չի կրնար տրուիլ այն քաղաքացիներուն որոնք ազօրինի եւ պետութեան համար վտանգաւոր մեթոտներ կը գործածեն, իրենց քաղաքական նպատակներուն հասնելու համար :

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՎԱԽԵՐԸ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱ

Զօր. Տիւլաւ, իբրեւ զինուորական աշխատակից Փարիզեան թերթի մը կը խօսի պատերազմի վախերուն մասին, որոնք կը ճնշեն հոգիներու վրայ:

Շատոնց մոռցուած է Փարիզի դաշինքը, որով օրէնքէ դուրս կը հռչակուէր պատերազմը, կարծես օրէնքի սահմաններուն մէջ եղած ըլլայ երբեք: Ժընեւի մեծ գաղափարը եւս մեռած է երկար ատենէ ի վեր, որովհետեւ Ժընեւի իմաստունները հռետորներ էին միայն, իրականութենէն կտրուած: Արդ զարմանալի չէր, եթէ Հիթլէր բռնաբարեց Լոքառնոյի դաշինքը:

Այժմ պատերազմին ուրուականը կը թափառի երկրէ երկիր, եւ եթէ աչքը կ'ուշանայ, պատճառն այն է որ բոլոր պետութիւններն ալ կ'աշխատին չափել իրենց եւ թշնամիին ուժերը: Ու բոլորը գիտեն թէ ի՛նչ կրնան ընել, եւ ի՛նչ կրնայ ընել իրենց թշնամին:

Եթովպական արշաւը ցոյց տուաւ, որ մնայուն չըլլան արդիւնք մը չէ որ խափանէ ռազմատենչ խոյանքները:

Ահա թէ ինչո՛ւ անհրաժեշտ է գիտնալ թէ ի՛նչ պատրաստութիւն կը տեսնէ հարեւանը եւ ի՛նչքան պատրաստուած է:

Գերմանական բանակը տակաւին պատրաստ չէ, չի կրնար կատարել այն առաւելագոյն ճիգը, որ կը շօշափէ բանակի հրամանատարներուն յաւակնութիւնը: Ներկայիս, գերմանական բանակը կը ներկայացնէ ուժ մը, որ կը հասնի 30 զօրաբանակներու, որոնց վրայ կարելի է աւելցնել հեծելազօրական, ռազմիկական եւ մարզական կազմակերպութեանց ուժը: Գերման կառավարութիւնը լայն լիազօրութիւններ ունի, ուզած ատեն՝ անհատական կամ գաղտնի զօրաշարժներով կրկնապատկելու իր ուժը: Ֆրանսա չի կրնար նման գաղտնի զօրաշարժ ընել: Տոքթ. Կեօպելսի յայտարարութիւնները Գերմանիոյ գաղտնի սպառազինութեան մասին, Զօր. Ֆոն Պլոմպերկի յայտարարութիւնները Գերմանիոյ զինուորական անխափան վերելքին մասին, փաստեր են որ ցոյց կուտան թէ ի՛նչ թափով կը պատրաստուի Գերմանիան:

Իսկ Ֆրանսա ի՛նչ դիրքի մէջ կը գտնուի ներկայիս: Զօրաշարժի նախաքննութեան շրջանի մէջ,— զինուորական մարդահամար կը կատարուի, զինուորագրեալներու կարգաւորութիւնը կը ճշդուի, պատերազմական մթերանոցներու պարունակութիւնը կը չափուի, դիւանաթուղթերը կը վերաքննուին,— այս ամէնը՝ հասկնալու համար թէ ի՛նչ ուժ ունինք, թէ ամէն բան իր տեղը կը գտնուի՞: Վերջապէս, բանակներու տեղափոխութեան եւ ռազմանիւթերու փոխադրութեան համար ամէն ինչ կարգի՞ն է:

Այս հաշիւներէն վերջ, վերին հրամանատարութիւնը կրնայ ըսել թէ ի՛նչ ուժ ունի իր տրամադրութեան տակ զինագիր Օրը հասած ժամանակ, ինչպէս եւ զինագիր Օրուընէ 15 օր, 30 եւ 45 օր վերջ:

Այս կատարուած հաշիւները ցոյց տուին որ Ֆրանսա անպատրաստ չէ: Ներկայիս, Ֆրանսայի խաղաղութեան բանակներուն թիւն է 20, որոնց մէկ մասը, մայր-հայրենիքի մէջ, լրացուած չէ: Ասոնց վրայ պէտք է աւելցնել ամրացեալ գօտիներու մնայուն զօրանոցներուն ուժը, ինչպէս եւ վեց զօրաբանակ՝ մայր-հայրենիքէն դուրս, գաղութներու պաշտպանութեան համար: Այս ուժէն Ֆրանսա ոչ մաս մը ստիպուած է յատկացնել Ալպեան սահմաններու պաշտպանութեան,— եւ աւելի տխուր հետեւանքն է Ֆրանսայի Ժընեւեան քաղաքականութեան հանդէպ Իտալիոյ:

Եթէ հարկ ըլլայ այս ուժը ստուարացնել, Ֆրանսա պարտաւոր է զօրաշարժ կատարել, մինչ որ անագանուկ չանցնիր, եւ աւելի վտանգաւոր ցնցում մը կը պատճառէ երկրէն դուրս: Ինչպէս ալ կրնայ ամէն օր զօրակոչ կատարել գաղտնօրէն, Ֆրանսա չի կրնար: Եւ եթէ Ֆրանսա զօրաշարժ յայտարարէ, առաջին օրը պատրաստ կ'ունենայ միայն խաղաղութեան բանակը: Իսկ նորակազմ զօրաբանակները օգտագործելի կը դառնան միայն Ս աւելի 30 կամ Ս աւելի 40 օր վերջ: Իսկ Ս անորոշ օրով միայն կարելի է սպառազինութեան տրամադրութեան տակ դնել պատերազմական ճարտարարուեստին արդիւնաբերութիւնը:

Այս բացատրութիւններէն թէ ինչ կարելի է հետեւցնել,— կը թողունք ընթերցողին: Այս վիճակը ծանօթ է արդէն ամէնուն: Ասոր համար զարմանալի ոչինչ կայ,— ոչ զանցառութեան պէտք է վերագրել, ոչ ալ բախտին: Կացութիւնը այսպէս է, որովհետեւ այդպէս է ուզուած: Խորհրդարան եւ կառավարութիւն ուզած են որ Ֆրանսական բանակը պաշտպանողական պատրաստութիւն միայն տեսնէ: Ֆրանսայի զինուորական այդ քաղաքականութեան հետեւանքով, պետութիւնը այսօր չունի ոչ իր դիրքին, ոչ ալ իր քաղաքականութեան պահանջած բանակը: Զօրաշարժի յայտարարութենէն մէկ կամ երկու ամիս վերջ միայն կրնայ ունենալ բանակը, որ ընդունակ ըլլայ գործօն դեր խաղալու, դեր մը որ ինքնապաշտպանութեան չափ անհրաժեշտ կը դարձնէ վարել հաւաքական ապահովութեան քաղաքականութիւն մը: Արդ, ո՞վ կրնայ ըսել թէ ի՛նչ կը պատահի այդ երկու ամսուան ընթացքին:

Բայց խօսինք ներկային մասին: Առ այժմ մեծ մտահոգութեան տեղի չը կայ: Ուզեցինք ունենալ պաշտպանողական բանակ մը,— արդար է ըսել որ մեր ուզածը ունինք ներկայիս: Մեր բանակին եւ ամրացեալ սահմաններուն վիճակը մեզի այն ապահովութիւնը կը ներշնչէ թէ Ֆրանսական հողը անբռնաբարելի է: Ամրաշէն պատնէշը, զոր շինած ենք Ալզաս-Լորէնի մէջ, կարելի է գրաւել միայն անակնկալ եղանակով մը կամ ռազմանիւթի եւ բանակի հսկայական փոխադրութեամբ մը այդ ճակատին վրայ, ինչ որ չի կրնար գաղտնի մնալ: Արդ, անակնկալ յարձակումով գրաւելու շրջանը անցած է: Եթէ ճիշդ է որ մեր զինուորական ուժը չի կրնար գերմանական բանակը քշել Հռենոսի եզերքներէն, նոյնքան եւս ճիշդ է որ գերմանական բանակը չի կրնար նահանջի մատնել Ֆրանսական բանակը իր դիրք բռնած տեղերէն:

Այս պայմաններուն մէջ, պատերազմի վախ կա՞յ,— կը պատասխանենք, ո՛չ, որովհետեւ կը բաւէ որ Ֆրանսա չուզէ պատերազմ եւ պատերազմը չի կրնար սկսիլ:

Զինուորական ներկայ կացութիւնը ստեղծած է, ուրեմն, տեսակ մը հաւասարակշռութիւն ընդմէջ Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ,— եւ այդ հաւասարակշռութիւնը անկարողացուցած է երկու կողմերն ալ որ եւ է շարժում կատարելու: Զինուորական այս հաւասարակշռութենէն մեկնելով է որ պէտք է գործեն դիւանագէտները, երբ որ եւ է պահանջ կը բանաձեւեն: Պէտք չէ մեծ բան յուսալ զինուորական արտաքին օժանդակութիւններէ,— հազար տեսակ հաշիւներու կապուած են եւ միշտ անստոյգ:

Եզրակացնելով, կրնանք ըսել թէ խաղաղութեան խորհրդաժողովներու մէջ կորսուածը կարելի չէ շահիլ ներկայ պայմաններով, բայց կարելի է խորհիլ բան չկորսնցնելու մասին գէթ ապագային:

Ի՞նչպէս կը ներկայանայ այդ ապագան: Բարոյապէս, անխոհեմութիւն է հաւատք ընծայել Գերմանիոյ յանձնառութիւններուն: 1914ի եւ 1936ի փորձը ցոյց տուաւ որ պայմանագրական են այդ յանձնառութիւնները: Կը փակես ճամբան, բայց ան միշտ պատրուակ ու միջոց կը գտնէ խոչընդոտը նետելու իր ճամբուն վրայէն: Միայն զինուորական միջոցներն են, որ արժէք կը ներկայացնեն,— աւելի ճշմարտութիւն մըն է, որ յարգուած է սկիզբէն ի վեր: Անշուշտ այս անգամ Ալզաս-Լորէնի մէջ չի կրնար ուզածը ընել:

Ալզաս-Լորէնի սահմանին պաշտպանութեան համար, սխալ կամ ոչ (իմ կարծիքովս՝ սխալ) արդիական ամրութեանց գիծ մը հաստատեցինք սահմանագլուխին անմիջապէս կռնակը, 8-10 քիլոմեթր հեռու սահմանագլուխէն: Եթէ Գերմանացիներն ալ իրենց սահմանագլուխին մօտիկ, նոյնքան հեռաւորութեամբ, շինեն նման ամրութիւններ, մեզ պիտի գտնենք այն կացութեան մէջ, որ շատ կը յիշեցնէ 1914-1918ի խրամատներու կռիւը: Խաղաղութեան շրջանին, Գերմանացիները կրնան ուսումնասիրել հրետանիին տեղերը, նոյնիսկ կրնան ճշդել թնդանօթներու մեքենականութիւնը և ռազմանիւթին մթերանոցները: Այնպէս որ, երբ կրակը պայթի, անակնկալներու հաւանականութիւնը կը չքանայ: Այսպէս 20-30 քիլոմեթր դէպի ետեւ Մաժինոյի երկրորդ գիծի մը շինութիւնը անհրաժեշտ կը դառնայ:

Ներկայ փորձառութիւնները մեզ կը մղեն, որ ձեռնարկենք զինուորական վերակազմութեան, մեկնելով հակադիր սկզբունքներէ: Այն զինուորը, որ պատրաստ չէ, ստիպուած է մղելու անփառունակ եւ անյոյս կռիւ մը: Ինքնապաշտպանութեան այս կազմակերպութիւնը հիմնուած է ապահովութեան այն երաշխիքին վրայ, զոր կուտար Լոքարնօ: Այժմ կը վերանայ Գերմանիան: Լոքարնօ մեռաւ: 1928ի տրամադրութիւնները չքացան: Ապագան անստոյգ է եւ կը սպառնայ: Հռենոսի գօտիին վերագրաւումը շատ յուզում պատճառեց մեզի, բայց ինչո՞ւ, զարմանալի է այդ յուզումը, չէ՞ որ արգիլելու միջոցներ չունէինք, ուրեմն ճակատագրական էր գրաւումը: Բարեբախտաբար գրաւումը նախապատրաստութիւն մըն էր միայն, վերջին նախապատրաստութիւնը: Այժմ, Գերմանիա, տէր եւ տիրական իր երկրին մէջ, անխորտակելի՝ իր սահմանագլուխներուն վրայ, լծուած է սպառազինութեան: Սպառազինումէ վերջ պիտի ձեռնարկէ ռազմական շինութեանց:

Ուրեմն պէտք է պատրաստ ըլլալ նոր անակնկալներու: 1914ին Ֆրանսա եւ Գերմանիա նոյն ուժերն ունէին, զօրաշարժի ենթարկեցին հաւասար չափով ուժեր: Այժմ տարբեր է կացութիւնը, Ֆրանսա ունի 26 զօրաբանակ, Գերմանիա շուտով կ'ունենայ 36 զօրաբանակ: Եւ դեռ Գերմանիա կրնայ զօրաշարժի ենթարկել իր ամբողջ բնակչութիւնը, այր թէ կին,— 65 միլիոն բնակիչ ունի: Իսկ Ֆրանսա՝ 40 միլիոն:

Եթէ անգամ մը եւս մեզ անպատրաստ գտնէ, այլեւս վերջնապէս կործանեցաւ Ֆրանսան: Գերեզմանային խաղաղութիւնը պիտի գայ թաղել Ֆրանսական քաղաքակրթութիւնը: Ահա օրուան վախը:

ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ ՆԻՍԻ ՄԷՋ

Նիսի հայ գաղութը մօտաւորապէս հարիւր տունէ կը բաղկանայ: Գէթ այս է կարծիքը մեր հոգեւոր հովիւ Սահակ քահանայ Շամլեանի, որ կրկին պատճառներով պէտք է լաւ գիտնայ իր հօտին ճշգրիտ թիւը: Շատ քիչ բացառութեամբ բոլորն ալ քէմալական արհաւիրքէն փախածներ են: Սակաւաթիւ երջանիկներ ոսկիի պատկառելի մթերքով եկած են հոս եւ հաստատուած Սիմիէ՝ Նիսի էն ազնուապետական թաղը, իսկ միւսները, ստուար մեծամասնութեամբ Իզմիր-Ատափազար շրջանէն, բախտագուրկներ, իրենք ալ չեն գիտեր թէ ինչպէս պատահեր է որ հոս՝ հարուստներու համար միայն հիւրընկալ այս քաղաքը ինկեր են, դատապարտուած ապրելու՝ նկարագրով հիւսիսի պատուական Ֆրանսացիներէն բաւական տարբեր ժողովուրդի մը մէջ: Բայց այդ դժբախտները միասին բերած էին իրենց ցեղային յատկութիւնները (ինչպէս նաեւ պակասութիւնները),— աշխատութիւն եւ պատուաւոր ապրելու յամառ կամք:

Հայ Կրեսոս մը, չեմ գիտեր Պարսկահայ թէ Հնդկահայ, հինէն հոս հաստատուած, հարիւր եւ աւելի միլիոններու տէր, որ անցեալ տարի անշուք եւ անյիշատակ մեռաւ, առանց կարենալ հետը տանելու իր ամրակուռ շէնքերէն քարի մը կտոր, արհամարհելով այդ շուարած բազմութեան վրայ, պզտի կամ անիրաւ պատճառներ մէջ բերելով, կը զլանայ ամէն նպաստ: Հոս է որ Հայուն ցեղային յատկութիւնները բուռն թափով երեւան կուգան: Աշխատութեան քաջալերժ մարդիկ, իրենց թեւերը սոթթելով, շատեր սակաւաթիւ գործարաններուն մէջ կը սպրդին, ուրիշներ հողին հետ կը սկսին խաղալ: Իսկ աւելի հեռատեսներ «մարչէ»ները կը վազեն, գիշերը ցերեկին խառնած եւ արիւն քրտինքով վաստկուած օրական վաստակներէն սուեր խնայելով կը սկսին մէկ մէկ բոյն շինել. եւ կը յաջողին: Հողին աժանութենէն հրապուրուած՝ կեդրոնէն 4-5 քիլոմեթր հեռու բայց միշտ Նիս համարուած Մատլէնի մէջ, ձորի մը խորը ձախ թեւին վրայ մօտ 70 տուներ կան հիմա ճաշակաւոր եւ հանգստաւէտ, որոնք մահիկի մը ձեւով շրջանակ կազմած իրենց մէջտեղ առած են բարերարի մը կողմէ շինել տրուած գեղեցիկ մատուռ մը եւ թաղին այն տեսակ երեւոյթ մը տուած են որ կարծես Մատլէնցիները հաւատքը եւ լեզուն ուզած են ամէն հետաքրքիր նայուածքէ հեռու պահել, թապու ընել, ինչպէս կ'ըսեն:

Եւ այսպէս յաջող տարիներ եւ յաջող գործեր իրար կը յաջորդեն, Արսլանպէկցիին, Զէնկիլէրցիին, Մէրտէկէօզցիին տալով երդ եւ առատ գինի: Սակայն աւա՛ղ, ամէն գեղեցիկ բան շուտ վերջ կը գտնէ. եւ տագնապի տարիները վրայ կը հասնին: Գործազրկութեան ուրուականը Մատլէնի վրայ եւս կը ցցուի եւ ուտը, քանոնը եւ շարքիները տուփերներու մէջ պատը կը կախուին. գինին կը նուազի եւ մեր պատուական բանուորները իրենց ձեռքերը շփելով կուգան կը թափին Պ. Սահակի սրճարանը, պլօթ եւ նարտ խաղալու: Սրճարանն ալ կը փոխուի վիճաբանական սրահի, ուր օրուան ազգային թէ միջազգային ամէնէն բարդ խնդիրները դիւրին մը կը լուծուին՝ պէտք է խոստովանիլ՝ խաղաղ վիճաբանութեամբ: Սպանիական կռիւ, դեղին վտանգ, ապագայ պատերազմ, Հիթլէր, Պլում, Իտըն իրար կը խառնուին եւ այսպէս օրերը կ'անցնին պարապ ու անպտուղ: Գաղութին անհասկնալի կը մնայ թէ ինչո՞ւ Գործազուրկներու Սնտուկը երկու չափ երկու կշիռ կը գործածէ. բոլոր օտարական գործազուրկները Սնտուկի օժանդակութենէն կ'օգտուին եւ մեր խեղճերը, Հայոց յիսուն հոգի, կը զրկուին ընկերային նոր օրէնքներու բարեբեր տրամադրութիւններէն: Ոչ ոք կը հետաքրքրուի այս խեղճերով. դիմում հոս, դիմում Փարիզ, դիմում Գաղթականաց Օֆիսին,— բոլորն ալ պարապի:

Մինչ այս մինչ այն, Մատլէնցին կը սիրէ հետաքրքրուիլ իր ազգային կեանքով: Իրաւանց Պաշտպան Ընկ., Կ. Խաչ, Աղքատախնամ, Մանկապարտէզի Հոգաբարձութիւն, վերջապէս ազգօգուտ ամէն Միութիւն ունի իր մէջ: Եթէ տարուած ջանքերը մեծ օգտակարութիւն մը չեն ունեցած, այդ ալ նիւթական միջոցներու պակասին՝ հետեւաբար տագնապին պէտք է վերագրել եւ ոչ թէ աշխատանքի կամ զոհողութեան պակասի: Անշուշտ իրար քիչ հասկնալու մեր բարի սովորութիւնն ալ իր դերը ունի այդ անյաջողութիւններուն մէջ:

Բայց ինչ որ պատուաբեր է գաղութին համար, աւելի պատուաբեր քան մեր հարուստներու Սիմիէի շքեղ վիլլաները, այդ ալ մեր երիտասարդ Հ. Մ. Ը. Մ.-ի սփոփարար գոյութիւնն է՝ մարմնակրթութեան վերջին ծայր սիրահար այս քաղաքին մէջ: Միութիւնը, ինչպէս յաճախ կը կարդամ տեղական թերթերու մէջ, պատուաւոր անուն մը եւ իր որոշ տեղը ունի նման օտար Միութիւններու շարքին: Յաճախակի մրցումներու մէջ կը յաղթէ կը յաղթուի, աւելի կը յաղթէ քան կը յաղթուի, բայց միշտ շնորհիւ իրար հասկնալու իրենց դաւի ջանքերուն, թէ՛ մրցումներու մարզին մէջ եւ թէ Միութիւնը անվթար պահպանելու նախանձախնդրութեամբ, անդամները կը պահեն օրինակելի կարգապահութիւն եւ արժանի են ամէն քաջալերութեան:

Մատլէնի Մանկապարտէզը զոր ձեռնհասօրէն կը վարէ Տիկին Փայլակ Սանասար, իր տարեկան հանդէսը տուաւ վերջերս: Համարձակ եւ արթուն պզտիկներ մաքուր հայերէն եւ զուարթ երգեր լսել տուին ներկայ հոծ բազմութեան՝ փոխարէն ստանալով գրքոյկներ ու ... ծափեր: Սրտացաւ մէկը չդժուեցաւ որ քիչ մը շաքար բաժնէր այդ անմեղներուն, որոնք աւելի կը հասկնան շաքարի լեզուն քան ծափերու խլացուցիչ ժխորէն:

Անշուշտ «Յառաջ»ի ընթերցողները ուրախ պիտի ըլլան լսելով մեր պատանիներու յաջողութիւնը Ֆրանսական վարժարաններու մէջ, ամավերջի քննութեանց առթիւ: Կը յիշեմ մեծերէն գէթ առաջին հանդիսացողներու անունները.—

Պ. Պ. Եդուարդ Վարդապետեան, 52 հոգիի մէջ առաջին, Լեւոն Թուրիկեան, 50 հոգիի մէջ առաջին, Տայլերեան, 50 հոգիի մէջ առաջին, Արամ Կիւրեղեան, քոնսէրվաթուառի քննութեանց մէջ առաջին, քլարինէթ, սոլֆէժ, 61 Օր. Հռիփսիմէ Կիւրեղեան, դաշնակ եւ երգ՝ առաջին, Օր. Թագուհի Անտոնեան, 50 հոգիի մէջ առաջին, Օր. Լուսին Կէտիկեան, 50 հոգիի մէջ առաջին:

ԳԱՐ. ԽՈՍՐՈՎԵԱՆ

ԹՈՒՐՔԻԱ ՔՐՏԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻՆ ՀԱՆԴԷՊ

ԽՄԲ.— Երէկ հրատարակեր էինք Էնկիւրիէն «Թան»ի ուղղուած թղթակցութեան առաջին մասը: Ահաւասիկ շարունակութիւնը.—

Գալով քիւրտ ժողովուրդին ձուլման, շատ հեռու է ամբողջովին իրականացած ըլլալէ: Անոնց թուական մեծութիւնը հարցին կուտայ կնճռոտ հանգամանք մը:

Քիւրտերը, ծագումով իրանական, կը խօսին, գէթ անոնց մէկ մասը, զանազան բարբառներ, որոնք կը սերին պարսկերէնէ, եւ պաճուճուած են հայերէն, քաղդէերէն, Թուրքերէն եւ արաբերէն բառերով: Թիւով մօտ մէկ միլիոն կը կազմեն ու ցրուած են ընդարձակ լեռնաշխարհի մը մէջ, ծովէն հեռու, նօսր բնակչութեամբ,— 2-3 բնակիչ մէկ քառակուսի քիլոմեթրի վրայ, կարգ մը շրջաններու մէջ,— որուն սահմաններն են մօտաւորապէս Վանայ լիճը, Էլ-Ազիզ եւ Տիարպէքիր, իսկ միւս կողմէն սուրիական եւ իրաքեան սահմանագլուխը: Քիւրտերու բարբառային այլազանութեան վրայ պէտք է աւելցնել նաեւ կրօնական բազմազանութիւնները,— այսպէս Քիւրտերը, թէեւ իսլամ, տեղ մը կը պատկանին շիի աղանդին ինչպէս Իրանցիները, տեղ մը շաֆի, հանէֆի աղանդին: Այս վերջիններն են միայն, որ կը նոյնանան Թուրքերուն հետ կրօնական տեսակէտով:

Սկիզբէն ի վեր, Քիւրտերը ըմբոստացած են սուլթաններուն դէմ, որոնք, մօտ հարիւր տարի է, պարբերաբար զինուորական զօրաւոր ուժեր կը ղրկէին՝ երբ ըմբոստութիւնը սպառնական հանգամանք կը ստանար: Հանրապետութիւնը, իր ստեղծումէն վերջ (1923) ստիպուեցաւ ընդունիլ այս ծանր ժառանգը, եւ իր առաջին գործն եղաւ վերջ դնել 1924ի ըմբոստութեան, որ վերջնապէս խեղդուե-

ԱՐԻՆՈՏ ՎԶՆՈՑԸ

— Կեցցե՛ր, ինչո՞ւ չես աշխատիր, ես քեզի ցոյց պիտի տամ, ժուռնալ պիտի ընեմ զօրաբաժնի հրամանատարին, թէ դուն թիւ 27 [illegible] խորտակման եւ 13 շէնքերու մահուան պատասխանատուն ես: Վտանգին մասին ժամանակին հեռաձայնուած է, բայց դուք պէտք եղած արագ միջոցին չէք դիմած դիտումնաւոր կերպով:

Այս անակնկալ յայտնութեան առջեւ Գէորգ հասկցաւ ամէն բան. գիտէր թէ Կարին, Վան եւ այլուր, ճակատին ետեւը Հայ զինուորները դաւադրաբար սպաննուած էին, ուրեմն Բիզէի մէջ ալ ինք պիտի զոհուէր: Եւ մահուան երկիւղը յանկարծ անհետացաւ: «Է՜հ, ըսաւ ինքնիրեն, այսօր մեռնիմ թէ քանի տարի վերջ, միեւնոյնն է»: Կարծես այդ խորհուրդէն սիրտ առած, դարձաւ Բէյմզին.

— Դուն այստեղ պարզ պահակապետ մըն ես, այս գրասենեակին մէջ իմ աշխատանքս խանգարելը կը նշանակէ զինուորին գործը ձախողեցնել. զիս ալ ալ ձգեցէք, այսուհետեւ առանց իմ հաւանութեան ոչ ոք իրաւունք ունի ներս մտնելու, այդ պարագային դուք անձնապէս պատասխանատու էք:

Բէյմզին յանկարծակի եկաւ Գէորգի յայտարարութենէն: Արտասանուած խօսքերուն ամէն մէկ բառը չափուած ու կշռուած էր. ուստի միջադէպ մը ստեղծելու մասին լարած մեքենայութիւնը ջուրը ինկաւ: Խոհեմութիւն սեպեց հեռանալ ու դուրս ելաւ գրասենեակէն, մտքէն որոտալով.— Կեցիր դուն, կը տեսնուինք:

23րդ կիսաբաժինը, որ Բիզէ կը գտնուէր ութ ամսէ ի վեր, թէեւ ճակատին մաս կը կազմէր, բայց ընդհանուր պատերազմի չէր մտած: Արեւելեան ճակատի ընդհ. հրամանատարութիւնը կը հրահանգէր տասը օրուան միջոցին յառաջանալ Մուշավայրի ուղղութեամբ եւ սատնձնել ճակատին թիւ 137րդ գիծը: Այս լուրը շշմեցուցիչ հարուած մըն էր Բէյմզիին համար: Ան ոչ միայն պիտի զրկուէր այնքան հաճելի զեղխութիւններէն, այլ եւ մահէն կը սարսափէր: Ուստի որոշեց իր դիւային ծրագիրը օր առաջ գործադրել եւ «չէթէ»ի պետ մը դառնալ:

×

Քաղաքին հարաւային ծայրամասը, թաղերէն բոլորովին կտրուած, խիտ պարտէզներով շրջապատուած, պարտէզին մէջտեղը նուրբ ու ճաշակաւոր միյարկանի շէնք մը կար: Նմանապէս եւ ներսը շքեղօրէն կահաւորուած էր. միջանցքին վրայ դէմ առ դէմ չորս միաձեւ սենեակներ, որոնց մէկը կը գործածուէր գաղտնի հեռախօսի աշխատանքներու: Մարդ մը գրասենեակին վերի անկիւնը դրասեղանին կէս մը հակած, ձախ ձեռքով ականջին բռնած էր հեռախօսի գործիքը, իսկ աջով թուղթեր մը կը գրէր, ու երբեմն ալ ծանր ծանր գլուխը կը շարժէր: Այդ մարդը նոր հասած քննիչ մըն էր, բարձրահասակ, եւրոպական հագուստով: Հեռախօսը փակեց, գոհունակութեան ժպիտով գլանիկ մը վառեց, ու քովը կանգնած պահակին դառնալով հարցուց.

— Ինչո՞ւ ուշացան:

— Դեռ ժամանակ կայ, ըսաւ պահակը անտարբեր:

— Հապա՞ եթէ այս գիշեր ալ չյաջողին, վրայ բերաւ քննիչը:

— Է՜հ, ուսերը վեր նետելով պատասխանեց պահակը, եթէ մէկ երկուքը մահուան հետ հաշտուին, գործը կը վերջանայ լուսնալէն առաջ:

Վերջին բառը երբ կը լրացնէր, քննիչը սեւ կողքով հաստ տետրակ մը սկսաւ թղթատել եւ վերջապէս կէտի մը վրայ կանգ առաւ: Երբ կը պատրաստուէր գրելու, պահակը ներս մտաւ եւ իր ետեւէն ներս մտան չորս զինուած մարդիկ, ծպտուած Լազի հագուստներով: Բոլորն ալ կօշիկի փոխարէն հագած էին թաւ մորթէ պատրաստուած տրեխներ:

— Մտեցէք, ըսաւ քննիչը: Խնդրեմ, ձեր անունները:

Երբ արձանագրութեան ձեւակերպութիւնը վերջացաւ, քննիչը ոտքի ելաւ, բոլորին ձեռքերը սեղմեց, իսկ երբ կարգը Բէյմզիին եկաւ, շիտակ աչքերուն նայելով ըսաւ.

— Ձեր վարպետ խորամանկութեան վստահ եմ: Ուրեմն յաջողութիւն:

×

Գիշեր էր. ապրիլեան լուսնկան մոմի նման կը փայլէր խաղաղ ծովուն վրայ: Գարուն էր եւ բնութեան կատաղութիւնը վերջ գտած էր: Լեռնաշղթայի նմանող ալիքները անհետացեր էին: Սեւ Ծովը վերածուած էր փայլուն ապակիի մը: Միայն Թուրքին կատաղութիւնն էր որ աւելի կը սաստկանար, արիւն ու կրակ սրսկելով:

Կէս գիշերը բաւական անցած էր, սակայն Պ. Ալթունեան դեռ չէր քնացած: Երկու ժամէն աւելի տապլտկեցաւ անկողնին մէջ, չկրցաւ քնանալ: Պաղ քրտինքը կը ցոլար ճակտին: Իրեն այնպէս թուեցաւ թէ փուշէ ցանցի մը վրայ պառկած է: Ցատկեց անկողինէն, վերարկուն հագաւ, աճապարանքով սիկառ մը վառեց եւ դուռը բանալով նետուեցաւ պատշգամը: Դրացի պարտէզը շուները կը հաչէին եւ երբեմն ալ շուներէն մին երկա՜ր երկա՛ր կ'ոռնար: Ոռնոցի խուլ կանչերէն Տիկ. Վարդուհին ալ արթնցաւ: Երբ տեսաւ որ ամուսինը անկողնին մէջ չէր, սկիւռի նման ցատկելով դէպի պատշգամը ուղղուեցաւ: Այր եւ կին իրարու նայեցան: Պ. Գէորգ ծխելով ծովը կը դիտէր: Լռութիւնը խզելով, «գէշ նշան է», ըսաւ Տիկ. Վարդուհին, ասանկ ուշ գիշերին շուներուն ոռնալը:

Պ. Գէորգ ուսը թօթուեց առանց խօսելու եւ վերստին սկսաւ ծխել: Քովի սենեակին մէջ պզտիկները կը քնանային մանկական ժպիտը շրթներուն:

(4)

ՓԵՂԱՄ ՍԱՐՈՑԵԱՆ

ԾԻԾԱՂ

Ամբակում անօթի է:

Տունէն դուրս կ'ելլէ Հաց գնելու համար:

— Հացավաճառ, աղուոր հաց ունի՞ս:

— Ինչպէս թէ չունիմ, հաց մը որ կարագի պէս է:

Այդ պարագային, կը մտածէ Ամբակում, աւելի լաւ է ուղղակի կարագ գնել: Կ'երթայ կաթնավաճառին:

— Թարմ կարագ ունի՞ս

— Ոչ միայն թարմ, այլ եւ անարատ ինչպէս ձէթը:

Այդ պարագային, կը մտածէ Ամբակում, աւելի լաւ է ձէթ գնել: Կ'երթայ նպարավաճառին:

— Անարատ ձէթ ունի՞ս:

— Անարատ ձէթ մը ունիմ, որ ակի ջուրի պէս յստակ է:

Այդ պարագային, կը մտածէ Ամբակում, աւելի լաւ է ակի ջուր գնել:

Լաւին լաւը գնելու միտքով, ան ալ չի կրնար որոշում տալ, ի վերջոյ կը ստիպուի գոհանալ ... ջուրով:

ցաւ միայն 1926ին, ի գին այնքան նիւթական եւ մարդկային կորուստներու:

Որքան ալ քիչ ծանօթ ըլլայ Քիւրտերու կեանքը իրենց բնաշխարհին մէջ, այսուհանդերձ գիտենք որ անոնք, քաղաքակրթական տեսակէտով յետամնաց, կ'ապրին տեսակ մը աւատապետական վարչաձեւի տակ, աղաներու, պէյերու, շէյխերու աստիճանակարգով: Երբ Թուրք կառավարութիւնը ուզեց կարգի բերել այս աւատապետները, որոնք յաճախ իրարու դէմ կը կռուէին, այս վերջիններու, չուզելով որ գործադրուի վարչական կեդրոնացումի բարեփոխութիւնը, որով վերջ պիտի դրուէր իրենց հեղինակութեան, ըմբոստութեան մղեցին իրենց հպատակները, թրթռացնելով անոնց կրօնական զգացումները, ընդդէմ Էնկիւրիի մարդոց, պատասխանատու բռնելով զանոնք խալիֆայութեան ջնջումին համար, իրենց աշխարհական գաղափարներով:

Այսպէս սկսաւ 1929-1930ի ապստամբութիւնը, զոր զսպելու համար անհրաժեշտ եղաւ շարժման մէջ դնել զօրաբանակ մը: Ցետոյ լռութիւն տիրեց: Միայն աւազակները, որ փախած են այս լեռնաշխարհը, Տէրսիմ այժմ Թունճէլի, երկրին ցաւոտ կէտը, երբեմն դուրս կ'ելլէին իրենց որջերէն, շրջակայ խաղաղ բնակչութեան մէջ կողոպուտ սարքելու համար:

Երկու տարի եղաւ, որ կառավարութիւնը մասնաւոր վարչաձեւի մը տակ դրած էր այդ լեռնաշխարհը, --- ամբողջ իշխանութիւնը կեդրոնացուած էր զինուորական կառավարիչի մը ձեռքը, Զօր. Ապտուլլահ Ալի Տողանի, որ պաշտօն ունէր ամէն գնով խաղաղեցնելու շրջանը, եւ մամուլը անկէց ասդին ոչ մէկ լուր հրատարակեց այդ մասին: Անտարակոյս ձեռք առնուած միջոցները շատ խիստ էին եւ ժողովուրդին դժգոհութիւն պատճառեցին: Վարչապետին յայտարարութենէն վերջ (Յունիս 1937), մամուլը քիչ մը բացաւ բերանը, ու կիսապաշտօնական օրկան Ճիւմհուրիյէթը սկսաւ տալ մանրամասնութիւններ, զոր «յարմար չէր դատած հրատարակելու, սպասելով որ վարչապետը լուսաբանէ հանրային կարծիքը», եւ յայտարարեց մասնաւորաբար որ «ըմբոստները օգնութիւն կը յուսային օտար պետութենէ մը»: Անոնց ամբողջովին հաւատք ընծայելու այս կարծիքին, հարկ կը համարինք արձանագրել որ քրտական շարժումը յաճախ ծագում կ'առնէր Իրաքէն, Մուսուլէն, որ այնքան մօտիկ է Տէրսիմի: Թէեւ անգլօ-թրքական բարեկամութիւնը շատ ջերմ է ներկայիս, անհեթեթ չէ ենթադրել որ Անգլիա տակաւին կը մտածէ կազմել արաբական լայնածիր կայսրութիւն մը, ենթակայ իր ազդեցութեան, ինչպէս կուգայ հաստատել, վերջերս, Պաղեստինի բաժանման ծրագիրը: Բրիտանական գաղտնի ոստիկանութեան խորհրդաւոր գործունէութիւնը բնաւ անծանօթ չէ այն դժուարութիւններուն մէջ որոնց կը հանդիպի Թուրքիա: Ինչ որ ալ ըլլայ, երբ Զօր. Ալի Տողանի ձեռք առած խաղաղեցումի միջոցները, սկսեալ 1934էն, սկսան տալ իրենց պտուղը շնորհիւ որքան հանրօգուտ շինութեանց, նոյնքան Էլ-Ազիզի կախաղաններուն, որպէսզի խեղճերնին ժողվեն յամառ ըմբոստները, այսուհանդերձ անոնց ազդեցութիւնը կարճ տեւեց: Այսպէս է որ Տէրսիմցիները 1937ի սկիզբը համարձակեցան Թրքական իշխանութեան ուղղել խնդրագիր մը, որով կը պահանջէին զինուորական եւ ոստիկանական ուժերը հեռացնել շրջանէն, դադրեցնել հանրօգուտ շինութիւնները (կամուրջ, երկաթուղի, եւայլն), իրաւունք տալ զէնք ունենալու, կրճատել տուրքերը:

Անկէ զատ, աւազակախումբ մը յարձակում գործած ըլլալով պահակախումբին վրայ, հրաման տրուեցաւ սաստկացնել զսպումի գործողութիւնը, այնքան որ անցեալ Ապրիլին Թունճէլիի շուրջ համախմբուած թրքական զօրքը կարելի էր հաշուել մօտ 25 հազար: Ապստամբ շէյխերը, որոնց մէջ նշանաւոր Սէյիտ Րիզան, պետը Գոչ Ուշաղը ցեղախումբին, Շէյխ-Հասաններու աղանդին, իրենց զինեալ ուժերով քաշուեցան ամենաբարձր լեռներուն գագաթը, որոնց մէկ քանին 4 հազար մեթր բարձրութեան կը հասնին եւ սկսան կա[illegible] կերպով դիմադրելու համար [illegible]ժումը, կաթած խուղի հետքերով, օ[illegible]ւալեցաւ այլ ցեղախումբերու մօտ, այսպէս շարժումին մասնակցեցան Հայտարանը, Արըլը, Սարըլը ցեղախումբերը, ինչպէս եւ մասամբ Ծամ Ուշաղը: Սակայն, զսպումի գործողութիւնը, որ կը կատարուէր երեք թեւերով՝ մեկնելով Էլ-Ազիզէն, կ'աշխատէր սահմանափակել ու կրճատել ըմբոստութեան շրջանակը, որուն տարածութիւնը կը հասնէր, սկիզբները, 6,000-7,000 քառ. քիլոմեթր, պաշտպանուած 25-30 հազար ըմբոստներու կողմէ:

Թրքական բանակին հրամանատարութիւնը նախ եւ շատ իմաստուն կերպով աշխատեցաւ խնայել իր զինուորները, ու շարժեցաւ մեծ զգուշութեամբ, խուսափելու համար հաւանական անակնկալներէ եւ հայդուկային կռիւներէ, որոնց վարժ են ըմբոստները: Ամէնէն արդիական զէնքերը գործածուեցան եւ գրաւուեցան ռազմագիտական գլխաւոր դիրքերը: Օդանաւերն ալ մեծ դեր խաղացին այդ շարժումներուն մէջ, այդ առթիւ էր որ հասկցուեցաւ թէ ինչո՛ւ շքանշանի արժանացաւ Թուրք օդանաւորդուհին, Սապիհա Կէօքչէն, որուն տրուած այդ պատիւին պատճառները անծանօթ կը մնային, --- օդանաւորդուհին փայլուն գործունէութիւն մը ունեցած էր Տէրսիմի մէջ, գոհ չմնալով հետադօտական գործողութիւններէն, լեռներուն վրայ ցածէն թռչելով՝ գնդացիրի կրակին բռնած էր ըմբոստներու պաշտպանները:

(Մնացեալը յաջորդով)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ԵԳԻՊՏՈՍԻ ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐԸ Հ. Յ. Դ. ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Օգոստոս 16ին կէսօրէն յետոյ Գահիրէի եւ Աղեքսանդրիոյ հայ արիներս, առաջնորդութեամբ Փարիզի քանի մը արիներու, այցելեցինք Հ. Յ. Դ. Թանգարանը:

Թանգարանի վարիչ Պ. Գ. Բալայեան ընդհանուր տեղեկութիւններ հաղորդելով, մեզ հրաւիրեց Թանգարանը: Մենք մեծ հետաքրքրութեամբ եւ խոր տպաւորութեամբ կը դիտէինք ամէն առարկայ, նկար եւ ամէն մի նիւթ որ կը վերաբերի մեր փոթորկալից պատմութեան: Վարիչը բացատրութիւններ տալով մեզ իւրաքանչիւր նկարի մասին, առաջարկեց իբրեւ յիշատակ մեր այցելութեան, ստորագրել արձանագրութեանց տոմարին մէջ: Խոր տպաւորութեամբ մեկնելով Թանգարանի շէնքէն, անցանք դիւանատան հիւրասրահը, ուր պատրաստուած էր սեղան մը, թէյով եւ միրգերով: Յոտնկայս երգեցինք «Մեր Հայրենիք»ը: Ցետոյ Պ. Բալայեան խօսեցաւ մեր ազատագրական պայքարի եւ դրօշի մասին, զոր մենք պատուով պահեցինք Համաշխարհային Ճամբարին մէջ, աւելի մեծ ազգերու դրօշներուն հետ միասին, յոյս յայտնելով որ օր մըն ալ պիտի տանինք մեր Հայրենիքի սարերուն վրայ:

Եգիպտոսի արիներու կողմէ պատասխանեց Պ. Քապարաճեան, յայտարարելով թէ իբրեւ նոր սերունդ ուխտած ենք երթալ այն փշոտ ճանապարհէն որուն յիշատակները տեսանք Թանգարանին մէջ: Ցետոյ արիները սրահը թնդացուցին խմբերգներով ու մեներգներով, իսկ ամէնէն վերջը նկարուեցանք Թանգարանին շէնքին առջեւ, իբրեւ յիշատակ:

Արի

ՅԱՌԱՋ --- Եգիպտոսի արիներէն խումբ մըն ալ մեր խմբագրատունը այցելեց, Հոլանտայէն վերադարձէն անմիջապէս վերջը, ընկերակցութեամբ Փարիզի եւ Մարսէյլի ներկայացուցիչներուն: Բոլորն ալ շատ գոհ կ'երեւան իրենց պտոյտէն:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՊՈՒԼԿԱՐԻ ՄԸ ՏՈՒԱԾ ԴԱՍԸ

«Ճիւմհուրիյէթ»ի քրոնիկագիրը դիտել կուտայ այս խորագրին տակ.

Մեր այն տղաքը որ օտար վարժարան կը յաճախեն լեզու սորվելու համար, Շիրքէթի շոգենաւներուն մէջ անգլերէն խօսելու տղայութիւնը կ'ընեն:

Շիշլիէն հանրակառք նստող անուշ-ջուրի Թուրք տիկինները իրարու հետ շարունակ կը խօսին, չուրջինները հեղնելու աստիճան թեթեւութիւններ կ'ընեն ու պահ մը կը մոռնան որ ֆրանսերէն կոչուած այդ լեզուն Բերայի նպարավաճառի աշկերտներն ալ առնուազն իրենց չափ կը խօսին:

Մեր հասուն մարդիկն իսկ, որոնք օտար լեզու գիտեն, առանց փնտռելու շատ մը բառերու Թուրքերէնները, իսկ երբեմն գիտնալով հանդերձ, թէ կան անոնք, օտար բառերով կը լեցնեն մեր լեզուն:

Հանրային պարտէզները, այն մասերուն մէջ որոնք «ալաֆրանկա մաս» կը կոչուին, յունարէն երգեր կը լսէք եւ դուք ձեզ Աթէնքի սրճարաններուն կը կարծէք:

Մէկդի դնենք շոգենաւներուն, հանրակառքերուն, շոգեկառքերուն մէջ Հայերէնի ու յունարէնի նման փոքրամասնութեանց լեզուները, Հրեաները, իրենց այդ պէրպատ ձայներով ու խաթարուած սպաներէնով, բարձրաձայն կը խօսին ու մեր գլուխները կը պատռեն: Անոնք կը մոռնան թէ Թուրք քաղաքի մէջ կը գտնուին, թէ իրենց գրպանները թրքական անձնագրեր ունին, թէ իրենց այդ լեզուն ամէն մէկ Թուրքի ականջն ու հոգին կ'անհանգստացնէ:

Իսկ «քիպար»ները կը խօսին անգլերէն, ֆրանսերէն, գերմաներէն: Թուրքերէն կը խօսին անոնք միայն, հիները, որոնք Թուրք մշակոյթով են թրծուած ու այն երիտասարդները որոնք նոր ելած են վարժարաններէն: Եւ սակայն, Աստուած միայն գիտէ թէ անոնք եւս իրենց տուներուն մէջ ի՛նչ լեզու կը գործածեն:

Սրճարաններու մէջ, աններելի զանցառութեամբ մը, շատ լաւ Թուրքերէն գիտցող սպասարկողներ տեւապէս յունարէն կը պոռչտան: Այնքան որ Պիրէոնի սրճարաններուն մէջ ասկէ աւելի յունարէն չի խօսուիր:

Երբ Պուլկարիայէն կ'անցնէինք, Սթարա-Զակորայի մէջ մեր ինքնաշարժին անիւը նորոգել կուտայինք: Գնչուի մը կօշիկներս ներկել տալէ վերջը, նստայ սրճարան մը եւ թէյ մը ապսպրեցի: Սպասարկողը ջուրի պէս թէյ մը բերաւ: Աւելի լաւ թէյ մը ուզեցի, բայց չկրցայ պուլկար տղուն հասկցնել: Գնչուն թարգմանեց: Այդ պահուն մեծղի Պուլկար մը, որ ինծի կռնակ տուած նստեր էր, գնչուն խստօրէն յանդիմանեց: Անոր բառերէն ու գնչուին վախէն հասկցայ որ վերջինիս Թուրքերէն խօսելուն զայրացեր էր: Մինչդեռ այս կողմերու ժողովուրդին մեծ մասը Թուրքերէն գիտէ: Սրճարանէն ելլելէ վերջ, գնչուին հարցուցի թէ ի՛նչ էր ըսած Պուլկարը:

--- Պուլկար երկրին մէջ պուլկար սրճեփին Թուրքերէ՞ն կը խօսին, առարկեր եւ՝ ես քու բերանդ կը պատռեմ, ըսեր է:

Նախ բարկացայ այդ Պուլկարին: Բայց, երբ Պոլիս եկայ, անոր իրաւունք տուի: Մենք կը յարգենք ու միշտ յարգենք փոքրամասնութեանց իրաւունքները: Բայց չըլլանք այնքան թոյլ որ աչք գոցենք՝ երբ անոնք մեծամասնութեան իրաւունքները կ'ոտնակոխեն:

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԸ

Թաճ (17 Օգոստոս) կը շարունակէ հրատարակել անունները այն ուսանողներուն եւ ուսանողուհիներուն, որոնք շրջանաւարտ ելած են փարիզեան լիսէներէն կամ առաջնութիւն շահած իրենց դասարաններուն մէջ:

Առաջնութիւն շահողներուն մէջ կը գտնենք հետեւեալ հայ անունները ---

Լիսէ Լամարթին (աղջկանց), Օրիորդներ Տայեան, Իչգալացեան եւ Լօքմակէօզեան:

Լիսէ Վիքթոր Հիւկօ (աղջկանց), Օր. Պալապանեան:

Քոլէժ Սէնթ-Պարպ, Պ. Մուրատեան, Օր. Թիւրապեան:

Քոլէժ Շափթալ, Պ. Յարութիւնեան:

ՄԱՐՍԷՅԼ --- Տեղական թերթերու մէջ կը կարդանք --- Օր. Այտա Այվազեան, որ 1933ին յաջողագոյն կերպով աւարտած էր Մարսէյլի Էնսթիթիւ Քոմէրսիալ Քոլէժը, եւ արծաթ շքանշան ստացած եւ կը շարունակէր հետեւիլ Էքոլ Փրաթիք Քոմէրսի սղագրութեան եւ մեքենագրութեան բաժնին, աւարտական քննութիւններուն մասնակցելով, հարիւրաւոր ուսանողներու մէջ առաջին հանդիսացած է:

Լ.

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅ ՃԵՄԱՐԱՆԸ

Յուսաբեր» կը շեշտէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (6 Օգոստոս) ---

--- «Ճեմարանը ինը տարիներու կեանք մը ունի իր ետին, այլ խօսքով՝ կրթական այս հաստատութիւնը դըրեթէ լրիւ ձեւաւորած է իր դէմքը եւ դարձած արդէն հանրածանօթ հաստատութիւն մը: Քանի մը տարի եւս, եւ Ճեմարանը իր սաներուն ձեռքը կուտայ ոչ միայն աւարտման ուսումնաթուղթ մը, այլ եւ ըմբռնումներու եւ բարքերու բարոյագիրք մը, ոչ նուազ արժէքաւոր, քան առաջինը: Կը դառնայ տաճար մը, ուր գրուած գիտութեանց զուգահեռ ուսանողը կ'անցնի նաեւ անգիր բարքերու ամբողջ դպրոց մը, կրթելով ոչ միայն իր միտքը, այլ եւ մարզելով իր հոգին: Ու այս գանձը, իբրեւ անվատնելի դրամագլուխ, օգտագործելով կեանքի մէջ ի շահ իր ժողովուրդի:

Կրթական տեսակէտով ահա Ճեմարանի այսօրուան պատկերը.

«Մեր վեցերորդ կարգը լրացնող ամէն աշակերտ, --- կը կարդանք Լ. Շանթի զեկոյցին մէջ, --- եթէ ցանկայ՝ կրնայ ներկայանալ Ֆրանսական պաքալորէայի առաջին մասի քննութեանը, որովհետեւ այդ քննութեան առեն պահանջուող ծրագիրը անցած կ'ըլլան ամէնքը վեցերորդ կարգին մէջ: Մեր Է. կարգը պիտի համապատասխանէ լիսէներու քլաս տը ֆիլոզոֆիին, ուրեմն Է. կարգը լրացնող աշակերտ մը կրնայ ներկայանալ պաքալորէայի երկրորդ մասի քննութեան ալ, իբրեւ փիլիսոփայութեան հետեւող»:

Այսպէս ուրեմն, Ճեմարանը կը պատրաստէ իր աշակերտները պաքալորէայի թէ՛ առաջին եւ թէ երկրորդ մասի համար, հայկակա՛ն վըկայաթուղթով եւ հայագիտակա՛ն ուսումնապաշարով: Քննութեանց մէջ յաջողած իր սաները ապացոյց են, որ Ճեմարանը իրաւամբ հասած է իր առաջադրած նպատակին:

Յառաջիկայ տարուընէ Ճեմարանի առջեւ նոր շրջան մը կը բացուի. վարժարանը յաւելումներ պիտի ունենայ թէ՛ վարէն (երկու նախապատրաստական դասարաններով, փոքրիկներու համար) եւ թէ վերէն, 1938էն (երկու լսարաններով, մասնագէտներու համար):

Նախակրթարաններու յաւելումով կ'ամբողջանայ աշակերտութեան ֆիզիքական կազմը, եւ Ճեմարանը իր քատրերը կ'ունենայ վերի դասարաններու համար (զանոնք ինք պատրաստելով, փոխանակ դուրսէն առնելու), իսկ լսարաններու յաւելումով անվիճելիօրէն կը դառնայ միակ բարձրագոյն վարժարանը բովանդակ գաղթաշխարհի մէջ:

Մօտաւոր գաղափար մը կազմելու համար մասնաւորաբար այս վերջին հիմնական բարեփոխութեան մասին, խօսքը կըկին տանք Լ. Շանթի.

«Հայ Ճեմարանի վերին մասնագիտական բաժինը մտնել կրնան միայն անոնք, որոնք աւարտած են Հայ Ճեմարանի միջնակարգ ուսման բաժինը եւ ունին, ուրեմն, աւարտական վկայական: Մասնագիտական բաժինը կ'ունենայ երկու տարուան ուսում, կազմուած երկու լսարաններէ. այս մասնագիտական երկու լսարաններուն աշակերտները կը կոչուին ուսանող:

«Ուսանողները կ'ապրին Հայ Ճեմարանի մէջ Ճեմարանի գիշերօթիկներուն պէս որոշ ազատութիւններով: Եւ կ'ապրին ու կ'ուսանին Հայ Ճեմարանի կամ այլ հանրային հաստատութեան մը օժանդակութեամբ, այսինքն՝ առանց ոչինչ վճարելու: Եթէ պատահին բացառութիւններ, որոնք իրենց ապրուստը վճարելու հնարաւորութիւնը ունին, անոնց համար ալ կ'ըլլայ շատ մեծ զեղչ, կը վճարեն ապրուստի հնարաւոր նուազագոյնը:

«Այս կերպ մտածուած մասնագիտական բաժնի ուսանողները բնականաբար շատ չեն ըլլար, ամէն տարի միջին հաշուով երկու-երեք հոգի. ուրեմն երկու լսարանները միասին հինգ-վեց հոգի, սակայն այս հինգ-վեց հոգին կ'ըլլան մշտական եւ կ'ըլլան ընտրանքով»:

Եթէ Ճեմարանը կարենայ տարին քանի մը հոգի պատրաստել իր լսարանական բաժիններու մէջ, մենք կ'ունենանք որակեալ վարիչներ ազգային մեր կրթական եւ մշակութային հաստատութեանց համար:

«Համազգային»ի բարեկամ հաստատութիւններն ու անհատները, դըլխաւորութեամբ Ամերիկայի Հ. Կ. Խաչի, հոգեկան խորին մխիթարանքով պիտի տեսնեն անշուշտ, որ զուր չանցան իրենց զոհողութիւնները: Առաքինի ճիգով եւ արդար լումաներով կարելի եղաւ կերտել տաճար մը, որուն կչիռքն ու կատարելիք ստեղծարար դերը շատ աւելի պիտի պարզուին հետագային, տարիներու եւ տասնամեակներու ընթացքին:

--- Տաճար մը, սփիւռքի տաճար մը Հայ Ճեմարանին, --- բոլոր բերաններէն խորհրդաւոր շշուկով մը այս բառերը կը հասնին մեր ականջին...

Այո՛, տաճար մը Հայ Ճեմարանին... »:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (438)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

Պահ մը լռելէ վերջ, Գեւօն նորէն խօսեցաւ, բայց այս անգամ շատ սրտաբեկ ձեւով մը:

--- Թոփալ, ախպերս, մէկը որ ուխտ կատարէ, ու վերջէն ուխտը աւրէ... եանի սուրբը...

--- Սո՛ւս, մեծ ախպեր, մեղք մի՛ խօսիր... ուխտը աւրողին ազատում չկայ, դժոխքի բաժին կ'ըլլի, հուրն յաւիտենից...

Առիւծ Գեւոյի թեւերը յուսահատօրէն վար կախուեցան, հառաչանքի նման մռնչիւն մը կրծքէն թռաւ, ու գլուխը տխրօրէն տարուբերելով, ինքնիրեն քրթմնջաց.

--- Մէկ երկու տարի վերջը գար, եթէ պիտի գար... Ինծո՞ր դրկեցինք ետեւէն... Աստուած պէլան տայ Սահմանադրութեան ալ, տուողին ալ, առնողին ալ... ա՛խ, Թոփալ, ուրեմն ասկէ վերջ... Տօ, խելքդ ի՛նչ կը կտրէ... ալ Քրդերու հետ կռիւ պիտի չունենա՞նք...

--- Ալ ի՛նչ կռիւ, Սահմանադրութիւն է...

--- Տօ ես քու Սահմանադրութեան ալ, քեզի ալ, չուն չան որդի, հէչ իմ մասին չես մտածեր, հապա իմ ո՞ւխտըս...

--- Ո՞ւխտ, Գեւօ ջան, ի՞նչ ուխտ...

--- Տօ, էն որ Սուրբ Խաչ վանքն էինք, որ պարոն Լեւոնը գիշերով ճամբու դրինք...

Առիւծ Գեւօն, երբեմն կանգ առնելով, պատմեց իր ըրած ուխտի մասին: Նեղ սահաթի մը խոստացեր էր, Փութկլի զօրաւոր Սուրբ Գէորգին 12 քրդի ականջ: Հիմա որ այլեւս Սահմանադրութիւն էր, այլեւս կռիւ չըր կար... ու Գեւօն կուրծքին կախուած քսակին մէջէն, երկու կաշեցած ականջներ հանելով՝ դառն յուսահատութեամբ մը ըսաւ.

--- Թոփալ, աղէկ ախպեր, եղած չեղածը երկու հատ... հապա մնացած տա՞սը...

Թոփալը կարգն էր մտմտալու: Ուխտը ուխտ էր, Փութկլու Սուրբ Գէորգն ալ զօռ սուրբ մը: Եթէ Սուրբ Սարգիսը ըլլար, կամ Աստուածածինը, է՛հ, ո՛վ գիտէ, մոմ վառելով, ծոմապահութեամբ, աղաչանք պաղատանքով միջոց մը կը գտնուէր, թերեւս անոնց սիրտը կարելի ըլլար շինել: Բայց Փութկլու Սուրբ Գէո՞րգը ... զալում սուրբ մըն էր: Թիմարէն մինչեւ Կարճկանի գիւղերը, ժողովուրդի բերանն էր, թէ ինչպէս Աւանցի կէմիճի մը, Փուրթունայի մը ժամանակ ուխտ կ'ընէ երկու եզ մատաղ ընել Սուրբ Գէորգին, եթէ ազատուի փոթորիկէն: Սուրբն ալ կը հաւատայ կէմիճիի խօսքին, քամիները տոպրակը կը կոխէ, ծովը կը խաղաղի: Արի տես, որ կէմիճին հալալ կաթ չէ կերեր: Երբ փորձանքէն կ'ազատի, կ'ուզէ սուրբին հախը ուտել, երկու եզի փոխարէն գառնուկ մը եւ աքլոր մը մորթելով: Ալ ի՛նչ օրուայ Փութկլու Սուրբ Գէորգն էր որ իր զօրութիւնը չցուցնէր: Ահա տասներկու տարի է, խեղճ մարդը անկողնին վըրայ անշարժ գամուած է, ոչ կը լաւնայ ու ոչ ալ մէկ անգամէն կը մեռնի: Ուրիշ Քիւրտի մըն ալ երեսը յանկարծ կը ծռի, երբ Փութկլայ վանքէն աշտանակ մը կը գողնայ:

Այսպիսի վաւերական դէպքերը Թոփալ Սատանան ի՛նչպէս կրնար անտեսել: Մտածելու լուրջ խնդիր մըն էր: Վերջապէս Գեւօն իր մեծ եղբայրը կը համարուէր. ճիշդ է, զինքը քիչ մը շատ կը նեղէր, բայց ինքն ալ խօմ պակաս չէր մնար: Ասով մէկտեղ Առիւծ Գեւօն Թոփալ Սատանայ կ'ըսէր, ուրիշ մարդու անունն չէր տար: Զէ, պէտք է ճար մը գտնել:

Ցակարծ խորհուրդ մը լուսաւորեց Թոփալ Սատանայի միտքը: Հը՞, գէշ գաղափար չէր: Է՛, Թոփալ Սատանան ալ պակաս մտածող մարդ չէր:

Թոփալ Սատանան ակներեւ ուրախութեամբ ձեռքերը իրարու շփեց, ինքն ալ զարմացած որ այդքան փայլուն գաղափար մը յղանալու ընդունակ է: Համ սուրբը պէտք էր գոհացնել, համ ալ Գեւոյի ուխտը պահել:

--- Գեւօ՛, --- ըսաւ Թոփալ Սատանան, --- շատ ալ հոգ մի ըներ, ես ճարը գտայ... Մեծ ախպօրս ըսեմ, հոս հոն հանդիպած քրտին... զըրթ --- ու ձեռքը հորիզոնական ձեւով կոկորդին քսեց, --- հիմա հասկցա՞ր...

--- Տօ՛, կ'եղնի՞... հապա էն, Սահմանադրութիւն է, ինչ զըրզըտա է...

--- Է՛, բա՞ն չունի՛ս...

Յաջորդ օրը, Ղարիպն ու երկու հայդուկներ ձգելով Ծիծանցի մէջ, Լեւոնը իր խմբով մեկնեցաւ: Ճանապարհին զանազան գիւղերէ ժողովուրդը միացաւ Լեւոնի խմբին ու երբ Շատախի Թաղը մտան, արդէն հազարէն աւելի կը հաշուէր: Տիգրիսի երկու կողմերուն գտնուող հայկական գիւղերէն ժողովուրդը թափած էր Թաղ, կառավարչական շէնքի առջին գտնուող հրապարակը:

Նկարագրել խմբին եղած ընդունելութիւնը, գրեթէ անկարելի է: Ոչ թէ անոր համար, որ այդ խեղճուկ գիւղաքաղաքին մէջ տպաւորիչ, շքեղ հանդէսներ տեղի ունեցան, այլ այն մեծ արժէքին համար, որ եղած քիչը անվերապահ զգացումներու հարազատ արտայայտութիւն մըն էր: Ժողովուրդը, մասնաւորաբար Հայերը, այդ պահուն կ'ապրէին հոգեկան վիճակ մը, որ հազիւ թէ ուրիշ ազգ ապրած ըլլի:

Սահմանադրութեան անսպասելի լուրը առաջին պահուն շփոթեր էր ժողովուրդը, ու մէկ ալ խելայեղ հոգեկան արբեցութեան մը մէջ նետեր էր զայն, երբ ամէն սահման կը վերնայ, մարդիկ դեռ արցունքները աչքերուն՝ ուրախութենէ կը սկսին պարել. անցեալի բոլոր տառապանքները գէշ երազի նման չքացեր էին. այս օրը կար միայն ու մէկ ալ ապագայի փայլուն հեռանկարը:

Երբ հայդուկներու խումբը, վարի դպրոցի քովէն անցնելով, նեղ փողոցը մտաւ, տներու, խանութներու տանիքները լեցուած էին հարիւրաւոր հանդիսականներու բազմութեամբ. կիներ, երախաներ, ծերունիներ ու աղջիկներ տանիքներէն վար կը կախուէին՝ «ազգի մարդիկը» տեսնելու համար: Մասնաւորաբար կիներն ու պառաւները յայտնապէս յուզուած՝ մէկ կը ծիծաղէին, մէկ լաչակի ծայրով աչքերնին կը սրբէին:

Հակառակ նախօրօք եղած կարգադրութեան, Վերի ու Այվազեան թաղերէն բուռն հրացանաձգութիւն մը սկսաւ: Երկու զոյգ տաւուլ զուռնաները, որոնք Թաղի առջեւ խումբն ու եկողները դիմաւորած՝ կ'առաջնորդէին զանոնք դէպի կառավարչատուն, այնպիսի սարսափելի ժխորով մը լեցուցին նեղլիկ փողոցը, որ մարդ քովէն քալողի խօսքերը չէր կրնար լսել:

Հայդուկները խմբուած կը քալէին: Բնականօրէն Առիւծ Գեւօն առաջին շարքի մէջ կը գտնուէր, դեռ մէկ երկու քայլ ալ առաջ ինկած: Այդ առտու մեր բարեկամը ամիսներէ ի վեր անլուայ գլուխը լուացած, երկար ու թաւ պեխերը առանձին խնամքով ոլորած էր: Համբերութեամբ նստած ու լայն շալվարին մէկ երկու ծակերը կարկտած:

Պէտք էր տեսնել այն աղաղակող հպարտութիւնը, որ Առիւծ Գեւոյի քալուածքէն կը պոռթկար: Ուխտի խնդիրը Թոփալ Սատանայի հանճարեղ գիւտով լուծուած ըլլալով, միամտուած էր: Այլեւս Առիւծ Գեւոյի քէֆին քէֆ չէր հասներ: Թող արար աշխարհ տեսնէ թէ՝ Ալաշկերտցի Առիւծ Գեւօն ի՛նչ մարդ է: Հէ՛յ, հէ՛յ, մօտ երկու տասնեակ տարիներ «ազատութեան զինուոր» եղած էր, կա՞ր մէկը որ չափուէր իրեն հետ:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

վարուԹեան՝ դրամական հարցերու մէջ: Դրամ ճարելու համար նոր տուրքեր պիտի հաստատուին եւ ներքին փոխառութիւն պիտի կնքուին: Արդարեւ դրամական խնդիրը մեծ մտահոգութիւն կը պատճառէ: Ճափոն հարուստ երկիր մը չէ եւ չունի դրամական եւ նիւթական մեծ աղբիւրներ: Եթէ պատերազմը եր-կար տեւէ, իր վարկը կրնայ վնասուիլ: Ուրեմն, ստիպուած է իր սեփական միջոցներուն ապաւինիլ. իսկ ատոր համար ալ բացառիկ տնօրինութիւններ պիտի ըլլան սեպտեմբեր 3էն 7:

*** Շքոտա, Չեխոսլովաքիոյ մեծ զինագործարանը, տասը միլիոն անգլ. ոսկիի վարկ մը բացած է Չինաստանի, զէնք եւ ռազմանիւթ գնելու համար: Նմանօրինակ բանակցութիւններ կը կատարուին նաեւ ոչ միայն Չեխոսլովաքիոյ, այլեւ Աւստրիոյ մէջ:

Օդաչուներ 13 մրցակիցներով

Այսօր, ուրբաթ, իրիկուան ժամը 6ին 13 օդաչուներ ճամբայ պիտի ելլեն Իսթրէն (Մարսէյլի մօտ) Դամասկոս երթալու եւ Փարիզ վերադառնալու համար: Նախապէս ծրագրուած էր Նիւ-Եորք-Փարիզ, բայց յետոյ փոխուեցաւ: Մրցանակ սահմանուած է երեք միլիոն ֆրանք:

Իսթրէն Դամասկոս հեռաւորութիւնն է 2921 քիլոմեթր եւ պէտք է կտրուի առանց վար իջնելու կամ նորէն վառելանիւթ առնելու: Դամասկոսէն Փարիզ վերադարձի համար մասնաւոր պայմաններ չեն դրուած: Մրցումին կը մասնակցին 13 օդաչուներ, երեք ավիերէ: Իտալացիները ունին ութ օդանաւ, Ֆրանսացիները՝ չորս, Անգլիացիները՝ մէկ:

Նորէ՞ն Սանճաքի խնդիր

Թուրք թերթերը կը շարունակեն գրգռիչ լուրեր հրատարակել Ալէքսանտրէթի Սանճաքի կացութեան մասին: Այսպէս, Ճիւմհուրիյէթի թղթակիցը կը գրէ Անտիոքէն (14 օգոստոս) .—.

Այլեւս բացէ ի բաց Հաթայի (Սանճաք) Թուրքերը մահափորձի կ՚ենթարկուին: Առջի գիշեր Թրքատեաց ցեղերէն ընտրուած հարիւրի չափ զինուոր Հալէպէն գացած եւ Անթաքիան (Անտիոք) պաշարած են: Ֆրանսացի գաղթային պաշտօնեաները պատուիրակի փոխանորդին առաջնորդութեամբ կոխած են Անթաքիոյ Հալքէվին եւ դուրս հանած են բազմաթիւ զէնքեր ու թուղթեր: Մինչդեռ պահ մը առաջ իսկ մեծ աղմուկով ներս մտնող ոստիկան-զինուորներու սանձած խառնաշփոթութեան մէջ, իրենց վարձած քանի մը հոգի անմիջապէս ատղին անդին նետած էին այդ զէնքերն ու թուղթերը: Այս կատակերգութիւնը խաղալէ վերջ, կարգը կուգայ սպառնալիքի: Զրոյց կը շրջի թէ ժողովուրդին ներկայացուցիչները պիտի ձերբակալուին եւ նոյնիսկ պիտի սպաննուին:

Այս յարձակումներուն եւ սպառնալիքներուն ենթարկուած ժողովուրդի ներկայացուցիչներն ու բազմաթիւ ուրիշ Թուրքեր, գիշերը ժամը մէկին հեռացած են Անթաքիայէն: Ժընեւի համաձայնութիւնը ոչինչի տեղ դնող գաղթային պաշտօնեաները իրենց մահափորձերով կը ջանան Թուրքերը ցրուել եւ յառաջիկայ ընտրութիւնները կատարել իրենց ուզածին պէս: Ասով ալ չբաւականանալով, Թուրքերը ամէն հալածանքի կ՚ենթարկեն եւ զէնք փնտռելու պատրուակով տուներու մէջ յարձակումներ կը փորձեն: Խուզարկութեանց ընթացքին, տնեցիները դուրս կը նետուին: Այլեւս մասնաւոր մեթոտ մը դարձած է առաջուընէ զէնք պահել տալ իրենց ուզած տուներուն մէջ, յետոյ ալ այդ պատրուակով ամբաստանել ու տանջել:

Միւս կողմէ Արաբները սպառազինուած են եղունգէն մազերուն ծայրը: Անցեալ մին կառավարչատան մէջ դաշոյնով Թուրք երիտասարդ մը սպաննեց: Ամէնուն աչքի առջեւ այս անմեղ երիտասարդին սպանման պատճառը հարցնողներուն գոչած է.

— Թուրք ըլլալը չէ՞ բաւեր միթէ, եւ սատկած քալած է:

Այս հալածանքներէն ազատիլ ուզողները քաղաքէն դուրս իրենք զիրենք կը ձգեն զինուորներու սուիններուն առջեւ: Ներկայիս մեռելական լռութիւն մը կայ Անթաքիոյ փողոցներուն մէջ: Տուները քաշուած Թուրքերը կեանքի ապահովութիւն չունին: Այսպիսի դէպքեր Իսքէնտէրունի եւ Գըրըգհանի մէջ ալ կը պատահին:

»»»» ○ ««««

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ փոխադարձ աճարկումները կը շարունակուին այս օրերս: Առջի օր իրարու ետեւէ սպաննուեցան արաբ կալուածատէր մը եւ երկու ոստիկաններ:

Ազգաժողովին հողատարութեանց յանձնաժողովը իր աշխատանքները լրացնելով, որոշեց իր տեղեկագիրը չհրատարակել Սեպտեմբեր տասնէն առաջ: Յանձնաժողովը անհրաժեշտ կը գտնէ հողատարութեան ձեւափոխում մը, առանց մասնաւոր առաջարկութիւն մը ներկայացնելու Պաղեստինի բաժանման մասին:

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿՐԹՈՒԹԻՒՆ.— Թէնըսիի մէջ (Մ. Նահանգներ), «մարդասէր» Ամերիկացիներ յարձակում գործելով սեւամորթ մարդասպանի մը վրայ որ բանտէն դատարան կը փոխադրուէր, վիզէն չուան մը կապեցին եւ տարին նաւեցուցին կամուրջի մը վրայ, անդունդի մը վերեւ: Յետոյ հինգ գիմակաւորներ տասը գնդակ արձակեցին կալանաւորի կուրծքին, անդունդն ի վար գլորելով թշուառը:

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԻՆ ՎՐԱՅ կռիւներու ծանրութիւնը փոխադրուած է Սանթանտէր (հիւսիս): Կ՚ըսուի թէ ապստամբները այժմ կը տիրապետեն դաշտերուն, չարաչար պարտութեան մը մատնած ըլլալով կառավարականզօրքը:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐԻ կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները 24 Օգոստոս, երեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին 6, Աւենիւ Իթալիի սրճարանին վերնայարկը: Օրակարգ՝ շար. Նախորդ ժողովի.

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Վռամեան», «Մուրատ» եւ «Մշօ» խումբերու ընկերները այս շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ակումբին մէջ: Օրակարգ՝ շարունակութիւն նախորդ ժողովի:

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ «Վարդան» ենթակոմիտէի ընկ. ընդհ. ժողովը 20 Օգոստոս, ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկ. Ճիհանեանի բնակարանը:

Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի օրակարգի հարցերու քննութիւն: Ներկայանալ անդամատետրով:

Գաւառ

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն ընդհ. ընկ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները այս շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին «Խաժակ» ակումբին մէջ:

Օրակարգ՝ Շրջանային ժողովի օրակարգերու քննութիւն:

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները 20 Օգոստ., ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Զարդարեան» գրադարանը: Օրակարգ՝ շարունակութիւն Նախորդ ժողովին:

ՍԷՆ ԼՈՒԻ «Ակնունի» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը Ուրբաթ, 20 Օգոստոս, երեկոյեան ժամը 8.30ին իր ակումբին մէջ:

ԱՆԻԷՐԻ ՄԷՋ «ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ C. Rogerի ՄՕՏ 183 Avenue d'Argenteuil (Փլաս Պուրկինեոնի վրայ):

ՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Պանեէօ-Բաշանի Հ. Յ. Դ. «Արծիւ» ենթակոմիտէի կողմէ, 5 Սեպտեմբեր, կիրակի ամբողջ օրը:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Իսի լէ Մուլինոյի Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան» կոմիտէի կողմէ 22 Օգոստոս, կիրակի ամբողջ օրը Մէօտօնի անտառը պաղ աղբիւրին մօտ (Tapis Vert):

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կիւրինցի տիկին Սրբուհի Մէնտիլեան կը փնտռէ իր զաւակը՝ Անդրանիկ Մէնտիլեան, հօր անուն՝ Աբրամ, մեծ հօր անուն՝ Վարդեվառ (Մէնտիլ Տէտէ): 4 տարեկան հասակին աքսորուած է Շէհիր Պըշլայէն (Սեբաստիա) իր մեծ մօր՝ Հաճի Մարիամ Չիթպաշեանի եւ իր մօրաքրոջ Ազնիւ Չիթպաշեանի հետ: Տեղահանութեան միջոցին զիրենք տեսնողներ եղած են Մալաթիոյ շրջանները: Իրենց հասցէն գիտցողներէն կամ իրենց մասին որ եւ է լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել, Madame Serpouhi Mendilian, Usine Diedrich, à Bourgoin, Isère, France:

Կը խնդրուի արտասահմանի թերթերէ արտատպել:

— Կը փնտռուի Պիթլիսցի Գ. Սեդրակ Դպիրեան: Երկու տարիէ ի վեր լուր չունին իրմէ իր ազգականները: Այդ շրջանէն առաջ կը բնակէր Սէն Ժան տը-Լիւզ:

Իր հասցէն գիտցողներէ կամ իր մասին ո՛եւէ լուր ունեցողներէ կը խնդրուի գրել «Յառաջ»ի խմբագրութեան:

Արտասահմանի թերթերէն կը խնդրուի արտատպել:

ՀԱԳՈՒՍՏԵՂԷՆ ԵՒ ՈՒՏԵՍՏԵՂԷՆ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ՂՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Յանուար 1էն սկսեալ կը գործադրենք մեր նոր արժեցուցակը անգլիական, ֆրանսական եւ չեխօսլովաք բրդեղէններու, կօշիկներու, ճերմակեղէններու, թրիքօթաժի, գուլպաներու եւն. համար:

Ամենալաւ ապրանքներ բացառաբար դեղչուած գիներով:

Կը յանձնարարենք Ռուսաստան ղրկել Underwood եւ Royal գիրաշխառադրելի գրամեքենաներ, որոնց առաքումը կ՚ընենք ուղղակի Ամերիկայէն:

Փափաքողներու կը ղրկենք կերպասներու նմոյշները եւ գիները:

Դիմել՝ American Lloyd, Paris (9). 7 rue Auber

Tél. Opéra 67-77, 67-78

ԽՐՈՒԱԹ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ մը, Ռատոյեւիչ, որու մասին կասկածներ յայտնած էին Սերպ Ցերվենչիչի դէմ կատարուած մահափորձին առթիւ, ինքնաբերաբար ոստիկանութեան ներկայանալով յայտնեց թէ իրենց փնտռած մարդը ինքն է եւ թէ որ եւ է մասնակցութիւն չէ ունեցած կիրակի օրուան դէպքին մէջ: Քննութիւնները կը շարունակուին: Այս առթիւ աջակողմեան մամուլը նորէն ուշադրութիւն կը հրաւիրէ օտարականներու վրայ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ ՌԱԶՄԻԿ ԹԻՒ 1

ԷՋԵՐ ՄԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

ԵՐԿՈՒՏԱՐԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ

ՀԱՅ. ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(Հրատ. Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան, Փարիզ)

Մեր մօտիկ անցեալի զէնքերու պատմութիւնը: Մօտ 300 էջնոց մաքուր թուղթի վրայ, պատկերազարդ, գեղեցիկ հրատարակութիւնմը

Գինը՝ Ֆրանսա, Լիբանան, Սուրիա եւ Պալքաններ	10 Ֆր.
Միւս երկիրներ	15 Ֆր.

Դիմել՝ ՖՐԱՆՍԱ. R. Papazian 163 Avenue Jean Jaurès. Paris.

ՌՈՒՄԱՆԻԱ O. Sahaguian 29 Atelerilor, Constantza (Roumanie)

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ «Մասիս» հրատարակչական B. P. 444, Sofia (Bulgarie)

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ «Նոր Օր»ի խմբագրատուն 20 A, Rue Vouli. Athènes (Grèce)

ԻՐԱՔ Գ. Սիւրմէեան, New Street. Bagdad (Iraq):

ՀԱՐԱՒ-ԱՄԵՐԻԿԱ «Արմէնիա»յի խմբագրատուն, San Salvador 4625 Buenos-Aires (Argentine):

Կրնան դիմել բոլոր այն վայրերէն, որոնց առանձի հասցէ չէ տրուած, Հրանտ-Սամուէլ, 51, Rue Monsieur Le Prince. Paris

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (9)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» ● ««««

Որպէս ձեզ յայտնի է, տէր, բերդի պահպանութեան համար թողած էիք խիստ փոքր թւով ռուս զինուորներ, հայ եւ թուրք միլիցիայի հետ: Շտօրկիչը, Բայազէդի այդ հերոսը, ռուս զինուորներով պահպանում էր բերդը, իսկ միլիցիան պահպանում էր քաղաքը: Մեզ վաղուց լուրեր էին հասնում, թէ ահագին բազմութիւն Քուրդերի, Շէյխ Ջալալէդդինի եւ Շէյխ Իբրահիմի գլխաւորութեամբ, գիմում են դէպի Բայազէդ: Այդ լուրերը հանգստում էին մեզ վանեցի Հայերը: Մենք չտապեցինք, պահանջելով, որ վաղօրօք բերդը ամրացնէին, եւ մեզ մօտ պատրաստուէին բաւականաչափ ուժեր թշնամու առաջն առնելու համար: Բայց զանուեցան այնպիսիները, որ աշխատում էին հաւատացնել, թէ այդ բոլոր լուրերը սուտ են, թէ ոչինչ պատրաստութիւն պէտք չէ: Թէ ինչ նպատակով այդ դաւաճանները աշխատում էին մեզ անպատրաստ վիճակի մէջ պահել թշնամուն հանդիպելու ժամանակ, — այդ ես չեմ կարող ասել, դուք, ի հարկէ, վերջը կը տեղեկանաք, գեներալ. — միայն այսքանը կ՚ըսեմ, որ Հայը եղել է միշտ հաւատարիմ եւ կը լինի:

Որպէս երեւում էր, երիտասարդի պատմութեան մէջ կային այնպիսի կէտեր, որ նա դժուարանում էր պարզապէս արտայայտել: Գեներալը ընդմիջեց նրա խօսքը, ասելով.

— Դու այն պատմիր, թէ ինչ արեցիք Քրդերի գալուց յետոյ:

— Երբ Քրդերը եկան, Շտօրկիչը մի քանի անգամ անյաջող կռիւներից յետոյ, չտապեց ամրանալ բերդի մէջ, նրան պահպանելու համար: Միլիցիայի մի մասը մնաց դրսում, որովհետեւ բերդի մէջ ոչ այնքան տեղ կար եւ ոչ պաշար բոլորի համար: Մեր ընկեր Թուրք կամաւորներից ոմանք փախան Իգտիրի եւ ոմանք Պարսկաստանի կողմերը: Իսկ մենք, Հայերս, մնացինք կամ կոտորուել, կամ քաղաքը չտալ թշնամու ձեռքը: Թէեւ մենք փոքր էինք թւով, բայց քաղաքի հայ բնակիչներից շատերը պատրաստ էին միանալ մեզ հետ: Այդ խեղճերը գիտէին, թէ ինչ վիճակ է սպասում իրանց, երբ Թուրքերը կրկին կը տիրէին Բայազէդին: Ձեզ յայտնի է, գեներալ, թէ Հայերը որպիսի ուրախութեամբ ընդունեցին Ռուսաց յաղթական զօրքերին, երբ նրանք առաջին անգամ մտան այդ քաղաքը: Հայերի մի այսպիսի համակրութիւնը չէին կարող մոռանալ օսմանցիք, եւ իրանց վրէժխնդրութիւնը պէտք է թափէին այդ ժողովրդի վրայ, որ աւելի բարւոք էր համարում հպատակել Ռուսաց արծուին, քան Օսմանցոց կիսալուսնին...

— Դու դարձեալ հեռանում ես հարցից. երիտասարդի խօսքը կտրեց գեներալը, — դու այն ասա, թէ ինչպէս վերջացաւ գործը:

Երիտասարդը զգալով իր շատախօսութիւնը, որ յառաջ էր գալիս նրա սրտի վրայ ծանրացած, տխուր անցքերի տպաւորութիւններից, շարունակեց.

— Թուէ մեզ կը յաջողուէր, տեղային բոլոր Հայերի հետ միանալով, ազատել քաղաքը, եթէ առաջուց կը տային նրանց բաւականաչափ զէնքեր: Բայց զէնքեր չը ստացան նրանք: Այսուամենայնիւ, շատերը միացան մեզ հետ: Կռիւը սկզբում, ճշմարիտ ասած, փառաւոր էր: Մի փոքրիկ խումբ պատերազմում էր թւով անհամեմատ ուժի դէմ: Մեզ հետ մասնակցում էին կռւում եւ մի քանի հարիւր Թուրք կամաւորներ: Բայց յանկարծ տեսանք, որ մեր մահմետական ընկերները թողեցին կռուի դաշտը եւ սկսեցին փախչել: Կարծես նրանց շատ անհարմար չէր գնդակներ արձակել իրանց կրօնակիցների դէմ... Մենք, Հայերս մնացինք մենակ եւ երկար ժամանակ պաշտպանւում էինք: Այդ տեւեց մի քանի ժամ մինչեւ մեր հրացաններ պաշարը սպառուեցաւ: Այն ժամանակ սկսուեցաւ ձեռնամերձ կռիւ: Շատերը ընկան, շատերը գերի բռնուեցան, եւ մնացածները, տեսնելով, որ ամէն ջանքեր իզուր են, թողեցին ու փախան: Այն ժամանակ թշնամին տիրեց քաղաքին:

— Հաւնելի է... ասաց ինքնիրան գեներալը եւ վերկենալով, մօտեցաւ մի փոքրիկ արկղիկի, եւ նրա միջից դուրս բերելով մի խաչ, իր ձեռքով կախեց երիտասարդի կուրծքի վրայ, ասելով.

— Դու արժանի ես դրան, ես կ՚առաջարկեմ իշխանութեանը, բացի դրանից, քեզ համար ատտիճան եւ ռոճիկ: Դու այսուհետեւ կը մնաս ինձ մօտ, քեզ նման քաջերը պէտք են ինձ:

Երիտասարդը շնորհակալութեամբ գլուխ տալով, պատասխանեց.

— Այդ խաչը բաւական է ինձ. գեներալ, դուք մեծ շնորհք արած կը լինէիք, եթէ հէնց այս րոպէիս թոյլ տայիք ինձ գնալ, ուր որ ես ցանկանում եմ:

Գեներալը զարմանալով երիտասարդի անփառասիրութեան վրայ. հարցրեց.

— Ո՞ւր պէտք է գնաս:

— Ազատելու մէկի կեանքը, որ ամէն բանից թանկագին է ինձ համար:

— Դու, երեւի մի գաղտնիք ունես, ընկեր, հարցրեց գեներալը բարեսրտութեամբ:

— Այո, այդ իմ սրտի գաղտնիքն է:

— Ուրեմն, ընդունիր այդ փոքրիկ ընծան, գուցէ պէտք կը լինի քեզ, ասաց գեներալը, տալով նրան թղթի մէջ փաթաթած ոսկիների մի ծրար:

— Ես մեծ պարգեւ կը համարէի, եթէ չուտով կ՚արձակէիք ինձ, պատասխանեց երիտասարդը հրաժարուելով:

— Գնա, Տէրը թող քեզ հետ լինի, ասաց գեներալը եւ սեղմեց երիտասարդի ձեռքը:

Նա գլուխ տուեց եւ հեռացաւ:

Ե.

Անցնինք պատերազմից մի քանի տարի առաջ:

Բագրեւանդի գաւառում, Ս. Յովհաննու («Իւչ-Քիլիսայի») վանքից ոչ այնքան հեռու, Եփրատի վերին կողմերի գիւղերից մէկի ափի մօտ, գտնւում էր Օ... հայաբնակ գիւղը: Նա դրուած էր մի բաւական ընդարձակ հովտի մէջ, ուր բնութիւնը չէր խնայել այն բոլոր նկարները, ինչ որ պէտք էին նրան գեղազարդելու համար:

ՐԱՖՖԻ

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

Le Gérant : H. STEPHAN

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 21 ՕԳՈՍՏՈՍ
SAMEDI 21 AOUT 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3504 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԼՈՒՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՄԱՀԱՇՈՒՔ...

»»»» ● ««««

Ամէն անգամ որ սեւ լուրեր կը հասնին Հայաստանի մասին, հայկական կամ օտար աղբիւրէ, պարտականութիւն կը սեպենք պրպտումներ կատարել, կարելի ստուգումը ձեռք բերելու համար:

Դժբախտաբար, չափազանց սահմանափակ են ստուգման միջոցները:

Սկիզբէն ի վեր այդպէս էր. իսկ մասնաւորապէս վերջին մէկ-երկու տարիներու ընթացքին, եղած աղբիւրներն ալ ցամքեցան:

Նախ մենք, իբրեւ «Թշնամի», չունինք ուղղակի եւ անմիջական միջոցներ, օրը օրին լուր քաղելու համար Երեւանէն Փարիզ:

Ամէնէն անհնարին պարագաներուն մէջ ալ, կուսակցութիւնը չէ անճրկած, տեղեկութիւններ ստանալու կամ ստուգելու համար: Սակայն, ժամանակի կը կարօտի այս միջոցը: Սխալուած ես չաբաթներ, յաճախ ամիսներ սպասել: Կարելի չէ վստահիլ ամէն կողմնակի աղբիւրի: Յաճախ բոլշեւիկները իրենք պրովոկացիա*ներ կը սարքեն,— ինչպէս, տարիներ առաջ, Դաշնակցական խումբեր կազմելու ձեռնարկեցին, կեղծ կնիքներ շինելով եւ Թուցիկներ ցրուելով...*

Արտասահմանի միւս թերթերն ալ, անոնք որ «Հայաստանասէր» կը կոչուին, աւելի բախտաւոր չեն:

Անոնք յաճախ «տէսթան»ներ կը հրատարակեն,— այս կամ այն «Վերաշինաց»ին կամ «հօրեղբօր տղուն» նամակները:

Արդ, յետին ապուշն ալ գիտէ որ, այդպիսի նամակներու համար պէտք չկայ Երեւանի կամ Լէնինականի թղթատարին սպասելու: Կրնաս նստած տեղդ մրոտել, կամ կազմ և պատրաստ ստանալ Հօկի դրասենեակէն:

Կոյրերու աշխարհին մէջ միականին ալ թագաւոր կը համարուի,— կ'ըսէ առածը:

Այդ իմաստով «պաշտօնական» աղբիւրներ նկատուած են Բարեգործականն ու Հօկը:

Բայց փորձեցէք որ եւ է լուր ստանալ այդ երկու հաստատութիւններէն, տագնապալի, ծանրակշիռ պարագայի մը մէջ, ինչպէս է ներկան: Կա՛մ չեն գիտեր — եւ ընդհանրապէս չեն գիտեր — եւ կամ կը վախնան ձայն - ձպտուն հանել:

Բարեգործականը երջանի՛կ պիտի համարէր ինքզինքը, եթէ տարին հինգ վեց բարեւագիր ստանար իր ներկայացուցիչէն, դրամական առաքման մը կամ շինութեան մը առթիւ, իսկ Հօկը... Լաւ է կարճ կապել:

Իրաւասու աղբիւր մըն է, անշուշտ, խորհրդային դեսպանատունը: Բայց, կը կարծէ՞ք թէ ան ալ շատ բան գիտէ: Եթէ գիտնայ իսկ, ձեզի կ'ըսէ՞: Ձեր սեւ աչքերուն համար կը համարձակի՞ որ եւ է գաղտնիք յայտնել: Ան ալ Հայաստանի մասին, որ գիւղ մըն է, Խ. Միութեան անծայրածիր տարածութեան վրայ...

Կը մնան օտար աղբիւրները,— լեհական, գերմանական, անգլիական, ֆրանսական, ամերիկեան թերթեր եւ հեռագրական գործակալութիւններ:

Նախ, կարելի չէ ամէն անգամ վստահիլ այդ աղբիւրներուն, մանաւանդ սահմանակից երկիրներու մամուլին, որ ամէն բանէ առաջ կը ձգտի քաղաքական քարոզութեան:

Երկրորդ, շատ քիչերը պաշտօնական թղթակիցներ ունին Մոսկուայի մէջ, եւ եղածներն ալ հարկադրուած են զգուշութեամբ չարժիլ, այլապէս պատրաստ է վտարման հրամանագիրը:

Իսկ ամէնէն կարեւորը, տասը թղթակիցէն երկուքը հազիւ կը հետաքրքրուին Երեւանով: Անոնց տեսողութեան սահմանը ընդհանրապէս կը հասնի մինչեւ Թբիլիսի (Թիֆլիս) կամ Բագու, ուրկէ քարիւղի հոտը միշտ կը պահէ իր ծաւալուն հմայքը:

Ուրիշ պարագայ մը եւս,— ամէն թղթակից հնարաւորութիւն չունի լսելու կամ ստուգելու հեռաւոր վայրերու, ծայրագաւառներու անցուդարձը: Իր գլխաւոր աղբիւրները կը կազմեն Մոսկուայի հեռագրական գործակալութիւնը, «Իզվեստիա»ն, «Փրավտա»ն եւ ուրիշ կեդրոնական օրկաններ կամ վարչական եւ դիւանագիտական շրջանակները:

Արդ, ինչպէս կը բացատրէր վերջերս «Թան»ի թղթակիցը, «աւելի յաճախ, մայրաքաղաքի մեծ թերթերը կը խօսին անձրեւին կամ գեղեցիկ օդին վրայ, բայց լռութիւն կը պահեն մաքրագործման ընթացքի մասին: Այս տեսակէտէն աւելի արդիւնաւոր է գաւառական մամուլին ընթերցումը»:

Ուրեմն, կեդրոնի թերթերն ալ ամէն բան չեն գրեր: Եւ պէտք է ձեռք ձգել, պրպտել գաւառական թերթերը, շատ մը դէպքեր իմանալու համար:

Այսպէս, երկու ամսուան ընթացքին 238 հոգի գնդակահարուած էին Ծայր. Արեւելքի մէջ (եւ ցանկը կ'երկարի միշտ): Բայց այս լուրը ոչ թէ Մոսկուայի մամուլն է որ կը հաղորդէ, այլ Ծայր. Արեւելքի խորհրդային օրկանը: Ուրեմն կ'իմացուի շաբաթներ վերջը, եւ պատահաբար:

Այս բոլոր բացատրութիւններէն վերջ, կրնա՞ք պատասխանել սա տարրական հարցումին,— ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ Հայաստանի մէջ...

Մոսկուան մահաշուք մարտակոչ մը արձակած է աւելի քան մէկ տարիէ ի վեր,— մաքրագործո՛ւմ: Եւ հրամանը անլուր դաժանութեամբ կը գործադրուի երկրին մէկ ծայրէն միւսը: Գլուխներ կ'իյնան իրարու ետեւէ, առանց ազգի, դիրքի, տարիքի, անցեալի կամ վաստակի տարբերութեան:

Մեր մինուճար երկրին մէջ, նոր փոթորիկը պայթեցաւ 1936 յունիս 9էն ի վեր, առաջին առթիւ գետին փռելով Աղասի Խանջեանը: Այդ օրէն ի վեր, ահաւոր անստուգութեան մը մատնուած է Հայկական Արտասահմանը:

Ո՞վ պիտի բանայ քօղը այս մահաշուք լռութեան...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻԱ Կ'ԱՌԱՋԱՐԿԷ, ՃԱՓՈՆ ԿԸ ՄԵՐԺԷ

»»»» ● ««««

80,000 ճափոնցի, 200,000 Չինացի դէմ կռուաց

Անգլիական կառավարութիւնը հետեւեալ առաջարկները ներկայացուց Ճափոնի եւ Չինաստանի, համախորհուրդ Ֆրանսայի եւ Մ. Նահանգներուն հետ.

1.— Չէզոք շրջան մը հաստատել Շանկայի մէջ, սահմանափակ պայմանաժամով: 2.— Չինական զօրքը այդ չէզոք շրջանէն անդին քաշել: 3.— Ամբողջովին ետ քաշել Ճափոնի նաւային եւ զինուորական այն ուժերը որ այժմ դիրք բռնած են Շանկայի մէջ. 4.— Զօրացնել միջազգային թաղամասին ոստիկանութիւնը: Շանկայի մէջ հաստատուած միջազգային զինուորները պէտք է ստանձնեն ճափոնական հպատակներուն եւ անոնց ստացուածքներուն պաշտպանութիւնը:

Չինական կառավարութիւնը վերապահ դիրք մը բռնած է այս առաջարկներուն հանդէպ, իսկ ճափոնական կառավարութիւնը անմիջապէս պատասխանեց: Ճափոնի արտաքին նախարարին փոխանորդը իր մօտ կանչելով բրիտանական դեսպանատան գործակատարը, բացատրեց թէ անկարելի է օտար պետութեանց յանձնել Ճափոնի հպատակներուն պաշտպանութիւնը: Այս առթիւ խնդրեց որ բարեկամ պետութիւնները աջակցին, որպէսզի Չինաստան յարգէ կնքուած համաձայնութիւնը եւ չինական զօրքերը քաշէ Շանկայէն:

Նոր լուրի մը համաձայն, չինական կառավարութիւնը խնդրած է անգլիական, ֆրանսական, ամերիկեան եւ իտալական կառավարութիւններէն որ իրենց մարտանաւերը գոնէ հինգ մղոն հեռացնեն Շանկայի գետաբերանէն, եւ կամ համոզեն որ Ճափոն նոյնքան հեռաւորութեամբ ետ քաշէ իր մարտանաւերը: Հակառակ պարագային Չինաստան որ եւ է պատասխանատուութիւն չստանձներ հետեւանքներու մասին:

**** Զինուորական գործողութիւնները կը ծաւալին հետզհետէ: Ճափոն օդնական զօրք ղրկած ըլլալով, այժմ 80,000 ճափոնցի զինուորներ համախմբուած են 200,000 Չինացիներու դէմ: Վերջին լուրերու համաձայն, Ճափոնցիները յամրաբար կը յառաջանան, իսկ Չինացիները ուժգնօրէն կը դիմադրեն: Շանթունկի զինուորական կառավարիչը շարժման մէջ դրած է իր անձնական բանակը, որ կը բաղկանայ 50,000 զինուորներէ: Անոնք մասնաւորապէս յատկացուած են փոխադրութեանց եւ շինութեանց:*

Զրոյցի մը համաձայն, ըմբոստութիւն ծագած է Չինաստանի մայրաքաղաքին՝ Նանքինի մէջ: Ուրիշ զրոյց մը (ճափոնական աղբիւրէ) կ'ըսէ թէ Խ. Միութիւնը զինուորական շարժումներ կը կատարէ եւ կարմիր զօրաբաժիններ համախմբած է Մանչուրիոյ սահմանին եւ Պայքալ լիճին ափերուն վրայ, արտ. Մոնկոլիոյ դիմաց, ի հարկին միջամտելու համար: (1936 մայիսին կնքուած դաշնագրով մը, Խ. Միութիւնը պարտաւոր է օգնութեան հասնելու, եթէ Մոնկոլիա վտանգուի):

Այս ալ ուրիշ սանակներ

Օր նոր, դէպք նոր: Փորթուկալ խզեց իր դիւանագիտական յարաբերութիւնները Չեխոսլովաքիոյ հետ, եւ ետ կանչեց իր դեսպանը: Այս առթիւ հետեւեալ մեղադրանքները կ'ընէ.—

1. Փորթուկալի գնդացիր հայթայթելու համար պայմանագրութիւն կնքելէ վերջ, Չեխոսլովաքիոյ կառավարութիւնը մերժած է յանձնել զանոնք.— 2. Մերժումին պաշտօնական բացատրութիւնը հիմնուած է այն կասկածներուն վրայ թէ Փորթուկալ զէնք պիտի ղրկէ Սպանիա, ուր ուժ կուտայ Զօր. Ֆրանքոյի.— 3. Այդ կասկածները անընդունելի են, իսկ Չեխոսլովաքիոյ ընթացքին իրական պատճառը «անոնք են որ կ'ուզեն խափանել կամ խանգարել Փորթուկալի վերազինումը»:

Փորթուկալի մայրաքաղաքին մէջ յայտնապէս կը մեղադրեն խորհրդային իշխանութիւնը, ըսելով թէ անոր հրամանին վրայ է որ Չեխոսլովաքիա չի յանձներ ապսպրուած գնդացիրները: Գերմանական մամուլն ալ բացէ ի բաց կը մեղադրէ Չեխոսլովաքիան, թէ կը գտնուի «Սպանիոյ կարմիր բարեկամներուն ազդեցութեան տակ», եւ թէ իր զինագործարանները միայն բոլշեւիկներուն համար կը բանին: Հռոմի մէջ ալ կը գնահատեն Փորթուկալի բռնած դիրքը, իսկ Անգլիոյ մէջ կ'աշխատին սահմանափակել միջադէպը: Մոսկուա բնականաբար կը մերժէ որ եւ է յանցանք, իսկ չեխական թերթերը դիտել կուտան թէ պատմութեան մէջ առաջին անգամ է որ դիւանագիտական յարաբերութիւնները կը խզուին, առեւտրական պայմանագրի մը ձախողման հետեւանքով: Այս առթիւ կը բացատրեն թէ զինագործարանները չափազանց զբաղած են, տեղական ապսպրանքներ հասցնելու համար չեխական բանակին, հետեւաբար Փորթուկալի ապսպրանքին յապաղումը որ եւ է անարգական կամ անսովոր հանգամանք չունի:

Նորէն յարձակում Տարտանէլի առջեւ

Պոլսէն կը հեռագրեն թէ սպանիական (կառավարական) ուրիշ նաւ մըն ալ Թորփիլահար եղաւ Տարտանէլի բացերը, օգոստոս 19ին, սուզանաւի մը կողմէ: Այս նաւն է Արմարու, որ Վալենցիա կ'երթար, արմտիք փոխադրելով Խ. Միութենէն: Թէնէտոս կղզիին մօտ սուզանաւ մը երեւցաւ գիշերանց, երկու Թորփիլ արձակեց փոխադրանաւին վրայ, յետոյ հեռացաւ: Սպանիական նաւը սկսաւ ընկղմիլ. բայց նաւապետը յաջողեցաւ զայն առաջնորդել մինչեւ Թէնէտոս կղզին, ուր խրեցաւ: Նաւաստիները փրկուեցան թրքական եզերապահներու կողմէ: Կը կարծուի թէ այս միեւնոյն սուզանաւն է որ ընկղմեց սպանիական «Սիուտատ - տէ - Գատից» փոխադրանաւը: Ձախակողմեան թերթերը կը պնդեն թէ իտալական է սուզանաւը:

Մեծ հրդեհ մը Վալանսի մէջ

ՎԱԼԱՆՍ, 18 օգոստոս (Յառաջ).— Այսօր իրիկուան ժամը 8ին նմանը չտեսնուած հրդեհ մը ծագեցաւ Փրալի ատաղձի գործարանին մէջ, որ կը գտնուի քաղաքին կեդրոնը, ընդարձակ տարածութեան մը վրայ: Ունի բաւական թիւով գործաւորներ: Հայ չկայ: Ամբողջ քաղաքը ոտքի ելած էր, փողոցները անցնելու տեղ չկար, զինուորները ամէն կողմ պաշարած էին: Ռոմանէն, Լիոնէն եւ շրջականներէն հասած հրշէջները իրենց կարելին փորձեցին, հրդեհը սահմանափակելու համար: Մարդկային կորուստ չկայ: Հրդեհը երեք ժամէ ի վեր կը շարունակուէր, երբ այս նամակը թղթատարին յանձնեցի:

ԽՄԲ.— Գիշերը ուշ ատեն կարելի եղած է մարել հրդեհը, որ կը սպառնար մոխիրի վերածել շրջակայ տուները:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՐԲ ՀԱՒԵՐՆ ՈՒ ՎԱՌԵԱԿՆԵՐԸ ԿԸ ՎԻՃԻՆ «ՄԱՐՔՍԻՍՏՕՐԷՆ, ԼԷՆԻՆԻՍՏՕՐԷՆ»

—o—

— Հրամեցէք մեզի, գլխու վրայ տեղ ունինք:

— Ոչ, դուք մեզի եկէք, ձեր տունը արեւ չկայ:

— Եղբայր, մենք յիսուն տարուան կուսակցութիւն ենք, դուք դեռ հինգն ալ չլրացուցիք:

— Կուսակցութեան մը տարիքը չէ կարեւորը, այլ անոր նպատակները, ապագան, ներկան...

— Մենք *մայր* կուսակցութիւն ենք, բարեկամ, խելքդ գլուխդ ժողվէ, երէկուան վառեակները չեն որ դաս պիտի տան մեզի:

— Խնդրեմ, հարցերուն պատասխանեցէք առանց ձեր պաղարիւնը կորսնցնելու:

×

Ամիսներէ ի վեր, այս բանավէճն է որ կը շարունակուի Ամերիկայի մէջ, հնչակեաններու եւ բանուորականներու միջեւ, միացեալ ճակատ կազմելու համար:

Առաջինները հանրածանօթ են արդէն, իրենց բոլոր «քարեմասնութիւններով»: Մանաւանդ անով որ «Երիտ. Հայաստան»ով կ'երդնուն:

Միւսներն ալ մեծ մասով Հնչակեաններէ բաժնուած կամ աջէն ձախէն հաւաքուած տարրեր են, նոր անունի մը տակ ապաստանած,— «Հայ Աշխատաւորական Միութիւն»: Թերթ մըն ալ ունին, «Բանուոր», որ տարին քանի մը անգամ արշաւներ կը կազմակերպէ, կանգուն մնալու եւ կամաւոր կամ դրամ հասցնելու համար... ՍՊԱՆԻՈ:

Մէկուկէս տարի առաջ, երկու կազմակերպութիւնները «Միացեալ Ճակատ» կազմեցին, մտնելով Ամերիկայի համայնավար կուսակցութեան փաբախը, չորս ոտքի վրայ:

Ի՛նչ անցաւ, ի՛նչ պարձաւ, այծն ու մաքին չյարմարեցան: Հնչակեանները սկսան կոտոշ ցուցնել, միւսներն ալ՝ պոչ խաղցնել:

Միացեալ ճակատ խաղալով մէկտեղ, առաջինները իրենց յիսնամեայ «թապէլա»ն կը ցուցադրէին ամէն կողմ. ինչ որ տաք ու պաղ բաներ ըսել կուտար միւսներուն:

Եթէ չեմ սխալիր, համայնավար կուսակցութեան ամերիկացի պատուիրակներն ալ միջամտեցին, անգամ մը:

Ձեղաւ ու չեղաւ: Բանավէճը կը շարունակուի մինչեւ այսօր:

— Դուք ինչացո՞ւ էք, եկէք մեր մէջ լուծուեցէք, կը պնդեն Սոցիալ - Դեմոկրատ Հնչակեանները:

— Այդ ի՞նչ վերաբերմունք է, եղբայր, մեզի հրաւէր ուղղելէ առաջ, բարեհաճեցէք հարցը քննել ՄԱՐՔՍԻՍՏՕՐԷՆ, ԼԷՆԻՆԻՍՏՕՐԷՆ (ճիշդ այսպէս ալ տպուած է «Բանուոր»ի մէջ, 10 յուլիս):

Եւ առաջին փորձը «Բանուոր»ը ինքն է որ կը կատարէ.

— «Այժմ հարց կը ծագի թէ՝ Հնչակեան Կուսակցութիւնը Հայ ժողովուրդի ո՞ր մէկ դասակարգին կուսակցութիւնն է եւ անոր քաղաքական նպատակներու կալուածը ո՞ւր կը գտնուի:

Եթէ հայ աշխատաւորութեան կուսակցութիւնն է ան եւ Հայաստանն իր ծննդավայրն ու նպատակակէտը, ապա Հայաստանը ազատագրուած է եւ հայ աշխատաւորութիւնը ունի իր սեփական կուսակցութիւնը, յանձին Հայաստանի Կոմունիստ (պոլշեւիկ) Կուսակցութեան:

Ուրեմն, հարց կը ծագի, թէ ի՞նչ են Հնչակեան կուսակցութեան «հեռաւոր» կամ «մօտաւոր» նպատակները: Հայ ժողովուրդն այսօր ազատագրուած է ոչ միայն քաղաքականօրէն, այլ եւ հաստատած է սոցիալիստական կարգեր ու կը դիմէ դէպի կոմունիզմ, դէպի բարեկեցիկ կեանք, դէպի աւելի բարգաւաճ եւ երջանիկ կեանքի բարձունքներ:

Մեր հնչակեան ընկերները պիտի ըսեն մեզի.— մեր յիսուն տարուան երազըն էր այդ արդէն, որ իրագործուած է. Շատ լաւ: Ձենք ուզեր վիճաբանութեան բռնուիլ այս մասին: Միայն հարց կուտանք.— հապա ի՞նչ առանձին նպատակներ ունի Ս. Դ. Հնչ. կուսակցութիւնը»:

Հարցը «մարքսիստօրէն, լէնինիստօրէն» քննելու տքնաջան փորձ մըն ալ ես կատարեցի, բայց չգտայ պատասխանը:

Գտնողին «հաննարափայլ Առաջնորդ»ին մեծադիր նկարը նուէր, Ա. Շուղ - Աշխոյժի սագերգութեամբ.

Արածներդ ո՞րը գովեմ,
Հապարներ են վեհ ու վսեմ...

ՎԱՀԷ

ԱՐԻՒՆԱԼԻ ԿՌԻՒՆԵՐ ԱՆՏԻՈՔԻ ՄԷՋ

»»»» ● ««««

Անցեալ շաբթու հեռագիր մը կը հաղորդէր թէ արիւնալի կռիւներ ծագած են Անտիոքի մէջ: Պէյրութի թերթերը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդեն այս մասին.—

Անտիոք երկուշաբթի օր (10 օգոստոս) վերստին թատր եղած է նոր արիւնոտ միջադէպերու որոնք ծագած են Արաբներու եւ Թուրքերու միջեւ: Պարզ վէճի մը հետեւանքով ծագած կռիւը շուտով վերածուած է արիւնահեղ բախումի մը որուն մասնակցած են հազարաւոր մարդիկ: Գաւազաններ, դաշոյններ, հրազէններ գործածուած են կռուարարներուն կողմէ:

Բանակին միջամտութեան շնորհիւ վերահաստատուած է կարգը, սակայն խռովայոյզ շրջանէն ստացուած վերջին լուրերուն համաձայն նոր միջադէպերու կը սպասուի:

Հալէպի «Էլ Թէգատտում» թերթին ստացած վերջին զեկոյցին համաձայն, այս խռովութեանց միջոցին սպաննուած են երեք հոգի եւ վիրաւորուած 11: Ըստ «Թէգատտում»ի, բախումը սկսած է երկու Արաբներու կրած յարձակումով: Անոնք երբ կ'անցնէին Պաշ-էլ-Ճիսր թաղէն, Թուրքերու յարձակման կ'ենթարկուին: Լուրը առնող Արաբներ կը դիմեն փոխադարձութեան եւ քաղաքի զանազան թաղերուն մէջ ծայր կուտան խռովութիւններն ու բախումները:

Ֆրանսական իշխանութիւնը խիստ ձեռք առած է ապահովութեան գործը եւ վերահաստատած կարգը, սակայն խանութները մնացած են փակ:

Երեքշաբթի օրուան կռիւներուն հետեւանքով գործադուլ հռչակուեցաւ: Թուրքերուն եւ Արաբներուն միջեւ ծագած կռիւը պատճառեց մէկ մեռեալ, 14 արաբ եւ 20 Թուրք վիրաւոր:

Թուրքերը խուժեցին շուկաները, դեռ անոնք չփակուած, եւ հրազէն պարպեցին բազմաթիւ առեւտրականներու եւ անցորդներու վրայ: Բազմաթիւ զինդակներ զարկին սպայի մը ինքնաշարժին որ վնասուեցաւ: Ֆրանսացի եւ բնիկ զինուորներու խումբեր կը շրջին փողոցներուն մէջ, բարեկարգութեան հսկելով: Բազմաթիւ անցորդներ ձերբակալուեցան արգիլեալ զէնք կրած ըլլալով: Թէեւ հանդարտութիւնը վերահաստատուած է, սակայն դեռ կը վախցուի խռովութիւններէ:

Վիրաւորուած Արաբներէն մին մեռաւ: Թաղումը կատարուեցաւ մեծ շուքով: Արաբներ ու Հայեր կը մասնակցէին յուղարկաւորութեան թափօրին:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐ

(Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՀԻՒՍ. ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԷՋ)

Յուլիսի առաջին երեք շաբաթներուն Պոսթընի մէջ յաջորդաբար գումարուեցան ամերիկահայ գաղութի երեք մեծ կազմակերպութեանց Պատգամաւորականները,— Հ. Յ. Դաշնակցութեան (44պգ.), Հ. Կ. Խաչի (17պգ) եւ Հ. Յ. Դ. Ցեղակրօն Ուխտերու (4պգ):

Գաղափարական առաջնորդն ու վարիչ բազուկը այս շարժումներու մէջ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, այս տարի քառասունըչորսերորդ անգամն ըլլալով, Պատգամաւորական Ժողով կը գումարէր Ամերիկայի մէջ:

Այս թիւն իսկ ապացոյց է, որ մենք գործ ունինք կենսունակ եւ պատկառելի կազմակերպութեան մը հետ:

Սակայն միայն տարիքը բաւական չէ յստակ գաղափար մը կազմելու համար Ամերիկայի մեր հոյակապ կազմակերպութեան մասին:

Միջին հաշուով իւրաքանչիւր Պատգամաւորականի կը մասնակցին շուրջ հարիւր պատգամաւորներ, որոնցմէ 9 տասներորդը վճռական ձայնով, իսկ 1 տասներորդը՝ խորհրդակցական:

Այս հարիւր պատգամաւորները իրենց ետին ունին քանի մը հազար կուսակցականներու եւ քանի մը տասնեակ հազար համակիրներու ձայներ:

Ամէն տարի շուրջ հարիւր պատգամաւորներ կը խմբուին շրջանի գերագոյն ժողովին մէջ, վեց - եօթը օրերու ընթացքին, յաճախ բուռն վիճաբանութիւններու մէջ, կը սպառեն ամբողջ օրակարգ մը եւ վերջին օրը, սովորաբար գիշեր մը ամբողջ լուսցնելով, վերջապէս ձեւի կը բերեն իրենց կատարած աշխատանքները, կ'ընտրեն գալիք տարուան Կ. Կոմիտէն, եւ ջերմ, գաղափարական ու ոգեւոր մթնոլորտի մէջ փակելով Ժողովը՝ Պատգամաւորականի թարմ շունչը իրենց հետ կը տանին շրջանները, մինչեւ յաջորդ Պատգամաւորական Ժողովը:

Եւրոպական որ եւ է ազգի որ եւ է կուսակցութեան ներկայացուցիչ մը եթէ պատահաբար ներկայ գտնուէր Ամերիկայի մեր Պատգամաւորականի նիստերուն, անկարելի է որ բարի նախանձով չլեցուէր մեզ հանդէպ: Փորձ աչքը պիտի տեսնէր, որ ստեղծարար ՈՅԺ մը կայ բազմահազարնոց կազմակերպութեան այդ պատկառելի ժողովին մէջ:

Ոյժը գլխաւորաբար երկու աղբիւր ունի, --- կենդանի իտէալը՝ որուն կը հաւատայ Կազմը, եւ կարգապահ ոգին՝ որով համակուած է ամբողջ Կազմակերպութիւնը իր Կուսակցութեան հանդէպ:

Միւս բոլոր առաքինութիւնները կը բխին այս երկու հիմնական յատկութիւններէն:

Եւ որովհետեւ թէ՛ իտէալը կը մնայ կենդանի եւ թէ ոգին կարգապահ, ուստի տարուէ տարի աւելի եւ աւելի կը ծաւալի Ամերիկայի մեր կազմակերպութեան հմայքը ամբողջ գաղթաշխարհի մէջ:

Զուր պիտի ըլլար հոս մէկիկ - մէկիկ իր կատարած բոլոր գործերը թուել: Սակայն, թող ներուի մեզ միայն երկու փաստ ընթերցողի ուշադրութեան յանձնել:

Առաջին՝ դաշնակցական մամուլը Ամերիկայի մէջ: «Հայրենիք» ամսագիր, «Հայրենիք» օրաթերթ, «Հայրենիք» շաբաթաթերթ (անգլերէն) եւ «Ասպարէզ», --- այս չորս օրգանները տասնեակ հազարաւոր ընթերցողներ ունին, ծառայելով Դաշնակցութեան խօսքին եւ գործին: Այս չորս օրգաններու մէջ է նաեւ «Հայրենիք» ամսագիրը, որ բացառիկ ձեռնարկ մըն է բովանդակ հայ մամուլի պատմութեան մէջ: Մեր «անկախ» հայրենիքը, հակառակ իր բոլոր ճիգերուն եւ բոլոր հնարաւորութեանց՝ ցարդ անկարող եղաւ համակշիռ ձեռնարկ մը ունենալ:

Երկրորդ՝ Ամերիկայի մեր Կազմի զոհաբերող ոգին: Հայ արծաթաւորները եթէ Ամերիկայի մեր համեստ ու աշխատաւոր շարքերու զոհողութեան մէկ համեստ տոկոսն իսկ ունենային՝ մեր ժողովուրդը ի վիճակի պիտի ըլլար անկարօտ աչքով հանրային իր բոլոր կարիքները հոգալու:

Մի՞թէ արդար չէ մեր զգացումը, երբ հպարտանքով կը խօսինք Ամերիկայի մեր հոյակապ կազմակերպութեան մասին եւ անսահման գուրգուրանք կը տածենք դէպի մեր անձնուէր եւ հայրենապաշտ շարքերը:

Սինկ-Սինկի, Ատլիկայի, Տանիմոբայի եւ Քոմսթաքի ինը սուրբերը բացառութիւններ չեն, այդպէս են հազարաւորները հեռաւոր Հանրապետութեան մէջ: Այդպէս է Դաշնակցութեան ոգին:

×

Հայ Կարմիր Խա՛չ...

Այս երեք քաղցր բառերը յուզումով կը լեցնեն բոլոր հայրենասէր սիրտերը:

Բառերը անշուշտ զօրութիւններ չեն, այլ որոշ իմաստով շնչաւոր էակներ: Անոնք եւս տարիք ունին, ունին հասակ, արտաքին տեսք, գոյն, ոգի, ներգործող ոյժ եւ ներքին կրակ: Բառ կրողը իր յատկութիւնները կուտայ բառին: Ու այս է պատճառը, որ տարօրինակ ջերմութիւն, ներքին քաղցր յուզում մը կը պատճառեն մեզ այլեւս ընտանի դարձած երեք հմայիչ բառեր, --- Հայ Կարմիր Խա՛չ: Որովհետեւ ունկնդիրները այս երեք բառերուն կը կապէ ժողովրդանուէր ճիգերու եւ հայրենապաշտ զոհողութեանց ամբողջ աշխարհ մը, որ իր ետին տասնեակ տարիներու փառաւոր անցեալ մը ունի:

Չունինք աւելի մեծ գովք իր հասցէին քան այն, որ Հ. Կ. Խաչը կը ներկայանայ Հայ Կնոջ ամէնէն ծաւալուն, ամէնէն հզօր եւ ամէնէն արդիւնաշատ կազմակերպութիւնը բովանդակ հայ կեանքին մէջ: Հազարներու կը հասնի իր անդամ - անդամուհիներու թիւը՝ այդ քանակի բազմապատիկը ունենալով իբրեւ համակիրներ մեր բոլոր գաղութներու մէջ:

Հայ Կ. Խաչը եթէ երբեք օր մը տար լրիւ պատկերը իր բովանդակ գործին, այսինքն տար ցանկը իր բոլոր ձեռնարկներուն, մեր բոլոր գաղութներու մէջ, իրենց բոլոր ելքերով եւ մուտքերով, այսինքն ընէր այն, ինչ որ ամէն տարի կ'ընէ Բարեգործականի կեդրոնը, այն ատեն պիտի տեսնուէր, որ հայ ժողովուրդը յանձին Հայ Կարմիր Խաչի իրապէս ունի պատկառելի եւ հոյակապ կազմակերպութիւն մը:

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Ամերիկայի Կազմի շունչին տակ եւ անոր զօրաւոր աջակցութեանը շնորհիւ, Հ. Կ. Խաչը դարձաւ հայ կեանքի մղիչ ազդակներէն մէկը:

×

Չորրորդ տարին է ահա, որ Ամերիկայի մէջ իրենց Պատգամաւորականները կ'ունենան նաեւ Հ. Յ. Դ. Ցեղակրօն Ուխտերը: Հազարաւոր երիտասարդներ --- անդամ կամ համակիր --- հաղորդակից կը դառնան Դաշնակցութեան գործին առաւելապէս այս Ուխտերու միջոցով: Աղջիկ թէ տղայ, իրենց մատաղ տարիները բոլորելով Ցեղակրօն Ուխտերու մէջ, հետագային կ'երթան հանրային իրենց ծառայութիւնը շարունակելու, աղջիկները՝ Հայ Կարմիր Խաչի, իսկ տղաները՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարքերուն մէջ:

×

Երեք կազմակերպութիւնները հաւաքաբար կը վարեն ամերիկահայ գաղութի ստուարագոյն մասի կեանքը, միաժամանակ կենդանի բաժին մը բերելով բովանդակ հայութիւնը շահագրգռող բոլոր կարեւորագոյն հարցերու մէջ:

Իր այս բացառիկ կշիռը պատճառ եղաւ, որ բացառիկ սաստկութեամբ մը հակահայ ուժերը պայքար բանան Դաշնակցութեան դէմ յատկապէս Ամերիկայի մէջ:

Մոսկուան եւ Էնկիւրին ձեռք ձեռքի որոմ ցանեցին այս գաղութին մէջ, ոգի ներշնչեցին հայութեան բոլոր այլասերած տարրերուն, «սրբազան պատերազմ» մը հռչակեցին մեր դէմ, այն հաստատ հաւատքով, թէ պիտի յաջողին մահացու հարուած մը տալ մարտնչող հայութեան, ամէնէն առաջ Դաշնակցութիւնը Ամերիկայի մէջ ջախջախելով:

Եւ դառնօրէն ձախողեցան իրենց բոլոր ճիգերուն մէջ:

Ունէինք երկու կազմակերպութիւն միայն՝ Հ. Յ. Դաշնակցութիւն եւ Հ. Կ. Խաչ, մինչ այսօր, շնորհիւ այդ դաւերուն, ունինք նաեւ երրորդ՝ Ցեղակրօն Ուխտերը:

Ամերիկայի մեր կազմակերպութիւնը գլխաւորաբար տեղական կազմակերպութիւն մըն էր, մինչ այսօր, այդ գաղութին մէջ ծաւալած պայքարներուն հետեւանքով, ամերիկահայ մեր կազմակերպութիւնը համգաղութային ղեկավար ուժի մը կշիռն ունի:

Աւելին:

Ֆիզիքապէս ամէնէն հեռաւոր գաղութը ըլլալով՝ Ամերիկան հոգեպէս ամէնէն մերձաւորը դարձաւ մայր ժողովուրդին եւ մայր հայրենիքին՝ իր լիառատ զոհողութեամբ, իր անձնուէր կազմով եւ իր պարկեշտ ու կարգապահ ոգիով:

Եւ այս ամէնը ուրախութիւն կը պատճառեն ոչ միայն մեզ, այլ եւ Հայրենիքին եւ Հայութեան:

(Խմբագրական «Յուսաբեր»ի)

ԹՈՒՐՔԻԱ ՔՐՏԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻՆ ՀԱՆԴԷՊ

(Դ. եւ վերջին մաս)

Անցեալ Մայիսէն սկսեալ, Թրքական բանակը կացութեան տէր դարձաւ: Մնացին միայն վեց - եօթը հազար ըմբոստ, որոնք ապաստանած էին լեռներուն գագաթը, երեք տեղ, --- Քութուլէրէսի, Գըլլաղ եւ Սուլթան - Պապա: Այս երեք խումբերէն մէկը կը գտնուէր Շէյխ Սէյիտ Րիզայի անձնական ղեկավարութեան տակ: Ապստամբներու երեք խումբերը շուտով պաշարուեցան նեղ տարածութեան մը վրայ, 150 քառ. քիլոմեթր, դիմադրութեան պզտիկ կղզի մը՝ Սուլթան - Պապայի վրայ, որ երեք հազար մեթր բարձրութիւն ունի եւ դժուարամատոյց գագաթ մը: Թրքական կառավարութիւնը օգտուելով յայտարարութիւններ նետեց վերջին ըմբոստներուն մէջ, հրաւիրելով զանոնք որ անձնատուր ըլլան տրուած պայմանաժամի մը ընթացքին, այլապէս «օրէնքէ դուրս» պիտի հռչակուէին: Այս ձեւով անձնատուր եղան հինգ հազար ըմբոստներ, գլխաւոր վարիչներէն շատերը արդէն գերի բռնուած էին Մայիս եւ Յունիս ամիսներուն: Թերթերը շատ քիչ տեղեկութիւն տուին Տէրսիմի գործողութիւններուն մասին՝ Յուլիս ամսուան մէջ: Սակայն Թան (Թուրքերէն) թերթին մէջ վերջերս հրատարակուած կարճ լուր մը կը հաղորդէր թէ զսպումի գործողութիւնը կարելի է վերջացած համարել, թէ բարեկարգութեան ծրագիրը այսուհետեւ պիտի գործադրուի փութով: Թուրք սպայակոյտը ներկայիս մեծ ռազմափորձեր կը կատարէ Թրակիոյ մէջ: Ռազմափորձերուն ներկայ ըլլալու համար հրաւէր ստացած են Պալքանեան Համաձայնութեան անդամ պետութիւններու զինուորական ներկայացուցիչները: Այս իրողութիւնը կը հաստատէ որ զինուորական գործողութիւնները վերջ գտած են Տէրսիմի մէջ:

Այժմ սկսած են գործադրել ծրագիրը, որ մշակուած էր 1935ին: 17 Յունիսին, Դահլիճը, որու նիստին կը մասնակցէր մարաջախտ Ֆէվզի Չաքմաք, Թրքական բանակի ընդհ. սպայակոյտի պետը, քննութեան առաւ հարցը իր բոլոր մանրամասնութիւններուն մէջ: Վարչապետը քանի մը օրուան համար այցելեց Թունճէլի, տեղւոյն վրայ քննելու նպատակով ծրագրին գործադրութեան կարելիութիւնները: Ուսուցիչներու խումբ մը մեկնած էր Տէրսիմ, փութով յառաջ կը տարուին ճամբու շինութիւնները, զին. պահականոցներ պիտի շինուին ըմբոստութեան սովորական օջախներու մօտիկ:

Ասկէ զատ, եթէ հաւատք ընծայենք Թան (Թուրքերէն) թերթի Յունիսի 1 թիւով տրուած տեղեկութեան, արմատական միջոցներ ձեռք պիտի առնուին, եւ Տէրսիմ գիւղը, ըմբոստութեան կեդրոնը, պիտի պարպուի, բնակիչները պիտի ղրկուին զանազան վայրեր: Նոյն թերթը կը գրէ. «Տէրսիմցիները, այնպէս, որոնք Թուրք են, Խորասանէն եկած այն շրջանին՝ երբ կը փախչէին Թիմուրլէնկի առջեւէն, պիտի խառնուին Թուրք զանգուածին հետ»: Այս պարագան աւելի հաւանական է, քանի որ յոյն փոքրամասնութեանց հարցը կարգադրուեցաւ նոյն ձեւով, թէեւ տարբեր պայմաններու մէջ: Արդարեւ, անոնք ոչ թէ ներքին տեղահանութեան ենթարկուեցան, այլ երկրէն դուրս հանուեցան: Եւ Թուրքիա այս գործողութեամբ կորսնցնելով հանդերձ մօտ մէկ միլիոն բնակչութիւն, երբեք չվարանեցաւ փոխանակել աշխատասէր, ստեղծագործ, բարգաւաճ ճարտարարուեստներ վարող ժողովուրդ մը հողագործ ժողովուրդի մը հետ, որ ստիպուած էր սկիզբները պետական նպաստ ստանալու, --- ազգային միութիւնը զօրացնելու կամքը ուրիշ ամէն նկատումէ վեր դասուեցաւ:

Արդէն, 1924ի 1929ի - 1930ի շատ աւելի ծանր ըմբոստութեանց ընթացքին, տեղահանութեան ձեռնարկելով արեւմտեան Անատոլու փոխադրեցին հարիւրներով ընտանիքներ Տիարպէքիրէն, Խարբերդէն, Մուշէն: Չենք հաշուեր Տէրսիմի կախաղանները, որոնք ապահովաբար բեռնաւորուեցան ըմբոստներով, որոնց դատուիլն ու կախաղան հանուիլը մէկ կը կատարուէր:

Եզրակացնելով, --- Թուրքիա թէեւ ապագային Քիւրտիստանի մէջ հանդիպի նոր արկածախնդրութիւններու, բայց գլխաւոր ապստամբապետներուն կորուստով եւ նոր ճամբաներու շինութեամբ՝ երկրին ամբողջական բարեշրջումը այլեւս ժամանակի եւ համբերութեան խնդիր է: Եթէ Տէրսիմի այս ապստամբութիւնը նուազ սպառնական եղաւ քան 1929ի եւ 1924ի ապստամբութիւնները, այս վերջինները կարելի է համարել անկարեւոր շարժումներ, բաղդատմամբ այն դժուարութիւններուն, որոնց բախեցան սուլթանները: 1834ի եւ 1880ի ապստամբութիւնները շատ աւելի լայն համեմատութիւններ առած էին, այնքան որ Ապտիւլ Համիտ, փոխանակ յարձակելու Քիւրտերու սաղմնա - պետական կազմակերպութեան մը վրայ, փորձեց զանոնք սիրաշահիլ՝ հասոյթի առատ աղբիւրներ շնորհելով անոնց գլխաւոր առաջնորդներուն: 1893ին, կարմիր սուլթանը նոյնիսկ կազմեց «Համիտիէ» անուանով զօրամաս մը, ամբողջովին Քիւրտերէ կազմուած, զոր գործածեց ընդդէմ Հայերուն, --- եւ այդ Համիտիէները իր հաւատարիմ պաշտպանները եղան Երիտասարդ Թուրքերու յեղափոխական շրջանին, 1908ին:

Հանրապետութիւնը, սկիզբները, լաւ յարաբերութիւն մշակեց Քիւրտերուն հետ, որոնք նոյնիսկ օժանդակեցին նոր վարչաձեւին հաստատման, քանի որ 1921 - 1922 ին անոնք կամաւորապէս մտան միլլի բանակին մէջ, ու կռուեցան մաքրագործելու համար Անատոլուն՝ յոյն բանակէն, այսպէս նպաստելով Մուսթաֆա Քէմալի յաղթանակին: Եթէ քրտական շարժումը ներկայացնէր ազգային խորունկ նկարագիր մը, կարելի էր ըսել թէ 1921ի կամաւորները խաբուեցան, քանի որ իրենց օժանդակութիւնը նպաստեց վերաքննելու Սեւրի դաշնագիրը, որ կը նախատեսէր անկախ Քիւրտիստան մը: Սակայն իրաւունք ունի՞նք խօսելու քրտական ազգայնական շարժման մը մասին: Որքան կարելի է դատել իրողութիւններէ, քրտական հարցը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ ոստիկանական հարց մը:

Ի ՊԷՏՍ ՁԵՐԳԱՑԵԼՈՑ

—o—

Սիրելի Արազ.--- «Արեան բաղնիք» բացատրութիւնը, փոխանակ ջարդի կամ նախճիրի, մեզի եկած է գերմաներէնէն, եւ մուտքի թուականն ալ դեռադեռ է, այսինքն՝ երէկէն կը սկսի, եթէ կրնանք այսպէս ըսել: Գերմաներէնն է պլութպատ, պլութարին, Պատ բաղնիք, բարդ բառ [illegible]: Ֆրանսերէնի համանիշն է մասաքր, ջարդ, կամ արիւնահեղութիւն: Ճաշակի տէր անձերուն գործն է որոշել, թէ այդ «արեան բաղնիք» բացատրութիւնը պէ՞տք է արդեօք մուտ գտնէ առհասարակ մեր լեզուին մէջ:

«Եղանակ» բառը, իբրեւ կերպ, ձեւ, մոտ, արմատականն է «եղանիլ» (ըլլալ) բային, որմէ եղաւ, եղայ, եղար, եղանք եւայլն. ինչպէս նոյն կազմութեամբ «ժամանակ» ունինք, նաեւ «ամանակ» (ոտանաւորի մը տողին չափը, կարդալու ատեն անցած միջոցը, կարճ կամ երկայն): Բոլորովին տարբեր է անշուշտ «եղան»ը, մշակին երկմատնի գործիքը, ցորենը հօսելու, այսինքն՝ յարդը զատելու գործիքը:

Որոշ առնչութիւն մը չե՞ս տեսներ արդեօք մեր «այծ», «քած» բառերուն եւ գերմաներէն կայս եւ Քից բառերու միջեւ, ինչպէս նախորդով ըսինք մեր «ծով»ին եւ գերմաներէն Ցոփփի համար:

Դիտած էք անշուշտ «տար» բառին (բառ կամ մասնիկ) գործածութիւնը լեզուին մէջ, «հեռի» նշանակութեամբ, համազօր «բաց», «ի բաց», «ի բացեայ» ձեւերուն: Անտարակոյս «տար»ը եկած է «տանիլ» (հեռացնել) բայէն, ինչպէս վերջինները բանալ (հեռացնել) բայէն: Այսպէս կ'ըսենք տարակայ, բացակայ, տարհամոզել (մէկը իր համոզումէն հեռացնել), տարակոյս (ընդունուած ուղղութենէն --- կոյս --- հեռացում), տարամէտ (միտիլ ուրիշ ձեւով), տարադէպ (յարմար նկատուած ձեւէն --- դէպ --- հեռի, հետեւաբար անյարմար), տարագիր (ինչպէս մենք ամենքս՝ մեր Հայրենիքէն հեռացած բռնի), տարադէմ (գլուխը առած երթալը), տարապայման (երբ բան մը սովորականէն դուրս կ'ըլլայ, անհեթեթ, անճոռնի, լիրբ եւայլն նշանակութեամբ), տարփողել (մինչեւ հեռուները տանիլ իր գովեստը) նաեւ տարաժամ, տարասեռ, տարօրինակ, տարաձայնել (ուրիշ կարծիքի ըլլալ, անորոշ կամ անստոյգ լուրեր մէջտեղ հանել), ինչպէս նաեւ տարբաղադրել (լուծել): Այս «տարբաղադրել» բայը մենք ալ տարբաղադրենք --- Առնենք նախ արմատական «դրել» (դնել, արմատական «դիր»), յետոյ «բաղ» (մասնիկ՝ որ կը գործածուի իրար բերելու, միացնելու համար), վերջապէս՝ «տար», որ իրար բերուած, միացուած բան մը --- մարմին, նիւթ --- կը քակէ կամ վերստին կը լուծէ (վերլուծել): Բիւրաւոր բառերու համար կրնանք այս տարբաղադրութիւնը ընել: Լեզուին գիտական մեթոտն է այս: Եւ հետեւաբար, ինչպէս որ բուն գիտութեան մը տարրերը, հիմունքը կարելի չէ ըստ քմաց փոփոխել, զանազանել կամ խառնակել, լեզուին ալ տարրերը, հիմունքը պէտք չէ այլայլել կամ աղաւաղել: Եւ այս ճշմարտութենէն պատկառողները հետ-

ԱՐԻՒՆՈՏ ՎԶՆՈՑԸ

Միայն երկու ամուսիններն էին որ ամիսներէ ի վեր գիշերաշրջիկ բուերու նման հազիւ ամբողջ գիշերը երկու ժամ կը քնանային եւ երբեմն ալ կը լուսցնէին: «Թէշքիլաթ»ին հետախոյզները գիտցած էին որ տան մէջ մինչեւ առտու ոտքի ձայն կայ, որով որոշուած էր այդ գիշեր անպայման գործը վերջացնել:

Րէմզին եւ ընկերները արդէն հասած էին Գէորգ էֆ.ի տունին տակը, կանգ առին, կազով թաթխուած քուրջերը ցանկապատէն ներս նետեցին, եւ իրենք ալ իրարու օգնելով մտան պարտէզը: Յետոյ ամենայն զգուշութեամբ կատուի նման իրենց թաթերուն վրայ կոխելով հասան ապակիէ դրան մը առջեւ, գործիքով մը առանց աղմուկի ապակին կտրեցին, սանկը վեր առնելով մտան ներս: Բաւական ընդարձակ բակ մըն էր, սալայատակուած մանր խիճերով: Երկու կողմը կը բարձրանային արմաւենիներ որոնց արմատները կը հանգչէին խոշոր թաղարներու մէջ: Լայն եւ կլոր սատիճանները ծածկուած էին քրտական թանձր փսիաթներով:

Դաւադիրները զգուշութեամբ վեր բարձրացան եւ կանգ առին դրան մը առջեւ, որուն ներսը վառ ձգուած ճրագէն աղօտ լոյս մը կը տարածուէր: Րէմզիի ձեռքի շարժումին վրայ ընկերները ծունկի եկան, մատները հրացաններու ըլթակին դրած, պատրաստ կրակելու: Րէմզի կատաղութենէն կը դողար, այնքան ալ դիւրին չէր: Նեղ դռնէն ներս մտած պահուն հապա եթէ Գէորգ էֆէնտի կրակէր եւ նոյնը ընէին ընկերները, ինք երկու կրակին մէջտեղը պիտի մնար: Բայց այլեւս ուրիշ ձեւ անկարելի էր, ուժով մը դրան կլորակը դարձուց եւ դուռը կռնակին վրայ բացուեցաւ: Քայլ մը առաւ ու աջ դարձաւ: Առաջին փոքր մահճակալին մէջ քնացողը Եդուարդն էր: «Փարապելլօ» ատրճանակը ուղիղ հէք տղուն գանկին բռնեց եւ երեք անգամ ետեւէ ետեւ կրակեց: Տղուն գանկը ջախջախուեցաւ եւ նոր բացուած ակի նման յորդառատ թանձր արիւնով թաղուեցան երեսը եւ բարձը:

Պայթիւնը այնքան ուժգին էր որ սենեակին պատուհանին փեղկերը շնկշնկացին: Այր եւ կին դիւահարի նման ոտքի թռան: Պ. Ալթունեան բազմոցին վրայ երկնցած, հրացանը վեր առաւ, վերարկուն նետեց եւ յովազի նման խոյացաւ: Չորս անգամ ետեւէ ետեւ կրակեց, ինքզինքը կորսնցուցած, չէր գիտեր փամփուշտները ուր կ'երթային: Տիկին Վարդուհի փերիի նման գլխուն մազերը հովին տուած, ծանր ունելին փարելով կը գոռար:

--- Շուն, շուն, զաւակս, անմեղ զաւակս ի՞նչ ըրաւ քեզի:

Դաւադիրներէն երկուքը արիւնաթաթախ կը տապլտկէին գետնին վրայ: Հէք Եդուարդը շատոնց մեռած էր, Շաքէն «մայրիկ մայրիկ» աղաղակելով թռաւ մահճակալէն ու մօրը վզին փաթթուեցաւ: Պ. Ալթունեան հրացանին կոթը հազիւ թէ Րէմզիին գանկին պիտի իջեցնէր, մարթինի փամփուշտ մը դպաւ ճակատին եւ փայտի կոճղի նման երկուքի բաժնեց: Յաղթանդամ մարմինը բուրգի նման գետին փռուեցաւ:

Հոսող արիւնէն յատակը լճացաւ, Գէորգ էֆ.ի անկումէն Տիկ. Վարդուհի աղիողորմ սուր ձայնով ճիչ մը արձակեց եւ անշնչացաւ: Մեռա՞ծ էր թէ մարած, յայտնի չէր: Շաքէն ամբողջ ուժովը կը պոռար, երկու դաւադիրները հոգեվարքի մէջ կը խռխռային: Դահիճ Րէմզին արեւելեան ըսպանդանոցի շան նման գլխէն մինչեւ ոտքերը արիւնի մէջ կը լողար, բարկութենէն աչքերը կարծես դուրս պիտի թռէին: Կատաղութենէն ակռաները կճրտելով բռնեց Շաքէին մազերէն եւ պատշգամէն վար նետեց: Ճիչ մը միայն օդին մէջ, այլեւս ամէն բան լռեց: Յետոյ դարձաւ ընկերոջ.--- որ եւ է վէրք բան մը ունի՞ս:

--- Ոչ մէկ ցաւ առայժմ:

--- Դէ ուրեմն, վիրաւոր ընկերները մեռան, ըսաւ անտարբեր:

--- Ուրեմն շուտ կազի քուրջերը:

Մինչ Հասան դուրս թռաւ, Րէմզիին աչքին դպաւ հաստ մարգարիտէ վզնոցը որ կը փայլէր Տիկին Վարդուհիին երկար վզին վրայ: Ձեռք նետեց եւ մատները կոտրելու աստիճան քաշեց բայց չփրթաւ: Այն ատեն լայն սուրով մը. գլուխը իրանէն բաժնեց, «քէլէպ»ը (մանեակ) անվնաս հանելու համար: Վերջին արիւնն էր, վայրկեան մը սոսկումէն ձեռքերը կախ ինկան, Հասանին ոտքի ձայնը լսեց: Վզնոցը արիւնի մէջ կը լողար, յափշտակեց եւ կաշիէ պայուսակին մէջ նետեց:

Այս ահաւոր ոճիրը տեւեց ճիշդ մէկ ժամ քսան վայրկեան: Ամբողջ գազանային եղեռնը իր բովանդակ ծալքերով, տասներկու տարեկան Տիրանը դիտեց սոսկումով: Կարծես աստուածային զօրութիւն մը զինքը կաշկանդեց եւ թոյլ չտուաւ դուրս գալ: Ինկած էր մահճակալներէն մէկուն տակը, շնորհիւ կախուած վարագոյրին թէ ամէն բան տեսաւ եւ թէ ոչ ոք զինքը նշմարեց: Այսպէս անշարժ նայելէն քնացած էր: Երբ երազին մէջէն թնդացնող ճռճռոցներ լսեց, արթնցաւ եւ տեսաւ որ կրակը ամէն կողմ պատած էր:

×

Լազիստանի գարունը սիրուն ու գրաւիչ է, ամէն կողմ պտղատու ծառեր կը զարդարուին գոյնզգոյն ծաղիկներով, կանանչազարդ բլուրներով, արեւը իր կարմիր ճառագայթները ձգած ամէն կողմ, զմայլելի տեսարան մը կը պարզէ: Իսկ այդ օրը Ալթունեանի բնակարանին բոցերը, խանձուած դիակներուն գարշահոտութիւնը իրական դժոխքի մը տպաւորութիւնը կը գործէին:

Րէմզին եւ Հասանը որ իրենք ալ քանի մը տեղերէ թէեւ վէրքեր ունէին, համաձայն «Թէշքիլաթը Մախսուսէի» որոշման, առանց մեռնողներուն մասին խորհելու լոյսը բացուելուն մէկ երկու ժամ մնացած ամէն կողմէ կրակ տալով հեռացած էին: Ամբոխը գիտէր թէ բանը ինչ էր, սակայն չարագործներուն ով ըլլալը չէր գիտեր: Թէեւ ոճիրը կեավուրի մը վրայ գործուած էր, քիչ չեղան բարի մարդիկ որ թէ ողբացին եւ թէ անիծեցին, մասնաւորապէս քաղաքին [illegible]սիկ գաղութը իր հետ ունենալով [illegible] փոխ հիւպատոսը, քննադատեցին կառավարիչը, քաղաքապետը, եւ ոստիկանական զօրքի հրամանատարը, ի ներկայութեան ամբոխին, ճիշդ այդ պահուն որ Տիրանը, խանձուած դիակներուն [illegible] բռնելով, ոտքերը բոպիկ ցանկապատէն խելագար ճիչեր արձակելով եւ դէպի լեռները սկսաւ վազել:

(4)

ԳԵՂԱՄ ՍԱՐՕՅԵԱՆ

զհետ աւելի ուղիղ, աւելի անթերի կ'ըլլան, ինչպէս գիտական նաեւ լեզուական ծանօթութիւններու մէջ: Ինչպէս գիտութիւնը սա կամ նա անձին քմայքին համեմատ չի կրնար առնուիլ, լեզուն ալ իր հիմնական պահանջումներով ասոր կամ անոր կալուածը, գիտախաղի դաշտը չի կրնար ըլլալ: Եթէ գիտէք այս ճշմարտութիւնը՝ երանելի էք, եթէ գործադրէք զայն՝ ալ աւելի երանելի էք:

Ունինք «բովանդակ» եւ նաեւ «բաւանդակ», ինչ որ ցոյց կուտայ թէ երկու բառին հիմն է մեր «բաւ»ը (բով, բաւ, ձայնաւորներու փոփոխութեամբ, ինչ որ կը կարծեմ թէ ծանօթ է այլեւս մեր բոլոր հետեւողներուն): Գաղափարի նոյն չեշտուած կարգին վրայ ահա մարզանք մըն ալ --- երանդ (ռանդ, բէնf), երախ (խոչոր, բացուած բերան, մանաւանդ կենդանիներունը), գերմաներէն Ռախըն --- բախն --- է, չէ՞ որ «բղջախոհ» բառին բուն ձեւն է ողջախոհ, որ ժխտական բ տառի յաւելումով եղած է բղջախոհ:

Սիրելի Արամ, քեզի քրտինք թափել տուաւ «դժոխք»ը: Իրաւ ալ անտանելի վայր մըն է ան, ո՛ւր ալ գտնուի, մինչեւ իսկ Փարիզ: Այդ բառին արմատականը փնտռելու հարկ չկայ --- ոխ, ոխf: Արդէն քու մէջբերած բոլոր օրինակներուն մէջ մենք չտեսանք «մեր» դժոխքին արմատականը: Սեպենք որ ոխը ըլլայ, մե՛ր ոխը՝ մեզ այս վիճակին բերող հեռաւոր եւ մերձաւոր գազաններուն դէմ: Բայց ա՛յնչափ: Մի՛ ծամածութիւն: Դժոխքին «դժ»ը իր դաժան, գիժ, դուժ, խուժ բացասական ձեւերով կը բաւէ՝ անոր ի՛նչ ըլլալը հասկնալու համար: Ունինք, է՞, դժպատեհ, դժկամակ, դժնեայ, դժնիկ, դժնդակ, դժպհի, եւ կարծես այս բառերը կը բաւեն՝ դժոխք մը սարքելու, առանց նոյն իսկ դժոխքով բարդուած բառերուն օժանդակութեան: --- Դժոխորկոր, դժոխորովայն, դժոխերես եւ այլն, եւայլն:

Սիրելի Արամ, ծաղկեզա՞րդ թէ ծաղկազարդ: Անշուշտ վերջինը, բայց ցաւալի է որ լաւագոյններն իսկ երբեմն շատ կը քնանան: Պէտք է գիտնալ թէ, որքան որ ըսուած է --- Հոմերոս անգամ երբեմն կը ննջայ, բայց շատ թեթեւ է Հոմերոսի քունը: Բարդ բառերուն գլխաւոր յօդակապն է ա, որ սակայն ե կ'ըլլայ, եթէ առաջին բառը ի վերջաւորի: Ինչպէս՝ բարի, գինի, որդի--- բարեսէր, գինեմոլ, որդեգրով, այլովքն հանդերձ: Բայց ծաղիկ --- ծաղկազարդ, առանց խորանալու, քանի որ մանրամասնութիւնները յայտնի են: Մէկ բացառութիւն միայն կայ --- ալեւոր, քանի որ բառը «ալիք» է, պէտք է ըլլայ աով, ինչպէս՝ մտաւոր (միտք), կրայօղ (կիրք), միրդ (մրդաւէտ), դիրք, (դրական), գիրդ (գրդասուն), այլովքն հանդերձ:

Կը տեսնենք յառաջիկային:

ՏԱՐԱԶ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով:

ԳՈՐԾԸ

ՆԻՍ, 18 Օգոստոս.--- Այսինչ ազնուաշուք տիկինի, կամ այնինչ պատուարժան պարոնի գործի մասին չէ խօսքս:

Ազգիս համեստ խաւերէն ծնած, հանրային, ազգային սեփականութիւն դարձած Փր. Հ. Կապոյտ Խաչի գործի մասին է խօսքս:

Յուլիս 16ին «Յառաջ»ը մի քանի տողով յայտարարեց թէ Ֆ.Հ.Կ.Խաչի Շրջ. Վարչութեան կազմակերպած օդափոխութեան կայանի առաջին խմբի 42 երախաները ողջ-առողջ հասան Նիս: Եւ այնուհետեւ լռութիւն:

Համեստ են այդ գործը կազմակերպող տիկիններն իրենց գործը տարփողելու համար, իսկ հասարակութեան գրոց-բրոցի ի՞նչ գործը. ամէն մէկն իր հոգն ունի:

Բայց ազգի շահն է պահանջում, որ խօսուի այդ գործի մասին:

Այդպէս ուրեմն, 42 տղաք, 7-13 տարեկան, Փարիզի եւ Մարսէյլի շրջանէն իրենց չորս կառավարչուհիների հետ՝ Տ. Տ. Ե. Մելիք Մինասեան, Պ. Վասիլեան, Արմ. Խաչիկեան Փարիզէն եւ Տ. Սիրարփի Խաչիկեան Մարսէյլէն հասան Նիս. տեղաւորուեցան նախօրօք պատրաստուած հիւրանոցում, Կալիֆորնիի կողմը, որ ամէն տեսակէտով յարմար է այդ նպատակի համար:

Այնուհետեւ պէտք էր տեսնել նրանց փեթակային կեանքը, այս մռայլ վհատութեան օրերին հոգեկան կազդոյր ստանալու համար:

Օրուայ կեա՞նքը: Առաւօտեան բացօթեայ մարզանք: Նախաճաշ՝ առատ կաթ եւ հաց: Ժամը 10-12 ծով եւ արեւ, ազատ վազք ու խաղ: Ժամը 1ին ճաշ, շաբաթը հինգ օր մսեղէն, սննդարար կերակուր, առատ պտուղ:

Հանգստի ժամ. ինչո՞ւ ոչ, այդ էլ անեն, սակայն երբ հանգիստ է տրւում մանկական չարաճճի ոտքերին ու ձեռքերին՝ գործի է կանչւում նրանց միտքն ու հոգին. դաստիարակչուհի Օր. Արմենուհի Խաչիկեանը սովորեցնում է նրանց հայկական երգեր, կարդում է մանկական գրքեր, պատմում է պատմութիւններ, սովորեցնում է ոտանաւորներ, Հայր մերը ձայնաւոր: Մի քանի օր անց, կայանը դառնում է բառիս բուն իմաստով հայկական: Ժամը 4ին զոյգ զոյգ ու շարան շարան, երբ կայանը գնում է ծովափ, ճանապարհին ու ծովափին իրար են յաջորդում հայկական երգերն ու արտասանութիւնները, որ տղաքը կատարում են յաճախ ինքնաբուխ:

Նորէն ծով ու արեւ. Ծովափում նախընթրիք անուշով, կարագով, շոքոլայով, առատ, մինչեւ կշտանան:

Երեկոյեան նորէն տաք կերակուր, պտուղ:

Փայլում են երջանկութեամբ մանուկների դէմքերը:

Կայանի կառավարչուհիները չեն խնայում իրենք իրենց, մթերքը աժան գնելու համար իջնում են մինչեւ մեծ շուկան, գնում են լաւը, թարմը:

Կայանը դառնում է ուխտատեղի. Կ. Խաչի բարեկամ ընտանիքներ՝ յաճախ իրենց օրուան պաշարով՝ գնում են կայան, մանուկների կեանքը ապրելու համար:

Եւ հիւր եկած մանուկներ, իրենց ծնողքների բազմազան սեղանը լքած՝ սեղանակից են դառնում կայանի մանուկներին: Եւ այդ երջանկութիւն է լինում նրանց համար:

Կայանի կեանքը հաճելի դարձնելու համար, ամբողջ օրով մանուկներին տանում են Նիսի դղեակը: Մեծերին հերթով տանում են քաղաքը պտտցնելու համար:

Մանուկների մէջ ոչ մէկ արկածեալ, ոչ մէկ ծանր հիւանդ: Պզտիկ մէկ անհանգստութիւն ունեցողի համար հրաւիրւում է բժիշկ:

Մի խօսքով, այն հոգածութիւնն ու գուրգուրանքը որ տածում են կառավարչուհիները իրենց խնամքին յանձնուած մանուկներին՝ անքննադատելի է եւ գնահատելի:

Օգոստոս 13ին Մարսէյլի առաջնորդ Գարեգին Եպիսկ. Մատլէնի ծխատէր քահանային, տէր եւ տիկին Ապաճեանների հետ միասին այցելեց կայան:

Տեսաւ ննջասենեակները, ճաշասրահը, խոհանոցը, տեղեկութիւններ հաւաքեց տրուած սնունդի եւ կեանքի մասին, եւ յուսով ենք, որ շատ գոհ մնաց:

Ի պատիւ պատուարժան հիւրերի, մանուկները երգեցին եւ արտասանեցին: Առաջնորդը Աստուածածնի տօնին առթիւ եկեղեցի եւ մատաղ ուտելու հրաւիրեց կայանի մանուկները:

Կիրակի առտու տղաքը օթոյով հասան Մատլէնի եկեղեցին եւ ներկայ եղան պատարագին, յետոյ դպրոցի սրահում կերան մատաղ, մատաղաջուրով պատրաստուած փիլաւ եւ օրհնած խաղող: Այդ եղաւ իրենց օրուան ճաշը: Հացը եւ խաղողը նուիրած էր Պ. Հ. Ապաճեանը:

Առաջնորդը օրհնեց մանուկների սեղանը եւ նշխար բաժանեց բոլորին, մեծին ու փոքրին: Փոքրիկները խմբով երգեցին «Հայր մեր»ը եւ սկսան ճաշը: Այդ օրը մինչեւ երեկոյ մանուկները մնացին Մատլէն: Խաղացին, երգեցին: Պէտք էր լսել իրար յաջորդող երգերը --- Մեր Հայրենիք, Հայկ ու Վարդանին, Մայրենի լեզու, Բարի լոյս, էսօր ուրբաթ է, պաս է եւայլն, եւայլն:

Հապա այս մէկը՝ Տ. Ա. Խաչիկեանի կողմէ՝ յօրինուած յատկապէս կայանի համար.

Եկուր եւ տես, ո՛վ բարեկամ,
Մեր այս սիրուն կայան.
Ձեզ տեսնելով ուրախ կ'ըլլան
Մեր սրտերն համայն:
Ի՞նչպէս մոռնանք ու չյիշենք
Մեր այս ուրախ ժամեր,
Որ անցուցինք մենք միասին
Մեր ազատ օրեր:
Շնորհակալ եկէք ըլլանք
Մենք Կապոյտ Խաչին,
Որ օդ, արեւ, սնունդ կուտայ
Մեր մատաղ կեանքին:
Կեցցէ՛, կեցցէ՛, մեր այս սիրուն
կայան,
Որ դարձած է օրրանը մեծ եղբայ-
րութեան:

Այսպէս օրն անցնում է Մատլէնում: Երեկոյեան օթոքարը վերադարձնում է նրանց կայան:

Վերջին օրն է: 11 Օգոստոս մեկնումի եւ ժամանումի օր: Մեկնում է առաջին խումբը, ժամանում է երկրորդը: Ժամը երկուս եւ կէսին Նիսի կայանը խռնուած են Կ. Խաչի բարեկամները:

Ժամը 3ին իրար են հանդիպում երկու խմբերը, մօտ 100 մանուկներ: Ի՞նչ խանդավառութիւն, ի՞նչ ողջագուրում:

Մէկ խումբը գնում է մի պահ պարպուած կայանը շէնցնելու, միւսը վերադառնում է իր բոյնը, իր հետ տանելով ֆիզիքական եւ հոգեկան կազդոյր:

Շարժւում է գնացքը, հնչում է «Մեր Հայրենիք»ը, ճօճում են թաշկինակները, եւ միահամուռ՝

--- Կեցցէ՛ Կապոյտ Խաչը:

ԵԼԼԷՆ ԲՈՒԶԱՆԴ

Ճամբարէն վերջ

Քանի մը տեղեկութիւններ ալ, փակելու համար թղթակցութիւնները՝ ճամբարի մասին (Հոլանտա):

Օգոստոս 10ին տեղի ունեցաւ Միջազգային համագումարը: Ժողովէն վերջ հոլանտական կառավարութիւնը ճաշի հրաւիրած էր պատուիրակները, Լա Հէյի շքեղ պանդոկներէն մէկուն մէջ: Որոշուած ժամուն ամէն ազգի ներկայացուցիչները նախարարներուն եւ բարձրաստիճան պաշտօնեաներուն կը ներկայացուէին, ապա կ'սկսի խնջոյքը: Ամէն ինչ առատ է եւ մթնոլորտը շատ մտերիմ: Սուրճի ժամանակը մօտեցած է: Ամէն մէկս կը մօտենանք, գաւաթներ կ'առնենք եւ կամաց կամաց խմելով, սրահին զանազան կողմերը կը տարածուինք: Հազիւ թէ իմ կարգս մօտեցած էր, երբ խոհանոցին դուռը կէս մը կը բացուի: Ի՞նչ տեսնեմ, --- արեւելեան տարազով մարդ մը սուրճ կ'եփէ:

--- Տղա՛ք, այս մարդը անպայման հայ ըլլալու է:

Շատ չանցած անծանօթը մեզ կը մօտենայ ու կը հարցնէ.

--- Դուք հա՞յ էք...

--- Այո՛, հայ ենք, կը պատասխանենք կարգաւ իրեն մօտենալով:

--- Թէեւ թերթերէն իմացած էի թէ հայեր ալ եկած էին, բայց չէի կարծեր որ այս պաշտօնական տեղն ալ կրնամ ձեզ տեսնել. կասկածս փարատելու համար խոհանոցէս քիչ մը դուրս ելայ: Հիմա որքա՜ն ուրախ եմ ....կ'ուզեմ անպայման ձեզ տեսնել կրկին, ձեր մեկնումէն առաջ:

Այս յուզիչ խօսակցութեան ընթացքին, Սալամա պէյը, Եգիպտոսի սպառապետը, կը մօտենայ ու իրեն կ'առաջարկէ արեւելեան լաւ սուրճ մը եփել:

--- Հայը նոյն իսկ հոս մտեր է...

Յաջորդ օրն ալ համագումարով զբաղեցանք, իսկ Օգոստոս 12ին որոշուեցաւ երէց սկաուտներու յաջորդ ճամբարը, որ տեղի պիտի ունենայ 1939ին:

Ճամբարի կազմակերպութեան համար թեկնածու ներկայացած էին Սկովտիա, Լեհաստան, Նորվեկիա եւ Ֆրանսա: Այս վերջինը իր թեկնածութիւնը ետ առաւ, խօսք տալով յառաջիկայ սկաուտական ճամբարը կազմակերպել 1941ին: Քուէարկութեան կը սկսինք եւ շահողը կ'ըլլայ Սկովտիա: Հայ պատուիրակներս մեր քուէները Լեհաստանին տուած էինք, նկատի ունենալով հայ գաղութը:

Նոյն օրը պատուիրակներս ընդունուեցանք Լա Հէյի քաղաքապետութեան կողմէ, որուն կը ներկայացուէինք կարգաւ:

Վերջին օրերը Հայ խմբապետուհի մը այցելեց հայկական բանակավայրը: Անունը՝ Օր. Թագուհի Մէլիքեան է, Գահիրէի հայ արենուշներու խմբապետուհին, որ նշանակուած էր Եգիպտոսի միջազգային արենուշ խումբերու լիազօր ներկայացուցիչ, Սկովտիոյ մէջ տեղի ունենալիք համաժողովի մը: Օրիորդը այդ պարտականութիւնը կատարած եւ հոս եկած է ճամբարը եւ մանաւանդ հայկական բանակավայրը տեսնելու:

Օգոստոս 13ին ամէն բան վերջացած ըլլալով, վերադարձանք Փարիզ:

Ք. Կարմրակաճ

ԹԱՄՈՒԼ

ԱՆՆԱ ԹԱԳՈՒՀԻԻՆ ԺԱՄԱԳԻՐՔԸ

—o—

Պէյրութի «Ազդակ»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (14 Օգոստոս).---

--- Լոնտոնէն կը գրեն, թէ աճուրդով ծախուած է Աննա Թագուհիին ժամագիրքը, որ կը պարունակէ հրաշալի մանրանկարներ. այս թանկարժէք հնութեան տիրացած է Պ. Գ. Ս. Կիւլպէնկեան 5,000,000 ֆրանքի փոխարէն: Շատ պարզ ու սովորական լուր մը ահա, որուն նմանները կարելի է հանդիպիլ ամէն օր եւրոպական մամուլին մէջ, եւ որ ոչինչ ունի անսովոր ու տարօրինակ:

Իրազեկ աղբիւրներու համաձայն, Պ. Գ. Կիւլպէնկեանի սեփական թանգարանը կը հաշուէ աւելի քան 600 միլիոն ֆրանքի արժէքով հնութիւններ, ինչ որ իր հարստութեան շատ չնչին մէկ մասն է դեռ:

Արար-աշխարհի ծանօթ է հայ կրեսոսին առասպելական հարստութեան պատմութիւնը:

Իրողութիւն է նոյնպէս, որ քարիւղի հայազգի իշխանը կը հաշուուի մէկը ժամանակակից միլիոնատէրներէն, որոնք իրենց հսկայական հարստութեան շնորհիւ միջազգային հրապարակին վրայ տիրացած են բացառիկ հեղինակութեան:

Բայց աշխարհ գիտէ նաեւ ու կը ճանչնայ հայուն թշուառութեան ու խեղճութեան պատմութիւնը: Գիտէ, թէ ոսկիներու կոյտին վրայ հանգչող հայազգի միլիոնատէրներ ունին անօթութեան եւ թշուառութեան ճիրաններուն մէջ գալարուող բազմահազար ազգակիցներ, որոնք օտար մարդասէրներու գթութեան շնորհիւն է որ կը շարունակեն քարշ տալ իրենց գոյութիւնը եւ ապրիլ:

Թէ ի՛նչ կը խորհի այդ աշխարհը հայ մեծահարուստներու մասին, ի՛նչ բարոյական եզրակացութիւններ կը հանէ ազգային մեր ներքին ցաւերու վերաբերմամբ, չենք գիտեր:

Երբ օտար մեծահարուստը ամէն երկրի մէջ աշխատած է իր ունեցածէն կարեւոր բաժին մը հանել իր ազգին, ու իր առատաձեռնութեամբ եւ բարենպատակ արարքներով բարիք ու գթութիւն, սփոփանք ու մխիթարութիւն սփռել իր շուրջը, (բացառիկ բացառութիւնները զանց առնելով), հայ կրեսոսը նստած իր ոսկիներու դէզին վրայ՝ կամաւոր խուլ ձեւացած է իր ազգին կարիքներուն նկատմամբ:

Այս եզրակացութեան շատոնց հասեր ենք մենք, երբ աղիտահար այս ժողովուրդը կը տեսնենք իր ֆիզիքական ու տնտեսական ամէնէն վատթար ու ամէնէն անկեալ վիճակին մէջ:

Եթէ գաղութներու մէջ տարագիր բազմութիւններու վերաբերմամբ փակ է հայ հարուստին գանձը, մայր հայրենիքի կարիքներուն նկատմամբ բաց չէ իր հոգին նոյնպէս:

Անոր դրամարկղին մէջ անպակաս են անձնական հաճոյքին ու փառասիրութեան համար մսխելի առասպելական գումարներ, բայց այն պարագային որ դիմում կ'ըլլայ անոր հայ հիւծախտաւորներու, հայ որբերու, հայ որբեւայրիներու կամ հայ թշուառութեան անունով, կը ցամքին անոր հարստութեան ակերը, ու ան կը դառնայ ժլատ, դրամապաշտ ու անձնուէր:

Ա՛հ, եթէ լեզու ունենային մեր առաջնորդարաններու, բարեսիրական միութեանց եւ մարմիններու թղթածրարները ու խօսէին, քանի՛ քանի՛ նման պարագաներով պիտի հաստատուէին մեր ըսածները:

Այսպէս է եղած, դժբախտաբար, հայ ունեւորը: Անոր սիրտը չէ բաբախած իր ազգին ցաւերուն համար. անոր հարստութիւնը բարիք մը չէ դարձած իր ցեղին համար:

Քանի՛ քանի՛ մեծահարուստներ ենք ունեցեր, որ սկսած կախարդական Հնդկաստանէն մինչեւ հեռաւոր Ամերիկաները, իրենց տարիներու աշխատանքին անհաշուելի արդիւնքը հոսեցուցած են օտարներու գանձարկղը:

Այս պահուս հրաշքներ կարելի էր գործել, եթէ երբեք մեր կրեսոսները ըլլային իրենց դիրքին վայել բարձրութեան վրայ:

Ամէնուն համար անվիճելի ճշմարտութիւն մըն է, թէ պէտք ունինք մտաւորական ամէն մարզի մէջ լայն ու խոր պատրաստութեամբ դէմքերու, պէտք ունինք ժամանակակից կեանքի համապատասխան դաստիարակուած զինուորական կարող ուժերու, մասնագէտներու, բազմահմուտ դէմքերու, բայց ո՞ւր է մտածողը, ո՞ւր է միջոցը: Պէտք ունինք արդիական վարժարաններու, համապատասխան ներքինով ու արտաքինով, բայց ո՞րկէ հայթայթել դրամը: Պէտք ունինք գրական վերածնունդի մը, նիւթապէս կը հիւծի մեր մատենագրութիւնը, քաղաքներու մէջ անգործութենէ խամրող, անբանացող մեր գաղթական հայրենակիցները հողին կապելու կարիքը ունինք, բայց ո՞ւր որոնել հողին, արօրին ու լծկանին դրամը: Թշուառութեան ճիրաններուն մէջ կը խամրին հայ կեանքեր, բայց ո՞ւր գտնել գթացող հայ մեծ հոգիներ»:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (439)

ՋԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Հանդիսականներէն շատ շատեր, անոր քալուածքէն, խիստ դէմքէն, բայց մանաւանդ երկար ու շքեղ պեխերէն ազդուած, կը կարծէին թէ ան է պարոն Լեւոնը, «ազգութեան մեծը»: Փոքր աղջնակ մը, դանէ մը դուրս վազելով փունջ մը վայրի ծաղիկներ տուաւ Առիւծ Գեւոյին, զայն Լեւոնի հետ շփոթելով: Մեր բարեկամը արժանավայել ծանրութեամբ փունջը վերցուց՝ աղջկայ գլուխը շոյելով, բայց կարիք չզգաց յայտնելու, որ Լեւոնը երկու քայլ ետեւ հայդուկներու հետ քալողն է:

Կառավարչատան մէջ տեղի ունեցած ընդունելութենէն վերջ, երբ Թուրք պաշտօնեաներ ու Հայեր տեղի անտեղի կը համբուրուէին իրարու հետ, բազմութիւնը, շրջապատած հայդուկներու խումբը, զանոնք առաջնորդեց երկու կամուրջներով դէպի Թաղ, ուր «պատուաւոր ազգային»ի մը տան մէջ մեծ սեղան մը շտկուած էր: Կեր ու խումը եւ ուրախութիւնը մինչեւ մթնելը շարունակուեցան: Առիւծ Գեւոյի տրամադրութիւնը շատ բարձր էր: Երկու անգամ ճառ խօսեցաւ, բազմաթիւ բաժակներ դատարկելէ վերջ:

Այդ երեկոյ, Գարեգինի, Եկաւեանի, Կալիպ պէյի ու երկու հայդուկներու ընկերակցութեամբ, Լեւոնը մեկնեցաւ Աթմանան՝ կարգադրելով, որ խումբը գիւղէ գիւղ անցնելով հետեւի իրեն:

Վեց ձիաւորները արագ արագ կը քալեցնէին ձիերը, լոյսը բացուելուն Աթմանան հասնելու ցանկութեամբ: Բայց կէս գիշերը անցած, երբ Փեսան Դաշտի Շիտան գիւղէ կ'անցնէին, գիւղացի մը հանգստանալու համար ճամբու եզրը նստող անցորդները ճանչնալով՝ ամբողջ գիւղը ոտքի հանեց: Լեւոն ու ընկերները հինգ րոպէ չէին նստած, երբ գրեթէ ամբողջ Շիտանի ժողովուրդը պաշարեց զինքը: Այլեւս անկարելի էր ճամբան շարունակել, հոս պէտք էր մնային: Լոյսը բացուելուն, դաւուլ զուռնայի դղրդոցը ծանր ծանր կը տարածուէր Փեսան Դաշտի ցրուած գիւղերու վրայ, բոլոր ժողովուրդը մէկտեղելով Շիտանի մէջ:

Այդ գիշեր ու յաջորդ ցերեկը Շիտան մնալով՝ Լեւոն ու ընկերները մութը կոխելուն անցան Աթմանան:

ԱՌԻՒԾ ԳԵՒՈՆ ԵՒ ԹՕՓԱԼ ՍԱՏԱՆԱՆ

Նահատակներու հոգեհանգստի օրն էր:

Հազարաւոր ժողովուրդ խռնուած էր Հայկավանքի ընդարձակ տարածութեան վրայ: Եթէ վերէն ասեղ մը իյնալու ըլլէր, հազիւ թէ գետին հասնէր, այնքան մեծ բազմութիւն մը հաւաքուած էր դաշտի ամէն կողմը: Թիմարի, Արճակի, Հայոց Ձորի ու քաղաքի ողջ բնակչութիւնը, հայ ու թուրք, գրաւած էր դաշտի ամէն մէկ անկիւնը: Զօրքը զինուորական փանփարով բռնած էր նախօրօք իրեն յատկացուած տեղը: Ներկայ էին կուսակալը, զինուորական հրամանատարը, պետական պաշտօնէութիւնը: Հակառակ դաշտային աշխատանքներու ամենաեռուն ժամանակը լինելուն, հեռաւոր շրջաններու գիւղացիները քաղաք թափած էին այդ օրը:

Հայկավանքի փոքր եկեղեցիի կողքին, թարմ ծաղիկներով գերեզմանի շուրջը, քահանայական դասը, կը պատրաստուէր հոգեհանգստի կարգը սկսելու: Թարմ ծաղիկներու տակէն երեւցող չորցած հողի կոշտերը կը վկայէին որ այդ գերեզմանը հին գերեզման մը չէր: Անոր վրայ, դեռ խոտ իսկ չէր բուսած: Ոստիկանները մեծ դժուարութեամբ կ'աշխատէին ազատ շրջան մը պահել գերեզմանի շուրջը, մինչ չորս կողմէն ծովացած բազմութիւնը դէպի առաջ կը շարժէր:

Գերեզմանի կողքին կանգնած էին կառավարական Թուրք պաշտօնեաները, զինուորական սպաներ եւ վանեցի առաջաւոր Թուրքեր, իսկ անոնց դէմ դիմաց կանգնած էին յեղափոխականները: Հոն էին Պետան, Գէորգը, Գարեգինը, Եկաւեանը, Մոկացի Յակոբը, Գործոթի Սագօն, Մկոյի հետ միասին, Թոփալ Սատանան, Մազոտ Արջը, Սալոտթը եւ ուրիշ բազմաթիւ հայդուկներ, որոնք երեք օր առաջ քաղաք եկած էին:

Մոսօն, անգամ մը շուրջը նայած ժամանակ, բազմութեան մէջ նշմարեց Սոնիան: Մեծ դժուարութեամբ հասաւ անոր քով եւ աջ ու ձախ հրմշտկելով՝ հասցուց զայն գերեզմանի մօտ, ուր համեմատաբար աւելի ազատ տեղ կար:

--- Սարսափելի բազմութիւն կայ, սատանի ալ շոգ է,--- փսփսաց Սոնիան երեսի քրտինքը սրբելով,--- որքան ուրախ եմ որ քեզ կրկին ողջ առողջ կը տեսնեմ...

Մոսօն չորս բոլորը նայելով՝ գլուխը շարժեց, իբրեւ որ շատ մեծ բազմութիւն կար:

--- Ես չէի գիտեր թէ քաղաք իջած ես: Ինչո՞ւ ինձ չհանդիպեցար. չէ՞ որ մենք հին բարեկամներ ենք:

--- Օրիորդ Սոնիա,--- նոյնպէս փսփսալով խօսեցաւ Մոսօն,--- այս առտու միայն հասայ քաղաք. ես ճանապարհին քիչ մը ուշացայ:

--- Կ'ըսեն, պարոն Լեւոնը երեք օրէ ի վեր քաղաքն է, դեռ չեմ հանդիպած... Մանր օրեր անցուցիք... կ'երեւակայեմ թէ՝ ինչ սարսափելի կեանք մը ապրած պիտի լինիք, գիւղէ գիւղ թափառելով, միշտ հետապնդուած կառավարական զօրքէն... Բայց զարմանալի է որ պարոն Լեւոնը ներկայ չէ... Մեծանցի կռուի մասին լսեցինք: Քաղաքը տակնուվրայ եղաւ: Պարոն Լեւոնի ու իր խմբի որպէս Թուրք զինուորներ ազատ համարձակ ման գալը մեծ շփոթութիւն առաջ բերաւ կառավարական շրջաններու մէջ ... Մոսօ, դու Մեծանցի կռուին մասնակցեցա՞ր... Կ'ըսեն, պարոն Լեւոնը եթէ ժամանակին չհասնէր ...

--- Ես Մոկսի կողմերն էի:

--- Իսկ ինչո՞ւ պարոն Լեւոնը չէ եկած,--- կարծես աւելի ինքն իրեն խօսեցաւ Սոնիան:

Մոսօն լռելեայն, գլխով քահանաներու կողմը ցուցուց, որպէս թէ ըսել ուզէր, «Լեւոնը հոն է, ինչպէ՞ս չտեսար մինչեւ հիմա»:

Գերեզմանի շուրջը շարժում մը ընկաւ:

Շուրջառաւորուած, քահանաները գերեզմանի վերի կողմը կարգով շարուեցան: Հոգեհանգստի արարողութիւնը սկսած էր: Խունկի անուշաբեր հոտը սկսաւ տարածուիլ:

Երբ ծերունի աւագերէցը աւետարանը կարդալու համար դիրքը փոխեց եւ գերեզմանի հակառակ կողմը անցաւ, Սոնիան նոր միայն նկատեց Լեւոնը, որ Առիւծ Գեւոյի հետ գերեզմանի վերի կողմը կանգնած էր, գլուխը կրծքին կախած, երկար հասակը կորացած, կարծես անհուն ծանրութեան մը տակ բոլորովին ընկճուած լինէր:

Աներեւոյթ ձեռք մը յանկարծ ափին մէջ սեղմեց Սոնիայի սիրտը: Երեք ամիսէն աւելի էր, որ Սոնիան չէր տեսած զայն: Լեւոնի բացակայութեան տաեն, ինքն ալ հաշիւ չէր կրնար տալ, թէ ինչո՞ւ, բայց ամէն առտու աւելի միտքը զբաղուած էր Լեւոնով: Ճիշդ է, այդ մտածումը շարունակ միեւնոյն ուղղութեամբ չէր զարգանար: Լեւոնի սֆինքսային դէմքը ու անմատչելի ներքին մարդը հանելուկային կերպարանք մը տուած էին անոր, այդ պատճառով ալ Սոնիան փոխն ի փոխ կ'ապրէր իրար խաչաձեւող ըղձացումներու ազդեցութեան տակ:

Հոգեկան այդ վիճակը չափազանց ջղագրգիռ դարձուցած էր Սոնիան: Լեւոնի մասին չմտածել չէր կրնար, իսկ անոր մասին մտածած ժամանակն ալ աչքին առջեւ կուգար անոր այլանդակուած դէմքը, դէմքի խիստ տարօրինակ դաժան արտայայտութիւնը:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ՔԱՆԱՁԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՆՈՒԻՆՆԵՐԸ առայժմ կեդրոնացած են Սանթանտէրի ճակատին վրայ: Ապստամբներուն վերջին զեկոյցը կ'ըսէ թէ տասը հազար գերիներ բռնուած են, յարձակման սկզբնաւորութենէն ի վեր եւ թէ երկու վաշտեր իրենց ամբողջ զէնքերով անձնատուր եղան անցեալ գիշեր, իրենց շապիկները ցցելով սուիններու վրայ, իբրեւ սպիտակ դրօշ: Եթէ Սանթանտէր իյնայ, Զօր. Ֆրանքօ պիտի կրնայ հարիւր հազար զինուորներ կեդրոնացնել ուրիշ ճակատներու վրայ եւ պաշարել Միջերկրականի ծովեզերքը: Կառավարական զեկոյց մը կը հերքէ ապստամբներուն յառաջխաղացութիւնը:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ խորհրդային օդայնացութեան հինգերորդ ցուցադրութիւնը վերջացաւ կատարեալ յաջողութեամբ: Բացի ռազմական օդանաւերէն, որոնք ռազմափորձ սարքելով գիւղ մը «կործանեցին», հարիւրաւոր անկարգելներ ալ մարզանքներ կատարեցին: Օգոստոս 19ի բոլոր խորհրդային թերթերը գրեթէ ամբողջութեամբ յատկացուած էին այս տօնահանդէսին:

13 ՍԱՒԱՌՆԱԿՆԵՐ ճամբայ ելան երէկ, ուրբաթ, իրիկուան ժամը 8-10ին, կարելու համար Իսթր (Մարսէյլ) Դամասկոս-Փարիզ ճամբան: Ինչպէս գրած ենք, երեք միլիոն ֆրանք պարգեւ սահմանուած է այս թռիչքին համար: Մրցումին կը մասնակցին չորս ֆրանսական, մէկ անգլիական եւ ութ իտալական սրընթաց սաւառնակներ: Միջին արագութիւնը պիտի ըլլայ մօտ 220 մղոն:

ԺԱՆՏԱԽՏ ԾԱԳԵՑԱՒ Չինաստանի զանազան մասերուն մէջ, ինչպէս եւ Թանչք եւ ծաղկախտ: Ահաւոր համաճարակէ մը կը վախցուի Շանկայի շրջանին մէջ, ուր պարենաւորման եւ առողջապահութեան գործը կը դժուարանայ օրէ օր:

«ԹԱՅՄԶ»Ի ԹՂԹԱԿԻՑԸ Պերլինէն հեռանալու հրաման ստացաւ: Պայմանաժամ տրուած է մինչեւ կիրակի կէս գիշեր: Այս առթիւ հրատարակուած զեկոյցը կ'ըսէ թէ թղթակիցը, որ Պերլին կը գտնուէր 1925էն ի վեր, նպատակաւոր լուրեր հաղորդելով կը խանգարէր անգլեւգերման յարաբերութիւնները: Ինչպէս կը յիշուի, անգլ. կառավարութիւնն ալ կարգ մը գերման թղթակիցներ վտարեց:

34 ԲՈԼՇԵՒԻԿՆԵՐ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԵՑԱՆ Իրքուցքի մէջ (Սիպերիա), իբրեւ ահաբեկիչ եւ լրտես ճափոնի: Բոլորն ալ երկաթուղիի պաշտօնեաներ են:

ԳԵՐՄԱՆ ՀՐԵԱՅ մը դատ բացած էր կնոջ մը դէմ, որ չէր վճարած իր գնած ապրանքին գինը: Դատարանը մերժեց լսել այս դատը, պատճառաբանելով թէ «կարելի չէ ենթադրել որ ամուսինը արտօնած էր այդ գնումը, քանի որ Գերմանի մը համար անվայել է ապրանք առնել Հրեաներէ»:

ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ՏԵՍՉՈՒԹԻՒՆԸ ՎՏԱՐԵՑ ինը Սպանիացիներ, ամբաստանելով թէ աշխատանքներ կը կատարեն ի նպաստ Սպանիոյ ապստամբներուն:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կիւրինցի տիկին Սրբուհի Մէնտիլեան կը փնտռէ իր զաւակը՝ Անդրանիկ Մէնտիլեան, հօր անունը՝ Արամ, մեծ հօր անունը՝ Վարդեվառ (Մէնտիլ Տէտէ): 4 տարեկան հասակին աքսորուած է Շէհիր Պըշլայէն (Սեբաստիա) իր մեծ մօր՝ Հաճի Մարիամ Չիթպաշեանի եւ իր մօրաքրոջ Աղնիւ Չիթպաշեանի հետ: Տեղահանութեան միջոցին զիրենք տեսնողներ եղած են Մալաթիոյ շրջանները: Իրենց հասցէն գիտցողներէն կամ իրենց մասին որ եւ է լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել, Madame Serpouhi Mendilian, Usine Diedrich, à Bourgoin, Isère, France:

Կը խնդրուի արտասահմանի թերթերէ արտատպել:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Հ. Յ. Դ. Պատ. Միութեան Մարսէյլի «Անդրանիկ» եւ «Մարօ» խումբերու դասախօսական խառն ժողովը տեղի կ'ունենայ ամէն Երկուշաբթի եւ Ուրբաթ իրիկունները ժամը 7էն 8ը: Պարտաւորիչ ներկայութիւն որոշեալ ժամին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Լեգէոնական Միութեան անդամական Ընդհանուր ժողովը Կիրակի, 22 Օգոստոս, կէսօրէ առաջ ժամը 9.30ին Պար տիւ Կլօպի սրահը, Պուլվար Տիւկօնիէ:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)
Le Gérant : H. STEPHAN

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅ — ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Թիւ 35 (Օգոստոս)

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Ցղի կնոջ առողջապահութիւնը (ՏՈՔԹ. Կ. ԽԱՆՃԵԱՆ) — Կ'ուզէ՞ք ճաղատ դառնալ (Փրոֆ. ՎԻՆՔԼԷՐ) — Վախճանագեղձերը սեռային խնդիրներու մէջ (ՏՈՔԹ. Գ. ՍԵՐՈԲԵԱՆ) — Խաղողակերութիւն (ՏՈՔԹ. Բ. ՆԱԶԱՐԵԱՆ) — Ի՞նչպէս մնալ միշտ երիտասարդ (ՏՈՔԹ. Գ. ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ) — Քիմիական պատերազմ (ՏՈՔԹ. Վ. ՁԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ) — Պատասխաններ բաժանորդներու բժշկ. հարցումներուն եւ առողջապահական առածներ:

Տարեկան բաժնեգինը Ֆրանսա՝ 25 ֆրանք, արտասահման 30 եւ 35 ֆր.: Դիմել 17, Ռիւ Տամէմ, Փարիզ:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ ԵԴԻՊՏԱՑԻ կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները 24 Օգոստոս, երեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին 6, Ավընիւ Իթալիի սրճարանին վերնայարկը՝ Օրակարգ՝ շար. Նախորդ ժողովի.

ԻՍԻ ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Վռամեան», «Մուրատ» եւ «Մչօ» խումբերու ընկերները այսօր, շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Ակումբին մէջ: Օրակարգ՝ շարունակութիւն նախորդ ժողովի:

Վիեննա

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն ընդհ. ընկ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները այսօր, շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին «Խաժակ» ակումբին մէջ:

Օրակարգ՝ Շրջանային ժողովի օրակարգերու քննութիւն:

ԱՆԻԷՐԻ ՄԷՋ «ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ C. Rogerի ՄՕՍ 183 Avenue d'Argenteuil (Փլաս Պուրկէնեօնի վրայ):

ՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Պանեէօ-Քաշանի Հ. Յ. Դ. «Արծիւ» ենթակոմիտէի կողմէ, 5 Սեպտեմբեր, կիրակի ամբողջ օրը:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Իսի լէ Մուլինոյի Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան» կոմիտէի կողմէ 22 Օգոստոս, կիրակի ամբողջ օրը Մէօտօնի անտառը պաղ աղբիւրին մօտ (Tapis Vert):

"ՎԷՄ"

Լոյս տեսաւ ՎԷՄի ԺԹ թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.

ՎԱՀԱՆ ՄԻՆԱԽՈՐԵԱՆ՝ Արհաւիրքի օրեր: Յ. ՔԻՒՐՏԵԱՆ՝ Հայ եւ Արաբ հնագոյն յարաբերութիւնները: ՏՈՔԹ. ՎԱՀՐԱՄ ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ՝ Ցուշատետրէս, Հայ — հայկական բանակցութիւնները: ՀՄ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ՝ Դէպքերը Վասպուրականում, Մի քանի ճշգումներ: Ս. ՎՐ.՝ Հայ եկեղեցու միասնականութիւնը, Ընծայեցի, Անցեալք, Ատրպետ, Հայաստան Գէորգեան, Զ. Մաթիկեան, Կեանք եւ Մշակոյթ, Գրականութեան վիճակը Հայաստանում, Րաֆֆիի յոբելեանը, Մուրատ Ռաֆայէլեան վարժարանի հարիւրամեակը, Քաղաքային թանգարան Երեւանում, «Մարջան» օպերա: Գիրք եւ մամուլ, Հրատարակութիւնների վիճակը Հայաստանում, Րաֆֆիի երկերը, Նուպարեան մատենադարան, Գրախօսական, Մ. Օրախելաշվիլի՝ «Ս. Օրջոնիկիձէ», Ն. Բաղալեան, Ն. Հանգոյց՝ «Մեր կանոնադիրը», Ս. Վ. յաւելուած, Վահրամ եպ. Մանկունի, «Գէորգ Դ. եւ իր ժամանակը»:

ՆՈՐ ՏԱՐՈՒԱՆ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ.— Ֆրանսա եւ Սուրիա 60 ֆրանք, Ամերիկա, Բրիտանական կայսրութիւն, Եգիպտոս 4 տոլար, Մնացեալ երկիրները 3 տոլար:

Կանխիկ վճարող նոր բաժանորդներու համար նախորդ տարիներու թիւերը կէս գինով: Դիմել՝

S. VRATZIAN, 13, Rue des Platanes, Cité Jardins de Plessis-Robinson (Seine)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ ՌԱԶՄԻԿ — Թիւ 1

ԷՋԵՐ ՄԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

ԵՐԿՈՒՏԱՐԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ

ՀԱՅ. ՀԱՆՐՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(Հրատ. Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան, Փարիզ)

Մեր մօտիկ անցեալի զէնքերու պատմութիւնը: Մօտ 300 էջնոց, ճաքուր թուղթի վրայ, պատկերազարդ, գեղեցիկ հրատարակութիւնմը:

Գինը՝ Ֆրանսա, Լիբանան, Սուրիա եւ Պալքաններ 10 ֆր.:
Միւս երկիրներ 15 ֆր.:

Դիմել՝ ՖՐԱՆՍԱ. R. Papazian 163 Avenue Jean Jaurès. Paris.
ՌՈՒՄԱՆԻԱ O. Sahaguian. 29 Atelerilor. Constantza (Roumanie)
ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ «Մասիս» հրատարակչական B. P. 444, Sofia (Bulgarie)
ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ «Նոր Օր»ի խմբագրատուն 20 A. Rue Vouli. Athènes (Grèce)
ԻՐԱՔ Գ. Սիւրմէեան. New Street. Bagdad (Iraq):
ՀԱՐԱՒ ԱՄԵՐԻԿԱ «Արմենիա»յի խմբագրատուն. San Salvador 4625. Buenos-Aires (Argentine):

Գրատուն Հրանտ Սամուէլ, 51, Rue Monsieur Le Prince. Paris, որուն կրնան դիմել բոլոր այն վայրերէն, որոնց առանձի հասցէ չենք տուած.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40 փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 փրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 22 ՕԳՈՍՏՈՍ
DIMANCHE 22 AOUT 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3505

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Ո՞ՒՐ ԿԸ ՍԿՍԻ «ԱԶԳՈՎԻՆ»Ը

»»»» ° ««««

Փարիզի ռամկավար շաբաթաթերթը շարունակելով եւ հետզհետէ հիմնաւորելով իր առաջին «ահազանգը» — իր բառն է — նորէն կը յիշեցնէր, անցեալ շաբթու.

— « Ինչ որ պատահեցաւ 1917ին եւ 1920ին, կրնայ անգամ մը եւս պատահիլ, հայ ազգը միմիակ ձգելով իր դժբախտ ճակատագրին հետ:

Պէ՞տք է որ այս հաւանականութեան վրայ խորհինք ազգովին: — Այո՛»:

Խմբագրականը, որ պատասխան մըն է «Ցուսաբեր»ի շարք մը դիտողութեանց, կը վերջանայ սրտառուչ, բանաստեղծակա՛ն կոչով մը ·

— « Հայրենակից, արենակից, թեւս մտիր, չկենանք, ետ դառնանք»:

Զուգելով խառնուելէ վէճին, որ կրնայ շարունակուիլ անվերջ, անմիջապէս կ'անցնինք բուն հարցին, — «Պէ՞տք է որ այս հաւանականութեան վրայ խորհինք ազգովին»:

Նախ դիտողութիւն մը, բառին համար:

Երբ քաղաքական խնդիրներով կը զբաղինք, անհրաժեշտ է բառերը գործածել իրենց բուն իմաստով:

«Ազգովին»ը շատ ուռուցիկ, եթէ կ'ուզէք՝ լպրծուն բացատրութիւն մըն է: Գոնէ այս պարագային:

«Ազգովին»էն առաջ, որ կրնայ շատ հեռուները տանիլ մեզ, որ չիրականացաւ մեր պատմութեան ամէնէն ճակատագրական եւ եղերական պահերուն, նախ ճշդենք շարք մը տարրական գիտելիքներ:

ԱՌԱՋԻՆ.— Այն հոսանքները, որ պիտի կրնային աւելի կամ պակաս չափով դեր կատարել մեր հանրային եւ քաղաքական կեանքին մէջ, կ'ընդունի՞ն վտանգի մը գոյութիւնը, հեռաւոր ըլլայ թէ մօտաւոր:

Ստիպուած ենք այս հարցումը ուղղել հրապարակաւ. վասն զի, եթէ ռամկավարներու Փարիզի պաշտօնաթերթը պարտականութիւն կը սեպէ ահազանգ հնչեցնել, միեւնոյն կուսակցութեան միւս երկու կարեւոր օրկանները դեռ որոշ եզրակացութեան յանգած չեն այդ մասին:

Աւելի բաց խօսելով, մինչ «Ապագայ» վտանգի առաջին կեդրոնը կը նկատէ Կովկասը, հետեւաբար եւ Հայաստանը, ռամկավարներու Ամերիկայի եւ Եգիպտոսի օրկանները երանաւէտ անդորրութիւն մը կը ցուցնեն այդ ճակատին հանդէպ:

Մինչ Փարիզի օրկանը խուճապի մատնուած է, հաւանական, մինչեւ անգամ սառյդ նկատելով Կովկասի պարպումը՝ մեծ պատերազմի մը պարագային, միւսները լսել անգամ չեն ուզեր այդ մասին:

Մենք ուրախ ենք որ ռամկավարներուն մէջ ալ վերագնահատման փորձ մը կը կատարուի այս մասին: Բայց միայն փորձը բաւական չէ: Հարկ է տրամաբանական ելքին տանիլ եզրակացութիւնը, անոր համեմատ մշակելու համար գործունէութեան ուղեգիծը:

Արդարեւ, կարելի չէ որ եւ է բանաձեւ յօրինել, առանց ստուգելու այս տարրական պարագան:

Եթէ ես մօտաւոր կամ հեռաւոր վտանգ մը կը տեսնեմ հայրենիքին համար, իսկ դուն հանգիստ քուն կը պառկիս, աստուածային կամ սէթայինեան օրհնութիւններով, ի՞նչպէս կրնանք համաձայնիլ: Եւ դուն ի՞նչպէս կը համարձակիս թեւդ առաջարկել ինծի…

ԵՐԿՐՈՐԴ.— Ռամկավար - Ազատականները եւ միւս հոսանքները կ'ընդունի՞ն որ, եթէ կրկնուին 1917ի եւ 1920ի պատմութիւնները, մեր գլխուն կը ծագի ոչ միայն վտանգին դիմագրաւելու խնդիր, այլ եւ կրակէն ողջ ելլելով, նա՛եւ մեր ածուն չակելու, ընդարձակելու հարց: Ուրիշ խօսքով՝ Հայկական Դատ:

Անհրաժեշտ է այս հարցումն ալ ուղղել հրապարակաւ:

Ո՞վ չի գիտեր թէ մեր մէջ կան հոսանքներ, որ կը խնդան այս տեսակ երազներու վրայ, մինչեւ անգամ պատրաստ են խափանելու զանոնք, եղած - չեղածը ամփոփելով Երեւանի մէջ:

Այո, ռամկավարները յաճախ կը խօսին «Մեծ Տեսիլք»ի կամ «Անկորնչելի իրաւունքներու» մասին:

Բայց, վերջին 15 տարիներու ընթացքին, մենք չտեսանք անոնց կողմէ որ եւ է քայլ, գոնէ քայլելու տրամադրութիւն՝ այս ճամբուն վրայ: Ընդհակառակն, իրենց ալ բաժինն եղաւ բանդիտութիւն կամ հեգնութիւն: Լաւագոյն պարագային՝ ձեռնպահութիւն:

Դաշնակցութիւնը սաւառնաթեւ պատրանքներ չէ ունեցած, ոչ ալ հրաշքներ խոստացած է, այս ճամբուն վրայ, որ եւ է աշխատանք ծրագրած, այս կամ այն ձեռնարկը կատարած ատեն:

Ան, Դաշնակցութիւնը, իբրեւ հիմնական ծրագիր ունենալով Հայկական Դատին լուծումը, միշտ կ'որոճայ, կը աքնի, յաճախ գլուխը քարին կը զարնէ, ելք մը գտնելու, քայլ մը յառաջ երթալու համար: Ուրեմն յարատեւ պայքար եւ անխոնջ հետապնդում, ի խնդիր լաւագոյն օրերու:

Այս առաջադրութեամբ ալ, իր մարմիններն ու ժողովները միշտ կենդանի կը պահեն հարցը, քուէարկելով յատուկ ուղեգիծ եւ համապատասխան վարկ:

Որքան կրցած ենք ստուգել, միւս հոսանքներէն ոչ մէկը ունեցած է այդպիսի մտահոգութիւն, բացի սնամէջ բանաձեւերէ եւ բաղձանքներէ, որոնք հովի պէս կուգան եւ կ'անցնին:

Հարցումը ուղղած ատեն, անշուշտ մենք չենք ժխտեր «լուսապայծառ իրականութիւնը» — ինչպէս կը սիրեն կոչել:

Բայց, եթէ կայ Երեւանը, կայ նաեւ Հայկական Արտասահմանը: Իսկ այս մասին՝ յաջորդով:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ ՃԱՆՉՆԱԼ ԵԹՈՎՊԻՈՅ ԳՐԱՒՈՒՄԸ

«Կարելի չէ Հռոմ հասնիլ անգիտանալով Պերլինը»

Մուսոլինի ուրբաթ օր քաղաքական ճառ մը խօսեցաւ Փալերմոյի մէջ, Սիկիլիոյ ռազմափորձերուն առթիւ: Իտալական թերթերը շաբաթներէ ի վեր կ'աւետէին այս ճառը, այն տպաւորութիւնը ձգելով թէ Իտալիոյ Առաջնորդը թանձրացեալ ծրագիր մը պիտի ներկայացնէ խաղաղութեան եւ միջազգային գործակցութեան համար. բայց Փարիզի եւ Լոնտոնի թերթերուն թղթակիցները դիտել կուտան թէ ճառը յուսախաբութիւն պատճառեց:

Բայց եւ այնպէս Մուսոլինի ըրաւ կարգ մը յայտարարութիւններ որոնք խորապէս ուշագրաւ են, օրուան այս ժամուն: Խօսելով ֆրանքօ-իտալական յարաբերութեանց մասին, ըսաւ.

— « Եթէ հանդարտ եւ բանաւոր ոգիով մը քննենք, կը համոզուինք որ պատճառ չկայ եղերական հանգամանք մը տալու այդ յարաբերութեանց: Անշուշտ յարաբերութիւնները աւելի լաւ պիտի ըլլային, եթէ Ֆրանսայի մէջ կարգ մը իրաւասու շրջանակներ երկրպագուները չըլլային Ժընեւի կուռքին (կ'ակնարկէ Ազգերու Դաշնակցութեան) եւ եթէ Ֆրանսայի մէջ չգտնուէին ուրիշ հոսանքներ որոնք 15 տարիէ ի վեր վստահօրէն կը սպասեն Փաշական իշխանութեան անկումին »:

Անցնելով անգլեւիտալական յարաբերութեանց, Մուսոլինի յայտարարեց.

— « Երբ մեր ցամաքային սահմաններէն կ'անցնինք ծովային եւ գաղթային սահմանները, կը հանդիպինք Մեծն Բրիտանիոյ: Քննելով երկու երկիրներուն յարաբերութիւնները, այն եզրակացութեան կը յանգիմ թէ մեծ անհասկացողութիւն մը տիրած է վերջին երկու տարիներու միջոցին: Անգլիոյ հանրային կարծիքը ետ մնացած էր, Իտալիոյ մասին կազմուած էր մակերեսային եւ պատկերալից գաղափար մը: Մարդիկ տակաւին չէին ճանչնար երիտասարդ, վճռական եւ հզօր Իտալիան: Արդ, անցեալ յունուարին կնքուած համաձայնութիւններով կացութիւնը պարզուեցաւ: Ցետոյ պատահեցան ցաւալի պարագաներ որոնց մասին աւելորդ է խօսիլ այժմ: Այսօր հորիզոնը նորէն պայծառացած է, եւ, նկատի առնելով գաղթային սահմանակցութիւնը, կը կարծեմ թէ կարելի է յանգիլ տեւական եւ վերջնական համաձայնութեան մը, հաշտեցնելով մեր ճամբաները եւ կեանքի պահանջները: Այսպէս Իտալիա պատրաստ է իր գործակցութիւնն ընծայելու այն բոլոր հարցերուն մէջ որ կապ ունին Եւրոպայի քաղաքական կեանքին հետ: Սակայն հարկ է նկատի առնել կարգ մը իրականութիւններ »:

«ՄԵՌԵԼ ՄԸ ԿԱՅ ՄԷՋՏԵՂԸ, Ի՞ՆՉՈՒ ՉԷՔ ԹԱՂԵՐ»

Այստեղ Մուսոլինի ակնարկելով Եթովպիոյ գրաւման, բացագանչեց բարկաճայթ.

— « Այդ իրականութեանց առաջինն է կայսրութիւնը: Ըսին թէ մենք կը փափաքինք որ Ազգերու Դաշնակցութիւնը ճանչնայ այդ կայսրութիւնը: Ամենեւին: Մենք, ընկերներ, Ժընեւի քաղաքապետութեան պաշտօնեաներէն չենք պահանջեր արձանագրել ծնունդ մը: Բայց կը կարծենք թէ ժամանակը եկած է արձանագրելու մահ մը,— 16 ամիսէ ի վեր դիակ մը կայ մէջտեղը որ կը թունաւորէ օդը: Եթէ չէք ուզեր զայն թաղել նկատի առնելով քաղաքական կացութեան ծանրութիւնը, թաղեցէք յանուն հանրային առողջապահութեան»:

Կարգը եկած էր Հռոմ - Պերլին առանցքին.

— « Ուրիշ իրականութիւն մըն ալ որ պէտք է նկատի առնել, այն է ինչ որ կը կոչուի Հռոմ - Պերլին առանցք: Կարելի չէ Հռոմ հասնիլ անգիտանալով Պերլինը, կարելի չէ Պերլին հասնիլ անգիտանալով Հռոմը կամ գործելով անոր դէմ: Երկու վարչաձեւերուն միջեւ կը տիրէ գործերու համերաշխութիւն մը եւ կը հասկնաք երբ կ'ըսեմ գործերու համերաշխութիւն. (այստեղ բազմութիւնը կը մռնչէր — «կեցցէ՛ Սպանիա, կեցցե՛ն մեր հերոս կամաւորները Սպանիոյ մէջ»): Մուսոլինի չարտասանեց «Սպանիա» բառը, բայց ամբոխը հասկցաւ:

ՈՉ ՄԷԿ ԲՈԼՇԵՒԻԿԵԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄ ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ ՄԷՋ

Եւ նորէն ոգեւորուելով յայտարարեց.

— « Ես ամենավճռական եղանակով կ'ըսեմ թէ մենք Միջերկրականի մէջ թոյլ պիտի չտանք որ եւ է բոլշեւիկեան կամ նմանօրինակ շարժում: Պէտք է զգուշանալ այնպիսի խաւարարներէ որոնք բացարձակապէս օտար են Միջերկրականի, խաւարարներ որոնք ընդունակ են պատերազմ յարուցանելու: Կ'ուզեմ ճառս վերջացնել խաղաղութեան կոչ մը ուղղելով բոլոր այն պետութեանց որոնց երկիրները այս ծովուն ափերը կ'երկարին … Կը մաղթենք որ այս կոչը կը լսուի: Եթէ այդպէս չըլլայ, մենք հանդարտ ենք, որովհետեւ Փաշական Իտալիան հոգեկան եւ նիւթական այնպիսի ուժ մը ունի որ կրնայ դիմագրաւել որ եւ է ճակատագիր »:

ԿՐԱԿ ԿԸ ՏԵՂԱՅ ՇԱՆԿԱՅԻ ՎՐԱՅ

Ամերիկեան նաւաստի մը զարնուած

Ուրբաթ օր բազմաթիւ ռումբեր ինկան ամերիկեան տորմիղի ծովակալնաւուն վրայ, որ խարսխած էր Շանկայի առջեւ: Նաւաստի մը սպաննուեցաւ եւ ուրիշ 18 հոգի վիրաւորուեցան, երբ շարժանկար մը կը դիտէին: Ռումբը արձակուած էր չինական մարտկոցներէն: Ամերիկեան կառավարութիւնը բողոքագիր մը ուղղեց:

Նոյն օրը ամէն կողմէ կրակ կը տեղար Շանկայի վրայ: Չինացիները կը ռմբակոծէին օդէն, Ճափոնցիները ծովէն, ահռելի վիճակի մը մատնելով քաղաքը: Միեւնոյն ատեն գիրկընդխառն կռիւներ տեղի ունեցան քաղաքին աւերակներուն մէջ, փողոցէ փողոց: Հրդեհներ ալ ծագեցան, սարսափելի ռմբակոծութեան հետեւանքով: Մթերանոցներ, կալեկաններ, ակումբներ եւ ամէն տեսակ շէնքեր բոցերու ճարակ եղան: Աննկարագրելի խուճապի մը մատնուած է քաղաքին ժողովուրդը: Օտարականները մեծ դժուարութեամբ կը փոխադրուին իրենց մարտանաւերը:

Կռիւները նոյն ուժգնութեամբ շարունակուեցան երէկ ալ:

**** Չինական կառավարութիւնը Ազգերու Դաշնակցութեան դիմեց, բողոքելով ճափոնական արշաւանքին դէմ:*

Ճափոն պաշտօնապէս մերժեց անգլիական առաջարկը՝ որ կը թելադրէր չէզոք շրջան մը հաստատել Շանկայի մէջ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« Ա՛Յ, ԶԱՄԱՆ, ԶԱՄԱՆ » …

—o—

Նորէն հանք մը անցաւ ձեռքս,— ամբողջ էջ մը սաղմոսերգութիւն ի փառս ամենազօր, ամենակալ, ամենակուլ Սթալինի:

« Համնարափայլ Առաջնորդը» միայն գլուխներ թափել չի տար, իբրեւ « ժողովուրդի թշնամիներ», այլեւ ազգի - ազգի գոհարներ, իբրեւ «ժողովրդական ստեղծագործութիւն »:

« Արուեստին հուրն» ըլլայ ններշնչման աղբիւրը թէ մտրակը, իրականութիւն է որ Խ. Միութեան բոլոր ժողովուրդները մրցումի ելած են իրարու հետ, իրենց պսակաւոր բանաստեղծելով եւ շքանշանակիր պոէտներով: Մանաւանդ 12 - 15 տարեկան պատանիներով կամ 60 - 70 - 80 տարեկան «անգրագէտ» աշուղներով:

Ամբողջ հաւաքածոն չունիմ աչքի առջեւ, բայց կը կարծեմ թէ այս ճակատին վրայ եւս ամէնէն աւելի Երեւանն է որ կը փայլի:

Փաստ՝ ձեր ուզածին չափ: Աղբիւրը՝ «Գրական Թերթ», 27 յուլիս 1937:

Երրորդ էջին երկու երրորդը նուիրուած է այսպէս կոչուած «ժողովրդական ստեղծագործութեան» գոհարներու եւ ես չեմ գիտեր որը զատեմ, ո՛րը նետեմ:

Ահա նմոյշ մը անգրագէտ Օհաննէս Ալէքսանեանէն (Կոտայքի շրջանէն, 33 տարեկան).

Սաղ մնա մեր Ստալինու ջան,
Անունն հաշխար - ալամ Բոյան,
Պացին անթիվ հիվըոկայան,
Բալշեվիկու դիրյաթին զուրբան:
Սալեա հաշխար մե զուլլի բաղ,
Խաց մե՝ առատ, սիրտ մե՝ ուրախ,
Ստալինի խօսքերուն մատաղ,
Լենու կերեզմանին զուրբան:

Ահա ուրիշ մը՝ աւելի պատկերալից: Հեղինակը՝ կիսագրագէտ Կաքաւ Ցաբուրթինեան, նոր Բայազիտի շրջանէն, 45 տարեկան.

Լեքտրականն եկավ մեր խավար կեղը,
Մեր խավար կեղը.
Պերին սունը տիղին կեղի մէջ տեղը,
Կեղի մեչ տեղը.
Այ զաման զաման,
Լենինի զաման:

Լուսը վոր պերին, ուրախ ի ամեն
մարթ,
Ցաման ամեն մարթ.
Կոլխոզնիկաց սիրտ լման ի պացված
վարթ,
Պացված կարմիր վարթ.
Այ զաման զաման,
Ըստալինու զաման:

Իսկ սա կտորը կ'ապացուցանէ որ իսկապէս աշուղի մը հետ է մեր գործը (վերդի, Գեղամ Թարվերդեան): Ամբողջ սազերգութիւնը նուիրուած է Սթալինի. թերթը կը հրատարակէ միայն «նախերգանք»ը, 13 տուն, իսկ ես կ'արտատպեմ միայն վերջին երկու տուները.

Հազար հազա՛ր տարի մնաց
Ժողովուրդը էս ահվալին,
Հազար հազա՛ր տարի տակաց
Ծանր լծին, զառը հալին,
Հազար հազա՛ր տարվա մէջը
Նա տէր չէր իր պատվին, մալին,
Հազար հազա՛ր տարի նրան
Կաշկանդեցին, կալին — կալին,
Հազար հազա՛ր տարի նրա
Մէջքը շալին, ոտքը նալին,
Հազար հազա՛ր տարի նրան
Շղթայեցին, ծունկը ծալին,
Հազար տարում հաչվի չառան
Ժողովրդին, էդ մեծ «լալին»,
Մինչ նրա ծոցից ծնվեցին
Մեծ Լենինն ու Մեծ Ստալին:

Չի՞ բաւեր այսքանը, իբրեւ կիրակնօրեայ օրհներգ:

ՎԱՀԷ

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐՈՒՆ ԶԻՆՈՒՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

»»»» ° ««««

Երէկ, շաբաթ, Գաղթ. Ցանձնաժողովէն ստացանք հետեւեալ զեկոյցը, « մէկ -երկու անգամ հրատարակելու խնդրանքով» ·—

Հայ Գաղթականաց Կեդրոնական Յանձնաժողովը պարտք կը համարի 1937 հոկտեմբերին զինուոր կանչուելիք 20 եւ 21 տարեկան Ֆրանսաբնակ հայ - գաղթական երիտասարդներուն մասնաւոր ուշադրութիւնը հրաւիրելու իրենց մասին պատերազմական նախարարութեան տուած վերջին որոշման վրայ:

Ինչպէս յայտնի է, յիշեալ երիտասարդներուն զինուորական ծառայութիւնը պարտաւորիչ է: Անոնք սակայն որ, զինուորական մարդահամարէ ու բժշկական քննութենէ անցնելէ եւ զինուորական ծառայութեան յարմար դատուելէ յետոյ, չեն ուզեր զինուոր երթալ, Ֆրանսայի մէջ հաստատուելու փափաք չունեցող, այսինքն առժամեայ կերպով այս երկիրը բնակող պիտի նկատուին եւ իրենց մէկ տարի պայմանաժամ պիտի տրուի, 1937սեպտեմբեր ամսէն մինչեւ 1938 սեպտեմբեր ամսը, ՈՐՊԷՍԶԻ ՄԵԿՆԻՆ ԱՅՍ ԵՐԿՐԷՆ: Բացառութիւն պիտի ըլլայ միայն այն ուսանողներուն համար որոնք կ'ուզեն շարունակել իրենց ուսումը, մինչեւ իրենց 25 կամ 27 տարիքը, բժշկական, դեղագործական, ատամնաբուժական եւ անասնաբուժական վարժարաններուն մէջ:

Հետեւաբար վերոյիշեալ զինուորցուներէն անոնք որ չեն ուզեր զինուոր երթալ եւ ըստ այդմ յանձն կ'առնեն մինչեւ 1938 սեպտեմբեր ամսը մեկնիլ այս երկրէն, պէտք է առ այդ հարկ եղած պաշտօնական յայտարարութիւնը ընեն: Ասոր համար, իրենց բնակած վայրին քաղաքապետութեանց մէջ իրենց տրամադրութեան ներքեւ դրուած են բանաձեւներ (ֆօրմիւլ) զորոնք պէտք է լեցնեն եւ քաղաքապետութեանց յանձնեն մինչեւ 1937 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ ՏԱՍԸ:

1938ին եւ յաջորդ տարիներուն զինուոր երթալիք Ֆրանսաբնակ հայ - գաղթական երիտասարդներուն համար նմանօրինակ յայտարարութեանց առաքման պայմանաժամերը ապագային պիտի որոշուին եւ ենթականերուն ծանուցուին:

ԽՄԲ.— Ընթերցողները կը յիշեն, անշուշտ, որ այս ազդը հրատարակուեցաւ շաբաթներ առաջ, ֆրանսերէն թերթերուն մէջ, եւ «Յառաջ»ի մէջ ալ տրպուեցաւ ՅՈՒԼԻՍ 18ԻՆ, անհրաժեշտ բացատրութիւններով (20 յուլիս)…

ՔՐՏԱԿԱՆ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԵԱՆ ԸՆԹԱՑՔԸ

»»»» ° ««««

Կռիւները Տերսիմէն մինչեւ Սասուն

« Յառաջ »ի թղթակիցը կը գրէ օգոստոս 8 թուականով ·—

Օգոստոս 5ին, քրտական ապստամբական շրջանէն հասած վերջին սուրհանդակով կը ստանանք ստոյգ տեղեկութիւններ ապստամբական շարժումին մասին որ, ոչ թէ զսպուած է, ինչպէս կ'ուզեն հաւատցնել Թուրքերը, այլ ընդհակառակն աւելի բուռն թափ կը ստանայ, մեծաթիւ զոհեր խլելով թրքական բանակէն:

Ապստամբական շարժումը արդէն վարակեր է ամբողջ արեւելեան նահանգները: Ընդհանուր զօրակոչ կայ կարծէք ամբողջ քրտական աշխարհին մէջ: Մեծով պզտիկով, գործօն մասնակցութիւն կը բերեն օրհասական այս կռիւներու ընթացքին: Քիւրտերը կը գիտակցին զինադուլէ մը վերջ իրենց գլխուն գալիքին եւ ատոր համար զամուած կը մնան իրենց դիրքերուն վրայ:

Մեզի հասած ստոյգ տեղեկութիւնները կը հաղորդեն որ Խարբերդ դարձած է քաղաք - հիւանդանոց *մը ուր կը փոխադրուին օրական հարիւրաւոր վիրաւորներ: Շատեր տեղ չհասած կը մեռնին:*

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՏԵՔԱՐԹ, — ԻՐ ԿԵԱՆՔՆ ՈՒ ԳՈՐԾԸ

Բ.

Տեքարթի գլխաւոր գործերն են.--- ճառ մեթոտի մասին (լաւագոյն թարգմանութիւնն է գրել պարզապէս՝ Մեթոտի մասին), այս գործին հետ, որ տեսակ մը յառաջաբան է, (միաժամանակ խտացումը իր վարդապետութեան), Ակնագիտութիւն, Օդերեւութաբանութիւն, Երկրաչափութիւն, հրատարակուած՝ 1637ին (նախ ֆրանսերէն, յետոյ լատիներէն): Խորհրդածութիւններ առաջին փիլիսոփայութեան (1641), Սկզբունք փիլիսոփայութեան (1644), Ուսումնասիրութիւն հոգւոյն կիրքերուն, Նկարագրութիւն մարդկային մարմնոյ, եւայլն:

Այս ցանկը աւելի արտայայտիչ դարձնելու համար, հարկ է ըսել թէ Տեքարթ զբաղած է մեքենագիտութեամբ, աստղագիտութեամբ, բնագիտութեամբ, բուսաբանութեամբ, մարդակազմութեամբ, աշխարհագրութեամբ, ակնագիտութեամբ, կենդանաբանութեամբ, բնազանցութեամբ, նոյնիսկ երաժշտութեամբ: Եւ հիմա յիշեցէք իր կեանքը, --- զգայապաշտ (հաճոյքի եւ կիներու ետեւէ), զինապաշտ (բանակէ բանակ արկածախնդրութեան մէջ), ճգնակեաց (տաք վառարանի մը քովիկը տխուր մենութեան մը անձնատուր):

Այսպէս զուգահեռական մը կը դծուի իր կեանքին ու գործին միջեւ, եւ այս զուգահեռական երկու գիծերն ալ կը մատնեն նոյն ելեւէջը կամ օրօրումները, ալիքներու նոյն լայնութեամբ եւ բարձրութեամբ:

Ի՞նչպէս բացատրել այս երեւոյթը: Իր կենսագիրներուն աշխատանքը բան չեն լուսաբաներ,--- Շարլ Ատամի գործը (1) անարժէք ժամանակագրութիւն մըն է, իսկ Պայէի գործը՝ հաւաքածոյ անհեթեթ եւ միամիտ դրուագներու (2): Զինք ուսումնասիրողներն ալ բան չեն բացատրեր, իրենց համակրական կամ թշնամական վերլուծումի փորձերով:

Մենք այդ երեւոյթին կը մօտենանք հոգէ-ախտաբանական եւ ընկերաբանական տեսակէտով:

1.--- ՀՈԳԷ-ԱԽՏԱԲԱՆԱԿԱՆ.--- Տեքարթի կեանքը կը ներկայացնէ, նախ, շրջան մը մենամոլութեան, --- տակաւին պատանի՝ առտուները դուրս չէր ելլեր անկողինէն, ու կը սիրէր մտածել տխուր մենութեան մը մէջ: Յանկարծ փոփոխութիւն մը --- երկրորդ շրջան ---, երբ ինքզինք կը յանձնէ զգայարանքներու զինովութեան, զզուանք կը յայտնէ գիրքերու եւ իմացական աշխատանքներու մասին, կ'ցցէ' հաճոյքը, վայելքը: Բայց նորէն կը մատնուի մենամոլութեան, կը փակուի տունի մը մէջ, ոչ հասցէ կուտայ, ոչ ալ մարդու կ'երեւի: Եւ յանկարծ, «ւեարդի տենդով» մը կը նետուի զինուորական ասպարէզ, կը մասնակցի ռազմական արշաւներու: Նոր յոգնութիւն մը, --- եւ ահա, ձմրան մը մէջ, իր չափազանց տաք սենեակին անկիւնը, կ'երազէ տխրօրէն: Արթուն երազներու շրջան մը կ'ապրի, ուրուականներ կը տեսնէ, ձայներ կը լսէ, ձայներ որ իրեն կը շնորհեն առաքելութիւն մը յեղաշրջելու աշխարհը: Այս շրջանին՝ Թոլթոյի տենդն ունի, --- Թոլթոյ եւս կ'ուզէր անանկ բան մը ընել, որ յեղաշրջէր աշխարհը, ու Թոլթոյ փորձ մը ըրաւ՝ վար նետուելով բարձր պատուհանէ մը: Սակայն, աւելի միսթիք, Տեքարթ փոխանակ նման հրաշքներ փորձելու՝ կ'ապաւինի Ս. Հոգիին: 11 Նոյեմբեր 1619ին, ուրեմն արդէն 23 տարեկան, մէկ գիշերուան մէջ երեք երազ կը տեսնէ, --- փոթորիկ մը կ'անցնէր, երբ սաստիկ հով մը կը բարձրանայ, այնքան որ զինք կը խոնարհեցնէ դէպի ձախ, բայց Տեքարթ կ'աշխատի շարունակել ճամբան՝ հակառակ հովին՝ աղօթելու համար իր քոլէճին եկեղեցիին մէջ, ու տեսնելով մարդ մը որուն մոռցած էր բարեւ տալ, ետ կը դառնայ, սակայն հովը զինք ուժգնութեամբ կը քշէ դէպի եկեղեցին, բակին մէջ մէկը կ'ըսէ իրեն որ իր ծանօթներէն մին սեխ մը պատրաստեր է տալու համար իրեն: Կ'արթննայ ցաւագին տպաւորութեան մը տակ, աջ կողմին վրայ կը դառնայ եւ կ'աղօթէ Աստուծոյ որ զինք պաշտպանէ չար ոգիէն: Դարձեալ կը քնանայ եւ նոր երազ մը կը տեսնէ, --- կայծակի որոտումի մը ձայնով կ'արթննայ սարսափահար եւ սենեակին մէջ կը տեսնէ կայծեր: Զլուցած՝ նոր երազ մըն ալ կը տեսնէ, --- սեղանի մը վրայ բառարան մը, իսկ քովը քերթողագիրք մը, որուն մէջ կը կարդայ Աւսոնիոսի սա տողը. «Կեանքի մէջ ո՞ր ճամբուն պէտք է հետեւիմ», իսկ մարդ մը իրեն ցոյց կուտայ ուրիշ գիրք մը, որուն մէջ աչքին կը զարնէ բառերը:

Այս երազը հազարումէկ մեկնութիւններու տեղի տուաւ, --- առաջին մեկնութիւնը Տեքարթ ինք տուաւ ըսելով թէ Ճշմարտութեան Ոգին էր, որ այս երազով կուգար իրեն շնորհել աշխարհն յեղաշրջելու առաքելութիւն մը: Արդարեւ, կ'ըսէ Պայէ, բառարանը կը ներկայացնէ գիտութիւնները, քերթողագիրքը՝ փիլիսոփայութիւնը եւ իմաստութիւնը, Պիթագորի երկու բառերը՝ Ճշմարիտը եւ Սխալը: Եւ այսպէս Տեքարթ համոզուած է, որ ինք առաքելութիւնն ունի մարդոց սորվեցնելու «տիեզերական գիտութիւնը» որ մարդկային բնութիւնը պիտի բարձրացնէ «կատարելութեան ամենաբարձր աստիճանին»: Ժաք Մարիթէն կը հաւատայ, որ ... Երկրորդ Հոգեգալուստ մը տեղի ունեցած է այս երազով, երբ Հոգին Սուրբ, իջնելով Տեքարթի վրայ, անոր տուեր է «տիեզերական գիտութիւն»ը քարոզելու շնորհը: (3)

Այս երազը, ինչպէս եւ ճգնակեցութեան այս շրջանը, ըստ ոմանց՝ կը համարուի միսթիք տագնապի մը ախտանշանը: Մտաւորական յոգնութիւն, ուղեղային տենդ, ոգեսպառութիւն ու նման բացատրութիւններ տուին ոմանք, իսկ ուրիշ մը՝ «ինքն-իրմէն ելլելու» վիճակ մը, փիլիսոփաներու յատուկ, որպէսզի անոնց աչքին առջեւ բացուի «ճշմարտութեան նոր տեսիլքը»: ԺԸ. դարու փիլիսոփաները խնդացին սեխին վրայ, որ երեւցաւ, երազին մէջ, Ռընէ Տեքարթի: Մինչ Հիւէ, քիչ մը շատ իրապաշտ, կ'ըսէր թէ այդ ամբողջ երազը արդիւնք է ... գինին քիչ մը շատ փախցուցած ըլլալուն: Արդարեւ, 11 Նոյեմբերի երեկոյին, Ֆրանսայի մէջ, սովորութիւն է գլուխները տաքցնել գինիով: Սակայն Պայէ կը հաւաստէ թէ երեք ամիսէ ի վեր ժուժկալ կ'ապրէր Տեքարթ: Իր կարգին, Մաքսիմ Լըռուա կը դիմէ Ֆրոյտի՝ խնդրելով թէ ի՛նչպէս կը մեկնէ Տեքարթի այս երազը: Ֆրոյտ կը պատասխանէ թէ ճիշդ մեկնութիւն մը տալու համար՝ անհրաժեշտ է նաեւ մեթոտիկ հարցաքննութեան մը ենթարկել ենթական, այսուհանդերձ կ'աւելցնէ թէ Տեքարթի երազը կը պատկանի երազներու այն խումբին, որոնք կը կրեն գիտակցական մտածման եւ նախօրէի զբաղումներուն ազդեցութիւնը: Կը նշանակէ թէ մերկ չէ Տեքարթի ենթագիտակցութիւնը: Այսինքն արթուն-երազ մըն է այս, դրուագ մը Տեքարթի միսթիք տենդէն, որ պարբերական ձեւափոխութիւններ ցոյց կուտար, մտաւորական խանդավառ եւ բոցեղ աստումէ մը վերջ իջում մը մենութեան խաւարին մէջ, զգացական բռնկում ու մեղաւոր պարախաղէ մը վերջ մղում մը Աստուածամօր ուխտի երթալու:

Այս նկարագրութիւններէն վերջ ահա ախտաճանաչումը, զոր կը դնեմ, --- սիքլոթիմի: Աւելցնենք նաեւ հետեւեալ դիտողութիւնները, բժիշկներուն կարեւոր. --- Տեքարթ, կը գրէ կառնիէ, կարճահասակ էր այնքան որ իր հակառակորդները զինք կ'անուանէին «մարդուկ» եւ շատ խոշոր գլուխ մը ունէր, ասէ զատ կեղծամ կը կրէր, աչքերը իրարմէ շատ հեռու էին, երեսին վրայ ունէր միխի սոխ մը, որ կը չորնար, յետոյ նորէն կը բացուէր: Մայրը մեռաւ հիւծախտաւոր:

Տեքարթի սիքլոթիմին տեւեց իր ամբողջ երիտասարդութեան ընթացքին, --- երբ 32 տարեկան եղաւ, խաղաղութիւն մը իջաւ վրան, սկսաւ ստեղծագործել կանոնաւորաբար: Կեանքին վերջին տարիներուն էր միայն, որ յանկարծ դարձեալ զզուանք զգաց գրելէն:

Յաջորդով կը ներկայացնենք իր նկարագրին եւ հոգիին կազմութեան մէջ ընկերային ու պատմական միջավայրին դերը, --- այսպէս, հոգէ-ախտաբանական եւ ընկերաբանական վերլուծումի ճամբով՝ մտնելու համար իր փիլիսոփայութեան մէջ:

Ծ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

(1) Շարլ Ատամ ունի երկու գործ, --- առաջինը, ստուար հատոր մը, տպուած է 1910ին (չեմ կարդացած): Երկրորդը, այն զոր ձեռքիս տակ ունիմ, համառօտագրութիւնն է առաջինին, սրբագրուած եւ տպուած այս տարի:

(2) Մալպրանշ, որ կը համարուի Տէքարթի աշակերտ, կ'ըսէ թէ Պայէի տուած կենսագրութիւնը ծիծաղելի կը դարձնէ Տէքարթն ալ, Տէքարթի փիլիսոփայութիւնն ալ:

(3) Ժաք Մարիթէն, --- Լը Սոնժ տը Տէքարթ, 1932, Տպագր. Քոռէա, Փարիզ:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՄԱՐՍԻԼԻԱԿԱՆՆԵՐ

Մ Ի Ջ Ե Ր Կ Ր Ա Կ Ա Ն

(ՊԱՀ ԿԱՏԱՂՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻ)

Միջերկրականը կ'եփի շարժի մէջ: Ուռած են բիւրաւոր ծիծերը ծովուն ու կը պայթին փրփուրներով:

Հովը անդուլ կ'ապտակէ գլխս ու կը խարազանէ եւ յաճախ առած իր եր-կայնաբազուկ թեւերուն մէջ մարմինս կ'ուզէ նետել քարերուն վրայ:

Ի՛նչ վեհափառ է բարկութիւնը ծովուն:

Արեւը լուսաւորած է անոր զայրոյթը: Ծովը կը փշրէ իր վրայ թափած ոսկիները, արծաթները եւ կը սփռէ ցանուցրիւ հազարաւոր մարգրիտներ:

Կը շարժի ցամաքը հսկայական ցըռկանաւու մը նման եւ կը ճարճատին ծառերուն կայմերը: Պարտէզներու մէջ հիւրընկալուած արմաւենիները կը թրթռան յուսահատական շարժով:

Ծովը քակած է իր մէջքի գօտիները, արձակած է իր սանձերը, փոխած է իր կապոյտը լեղի կանանչի եւ լի սրտմտութեամբ կը խոյանայ աշխարհին անզգամութեան վրայ, թեւերը վեր կարկառած:

Ցաղթական լիցի յեղափոխութիւնը ջուրերուն:

Ափերուն մօտ եւ յարավաղ ալիքներուն վրայ կ'ելեւէջեն թռչուններ՝ մոլեկան պարի մը խորհրդագիծերով:

Անդուլ, անդուլ կը տատանին ջերմացած ու ջղայնացած ջուրերը, հակամաղձոտ մաղձամթոյր:

Հովը ինկած է ծովուն վրայ ու կը պատմէ ահաւոր հէքեաթի մը նախերգանքը: Ծովը կը հեծէ, կը տըքայ, կը գոռայ, կը մռնչէ:

Կարծես իւրաքրանչիւր ալիքի մէջ առիւծ մը կայ: Առիւծ մը ամէն մէկ ալիքի տակ որ կը բարձրանայ ու իր արքայական սպիտակ բաշերը կը թափէ հեղուկին վրայ:

Առիւծներու բանակ մը անդուլ կ'արշաւէ եւ կը նահանջէ:

Արեգակը անայլայլ անդորրութեամբ հեղեղած է իր լուսանկարները՝ կապտորակ տարածութեան յանկերն: Հովը, խառնուած լոյսին, կը բաշխէ ամէն դի, արեւափերթեր:

Ծովահոտի շատրուանները բարձրանան ափերէն ու կը փշրուին հոտաւութեանս մէջ:

Ալիքնե՛րը, ալիքնե՛րը, անհամար եւ անհուն, ու դեղին ու կանանչորակ, ու կապտորակ ալիքները, ու կխառուրթ ալիքները, հաճելի թոյնի մը թոյրովը լեցուն, յամառօրէն, անվերջօրէն կուգան, աշխարհակալութեան տենդով, մահուան մտասեւեռումով:

Ալիք մը, ահա հեռուէն յառաջացող ալիքը նման է իմ հոգիիս: Ծարժը իր ծնողն է: Կեանքը իր խթանն է եւ մահը իր աղբիւրը: Դառնութիւնն էր մարմինը, գեղեցկութիւնը իր հոգին եւ ըմբոստութիւնը իր միտքը: Ահա սա ալիքն եմ ես պայծառ առեղծուած, լուսաւոր խորհուրդ, օծուն արեւով, խառնուած աստղածոր խաւարին, խելայարած անըմբռնելի տառապանքի մը մէջ եւ չարժուն մահով ու անմահութեամբ, սա ալիքն եմ ես, լուռ ու երդեցիկ, կորսնցուցած զուարթութիւնը կապոյտին եւ չէնութիւնը խաղաղութեան:

Տեսէ՛ք, տեսէ՛ք, կը բարձրանայ կուրծքս հազար յոյզով, տեսէ՛ք, աչքերուս մէջի արցունքները, տեսէ՛ք սա սիրտս որ տրտմութեամբ կը խաղայ, կը տատանի հոգիս...

Օ՜, այո՛, սա ալիքն եմ...

Ալիք կորսուած, փշրուած զուգէ եւ թերեւս վերստեղծուած:

Վեր կ'առնեմ նայուածքս հոգիիս մէջէն:

Օ՜, խորհուրդը անքննելի եւմեծափառութիւնը մեծանկար տեսիլքին:

Ահա վերջալոյս սատուածաշնչական, կախեալ՝ ջուրերուն վրայ:

Ահաւասիկ մարգարէի մը հրդեհուած երեւակայութենէն պատկերահանդէս:

Ահաւասիկ դժոխքի եւ դրախտի տեսարաններ, լեցուած իրարու վրայ:

Հրաշէկ ու մեծաբոլոր արեւ մը որ կ'իջնէ գեհենի մը հրալիճին մէջ:

Հորիզոնին վրայ տարածուած է նահատակներու արիւնը, բռնկած սաղաւարտներու ջահերով:

Ամպերու վանդակներէն կը հոսին սպիտակ, դեղին ու շառագոյն լուսաջրվէժներ, ահռելի պերճութիւնով:

Հորիզոնէն վեր, ամպեղէն սկուտեղ մը՝ արեւելակողմը ոսկեջրուած, ամպեղէն կղզիներ՝ մէկ կողմը վառած ոսկեհանքով, ամպեղէն ձուկ մը՝ գըլուխը ոսկեձուկի: Վերին ամպերուն վրայ ծիածաններ, պատմուճաններ եւ կուտակուած գանձեր, գոհարալիճեր:

Կը զգաս Աստուծոյ մը եւ իր չքախումբին ներկայութիւնը՝ ակմբուած վերջալոյսին ետին:

Վարը՝ եռացող ջուրերուն վրայ կ'ընկղմի վերջալոյսը արեւելեան շըքեղութիւնով:

Կախուած են ծովուն անհունասահմանին վրայ լոյսերու պարտէզներ, Աստուածաշունչի պատկերազարդութիւններ, հազարաթոյր նկարչութեամբ:

(Օ՜, տեղերք սուրբ եւ անմահ, սուրբ եւ հզօր...)

Ու կը գոռայ ծովը իր բոլոր գըլուխները ցցելով,--- մխրճելով ջուրերուն մէջ: Կը գոռայ ծովը այս ահեղ արուեստին շունչերուն ներքեւ: Կը մահերգէ հովը, բիւրաւոր սրինգներով:

Ծով կը թափի կայսրութիւն մը, կը չարժին երկինքին ոսկի գամերը:

Ահաւոր է ու գեղեցիկ այս Ցայտնութիւնը:

Լոյսը, ծովը, հովը, ամպը, քարը, ծառը եւ ամենայն ինչ կուտակուած է հոգիիս մէջ:

Երջանիկ եմ քանզի տեսիլքն հանդիսական. եւ դժբախտ՝ քանզի հիւր:

Դժբախտութեանս մէջ կ'երգէ երանութեան թռչուն մը:

Ու երջանկութիւնս վիրաւոր է: Արիւն կը վազէ երջանկութենէս:

Ծովը բռներ է գլխս հոգիէս ու հովը կը քշէ գլխս դէպի հիւսիս:

Արեւը ինկաւ ջուրերուն մէջ իր կարմիր պատմուճանը կախած հորիզոնին պատէն:

Առաջեալի մը ամպեղէն գլուխը կը ձեւավերծուի երկինքին մէջ:

Ցիսուս կ'անցնի խճաքարերուն վըրայէն՝ գրկած ձկնորսի մը ուսը:

'Կը հետեւիմ իրեն գիշերին մէջ:

Ալիքներուն մէջ առիւծները մռընչելով կուլան:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԹՈՒՐՔ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՂՕԹՔԸ ԸՆԴՈՒՆԱԿԱՆ

Ժամկոչ Թաղւոր օձիք կը թօթվէր Շնորհիկ մօրաքոյրէն: Թաղւոր, իրիկնային աղօթքը աւարտելէն, քահանաներու մեկնումէն ու ձայներու դադարումէն վերջ, կը փակէր եկեղեցիին դռները, կ'երթար դիմացի դինետունը եւ մէկ երկու հատ կը կոնծէր:

Բայց, վերջին օրերուն, Շնորհիկ մօրաքոյրը եկեղեցիէն չէր բաժնուէր: Ճիշդ այն պահուն երբ Թաղւոր գինետուն կ'ուզէր երկարել՝ Շնորհիկ մօրաքոյրը կ'երեւէր. կուգար ու կը սկսէր աղօթել: Ու ժամկոչ Թաղւոր իր հանդիստի պահը խանգարող այդ պառաւին այնքան կը բարկանար որ, կ'ուզէր թեւէն բռնել ու դուրս շպրտել: Բայց կը զսպէր ինքզինքը:

Թաղւոր քիթը բերանը կը կախէր՝ դրանը մէջ զայն հազիւ տեսած: «Բարի լուս» (1) կ'ըսէր ու ներս կը մտնէր. իսկ Թաղւոր, փոխան պատասխանի, կը քրթմնջէր:

Քանի մը օր ի զուր սպասեց, խորհելով թէ «կինը թերեւս ուխտ է ըրած». փնտռողը Ասվասն ալ կը գտնէ, փորձանքն ալ...

Քանի մը օր ալ, գործը արագօրէն վերջացնելով, պառաւին դալէն առաջ, ուզեց եկեղեցիէն հեռանալ: Բայց, ամէն անգամուն ալ, դրան սեմին Շնորհիկ մօրաքոյրին հետ քիթ քիթի եկաւ:

Թաղւոր, յուսահատ, կը ջանար հանդարտեցնել ջիղերը: Երեկոները, աթոռ կը դնէր դրանն առջեւ եւ կը սպասէր Շնորհիկ մօրաքոյրին:

Դրացիները կը կատակէին իր հետ.

--- Թաղւոր, սիրուհիդ դեռ չեկա՞ւ...

--- Տեսէ՛ք, աչքը ճամբան մնաց...

--- Մխախոտն ու օղին ձգէ ու քեզի ընենք սա շնորհալին...

Թաղւոր կ'աղդուէր այդ կատակներէն, ակռաները կը սեղմէր ու կրկին եկեղեցի կը մտնէր:

Օր մը խնդրեց Շնորհիկ մօրաքոյրէն.

--- Շատ կ'աղաչեմ, բաւ, մօրաքո՛յր, առտուն եւ կամ մէջ վայրկեան առաջ չե՞ս կրնար գալ (չիլլա, շլլար իմաստով):

Պառաւը մրմռաց.

--- Ես քու քմահաճոյքիդ համար չեմ կրնար փոխել որոշեալ ժամս:

Թաղւոր լռեց. լռեց, բայց արիւնը սկսաւ եռալ: Որոշեց ա՛լ ձայն չհանել ու սպասեց որ ամէն իրիկուն Շնորհիկ մօրաքոյրը եկեղեցի գայ, աղօթքն ընէ ու մեկնի:

Պառաւը կը կենար եկեղեցիին սիւները զարդարող, արծաթ շրջանակով եւ զունաւոր «սուրբեր»էն «Սուրբ Կարապետ»ին առջեւ եւ երկա՛ր աղօթելէ վերջ, աչքերը յառելով «Սուրբ Կարապետին», կը հարցնէր անոր.

-- Ի՞նչ պիտի ըլլայ իմ վիճակս.
Ի՞նչ պիտի ըլլայ աղջկանս վիճակը.
Ի՞նչ պիտի ըլլայ փեսիս վիճակը:

Ու սաւիկա՝ ամէ՛ն օր: Անփոփո՛խ:

Ժամկոչ Թաղւոր ձանձրացեր էր միեւնոյն խօսքերը օրերով, շաբաթներ

(1) Բոլոր այս բառերը զորս ընդգծած եմ, հեղինակը տուած է հայերէն. թէեւ «բարի լոյս»ը թարգմանած է, փակագծի մէջ, «բարի երեկոյ»:

ԱՐԻՒՆՈՏ ՎԶՆՈՑԸ

Ամբոխը հրշէջները, ոստիկանները ամէն կողմէ Տիրանը զինքը պաշարեցին, տղան իր վախտ թեւերով իր մարմինէն աւելի մեծ քարեր կը դըրէր ամէն ուղղութեամբ: Ամբոխը եւ ոստիկանները հետզհետէ աւելի նեղցուցին պաշարման շղթան, թէեւ քանի մը ոստիկաններ եւ «պաշխպօզուք»ներ դէմքերէն եւ գլուխներէն վիրաւորուեցան, նետուած քարերէն: Հէք Տիրանը որ բաւական հասկնալի թուրքերէն կը խօսէր, տեսնելով որ այլեւս ազատում չկայ ու պիտի ձերբակալուի, լալով կը պոռար անոնց երեսին:

--- Թողէք, ես պիտի երթամ միանալ լեռնային դաշտներուն, որոնք ձեզմէ աւելի զութ ունին:

Ոստիկան զօրքի հրամանատարը, որ սեւամորթ արաբ մըն էր ափրիկեան Տրիպոլիէն, սուրը պատեանէն քաշած կը պոռար:

--- Եթէ որ եւ է մէկը ձեռք վերցնէ այս տղուն, տեղն ու տեղը կը գնդակահարեմ:

Ու ձեռքէն սուրը դետին նետելով խոյացաւ ու Տիրանը գրկեց: Արցունքները հեղեղի պէս կը հոսէին տղուն աչքերէն, այս յուզիչ տեսարանին առջեւ ամբոխը ժնկժնկալէն ետ ու առաջ կը շարժէր եւ ոստիկանները հազիւ կարգը կը պահէին:

Կառավարիչը, քաղաքապետը, Պարսիկները շրջապատեցին զոհը: Երբ տղան Տիրանը գետին դրաւ, արդէն նուաղած էր: Գորգի վաճառական ծերունի պարսիկ մը Ալի Աւքէր խան արցունքը աչքերուն յայտարարեց թէ Գէորգ Էֆէնտի իր մտերիմ բարեկամը ըլլալով, 150 ոսկիի գումար մը աւանդ ձգած է իր քով, ուստի տղուն պաշտպանութիւնը իրեն պէտք է յանձնուի, հակառակ պարագային մինչեւ Շահին պիտի բողոքէ: Այս բըպանշալիքէն զատ, փոխ-հիւպատոսին միջամտութեան վրայ Տիրանը յանձնուեցաւ Ալի Աւքէր խանին:

Յաջորդ օրը կառավարիչին ստորագրութեամբը նամակատան պատին վըրայ, ցեկոյց մը փակցուեցաւ թէ փախստական զինուորներու գործն է եղած ոճրագործութիւնը եւ թէ կառավարութիւնը խուզե կը հետապնդէ չարագործները, պատժելու համար ...

Այս դէպքէն վեց ամիս վերջ պարսիկ վաճառականը հաւատարիմ մարդոց հետ ցամաքի ճամբով Տիրանը ղրկեց, Զօնկուլտաք, իր եղբօրը մօտ, որ կը զբաղէր սեղանաւորութեամբ եւ սուրճի գործով: Միջավայրը փոխուելէ ետք, Տիրանը ակամայ հաշտուեցաւ կացութեան հետ: Ան Բիգէի մէջ մէկէ աւելի անգամներ մանկական ձեւի անձնասպանութիւն փորձած էր, բայց չէր յաջողած: Ուստի վաճառականը երկար ու ընդարձակ նամակով հասկցուցած էր իր եղբօրը ողբերգութեան բոլոր ծալքերը, որպէսզի խիստ հսկողութեան տակ պահէն. իսկ առեւտրական դետնի վրայ վաճառականը իր հարստութեան որոշ մէկ մասը կը յատկացնէր, անբախտ Տիրանին:

Այսպէս տղան նոր շրջանին շուտով ընտելացաւ, դպրոց չղրկեցին, բայց առանձին դասեր կ'առնէր կարող ուսուցիչներէն եւ մնացեալ մասը խաղով կ'անցընէր: Այսպէս շարունակուեցաւ մինչեւ զինադադարը:

1918 նոյեմբերի վերջերը Զօնկուլտաք հասան Ֆրանսական զրահաւորները, Թուրք արիւնռուշտ կառավարութիւնը կամաց կամաց սկսաւ չքանալ, պզտիկ հանքաւանը հիմնովին կերպարանափոխուեցաւ, շրջաններէն ու տեղացի հայ բժիշկներ սկսան խմբուել: Տիրանը արդէն 17 տարեկան, միջնակարգ կրթութիւն ստացած սիրուն պատանի մը եղած էր: Փափաքեցաւ երթալ եւ իր բարերարը տեսնել, քանի որ այլեւս ծովային հաղորդակցութիւնը ազատ էր: Այս մասին երբ գրեցին վաճառականին, ան յարգելի պատճառներով անյարմար գտաւ, եւ փոխարէն ինքը Զօնկուլտաք եկաւ: Երբ պատանին այդ վիճակին մէջ տեսաւ, թերեւս իր հարազատը ըլլար այդքան պիտի չուրախանար: Տիրան կը խօսէր նաեւ բաւականին պարսկերէն:

Բարի ծերունին որ պատերազմի տեւողութեանը ակամայ փակուած էր Բիգէի մէջ, մինչեւ Զօնկուլտաք գալէն ետք, փափաքեցաւ Պոլիս ալ երթալ եւ Տիրանն ալ միասին տարաւ: Հոն վաճառականին ջանքերով Տիրան, զարձաւ պարսկահպատակ: Նախ քան այդ կարգադրութիւնը ծերունին տըղուն կարծիքը ուզեց հասկնալ.---- եթէ կը փափաքի կարեւոր դրամագլուխով մը զինքը ազատ կը ձգէ: Սակայն ան մերժեց: Եւ միասին վերադարձան Զօնկուլտաք: Ծերունին մեկնեցաւ, իսկ Տիրան առանձին վաճառատուն մը բացաւ մեծ շուկային մէջ զբաղելով գորգի առեւտուրով ու սեղանաւորութեամբ, իբրեւ մասնաճիւղը Ալի Աւքէր խանին: Այսպէս ալ մակագրուեցաւ խանութին ճակատը:

Այս բոլոր փոփոխութիւնները մազաչափ իսկ չօգնեցին մոռնալու ահաւոր եղեռնը: Արդէն անցեր էր 7-8 տարի, բայց որքան տարիները անցեր էին, այնքան աւելի թարմացած էր Տիրանին յիշողութիւնը: Կարծես քիչ առաջ պատահած ըլլար: Երբ առանձին գործի եղաւ յարկաբաժին մը վարձեց եւ Ալի Աւքէրի եղբօր տունէն հեռացաւ, իր միակ փափաքն էր առայժմ առանձնութիւնը, մտադրած գործը գլուխ հանելու համար:

Երբ առանձնացաւ առաջին աւթիւ պարապ ժամերուն նուիրուեցաւ գծագրութեան, որուն վեց ամիս հետեւած էր եւ բաւական վարպետ գծող մը դառնալով: Մէկ երկու ամսուան ընթացքին երեք մեծադիր նկարներ գըծեց, որոնց մէջ իր վրձինին ամենափայլուն տաղանդը ի գործ դրաւ: Այդ մեծադիր նկարներն էին, իրենց տան մէջ պատահած եղերական դէպքը ուր հոշակաւոր Բէմզին առանձինն կը փայլէր: Այս աշխատութիւնը խիստ գաղտնի կը պահէր, միայն ինք եւ Աստուած գիտէին:

Նոր բնակարանը կը բաղկանար երեք սենեակներէ, որոնց մէկը իր ննջարանն էր, սենեակին լուսամուտները բնաւ չէր բանար, թանձր ու սեւ վարագոյրները առաստաղէն մինչեւ գետին կը դպչէին: Սենեակին ճակատը նուրբ ընկոյզէ մահարձան մը զետեղած էր որուն գագաթը սեւ խաչ մը, երկու կողմերը բազմաթիւ պրոնզէ մոմակալներ շարուած էին փայլուն ու ներդաշնակ: Ճիշդ մէջտեղը կար մարմարէ գանկ մը զոր կըխաչաձեւէին չոր սրունք մը եւ բազուկ մը, իսկ տակը սեւ ժապաւէնի վրայ կարմիր գիրերով «վրէժ» գրուած էր: Պատերուն մնացեալ մասը կը զարդարէին իր գծած նկարները, բաժնուած երեք մասի.---- սկիզբ, տեւողութիւն, եւ վախճանը: Սկիզբը կը սկսէր անմեղ Եղուարդով, տեւողութիւնը՝ հայրը եւ Շաքէն, վախճանը՝ մօրը գլխատումը եւ արիւնոտ վզնոցին, Բէմզիի պայուսակին մէջ տեղաւորելը:

ԳԵՂԱՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ

(6)

ԽԵՂՃ ՄԱՐԴԵՐՈՒՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

ԲԱԶՈՒԿՆԵՐ ՈՐ ԿԸ ՄՐՃԱՀԱՐԵՆ ԵՒ ԿԸ ԿՈՐԾԱՆԵՆ

»»»» • ««««

Մուրճերուն շուքն հանկիւնններ կը գծէ
Երեկոյեան երկինքին վրայ շառագոյն,
Մինչ լանջքերէն գայրոյթի սեւն մը բոցէ՝
Կը կարկառի եւ կը ծակէ կողն արփւոյն։

Կ'ըլլայ դրասանգ ճակատներուն քի'րտն առոյգ,
Ու մարդերուն հասակն ինչպէս աշտարակ՝
Հըրդեհելէն գայլի աչքեր, զերդ խարոյկ,
Կ'արձակէ շանթն, --- Ցոյսի կարմիր տատրակ։

Մըրճահարել եւ կործանել աներկիւղ,
Մինչեւ կանգնին նոր ոստաններ մարմարէ.
Նետել երազն իբրեւ ուռկան ծովալիւղ,
Որ անդունդներն իր աստղերով զարդարէ։

Տարաշխարհիկ երգ տալ փաղփուն մուրճերուն,
Երբ խենթութեան կայծէն ըլլան ատրաշէկ.
Անոնց համերգն ընել կրակէ լին մ'հեռուն,
Եւ վերջին մուրճն հեծնել որպէս ձի մը սէգ։

Կը կործանեն… ու կը կերտեն անվարան.
Եւ որպէս զի մարդերուն տան նոր արեւ,
Իրենց արիւնն, ուր աստղեր կը սուրան,
Առագաստի պէս կը բանան մեր վերեւ։

ԱՀԱՐՈՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ

բով լսելէն. բայց, Շնորհիկ մօրաքոյր չէր զգուեր «Սուրբ Կարապետ»ին այդ միեւնոյն երեք հարցումները ուղղե-լէն, որոնց պատասխանները չէր ստանար։

Պառաւ կնոջ այս տեւական խնդրանքը ժամկոչ Թաթուլին ալ հոգ էր ե-ղած։ Անոն մը մտածեց, --- Շնորհիկ մօրաքոյրը ինչո՞ւ միւս «սուրբեր»էն աւելի կարեւորութիւն կ'ընծայէ «Սուրբ Կարապետ»ին եւ անոր կ'ուղ-ղէ իր խնդրանքը։ Արդեօք ընտանե-կան կա՞պ մը ունին անոր հետ։

Թաթուլ չէր սիրեր կրօնական խըն-դիրներու մէջ շատ խորանալ։ Բայց, քահանաներէն չափազանց շատ լսած ու ականջը լեցուեր էր թէ «Սուրբ Կարապետ» առհնօք «գլուխը կտրուած սուրբ մըն էր»։

--- Մօրաքուր Շնորհիկը ի՞նչ կապ կրնար ունենալ Սուրբ Կարապետին հետ։

Օր մը այդ մասին եւս հարցուց։ Պառաւը խուսափ նայելէ յետոյ պա-տասխանեց.

--- Երազիս մէջ «Սուրբ Կարապետ»ը տեսայ։ Ցաւիս ան դարման պիտի ըլ-լայ, եղբակացուցի։

Կինը, առանց երբեք օրն ու ժամը չփոթելու, «Սուրբ Կարապետ»ի դէմը կանգնէր ու իրարու ետեւէ կը հար-ցնէր.

--- Իմ վիճակս ի՞նչ պիտի ըլլայ։ Աղջկանս վիճակը ի՞նչ պիտի ըլլայ։ Փեսիս վիճակը ի՞նչ պիտի ըլլայ…

Ալ զանակը ոսկորին էր հասած։ Շնորհիկ մօրաքոյրին գալու ատեն, Թաթուլ գնաց եկեղեցիին դուռը, եւ երբ պառաւը «բարիլոյս» ըսաւ, խըն-դալէն փոխադարձեց «բարիլոյս»ով։

Սպասեց որ Շնորհիկ մօրաքոյրը ե-կեղեցի մտնէ եւ աղօթելու սկսի։ Քիչ յետոյ, բակ ելաւ, ետեւի դըռ-նէն մտաւ եկեղեցի եւ պահուըտեցաւ այն պատին ետեւ, որուն վրայ կախ-ուած էր «Սուրբ Կարապետ»ի նկարը։ Շնորհիկ մօրաքոյր Ցիսուսի ու Մա-րիամ Աստուածամօր նկարներուն առ-ջեւ աղօթքներն ըրաւ, եկաւ «Սուրբ Կարապետ»ի նկարին առջեւ եւ, կարճ աղօթք մը յետոյ, ամենօրեայ հար-ցումներուն սկսաւ.

--- Իմ վիճակս ի՞նչ պիտի ըլլայ։ Աղջկանս վիճակը ի՞նչ պիտի ըլլայ։ Փեսիս վիճակը ի՞նչ պիտի ըլլայ։

Ու, պատասխանի մը սպասելու ձեւով, վիզը ծռեր եւ աչքերը յառած կը սպասէր։

Թաթուլ, բռնելով չրջանակին ետեւի օղակէն, նկարը թեթեւօրէն շար-ժեց։ Եկեղեցիին կիսամութին մէջ, տեսնելով նկարին շարժիլը, պառա-ւին աչքերը խոշորցան, եւ, կարծելով որ հրաշքի մը առջեւ կը գտնուի, դողդղա՜ց։

«Սուրբ Կարապետ» կը կենդանա-նա՞ր արդեօք։ Շնորհիկ մօրաքոյր յուզումէն պիտի ուշաթափէր։ Այդ պահուն, եկեղեցւոյ խորին լռութեա-նը մէջ, հաստ ու խեղդուկ ձայն մը, պատերուն ու գմբէթներուն թափ տա-լով արձագանգեց.

--- Դուն կոյր եւ անդամալոյծ պի-տի ըլլաս եւ եկեղեցի պիտի չկարե-նաս երթալ։ Աղջիկդ ձեռքը պիտի բա-նայ ու մուրայ եւ թշուառօրէն պի-տի թափառի։ Փեսադ պիտի բանտար-կուի եւ կամուրջին տակը հոգին պի-տի աւանդէ…

Շնորհիկ մօրաքոյր, այս ահաւոր վը-ճիռէն ուժգնօրէն հարուածուած, «Սուրբ Կարապետ»ին նայեցաւ, նա-յեցա՜ւ եւ վերջապէս գլուխը շարժե-լով գոչեց.

--- Քա վո՜յ… Սուրբ Կարա-պետ… զուր չէ որ գլուխդ կտրեր են… Անիրաւ կերպով մարդուն գը-լուխը կը կտրե՞ն… Ջի բաւեր՝ դուն քու գլուխդ կերեր ես, հիմա ալ մե-րիններն պիտի ուտես…

ՄԱՀՄՈՒՏ ԵԱՍԱՐԻ
(Ճիւմհուրիյէթ)
Թարգմ.՝ Վ. ԻՇԽ.

ՀԱՅ ՎԷՊԻՆ ԾԱԳՈՒՄԸ

Ընկ. Ն. Աղբալեան, դասախօսու-թեան մը մէջ, հետեւեալ ձեւով կը ներկայացնէ հայ գրականութեան սկզբնաւորութիւնը.---

Հայ վիպասանութեան մէջ նշանա-ւոր դէմք է Մեսրոպ Թաղիադեանց։ Նշանաւոր է անոր «Վէպ Վարդգիսի Տեառն Տուհաց» գործը, որ ժամանա-կագրական կարգով կը կազմէ Հա-յոց առաջին վէպը։ Արեւելեան ոճով գրականութեան նմոյշ մըն էանիկա։ Լեզուն գրաբար է։

Հայ գրականութեան մէջ վէպի գա-ղափարը կար՝

ա) Ցայսմաւուրքի մէջ, ուր կը ներ-կայացուի սուրբերու կեանքը, կը պատմուին ընտանեկան յարաբերու-թիւններ, սիրային արկածներ, որոնց հետեւանքով հերոսը ճգնաւորական կեանքը կ'ընդունի կամ կը նահատակ-ուի։

բ) Արեւելեան գրոյցներու մէջ, ո-րոնք սկսած ԺԲ. դարէն թարգման-ուած էին հայերէնի, օրինակի հա-մար՝ «Պղնձէ քաղաքի պատմութիւ-նը», «Աղեքսանդր Մակեդոնացիի պատմութիւնը», որ Ե. եւ Ը. դարե-րէն կը հասնի մեզի (տարբեր թարգ-մանութիւններով)։

Ժողովուրդը կը գոհանար հին գը-րոյցներով, որոնք դարերու ընթաց-քին ձեւափոխուելով կը սնուցանէին հայ ժողովուրդին միտքը։ Օտար գը-րոյցներ եւս, հայ հոգիի դրոշմը ա-ռած, գոյութիւն ունէին մեր մէջ։ Օրինակի համար՝ «Քէօր Օղլի»ի գը-րոյցը, զոր ժողովուրդը յափշտակու-թեամբ մտիկ կընէր։

Թաղիադեանց ներկայացուցիչն է արկածական վիպասանութեան։

Այս միջավայրին մէջ մեծ յայտ-նութիւն մը եղաւ Խաչատուր Աբով-եան, որ բուն խսկ հայ հանճարի ծը-նունդ էր, իրապաշտ բովանդակու-թեամբ եւ ազգային ուղղութեամբ։ Անիկա հիմնական ուղին գծեց հայ գրականութեան։ Ան կը ներկայացնէ գիւղական միջավայրը, իր ծննդա-վայր գիւղը՝ Քանաքեռը, եւ միակ քաղաքը՝ Երեւանը։ Կը ներկայացնէ, ժողովրդական վարք ու բարքով, կեանքէն առնուած հերոսներ, որոնք ժողովուրդին կը խօսէին։ Իր գիրքը՝ «Վէրք Հայաստանի»ն պատմական յիշատակարան մըն է։ Պարսկական տիրապետութիւնը եւ այն առնուան կենդանական պատկերը կը ներկայա-ցնէ։ Կուտայ հայութեան դիմադրա-կան կեանքը։ Իր հերոսը ռազմական ընդունակութեամբ անձ մըն է։ Հե-ղինակը ունի սուրբի զեղումներ եւ մորմոք՝ ազգային ցաւերուն հան-դէպ։ Հոյակապ նկարագրութիւններ ունի, ինչպէս մասնաւորաբար Երե-ւանի բերդին նկարագրութիւնը։ Ար-ձակ եւ մերթ չափով լեզու մը ունի։ Իր ոճը կը յուզէ։ Կրցեր է գրական լեզուի հասցնել իր ոճը։ Իր գիրքը աղ-գագրական նիւթերու անսպառ շտե-մարան մըն է։ Աղայեան եւ Պռօշեան «Վէրք Հայաստանի»ի ընթերցումին միայն կը պարտին իրենց յայտնու-թիւնը (ինչպէս նամակի մը մէջ Պը-ռօշեան խոստովանած է)։

Աբովեանի անյայտացումէն ետք (1848), որ տակաւին անբացատրելի կը մնայ, իր գիրքը արտագրուեցաւ եւ հասաւ մինչեւ Դորպատի հայ ու-սանողներու ձեռքը, որոնք յափըշ-տակութեամբ կարդացին զայն։ Այս պարագան կը յիշենք, որովհետեւ իր գիրքը տասը տարի ետք տպագրուե-ցաւ։ Ուրեմն Աբովեանի ազդեցութիւ-նը 1848էն կը սկսի։

×

Րաֆֆի իր առաջին վէպը, Սալբին, 1868ին գրած էր (թէպէտ շատ ուշ հրատարակուեցաւ անիկա)։ Պռօշեա-նի «Սօս եւ Վարդիթեր»ը արդէն հը-րատարակուած էր։

Րաֆֆիի առաջին վէպը մօտէն կը հետեւի «Վէրք Հայաստանի» վէպին։ Անոր մէջ Րաֆֆի կը ներկայացնէ իր գաւառը։ Այս գրքին մէջ կը զգաց-ուի Խ. Աբովեանի ազդեցութիւնը, Րաֆֆի ազգագրութիւն կընէ. կը ներ-կայացնէ, ազգագրութեամբ, Սալ-մաստի շրջանը։ Իր հերոսը համապա-կաց կէտեր ունի Խ. Աբովեանի վէպի հերոսին հետ։ Րաֆֆիի նորութիւնը իր հերոսն է, ազատ եւ առողջ ոգւով ռազմիկ մը։

Րաֆֆին իրապաշտ մըն է իբրեւ նկարագրող իրականութեան. անիկա նոյն ատեն կը ստեղծէ հերոսներ, ո-րոնք գոյութիւն չունին, բայց որոնք պէտք էգոյութիւն ունենան։

Րաֆֆին ընդարձակեց հայ վէպին սահմանները, հետեւեալ կէտերով.

ա) Հայ վէպին մէջ մտցուց Պարսկա-հայութիւնը։ (Աբովեան արարատեան հայութիւնը կը ներկայացնէ)։ Վէպի նիւթ դարձուց Պարսից եւ Քուրդերուն կեանքը։ Հայկական վէպը դարձուց միջոց՝ դրացի ժողովուրդներու կեան-քը ներկայացնելու։

բ) Կը նկարագրէ հայ աղդի գա-նազան դասակարգերը։ Հայ հա-րուստ դասակարգին՝ առեւտրականին հանդէպ բացասական է իր վերաբեր-մունքը։ «Ոսկի Աքաղաղ»ը նորութիւն մըն էր հայ վէպին համար։ Շիրվան-զադէ եւ Սունդուկեանց, այս մարզին մէջ, հետեւող են Րաֆֆիի։

գ) Հիմը դրաւ կենցաղային գրա-կանութեան։ Իր հերոսները դասական դարձան, օրինակ՝ Քաւուր Պետրոսը եւ բազմաթիւ ուրիշներ։

դ) Իրմով կը սկսի պատմական վէ-պը։ Հայ միջին ընթերցողը Հայոց պատմութեան մասին Րաֆֆիի վէ-պերէն գաղափար կը կազմէ։ Պատմա-կան վէպին միջոցաւ, անիկա ցոյց կուտայ հին Հայոց կորովը։

ե) Մշակած է ծրագրային վէպը. կը ներկայացնէ իրականութիւնը եւ կը ստեղծէ հերոսներ, որոնք պէտք է գոյութիւն ունենան։ Իր հերոսները խոր գիտակցութիւն կարթնցնեն։ Ա-նոնք որոշ ծրագիրով կը գործեն։ Հայ յեղափոխական կեանքը ընթացաւ Րաֆֆիի հերոսներու ուղիով։ Րաֆ-ֆիի երեւակայած սիրելի հերոսները ծնան եւ գործեցին։

(Րաֆֆին կը հանդիսանայ նաեւ որպէս թարգմանիչ, որ իր որոշ գոր-ծունէութիւնը ունեցած է)։

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԿՈՊԻՆՕ ԵՒ ՑԵՂԵՐԸ

Ցեղապաշտութիւնը օրուան վար-դապետութիւնն է ներկայիս, -- կ'ար-ժէ ներկայացնել այդ վարդապետու-թեան գլխաւոր տեսաբաններէն Կոպի-նօն։

Կոպինօ Փրանսացի դիւանագէտ մըն էր, ծնած՝ Վիլ-տ'Ավրէի մէջ 1812ին։ Իբրեւ դեսպան, պաշտօնավարած է Ցունաստանի, Իրանի, Զուիցերիոյ, Պրազիլիոյ մէջ։ Ծանօթ է նաեւ իբ-րեւ վիպասան, բանաստեղծ, հրա-պարակագիր, պատմաբան, արեւե-լագէտ։ Իր գործերէն յիշենք, --- Նոր Ասիացիներ, Պատմութիւն Պարսիկ-ներու, համաձայն արեւելեան հեղի-նակներու, Ուսումնասիրութիւն սե-պագիր արձանագրութիւններու, կը-րօնքները եւ փիլիսոփայութիւնները կեդր. Ասիոյ մէջ, գլխաւորաբար Փորձ մարդկային ցեղերու անհաւա-սարակշռութեան մասին, --- այս գիր-քով է որ կը կազմէ իր վարդապետու-թիւնը։

-Ըստ այդ վարդապետութեան, ցե-ղերու միջեւ գոյութիւն ունի մշակու-թային աստիճանաւորում մը, զոր կարելի է ճշդել պատմութեամբ, մարդաբանութեամբ եւ բանասիրու-թեամբ։ Մշակոյթով բարձր ցեղերը կը պատկանին արիական ընտանիքին, --- Սեմական ցեղը խառնուած ըլլա-լով սոտրին ցեղի մը (սեւ ցեղ), այ-լասերած է, այդպէս եւ Կելտերը եւ Սլաւները՝ խառնուած ըլլալով դեղին ցեղին։ Մէկ ցեղ մը միայն մաքրա-րիւն է, Գերմանները։

Կոպինոյի ողջուցը այնքան հետա-քրքրութիւն չշարժեց այս վարդա-պետութիւնը, որքան մահուընէ վերջ, երբ արդի Գերմանները բոլորովին տարբեր բացատրութիւն մը տուին ա-նոր։ Կոպինօ կ'ըսէր թէ մաքրարիւն Գերմաններ են երկարագլուխ բնա-կիչները որ կ'ապրին Անգլիոյ, Պել-ճիքայի եւ Հիւս. Ֆրանսայի մէջ, մինչ Գերմանիոյ արդի բնակչութիւ-նը խառնուրդ մըն է Սլաւներու եւ Կելտերու։

Արդի Գերմանները, ընդունելով որ իրենք մաքրարիւն արիական ցեղին կը պատկանին, կ'ըսեն թէ քաղաքակըր-թական գերազանցութիւն ունին այլ ցեղերու վրայ։ Ըստ այս ցեղապաշտ-ներուն, ցեղային տարրը միակ ազ-դակն է որ կրնայ ճշդել մարդկային ընկերութեանց ճակատագիրը, եթէ քաղաքակրթութեան մը արժէքը, ամ-րութիւնը, տեւողութիւնը եւ փայլը կը համեմատին այն դերքին հետ, զոր արիական ցեղը կուտայ անոր։ Եթէ մեծ է այդ դերը, քաղաքակըր-թութիւնը բարձրագոյն աստիճաննե-րու կը հասնի։ Արիական ցեղը չենա-բար եւ ընտիր տարրն է մարդկային ընկերութեան մէջ, անոր առաքելու-թիւնն է առաջնորդել զանգուածնե-րը։ Ատոր համար պէտք էոր մա-քուր մնայ արիական արիւնը, պայ-ման՝ անաղարտ պահելու համար ցե-ղային հանճարը։

1890ին, Փրոֆ. Շէման, տարածե-լու համար ցեղապաշտութեան այս գաղափարը, կազմեց կոպինիզմի հա-մակիրներու ընկերակցութիւն մը։

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ԺԱՆ ԳԱՌՆԻԿԵԱՆ
կը ծանուցանեն ծնունդը իրենց անդ-րանիկ զաւկին՝ ՍԵՐԺ-ԳԱՌՆԻԿԻ։
18)8)937 Շավիլ-Վէլիզի

Այդ վարդապետութիւնը յետոյ զոր-ծածուեցաւ իբրեւ զէնք Հրեաներուն դէմ։ Ասկէ զատ Կոպինոյի վարդա-պետութեան եւ Նիցչէի, Վակնէրի տե-սակէտներուն միջեւ կը տեսնուի ո-րոշ խնամութիւն մը։

Ի՞ՆՉՊԷՍ ՑՈՐԵՆ ԿԸ ԾԵԾԵՆ

— . —

«Իմանիթէ»ի մէջ, Փրոֆ. Փառէն, խօսելով ցորեն ծեծելու ժողովրդա-կան եղանակներու մասին, կըսէ թէ ամէնէն նախնական եղանակն է փայ-տով ցորեն ծեծելը (ինչպէս բուրդ կը զզեն)։ --- այս եղանակը, որքան տա-ժանելի, նոյնքան երկար կը տեւէր։ Այնպէս որ գիւղացին, անձրեւի եղա-նակը չսկսած, որանները մարագ կը փոխադրէր եւ ամբողջ ձմեռը, գիշեր-ներն ալ լոյսով, ցորեն կը ծեծէր ան-ընդհատ։

Քիչ մը աւելի զարգացած ձեւն է ցորեն ծեծելը կալի մէջ, --- Միջեր-կրականեան երկիրներու մէջ, ուր ամ-րան ամիսներուն անձրեւ չի տեղար գրեթէ, գիւղացին կրնար ցորէն ծե-ծել կալի մէջ, որ յատկապէս կարծ-րացուած, հարթ հողով դետին մըն է բոլորակ։ Աւելի հիւսիս, կարգ մը եր-կիրներու մէջ ուր անձրեւի վախը կը սպառնայ ամէն օր, հետեւաբար գե-տինը միշտ կակուղ կը մնայ, սովո-րութիւն է կալ չընել մարագի մէջ։

Ցորեն ծեծելու նախնական ձեւ մըն է նոյնպէս լծկան կենդանիները վազ-ցնել ցորենի հասկերուն վրայ։ Կարգ մը երկիրներու մէջ ղոգքարեր կը գը-լորէին ճզմելով հասկերը։ Եգիպտա-կան հին գերեզմանաքարերու վրայ կը տեսնուին պատկերներ, որոնք ցոյց կուտան թէ հողագործները ի՛նչպէս կը քշեն ձիերը, ջորիները եւ եղնե-րը, ցորենը ճզմելու համար անոնց ոտքին տակ։

Մինչեւ ժամանակակից դար, ամէ-նէն շատ տարածուած եղանակն է կամնը, --- հովին դէմ շինուած կա-լի մը մէջ եզները կը քաշեն երկու հաստ տախտակներով շինուած կամ-նը, որուն տակ կայծքարի կտորներ ագուցուած են։ Կայծքարը ոչ միայն ցորենը կը հանէ հասկին մէջէն, այլ եւ կը կտրատէ ցօղունը եւ յարդ կը շինէ, --- Թիակով մը հովին տալով՝ գիւղացին ցորենը կը զատէ յարդէն։ Ցարդը գիւղացին կը գործածէ ոչ մի-այն իբրեւ կեր իր անասուններուն՝ այն երկիրներուն մէջ երբ ձմեռը խո-տը կը պակսի, այլ եւ իբրեւ վառե-լանիւթ՝ երբ թրիքն ու յարդը իրար կը խառնեն ու կը չորցնեն, ինչպէս եւ իբրեւ աղիւս։

Կայծքարով շինուած այս կամնէն զատ (թրիպուլոմ), որ փիւնիկեան քաղաքակրթութենէն կը մնայ, գո-յութիւն ունի կամնի ուրիշ ձեւ մը, որ կայծքարի տեղ կը գործածէ փոք-րիկ սուր անիւներ, որոնք դառնալով կը կտրեն ցօղունը։ Այս կամն ալ կը կոչուի փրօութէլլոմ։

«ԶԱՐԹԱՔ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (440)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

Ճիշդ է, մէկ երկու անգամ տղան ա-ռանց վարանումի բացած էր իր հո-գեկան աշխարհը, բայց կրիայի մը նման անմիջապէս նորէն կծկուեր էր պատեանին մէջ, առանց ժամանակ տալու որ Սոնիան իր հոգիի խորքը իջնայ։ Այս յանկարծական փոփոխու-թիւնները ալ աւելի չփոթեր էին Սո-նիան, որու համար Լեւոնը կը մնար անլուծելի առեղծուած մը։ Բայց եւ այնպէս երեք ամսուան բացակայու-թեան ժամանակ, Սոնիան ակամայ մտածեր էր Լեւոնի մասին։

Հիմա, որ Լեւոնը Սոնիայի դէմն ու դէմը կանգնած էր վշտէն խորտակ-ուած վիճակի մէջ, աղջկան կը թը-ւէր թէ՝ Լեւոնը սաստիկ նիհարցած է. դէմքը անդղի մը կտուցին պէս եր-կարած, ուսեալի տարէց կերեւար, քան առաջ։

Հողեհանդիստը վերջաւորութեա-նը կը մօտենար։ Ալեգերէցը հաղիւ լսելի ձայնով վերջին աղօթքը ըսաւ։ Քահանաներն ու տիրացուները գերեզ-մանի քովէն մէկ կողմը քաշուեցան։ Գարեգինը անմիջապէս աթոռի մը վրայ բարձրացաւ։ Հաղարաւոր բազ-մութիւնը մէկ մարդու նման լռեց։ Լսուեցաւ Գարեգինի որոտացող ձայ-նը.

--- Հայրենակիցնե՛ր, --- սկսաւ ճա-ռել,--- այսօր աւելի յարմար, աւելի խորհրդաւոր գերեզման մը չէինք կը-նար ընտրել մեր բիւրաւոր նահատակ-ներու հողեհանդիստը կատարելու հա-մար, քան այս անշուք հողակոյտը, որու տակ կը հանգչին հայ ժողովուր-դի հարազատ զաւակներէն մէկուն՝ հերոսական Վահէի նուիրական ոս-կորները…»։

Բազմութիւնը ալիք ալիք շարժե-ցաւ։ Ամէն մարդ կը փորձէր առաջ անցնիլ՝ աւելի մօտէն լսելու հա-մար։

Լեւոնը կարծես չէր իսկ լսեր Գա-րեգինի խօսքերը։ Գլուխը կրծքին ին-կած, ան ջարդուած արձանի մը ար-պաւորութիւնը կը ձգէր տեսնողի վը-րայ։ Սոնիայի ենթադրութիւնը ճշմա-րիտ էր։ Իրօք, քանի մը օրերու ըն-թացքին, մեծ փոփոխութիւն մը կա-տարուած էր, ոչ թէ Լեւոնի արտա-քին, այլ անոր հոգիին մէջ։ Տարի-ներով ապրած փախստական կեանքը, ամէն բոպէ հաւանական վտանգի մը գիտակցութիւնը եւ հսկայական գոր-ծի մը պատասխանատուութեան զգա-ցումը պրկած, լարած էին Լեւոնի ջիղերը, անխորտակելի կարծրութիւն տալով անոնց։ Այդ պայմաններուն մէջ, Լեւոնը պողպատէ շինուած մարդ մեքենայ մըն էր, յարատեւ շարժման մէջ, կիկլոպեան աչք մը, որ գիշեր ցերեկ պիտի հսկէր։

Յեղափոխական ղեկավարի մը լար-ուած կեանքը ամբողջովին կլանած էր Լեւոնի ողջ էութիւնը, առանց ժամա-նակ ձգելու, որ ան ինքն իր եսով ապ-րի, անդրադառնայ իր ողբերգական վիճակին վրայ։ Սահմանադրութեան հռչակումը, ատոր հետեւանքով իր եւ ընկերներուն քաղաք իջնալը, ուր արդէն ազատ համարձակ կրնար ապրիլ, նախկին հեւ ի հեւ կեանքի յանկարծական դադարը կարծես պատ-ճառ եղած էին պրկուած ջիղերու թու-լանալուն։ Լեւոնը ջրէն դուրս նետ-ուած ձկան պէս կը զգար ինքզինքը։ Սովորական կեանքը անտանելի ծան-րութեամբ կը ճնշէր զայն։

Հոգեկան այդ վիճակին մէջ, կըրկ-նակի ուժգնութեամբ զգաց իր կեան-քի խղճալի խորտակումը, այն մեծ ողբերգութիւնը, որ ակամայ դիմակ մը անցուցեր էր իր դէմքին, դատա-պարտելով զինքը մինչեւ մահ՝ այդ դիմակով ապրելու։ Ծատախէն վերա-դարձին, ընկերներէն ոմանք իջած էին Գարեգինենց տունը։ Ինք նախընտրած էր Եկաւեանի մօտ իջնալ։

Հոն շատ աւելի հանգիստ կրնար զգալ։ Ընդարձակ տան մը մէջ միայն Եկաւեանն ու մայրը կ'ապրէին։ Երկ-րորդ յարկի վրայ, առանձնացած դիր-քով սենեակ մը յատկացուցին Լե-ւոնին։ Երբ առաջին առտուն արթըն-ցաւ Լեւոնը, զարմանալիօրէն ճնշը-ուած կը զգար։

Կանոնաւոր անկողինի մէջ պառկիլը առաջին քայլն էր դէպի նորմալ կեան-քը։ Լեւոնը վաղուց կորուած էր այդ զգացումէն, ահա քանի՛ տարիներէ ի վեր ան երբեք հանուած ու անկողին մտած չունէր։ Անգամ մը միայն՝ երբ ինք ծանր հիւանդ էր ու անգիտակից վիճակի մէջ։ Անսովոր ապաւորու-թեան ազդեցութեան տակ ընկճուած էր Լեւոնը, երբ հազիւ աչքերը բա-նալով ինքզինք գտաւ ճերմակ սաւան-ներով անկողնի մէջ պառկած։ Կար-ծես վաղուց մոռցուած յիշողու-թիւն մըն էր, որ նոր կ'արթննար իր մէջը։ Այո՛, առհնօք… եւ անհուն կարօտով յիշեց հայրենական տունը, իր սենեակը, պատի այնքան մտերիմ պատկերները։ Պատուհանի առջին դը-րուած գրասեղանը, աջ թեւի վրայ իր գրադարանը, որու գրքերը այնքան խնամքով կը դասաւորէր։ Այդ հարա-զատ պատկերներու ազդեցութեան տակ, Լեւոնը հոգեկան այն վիճակը կ'ապրէր, երբ անցեալն ու ներկան ի-րարու կը խառնուէին։ Այնպէս կը թուէր Լեւոնին, որ ահա պիտի լսէ նրբանցքի մէջ քալող մօր ոտքերու թե-թեւ արձագանգը, որ սենեակի դուռը պիտի բացուի, ինչպէս հին օրերուն, ու մայրը գլուխը ներս կոխած սեն-եակի դռնէն, գորովանքով պիտի ը-սէ. «Վարդան ջան, հը՞, արթնցե՞ր ես, նախաճաշդ պատրաստ է, պա-լէս»։

Լեւոնը ձեռքերով դէմքը ծածկեց, ու բուռն ճիգ մը ըրաւ մինչեւ կո-կորդը բարձրացած հեկեկանքը խեղ-դելու համար։ Ցանկարծ, խելագարի նման ոտքի ցատկելով, մօտեցաւ պա-տէն կախուած փոքր հայելիին։ Հոն արձանացած մնաց։ Անշուշտ առաջին անգամը չէր որ իր սեփական դէմ-քը կը տեսնէր հայելիի մը մէջ։ Շատ անգամներ։ Բայց, բայց այդ առտու ինքն ալ հաստատ չէր գիտեր թէ ին-չու համար, այնպէս կը թուէր, թէ նոր միայն կը տեսնէր դէմքը։ Ո՞վ գիտէ, թերեւս առաջին անգամ լինե-լով դիտեց դէմքը նոր սպասումով մը, նոր ակնկալութեամբ։ Լեւոնը ամբողջ մարմնով կը դողար։ Սարսա-փելի էր։ Այլանդակուած էր դէմքը, որքան որ դէմք մը կրնար այլան-դակուիլ։ Հայելիի մէջէն իրեն կը նայէր բոլորովին անծանօթ կերպա-րանք մը՝ անտանելիօրէն խեղաթիւր-ուած։ Ձախ աչքը առանց թերթե-ւանքներու եւ յօնքի, կզակի մէկ մա-սին տեղ խոռոչ մը, դէմքի ամբողջ ձախ կողմը մինչեւ գլխու կատարը առանց մազի, ողորկ, փայլուն կա-շիով մը ծածկուած, որու վրայ կըծ-կուած կարծր պալարները սնդիկի նը-ման կը շարժէին…

Լեւոնի արեւէն պղնձագոյն դար-ձած դէմքին վրայ գունաթափ շըրթ-ները դողդղացին։

--- Սարսափելի է, սարսափելի…

Աջ ձեռքով աչքերը ծածկեց, ու խեղճացած կքեցաւ ինքն իր վրայ։

Երբ իր հետեւորդներով իջած էր քաղաք, ընկերները մեծ դժուարու-թեամբ համոզած էին զինքը, որ ան-հրաժեշտ է կուսակալին եւ զինուորա-կան հրամանատարին այցելել։ Անոնք լսած լինելով իր քաղաք համնիլը՝ մարդ ուղարկած էին զինք հրաւիրե-լու։ Խոշոր փափախը ձախ կողմի վը-րայ ծռած, ընկերներով գնաց այցե-լութեան, ու վերադարձին այլեւս դուրս չելաւ, մինչ հայ ժողովուր-դը այնքան անհամբերութիւն ցոյց կուտար զինքը տեսնելու։

Այդ օրը, հողեհանդիստի պատ-ճառով Լեւոնը առաջին անգամ լինե-լով՝ կ'երեւնար բազմութեան առաջ։ Վահէի գերեզմանին առջեւ, թերեւս անձնական ողբերգութեան չափ ուժ-գին կերպով կը զգար Վահէի մահ-ուան կսկիծը։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Եթէ կռիւները այս թափով շարունակուին, փամփուշտը պիտի չբաւէ :

Սասունն ալ անդադար կը կռուի : Պաշտպանողական իր դիրքին մէջ, մեծ կորով ցոյց կուտայ Թրքական յարձակումներուն դէմ : Սասունի վրայ ղըր - կուած վերջին ուժերը մեծ կորուստներու մատնուած են :

Քրտական ապստամբութեան առաջին օրերուն, Տէրսիմցիներուն եւ Սա - սունցիներուն ուշադրութիւնը կեդրոնացած էր Խիզանի չէյխ Սալահէտտին Աէ- յիտին վրայ : Բոլորը կը կասկածէին որ կաշառուած ըլլայ ու լռէ : Շատ չանց - ցած այդ կասկածը փարատեցաւ, որովհետեւ Խիզանի չէյխը պարզեց ապըս- տամբութեան դրօշը որուն միացան իր ընդարձակ շրջանի ցեղերն ու աղանն - րը : Այժմ մեծ խիզախութեամբ կը վարէ իր շրջանի ապստամբական շարժու - մը, մեծ կորուստներ պատճառելով Թրքական բանակին :

Ուրիշ տեղեկութիւններ յաջորդով :

Անտախրերաց կեղծարարութիւն մը

Ուրբաթ օր, դրեթէ միեւնոյն ժամուն, կեղծարարներ ներկայանալով «Սօ- սիէթէ Ժէնէրալ»ի դաւառի մասնաճիւղերը, յաջողեցան մօտ մէկ միլիոն Փր· դանձել : Ի՞նչպէս,--- կեղծ փոխանակագիրներ ներկայացնելով, իւրաքանչիւրը 75,000 Փրանքի : Վճարման հրամանն ալ ճարած էին : Կարգ մը մասնաճիւղեր մերժեցին վճարել, առանց սակայն հասկնալու ամբողջ դաղանիքը, այնպէս որ կեղծարարները կրցան փախչիլ :

Կատարուած հետապնդումներուն վրայ, կարելի եղաւ առաջին առթիւ իսկ ձերբակալել ինը հոգի : Դաւադիրները դրամատան մասնաճիւղերուն կը ներ - կայանային երկու - երեք հոգինոց խումբերով : Հետապնդումները կը շարու - նակուին :

»»»» • ««««

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

13 ՍՐԸՆԹԱՑ ՍԱՒԱՌՆԱԿՆԵՐԸ, որոնք ուրբաթ իրիկուն Իսթրէն (Մար - սէյլ) ճամբայ ելած էին Դամասկոս երթալու եւ անմիջապէս Փարիզ վերադառ- նալու համար, Պուրժէի օդակայանը կը սպասուէին երէկ : Ինչպէս յայտնի է, արշաւին կը մասնակցէին չորս Փրանսական, մէկ անգլիական եւ ութ իտա - լական սաւառնակներ, շահելու համար երեք միլիոն Փրանքի մրցանակը :

ՋԵՆՈՍԼՈՎԱՔԻՈՑ կառավարութիւնը որոշեց պահել Փորթուկալի իր դես- պանը, հակառակ դիւանագիտական յարաբերութեանց խզման : Լիզպոնայի չե- խական դեսպանը միեւնոյն ատեն Սպանիոյ դեսպանն է եւ այժմ Վալենցիա կը գտնուի, ինչ որ անսովոր կացութիւն մը կը ստեղծէ :

ՍՊԱՆԻՈՑ ապստամբ իշխանութեան կողմէ հրատարակուած տեղեկագիր մը կ'ըսէ թէ խորհրդային իշխանութիւնը 73 միլիոն տոլարի զէնք ծախած է Մատրիտի կառավարութեան : Միայն օդանաւերուն վճարուած է 18 միլիոն, հրասայլերուն՝ երեք միլիոն, կազոլինի՝ 13ուկէս միլիոն, արմաւիքի վեց մի - լիոն եւայլն :

Ապստամբները կը շարունակեն յառաջ խաղալ դէպի Սանթանտէր :

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ 600 ՕԴԱՆԱՒԵՐ կը մասնակցին Ֆրանսայի օդանաւային ռազմափորձերուն, որ տեղի կ'ունենան Թուլուզի շրջանին մէջ, փորձելու հա- մար օդանաւային պաշտպանութեան միջոցները :

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ ձերբակալուեցան խումբ մը մեքենավար- ներ եւ բանուորներ, որոնք աշխատած էին Լեւանեւսկիի օդանաւին վրայ : Ամ- բաստանութիւնը այն է թէ դիտմամբ ձգձգելով օդանաւին պատրաստութիւնը, պատճառ եղան որ օդաչուն ճամբայ ելաւ անյարմար օդի մը եւ կորսուեցաւ Հիւսիսային բեւեռին մէջ : --- Այս առթիւ դիտել կը տրուի թէ արկածը պատա- հած է ուրբաթ օր մը, եւ ամսուն 13ին ...

ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻՆ վերատեսուչը, Օրախվելիցէ, այժմ պաշտօ- նանկ, արտօնած էր հրատարակութիւնը գրքի մը որ վնասակար կը համարուի քաղաքական տեսակէտով : Այս միեւնոյն գործին պատճառաւ պաշտօնանկ ե - ղաւ նաեւ համալսարանական հրատարակութեանց տնօրէնը, Նարուշվիլի, իսկ Բելարճիվիլիշվիլի՝ գրաքննութեան յանձնախումբին վարիչը՝ վտարուեցաւ կուսակցութենէն, իբրեւ հակայեղափոխական - Թրոցքիական :

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ընդհ. սպայակոյտին պետը, զօր· Ջաքմաք, ռազմափորձե - րուն առթիւ Ռոտոսթօ երթալով, Իզմիր նաւուն մէջ հացկերոյթ մը տուաւ ի պատիւ օտար զինուորական պատուիրակութեանց : Այս վերջինները յետոյ ռազմափորձերու վայրը գացին :

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կիւրինցի տիկին Սրբուհի Մէն - տիլեան կը փնտռէ իր զաւակը՝ Անդ- րանիկ Մէնտիլեան, հօր անունը՝ Ա - րամ, մեծ հօր անունը՝ Վարդեվառ (Մէնտիլ Տէտէ) : 4 տարեկան հասա - կին աքսորուած է Շէհիր Գըշլայէն (Սեբաստիա) իր մեծ մօր՝ Հաճի Մա- րիամ Ջիթպաշեանի եւ իր մօրաքրոջ Աղնիւ Ջիթպաշեանի հետ : Տեղահա - նութեան միջոցին գիրենք տեսնողներ եղած են Մալաթիոյ շրջանները : Ի - րենց հասցէն գիտցողներէն կամ իրենց մասին որ եւ է լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել, Madame Serpouhi Mendilian, Usine Diedrich, à Bourgoin, Isère, France :

Կը խնդրուի արտասահմանի թեր - թերէ արտատպել :

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

Հ. Յ. Դ. Պատ. Միութեան Մար- սէյլի «Անդրանիկ» եւ «Մարօ» խումբերու դասախօսական խառն ժողովը տեղի կ'ունենայ ամէն Եր- կուշաբթի եւ Ուրբաթ իրիկունները ժամը 7էն 8ը: Պարտաւորիչ ներկա- յութիւն որոշեալ ժամին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հայ Մշակութային Միութեան Ընդհ. Ժողովը 25 Օգոս- տոս, Չորեքշաբթի երեկոյեան ժա- մը ճիշդ 9ին «Շահրիկեան» սրահին մէջ, Կարեւոր օրակարգ:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԷՆ Ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկեր- ները 24 Օգոստոս, Երեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին 6, Աւընիւ Իթալիի սր- ճարանին վերնայարկը՝ Օրակարգ՝ շար. Նախորդ ժողովի.

ԱՆԻԷՌԻ ՄԷՋ «ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ C. Rogerի ՄՕՏ 183 Avenue d'Argenteuil (Փլաս Պուրկինեոնի վրայ):

ՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Պանեէօ-Քաշանի Հ. Յ. Դ. «Արծիւ» Ենթակոմիտէի կողմէ, 5 Սեպտեմբեր, կիրակի ամբողջ օրը:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Իսի լէ Մուլինոյի Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան» կոմիտէի կողմէ 22 Օ- գոստոս, կիրակի ամբողջ օրը Մէօտօնի անտառը պազ աղբիւրին մօտ (Tapis Vert):

ԴԱՇՏԱՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Մարսէյլի Սմասիոյ, Մարզուանի Հայրենակցա- կան Միութեան կողմէ 29 Օգոստոս, կիրակի ամբողջ օրը Սէն Լու- կրան Բէն, Լ. Խօթնեղբայրեանի ագարակը:

Երգ, արտասանութիւն եւլն :

կը ներկայացուի «ՕՏԱՐ ԱՂՋԿԱՆ ՍԷՐԸ» (զաւեշտ):

Պարգեւաւոր խաղերու մրցում: Պարերու համար կը նուագէ Շիշմանեան եւ Ընկ. նուագախումբը: Փափաքողները կրնան ճաշը միասին բերել· Ճոխ պիւֆէ սովորական գիներով:

ՄՈՒՏՔ՝ 3 ՖՐ., ՓՈՔՐԵՐՈՒ 1 ՖՐ.:

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Պուլվար կոլիպարտիէն առնել 15 եւ 16 թիւ հանրակառքերը եւ իջնել Սէն Լու:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ ՌԱԶՄԻԿ Թիւ 1

ԷՋԵՐ ՄԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ
ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ
ՀԱՅ. ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(Հրատ. Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան, Փարիզ)

Մեր մօտիկ անցեալի զէնքերու պատմութիւնը: Մօտ 300 էջնոց, Բաքուր Թուղթի վրայ, պատկերազարդ, գեղեցիկ հրատարակութիւնմը:
գինը՝ Ֆրանսա, Լիբանան, Սուրիա եւ պալքաններ 10 ֆր.:
միւս երկիրներ 15 ֆր.:
գնել՝ ՖՐԱՆՍԱ, R. Papazian 163 Avenue Jean Jaurès Paris.
ՌՈՒՄԱՆԻԱ O. Sahaguian 29 Atelerilor. Constantza (Roumanie)
ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ «Մասիս» հրատարակչական B. P. 444, Sofia (Bulgarie)
ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ «Նոր Օր»ի խմբագրատուն 20 A. Rue Vouli. Athènes (Grèce)
ԻՐԱՔ Գ. Սիւրմէեան, New Street. Bagdad (Iraq):
ՀԱՐԱՒ ԱՄԵՐԻԿԱ «Արմենիա»յի խմբագրատուն, San Salvador 4625. Buenos Aires (Argentine):

Գրատուն Հրանտ Սամուէլ, 51, Rue Monsieur Le Prince. Paris, որուն կրնան դիմել բոլոր այն վայրերէն, որոնց առանձի հասցէ չենք տուած,

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13e) Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 24 ՕԳՈՍՏՈՍ
MARDI 24 AOUT 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3506 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — Գին 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԺԱՄԱՆԱԿՆ Է ՈՐՈՇԱԼՈՒ

»»»» ∘ ««««

Միայն Հայաստանի կամ Կովկասի մասին չէ որ թիւրիմացութիւններ, կանխակալ կարծիքներ կամ քարացած նախապաշարումներ արիւն կը պղտորեն, տարիներէ ի վեր :

Այստեղ, արտասահմանի վերաբերեալ հարցերուն մէջ անգամ, հազար գլուխէ ձայն կուգայ տակաւին:

Արդարեւ, հայկական կեանքը դարձած է անտէր կրկէս մը, ուր ատուն կանուխ արթնցողը իր «մառչէ»ն կը սարքէ, գոյնզգոյն տեսակէտներ ցուցադրելով եւ մարզանքներ փորձելով :

Ինչպէս Հայաստանի մասին, այս ճակատին վրայ եւս, ամէնէն առաջ քաղաքական հոսանքներն են որ լեզու պիտի գտնեն: «Ազգովին»ը շատ վերջը կուգայ, եթէ երբեք պիտի գայ :

Անհրաժեշտ է որ անոնք ընդունին, վերջապէս, թէ Հայկական Արտասահմանը չի կրնար կանգուն մնալ, պատուհանին առջեւ նստելով եւ աշխարհի անցուդարձը դիտելով: Կամ Երեւանը օրհնելով եւ մնացեալը բախտին յանձնելով :

Եթէ պարտականութիւններ ունինք Երեւանի հանդէպ, աւելին ունինք Հայկական Արտասահմանի մասին: Անոր ցիրուցան եւ անստոյգ վիճակը մեծագոյն ողբերգութիւնը կը կազմէ մեր ժամանակներուն համար: Հետեւաբար կը պահանջէ ոչ միայն ընդհանուր գուրգուրանք եւ լուրջ ուշադրութիւն, այլեւ ծրագրեալ եւ մեթոտիկ աշխատանք :

Չի բաւեր ինչ որ ունինք ներկայիս: Երէկ արդէն անբաւական էր եղածը, իսկ այսօր պարզապէս արգահատելի :

Նոյնիսկ Հայաստանի հանդէպ աւելի արթուն եւ պարտաճանաչ ըլլալու համար, մենք պարտաւոր ենք նախ մեր տունը կարգի դնել :

Ի՞նչպէս կրնաս մտածել գալիք վտանգներու մասին, երբ դուն ինքդ ոչ ամուր խարիսխ մը ունիս, ոչ ալ հաւաքական տեսակէտ: Երբ նոյնիսկ տրամադրութիւն չես ցուցներ ըմբռնելու քու կացութիւնդ, երէկն ու այսօրը, որպէսզի կարենաս գտնել ճիտակ ճամբան :

Արդ, այստեղ ալ, ամէնէն առաջ քաղաքական հոսանքները պէտք է մէջտեղ գան իրենց որոշ տեսակէտներով եւ ստանձնեն պատասխանատուութիւններ :

Չի բաւեր խելօք խելքեր ցանել հրապարակին վրայ :

Չի բաւեր միշտ անցեալը քրքրել, ճերմակը քեզի պահելու, սեւը հարեւանիդ ձգելու համար :

Եւ սրիկայութիւն է Արտասահմանը բաժնել երկու մասի, «բարեկամներ»ու եւ «թշնամիներ»ու, երբ կը խօսիս Հայաստանի մասին:

Ահա այդ երկիրը աւելի քան մէկ տարիէ ի վեր կը գալարուի անլուր ջղաձգութեան մը մէջ, եւ դուն, «բարեկա՛մ», լուր անգամ չունիս բուն անցուդարձէն: Կամ երբ իմանաս, կը ձգնիս մեղմացնել, ողբերգութիւնը իրականէն պակաս ցուցնել :

Ահա գլուխներ կ'իյնան, փոխաբերաբար, նոյնիսկ Փիղիքապէս,— եւ դուն քաջութիւնը չունիս որ եւ է չարժուձեւ փորձելու :

Նոյնիսկ տեղէդ չես շարժիր, ստուգելու համար ծուռն ու շիտակը,— դուն որ երէկ աշխարհ մը կը փոթորկէիր, որ եւ է ոճիր արկածի առթիւ . . .

Միջանկեալ կը յիշենք այս պարագաները, ապացուցանելու համար թէ Հայկական Արտասահմանը տակաւին չունի վերջնապէս կազմակերպուած կերպարանք և հաւաքական դիմագիծ: Օր մըրայապէս, օր մը այնպէս: Այսօր ձեզի կուտամ թեւս, վաղը միւսին, եւ օրը իրիկուն կ'ըլլայ խաղալով - խնդալով, կամ անիծելով եւ մաղձ թափելով :

Հաւատա՞նք թէ իրենց վախճանին հասած են այս մարզանքները :

Կացութիւնը կը պահանջէ ամէն բանէ առաջ կարճ կապել անոր մէջ կամ ակադեմական վիճաբանութիւնները, մէկդի դնել «չափուելու» մարզանքները, ինչպէս եւ կանխակալ կարծիքները:

Յետոյ, խորապէս ուսումնասիրելով ե՛ւ Հայաստանի ե՛ւ Հայկական Արտասահմանի կացութիւնը, այսօրուան եւ վաղուան պահանջները, մշակել տեսակէտներ եւ բանաձեւեր, անոր համեմատ ձեւակերպելու համար որ եւ է գործունէութիւն :

Որքան ալ բազմազան ըլլան տեսակէտները, դժուար չէ գտնել վերջնական ուղեգիծ մը, հիմնական հարցերու մասին:

Եթէ Ֆրանսայի մէջ ժողովրդական ճակատ կազմուեցաւ երեք զօրաւոր թեւերով, այդ չի նշանակեր թէ անոնց իւրաքանչիւրը հրաժարեցաւ իր ծրագրէն կամ տեսակէտներէն: Ընդհակառակն, ամէն մէկը իր անկախութիւնը պահելով հանդերձ, ընդ առաջ գնաց օրուան պահանջին, անմիջական, գործնական ծրագրի մը համար :

Անհրաժեշտ չէ կապկել այդ օրինակը: Անոր ոգին միայն պիտի բաւէր մեր միտքը բանալու եւ համապատասխան ելքը գտնելու:

Ֆրանսա հիմէն սարսած չէր, բայց օրուան հոսանքները անհրաժեշտ գտան ժողովրդական ճակատ կազմել, ծալլելով հին տեսակները :

Կարելի՞ է բաղդատել մեր կացութիւնը, այս երկրին կամ ուրիշ որ եւ է ժողովուրդի հետ, Հայաստանն ու Արտասահմանը միասին առնելով:

Միայն այս հարցումը ուղղելով իրարու, մօտեցած կ'ըլլանք եթէ ոչ բուն խնդիրը լուծելու, գոնէ լուծման ճամբան հարթելու:

Ժամանակն է որ իւրաքանչիւր հոսանք պատրաստուի ստանձնելու իր պատասխանատուութիւնը, համաձայն իր կարողութեան:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

»»»» • ««««

ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԻՆԵՐԷՆ ԵՒ ՆՈՐԵՐԷՆ

Արժանահաւատ աղբիւրէ մը քաղելով, օգոստոս 20ին հաղորդեցինք թէ Երեւանի մէջ գնդակահարուած են Արամա. Երզնկեան, Պօղոս Մակինցեան, Եղիա Չուբար, Կոստանեան եղբայրներ եւն. :

«*Ցուսաբեր*» եւս հրատարակելով նոյն լուրը, կը հաղորդէ նաեւ հետեւեալ տեղեկութիւնները, միեւնոյն աղբիւրէն.—

Ձերբակալուած են բազմաթիւ հին եւ նոր համայնավարներ :

Ձերբակալուած են նաեւ Ռուսիոյ մէջ հաստատուած հայ համայնավարները եւ բերուած Երեւան, ուր մեծ դատ մը տեղի պիտի ունենայ :

Այս վերջիններուն մէջ են՝ ԱՇՈՏ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ (Հայաստանի անդրանիկ կենտկոմի քարտուղար), ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ-ԳԱԲՐԻԷԼԵԱՆ (նախկին վարչապետ) եւ ԼՈՒԿԱՇԻՆ (նոյնպէս) :

Ձերբակալուած ե ներեւանի մէջ Բժ. ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆ, ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ, Գ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ եւ ԳՈՒԼՈՅԵԱՆ (այժմու վարչապետը) :

Ձերբակալուած է Հայաստանի զինուորական պետը (որ միաժամանակ Անդրկովկասեան զօրքի քաղաքական բաժնի վարիչն էր) ԱԹԱՅԵԱՆ:

Տնային բանտարկութեան դատապարտուած է ԵՂԻՇԷ ՉԱՐԵՆՑ:

— • —

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՆԵՐՔԻՆ ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Հացը նորէ՞ն պիտի սղէ

Պ. Ժորժ Մոնէ, հողագործական նախարարը, կիրակի օր ճառ մը խօսելով Մոնթոլիէի մէջ, բացատրեց թէ անհրաժեշտ է աւելցնել ցորենին գինը: «Եթէ նոյնիսկ հացին գինը 15 -- 20 սանթիմ աւելնայ, պէտք է ընդունիլ այս գինը : Կառավարութիւնը այս մասին իր պատասխանատուութիւնը պիտի ստանձնէ չորեքշաբթի օր »: Այս առթիւ նախարարը դիտել տուաւ թէ այժմ 63--64 միլիոն կենդինար ցորեն կը սպառի, մինչ պատերազմէն առաջ 80 միլիոն էր :

**** Միեւնոյն օրը ճառ մըն ալ ելմտական նախարարը խօսեցաւ, Տինարի մէջ, հաւաստելով թէ վստահութիւնը եւ հանդարտութիւնը արագօրէն կը վերահաստատուին երկրին մէջ, հակառակ արտաքին խռովութեանց: «Ներկայիս ոչ մէկ բան այնքան վնասակար պիտի ըլլար որքան կեղծ լաւատեսութիւն մը, հետեւաբար, ես երբեք չեմ ծածկած մեր գործին դժուարութիւնները : Պէտք ունինք երկար ժամանակի եւ համբերութեան, յաջող ելք մը հասցնելու համար մեր աշխատանքը: Բայց միեւնոյն ատեն իրաւունք ունիմ նշանակելու նպաստաւոր երեւոյթները: Այսպէս, պետական արժեթուղթերու գինը քանի մը հարիւր բարձրացած է վերջին քանի մը շաբաթներու ընթացքին, ինչոր կը նշանակէ երկու միլիառ ֆրանքի յաւելում, իբրեւ դրամագլուխ: Հակառակ արտաքին կացութեան, Փարիզի հրապարակը նշանակելի դիմադրութիւն ցոյց տուաւ վերջին շաբթուան ընթացքին: Ազգային դրամատուներու աւանդները աւելցան: Կրնամ ըսել թէ գանձը ի վիճակի է գիւրաւ կատարելու իր պարտաւորութիւնները »:*

ՉԻՆԵՒՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— • —

Շանկայ քաղաքու մէջ

Ահռելի կացութեան մը մատնուած է Շանկայ, ռմբակոծուելով ցամաքէն, ծովէն եւ օդէն: Չինացիները կիրակի օր հրասայլերն ալ շարժման մէջ դնելով, փորձեցին դէպի գետը քշել Ճափոնցիները: Միեւնոյն ատեն կատաղի ռմբակոծութիւն մը տեղի կ'ունենար ծովեզերքի չինական մարտկոցներուն եւ ճափոնական մարտանաւերուն միջեւ : Շանկայի ոստիկանութիւնը որոշեց պարպել քաղաքին բանտը, որ աշխարհի ամենամեծերէն մէկն է, եւ այլուր փոխադրել 7000 բանտարկեալները :

Վերջին լուրերու համաձայն, Շանկայի կարեւոր մէկ մասը կործանած է արդէն, իբրեւ հետեւանք վերջին օրերու ռմբակոծութեանց: Հրդեհներ կը ծագին ամէն օր, խարոյկի մը վերածելով քաղաքին զանազան մասերը :

Ինչպէս կ'երեւայ, Չինացիները ուժգնօրէն կը դիմադրեն, տեղ տեղ լուրջ պարտութեան մատնելով Ճափոնցիները: Իրագեկներ կը կարծեն թէ պատերազմը երկար պիտի տեւէ եւ Ճափոն ալ անոր համեմատ պատրաստութիւններ կը տեսնէ :

Ճափոնական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ խորհրդային իշխանութիւնը զէնք, ռազմանիւթ եւ զօրք խոստացած է Չինաստանի եւ թէ մարաջախտ Պլիւխէր Արտաքին Մոնկոլիա կը գտնուի: Եթէ այս լուրը ճշդուի, այն ատեն Գերմանիան ալ Ճափոնի պիտի օգնէ, իբրեւ զինակից :

Ճափոնի ծովապետութիւնը կը հաստատէ թէ 12 օդանաւեր կորսուած են Չինաստանի մէջ : Մնացած են 50 օդաչուներ:

Մինչ այս մինչ այն, Ճափոնցիները կը շարունակեն օդնական զօրք ղրկել ամէն օր: Միեւնոյն ատեն կը ռմբակոծեն Չինաստանի մայրաքաղաքը՝ Նանքին, որուն 800,000 բնակիչներուն երկու երրորդը հեռացած է քաղաքէն :

Արտակարգ ժողով Թուրքիոյ մէջ

Պոլսէն կը հեռագրեն օգոստոս 21 թուականով ---- *Նախագահ Աթաթիւրք, կառավարութեան բոլոր անդամները եւ ընդհ. սպայակոյտի պետը յանկարծ Պոլիս վերադարձան: Կը կարծուի թէ նախարարական կարեւոր խորհուրդ մը տեղի պիտի ունենայ, իբրեւ հետեւանք Տարտանէլի առջեւ կատարուած յարձակումներուն՝ խորհրդաւոր սուզանաւի մը կողմէ: Նախագահը, նախարարները եւ սպայակոյտին նախագահը ներկայ էին Թրակիոյ մեծ ռազմափորձերուն, երբ յանկարծ Պոլիս վերադառնալու որոշումը տրուեցաւ :*

Ինչպէս կը յիշուի, վերջերս երկու սպանիական նաւեր զարնուեցան Տարտանէլի առջեւ, անծանօթ սուզանաւի մը կողմէ :

**** Ֆրանսայի ծովային նախարարը հրամայեց մարտանաւերուն՝ անմիջապէս կրակ բանալ, եթէ յարձակում կատարուի ֆրանսական նաւերու վրայ:*

Վերջին 15 օրերու միջոցին 9 նաւեր ընկղմած, ուրիշ ութ նաւեր ալ յարձակում կրած են, Միջերկրականի մէջ :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՔԱՂԱՔԱԿՐԹՈՒԹԻՒՆ···

—o—

Տեղական թերթերը կը գրէին երէկ, բոցավառելով հազարաւոր կիներու *եւ* աղջիկներու երեւակայութիւնը.---

Շաբաթ օր, 21 օգոստոս, «Պէրէնկարիա» շոգենաւը կէս ժամ ուշ նաւաբայ եղաւ Նիւ Եորքէն: Հազարաւոր կիներ եւ աղջիկներ, ամէն ազգէ, խուժեցին շոգենաւին վրայ, իրենց հիացումը եւ սէրը յայտնելու համար երիտասարդ արուեստագէտին՝ Ռոպըրթ Թէյլըրի, որ շոգենաւ նստած էր: Ոստիկանները, մաքսատան եւ քաղաքի պաշտօնեաները, նաւաստիները ու սպաները ի զուր կը նզէին կասեցնել խուժումը որ երթալով կ'աճէր : Բոլորն ալ արուեստագէտին ձեռագիրը կը պահանջէին: Սաստիկ տաքէն տասներկու կիներ մարեցան նաւուն կամրջակին վրայ:

Ճիշդ այն պահուն երբ ոստիկանութիւնը յաջողեցաւ շոգենաւէն դուրս քշել այս բազմութիւնը, երկու աղջիկներ գտնուեցան Թէյլըրի խցիկին մէջ, անկողնին տակ պահուած : Երկու սիրահարները այնտեղ կծկուեր էին առտուան ժամը 8էն ի վեր, հակառակ հեղձուցիչ տաքին, վերջին հրաժեշտը տալու համար իրենց կուռքին: Ոստիկանութիւնը խստօրէն յանդիմանեց երկու աղջիկները, բայց արուեստագէտը բարեխօսելով, իր ձեռագիր ստորագրութիւնը յանձնեց երկուքին ալ :

Շոգենաւը նամբայ ելլելէ առաջ, խիստ խուզարկութիւն մը կատարուեցաւ վերէն վար, որպէսզի ո եւ է կին կամ աղջիկ մնացած չըլլայ, արուեստագէտին հետ նամբորդելու համար :

Ո՞վ է այս Թէյլըրը, որ այսքան կը խենդեցնէ կիներն ու աղջիկները, --- Շարժանկարի արուեստագէտ մը, որ 35 տոլար շաբաթական կ'առնէր երկու տարի առաջ, եւ յանկարծ չորրորդ աստիճանը բարձրացաւ, շարժանկարի արուեստագէտներուն մէջ: Այսօր իր գլխաւոր մրցակիցներն են Շիրլի Թէմփըլ եւ Քլարք Կէյպլ: Զորս գրագիր բռնած է, զբաղելու համար իր նամակներով որոնք շաբաթը 10,000ի կը հասնին: Հանգուցեալ Վալանթինոյի տեղը բռնած է արդէն, խանդավառութեան եւ սիրահարութեան փոթորիկներ յարուցանելով իր նամբուն վրայ :

×

Ձեզի տուած եղայ պատկեր մը մեր ժամանակակից կեանքէն: Քաղաքակրթութեան բարձրագոյն աստիճանէն,-- կոչեցէք ինչպէս որ կ'ուզէք:

Արուեստի սէ՞ր թէ սէր առնական գեղեցկութեան,--- տուփանք :

Ապահովաբար վերջինը:

Կրնաք վստահ ըլլալ թէ այդ հազարաւոր հիացող կիներէն եւ աղջիկներէն հետք չի մնար, կամ կը մնայ միայն երկուքով - երեքով, երբ Թէյլըր իյնայ, ծերանայ, ծիւրի եւ սպառի :

Եւ սահմանիկ ուրիշ նմոյշ մը քաղաքակրթութեան, դարձեալ Նոր Աշխարհէն :

Քէնթըքիի նահանգին մէջ, աշխատանքի զրասենեակին քարտուղարը բողոքագիր մը ուղղած է տեղական իշխանութեանց, զանգատելով թէ հանքային ընկերութիւն մը խայտառակ մրցակցութեան մը դիմած է իրենց դէմ :

Ի՞նչպէս, օրականները աւելցնելո՞վ, շաբաթական աշխատանքը հինգ օրուա՞ն իջեցնելով, կամ երեք շաբաթական արձակու՞րդ շնորհելով :

Վստահ եմ որ երկու օր ալ մտածէք, պիտի չկրնաք պատասխանել:

Ընկերութիւնը խումբ մը աղուոր աղջիկներ բերելով, կիսամերկ պարել կուտայ նիշդ այն պահուն երբ տեղի կ'ունենան հանքագործներու ժողովները:

Ընկերութիւնը խումբ մը աղուոր չեն արհեստակցական միութեան, կը նախընտրեն աղջիկները դիտել եւ ընկերութեան տետրակը գրուիլ, փոխանակ սէնտիքայի ժողովին երթալու եւ անդամ արձանագրուելու ...

Ո՞վ է ըսեր թէ նորութիւն չկայ արեւուն տակ :

ՎԱՀԷ

ՔՐՏԱԿԱՆ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԵԱՆ ԸՆԹԱՑՔԸ

»»»» • ««««

Մասնաւոր աղբիւրէ մը կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները (8 Օգոստոս) ----

Քէօր Հիւսէյին փաշայի տղան Մահմուտ պէյ Ջիլանի մէջ կարեւոր ընդհարում մը ունեցած է Թուրք զօրքին հետ: Թուրքերը մեծ աւար մը ձգելով ետ քաշուեր են: Այն քիւրտ պէկերը որ ուզած են Թուրքերուն մօտենալ, սպաննուած են իբրեւ դաւաճան:

Ֆէյզուլլահ իր 40 ընկերներով Մալազկերտ անցած է ուր 25 ժանտարմներու հետ բախում ունեցած է: Ոստիկան զօրքէն 15 հոգին սպաննուած են :

Արարատի շրջանին մէջ կը գործէ Քիասիմ Նուրի, իր դրօշին տակ հաւաքելով Քիւրտերը:

Վերջերս կատաղի կռիւներ կը մղուին Սղերդի լեռներուն մէջ: Կոտորածները մեծ համեմատութիւն առած են: Թուրք բնակչութիւնը գլուխը առած կը փախչի :

Ճապաղջուրը միացած է ընդհանուր ապստամբութեան, խուճապի մատնելով Թուրք բնակիչները :

Համիտէ Օսման բարձրացած է Մըլլանի լեռները: Իրեն հետ կան հարիւրաւոր մարտիկներ: Որոշած է մինչեւ մահ զէնքը վար չդնել :

Թրքական կառավարութիւնը ձեռնարկած է իր հերթական «բարեկարգութեանց», ոչ - ապստամբ քրտական շրջաններուն մէջ: Սղերդի մաս մը գիւղերը, Պշերէկի, Սիլվանի եւայլն քիւրտ պարագլուխները ձերբակալելով ճամբայ հանուած են անծանօթ ուղղութեամբ, իսկ անդէն ու անպաշտպան ժողովո՞ւրդը --- ճիշդ ու ճիշդ հայկականին պէս, աքսոր եւ աքսորի ճամբուն վրայ ամէն տեսակ « բռննորդում » . . .

*** Նոյն աղբիւրէն, օգոստոս 4 թուականով ----

Թրքական բանակը Յունիս 28էն մինչեւ Յուլիս 10 դիրքերու մէջ ծանր կռիւներ կը մղէ եւ բաւականկորուստներ կուտայ Տէրսիմի առջեւ: Այս տասներկու օրուան ընթացքին չորս անգամ նոր եւ թարմ ուժեր կը ղրկուին Տերսիմ՝ դիրքերը պահելու համար:

Թուրքերը, հակառակ բոլոր ջոհողութեանց, անկարող կ'ըլլան ընկճել Լեռը եւ խորտակել Տերսիմցիներու ընդդիմութեան թափը :

Թէ քաղաքական աշխարհի մէջ Թուրքիոյ ռազմական համբաւը անխախտ պահելու եւ թէ նոր ու աւելորդ զոհեր չտալու համար՝ Էնկիւրին որոշած է փոխել կռուի ձեւը: «Պարտուած» հռչակելով Տերսիմը՝ զայն օղակած է բոլոր կողերէն, սովամահութեան գնով Լեռը անձնատուութեան մղելու համար :

Խստօրէն արգիլուած է Տերսիմի մասին խօսիլ. ով որ բերան կը բանայ եւ կ'ըսէ ժողովուրդին մէջ, թէ Տէրսիմը տակաւին ընկճուած չէ, ծանրագոյն պատիժներու կ'ենթարկուի :

Մալաթիոյ մէջ մէկուն լեզուն կտրած են, որովհետեւ յանդգնած է ըսել, թէ կռիւները կը շարունակուին :

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԾԱՅՐ. ԱՐԵՒԵԼՔԻ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

»»»» ◦ ««««

Ծայրագոյն Արեւելքի դէպքերը օր օրի աւելի մեծ արժէք կը ստանան ոչ միայն Ճափոնի եւ Չինաստանի յարաբերութեանց, այլ եւ ամբողջ միջազգային քաղաքականութեան տեսակէտէն։ Պարզ է, որ ճափոնական կառավարութիւնը, միակամօրէն հովանաւորուած խորհրդարանէն եւ հանրային կարծիքէն, որոշած է շարունակել իր արշաւական քաղաքականութիւնը Չինաստանի մէջ՝ երբեմնի Երկնային Կայսրութեան ամբողջ հիւսիսային մասին տէրն ըլլալու համար։ Անոր նպատակն է ոչ միայն փաստօրէն տիրել չինական երկու նահանգներուն՝ զորս երեք տարիէ ի վեր իր զինուորական իշխանութեան տակ կը պահէ, այլ եւ կ՚ուզէ հետզհետէ մօտենալ Դեղին գետին եւ, այդ ձեւով, Դեղին ծովը ամէն կողմէն շրջապատել ճափոնական հողերով։

Եւ եթէ ատիկա տեղի ունենայ, ոչ միայն Չինաստան պիտի զգայ Ճափոնի ուժը եւ ալ աւելի պիտի կորսնցնէ իր ընդդիմութեան զօրութիւնը, այլ եւ բոլոր այն պետութիւնները որոնք մեծ շահեր ունին Ծայր. Արեւելքի մէջ, մասնաւորաբար Խորհ. Ռուսիան։

Եթէ Ճափոն յաջողի ամբողջական տէրն ըլլալու Հիւս. Չինաստանի, մնացեալ չինական հողերը պիտի անջատէ բոլշեւիկեան ազդեցութենէն։ 1921էն սկսեալ է որ բոլշեւիկները տէր եղան Չինաստանի մէկ մասին, գրաւելով անոր քանի մը հիւսիս-արեւմտեան նահանգները՝ 45 միլիոն բնակչութեամբ։ Յետոյ, բոլշեւիկները իրենց ազդեցութիւնը զօրացուցին այնքան շատ, որ Նանքինի կառավարութիւնը ինկաւ Մոսկուայի գործակալներու ազդեցութեանը տակ։ Անկէ վերջ՝ Չանկ-Քայ-Շէք եւ բոլշեւիկները իրարու բախեցան, Չինացիք արտաքսեցին բոլշեւիկները եւ ուզեցին ստեղծել ազգային հիմքով չինական պետութիւն մը՝ զերծ արտաքին ազդեցութենէ։

Հակառակ ատոր, բոլշեւիկները պահեցին իրենց ազդեցութիւնը Մանչուրիոյ, արտաքին ու ներքին Մոնկոլիոյ եւ չինական Թուրքեստանի մէջ, որ կը կոչուի Սին-Քիանկ։

Ատոր յաջորդեց, 1932ին, ճափոնական արշաւանքը Մանչուրիոյ մէջ։ Չինաստան եւ Խ. Ռուսիա չուզեցին արգելք ըլլալ Ճափոնցիներուն, ու այս վերջինները դարձան այդ վայրերին տէրը՝ հոն երեւան բերելով Մանչուքուօն՝ իբրեւ «պետութիւն»։ Անջատ անկէ, անոնք գրաւեցին ուրիշ քանի մը նահանգներ՝ կից Մանչուքուօյին, ինչպէս եւ մէկ քանի կարեւոր քաղաքներ, --- Փէքին, որ նախապէս մայրաքաղաքն էր ամբողջ Չինաստանի, եւ Թիէն-Ցին, որ Դեղին ծովու վրայ կարեւոր նաւահանգիստ է։

Բայց, բոլշեւիկները, արտաքսուելով Ճափոնցիներէն, ամրօրէն հաստատուեցան արտաքին Մոնկոլիոյ եւ Չինական Թուրքեստանի մէջ։ Հոն՝ Մոսկուայի գործակալները ճիշդ այնպէս շարժեցան՝ ինչպէս Ճափոնցիները Մանչուքուոյի մէջ։ Արտաքին Մոնկոլիոյ մէջ, որ չինական մնացեալ հողերէն ամէնէն հեռաւորն է, եւ կից՝ Սիպերիոյ Պայքալեան լիճին, Մոսկուա ստեղծեց ձեւապէս անկախ, բայց փաստօրէն իրմէ կախում ունեցող պետութիւն մը, ինչպէս Մանչուքուօն՝ Ճափոնի ենթակայ է։

Միեւնոյն կացութիւնն է չինական Թուրքեստանի մէջ։ Այդ նահանգը, ուր բոլշեւիկներու ազդեցութիւնը բաւական ուժեղացած է, հեռու է Չինաստանէն եւ բաժնուած է անկէ՝ Կոպի անապատով։ Թուրքեստանի այս մասին մէջ Ռուսիա շինեց գիծ մը, որ այդ մասը կը կապէ սիպերեան երկաթուղիին հետ եւ, այդ կերպով, նահանգը կը կտրէ Չինաստանի հետ ամէն տեսակ տնտեսական յարաբերութենէ։

Ճափոն իր վերջին գործողութիւններով կը ձգտի միանգամայն արգելք ըլլալ ռուսական ազդեցութեան։ Որովհետեւ, չինացի զօրավարներուն նկատելի մէկ մասը, որոնք անսահման իրաւունքներ ունին նահանգներուն մէջ, ոչ միայն ռուսական ազդեցութեան ենթակայ են, այլ եւ շատերը ռուսական գործակալներ են։ Անոնք կը հետեւին ոչ թէ Նանքինի կառավարութեան հրահանգներուն, այլ Մոսկուայի թելադրութիւններուն։

Ճափոնական արշաւանքը գոնէ առժամաբար կը միացնէ չինական զօրավարները Քուօմինթանկի շուրջ, որուն ներկայացուցիչ-նախագահն է Չանկ-Քայ-Շէք։ Ճափոնական արշաւանքը հաւասարապէս կը սպառնայ Չինաստանին ու Խորհ. Միութեան։ Վերջինը, սակայն, հազիւ թէ դիւրաւ միջամտէ չինեւճափոն վէճին, որովհետեւ այդպիսի միջամտութիւն մը կրնայ անմիջապէս իրեն համար անբաղձալի ազդեցութիւն մը յառաջ բերել Եւրոպայի մէջ։ Անկէ զատ, Նանքինի կառավարութիւնը լաւ աչքով պիտի չնայի այդպիսի միջամտութեան մը, որովհետեւ ռուսական միջամտութիւնը եւս ճափոնականին նման պիտի ըլլայ ի վնաս Չինաստանի։ Բոլշեւիկները պիտի բաւականանան, հաւանաբար, միայն զօրացնելով իրենց դիրքերը այն նահանգներուն մէջ ուր այժմ իրենք տէր ու տիրական են։

Ինչ կը վերաբերի միւս պետութիւններուն, --- Անգլիա, Միացեալ Նահանգներն ու Ֆրանսա, որոնք, իրենց կարգին, Չինաստանի մէջ շահեր ունին, --- կը թուի թէ ճափոնական այժմու արշաւանքը իրենց չի վնասեր այն աստիճանի որ միջամտելու ստիպուին չինեւճափոն վէճին։ Միացեալ Նահանգները հեռու են եւ տրամադիր չեն պատերազմելու։ Անգլիա ամէնէն աւելի Հար. Չինաստանի մէջ շահեր ունի եւ ոչ թէ Հիւսիսայինի։ Նոյնը՝ Ֆրանսան։ Այնքան ատեն որ Ճափոն գոհանայ Դեղին գետի հիւսիսային մասին մէջ գործելով, անգլիական, ֆրանսական եւ ամերիկեան շահերը վտանգուած չեն ըլլար։ Իսկ այն հողերը որոնք, ասկէ առաջ, Չինացիներուն կողմէ մեծ պետութեանց «փոխ» տրուած էին եւ այս վերջինները ունէին մենաշնորհներ, ասկէ վերջ եւս, ճափոնական տիրապետութեան տակ, պիտի պահեն նոյն մենաշնորհները, որով միւս մեծերը դժգոհելու պատճառ պիտի չունենան։

Գոնէ առ այժմ, վէճը պիտի մնայ միայն Չինաստանի ու Ճափոնի միջեւ, ու Անգլիա, Ամերիկա եւ Ֆրանսա դիտողներ պիտի ըլլան։ Իսկ թէ դիտողի դիրքը պիտի շարունակե՞ն մինչեւ վերջ, --- ատիկա ցոյց պիտի տայ ապագան։

Կ. Փ. Կ.

ՁԱԽՈՂԱԾ «ԿՈԹՈՂ»Ը

1928ի ամառն էր։ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Պուլկարիոյ Շրջանային Վարչութեան անունով նամակ մը կը ստանայի, հրաւիրուելով՝ Հ. Մ. Ը. Մ.-ի տասնամեակին ի պատիւ եւ նոյն տարուան աշունին հրատարակուելիք հատորին աշխատակցելու, հայ մարզական պատմութեան եւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի շուրջ ուսումնասիրական դրութեամբ մը։ Տրուած մանրամասնութիւններէն կ՚ենթադրուէր որ այս հրատարակութիւնը ոչ միայն Հ. Մ. Ը. Մ.ի տասնամեայ գործունէութեան պանծացումը պիտի ըլլար, այլ եւ տեսակ մը ամբողջական պատմութիւնը հայ մարզական շարժումին, իր սկզբնական շրջանէն մինչեւ մեր օրերը։ Մէկ խօսքով՝ արժէքաւոր ու աննախընթաց հրատարակութիւն մը իր տեսակին մէջ։

Աշխատակցելու եւ օժանդակելու կը հրաւիրուէին, կարգ մը բանասէր ու գրչող ուժերէ զատ, մասնաւորաբար վերջին քառորդ դարու ընթացքին հայ մարզական շարժումին մէջ թրծուած հին ու նոր մարզիկներ, որոնցմէ ամէն մէկը պիտի գրէր իր մասնագիտութեան կամ նախասիրած նիւթին շուրջ։ Իսկ այս բոլորը լայնօրէն պատկերազարդուած, անհատական թէ խմբական գործունէութիւնը ցոյց տուող կենդանի լուսանկարներով։ Յղացումն ու ծրագիրը սքանչելի։ Մեզի կը մնար մեր լայն աջակցութիւնն ու օժանդակութիւնը խոստանալ։ Ու քաջալերուած մեր համակրական ու խրախուսիչ թելադրութիւններէն, ծրագիրը հետզհետէ կ՚ընդարձակուէր ու լայն չափով ալ օժանդակողներու մասնակցութեան բաժինն ու աշխատանքը կ՚աւելնար։

Որպէսզի, սակայն, կարելի ըլլայ ձեռնարկին մասին աւելի ամփոփ եւ որոշ գաղափար մը կազմել, հոս մէջ կը բերեմ, հատորին ծրագրուած բովանդակութիւնը համառօտակի, որ վեց ընդհանուր գլուխներու տակ պիտի պարունակէր.

Ա. ՄԱՍ, ԸՆԴՀ. ՑՈՒՑՈՒՄՆԵՐՈՒ --- 1 --- Ձօն Հ. Մ. Ը. Մ.-ի. 2 --- Խօսք Շրջանային Վարչութեան եւ խմբագրութեան. 3 --- Հ. Մ. Ը. Մ.ը ինչո՞ւ հիմնուեցաւ, ի՞նչ բրաւ եւ ի՞նչ պիտի ընէ. 4 --- Մեծարանք առ Հ. Մ. Ը. Մ. 5 --- Մարմնակրթանքը մանկավարժական տեսակէտէ. 6 --- Հ. Մ. Ը. Մ.ը ազգային տեսակէտէ. 7 --- Հ. Մ. Ը. Մ.ը որպէս դաստիարակչական միջոց։

Բ. ՄԱՍ --- ՀԱՅ ՄԱՐՄՆԱԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆԸ --- 1 --- Մարմնակրթութիւնը հին Հայոց մէջ. 2 --- Ժողովրդական մարզախաղեր. 3 --- Հայ մարմն. շարժումը 1918էն առաջ. 4 --- Շաւարշ Քրիսեան եւ Հայ մարմնամարզը. 5 -- Մարզական կեանքը գաւառներու մէջ 1912-1914. 6 --- Ռոպէրթ Քոլէճի հայ մարզ. սերունդը մինչեւ 1914. 7 --- Հայերը միջազգային մարզախաղերու մէջ։

Գ. ՄԱՍ --- Հ. Մ. Ը. Մ. 1918-1922 --- 1 --- Ընդհանուր տեսութիւն (վարչական, կազմակերպական, եւ այլն). 2 --- Ֆութպոլը այս շրջանին. 3 --- Սկաուտական շարժումը այս շրջանին. 4 --- Բանակումները եւ սկաուտական ցուցահանդէսները. 5 --- Միջազգային յարաբերութիւնները. 6 --- Աթլէթիզմը այս շրջանին. 7 --- Հայկ. ոլիմպիականները. 8 --- Մարզական կեանքը գաւառներու եւ արտասահմանի մէջ. 9 --- Մարզական կեանքը Իզմիրի մէջ. 10 -- Մարզական կեանքը որբանոցներու մէջ. 11 --- Առաքելութիւն դէպի Հայաստան. 12 --- Մարզական կեանքը Երեւանի դպրոցներուն մէջ. 13 --- Մարզական կեանքը Հայաստանի գաւառներուն մէջ. 14 --- Հ. Մ. Ը. Մ.-ի Պոլսոյ հաշուեյարդարը։

Դ. ՄԱՍ --- ԳԱՂԹԱՀԱՅ ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ 1923-1928 --- 1 --- Թուրքիա, Սուրիա, Պաղեստին, Միջագետք, Եգիպտոս, Եթովպիա, Պարսկաստան, Հնդկաստան, Չինաստան, Քանատա, Միացեալ Նահանգներ, Մեքսիքա, Արժանթին, Ֆրանսա, Պելճիքա, Զուիցերիա, Յունաստան, Ռումանիա, եւայլն. 2 --- Հայաստան, պիոներական շարժումը եւ ամերիկեան որբանոցներու մարզական կեանքը։

Ե. ՄԱՍ --- ՎԻՃԱԿԱԳՐԱԿԱՆ --- 1 --- Հայ մարզիկներու մահագրութիւն. 2 --- Հայ մարզական գրականութիւն. 3 --- Հայ մարզական կեանքի կարեւոր թուականներ. 4 --- Մարզիկներու հասցէներ եւ գրագումներ։

Զ. ՄԱՍ --- ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ --- Պուլկարիոյ Հ. Մ. Ը. Մ.-ի եւ մասնաճիւղերու շուրջ։

Ինչպէս կ՚երեւայ, այս ծրագրի ամբողջական գործադրութեան պարագային, տասնամեակի յիշատակարանը պիտի ներկայացնէր տեսակ մը մարզական կեանքի համայնագիտարանը, որուն աշխատակցելու հրաւիրուած էին բացի Պուլկարիոյ շրջանին աշխատակիցներէն, Յ. Թ. Հինդլեան, Հայկ Ճիզմէճեան, Գ. Յակոբեան, Յ. Ճ. Սիրունի, Կարօ Ուշակեան, Գ. Մեսրոպ, Կարօ Ղազարոսեան, Հ. Վարդան Հացունի, Գր. Ճօլօլեան, Տ. Զիթունի, Վ. Ս. Փափազեան, Վահրամ Փափազեան, Արամ Քրիսեան, Մարտիրոս Գույումճեան, Գ. Շահինեան, Ք. Ժպտունի, Ս. Մկրեան, Գառլօ Պետրոսեան, Յ. Թիւթիւնճեան, Տիգրան Խոյեան, Ե. Քաջունի, Յ. Եաղմուրեան, եւայլն, եւայլն։

Աւելորդ է ըսել թէ այս ծրագիրը որքա՜ն ոգեւորութիւն ստեղծեց ինծ եւ ինծի ծանօթ բոլոր Հ. Մ. Ը. Մ. ականներու մէջ. առջի մէկ օրէն, ուրեմն, ինքզինքս սիրով տրամադրեցի ինծմէ խնդրուած աշխատակցութիւնները կարողութեանս սահմաններուն մէջ պատրաստելու ձեռնարկելով, եւ նորանոր թելադրութիւններ ու բաղձանքներ յայտնելով, որպէսզի թէ՛ նիւթերը եւ թէ՛ աշխատակիցները ամբողջական ըլլան։ Միաժամանակ ուղարկեցի հին ու նոր մարզական շարժումի վերաբերեալ ու ինծի համար թանկագին լուսանկարներու ամբողջ հաւաքածոյ մը։ Այս առթիւ արդէն խմբագրէն ստացած եմ շարք մը նամակներ, բայց չեմ ուզեր խճողել «Յառաջ»ի սիւնակները։

Այսպէս ուրեմն, ինծմէ խնդրուած աշխատակցութեան եւ բարոյական օժանդակութեան բաժինը աւելիով կատարելէ ու շուրջիններս ալ հետաքրքրելէ ու գործի մղելէ վերջ, երբ այլեւս հատորին հրատարակութիւնը շաբթներու խնդիր էր միայն, տպագրութիւնը կ՚ուշանար ու կ՚ուշանար մեզի անծանօթ պատճառներով։ Ամբողջ տարի մը անցած էր արդէն։ Ու ահա նոր ցաւ մը։

Այս անգամ ալ տպագրութեան համար նիւթական միջոցներու պակաս ու խնդրանք խնդրանքի վրայ, որպէսզի հոս՝ Փարիզէն նուիրատու բարեկամներ ճարեմ։ Այս մարզին մէջ ալ, բարեբախտաբար, ճիգերս արդիւնաւորուեցան։ Ձեռնարկին աննախընթաց եւ օգտակար հանգամանքէն խանդավառուելով, փարիզաբնակ Օ. եւ Ն. Գարաեան եղբայրները, որոնք՝ մինչ այդ կրցած էի հայ սկաուտներով հետաքրքրել եւ կարեւոր նուէրներ ստանալ, յանձն առին միանուագ հինգ հարիւր ֆրանքի գումար մը տրամադրել, իբրեւ տպագրութեան նախնական ծախք։ Երկրորդ նուիրատուն եղաւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի շատ սիրելի ուրիշ դէմք մը, Մաքրիգիւղի Հ. Մ. Ը. Մ.ի նախկին ատենապետ Պ. Գառլօ Պետրոսեան (այժմ վախճանած), որ իր կարգին կը խոստանար 5 հարիւր ֆրանք նուիրել այս ձեռնարկին յաջողութեան համար։ Մեծ ոգեւորութեամբ մը ուրեմն, 1000 ֆրանքի չէք մը կ՚ուղարկէի 1929 Սեպտեմբերի կիսուն, որուն փոխարէն աւելի քան երեք ամիս վերջ միայն Ֆիլիպէի Շրջ. Վարչութենէն պաշտօնական ընկալագիր կը ստանայի։ Բնականաբար, երբ «կոթող»ի հրատարակութեան անշահախնդիր սատարողներ, Գարաեան եղբայրներու եւ Գառլօ Պետրոսեանի այս շարժուձեւը հատորին մէկ անկիւնը յիշատակութեան արժանի էր։ Դժուարութիւնները մեծ մասով ուրեմն հարթուած էին։ Կը մնար մօտ օրէն լոյս ընծայել զայն։

Ի զուր սակայն, շաբաթներու մեր համբերութիւնը տարիներու վերածուեցաւ։ Ի վերջոյ տեղեկացանք ներքին անհամաձայնութիւնն ու փոխադարձ պայքարները Շրջանային Վարչութեան եւ «կոթող»ի խմբագրին միջեւ ու այս վերջնոյն հեռացումը։ (Այս առթիւ կը յայտնէր մեզի թէ մեր բոլոր առաքումները՝ յօդուած, լուսանկար, եւայլն, նոյնութեամբ եւ ամբողջութեամբ յանձնուած էին Շրջ. Վարչութեան, որ պիտի շարունակէր հրատարակութեան աշխատանքները)։ Եւ սակայն ոչ մէկ նորութիւն անոր մօտալուտ հրատարակութեան մասին։ Հ. Մ. Ը. Մ.ի տասնամեակին վրայէն, նոր տասնամեակ մը եւս բոլորուելու վրայ էր եւ սակայն քար լռութիւն։ Ոչ իսկ տրամադրուած վաւերագրերն ու թանկագին լուսանկարները կը վերադարձուէին, հակառակ կրկնակի դիմումներուն։

Ու ահա, քանի մը ամիս առաջ, մեր ընկերներէն Վ. Անդրէասեան, «Յառաջ»ի մէջ անակնկալօրէն խանդավառ գրախօսական մը կ՚ընէ «Նաւասարդական կոթող»ի մը մասին, հրատարակուած Պուլկարիոյ Շրջ. Վարչութեան կողմէ։ Գահիրէէն ստացուած նամակ մը նոյնը կը յայտնէ։ Ուրեմն, կը խորհիմ, ինը տարի առաջուան ձեռնարկը ի վերջոյ գլուխ հանուած է։ Միայն կը զարմանամ տակաւին ինքս ստացած չըլլալուս համար, երբ նուազագոյն հատուցում։ Կը սպասեմ մօտ օրէն իմ կարգիս օրինակ մը ստանալ։ Զո՜ւր սպասում։ Ամիսներով աջ ու ձախ իյնալէ, դրավաճառին ու «Յառաջ»ի խմբագրութեան մօտ փնտռելէ յուսահատ, Անդրէասեանի միջոցաւ հատ մը կ՚ապսպրեմ։ Նոր երկար ամիսներու սպասումէ մը յետոյ, 1936 Թուականը կրող այս հրատարակութիւնը, ի վերջոյ, քանի մը օր առաջ կը ստանամ, փոխարժէքը վճարելէ ետք։

Այս բոլորը ոչինչ։ Իսկ ձեռնա՞րկը։ Յաջողա՞ծ է։ Պէտք է խօսիլ առանձին։

ԳՐ. ՃՕԼՕԼԵԱՆ

Ո՞Վ ԷՐ ՊԷՔԻՐ ՍԸՏՔԸ

Արկածալից եւ վաւերական անցեալով մարդ մը, զոր ինչպէս Յառաջ գրեց, «մարդասպան» անուանեց Թայմզ իր չափաւոր սովորութիւններուն հակառակ։ Վիեննական թերթերէն Ն. Ֆ. Փրէսէ հետեւեալ կերպով կու տայ Սըտքի դիմագիծը ----

Սըտք չկրցաւ իր բարեկամ Թուրքերուն մեծ ռազմափորձերուն հասնիլ։ Իրաքեան զինուոր մը դնդակահար բրաւ, սպաննեց զայն, օդանաւ նստած պահուն։ Երբ իր ընկերը Իրաքի այերային ուժերու հրամանատար Ալի Ճէվատ իր մարմինով պաշտպանել ուզեց Սըտքը, զինուորը զայն ալ դնդակահար բրաւ։

Ի՛նչ ուղղութեամբ ալ դիտուի այս սպանութիւնը, Մօտաւոր Արեւելքի կացութեան ու ապագայի մասին շատ մեծ նշանակութիւն ունի դէպքը։ Պէքիր Սըտք Իրաքի ամէնէն զօրաւոր մարդն էր, եւ տարիէ մը ի վեր մասնաւոր դիկտատոր եւ անսահման իրաւասութեամբ զինուորական տիրապետող մը։ Իրեն հետ սպաննուած Ճէվատ [illegible] 1936 Հոկտեմբեր 15էն ի վեր, այսինքն Սըտքի պետական հարուածէն ի վեր անոր ամէնէն հաւատարիմ հետեւողը, որ [illegible] ներու միջոցաւ օդէն Պաղտատի ժողովուրդին մէջ յայտարարութիւններ թափեց ի նպաստ Սըտքի տիրապետութեան։ Այս մարդուն [illegible] գիծը Մուսթաֆա Քէմալի հետ իր ծայր աստիճան մտերմութիւնն էր, սկսած Կէլիպոլուի Թերակղզին եւ ամբողջ Տարտանէլի կռիւներու միջոցին։ Իրմով այսպէս կ՚անհետանայ նախասխական-թրքական-հակա[illegible]լիական քաղաքականութեան ամէնէն զօրաւոր դէմքերէն մին։ Առաջնակարգ քրտական ընտանիքէ մը սերած --- [illegible] Հայրը ժամանակին Քիւրտիստանի կառավարիչ էր --- իբրեւ տակաւին երիտասարդ սպայ Քէմալի հրամանատարութեան տակ կռուեցաւ։ Այն ատենները արդէն շահեցաւ [illegible] կերպով գործունեայ, բայց կոշտ [illegible], անխիղճ եւ անոպայ մարդու համբաւը։ Պատերազմէն վերջ, Մոսուլի շուրջ քաղաքական կռիւներու մէջ կարեւոր դեր կատարեց։ Բացէ ի բաց կամակից էր Թուրքերուն, [illegible] սահմանակից ինչպէս նաեւ քրտական գործերուն կարգադրութեան մէջ։ Խիստ հակառակ կը շարժէր բրիտանական հողատարութեան, որովհետեւ [illegible] առաջնակարգ ազգայնական մը եւ [illegible] րոպականութեան ոխերիմ հակառակորդ մըն էր։ 1925ին Մոսուլի նահանգը Իրաքի հողատարութեան [illegible] մանին կցուեցաւ, որ քսանըհինգ տարի բրիտանական լուծին տակ պիտի մնար։ Բայց հինգ տարի վերջ Անգ[illegible]

ԱՐԻՒՆՈՏ ՎԶՆՈՑԸ

—o—

Իսկ սենեակին յատակը փռուած էին պարսկական թանձր գորգեր։

Այս տաճարը ոչ միայն կրօնական հանգամանք ունէր, այլ եւ քաղաքական խորհուրդ մը։ Այսպէս Տիրանը ամէն օր ժամացոյցի կանոնաւորութեամբ կէս գիշերէն յետոյ, այն ժամանակ երբ իր նուիրական հարազատները արիւնաթաթաւ ու հրոյ ճարակ դարձան, երկիւղածօրէն ներս կը մտնէր, լոյսերը կը վառէր, իւրաքանչիւր բաժնի առջեւ կ՚աղօթէր ու կը սպար, յետոյ ծունկի կուգար մահաբեմին առջեւ եւ լռելի ձայնով մէկ-երկու եկեղեցական երգեր կ՚երգէր, սովորական երգումը կը կրկնէր, նորէն երկիւղածութեամբ ոտքի կ՚ելլէր, կը համբուրէր մահուան խորհրդանիշը, ու կը վերջացնէր Եկմալեան եղանակով «Հայր մեր»ը բարձրաձայն։ Այսպէս ամբողջ եօթը տարի անմոռ[illegible]լար։ Այս խորհուրդին աղօթքներուն ուխտն էր ոճրագործ Բէմզին իր իսկ միջոցաւ պատժել։ Թէեւ զինադադարէն մինչեւ 1923, Տիրանին ծանօթ էր, Հայաստանի Հանրապետութիւնը, ցիրուցան որբերու հաւաքումը, գաղթականներու խմբաւորումը, նամանաւանդ դէպի Հայաստան ներգաղթը, եւ սակայն ան իր վիշտն ունէր, ոչ մէկ ուժ կրնար զինքը ետ կեցնել իր մտադրութենէն։ Բայց ան տարբե՞ր էր։ Ընդհակառակն։ Զոնկուլտաքէն անցնող բոլոր նաւերը անձամբ կ՚այցելէր, ամէն այցելութեան իր հետ կը տանէր առատ հաց, ձիթապտուղ, միրգ եւայլն։ Երբեմն ալ դրամ կը բաժնէր։ Կը հետաքրքրուէր նաեւ իւրաքանչիւր գաղթականի անունով ու մականունով։ Օր մըն ալ երբ սահմանէն եկող յիսուն տարեկան գաղթական կնոջ մը մականունը հարցուց։ --- «Մամիկոնեան», եղաւ պատասխանը։ Տիրան ժպտելով ըսաւ խեղճ կնոջ --- «Ո՛հ, տիկին, ի՛նչ գմայլելի մականուն»։ Եւ հինգ ոսկինոց մը երկարեց միամիտ կնոջը։ Կինը իր մականունին արժէքը առաջին անգամն էր որ կը զգար։

Իր այս կարգի բարեգործութիւններէն զատ, Տիրան քանի մը անգամ ալ կարեւոր գումարներ յանձնեց որբախնամ մարմիններու։

1923ի Լոզանի ամօթալի դաշնագրէն վերջ, արիւնռուշտ Թուրքը Չըչիկլի նման նորէն սկսաւ պատել Զոնկուլտաքը։ Մեծ թիւով Ֆրանսացիներ մեկնեցան, հեռացաւ նաեւ քաղաքի հայութեան մեծ մասը։ Վերջին կարաւաններն էին Պոլսի եւ Նալլըխանի բեկորները։ Տիրան նորէն մնաց մինակը, ինչպէս ընդհանուր պատերազմին, սա տարբերութեամբ, որ այս անգամ ունէր իր խորհրդաւոր խորանը։ Այս մինակութիւնը բնաւ չազդեց իր երկաթէ կամքին։ Շարունակեց երեք տարի եւս։ Դաշնակիցներուն Պոլսէն հեռանալէն վերջ, թէեւ նաւագնացութիւնը ազատ էր, սակայն այլեւս նախկին եռուզեռին մէկ ութերորդը միայն մնաց եւ Զոնկուլտաքը վերածուեցաւ աւերակ ջաղացքի մը։

Յունիսի գեղեցիկ առտու մը Տիրանը արթնցաւ խիստ ընկճուած։ Գլուխը ծանր կապարի նման բարձէն չէր կրնար վեր առնել։ Անուշիկ մայրը յիշեց։ Գիշերը տարօրինակ երազ մը տեսած էր։ Երեք անգամ արթնցաւ ու քնացաւ, միեւնոյն երազը կրկնուեցաւ եւ շատ յստակ։ Երազին առանցքը կը կազմէր Բէմզին, որ իբրեւ յաճախորդ ներկայանալով, իրեն գեղեցիկ մանիշակագոյն տուփ մը կ՚երկարէր։ Տուփը հազիւ բացուած՝ սեւ օձ մը դուրս ցատկեց եւ սողալով սկսաւ փախչիլ աշխատանոցին մէջ եւ քանի մը անգամ դառնալէ վերջ, ինկած էր խանութին տակի նկուղը։ Վերջապէս Տիրան հագուեցաւ, պաղ ջուրով երեսը լուաց եւ քիչ մը հանդարտեցաւ. սակայն, սիրտը կը ճմլուէր։ Փորձեց նախաճաշ մը ընել, բայց անկարելի եղաւ։ Դուրս ելաւ տունէն եւ նախ քան գործատեղի երթալը, իջաւ ծովեզերք ու մտաւ Շահպէնտէր կաղինօն։ Թիչ մը օշարակ ապսպրեց, մէկ երկու գաւաթ խմելէ վերջ բաւական կազդուրուեցաւ, յետոյ մեկնեցաւ գործատեղին։

Այդ օրը Ալի պէյ սովորեց կէսօրին միասին ճաշել. տղուն մելամաղձոտ վիճակը զինքը կը մտահոգէր, ուստի առաջարկեց Ալի Աւկէր խանին հետ մինչեւ Թէհրան պտոյտ մը կատարել։ Տիրան չընդդիմացաւ։ Ուստի Ալի պէյ անմիջապէս վաճառականին նամակ մը գրելով թղթատարին յանձնեց։ Ճաշէն վերջ Տիրան եւ Ալի պէյ մէյ մէկ սուրճ առին, շուկային մեծ գարեջրատունը, յետոյ իւրաքանչիւրը իր գործին գնաց։

Զոնկուլտաք Սեւ ծովու թրքական նաւահանգիստներուն ամէնէն անշուքն է եւ տաղտկալին։ Շուկային արեւելեան ծայրամասէն յիսուն մեթր անդին կը սկսի համքածուխի հսկայ գետնուղին. ներսէն դուրս ելած լաւային թանձր մշուշին կը խառնուի նաեւ շոգեշարժներուն սեւ ծուխը, տարածուելով ամէն կողմ։ Ամառը երբեմն անտանելի կ՚ըլլայ, երբ պահ մը զեփիւռն ալ կը դադրի։ Նոյն պահուն արեւուն ճառագայթները կը տարածուին եւ մթնոլորտը կը դառնայ հեղձուցիչ։

Տիրան Ալի պէյէն բաժնուելէ վերջ, ժամը 3ի ատենները, շուկան անշնչելի ջերմութիւն մը պատեց։ Տղան, որ առտուան զով օդէն կը տառապէր, չհանդուրժելով, որոշեց իջնել ծովեզերք եւ նաւակով պտոյտ մը կատարել։ Երբ կը պատրաստուէր մեկնելու, բարձրահասակ, չէկ պեխերով, հնամաշ սեւ փափախով, ոտքէն մինչեւ գլուխը փոշիին մէջ կորած, զինուորական գորշ հագուստով մարդ մը ներս մտաւ։ Բարեւեց, ձեռքերը մէջքին սեղմած կանգնեցաւ վաճառատան մէջտեղը։ Տիրան, որ մինչ այդ ոտքի էր, աճապարանքով իր տեղը գրաւեց ու երկաթէ հսկայ արկղին փեղկը ճռնչելով բացաւ։ Յետոյ հարցական ուղիղ նայուածք մը նետեց աչքին առջեւ կեցող, վերէն վար չափեց այդ տարօրինակ մարդը։ Նորեկը, անհոգ ու [illegible] տարբեր, կը դիտէր պատէն կախուած սիրուն կապերտները։ Տիրան [illegible] առիթէն օգտուելով, անգամ մըն ալ [illegible] սուր նայուածքով դիտեց մարդուն դէմքին բոլոր գիծերը։ Ու ցնցուեցաւ։ Քիչ մնաց վար պիտի իյնար, բայց շուտով ինքզինքը գտաւ եւ ամբողջ մարմինը սկսաւ դողալ։

Բէմզին էր։

Մօտեցաւ վրան նետուիլ, եղունգներով ու ակռաներով բզիկ բզիկ ընել։

Յանկարծ միտք մը յղացաւ, զինքը չուայտ Բէմզին է, դիւրին է [illegible] ազելը։ Համդարտեցաւ ու [illegible] շունչ մը քաշեց, ապա դառնալով [illegible] ճախորդին, հարցուց ժպտագին.

--- Պէյ, կ՚երեւի աղօթքի սիրահար մէկն էք որ յափշտակուած կը դիտէք կապերտները։

--- Էլհամտուլլահ, ըսաւ մարդը, [illegible] ներողութիւն խնդրելով սեղանին [illegible] բայ դրաւ մարգարիտէ վզնոցը ու [illegible] գամանդէ մատանի մը։

(7)

ԳԵՂԱՄ ՍԱՐՕԵԱՆ

լեա կը հաւանէր զաղրեցնել հողատարութիւնը եւ զանազան ձգձգումներէ վերջ, Մուսուլի քարիւղի խնդիրն ալ նոր պայմաններու տակ կարգադրուեցաւ: Այս ամբողջ շրջանին Պէքիր Սըտգը Մուսուլի զինուորական հրամանատարն էր եւ կը վարէր անկախ ազգայնական քաղաքականութիւն մը, տաչելով Թրքական կողմին ի նպաստ: Ֆէյսալ Թագաւորին աչքը մտաւ մինչեւ այն օրը՝ երբ Սըտգը Ասորիներուն հակաթուրք քաղաքականութեան վրէժը լուծելու համար՝ ջարդեց զանոնք, եւ այս դժբախտ մարդիկը Ազգաժողովին հողածութեան յանձնուեցան, գաղթեցին Սուրիա, մինչեւ... Պրազիլիա: Այնուհետեւ Պէքիր Սըտգը, որ իբրեւ մոլեռանդ մահմետական, նաեւ կառված էր քրիստոնեայ Ասորիներուն դէմ, պարտաւորուեցաւ քաշուիլ: Բայց շատ չանցած՝ մահմետական Իրաքի մարդոց աչքը մտաւ:

Ֆէյսալի մահէն վերջ, շատ աւելի աճեցաւ իր ազդեցութիւնը: Երիտասարդ Թագաւորը, Ղազի, մտերմացաւ անոր, եւ Պէքիր Սըտգըի մասնակցումը եղող զինուորական-ազգայնական խմբակը կազմուեցաւ անոր: Իրաքի երիտասարդութիւնը եւ ուսանողութիւնը հողի կուտային: Եւ երկար ու խորամանկ միջոցներով առաջ բերաւ 1936 Հոկտեմբեր 31ի պետական հարուածը: Բանակը կուրաբար կը հպատակէր իրեն, եւ Սըտգը քալեց Պաղտատի վրայ եւ սպաննել տըւաւ անգլիական քաղաքականութեան բարեկամ եղող պատերազմական նախարարը, Ճաֆէր-էլ-Ասքարի: Ամբողջ իշխանութիւնը, անդիմադիր, Պէքիր Սըտգըի ձեռքն անցաւ: Թագաւորը լուծեց Խորհրդարանը, նախարարներու մէկ մասը փախաւ Սուրիա, եւ Պէքիրի մտերիմ Հիքմէթ Սուլէյման վարչապետ եղաւ: Այդ ժամանակէն ի վեր մինչեւ իր սպաննուիլը Սըտգըի ներշնչումով շարունակ կը պաշտպանէին ազատամիտ ցեղերը Իրաքի հարաւային կողմը եւ իրեն հակառակ տարրեր ցեղապետները կը պայմանաւորուէին իրեն հետ: Նշանաւոր է այս առթիւ Սաատապատի դաշնագրութիւնը (1937 Յուլիս 9): Բայց անկէ ի վեր հետզհետէ կ'աճէր ընդդիմութիւն մը դիկտատորին հանդէպ: Վերջապէս Սըտգը զոհ կ'ըլլայ ոճիրի մը՝ զոր ինք սարքեց Ճաֆէրի դէմ: Սըտգը կարգուած էր Վիեննուհիի մը հետ: Իր անհետացումը ո՛չ պաշտօնական մեքենականութիւնը կը վտանգէ, ո՛չ ալ երկրին անդորրութիւնը: Բայց այս այսպէս ըլլալով հանդերձ, քաղաքականօրէն իր մահը կը հանդիպի այնպիսի ժամանակի մը, երբ Ասիական ծանօթ խնդիրները իրենց վերջնական լուծումը չեն ստացած, եւ Թուրքիոյ եւ Իրաքի միջեւ կնքուած պայմանագրութեան մելանը դեռ չէ ցամքած:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՋԵՐՄՈՒԿ

Ջերմուկը (Իստի-Սու) ծանօթ է հինէն ի վեր: Առաջին յիշատակութիւնը կը գտնենք ԺԱ. դարու մէջ, թէեւ հաւանական է որ աւելի կանուխ ծանօթ էր ժողովուրդին:

Ամէն ամառ մօտակայ շրջաններէն մեծ թիւով հիւանդներ կուգան բուժուելու: Հիւանդներու մեծ մասը կը տառապի յօղացաւէ: Ամէն տարի կ'աւելնայ Ջերմուկի մէջ բուժուած հիւանդներուն թիւը: Կարելի է ըսել, որ մեծ ապագայ ունի Ջերմուկը:

Ջերմուկը կը գտնուի Ազիզբէկովի շրջանը, հիւսիս-արեւելեան մասին մէջ, արեւելեան Արփա գետակին ափերուն վրայ, ձորամէջ Իստի-Սու քրտական գիւղին մօտ: Գիւղը ծովէն 2 հազար մեթր բարձր է: Ունի ալպեան հարուստ բուսականութիւն եւ շրջապատուած է կաղնիի անտառով: Զով եւ մեղմ կլիման, միշտ կապոյտ երկինքը, բարեխառն եղանակը, պաղ եւ վճիտ աղբիւրները, բիւրաւոր ծաղիկներու բուրմունքը ամարանոց մը դարձուցած են հանքային ջուրի այս բուժավայրը, որուն արժէքը կ'աճի տարուէ տարի:

Արփա գետակին ափերուն վրայ ընկած երկու բարձրաւանդակները ամէն կարելիութիւն կուտան ընդարձակելու բուժավայրը: Անթիւ աղբիւրները որոնք տեղագրութեամբ, մանաւանդ բարձրաւանդակին վրայ այդ աղբիւրներէն գոյացած լճակը ամէն յարմարութիւն կը ներկայացնեն բուժավայրը բարեզարդելու:

Բուժավայրին մօտ կայ Ջրվէժ մը, որ ունի 50-60 մեթր բարձրութիւն: Այս Ջրվէժը կարելի է վերածել ամառ ելեկտրական ուժի աղբիւրի, ի սպաս բուժավայրին պահանջներուն: Երբ նկատի առնենք, որ բազմաթիւ աղբիւրներու տեղագրութիւնը կարելիութիւն կը ստեղծէ փոքր տարածութեան վրայ ելեկտրակայաններու շարք մը կառուցանելու, կը հասկցուի թէ ի՛նչ թանկագին ուժ կը ստեղծուի շրջանին համար:

Ջերմուկի հանքային ջուրերու քիմիական բաղադրութիւնը շատ մօտիկ է աշխարհահռչակ Քարլսպատի ջուրերուն բաղադրութեան: Այդ տեսակէտով, մեր Ջերմուկը միակն է, որ ոչ միայն Հայաստանի, այլ եւ ամբողջ Խորհ. Միութեան համար, աղիքներու եւ ստամոքսի հիւանդութեանց բժշկութեան կրնայ ծառայել: Ջուրին բարեխառնութեան աստիճանը կարգ մը աղբիւրներու մէջ կը հասնի 49ի (Կելսիուս): Բնական ջերմութեան այս աստիճանը անգնահատելի ծառայութիւն կրնայ մատուցանել յօղացաւէ տառապողներուն, ինչպէս եւ բազմաթիւ քրոնիկ բորբոքումներու: Կատարուած քննութիւնները ցոյց տուին որ Ջերմուկի հանքային ջուրերը ծանր ազդեցութիւն չունին արեան շրջանին վրայ, այնպէս որ հիւանդները կրնան աւելի երկար լոգանք առնել, ինչ որ կարեւոր է քրոնիկ հիւանդութեանց բժշկութեան համար:

Ջերմուկի հանքային ջուրերէն կը գոյանայ սեւ ցեխ մը, որ ծծումբի հոտ ունի: Այդ ցեխը տեղ տեղ մինչեւ 37 աստիճան տաք է: Ցեխի պաշարը բաւական մեծ է եւ տարիներով կը բաւէ: Ցեխը թէ՛ յօղացաւի, թէ՛ կանացի եւ ջղային հիւանդութեանց համար անգնահատելի է: Ցեխին նախնական եղանակով օգտագործումը բարերար ազդեցութիւնկատարած է այդ հիւանդութեանց բժշկութեան տեսակէտով:

Ջերմուկը հարուստ է անդր-մանրչակագոյն ճառագայթներով, որոնց կենսաբանական իրական ազդեցութիւնը ակնյայտնի է բժշկութեան մէջ: Մեր քննութիւնները թէեւ սահմանափակ են իրենց թիւով, սակայն դրական արդիւնքները աչքի կը զարնեն: Ջերմուկին մօտ արիներու ճամբարին բժիշկը, իբրեւ արդիւնք երկու տարուան փորձառութեան, կը հաստատէ որ կարճ ժամանակամիջոցի մը ընթացքին՝ արեւը պղինձի գոյն կուտայ մարմիններուն:

Ջերմուկն օգտագործելու հարցը առաջին անգամ դրած է Փրոֆ. Ա. Մելիք-Ադամեան: Ջերմուկ այցելած են նաեւ, առ ի քննութիւն, ծանօթ բնաբոյժ փրոֆէսէօրներ Նալբանդեան, Ալեքսանդրով, Դիկեւ, որոնք բոլորն ալ մեծապէս գնահատեցին Ջերմուկը:

Դժբախտաբար Ջերմուկին շահագործումը լքուած է իր բախտին:

Որոշուած էր Ջերմուկի մէջ հիմնել ապաքինարան մը: Երկու տարուան հողածութիւնն այն է որ փորուած են ապաքինարանին հիմերը եւ այսքան:

Առաջին տարին Ջերմուկի մասնաւոր տաղաւարներուն մէջ կային 65 հիւանդներ, երկրորդ տարին՝ 130: Մեծ մասը մշակներ՝ Հայաստանի գրեթէ բոլոր շրջաններէն: Որով երկու տարուան ընթացքին Ջերմուկ եկած են միայն 195 հիւանդ, որոնք պատսպարուած էին տաղաւարներու կամ վրաններու տակ: Հակառակ այս աննախանձելի պայմաններուն, հիւանդներուն հարիւրին 75ը բժշկուեցան ու մեկնեցան:

Պարզ էր, որ այս պայմաններուն մէջ կարելի չէր ապաքինարան ունենալ այստեղ եւ որոշուեցաւ այցելու բժշկութեան եղանակին հետեւիլ: Տեղւոյն մէջ կը գործեն մէկ բժիշկ, մէկ հիւանդապահուհի, երկու առողջապահական պաշտօնեաներ:

Անհրաժեշտ է ձեռնարկել շինարարութեան, Ջերմուկի մէջ: Նախ ջուրը հաւաքել եւ ըստ կամս բաշխել, յետոյ շինել լոգարաններ, հիւանդներու օթեւաններ, ուսումնասիրել կլիման, եւայլն: Ատոր համար շատ բան կախուած է առողջապահական գործավարութեան ձեռներէցութենէն:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԸ ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

ՎԱԼԱՆՍ, 20 Օգոստոս ---- Ձեր գործունէութի՜նը, տիկին, կը հարցնեմ Կ. Խաչի վարչութեան անդամուհիներուն:

--- Սկիզբէն ի վեր, Կարմիր Խաչը կ'աշխատէր Վալանսի մէջ. վերջին ծանօթ խառնիճաղանճը «գրաւեց» մեր մասնաճիւղը, առանց անոր վերադարձնելու գէթ պաշտօնական թուղթերն ու կնիքը: 1936 Յունիսին՝ շնորհիւ Տիկին Տիրուհի Մխաքեանի ջանքերուն, վերակազմեցինք Վալանսի մասնաճիւղը 10 ընկերուհիներով: Այսօր քսան է մեր անդամուհիներուն թիւը: Կատարած ենք կեդրոնին հանդէպ մեր բոլոր պարտականութիւնները: Ամիսը մէկ անգամ կ'ունենանք մեր անդամական եւ վարչական ժողովները: Մուտք ունեցած ենք 2099 ֆրանք, ելք՝ 1295 Ֆր. 20 սանթիմ: Տեղական հիւանդանոցի հայ հիւանդներուն եւ չքաւոր ընտանիքներուն կ'այցելենք երեք ամիսը անգամ մը: Իբրեւ նպաստ տուած ենք 451 ֆրանք:

1936ին՝ մեր կեդրոնին կազմակերպած օգափոխութեան կայանին՝ իբրեւ նորակազմ մասնաճիւղ՝ մէկ որբ միայն կրցանք ղրկել. իսկ այս տարի՝ 16 Օգոստոսին ղրկեցինք երկու կարօտ որբեր: Մեր վերակազմութեան նախօրեակին՝ մեզի ծուռ կը նայէին. իսկ այսօր ամէնէն թթուն իսկ սկըսած է գնահատել կազմակերպութիւնը: Տրամադրելի եւ յարմար սրահ չունինք, ներկայացումներ կազմակերպելու համար: Չունինք նաեւ ուրիշ հասութաբեր աղբիւրներ՝ բացի դաշտահանդէսներէ:

Շ. Սեւան

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԿԵԱՆՔԸ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՄԷՋ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ («Յառաջ») ---- Հ. Կ. Խաչի Տիկնանց Վարչութիւնը Օգոստ. 12ին հաճելի հաւաքոյթ մը ունեցաւ «Սիոն» Միութեան սրահին մէջ: Ներկայ էին հայրենակիցներ եւ Հ. Կ. Խաչի անդամուհիները: Սիրուն անակնկալ մը եղաւ Պ. Գուրգէն Մխիթարեանի ներկայութիւնը:

Տեղի ունեցան նուագ, արտասանութիւն, մեներգ: Ապա խօսք առաւ ինքը՝ Գուրգէնը, պարզելով Հ. Կ. Խաչի նպատակը, օգուտները եւ պահանջները:

Այս խրախուսիչ դասախօսութիւնը լաւ տպաւորութիւն թողուց ներկաներուն վրայ որոնք հիւրասիրուեցան պաղպաղակով:

Ուշ էր արդէն, երբ տղաքը միաբերան երգեցին ազգային երգեր, իսկ Երկաթունի եղբայրներ հայկական պարեր սարքեցին:

Խանդավառ մթնոլորտի մէջ խօսք առաւ նաեւ Պ. Կ. Ղազարեան, տեղեկութիւններ տալով Հ. Կ. Խաչի 44րդ Պատգ. Ժողովին մասին, որ տեղի ունեցած էր Ամերիկայի մէջ: Հետաքրքրական մանրամասնութիւններ հաղորդեց Հ. Կ. Խաչի գործունէութեան մասին:

Հաւաքոյթը հաճելի տպաւորութիւն թողուց բոլոր ներկաներուն վրայ:

*** Օգոստոս 13ին Սիոն Միութեան կողմէ Պ. Գուրգէն Մխիթարեան հրաւիրուած էր խօսելու: Սրահը լեցուած էր: Դասախօսը արագ ակնարկ մը նետեց մեր անցեալ կեանքին վրայ, սկիզբէն մինչեւ մեր օրերը. յուսադրեց, քաջալերեց: Համակրելի բանախօսը ուսուցիչի մը նման դասաւորած էր նիւթը, --- մշակութային, ճարտարարուեստական, գրական, գիտական, ռազմական: Բացատրեց թէ պարտաւոր ենք ամէն գնով հայ ապրելու, որպէսզի կարենանք մեր կորսուած իրաւունքները ձեռք բերել:

Երանի թէ յաճախ վայելէինք այսպիսի դասախօսութիւններ, որոնց շատ պէտք ունի այս ժողովուրդը, մանաւանդ Պաղեստինի գաղութը:

ՄԱՄՈՒԼ

ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆԻ ՇՈՒՐՋԸ

«Հայրենիք» դիտել կուտայ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (8 օգոստոս).

--- «Բարեգործականի ընդհանուր քարտուղար Պ. Վ. Մալէզեան պէտք է տեսած վերջերս դրաւոր կերպով պաշտպանելու իր կազմակերպութիւնը այն մեղադրանքներու դէմ, որ զանազան կողմերէ շարունակ կ'ըլլան անոր հասցէին:

Եթէ հաւատալու ըլլանք Պ. Վ. Մալէզեանի խօսքին, Բարեգործականը բոլորովին տարբեր հաստատութիւն մըն է, քան այն, ինչ որ հանրութիւնը կը կարծէ՝ հիմնուելով Բարեգործականի գործերուն վրայ:

Այսպէս, օրինակ, դուրս կուգայ, որ Բարեգործականը Ռամկավար կուսակցութեան խանութը չէ, ինչպէս որ բիւրաւոր փաստերով ցոյց տուած ենք մենք, այլ համազգային, անկուսակցական, անխտրական եւ չէզոք կազմակերպութիւն մը, որ Դաշնակցականի ալ, ռամկավարի ալ հանդէպ հաւասար դիրք բռնած է:

Մինչդեռ, ինչպէս «Նոր Օր»ի մէջ կը խոստովանի այժմ ծանօթ նախկին ռամկավար մը, «Թեսաղոնիկէի եւ Թրակիոյ շրջանին մէջ Բարեգործականին կողմէ նպաստ կը տրուի այն վարժարաններուն միայն, որոնք կը գտնուին հակադաշնակցական մարմիններու վարչութեանց տակ, եւ կը դադրեցուին նպաստները այն վարժարաններուն, որոնք, ընտրութեանց բերումով, կ'անցնին Դաշնակցական թաղականներու ձեռքը»:

Նոյն խտրական ոգին Բարեգործականը ցոյց կուտայ նաեւ Աթէնքի մէջ, ուր կը պահանջէ դպրոցները յանձնել ամբողջովին իր բացարձակ հակակշռին, մերժելով նոյնիսկ իր հակակշիռը բանեցնել Ազգային Կեդր. Վարչութեան հետ միասնաբար:

Յատկանշական է, որ Պ. Վ. Մալէզեան, ուրանալով հանդերձ Բարեգործականի հակադաշնակցական ուղղութիւնը, կը խոստովանի, որ ուսուցիչներու ընտրութեանց մէջ Բարեգործականը նախապատուութիւն կուտայ այն ուսուցիչներուն, որոնք «վարժարաններու մէջ կուսակցական գործունէութեան հետամուտ չեն եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան աւելի համակիր են քան հակառակորդ»:

Մինչդեռ իրողութիւնն այն է, որ նախապատուութիւնը գրեթէ միշտ կը տրուի Ռամկավարներուն եւ Հօկճիներուն, իսկ Դաշնակցականները, ինչ առաւելութիւններ ալ ունենան, կը մերժուին:

Ատոր պատճառը հարկաւ այն չէ, որ Դաշնակցականները բացառաբար կուսակցական պրոպագանդով կը զբաղին, իսկ Ռամկավարներն ու Հօկճինները երբեք կուսակցական պրոպագանդ չեն ըներ: Երեխաներն ալ գիտեն, թէ Բարեգործականը կը հետեւի հակադաշնակցական անհաշտ քաղաքականութեան մը, որ այնքան աղաղակող կերպով երեւան եկաւ մանաւանդ վերջին քանի մը տարիներու ընթացքին:

Ինչպէս ցոյց ենք տուած բազմիցս, եթէ Բարեգործականը Պ. Վ. Մալէզեանի ըսածին նման համազգային, անկուսակցական, չէզոք կազմակերպութիւն մը ըլլար, երբեք իր բոլոր կարեւոր պաշտօններու վրայ պիտի չդնէր բացառապէս Ռամկավարներ, այն ալ ամէնէն թթու տեսակէն: Իսկ ըսել թէ Դաշնակցականներ չկան Բարեգործականի մէջ, որովհետեւ անոնք բաւականաչափ համակիր չեն այդ կազմակերպութեան, կը նշանակէ գլխիվայր շրջել իրականութիւնը եւ հետեւանքը շփոթել պատճառի հետ: Ամէն մարդ գիտէ, թէ Դաշնակցականները պարզապէս կը հարկադրուին չհամակրիլ, որովհետեւ իրենց դէմ մասնաւոր հալածանք կայ եւ Բարեգործականը Ռամկավարներու կուսակցական գործիքն է դարձած:

Ահա թէ ինչու երբեք համոզիչ չեն Պ. Վ. Մալէզեանի բացատրութիւնները»:

«ԿԻՆԴ ՔԱՆԻ՞ ԿԸ ԾԱԽԵՍ ԻՆԾԻ»...

Ափրիկեցի շէյխ մը ըրած է այս հարցումը ամենայն լրջութեամբ եւ ասկէ քանի մը ամիս առաջ՝ անգլիացի դերասան Վիլքոքսըն, երբ վերջինը, իր կնոջը հետ ժապաւէն մը կը դարձնէր Գահիրէ, բուրգերուն առջեւը:

Էլ Քատիր կոչուած աս շէյխը, որ գիպուածով, ճիշդ այդ պահուն բուրգերը այցելած էր, այնքան խանդավառուած է՝ անգլիացի ամենագեղեցիկ դերասանուհիներէն նկատուող տիկին Վիլքոքսընի գեղեցկութեամբ որ իրապէս ուզած է գնել զայն իր ամուսինէն...

Վիլքոքսըն ուզելով քիչ մը զուարճանալ, իր կարգին ամենայն լրջութեամբ հարցուցած է շէյխին, թէ ի՛նք ինչ գին կուտայ: Եւ իբրեւ առաջին մատուցում ստացած է 10 ոսկի եւ երեք փոքրիկ ուղտեր... Այս գինը քիչ թուած է դերասանին եւ աւելի բան մը ուզած է: Այն ատեն շէյխը առաջարկած է նաեւ պարսկական մեծ գորգ մը, յետոյ աւելցուցած է խոշոր ադամանդ մը եւ վերջապէս առաջարկած է փոխանակել զայն իր հարէմին հետ, որ խափշիկ եւ սպիտակամորթ քսան գեղուհիներէ կը բաղկանայ...

Հակառակ այսքան հրապուրիչ առաջարկներուն, Վիլքոքսըն չէ յօժարած ծախել իր կինը, ըսելով շէյխին, որ գոհացուցիչ չեն իր մատուցումները եւ այսպէս սակարկութիւնը ձախողած է:

Հեռացած պահուն, շէյխը գլուխը շարժելով ըսած է.

--- Ինչ զարմանալի մարդիկ էք դուք, սպիտակամորթեր...

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (241)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Վահէի մահը իր հոգիին մէջ անփոխարինելի բաց մը թողուցեր էր: Իսկ այդ բացը ամէն ժամանակէ աւելի հիմա կը զգար, աչքերը յառած անհունք դերեզմանի չորցած հողին: Պատանեկութեան շրջանին Վահէն իր առաջնորդն եղաւ: Տարիներ ամենածանր պայմաններու մէջ միասին աշխատեցան: Վահէն էր միակ մարդը, որուն համար Լեւոնի հոգին դիմակ չունէր: Հիմա արդէն Վահէն չկար. անոր հետ չքացեր էր ջերմ սիրտ մը, մտերիմ մը, որուն կրնար յայտնել սրտի վէրքերը:

«Հայաստանի ամէն սարի ու ձորի մէջ սփռուած են մեր նահատակներու նուիրական ոսկորները...», --- թեւերը լայն բացած՝ կը շարունակէր Գարեգինը:

Լեւոնը հազիւ թէ ուշադրութիւն կը դարձնէր անոր խօսքերուն: Հայեացքը յառած հողակոյտին՝ դառնութեամբ կը մտածէր անցեալ օրերու մասին: Վահէն, յեղափոխական կատարելատիպն էր Լեւոնի աչքին: Անսահման անձնուիրութիւն մը, որու համար ամէն ինչ էր հայ ժողովուրդը:

Վահէն հազիւ թէ անձնական կեանք մը ապրած ըլլար. ան եսը ուրացեր էր, հայ ժողովուրդով ապրելու համար: Բոլորը, բոլորը զոհած էր իր ժողովուրդի սիրուն, ու հիմա այդ անսահման եռանդով լեցուած մարդէն, այդ յեղափոխական առաքեալէն քանի մը փտած ոսկորներ կը մնային:

«Ձեր նահատակները մեր նահատակներն են, օսմանեան պետութեան վերածնունդի մեծ նահատակները: Հազար անգամ օրհնուած ըլլի անոնց յիշատակը: Կեցցէ օսմանեան պետութիւնը, կեցցէ ազատութիւնը, կեցցէ հաւասարութիւնը, կեցցէ հայ ժողովուրդը»:

Լեւոնը քունէն արթնցողի մը նման ինքզինքը թօթուեց: Գարեգինէն վերջ թուրք սպայ մըն էր որ խօսքը վերջացնելով ամբոխէն վար կ'իջնար:

Ժողովուրդը խռնուեցաւ իրար, ժամանակ չձգելով որ Լեւոնը ընկերներուն միանար: Հարիւրաւորներ իրար հրմշտկելով՝ կ'ուզէին մօտէն տեսնել Լեւոն ըսուած մարդը, որու մասին այնքան անհաւատալի բաներ լսած էին:

Մեծ դժուարութեամբ ինքզինքը ազատելով՝ կառք մը նստաւ ու հասաւ Եկաւեաններու տունը:

Բազմութիւնը կամաց կամաց սկսաւ ցրուիլ: Պիծան, Գարեգինը, Եկաւեանը եւ Գէորգը ի զուր Լեւոնը փնտռելէ յետոյ, խմբով վերադարձան Այգեստան: Առիւծ Գեւօն ու Թոփալ Սատանան միասին Սզզիայի ճամբէն առաջնալով՝ խառնուեցան բազմութեան, որ գարնան հեղեղի մը նման կը հոսէր լայն ճամբուն վրայ: Իրարու կողքէն կը քալէին: Թոփալ Սատանան գլուխը կախ, մտամոլոր վիճակի մէջ, մինչ Առիւծ Գեւօն գլուխը բարձր բռնած, երբեմն երկար բեխերը կ'ոլորէր, հպարտօրէն աջ ու ձախ նայելով: Թող անցորդները տեսնան թէ՝ ո՞վ է անցնողը:

Աւելորդ է ըսել թէ՝ բոլորի ուշադրութիւնը կեդրոնացած էր Առիւծ Գեւոյի վրայ: Երեք օրուան ընթացքին, քաղաքի ու Այգեստանի մէջ ան արդէն յայտնի դէմք մը դարձած էր: Շատեր անոր պատմութիւններէն տպաւորուած՝ յեղափոխութեան իսկական ղեկավարը կը համարէին զայն: Անշուշտ ինք բողոքելու պէտք չէր զգար: Առիւծ Գեւօն ի՛նչ մեղաւոր էր, որ մարդիկ արժանիքները գնահատելով ինքնաբերաբար այդպիսի եզրակացութեան մը կը յանգէին:

Առջի գիշեր Եկաւեանի տանը հաւաքուեցան ղեկավարներն ու զինուորներէն անոնք, որոնք քաղաքը կը գտնուէին, բոլորը միասին սեղանի շուրջ բոլորուեցան, բաժնուելէ առաջ վերջին անգամ մըն ալ իրար տեսնելու համար:

Յեղափոխութիւնը վերջացած էր, ու նոր կեանք մը պիտի սկսէր բոլորի համար: Պիտի ցրուէին, ամէն մէկը ո՞վ գիտէ ուր: Վաթսունէ աւելի էին սեղանակիցները: Հակառակ ոմանց ճիգերուն ուրախ տրամադրութիւն ըստեղծելու, խրախճանքի սեղանը դարձեր էր հոգեհացի սեղան մը, կարծես մեռելի դագաղը նոր դուրս ելած ըլլար Եկաւեաններու տնէն:-

Մեր բարեկամը՝ Առիւծ Գեւօն, մէկ երկու բաժակ իրարու վրայ կոնծեց, ո՞վ գիտէ, թերեւս տրամադրութիւնը բացուէր, բայց հակառակի նման, քիթը աւելի կախուեցաւ: Գրեթէ նոյն վիճակի մէջ էին մնացած հայդուկներն ալ:

Պիծան, որպէս տարիքով ամենամեծը եւ պատասխանատու ղեկավարներէն մէկը, հայդուկներու կենացը բաժակ վերցնելով՝ ըսաւ.

«Տղաք, հիմա պիտի բաժնուինք, ամէն մէկս իր տունը: Տարիներով մենք իրարու համար եղանք հարազատ եղբայրներէ աւելի: Միասին աշխատեցանք, միասին տանջուեցանք, մեր այնքան արիւնոտ ճամբուն վրայ, մեր ազիզ ընկերներէն շատերը թողուցինք սարերու տաշին ինկած, շատերն ալ բանտերու խորքը մահացան:

Այդ օրերը անցան: Ասկէ վերջ նոր կեանք մը պիտի սկսի բոլորիդ համար: Բայց դուք չէք մոռնար, որ դուք դեռ մեծ ուխտի զինուորներն էք: Այդպէս եղաք անցեալի մէջ, այդպէս ալ պիտի մնաք:

Դուք ձեր կեանքը նուիրեցիք հայ ժողովուրդին, հիմա պիտի առաջնորդէք զայն, ծառայելով հայ ժողովուրդին: Հազար բարով երթաք, բայց մի մոռնաք որ ձեր աշխատանքը վերջացած չէ: Այս քանի օրս ազատութիւն, հաւասարութիւն բառերը շատ լսեցինք: Այդ նորութիւն մը չէր ձեզի համար, դուք միշտ ալ ազատ եղաք, շնորհիւ ձեր քաջութեան ու զէնքերուն: Իրական ազատութիւնն ու հաւասարութիւնը խօսքով չեն գար եւ ոչ ալ Սուլթանի ֆէրմանով: Ազատ եւ հաւասար զգալու համար, հայ ժողովուրդն ալ պէտք է միեւնոյն պայմաններուն մէջ գտնուի, ինչ որ թուրքն ու քիւրտը:

Միտքս անշուշտ հասկցաք: Քանի մեր դրացի ժողովուրդները զինուած են, Հայն ալ պէտք է զինուի: Կարիք կա՞յ ձեզի խօսելու զէնքի անհրաժեշտութեան մասին, անշուշտ ոչ, զէնքի արժէքը դուք ամէնէն աւելի լաւ գիտէք: Ահա ձեր մեծ գործը: Զինել հայ ժողովուրդը: Ականջնուդ թող ոսկիէ օղ ըլլին խօսքերս: Զինեցէք հայ ժողովուրդը: Երթաք բարով»:

Գարեգինն ալ մէկ երկու խօսքով թելադրեց որ հայդուկները իրենց գիւղերը վերադառնալով՝ դպրոցական գործին զարկ տան: Կարգը եկաւ, որ հայդուկներէն մէկն ալ արտայայտուի: Հայդուկները չորս կողմէն հրելով գրեթէ բռնութեամբ ոտքի հանեցին Առիւծ Գեւօն, որ քիչ մը շփոթած, փափախը ձեռքին մէջ դարձնելով՝ սկսաւ խօսիլ.

«Պիծա ջան, մեր աղիզ ախպեր պարոն Լեւոն: Որ Յիսուս Քրիստոս Սինա լերան վրայ երեւցաւ սուրբ առաքեալներուն, ըսաւ անոնց, «Գնացէք քարոզեցէք կռապաշտներուն, անոնք սուրբ հաւատքի բերէք»:

Աղրակեցի սուրբ Բարթողէմոսն ու Մակուեցի սուրբ Թադէոս Առաքեալները ան ճամբեց Հայաստան, մեռնիմ անոնց զօրութեանը, որ քանց ուրիշ ազգեր, առաջ հայ ազգը սուրբ հաւատք ընդունէ: Հիմակ ալ դուք, մեր մեծ ախպերները, մեզի կը ճամբէք մեր տները՝ սուրբ յեղափոխութիւն քարոզելու: Մեր գլուխը շատոնց ազգի տափթարի մէջ գրուէ ի: Վեր մեր աչաց, վեր մեր գլխին. հա ձեր հրաման, հա սուրբ կաթողիկոսի կոնդակ:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Տէրսիմի «պարտութիւն»ը աւետելով հանդերձ, Թուրք մամուլը երբեմն կը յիշատակէ Սայիտ Ռիզայի անունը, յայտնելով, թէ ան իր քանի մը ար-բանեակներով լեռները կը պտտի…

Ով որ կը ճանչնայ Թուրքը, գիտէ թէ ան ինչ ձեւերով պիտի հաղորդէր Տէրսիմի պարտութիւնը, եթէ երբեք այս վերջինը իրական ըլլար:

Ուրեմն դիմադրութիւնը կը շարունակուէր...

*** Պոլսոյ վերջին թղթաբերէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնը (Ճիւմհուրիյէթ, 17 Օգոստոս)----

Օվաճըգի ոստիկան զինուորները ջոկատէն հետապնդուած Սէյիտ Րիզա եւ արբանեակները այսօր Սարը Օղլանի մէջ ջոկատի մը հետ դէմ առ դէմ գա-լով ընդհարում ունեցած եւ ընդհարման հետեւանքով Սէյիտ Րիզայի տղան Շէյխ Հասան ու իր 30 արբանեակները ամբողջովին բնաջինջ եղած են:

Փախչող Սէյիտ Րիզա խստիւ կը հետապնդուի: Շատ հաւանական է որ մօ-տերս ձերբակալուի:

Գնդակահարութիւններ կը շարունակուին

Մոսկուայէն կը հեռագրեն---- «Լէնինկրատսքայա Փրավտա» թերթը օ-գոստոս 21 թուականով կը ծանուցանէ թէ Լէնինկրատի շրջանին զինուորական ատեանը գնդակահարութեան դատապարտած է աhաբեկչական-յեղափո-խական-Թրոցքիական կազմակերպութեան մը ութ անդամները: Ամբաստա-նագիրը կ'ըսէ թէ դատապարտեալները խափանարար գործեր եւ սպանութիւն-ներ կատարած էին երկու գործարաններու մէջ եւ կը պատրաստուէին ահա-բեկումներ եւ խափանումներ կատարել երրորդ հաստատութեան մը մէջ: Վճի-ռը անմիջապէս գործադրուեցաւ:

*** Քրոնշթատի նաւատորմին մէջ 38 սպաներ ձերբակալուելով, 10ը ան-միջապէս դատուեցան եւ դատապարտուեցան զանազան պատիժներու, իբրեւ կուսակիցներ Թրոցքիի: Կ'ըսուի թէ դղրդալին ձերբակալութիւններ կատար-ուած են «Մառա» մարտանաւուն մէջ, որ Անգլիա ղրկուած էր, Ճօրճ Զ.ի թա-գադրութեան առթիւ: Մարտանաւը վերադարձած ատեն, ըմբոստութիւն ծա-գած է եւ շատ մը նաւաստիներ փախած են: Հրամանատարը կը մեղադրուի թէ թոյլ տուած է որ խորհրդային նաւաստիները ցամաք ելլելով խօսակցին ուրիշ ազգերու նաւաստիներուն հետ:

*** Երկաթուղիի պաշտօնեաներէն 46 հոգի, որոնց չորսը շատ կարեւոր պաշտօններ կը վարէին, պաշտօնանկ եղան օգոստոս 22ին, իբրեւ զանցառու եւ խափանարար: Ծանր ճարտարարդիւնաբերութեան գործավարը իր տեղեկագրին մէջ ահաւոր յայտնութիւններ կ'ընէ կատարուած զանցառութեանց եւ չարա-գործութեանց մասին:

Իտալացիները շահեցան օդարշաւը (3,000,000 ֆր.)

Իսթրէն (Մարսէյլ) դէպի Դամասկոս եւ Փարիզ թռիչքը, որուն կը մասնակցէին չորս ֆրանսական, ութ իտալական եւ մէկ անգլիական սաւառնակ-ներ, վերջացաւ Իտալացիներու յաղթանակով: Առաջին մրցանակը, 1 միլիոն 500,000 ֆրանք, շահեցան Քուփինի-Փարատիզի, 6190 քիլոմեթրը կտրելով 17 ժամ 32 վայրկեան եւ 45 երկվայրկեանէն, (ժամական արագութիւն միջին հաշուով 352 քիլոմեթր 789 մեթր): Երկրորդ մրցանակը, մէկ միլիոն ֆրանք, շահեցաւ դարձեալ իտալական խումբ մը, Ֆիօրի-Լուչչինի, երրորդը՝ 500000 ֆրանք, նորէն իտալական խումբ մը, Պիզէօ-Պրունօ Մուսոլինի (այս վերջինը Մուսոլինիի տղան): Չորրորդ հանդիսացաւ անգլիական սաւառնակը, իսկ ֆրանսական առաջինը եղաւ հինգերորդ, հեռաւորութիւնը կտրելով 21 ժամէն (միջին արագութիւն 294 քիլոմեթր):

Ահագին բազմութիւն խռնուած էր Պուրժէի օդակայանը, դիմաւորելու համար յաղթականները որոնք Փարիզ հիւր պիտի մնան մէկ շաբաթ:

Փարիզի աջակողմեան թերթերը կառավարութեան երեսին կը զարնեն ֆրանսական սաւառնակներուն տկարութիւնը:

»»»» • ««««

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ՄԷՋ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՆ եօթը Մակեդոնացիներ որոնց մեծ մա-սը կարեւոր անդամներն են նախկին կազմակերպութեան: Պաշտօնական աղբիւ-րէ որ եւ է բացատրութիւն չի տրուիր այս մասին, բայց կը կարծուի թէ ձեր-բակալումը հետեւանք է մակեդոնական շրջանակներու գործունէութեան վեր-սկսումին:

ԿԵՂԾ ՄՈՒՐՀԱԿՆԵՐՈՎ դրամ գանձելու ձեռնարկը, զոր հաղորդած էինք կիրակի օր, աւելի մեծ համեմատութիւններ կըստանայ օրէ օր: Դաւաղրու-թիւնը սարքուած է Փարիզի մէջ: Խարեբաները յաջողած են 29 քաղաքներու մէջ, գանձուած գումարն է 2,175,000 ֆրանք, Ձերբակալուած տասը մեղ-սակիցներու վրայ գտած են միայն 200,000 ֆրանք:

ՉԷՄՊՐԼԷՆ, ԱՆԳԼԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ, Հռոմ կը սպասուի մօտերս, Մու-սոլինիի հետ խորհրդակցելու համար Միջերկրականի եւ ուրիշ հարցերու մա-սին:--- Այս առթիւ նորէն զրոյց կը շրջի թէ Մուսոլինի ալ Գերմանիա պիտի եր-թայ, Հիթլէրը տեսնելու համար:

ԱՀՌԵԼԻ ՀՐԴԵՀ ՄԸ ոչնչացուց Պուլոնյը-սիւռ-Մէռի քազինօն: Ամէնէն աղնապալի պահուն, նուագախումբը «Մարսէյեզ»ը հնչեցուց, որպէսզի հան-դիսականները խուճապի չմատնուին: Այս հնարամտութեան շնորհիւ մարդ-կային կորուստ չեղաւ: Նիւթական վնասը կը հաշուեն քան միլիոն ֆրանք:

ԱԶԳ. ՊԱՐԳԵՒԱԽԱՂԻ ութերորդ շարքին վիճակահանութիւնը պիտի կա-տարուի օգոստոս 28ին, Տուլիլի մէջ, ժամը 4ին:

21 ՀՈԳԻ ՄԵՌԱՆ Լեհաստանի մէջ, գիւղացիական գործադուլի մը հե-տեւանքով որ պիտի տեւէ մինչեւ օգոստոս 25:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԹԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովները Հինգշաբթի եւ Շաբաթ գիշեր, ժամը 9ին, Ակումբին մէջ, Շար. Նախորդ ժողովի:

ԱՆԻԷՌ-ԱՍՆԻԷՌ-ՔՈԼՈՆՊԻ «Արամ ենթակոմիտէի ժողովները 25 Օգոստոս Չորեքշաբթի, 26 Հինգշաբթի, 27 Ուրբաթ եւ 28 Շաբաթ երեկոները ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին: Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի օրակարգի հարցե-րու քննութիւն:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէի ընդհ. ժողովը 28 Օգոստոս, Շաբաթ ե-րեկոյեան ժամը 8.30ին, «Վարդարեան» գրադարանը:

Օրակարգ՝ Շար. Նախորդ ժողովի եւ ընտրութիւն պատգամաւորի:

ԱՆԻԷՌԻ ՄԷՋ «ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ C. Rogerի ՄՕՏ 183 Avenue d'Argenteuil (Փլաս Պուրկինեոնի վրայ):

ՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Պանթէօ-Քաշանի Հ. Յ. Դ. «Արծիւ» ենթակոմիտէի կողմէ, 5 Սեպտեմբեր, կիրակի ամբողջ օրը:

ԴԱՇՏԱՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Մարսէյլի Ամասիոյ, Մարզուանի Հայրենակցական Միութեան կողմէ 29 Օգոստոս, կիրակի ամբողջ օրը Սէն Լուկրան Բէն, Լ. Եօթնեղբայրեանի ագարակը:

Երգ, արտասանութիւն եւլն.:

կը ներկայացուի «ՕՏԱՐ ԱՂՋԿԱՆ ՍԷՐԸ» (գաւեշտ):

Զորգեւաւոր խաղերու մրցում: Պարերու համար կը նուագէ Ծիրմանեան եւ Ընկ. նուագախումբը: Փափաքողները կրնան ճաշը միասին բերել. Ճոխ պիւֆէ սովորական գիներով:

ՄՈՒՏՔ 3 ՖՐ., ՓՈՔՐԵՐՈՒ 1 ՖՐ.:

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Պուլվար կալիպալտիէն առնել 15 եւ 16 թիւ հանրակառքերը եւ իջնել Սէն Լու:

ՆՈՒԷՐԱՏՈՒՆԵՐ

31 Յուլիս — 20 Օգոստոս

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕ, Գործ --- 528.60:
Լէ Զ'ՕԼԻՎ, Հ. Պ --- 140:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Ս --- 20:
ՍԱԼՈՆ, Ս. Ա. --- 40:
ՖՕՆԹԷՆ, Կ. Բ --- 75:
ՓԱՐԻԶ, Կար --- 75:
ՊՕՄՈՆ, Գործ --- 197.85:
ՓԱՐԻԶ, Պայր --- 80:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Տիկ. Աք --- 40:
ՍԷՆ ՓՐԷՍ, Ս. Շ --- 70:
ԹՈՒԼՈՒԶ, Խաչ --- 75:
ԱՆԻԷՌ, Օր. Թամ --- 100:
ԳՈՆՍԹԱՆԹԷՆ, Ս. Մ --- 35 (2 անգամ):
ՍԱԼԻՆ ՏԸ ԺԻՌՕ, Ն. Օh --- 150:
ՄԱԶԱԿԱՆ, Խ. Ղուկ --- 140:
ԱՎԻՆԵՈՆ, Գործ. Մ --- 35:
ՎԱՆՎ, Ա. Արզ --- 150:
ՎՕՔԼԻԶ, Մանկ --- 70:
ՎԱԼԱՆՍ, Լ. Տ --- 100:
ՊՈՒԱՔՈԼՈՆՊ, Տիկ. Շահ --- 70:
ԼԱ ՍԷՅՆ ՍԻՒՌ ՄԷՌ, Ս. Կ --- 35:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Մ. Պ --- 70:
ԼԸ ՔՐԷՕԶՕ, Տէմ --- 70:
ԹՈՒՐԷԹ, Յ. Սօլ --- 35:
ՍԷՆ ՄԱՐԹԷՆ, Ա. Թոր --- 35:
ՇԱՎԱՆՈԶ, Պչաք --- 50:
ԱԼԻՆԵՈՆ, Նաթ --- 100: Օվ.ի հաշ-ւոյն:
ՕՐԱՆԺ, Ս. Յ --- 40:
ՄՈՆԹՐԷՕՅԼ, Տիկին Հ. Աղ --- 70:
ՊՕՐԸՓԵՌ, Ան --- 35:
ԼԸ ՄԱՆ, Թ. Չ --- 70:
ՆԻՍ, Բ. Գ --- 35:
ՓԱՐԻԶ, Ս. Թ --- 70:
ՍՓԹ, Թ. Պ --- 140:
ՔՐԻՓԻՆԿ, Մ. Տատ --- 100:
ՓԱՐԻԶ (2), Մ. Պ --- 140:
ԳՈՆՍԹԱՆԹԷՆ, Յովh --- 140:
ՌՕԱՆ, Քէօշ --- 105:
ԼԱ ՍԻՕԹԱ, Գործ --- 50:
ՇԱՎԱՆՈԶ, Խ. Մ --- 70:
ՊԷԼՄՈՆ, Մ. Տիկ --- 70:
ՎԻԷՆ, Ն. Խ --- 315:
ՆԻՍ, Ս. Ե --- 70:
ՄՈՆՓԵԼԻԷ, Ճօh --- 35:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կիւրինցի տիկին Սրբուհի Մէն-տիլեան կը փնտռէ իր զաւակը՝ Անդ-րանիկ Մէնտիլեան, հօր անունը՝ Ա-րամ, մեծ հօր անունը՝ Վարդեվառ (Մէնտիլ Տէտէ): 4 տարեկան հասա-կին աքսորուած է Շէհիր Պըլլայէն (Սեբաստիա) իր մեծ մօր՝ Հաճի Մա-րիամ Զիթպաշեանի եւ իր մօրաքրոջ Աղնիւ Զիթպաշեանի հետ: Տեղահա-նութեան միջոցին զիրենք տեսնողներ եղած են Մալաթիոյ շրջանները: Ի-րենց հասցէն գիտցողներէն կամ իրենց մասին որ եւ է լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել, Madame Serpouhi Mendilian, Usine Diedrich, à Bourgoin, Isère, France:

Կը խնդրուի արտասահմանի թեր-թերէ արտատպել:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Հ. Յ. Դ. Պատ. Միութեան Մար-սէյլի «Անդրանիկ» եւ «Մարօ» խումբերու դաստիարակական խառն ժողովը տեղի կ'ունենայ ամէն Եր-կուշաբթի եւ Ուրբաթ իրիկունները ժամը 7էն 8ը: Պարտաւորիչ ներկա-յութիւն որոշեալ ժամին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հայ Մշակութային Միութեան Ընդհ. ժողովը 25 Օգոս-տոս, Չորեքշաբթի երեկոյեան ժա-մը ճիշտ 9ին «Շահրիկեան» սրահին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» ο ««««

Հովիտը տարածուած էր երկու լեռնաշղթաների մէջ, որոնք ալիքաւոր բարձրութիւններով շուրջանակի սեղմել էին նրան իրանց գրկում, տալով նրա տարածութեանը ձուաձեւ կերպարանք:

Մէջ տեղից օլոր-մոլոր պտոյտներով անցնում էր Եփրատի վտակը, որին տեղացիք կոչում էին Աղ-Սու, այսինքն սպիտակ ջուր: Նա այնքան մաքուր էր, որ արժանի էր այդ կոչմանը: Հովիտի չորս կողմի սարերը պատած էին ճոխ արօտամարգերով, որոնք առատ սնունդ էին տալիս այնտեղ արածող բազմաթիւ անասունների հօտերին, իսկ տափարակի ամբողջ հարթութիւնը պատած էր ցորենի, գարու, կտաւհատի եւ զանազան ընդեղէնների արտերով: Այստեղ երկրագործի աշխատող ձեռքը չէր թողել ոչ մի կտոր հող անմշակ: Հովիտի մէջ, մինը միւսից հեռու, գտնւում էին մի քանի հայաբնակ գիւղեր, որոնք թաղնուած էին այգիների եւ ձեռատունկ ծառերի մէջ, եւ հեռուից նայողի աչքին ներկայանում էին որպէս կանաչազարդ անտառիկներ, որոնք առանձին խումբերով որոշւում էին տափարակի մերկութիւնից, որ զուրկ էր ծառերից:

Հովիտի բոլորովին ծայրումն էր դրած O… գիւղը և գտաւորուած ձեւ-րակի մէջ: Տանուտէր Խաչօի բնակարանը --- նրա իսկական անունը Խաչատուր էր --- էր այն տներից մէկը, որ թէ իր մեծութեամբ եւ թէ հարստութեամբ որոշւում էր միւսներից: Այս տնից ամէն առաւօտ քշում էին դէպի նախիրը հարիւրի չափ անասուններ: Նրա կովերը, գոմէշները, եզները եւ ձիաները էին ամենաընտիրները ամբողջ գիւղի մէջ:

Այս տանն էին պատկանում հարիւրի չափ ոչխարներ, որոնք սեփական հովիւների հսկողութեան ներքոյ արածում էին մերձակայ լեռների վրայ: Այդ տանն էր պատկանում այն ահագին ձիթհանը --- ձէթ դուրս բերելու գործարանը,--- որ գտնւում էր գիւղի մէջ: Այս տանն էր պատկանում այն գեղեցիկ ջրաղացը, որ գտնւում էր գիւղից դուրս, որի անիւները տարուան բոլոր եղանակներում անդադար բանում էին: Բայց այն, որ աւելի նշանաւոր էր Խաչօի հարստութեան մէջ,--- դրանք էին նրան եօթը որդիները, որոնք մինը միւսի ետեւից հասած, ներկայացնում էին նրա տան հարստութեան սիւները: Որդիները բոլորը ամուսնացած էին եւ տունը լցուած էր ամէն հասակի երեխաներով: Ամուսնացած էին եւ նրա թոռներից մի քանիսը. նրանք նոյնպէս զաւակներ ունէին: Եւ ծերունի Խաչօն իր աչքի առջեւ տեսնում էր մի քանի սերունդ որ ապրում էին միասին, որ կազմում էին մի փոքրիկ աշխարհ: Գիւղում առակի ձեւ էր ստացել այն խօսքը թէ «Խաչօն այնքան զաւակներ ունի, որքան անասուններ»:

Խաչօի եօթը որդիներից առանց ա-մուսնանալու մնացել էր ամենակրտսերը, մանկահասակ Ստեփանիկը, որը դեռ նոր էր մտել իր տասն եւ վեց տարեկան հասակի մէջ: Բայց նրա դէմքին նայելով, կարելի էր իսկոյն նկատել, որ տարիները դեռ չէին տըւել նրան այն պատանեկան հասունութիւնը, որ յատուկ է այդ հասակին, մանաւանդ մի այնպիսի տաք երկրում, ուր պատանիները խիստ վաղ այրանում են: Ստեփանիկի դէմքը դեռ կրում էր իր վրայ մանկական նուրբ քնքշութիւններ իրանց հրապուրիչ թարմութեամբ: Խաչօի բոլոր որդիները դրսում իրանց առանձին պարապմունքները ունէին, թէ հողերի մշակութեան մէջ եւ թէ անասունների դարմանելու մէջ, եւ խիստ հազիւ էին տանը գտնւում: Միայն Ստեփանիկն էր, որ շատ փոքր էր մասնակցում նըրանց աշխատութիւններին: Նա Խաչօի Յովսէփ գեղեցիկն էր, որին ծերունի նահապետը չէր հեռացնում իր աչքից:

Ստեփանիկի եւ Յովսէփ-գեղեցիկի մէջ կային շատ նմանութիւններ, ոչ այն պատճառով միայն, որ նա Իսրայէլի որդու պէս սիրուն էր, հեզ էր խելացի եւ համակրական էր,--- այլ եւ այն պատճառով, որ ինչպէս Յովսէփի, այնպէս էլ Ստեփանիկի հագուստի եւ զարդարանքի վրայ առանձին ուշադրութիւն էին դարձնում: Նրա հագին միշտ կարելի էր տեսնել Հալէպի ծաղկաւոր բեհեզից գոյնզգոյն զոլերով կարած պատմուճանը, որի վրայ հագած ունէր ծիրանի մահուդից պատրաստած թիկնոցը, որ զարդարած էր ոսկի թելերով: Մէջքը պնդած էր Քիրմանի շալէ գօտիով: Լայն շալվարը պատրաստուած էր Վանայ նուրբ կերպասից: Ոտներին հագած ունէր Արզրումի կարմիր կօշիկներ: Գլխին ծածկած ունէր կարմիր ֆէս մետաքսեայ սեւ փունջով: Ֆէսի տակից թափուել էին նրա շագանակի գոյն մազերը, որ սփռուել էին ուսերի վրայ: Մի բանով միայն որոշւում էր Յովսէփ-Գեղեցիկից, որ Յովսէփի եղբայրները նախանձւում էին հօրից սիրուած որդու վրայ, բայց Ստեփանիկի եղբայրները բոլորը սիրում էին նրան:

Ծերունի Խաչօի տունը հեռուից բոլորովին հին եւ նախնական ամրոցի տպաւորութիւն էր գործում: Նա շինուած լինելով, թէ դիրքով ունէր այն բոլոր յարմարութիւնները, որ պէտք էին մի բնակութիւն ազատ պահելու համար արտաքին թշնամիներից: Ամրոցը պատած էր չորս ահագին պարիսպներով, որոնք քառակուսի ձեւով միմեանց հետ միանալով, թողնում էին զանազան չինութիւններ: Դրսից ոչինչ չէր կարելի տեսնել, բացի չորս բարձր աշտարակներից, որոնք միացնում էին պարիսպների չորս անկիւնները: Ամրոցի շրջապարսպի մէջ տեղաւորուած էին բոլոր բնակութիւնները, բոլոր ծածկոցները, որ պէտք էին մի կանոնաւոր տնտեսութեան համար:

ՐԱՖՖԻ

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

Le Gérant : H. STEPHAN

1E PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 25 ՕԳՈՍՏՈՍ
MERCREDI 25 AOUT 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3507

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ...

Մինչ թնդանօթը կ'որոտայ արեւմուտքէն մինչեւ Հեռաւոր Արեւելք, սպառնալով բոցավառել աւելի մեծ տարածութիւններ, մարդիկ չոգեպինդ յառաջ կը տանին զինարշաւը, բոլոր ճակատներուն վրայ :

Օրուան թերթերը կը գրեն թէ Մեծն Բրիտանիա 50 միլիոն ոսկի եւս տրամադրած է, առաջին առթիւ շինելու համար շարք մը մարտանաւեր եւ օդանաւեր :

Ֆրանսայի մէջ ռազմափորձեր կը կատարուին, մասնակցութեամբ աւելի քան 600 օդանաւերու, փորձելու համար օդային պատերազմին կազմակերպութիւնը, յարձակողական թէ պաշտպանողական :

Թուրքիա աննախընթաց ռազմափորձեր սարքած է Թրակիոյ մէջ, Եւրոպայի քթին տակ, հրաւիրելով արտակարգ պատուիրակութիւններ: Ոչ միայն հարեւան Պալքաններէն, այլ եւ Հեռաւոր Ասիայէն,— Իրաք, Իրան, Աֆղանիստան: «Թան»ի թղթակիցը 150 կը հաշուէ օտար զինուորական պատուիրակութեանց անդամները, այս առթիւ շեշտելով ռազմափորձերուն բացառիկ նշանակութիւնը :

Արդարեւ, այդ ռազմափորձերով Թուրքիա ոչ միայն կ'ուզէ ստուգել Պոլսոյ պաշտպանութեան միջոցները, այլեւ ապացուցանել իր զինուորական ուժին աճումը,— մասնաւորապէս օդատորմիղին եւ մեքենաշարժ կազմակերպութեան զարգացումը :

Ուրեմն ցուցադրութիւն ե՛ւ քաղաքական ե՛ւ զինուորական ուժի, մասնաւորապէս ազդելու համար ասիական պետութեանց վրայ, որոնց հետ բարեկամութեան եւ փոխադարձ աջակցութեան դաշնագիր մը կնքեց յուլիս 8ին, Թէհրանի մէջ: (Թրքասէր կոմկասցիներու ֆրանսերէն օրկանը՝ «Լը Քօքազ» արդէն իսկ խանդավառութեամբ կ'ողջունէ նոր դաշինքը, իր վերջին թիւով.— Օգոստոս):

Շարքը լման չէ, բայց յիշենք, նաեւ, Սիկիլիոյ վերջին ռազմափորձերը, որոնք պատեհութիւն ընծայեցին Մուսոլինիի՝ նոր ճառ մը խօսելու եւ անգամ մը եւս պանծացնելու հռոմէական կայսրութիւնը: Այլ մանաւանդ նոր Հռոմի յարաճուն զօրութիւնը, իբրեւ զինուորեալ ազգ: Միշտ կազմ եւ պատրաստ «դիմաւորելու որ եւ է ճակատագիր»:

Այս առթիւ, ի՜նչքան նշանակալից էր իր ազդարարութիւնը՝ Հռոմ - Պերլին առանցքի մասին .

— « Կարելի չէ Հռոմ հասնիլ անգիտանալով Պերլինը, կարելի չէ Պերլին հասնիլ անգիտանալով Հռոմը կամ գործելով անոր դէմ: Երկու վարչաձեւերուն միջեւ կը տիրէ գործերու համերաշխութիւն մը »:

Այժմ այս կիսկատար պատկերին հետ աչքի առջեւ բերէք նաեւ այն ինչ որ տեղի կ'ունենայ Սպանիոյ մէջ աւելի քան մէկ տարիէ ի վեր եւ Չինաստանի մէջ՝ մօտ երկու ամիս է եւ կ'ունենաք հեռանկար մը, որ ոչինչ ունի բարենշան :

Իրականին մէջ, կատարեալ պատերազմ է որ կը մղուի երկու ցամաքներուն վրայ, բայց օրուան վարիչները կը սիրեն բառախաղեր սարքել, « ի բուժումն գայթակղեալ մտաց »:

Այսպէս, սպանիական սպանդը կը համարուի «ներքին գործ»,— իրար ջարդեցէք, պէտք եղածէն աւելի զէնք, մինչեւ անգամ կամաւորներ ճարած ենք արդէն, մենք ալ դուրսէն կը դիտենք, որ պէտքի կրակը մեր սահմաններուն չհասնի :

Շատ աւելի պատկերալից է Ծայր. Արեւելքի պարագան :

Օդարշաւ, ռմբակոծութիւն ծովէն եւ ցամաքէն, ճակատամարտ՝ բաց դաշտի վրայ եւ քաղաքներու մէջ, մինչեւ անգամ կոկորդ կոկորդի կռիւ՝ փողոցէ փողոց, համատարած խուճապ եւ արտագաղթ՝ օտար մարտանաւերու պաշտպանութեան տակ,— այս բոլորը տեղի կ'ունենան աւելի քան մէկ ամիսէ ի վեր: Եւ սակայն,— եղածը պատերազմ չի սեպուիր, այլ «զինուորական գործողութիւն»: Եւ երկու կողմն ալ կը սպասեն որ միւսը հռչակէ պատերազմը, որպէս անոր վրայ իյնայ պատասխանատուութիւնը . . .

Ուրիշ խօսքով, պատերազմական դասընթացք մըն է որ տեղի կ'ունենայ, եւ ոչ թէ պատերազմ :

Եթէ այս է զինուորական գործողութիւնը, կրնաք պատկերացնել թէ ինչ պիտի ըլլայ բուն պատերազմը, Չինաստանի մէջ կամ այլուր:

Մեծ պատերազմը — այն որ վերջինը պիտի ըլլար— իբրեւ թէ պիտի թաղէր գաղտնի դիւանագիտութեան բոլոր դաւերը, աշխարհը դնելով պայծառ իրականութեանց առջեւ :

Զինադադարի առաջին տասը տարիները հազիւ լրացած, ոչ միայն կատարելագործուեցան գաղտնի դիւանագիտութեան մեթոտները, այլեւ զինարշաւը այնպիսի համեմատութիւններ ստացաւ, որ անըմբռնելի պիտի թուէր 1914էն առաջ:

Եւ զինարշաւին հետ, զարգացաւ — ամէն օր աւելի կը զարգանայ ռազմարուեստի վերջին գիւտերը, քիմիական պատերազմ :

Դեռ վերջերս, երբ Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ հարցումներ կ'ուղղուէին երկրին պաշտպանութեան միջոցներու մասին, պատերազմական նախարարը բաներ մը փսփսաց, սակայն չուզեց յայտնել ամբողջ գաղտնիքը: Հասկցուց թէ մասնագէտներու յանձնախումբը յաջողութեամբ յառաջ տանելով իր հետազօտութիւնները, գտած է շատ ազդու միջոցներ,— անշուշտ գիտական - քիմիական :

Այսպէս նաեւ ուրիշ երկիրներու մէջ, ուր տարին քանի մը անգամ մարդիկ զարմանազան լուրեր կը տարածեն «մահուան ճառագայթներու» մասին, ամբողջ գաղտնիքը պահելով բնալուծարաններու խորը :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՄԵԾ ՌԱԶՄԱՓՈՐՁԵՐԸ

Երբ թշնամին Պոլսոյ վրայ քալէ...

« Թան »ի մասնաւոր թղթակիցը կը գրէ Էնկիւրիէն .—

Թրքական բանակին տարեկան մեծ ռազմափորձերը սկսան Թրակիոյ մէջ օգոստոս 17էն 18 լուսնալու գիշերը: Առաջնորդը՝ Պալքանեան Համաձայնութեան եւ դրդիչը ասիական սա վերջին դաշինքին զոր ստորագրեց Աֆղանիստանի, Իրաքի եւ Իրանի հետ, Թուրքիա ուզեց այս տարի ապացուցանել իր զինուորական զօրութիւնը եւ մանաւանդ մեքենաշարժ կազմակերպութիւնը: Բացի դեսպանատուններու զինուորական կցորդներէն, ասիական եւ պալքանեան զինակիցներուն ընդհ. սպայակոյտներու պետերը հրաւիրուած էին մասնաւորապէս, եւ այսպէս յաջորդաբար հասան զինուորական պատուիրակութիւններ Յունաստանէն, Ռումանիայէն, Եուկոսլավիայէն, Իրանէն եւ Իրաքէն, այս վերջինը աճապարանքով կազմուած, քանի որ ընդհ. սպայակոյտին նախագահը սպաննուեցաւ, երբ ճամբայ ելած էր Թուրքիա գալու համար :

Ռազմափորձերուն ծրագիրը երեւան հանուեցաւ միայն գործողութեանց սկզբնաւորութեան օրը.— կապոյտ բանակը, որ համախմբուած է Մարիցայի երկայնքը, պէտք է ճնշէ կարմիր բանակը, որ կը պաշտպանէ սահմանագլուխը, եւ յառաջ նետուի, գրաւելու համար Պոլիսը: Երկու բանակներուն կ'աջակցին օդնական զինուորներ, որոնք կապոյտներուն կը հասնին ինքնաշարժներով, իսկ կարմիրներու՝ ծովային ճամբով: Հակառակ կապոյտներու գրաւած տիրական դիրքերուն, կը սպասուի որ իրենց հակառակորդները կասեցնեն յարձակողականը, յարձակում գործեն լեռնային թնդանօթներով ու մեքենաշարժ հրետանիով, եւ կռիւը փոխադրեն թշնամի երկրին մէջ: Օդատորմիղն ալ մեծ գործունէութիւն կը ցուցնէ երկու բանակներուն մէջ, եւ կը ծանուցուի նոյն իսկ օդաչու կնոջ՝ Սապիհա Կէօքչէի մասնակցութիւնը: Ինչպէս կը յիշուի, այս Թրքուհին փայլուն դեր մը կատարեց Թունճէլիի (Տէրսիմ) վերջին ապստամբութեան մէջ. ոչ միայն հետազօտութեան, այլեւ կռիւի համար :

Ամէն օր զեկոյց մը կը հրատարակուի գործողութեանց մասին, ամփոփելով թէ կապոյտ եւ թէ կարմիր բանակին շարժումները: Առաջինին հրամանատարն է Զօր. Ապտիւրրահման Նաֆըզ, միւսինը՝ Զօր. Սալիթ Տօյան: Իրաւարարութիւնը կը կատարէ Զօր. Սալիհ Օմուրթաք, իսկ ռազմափորձերուն ընդհանուր ղեկավարութիւնը յանձնուած է Զօր. Ֆէվզի Չաքմաքի :

Հանրապետութեան նախագահ Աթաթիւրք, որ գործողութեանց սկիզբը ներկայ եղած էր վարչապետին եւ գրեթէ բոլոր նախարարներուն հետ, մեկնեցաւ երկրորդ օրը եւ նորէն պիտի գայ վերջին օրը: Օտար զինուորական պատուիրակութիւնները, որոնք Ռոտոսթօ փոխադրուած են մասնաւորապէս յարդարուած եւ խիստ հանգստաւէտ շոգենաւով մը, յաջորդաբար կը պտտին ամէնէն շահեկան վայրերը: Սպայակոյտի դեր - նախագահ Զօր. Ասըմ Կիւնտիւզ եւ ուրիշ երկու բարձրաստիճան սպաներ մասնաւորապէս յատկացուած են առաջնորդելու օտար պատուիրակութիւնները, որոնց անդամներուն թիւը կը հասնի մօտ 150ի :

Թուրք մամուլը լայն տեղ կու տայ գործողութեանց, հրատարակելով շարք-շարք պատկերներ հրասայլերու, թնդանօթներու եւ մեքենաշարժ կազմակերպութեանց : « Ճիւմհուրիյէթ » խօսելով ռազմափորձերուն վրայ, հետեւեալ կերպով կ'եզրակացնէր օգոստոս 18ի խմբագրականը .

— « Մենք, իբրեւ իրատես ժողովուրդ, եւ աշխարհի ամէնէն անկեղծ իրատեսը, կը կարծենք թէ խաղաղութիւնը կրնայ պահպանուիլ միայն զինու զօրութեամբ . եւ ճիշդ մեր խաղաղասիրական պարտականութիւնը լաւ կատարելու համար է որ մենք այնքան խնամք եւ կարեւորութիւն կ'ընծայենք մեր բանակին »:

ՉԻՆԵՒՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

400 սպաննուած, 1000 վիրաւոր Շանկայի մէջ

Օգոստոս 23ին ահռելի ռմբակոծութեան մը ենթարկուեցան Շանկայի չինական մեծ մթերանոցները, որոնք բոլորն ալ բաց էին եւ լեցուն՝ յաճախորդներով: Կը կարծուի թէ 400 հոգի սպաննուած, 1000 հոգի վիրաւորուած են: Ռմբակոծութիւնը բոլորովին քանդեց լայն պատուհանները, ռումբի կտորներ ցրուելով ամէն կողմ: Ռմբակոծութեան ուժգնութիւնը այնքան մեծ էր որ ուրիշ ապակիներ ալ խորտակուեցան եւ շէնքեր վնասուեցան մթերանոցներէն բաւական հեռու: Միջազգային թաղամասի բոլոր հրշէջ վաշտերը անմիջապէս օգնութեան հասան, ինչպէս եւ բժիշկներ եւ հիւանդապահներ: Մթերանոցներուն ամբողջ ճակատը քանդուեցաւ: Ցարակից անգլիական շէնք մըն ալ խորտակուեցաւ, աննկարագրելի խուճապ ստեղծելով պանդոկներուն մէջ :

Վերջին լուրերու համաձայն, տակաւին բազմաթիւ դիակներ կը մնան փլատակներուն տակ: Զոհերուն մեծ մասը Չինացիներ են :

Թուրք բարբարոսներ կը շարունակեն գործել

Ատանայէն « Ճիւմհուրիյէթ »ի կը գրեն.— « Թուրք Սէօզ » Մարտինէն կը տեղեկանայ որ Ճէզիրէի մէջ (Սուրիա) հրդեհի, թալանի եւ կռիւներու առաջքը դեռ չէ առնուած: «Մեր կառավարութեան արտօնութեամբ Ամուտէն եւ հիւս. Սուրիոյ կարգ մը ուրիշ վայրերէն արաբ եւ այլ տարրերէ բաղկացած հազար հոգինոց փախստականներու դանգուած մը Մարտին ապաստանած է: Քաղաքապետութիւնը ուտելիք եւ խմելիք ու բնակելիք տեղ տուած է այս խեղճերուն, որոնք խիստ ողբալի կացութեան մէջ կը գտնուին: Հետեւեալ եկող այս գաղթականները, մեծ մասով կիներէ եւ տղաքներէ բաղկացած, կ'աղաչեն ու կ'ըսեն.— « Կը մեռնինք, բայց անգամ մըն ալ Սուրիա չենք վերադառնար »:

« Սօն Փօսթա» եւս Ատանայէն կը տեղեկանայ թէ Ամուտէ գիւղաքաղաքը աւերակոյտի վերածուած է Գամըշլըէն եկած օդանաւերուն ռմբակոծման հետեւանքով եւ կ'աւելցնէ.— Հայ հրոսակներ մզկիթները ապաստանած 500է աւելի այր, կին ու տղաքը վայրագօրէն սպաննած են: Վերադարձողները, 100է աւելի, ապաստանած են թրքական սահմանագլուխը եւ Մարտին կը փոխադրուին :

(Ծ. Խ.— Այս նոյն լուրը նոյն աղբիւրէ «Ճիւմհուրիյէթ»ի հետ կու տայ նաեւ «Ագշամ», բայց Հայերու մասին որ եւ է բառ չկայ):

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՌ ԳԵՏՍ ԲԱԲԵԼԱՑՒՈՑ ...

Անցեալ օր, Օշականին հետ այցելութեան գացինք Տոքթ. Քօլօլեանի: Ցետոյ Շան զ'Էլիզէէն իջանք Քոնքորտ, քերելով Միջազգային ցուցահանդէսի պատերը: Իրիկուն էր արդէն, եւ արեւը կը խոնարհէր հորիզոնին վրայ: Յաղթութեան Կամարէն բոլոր, ամբողջ պողոտան լեցուն էր ինքնաշարժներով, որոնք ջորեակներու կը նմանէին: Այստեղ այնքան լայն է պողոտան, որ ինքնաշարժներուն վազքը ոչ արագ կը թուի, ոչ ալ աղմուկ կը ստեղծէ: Քոնքորտի հրապարակին վրայ, հոն ուր, ատենօք, կը կանգնէին կառափնատները, արձաններու եւ շատրուաններու մէջէն, ինքնաշարժներու հետ մտերմօրէն, կ'անցնէինք Թիւիլրիի պարտէզին անկիւնը: Մեր դիմացը պալատանման պանդոկները: Փարթամ կասկեններու տակ կը կենանք պահ մը, ու խօսքին թելը կտրելով՝ աչք մը կը պտըտցնենք հորիզոնին վրայ :

Լուքսորի կոթողը հրապարակին կեդրոնէն կը ժայթքէ քարեղէն շատրուանի մը պէս: Ինքնաշարժներու անիւներուն երկար վուվուն երաժըշտութիւն մը կը ստեղծէ, եւ ընդհանուր ու միօրինակ այս շարժումին մէջ խաղաղութիւն մը կը ծնի :

Արեւը կը հոսի, կը հոսի շարունակ: Եւ ջահասիւներու ապակիները կրակ կ'առնեն:

— Հրաշալի՛ է, հրաշալի՛, կ'ըսէ Օշական :

Եւ սակայն Փարիզ հասած օրը չէր հաւնած այս դժոխք - քաղաքին :

— Աս ալ քաղա՛ք է, կ'ըսէր մեր խմբագրապետին :

Բայց Փարիզ աշխարհ մըն է, թաղեր կան որ գիւղերու կը նմանին, թաղեր ալ կան՝ թանգարանի :

Անշուշտ գեղեցիկ են Արմաշն ու Սէօլէօզը,— շարական երգող ջուրեր ունէինք հոն, բոլոր եկեղեցիներէն աւելի քաղցր բուրող անտառներ ու դաշտեր, հարսներու նման գիւղին բոլորտիքը շուրջպար բռնած բլրակներ, վարդի թերթով հիւսած երկինքի պաստառներ, եւ աննման եղբայրութիւն մը մարդոց եւ կենդանիներու միջեւ : Բայց թէ գեղեցիկ է Փարիզը, խօսք չունիր :

Միայն թէ գեղեցիկ է ուրիշներուն համար, անոնց համար որ վայելելու սիրտ եւ միջոց ունին :

— Ժամերով պիտի ուզէի պտըտիլ այս ծառուղիներուն մէջ, կասկեններուն տակ, կ'ըսէ Օշական :

Ցետոյ կ'աւելցնէ .

— Հիմա դուն գիտե՞ս Փարիզի ծալքն ու ծուկը, ուր ուզես՝ կ'երթա՞ս...

— Պապայիս տունին պէս, այս Փարիզը հիմա մեր գիւղին պէս է ինծի, կը պատասխանեմ գիւղի պարծենկոտ տղու մը պէս: 14 տարի եղաւ որ Փարիզ կը գտնուիմ, հոս մեծցածի պէս եմ . . .

— Ի՞նչ հրաշալիքնե՛ր, կը շարունակէ Օշական :

— Այս ամէնը մերն է, կ'ըսեմ նոյն պարծենկոտութեամբ, այս ամէնը մեր արիւնով է շինուած՝ կ'աւելցնեմ այս անգամ լրջութեամբ: Խաբեցին պզտիկ ժողովուրդները, խոշտանգեցին, թշուառութեան մատնեցին, արիւն քամեցին, որպէսզի շէննայ իրենց մայրաքաղաքը: Գրական աշխարհակալութեամբ, կրթական թոյներով ու քաղաքական տեսիլներով փոշիի վերածեցին մեր պզտիկ իրականութիւնները: Հիմա մեր մնացորդացը գթութեան համար հիւրընկալուած են Սէնի ափերուն վրայ, եւ ամենայն շնականութեամբ՝ կարծես ըսել ուզեն մեզի .

— **Vous êtes mieux ici, n'est - ce - pas, personne qui puisse vous massacrer...**

Բայց կարծես թէ ջարդարարին պակասն ըլլար մեր միակ փափաքը...Մենք ալ հայրենիք կ'ուզենք ունենալ, մեր հայրենիքով հրճուիլ: Եւ Սէնի ափերուն վրայ պիտի երգենք մեր հայրենիքին գովքն ու կարօտը, ինչպէս երբեմն հին Եբրայեցիները . . . «առ գետս Բաբելացւոց, անդ նստաք եւ լայաք որպէս յիշեցաք մեք անդ զգերութիւն . . . »:

ԱՐԱԶ

ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ ՀԱՅ ՔԱՀԱՆԱՅԻ ՄԸ ՎՐԱՅ

Ֆիլիպէէն կը գրեն.— Հայ գաղութը այսօր մեծապէս յուզուեցաւ, Վաղինակ քհնյ. Մինասեանի վրայ կատարուած յարձակման հետեւանքով: Յարձակումը տեղի ունեցաւ օգոստոս 19ին կէսօրէ առաջ ժամը 1.30ին: Վաղինակ քհնյ. շուկայ ելած էր գնումներ կատարելու եւ տուն վերադարձին, ծանօթ գործարանատէր Թովմասեանի բնակարանին մօտ, անոր վրայ յարձակեցաւ տարիքը առած Հայ մը եւ առանց բան մը յայտնելու, 40 սանթիմեթր երկարութեամբ խարտոցով մը երեք անգամ ուժգին զարկաւ քահանային: Արիւնով շաղախուած, Տէր Վաղինակ փախաւ, օգնութեան աղաղակներ արձակելով: Յարձակողը հետապնդեց զայն եւ քանի մը հարուածներ եւս տուաւ, մինչեւ որ անցորդները յաջողեցան զինաթափ ընել :

Ոստիկանատան մէջ պարզուեցաւ, որ յարձակողը 65 տարեկան Հայ մըն է, արհեստով երկաթագործ ու կը կոչուի Քօսթա Դանիէլեան :

Այս մարդը անհաւասարակշիռ բնաւորութիւն ունենալով, կը կարծէր թէ դաւադրութիւն մը սարքուած է զինքը սպաննելու համար եւ թէ պատասխանատուն քահանան է: Մանաւանդ որ, երկու սպառնական նամակներ ալ ստացած էր, իբրեւ . . . կատակ :

ՀՐԷԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ ԿԸ ՄԵՐԺԷ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ԲԱԺԱՆՄԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ

Սիոնական համագումարէն վերջ, հրէական գործակալութեան հնդերորդ համաժողովն ալ գումարուեցաւ Ցիւրիխի մէջ: Ժողովը իր կարգին հաստատեց սիոնական 20րդ համագումարին որոշումները, եւ միաձայնութեամբ քուէարկեց կարգ մը բանաձեւեր որոնցմով կը մերժէ Անգլիոյ արքայական յանձնաժողովին այն տարկութիւնը թէ հողատարութիւնը անիրագործելի է: Այս առթիւ պաշտօն կը յանձնէ գործադիր կոմիտէին ամէն գնով պաշտպանել հրեայ ժողովուրդին իրաւունքները, որոնք երաշխաւորուած են Պալֆուրի յայտարարութեամբ եւ Պաղեստինի հողատարութեամբ: Ժողովը կը դատապարտէ արքայական յանձնաժողովին առաջարկած կարկտան միջոցը որ քմահաճօրէն պիտի սահմանափակէ հրէական ներգաղթը: Ետոյ կը յանձնարարէ գործադիր կոմիտէին շարունակել իր ջանքերը, գլուխ հանելու համար բարեկամական պայմանագրութիւն մը Պաղեստինի Արաբներուն հետ եւ կը խնդրէ բրիտանական կառավարութենէն կլոր սեղանի խորհրդաժողով մը սարքել, անոր շուրջը հաւաքելով Հրեաներն ու Արաբները, բարեկամական համաձայնութիւն մը գոյացնելու եւ Պաղեստինը երբեք չբաժնելու համար: Ժողովը անընդունելի կը գտնէ բաժանումը եւ պաշտօն կը յանձնէ գործադիր կոմիտէին՝ բանակցիլ բրիտանական կառավարութեան հետ, պարզելու համար հրէական պետութեան մը հաստատման ծրագիրը զոր կ'առաջարկէ անգլիական կառավարութիւնը :

Ջանալով մարմինիկը ընդարձակ առնել, համագումարը քաղաքական յանձնաժողով մըն ալ նշանակեց, որ խորհրդակցական հանգամանք պիտի ունենայ եւ որուն կեդրոնը պիտի ըլլայ Լոնտոն :

«ԱՆՆՇԱՆ ԵՐԵՒՈՅԹՆԵՐ»
(ԿԵԱՆՔԸ Խ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ)

»»»» ○ ««««

« Հայկական Խորհրդային սոցիալիստական Հանրապետութեան (խօսքը Հայաստանի մասին է) ննդի արդիւնաբերութեան ժողկոմ Կ. ԿՈՍՏԱՆԵԱՆԸ, խճճուելով կուսակցութեան եւ ժողովրդի թշնամիների՝ դաշնակ-տրոցկիստական բանդիտների հետ ունեցած իր կապերի մէջ եւ կատարելով մի շարք քրէական յանցագործութիւններ, վախենալով մերկացումից, Յուլիս 1ին ինքնասպանութիւն գործեց»:

Ճիշդ տարի մը առաջ, 1936 Յուլիս 9ին, « վախենալով մերկացումից » , Թիֆլիսի մէջ «անձնասպան» եղաւ «ընկեր» Խանջեանը :

Այս նմոյշները -- «անձնասպան»ներու աշխարհէն, այնինքն անոնց որոնք փիզիքապէս կը մեռնին, բարոյապէս ողջ մնալու համար :

Իսկ ահա թարմ նմոյշ մըն ալ «հոգեսպան»ներո՛ւ աշխարհէն, այսինքն անոնց, որոնք բարոյապէս կը մեռնին, փիզիքապէս ողջ մնալու համար:

«Խորհրդային Գրողների Միութեան վարչութեան Յուլիս 1ի նիստին մէջ քննուել է Միութեան նախկին անդամներ -- ժողովրդի թշնամիներ, մերկացուած հակայեղափոխականներ Զ. Եսայեանի եւ Ե. Չուբարի խնդիրը»:

Վարչութեան միաձայն որոշումով Միութեան շարքերէն վտարուեր են «երկերեսանի», «կեղծաւոր», «հակայեղափոխական» եւ «ժողովրդի մերկացուած թշնամիներ» «Խորհրդային Հայաստան»ի խմբագիր Եղիա Չուբար եւ գրագիտուհի Զապէլ Եսայեան: Այս վերջինի յանցագործութեանց ցանկին մէջ կը յիշատակուի նաեւ այն, որ «լրտես»ը (Զ. Եսայեան) «երկար ժամանակ եղել է Դաշնակցութեան ակտիւ անդամ»:

Այս տեղեկութիւնները -- հինցած լուրեր են. Կոստանեանի «անձնասպանութեան» վրայէն՝ անցած է ամբողջ ամիս մը, իսկ Զ. Եսայեանի վտարման վրայէն՝ աւելի քան քառասուն օր: Սակէ ասդին, այս քանի մը շաբաթներու ընթացքին, վստահ ենք, որ տեղի ունեցած են բազմաթիւ նոր ու ոչ նուազ ցնցող դէպքեր: Թերթերը ուշ կը հասնին մեզ, մինչ Չեկայի մանգաղը կը հնձէ արտակարգ արագութեամբ···

Այնուամենայնիւ, քանի մը տող -- այս «հինցած» լուրերու առիթով:

×

Այս աշխարհի վրայ երկիր չկայ, ուր նախարարի մը անձնասպանութիւնը հանրութիւնը չահագրգռող դէպք մը չըլլայ: Եւ բնական է թէ ինչո՛ւ: Նախարար մը իշխանաւորն է բոլորին եւ, հետեւաբար, անոր մահն ալ կը վերաբերի բոլորին: Պատուաւոր թէ անպատիւ մահ — նոյնն է խնդիրը, մէկ թէ միւս պարագային հանրութիւնը կը հետաքրքրուի իր իշխանաւորի մահով, արժանաւորին՝ յարգանք ընծայելու, իսկ անարժանին՝ իր պարսաւանքը ուղղելու համար:

Միայն ոճիրներու եւ ոճրագործներու աշխարհին մէջ է, որ նախարարներու սպանութիւններն ու անձնասպանութիւնները կարելի է կա՛մ այլափոխել եւ կամ քօղարկել:

Կ'ուզենք ընթերցողի ուշադրութեան յանձնել վերջին մէկ տարուան շրջանին պատահած ոճիրներէն երկու դէպք միայն:

Հայաստանի առաջին իշխանաւորը, Աղասի Խանջեան, սպաննուեցաւ Յուլիս 5ին: Մենք այս մասին հեռագիր առինք միայն Յուլիս 11ին: Հնար չունենալով ոճիրը քօղարկել, Չեկան հարկադրուեցաւ սպանութենէն երեք օր վերջ հեռագրով լուր տալ արտաքին աշխարհին՝ սպանութիւնը «անձնասպանութեան» փոխելով:

Այս -- տարի մը առաջ էր: Իսկ այսօր, Խանջեանի սպանութենէն տարի մը յետոյ, նախարարներու սպանու-թիւններն ու «անձնասպանութիւն»ները այնքան սովորական երեւոյթներ դարձած են, որ հեռագրի մասին այլեւս խորհող իսկ չկայ: Աւելին: Ա. Կոստանեանի « անձնասպանութեան » լուրը (Խորհ. Հայաստան » տուեր է իր 4րդ էջին վրայ, «Լրատու»ի (ոճիր-Արկած) բաժնին մէջ, փոքրագոյն գիրերով եւ ընդամէնը քանի մը տողով:

Ջոհը··· ականաւոր բոլշեւիկ մըն էր, երկար տարիներ վարած պետական եւ կուսակցական պատասխանատու պաշտօններ:

«Խորհ. Հայաստան» զոհի ուսերուն կը բարձէ երկու կարգի ամբաստանութիւններ, -- քաղաքական եւ քրէական: Առաջին՝ Կոստանեան «խըճուած էր դաշնակ - տրոցկիստներու հետ ունեցած կապերու մէջ, երկրորդ՝ գործած էր «մի շարք քրէական յանցագործութիւններ »:

Եղեռնի պաշտօնաթերթը այնքան բնական կը գտնէ պոլշեւիկ նախարարի մը քրէական յանցագործութիւնը, որ մինչեւ իսկ այս առիթով աւելորդ կը նկատէ նոյն բացատրութիւն···

×

Հոյակապ է Պապէլի « յոբելենական» մեծարանքը···

Հակայեղափոխակա՛ն, կեղծաւո՛ր, երկերեսանի՛, նախկին դաշնակցա՛ն, լրտես եւ ժողովրդի մերկացուած թշնամի՛···

Եւ այս ամէնը -- սկիզբն է տակաւին, եւ այն ալ ցանկը Զապէլի գործած··· «քաղաքակա՛ն» յանցանքներու, մնացածները հոգեն աւելի հետաքրքրական արտայայտութիւններ պիտի ունենանք եւ այն ալ·· «քրէակա՛ն» յանցագործութեանց աշխարհէն:

Մենք որ «կը քննադատեն» մեր հին բարեկամուհին. Թող պիտի տայինք, որ ի՛նք խօսէ եւ ի՛նք «ինքնամեր-կացուէր»: Իբրեւ «ինքնաքննադատ», Զապէլը մրցակից չունի բովանդակ Խ. Միութեան մէջ: Եթէ այս շնորհը ընծայէին իրեն, վստահ ենք, որ նոր եւ երիտասարդական աւիւնով հրապարակ պիտի գար եւ կախաղան անկեղծութեամբ յայտարարէր ի լուր բոլորին.

-- «Ամբողջ կեանքս կեղծած եւ սըտած եմ, առաջին անգամն է, որ պիտի խօսիմ ճշմարտութի՛ւնը, միայն ճշմարտութիւնը եւ ճշմարտութենէն բացի ուրիշ ոչինչ:

«Այո՛, տարրնաքարոզ եմ ու կեղծաւոր. երկերեսանի չեմ, այլ բազմերեսանի. վաճառեցի հոգիս, վաճառեցի գրիչս, վաճառեցի լեզուս, վաճառեցի ինչ որ ունէի եւ ինչ որ կրնայի վաճառել···

«Ես ապերախտ գտնուեցայ մինչեւ իսկ իմ Մեծ Հօրը, Հանճարներու Հանճարին, մարդկային Մեծագոյն Գրագէտին՝ անմահ Սթալինի նկատմամբ:

«Այսօր սակայն, երբ իմ կեանքը անխիղճ ողորմածութեամբ մը շը-նորհուած է ինծի՝ կ'երդնում Յաւերժափայլ Հանճարի սուրբ անունին վըրայ սակէ ետք միայն մէկ երես ունենալ եւ միայն իրեն ծառայել···»:

Միամիտները պիտի խորհին, թէ կը չափազանցենք, մինչ մենք վստահ ենք, որ Զապէլի հաւանական «ինքնաքննադատութիւնը» մենք տուինք շատ աւելի տժգոյն գիծերով:

×

Կայ աւելի հոյակա՛պը այս գայթակղեցուցիչ պատմութեանց մէջ:

Զ. Եսայեանի դատախազներէն եղած է նաեւ բանաստեղծ Աւ. Իսահակեան:

Ան եւս լուռ համակերպումով կըլլած է այն մեղադրանքը, թէ Զ. Եսայեան «երկար ժամանակ Դաշնակցութեան ակտիւ անդամ է եղել»···

Իր այն գրութեան մէջ -- յաւէտ յիշատակութեան արժանի՛ -- զոր Աւ. Իսահակեան գետեղեց «Գրական Թերթ»ի (Երեւան) 1937 Ապրիլ 23ի թիւին մէջ, «Իմ ազատ եւ ստեղծագործ ժողովուրդի հետ» խորագրին տակ (ազա՞տ··· կեղծի՛ք եւ սո՛ւտ բուն իսկ խորագրին մէջ) Խօսելով իր մասին , Աւ. Իսահակեան կը գրէր·

-- «Ողեւորուել եմ հայկական մարտական ազգայնականութեամբ, դաշնակցական ու երկրորդական գործիչ՝ աշխատել եմ անձնուիրաբար···»:

Չէ՞ որ դատախազին ընդամէնը քանի մը ամիս առաջ լոյս ընծայած այս տողերը կը յիշէր նաեւ Զ. Եսայեան .

Ու երբ Աւօ՛ն իր ամբաստանագիրը կը կարդար , հաւանաբար Զ. Եսայեան ինքնիրեն կը խորհէր·

-- «Սուտն եւ սրիկա՛յ, դաշնակցական ու երկրորդական գործիչ ըլլալով՝ այսօր կը մեղադրես զիս, որ «երկար ժամանակ Դաշնակցութեան ակտիւ անդամ եմ եղել»:

Իր վերջին վերադարձէն ասդին՝ Աւօ՛ն Չեկային երկու անգամ պէտք եկաւ արդէն···

Մեր յիշատակած յօդուածին մէջ, անդրադառնալով խորհրդահայ գրագէտներու ձերբակալութեան փաստին Իսահակեանը կը գրէր·

-- «Ինձ շատ մեծ վիշտ պատճառեց նաեւ մի քանի գրողների ձերբակալութիւնները, որոնց մէջ ունէի անձնական ընկերներ բայց երբ վերադարձայ Երեւան եւ հնար եղածի չափ ծանօթացայ իրերի եւ իրադարձութիւններին հետ, տեսայ որ մեր կառավարութիւնը (որին անպայման վստահում եմ) եւ ժողովուրդը ՈՒՐԻՇ ԿԵՐՊ ՉԷԻՆ ԿԱՐՈՂ ՎԱՐՈՒԵԼ ՆՐԱՆՑ ՀԵՏ»···:

Իսկ երկրորդ անգամ Չեկան բեմ հանեց Աւօ՛ն՝ Զ. Եսայեանը եւ Եղ. Չուբարը ամբաստանելու համար:

Խորքին մէջ նոյնն են բառերը նաեւ այս անգամ.

-- Տեսայ, որ մեր կառավարութիւնը -- որին անպայման հաւատում եմ -- ուրիշ կերպ չէր կարող վարուել նրանց հետ···

Պարզ է նաեւ իր վախճանը. բարոյապէս սպաննելով՝ Չեկան պիտի քամէ Աւօ կոչուած կիտրոնի վերջին կաթիլները եւ ապա զայն եւս նետէ աղտեղութեանց այն կողմը, ուր նետուած են Զ. Եսայեանները:

×

Բոլշեւիզմը նոր բարոյականով ու նոր հիմերու վրայ ամբողջ աշխարհ մը կերտեց···

Մէկ-երկու տարի եւս եւ Խորհրդային Միութեան ամբողջ տարածքին պատժիչ բոլոր հաստատութիւններն ու իշխանութիւնները պիտի մեռնին բընական մահով՝ իրենց դերն ու գործը վերապահելով «սոցիալիստական» գիտակցութեան հասած «ինքնաճանաչ» քաղաքացիներուն:

Արդէն այսօր իսկ այս նոր ու ինքնատիպ աշխարհին մէջ

-- Քննադատութիւն չկայ, այլ կան «ինքնաքննադատ»ներ.

-- Սպանութիւն չկայ, այլ կայ «անձնասպան»ներ.

-- Լրտեսութիւն չկայ, այլ կան «ինքնախոստովանութիւն»ներ.

-- Քաղցածներ չկան, այլ կան «ինքնասովահար»ներ.

-- Բանտարկութիւն չկայ, այլ կան «ինքնաբանտարկեալ»ներ.

-- Դատ չկայ, այլ կան «ինքնադատապարտեալ»ներ:

Քաղաքացիները, ախրայօժար, «սոցիալիստական» իրենց բարձր գիտակցութեանը ուժով, իրենք իրենց համար պատիժներ կը սահմանեն, առանց իշխանութեանց նոյնիսկ հոգ պատճառելու···

×

Զարհուրա՛նք···

Մեղմագոյն բառը, զոր պիտի արտասանէինք բարոյապէս աւեր Ռուսաստանի հասցէին:

Ծանր եկաւ իր լուծը մեր խեղճ հայրենիքին, ու ծանր եկաւ մանաւանդ իր բարոյակա՛ն լուծը:

Ի՞նչ կը կատարուի այսօր եւ ի՞նչ պիտի ըլլայ վաղը -- ոչ ոք չի գիտեր:

Կը սարսին բարոյական վերջին կըռուանները Հայաստան Աշխարհին, որ ամուր էր, զօրաւոր եւ հաստատուն իր հին ու բազմադարեան բարոյականով:

(Խմբագրական «Յուսաբեր»ի)

ՁԱԽՈՂԱԾ "ԿՈԹՈՂ„Ը

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ի՞նչ կը ներկայացնէ Հ. Մ. Ը. Մ.ի տասնամեակին նուիրուած կոթողը :

Մարդ կը փորձուի հաւատալ եղած գովեստներուն, դեռ գիրքը ձեռք չառած:

Դժբախտաբար, թղթատած ըլլալով գիրքը, բնաւ համակարծիք չեմ բարեկամիս՝ Վ. Անդրէասեանի յայտնած ջերմ գնահատութեան: Երեւի բոլորովին անտեղեակ, «Նաւասարդական կոթող»ի յղացման ու նախաձեռնութեան պարագաներուն, ծրագրին, նախատեսուած բովանդակութեան ու մանաւանդ թափուած ճիգերուն ու աշխատանքներուն, զոր պարգեցի նախորդ յօդուածով, Փարիզի ակումբներուն շրջանային պետը անակնկալ հաճոյք մը զգացեր է առաջին անգամ թղթատելով զայն: Անշուշտ գնահատելի է ուեէ նախաձեռնութիւն ու գործունէութիւն որ կ'ըլլայ Հ. Մ. Ը. Մ.ի անունով. միայն թէ պէտք է համապատասխանէ նախատեսուած նպատակին, եղած զոհողութեանց, կարեւորն ու հիմնականը՝ երկրորդական կարենալ զանազանելու հեռատեսութեամբ, դէպքերուն, երեւոյթներուն եւ անձերուն իրենց արժանի տեղը եւ արժէքը տալով:

Այս տեսակէտով, դժբախտաբար եւ ձախողած ձեռնարկ մը պիտի նկատեմ «Կոթող»ը, կիսատ, անկատար, անճաշակ ու բոլորովին հեռու մեր եբեւակայութեան մէջ պատկերացուած հատորէն, գործ մը, որ ոչ մէկ կերպով կրնայ Հ. Մ. Ը. Մ.ի տասնամեայ գործունէութիւնը խորհրդանշել, 8 — 9 երկար տարիներու յապաղումէ մը վերջ, ախոյեաններու մեր տքնաջան աշխատանքներուն եւ զոհողութիւններուն:

Ամէն բանէ առաջ, այդպիսի հատորի մը խմբագրութիւնը եւ անոր աշխատակցութեան նախապատուութիւնը կը պատկանի առ հասարակ հայ մարզական շարժումի եւ մասնաւորաբար Հ. Մ. Ը. Մ.ի մէջ թրծուած, անոր հետ միս ու ոսկոր դարձած հին ու նոր մարզիկներու, հոգ չէ թէ իրենց գրութիւնն ու ոճը հեռու ըլլայ քիչ մը բարձր գրականութենէ: Թղթատեցէք 220 էջնոց այս գիրքը եւ ըսէք թէ բացի քանի մը վեթերաններէ, քանի՞ ստորագրութեան կը հանդիպիք որոնք հայ մարզական կեանքին մէջ անուն մը ձգած կամ գործունէութիւն մը ունեցած ըլլան: Բացի Յ. Թ. Հինդլեանէն, Հ. Ճիմէճեանէն, Ա. Քրիսեանէն եւ այս տողերը ստորագրողէն, ուրե՞ր կան նախապէս աշխատակցելու հրաւիրուած Հ. Մ. Ը. Մ.ականներէն: Ո՞ւր է, օրինակ, Կարօ Ուշագլեանը, Շաւարշի օրերէն հասնող մարմնակրթանքի հաւատացեալը , որ ժամանակին իր աշխատակցութիւնը օգտնուով գրկեց, ժամ առաջ հասցնելու համար: -

Ինչպէս կ'երեւի, խմբագրական նոր աշխատանքը ստանձնած է Ներսէս Աստուածատուրեանը, ու իբրեւ այդպիսին կ'երեւի բազմաթիւ գրութիւններու տակ: Աւելի լաւ չէ՞ր ըլլար որ դուրսը մնացողներուն ալ տեղ բացուէր քիչ մը: Հաշուելու ձանձրութիւնը յանձն առինք ուղղանք որ եօթը տարբեր գրուածքներու տակ, առանց չափէն աւելի երկար, կ'երեւային Ն. կամ Ն. Ա. սկզբնատառերը:

Իմ կարգիս, ես ալ մէկէ աւելի աշխատակցութիւններ ղրկած էի, ընդառաջ երթալով եղած խնդրանքներուն: Ու հակառակ այդ տքնաջան աշխատանքներուս, քիչ է մնացեր որ ես ալ դուրս ձգուէի հատորին մէջ երեւալու երանութենէն: Քիչ է մնացեր կ'ըսեմ, որովհետեւ կամ ու չկամ: Ի զուր փընտռեցի ստորագրութիւնս կրող գրութիւն մը: Ի վերջոյ, յաջորդական յօդուածները կարդալու պահուս, վերյիշեցի ինը տարի առաջ գրած մարզական ուսումնասիրութիւնս, որ առանց պատճառը ծանօթ ըլլալու ինծի հոն կ'երեւայ անստորագիր: Ու այս աններելի պանցառութեան համար չըմեղանքի ոչ մէկ գիր, բացատրութեան ոչ մէկ խօսք խմբագրութեան կողմէ: Գրուածքս կիսով ընդհատուած է հոն, ուր կ'ըսկսի բուն նիւթը, առանց նոյնիսկ յիշատակութիւն ընելու ընդհատուած մասին: Այդ ուսումնասիրութիւնս նուիրուած է առհասարակ հայ մարզական շարժման վերածնունդին քսանամեակին ու Հ. Մ. Ը. Մ.ի տասնամեակին, բուն ոգին ըլլալով այս վերջին բաժինը, ինչպէս «Կոթող»ին իսկ նպատակն է: Հետեւաբար Հ. Մ. Ը. Մ.ի գործունէութիւնը պանծացնելէ առաջ, հարկ կը տեսնեմ նախապատերազմեան շըրջանի եւ Քրիսեանի օրերուն պատկերը տալ, զալ յանգելու համար մեր օրերու գործունէութեան: Եւ սակայն յորդելի խմբագիրը գրութեանս խորագիրն իսկ անտեսելով ու հակասելով անոր՝ ընդհատած է զայն հոն՝ ուր կը սկսի երկրորդ բաժինս :

Ու դեռ ի՛նչ թերութիւններ կամ զանցառութիւններ: Փոխանակ Հ. Մ. Ը. Մ.ի ծագման, զարգացման, Պոլսոյ, գաւառի ու արտասահմանի մասնաճիւղերու գործունէութեան, ողիմպիական խաղերու, մեր արժէքաւոր մարզիկներու, անոնց մրցանիշերուն, Ֆութպօլի ազգային ու միջազգային խաղերուն, սկաուտական փայլուն գործունէութեան, տողանցքներուն, բանակում - ցուցահանդէսներուն, Հ. Մ. Ը. Մ.ի բարեսիրական ձեռնարկներուն, հանրային հաստատութեանց օժանդակութեան, որբանոցներու մարզական կեանքին, անհետացող ու ապրող հայ մարզիկներու կեանքին ու գործունէութեան ու դեռ շարք մը շահեկան ու հետաքրքրական նիւթերու շուրջ ուսումնասիրութիւններ ու պատմական տեղեկութիւններ տալու, հատորը գրեթէ մեծ մասամբ լեցուած է Հ. Մ. Ը. Մ.ի հետ կապ չունեցող եւ շատերուս անծանօթ անուններով: Առանց իրենց արժէքն ու հեղինակութիւնը կասկածի տակ դնելու, կը վախնամ որ իրենց երկարապատում, խըրթին ու մեր ձեռնարկին հետ հազիւ հեռուէն հեռուկապ ունեցող կամ չունեցող գրութիւններով ընթերցողին մատչելի չըլլան: Օրինակ, հատ մը յիշատակած ըլլալու համար հարց կուտամ, ի՞նչ գործ ունի մարզական հատորի մը մէջ պաշտելի Կոմիտասի վարդապետին հայ դեղջուկ պարի մասին գրած մէկ ուսումնասիրութիւնը, այն ալ ոեւէ տեղէ մը արտատպուած: Արդեօք մարզական նի՞ւթը կը պակսէր թէ գրողը:

Իսկ պատկերազարդումը իսկ եւ իսկ ինքնատիպ: Երբեք այսքան ծաղրանկարի վերածուած չէի կրնար երեւակայել զայն: Քրիսեանի մաշած մէկ ֆլիշէէն զատ, կ'երեւան Վահան Չերազի, Մ. Գույումճեանի եւ ճարտարապետ ! Յ. Ադնաւուրի լուսանկարները:

Մեր մարզական սերունդի ամբողջ փաղանգէն, մեր մարզական ու սկաուտական այնքամնմայլելի գործունէութիւններէն ուրեմն, որոնց մասին մեծ քանակութեամբ լուսանկարներ տրամադրուեցան ամէն կողմէ խմբագրութեան, միայն այս չորս լուսանկարները ջոկուեր ու յարմար նկատուեր են արտատպուելու:

Դեռ աւելին···

Գիրքը պատկերազարդուած է այնպէս չինծու, երեւակայական, խեղճ ու կրակ ու պատանիներու դասագըրքերը զարդարելու սահմանուած պատկերներով, որոնք ոեւէ կապ կամ չահեկանութիւն չեն ներկայացներ մեր ձեռնարկին համար: Օրինակ Արարատ լեռան անորոշ մէկ պատկերը, Հայկ Նահապետը, Տրդատ Մեծը, Վահան Մամիկոնեանը, Կարսը եւ իր բերդը եւն. եւն.:

Ծայրէ ծայր թղթատելէ վերջ, ի զուր փնտռեցի գոնէ անշուք անկիւն մը երախտագիտութեան հարկը այն երկու նուիրատուներուն որոնք յօժարակամ հազար ֆրանքի գումար մը տրամադրեցին հրատարակութիւնը դիւրացնելու համար:

Կըմնայ մաղթել որ նոր տպագրութեամբ մը այս հրատարակութիւնը ամբողջացուի նիւթերու, լուսանկարներու եւ աշխատակիցներու լրիւ ցանկով, այնպէս ինչպէս ծրագրուած ու նախատեսուած էր: ԳՐ. ՃՕԼՕԼԵԱՆ

ԱՐԻՒՆՈՏ ՎԶՆՈՑԸ

—○—

Տիրան ի տես այս յայտնութեան ճիգ կ'ընէր ինքզինք զսպելու: Գլանիկ մը վառեց եւ հատ մըն ալ իրեն հըրամցուց: Յետոյ դրամարկղէն ուրիշ երկրուած խաչորացոյց մը հանեց եւ սկսաւ մատանին քննել: Այնպէս ձեւացնելով որ վզնոցը երկրորդական էր, բայց ինք պատրաստ էր կեանքը եւ հարստութիւնը զոհել իր անհման մօրը այնքան կենդանի մէկ յիշատակը ձեռք ձգելու համար: Չէ՞ որ 12 տարիէ ի վեր կը տառապէր: Կրկին միտք մը յղացաւ: «Էֆէնտի», ըսաւ, այս վաճառատան բուն տէրը այսօր բացակայ է. ես պարզ գործակատար մը ըլլալով, այսպիսի թանկարժէք զարդերը առանց ազայի հաւանութեան չեմ կրնար առնել. եթէ չէք նեղուիր, հաճեցէք վաղը ներկայանալ:

Բէմղի քիչ մը խորհելէ վերջ ծանր ցաւ եւ ցած ձայնով մը ըսաւ.

-- Դրամի շատ պէտք ունիմ: եթէ կարելի է այսօր···

-- Շատ լաւ, վրայ բերաւ Տիրան ձեռքերը շփելով. առէք ձեզի ձեռքէ 50 ոսկի թուղթ, ձեր զարդերը ձգեցէք հոս ու վաղը առաւօտ կը կարգադրենք. կարծեմ պարսիկ առեւտրականները անկեղծութեան եւ վստահութեան փաղեմի համբաւ կը վայելեն ձեր երկրին մէջ:

-- Ձեր ուզածին պէս ըլլայ. ըսաւ Բէմղի եւ 50 ոսկին գրպանելով աւելցուց, վաղը առտուան 10ին հոս եմ:

Մարդը մեկնելէ ետք, Տիրան ձեռքերը դողալով վեր առաւ վզնոցը, ըսկսաւ ուշադրութեամբ դիտել: Ծալքերուն մէջտեղ դեռ կը մնային արիւնի բիծեր: Քիչ մնաց որ կրկին պիտի մարէր. բարեբախտաբար այդ պահուն ոտքի ձայն առաւ, շտկուեցաւ անձապարանքով, վզնոցը և մատանին դրամարկղը դրաւ եւ ծանր փեղկը գոցեց, ապահովութեան սանակը դարձուց, բանալիները խնամքով գրպանը դրաւ: Յետոյ խանութին փեղկերը քաշեց եւ ուրախ տրամադրութեամբ ուղղուեցաւ Շահպէնտար կայծոն:

Ներս մտնելէ առաջ ուշադրութեամբ ներսը եւ դուրսը նայեցաւ, մի գուցէ Բէմղին հոն ըլլար ընկերներով եւ թերեւս գործին ճախորդութեան պատճառ մը պատահի: Բոլորովին ապահովուելէ վերջ, ծառերուն հովանիին տակ առանձին սեղան մը գրաւեց: Ըմպելի մը ապսպրեց, խոշոր աման մըն ալ սառ միասին եւ մէկ ժամուան ընթացքին չորս հատ պարպեց: Կեանքին մէջ առաջին անգամն էր որ այդքան կը խմէր: Բաւական կազդուրուեցաւ, գրպանէն տետրակ մը հանեց, ընելիքները գրի առաւ, յետոյ ոտքի ելաւ եւ հանդարտ ծովը քանի մը անգամ դիտելէ վերջ գնաց տուն:

Նախքան սենեակ անցնիլը, մտաւ պարտէզը, բրիչ մը եւ բահ մը առնելով բարձրացաւ սենեակը, դուռը եւտեւէն կղպեց եւ ապահով անցաւ գործի: 8-10 մեծկակ գորգերով բահը եւ բրիչը ծրարեց բեռնակիր մը կանչեց, ինքն ալ միասին փոխադրեցին խանութ: Յուզումէն մարթուած հաւի մը նման կը դողար: Խորհեցաւ պէտք չէր ընկրկիլ: Խանութին դուռը գոցեց աճապարանքով, ծրարը քանդեց, բահը եւ բրիչը առնելով իջաւ նկուղը: Մոմին աղօտ լոյսին մօտեցուց ժամացոյցը: Ճիշդ վեցն էր. վերարկուն հանեց թեւերը սոթտելով սկսաւ հողը փորել: Սկիզբը բաւական դժուարութիւն կրեց, երբ թիզ մը իջաւ, անկէ ետք կակուղ հողը ինքնին կը քակուէր: Արիւն քրտինքի մէջ անընդհատ կը փորէր ու հողը դուրս կուտար: Երեք ժամ աշխատելէ վերջ, մօտաւորապէս երկու մէթր խորութեամբ փոս մը բացած էր:

Կանգ առաւ, ոտքի կենալու կարողութիւն չէր մնացած, քիչ մը հանգստացաւ, վերարկուն հագնելէ ետք դուրս ելաւ նկուղէն, եւ կափարիչը խնամքով մը փակեց: Լուացուեցաւ, սրբուեցաւ, բնական վիճակը գտնելէ ետք մեկնեցաւ տուն: Ճաշեց եւ մտաւ անկողին: Թէեւ գլուխը կ'եռար, սակայն չափազանց յոգնած ըլլալուն շուտ մը քնացաւ: Սովորականին լարուած ժամացոյցը զարկաւ, հակառակ այնքան յոգնութեան ցատկեց անկողինէն ու գիշերանոցով անցաւ խորհրդաւոր սենեակը : Սովորականին պէս աղօթքը վերջացնելէ ետք, դուրս ելաւ, մէկ երկու գաւաթ գոնեաք խմեց եւ նորէն մտաւ անկողին:

Առտուն կանուխ արթնցաւ, հագուեցաւ, լուացուելէ ետք, տարճանակը լիցուց եւ գրպանը դրաւ, դաշոյնն ալ մէջքին կապեց աննշմարելի ձեւով եւ դուրս ելաւ տունէն: Առաջին հանդիպած սրճարանը մտաւ բաւական առ-խորժակով նախաճաշեց եւ գնաց գործատեղին, սպասելով Բէմղիի գալուն:

Կէս ժամ վերջ Բէմղին քնաթաթախ օրօրուելով ներս մտաւ, ու առանց ըսպասելու աթոռ մը առնելով նստաւ, գլանիկ մը վառեց: Քանի մը անգամ արագ արագ ծուխը ներս քաշելէ ետք, դէմքը սկսաւ քիչ մը պայծառանալ: Ու դառնալով Տիրանին.

-- Քիւչիւք պէյ, կը յուսամ թէ յաջող կարգադրութիւն մը ըրած էք, որովհետեւ ես ալ այսօր իսկ մեկնելու մտադիր եմ եթէ···

Տիրան ոտքի ելաւ, ուղղուելով դէպի ներքնասենեակը, ուր անթափանց սպակէի շրջանակներով խանութը երկուքի կը բաժնուէր: Առաւ սեղանին վրայէնմատանին եւ դառնալով Բէմղիի ըսաւ.

-- Վզնոցի մասին համաձայն ենք 300 ոսկի, գալով մատանիին, ընտիր փրլանթին չէ, խափուած ըլլալու էք. եթէ կ'ուզէք ներս անցէք եւ դուք ալ խոշորացոյցով նայեցէք, որպէս զի ապահով ըլլաք:

Բէմղին աչքերը տրորելով մօտեցաւ սեղանին եւ սկսաւ քննել:

··· Ինչ որ տեղի ունեցաւ այնուհետեւ, չեմ ուզեր պատմել: Տիրան 12 տարի վերջը լուծած էր եղբօրը, հօրը, մօրը եւ քրոջը վրէժը: Բայց, դէպքը այնքան ցնցած էր զինքը, որ շատ չանցած հիւանդացաւ եւ դարմանուելու համար մեծ քաղաք մը փոխադրուեցաւ, ուր ի վերջոյ մեռաւ, հակառակ բոլոր խնամքներուն :

Այսպէս մարեցաւ չէն բոյն մըն ալ, Հարիւր հազարներու հետ :

ԳԵՂԱՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ

(Վերջ)

ՀԱՅԵՐԸ ՃԱՎԱՅԻ ՄԷՋ

Պաթավիայէն (Ճավա) կը գրեն.— Պաթավիայի մէջ ներկայիս կան մօտաւորապէս 60 Հայեր: Ունին եկեղեցի մը, որ 1854ին կառուցուած է: Հոգեւոր հովիւն է Վահան քհնյ. Ազատեան:

— Սուրաբայայի մէջ (արեւելեան կողմը Ճավայի) կան 250 Հայեր եւ ունին Ս. Գէորգ եկեղեցին, որ 1927 թիւին կառուցուած է: Ունին նաեւ «Մանուկ Յարութիւնեան» անունով դպրոց մը եւ «Հայկեան Միաբանութիւն»ը, որուն նպատակն է որբերուն եւ այրի կիներուն օգնել:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՈՍԿԷ ԱՂԲԻՒՐ

— o —

Խորհ. Հայաստան, 22 Յուլիս.—

Ոսկէ-Աղբիւրը կը բխի Ալլահվերդիի շրջանի Սանահին գիւղէն ոչ հեռու, անտառապատ ժայռի մը ստորոտէն: Արեւին ճառագայթները կ'իյնան խիտ սաղարթներուն վրայ, բայց չեն կըրնար թափանցել մինչեւ գետին, ու կարծես հալելով կ'ոսկեզօծեն ծառերուն տերեւները: Այդ պատճառով, ժայռերը ծածկուած են կանանչ մամուռով եւ խոնաւութիւն կը տեղծեն մթին ծմակին մէջ: Ջուրը կը կարկաչէ ողորկ խիճերուն վրայ, քիչ անդին կը կորսուի, կը սուզի հողին ճեղքերուն մէջ: Ջինջ ու վճիտ է ջուրը, ինչպէս կուսնկին աչքը, եւ շատ պաղ: Դարեր շարունակ հոսեր է այդ ջուրը, բայց Սանահինցիները խորհեր են որ օր մըն ալ ինքնաբերաբար կը հասնի իրենց գիւղը, կը յագեցնէ մարդոց, կենդանիներուն եւ պարտէզներուն դարաւոր ծարաւը: Հին իշխաններ արգիլեր են գիւղ - գիւղացիներուն՝ խմել Ոսկէ-Աղբիւրին ջուրը, որ կը բխի «Թագաւորական հողէն»:

Ոսկէ-Աղբիւրին ջուրին պէս, տրտմօրէն հոսեր են տարիները, մինչեւ որ աշխատաւորները, իրենքիրենց ճակատագրին տէր, ուզեցին օգտուիլ այդ ջուրէն:

Քանի մը ամիս առաջ, ժողով կար անտառին եզերքը: Հաւաքուեր էին տղամարդիկ ու կանայք, ծեր ու մանուկ:

Նախագահը յայտարարեց.

— Ոսկէ-Աղբիւրի ջուրը գիւղ բերելու համար կառավարութիւնը մեզի 120.000 րուբլի վարկ յատկացուցած է:

Ցնծութիւնը, ինչպէս բացուող առաւօտը, ծաւալեցաւ գիւղին վրայ: Ջեռնափայտին յենած՝ ծերունի մը, խորապէս յուզուած, հանեց գդակը եւ խօսելու տեղ՝ քաղցրօրէն ժպտեցաւ եւ այսքան:

Հետեւեալ օրը եկան ճարտարապետները: Իրենց գործիքներով չափեցին չփչփեցին կանանչ լեռնալանջը, փոսեր փորեցին եւ ցիցեր տնկեցին գիւղէն մինչեւ Թաւ ծմակը, ուրկէ Ոսկէ-Աղբիւրը կը բխի յորդ եւ անսպառ:

Եւ սկսաւ աշխատանքը: Գիւղացիները, բահ ու բրիչով զինուած՝ դուրս ելան: Քանդեցին լեռնալանջը, ժայռերը պայթեցան ուժանակով ու ճերմակ ծուխը, ամպի նման, տարածուեցաւ կանանչ անտառին վրայ:

Մարդիկ կ'աշխատէին խանդավառ եւ եռանդագին: Ներսէս Մոսինեան կը զարնէր բրիչը, Ցարութիւն Խլոյեան լծակը կը դնէր քարին տակ, որ չուռ գալով կը վազէր դէպի ձորը: Անդրանիկ Երանեան ուժանակ կը զետեղէր ժայռին փորին մէջ, քիչ վերջ կը թընդար ամբողջ լեռնաշխարհը, արձագանգը կը զարնուէր ժայռախիտ ձորերուն ու կը փշրուէր, կամաց-կամաց կը մեռնէր մթին ծմակին մէջ:

Իսկ գիւղին մէջ, աշխատաւորներու ուրիշ խումբ մը կը պատրաստէր ծորակներուն տեղը:

Երբ ամէն աշխատանք լրացաւ, գիւղին նախագահը պղնձէ եօթը ծորակ բերաւ: Խողովակներուն ծայրը ագուցուած էին ծորակները, երբ ոմանք տարակուսանքով կը հարցնէին.

— Տեսնենք ջուրը պիտի գա՞յ...

Բայց եկաւ ջուրը: Պղնձէ ծորակներուն շուրջն էին հաւաքուած գիւղացիները, հարեւան գիւղերու աշխատաւորութիւնը: Ժողովրդական տօն էր, կը թնդար պատանիներու երգը, մինչ շուրջպար բռնած էին աղջիկները:

Զոհրաբ աղբարը բացաւ ծորակները: Ոսկէ-Աղբիւրին ջուրը խշխշալով դուրս թափուեցաւ նախ ղորշ գոյնով, յետոյ պայծառացած՝ դուրս ցայտելով աղամանդանման իր բիւրեղները: Ծերունի Ցակոբը, որ քանի տարի շարունակ, ամէն օր կուժն ուսին բարձրացեր էր մինչեւ Ոսկէ-Աղբիւր՝ ջուր բերելու, այժմ կը նայէր ծորակէն հոսող նոյն ջուրին եւ գոհունակութեան բառեր կը մրմնջէր իր ճերմակ թելերով պեխերուն մէջէն: Առաջինն եղաւ ան որ գաւաթը լեցուց եւ ախորժակով խմեց ու ըսաւ.

— Շնորհակալութիւն աշխատաւորաց:

Ցետոյ միւսներն ալ խմեցին եւ գոհունակութեան պարզ խօսքեր ըսին:

Լեռներէն երեկոն իջաւ եւ ելաւ իրիկնային հովը, որ լեռներուն ու ձորերուն մէջ կըտարածէր երջանիկ աշխատաւորութեան աղմուկը, որուն արձագանգ կուտար անտառը: Ծերունի Ցակոբ գնաց տուն, թուղթ ու մելան առաւ ու գրեց յուշատետրին մէջ իր կեանքին ամենամեծ դէպքը. «Ոսկէ-Աղբիւրի ջուրը հիմա կը հոսի գիւղին մէջ: Ով որ խմէ այդ ջուրէն, պէտք է որ մէկ-բերան շնորհակալութիւն յայտնէ աշխատաւորութեան: Եւ, իմ խելքով, այդ աղբիւրին անունն ալ պէտք է դնել «Շնորհակալութեան Աղբիւր»:

ԹԷ ԻՆՉՊԷ՞Ս
Կ'ԱՄԲԱՍՏԱՆԵՆ ԶԻՐԱՐ

—o—

Երեւանցիներուն ոչ միայն բարոյական, այլ եւ մտաւորական յառաջդիմութեան աստիճանը հասկնալու համար, կ'արժէ արձանագրել հետեւեալ իրողութիւնը:

«Խորհ. Հայաստան»ի յօդուածագիրներէն մին, ամբաստանելու համար Պետհրատի նախկին տնօրէնը, Ե. Զօփուրեան, կ'արձանագրէ Պուշկինի հայերէն հրատարակութիւններուն գիները եւ դիտել կուտայ որ Պուշկինի Երեք Հէքեաթ գրքոյկը, 62 էջ, կ'արժէ 5 րուբլի, իսկ Գնչուները, 42 էջ, կ'արժէ 3 րուբլի, Կովկասի Գերին, 2 րուբլի, — «սա գների այլանդակ խախտում չէ՞» կը հարցնէ յօդուածագիրը: Բայց այսքանը բաւական չէ, քիչ մը աւելի բարկանալով՝ «սա վնասարարութիւն չէ՞» կը հարցնէ: Այսքան բարկութիւնը եւս անհամապատասխան գտնելով իր «յեղափոխական» մեծութեան, նոյն յօդուածագիրը անմիջապէս կ'աւելցնէ. «Բայց արդեօք ոճրագործութիւն չէ՞»: Անշուշտ եւ չմնալու համար «համաշխարհային յեղափոխութեան իր «յառաջապահ» մեծաւորներէն, կը հարցնէ ինքնիրեն դարձեալ. «Սա հակայեղափոխական գործ չէ՞»: Եւ ցոյց տալու համար որ գրոցբրոց է, կը հարցնէ. «Սրանում հակայեղափոխութիւնն ակնրախ չե՞ն »: Զյադենալով, «այս բոլորն այլասերուած հակայեղափոխական Ե. Զօփուրեանի բազմաթիւ սեւ գործերից մէկն է » կ'ըսէ:

Թերեւս Ցօրի գրքին մէջ այսքան շատ հարցումներ չկան, բայց այսքան շատ հարցում շարադրող մը պէտք է որ գիտնայ թէ ի՞նչ է յեղափոխութիւնը, ի՞նչ է հակայեղափոխութիւնը: Թերեւս տարիւի թէ Հայաստանի մէջ, յեղափոխական տենդի այս եղանակին, բառերը կորսնցուցած են իրենց արժէքը, եւ այնտեղ տրոցկիստ կ'ըսեն նացիոնալիստին, իսկ նացիոնալիստին կ'ըսեն տրոցկիստ: Բայց [illegible] իրենց վարկէն շատ բան վրայ տուող Երեւանի մտաւորականները չե՞ն կրնար մտաւորական իրենց պաշտօնին մասին քիչ մը յարգանք պահպանել մեզի՝ բառերը ճիշդ գործածելով: Անիկա չարգիլեր կորել գլուխները իրենցմէ վեր բարձրացող մարդուն, ճիշդ ինչպէս ֆրանսական յեղափոխութեան շրջանին, կը կըտրէին եկեղեցիներուն զանգակատուները՝ երբ քիչ մը շատ բարձր կը տեսնէին:

ՔԱՆԻ՞ ԴՊՐՈՑ ԿԱՅ,
ՔԱՆԻ՞ ԱՇԱԿԵՐՏ

Խորհ. Հայաստան թերթի մէկ խմբագրականէն (29 Յուլիս) կ'իմանանք որ անցեալ տարի Հայաստանի մէջ գոյութիւն ունէին 1160 դպրոցներ 240 հազար աշակերտութեամբ, — այս տարի կը բացուին 91 դպրոցներ ոչ միայն հայոց, այլ եւ քիւրտ, ազէրի, ռուս, յոյն, ասորի եւ գերմանացի աշակերտներու համար: Անցեալ տարուան աշակերտութեան թիւին վրայ կ'աւելնան այս տարի 62,429 հոգի: Ուսուցիչներութիւր եւս կը շատնայ այս տարի:

Երեւանի մէջ այս տարի կը բացուին 9 նոր միջնակարգ վարժարաններ: Այլ շրջաններու մէջ՝ 86 միջնակարգ վարժարաններ եւ նախակրթարաններ: Գաւառներէն 983 ուսուցիչ կը պահանջուի, կրթական գործավարութիւնը իր տրամադրութեան տակ ունի միայն 139 հոգի: Ուսուցիչներու պակասին հետ պէտք է արձանագրել, որ դպրոցները դասագիրք ալ չունին, իսկ Երեւանի եւ Նոր Սեբաստիոյ այս տարի բացուելիք դպրոցներու շինութիւնը շատ կը կաղայ:

Փ՞ՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՆՑ ԽՆԴԻՐԸ ԵՒ ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

— · —

Եւրոպայի խաղաղութիւնը տեւականօրէն վտանգող մեծ խնդիրներէն մէկն ալ զանազան երկիրներու փոքրամասնութիւնները կը կազմեն: Այս փոքրամասնութեանց պատկանած ցեղը՝ եթէ արտաքին աշխարհի մէջ ուժեղ եւ մեծ պետութիւն մը կը կազմէ վտանգը նոյն համեմատութեամբ աւելի մեծ է: Օրինակի համար, Չեխօսլովաքիոյ 3,500,000 Գերմանները՝ 67 միլիոն բնակչութեամբ գերման մեծ պետութեան հետ սերտ կապուեցող փոքրամասնութիւն մըն են եւ Եւրոպայի խաղաղութիւնը այդ պատճառով շատ մեծ վտանգի մը առջեւ կը գտնուի:

Գերմանիա սպառազինուելով քանի՛ ուժը աւելցնէ, Չեխօսլովաքիոյ գերման փոքրամասնութեան հանդէպ իր կայսն ալ նոյնքան կ'աւելնայ: Միեւնոյն ատեն այս գերման փոքրամասնութիւնը սերտօրէն կապուած է մեծ Գերմանիոյ: Վերջին ընտրութեան մէջ Չեխօսլովաքիոյ գերմաններուն հարիւրին 70ը Հիթլէրի կուսակցութեան դրօշին տակ հաւաքուեցան:

Փոքրամասնութեանց դատերուն Ազգաժողովը պիտի նայէր եւ անոնց իրաւունքները պիտի պաշտպանէր: Այս հաստատութիւնը մասնաւորաբար կատարելապէս սնանկացած է: Զուիցերիոյ թերթերուն տուած վերջին տեղեկութեանց համաձայն, ցարդ Ազգաժողովին 846 պաշտօնական դիմում եղած է փոքրամասնութիւններէն, որոնց միայն 7ը, այն ալ մասամբ դրական արդիւնք ունեցած է: Միւսները թղթածրարներու մէջ պահուած են:

Ազգաժողովին փոքրամասնութեանց խնդրոյն մէջ ցոյց տուած տկարութիւնը Ժընեւի մէջ փոքրամասնութեանց դատին համար աննպաստ մթնոլորտ մը ստեղծած ըլլալով, ամէն տարի հոն գումարուող Ազգ. փոքրամասնութեանց համաժողովը իր վերջին գումարումը առաջին անգամ Լոնտոն ըրած է:

Այս համաժողովին եւրոպական 13 պետութեանց մէջ ապրող 11 ազգային փոքրամասնութեանց ներկայացուցիչներ մասնակցած են: Ռուսիոյ մէջ փոքրամասնութեանց երկիր ըսուելու չափ տարբեր տարբեր ազգ. փոքրամասնութիւնները թէեւ խիստ շատ են, բայց անոնք ուղղակի չեն կրնար մասնակցիլ Լոնտոնի ժողովին: Բացի Ռուսիայէն, Եւրոպայի մէջ ապրող ազգ. փոքրամասնութեանց թիւը 40 միլիոն է. 27ը միայն պաշտօնապէս կրցած է ներկայացուցիչ ղրկել: Ամէնէն աւելի մասնակցող ազգ. փոքրամասնութիւններն են Գերմանները (Չեխօսլովաքիայէն, Եուկօսլաւիայէն, Ռումանիայէն, Պելճիքայէն, Տանըմարքայէն, Էսթօնիայէն, Լեհաստանէն, Իտալիայէն եւ Հունգարիայէն):

Լեհաստանի ճնշուած Ռուսերը, Ռումանիոյ եւ Եուկօսլաւիոյ Պուլկարները, Սպանիոյ Պասքերը, Ռումանիոյ, Չեխօսլովաքիոյ եւԵուկօսլաւիոյ Հունգարները, Լեհաստանի, Չեխօսլովաքիոյ եւ Ռումանիոյ Ուքրանացիները եւ միւս փոքրամասնութիւնները ղրկած են ներկայացուցիչներ:

ՄԱՄՈՒԼ

ԾՐԱԳԻՐ ԵՒ ԳՈՐԾԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

—o—

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (11 Օգոստ).

— «Քանի մը շաբաթէն կը վերջանայ արձակուրդի շրջանը եւ սեպտեմբերի երկրորդ կէսին կը սկսին վերաբացուիլ ամերիկահայ դպրոցները:

Վերջին ամիսներու ընթացքին ամերիկահայ մամուլի մէջ երեւցած ազգային - կրթական տեղեկատուութիւններէն դատելով՝ ամերիկահայ դպրոցական գործը ո՛չ ոեւէ յառաջդիմութիւն ըրած է, ո՛չ ալ կրցած է կանգնած մնալ նոյն մակարդակին վրայ:

Խօսքը ամերիկահայ դպրոցներու մասին է ընդհանրապէս: Մատի վրայ համրուող վարժարաններ կրնան յառաջդիմած ըլլալ, բայց այսպիսիները կը մնան երջանիկ բացառութիւններ: Ամերիկահայ դըպրոցներու մեծագոյն մասին նիւթական թէ բարոյական պատկերը շատ հեռու է գոհացուցիչ ըլլալէ:

«Հայրենիք»ի այս օրուան թիւով կը հրատարակենք Հուայթինսվիլէն թղթակցութիւն մը, որ կը յայտարարէ թէ՝ տեղւոյն « Ռոստոմ » դպրոցը 1932ին ունեցած է 70-80 աշակերտ-աշակերտուհի, մինչ վերջին տարեշրջանին այդ դպրոցը յաճախող մանուկներուն թիւը եղած է 20:

Աւելի կամ նուազ համեմատութեամբ՝ հայ դպրոցներու աշակերտութեան պակասումը նկատելի է գըրեթէ ամէն տեղ: Քանի որ տարուէ տարի կը շատնայ դպրոց յաճախելու տարիքը թեւակոխող հայ մանուկներու թիւը, բնականոն պայմաններու մէջ պատկերը ներկայ իրականութեան ճիշդ հակառակը պիտի ըլլար:

Քանի մը տարի առաջ գանգատ կար թէ կանոնաւոր ծրագիր մը չկայ: Երկու-երեք տարի առաջ լրացուեցաւ այդ պակասը: Կազմուեցան ու պատկան մարմիններէ վաւերացուեցան մէկէ աւելի ծրագրեր՝ համաձայն գաղութի պայմաններուն, արդիական ոգիով եւ ուղղութեամբ: Սակայն անցնող տարիներու ընթացքին կարելի չեղաւ տեսնել մշակուած ու վաւերացուած այս կամ այն ծրագրին գործադրութիւնը:

Ծրագիր կազմելը շատ կարեւոր է, բայց լաւագոյն ծրագիրը ոչինչ կ'արժէ, եթէ զայն կեանքի մէջ գործադրելու ճիգը պակսի:

Եւ դժբախտաբար փաստն այն է որ այդ ուղղութեամբ որոշ ձգտում նըկատելի չէ եղած անցեալին եւ չկայ նաեւ ապագայի համար:

Մեր նոր սերունդի հայեցի դաստիարակութեամբ հետաքրքրուող եւ դպրոցական գործով զբաղող մարմինները՝ վերջին տարիներու ընթացքին ցոյց չեն տուած այս խնդրի լրջութեան համապատասխան վերաբերում: Ըստ երեւոյթին, անոնք կարծած են որ ծրագիր մշակելով եւ ստորադաս մարմիններուն կամ դպրոցներու ղեկավարներուն անկէ մէկ-մէկ օրինակ ղրկելով՝ իրենց պարտականութիւնը կատարած ու ծրագրի գործադրութիւնը ապահոված են:

Նման հաւատք մը եթէ միամտութեան արդիւնք չէ, պէտք է համարել պարզ ինքնախաբէութիւն:

Նկատի ունենալով պատրաստուած հայ ուսուցիչներու մեծ պակասը, կը հարցնենք, օրինակ, թէ ինչո՞ւ վերջին տարիներու ընթացքին ոեւէ մեծ քաղաքի մէջ, ուր կան տասնեակ մը հայ ուսուցիչ - ուսուցչուհիներ, չկազմակերպուեցաւ ամառնային մանկավարժական դասընթացք մը, որուն կապուած ըլլային փորձառական դասեր ալ:

Եւ կամ, ինչո՞ւ դպրոցական տարեշրջանի ընթացքին ամիսը մէկ անգամ չկազմակերպուեցան փորձառական դասեր, որոնց կարենային մասնակցիլ ո՛չ միայն այս կամ այն մեծ քաղաքի ուսուցիչ - ուսուցչուհիները, այլեւ մօտիկ վայրերէ եկողներ:

Պատասխանը պարզ է: Այդ ու նըման միջոցներ չեն փորձուած, որովհետեւ ամերիկահայ դպրոցական գործը չէ ունեցած գլուխ մը: Ամէն տեղ կազմուած է խումբ մը կամ հրապարակ իջած է նախաձեռնող մը, բացուած է դպրոցը, անուանական կեդրոնէ մը ստացած է ծրագիրը եւ՝ նայելով խումբին կամ նախաձեռնողին ներկայացուած յարմարութիւններուն եւ հակումներուն, շարունակուած է այնպէս՝ ինչպէս սկսած է:

Ծրագիրը կարեւոր է, բայց ամէն ինչ չէ: Նոյնքան եւ աւելի կարեւոր է անոր գործադրութիւնը»:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՑԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆ

—o—

Պոլսոյ մէջ, բաւական առաջ, յեղափոխութեան թանգարան մը հիմնեցին: Վերջերս, սակայն, թերթերը դիտել տուին թէ ոչ միայն հասարակ ժողովուրդը, այլեւ պաշտօնական անձեր չեն գիտեր թէ ո՛ւր կը գտնուի այդ թանգարանը: Թուրքերէն Թան հետեւեալը կը գրէ այդ առթիւ.—

Անցեալ օր Թանի մէջ հրատարակեցինք թանգարանի մասին մեր հարցումներուն պատասխանները: Պոլսոյ մէջ յեղափոխութեան թանգարան մը կայ: Բայց, այդ թանգարանին տեղը ոչ մէկմտաւորականի ծանօթ է, սկսած Քօփրիւլը Ֆուատէն: Քանի մը երեսփոխան խմբագիրներ, որոնք երկրին մէջ կը տարածեն յեղափոխութեան գաղափարները, անցեալ օր եկան մեր խմբագրատունը. ասոնց ալ հարցուցինք. անոնք ալ չէին գիտեր...

Ո՞վ է յանցաւորը, եթէ Թուրք մտաւորականներ տեղեակ չեն թէ յեղափոխութեան թանգարանը ուր կը գըտնուի: Այդ թանգարանին անունը կայ, ինքը չկայ կարծես: Մարդ կարդալով մեր խմբագրին տպաւորութիւնները, թանգարանի մասին, կ'ազդուի պարզապէս: Այդ թանգարանը գացողները հոն այնպէս դիզեր են իրերը ու այնքան անփոյթ են գտնուեր որ կը կասկածին թէ այդ անձերը կը հաւատան յեղափոխութեան: Մինչդեռ, յեղափոխութեան թանգարանը յեղափոխութիւն ընող ազգի մը համար ամէնէն անհրաժեշտ ու ամէնէն թանգ դպրոց մը պէտք է ըլլայ: Խորհրդային Ռուսիոյ մէջ, ժողովուրդին՝ սըննունդէն առաջ՝ յեղափոխութեան թանգարան մը տուին: Երկրին չորս անկիւններէն Մոսկուա եկողները այդ թանգարանը կը տանին եւ կը պտըտցնեն: Այսինքն, զանոնք յեղափոխութեան դպրոցէն կ'անցընեն: Թուրքիոյ մէջ եւս, նման թանգարան մը մեր յաջորդ սերունդներուն համար անզուգական դպրոցի մը դերը կրնայ կատարել: Լաւ կազմակերպուած յեղափոխութեան դպրոց մը ամենայարգի հաստատութիւնն է:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (542)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

Հաս Սահմանադրութիւն կ'ըսեն՝ լաւ բան է: Որ մեր մեծերը կ'ըսեն լաւ է, լաւ պիտի եղնի, մեզի խօսալ չի վայլեր:

Համա զէնքն էլ լաւ է: Զօրս կապ փամփուշտ, մօսինի հրացան, ոնց որ Սահմանադրութիւն: Ես ու իմ Աստուած, որ մեր գեղացիք չգինուէին... հօ հէյ, էստ փամփուխի տեղ լաչակ կը թալէմ գլուխս: Հիմա ազիզ ախպերիք, ձեր հողուն ղուրպան եղնիմ ես, մեր միասին կերած աղ ու հաց... էսքան տարուց վերջ, ոնց որ որբի պէս.. մենք ալ սխալական ենք... պակասութիւն ըրած ենք... ազիզ ախպերներ, ներեցէք... աւել պակաս հելալ ըրէք »...

Առիծ Գեւօն, առանց խօսքը վերջացնելու, յանկարծ նստաւ ու գլուխը յենած սեղանին՝ երեխայի նման հոնգուր հոնգուր արտասուել սկսաւ:

Առիծ Գեւօն Թոփալ Սաատեանի գընացին Փանոսի հետ, այդ գիշեր անոր տունը մնալու համար: Առիծ Գեւօն ծանր տրամադրութեամբ մտաւ անկողին: Եղ քանի օր էր, գիշերները հանգիստ չէր կրնար քնել: Տարիներ շարունակ փամփուշտակալները մէջքէն, հանգիստ տեղը պառկելու վարժուած, փափուկ անկողնի մէջ բոլորովին անհանգիստ կը զգար: Մինչեւ կէս գիշեր աջէն ձախ դառնալով, երբ տեսաւ որ չպիտի քնել, ելաւ, ճրագը վառեց, սախլեց խեղճ Թոփալ Սաատեանն որ եկէ հազնուի ու մէկ երկու ձեռք թիրիֆ խաղայ հետը:

— Ախպեր, ձգէ քնեմ, ի՞նչ թիրիֆ խաղալու ժամանակն է,— յօրանջելով պատասխանեց Թոփալը:

— Ծօ, անաստուած, ել կ'ըսեմ,— պնդեց Առիծ Գեւօն,— քունը աչքէս փախաւ...

— Ախպէր, ե՞րբ պիտի երթաս Ալաշկերտ, քու գիւղը:

— Հողհանդիստի մէկալ օրը: Ինչո՞ւ որ...

— Մէկ երթայիր ու ձեռքէդ ապաէի... մէկ ալ երեսդ չտեսնայի...

— Ծօ, ես քու երեսդ տեսնողին... չուն շան որդի, հազար տարի անցնի, երեսիդ նայո՞ղը ով,— բարկացաւ Առիծ Գեւօն:

Բայց եւ այնպէս, մինչեւ լոյս նըստած՝ թիրիֆ խաղացին:

Առիծ Գեւօն ու Թոփալ Սաատեան, ինչպէս նախապէս ըսի, բազմութեան հետ ծանր ծանր քալելով՝ հասան Խաչ փողան: Հողհանգիստէն վերադարձող ժողովուրդը հետզհետէ ցրուեցաւ զանազան ուղղութիւններով: Առջի գիշերուան բաժանման ճաշը, այդ առաւօտեան հոգեհանգիստն ու Վահէի գերեզմանը սաստիկ յուզած էին Առիծ Գեւօն, տրամադրութիւնը տեղը չէր:

— Գիտե՞ս ինչ կայ, Թոփալ,— յանկարծ փողոցին մէջ կենալով ըսաւ ընկերոջը.— երթանք Մուարիֆի կազինոն...

—Արդէն օրերդ հոն կ'անցընես,— փնթփնթաց Թոփալ Սաատեան:

—Ծօ, ձէնդ... նորէն տատասցիր.. ու կ'ըսեմ երթանք, ալ բերանդ մի բանար... տէ' քալէ տեսնեմ, մենք ալ մարդ ենք, մեզի ալ ցաւ ու դարդ կայ, ճիկէրս ոնց որ մաղ մաղ կրակի վրայ...

Նալպանտեանց փողոցով ծռեցան մեր բարեկամները ու Ալեքսանդրէն բարձրանալով հասան Ամերիկեան Ծրջանակի վաճառատան հանդէպ Մուարիֆ Ցովհաննէսի կազինոն: Մուարիֆ Ցովհաննէսը հին յեղափոխական մըն էր, դաւադրական աշխատանքի խիկական տիպ մը:

Մուարիֆը, յեղափոխականներու համար աչքի դեր կը կատարէր «դրսի» աշխարհին մէջ: Մուարիֆը կազինօ կը բանեցնէր: Մտնող ելլողը շատ: Ամէն դասի մարդ ծարաւը անցընելու համար քանի մը վայրկեանով ներս կը մտնար օղի մը կամ գաւաթ մը գինի նետելու համար: Թուրք պաշտօնեաներն ու փոլիսներն ալ հոն կուգային: Տեսակ մը համայնական կեդրոն կը համարուէր այդ կազինօն:

Փոլիսներէն շատեր մօտ բարեկամներ էին Մուարիֆի: Գիտէր զանոնք խօսեցնելու կերպը. փառք Աստուծոյ, օղին առատ էր: Լսածները անմիջապէս կը հաղորդէր յեղափոխական ղեկավարներուն: Անկէ զատ, այդ կազինօն հեռաւոր գաւառներու անմիջական կեդրոնն էր: Գիւղերէն ճամբուած սուրհանդակներ հոն կուգային, նամակներ մը Ցովհաննէսին կը յանձնէր նամակը ղեկավարներուն հասցնելու համար: Մէկ խօսքով, Մուարիֆ Ցովհաննէսը գաւառներու եւ ղեկավարներու միջեւ գտնուող առաջին հանգրուանն էր:

Երբ Առիծ Գեւօն ու Թոփալ Սաատեան կազինոյէն ներս մտան, հազիւ թէ քանի մը մարդիկ կային սեղաններու շուրջ: Անկիւն մը նստած էր Ուրանցցի Ցակոբը:

— Ցակոբ, դուն հոս ի՞նչ բան ունիս,— հին զինակից ընկերը տեսնելով ուրախացած մօտեցաւ Առիծ Գեւօն,— ախպեր, հէչ մէջտեղ չկաս. երէկ գիշեր տղաքը կը հարցնէին: Ինչու չեկար, բոլորս մէկտեղուած էինք ... պարոն Լեւոնը, Պիծան, Գէորգը, մեր տղաքը...

— Չէի կրնար: Երէկ օրիորդը հեռագիր ստացաւ Թիֆլիսէն, մայրը հիւանդ է... կապկպել սկսաւ... տունը մնացի որ օգնեմ...

— Ճիկէրով աղջիկ է, մեղմէ է եւ դեր, բայց բոլորի աչքը քոռացուցեր՝ մարդ խապար չէ ունեցեր... վայլահ, ղոչախ աղջիկ է... Ցովհաննէս, մէկ սա կողմ եկուր...

Փըքրահասակ, միջին տարիքի նիհարակազմ մարդ մըն էր Մուարիֆի Ցովհաննէսը: Շիշերով զարդարուած սեղանի ետեւէն դուրս գալով՝ մօտեցաւ մեր երեք բարեկամներուն:

— Հազար բարով, տղաք: Քէֆդ, հալդ, Առիծ Գեւօ:

— Ալ ինչ քէֆ հա՞լ մնայ, առաւօտէն մինչեւ հիմա գեռ ծոմ եմ... տէ, ուտելու բան մը բեր... Առաջ մէկ մէկ հատ էն լաւ օղիէն... մեծ բաժակներով եղնի... է Ցակոբ, էրնէկ էն օրերուն.

— Հա, Գեւօ, էրնէկ: Անցան էն լաւ օրերը. հիմա ամէն մէկս չոր հացի ետեւէն...

— Շատ, շատ բազմութիւն կար... Հա, ծօ Թոփալ, էն Թուրք զապիթը ի՞նչ ըսաւ, տնաշէնը շատ դրաբար կը ջարդէր... Հէլէ մէկ մէկ հատ նետենք: Աստուած բանն յաջողէ մեր Ցովհաննէսին, լաւ օղի է, մօր հալալ կաթի պէս վար կ'երթայ... Տղաք, անցած օրերուն...

Երեք բաժակները չխկալով իրարու զարնուեցան:

— Հիմա որ էս էսպէս եղաւ,— շարունակեց Առիւծ Գեւօն՝ միաժամանակ նշան ընելով Ցովհաննէսին, որ բաժակները կրկին լեցնէ.— ախպօրս ըսեմ, մենք վաղը ճամբայ կ'ելլենք Ալաշկերտ... Ախպէրս մեռեր է, մեր հողերուն մէկ մասը դրկից Քրտերը գափթեր են... Հէյ, մէկ մը ոտքս դեղ կոխեմ, աչքերը պիտի հանեմ... Ծօ, նորէն ի՞նչ կայ,— բարկութեամբ դարձաւ Թոփալին,— դէմքը որպէս թթու դրած վարունգ... Ախ, մէկ ապատուէի էս թթուած դէմքդ տեսնելէ...

— Քէֆդ տեղը չէրեւար, — մեղմութեամբ նկատեց Ուրանցցի Ցակոբը,— դարտ մի ըներ, Թոփալ, աշխարհը լէն է, մարդ փորու հաց մը ամէն տեղ ալ կը ճարէ: Ո՞ր կողմերը պիտի երթաս...

— Էհ, Ցակոբ, ես ի՞նչ գիտնամ,— մեղմօրէն խօսեցաւ Թոփալ Սաատեան,— տուն տեղ չունիմ, մինակ ախպեր մը ունիմ Սալմաստի կողմերը:

Ես տասնհինգ տարի կայ անկէ ալ խապար մը չունիմ. ո՞ղջ է, մեռա՞ծ է, ո՞վ գիտէ... Մեր գեղը 96ի կոտորածին Քրտերը ջարդեցին:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Մինչ այս ամբաստանութիւնը տեղի կ'ունենար, անգլեն կռիւները կը շարունակուէին ընդհատաբար: Ճափոնցիները յաջողեցան ցամաք հանել 50,000 զինուորներ, Շանկայի շրջականները եւ այժմ կ'աշխատին պաշարել չինական բանակը: Կարեւոր ճակատամարտի մը կը սպասուի այս օրերս: Կառավարական օրկանները չեն ծածկեր թէ կռիւը շատ երկար կրնար տեւել եւ թէ այս ամենամեծ փորձն է որուն ենթարկուած բլլայ երկիրը:

Անվերջ գնդակահարութիւն եւ մաքրագործում

«Փրավտա» կը գրէ թէ Պալթիկի խորհրդային տորմիղէն ութ նաւավներ գնդակահարուեցան, իբրեւ Թրոցքիականներ: Ուրիշներ ալ ձերբակալուած են եւ պիտի դատուին:

⁂ Կեդր. Գործադիր Կոմիտէին եւ կառավարութեան որոշումով, մեքենական շինութեանց գործավարութիւն մը հաստատուեցաւ Խ. Միութեան մէջ, անջատ ծանր ճարտարարուեստի գործավարութենէն: Նոր գործավարութեան կոչուեցաւ Վալէրի Մաժլուք, իսկ հաղորդակցութեանց գործավար Քականովիչ նշանակուեցաւ ծանր ճարտարարուեստի գործավար, իր պաշտօնը ձգելով Ալէքսէյ Բակուլինի:

⁂ Խորհրդային թերթերը կը գրեն թէ նոր հունձքը պիտի բլլայ 131 միլիոն թոն, այսինքն 50 առ հարիւր աւելի՝ բաղդատելով անցեալ տարուան հետ: «Իզվեստիա» այս յաջողութիւնը կը վերագրէ հաւաքական տնտեսութեան (կոլխոզ), մեքենական հողագործութեան, ինչպէս եւ օդին յարմարութեան:

⁂ Տասը տարի բանտարկութեան դատապարտուեցաւ իշխան Բորիս Կալիցին, անօրէնը կառատան մը, զանազան զեղծումներու հետեւանքով: Ասկէ զատ նախկին իշխանը ինքնաշարժը քշած ատեն երկու զինուորներ տապալած էր յունիս 21ին:

⁂ Շանկայէն կը գրեն թէ ցարական սպաները ոգեւորուած են Խ. Միութեան մէջ կատարուած մաքրագործումներէն եւ կը փորձեն միացեալ ճակատ կազմել, առիթէն օգտուելու համար:

»»»» • ««««

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՏԱԼԻՈՅ ԵՒ ԱՇԽԱՐՀԻ ԱՄԵՆԱՄԵԾ ԶՐԱՀԱՒՈՐԸ, «Լիթթօրիօ», կիրակի օր ծովը իջեցուեցին Ճենովայի մէջ: Ներկայ էր նաեւ Թագաւորը: Գործողութիւնը տեւեց երկու ժամ: Հարկ եղաւ գործածել 31 թոն օճառ եւ երկու թոն օճառ: Մուսոլինիի հրամանով, անուանակոչումը կատարեց ծովային արհեստաւորի մը կինը: Նախորդ մեծ զրահաւորն ալ բանուորի մը կինը մկրտած էր, յուլիս 25ին: Նոր զրահաւորին շինութիւնը սկսած էր 1934ին: Տարողութիւնն է 35,000 թոն:

ՍՊԱՆԻՈՅ ապստամբները ռազմական գիրք մը գրաւեցին Սանթանտէրի ճակատին վրայ, աւելի սեղմելով պաշարման օղակները:— Զօր. Ֆոփէլ, որ Հիթլէրի գեսպանն էր ապստամբ իշխանութեան մօտ, հրաժարական տուաւ: Կ'ըսուի թէ դժգոհ էր իտալական գերակշռութենէն:— Անգլ. նաւ մը ռմբակոծուեցաւ Միջերկրականի մէջ:

ԻՏԱԼԱՑԻ ՑԱՂԹԱԿԱՆ ՕԴԱՉՈՒՆԵՐՈՒՆ ի պատիւ ընդունելութիւն մը տեղի ունեցաւ Փարիզի Աէրօ-Քլիւպին մէջ: Այս առթիւ Իտալացիներուն հրամանատարը յայտնեց թէ իրենց շահած 3 միլիոն ֆրանքէն 300,000 ֆրանք կը տրամադրեն Ֆրանսայի «Խորտակուած Թեւերուն» (ընկերակցութիւն մը որ կ'օգնէ օդաչուներու ընտանիքներուն):

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ կը շարունակուի Նիւզոլանտիոյ մէջ, իբրեւ հետեւանք Վատիկանի հետ կնքուած պայմանագրին: Անտառներու եւ հանքերու նախարարը զաւառական քաղաքի մը մէջ խօսած ատեն, 3000 գիւղացիներ յարձակում գործեցին, զինուած կացիններով եւ առաջնորդութեամբ քահանայի մը: Նախարարը փախաւ կոզմնակի դուռնէ մը: Երեսփ. ժողովին դեր-նախագահն ալ նոյն վիճակին ենթարկուեցաւ ուրիշ քաղաքի մը մէջ եւ փախաւ իր կուսակիցներուն հետ: Ոստիկան-զօրքը գիւղացիները հետապնդելով, կրակ բացաւ: Բազմաթիւ մարդիկ վիրաւորուեցան:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԷԼԹ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովները Հինգշաբթի եւ շաբաթ գիշեր, ժամը 9ին, Ակումբին մէջ: Շար. նախորդ ժողովի:

ԱՆԻԷՌ-ԳՈԼՕ-ՔՈԼՈՆՊԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ժողովները 25 Օգոստոս Չորեքշաբթի, 26 Հինգշաբթի, 27 Ուրբաթ եւ 28 շաբաթ երեկոները ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին: Օրակարգ՝ Ընդ. ժողովի օրակարգի հարցերու քննութիւն:

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՕՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէի ժողովը շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Ակումբին մէջ: Շարունակութիւն նախորդ ժողովի եւ պատգամաւորի ընտրութիւն:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէի ընդհ. ժողովը 28 Օգոստոս, շաբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին, «Լարդարեան» գրադարանը:

Օրակարգ՝ շար. նախորդ ժողովի եւ ընտրութիւն պատգամաւորի:

ԱՆԻԷՌԻ ՄԷՋ «ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ C. Rogerի ՄՕՍ 183 Avenue d'Argenteuil (Փլաս Պուրկինեոնի վրայ):

Անդրանիկի գեներալին ուխտագնացութիւնը յետաձգուած է Սեպտ. 5ին

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕՅԻ «Դրօշակ» գրադարանի վիճակահանութեան շահած են հետեւեալ թիւերը.— 113 (Զօր Թօնդրակ), 189 (Դաւիթ Բէկ), 124 (Աւետաբեր եւ Զալալեադին), 111 (Խաչագողի Յիշատակարանը): Ստանալու համար դիմել Ընկ. Դ. Տէր Խաչատուրի, 7, Rue Pourtour. Clamart S.

Հ. Յ. Դ. Պաւ. Միութեան Մարսէյլի «Անդրանիկ» եւ «Մարօ» խումբերու պատասխանատուներու խառն ժողովը տեղի կ'ունենայ մեծ Ուրբաթ եւ Ուրբաթ երեկոները ժամը 7էն 8ը: Պարտաւոր է ներկայութիւն որոշեալ ժամին:

ԱՌՆՈՒՎԻԼ-ԼԷ ԿՈՆԷՍի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ կողմէ սարքուելիք ամառնային հերթական զաւառական ուխտագնացութիւնը տեղի կ'ունենայ 27 Օգոստոս, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին:

Կը խօսի Տ. Հմայեակ Ծ. Վրդ. Պաղտասարեան, նիւթ ունենալով

1.— Կինը եւ կնոջ դերը ընդհ. ազգերու պատմութեան մէջ եւ ի մասնաւորի հայ ազգային պատմութեան ընթացքին:

Կը հրաւիրուին երկսեռ ազգայիններ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կիւրինցի տիկին Սրբուհի Մէնտիլեան կը փնտռէ իր զաւակը՝ Անդրանիկ Մէնտիլեան, հօր անուն՝ Աբրամ, մեծ հօր անուն՝ Վարդեվառ (Մէնտիլ Տէտէ): 4 տարեկան հասակին աքսորուած է Շէհիր Պըշլայէն (Սեբաստիա) իր մեծ մօր՝ Հաճի Մարիամ Ջիթպաչեանի եւ իր մօրաքրոջ Աղնիւ Ջիթպաչեանի հետ: Տեղահանութեան միջոցին զինք տեսնողներ եղած են Մալաթիոյ շրջաններ: Իրենց հասցէն գիտցողներէն կամ իրենց մասին որ եւ է լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել, Madame Serpouhi Mendilian, Usine Diedrich, à Bourgoin, Isère, France:

Կը խնդրուի արտասահմանի թերթերէ արտատպել:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր. Կ. Խաչի Շավիլի Մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 30 ֆր. նուէր Տիկին Արուսեակ Մկրտիչեանէ, Ս. Աստուածածնայ տօնի առթիւ՝ մատաղի փոխարէն:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

Le Gérant : H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (1)

Խ Է Ն Թ Ը

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» • ««««

Այստեղ էր ոչխարների գետնափոր գոմը, այստեղ էր ձիերի, գոմէշների եւ կովերի փարախը, որ անասունների տեսակի համեմատ, առանձին առանձին բաժանմունքներ ունէր: Այստեղ էր սարայը երկրագործական անօթները պահելու համար. այստեղ էր մարագը, յարդանոցը, խոտանոցը, որոնց մէջ պահւում էր անասուններ-րը ձմեռելու պաշարը, այստեղ կային զանազան մառաններ, զանազան ամբարներ մշակութեան բերքերի համար: Այստեղ կային եւ մի քանի խուցեր, որոնց մէջ բնակւում էին ծերունի Խաչօի հովիւները եւ ծառաները իրանց ընտանիքներով. դրանք բոլորն ազգով քուրդ էին, կիները ծառայում էին որպէս աղախիններ, իսկ տղամարդիկը որպէս նախրապաններ, հովիւներ կամ երկրագործական մշակներ: Մի խօսքով, այդ ամրոցի մէջ բովանդակւում էր մի փոքրիկ գիւղ, որի միակ տէրը եւ պետը ծերունի Խաչօն էր:

Նրա գերդաստանի համար որոշուած բնակարանները իրանց շինուածքով եւ բաժանումներով այնքան բազմատեսակ եւ բաղադրեալ չէին, որպէս այդ յօրինել է մեր նոր քաղաքակրթուած աշխարհը: Այլ դեռ եւս պահպանել էին այն նախնական պարզութիւնը եւ ձեւը, երբ մի ամբողջ ընտանիք ապրում էր մի վրանի տակ, այն զանազանութեամբ միայն, որ այժմ այդ վրանին փոխարինում էր քարեղէն շինուածքը: Նրա բազմաթիւ որդիների համար, որոնց իւրաքանչիւրը իր զաւակներով մի մեծ ընտանիք կարող էր կազմել, առանձին սենեակներ չէ կային, այդ բոլորը ապրում էին մի եւ նոյն յարկի տակ, մի եւ նոյն սենեակում, որ ուրիշ ոչինչ չէր, եթէ ոչ չորս պատ, ծածկած աւազին գերաններով: Այստեղ վառում էին, այստեղ թխում էին, այստեղ կերակուր էին պատրաստում, այստեղ բոլորը միասին ուտում էին եւ այստեղ բոլորը միասին պառկում էին: Այստեղ կարելի էր տեսնել նորածին հորթեր, փոքրիկ ուլեր, որոնք խառնուած երեխաների հետ, վազվզում էին, թռչկոտում էին, աղաղակում էին եւ տունը լցնում էին կենդանի աղմուկով: Այստեղ հաւերը շատ անգամ ներս էին մտնում եւ յատակից քաղում էին փշրանքներ կամ ուրիշ այն տեսակ բաներ, որոնք երեխաների ձեռքից անխնայ ցած էին թափւում: Մի խօսքով, դա Նոյի տապանն էր, ուր գետեղուած էին ամէն տեսակ կենդանիներ: Այդ բնակարանին կից էր մի երկրորդը: Դա առաջինից զանազանւում էր նրանով միայն, որ առջեւի ճակատը բոլորովին բաց էր եւ նրա ճակատը բոլորովին բաց էր եւ նայում էր բակին:

Դրան կոչում էին սրահ եւ ծառայում էր որպէս ամառուան բնակարան: Սրահի միջից բացւում էր մի դուռն գլխաւոր սենեակի մէջ, եւ այսպէսով նա ներկայացնում էր բուն բնակարանի նախադուռը: Դրանից կողքին կար մի առանձին փոքրիկ սենեակ, որին կոչում էին օդայ. նրա դռները բացւում էին այն ժամանակ միայն, երբ տունը հիւր էր գալիս, եւ միշտ պահւում էր մաքուր ու զարդարուած:

Զ.

Չը նայելով կեցութեան այդ անշուք եւ պարզ ձեւին, կեանքը այդ նահապետական տան մէջ սահում էր ուրախ եւ լի ամէն բաւականութիւններով: Ծերունի Խաչօի ամբարները միշտ լիքն էին լինում ցորենով, իւղով, ձէթով եւ գինիով: Տարուայ բոլոր եղանակներից օգուտ էր քաղում նա. թէ ցուրտ եւ թէ տաք օրուան համար նա միշտ գործ եւ պարապմունք ունէր:

Ահա լեռների ձիւնը սկսեց հալուել, դաշտերը վաղուց ժպտում են գեղեցիկ կանաչով: Գարուն է: Օդը տողորուած անուշահոտ ջերմութեամբ կեանք է սփռում դէպի ամէն կողմ: Ջրերի միջից վազում են հարիւրաւոր ագմկալի վտակներ եւ օձապտոյտ ընթացքով տարածւում են հովտի մէջ: Նորեկ ծիծեռնակը հրաւիրում է մշակին դէպի գործ: Խաչօի որդիները արդէն պատրաստել են արօրը եւ գութանը:

Արեւը դեռ նոր էր սկսել ծագել. դեռ նոր սարերի ձիւնապատ գագաթները վառւում են վարդագոյն ճառագայթներով: Ծերունին զարթնում է առաւօտեան ժամից, աջ եւ ձախ ամէն հանդիպած մարդուն «ողորմի Աստուած» տալով:

Նրա որդիները այսօր առաջին անգամ պէտք է դուրս բերեն եզներին եւ գոմէշներին, որոնք ամբողջ ձմեռը ախոռում կերել, գիրացել, հանգստացել են, եւ ամենեւին դրսի լոյսը չեն տեսել: Մեծ զուարճութիւն է գիւղացու համար այս տեսարանը, եւ այս պատճառով նրանցից շատերը հաւաքուել էին Խաչօի տան դրան մօտ, որ տեսնեն, թէ ինչպէս էին պահուել եւ խնամուել նրա անասունները:

— Աչքդ լոյս, տանուտէր, հարցրեց նրան գիւղացիներից մէկը.— այսօր տղերքը ուզում են «խամից հանե՞լ գոմէշներին»:

— Հա, ժամանակ է, մինչեւ ե՞րբ ներսումը պահենք. տէրտէրից հարցրի, ասաց «օրը բարի է». ես էլ կամեցայ, որ այսօր դուրս հանեն, պատասխանեց տանուտէրը, մի առանձին նշանակութիւն տալով քահանայի խօսքերին:

— Այդ Զօրան է, լաւի եղաւ ամէն կողմից:

Զօրայ կոչում էին տանուտէրի նշանաւոր գոմէշներից մէկին, որի ճակատը սպիտակ լուսնաձեւ պիսակ ունէր եւ որը հռչակուած էր իր ուժով եւ մեծութեամբ: Վիթխարի անասունը փնչալով, մռնչալով, դուրս ցատկեց տան դռնից: Գետինը դողդողում էր նրա ոտների տակ: Նա յանկարծ կանգ առեց դրան առջեւի հրապարակի վրայ, եւ գլուխը վեր բարձրացնելով սկսեց նայել իր շուրջը: Նոյն միջոցին ծերունի տանուտէրը զարկեց նրա ճակատին մի ամբողջ անկեղ ձու: Հեղուկը փշրուեցաւ եւ դեղնագոյն ... տարածուեցաւ սպիտակ ճակատի վրայ: Այդ նրա համար էր, որ ... խափանուի եւ նրան «աչք չառնէ»: Զօրան այդ գործողութիւնից խրտնեցաւ, եւ եղջիւրները թափ տալով, սարսափելի թռիչք գործեց եւ ... ձակուեցաւ այնտեղ հաւաքուած ... բոխի վրայ: Նոյն միջոցին ... հասան ծերունու որդիները եւ ... դին մահակներով աշխատում էին ... դարձնել ամեհի անասունին:

ՐԱՖՖԻ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ՕՐԹԽԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 26 ՕԳՈՍՏՈՍ
JEUDI 26 AOUT 1937

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3508 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՈՒՐԻՇ ԲԱՆ ԿԸ ԹԵԼԱԴՐԷ

»»»» • ««««

Խօսելով Ռամկավարներու վերադնահատման փորձերուն վրայ, անցեալ օր դիտել կու տայինք թէ մինչ Փարիզի օրկանը ամիսներէ ի վեր կը քաշէ ու կը քաշէ անհաղանդին պարանը, ուրիշ ռամկավար թերթեր այլեւս կ'երգեն :

Անշուշտ Փարիզի օրկանն ալ տակաւին չէ թօթափած տարիներու «Հակահայաստանեան» ունակութիւնները — աղբիւրը բոլոր չարիքներուն :

Ան ալ, տող ընդ մէջ կամ լման սիւնակներով կը սահեցնէ խօսքեր, մեղադրանքներ, որոնք առնուազն բանսարկութիւններ են :

Ան ալ տակաւին Դաշնակցութիւն ըսելով կը հասկնայ «Հակահայաստանեան խմբակ», ինչպէս Ամերիկայի եւ Եգիպտոսի լուսաշարերը, որոնք բերնով չարական կ'երգեն, իսկ սրտով մաղձ կը թափեն :

Եւ սակայն, ուշագրաւ է տարբերութիւնը այստեղ եւ այնտեղ,— Փարիզէն մինչեւ Գահիրէ եւ Պոսթըն :

Ամէն պարագայի մէջ, Փարիզի օրկանը ժամանակը եկած կը սեպէ գլուխ գլխի տալու եւ ելք մը գտնելու : Գոնէ այդպէս կը հետեւի մինչեւ հիմա հրատարակուած խմբագրականներէն :

Վերջերս խմբագրականներու շարք մըն ալ Ամերիկայի ռամկավար օրկանը հրատարակեց, շօշափելով միեւնոյն հարցերը, բայց բոլորովին տարբեր ոգի մը մատնելով : Աւելի ճիշդ, անգամ մը եւս ծամծմելով այն խորթ եւ խարդախ մեղադրանքները որ իրենց հրապարակագրութեան անսպառ դրամագլուխը կը կազմեն տարիներէ ի վեր :

Կարդացէք եւ դատեցէք.

— « Դաշնակ կուսակցութեան քաղաքական բախտախնդրութիւնը թէ Հայաստանի հանդէպ եւ թէ գաղութահայ կեանքի մէջ, պէտք է որ միանգամ ընդ միշտ վերջանայ :

... Դաշնակցութիւնը համագործակցութիւն կը բաղձայ մէկ պայմանով, — իր հակա-հայաստանեան ուղղութիւնը բոլորին հարկադրելով :

Եթէ այսպէս չըլլայ ցաւալի իրողութիւնը, եւ եթէ՝ իրեն անծանօթ, անշահախնդիր հայրենասիրութեամբ Դաշնակցութիւնը բաղձայ փոխել իր քաղաքական սխալ ու վնասակար, բայց մենատիրական ուղղութիւնը, դաշնակ պիւրոյականութիւնն ի՞նչ կերպով կարող պիտի ըլլայ իր առանձին գոյութիւնը պահել եւ արդարացնել :

Դաշնակցութիւնը համագործակցութենէ կը նառէ, բայց կը բաղձայ միմիայն մնալ, որովհետեւ համագործակցութիւն պիտի նըշանակէ ազգապահպանման եւ ինքնապաշտպանութեան կենսական խնդիրներու շուրջ համերաշխութիւն, հետեւաբար եւ ճանաչում Հայաստանի, հայ պետութեան եւ արտասահմանի գաղութներու ազգային իրականութեանց : Դաշնակցութիւնը չի կրնար իր համերաշխութեան սէրն արդարացնել, եթէ պահէ Հայաստանի դէմ թշնամութիւնը, Հ. Բ. Ը. Միութեան դէմ ատելավառ պայքարը, հայ եկեղեցւոյ գերագոյն իշխանութեան տնօրինութեանց հանդէպ հակառակութիւնը» : (Պայքար, 13 օգոստոս) :

Ուրեմն, Ամերիկայի Ռամկավարները տակաւին չեն սորված իրենց դասը : Տակաւին չեն ըմբռներ թէ ի՛նչ կ'անցնի կը դառնայ մեր շուրջը, մեր հայրենիքին մէջ, գաղութներու մէջ.— եւ սի՛րտ ունին բիւզանդարանութիւնները բազմապատկելու, տապարէ՛ դ կարդալու : Դա՛ս տալու : Պայմաննե՛ր առաջարկելու ...

Միայն սա բառերը.— «հակահայաստանեան խմբակ», «պիւրոյականութիւն» եւայլն,— բաւական էին որպէսզի միանգամ ընդ միշտ փակուէր որ եւ է հաշիւ՝ այս մարդոց հետ : Մենք ոչ տրամադրութիւն, ոչ ալ ժամանակ ունինք դէմ դիմաց խօսելու համաբակ խուժանավարներու հետ, ո՛ւր որ ալ գտնուին անոնք : Եւ եթէ կարգը «պայմաններ» դնելու գար, կրնայինք ոչ թէ խօսքերու, այլ չոր ու ցամաք փաստերու տեղատարափի մը մէջ խեղդել ամէնէն վարպետ աճպարարն ալ :

Բայց,— կացութիւնը եւ պատասխանատուութեան գիտակցութիւնը ուրիշ պարտականութիւններ կը թելադրեն մեզի : Եւ մենք ա՛յդ մասին է որ կ'ուզէինք խօսիլ իրենց հետ, եթէ իսկապէս վերադնահատման ճիգ մըն է որ կը կատարուի ռամկավար - ազատականներու ծոցին մէջ, այստեղ կամ այլուր :

Մեր ընդդիմադիրները շատ ուշ մնացած են, «չափուելու» փորձ մը փորձելու համար : Մանաւանդ քաղաքական գետնի վրայ : Դա՛րձ մը, դա՛րձ մը ժամ-կարապետ ամբոխավարութեան լպրծուն արահետներէն, եթէ անկեղծօրէն կը հաւատաք թէ ժամանակը եկած է, երէկուան անկարելին այսօր կարելի դարձնելու, գործունէութեան եւ գործակցութեան լաւագոյն ուղեգիծը մշակելու համար :

Եւ արիւն - քրտինք մտնելու պէտք չունիք, այդպիսի դարձ մը կատարելու համար :

Բարեհաճեցէք պահ մը խմբագրական սեղանը ձգել եւ ձեր դիւանատունը հանդիպիլ, փնտռել գտնել 1932 մայիսին նշանագրուած համաձայնութիւնը, եւ անգամ մըն ալ կարդալ :

Որքան ալ ժամանակ անցած ըլլայ, կը կարծենք թէ անոր հիմնական մասերուն մէջ նշանակուած, նախատեսուած են բոլոր տարրերը՝ անհրաժեշտ գործակցութեան մը համար : Ամէն պարագայի մէջ, մանրուած, մշակուած են սկզբունքի խնդիրները : Մեծ տարբերութիւն մը չկայ երէկուան եւ այսօրուան կացութեան միջեւ, բացի սա իրողութենէն թէ՝ այսօր «ազգովին»կը գտնուինք շատ աւելի մռայլ հեռանկարի մը առջեւ, եւ մասնաւորապէս Հայաստանի գլխուն թառած է մղձաւանջ մը որ դժուար կը նախատեսուէր երէկ :

Կատարեցէք այս տարրական պարտականութիւնը, մենք վստահ ենք որ ամէնէն առաջ դուք պիտի փնտռէք կլոր սեղանը : Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԲԱՑԱՌԻԿ ՀՐԱՄԱՆԱԳԻՐՆԵՐ ԵՐԿՐԻՆ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ԱՒԵԼՑՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

»»»» • ««««

Նախարարական խորհուրդը առջի օր ժողով գումարելով, վաւերացուց շարք մը նոր օրէնքներ, երկրին տնտեսական զարգացման համար : Նիստը շատ երկար տեւեց : Երէկ նորէն ժողով գումարուեցաւ, նախագահութեամբ Հանրապետութեան նախագահին : Հրամանագիր - օրէնքներու վերջին շարքն է այս, քանի որ տրուած լիազօրութիւնը կը լրանայ օգոստոս 31ին :

Մշակուած հրամանագիրները մասնաւորապէս կը տրամադրեն վարկ սահմանել շինութեանց ճարտարարուեստին եւ գործարանատէրերու, որպէսզի կարենան արդիացնել իրենց հաստատութիւնները : Ուրիշ հրամանագիրներ կը ձգտին զարկ տալ տնտեսական վերակենդանացման :

Այս հրամանագիրներէն զատ, ժողովը զբաղեցաւ երկաթուղիներու բարեփոխումով, ցանոնք ազգային ընկերութեան մը վերածելու առաջադրութեամբ : Այս առթիւ անհամաձայնութիւններ կը տիրեն դաշլիճին ընկերվարական եւ արմատական անդամներուն, մասնաւորապէս Լէօն Պլումի եւ Ժօռժ Պոնէի միջեւ : Ընկերվարականները կը պահանջեն անմիջապէս ազգայնացնել երկաթուղիները, իսկ արմատականները կը պաշտպանեն կեդրոնացման եւ միացման դրութիւնը, առանց ամբողջովին պետութեան հակակշռին տակ առնելու : Անոնց կարծիքով լաւագոյն ձեւն է այս, երկաթուղիները խնայողութեամբ բանեցնելու եւ մեծագումար բացերը կրճատելու : Նախարարները ի վերջոյ համաձայնեցան միջին ծրագրի մը վրայ, որուն մանրամասնութիւնները պիտի հաղորդուին երկաթուղիներու ընկերութեանց, խորհրդակցելու համար :

Համաձայնութիւն գոյացաւ նաեւ ցորենին գինը նշանակելու համար : Արմատականները, որոնք իրենց ընտրական ուժին մեծագոյն մասը կը ստանան ագարակապաններէն, կ'առաջարկէին կենդինարին գինը բարձրացնել 200 ֆր.ի, ինչպէս կը պահանջեն արտադրողները : Ընկերվարականները առարկեցին, դիտել տալով թէ այդ գինը պատճառ պիտի ըլլայ ապրուստի նոր սղութեան մը առաջ բերելու եւ աշխատավարձի նոր յաւելում պահանջելու : Թեր ու դէմ վիճաբանութիւններէ վերջ, դահլիճը ընդունեց հողագործական ընկերվարական նախարարին առաջարկած գինը՝ 180 ֆրանք : Հրամանագիրը անմիջապէս հրատարակուեցաւ :

Ուրիշ հրամանագիր մը կը ջնջէ պետական արժեթուղթերու (Ռանթ) տոկոսներուն տասը առ հարիւր կրճատումը, որ հաստատուած էր Լավալի օրով, երկու տարի առաջ : Այս տնօրինութեամբ կը յուսան աւելի բարձրացնել արժեթուղթերուն գինը, որ 20 առ հարիւր աւելցած էր վերջին երկու ամիսներու ընթացքին : Այն ատեն կառավարութիւնն ալ պիտի կրնայ աւելի դիւրաւ փոխառութիւն կատարել, յառաջիկայ տարի :

Նախարարական խորհուրդը քննելով արտադրութեան նուազման պատճառները, շարք մը դարմաններ որոշեց : Կը կարծուի թէ շաբաթական 40 ժամուան աշխատանքը որոշ բարեփոխումներու պիտի ենթարկուի կարգ մը ճարտարագործութեանց մէջ, ինչպէս հանքերը, քանի որ նոյն իսկ արհեստակցական միութիւնները համոզուած են թէ աշխատանքի ժամերու կրճատումը ոչ միայն կը նուազեցնէ Ֆրանսայի արտածման վաճառականութիւնը, այլեւ անկարելի կը դարձնէ երկրին պէտքերուն գոհացումը :

ՉԻՆԵԻՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

—•—

Ճափոնցիները յարձակողականի ձեռնարկեցին

Ճափոնական բանակը հետզհետէ լրացնելով իր ռազմական պատրաստութիւնները, արդէն իսկ ձեռնարկած է ընդհանուր յարձակողականի մը :

Երեքշաբթի օր դարձեալ ահաւոր ռմբակոծութեան մը ենթարկուեցաւ Շանկայ քաղաքը, ծովէն, ցամաքէն եւ օդէն : Չինական օդանաւերը կրակ տեղացին գիշերանց, խափանելու համար ճափոնական զօրքին կեդրոնացումը, իսկ ճափոնական մարտանաւերը իրենց լուսարձակները բանալով, փորձեցին ճզմել թշնամի օդանաւերուն դիրքը, ռմբակոծելու համար : Երկինքը կարմրած էր համատարած ռմբակոծութենէն, մասնաւորապէս Շանկայի օտար թաղամասերուն մէջ : Ճափոնական զեկոյցը կարեւոր յաղթանակներ կ'աւետէ, աւելցնելով թէ ճափոնական չորս օդանաւեր եօթ մղեցին 27 չինական սաւառնակներ :

Լոնտոնի քաղաքական եւ սեղանաւորական շրջանակներուն մէջ մեծ մտահոգութիւն կը տիրէ Ծայր. Արեւելքի դէպքերուն հետեւանքով : Լուր առնուած է թէ Ճափոն կ'ուզէ գրաւել Չինաստանի բոլոր ծովային նահանգները, հիւսիսէն մինչեւ հարաւ : Վերջին լուրերու համաձայն, Ճափոնցիները կը պատրաստուին զօրք հանել Ցինկթաօ եւ Քանթոն (հարաւային Չինաստան) : Կը նշանակէ թէ պատերազմը պիտի ծաւալի, սպառնալով մասնաւորապէս բրիտանական շահերուն : Այդ պարագային, կրակի գծին մէջ պիտի իյնայ բրիտանական մեծ նաւահանգիստը, Հոնկ Քոնկ, միեւնոյն ատեն վտանգելով անգլիական փոխատուութեանց տոկոսը : Անգլիա իր փոխ տուած գումարներուն համար ամէն տարի 4,600,000 ոսկի կը գանձէ Չինաստանի մաքսային հասոյթներէն : Սեղանաւորական շրջանակները մասնաւորապէս իրար անցած են նիւթական կորուստներուն համար : Առեւտրականները կը հաշուեն թէ 31,000,000 ոսկի կորսուած է արդէն եւ ամէն վայրկեան 100 ոսկի կը կորսուի, քանի կը շարունակուի պատերազմը : Թերթերը բազմաթիւ նամակներ կը հրատարակեն, որոնք ուժգնօրէն կը հարցնեն թէ հարկատուները ի՞նչու պիտի կրեն բազմածախս նաւատորմի մը բեռը, երբ անգլիական մարտանաւերը ուրիշ բան չեն ըներ եթէ ոչ փախստականներ պարպել : Սեղանաւորական շրջանակները հանգստացնելու համար, կառավարութիւնը յայտարարեց թէ եղած վնասին համար հատուցում պիտի պահանջէ երկու կողմէն ալ, բայց այս յայտարարութիւնը ձեւական կը համարուի, պարզապէս երեւոյթները փրկելու եղանակ մը : Նախարարական խորհուրդը ժողով գումարեց երէկ, խորհրդակցելու համար կացութեան մասին : Նախարարները կարճ կապեցին իրենց արձակուրդները :

Մ. Նահանգները խաղաղութիւն կը խրատեն

Մ. Նահանգներու արտաքին նախարարը կոչ մը ուղղեց Ճափոնի եւ Չինաստանի, առաջարկելով հրաժարիլ պատերազմէն եւ խաղաղութեամբ կարգադրել իրենց վէճը : Այս առթիւ կ'ըսէ թէ ամերիկեան կառավարութիւնը չա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՆՈՆՔ ԵՒ ՄԵՆՔ

—o—

Թուրքիա վերջերս ձեռնարկեց առաջին սուզանաւը շինելու, իր սեփական միջոցներով :

Այս առթիւ արտակարգ հանդիսութիւններ տեղի ունեցան, եւ թուրք մամուլը անգամ մը եւս պանծացուց Աթաթիւրք - Ինէօնիւ դիկտատուրան եւ անոր կատարած հրաշքները :

Նկարագրութեանց կարգին, կը հանդիպիմ հետեւեալ խօսակցութեան, «Ճիւմհուրիյէթ»ի մէջ.—

Ազգ. պաշտպանութեան գործավարը կը կատակէ.

— Մարտանաւի տեղ եթէ տպարան շինէինք աւելի՞ լաւ կ'ըլլար :

— Ըստ իս, կը պատասխանէ խմբագիրը, ամէն բանէ առաջ ազգային պաշտպանութեան մասին պէտք է մտածել : Մարտանաւը տպարանէն կարեւոր է :

— Բայց դուք մեծ տառերով կը գրէք եւ թշնամիները կը սարսափեցնէք :

— Մինչեւ Թնդանօթին պայթիլը՝ իրաւունք ունիք : Անկէ վերջ, մեր մեծ տառերը կրնան միայն օժանդակել :

— Այդ է պատճառը որ մենք մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայենք ազգային պաշտպանութեան գործին :

Իսկ Իսմէթ Ինէօնիւ կ'աւելցնէ.

— Եթէ ողջ մնամ, ամէն տարի մէկ մէկ մարտանաւի շինութեան պիտի ձեռնարկեմ ...

Այս տեսակ խօսակցութիւն մըն ալ ես ունեցայ, երկու հայ հարուստներու հետ (քանի որ նախարար չունինք) :

— Դպրոցի տեղ եկեղեցի շինէինք աւելի լաւ կ'ըլլար :

— Ամէն բանէ առաջ բարեպաշտութեան մասին պէտք է մտածենք, յետոյ՝ եկեղեցին գմբէթ ունի, զանգակատուն ունի, արար - աշխարհ կը տեսնէ, կը հասկնայ որ մենք ալ քրիստոնեայ ենք :

— Բայց դպրոցը սերունդ կը հասցնէ, հազարաւոր մանուկներ մարդավարի կրթութիւն կը ստանան :

— Ի՞նչ արժէք ունի, ո՞վ պիտի տեսնէ Յունաստանի կամ Սուրիոյ մէջ բացուած դպրոցը, տրուած դաստիարակութիւնը : Տես, Գալուստ Կիւլպէնկեան շատ փոքր, անբաւական գտնելով Լոնտոնի եկեղեցին, խաչաձեւ հիմն ալ ծուռ դրուած, քակել տուաւ եւ նորը կը շինէ : Վեց հազար ոսկի եւս պիտի ծախսէ, բայց կ'արժէ :

— Չե՞ս կարծեր որ այդ վեց հազարին կէսը եթէ հայկական երգչախումբի մը յատկացնէր, միւս կէսն ալ մարզական միութեան մը, թէ մեծ պրոպագանդ կ'ըլլար, գոնէ այս երկրին մէջ, թէ հայկական մշակոյթը կը զարգանար եւ թէ սերունդ կը փրկուէր :

— Ատոնք վարժապետի խելքեր են : Անշուշտ իմացար Գ. Կիւլպէնկեանի միւս մեծագործութիւնը,— հինգ միլիոն ֆրանք վճարելով գնած է Աննա թագուհիին ժամագիրքը : Տես, այսպիսի գործերով ինքն ալ կը փառաւորուի, ազգն ալ, եւ աշխարհ կ'իմանայ որ մենք ալ մարդ ունինք :

— Այդ հինգ միլիոնով գիւղ մը կը շինուէր, հողագործական գաղութ մը, կամ 500 նախակրթարան, կամ աշխարհական վանք մը՝ հայ գրականութեան եւ արուեստի մշակման համար, քաղաքական գործ, եւ կամ ...

— Դուն մարդ ըլլալիք չունիս, միշտ այսպէս բանաստեղծ պիտի մնաս :

Խորապէս վիրաւորուած՝ այս արհամարհանքէն, որոշեցի բաժանորդ գրուիլ ազգ. վիճակախաղին, եւ շահելիքս յատկացնել Տէսինի կիսաւարտ ժամը լրացնելու : Պայմանաւ որ շինուած չորս պատերը կանգուն մնան մինչեւ այն ատեն : ՎԱՀԷ

ՅԶ—ԹՈՒՐՔ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ ՄԻԹՏ ԱԶՔԻ ՓՈՒՇ

« Ճիւմհուրիյէթ » կը գրէ .— Փոքրամասնութեանց վարժարանները չեն գործադրեր պետական վարժարաններու հրահանգներն ու ծրագիրները : Իւրաքանչիւր խումբի պատկանող փոքրամասնութեանց վարժարաններ իրենց յատուկ ծրագիրներն ու հրահանգները ունին : Այդ վարժարաններէն եւ ոչ մէկուն համազօրութիւնը չէ վաւերացուած կրթական գործավարութեան կողմէ : Ուստի, այդ վարժարաններէն պաշտօնական վարժարանները յաճախելու փափաք ունեցողները կը ստիպուին իրենց մտնել ուզած կարգէն մէկ կարգ վար քննութիւն անցնել :

Անկարելի է առանց քննութեան անցնիլ մէկ հաստատութեան դպրոցէն ուրիշ դպրոց մը : Այդ վարժարաններուն առաջին կարգերը աշակերտ կ'ընդունին վեց տարեկանէն սկսեալ : Այդ վարժարաններու աշակերտները նախակրթարանի, միջնակարգ վարժարանի եւ լիսէի աւարտական քննութիւնները կ'անցնեն իրենց վարժարաններուն մէջ : Պաքալորէայի քննութեան մտնել ուզողները պարտաւոր են քննութիւն անցնել կրթական վարչութեան ցոյց տըւած մէկ լիսէին մէջ : Փոքրամասնութեան մը նախակրթարանէն շրջանաւարտ աշակերտ մը պարտաւոր է պաշտօնական նախակրթարանի մը մէջ քննութեան ենթարկուիլ, պաշտօնական միջնակարգ վարժարան մը մտնելու համար : Միջնակարգ վարժարանէ շրջանաւարտ մըն ալ պարտաւոր է միջնակարգ կրթութեան քննութիւն անցնել, որ կարենայ պաշտօնական լիսէները մտնել : Այդ վարժարանները վարձքով են : Գիշերօթիկ դպրոցներ չունին : Պոլսոյ մէջ փոքրամասնութեանց 94 վարժարաններ կան, որոնց 8ը լիսէ, 6ը միջնակարգ, 80ը նախակրթարան :

Նորանոր գնդակահարումներ Խ. Միութեան մէջ

«Լէնինկրատսքայա Փրավտա» կը գրէ թէ Լէնինկրատի զինուորական ատեանը օգոստոս 22ին մահուան դատապարտեց հակայեղափոխական թրոցքիական կազմակերպութեան մը 9 անդամները : Դատապարտեալները անմիջապէս գնդակահարուեցան : Կը յիշուի թէ օգոստոս 20ին ալ ուրիշ 8 ամբաստանեալներ դատապարտուած եւ գնդակահարուած էին : Ամբաստանագիրը կ'ըսէ թէ դատապարտեալները բանուորներ թունաւորած, պայթումներ սարքելով մարդիկ մեռցուցած են եւայլն :

Մոսկուայի սովետին ընդհ. ժողովը պաշտօնանկ հռչակեց իր նախագահը, Ֆիլաթով, ամբաստանելով զայն իբրեւ անփոյթ եւ անպատասխանատու : Ամբաստանեալը անդամ էր Կեդր. Գործադիր Կոմիտէին (Խորհրդարան) :

⁂ Մոսկուայէն լեհական թերթերուն կը հեռագրեն թէ գիտութեանց ակադեմիային քարտուղարը՝ Կորբունով պաշտօնանկ եղած է քննիչներու յանձնաժողովի անդամներուն հետ, ուսանողներու վկայականներ տուած ըլլալով առանց քննութեան : Կորբունով, որ 45 տարեկան է, Լէնինի մասնաւոր քարտուղարն էր 1917ին : 1920ին նշանակուեցաւ նախագահ աշխատանքի խորհուրդին, հողագործական գիտութեանց ակադեմիային դեր - նախագահ՝ 1930ին :

———

ԼԷՕՆ ՊԼՈՒՄ երեքշաբթի կէս օրին տունէն դուրս ելած էր յուղարկաւորութեան մը երթալու համար, երբ 45 տարեկան կին մը մօտենալով անարգական խօսքեր ուղղեց : Կինը ձերբակալուեցաւ :

ԹՈՒՐՔԻԱՆ ԵՒ ՔՐՏԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

»»»» • ««««

ԽՄԲ.--- Հռոմի «Tronte Unico» թերթը հետեւեալ յօդուածը կը հրատարակէ քրտական հարցի մասին (21 Յուլիս) ---

Այս վերջին շրջանին իտալական մամուլը տեղեկութիւններ կուտայ Տերսիմի մէջ պատահած քրտական ապստամբութեան եւ անոր հետեւանքով Թուրքերու կողմէ գործադրուած ճնշողական միջոցներու մասին։

Քրտական ապստամբութիւնը ոչ աւազակութեան եւ ոչ ալ տուրքերէ խուսափելու նպատակով յառաջ եկած է։

Տերսիմի ապստամբութիւնը պաշտօնապէս միայն վերջերս խոստովանուեցաւ, մինչդեռ ան սկսած է արդէն մէկ տարիէ ի վեր եւ կապ ունի 1925ի 1926ի, 1927ի, 1929ի եւ ասոնց յաջորդող ապստամբութիւններու հետ։ Այս ապստամբութիւններու բուն նպատակն է՝ ապահովել Քիւրտիստանի անկախութիւնը եւ ազատուիլ Անգարայի իշխանութենէն։

Քիւրտերու այս հայրենասիրական ձգտումները երիտասարդ քեմալական Թուրքիոյ համար կը դառնան շատ սուր եւ ծանր հարց մը, որ կապուած է հողերանական բարդ պատճառներու հետ։ Այս հարցը կարելի չէ լուծել ոստիկանական գործողութիւններով, որոնց դիմած են այժմ Թուրքերը։

Քիւրտիստանը եւ իր պատմութիւնը --

Թուրքերու կողմէ գրաւուած Քուրդիստանի սահմաններն են -- արեւելքէն՝ Թրքահայաստան, հիւսիսէն՝ Թուրք եւ Իրանեան եւ Թուրք եւ Իրաքեան սահմանները, մինչեւ Սուրիա։ Քուրդերու բնակած հողամասերն են նաեւ Իրանը, Իրաքը եւ Սիւրիան։ Ըստ Հոյպունի տուած վիճակագրութեան՝ Թուրքիոյ տիրապետութեան տակ գտնուող Քիւրտերու թիւը կը հասնի 2.987.960ի, իսկ 2 միլիոն ալ կը բնակի վերոյիշեալ միւս տէրութիւններուն մէջ։ Ըստ ուրիշ աւելի ճիշտ աղբիւրներու՝ Թրքական Քիւրտերու թիւն է 1.800.000 իսկ բոլոր Քիւրտերու թիւը՝ 3.300.000 ։

Եթէ նկատի ունենանք, որ այս ժողովուրդը խիստ ռազմական նկարագիր մը ունի -- 15էն 60 տարեկանը կրնայ քաջ եւ արժէքաւոր զինուոր ըլլալ -- եւ որ միայն Թուրքիոյ ենթակայ Քիւրտերը կրնան 150.000-200 հազար մարդ ոտքի հանել, կը տեսնենք որ քրդութիւնը արհամարհելի ազդակ մը չէ ո՛չ Թուրքիոյ եւ ոչ ալ իր ապագայ թշնամիներու համար։

Թուրք և Քիւրտ յարաբերութիւնները երբեք լաւ չեն եղած։ Քուրդերը միշտ կռուած են իրենց հողամասերուն ազատագրման համար. զինակցած են Սէլիմ Ա. Թուրք սուլթանին հետ ընդդէմ պարսիկներու եւ իրենց զինուորական կարողութեամբ օսմանեան բանակներուն յաղթանակ ապահոված։ Այդ յաղթանակէն վերջ, 1514ին, զինակցութեան դաշնագիր մը ստորագրուած է քուրդ իշխաններուն եւ օսմանեան փատիշահին միջեւ։ Այդ դաշնագրով կը ճանչցուէր քրտական հողամասերուն վրայ թրքական գերիշխանութիւնը եւ քուրդ իշխաններուն բացարձակ անկախութիւն կը տրուէր ներքին գործերու մէջ։ Թուրքերը, օգտուելով խալիֆայութեան իրենց տուած գերիշխանութենէն, պէտք եղած ատենը քուրդ ցեղախումբերը կը գրգռէին իրարու դէմ եւ՝ հակառակ Քիւրտերու վայելած ազատութիւններուն՝ անթիւ դժուարութիւններ կը յարուցանէին անոնց դէմ եւ վերջապէս 1847ին, անոնց վերջին իշխանին մահէն ետք, յաջողեցան մարել քուրդ անկախութեան վերջին ճրագը. ու այսպէս վերջնականապէս տիրացան Քուրդիստանի։

1898ին Պոլսոյ մէջ հիմնուեցաւ քուրդ ազգայնական կազմակերպութիւն մը, որ իր սեփական թերթը ունէր. թերթը յաջորդաբար լոյս տեսած է Գահիրէի, Ժընեւի եւ Լոնտոնի մէջ։

Այս քուրդ կազմակերպութեան ճիգերը 1920ի Սեւրի դաշնագրով յաղթանակած ըլլալ կը կարծուէին, բայց Լոզանի դաշնագիրը անողոքաբար խեղդեց՝ նահատակ քրիստոնեայ Հայաստանի տենչանքներուն հետ՝ նաեւ քուրդ ժողովուրդին յոյսերը։

Ի վերջոյ Թուրքիա, քուրդ ժողովուրդին յոյսերը չվերակենդանացնելու համար, քուրդ ազգայնականութեան դէմ ուղղուած քաղաքականութեան մը սկսաւ, աքսորելով մտաւորականները եւ ստիպելով ազգայնական կուսակցութեան կողմնակիցները հեռանալ արտասահման։

Բայց այս բոլոր հալածանքները չէին կրնար խորտակել քուրդ ազգայնականներուն հպարտ ոգին. 1925ին Քիւրտերը մեծ ապստամբութիւն մը կազմակերպեցին։ Թուրքերը թէեւ կրցան ճնշել զայն, բայց այդ իրենց շատ սուղի նստաւ։ Ինչպէս որ կը հաստատէ թրքական բանակի սպայ Իհսան Նուրի պէյ Պաղտատի մէջ տպուած հրատարակութեան մը մէջ, պէտք է հաշուել Թուրքերու կողմէն 25.000 հոգի մեռեալ, վիրաւոր եւ կորսուած. ատկէ զատ հարիւր միլիոն թրքական ոսկիի վնաս։

Քուրդ-հայկական միութիւն --- Այս «պիւռռոսեան յաղթանակէն» վերջ Թուրքերը նոր եւ աւելի վտանգաւոր դիրքի մը մէջ գտնուեցան 1927ին քուրդ-հայկական միութեան մը ըստեղծումով։ Թուրքիան ի զուր խեղդել ջանաց իրեն ենթակայ այս երկու գլխաւոր ազգերը՝ հայերը եւ քուրդերը։ Ան միշտ լայնօրէն կիրարկած եւ հետեւած է «բաժանեա զի տիրեսցես»ի քաղաքականութեան։ Մեզի բոլորիս ծանօթ հայ ժողովուրդի ահաւոր ջարդերը եւ քուրդերու հալածանքները զգացուցին երկու ճնշուած ազգերուն համագործակցութիւն մը կազմելու անհրաժեշտութիւնը հասարակաց հարստահարիչին դէմ։

Ինչպէս ցարդ, սակէ ետքն ալ այդպիսի միութիւն մը պիտի կարենայ աւելի արժէք ունենալ Դաշնակ կուսակցութեան ընձեռած նիւթական միջոցներուն եւ ճարտար ղեկավարութեան շնորհիւ, եւ այսպէսով քուրդ ռազմական ոգին ընդդիմութեան բարձրագոյն աստիճանը պիտի ունենայ։ Թուրքերու կողմէ ամէն ջանք գործադրուած է իրարմէ բաժնելու համար այս երկու ժողովուրդները։ Վէհիպ փաշայի ռազմավարութիւնը -- այն Վէհիպ փաշայի՝ որ յաւակնութիւնը ունեցաւ Կրացիանիի անողոք արշաւանքին դիմադրել -- տեղի տուաւ այս անգամ ալ, ինչպէս միշտ, քուրդ եւ հայ միացեալ կամքին առջեւ։

Անթիւ են քուրդերու ապստամբութիւնները, որոնք դարձած են տեւական եւ կը շարունակուին հին օրերէ մինչեւ մեր օրերը։

Այս ապստամբութիւններու ատեն Թուրքերը մարդկային եւ նիւթական ծանր կորուստներ ունեցած են։ Թէեւ քէմալական բանակը ուրիշ առիթներու մէջ իր կարողութեան փայլուն ապացոյցները տուած է, քուրդ ապստամբութեան մէջ սակայն նուաստացումներ կրեց։ Արարատի ապստամբութեան ատեն քուրդերը ոչնչացուցին երկու գունդ, գերի բռնելով հրամանատարը, բազմաթիւ սպաներ եւ հարիւրաւոր զինուորներ. ձեռք ձգեցին նոյնպէս 4 թնդանօթ, 66 գնդացիր, 1200 հրացան եւ մեծ քանակութեամբ ռազմանիւթ։

1927 Դեկտ. 15էն մինչեւ 1929 Յունուար 30ը Թուրքերը քուրդերու դէմ ունեցած իրենց պայքարին մէջ հետեւեալ կորուստները կրեցին. 40 սպայ, 3248 զինուոր, 200 գնդացիր, 10 թնդանօթ, 3 սաւառնակ, 1650 հրացան եւն.։

Քրդական հարցը եւ պետութիւնները

Եթէ նկատի առնուի, որ քրդական յեղափոխութիւնը սկսած է հին ատեններէ եւ կը տեւէ մինչեւ մեր օրերը, պէտք է ենթադրել, որ քրդական հարցը կարեւոր խնդրութիւն մըն է ամէն անոնց համար, որոնք կը փափաքին մէկ կամ միւս վերաբերումը ունենալ Թուրքիոյ հանդէպ։ Շատ մը պետութիւններ այս խնդրութեան վրայ հիմնուելով՝ ոեւէ կերպով ուզած են Անգարայի կառավարութեան վրայ ազդել։

Ռուսիա, Թուրքիոյ հետ իր ունեցած յարաբերութիւններուն հետեւանքով, հետաքրքրուած է քրդական խնդրով։ Այսպէս, 1921ին, երբ պահ մը Թուրքեւռուս յարաբերութիւնները լարուած էին, Խորհ. Ռուսիան կարեւոր գումարներ ծախսեց քուրդերու եւ Թուրքերու յարաբերութիւնները գէշցնելու համար։ Իսկ 1928ին, երբ Թուրք եւ խորհրդային յարաբերութիւնները աւելի լաւցած էին, պոլշեւիկները ամէն կերպով օգնեցին տաճիկներուն՝ զսպելու քրդական ապստամբութիւնները։ Ներկայիս Ռուսիան, նկատելով որ անկարելի է քուրդ ոգին զինաթափ ընել եւ զինակցիլ քուրդերուն հետ, եւ որ անոնք հակապոլշեւիկ տարր մը կը ներկայացնեն, Կովկասի մէջ «Քուրդկրայ» անունով քուրդ պոլշեւիկեան կեդրոն մը հիմնեց, որուն նպատակն է փճացնել քրդական աւանդականութիւնները եւ ապագայ անկախ Քուրդիստանի համար պատրաստել համայնավար կառավարութիւն մը, կցելու համար այդ երկիրը Խորհ. Միութեան։

1925ին Անգլիա, երբ լաւ յարաբերութեանց մէջ չէր Թուրքիոյ հետ, «Intelligence Service»ի բազմաթիւ գաղտնի գործակալներ ղրկեց Արարատի եւ Տիարպէքիրի շրջանները՝ քուրդերու միջոցով Թուրքերը հալածելու համար. իսկ այսօր կը ջանայ Թուրքիոյ մօտենալ՝ իտալական երեւակայական վտանգը արգիլելու յոյսով։ Ներկայիս Անգլիան հակառակ է Քիւրտերուն եւ նոյնը կը պարտադրէ Իրանին եւ Իրաքին, որոնք իրենց դիրքին բերումով ստիպուած են ենթարկուելու Անգլիոյ կամքին։

Ֆրանսան մեծ համակրանքով դիտած է քրդական ջանքերը մինչեւ այն ատեն, որ Թուրքիան ուզած է Ալէքսանտրէթի եւ Անտիոքի հարցը «օրինաւորապէս կարգադրել»։ Այսօր, երբ Սանճագի խնդիրը այնքան ալ խաղաղ լուծում մը չէ ստացած եւ ոչ ալ հաւանական է այդ, իր հին համակրանքներուն վերադարձած է։

Եզրակացութիւններ --- Եթէ նուազագոյն չափով իսկ կասկածինք քրդական խնդրին կարեւորութեան ու ծանրութեան, ինչպէս նաեւ այն խիստ հետաքրքրութեան մասին, որ վերոյիշեալ պետութիւնները ցոյց կուտան, սխալած կ'ըլլանք։ Իրապէս, քրդական եւ հայկական հարցը Թուրքիոյ գըլխուն կախուած դամոկլեան սուր մըն է, որ կ'արգիլէ քէմալական կառավարութեան հանդարտօրէն աշխատելու Թուրք ազգին զարգացման համար. զարգացում որուն Միջերկրականի քաղաքակրթութեան օրրանը եղող Իտալիան կը նայի մեծ համակրանքով։

Արդեօք Թուրքիոյ շահը չէ՞ պահանջեր, որ հայկական եւ քրտական խնդիրները վերաքննութեան ենթարկէ։

Լիապէս չինիչ ուղղութեամբ մը վերադարձ մը ընէ Սելիմ Ա.ի կնքած դաշնագրի ոգիին եւ քուրդերուն տայ մշակութային ու որոշ սահմաններու մէջ քաղաքական ինքնավարութիւն։ Ըստ մեր խոնարհ կարծիքին, քաղաքական ամենամեծ խոհեմութիւնը պիտի ըլլայ այդ։

Քէմալական կառավարութիւնը մէկէ աւելի անգամներ այդպիսի խոհեմութենէ զուրկ չէ եղած։

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՍՈՒԼԻՍ

ԱՍՏՂԱՅԻՆ ՃԱՌԱԳԱՅԹՆԵՐԸ ԵՒ ԿԵՆՍԱԿԱՆ ԵՐԵՒՈՅԹՆԵՐԸ

Ֆրանսացի ծանօթ բնախօս Ժորժ Լաքովսքի քանի մը տարիէ ի վեր լուրջ ուսումնասիրութեան առարկայ ըրած է այն յարաբերութիւնները, որոնք գոյութիւն ունին աստղային ճառագայթներուն եւ կենսական երեւոյթներուն միջեւ։

Իր կարծիքին համաձայն, աստղային ալիքները իրենց ուժեղ թափանցումով կը տարածուին մեր ապրած միջավայրին մէջ, որոշ ազդեցութիւն մը կը գործեն կենդանական ու բուսական աշխարհներուն վրայ, եւ տեւական եղանակով մը կը ռմբակոծեն մեր մարմինին հիւսուածները։

Լաքովսքի իր «Կեանքի Ծագումը» խորագիր գիրքին մէջ, ինչպէս նաեւ Փարիզի Գիտութեանց Կաճառին ներկայացուցած բազմաթիւ զեկոյցներով կը պաշտպանէ սա տեսութիւնը թէ՝ բոլոր կենդանի էակները աստղային ճառագայթումներ կ'արձակեն, եւ կարող են ընդունիլ ու փոխանցել աստղային ալիքները։

Յիշեալ գիտնականը կենդանական եւ բուսական հիւսուածներուն բաղկացուցիչ տարրին, այսինքն բջիջին տուած է բոլորովին նոր նշանակութիւն մը։

Ինչպէս գիտենք, բջիջ մը կազմուած է նախանիւթէ, որ շրջապատուած է բջիջային թաղանթով։ Նախանիւթին մէջ կը գտնուի կորիզը, կազմուած փողաձեւ թելով մը, որ կը պարունակէ հաղորդիչ հեղուկ մը եւ շրջապատուած է քրոմատային կղզիացուցիչ նիւթով մը։ Այդ բջիջը կարելի է նկատել մանրադիտակային ճօճուն հոսանուտ մը, օժտուած շատ կարճ ալիքներով։ Կորիզը կը յիշեցնէ Հերցեան ճօճուն ալիքները։ Ան ելեքտրական իսկական հոսանուտ մըն է, ենթակայ թրթռալու բարձր յաճախականութեամբ։ Ելեքտրական մղիչ ճախարակը կազմուած է այն պարուրաձեւ գլանով, որ կը ներկայացնէ կորիզին թելը։ Ելեքտրական խտացուցիչը կազմուած է թելին երկու ծայրերուն միջեւ գոյութիւն ունեցող տարողութեամբ։

Լաքովսքի վերոյիշեալ իրողութիւններէն կը հանէ իր տեսութիւնները, որոնց համաձայն կեանքը արդիւնք է բջիջներու ճօճումներուն եւ ծագում կ'առնէ աստղային ճառագայթումներէն։ Բջիջային թրթռացումներուն ներդաշնակութիւնը կ'ապահովէ կենսական բնականոն գործողութիւնները, իսկ ընդհակառակն, այդ ճօճումներուն աններդաշնակութիւնը, որ առաջ կուգայ ներքին ու արտաքին ազդակներէ, կը ստեղծէ ախտաժէտ վիճակներ։

Այս հիման վրայ կը բացատրէ յօդատապի, շաքարախտի եւ գիրութեան հիւանդութիւնները, ինչպէս նաեւ ախտաժէտ մանրէներու ներգործութիւնը։ Այս վերջինները, բաղկացած ըլլալով ճառագայթարձակ միակ բջիջով մը որ շփման մէջ կը գտնուի գործարանային հիւսուածներուն հետ, առաջ կը բերեն ճառագայթումի պայքար մը առողջ հիւսուածներուն հետ։

Միեւնոյն ձեւով կը բացատրէ նաեւ ջերմը, որ յաճախադէպ է հիւանդութեանց ընթացքին։ Գիտենք թէ երբ ելեքտրական հոսանք մը անցնի հաղորդիչի մը մէջէն, ջերմութիւնը կ'աւելնայ հանդիպած ընդդիմութեան համեմատութեամբ։ Միեւնոյն երեւոյթը առաջ կուգայ մեր մարմինին մէջ, համաձայն կորիզի թելին դիմադրական զօրութեան։ Երբ այդ ընդդիմութիւնը տարբեր ախտաժէտ պատճառներու հետեւանքով, գործարանային յոգնածութեան մէջ առաջ կուգան ջերմութեան փոփոխութիւններ, ինչ որ կը յայտնուի տենդով կամ ջերմութեան բարձրացումով։ 40 եւ 41 աստիճանէն վեր մարմինին ջերմութեան բարձրացումները առաջ կը բերեն կորիզի թելին կղզիացման նուազումը, որուն հետեւանքով այդ տարրերը կը հալին։ Կղզիացումը չունենալով, այլեւս անկարելի կ'ըլլայ բջիջներուն թրթռացումը, ինչ որ առաջ կը բերէ մահը։

Լաքովսքի ճշտելով ճառագայթումներու եւ հիւանդութեանց յարաբերութիւնները, փորձած է լուծել քաղցկեղի հարցը, որ երկար ատենէ մը ի վեր կը զբաղեցնէ գիտական աշխարհը։

Լաքովսքի քաղցկեղի պատճառները ուսումնասիրած ատեն, քննած է զանազան երկիրներու երկրաբանական կազմութիւնը։ Տեսած է թէ հոն ուր հողը կազմուած է կաւային խաւով, քաղցկեղի ենթակայ մարդոց թիւը աւելի մեծ է, մինչդեռ կրային եւ աւազախառն հողերու վրայ անոնց համեմատութիւնը բաղդատաբար նուազ է։

Ելեքտրամագնիսական ալիքներուն ծաւալման մասին կատարուած նորագոյն ուսումնասիրութեանց համաձայն, այդ ալիքներուն թափանցումը խոտոր կը համեմատի իրենց թրթռացումի քառակուսի արմատին հետ, բազմապատկուած հողին հաղորդականութեամբ։ Այդ է պատճառը որ թափանցումի տարբերութիւնները աւելի զգալի կ'ըլլան կարճ ալիք ունեցող ճառագայթներուն համար. Թափանցումը այնքա՛ն աւելի մեծ է, որքան տկար է հողին հաղորդականութիւնը։ Եւ որովհետեւ աւազախառն ու կրային հողերը ամէնէն աւելի թափանցական են ալիքներուն այդ հողերը գնահատելի հակազդեցութիւն մը չեն ներգործեր աստղային միջոցին վրայ։ Ընդհակառակն, կաւային հողերը, ածխային կայանները եւ երկաթի հանքերը լաւ հաղորդիչներ ըլլալով, անթափանց են աստղային ալիքներուն եւ առաջ կը բերեն զօրաւոր հոսանուտներ, որոնք տեղի կ'ունենան հողի մակերեսին վրայ, ստեղծելով թրթռուն ճառագայթումներու նոր դաշտ մը։ Այդ հողերուն վրայ բնակող մարդոց մարմինին մէջ երեւան կուգան ուռեր, ինչպէս նաեւ քաղցկեղ։

Լաքովսքիի տեսութիւնները առանց վերջնական հանգամանք մը ունենալու, բոլորովին նոր հորիզոններ կը բանան գիտական հետազօտութեանց համար, ինչ կը վերաբերի աստղային ճառագայթներուն ներգործած ազդեցութեան մեր մարմինի հիւսուածներուն կենսական գործառնութեանց վրայ։

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԷՐՈՍԿԻ

ԾԻԾԱՂ

Պ. Համբակում Կար Մէն Լազար գընաց եւ երրորդ կարգի տոմսակ մը ուզեց.

-- Ո՞ր քաղաքին համար, հարցուց տոմսավաճառը։

-- Ի՞նչ յետին մտքով կ'ուզէք իմանալ երթալիք տեղս։

ՀՕԿԸ ԵՒ ՌՈՄԿԱՎԱՐՆԵՐԸ

ԽՄԲ.--- «Ապագայ»ի խմբագրականներէն վերջ, որոնք բացէ ի բացէ պատռելով Հօկին դիմակը, զայն կը ներկայացնեն իբրեւ քաղաքական-բոլշեւիկեան կազմակերպութիւն, այժմ ալ Պ. Արշակ Զօպանեան ձեռնարկած է «Հօկին պատմութիւնը» գրելու։ Իր երկրորդ յօդուածէն կը քաղենք հետեւեալ ամփոփումը («Ապագայ», 21 Օգոստոս)։

Առաջին շրջանը բաւական լաւ անցաւ, բայց ատեն մը ետքը նկատեցի որ Վարչութեան մէջ մեզի գործակցող մեր համայնավար ընկերները «Հայաստանի օգնութեան» գործէն տարբեր ծրագիրներու ալ գործիք կը ձգտէին դարձնել Հօկը. անոնց հրահանգով՝ Հօկի իբր շրջուն փրոփականտիստ նշանակուած թոշակաւոր գործիչը այդ գործին հետ համայնավար բջիջներ կազմելու աշխատանքն ալ կը կատարէր..., անոնք կը թելադրէին Երեւանի Հօկի Գլխ. Վարչութեան պարտք դնել Հօկի արտասահմանեան մասնաճիւղերու վարչութեանց վրայ՝ պահանջել որ Բարեգործականը իրեն յանձնուած կտակներուն ու մասնաւորապէս Մելգոնեան նուիրատուութեան դրամագլուխը Խ. Հայաստանի կառավարութեան յանձնէ, եւ իրաւական հիմք չունեցող, ու բուն կտակներու ծնունդ տալու սահմանուած այդ արտառոց առաջարկը դժբախտաբար ընդգրկեցաւ Երեւանի Գլխաւոր Վարչութենէն եւ հրահանգուեցաւ Փարիզի Հօկի Վարչութեան, ու թէ՛ Վարչութեան նիստերուն եւ թէ՛ մամուլի մէջ վէճերու դուռ բանալէ յետոյ, բնականաբար մնաց անհետեւանք։ Հօկի Վարչութեան մեր համայնավար ընկերները այդ օրերուն նոյեմբեր 29ի տօնակատարութիւն մը սարքեցին՝ առանց իրենց ոչ-համայնավար ընկերներուն հետ խորհրդակցելու, եւ այդ տօնախմբումը՝ որուն յետոյ յաջողեցանք ատեն մը «Հայրենիքի տօն»ի ազգասիրական նկարագիրը տալ, առաւ այդ անգամուն զուտ համայնավարական ցոյցի հանգամանք։ Անոնք հիմնեցին թերթ մը՝ մոլեռնօրէն համայնավարական ուղղութեամբ։ ուր արտասահմանի մէջ համայնավար Հայերու խմբակէն զատ բոլոր հայ խմբակցութեանց անդամները «Խորհրդ. Հայաստանի կեղծ բարեկամ» կը հռչակէին, Ռամկ. Ազատ. կուսակցութեան, Բարեգործականին եւ արտասահմանեան հայ ազգասիրական բոլոր կազմակերպութեանց դէմ կը յարձակէին, թերթ մը որ կը ներկայանար իբր Հօկի հետ ոեւէ կապ չունեցող, բայց որ՝ ինչպէս երէկ Զանգուն՝ ներքին թաքուն բայց ամուր կապով մը կապուած էր անոր հետ։ Ես համոզուեցայ -- ցաւելով հանդերձ -- թէ Հօկը՝ այդ երկակենցաղ գործունէութեան մէջ հետզհետէ խրելով՝ չպիտի կարենար դառնալ այն յստակ ու համակրելի մարմինը, որ եթէ իրօք մնար անկուսակցական ու զուտ հայրենասիրական հողի վըրայ, արտասահմանի Հայոց մէջ տասնեակ հազարներով անդամ պիտի ունենար, եւ քաշուեցայ Հօկի Ֆրանսայի Կեդր. Վարչութենէն, մտածելով որ Ռամկ. Ազատ. կուսակցութեան, Բարեգործականի, Պետ. Կարմիր Խաչի եւ Հայրենակցականներու միջոցով աւելի լաւ կարելի էր օգնել Խորհ. Հայաստանին քան թէ այդ գոյնզգոյն Հօկերուն միջոցով։ Ընկերներս դեռ մնացին այդ վարչութեան մէջ, ինչպէս եւ Ֆրանսայի գաւառական քաղաքներու եւ մէկ քանի այլ երկիրներու Հօկի մասնաճիւղերու վարչութեանց մէջ, կարծելով թէ անոր մէջ մնալով պիտի յաջողէին ճիշտ ու առողջ ուղեգծին վրայ պահել զայն։ Բայց անոնք ալ վերջ ի վերջոյ յուսախաբ եղան, (Ամերիկայի մէջ մեր ընկերները առաջին օրէն կասկածոտ վերաբերմունք ցոյց տուած են Հօկի հանդէպ շատ աւելի շուտ՝ խմբովին հրաժարած են անոր հետ գործակցելէ եւ իրենց մամուլը շատ աւելի կանուխէն ցոյց տուած է այդ մարմնոյն երկդիմի եւ վատառողջ հանգամանքը)։

Երեւանի Գլխ. Վարչութենէն եկած հրահանգները հակասական եղան դըժբախտաբար, մերթ Հօկը անկուսակցական պահել թելադրող, մերթ անոր քաղաքական գոյն ունենալու, Խորհ. Հայաստանի իրաւակարգը մեկնաբանելու, պաշտպանելու, անոր հակառակորդներուն դէմ պայքարելու եւ նոյն իսկ ոչ-ուղղափառ գործակիցներուն դէմ մաքառելու պարտքը չեչտող եւ ուրեմն կատարեալ քաղաքական կուսակցութեան մը դերը անոր տուող։

Հօկը չարափոխման, այլասերման տանող գլխաւոր ազդակը «արտասահմանեան համայնավար» ըսուած տարրերը եղած են, նախկին հնչակեան, նախկին դաշնակցական, նախկին ռամկավար, որոնք գինիէն դարձած քացախ՝ աւելի թթու քան երկրի հին ու համոզուած համայնավարները, իրենցմէ դուրս արտասահմանեան ամէն Հայ Խ. Հայաստանի հանդէպ իբր «խարդախ բարեկամ» ուզեցին ցոյց տալ, եւ մէկէ աւելի անգամ սխալ քայլեր առնելու մղեցին Երեւանի Գլ. Վարչութիւնը, որուն մէջ ալ անշուշտ կուսակցամոլ մտայնութիւն ունեցող մարդիկ գտնուեցան։ Այդ բոլորը ի նկատի ունենալով, վերջապէս, 6-7 տարի առաջ, Ռ. Ա. կուսակցութիւնը իր պատգամաւորական ընդհ. ժողովին մէջ որոշեց որ իր ոեւէ մէկ անդամը այլեւս Հօկի մասնաճիւղերու վարչութեան մէջ չմնայ կամ չմտնէ։ Այդ որոշումը տանիքներուն վրայ չպոռացինք, սխալ ու չափազանցուած մեկնութեանց տեղի չտալու համար, բայց գաղտնիք ալ մնալու սահմանուած չէր։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆԿԱՐԻՉ ԱՅՎԱԶՈՎՍԿԻԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 120 ԱՄԵԱԿԸ

--o--

«Խորհ. Հայաստան» կը գրէ 29 Յուլիս թուականով ---

Այսօր կը լրանայ, մեծ ծովանկարիչ Այվազովսկիի ծննդեան 120 ամեակը։

Այվազովսկի ծնած է Թէոդոսիոյ մէջ (Խրիմ)։ Մանկութենէն ցոյց տըւաւ իր ձիրքերը։ Օրերով կը նստէր թումբի կտորներու վրայ եւ կ'ուսումնասիրէր բնութեան գոյները, ծովին ալիքները։ 16 տարեկան էր երբ աշակերտեցաւ ֆրանսացի ծանօթ ծովանկարիչի մը։ 20 տարեկան էր երբ ոսկիէ շքանշան ստացաւ իր «խաղաղութիւն ֆիննական ծովախորշում» նկարին համար։ 23-25 տարեկանին ճամբորդութեան ելաւ դէպի Եւրոպա, ուր ցուցահանդէսներ տուաւ եւ մեծ յաջողութիւն գտաւ։ Ռուսիա վերադառնալով, փրոֆէսօրի տիտղոս ըստացաւ։ 60 տարուան նկարչական իր գործունէութեան ընթացքին Այվազովսքի տուած է մինչեւ 5000 նկար։

Այվազովսկիի բոլոր աշխատութիւնները խորապէս իրապաշտ դրոշմ ունին, ասոնց մէջ կը գերակշռէ քնարերգական տարրը։ Այվազովսկի կուտայ ալիքներու լուսախաղերը, փոթորիկը, իններորդ ալիքը, ծովային տարրերու հետ կապուած նիւթերը։

Այվազովսկի արժանացաւ բոլոր նըկարիչներու համար հազուադէպ մեծ պատիւին, -- դնել իր ինքնանկարը Ֆլորէնցայի Ուֆիցի թանգարանին մէջ գրուած աշխարհի մեծագոյն նկարիչներու միջազգային կտաւներուն մէջ, -- այդ նկարչական թանգարանը կը բացուի հանճարեղ Ռափայէլի ձեռքով գծուած պատկերով։

Այվազովսկի մեռաւ 1900ին։

ՋԻՋԽԱՆԱՅԻ ՋՐԱՆՑՔԸ

—o—

Լենինականի աշխատաւորները յաջողեցան վերջացնել Ջիջխանայի ջըրանցքին շինութիւնը։

Ջիջխանայի ջրանցքը սկիզբ կ'առնէ Ջիջխանայի լեռներէն եւ 11 քիլոմեթր տարածութիւն կտրելով կը մտնէ Փամբակի հովիտը։ 3.300 հեկտար տարածութիւն ոռոգող այդ սքանչելի շինութեան վրայ ծախսուած է 68 հազար բանուորական օր։ Ջրանցքն ունի 25 մեթր երկարութեամբ կամուրջ - ջրանցք եւ 11 արհեստական շինութիւններ։

Բացման հանդիսութեան մասնակցելու համար Լենինական հասած են մեծ թիւով հիւրեր Երեւանէն եւ այլ վայրերէ։ Հանդիսավայրին մէջ տեղի ունեցան ճառախօսութիւններ եւ գրօսախաղեր։ Այնտեղ հաւաքուած էին Նալբանդի, Թափալիի, Ղարալի, Մեծ Պառնիի, Գէօյ Եոխուշի, Ղալթախչիի, Ավդիբէգի, Ղարաբոյանի եւ Ազրուլայի մշակները։

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

—o—

Հողային գործավարութիւնը Ու-2 մոտէլով օդանաւ մը նուիրեց Երեւանի օդանաւային կայանին։ Երեւանի կաշի գործարանը եւս նուիրեց օդանաւ մը։

-- Մեղուաբուծական ընկերութեան մէջ (Դիլիջանի) կայանը 3 տարուան մէջ փեթակներուն թիւը 53էն հասցուց 118ի։ Անցեալ տարի 376 քիլոկրամ մեղր տուաւ, այս տարի կը խոստանայ տալ 1.300 քիլոկրամ։

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

ՎԵՐԻՆ ՃԷԶԻՐԷԻ ՀԱՅԵՐԸ ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԵԱՆ ՄԱՏՆՈՒԱԾ

Սուրիոյ վերջին թղթաբերէն կը քաղենք հետեւեալ մանրամասնութիւնները Ճէզիրէի (հիւսիսային Սուրիա)՝ վերջին դէպքերու մասին, որոնք խեղաթիւրուած էին թուրք մամուլին կողմէ.—

ԳԱՄԸՇԼԸ, 13 Օգոստոս (Ազդակ).—

Երեք օրուան ճակատագրական կռիւներէ վերջ, հազիւ կրցած ենք ապաստանիլ Գամըշլը, Ամուտան թողելով բոցերու մէջ:

Համառօտ կերպով նկարագրեմ մեր կրած այս զարհուրելի աղէտը, գաղափար մը տալու համար այս շրջանի քրիստոնեաներուն ողբերգական կացութեան մասին:

Ամուտայի քրիստոնեաներուն թիւն է 175 տուն, Հայ եւ Ասորի: Վերջին խռովութեանց հետեւանքով անոնցմէ շատեր ցրուած էին եւ ապաստանած ապահով տեղեր: Ամուտայի մէջ մնացած էին միայն 80 տուն քրիստոնեայ, 15ը Հայ: Քրիստոնեաները մեծ մասամբ բարեկեցիկ վիճակ մը ունէին եւ տուն տեղ եղած: Շատերը գեղեցիկ տուներ ու խանութներ շինել տուած էին:

Ցանկարծ, Օգոստոս 9ին, արթննալով տեսանք որ պաշարուած ենք Քիւրտերէ, որոնք օր ցերեկով սկսան կողոպտել քրիստոնեաներու պատկանող խանութները: Տեսնելով սպառնացող ահաւոր վտանգը, քաշուեցանք մեր տուները եւ ինքնապաշտպանութեան դիմեցինք: Երեք օր անդադար հերոսական դիմադրութիւն մը ցոյց տուինք յարձակող սառսարթիւ Քիւրտերու եւ Թուրքիայէն գալով անոնց միացող Թուրք խուժանին դէմ: Քիւրտերը չորեքշաբթի արշալոյսին պէնզին թափելով քրիստոնեաներու տուներուն վրայ՝ հրդեհեցին:

Եւ տեսնելով որ ողբալի ճակատագիր մը վերապահուած է մեզ հոն, դուրս ելանք մեր դիրքերէն եւ ցրուեցանք այս ու այն կողմ: Մենք՝ խումբ մը քրիստոնեաներ, Հայ եւ Ասորի, հասանք անվտանգ Գամըշլը: Թէեւ դեռ ստուգուած չէ, սակայն կը կարծուի որ քրիստոնեաներու զոհերուն թիւն է 20, իսկ Քիւրտեր 50է աւելի կորուստ ունին: Լուր չունինք Ամուտայի մնացած քրիստոնեաներէն: Շատեր իրենց զաւակները կորսնցուցած են, ուրիշներ իրենց հարսերն ու ծնողները:

Բարեբաղդաբար Հայերը անձի կորուստ չունեցան, սակայն կորսնցուցին իրենց ամբողջ հարստութիւնն ու ստացուածքը: Գամըշլը ապաստանող քրիստոնեաներու վիճակը շատ ողբերգական է: Որովհետեւ, բոլորն ալ, մերկ վիճակի մէջ հասած են հոս, հազիւ ազատելով իրենց կեանքերը:

Իրականութիւնն այն է որ ամբողջ Ճէզիրէի շրջանին մէջ գտնուող քրիստոնեաները, եւ մասնաւորաբար մեր հայրենակիցները, որոնք կատարեալ չէզոքութիւն կը պահեն, մատնուած են խոր թշուառութեան ու մտահոգութեան: Կը տիրէ անապահով մթնոլորտ մը եւ ոչ ոք գիտէ թէ ի՛նչ պիտի ըլլայ: Դեռ հոս՝ Գամըշլիի մէջ իսկ կացութիւնը կը թուի ծանր:

Կ'սպասենք ազգային իշխանութեանց անմիջական կարգադրութեանց:

Ամուտայէն փախչող աղէտեալներ հետեւեալ մանրամասնութիւնները յայտնած են.—

Հասիչէի եւ Գամըշլիի դէպքերէն ի վեր, Ամուտայի բնակիչներուն մեծամասնութիւնը ինքզինք անապահով զգալով հեռացած էր գիւղէն:

Ամուտայի մէջ մնացեր էին միայն 40 երիտասարդներ որոնք գրեթէ իրենց թիւին հաւասար զէնք ունէին իրենց տրամադրութեան ներքեւ:

Երբ Քիւրտերը յարձակած են գիւղին վրայ, անոնք անմիջապէս ապաստանած են իրենց տուները եւ ինքնապաշտպանութեան դիմած:

Սկիզբը, անոնք գոհացած են միայն օդին կրակելով, վախնալով որ յարձակողները կը սպաննեն իրենց ձեռքն ինկած պատանդները: Բայց Քիւրտերը մթերանոցներէ կողոպտուած պէնզինով հրկիզած են գիւղը պաշտպանող ռազմիկներուն բնակարանները:

Քառասուն դիմադրողները հարկադրուած են ապաստանիլ մաքսատան շէնքին մէջ, որ իր կարգին հրկիզուած է:

Հերոսական ռազմիկները անձնատուր չեն եղած, սակայն երկուշաբթի իրիկուն, մթութենէն օգուտ քաղելով ապաստանած են մեկուսի բնակարան մը, եւ հոն ամրանալով 36 ժամ դիմադրած են բազմահազար զինեալ Քիւրտերու յարձակման:

Դիմադրողները փրկուած են շնորհիւ Ֆրանսական օդանաւերուն, որոնք իրենց արձակած ռումբերով խուճապի մատնած են յարձակողները: Այսպիսով կռուին երկրորդ գիշերը, Ամուտացիները ապաստանած են բարեկամ ցեղախումբի մը մօտ:

Շումար ցեղախումբին պետը, Շէյխ Մէյզար, զինեալ մարդիկներով լեցուն 16 քամիոններով պաշարեալներուն օգնութեան հասած է, բայց շատ ուշ, որովհետեւ Ֆրանսական օդանաւերն ու զօրքը միջամտած էին:

Ամուտայի յարձակումը կազմակերպուած է Քապպարա եւ Միլլիէ ցեղախումբերուն կողմէ, որոնց պետերէն մին գերի բռնուած է Ապտի Աղա Քիլլոյի կողմէ, իսկ միւսը ապաստանած է Մոհամմէտ Ապտիւլ Քերիմի մօտ:

Ամուտա ներկայիս աւերակոյտ մըն է, հրոյ ճարակ դարձած ըլլալով:

— Ֆրանսական իշխանութիւնները Քիւրտ - Տաղի շրջանի քիւրտ ցեղապետներէն պահանջած են անյապաղ իշխանութեանց յանձնել իրենց բոլոր զէնքերը, նոյնիսկ անոնք որոնց գործածումը արտօնուած է ապահովութեան տեսչութեան կողմէ:

ՍԱՆՃԱՔԻ ՎԻՃԱԿՆ ԱԼ ԽԱՌՆԱԿ

Անտիոքէն կը գրեն.— Գնդ. Մէսի Անտիոքի մուխթարները կանչելով, ազդարարեց թէ քաղաքի ապահովութեան գործը ստանձնած է բանակը, հետեւաբար կ'արգիլէ գիշերային երթեւեկները:

Ներկայիս կասկածելի բնակարաններ խուզարկութեան կ'ենթարկուին: Թուրք բնակարաններէն գրաւուած են 7 ատրճանակներ, երեք տուփ փամփուշտներ, 7 որսի հրացաններ եւ մէկ պատերազմական զէնք: Իսկ արաբ բնակարաններէն գրաւուած է դաշոյն մը եւ որսի հրացան մը:

Թրքական ակումբը եւս խուզարկութեան ենթարկուած է, ուրկէ գտնուած են կարեւոր գաղտնի թուղթեր:

Գնդապետը վերջը իր ներկայութեան հրաւիրեց Թուրք, արաբ եւ հայ պարագլուխները եւ յայտարարեց թէ բանակը երեք կեդրոններ հաստատած է քաղաքին մէջ, կարգը ապահովելու համար, հետեւաբար, պէտք է օժանդակել բանակին, որպէսզի չստիպուի խիստ միջոցներու դիմել:

Թուրքերը չեն պատասխանած այդ հրաւէրին:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Թուրքիոյ վարչապետ զօր. Իսմէթ Ինէօնիւ հետեւեալ յայտարարութիւնները ըրաւ Սկանտինաւեան մամուլի մէկ թղթակցին.—

— Անգարան մայրաքաղաք ընելու որոշումը տուած ատեն, ամենէն կարեւոր պատճառը զինուորական էր: Այդ զինուորական աննպաստ կացութիւնը վերցուելէ վերջ ալ յամառեցանք հոն մնալ, գլխաւորաբար սա մտածումով.— Մենք երկրին կեդրոնը մնալով, ներքին կացութեան եւ ամենափոքր մանրամասնութեանց իսկ իրազեկ կ'ըլլանք: Այն ատեն շատ յետամնաց սերունդ մը կար այսօրուան բաղդատմամբ եւ մենք ներքին նախապաշարումներուն դէմ պայքարելու համար շատ դժուար պիտի ըլլար Իսթանպուլէն հոն մնալ: Երկրին ճիշտ կեդրոնը գտնուելով, մեր ազդեցութիւնը չափազանց շատցաւ:

Եւրոպայի քաղաքական տագնապը եւ սպառազինութեանց մրցումը բնականաբար ամէն երկրի վրայ կ'ազդէ: Տագնապի այս ընդհանուր մթնոլորտին մէջ մեր հայրենիքին համար ալ վտանգի հաւանականութիւններ կան. բնականաբար վճռապէս կարելի չէ ըսել թէ այս վտանգը ե՞րբ, եւ ինչպէ՞ս եւ ո՞ր կողմէն պիտի գայ: Մենք մեր դրացիներուն հետ հասկացողութեան գալու համար ամէն բան ըրինք: Մեծ պատերազմէն վերջ մեր դրացիներուն շատերուն հետ լուծուելիք կարգ մը խնդիրներ մնացած էին. հին թշնամութիւնները ջանացինք մոռցնել եւ մեր խաղաղասէր ապագայ ծրագրի մասին ինքնաբերաբար ապահովութիւններ տուինք. մեր բոլոր դրացիները այսօր մեր անկեղծ բարեկամներն են:

Ընդհ. տագնապի մթնոլորտը շատ խառնակ է. բնական է սոր դէմ մեր միջոցները սահմանափակ են. այդ հարցին մէջ մեր ամենամեծ սկզբունքը սա է.— Ամէն տեսակ միջոցով ընդհ. խաղաղութեան ծառայել եւ մեր ամբողջ ուժովը նպաստել ազգերու իրարհասկացողութեան ու ո եւ է ատեն մեր ապահովութիւնը չկապել ուրիշ երկրի մը հետ պայքարելէն: Աւելորդ է ըսել թէ միշտ կը ջանանք մեր ինքնապաշտպանութեան միջոցները հոգալ եւ ոչ մէկ ատեն զանց ընել զանոնք:

Մեր կառավարութեան ամենէն կարեւոր պարտականութիւնը եղած է մեր ելեւմուտքը միշտ կանոնաւոր վիճակի մէջ պահել: Ծախքերը անմիջապէս իջեցուցի երբ տեսայ որ պետական պիւտճէն չէ հաւասարակշռուած: Մեր ուժերով մեր պէտքերը գոհացուցած ենք հետզհետէ: 1929ին, համաշխարհային տնտեսական տագնապին սկիզբը, մեր պիւտճէն 230 միլիոն ոսկի էր. յաջորդ տարի 16ի իջեցուցինք: Հիմա մեր պիւտճէն կայուն եւ կանոնաւոր հիմերու վրայ դրուած է եւ այս տարի նորէն 230 միլիոնի հասած է 10 միլիոն եկամուտի աւելցութիւն մըն ալ ունինք:

Մինչեւ հիմա ելեւմտագէտներ կը կարծէին թէ բացառիկ գործերու համար բացառիկ միջոցներ անհրաժեշտ են, եւ կամ ներքին ու արտաքին փոխառութիւններ: Մինչդեռ մենք մեր երկրին զարգացումը այսպիսի միջոցներու չկապեցինք եւ մեր պիւտճէին մէկ մասը զատեցինք ասոր համար:

ԼԻԹՎԻՆՈՎԻ ԱՊԱԳԱՆ

Խորհ. Ռուսիոյ արտաքին նախարար Լիթվինովի՝ Մարիէնպատ բնակութեան մասին «Ն. Ց. Փրէսս»ի մասնաւոր թղթակիցը հետեւեալը կը հեռագրէ.—

«Արտասովոր կերպով մեծ ուշադրութիւն կը գրաւէ Լիթվինովի ներկայութիւնը Մարիէնպատ: Կարեւորութիւնը ալ աւելի կ'աւելցուի, երբ աւելցնենք թէ իր քով կը գտնուի նաեւ Պերլինի սովետ դեսպան Եուրէնէվ: Ընդհանուր կարծիքն այն է թէ Լիթվինով հարաւ արեւելեան եւրոպական պետական մարդոց հետ խօսակցութիւններու բռնուած է: Այս մարդոց մէջ նուազ ծանրակշիռը չէ Ռումանիոյ նախորդ արտաքին նախարար՝ Թիթուլէսքօն, որ միշտ մեծ ազդեցութիւն ունի իր երկրին արտաքին քաղաքականութեան վրայ: Այս խօսակցութիւններուն հետ կապ ունեցող հնարաւորութիւններու կարգին, յիշենք նաեւ սա՛ պարագան թէ ծանօթ Աւստրիացի բժիշկ մը Լիթվինովի առողջական վիճակին համար Մարիէնպատ կը գտնուի, եւ լուրջ կերպով մտածողներ կան, թէ Լիթվինովի Մոսկուա վերադարձը վերջ ի վերջոյ իր առողջական վիճակին հետ կապուած է...:

ԾԻԾԱՂ

Հրեայ մը, որ սովորութիւն ունի ամէն բանի մասին սակարկելու, կ'ուզէ տոմս մը գնել Լիոնի կայարանէն: Շատ սուղ գտնելով տոմսակին համար պահանջուած գինը, կը դիմէ քովի կիշէին: Եւ այսպէս կիշէէ կիշէ: Երբ բոլորն ալ նոյն գինը կը պահանջեն, կ'ըսէ.

— Հոս բոլորն ալ մէկ խօսք ըրած՝ բարձր գին կը պահանջեն: Երթամ ուրիշ կայարան մը...

ՄԱՄՈՒԼ

« ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ »

Պուէնոս Այրէսի «Արմենիա»ն հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ խմբագրականի մը մէջ, «Հանդէս Ամսօրեայ»ի յիսնամեայ յոբելեանին առթիւ (30 Յուլիս):

—«Վենետիկի և Վիէննայի Մխիթարեան Միաբանութեանց մատուցած ծառայութիւնները մեր պատմութեան, գրականութեան եւ մշակոյթի ընդհանրապէս, անգնահատելի են:

Մշակոյթի այս զոյգ կեդրոնները, Եւրոպայի կրծքին վրայ, երկու հոգեւոր Հայաստաններ եղան, բառիս ամենէն ազնուական առումով:

Հողային տեսակէտով կորուած բնաշխարհէն եւ անկէ հեռու, սակայն անոնք մեծ սրտով եւ սիրով կապուած մնացին մեր երկրին եւ ժողովուրդին:

Մանաւանդ օրինաւոր եւ խիստ հոգածու ժառանգորդները եղան մեր հոգեւոր բազմատեսակ ժառանգութեան: Հաւաքեցին այդ ժառանգութիւնը ամէն երկրէ եւ անկիւնէ, խընամքով մէկտեղեցին, ճոխացուցին եւ բազմապատկելով փոխանցեցին սերունդէ սերունդ, ու մինչեւ մեզ:

Պետականազուրկ ժողովուրդի մը համար կատարեալ եւ ճոխ թանգարաններ եւ մատենադարաններ եղան միաժամանակ:

Բաժնուեցան մեր եկեղեցիէն, բայց հաւատարիմ մնացին մեր մշակոյթին եւ անոր աւանդութեանց:

Ոչ միայն խնամքով պահպանեցին մեր մշակոյթը, այլ եւ ազատասէր եւ հայրենասէր սերունդներ պատրաստեցին՝ շարունակելու համար իրենց այնքան նուիրական գործը:

Մեր մշակութային կեդրոններէն այս երկուքը — Վենետիկ եւ Վիեննա — բացառիկ տեղ կը գրաւեն մեր կեանքի մէջ՝ դարեր շարունակ լուսաւորելով մեր պատմութեան եւ գրականութեան մթին բաւիղները:

Անոնք ունեցան նաեւ իրենց զոյգ օրկանները — «Բազմավէպ» եւ «Հանդէս Ամսօրեայ», որոնք ժամադրավայրը եղան բացառապէս մեր գրական, գիտական եւ բանասիրական մտքին:

Այս տարի կը լրանայ «Հանդէս Ամսօրեայ» հայագիտական ուսումնաթերթին յիսնամեակը, որ, անկասկած մեր մշակութային խոշոր նուաճումներէն մէկն է:

«Հանդէս Ամսօրեայ» խիստ մասնագիտական ուսումնաթերթ մըն է, նուիրուած հայագիտական եւ հայ մշակոյթի ուսումնասիրութեան:

Գիտենք, թէ ի՛նչ դառն ճակատագիր ունի հայ գիրքը եւ հայ թերթը, ու մանաւանդ «Հանդէս Ամսօրեայ»ի պէս ուսումնաթերթ մը:

Մեծ նուիրում եւ նիւթական ապահով միջոցներ պէտք են «Հանդէս Ամսօրեայ»ի պէս զուտ մասնագիտական պարբերաթերթ մը կէս դար լոյս ընծայելու համար:

Մեծագոյն նուիրումը ունեցած են Վիեննայի մեր Հայրերը, սակայն նիւթական սակաւ աղբիւր՝ պարբերաթերթը անխափան հրատարակելու համար:

Բայց եւ այնպէս իրենց բարոյական նուիրումին միացուցած են նաեւ նիւթական զրկանքը, հայագիտական այս ուսումնաթերթը տեւականացնելու ամբողջ յիսուն տարի:

« Հանդէս Ամսօրեայ » իր շուրջը համախմբելով «բազմաթիւ հայ եւ օտար մասնագէտ գիտունները» պըրպտեց, ուսումնասիրեց, քննական եւ բաղդատական վերլուծումներով լուսաբանեց հայագիտութեան եւ հայ մշակոյթի վերաբերեալ հարցերը՝ միշտ վառ պահելով սէրը դէպի մեր հին ու նոր պատմութիւնը, գրութիւնը եւ մշակոյթը ընդհանրապէս:

Հայագիտական կաճառ մը, հովանաւորուած պետութենէն, միայն կըրնայ այն մեծ գործը կատարել, ինչ որ ըրած է «Հանդէս Ամսօրեայ» առանց նման հովանաւորութեան մը: Կամ՝ պետութեան մը համալսարան կամ մատենադարան մը կրնայ նման զուտ մասնագիտական ուսումնաթերթ մը լոյս ընծայել անխափան:

Եւ սակայն ասիկա ըրած են Վիեննայի մեր Հայրերը այնքա՛ն ջանասէր, բեղնաւոր եւ հոգածու»:

ՕՐ. ՀԱՅԿԱՆՈՅՇ ՏԷՐՎԻՇԵԱՆ

Եւ

ՄՈՎՍԷՍ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ

Ամուսնացած

Կնքահայրութեամբ Պօղոս Պօղոսեանի

Պէյրութ, 15 Օգոստոս, 1937

Տէր եւ Տիկին ՀՐԱՆՏ ՍՐԱՊԵԱՆ (Պանեէօ) ուրախ են ծանուցանելու ծնունդը իրենց անդրանիկ թոռնիկին՝ ՍԵՐԺ - ԳԱՌՆԻԿԻ:

ՆԵՐԷՆ մէկն է:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՆԱԽԱՍԱՐԴ, ժողովածու գրականութեան եւ գիտութեան: Ա. գիրք, Յուլիս, 1937: Հրատ. Մ. Մկրտչեանի, խմբագրութեամբ Յովս. Թադէոսեանի եւ Տճ. Պօղոսեանի: 66 էջ. գին 7 ֆրանք: Հասցէ.— Imp. Moderne Ave. Postkhaneh, Téhéran (Iran).

ԱՇԽԱՐՀԱԴԱՇՏ (եղեռնի դրուագներ Անդրէասի եւ շրջանի, էնտիրէս, Սու Գէհէրէ Գրեց՝ Յարութիւն Քէֆէլեան, Փարիզ, 1937: Պատկերազարդ: Գին 12 ֆրանք (թղթատարի ծախքով): Հասցէ.—H. Kéfélian Frères, 22, Rue Lacretelle, Paris (15):

ՏԻԵԶԵՐԱԿԱՆ ՍԵՌԱԳԻՏԱԿ (պատկերազարդ համայնագիտարան սեռային գիտութիւններու): Կազմեց՝ Գ. Ց. Մամուր Ֆաթիմի (վկայեալ Օքսֆորդի համալսարանէն): Ա. հատոր: Տպ. Ոսկետառ, Գահիրէ: Գին 7 շիլին: Դիմել Imprimerie «Vosguédar», Rue Galal, Le Caire (Egypte):

Շուտով լոյս կը տեսնէ նաեւ Բ. հատորը:

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (443)

ՋԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

Ազատուողներս Աղբակէն Սալմաստ փախանք... Շատ ալ որ սահմանադրութիւն է... Ըսենք՝ հողերն ալ ետ տուին, ես չոր գլխով գեղ երթամ ի՞նչ ընելու...

— Հապա ի՞նչ կը մտածես, — կարեկցաբար հարցուց Յակոբը:

— Է՛հ, ախպերս, էս կողմերը կը մնամ: Բան չկայ, մէկու մը մօտ մշակ կը մտնեմ ու...

Թոփալ Սասունեան չկրցաւ խօսքը վերջացնել: Առիւծ Գեւոյի թաթը բարձրացաւ ու յանկարծ թմբալով Թոփալի գլխուն իջաւ՝ դժբախտ փափախը մինչեւ քիթը իջեցնելով:

— Հա՛ հա՛ հա՛, Յակոբ, էս սարսախի խելքին նայէ, մէկու մը քով մշակ կը մտնայ եղեր: Հա՞, ես քու էն, էն, էն... Ծօ, աւանակ, Առիւծ Գեւօն մեռա՞ւ... Սուրբ եղբայրութիւն աշխարհէն վերցա՞ւ... Ծօ, որ կ'ըսեմ վաղը ճամբայ կ'ելլենք եանի ես մինա՞կ պիտի երթամ... Առիւծ Գեւօն ո՛ւր, Թոփալ Սասունեան ալ հոն... Սասունած պէլան տայ, քէ՛ս խարապ ըրեր... Տասը տարիէ ի վեր վզիս մեղքը դարձեր ես... կ'ուզէ մ'ալ չը հանդիպեցաւ քեզի, որ ազատէի ձեռքէդ... Մէկու մը մօտ մշակ պիտի մտնայ եղեր... Յակոբ, մէկ էսոր խօսքին մտիկ ըրէ... Ծօ, արար աշխարհը վրա՞ս պիտի խնդացնես... Սո՛ւս, բերանդ չբանաս... Մենք ալ հայ քրիստոնեայ ենք, փառք Աստուծոյ պատիւ ունինք, նամուս ունինք... Մէկու մը քով մշակ կը մտնաս, ոնց չէ՛, ծօ, իմ պատիւս ցեխի մէ՞ջ պիտի նետես: Հող շատ ունիմ, տուն ալ կայ, տեղ ալ կայ... Հալալ աղբօր պէս փայ բաժին կ'ընենք... Ծօ, սուս կըսեմ. ա՛լ բերանդ չբանաս, վալլահ ձեռքէս զաղէպ մը կ'ելլէ: Հէ՛յ, հէ՛յ, Առիւծ Գեւօն մեռա՜յ Թոփալ Սասունեան... Ես քու հոգուն մատաղ, ազիզ ախպերս, Աստուած ղալպդ կ'ընէ՞, որ Առիւծ Գեւօն տուն տեղ ունենայ, Թոփալը՝ վիզը ծռած ուրիշի դրանը աշխատի:

Առիւծ Գեւօն սաստիկ յուզուած, երկրորդ բռունցք մ'ալ իջեցուց Թոփալի գլխուն, կարմիր թաշկինակը աչքերուն տարաւ արցունքը սրբեց ու դէպի Յովհաննէսը դառնալով՝ պոռաց.

— Ծօ, հազար անգամ ըսի որ շիշ մը օղի բերես, էս բաժակներով մա՞րդ կ'ուզես խաբել... ես քու էն, էն...

Բազմաթիւ օղիի բաժակներ դատարկելէ վերջ, երեք ընկերները ըսկսան ճաշել, մինչ կաղինօն հետզհետէ կը լեցուէր բազմութեամբ: Գրեթէ ամէնքը արդէն կը ճանչնային Առիւծ Գեւօն: Զանազան սեղաններէ խմիչք կ'ուղարկէին պատուաւոր հիւրին: Առիւծ Գեւոյի քէֆին քէֆ չէր հասներ: Ա՛յ թէ կարգին հասարակութիւն էր, ինչպէ՛ս ալ գիտէին յարգել արժանաւոր մարդը: Անընդհատ կը խօսէր նիւթէ նիւթ թռնելով առանց ժամանակ տալու, որ ընկերները բերան բանան: Խորովածի պատառը բերանը տարած ժամանակ, յանկարծ ձեռքը կէս ճամբան մնաց, ուշադրութեամբ փողոցէն անցնողներուն նայելով. ու մէկ ալ ուրախացած՝ Թոփալ Սասունեան մշտեց.

— Ծօ, մեր Սաքօն ու Մկօն փողոցէն անցան, շուտ ետեւնուն հասիր...

— Էդ ո՞ր Սաքօն է, — հարցուց Ուրանցցի Յակոբը, մինչ Թոփալ Սասունեան կաղինոյէն դուրս թռաւ:

— Գործօթցի զինուոր մը... Հա՛, էն որ Մկոյի հետ խապար բերաւ Մուշեղի դաւաճանութեան մասին... Ասլան կարիճ մը դարձաւ ատ տղան, Մկօն ալ լաւն է...

— Մուշեղին Սաքոյի հէ՞րն էր...

— Հա՛, դաւաճանը: Հը՞, Յակոբ, էն ի՛նչ կռիւ եղաւ..., երեք օր...

Վախ, ինչ ասլան տղաք կորսնցուցինք Ղզլճայի սարին վրայ... Վա՛խ, իմ Համբօն, — Առիւծ Գեւոյի ձայնը ակամայ դողաց, — Նիկոլը, քանաքեռցի Յակոբը... Փոստ Վարժապետը... Աստուա՛ծ հոգինին լուսաւորեցնէ...

— Ամէն: Լուսերու մէջ պառկին: Զօռ կռիւ էր, եթէ պարոն Լեւոնը ժամանակին չհասնէր, մեր բանն ալ պոչ էր...

— Իրաւ է, հա՛... Երեք օր անօթի էինք... Ախ, մեր իկլիտ տղաքը հիմա ողջ էղնէին... էս սեղանի շուրջը բոլորուէինք բոլորս: Էօ՛ֆ ախպեր, աշխարհի տակը պոչ է, պոչ, ոչ ինծի պիտի մնայ, ոչ քեզի... Վա՛յ, բարով, հազար բարով Սաքօ ջան, քէֆդ Մկօ: Ծօ, նստէք տեսնեմ ի՞նչ հալի էք... ի՞նչ կայ չկայ...

— Սաղութիւն, մեծ ախպեր, — բարեւելով Առիւծ Գեւոյի կուշտը նստաւ Սաքօն, — խապարը քեզմէ: Էսպէս աւարա Այգեստանի փողոցները ման կուգայինք Մկոյի հետ:

— Գեղ ե՞րբ պիտի երթաս, — հարցուց Ուրանցցի Յակոբը, — քաղաքը [illegible] ի՞նչ կ'ելլէ...

Սաքօն չպատասխանեց, գլուխը կախած՝ հակառակ կողմը նայեցաւ:

— Մեծ ախպեր, — մէջ ինկաւ Մկօն, — լաւ կ'ըսէք, գեղ երթանք, բայց...

— Ծօ՛, ի՞նչ բայց, կ'ըսէք չիտակ գեղ կ'երթաք. աւարա աւարա ման գալէն օգուտ մը չկայ, — նստած տեղը երերալով խօսեցաւ Առիւծ Գեւօն:

— Հա, չիտակ կըսես, — գունչը քօրելով պատասխանեց Մկօն, — գեղ երթալու է, բայց...

— Ծօ վա՛յ, ձեր տունը չքանդուի, հասկցայ լեզուիդ տակինը, ծօ, ինծի Առիւծ Գեւօ կ'ըսեն, մէկ աչքով մի նայիք. հիմա մտիկ ըրէք: Վաղը ես ու Թոփալը ճամբայ պիտի ելլենք, արդէն Գործօթի մօտով պիտի անցնէինք, դուք ալ մեզի հետ կուգաք... Կ'երթանք գեղ, սուրբ յեղափոխութեան վկայ, ես իմ ձեռքով դաւաճանի վիզը կը կտրեմ, ողջ ողջ կաշին կը քերթեմ... Սուս, խօսք չուզեր, մաքս մօրուքս յեղափոխութեան ճամբին ճերմկցուցի, համ ալ ձեր խմբապետն եմ, պզտիկն որ մեծի խօսքը չպահէ, յեղափոխութիւնը կը քանդուի, ազատութեան գործ պոչ կ'եղնի... Առաջ Աստուած, վաղը առտու, արեւը չելած, ճամբայ կ'ելլենք... Քեֆերնիդ խարապ մի՛ ընէք. ծօ՛, ես ձեզի հետ կուգամ որ կ'ըսեմ, կուգամ, փափախնիս ծռած, չորսով ճամբայ կ'ելլենք: Մէկ սա բաժակները վերցուցէք տեսնեմ... առիւծի կաթ է, առիւծի Ձեր կենացը:

Երկար ժամանակ հինգ ընկերները սեղանի շուրջը բոլորուած՝ քէֆը շարունակեցին: Գեւօն ու Թոփալը պէտք է երթային Փանոսենց տունը երեկոյեան ընթրիքի, բայց Առիւծ Գեւօն կատարը տաքցուած՝ խօսք մտիկ ընելու վիճակի մէջ չէր գտնուեր:

— Ծօ, մէկ ալ ո՞վ գիտէ, իրարու հանդիպինք թէ չէ... մէկ մը սա բաժակները լեցուցէք, ես ձեր հոգուն ղուրպան:

Երեկոյեան կողմն էր, երբ պատանի մը կաղինոյէն ներս մտնելով բաներ մը ըսաւ Մուսրիֆի ականջին, որ անմիջապէս տղուն հետ փողոց ելաւ: Ծառի մը բունին կրթնած՝ ծերունի քահանայ մը կեցած էր, տարէց մարդու մը հետ միասին:

— Հա, տէր հայր, ի՞նչ կ'ուզես...

— Որդի, գործօթցի ենք, սաղ օրը քաղաքը տակնուվրայ ըրինք: Ըսինք՝ մէկ ալ հոս հարցնենք, դուն կ'իմանաս, մեր Սաքօն, Մկօն ու՞ր են... կամ ո՞ր տեղ փնտռենք...

— Ձեզ գիտեր: Փնտռածներդ ի՞նչ մարդիկ են...

— Ազգային մարդիկ, պարոն Լեւոնի կուշտը կը մնային:

— Որ այդպէս է, քիչ մը սպասեցէք, լուր մը կը բերեմ, — ըսաւ Մուսրիֆի Յովհաննէսը ու ներս մտնելով՝ մօտեցաւ Առիւծ Գեւոյին:

— Մեծ ախպեր, գործօթցի Սաքօն կը ճանչնա՞ս, դուրսը հարցնող կայ...

— Կը ճանչնա՞մ մի... ծօ, մէրդ չմեռնի, էս կարիճը որ կայ, Սաքօն է... ի՞նչ կայ որ...

Յովհաննէսը առանց պատասխանելու հեռացաւ ու կաղինոյի դռնէն դուրս ծռած՝ պոռաց.

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

բունակ խորհրդակցութիւններ կը կատարէ չահակից կառավարութեանց հետ, խաղաղ ելք մը գտնելու համար: Նախարարը կ'առաջարկէ.— 1. Պահպանել խաղաղութիւնը եւ հրաժարիլ բռնի ուժի գործածութենէն (բոլոր ազգերուն համար).— 2. Բանակցութիւններ վարել եւ յարգել կնքուած դաշնագիրները.— 3. Դաշնագիրները բարեփոխել օրինաւոր միջոցներով.— 4. Զօրացնել միջազգային օրէնքը.— 5. Կրճատել առեւտրական պատուարները.— 5. Կրճատել սպառազինութիւնները:

Յայտարարութիւնը կը շեշտէ թէ այս սկզբունքները կիրարկելի են նաեւ Ծայր. Արեւելքի համար (ճափոն չընդունիր այս տեսակէտը):

⁂ Մ. Նահանգներու արտաքին նախարարութեան օգնականը եւ Ռուզվէլթի անգլիական դեսպանը ճամբայ ելան դէպի Լոնտոն, իսկ Լոնտոնի ամերիկեան դեսպանն ալ իր երկիրը գնաց, կացութեան մասին խորհրդակցելու համար:

Ծպանիոյ պատերազմն ալ կը սաստկանայ

«Տէյլի Մէյլ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ թէ Զօր. Ֆրանքոյի զինուորները հետզհետէ կը սեղմեն Սանթանտէրի պաշարումը, 120 քիլոմեթր տարածութեամբ ճակատի մը վրայ: Ռազմական կարեւոր դիրք մը՝ Թորրէլավէկա կը գտնուի ապստամբներու կրակին տակ եւ առջի օր կատաղի ամբակոծութեան մը ենթարկուեցաւ, թէ ցամաքէն եւ թէ օդէն: Չի կարծուիր որ Սանթանտէր կարենայ դիմանալ մէկ շաբաթէն աւելի:

«Փօփիւլէռ» (ընկերվարական) կը գրէ թէ աւելի քան 15 օրուան դադարէ մը վերջը, Մատրիտի ռմբակոծութիւնը վերսկսաւ երեքշաբթի կէս գիշերին: Ռումբերը կը տեղան անընդհատ եւ մեծ ճչղութեամբ: Ռմբակոծութեան ուժգնութենէն կը հետեւի թէ վնասները շատ աւելի ծանր պիտի ըլլան քան մինչեւ հիմա:

⁂ Սպանիական կառավարութիւնը Ազգերու Դաշնակցութեան դիմեց, բողոքելով օտար պետութեանց միջամտութեան եւ Միջերկրականի մէջ կատարուած յարձակումներուն դէմ: Անգլիական կառավարութիւնը նորէն խիստ հրահանգներ ուղղեց իր նաւատորմին, այս յարձակումներուն առթիւ:

»»»» • ««««

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ԲԱԺԱՆՄԱՆ ԽՆԴԻՐԸ.— Ա. Դաշնակցութեան հոգատարութեանց յանձնաժողովը հրատարակեց իր տեղեկագրին ամփոփումը, որ երկու ձեւեր կը թելադրէ, Պաղեստինի հարցին լուծման համար.— 1. Ստեղծել արաբական շրջան մը եւ հրէական շրջան մը, իւրաքանչիւրին ինքնավարութիւն տալով, բայց միացնելով բրիտանական հոգատարութեան տակ, պաշտպանութեան եւ արտաքին գործերու համար.— 2. Հաստատել երկու անջատ հոգատարութիւններ, մէկը արաբական, միւսը հրէական, Մեծն Բրիտանիոյ հովանաւորութեամբ, մինչեւ որ իւրաքանչիւրը ընդունակ ըլլայ ինքնավարութեան: Յանձնաժողովը անհրաժեշտ կը գտնէ «աշկերտութեան» նոր շրջան մը: Այս առթիւ, գնահատելով հանդերձ Անգլիոյ մօտ քսանամեայ հոգատարութիւնը, ցաւ կը յայտնէ որ «քաղաքականութեան որոշ տատանում մը այն տպաւորութիւնը ձգեց Արաբներուն վրայ թէ բռնութիւնը կրնայ կասեցնել հրէական ներգաղթը»:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ ՆՈՐ ԶՈՀՈՂՈՒԹԵԱՆՑ ՊԷՏՔ Է ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԻ վերազինման համար, ազդարարեց վարչապետ Մեթաքսաս, ճառ մը խօսելով երեքշաբթի օր:

ԵԳԻՊՏՈՍԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԹԱԳԱՒՈՐԸ, Ֆարուք Ա., նշանուեցաւ դատաւորի մը գեղանի աղջկան՝ Օր. Սաֆինազ Զիւլֆիքարի հետ, որ 17 տարեկան է եւ իր մանկութեան ընկերը եղած է: Սերած է թրքական հին ընտանիքէ մը:

ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ 32ՐԴ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ բացուեցաւ երեքշաբթի օր, Սորպոնի մէջ: Ֆրանսական կառավարութեան կողմէ բարի գալուստի ճառ մը խօսեցաւ արտաքին նախարարութեան խորհրդականը:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Հ. Յ. Դ. Պատ. Միութեան Մարսէյլի «Անդրանիկ» եւ «Մարօ» խումբերու դասախօսական խառն ժողովը տեղի կ'ունենայ ամէն Երկուշաբթի եւ Ուրբաթ իրիկունները ժամը 7էն 8ը: Պարտաւորիչ ներկայութիւն որոշեալ ժամին:

ԱՌՆՈՒՎԻԼ - ԼԸ - ԿՈՆԷՍԻ Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ կողմէ սարքուելիք ամսական հերթական դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ 27 Օգոստոս, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին:

Կը խօսի Տ. Հմայեակ Ծ. Վրդ. Պաղտասարեան, նիւթ ունենալով

1.— Կինը եւ կնոջ դերը ընդհ. ազգերու պատմութեան մէջ եւ ի մասնաւորի հայ ազգային պատմութեան ընթացքին:

Կը հրաւիրուին երկսեռ ազգայինները:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կիւրինցի տիկին Սրբուհի Մէնտիլեան կը փնտռէ իր զաւակը՝ Անդրանիկ Մէնտիլեան, հօր անունը՝ Աբրամ, մեծ հօր անունը՝ Վարդեվառ (Մէնտիլ Տէտէ): 4 տարեկան հասակին աքսորուած է Շէհիր Գըշլայէն (Սեբաստիա) իր մեծ մօր՝ Հաճի Մարիամ Զիթպաշեանի եւ իր մօրաքրոջ Աղնիւ Զիթպաշեանի հետ: Տեղահանութեան միջոցին զիրենք տեսնողներ եղած են Մալաթիոյ շրջանները: Իրենց հասցէն գիտցողներէն կամ իրենց մասին որ եւ է լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել, Madame Serpouhi Mendilian, Usine Diedrich, à Bourgoin, Isère, France:

Կը խնդրուի արտասահմանի թերթերէ արտատպել:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)
Le Gérant : H. STEPHAN

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԹԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովները հինգշաբթի եւ ցաբաթ գիշեր, ժամը 9ին, Ակումբին մէջ՝ շար. Նախորդ ժողովի:

ԱՆԻԷՌ - ՊՈՒԱ - ՔՈԼՈՆՊի «Արամ» ենթակոմիտէի ժողովները այսօր, 26 Օգոստոս, Հինգշաբթի, 27 Ուրբաթ եւ 28 Շաբաթ երեկոները ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին: Օրակարգ՝ Ընդհ. ժողովի օրակարգի հարցերու քննութիւն:

ԻՍԻ-Լէ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէի ժողովը Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Ակումբին մէջ: Շարունակութիւն Նախորդ ժողովի եւ պատգամաւորի ընտրութիւն:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէի ընդհ. ժողովը 28 Օգոստոս, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին, «Զարդարեան» գրադարանը:

Օրակարգ՝ շար. Նախորդ ժողովի եւ ընտրութիւն պատգամաւորի:

ՎԱԼԱՆՍԻ ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները, Շաբաթ, 28 Օգոստոս երեկոյեան ժամը 8.30ին Հ. Յ. Դ. «Սիամանթօ» ակումբը:

ԱՆԻԷՌԻ ՄԷՋ «ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ C. Rogerի ՄՕՏ 183 Avenue d'Argenteuil (Փլաս Պուրկինեոնի վրայ):

ԴԱՇՏԱՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Մարսէյլի Ամասիոյ, Մարզուանի Հայրենակցական Միութեան կողմէ 29 Օգոստոս, Կիրակի ամբողջ օրը Սէն Լու Կրան Բէն, Լ. Խօթնեղեան-ջբեանի ագարակը:

Երգ, արտասանութիւն եւլն.:

կը ներկայացուի «ՕՏԱՐ ԱՂՋԿԱՆ ՍԷՐԸ» (զաւեշտ):

Պարգեւաւոր խաղերու մրցում: Պարերու համար կը նուագէ Շիշմանեան եւ Ընկ. նուագախումբը: Փափաքողները կրնան ճաշը միասին բերել: Ձոխ պիւֆէ սովորական գիներով:

ՄՈՒՏՔ՝ 3 ՖՐ., ՓՈՔՐԵՐՈՒ 1 ՖՐ.:

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Պուլվար կալիպալտիէն առնել 15 եւ 16 թիւ ծանրակառքերը եւ իջնել Սէն Լու:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (12)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» • ««««

Մարդկային ուժը պատերազմում էր վայրենի ուժի դէմ: Փարախի մթութիւնից դէպի լոյս աշխարհ դուրս գալով, Զօրայի անսովոր աչքերին ամէն առարկայ անորոշ ձեւով եւ մռայլի մէջ էր տեսնւում: Նա այժմ մինչեւ անգամ չէր ճանաչում իր տէրերին, որ ամբողջ ձմեռը նրան կերակրել էին եւ որոնց ձեռքերը շատ անգամ խոնարհութեամբ լիզել էր նա իր հանգստութեան ժամանակ: Կատաղի մոլեգնութեան մէջ յարձակւում էր նա այս կողմ եւ այն կողմ: Ընդդիմադրութիւնը անհնարին էր: Խաչօի վեց որդիները ամէն կողմից հարուածում էին նրան: Բայց ահագին մահակների հարուածները ընդունում էր նա որպէս մի թեթեւ տաշեղի զարկ: Ծերունի տանուտէրը, հեռու կանգնած, լի հրճուանքով նայում էր այդ սոսկալի կռւին, որ կարող էր պատիւ բերել ամենանշանաւոր հովուական կռւին:

Նրա աչքերի առջեւ հանդիսանում էին երկու չափազանց ուժեր, մէկը իր քաջ որդիների ուժը, միւսը իր վիթխարի անասունին ուժը: Երկուսն էլ հաւասար նշանակութիւն ունէին նրա համար: Այդ երկու ուժերից կախումն ունէին նրա տնտեսութեան բոլոր աշխատութիւնները: Այժմ կռիւը աւելի սաստկացաւ: Որովհետեւ կորուեցաւ Զօրայի վզին հաստ շղթան, որից քարշ էին տուած մի ահագին գերանի կտոր, որպէսզի արգիլէր նրա համարձակ քայլերը: Գիւղացիները չուաններով վրայ վազեցին, որ կաշկանդեն նրան: Բայց ամեհի անասունի ամէն մի շարժումը բաւական էր չուանները կտրատելու համար: Նա յարձակւում էր դէպի ամէն կողմ եւ ամբոխը ճանճերի նման փախչում էր նրա առջեւից:

Այդ զարհուրելի խառնակութեան միջոցին կատարուեցաւ մի հրաշալի քաջութիւն: Ծերունի տանուտէրին միջնակ որդին, որին կոչում էին Ապօ, առիւծի արագութեամբ վրայ վազեց եւ բռնեց Զօրայի պոչից: Կատաղած անասունը, նկատելով այդ արհամարհական յանդգնութիւնը, շտապեց գլուխը յետ դարձնել, որ իր եղջիւրներով պատժէ անզգային: Գործուեցան մի քանի սաստիկ պտոյտներ: Զօրան աշխատում էր ետ դառնալ, որ հարուածէ իր հակառակորդին, բայց Ապօն նրա պոչից պինդ բռնած, պտոյտւում էր նրա հետ:

Այդ մենամարտութիւնը տեւեց մի քանի րոպէ: Ամէն կողմից լսելի էին լինում զարհուրանքի ձայներ: Զայրացած զազանը մռնչում էր եւ գետնի մէջ ակօսներ էր ձգում իր ոտների չարժումներով: Թանձր փոշին վեր էր բարձրանում եւ երկու կռւողները կորած էին հողեղէն ամպի մէջ: Նոյն միջոցին վրայ հասան Ապօի եղբայրները եւ շղթաներով կաշկանդեցին Զօրային: Ամէն կողմից այժմ լսելի եղան ուրախութեան ձայներ:

Ծերունի տանուտէրը մօտեցաւ Ապօյին, եւ նրա ճակատը համբուրելով, ասաց.

— Աստուծոյ աչքը թող քո վրայ լինի, որդի, դու իմ երեսը սպիտակացրիր:

Այս խօսքերով նա կամեցաւ յայտնել, որ Ապօն չը թողեց հօրը ամաչել ժողովրդի առջեւ: Յետոյ նա մօտեցաւ Զօրային, որպէս իր միւս զաւկին, եւ ձեռքով նրա գլուխը շոյելով, ասաց.

— Զարաճճի, ինչո՞ւ էիր այսպիսի դժութիւն անում:

Բայց Զօրան այժմ հանդիստ էր. նրա աչքերի մռայլը փարատուել էր. նա այժմ ճանաչում էր իր տէրերին, եւ, կարծես, փոշմանել էր իր դժութեան վրա: Նրա պարանոցից կրկին կախեցին հաստ շղթան, կրկին շղթայից քարշ տուեցին ահագին գերանի կտորը, որի միւս ծայրը հասնում էր գետին եւ անցնում էր անասունի առջեւի երկու ոտների միջից, եւ այնուհետեւ սկսեցին քշել դէպի գետը, որ լուանան, որ զովացնեն նրան սառը ջրի մէջ:

Գիւղացիների բազմութիւնը դեռ չէր հեռացել ծերունի Խաչօի տան դռնից, որովհետեւ Զօրայից յետոյ պէտք է դուրս բերէին միւս զոմէշներին, որոնք մէկը միւսից աւելի ամեհի էին: Բայց այս անգամ ծերունու որդիները աւելի զգուշութիւններ գործ դրեցին եւ մի առանձին անկարգութիւն չը պատահեցաւ: Նրանք հերթով դուրս էին բերում գեղեցիկ, առողջ, գէր ու պարարտ անասուններին, որոնց իւրաքանչիւրը ամէն մի գիւղատնտեսական հանդիսարանի մէջ կարող էր առաջին մրցանակը ստանալ: Տանուտէրը հիացմունքով նայում էր նրանց վրայ, եւ փչում էր նրանց ճակատին կախարդական ձուն, որ ազատ պահէ չար աչքից: Բացի դրանից, նա տէրտէրին գրել էր տուել մի-մի թիլիսմանական աղօթք, եւ եռանկիւնի ձեւով կանաչագոյն կաշու մէջ կարելով, քարշ էր տուել իր անասունների պարանոցից: Գիւղացիները տեսնելով, գովում էին Խաչօի որդիներին, որ կարողացել էին այնպէս լաւ պահել իրանց անասուններին: Հայրը, լսելով իր որդիների գովասանքը ուրախանում էր: Այսպէս պէտք է նրանք ամէն օր դուրս բերէին «խամ պահած» անասուններին, մինչեւ մի փոքր ընտելանային, մինչեւ մի փոքր սովորէին դրսի օդին եւ լոյսին, որ այնուհետեւ սկսէին հերկը հերկել:

Է.

Ապրիլ ամիսը բերեց իր հետ աւելի տաք եւ աւելի պայծառ օրեր: Լեռների վրայ կարմիր, դեղին եւ սպիտակ չուշանները վաղուց արդէն ծաղկել էին, եւ Քրտերի աղջիկները քաղելով փունջեր էին կապում, եւ Հայերի գիւղերում ման ածելով, փոխում էին մի կտոր հացի հետ: Սունկը, բոխին, ծներեկը, մանդիկը, սիբեխը եւ լեռնային զանազան բանջարեղէնները այս տարի այնքան առատ էին, որ մի աման կաթի բեռը Քրտի կանայքը փոխում էին մի քանի փութ ալիւրի հետ:

Ծերունի Խաչօի որդիները արդէն սկսել էին դաշտում իրանց վարը վարել: Աշխատութիւնը սկսուել էր ամէն տեղ: Գիւղի մէջ մի անգործ մարդ չէր կարելի գտնել: Ամէն ոք զբաղուած էր իր մշակութիւններով:

ՐԱՖՖԻ

ԼE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40 փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 փրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 27 ՕԳՈՍՏՈՍ
VENDREDI 27 AOUT 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3509

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Գին 50 սանթիմ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՐԵՒ ԾԱԳԵՑԱՒ «ԿՈՎԿԱՍ»Ի ՎՐԱՅ...

»»»» • ««««

Անոնք որ կարդացին Սաադաբադի դաշինքը — ուխտ՝ Իրանի, Թուրքիոյ, Իրաքի եւ Աֆղանիստանի միջեւ — անշուշտ ըմբռնեցին անոր ոգին :

Այդ ուխտով, կնքուած՝ Թէհրանի մէջ, 1937 յուլիս 8ին, չորս պետութիւնները ամէն բանէ առաջ կ'ուզեն ապահովել իրենց ներքայ սահմաններն ու անկախութիւնը, միեւնոյն ատեն հաստատելով սերտ գործակցութիւն՝ բազմաթիւ ճակատներու վրայ : Ծատ լայն են ուխտին տրամադրութիւնները, իսկ աւելի լայն՝ ուխտակիցներուն յայտնի եւ գաղտնի առաջադրութիւնները :

Խօսելով մանաւորապէս Թուրքիոյ մասին, որ կը համարուի բուն յղացողն ու հիմնադիրը այս նոր դաշինքին, կը բաւէ ըսել թէ անոր մամուլը առաջին օրէն խիկ ամեւարբեր լուրեր հաղորդեց, թէ ներկային եւ թէ ապագային համար :

Արդարեւ, չորս պետութեանց գործակցութիւնը միայն քաղաքական չէ, այլ եւ տնտեսական - ընկերային :

Մեծ կարեւորութիւն տրուած է, նաեւ մշակոյթի ճակատին : Այստեղ Թուրքիան կը յաւակնի տիրական դեր կատարել, իր յեղաշրջումին կենդանի օրինակը ցուցադրելով յետամնացներուն, ներշնչելով եւ վարակելով զանոնք : Տարիներէ ի վեր, Թուրքիա զինուորական եւ կրթական պատուիրակութիւններ կը ղրկէ մինչեւ հեռաւոր Աֆղանիստան : Նախապէս համիսլամական ոգին էր որ կը տիրապետէր այս ձեռնարկին մէջ, բայց յետոյ գերակշռեցին համաթրքական ձգտումները : Եւ արդէն կարեւոր նուաճումներ կատարուած են, այս ուղղութեամբ :

Թրքական յեղաշրջումը խորապէս ազդեց, նաեւ, դարաւոր Իրանի վրայ, որ նոյնպէս բռնած է թունդ ազգայնական ճամբան եւ միշտ ներշնչման աղբիւրներ կը փնտռէ :

Մանաւոր մեկնութեան չեն կարօտիր դաշինքին քաղաքական տրամադրութիւնները : Այս տեսակէտէն խորապէս ուշագրաւ է «Ճիւմհուրիյէթ»ի բացատրութիւնը .

— « Իրապաշտ ոգիի հակառակ է իրականութիւնը իր գէշ կամ վրդովիչ կողմերով տեսնել եւ չուսումնասիրել : Այսօր, աշխարհի վրայ, կարգ մը անօթի ու անյագ աշխարհակալ պետութիւններ կան : Ասոնք տկար երկիրներու վրայ յարձակելէ եւ տիրապետութեան տակ առնելէ հաճոյք ու գոհունակութիւն կը զգան : Մանաւանդ երբ հողը արգասաբեր է եւ հում նիւթը առատ :

« Այսօր, քաղաքական հոսանքները կրնան վտանգի տանիլ առանձին մնացող ո եւ է երկիր : Խոր եղբայրութեամբ միացող երկիրներ կրնան հասակ չափել նոյնիսկ զօրաւոր պետութիւններու հետ : Ահաւասի՛կ, — չորս երկիրներու համաձայնութիւնը երեւան կը բերէ ուժեղ բռունցք մը : Ապագային, արեւելեան միւս երկիրներու միացումով, պիտի ստեղծուի խմբակցութիւն մը, որ մեծ դեր մը պիտի խաղայ աշխարհի քաղաքականութեան մէջ » :

Ուրիշ պերճախօս երեւոյթ մը.— դաշինքը ակներեւ ցնծութեամբ ողջունուեցաւ տարագիր «Կովկաս»ցիներու կողմէ :

Ցաւալին չենք տեսած անոնց ամսագրին ռուսերէն հրատարակութիւնը, բայց աչքի առջեւ ունինք ֆրանսերէնը, (թիւ 3, օգոստոս 1937) : Կը բաւէ կարդալ միայն խմբագրականը, հասկնալու համար տիրող գոհունակութիւնը :

Գրողն է հռչակաւոր Հայդար Պամմատը, որուն տեսակէտները գաղտնիք չեն մեր ընթերցողներուն համար :

Ամբողջովին նուիրուած՝ էնկիւրիի ծրագիրներուն պաշտպանութեան, այս կովկասեան տարագիրը դեռ վերջերս «բարեկամաբար» կը յանձնարարէր Հայերուն եւ Վրացիներուն, որ այլեւս հրաժարին սահմանային խնդիրներով .

— « Ճիշդ է որ մենք ոչ միայն աւելորդ, այլեւ վնասակար կը գտնենք բոլոր վէճերը Կարսի, Արտահանի, Արդուինի եւ Իրանեան Ատրպատականի մասին :

— ... Պէտք է հրաժարիլ 1921 յունիսի յայտարարութենէն, որով կովկասեան ներկայացուցիչները կը պահանջէին վերահաստատել 1914ի սահմանները» :

Այս նոյն հասկացողութեամբ է որ, Հայդար Պամմատ «արեւմտեան Ասիոյ ժողովուրդներու պատմութեան մէջ ամէնէն յիշատակելի թուականներէն մին» կը հռչակէ 1937 յուլիս 8ը : Եւ, ինչպէս չի պարտկեր իր զգացումները, նոյնպէս չի ծածկեր բառերը : Այս առթիւ, քար մըն ալ կը գլորէ Կովկասի այն տարագիրներուն «որոնք ուրիշ բան չեն տեսներ բայց միայն Թուրքիոյ երեւակայական մէկ նախայարձակման մղձաւանջը» :

— « Նուազագոյն քաղաքական հասկացողութեամբ եւ ուղղամտութեամբ, այս չարագուշակ մարգարէները պիտի հարկադրըուին ընդունիլ թէ ամենայն տրամաբանութեամբ, Սաադաբադի դաշինքը երաշխաւորութեան սաղմ մը կը պարունակէ Կովկասի ապագայ սահմաններուն համար... եթէ միայն Կովկասցիները գիտնան գտնուիլ իրենց քաղաքական պարտականութեանց բարձունքին վրայ . պարտականութիւններ զոր դէպքերու ընթացքը կը սահմանէ իրենց » :

Ուրեմն, արեւ մը եւս ծագեցաւ Կովկասի վրայ : Արդէն կար մէկը,— Թուրքիան, հիմա, շնորհիւ քառանդամ դաշինքին, Կովկասցիները այլեւս վախնալու բան չունին : Կը բաւէ որ «աւելորդ» եւ «վնասակար» վէճեր չյարուցանեն, մոռնան Կարսն ու Արտահանը, մոռնան Թրքա-Հայաստանը եւ մէկ միլիոնը, եւ «ուղղամտութեամբ» ապաւինին էնկիւրիի բարեհաճ խնամակալութեան :

Ծատ ալ կարեւոր չէ գիտնալ թէ Հայդար Պամմատները ո՛ր աղբիւրներէն ուժ կ'առնեն, այսքան կոպտօրէն պաշտպանելու համար անպաշտպանելի դատեր : Բուն հարցը այն է որ «Կովկաս»ցիները չատոնց արտասանած են իրենց վերջին խօսքը, եւ այժմ ֆրանսերէն — վաղը թերեւս անգլերէն եւ իտալերէն ալ — կը յեղյեղեն զայն, որպէսզի «թիւրիմացութիւններ» չծագին :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐ ՀՐԱՄԱՆԱԳԻՐՆԵՐԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԵՑԱՆ

Զանազան ձեռնարկներ տնտեսական վերակազմութեան համար

Պաշտօնաթերթը երէկ հրատարակեց շարք մը նոր հրամանագիր - օրէնքներ, որոնք սահմանուած են զարկ տալու երկրին տնտեսական վերակազմութեան : Հրամանագիրներուն գլխաւոր տրամադրութիւններն են.—

1. Քննութիւն մը կատարել ճարտարարուեստութեան բոլոր ճիւղերուն մէջ, անմիջապէս բարելաւելու համար արտադրութիւնը :

2. Ջեղչել փոխադրութեանց տոկոսը, ճարտարագործական եւ առեւտրական ձեռնարկներու բարւոքման, ինչպէս եւ շինութեանց զարգացման համար :

3. Վարկի դիւրութիւններ ընծայել պետութեան եւ Պանք տը Ֆրանսի միջոցաւ :

Այս տնտեսական օրէնքներէն զատ, նախարարական խորհուրդը նշանակեց ցորենի վաճառման գինը, 180 Փրանք մէկ կենդինարը : Սեպտեմբեր 1էն սկսեալ, այս գինը պիտի աւելնայ ամիսը մէկ Փրանք, իսկ 1938 փետրուար 1էն սկսեալ՝ 1.50 Փրանք : Սկզբունքով որոշուեցաւ նաեւ ջնջել պետական արժեթուղթերու տոկոսին վրայ հաստատուած զեղչը, 10 առ հարիւր, ինչ որ լաւ տպաւորութիւն գործեց սակարանին մէջ :

Երկաթուղիները ազգային ընկերութեան մը վերածելու ծրագիրը նորէն պիտի քննուի երկու նախարարական խորհուրդներու մէջ եւ համապատասխան հրամանագիրը պիտի հրատարակուի շաբաթը չվերջացած : Կը թուի թէ ընկերվարական նախարարները յաջողած են պարտադրել իրենց տեսակէտը, որուն համաձայն պետութիւնը պիտի ստանձնէ երկաթուղիներու վերահսկողութիւնը, դառնալով նոր կազմակերպութեան գլխաւոր բաժնետէրը :

Ճարտարարուեստութեան բոլոր ճիւղերուն մէջ կատարուելիք քննութիւնը պիտի վերջանայ սեպտեմբեր 30էն առաջ : Քննութիւնը պիտի կատարէ մասնաւոր յանձնաժողով մը, որ կապուած է վարչապետութեան գրասենեակին եւ որուն պիտի օգնեն 13 յանձնախումբեր, իւրաքանչիւրը յատկացուած ճարտարարուեստական կամ առեւտրական առանձին ճիւղի մը : Այսպիսի քննութիւն մը բանալու առաջին թելադրութիւնը կատարեց Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը եւ Ծօթանի դահլիճը անմիջապէս իւրացուց : Նպատակն է ստուգել արտադրութեան միջոցներուն վիճակը եւ կրճատել ծախքերը, որոնք կը ջլատեն Ֆրանսայի արտաքին առեւտուրը :

Մասնաւոր հրամանագիր մըն ալ կառավարութեան իրաւասութիւն կուտայ ստանձնել շինութեանց փոխառութիւններու տոկոսին մէկ մասը : Կառավարութիւնը մասնաւոր ուշադրութիւն կ'ընծայէ շինութեանց ճարտարարուեստին, որովհետեւ այս գործը գրեթէ կանգ առած է վերջին 2 - 3 տարիներու ընթացքին, իբրեւ հետեւանք տոկոսի ծանրութեան, այնպէս որ տանտէրները ոչ միայն կը դժկամակին նոր շէնքեր շինել, այլեւ կը խուսափին նորոգութիւններէ :

Հրամանագիրներուն վաւերացումէն վերջ, ելմտական նախարար Պ. Պօնէ հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ .

— « Ելմտական վերակազմութիւնը չի կրնար շարունակուիլ, առանց տնտեսական վերակազմութեան : Երկրին տնտեսական գործունէութիւնը չատ սահմանափակ է տակաւին : Միայն աւելի արտադրելով եւ լաւ արտադրելով կարելի է կասեցնել գիներու բարձրացումը եւ բարւոքել առեւտրական կշիռը : Կառավարութեան այս ձեռնարկին նպատակը չէ արհեստական օգնութիւն մը ընծայել տնտեսութեան, ի վնաս գանձին, այլ ընդհակառակն ճամբայ բանալ յարաճուն գործունէութեան մը որուն շնորհիւ երկիրն ի վիճակի ըլլայ տանելու իր ծանր բեռները, միեւնոյն ատեն շարունակելով բարելաւել իր կեանքի մակարդակը » :

** Հրատարակուած հրամանագիրներուն համաձայն, ուղղամիտ առեւտրականները եւ արհեստաւորները մինչեւ 1940 յունուար 1 դիւրութիւններ պիտի վայելեն, պայմանաժամ կամ զեղչ ստանալու եւ բարեկամաբար կարգադրելու համար իրենց պարտքերը :

ՔՐՏԱԿԱՆ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԵԱՆ ԸՆԹԱՑՔԸ

»»»» • ««««

6 սաւառնակ, 4 թնդանօթ Քիւրտերուն ձեռքն անցած

Արժանահաւատ աղբիւրէ մը կը յայտնեն, որ Յուլիս 13 - 14ին Թրքական մեծ յարձակում տեղի ունեցած է Տէրսիմի վրայ : Քիւրտերը կռուած են բացառիկ հերոսութեամբ : Այս կատաղի կռիւին մէջ Քիւրտերու ձեռքն անցած են չորս լեռնային թնդանօթներ եւ վեց ռմբաձիգ սաւառնակներ : Յարձակողականը անցած է ապարդիւն . մեծ զոհեր տալով Թուրքերը ետ քաշուած են :

Քրտական խլրտումներ կան Զիլան, Բաթնոց, Արարատ, Խիզան, Կըրտըլ, Պոհթան եւ Մաւա լեռները :

Քիւրտ ժողովուրդը վհատեցնելու համար, Թուրքերը գերի ինկած Քիւրտերէն ոմանք լաւ մը կը հագուեցնեն, անոնց շուրջ տարօրինակ խորհրդաւորութիւն մը կը ստեղծեն եւ զանոնք պաշտօնական ձեւերով Խարբերդ եւ Մեզրէ տանելով՝ ժողովուրդին մէջ կը տարածեն, թէ Տէրսիմի գերի բռնուած եւ կամ անձնատուր եղած շէյխերն են ...

Տէրսիմի անտառներու այն մասին մէջ, որ Թուրքերու ձեռքը կը գտնուի, հրդեհները կը յաջորդեն իրարու ... Ուր բան մը կարելի է վառել, Թուրքը կը վառէ եւ կը տարածէ կրակը՝ բոցերու միջոցով խուճապ ստեղծելու համար կռուողներու մէջ :

Սպանիոյ ապստամբները գրաւեցին Սանթանտէրը

Սանթանտէր, հիւսիսային Սպանիոյ կարեւոր նաւահանգիստը, որուն համար կատաղի կռիւներ կը մղուէին 11 օրէ ի վեր, ապստամբներուն ձեռքն անցաւ չորեքշաբթի օր : Զօր. Ֆրանքոյի բանակը հանդիսաւորապէս քաղաք մտաւ երէկ, հինգշաբթի :

Սանթանտէր հերոսաբար կը դիմադրէր 80000նոց բանակի մը ուժգին յարձակումներուն, թնդանօթներու եւ օդանաւերու անընդհատ ռմբակոծութեան : Կացութիւնը անտանելի դարձաւ, երբ ապստամբները գրաւեցին Թորրէլավէ -

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՓՈԽՈՒՄ ԵՆ

—o—

Արտասահմանի հայերէն թերթերու մէջ շատ կը հանդիպինք *կը փնտռուին* խորագրով յայտարարութիւններու, — ահաւոր ու եղերական փորձանքէ մը վերջ մնացորդացն է որ իրար կը կանչէ Ամերիկայէն Եւրոպա :

Իսկ Հայաստանի թերթերուն մէջ ուրիշ նոյնքան ծանօթ յայտարարութիւն մը կայ .—

Փոխում են :

Այս յայտարարութիւնները երկու կարգի կը բաժնուին, համաձայն են-թակային .—

Ա.— «Փոխում են » սենեակ կամ բնակարան :

Օրինակ, ընկ. Զբաղացպանեան որ կը բնակի Մոսկուա, *Խորհ. Հայաստան*ի «ծան - ծուն»ի (ծանուցում) բաժինին մէջ կը յայտարարէ . «Փոխում եմ մի սենեակս (9 քառ. մեթր) իր յարմարութիւններով, Երեւանում յարմար սենեակի հետ» : Իսկ ուրիշ մը որ կ'ուզէ մեկնիլ Երեւանէն եւ հաստատուիլ Բագու, կը յայտարարէ թէ իր սենեակը կը փոխէ Բագուցիի մը սենեակին հետ :

Յայտարարութեան մէջ բանաստեղծութիւն դնել ուզողը կրնայ աւելցընել . « Կը փոխեմ սենեակս, որ կը գտնուի Աբովեան փողոցին վրայ,— մէկ պատուհանէն կը տեսնուի պերճարդ Մասիսը, միւս պատուհանէն՝ դրացիիս աղջկան սանտրուիլը իր սենեակին մէջ, մէկ պատուհանէս կը լսուի, օրուան բոլոր ժամերուն, Աբովեան փողոցէն անցնողներուն «Կեցցէ Ստալին» աղաղակը, իսկ միւս պատուհանէս՝ դրացուհիիս տապկած ձուկին ձեներին ձայնը» :

Բ.— «Փոխում են» անուն կամ ... հոգի :

Օրինակ,— «Վանի (Տանկաստան) Քոշկ գիւղում 1911 թ. ծնած, այժմ Երեւանի բնակիչ Դաւթեան Յակոբի Գիւլիզարը ցանկանում է իր անունը փոխել եւ կոչուել Օֆելիա,— այն հիմնարկ - ձեռնարկները եւ անձինք, որոնց շահերը կարող են տուժել այս փոփոխութիւնից, այդ մասին թող յայտնեն Երեւանի Զագսի բիւրոյին » :

Սա երկրորդը աւելի շատ հետաքրքրական է.—

«1899 թ. Տանկաստանում ծնած, այժմ Երեւանում բնակող (Ֆրանսիայից ներգաղթած) Գրիգոր Յակոբ։ Սաղաթէլեանը ցանկանում է իր ազգանունն ու անունը փոխել եւ կոչուել Սեներերիմ Յովհաննիսեան : Այն հիմնարկ - ձեռնարկները եւ անձինք, որոնց շահերը կարող են տուժել այս փոփոխութիւնից, թող յայտնեն Զագսին » :

Այո՛, ես կը տուժեմ՝ եթէ Սաղաթէլին տղան փոխէ անունն ու մականունը, ու խստիւ կը բողոքեմ : Սաղաթէլին տղան Սաղաթէլի տղայ է, ես զինք կ'երեւակայեմ իբրեւ Սաղաթէլի տղայ, — չեմ ուզեր նկարագրել, որպէսզի չզայթակղին Սաղաթէլին միւս տղաքը : Յակոբ Պարոնեանն ալ գրած եւ հաստատած է որ Սաղաթէլին տղան չի կրնար Սաղաթէլի տղայ չըլլալ, ոչ աւելի, ոչ պակաս : Հիմա ի՞նչպէս կ'ուզէք որ ես միտքէս սրբեմ այս տղուն ամբողջ սաղաթէլութիւնը եւ Սեներերիմի պատկեր մը գծեմ : Եւ յետոյ Գրիգորները պիտի չուզե՞ն բողոքել, որ սաղաթէլազոյն այս տղան, արհամարհանքով մէկդի նետէ Գրիգոր անունը, եւ ընդունի Սեներերիմ անունը :

Դիալեկտիկական այս պատճառաբանութենէն վերջ, անցնինք խնդրոյն մատերիալիստական պարզաբանումին : Ի՞նչ իրաւունքով Սեներերիմ կ'ուզէ կոչուիլ եւ ոչ Կունենլիոս, — ես իրեն լայն - լայն իրաւունք կուտամ որ կոչուի Ղունկիանոս, Քթեփիանոս, բայց համարձակիլ Վասպուրականի հայ թագաւորին անունը կրել, առնուազն հակայեղափոխականութիւն է : Թերեւս ըսէ թէ, ինչպէս Սենեքերիմ թագաւորը, հեռանալով Վասպուրականէն, հաստատուեցաւ արեւմուտք, աւելի մօտիկ ըլլալու Բիւզանդիոնի կայսեր, ինք ալ փափաքեր է, հեռանալով արեւմուտքէն, հաստատուիլ արեւելքի մէջ, աւելի մօտիկ Մոսկուայի կարմիր ցարին, իբրեւ Նոր Սենեքերիմ :

Այդ պարագային, չըլլա՞յ թէ, ո՞վ նորակնքեալ Սենեքերիմ, օրին մէկը ելլես յայտարարութիւն տաս թէ կ'ուզես Երեւանի սենեակդ փոխել Ֆրանսայի մէջ ոչ եւ է սենեակի հետ :

Այս առթիւ, կ'ուզէի իմանալ թէ Տիկին Զապէլ Եսայեանն ալ չի՞ փափաքիր եթէ ոչ անունը, գէթ Երեւանի սենեակը (կամ Չեկային խուցը) փոխել Փարիզի մէկ *քլօշար*ին պառկած տեղին հետ, քիչ մը աւելի ազատ շունչ առնելու համար անշուշտ :

ԱՐԱԶ

ՏԽՐՈՒՆԻ

Խորին ցաւով կը հաղորդենք թէ Բժ. Վահրամ Թորգոմեան դժբախտութիւն ունեցած է կորսնցնելու իր երկրորդ զաւակը, Սուրէն, որ տարիներէ ի վեր կը տառապէր, անողոք հիւանդութեամբ մը :

Մեր բարեկամն ու աշխատակիցը քանի մը տարի առաջ ալ իր անդրանիկ զաւակը կորսնցուց, դարձեալ այս երկրին մէջ :

Կքած՝ տարիքի եւ բազմարդիւն վաստակի մը բեռան տակ, քամած՝ տարագրութեան բոլոր դառնութիւնները, Բժ. Թորգոմեան դեռ քանի մը օր առաջ հետեւեալ երկտողը կը գրէր մեր խմբագրին .

— « Ա՜խ, Ճ. որդիս շատ հիւանդ է, եւ ես սիրտ չունիմ, եւ տրտմութեանս մեծ մխիթար մը եղան ձեր այն տողերը որոնցմով օդափոխութեան ղըրկուած հայ մանուկներու ուրախութիւնը կը պատմէիք ...» :

⁂ Տարաբախտ Սուրէնի յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այսօր, ուրբաթ, 27 օգոստոս, ժամը 11ին, Փարիզի եկեղեցին :

Ուշիմ եւ վառվռուն տղայ մը, ողբացեալ Սուրէնը զինադադարի շրջանին դեռ նոր սկսած էր խանդավառուիլ հանրային կեանքով, երբ տեղի ունեցաւ արտագաղթը եւ ինքն ալ ինկաւ Փարիզ : Գեղարուեստից վարժարան կ'երթար, երբ ջղային տագնապ մը խորտակեց իր կեանքը :

Մեր խորին ցաւակցութիւնները՝ մեր վշտաբեկ բարեկամին :

ՀԻՒՂԱԿՆԵՐՈՒ ՔԱՆԴՈՒՄԸ ԱԹԷՆՔԻ ՄԷՋ

Աթէնքի Ազգ. Կեդր. Վարչութիւնը դիմում կատարեց խնամատարական նախարարութեան, խնդրելով որ Ֆիքսի եւ Գոքինիոյ գերմանական եւ անձնական հիւղակներուն քանդումը յետաձգուի որոշ ժամանակի մը համար : Նախարարութիւնը բարեացակամ գտնուած է : Համապատասխան հրահանգը պիտի տրուի պատկան իշխանութիւններուն :

Հիւղակներուն քանդումը մեծ մղձաւանջ դարձած է հայ գաղթականներուն համար, որոնցմէ շատեր դրամական միջոցներէ զուրկ ըլլալով, դատապարտուած են բացը մնալու, եթէ ուշանայ Ազգերու Դաշնակցութեան տեղաւորման ձեռնարկը :

ՅՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ մինչեւ յառաջիկայ տարի երկարաձգելու խնդիրը կ'ուսումնասիրուի եւ հաւանական է որ պաշտօնապէս ծանուցուի մօտերս :

ՌՈՒՄԱՆԱԿԱՆ կառավարութիւնը 30 զինուորական օդանաւեր ապսպրեց Իտալիոյ մէջ :

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ԴԱՐՊԱՍ ԱՋԻՆ ԵՒ ՁԱԽԻՆ

»»»» ● ««««

Ուշադրութենէ չվրիպեցաւ, անշուշտ, «Փրաւտա»ի խմբագրականը՝ Թուրքիոյ եւ Փաշական պետութիւններու փոխյարաբերութեան մասին :

«Իզվեստիա» դանդաղեցաւ անգլ-իւթուրք մերձեցումէն : «Փրաւտա» կը դժգոհի Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ Էնկիւրիի կատարած դարպասէն : Կա՞յ իրականին մէջ, մերձեցումի փորձ մը նաեւ Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ հետ : Առ այժմ չօշափելի ոչինչ կայ : Գոյութիւն ունի միայն փորձուած հերկ մը՝ Իտալիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ : Յիշեցնենք զայն, — Ր. Արասի այցելութիւնը Հռոմ, Իսմէթի խօսակցութիւնները Պելկրատի մէջ՝ նաեւ Թուրքեւիտալական համաձայնութեան մը մասին եւ Չիանոյի Էնկիւրի այցելութեան հաւանականութիւնը :

Գերմանիո՞յ հետ : Ոչինչ : Կամ՝ գրեթէ ոչինչ, նկատի ունենալով, որ վերջերս Էնկիւրի չորս ընծովեաններու չինութիւնը յանձնեց Քրուփի : Եւ սակայն, նոյն Էնկիւրիէն, իր Պոլսոյ բերնին՝ Թուրքերէն «Թան»ի միջոցաւ դեռ ամիս մը առաջ կ'աղաղակէր լիաթոք, — «Գերմանիա արեւելք կ'երկարի, արթուն ըլլանք»... :

Աւելի քան արթուն է Մոսկուան : Զգայուն՝ քաղաքականօրէն, անքթիթ կը հսկէ նախանձոտ սիրահարի մը նման որ չուրջ քսան տարուան «կենակցութեամբ» մը իր ուժէն, արիւնէն, դրամէն եւ մտածումէն շատ բան շնորհեց իր դեղուհիին, — Թուրքիոյ :

Եւ որովհետեւ քաղաքականութիւնը ինքնին կիսաշխարհիկ է, Թուրքիա, ճարտարօրէն, կը դարպասէ աջին ու ձախին, յաճախ դժգոհեցնելով Ռուսիան :

«Փրաւտա»ի յօդուածը, սակայն, այլապէս ուշագրաւ է, տրուած ըլլալով, որ Ր. Արաս եւ Շիւքրիւ Քայա դեռ նոր վերադարձան Էնկիւրիէն, ուր այնքան «փայլուն ընդունելութիւն» եղաւ իրենց, «անգամ մը եւս շեշտուեցաւ երկու երկիրներու բարեկամութիւնը» եւ ուր, մանաւանդ, «հարթուեցան բոլոր տարակարծութիւնները» ... :

Այս «սիրալիր դժգոհանք»ներուն էութիւնը աւելի պարզ դարձնելու համար հարկ է աւելցնել, որ մասնանշուած իրադարձութիւններէն անմասն չէ եւ իտալական մամուլը : «Րէլացիոնէ Էնթէրնացիոնալէ» պաշտօնաբերան թերթը, օրինակ, իր 24 յուլիսի թիւով կը խօսէր Թուրք նախարարներու Մոսկուա այցելութեան մասին եւ կ'ըսէր թէ՝ «Խ. Ռուսիան Թուրքիոյ բարեկամ պիտի չըլլայ, եւ թէ՝ դարերէ ի վեր՝ աշխարհագրական ու տնտեսական պատճառներով այդ երկու պետութիւնները իրարու թշնամի են եղած» : Եւ, իբրեւ եզրակացութիւն, յօդուածագիրը կ'աւելցնէր, — «Թուրքիա եւ Իտալիա հարկ է որ իրար հասկնան, քանի որ երկու երկիրները միեւնոյն անհաւատարմութեամբ կը դիտեն Նեղուցներու հարցին մէջ Սովետներու միջամտութիւնը» :

Թէ՝ Թուրքիա կը ցանկայ լեզու գտնել նաեւ Իտալիոյ հետ, — դուրս է ամէն կասկածէ : Այս ճշմարտութեան ամէնէն ուշագրաւ մասը այն «նաեւ»ն է, զոր ընդգծեցինք եւ որ Թուրքիոյ ամբողջ քաղաքականութեան առանցքը կը կազմէ : Առանցք մը, սակայն որուն վրայ ի զուր պիտի փորձէ ուղիղ կենալ Թուրքիա :

Ի զուր, վասն զի, այն երկու յիշատակութիւնները որ ըրինք, ապացոյց են թէ, այդ «նաեւ»ին բնաւ համաձայն չեն նա՛եւ անոնք, որոնց հետ կ'ուզէ ան հաւասարապէս բարեկամ ըլլալ. ընդհակառակն, Խ. Ռուսիա իր բարեկամութիւնը կը պայմանաւորէ մէկ միայն իրմով : «Կամ ինծի հետ, կամ ինծի դէմ»պոլշեւիկեան գաղափարական նշանախօսքը Քրեմլի համար ի զօրու է նա՛եւ ռուսեւթուրք քաղաքական յարաբերութեան համար :

Նոյնքան անզիջող կը թուի Իտալիան : Մուսոլինի դեռ մինչեւ այսօր չէ վաւերացուցած Նեղուցներու պայմանագրութիւնը : Առաջնորդուած՝ Միջերկրականի դերակայութեան հիմնական հարցով, Իտալիա չի հանդուրժեր, որ Ռուսիա շարունակէ՝ բարեկամ Թուրքիոյ միջոցաւ՝ Նեղուցները եւ հետեւաբար արեւելեան Միջերկրական իշխել : Բայց, ան համաձայն է, ապահովաբար, որ միայն իրեն բարեկամ Թուրքիոյ միջոցաւ Ռուսիան մղէ Վոսփորէն կամ նոյնիսկ Կովկասէն ու իրմէն նեռս :

Թուրքիա, հաւասարապէս մտահոգ երկուքէն, կը փորձէ հաւասարապէս անկախ մնալ անոնցմէ :

«Որ եւ է մէկէն աւելի մեծ բարեկամ Սովետները պէտք է գիտնան թէ մենք որքան նախանձախնդիր ենք մեր անկախութեան : Նեղուցներու հարցին առթիւ Ռուսիոյ հետ մեր ունեցած թթուանուշ խօսքերը դեռ թարմ են», — կը գրէ «Ճիմհուրիյէթ»՝ ի պատասխան «Փրաւտա»յի այն ենթադրութեան թէ՝ նոյն Նեղուցներուն նոր վարչաձեւի ճանաչման համար Թուրքիա փոխարինութիւններ պիտի ընէ Իտալիոյ» :

«Իտալական թերթերը, Թուրքիոյ ուղղութիւն ցոյց տալով, կ'ապացուցանեն թէ անոնք տակաւին չեն ըմբռնած ու չեն ուզեր ըմբռնել Թուրքիան : Թուրքիա որոշ ու ճշդուած քաղաքականութիւն մը ունի, — ամէնքին հետ բարեկամ ըլլալ եւ խաղաղութեան համար աշխատիլ : Ոչ ոքի հողերուն աչք ունինք, բայց չի կրնար հանդուրժել որ որ եւ է մէկը աչք ունենայ իր հողերուն : Մանաւանդ՝ բնաւ չի թոյլատրեր, որ մէկը իր քաղաքականութեան խառնուի », — կը գրէ Թուրքերէն «Թան»՝ ի պատասխան «Րէլացիոնէ Էնթէրնացիոնալէ» թերթին այն թելադրութեան թէ Թուրքիա «պէտք է» թշնամի ըլլայ Ռուսիոյ, եւ բարեկամ՝ Իտալիոյ :

Կը կարծենք թէ մեր կողմէ կրկնապէս ընդգծուած «չեն ուզեր»ին ու «ամէնքին հետ բարեկամ ըլլալ»ին էութիւնը ըմբռնեց ընթերցողը : Ինչպէս եւ իտալական թերթին «պէտք է»ին :

Յաչս մեծերուն՝ քամալական Թուրքիան բնաւ տարբերութիւն չունի Օսմանեան կայսրութենէն : Անիկա կրնայ ֆէսը փոխած ըլլալ գլխարկի, Սուլթանը՝ նախագահի : Կրնայ, նոյնիսկ, մարդկութեան քաղաքակրթութիւն շնորհած ըլլալ : Եւ ըլլալ մեծամիտ ու ինքնավստահ, — մեծերը այսօր ալ «չեն ուզեր հասկնալ» զայն : Ու կը վերաբերուին այնպէս ինչպէս առաջ, — դուն ինքնակամ չես կրնար ըլլալ, կ'ըսեն անոր, ոչ այլ անկախ՝ քու քաղաքականութեանդ մէջ. մանաւանդ՝ բարեկամ ամէնքին հետ : Դիրքդ, գրաւած հողամասդ, ափունքներդ, Խրիմէն մինչեւ Ճիպրալթար՝ մեծ մրցակցութեանց նեղ անցքը մեզի անտեսել կուտան քու բոլոր ճամարտակութիւններ : Դարեր առաջ՝ ցեղերու մեծ տեղափոխումներու թատր եղաւ քու երկիրդ : Այսօր՝ քաղաքականութիւններու մեծ բախումին : Մենք որ կը թիավարենք Միջերկրականի թէ Սեւ ծովու մէջ՝ հոսանքը իրարու դէմ հանել ջանալով, անպայման պիտի քշենք նաեւ քեզ մեզի հետ : Ու Թուրքիոյ «նաեւ»ը կը հակադրեն իրենց «նաեւ»ին :

«Փրաւտա»ն կը դանդատի «Փաշական գաղափարական» առարկութեամբ : Մինչդեռ վարչաձեւի տարբերութիւնը չէ իր դժգոհութեան մղիչ ազդակը, այլ՝ Թուրքիոյ քաղաքական ուղեգիծը : Չէ՞ որ նոյնքան Փաշական է Քամալի երկիրը, որուն հետ, դեռ յեղափոխութեան ամենաառաջ օրերուն, այնքան սերտ գործակցութիւն մը ստեղծեց ինք :

Իտալական թերթը «աշխարհագրական ու տնտեսական» շահերով կը մեկնաբանէ Թուրքիոյ՝ Ռուսիայէն հեռանալու անհրաժեշտութիւնը : Նկատի չունի Էնկիւրիի շահը, նոյն Մինչ, իրականին մէջ, Հռոմը երբեք Հռոմը չէ՞ որ դեռ մինչեւ այսօր յաւակնութիւններ կը սնուցանէ Թուրքիոյ տնտեսական ամէնէն բեղուն շրջանին՝ Միջերկրականեան ափունքի մասին եւ որ, ապահովաբար, Անգլիոյ հետ իր յառաջիկայ բանակցութեան ընթացքին Միջերկրականի հարցին լուծման առթիւ սեղանի վրայ պիտի բերէ, 1915ի համաձայնութիւնը, որով իրեն կը խոստացուէր նոյն շրջանը ... :

Անշուշտ, Անգլիա միայն դիտող մը չէ այս բոլորին մէջ : Երբ մանաւանդ ոտքը կրկին տեղ ըրած է Էնկիւրի, վարկեր տրամադրած է Թուրքիոյ, Արեւելեան Միջերկրականով այնքան շատ կը հետաքրքրուի, եւ ահա իր հարիւր միլիոնից նաւատորմը «այց»ի կը ղրկէ յունական եզերքներ... :

Եթէ նկատի ունենանք Թուրքիոյ մեծ համակրանքը դէպի Սպանիոյ հանրապետական կողմը, ինչպէս եւ մեծ հակակրանքը՝ դէպի Ֆրանքօն, հասկնալի կը դառնայ թէ Ճիպրալթարէն մինչեւ Տարտանէլ ու Տարտանէլէն մինչեւ Սեւաստոփոլ՝ հսկայ պայքար մըն է որ օր կը հասուննայ եւ որուն կամայ ակամայ իր բախտը պիտի կապէ Թուրքիան : Այդ պայքարը իր լրումին աւելի պիտի մօտենայ, եթէ Սպանիոյ կռիւները ստանան աւելի որոշ ելք մը՝ կողմերէն մէկուն համար, եւ մանաւանդ, Ֆրանքոյի յաղթանակով, Իտալիա գզլապէս ամրացած տեսնէ իր կռնակը եւ իր ամբողջ թափը փոխադրէ Միջերկրականի միւս դրանը՝ Տարտանէլին՝ «իտալական լիճ»ը իրականութիւն դարձնելու դժուարին առաջադրութեամբ :

Այդ պարագային, Սպանիոյ մէջ ճակատող «Փաշական» եւ «խորհրդային» ուժերը պիտի փոխադրուին Տարտանէլ, ուր եթէ զէնքը դեր չխաղայ անմիջապէս, զէնքով լուծումի աւելի ուժեղ պատրաստութիւնները ծայր պիտի առնեն անտարակոյս :

Այս բոլորը չափազանց պարզ են անշուշտ Թուրքիոյ համար, հակառակ անոր, որ ան կը շարունակէ իր անիմաստ յանկերգը «ամէնքին հետ բարեկամ ըլլալու» մասին, թէեւ ներքնապէս համոզուած է թէ ալեկոծումի մը պարագային ամէնէն առաջ իր ափունքները պիտի ծեծուին :

Այդ է պատճառը, որ ցամաքային եւ օդային սպառազինումէն վերջ, ըլլամ է զօրացնել նաեւ իր նաւատորմը, Պոլսոյ մէջ նաւաշինարան հաստատելով եւ սուզանաւեր ապսպրելով :

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿԱՐՄԻՐ ԶՕՐԱՎԱՐՆԵՐՈՒ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Ահա մի տարուց աւելի է ինչ խորհրդային պետութեան սահմաններում կատաղի հալածանք է սկսուած պատասխանատու կուսակցականների, պետական պաշտօնեաների եւ կարմիր զօրավարների դէմ : Ձերբակալութիւնները, բանտարկութիւնները եւ խեղկատակութեան ձեւի հասցրած դատավարութիւնները եւ գնդակահարութիւնները տեղի են ունենում ընդհանրապէս գաղտնի, որով դժուար է իմանալ թէ բանտարկեալներից որոնց «դատավարութիւնը» տեղի է ունենում գնդակահարուելուց առաջ, եւ ուրեմն որո՞նք են արդէն գնդակահարուած, որո՞նց «դատավարութիւնը» տեղի է ունենալու մօտաւոր եւ կամ հեռաւոր ապագայում : Արտասահման ապրող մարդկանց համար չափազանց դժուար է իմանալ իսկական մեղադրանքը, որ ուղղուած է խորհրդային երկրի բանտարկուածների եւ գնդակահարուածների դէմ :

Խորհրդային թերթերը գրեցին թէ եօթը կարմիր զօրավարներ գնդակահարուեցան որոնք իբր գերման եւ ճապոնական գործակալներ եղել : Այս այնպիսի մի անհեթեթ սուտ է, որ ոչ ոք չհաւատաց : Գնդակահարուած կարմիր զօրավարները չէին կարող ոչ Գերմանիայի ոչ էլ Ճապոնիայի գաղտնի գործակալը լինել, քանի որ ոչ մի անձնական, կուսակցական կամ ազգային շահ չունէին : Անոնք մօտաւորապէս քսան տարի իրենց կեանքի գնով եւ հաւատարմօրէն ծառայել են խորհրդային իշխանութեանց, եւ շնորհիւ իրենց բարձր ընդունակութիւնների եւ անձնազոհութեան, պարգեւատրուել են բարձրագոյն շքանշաններով եւ զօրավարի աստիճանով : Եւ մի քանիսն էլ նոյնիսկ մարաջախտի տիտղոսով :

Շնորհիւ իրենց ունեցած բարձրաստիճան դիրքին եւ շքանշանների, այս կարմիր զօրավարները, խորհրդային դրախտի մէջ վայելած էին փարթամ կեանք : Ուրեմն դրամի համար չէր որ գնդակահարուած կարմիր զօրավարները ստիպուած պէտք է լինէին օտար թշնամի պետութեանց ծախել իրենց երկրի գաղտնիքը : Գաղափարական մերձեցում նոյնպէս չէր կարող լինել գնդակահարուած ռուս զօրավարներին գերման եւ ճապոն զօրավարների միջեւ, քանի որ մեզի համար գաղտնիք չէ, որ Գերմանիան ու Ճապոնիան դաշնակցած՝ որոշել են Ռուսաստանը անդամահատութեան ենթարկել :

Պարզ է ուրեմն, որ եօթը կարմիր զօրավարներին խորհրդային կառավարութիւնը գնդակահարեց ոչ թէ գերմանական կամ ճապոնական գաղտնի գործակալ լինելու չինծու մեղքի համար, այլ գնդակահարուած կարմիր զօրավարների եւ խորհրդային կառավարութեան, աւելի ճիշդը Ստալինի ու Վորոշիլովի դէմ եղած ներքին պայքարի պատճառով :

Այս մասին ոեւէ կասկածի տեղի չտալու նպատակով, ստորեւ թարգմանաբար տալիս եմ Բերլինի համայնավար օրգան «Ռոտէ Ֆանէ»ի նախկին խմբագիր եւ կարմիր բանակի սպայ Էրիֆ Վոլէնբէրգի Վարշավայի «Ֆոլկսցայտունգ» թերթում լոյս տեսած յօդուածը՝ հետեւեալ խորագրով — «Վորոշիլով - Տուխաչեւսկի եւ Ստալին», որ վերջերս լոյս տեսաւ նաեւ Փարիզի ռուսական թերթում, որից եւ թարգմանում եմ :

ԲԵՆՕ

« ՎՈՐՈՇԻԼՈՎ - ՏՈՒԽԱՉԵՒՍԿԻ »

Վորոշիլովի եւ Տուխաչեւսկիի միջեւ պայքարը ծնունդ է առել դեռ 1918ին : Վորոշիլով կամաւոր մտաւ ռուս բանակի մէջ 1914 թուին, եւ մի շարք քաջագործութիւնների համար ստացաւ քաջութեան շքանշաններ եւ ենթասպայի աստիճան, 1917 փետրուարեան յեղափոխութիւնից յետոյ յարեց բոլշեւիկներին եւ ապա Բուդիոննիի հեծելազօրի քաղաքական բաժնի վարիչը եղաւ :

Տուխաչեւսկին — ցարական փայլուն սպայ, բազմիցս գերմանական գերութիւնից փախած, կարմիր բանակը մտաւ 1918ի ամառը : Իբրեւ չափազանց կարող մարդ, Տուխաչեւսկի արագ կերպով յայտնի տեղ գրաւեց եւ Տրոցկիի ու Լենինի առանձին ուշադրութեանը արժանացաւ : Նա աշխատեց ստեղծել եւրոպական ոճով կեդրոնացած բանակ, լայնօրէն օգտագործելով ցարական հին սպաներին : Իսկ Վորոշիլովը կողմնակից էր խմբապետական բանակի, եւ թշնամաբար էր տրամադրուած հին սպաների հանդէպ : Այս գետնի վրայ Տուխաչեւսկիի եւ Վորոշիլովի միջեւ շատ մօտ ծայր առին լեցուած յարաբերութիւններ : Վորոշիլովը իր շուրջը հաւաքեց յեղափոխականօրէն տրամադրուած մի ստուար խումբ ենթասպաների եւ կազմակերպեց՝ այսպէս կոչուած՝ «ենթասպաների շարժում», ուղղուած ռազմայեղափոխական խորհրդի դէմ : Սակայն Լենինի եւ Տրոցկիի ստորագրութեամբ ռազմայեղափոխական խորհրդի որոշումով, որ ուղղուած էր անստորագիրների դէմ մահուան պատժի սպառնալիքով, կարելի եղաւ կասեցնել ենթասպաների հակասպայական շարժումը : Վորոշիլով ստիպուեցաւ տեղի տալ, բայց գտաւ իրեն համար դաշնակից մը, մէկը որ օգնեց վրէժ լուծելու : Այդ Ստալինն էր, որ այն ատեն հարաւ-արեւելեան բանակի թիկունքի կազմակերպիչն էր. Ստալին եւ Վորոշիլով կազմակերպեցին մասամբ գաղտնի, մասամբ ալ բաց ընդդիմադիր հոսանք, ուղղուած Ռազմայեղափոխական Խորհրդի եւ Տրոցկիի դէմ : Վորոշիլովի սանձարձակ եւ խմբապետական գործունէութեան պատճառով (օրինակ, Վորոշիլովը չի քաշուել զրպարտել կառախումբեր որ յատկացուած էին ուրիշ բանակների) յաճախ վիժել են վերին հրամանատարութեան կազմած ծրագիրները եւ երբեմն էլ պարտութեան պատճառ է եղել :

Այս յօդուածի հեղինակ Վոլէնբէրգը Վորոշիլովի եւ Ստալինի ազդեցութեա՛ն է վերագրում նաեւ Բուդիոննիի ճակատագրական ինքնիշխանութիւնը, որ ռուս - լեհական պատերազմին պատճառ դարձաւ կարմիր բանակի պարտութեան եւ Պիլսուդսկիի յաղթութեան : Հակառակ եղած ուղղակի հրամանին եւ մշակուած ծրագրին, Բուդիոննիի հեծելազօրը Բրոդից ոչ թէ դէպի հիւսիս է ուղղուել — Լիւբլին — Դեմբլին գծով, այլ դէպի հարաւ, Լվովի ուղղութեամբ : Որով եւ կտրուեց կարմիր բանակի գլխաւոր զանգուածից, հնարաւորութիւն է տալ Պիլսուդսկիին թեթեւ յաղթանակ շահելու :

Ռուս - լեհական պատերազմից յետոյ, Ստալինին հեռացրին կարմիր բանակի հրամանատարական կազմից, իսկ Վորոշիլովը հանդիսաւոր խոստում տուեց ենթարկուելու կարգապահութեան եւ կատարելու վերին հրամանատարութեան բոլոր հրահանգները :

ՊԱՅՔԱՐ ՌԱԶՄԱԿԱՆ ԿՈՄԻՍԱՐԻԱԹԵԱՆ ՇՈՒՐՋԸ

Լենինի մահից յետոյ «եռրորդութեան» (Ստալին, Զինովիեւ եւ Կամենեւ) իշխանութեան շրջանին, Զինովիեւ ընդդէմ Տրոցկու խօսում հեռացնելու մասին : Սակայն Ստալինը կարծելով որ դեռ վտանգաւոր է, առաջարկում է միջին ճամբան — որով Տրոցկին հեռացրին ռազմական գործավարի պաշտօնից, բայց մնաց իբրեւ անդամ քաղաքական Բիւրոյի : Իսկ ռազմական գործավարի պաշտօնը ստանձնեց Ֆրունզէն, Զինովիեւի մտերիմ բարեկամը :

Ֆրունզէնի առաջին գործը եղաւ հեռացնել Մոսկուայի շրջանի զինուորական հրամանատար Մուրալովին, Տրոցկուն նուիրուած լինելու պատճառով : Մուրալովի տեղը, Ստալինի առաջարկով նշանակուեց Վորոշիլովը : Ֆրունզէն տուաւ իր համաձայնութիւնը այն հաշուով, որ ձեռնտու է Վորոշիլովին Մոսկուայում պահել անմիջական հսկողութեան տակ, իբրեւ ամենից բանուոր միջոցը արգիլելու նրան յիմարութիւններ անելուց : Մի քանի ամսից յետոյ Ֆրունզէն մեռաւ, գործողութեան հետեւանքով, որ տեղի էր ունեցել հարկադրաբար, հակառակ իր կամքի, ինչպէս նաեւ հակառակ բժիշկի ցանկութեան :

Ֆրունզէնի մահէն յետոյ Քաղաքական Բիւրոյի մէջ ուժեղ պայքար ստեղծուեց ռազմական գործավարի թեկնածութեան շուրջը : Զինովիեւը առաջարկում է Լաշեւիչի թեկնածութիւնը : Ստալինը՝ Օրջոնիկիձէի : Երբ Զինովիեւը համոզւում է որ չի անցնելու Լաշեւիչի թեկնածութիւնը, դիմում է մի ճարպիկ միջոցի — առաջարկում է նոյնինքն Ստալինի թեկնածութիւնը, յուսալով որ այս միջոցով կարելի կը լինի Ստալինին հեռացնել կուսակցական մեքենայի ղեկավարութիւնից : Բայց Ստալին իսկոյն կռահելով այս խաղը, իր հերթին առաջարկում է Վորոշիլովի թեկնածութիւնը : Զինովիեւը տալիս է իր համաձայնութիւնը, յուսալով որ պիտի յաջողի բարեկամանալ Վորոշիլովի հետ : Սակայն Ստալինի եւ Վորոշիլովի բարեկամութիւնը աւելի ամուր եղաւ : Իսկ շատ տարիներ անցած Ստալինը պատմել է իր մտերիմ ընկերներին, որ ճիշդ այդ ատեն էր որ համոզուել է Զինովիեւի նենգամտութեան մասին եւ որոշել է արժանի պատիժը տալ :

(Մնացեալը յաջորդով)

ՏԻՐԱՆԻ ՓՈՂԸ

ԽՄԲ. — Ընթերցողները թերեւս կը յիշեն թէ երբ Ակսէլ Բակունց բանտարկուեցաւ Երեւանի մէջ, իբրեւ հակայեղափոխական, իր ընկերները զարշելի հաւատաքննութեան մը ենթարկեցին, նաեւ, իր գրական արտադրութիւնները եւ մասնաւորապէս «Տիրանի փողը» : Ահաւասիկ այդ պատմուածքը . —

Ես թերթում եմ ուղեգրութիւնների իմ տետրը եւ նրա էջերի արանքում գտնում եմ սուսամբարի երկու տերեւ՝ չոր ու դորշ, ինչպէս հնդած մոխիր : Կանգնում եմ թղթի վրայ, ռունգերս լայնանում են սուսամբարի հոտից. ու դողալով թերթում եմ տետրը... Յետոյ պատից վերցնում եմ ծամի նման պիրկ մտրակը : Ես շօշափում եմ մտրակը, եւ Յոլակը խելօք աչքերով նայում է ինձ, նայում է եւ յանդիմանում : Ինչո՞ւ էիր մտրակում : Մտրակը դառնում է սեւ օձ, որ զարկում էր ձիու ողորկ մարմնին :

Ես նորից եմ թերթում իմ տետրը, եւ սրտիս վրայ իջնում է անդորր : Յոլակը կայտառ վրնջում է, խաղացնում ականջները : Անընդհատ բարձրանում ենք, անցնում առապար ու քարափ : Պրկուած ձին մռութը կոխում է ջրերի սպիտակ փրփուրի մէջ եւ սանձի երկաթների միջով ծծում սառնահամ ջուրը : Ինչքան վեր ենք բարձրանում, այնքան մօտ է արեւը, եւ արեւը խանձում է դէմք, պզեստ, ձեռք — այնքան սառն են ջրերը, օդը ջինջ, եւ լսելի է ծաղիկների մէջ մոլորուած մեղուի հանդարտ բզզոցը :

Յոլակը վրնջում է եւ արագացնում քայլերը : Ճանապարհը լայնանում է : Ահա մի արտ քարէ պատով : Նօսր հասկերը սւսւում են լերան հովից : Գիւղը մօտ է, ձին փռնչացնում է ռունգերը եւ խայտալով կրծում սանձը :

Ճանապարհից վերեւ, բլուրի լանջում մէկը ջրում է մուգ կանաչ առուոյտը : Ես լսում եմ, թէ ինչպէս առուի աւազի մէջ զրնգում է նրա ծանր բահը, արեւը լուսաւորում է բահը, եւ թւում է թէ ջրուորին ուսին բարձրացած ջահ է :

— Սա՞ է Զեանբերդի ճանապարհը ... Ջրուորը բացագանչում է ոչ հա, ոչ հօ : Հարցս կրկնում եմ : Մարդը բահը խրում է առուի աւազի մէջ եւ գալիս է դէպի ինձ : Ինչքան մօտենում է ջրուորը, այնքան աւելի բարձրահասակ է երեւում : Ես նայում եմ նրա բաց կրծքին. թւում է թէ նրա ձայնը պիտի խրոխտ թնդայ : Ջրուորը լայն ու ծանր ձեռքը մեկնում է ինձ, ասում է «մեր աչքուն» ու ձեռքը տանում դէպի ճակատը :

Ամենեւին էլ խրոխտ չի նրա ձայնը, այլ բարակ ու քաղցր : Ծերունի է. սպիտակ են ոչ միայն պեխերը եւ ունքերը, այլ եւ կրծքի մազերը, որ յիշեցնում են խճճուած մացառուտ :

Հարցս կրկնում եմ :

—Հա, — ասում է — մեր գուղն է.. իդա դար չէ շրջուէ... — ու գրպանից հանում է ծխախոտի քիսէն : Առաջարկում եմ գլանիկ : Նա ժպտում է, կարծես ուզում է ասել, որ բարակ գլանիկը նուրբ է նրա համար, սակայն վերցնում է եւ դնում ականջի ետեւը : Ապա ոլորում է մատի չափ հաստ «ծղարան» :

— Եոնջան քո՞նն է :

Նա կուշտ ծծում է ծխախոտը, կուրծքը ուռչում է, չոր կաշիի նման ճռռում են թոքերը : Ռունգերից եւ բերանից ծխի քուլաներ բաց թողնելով, գլխով է անում :

— Վարկայութեան նախագահը բերեց հերու : Անոյշ բոյս է : Ինա կուտ (ցորեն) չէ մեր է, — գլխով նշան է անում քարոտ սարալանջի կողմը, ուրտեղ կանաչին են տալիս ցորենի մանր արտերը : Ես դժուարանում եմ որոշել նրա արտը, բայց գիտեմ, որ ջրուորը հեռուից ճանաչում է նոյնիսկ արտի կարմիր պուտերը :

— Մեր բախտ կապած ենք դդալ ջրի ... Մեր հողեր չէ ցրւուկ : Էհ, հացի տեղ արուն շատ կ'երանք : Հիմա որ սերմ թալենք, սերմ վերունք, էլի դոհութիւն :

Նրա ուսից կախուած է յարդի տոպրակը : Տարուայ այս ժամանակ նրան ինչի՞ է պէտք յարդը եւ ինչո՞ւ է տոպրակը ուսից կախ :

Նա ինձ պատասխանում է, որ ինքը գիւղի ժրաջանն է եւ գիշերները առուների ջրերն ինքն է բաշխում մանր եւ ցրուած հողակտորների վրայ :

-- Իսկ յա՞րդը :

Յարդը ջրաչափն է : Ջրբաժինը ուրկեղոյն յարդը շաղ է տալիս առուների ջրերի վրայ եւ որոշում հոսանքի արագութիւնը, ջրի ծաւալը :

-- Մուրո՛յ... Մո՛ւ... րո՛յ, -- վերեւից լսւում է մի զիլ ձայն, -- ջուր եկա՛ւ :

— Տղայ լա՛ւօ...

Ծերունին առաւ բահը ու վազեց վեր, երեւի ջրի բանդը :

Յետոյ ես եւ Յոլակը շրջեցինք «գաւռը», իջանք ձորակը, նորից բարձրացանք, եւ սարահարթի վրայ երեւաց լեռնային գիւղը՝ առանց ծառերի, առանց այգիների, օղակուած կանաչ մարգագետիններով եւ բաց մամուռներով, որոնց ջրերը արեւմուտքին վարարում են, կէս գիշերին աղմկում խոր ձորերում, իսկ երբ արեւը զուրթնում է, լռում են լերան սառոյցներից իջնող այդ առուները

X

Սպիտակ եզան հետ մտանք բակը : Եզը գնաց դէպի միակ դուռը, որի ճակատին փակցուած էր աղը, աղրի վրայ ձուերի ներկած կճեպներից խաչ : Եզը միակ դռնից ներս մտաւ, եւ մենք՝ նրա ետեւից : Գնացինք մութ միջանցքներով, ապա մի դուռ բացուեց դէպի ձախ, մթնի մէջ կորաւ սպիտակ եզը, նրա ետեւից՝ իմ յոգնած ձին, որ լեռների մաքուր օդից յետոյ անախորժութեամբ էր շնչում գոմի կծու հոտը :

Յետոյ միջանցքների աջ կողմը նորից յանդուղ երդեց մի այլ դուռ, եւ բոցերի լոյսով, մուխի մէջ երեւաց սեւ ծածկոցներով մի աղջիկ, Աղնօն, դուստրը իմ վաղեմի ծանօթի, որի տանը գիշերելու էինք ես եւ ձին :

Աղնօ, Աղնի... երբ հիմա թերթում եմ իմ ուղեգրութիւնների տետրը, որի էջերի արանքում գտնում եմ չորացած ծաղիկներ եւ սուսամբարի տերեւներ, ես երկա՛ր, երկար նայում իմ դաշտային թիթեռնիկի թեւին, որ ոսկեփոշին փայլում է, ինչպէս այն օրը՝ երբ մարգագետնի վրայ թիթեռը ծծում էր ջրախոտի ծաղիկները : Թիթեռնիկի վրայ ես կարդում եմ՝ «Աղնօ»... Եւ մտածում եմ, որ Աղնօն հիմա գլրոց է գնում եւ կտուրների վրայ ջինջ ձայնով այլեւս չի երգում.

Քանց լուսինն ամպի տակով՝
Դու ջուր կ'երթաս ջուխտ դորակով :

ԱԿՍԷԼ ԲԱԿՈՒՆՑ

(1)

ԳԵՂԵՑԿՈՒԹԵԱՆ ԸՄԲՌՆՈՒՄԸ

Մեր գնացքը շարունակելով հասանք կեդրոնական Նիկերիա, անցնելով յատկանշական գիւղէ մը, ուր մեծ նորաձեւութիւնը կարմիր սրունքներն էին: Գիւղը հրջապատուած էր երեք չորս մէթր բարձրութեամբ թուփերէ ճշմարիտ պինդ ցանկապատ մը, որուն դէմ ելեկտրականութեամբ ծանրաբեռնուած թելերը փետուրի չփում մը կ'արժեն միայն: Վտանգաւոր կերպով նեղ, հազիւ նշմարելի հետք մը կայ, օձի գալարներուն լայնութեամբ հաղէ բացուած: Բարեկամ գիտցողներու առաջնորդութեամբ միայն կրնաս այդ կածանէն դուրս գալ: Երբ այս կերպով յառաջանաս, չես կրնար խորհիլ թէ ինչու որ այդ կաղի, եղեւնաձեւ թուփերուն եռեւը (cactus) մարդիկ կ'ապրին, մինչեւ որ յանկարծուստ առջեւդ բացուի անցք մը դէպի մարդ-էակներ: Մեր առաջնորդները ճամբան գիւղին եւ սպառնացայտ թփաստանին բաւիղին մէջէն կը յառաջանային: Աւելի կը սողոսկէինք քան թէ կը քալէինք, եւ ոչ ոք գիտցաւ մեր ժամանումը գիւղին կեդրոնը հասնելէ առաջ: Այնպէս որ մենք մարդիկը կըրցանք տեսնել ճիշդ իրենց իրական կեանքի վիճակին մէջ:

Երբ գիւղ մտանք, կիները գրեթէ մերկ էին, այո՛, անոնցմէ մեծագոյն մասը մօրէ մերկ: Բայց յանկարծ խուչըրակազմ եւ հաստ ցեղապետը հրամայեց անոնց հագուիլ, մեզի պատիւ ըրած ըլլալու համար: Այլապէս ինքը հպարտ էր իր կիներու հօտին այդ եւայսկերպ նախնականութեան վրայ:

Բնականաբար ուրախացանք մեր սեւամորթներուն մանեկի աւելի լուրջ կերպարանքին համար, երբ անոնք, հյու հնադանդ, տրուած նշանին վրայ քաշուեցան յարդածածուկ խրճիթները: Եւ անհաւատալի կերպով կարճ ժամանակի մէջ վերադարձան: Մեծագոյն մասը իրենց ամբողջ սրունքը կըրակի պէս կարմիր ներկած էին, ուրիշներ ամբողջ մարմինով չպարուած, թուխ-կարմրորակ գոյն մը կարծես հագած, ինչ որ բնաւ տգեղ չէր: Կը զարմանայինք թէ ե՞րբ առին այս կերպարանքը այնքան կարճ միջոցի մէջ:

Այս արագասոյր փոփոխութիւնը մանաւորապէս ապշութիւն պատճառեց ամուսինիս, որ երեսս կը նայէր, հասկցնել ուզելով թէ երկու վայրկեանի մէջ կարելի բա՞ն էր ասիկա այս ամբողջ արուեստականութիւնը: Այս զաղտնիքին թափանցելու համար, քովս կանչեցի յատկապէս քանի մը մատաղ կիներ եւ խնդրեցի որ այս արդուզարդի փորձը քովս կատարեն բացօթեայ, ինչ որ քիչ առաջ ըրած էին խրճիթին մէջ ծածկաբար: Խընդիրքս փութացին կատարել առանց այլեւայլի:

Այսպէս հասկցայ որ իրենց այնքան արագօրէն օծութեան խառնուրդը կը բաղկանար փոշիացած թմբուլի (bétel) եւ պխտակի իւղէ: Այս իւղը, մորթին վրայ քսուելով, անմիջապէս չողշողուն գոյն մը կուտայ անոր: Փորձը նորոգել, երկար բարակ հայելի նայիլ բոլորովին աւելորդ ժամավաճառութիւն է:

Աշխարհիկ սեւամորթուհին անդայրի այս արդուզարդը կ'ամբողջացնէ տեսակ մը վկնոցով մանեկաձեւ լայն փականքի պէս բան մը, որ կը բաղկանայ զարդի կտորուանքներէ, նաեւ փղոսկրէ:

Շատ խնամուած է նաեւ մազերուն յարդարումը, ինչ որ ափրիկեան գեղեցկութեան ամենէն աւելի մեծ զաղտնիքն է: Ափրիկուհին եւրոպացիի չափ ժամանակ կուտայ իր մազերուն յարդարումին, ինչպէս պիտի տեսնենք:

Քանի մը չարաթ զանազան տեղերէ կիներու հետ յարաբերութեան մտնելու փորձեր ըրի, գիրար փոխադարձ հասկնալու նպատակով, բայց իրաւ է թէ չատ մեծ յաջողութիւն չունեցայ: Վերջապէս կրցայ մօտենալ Պատումա ցեղին վերաբերող աղջիկներու, Ջատ լիճին մօտերը: Ահա այս աղջիկները պատեհութիւն տուին ինծի, ճանչնալու ափրիկեան արդուզարդին, մանաւանդ վարսայարդարութեան գաղտնիքը: Ճիշդ միեւնոյն պարզ գործիքներով ինչպէս եւրոպացի վարսավիրան, ափրիկեցի արհեստաւորը նոյնքան կարճ միջոցի մէջ ալ միեւնոյն մնայուն «ալեկոծ» երեւոյթը կուտայ, գոռոզ, վէտ ի վէտ ձեւը իր յաճախորդ Ափրիկուհիին վարսերուն: Զարմանքս չատ մեծ եղաւ, տեսնելով որ սեւադեղ տիկինները տարօրինակ կերպով անկախ եւ կնճռոտ գաղափարներ ունէին վարսայարդարութեան ձեւերուն վրայ: Անհասկնալի կը թուի թերեւս, երբ ըսեմ թէ ընիկ վարսավիրան իր գործունէութիւնը ունի իր պայմաններուն մէջ: Իր յաճախորդուհիներուն խիտ, գոռոզ, գիսախռիւ մազերը անթիւ փոքրիկ փունջերու կամ բաշերու կը բաժնէ, իւրաքանչիւր բաշը ուրոյն չափով, բայց այնպէս մը ընելով որ ծամերը ամբողջական խոպոպներու վէրտի մը, ցանցի մը ձեւը կ'առնեն, կ'ոլորուին:

Լոնտոնի եւ Փարիզի ամենէն շիք ու անուանի վարսայարդարը պէտք է գլխնայ թէ իր այնքան սուղ ու անուշաբոյր հօտերը չունենալով հանդերձ, իր Ափրիկեցի պաշտօնակիցը իր յաճախորդներուն գլխուն վրայ խոնաւ հողի դղձիկներ փչրելով խոկ՝ կը հասնի նոյն նպատակին: Ինչպէս Եւրոպացի վարսայարդարը իր յաճախորդուհիին գլուխը տեսակ մը ելեկտրական մամուլի տակ կը ճզմէ տեւական գըռուզը տալու համար, իր Ափրիկեցի պաշտօնակիցը ժամերով կլիչ արեւուն տակ կը նստեցնէ իր յաճախորդուհին մինչեւ որ հողը չորնայ եւ փըչխանայ վար թափի: Եւ ահա դրուարցա՛ւ սեւուլիկ Ափրիկուհին, բստ ազգի իւրում, ինչպէս պիտի ըսէր Ս. Գիրքը:

Ու այս կիները հիւսիսային Նիկերիոյ ամենէն գեղեցիկները կը համարուին: Այս տեսակ կին մը ձեռք անցընելու համար՝ ընիկ հարուստվաճառականը օրերով ձի նստած, գիշեր ցերեկ ահագին շրջան մը կը կատարէ Ջատ լիճին երկրամասին մէջ: Եւ բոլոր այս Պատումա (Պորնէօյի) կիները իրենց շրթունքը կը դեղերփնեն դեղին կաւով, որ քսուելով կ'առնէ հրավառ երանգ մը:

Երբ հարցուցի սեւամորթի մը, թէ ինչո՞ւ համար այդ կիներուն կարմիր շրթունքը այսքան հաճելի է, պատասխանեց թէ առանց ասոր ալ կիներուն շրթունքը միշտ կարմիր կ'ըլլայ, եւ կարմրադեղով ներկումը կը ստորագծէ, կ'արտափայլէ միայն աւելի, ինչ որ աստուածները կնոջ պարգեւած են արդէն անոնց ծնած ատենը:

ԱՆՆԱ ՀԷԹ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՊՏՂԱՄՇԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԶԱՆԳԵԶՈՒՐԻ ՄԷՋ

Զանգեզուրի երեք շրջանները, Սիսիան, Գորիս, Ղափան, կարելի է դարձնել Հայաստանի պտղամշակութեան կարեւոր կեդրոնը, դժբախտաբար, կ'ըսէ խորհ. Հայաստանի մէկ աշխատակիցը, ոչինչ կատարուած է այդ ուղղութեամբ:

Սիսիան բաղդատաբար ցուրտ կլիմայ ունի, անձրեւը քիչ կը տեղայ այս շրջանին մէջ, -- առոր փաստն այն է որ Սիսիան զուրկ է անտառներէ: Բացառութիւն կը կազմէ, այդ տեսակէտէն, Դարաբաս գետակին հովիտը, որ իր կլիմայական պայմաններով չատ կը նմանի Գորիսի շրջանին:

Սիսիանի շրջանին մէջ պտղամշակութիւնը կարելի է զարգացնել ջրարբի հողամասերու վրայ, որոնք մեծ մասամբ կ'իյնան Բազարչայի հովիտին մէջ եւ անոր փոքրիկ վտակներուն եզերքը: Ջրարբի հողամասերու տարածութիւնը, այս շրջանին մէջ, կը հասնի 7140 հեկտարի, կարելի է դեռ ջրարբի դարձնել 4160 հեկտար: Ներկայիս այս հողամասերը կ'օգտագործուին խոտամշակութեան համար: Հողագործական վարչութիւնը, պտղատու ծառեր տնկելու տեսակէտով, ոչինչ կատարած է այստեղ: Միայն Նորաւանն է, որ մէկ հեկտարի վրայ պտղատու ծառ է տնկուած:

Այլ գիւղերու մէջ կարելի հանդիպիլ անհատական ձեռնարկներու, քանի մը պտղատու ծառեր, որոնք լաւ մշակուած կամ խնամուած չեն: Նախ ծառերը պահանջուած հեռաւորութեան վրայ տնկուած չեն: Բուսական հիւանդութեանց դէմ պայքար չէ մղուած եւ չորուկը աւերներ կը գործէ:

Սիսիանի շրջանը մեծ հեռանկարներ ունի խնձորի եւ տանձի եւրոպական տեսակներու զարգացման համար:

ԽՄԲ.--- Երեւանցի յօդուածագիրը «տեսակ» գրելու տեղ կը գրէ «սորտ» երեւի Երեւանցիները չեն հասկնար հայերէն «տեսակ» բառը եւ կը հասկնան միայն փրանսերէն «սորտ» բառը):

Գորիս, բաղդատմամբ Սիսիանի շրջանին հետ, աւելի մեղմ կլիմայ ունի, առատ անձրեւ կը տեղայ այստեղ: Շրջանը հարուստ է եւրոպական եւ միջին ռուսական խնձորի, տանձի եւ սալորի ազնիւ տեսակներով (դարձեալ «սորտ»):

Հինէն ի վեր մշակուած մրգատունները կը գտնուին Գորիսի հովիտին, մասնաւորաբար Քարահունջ գիւղին մէջ, ուր պտղամշակութիւնը այնքան ալ մխիթարական չէ: Ծառերը իրարու չատ մօտիկ տնկուած ըլլալով, կանուխ մերկացած են: Թէեւ կը պակսի խնամքը, սակայն ծառատնկութեան տեսակէտով բաւական աշխատանք թափուած է:

Շրջանը, կլիմայական պայմաններու տեսակէտով, կարելի է բաժնել երկու գօտիներու: Առաջին գօտին կ'ընդգրկէ Քարահունջի հիւսիս-արեւմտեան կողմի գիւղերը եւ գիւղապատկան հողերը, որոնք յարմար են տանձի եւ խնձորի ազնիւ տեսակներու մշակութեան: Կարելի է մշակել նաեւ կեռաս, բալ, մասամբ սալոր: Երկրորդ գօտին կ'ընդգրկէ Քարահունջի արեւելեան, հարաւ-արեւելեան, արեւմտեան, հարաւ-արեւմտեան կողմի գիւղերը եւ գիւղապատկան հողերը, ունի տաք կլիմայ եւ յարմար է չոր, հասարակածային մշակութեան, -- նռնենի, թզենի: Երկրորդ գօտիին մէջ կ'իյնան Գոռ գետակին հովիտը, Էյվազարէն մինչեւ Տաթեւ, ինչպէս եւ Սատանի կամուրջը, Կիւրին, Մազանջուկը, Խնձորեսկը, Տեղը, Կոռնձորը:

Գորիսի շրջանը չատ կարեւոր է պտղամշակութեան տեսակէտով: Պէտք է այստեղ հիմնել տնկարան մը ամբողջ Զանգեզուրի համար:

Ղափանի շրջանին մէջ պտղամշակութիւնը անմխիթար կացութիւն մը կը պարզէ:

Այս շրջանին մէջ կարելի է պտղամշակութիւնը զարգացնել, Օղջի ենթաշրջանէն զատ, ամէն տեղ եւ ամէն հողի վրայ: Կատարուած քննութիւնները ցոյց կուտան որ Շիկահողի եւ Ածարակի գիւղախումբերուն սալորը, Արծվանեկի եւ Նորաշէնիկի գիւղախումբերուն կաղինը կարելի է աւելի եւս զարգացնել: Ահագին մացառուտներ կան, որոնք պէտք է յատկացնել ծառատնկութեան:

ԳԻՂՈՒԹԷ ԳԻՂՈՒԹ

ՀԱՅԵՐԸ ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

«Արաբ Գործակալութեան» վարշավայի թղթակիցը, հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ Լեհաստանի Հայերու մասին, քաղելով տեղական թերթերէն.--

Հայերը գլխաւորաբար կը բնակին Լվովի նահանգին մէջ: Անկարելի է որոշապէս ճշտել անոնց բնակութեան թուականը այս նահանգին մէջ:

Հայերու առաջին գաղթը դէպի Լեհաստան կը սկսի ԺԴ. դարէն: Անոնց հայրենիքը արիւնահեղ կռիւներու թատր եղած է միշտ, եւ Լեհաստան երկրորդ հայրենիք մը դարձած է Հայոց համար: Լեհաստան ո՛չ միայն սիրով ընդունեց զանոնք, այլ դարերու ընթացքին որոշ առանձնաշնորհումներ տուաւ անոնց, միաժամանակ կրօնական եւ մշակութային ամէն ազատութիւն շնորհելով:

Հայերը այս երկրին մէջ նուիրուեցան առեւտուրի եւ արհեստներու, շատերը մեծ հարստութեան տիրացան, եւ ոմանք օգտակար հանդիսացան պետութեան դանձին՝ իրենց դրամական օժանդակութիւններով: Կը յիշուի պարագան Հայու մը, Պերնատովիչ անունով, որ Լատիսլաս Դ. թագաւորին 10.000 տուգատի փոխատուութիւն մը ըրաւ, անոր խնդրանքին վրայ: Պերնատովիչ հարցուց թագաւորին, թէ ի՛նչ տեսակ դրամով կ'ուզէր որ յանձնուէր իրեն այս գումարը, ոսկի՞, արծա՞թ թէ պղինձ: Թագաւորը պատասխանեց՝ «բոլոր այդ դրամներով»: Իբրեւ պատասխան, Պերնատովիչ 10 հազար տուգատը վճարեց թագաւորին երեք անգամ, ոսկի, արծաթ եւ պղինձ դրամներով:

Հայերը արեան իրենց տուրքը վճարեցին նաեւ Լեհաստանի ռազմադաշտերուն վրայ եւ նշանաւոր հանդիսացան գրականութեան ու արուեստներու մէջ: Ըլլալով հանդերձ լեհ հայրենասէրներ, Հայերը կը կազմեն տեսակ մը առանձին համայնք: Լվովի մէջ ստուար թիւ մը կը ներկայացնեն անոնք եւ կանոնաւորաբար կը հրատարակեն հոն հայկական չահերուն նուիրուած ամսաթերթ մը: Ըսենք նաեւ, թէ Լվովի Հայկ. մայր եկեղեցին իր տեսակին մէջ բոլորովին եզական է ամբողջ Եւրոպայի մէջ:

Այս կաթողիկէն իր պատմութիւնը ունի: Նախ համեստ տաճար մըն էր ան, չինուած 1370ին: Ցետագային աւելի ընդարձակուեցաւ ներքնամասը եւ ճակատը:

Ներքնամասը աչքի կը զարնէ իր արտակարգ ճոխութեամբ եւ եկեղեց. զգեստներու պերճութեամբ: Կան նաեւ հետաքրքրական նկարներ, որոնք խաչի ձեւով փորագրուած են եկեղեցիի պատերուն վրայ կամ ալապաստրէ տախտակներու վրայ: Այս կաթողիկէն իրապէս խորհրդանշանն է արեւելեան մշակոյթին, որ, լեհ մշակոյթին հետ, ստեղծեց Լեհաստանի համար եռանդուն պաշտպաններ անոր հարաւ-արեւելեան սահմաններուն վրայ:

ՄԱՄՈՒԼ

ՏԷՐՍԻՄ

«Մշակ», անկուսակցական օրկան, հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (6 Օգոստոս).--

-- «Իսմէթ Ինօնիւ, Էնկիւրիի Ազգ. Մեծ Ժողովին մէջ յայտարարեց թէ՝ «Տէրսիմի շարժումը արդէն զսպուած եւ հաշուեյարդարի ենթարկուած է»: Հակառակ վարչապետի այս յայտարարութեան, տակաւին Տէրսիմը երեք ամիսներէ ի վեր յաղթականօրէն կը շարունակէ կռիւը եւ հետզհետէ քըրտական ըմբոստութիւնը ծաւալ կը գտնէ Սասունի, Պօհթանի եւ Ճէզիրէի շրջաններուն մէջ ալ:

Ամէն անոնք որոնք աշխարհագրականօրէն ճանչցած են Տէրսիմը, ամէն անոնք որոնք ապրած են հոն եւ ծանօթ են քաջամարտիկ այդ լեռնականներու հերոսական ըրուագներուն, եւ ամէն անոնք որոնք ներկայ եղած են անոնց կռիւներուն, չեն կրնար հաւատք ընծայել թրքական «պաշտօնական լուրերուն» թէ իրաւ Տէրսիմը այսքան չուտ պարտուած է:

Սէյիտ Րիզան -- Ապասան էշիրէթին պետը -- որուն անձնապէս ծանօթ ենք եւ վայելած անոր պաշտպանութիւնն ու հիւրասիրութիւնը, դիւանագէտ եւ միեւնոյն ատեն զինուորական կարկառուն դէմք մըն է: Իր հոգեւորական անչափելի ազդեցութեամբ խորհրդաւոր մարդն է Տէրսիմի մէջ: Եւ երբ ներկայիս իբր Տէրսիմի անկախ կառավարութեան առաջնորդ եւ վերին հրամանատար, կռուի ղեկավարութիւնը ստանձնած է, իրեն կապելով աւելի քան ԵՐԵՍՈՒՆ ԵՒ ԵՐԿՈՒ մեծ ու փոքր էշիրէթներ Տէրսիմի լեռնաշխարհին, այս կը նշանակէ թէ աւելի քան ԵՐԵՍՈՒՆ ՀԱԶԱՐ կազմակերպուած ուժ մը (էշիրէթներ կան որ հինգ հարիւր, էշիրէթներ՝ հազար, եւ ուրիշներ ալ երկու հազար կռուող չախմախներ ունին: Կռուողներու թիւը չափանիշն է էշիրէթներու ուժին եւ մեծութեան) կը ճակատի թուրք բանակին դէմ:

Տէրսիմցիներու թուրքին հանդէպ ունեցած կրօնական եւ ցեղային ատելութիւնը չատ աւելի հին է եւ խորունկ: Իմամ Հիւսէյնի եւ Իմամ Հասանի վրէժը լուծելը ամէն Ալիական քիւրտի սրբազան պարտականութիւնն է:

Տէրսիմի բնական ռազմական լեռները ու անտառները, կիրճերն ու գետակները այնքան հզօր պատնէշներ են, որ միայն այծեամի ոտքերով կարելի է մագլցիլ հոն: «Թրքական կանոնաւոր բանակը իր թնդանօթներով եւ հրետաններով», չի կրնար սարսափեցնել քիւրտը:

Տէրսիմի ամենամեծ ՎՏԱՆԳԸ ներքին անմիաբանութիւնը եւ կամ անհասկացողութիւնը կրնայ ըլլալ: Քիւրտը միայն քիւրտէն կը վախնայ: Եւ եթէ մինչեւ հիմայ ննդամիտ թուրքը կրցած է չափով մը իր անուանական գերիշխանութիւնը պահել, այդ եղած է սոսկ վերոյիշեալ պատճառով: Այժմ գոյութեան կռիւը դիտակցութեան մղած է Տէրսիմի լեռնականները եւ անոնց մէջ ստեղծած է ազգային պաշտպանութեան բնազդը: Այլեւս Տէրսիմցիին համար չկան անհատ էշիրէթներ, այլ կայ քրտական ցեղ եւ քրտական անկախ կառավարութիւն՝ Սէյիտ Րիզայի հրամանատարութեան եւ իշխանութեան տակ:

Սէյիտ Րիզան պատկառելի չառաւիղն է քաջամարտիկ երջանկայիշատակ Սէյիտ Իպրահիմին: Այս Սէյիտն է որ քաջալերած է հայ ազատագրական շարժումը ու ջատագով հանդիսացած է քիւրտ-հայկական միութեան: Ան է որ Կարապետ Ղումրիկեանի, Շիշմանեանի (Քեռի), Կայծակ Առաքելի եւ Ասօի հետ միասին Իքսորի (Այդեմիր), Ճորօվանի (Զորաւան), Ազատօի, Խաչելիի, Ծաղկեձորի, Ամպեխի Ուսկուրակի եւ Հալւորի (Ալեւորի) հսկայ բարձունքներուն վրայ հիմը դրած է հայ-քրտական գործակցութեան, պատրաստելով վառօդ եւ ռումբ: Մինչեւ հիմայ թուրք դրօշակը այդ բարձունքներուն վրայ իր ստուերը ձգած չէ: Դուժիկը (Սուլթան Պապա), Գութի Տէրէն, Սէլ լեռները, Գըլըտաղը եւ Օձ լեռները այնպիսի ամրութիւններ են, որոնց դէմ պիտի գան խորտակուիլ թուրք հետեւակազօրքն ու հեծելազօրքի ամբողջ վաշտերը: Լեռներէն գլտորուող քարերը բաւական են զանոնք փճացնելու:

Թուրքերը անուղղակիօրէն իրենց պարտութիւնը կը խոստովանին երբ կըսեն. «Տէրսիմցիները զինուած են ամէնն ալ արդիական զէնքերով, թէ օտար պետութիւն մը կը հովանաւորէ զանոնք եւ կ'օգնէ անոնց»: Վրան բաց այս ամբաստանութիւնը ցոյց կուտայ թէ այնքան ալ դիւրին բան չէ պարտութեան մատնել Տէրսիմը:

Տէրսիմցին չափազանց սակաւակեր է եւ նոյն ատեն չատակեր: Իր անտառներուն եւ լեռներուն մէջ ծուարած այծի կաթէն չինուած չորթանը օրեր կրնայ բաւարարել անոր իբր սնունդ»:

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (444)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

›››› • ‹‹‹‹

— Տէր հայր, տէր հայր, հոս է:

Մեր բարեկամներու աչքերը դէպի դուռը ուղղուեցան: Յանկարծ Սագօն նստած տեղէն վեր թռաւ:, բնազդօրէն ուզեց առաջ վազել ու հազիւ ինքզինք պահելով՝ կեցած տեղը կանգնած մընաց, զարմանքէն աչքերը լայն լայն բացած: Տղուն երեսի գոյնը թռաւ: Դռնէն ներս մտնողներէն մէկը մեծ հայրն էր, Գործոթի ծերունի քահանան, իսկ անոր ետեւէն եկողը իր հայրը՝ Մուղսին: Մկօն ալ կամաց մը ոտքի ելաւ:

Խղճալի էր ամբարտաւան Մուղսիի տեսքը: Այն մարդը, որու առջեւ Գործոթի մէջ ո՛չ ոք կը յանդգնէր գլուխը բարձր պահել, քոլոզը ձեռքը բռնած՝ մեղաւորի նման կանգնեցաւ հարապատ ղաւկի առջին, աչքերը արցունքով լեցուն: Չհամարձակելով աւելի մօտենալ, արցունքէն խեղդուած ձայնով մը հազիւ կրցաւ ըսել.

-- Սագօ՛, արեւուդ մեռնիմ, Սագօ՛ ջան, ես քեզի մեղայ, ես քեզի մեղայ.

Սագօն վայրկեան մը երկուք փորձեց ինքզինքը պահել, բայց հօր խեղճացած վիճակը տեսնելով՝ բոլորովին յուզուած նետուեցաւ հօր թեւերուն մէջ: Մկօն, փափախը վար առած, մօտեցաւ տէր հօր ձեռքը համբուրելու:

Ինչպէս որ կարգն էր, Առիւծ Գեւօն Յակոբը, Թոփալ Սատանան ոտքի ելան եւ գլուխնին բաց՝ ղառամած քահանայի աջն առին:

-- Ապրիք, չատ ապրիք, զաւակներս... ես ամբողջ օրը քաղաքը տակնուվրայ ըրինք, ոչ Սագօ, ոչ Մկօ... Մեծերուն մօտ ալ իղանք, պարոն Լեւոնն ալ տեսանք... Աստուած բանը յաջողէ պարոն Լեւոնին, թունդ մարդ է, ոնց որ երկնքի կայծակ: Բերանը բացաւ՝ ամմա զօռ տուաւ. Մուղսին ոնց որ չխօսկան հարս, լեզուն քիմքին կըպաւ: Մէջ ինկայ. «Պարոն Լեւոն», ըսի, «էս անգամին Մուղսիի մեղքը Սագոյի սիրուն համար պաշխէ, վկին ծանր բեռ մը դիր, թող մեղքը քաւէ», Մուղսին ալ մեղայի եկաւ, պարոն Լեւոնի ձեռքն ու ոտքը ինկաւ, «ես ըրի, դուն մի ըներ» ըսաւ: Իր քաջէն գեղի դղրոցը պիտի չինէ Մուղսին, ամէն տարի ալ վարժապետին ծախսը պիտի հոգայ: Աստուած երկար կեանք պարգեւէ պարոն Լեւոնին, ազգութիւն պինդ պահէ... անցուկը թող մոռցըւի... Ձեզի ալ երկար կեանք տայ Աստուած, ազատութեան, սէր-միութեան մէջ պահէ բոլորս:

Թէեւ Առիւծ Գեւօն դաւաճանին հետ վարուելու ձեւը գիտէր, բայց երբ բարի քահանան ըսաւ թէ պարոն Լեւոնն ալ ներած է, այլեւս անցուկը մոռցուկ պիտի համարել, վեհանձնաբար քովը նստեցուց զայն, մինչ քահանան Մկոյի հետ ճամբու դրին դէպի Սղխա գիւղը, որ Այդեստանին կըպած է:

Կայլնոյի մէջ գրեթէ մարդ չէր մընացած մեր բարեկամներէն զատ, երբ Առիւծ Գեւօն, եղածը բաւ համարելով՝ օրօրուելով տեղէն բարձրացաւ: Բոլորովին մթնած էր: Ճամբու վրայ Ուրանցցի Յակոբի հետ համբուրուելէ վերջ, Առիւծ Գեւօն, Սագօն Մուղսին ու Թոփալ Սատանան Սըղգիխայի ճամբան բռնեցին:

Առտու չատ կանուխ ճամբայ ելան տէր հայրն ու Առիւծ Գեւօն ձիաւոր, իսկ մնացած չորսը հետեւակ:

Այդ գիշեր Խարակոնիս մնացին: Ամբողջ գիւղացիք հաւաքուեցան եկեղեցիի կուշտը գերեզմանի մը մօտ, որ ըստ աւանդութեան՝ Նահապետ Քուչակի գերեզմանն է: Մեր Առիւծ Գեւօն օրհնուած բերանը բացած՝ ժամերով խօսեցաւ:

———

Յաջորդ օրը, կէս գիշերէն վերջ, հեռուէն երեւցաւ Գործոթը:

Ամբողջ գիւղը ոտքի վրայ էր: Գործադիրի նախագահ Ալօն, Խլէս Օվաննէսը, Մակարը առանձին հպարտութեամբ կարգադրութիւններ կ'ընէին Քիչ բան չէր. Գործադիրի անդամներէն, Սագօն տուն կուգար, հաչակաւոր հայդուկ մը դարձած: Սագօն ու Մկօն այլեւս Գործոթի փառքն էին, գեղի հպարտութիւնը:

Տղամարդիկ գեղի եկեղեցիի մօտ խմբուած կը սպասէին, Հայեացքները ճամբու երկարութեան վրայ կըրած: Մուղսիենց տունը հարսնետան մըկերպարանքը ստացեր էր, մանող ենողը անպակաս: Դուռ դրկից կիներ աչքալոյս տալու կուգային Սագոյի մօրը:

Մէկ էլ հեռուէն տեսնուեցան ըսպասուած ճամբորդները: Գործադիրի նախագահ Ալօն առաջ ինկաւ Մակարի ու Խլէս Օվաննէսի հետ: Եկեղեցիի կողմը հաւաքուած բազմութիւնը հետեւեցաւ անոնց :Տմբլա տմբա, տմբլա տմբա, դաւուլ զուռնայի ձայնը աշխարհ բռնեց: Գիւղի անվարտի, ոտաբոպիկ երախաները, արաբական նժոյգներու նման, սրարշաւ վազեցին դէպի եկողները: Գիւղէն բաւական հեռու, քաղաքէն եկողներն ու դիմաւորողները հանդիպեցան իրարու:

-- Ծօ, Սագօ՛, ծօ, Մկօ՛,-- ողեւոր բացագանչութիւններով իրարու խառնուեցան:

Դաւուլ զուռնան առաջ ինկաւ, չըրջապատուած երեխաներու բազմութեամբ: Մնացածները երգելով, հրացան արձակելով գիւղ մտան: Այդ գիշեր, Գործոթի գրեթէ ամբողջ բնակչութիւնը հաւաքուած էր Մուղսիի բակը, շրջապատած գետնին վրայ փռուած սեղանը: Մէկ Գործոթը մէկ Մուղսի, խօմ հանաք մասխարկութիւն չէր: Գիւղացիք չեն յիշեր այդպիսի առատ սեղան մը: Օղին, ոնց որ գիւղի չտացող աղբիւրը: Մուղսին ի զուր տեղը երախտապարտութիւնը օտար երկիր չէր անցուցած, գիտէր աղայավայել հիւրասիրել:

Սեղանի վերի գլուխը, պատուոյ տեղը, բազմած էր Առիւծ Գեւօն: Երբ Առիւծ Գեւոյի նման հերոս մը ներկայ էր, ինչո՞ւ զարմանալ որ Սագօն, Մըկօն, Թոփալ Սատանան երկրորդական կարգի վրայ կ'իյնային: Կարծեմ աւելորդ պիտի ըլլար ըսել, թէ մեր բարեկամը երկարաչունչ ճառ մը խօսեցաւ: Նշանաւոր ճառ մ'էր այդ: Լսողները չունչերնին բռնած, ամբողջովին լռութիւն կարած՝ Առիւծ Գեւոյի շրթունքներէն կախուած մնացեր էին: Բա՛հ, բա՛հ, բա՛հ, էդպէս էլ խօսող, ոնց որ զարնան որոտումնք ըլլէր, բերան չէր, աւետարան էր, աւետարան:

Առիւծ Գեւօն, փափախը երբեմն աջ, երբեմն ձախ կը ծռէր, չանթահարող աչքերը կ'ոլորէր շուրջիններուն վրայ ու առիւծի մռնչիւնի նման կը գոռար.

-- Հը՛, Գործոթի ժողովուրդ, էդ ո՞նց Սահմանադրութիւնը եկաւ, էդ ո՞նց ազատութիւն ոտքի կեցաւ: Գործոթի, Ղզլճայի, Քարադաշտի, Ծիծանցի կռիւներ... Հայհո՛ւյ, էդա կռիւներու հաւար Սատմբօլ հասաւ, Սուլթանի գահ տեղէն երերաց, ոնց որ երկրաշարժ եղնէր: Սուլթան կանչեց զմեծ վէզիրն. ծօ, վէզիր, ըսաւ, էսա յեղափոխականներ իմ գլուխ պիտի ուտեն. Սահմանադրութիւն թող եղնի, պէյքի պարիշնիք: Հըլը՛, չօռը դիտէ: Սահմանադրութիւն եկաւ, բարով եկաւ, հազար բարով, բայց քիւրտը, բէկը, զաբթիան, ծօ խոնք կան ու կը մնան, ոնց որ առաջ: Ասելիքս էն է, որ ազգութեան գործ կայ:

(Շար.) ՄԱԽՍՍ

կան, որով խզուեցան յարաբերութիւնները ծովուն եւ արեւմուտքի միջեւ: Այս կերպով պաշարուեցան առ նուազն 30000 զինուորներ, իբրեւ ելք ունենալով միայն ծովը, ուր կը հսկեն ապստամբ թնդանօթակիրներ: Թերթերը կը գրեն թէ վերջին պահուն ազգայնական շարժման կուսակիցներն ալ ապստամբեցան, որով դիւրացաւ քաղաքին գրաւումը:

Այժմ հիւսիսային Սպանիոյ մէջ կառավարութեան ձեռքը կը մնայ միայն Աստուրիաս նահանգը, ուր հանքագործները Օվիէտոն պաշարած են պատերազմին սկիզբէն ի վեր: Եթէ ապստամբները չարունակեն յառաջ խաղալ, դժուար թէ այս կղզիացած դիրքը երկար դիմանայ:

Վերջին կռիւներուն հետեւանքով, բազմաթիւ փախստականներ անցած են Ֆրանսական սահմանը:

⁂ Սանթանտէրի գրաւման մասին հրատարակուած զեկոյց մը կ'ըսէ թէ երբ կառավարական բանակը անապարանքով կը նահանջէր, քաղաքին ազգայնականները գրաւեցին նահանգապետութիւնը, աջակցութեամբ քաղաքապահներուն: Պարտուած բանակին նահանջը դաղտնապէս հաղորդուած էր ազգայնական բանակին հրամանատարութեան: Կ'ըսուի թէ կառավարական բանակէն, որ նախապէս 60000 էր, հազիւ 20 — 25000 հոգի մնացած է: Նահանջի ատեն լքուած են շատ մը թնդանօթներ, փոխադրութիւնը դժուարացած ըլլալով:

Աւելորդ է ըսել թէ Սանթանտէրի գրաւումը աննկարագրելի խանդավառութիւն պատճառեց Սպանիոյ ազգայնական շրջանակներուն մէջ եւ Փարիզի աջակողմեան թերթերն ալ ցնծութեամբ կ'աւետեն զօր. Ֆրանքոյի յաղթանակը: Ուրախութիւնը մեծ է, նաեւ, Հռոմի եւ Պերլինի մէջ:

ՉԻՆԵՒՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Գլխաւոր նախարարները բացառիկ նիստ մը գումարելով, զբաղեցան սպանիական եւ չինական տագնապներով: Խորհրդակցութիւնը տեւեց չորս ժամ: Որոշուեցաւ նոր մարտանաւեր ղրկել Միջերկրական, պաշտպանելու համար անգլիական նաւերը: Չինեւճափոնական հարցին մասին յայտարարութիւն մը հրատարակուեցաւ, որ կը ձայնակցի Մ. Նահանգներու կոչին, խաղաղութեամբ լուծելու համար վէճը:

Իսկ անդին պատերազմը կը շարունակուի սաստկօրէն: Ճափոնցիները յարձակողականի ձեռնարկած են բոլոր ճակատներուն վրայ եւ մասնաւորապէս կը յառաջանան Շանկայի մէջ: Միւս կողմէ ամէն օր օգնական զինուոր կը հասնի:

Անգլիական աղբիւրի մը համաձայն, պատերազմին սկիզբէն ի վեր Չինացիները կորսնցուցած են 8000 սպաննեալ եւ 11000 վիրաւոր: Երէկ զրոյց կը շրջէր թէ Չինացիները ծուղակը ձգելով բնաջնջած են 5000 Ճափոնցիներ, բայց պաշտօնապէս չի հաստատուիր այս տեղեկութիւնը:

Թօքիօյէն կը հեռագրեն թէ Ճափոն որոշած է Չինաստան փոխադրել իր ամբողջ կանոնաւոր բանակը: Միեւնոյն ատեն ճափոնական կառավարութիւնը կը յիշեցնէ թէ «պատերազմական վիճակի մէջ չեն գտնուիր»...

Ճափոնական իշխանութիւնները խուզարկութիւն մը կատարեցին Շանկայի խորհրդային հիւպատոսարանին մէջ, կասկածելով զինուորական լրտեսութենէ:

Անվերջ գնդակահարութիւններ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն օգոստոս 5 թուականով. — Մահմէտական վարժապետ մը եւ կրօնաւոր մը մահուան դատապարտուեցան այսօր, Բըրկըզներու երկրին մէջ, զինուորական ատեանին կողմէ: Ամբաստանագիրը կ'ըսէ թէ դատապարտեալները «ահուղողի կը մատնէին ողաքը, դեւերու եւ ուրուականներու մասին խօսելով եւ թէ անբարոյական արարքներ կը կատարէին»:

«Փրավտա» պաշտօնական զեկոյց մը կը հրատարակէ, որուն համաձայն Օտէսայի մէջ դատի քաշուած են հողագործական կայանի մը վեց վարիչները, մէկը կին: Բոլորն ալ ամբաստանուած են իբրեւ հակայեղափոխական եւ խափանարար, ինչպէս եւ դաւադիրներ՝ հասարակական ապահովութեանց դէմ (կոլխոզ): Բոլորին ալ մահապատիժ կը սպառնայ:

Մոսկուայի մէջ հրատարակուեցաւ պատմութեան նոր դասագիրք մը՝ հինգ միլիոն օրինակով: Այս գրքին մէջ նախորդ վարչապետ Ռիքով եւ հրապարակագիր Ռատէք, որոնք միշտ բանտն են, կը ներկայացուին իբրեւ «կազմակերպիչները լրտեսներու այն հրոսախումբին որ սպաննեց ամէնէն խանդավառ բոլշեւիկը՝ Կիրով»:

Թուրքերը գործի վրայ են

Պոլիսէն հետեւեալը կը հեռագրեն «Ն. Ց. Փրէսի». — «Համլետ» յածանաւը Մարմարայի մէջ Իզմիրէն Պոլիս իր հետախուզական գնացքի միջոցին՝ տասնը դրօշի ջուրերուն վրայ յածող ընդծովեայ մը նշմարեց: Թրքական յածանաւին հրամանատարը պահանջեց խոյոյն սուզանաւին հրամանատարէն որ իր ազգութիւնը յայտնէ: Փոխանակ պատասխան տալու, միւսը գլուխը քաշեց ծովուն տակ — անյայտ եղաւ: Այս դէպքը ձեռնհաս շրջանակներուն հաղորդուեցաւ, որոնք անմիջապէս գործի սկսան ընդծովեան ձեռք անցնելու համար: Մարմարայի երկու կողմերը, Տարտանէլի եւ Վոսփորի անցքերուն շուրջ, արտասովոր գործունէութեամբ հսկողութիւն կազմակերպուեցաւ, մինչեւ իսկ Պոլսոյ նաւահանգիստը փակուեցաւ պղպտումի համար: Իբրեւ ապահովութեան միջոց, Թուրք կառավարութիւնը, սպանիական Մակալաս շոգենաւը որ իտալական Գափօ Փինօ շոգենաւին հետ ընդհարումէն ի վեր Պոլսոյ նաւահանգիստին մէջ վար դրուած էր, Ոսկեղջիւր փոխադրեց, վախնալով որ անյայտ սուզանաւը կը փորձուի դուրս գալ եւ զարնել զայն:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԹԷՆ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 28 Օգոստոս, շաբաթ գիշեր, ժամը 9ին, Ակումբին մէջ. Շար. Նախորդ ժողովի.

ԱՆԻԷՌ - ԳՈՒԱ - ՔՈԼՈՆԳԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ժողովը վաղը, շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին: Օրակարգ՝ Շր. ժողովի օրակարգի հարցերու քննութիւն:

ԻՍԻ-Լէ-ՄՈՒԼԻՆՕՅի «Զաւարեան» կոմիտէի ժողովը վաղը, շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Ակումբին մէջ: Շարունակութիւն Նախորդ ժողովի եւ պատգամաւորի ընտրութիւն:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէի ընդհ. ժողովը 28 Օգոստոս, շաբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին, «Զարդարեան» գրադարանը.

Օրակարգ՝ շար. Նախորդ ժողովի եւ ընտրութիւն պատգամաւորի:

ՎԱԼԱՆՍԻ ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները, շաբաթ, 28 Օգոստոս երեկոյեան ժամը 8.30ին Հ. Յ. Դ. «Սիամանթօ» Ակումբը.

ԴԱՇՏԱՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Մարսէյլի Ամասիոյ, Մարզուանի Հայրենակցական Միութեան կողմէ 29 Օգոստոս, կիրակի ամբողջ օրը Սէն Լու կրան Բէն, Լ. Եօթնեղբայրեանի ագարակը:

Երգ, արտասանութիւն եւլն.

կը ներկայացուի «ՕՏԱՐ ԱՂՋԿԱՆ ՍԷՐԸ» (զաւեշտ):

Պարգեւաւոր խաղերու մրցում: Պարերու համար կը նուագէ Ծիլմանեան եւ Ընկ. նուագախումբը: Փափաքողները կրնան ճաշը միասին բերել. Ձրի պիւֆէ սովորական գիներով.

ՄՈՒՏՔ՝ 3 ՖՐ., ՓՈՔՐԵՐՈՒ 1 ՖՐ.:

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ. — Գուլվար կալիպարտիէն առնել 15 եւ 16 թիւ հանրակառքերը եւ իջնել Սէն Լու:

Տոքթ. Վ. Թորգոմեան, Այրի Տիկին Արամ Թորգոմեան, Օր. Ս. Թորգոմեան, Պ. Գէորգ Թորգոմեան (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Անդրէասեան եւ իրենց աղջիկը (Պոլիս), Օր. Եօժէնի Թորգոմեան (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Պապեան (Պոլիս), Օր. Արսինէ Գաքամճեան (Պոլիս), ինչպէս նաեւ Մանուէլեան, Թաթարեան, Պապեան եւ Խրիմշերիս ընտանիքները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի որդւոյն, տագրոջ, հօրեղբօր, եւ ազգականին

ՍՈՒՐԷՆ ԹՈՐԳՈՄԵԱՆԻ

(Նախկին ուսանող Փարիզի գեղարուեստից վարժարանին)

դառնաղէտ մահը որ տեղի ունեցաւ Օգոստոս 14ին, 42 տարեկան հասակին:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր, ուրբաթ 27 օգոստոս, Փարիզի Հայոց եկեղեցին, առաւօտեան ժամը 11ին, **15, Rue Jean Goujon**, ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի **Cimitière Parisien d'Ivry**:

ԾԱՆՕԹ. — Մասնաւոր մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՀԱՄԱՐ

Փարիզի Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնն ստացանք հետեւեալ ազդը. —

Անմոռանալի հերոս Զօրավար Անդրանիկի ննջման տարելիցին առթիւ, Կիրակի, 29 Օգոստոս 1937, Ս. Պատարագի աւարտումին, հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ:

Յետ միջօրէի. ժամը 15ին, փափաքողները կրնան այցելել հանգուցեալին դամբարանը, Բէր Լաշէզի գերեզմանատունը, ուր հոգեհանգստեան մը ներկայ պիտի ըլլայ հոգեհանգիստ կատարելու համար:

ՊԱՏԱՐԱԳ

Ռումանիոյ առաջնորդ Յուսիկ արքեպիսկոպոս պիտի պատարագէ եւ քարոզէ այս կիրակի Փարիզի հայոց եկեղեցիին մէջ, 15 Ռիւ Ժան Կուժոն:

ՉԱՆԱՉՈՒԱԾ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱՑԻՆԵՐՈՒ այս տարուան համագումարին հրաւիրուած են նաեւ օտար դեսպանները: Անգլիական, ֆրանսական եւ ամերիկեան դեսպանները հաւանութիւն յայտնեցին: Առաջին անգամ է որ այսպիսի բան մը տեղի կ'ունենայ: Կ'ըսուի թէ Մուսոլինի ալ ներկայ պիտի ըլլայ եւ յետոյ Հունգարիա պիտի այցելէ:

ՄԵԾ ՀՐԴԵՀ ՄԸ ծագեցաւ Դամասկոսի մէջ, մոխիր դարձնելով շատ մը տուներ եւ Ֆրէրներու վարժարանը: Նիւթական վնասները շատ ծանր են:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)
Le Gérant : H. STEPHAN

Խ Ե Ն Թ Ը

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» • ««««

Առաւօտեան ժամն էր: Ծերունու տան թոնիրները վառւում էին. մէկի վրայ դրած էին պղնձէ ահագին կաթսաներ եւ խեցեղէն մեծ - մեծ պտուկներ, կերակուր էին եփում, միւսի մէջ հաց էին թխում: Հարսները, աղախինները հաւաքուած թոնիրների շուրջը, ընդհանուր շարժողութեան մէջ էին:

Տունը, լցուած էր կերակուրների անուշ շողիով, ներկայացնում էր մի հսկայական խոհանոց, որի մէջ, տեսնողը կը մտածէր, թէ պատրաստւում է ճաշ մի ամբողջ բանակ կերակրելու համար: Եւ իրաւ, բացի ծերունու ահագին գերդաստանից, նրա սեղանից կերակրւում էին բազմաթիւ հովիւներ, մշակներ իրանց ընտանիքներով, որոնք ծառայում էին նրա տանը: Դա մի ամբողջ լեգէոն էր: Ամէն օր վառւում էին նոյն թոնիրները, ամէն օր պատրաստւում էր կերակուրների նոյն քանակութիւնը: Եւ Ծերունու ժրաջան հարսները մի րոպէ հանգստութիւն չունէին: Պէտք էր ամէնի մասին հոգ տանել, պէտք էր ամէնին գոհացնել:

Բացի դրանից, կային տնտեսական եւ ուրիշ զանազան հոգեր: Ահա այնտեղ, բակում հարսներից մէկը կովերին եւ ոչխարներին է կթում. միւսը փոքրիկ օջախի վրայ կաթ է տաքացնում մածուն շինելու համար. երրորդը պանիր է մակարդում. չորրորդը հարում է խնոցին կարագ պատրաստելու համար: Նրանց շուրջը վազվզում են բազմաթիւ երեխաներ եւ խաղում են նորածին գառների ու հորթերի հետ:

Բաղցր է նայել այդ գիւղական բախտաւորութեան վրայ: Մանուկ եւ գառնուկ, երկուսն էլ աճում են միասին, — երկու հարստութիւններ, որոնցմով ուրախանում է, որոնցմով պարծենում է գիւղացին:

Բակի արեւահայեաց կողմում, պատի տակ, մինը միւսի վրայ, կարգով շարուած են մի քանի հարիւր մեղրի փեթակներ: Ապրիլեան արեգակը թափում է այստեղ իր ջերմ ճառագայթները: Մինչդեռ հարսները միւս կողմում զբաղուած են իրանց գործով, ծերունի Խաչօն այստեղ բաց է անում փեթակների դռնակները:

Ճանճերը ուրախ եւ զուարթ դուրս են թափւում ծակերից, սաւառնում են նրա ալեւոր գլխի շուրջը, պտըտըւում են, վժվժում են, թըռթըռում են, եւ օդը թնդում է միլիոնաւոր միջատների ձայնից: Գտնւում են նրանց մէջ եւ այնպիսի չարաճճիներ, որ կըծու համբոյրներ են մատուցանում ծերունու խորշոմած երեսին: Բայց նա ամենեւին ցաւ չէ զգում, միայն ձեռքով քշելով, ասում է. «Այ, չար սատանայ, ի՞նչ վատութիւն է արել քեզ Խաչօն»:

Նոյն ժամուն Ստեփանիկը հեռուն կանգնած, հետաքրքրութեամբ նայում էր հօր աշխատութիւններին:

— Գնա զաւակս, ճանճերը կը կծեն քեզ, զգուշացնում է հայրը:

— Ապա ինչո՞ւ քեզ չեն կծում, հարցնում է որդին:

— Կծում են, բայց ինձ այնքան չեն ցաւեցնում:

— Ինչո՞ւ չեն ցաւեցնում:

— Իմ մարմինը վաղուց սովորել է նրանց խայթոցներին:

— Թող իմն էլ սովորի, ասում է պատանին ժպտելով:

Ծերունին ծիծաղում է եւ համբուրում է որդուն:

Նոյն միջոցին յայտնուեցաւ գիւղի գզիրը եւ ասաց, որ քուրդ Ֆաթթահ-բէկը մարդ է ուղարկել, թէ գալու եմ տանուտէրի մօտ հիւր, եւ աւելացրեց, թէ գուցէ շուտով կը գայ նա, որովհետեւ շատ հեռու չէ գտնւում, այլ մերձակայ լեռների վրայ որս է անում: Կարծես մի սեւ թուղպ անցաւ ծերունու պարզ ճակատի վրայ եւ նրա ուրախ դէմքը նսեմացաւ տխրութեամբ: Բայց նա զսպելով իր ներքին տհաճութիւնը, պատուիրեց գզիրին, որ դաշտից կանչէ իր որդիներից մի քանիսին, որ սպասաւորութիւն անեն. իսկ ինքը խոտի եւ գարմանի պատրաստութիւն տեսնէ նրանց ձիանների համար:

Ֆաթթահ - բէկի երթեւեկութիւնը այնպիսի մի սովորական բան էր ծերունի Խաչօի մօտ, որ տանեցիք գիտէին, թէ ինչ պատրաստութիւններ պէտք էին նրան հիւրասիրելու համար: Այս պատճառով, հէնց որ հարսները իմացան, թէ նա գալու է, իսկոյն մի քանի գառներ մորթել տուին, եւ սկսեցին մեծ կաթսաներով փլաւ պատրաստել, որովհետեւ իմանում էին, որքան էլ սակաւ լինէր, կը իր հետ մի քանի կամ երեսուն մարդ կ'ունենար:

Ֆաթթահ - բէկը Քրտերի մի ամբողջ ցեղի պետն էր, որոնց ոչխարները արածում էին Օ... գիւղի սահմանակից լեռների վրայ: Սակաւ չէր պատահում, որ հայ եւ քիւրդ հովիւների մէջ ծագում էին կռիւներ, երբ Քրտերը կամ ոչխար էին գողանում, եւ կամ անցնելով սահմանից, սկսում էին իրանց հօտերը արածեցնել Հայերի արօտների վրայ: Բայց այդ կռիւները միշտ վերջանում էին առանց ծանր հետեւանքների, որովհետեւ Քրտերի ցեղապետ Ֆաթթահ բէկը տանուտէր Խաչօի ոչ միայն լաւ բարեկամն էր, բայց եւ քիրվան էր: Նա կնքահայր էր դարձել տանուտէրի թոռներից մի քանիսին մկրտութեան խորհրդի ժամանակ, իսկ տանուտէրը փոխադարձապէս կնքահայր էր եղել բէկի մի քանի որդիների թլփատութեան ծէսը կատարելու ժամանակ: Այսպէսով հայ տանուտէրի եւ քիւրդ բէկի մէջ կազմուել էր խիստ սերտ յարաբերութիւն:

Բայց ինչո՞ւ նա տխրեց, երբ լսեց բէկի գալուստը: Խաչօն ժլատ մարդ չէր, որ վախենար նրան իր մի խումբ ծառաների հետ հիւրասիրելուց: Խաչօի սեղանը հայր Աբրահամի սեղանի նման ամէն մարդու առջեւ բաց էր: բազմաթիւ պանդուխտներ եւ օտարականներ ամէն օր իր տանը հաց էին ուտում. Խաչօն միշտ մի առանձին բաւականութեամբ էր արտասանում այն խօսքերը, թէ իր կեանքում առանց հիւրի սեղան չէ նստել: «Հացը Աստուծոյ հիւրի սեղան չէ նստել», ասում էր նա, Աստուծոյ տուածն է, Նրան է պատկանում, Աստուծոյ արարածները պէտք է կերակրուեն նրանից»: Բայց ինչո՞ւ տխրեց նա, երբ լսեց բէկի գալուստը...

Նա լուռ մտածութեան մէջ դուրս եկաւ տանից, այնտեղ դրանը կանգնած, սպասում էր, որ ընդունէ հիւրին: Մի քանի գիւղացիներ, տեսնելով տանուտէրին, մօտեցան նրան:

ՐԱՖՖԻ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԻԽԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 28 ՕԳՈՍՏՈՍ
SAMEDI 28 AOUT 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3510
Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՅՍՊԷ՛Ս Կ'ԻՇԽԷ ԲՐԻՏԱՆԻԱՆ...

»»»» • ««««

Երթալով կը բարդանայ Պաղեստինի կացութիւնը, իբրեւ հետեւանք բաժանման ծրագրին, որ վերջնական չէ տակաւին:

Հաւատարիմ՝ իր դարաւոր աւանդութեանց, բրիտանական աշխարհակալութիւնը այս անգամ ալ ստեղծեց կռուախնձոր մը, որուն հետեւանքները դժուար է նախատեսել: Նորէն իրարու դէմ հանեց իր աջակցութեան ապաւինած ժողովուրդներ, այս անգամ՝ Հրեաներն ու Արաբները, երկուքն ալ հաւասարապէս անհաշտ :

Կացութեան ամէնէն վտանգաւոր պարագան այն է որ, այս անգամ ալ բրիտանական կառավարութիւնը բացորոշապէս չի յայտներ իր վերջնական մտադրութիւնները:

Ճիշդ է, սեղանի վրայ կը գտնուի բաժանման ծրագիր մը, — երկու անջատ պետութիւններ՝ միեւնոյն երկրին մէջ, աւելի կամ պակաս գոհացուցիչ սահմաններով: Սակայն, ծրագիր մըն է այդ, եւ կրնայ գործադրուիլ կամ բոլորովին մէկդի դրուիլ:

Առաջին օրերը, երբ հրատարակուեցաւ Արքայական Յանձնաժողովին ծրագիրը, կը թուէր թէ կառավարութիւնը վճռական դիրք մը բռնած է եւ պիտի գործադրէ զայն: Այդ իմաստով ալ յայտարարութիւններ եղան երեսփ. ժողովին մէջ: Սակայն ընդդիմադիր տարրերը բացասական դիրք բռնեցին, նոր քննութիւն պահանջելով, եւ մանաւանդ յիշեցնելով հոգատար իշխանութեան յանձնառութիւնները՝ Ազգերու Դաշնակցութեան առջեւ :

Ասոր վրայ, կառավարութիւնը ծրագիրը յղեց Ժընեւ, հոգատարութեանց յանձնաժողովին, որպէսզի ուսումնասիրուի եւ եզրակացութիւնները հաղորդուին Ա. Դ. Խորհուրդին :

Այդ աշխատանքը կատարուեցաւ ճիշդ այն պահուն երբ Զուիցերիոյ ուրիշ մէկ ոստանին, Ցիւրիխի մէջ կը գումարուէր Սիոնական կազմակերպութեան տարեկան համագումարը :

Միջազգային մամուլը շատ բաներ գրեց համագումարին վիճաբանութեանց եւ եզրակացութեանց մասին. սակայն ամէնէն հիմնական խնդիրները գոնփակ նիստերու մէջ քննուած ըլլալով, որոշումները կը մնան գաղտնի :

Համաձայն հրատարակուած բանաձեւին, Սիոնականները աւելի քան երբեք ամուր կառչած են Հրէական Տան հաստատման ծրագրին, ինչպէս խոստացած էր Մեծն Բրիտանիա, Պալֆուրի յայտարարութեամբ (1917): Համագումարը լայն իրաւասութիւններ տուաւ գործադիր կոմիտէին, որպէսզի բանակցութիւններ կատարէ բրիտանական կառավարութեան հետ, պայմանաւ որ երբեք չմտնէ վերջնական յանձնառութեանց տակ: Բանակցութեանց ելքը պիտի հաղորդուի կազմակերպութեան բոլոր մասնաճիւղերուն եւ այդ հիման վրայ պատուիրակներ պիտի ընտրուին, նոր համագումար մը հրաւիրելու եւ վերջնական որոշում տալու համար :

Ազգաժողովին հոգատարութեանց յանձնախումբն ալ իր կարգին ուսումնասիրելով հարցը եւ յաճախ նեղացուցիչ հարցումներ ուղղելով Անգլիոյ գաղթային նախարարին, կազմեց իր տեղեկագիրը, որուն ամփոփումը հրատարակուեցաւ քանի մը օր առաջ :

Տեղեկագիրը երկու ձեւեր կ'առաջարկէ, արաբեւհրէական պայքարին համար : 1. Ստեղծել արաբական շրջան մը եւ հրէական շրջան մը, իւրաքանչիւրը առանձին ինքնավարութեամբ, բայց միացած բրիտանական հոգատարութեան տակ :

2. Հաստատել երկու անջատ հոգատարութիւններ, մէկը արաբական, միւսը հրէական (երկուքն ալ բրիտանական), մինչեւ որ իւրաքանչիւր կողմը վարժուի ազատ ինքնավարութեան :

Պիտի զարմանաք անշուշտ, նկատելով որ Մեծն Բրիտանիա այսքան վարանոտ ընթացք մը բռնած է և իր ներկայացուցիչը այնքան խոնարհաբար կը պատասխանէր հոգատարութեանց յանձնախումբին հարցումներուն:

Շատ պարզ է գաղտնիքը,— Մեծն Բրիտանիա կ'ուզէ օգտագործել երկու ժողովուրդներուն միջեւ պայթած փոթորիկը, թէ իր տիրապետութիւնը, հոգատարութիւնը շարունակելու, եւ թէ վերահաստատելու համար իր հմայքը արաբական աշխարհին վրայ, որ հետզհետէ աւելի բարձր կը խօսի Անգլիոյ պատճառած յուսախաբութեանց մասին :

Դիտեցիք, անշուշտ, որ արքայական յանձնաժողովին տեղեկագիրը Պաղեստինը երկու անջատ մասերու բաժնելով, շրջան մըն ալ իրեն կը վերապահէ, Երուսաղէմէն մինչեւ ծովափ :

Ուրեմն հոգատարութիւնը կը դառնայ տեւական տիրապետութիւն, հոգ չէ թէ որոշ տարածութեան մը վրայ: Եթէ նոյնիսկ յաջողի բաժանման ծրագիրը, երկու անջատ պետութիւններով, Մեծն Բրիտանիա միշտ ներկայ պիտի ըլլայ Երուսաղէմի մէջ :

Միւս կողմէ, ուշագրաւ է որ բաժանման ծրագրին մէջ, նախատեսուած է Պաղեստինի արաբական մասը զօրացնել Անդրյորդանանով: (Բոլոր արաբական երկիրներէն այս վերջինը միայն հրողուքեց բաժանման ծրագրին դէմ) :

Որ կողմէն ալ քննենք հարցը, եզրակացութիւնը մէկ է.— Բրիտանական աշխարհակալութիւնը նոր ռազմախաղեր կը փորձէ, տեւական եւ ամուր խարիսխ մը հաստատելու համար Պաղեստինի ափերուն վրայ: Մանաւանդ հիմա որ փաշ. Իտալիան եւ հիթլէրական Գերմանիան միացեալ ճակատ կազմած, հետզհետէ աւելի ուժգնօրէն կը շեշտեն իրենց ներկայութիւնը Միջերկրականի մէջ, արեւմուտքէն (Սպանիա) մինչեւ արեւելք :

Ինչ կը վերաբերի բուն հրէական եւ արաբական պահանջներուն, անշուշտ լուծման լաւագոյն ձեւը այն է որ երկու կողմերը իրենց համաձայնին փոխադարձ զիջումներով: Եւ այդպիսի տրամադրութիւններ ալ չեն պակսիր, մասնաւորապէս Հրեաներուն մէջ :

Եւ սակայն, որ եւ է աշխարհակալութեան շահերը ե՞րբ հաշտուած են փոքր ժողովուրդներու բաղձանքներուն հետ ...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԾԱՆՐ ԴԷՊՔ ՄԸ ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Անգլիական դեսպանը կը վիրաւորուի ճափոնական օդանաւերու ձեռքով

Հինգշաբթի օր ծանր դէպք մը պատահեցաւ Չինաստանի մէջ: Անգլիական դեսպանը ինքնաշարժ նստած Նանքինէն Շանկայ կ'երթար, երբ ճափոնական սաւառնակի մը գնդացիրը կրակ բացաւ, թէեւ անգլիական դրօշ պարզուած էր: Դեսպանը ծանրապէս վիրաւորուեցաւ : Գործողութիւնը անյարմար նըկատուելով, ամերիկացի նաւապ մը իր արիւնը տրամադրեց: Հիւանդին վիճակը անորոշ է տակաւին: Ուրիշ երկու հոգի ալ վիրաւորուեցան: Երկուքուկէս ժամ պէտք եղաւ, վիրաւոր դեսպանը դէպքին վայրէն հիւանդանոց փոխադրելու համար :

Վիրաւորը 51 տարեկան է եւ Փարիզի բրիտանական դեսպանատան գործակատարն էր 1924ին :

Աւելորդ է բացատրել դէպքին ծանրութիւնը: Անգլիական կառավարութիւնը լրացուցիչ տեղեկութեանց կը սպասէ, անհրաժեշտ ձեռնարկը կատարելու համար: Անմիջապէս յայտարարութիւն մը հրատարակուեցաւ, հանրային կարծիքը հանդարտեցնելու համար: Ճափոնական կառավարութիւնը անմիջապէս ցաւ յայտնեց, թիւրիմացութեան վերագրելով դէպքը: Իբրեւ թէ ճափոնցի օդաչուները կարծեր են որ ինքնաշարժին մէջ նստողը Չինաստանի սպարապետն է, Չանկ - Քայ - Շէկ :

Մինչ այս մինչ այն, ճափոնական կառավարութիւնը որոշեց նաւային պաշարման ենթարկել Չինաստանի ծովեզերքը, աւելի շուտ վերջացնելու համար պատերազմը : Այս որոշումը մեծ սրտնեղութիւն պատճառեց Անգլիոյ ծովային եւ պատերազմական նախարարութեանց: Մ. Նահանգներու կառավարութիւնն ալ ազդուած է այս որոշումէն. մանաւանդ որ, միջազգային օրէնքով պաշարումը կը նշանակէ պատերազմի յայտարարութիւն Չինաստանի դէմ : Ճափոնի ծովային նախարարութիւնը կը յայտարարէ թէ երրորդ պետութեան մը մարտանաւերը ազատ են անցնելու պաշարուած շրջանակէն. բայց եւ այնպէս միշտ հաւանական են խուզարկութիւններ որոնք կրնան տեղի տալ միջադէպերու :

Պաշարման յայտարարութեան մէջ, ճափոնական կառավարութիւնը նորէն կը մեղադրէ չինական կառավարութիւնը, չեշտելով թէ «Ճափոն հարկադրուած է ինքնապաշտպանութեան միջոցներ ձեռք առնել չինական բանակներու ապօրինի յարձակումներուն դէմ »: Եւ պաշարումը անհրաժեշտ կը գտնէ, որպէսզի «Չինաստան փութայ վերստին քննել կացութիւնը »:

Զինուորական գործողութիւնները կը շարունակուին երկու կողմէն ալ : Ճափոն շարունակ նոր զինուորներ կը ղրկէ :

*** Մ. Նահանգներու կառավարութիւնը լարուած ուշադրութեամբ կը հետեւի Ծայր. Արեւելքի դէպքերուն, միշտ վախնալով կացութեան ծանրացումէն, քանի որ Ճափոն երբեք տրամադիր չերեւար տեղի տալու :

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ՏԱՐՏԱՆԷԼԻ ՄԷՋ

»»»» • ««««

Թուրքիոյ մտահոգութիւնները եւ գաղտնի որոշումները

Ինչպէս գրած էինք, սպանիական երկու շոգենաւերու դէմ կատարուած յարձակումը՝ Տարտանէլի առջեւ՝ մեծ մտահոգութիւն պատճառած է Թուրքիոյ մէջ: Աթաթիւրք եւ բոլոր գործավարները ուրբաթ օր կէս ձգելով Թրակիոյ ռազմափորձերը, Պոլիս վերադարձան եւ արտակարգ ժողով մը գումարեցին: Մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին: Սակայն, կարգ մը աղբիւրներէ կը հաղորդեն թէ Թուրքիա կ'ուզէ միջազգային գետնի վրայ դնել անծանօթ սուզանաւերու գործունէութիւնը Տարտանէլի շրջանին մէջ, համաձայն Մոնթրէօյի պայմանագրին : Իրաւասու անձնաւորութիւն մը պատասխանելով Թուրքերէն «Թան»ի հարցումներուն, յայտարարեց թէ խնդիրը միայն Թուրքիան չի շահագրգռեր, այլ բոլոր այն պետութիւնները որոնց նաւերը ամէն օր կ'անցնին Թրքական ջուրերէն: «Այսպիսի անապահովութիւն մը կորովի միջոցներ կը պահանջէ »:

*** Թուրքիոյ արտաքին նախարարութիւնը օգոստոս 24ին երկու ծանուցագիրներ ուղղեց բոլոր դեսպաններուն, մէկը՝ սպանիական նաւերու թորփիլահարման, միւսը՝ օտար սուզանաւի մը մասին (կասկածներ կան թէ օտար սուզանաւ մը կը յածի Մարմարայի ջուրերուն մէջ): Առաջին ծանուցագիրը կ'ըսէ թէ պաշտօնական քննութիւն մը բացուած է, որուն արդիւնքը պիտի հաղորդուի դեսպաններուն: Իսկ երկրորդ ծանուցագիրը կը պատմէ թէ թըրքական մարտանաւ մը օգոստոս 19ին Մարմարա կղզիին մօտ երեւան հանած է կարգ մը նշաններ որոնք ենթադրել կուտան թէ օտար սուզանաւ մը կը գործէ Մարմարայի ջուրերուն մէջ: Թրքական կառավարութիւնը երկու հետազօտութիւններ կատարել տուած է ջրօղանաւերով, բայց ապարդիւն: Արտաքին նախարարութիւնը կ'ազդարարէ որ եթէ ստուգուի օտար սուզանաւի մը ներկայութիւնը, Թուրքիոյ զինուորական իշխանութիւնը անձնատրութիւն պիտի պահանջէ այդ մարտանաւէն որ կը բռնաբարէ Նեղուցներու պայմանագիրը եւ միջազգային օրէնքները: Եթէ հրամանատարը մերժէ, սուզանաւը պիտի բռնուի կամ ի հարկին պիտի ոչնչացուի :

Պոլսոյ Թուրք թերթերը զարմանալի պատմութիւններ կը հրատարակեն այս խորհրդաւոր սուզանաւի մասին, որուն երեւման առաջին լուրը հաղորդած էինք երէկ :

———•———

ՎԵՑ ՕՐ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԵԱՆ դատապարտուեցաւ Տիկին Մէյէր, որ առջի օր անարգական խօսքեր ուղղած էր Լէօն Պլումի դէմ: Այս առթիւ հաստատուեցաւ թէ ամբաստանեալը ի բացակայութեան երեք ամիս բանտարկութեան դատապարտուած էր 1937 յունիս 18ին:

ՄՈՆԿՈԼԻՈՅ պատերազմական նախարարը, մարաջախտ Տէմիտէ, յանկարծամահ եղաւ կառախումբին մէջ, երբ Մոսկուա կ'երթար: Խորհրդային կառավարութիւնը ցաւակցութիւն յայտնեց Մոնկոլիոյ վարչապետին :

ԴԱՄԱՍԿՈՍԷՆ կը հեռագրեն թէ օգոստոս 26ին կռիւ մը ծագեցաւ ոստիկաններուն եւ խանութպաններուն միջեւ: Կրակ բացուած ըլլալով, մէկ հոգի սպաննուեցաւ, քանի մը հոգի վիրաւորուեցան :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՏԵՂ ՀԱՅՆ Է ՄԵՆՏՈՐ

—o—

Քանի մը օրէ ի վեր տրամադրութիւնս փճացած էր:

Օդին յարափոփոխ վիճա՞կն էր պատճառը, տաղտկալի մեքենային խանգարո՞ւմը թէ թուղթին նոր սղութիւնը (15 ֆրանք),— չեմ գիտեր :

Ամէն պարագայի մէջ, աւետաբեր, ոգեւորիչ բան մը կը փնտռէի, ճիչ մը բացուելու համար :

« Փնտռէ եւ կը գտնես»,— կ'ըսէր միշտ, մեր վարժապետը :

Եւ տակնուվրայ ընելով դէզ մը « Բանուոր », հին թէ նոր, սկսայ փնտռել :

Իրաւունք ունէր վարժապետը :

Մնաց որ, շատ ալ յոգնութիւն չի պատճառեր Բանուորը, ուզածդ գտնելու համար: Միայն խորագիրները կարդաս, արդէն գտած կ'ըլլաս լապտերը:

Գիտնալով որ Բանուորը զինուոր թղթակից մը ունի Սպանիոյ մէջ, առաջին առթիւ փնտռեցի այդ նամակը:

Եւ տրամադրութիւնս անմիջապէս փոխուեցաւ: Այսինքն պայծառացաւ :

Կը փութամ ձեզի ալ բաժին հանել կարդացածներէս, յանուն համերաշխութեան եւ ի փառս ազգին Հայոց :

Լսեցէք ուրեմն, զինուոր թղթակից վահրամ Գէորգեան է որ կը գրէ.

—« Վստահ եմ թէ չահեկանութենէ զուրկ չպիտի ըլլայ երբ պատմեմ իմ առօրեայ կեանքը:

Անցեալ օր Ֆրանսացի ընկերոջ մը հանդիպեցայ, որ Հայերը շատ լաւ կը ճանչնայ եւ ունի շատ մը հայ ծանօթներ ու բարեկամներ: Խօսեցանք հետը բաւական երկար :

Հոս հանդիպեցայ նաեւ Հայու մը, որ ֆրանսական եւ պելճիքական պատալիոնին մէջ է: Ան ֆրանսախօս է :

Պուլկարացի ընկեր մը յայտնեց թէ 25 Հայեր կամաւոր եկած են Պուլկարիայէն՝ դեմոկրասիի պաշտպանութեան համար Ֆաշիզմի դէմ կռուելու : Թիւրքիայէն ալ եկած Հայեր կան հոս, որ Միջազգային Բրիկատին միացած են:

Լինքըլն Պաթալիոնի մէջ չորս Հայեր ենք: Ինձմէ եւ Գարոյէն զատ, կան նաեւ Սողոմոնեանը եւ Պարիկ Տէր Ստեփանեան, վերջինը Քանատայէն եկած է : Տիքիճեանը, որ վիրաւորուած էր, Փետրվար 27էն ի վեր հիւանդանոցը կը մնայ: Այլեւանը մեզի հետ չէ» :

Այս տողն Ամերիկայէն գացած էր, ամիսներ առաջ: Ետեւէն ուրիշ մըն ալ կը հասնի, Աշոտ Անդրէասեան, կարծեմ Զմշկածագցի, Բանուորի ծաղրանկարիչը որ վիրաւորուեցաւ վերջերս:

Հատուած մըն ալ անոր նամակէն.

— «Մեր «Բանուոր »ի ազդեցութիւնը եւ կատարած կարեւոր դերը յատկանշող դէպքի մը ականատես եղայ, որ կ'ուզեմ գրել ձեզ: Երկու օր առաջ Հայու մը հանդիպեցայ, Պաղեստինէն եկած : Երիտասարդ տղայ մըն էր: Իր առաջին խօսքը «Բանուոր»ի շուրջ եղաւ: Փափաք յայտնեց, որ ես եւ ինք միասին նամակ գրենք ձեզի: Նոյնպէս Պաղեստին գտնուող Հայ ընկերներուն որոնցմէ շատերը փափաք ունեցած են հոս գալու, բայց նիւթական միջոցներու բացակայութիւնը եւ քաղաքական դժուարութիւնները արգելք եղած են իրենց :

Մենք, Միացեալ Նահանգի բնակիչներս, գոնէ այս ուղղութեամբ բախտաւոր եղած ենք: Ֆաշիզմը մեր երկրին մէջ տեղ չունի դեռ: Սակայն, այդ չի նշանակեր, թէ անոր վտանգը չի կայ: Մ. Նահանգներու ժողովուրդը պէտք է տեղն ու տեղը ջախջախէ այդ սեւ յետադիմութեան ամէն մէկ փորձ »

Ինչո՞ւ ծածկեմ, տրամադրութիւնս այնքան բարձրացաւ, որ սկսայ մրմնջել.

Զէյթունցիներ, արեւ ծագեց ...

Բայց յանկարծ յիշեցի թէ կրնան զիս ալ մերկացնե՛լ, իբրեւ «հակայեղափոխական, տրոցկիստ - նացիոնալիստ - ապէցիփիք - ինտերվանցիոնիստ» :

Եւ այս անգամ սկսայ «էնթէրնասիոնալ»ին հայերէնը փնտռել (թարգմանուած Պոլիս, 1908ին) :

ՎԱՀԷ

Սանթանտէրի գրաւումը իտալական յաղթանակ...

Իտալական մամուլը խանդավառութեամբ ողջունեց Սանթանտէրի գրաւումը, իբրեւ «իսկ եւ իսկ իտալական յաղթանակ», փառաբանելով սեւ շապիկաւորները: «Լավորօ Ֆաշիստա» լուրը հաղորդեց խոշոր խորագիրներ շարելով ութ սիւնակի վրայ, իբրեւ մարքսեաններու ջախջախիչ յաղթանակ :

Սպանիոյ ազգայնական հրամանատարութեան ցեկոյցին համաձայն, 25—35 հազար հանրապետական զինուորներ պաշարուած են եւ անձնատուր կ'ըլլան գունդագունդ: Յաղթական զօրքը Սանթանտէր մտաւ օգոստոս 26ի առտուն: Այս առթիւ յուզիչ դէպք մը պատահեցաւ : Երեք պատուիրակներ, աչքերը կապուած, ինքնաշարժներով մօտեցան ազգայնականներու բանակին, քաղաքէն երեք քիլոմեթր հեռու, անձնատրութեան առաջարկները ներկայացնելու համար: Կարճ բանակցութենէ մը վերջ, հիւսիսային Սպանիոյ մեծ նաւահանգիստը անձնատուր եղաւ, պայմանաւ որ կիներն ու մանուկները չնդդակահար ուին: Երբ ազգանական բանակը Սանթանտէր մտաւ, քաղաքը անմիջապէս դրօշազարդուեցաւ: Կ'ըսուի թէ երկուշաբթիէն երեքշաբթի գիշեր կառավարականները գնդակահարած են 11 ազգայնականներ, իսկ 1936 յուլիսէն ի վեր՝ 1300 հոգի: Յաղթականները գրաւած են 150 թնդանօթ, չորս հազար հրացան, երեք հազար գնդացիր, 150 բեռնակառք՝ լեցուն ռազմամթերքով եւայլն:

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ Սանթանտէրի գրաւման հետեւանքով աւելի համեմատութիւններ առած է Սպանիայէն դէպի Ֆրանսա փախուստը: Աւելի քան 400 նաւեր կը սպասեն Ֆրանսական ջուրերուն մէջ, բոլորն ալ ամբողջովին լեցուած փախստականներով: Ծովեզերքի Ֆրանսական իշխանութիւնները Փարիզէն հրահանգի կը սպասեն, որովհետեւ սահմանակից նահանգները չեն ուզեր նոր փախստականներ ընդունիլ: Անոնք որ ցամաք ելած են, գինամթափ կ'ըլլան: Դրամներն ալ վար կը դրուին, դրամատուն յանձնուելով իբրեւ աւանդ: Արդէն իսկ քանի մը միլիոն փէզէթա վար դրուած է :

*** Կառավարական զօրքն ալ մեծ յաջողութիւն չահեցաւ Արակոնի ճակատին վրայ, 18 — 20 քիլոմեթր յառաջ խաղալով: Վերջին լուրերու համաձայն, յառաջխաղացութիւնը կը շարունակուի ուժգնօրէն եւ Սարակոսա քաղաքը կառավարական թնդանօթներու կրակին տակ առնուած է :

Մեծ պատերազմի յիշատակ մը մարդասպան եւ անձնասպան

Չինաուի մէջ (Ռումանիա) անձնասպան եղաւ գեղանի լրտեսուհի մը, Անճէլիքա Կալքա, 42 տարեկան, սպաննելէ վերջը իր սիրահարը, Ռումանացի սպայ մը :

Շատ արկածալի կեանք մը ունեցած է այս կինը: Աղջիկն էր չեխ հօր մը եւ լեհ մօր մը: Իր ընտանիքը միշտ ճամբորդութեան մէջ ըլլալով, Անճէլիքա կանուխէն սորվեցաւ երկու լեզուները: Երբ մեծ պատերազմը ծագեցաւ, միշտ արկածասէր, Անճէլիքա աւստրիացի դասալիքի մը ինքնութեան թուղթերը գնելով, կամաւոր գրուեցաւ աւստրիական բանակին մէջ: Մտաւ զօրաբաժին մը որ կը կռուէր ռուսական սահմանագլուխին վրայ, քանի մը չքանչաններ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՍՈՒՐԻՈՅ ԱՆԴՈՐՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ

Աւելի քան ամիսէ մը ի վեր սկսած խռովութիւնները հիւսիս արեւելեան Սուրիոյ մէջ, որ ծանօթ է Ճէզիրէ անունով, իրենց գագաթնակէտին հասան քանի մը օր առաջ, երբ Ֆրանսական պատժիչ զօրամաս մը, օժանդակութեամբ ռազմական սաւառնակներու, քանդեց այն բոյնը զոր շինած էին այդ շրջանի քիւրտ եւ արաբ ապստամբները :

Սկզբնական շրջանին կարելի չեղաւ հասկնալ թէ ինչ պատճառներով տեղի կ'ունենան այս խռովութիւնները Սուրիոյ այդ շրջանին մէջ, որ կը տարածուի Թրքական եւ Իրաքեան սահմաններուն միջեւ: Պէյրութի եւ Գահիրէի թերթերն ալ համոզիչ լուսաբանութիւն մը չտուին, բացի այն ճշմարտանման թելադրանքներէն թէ որոշ պետութիւն մը սադրանքներ կը լարէ այդ հողամասը Սուրիայէն անջատելու եւ Ալեքսանտրէթի սանճաքին նման առնուազն ինքնավար գաւառ մը դարձնելու: Տողերու մէջէն կը հասկցուէր թէ ակնարկը Թուրքիոյ կը վերաբերէր եւ վերագրումն ալ կը թուէր տրամաբանական, քանի որ Թուրքիա Սանճաքի խնդրոյն արծարծման առեն Ժընեւի մէջ նոր ախորժակ ցուցադրած էր հիւսիսային Սուրիայէն ուրիշ հիւթեղ պատառներ կորզելու :

Այսօր եւ որ եւ է առեն, բնականաբար, կարելի չէ ժխտել որ Թուրքիա աչք տնկած է Ճէզիրէի վրայ, որ Մուսուլի նաւթահորերուն եւ Ալեքսանտրէթի սանճաքին միջեւ կարեւոր ու ընդարձակ գաւառ մըն է, լինելով նոյն առեն Թրքական տարածականութեան նպաստաւոր ուղղութիւն մը դէպի հարաւ-արեւելք եւ հարաւ-արեւմուտք:

Թուրքիոյ հաւանական սադրանքները աչքի առջեւ ունենալով հանդերձ, պէտք է չեշտել թէ Ճէզիրէի խռովութեանց մէջ կայ տեղական հզօր ազդակ մը, զոր տեղեկագրեցին Սուրիայէն, Լիբանանէն եւ Պաղեստինէն եկած հեռագիրներ :

Այդ ազդակն այն է որ Ճէզիրէի բնակիչները, գլխաւորաբար Քիւրտեր, ինքնավարութիւն կը պահանջեն, առանց պահանջ դնելու Սուրիայէն բաժնման: Լուրերէն կը տեսնուի որ Քիւրտերուն համամիտ են որոշ արաբ ցեղեր կամ գուցէ արաբացած Քիւրտեր: Յուլիսի առաջին շաբթուն բռնկած անկարգութիւններէն ի վեր, երբ Քիւրտերը եւ Արաբները գրաւեցին Ջէզիրէի կառավարչատունը, ապա Հասիճէն եւ Գամիշլին, անոնք պահանջ դրին նաեւ վերահաստատումը հրաժարեցուած տեղական պաշտօնեաներու: Արդ, շրջանային ինքնավարութեան եւ տեղական պաշտօնէութեան պահանջները՝ կրնանք նկատել գլխաւոր հիմերը այն ըմբոստութեան որ ծագեցաւ այդ շրջանակին մէջ :

Դամասկոսի Ազգայնական կառավարութեան քայլերը — ոստիկան զինուորներու ուժի մը եւ քննիչ յանձնախումբի մը առաքումը եւայլն — ձախողանքի մատնուեցան: Եւ ակնկալելի չէր որ Դամասկոսի կառավարութիւնը այդ միջոցներով կարենար վերահաստատել կարգը անհանդարտ, մասամբ թափառաշրջիկ եւ նախնական աստիճանի վրայ գտնուող բնակչութեան մը մէջ :

Այս ձախողանքը չենք կրնար վերագրել Սուրիոյ Ազգայնական կառավարութեան ակարութեան, վասնզի այսօր, փաստօրէն, այդ երկիրը անկախ չէ եւ իր անկախութեան պիտի տիրանայ միայն 1939ին: Անկախութիւնը խոստացուած է անոր դաշնագրով եւ սա փոխանցման շրջանի տեւողութեան՝ ան կ'աշխատի կազմակերպել բանակ մը, արդիական ամէն կազմածներով օժտուած, որպէսզի իր անկախութեան կռուան մը ստեղծէ եւ առնուազն յարգանք պարտադրէ երկրին բաղկացուցիչ ազգութեանց :

Ֆրանսան դեռ կը մնայ հոգատար պետութիւնը այդ ընդարձակ երկրին եւ 1939էն ետքն ալ դաշնագրով կապուած պիտի ըլլայ որոշ յանձնառութիւններով: Ֆրանսայի հովանաւոր ձեռքին կարեւորութիւնը, լաւ կ'ըմբռնեն ամէնէն առաջ իրենք՝ Սուրիացիները: Հետեւաբար, Ճէզիրէի ըմբոստութեան զսպումին մէջ Ֆրանսական ուժերու դերը պէտք է աւելի քան գնահատուած ըլլայ Դամասկոսի կողմէ :

Սուրիոյ Քիւրտերու թիւը առհասարակ գնահատուած է 200000էն 250 հազար, որոնք մեծ մասով կը բնակին այն շրջանին մէջ, ուր ծագում առաւ այս անգամուան ըմբոստութիւնը : Հաւանօրէն Քիւրտերը նկատի ունին Ալեւիներու ինքնավար երկիրը, որուն կեդրոնը Լաթաքիան է, անոնք հաւանօրէն աչքի առջեւ ունին նաեւ Ճեպել Տրիւզի ինքնավար շրջանը եւ հիմա ալ Ալեքսանտրէթի «անկախ» գաւառը, ուր հազիւ 40000—50000 Թրքութիւն մը գոյութիւն ունի: Տարակոյս չկայ թէ Քիւրտերը կամ անոնց ղեկավարները կը խորհին որ թուական տեսակէտէ իրենք ամէնէն շատ իրաւունք ունին տեղական ինքնավարութեան մը, որ ցայսօր զլացուած էր իրենց հոգատար պետութեան կողմէ :

Ըսինք արդէն եւ չեշտենք սա կէտը որ Ճէզիրէի ըմբոստութեան մէջ բացարձակապէս պահանջ չկայ Սուրիայէն բաժնուելու եւ մենք պատճառ չենք գտներ հաւատալու, որ Սուրիոյ Քիւրտը, որքան ալ անդրադէտ ըլլայ, չկարենայ ըմբռնել այն վտանգները որոնք կուգան իր բնաջնջումը կամ ձուլումը հետապնդող Թուրքիայէն :

Արաբական երկիրները միշտ աւելի բարեացակամ եղած են հանդէպ Քիւրտերու, քան Թուրքերը: Իրաքի հիւսիսային մասին մէջ, ուր Քիւրտերու թիւը կը գնահատուի 500000էն մինչեւ 600000, տեսակ մը քրտական տեղական ինքնավարութիւն հաստատուած է :

Արդ, մենք պատճառներ ունինք հաւատալու որ Դամասկոսի կառավարութիւնը նոյնքան, եւ գուցէ աւելի, բարեացակամ տրամադրութիւններով տոգորուած է հանդէպ ընդհանրապէս Սուրիոյ քրտութեան եւ յատկապէս հանդէպ Ճէզիրէի բնակիչներուն, որոնց սիրաշահումը գործօն մըն է այդ շրջանէն հեռու պահելու թշնամիները:

Մենք կը հաւատանք որ Սուրիոյ Քիւրտերը հաւասար նախանձախնդրութիւն ունին պահելու Սուրիոյ հողային ամբողջականութիւնը, որքան Արաբները :

Եթէ ճիշդ է մեր այս տեսութիւնը— եւ բնաւ պատճառ չենք տեսներ հակառակ կարծիքի մը հակելու — , այն առեն շատ բաղձալի պիտի ըլլար տեսնել անդորրութեան հիմնական վերահաստատումը Սուրիոյ բոլոր մասերուն մէջ, բոլոր տարրերու ներդաշնակ գործակցութեամբ, արմատական հասկացողութեամբ եւ բոլոր կողմերուն համար գոհացուցիչ եղանակով մը :

Խմբագրական «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»ի

ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿԱՐՄԻՐ ԶՕՐԱՎԱՐՆԵՐՈՒ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Վորոշիլովը ռազմական գործավարի պաշտօնը (աւելի ճիշդը տեղեկալի) ստանձնելուն պէս, իր առաջին գործը եղաւ Տուխաչեւսկուն հեռացնել գերագոյն հրամանատարական կազմից, նշանակելով նախ՝ Լենինգրադի եւ ապա Մինսկի շրջանի զինուորական հրամանատար: Բայց զինուորական մասնագէտների պնդումով, Տուխաչեւսկին մնաց կարմիր բանակի վերակազմութեան այն յանձնաժողովին մէջ, որին անդամ էին այն առեն Եակիրը, Ուբերովիչը, Պրիմակովը եւ Էյդէմանը, որոնք յետագայում գնդակահարուեցան Տուխաչեւսկիի հետ:

Կարմիր բանակի նոր կանոնադրութեան քննութիւնը սկզբունքի առիթ տուեց: Վորոշիլովը կանգնած էր այն տեսակէտի վրայ, թէ կարմիր բանակը երբեք պիտի չկարողանայ հասնել դրամատիրական երկիրների բանակների սքանչելի զինուորման, ապա ուրեմն կարծում էր որ կարմիր բանակը պիտի յաղթի ոչ թէ իր արհեստագիտական միջոցներով, այլ իր խանդավառութեամբ: Սաստիկ վիճաբանութեան ժամանակ, Վորոշիլովի այս տեսակէտը Տուխաչեւսկին անուանում է «հակայեղափոխութեան նպաստող յիմարաբանութիւն»: Վերջ ի վերջոյ յաղթանակում է Տուխաչեւսկիի տեսակէտը, բայց Վորոշիլովը ծածկում է իր ոխը:

Ամբողջ հինգ տարի Տուխաչեւսկուն պահեցին կենտրոնից հեռու, գաւառում: Բայց կենտրոնից հեռու լինելով հանդերձ, բոլորի կողմից փաստօրէն համարւում էր բանակի ղեկավարը: Քաղաքական Բիւրոյի վերաբերմունքը իրեն հանդէպ միշտ եղած է սիրալիր: Բայց եւ այնպէս ի զուր են մնացել բոլոր միջոցները համոզելու համար Տուխաչեւսկին որպէսզի Տրոցկու դէմ արտայայտուի: Այդ ժամանակամիջոցին Տուխաչեւսկիի տեսակէտը ընդունեց ամբողջ երկիրը: Ստեղծուեց կարմիր բանակի համար արդիւնաբերութեան ուժեղ յենարան, որ մեծ չափով նպաստեց բանակի մեքենաշարժ կազմակերպութեան: Ստացուած արդիւնքն եւ Հեռաւոր Արեւելքում ստեղծուած լարուած վիճակի պատճառով, զինուորական բարձր խաւերում ստեղծուեց մի հոսանք՝ Տուխաչեւսկուն կարմիր բանակի ղեկավարութիւնը յանձնելու նպատակով: Այս առթիւ զինուորական հրամանատարներից, Հեռաւոր Արեւելքի կարմիր բանակի հրամանատար Բլիւխէրի գլխաւորութեամբ՝ յատուկ պատգամաւորութիւն է ուղարկւում Ստալինի մօտ: Այս միջոցով է որ կարելի եղաւ կոտրել Վորոշիլովի յամառութիւնը եւ Տուխաչեւսկին նշանակուեց ռազմական գործավարի տեղակալ, սակայն ոչ առաջին, այլ երկրորդ: Առաջին տեղակալ է նշանակւում Եան Գամարնիկը, որ պատկանում էր Ստալինի այն ժամանակուայ համախոհների խմբակին, եւ որ այդ խմբակի հետ միասին պայքար էր մղում Զինովիեւի, Կամենեւի, Տրոցկիի եւ միւս ընդդիմադիրների դէմ:

Կարմիր բանակի մեքենաշարժ կազմակերպութեան իրական ղեկավարը եղել է Տուխաչեւսկին, իրեն անմիջական օգնական ունենալով Ֆէլդմանը, Օգեասցի, հին բոլշեւիկ եւ ծանր արդիւնաբերութեան զինուորական բաժնի պետ, եւ ծանր արդիւնաբերութեան գործավարի տեղակալ Պեատակովը:

Սրանց հետ Տուխաչեւսկին կարմիր բանակի մասնագիտական զինաւորումը հասցրեց շատ բարձր աստիճանի. ներմուծեց մի շարք նոր սարքաւորումներ (ինչպէս, «Թռուցիկ հրասայլեր»), անկարգելներով իջնելու բազմացման ձեւը եւն.: Միեւնոյն ժամանակ նա աշխատեց հարկ եղած բարձրութեանը հասցնել զինավարժութիւնը եւ մասնաւորապէս սպաների եւ զինուորական մասնագէտների դպրոցները:

Հիթլէրի իշխանութեան գլուխ գալուց յետոյ, Գերմանիայի հետ յարաբերութիւնը այնքան սրուեց, որ խորհրդային իշխանութեան ղեկավարները լրջօրէն մտածեցին պատերազմի հաւանականութեան մասին: Այս նպատակով ժողովրդական լայն խաւերի մէջ սկսան փառաբանել կարմիր բանակի ղեկավարներին, որոնց թւում նաեւ Տուխաչեւսկուն, որին մինչեւ այդ ճանաչում էին զինուորական նեղ շրջանակում: Քաղաքական Բիւրոյի յատուկ որոշումով Տուխաչեւսկիին հրահանգւում է Վորոշիլովի հետ միասին ճառախօսել զանազան հաւաքոյթներում: Ու ամէն անգամ աշխատում են հարկադրել Տուխաչեւսկիին, որ կարմիր բանակի եւ քաղաքացիական կռիւների պատմութիւնը լուսաբանի ի նպաստ Ստալինի եւ Վորոշիլովի. բայց Տուխաչեւսկին այդ բանից յամառօրէն խուսափում է: Դեռ 1936ին այս նպատակով կարմիր բանակի մասին յատուկ յօդուած գրելու համար պատուէր է եղել, բայց Տուխաչեւսկին դրա փոխարէն յօդուած է գրել «Աշխարհակալական բանակների կազմակերպութեան հիմնական խնդիրների» մասին:

ՏՈՒԽԱՉԵՒՍԿՈՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ

Տուխաչեւսկին երբեք չի եղել բառիս իսկական առումով քաղաքագէտ: Նա գիտակցաբար զբաղւում էր մի միայն զինուորական գործերով: Բայց վերջ ի վերջոյ ռազմական տեսակէտից հարկադրուեց է ընդվզել Ստալինի վարած ընդհանուր քաղաքականութեան դէմ: Բանակի օգտակարութեան տեսակէտից համոզուած կողմնակից ճարտարարուեստացման, Տուխաչեւսկին զինուորական նոյնպիսի նկատումներով ոչ մի կերպ չէր կարողանում հաշտուել այն միջոցների հետ, որ Ստալինը կիրառում էր համայնացման եւ ճարտարարուեստացման մարզերում: Իբրեւ բանակի իրական պետը, նա պէտք ունէր իր վիճակից գոհ գիւղացիութեան, մանաւանդ ծայրամասերում, ուրտեղ ապրում են ազգային փոքրամասնութիւններ: Մինչդեռ Ստալինի ընդհանուր քաղաքականութեան եւ ինքնիշխան բռնակալական վարչաձեւի պատճառով ստեղծուել էր սուր դժգոհութիւն գիւղացիական զանգուածների մէջ ամբողջ երկրում, իսկ ծայրամասերում ծայր էին տուել անջատողական ձգտումներ եւ ազգային ատելութիւն:

Կարմիր բանակի զօրութեանը սաստիկ հարուածող այս երեւոյթի հանդէպ չէին կարող ձեռնպահ մնալ Տուխաչեւսկին, Գամարնիկը եւ միւս զինուորական պետերը: Որպէսզի կարելի լինի փոխել տալ Ստալինի վարած քաղաքականութիւնը և վերադարձնել դէպի խորհրդային ռամկավարացման ուղին, որ նրանք համարում էին խորհրդային Միութեան համար միակ փրկութիւնը, այս կարմիր զօրավարները կապ են հաստատում «հին բոլշեւիկների» խմբակցութիւնների հետ, որոնք առաջադրել էին նոյնանման քաղաքական նպատակներ: Անկախ զօրավարներից միեւնոյն տեսակէտն է ունեցել նաեւ Բլիւխերը: Նա էր որ 1933ին վճռապէս յայտարարել էր թէ չի կարող արեւելեան սահմանների ապահովութիւնը երաշխաւորել, եթէ անմիջապէս միջոցներ չխորհուին Սիբիրի եւ Ծայրագոյն Արեւելքի գիւղացիների պէտքերը բաւարարելու մասին: (Ինչպէս յայտնի է առանձին հրամանագրով խորհրդային կառավարութիւնը կատարեց այդ զիջումները):

Կարմիր զօրավարները կուսակցական ընդդիմադիր պետերի հետ միասին մշակեցին դիկտատուրական վարչաձեւի վերացման եւ խորհրդային ժողովրդավար իշխանութիւն կազմելու ծրագիրը: Այս ծրագրի հիմքն էր կազմում լենինեան Սահմանադրութիւնը: Ստալինեան «Ժողովրդավար Սահմանադրութիւնը» նրանք համարում էին խորհրդային իրականութեան դէմ գործուած պարզ բռնաբարութիւն:

ԵԱԳՈՏԱՅԻ ՀԱՇՈՒԵՅԱՐԴԱՐԸ

Երբոր ստալինեան Գէպէուն (Չէկան) Եագոտայի գլխաւորութեամբ սկսաւ ջարդարար արշաւանք ընդդիմադիրների դէմ, նա սկիզբը մի կողմը թողեց կարմիր բանակը: Բայց Գէպէուի եւ կարմիր բանակի միջեւ վաղուց էր հասունացել պայքարը քաղաքական եւ վարչական հողի վրայ: Կարմիր բանակի ղեկավարները դէմ էին այն երկւութեան, որ ստեղծուել էր Գէպէուի առանձին բանակի գոյութեան պատճառով: Կարմիր բանակի հրամանատարների ճնշման տակ, Ստալին վերջ ի վերջոյ վերացրեց այդ երկւութիւնը, բայց այնպէս, որ թէ կարմիր բանակը եւ թէ Գէպէուի զօրքերը ենթարկուեցին իրեն անձնական դիկտատուրութեան: Այսպէս թէ այնպէս հզօր Գէպէուն, որպէս «պետութեան մէջ պետութիւն», կարմիր բանակի միջոցով սեղմումի ենթարկուեց: Եւ միեւնոյն ժամանակ ընկաւ Եագոտան:

Ստալինը Գէպէուն ամբողջովին իրեն հպատակեցնելուց յետոյ սկսաւ իր հաշիւները մաքրել կարմիր բանակի մէջ գոյութիւն ունեցող ընդդիմադիր տարրերի հետ:

ԳԱՄԱՐՆԻԿԻ ԻՆՔՆԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ինչպէս յայտնի է, Պեատակովի դատավարութեանը Ռադէկը թուել էր Տուխաչեւսկիի, Գամարնիկի եւ մի շարք ուրիշ անուններ, որոնք ինքը մատնած եղաւ իր ընդդիմադիր ընկերներին: Գամարնիկը կանգնած էր այն տեսակէտի վրայ, թէ ժամանակը աշխատում է իրենց՝ ընդդիմադիրների օգտին՝ խորհրդային պետութեան ռամկավարացման իմաստով, եւ այս պատճառով իրենք ընդդիմադիրները ամէն զիջողութեան գնով պէտք է աշխատին պաշտպանել իրենց ֆիզիքական գոյութիւնը մինչեւ վճռական ժամը հնչելը: Այս նպատակով Գամարնիկը խորհուրդ է տալիս Պեատակովին ենթարկուել Ստալինին եւ կատարել նրա բոլոր պահանջները: Միւս կողմից աշխատել համոզել Ստալինին չգործադրել Պեատակովի եւ միւսների մահուան պատիժը: Ինչպէս յայտնի է Գամարնիկի ծրագիրը չյաջողեցաւ: Նա այդ բանի մէջ համոզուեց երբոր գնացին իրեն էլ ձերբակալելու եւ ինքնասպան եղաւ որպէսզի ողջ-ողջ չէկիստների ձեռքը չընկնի:

Ինչ վերաբերւում է Տուխաչեւսկիի եւ իր ընկերների դէմ եղած նշանաւոր «դատաւորութեան», իրողութիւնն այն է որ դատավարութիւնը տեղի է ունեցել այն ժամանակ, երբոր բոլորը արդէն գնդակահարուած էին: Եւ վերջապէս ոչ մի «դատավարութիւն» չի եղել, որովհետեւ զինուորական դատարանի անդամները ոչ մի անգամ իրար մօտ չեն հաւաքուել: Այլ իւրաքանչիւրին առանձին պարզապէս առաջարկուել է ստորագրել մահավճիռների արձանագրութիւնների տակ: Այս գործում Ստալինը առանձնապէս իր նենգամտութիւնը յայտնաբերեց Բլիւխերի հանդէպ, նրան նշանակեց զինուորական դատարանի անդամ, որպէսզի վարկաբեկէ որպէս ընդդիմադիրի: Չէ՞ որ Բլիւխերն էլ համամիտ էր գնդակահարուած կարմիր զօրավարներին: Անկասկած է որ վաղ թէ ուշ՝ հէնց իրենց ընդդիմադիր համայնավարների մերկացումների շնորհիւ մեզ համար պարզուելու է բոլշեւիկ աշխատաւորների ներքին դաժան պայքարի միջոցին կատարուած բոլոր կարեւոր անց ու դարձը, Մոսկուայից մինչեւ Երեւան:

ԲԵՆՕ

ՊԻՔԻՐ ՍԸՏԻԳԻ ԿԻՆԸ ԼՐՏԵՍ?

Լոնտոնի «Տէյլի Հէրալտ» թերթը կը գրէ.- Հանգուցեալ զօրավար Պէքիր Սըտգը փաշայի կողակիցը Աւստրիացի կին մըն է, 18 տարու, խարտեաշ, նուրբ ու գեղեցիկ: Փաշան տարի մը առաջ ամուսնացած, խենթի պէս կը սիրէր զայն: Կ'ըսուի թէ Պէքիր Սըտգը փաշայի կնոջ տան մէջ գտնուած են գերման կառավարութեան հետ կատարուած թղթակցութեան վերաբերեալ կարեւոր փաստաթուղթեր: Այդ կինը, Գերմանիայէն ստացուած հրահանգին համաձայն, իր ամուսնին վրայ ազդեցութիւն ի գործ կը դնէր: Նոյնիսկ Պէքիր Սըտգը փաշա ընդունած է սա առաջարկը, որուն համաձայն, կինը Գերմանիա պիտի երթար ու գերման մեծ սպայակոյտին հետ պիտի տեսակցէր: Պաղտատէն Գահիրէ հասած լուրերու նայելով, Պէքիր Սըտգը փաշայի սպանութենէն յետոյ հրաժարած վարչապետ Հիքմէթ Սիւլէյմանն ալ անհետացած է:

ԾԻՐԱՆԻ ՓՈՂԸ

Եւ այլեւս չի պատասխանի այնպէս, ինչպէս այն օրը, երբ միասին նստել էինք իրենց բարձր կտուրին, եւ լերան միամիտ աղջիկը պատասխանում էր իմ հարցերին :

-- Աղնօ, կինօ տեսե՞լ ես :

-- Համրա օրի չըմ տեսէ. չուր մը գարկեր է պատ, կը ցուցէ ձի, աղջիկ, օրխորդ, կարտոֆիլ :

— Կարմիր բանակ լսե՞լ ես:

— Կարմիր բանակ չուր է, քցեր են դրօշակի վրայ :

--- Աղնօ, Աստուած կա՞յ :

— Հապա: Աստուած կանաչ ճնճղուկ է :

— Հապա երկի՞նքը :

-- Երկինք զինջիլով կապուկ է եդան կտուչին :

-- Աղնօ, որ մեծանաս ի՞նչ ես դառնալու :

— Կ'եղնիմ օրխորդ :

--- Աղնօ, Աղնիկ...

Բոց էր բարձրանում խոր ձորերից, գալում էր օդը անդուլի խողովակների մէջ, եւ թւում էր թէ գալում էր գետինը բոցերի ուժից, մխի սեւ քուլաներից, որ հրեղէն սիւնի հետ գալարուելով՝ ձգւում էր մինչեւ լեռնային երկնքին սառն աստղերը :

Իմ վաղեմի ծանօթը կրակի մօտ պատմում էր ջրի եւ ջրբաժանութեան, քարոտ հողերի եւ հանդերի մասին:

— Ինչ եղեր է չեղեր է, դացեր է : Եզանք դոմշը - կոտոշ, կպանք գիբար: Սեւ թօն եկաւ, արուն առաւ եկաւ: Մըր փողպատ աղտենք Մարկանայ երկրէն, մըր հիւղերէն: Ախ ու փախ. գիշեր ցերեկ չփլախ, սոված: Էս լոյս մեզ պատութիւն տւեց : Մենակ մըր սահման նեղ է, շնորհիւ սահմանի նեղութեան, ժողովուրդը կը նեղուի: Մըր հողերի սահման գըռքար է: Ժողովուրդի նեղութիւն քարից է: Մըր հողին չէ կառավարութիւն, մըր ջան չէ ...

Նա յոյս ունէր, որ Ջեանբերդի ժողովուրդի հողերի սահմանները կը լայնանան, քար ու քարափ կանանչով կը պատեն, լերան գագաթին, սառուցների տակ կը կառուցեն ջրամբարներ եւ լեռնային լճակներ, եւ այլեւս գիշերները ձորերով անպատուղ չեն հոսի սառուցների ջրերը :

Նա պատմում էր, որ գիւղի երկու թայֆաները՝ « բարակ » եւ «հաստ»՝ հետզհետէ հաշտւում են, առաջանում է նոր սերունդ, որն իրեն չի համարում Մարկանայ երկրից, այլ Ջեանբերդից, եւ որ ինքը եւ իրեն հասակից մարդիկ դեռ յիշում են իրենց ձորերը եւ դուրանը, ուրտեղ խոտը բարձրանում էր մինչեւ կովի կուրծքը. այնպէս որ կովերը հորթ էին բերում խոտերի միջին, եւ կովի հետքով գտնում էին հորթին՝ խոտերի մէջ նստած :

— Երէկ ամպ էր, էսօր՝ պարզ աբեւ ...

Իմ ծանօթը պատմեց այնպիսի բաներ լեռների մարդկանց մասին, որ այժմ էլ, երբ թերթում եմ իմ տետրը, սիրտս լցւում է կսկիծով եւ դառնութեամբ: Նրա սերունդը տեսել է եւ հուր, եւ գաղթ: Երբ նրանց քշում էին հարաւ, խփում էին եւ հարաւից եւ հիւսիսից: Հրդեհւում էր մի անտառ, եւ նրանք եղնիկների խմբերի նման, այրւող ծառերի միջից, եղջիւրներով բացում էին իրենց ճանապարհը : Նրանց քշել են արեւմուտք, ապա ձիերի գլուխը դարձրել են հիւսիս եւ բնակութիւն հաստատել այս բարձր լերան վրայ:

Իմ ծանօթը պատմում էր, որ նրանք հին սերնդից հրաժարւում էին հերկել Ջեանբերդի հողերը, որովհետեւ նրա սահմաններում թաղուել են եւ օտարներ: Որ դեռ երկար տարիներ նրանք՝ իրենց մեռելները ուսերի վրայ՝ լեռներից իջել են դաշտի գիւղերը, որպէսզի նրանց թաղեն հին վանքերի պատերի տակ : Նա ասում էր, որ Ջեանբերդում ես կը տեսնեմ շատ խաչեր՝ դրան ճակտին, եզների եղջիւրներից կախուած կարասների վրայ, թոնիրի շրթունքներին, նոյնիսկ այն խրտուիլակների կրծքին, որոնց ցցում են արտերում ճնճղուկների դէմ: Որ Ջեանբերդում ապրում է մունջ Սեվդոն, որ հագնում է մաղեղէն կօշիկ՝ «խարուկ», ինչպէս Մարկանայ երկրում, որն «իր բերնին նալ է զարկել» եւ չի խօսում նրանց հետ, որոնք Մոտկանից չեն :

Ջեանբերդում միայն մի մարդ կայ, որի առաջ խոնարհւում է յամառ Սեվդոն: Այդ մարդը Հազրոն է, ինչպէս անուանեց իմ ծանօթը՝ լերան գիւղերի ամենալաւ մարդը :

Բայց մեր զրոյցը խանգարուեց, որովհետեւ լսուեց ոչխարների մայիւնի աղմուկը: Աղնոն տեղից թռաւ, դուրս եկան եւ միւսները, նրանց հետ՝ ես:

Լեռներից գիւղի վրայ իջնում էին այծերի ու ոչխարների հօտերը: Ի՜նչ աշխոյժ աղմուկ էր. ինչպիսի՛ զուարթութիւն, կանչեր, շան կաղկանձ, պղինձէ կովկիթների զրնգոց, բառաչ, մայիւն եւ հովիւների սուլոցներ: Կարծես աւար էին բերում գիւղը, եւ կին, աղջիկ, երախայ ու տղամարդ փողոցներից դէպի բակերն էին քշում այծ, ոչխար, հորթ:

Իմ ծանօթի բարձր կտուրից ես նայում էի Ջեանբերդին, Արարատեան դաշտն, ուրտեղ կանաչներով շրջապատուած գիւղերը հետզհետէ սուզւում էին երեկոյեան մութի մէջ, եւ աւելի պայծառանում էին քաղաքների կրակները:

Երբ յիշում եմ այդ երեկոն, քաղաքների կրակները եւ դաշտի վրայ իջնող գիշերները, Ջեանբերդի ներքեւի կտուրի վրայ տեսնում եմ մի մարդ թիկունքը դէպի ինձ, դէպի լերան գագաթը, երեսը՝ դաշտի կողմը, եւ լսում եմ լերան գիւղերի ամենալաւ մարդու նուագը:

Նրա հայրենիքը եղել է քարոտ այդ խուլ երկրի ամենախուլ անկիւնը, ուրտեղ ձորերը դառնում են կիրճեր, եւ լեռների գագաթները՝ ապառաժներ: Տաք կիրճերում, լեռնային վտակների ափերին, կանաչում էր վայրի խաղողը, եւ նրա որթը մագլցում էր մինչեւ գնձագոյն ժայռերի վրայ: Աճում էր եւ վայրի հոնը, երբեմն թութը: Իսկ բարձրերում, ուրտեղ քարափների վրայ ցրուած էին նրանց աղքատ հիւղակները, ցանում էին կորեկ եւ վարդահաս ցորեն: Մարդիկ արտերի եզրին խարոյկ էին վառում, որպէսզի արջերը չորոտեն կորեկը:

Նրա մանկութիւնը խաղացել է այդ քարափների վրայ: Ինչպէս [illegible], այդ պատանին փող է նուագել քարանձաւների [illegible], եւ նրա պարզ երգերին արձագանգել են. քերծել է դէմքը ցուրտը, եւ արեւը խանձել է նրա կուրծքը՝ ինչպէս լերան լանջը: Նա կռուել է գազանների հետ եւ նրանց հետ, որոնք հրացանների կրակոցների աղմուկով քշում էին նախիրը, ոչխարը, առեւանգում կին ու երեխայ:

(2)

ԱԿՍԷԼ ԲԱԿՈՒՆՑ

ՍՊԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱ

Լատինացեղ Ամերիկան այսօր նոյնքան յուզուած է իր զանազան խաւերուն մէջ՝ տասներկու ամիսէ ի վեր տեւող սպանիական պատերազմին պատճառաւ, որքան յուզուած էր ժամանակին՝ երբ Նափոլէոն բռնի մտաւ Իբերական Թերակղզին: Նափոլէոննեբրու այդ թափանցումն էր որ նախապատրաստեց Ամերիկայի սպանիական գաղթավայրերուն (այսօրուան Հարաւ Ամերիկան) անկախութիւնը մայր հայրենիքէն: Իրենց երբեմնի մայր հայրենիքին այսօրուան անօրինակ կերպով խոռվ վիճակը ծայր աստիճան հետաքրքրութիւն ստեղծած է, գրեթէ նոյն համեմատութեամբ որքան մայր երկրին մէջ: Համակրութիւնները բնականաբար բաժնուած են: Մեքսիկա յայտնապէս առ այժմ Սպանիոյ ձախ կառավարութեան կը յարի եւ նոյնիսկ իրաւունք կը վերապահէ իրեն՝ զէնքով եւ իրեղէններով նպաստելու անոր: Միջին Ամերիկեան երեք Հանրապետութիւնները, Կուաթէմալա Նիքարակուա եւ Էլ Սալվատոր, Ֆրանքոյին կողմն են: Միւս կառավարութիւնները չէզոք կը մնան: Գլխաւորաբար հանքային նիւթեր եւ պղինձ արտածող երկիրները, Քիլի, Բերու, Պոլիվիա, Գոլոմպիա եւ Վենեզուէլա, որոնք ընդհանրապէս ամբողջութեամբ Հնդկական Ամերիկա անունը կը կրեն, հիմայ մոցածի պէս են դարերէ ի վեր սպանիական գաղթական չեն ընդունած, եւ ներկայ սերունդին համար, այսպէս, երբեմնի մայր հայրենիքը իր հրապոյրն ու ձգողական ուժը գրեթէ կորսնցուցած է: Հողագործական պետութիւնները, Արժանթին, Ուրուկուէյ, Փարակուէյ եւ Հարաւային Պրազիլիա խիստ դժուարին խնդիր մը կը նկատեն Սպանիոյ այս տագնապը առանց սակայն խուռվի զգացումէն զերծ ըլլալու: Մէկ խօսքով, ամէնքն ալ չոգիի վրայ են, բայց ի՞նչ կրնան ընել:

Բացի Մեքսիկայէն, որուն կառավարութիւնը ձախ է, լատին ամերիկեան միւս անուանուած պետութիւններն այնպիսի անձնաւորութիւններէ կը կառավարուին, որոնք իրենց ուժը կը ստանան մեծ կալուածատէր պահպանողական հուժկու տարրերէ, որոնց համար կրնան ըսել թէ տիրող դասակարգեր կը կազմեն: Իրաւ է որ ժողովրդական սահմանադրութիւններ ունին ըստ օրինակի Մ. Նահանգներուն, շատ քիչերը միայն խորհրդարանական վարչաձեւով կը կառավարուին: Արժանթին, Գոլոմպիա եւ Քիլի, հարաւային պետութիւններու մէջ քաղաքականօրէն ամէնէն աւելի յառաջացածներն են, Ուրուկուէյի ժողովուրդն ալ դէպի ձախ հակումներ ունի աւելի, թէեւ կառավարութիւնը աջակողմ է: Բերուի Ժողովրդական Յեղափոխական Դաշնակցութիւնը յայտնի կերպով հակարոնական ծրագիր ունի, եւ ընկերային ընդարձակ արդարութիւն կը պահանջէ բնիկ Հնդիկներու համար: Այս մանրամասնութիւններէ մէջ կը մտցնենք այն պատճառաւ որպէսզի գաղափար մը կազմուի, թէ ինչպէ՛ս, Սպանիոյ մէջ եղածին նման, անոր հին գաղթավայրերուն մէջ ալ համակրութիւնները տարածուած բաժանուած են աջ կամ ձախ, ինչ որ անկարելի կը դարձնէ համախմբական ոեւէ շարժում ի նպաստ Ֆրանքոյի կամ միւս կողմին: Միայն սա կայ որ Հարաւային Ամերիկայի կառավարութիւնները պահպանողական եւ յետաշրջական են, բայց ժողովուրդները ոչ: Ուստի հանդէպ Ֆրանքոյի համակրութիւնըպաշտօնականէ, իսկ ժողովրդական համակրութիւնն ալ Սալամանքայի եւ Վալէնսիայի միջեւ բաժնուած է:

Ահա ճշմարիտ պատկերը: — Իրենց համար դժբախտութիւն մըն է որ շատերը Սպանիոյ մէջ ունին ազգականներ՝ որոնց մասին պատերազմի ըսկիզբէն ի վեր ոեւէ լուր չունին: Պուէնէս Այրէսի եւ ուրիշ մեծ քաղաքներու մէջ ամբողջ օրը մարդիկ լրագրի ու խմբագրատուններուն առջեւ կը կուտակուին եւ կը սպասեն վերջին լուրերուն: Մանաւանդ ժողովուրդին վարի խաւերը կը համակրին Վալէնսիայի (ձախ) կառավարութեան, ինչպէս նաեւ շատ մը մտաւորականներ, մինչ բարեկեցիկները, ունեւորները Ֆրանքոյին ուժ կուտան: Պուէնոս Այրէսի սպանիական առեւտրական սենեակը արդէն սկիզբէն կողմնակից է զօրավարին:

Ահա թէ ինչո՛ւ, հակառակ բուռն հոսանքներու, կարելի չըլլար որ Սպանիական Ամերիկան միջնորդութիւն մը ընէ մայր հայրենիքին կործանարար պառակտումին վերջ տալու համար: Նախ կը խորհին որ միջամտութիւն մը աւելի պիտի թունաւորէ պայքարը: Այս պատճառաւ կը նախընտրեն չէզոք մնալ, նոյն կարծիքէն է նաեւ փոքրուկէզ Պրազիլիան: Հապէշական կռիւէն ի վեր Հարաւային Ամերիկային շատ մը երկիրներուն մէջ յուսախաբութեան զգացում մը կը տիրէ: Այս պատճառաւ, պէտք է գիտնալ թէ երկու հակառակորդ կողմերուն վերաբերող ոեւէ անհատ երբ Սպանիոյ մէջ հաստատուած լատին-ամերիկեան հիւպատոսարանները դիմէ, խնդրել ներս կ'առնուի, եւ ոչ ոք կը համարձակի ետ պահանջել զանոնք: Այս կերպով շատ կեանքեր փրկուած են կռիւներուն խժդժութիւններէն:

Այս խնդրին հետ մեծ առնչութիւն ունի նաեւ Համամերիկեան շարժումը, որուն համեմատ Հիւսիսային մեծ Ամերիկային անկ է ընդհանուրին անունով խօսելու: Միշտ կը սպասուի որ Ուաշինկթըն որոշ առիթ մը կը սպասէ, բովանդակ երկու Ամերիկաներուն անունով ձայնը լսելի ընել տալու այս կամ այն ձեւով կարգադրութեան մը համար: Ն. Փ. Փ.

ՄԻՇՏ ՍԱՆՃԱՔԻ ԽՆԴԻՐ

Անտիոքէն կը գրեն «Ճիւմհիւրիէթ»ի ---

Հաթայի (սանճաք) վերջին դէպքերուն մէկ ամփոփումը հեռագրով հաղորդած էի: Այստեղի Թուրքերը այս պատճառով դժոխային կեանք մը կ'ապրին: Մանրամասնութիւնները հաղորդեմ:

Սուէտիոյ Արաբները դատ մը ունէին: Անոնց թշնամի Արաբները դատարանէն դուրս ելլող Արաբներուն վրայ յարձակեցան եւ առիթէն օգտուելով Թուրքերուն վրայ ալ սկսան յարձակիլ: Խառնաշփոթութիւն մը առաջ եկաւ ու խանութները փակուեցան: Թուրքերը քարկոծուեցան ու կրակ բացուեցաւ անոնց վրայ: Փաստաբան Սունի քարկոծուեցաւ ու դանակոծուեցաւ: Իսկ Թուրք ուսուցիչ մըն ալ ծեծուելով զօրանոցի մէջ բանտարկուեցաւ: Հանդիսատես Ֆրանսացիները «մեղի ի՞նչ» ըսելով ուս թօթուեցին: Անկէ զատ Թուրք գիւղացիներուն գլխարկներն ալ պատռտելով զանոնք վիրաւորած են: Թէեւ զինուորները միջամտելով քիչ մը հանդարտութիւն տիրեց, բայց զէնքի ձայներուն վրայ կրկին շուկան գոցուեցաւ: Քաղաքին դէպքերէն անտեղեակ խեղճ Թուրք գիւղացիները քաղաք մըտած ատեն, նորէն ծեծ կերան:

Ոստիկաններուն հսկողութեամբ գործի գացող սրճեփ Իսմայիլ քրիստոնեայ Արաբներու կողմէ դաշոյնով ծանրապէս վիրաւորուեցաւ ու հիւանդանոց փոխադրուեցաւ: Կէս օրին զինուորները կոխեցին բոլոր Թուրք սրճարաններն ու փողոցներու մէջ երթեւեկող ժողովուրդը: Այս առթիւ 13 տարեկան տղայ մը վիրաւորուեցաւ դանակով:

Քաղաքին Հալքէվին յանկարծակի կոխուեցաւ 40-50 զինուորներու կողմէ եւ գոցուեցաւ: Ժողովուրդըմեծապէս ազդուած է այս դէպքէն: «Էէնի Կիւն»ի տէրերը իրենց վախէն ինքնաբերաբար գոցեցին թերթը: Ուզունչարշըի մէջ պահակ կեցող զինուորները քարկոծեցին Իզմիրի տօնավաճառին պատի ծանուցումին մէջ գծուած Թուրք դրօշը:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՌԱԶՄԱՓՈՐՁԵՐԸ

Թուրք մամուլը գոհունակութեամբ կ'ողջունէ Թրակիոյ մեծ ռազմափորձերուն յաջողութիւնը: Ինչպէս յայտնի է, ռազմափորձերուն գլխաւոր նպատակն էր ստուգել Պոլսոյ պաշտպանութեան միջոցները:

Վճռական ճակատամարտը տեղի ունեցած է Սարայի շրջանին մէջ, ուր Աթաթուրք անձամբ հետեւած է գործողութեանց, քովը ունենալով Վար — չապետը եւ Պայան Աֆէթ: Կարմիր բանակը յաջողած է խորտակել Կապոյտներուն պաշարման օղակը եւ զանոնք ետ մղած: Ասոր յաջորդած է բուռն յարձակում մը Կապոյտներու խիստ ամրակոծման տակ: Կապոյտները յամառօրէն կը դիմադրէին: Սակայն ի վերջոյ ստիպուեցան նահանջել, բայց մեծ կարգապահութեամբ ու վերադարձան իրենց նախկին դիրքերը: Օտար դիտողները ամենամեծ ուշադրութեամբ կը հետեւէին գործողութեանց: Անկէ վերջն էր որ Աթաթիւրք մօտենալով մարաջախտ Ֆէվզի Չագմաքի, շնորհաւորած է զայն ու խնդրած է իր ողջոյններն ու գոհունակութիւնները հաղորդել բանակին: Աթաթիւրք շնորհաւորած է նաեւ բոլոր զօրավարները, մէկիկ մէկիկ անոնց ձեռքերը սեղմելով:

ՓԱԽՍՏԱԿԱՆԻ ՄԸ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ

Վերջերս Պոլիս վերադարձած էր նախկին քէմալական մը, Արիֆ Օրուճ օգտուելով ընդհ. ներումէն: Թուրք թերթերը կը գրեն թէ Արիֆ ձերբակալուած է իբրեւ հայրենադաւ: Իր մասին կատարուած քննութիւնը աւարտեցաւ եւ թղթածրարը յանձնը·ւեցաւ դատարան: Ընդհ. դատախազը ամբաստանագիրը պատրաստելու վրայ է: Արիֆ Օրուճ հայրենադաւութեամբ կ'ամբաստանուի, տրուած ըլլալով որ Փարիզ բնակութեան շրջանին գրքոյկ մը հրատարակած է Թուրքիոյ վարչաձեւին դէմ, պահանջելով կարգ մը փոփոխութիւններ մտցնել հիմնական օրէնքին մէջ

Հարցաքննութեան ընթացքին, Արիֆ Օրուճ ընդունելով հանդերձ եղած ամբաստանութիւնըյայտնած էթէ կը յուսար ներումէն օգտուիլ. միայն թէ ի բացակայութեան արդէն իսկ հետապնդումի որոշում տրուած էր իրեն դէմ:

Արիֆ Օրուճի վերագրուած յանցանքը կ'իյնայ պատժական օրէնքին 147 եւ 148րդ յօդուածներուն տրամադրութեան տակ, այսինքն մահապատիժ:

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՃԵԶԻՐԷԻ ՄԷՋ

Սուրիոյ թերթերը կը գրեն թէ Ճէզիրէի կացութիւնը կարգադրութեան ուղիին մէջ մտած է արդէն: Որոշուած է վերջ դնել կարգ մը քաղաքական գործունէութեանց քանի որ անոնք խռովութեանց պատճառ կը դառնան Ճէզիրէի մէջ:

Իշխանութիւնները անհրաժեշտ նըկատած են գոհացում տալ Ճէզիրէի բնակիչներուն ներկայացուցած կարգ մը բանաւոր պահանջներուն:

Այդ պահանջներէն մէկն է, օրինակ, ծագած միջադէպերուն ուղղակի կամ անուղղակի պատասխանատու պաշտօնատարներուն հեռացումը:

Մասնաւորապէս Ճէզիրէի մուհաֆըզը եւ Քամըշլըի գայմագամը պիտի արձակուին ու փոխարինուին՝ փոխձառու պաշտօնատարներով:

Զինուորական կարեւոր ուժեր մեկնած են Եփրատեան շրջանները, վարչական կեանքի ու բնականոն կացութեան վերահաստատման աջակցելու համար:

Ճէզիրէի վերջին դէպքերուն առթիւ, խումբ մը քիւրտ ցեղապետներ բողոքի հեռագիրներ ղրկած են Սուրիական իշխանութեան եւ Ազգերու Դաշնակցութեան, իրենց զայրոյթը յայտնելով Ամուտայի եւ շրջակայգիւղերուն ամրակոծման դէմ:

Վօլթէր ստիպուած է Փարիզէն հեռանալ, հրովարտակի մը ուժով, որուն անսաստելու պարագային կը նախատեսուէր մահուան պատիժ: Իր մեկնումէն միայն երկու օր յետոյ, հռչակաւոր գրագէտը վերստին կը դառնայ մայրաքաղաք: Փարիզի դըրան առջեւ հերթապահ պահակ զինուորը կը հարցնէ իրեն.

--- Որեւէ բան չէ՞ք կրեր ձեր վրա, որ օրէնքով կը հետապնդուի:

Վօլթէր կը ժպտի եւ ցոյց կուտայ գլուխը:

-- Միայն ասիկա, բարեկամս միայն ասիկա...

Պահակ զինուորը այս կատակին վըրայ կը ժպտի, առանց կասկածելու թէ՝ իրեն կ'ըսուէր դառն ճշմարտութիւն մը:

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄԸ ՅՈՒՆԱՀԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Սելանիկի «Հորիզոն»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (21 Օգոստոս):

-- «Յունահայ վարժարանները պիտի վերաբացուին այս տարի: Անցեալ տարուան անորոշութիւնն ու մղձաւանջը գոյութիւն չունին, բարեբախտաբար: Պիտի վերաբացուին սակայն որոշ սեղմումներով, որոշ կարգադրութիւններով, զորս, յատուկ հրամանագրի միջոցով տնօրինած էկըրթական նախարարութիւնը: Արդէն իսկ պատրաստ եւ այլեւս օրէնք դառնալիք այդ հրամանագրին բոլոր մանրամասնութիւններէն տեղեկութիւն չունինք տակաւին: Նախարարական յայտարարութեամբ գիտենք միայն, որ հրամանագիրը, ի միջի այլոց ճըշդած է դասապահերու, այլ խօսքով հայերէնի դասաւանդութեան յատուկ պահերու կէտը: Ճշդած է՝ սահմանելով շաբաթական վեց պահ, հայերէն լեզուի ուսուցման, իւրաքանչիւր դասարանի համար: Ու նաեւ արտօնելով պաշտօնական ժամանակացոյցէն դուրս եւս ուրիշ վեց կամաւոր պահեր, միեւնոյն նպատակով:

Զենք գիտեր որ մնացեալ պահերուն, բոլոր առարկաները յունարէնո՞վ պիտի դասաւանդուին, թէ դծագրութեան, գեղագրութեան, ձեռագործի կամ ձեւագիտութեան նման երկրորդական նկատուած դասերէն ոմանց հայերէնով ուսուցումը պիտի թոյլատրուի, Եւ կամ, կրթական քննիչներուն իրաւասութիւն տրուա՞ծ է՝ պարագային համաձայն կարգադրութիւններ ընելու, որպէսզի քիչ մը աւելի զօրացուի՝ օրական միայն մէկ պահի արտօնութեամբ տկարանալու սահմանուած հայերէնի գործածութիւնը վարժարաններէն ներս:

Ինչ որ ըլլան սակայն յառաջիկայ տարեշրջանէն սկսեալ կիրարկելի մանրամասնութեանց տեսակը եւ տեղական բնոյթ ունենալիք ի՛նչ դիւրութիւններ որ ալ ուզեն ընծայել կրթական քննիչները իրենց լիազօրութեանց շրջանակին մէջ, պարզ ու որոշ է, որ հայերէն ուսուցման արտօնութիւնը օրական մէկ պահ միայն պիտի ըլլայ պաշտօնական ժամանակացոյցի մէջ: Եւ հետեւաբար այդ լեզուի հայ ուսուցիչները, ինչ որ կրնան պիտի ընեն այնքան կարճատեւ այդ միակ պահի ընթացքին:

Ժամանակացոյցէն դուրս եւս մէկ պահ հայերէնի ուսուցման կիրարկումը գործնապէս դժուար է, եթէ ոչ անկարելի: Այդպիսի ծրագիր կիրարկելով, վեց դասարան ունեցող իւրաքանչիւր նախակրթարան, ամէնէն առաջ, պարտաւոր պիտի ըլլայ վեց հայ ուսուցիչ տրամադրել՝ նոյն ժամուն սկսելիք եւ վերջանալիք այդ վեց պահերուն համար: Եթէ նոյնիսկ զուգընթաց կարգերու կազմութեամբ օգտագործուին այդ անպաշտօն պահերը, վարժարանները դարձեալ պէտք է տրամադրեն առնուազն երեք ուսուցիչներ. մինչդեռ, այս պայմաններու տակ, փոքրաթիւ աշակերտութիւն ունեցող շատ մը նախակրթարաններ երկու հայ ուսուցիչներէ աւելին չպիտի կրնան ունենալ: Դեռ չենք խօսիր այն անպատեհութեան վրայ, որ առաջ պիտի գայփոքրիկներուտարապայման ծանրաբեռնումէն, յաւելուածօրէն պարտադրուելիք այդ դասապահերու հետեւանքով, մանաւանդ ձմեռնային եղանակին, երբ օրերը այնքան շուտ իրիկուն կ'ըլլան եւ աշխատելու տրամադրութիւնները՝ համեմատաբար տկար:

Պարտաւոր ենք ուրեմն հաշուել եւ մեր ամբողջ ակնկալութիւնները դնել պաշտօնապէս արտօնուած օրական այդ միակ պահին վրայ: Վարժարանական հոգաբարձութիւններն ու ուսուցչական կազմերը նկատի պիտի ունենան, որ այդ մէկ պահը պիտի յատկացուի միայն եւ միայն հայերէնի ուսուցման, իբրեւ լեզու: Հայ ուսուցչին ամբողջ մտասեւեռումը պիտի ըլլայ՝ այդ միակ պահի բոլոր վայրկեանները, բոլոր երկվայրկեաններըօգտագործել մայրենի լեզուի լաւագոյն ուսուցման համար: Ինչ կը վերաբերի Հայոց պատմութեան եւ կրօնագիտութեան դասաւանդութեան, - այդ մասին մասնաւոր կարգադրութիւններ պէտք է ըլլան, ի հարկին պաշտօնական ժամանակացոյցէն դուրս շաբաթական քանի մը ժամ օգտագործելու համար, անշուշտ, եթէ հնարաւոր ըլլայ՝ շաբաթական վեց պահ հայերէնի ուսուցման հետ միասին զանոնք եւս մտցնել պաշտօնական ժամանակացոյցին մէջ»:

ՄԵՐ ԿՈՐՈՒՍՏՆԵՐԸ

ՄԻՀՐԱՆ ԱՍԼԱՆԵԱՆ

Յուլիս 31ին Նիւ Եորքի մէջ թաղուեցաւ գործօն ընկեր մը, Միհրան Ասլանեան:

Ծնած էր Տիգրանակերտ: Զաւակն էր յայտնի եւ բազմաճիւղ Ասլանեան գերդաստանին: Երկրի մէջ ինքնաշխատութեամբ տիրացած էր արհեստներու եւ 1906ին գացած էր Ամերիկա ու սկսած դերձակութեան:

Քանի մը տարիներ անցնելէ վերջ, սկսած էր հագուստ մաքրելու գործին (մեծաքանակ), իր եղբօր հետ: Մօտաւորապէս 25 տարի զբաղեցաւ այդ գործով, որ այժմ կը շարունակուի իր դստեր եւ եղբօր տղուն ղեկավարութեամբ:

Դեռ երկրի մէջ համակիր էր Հ. Յ. Դաշնակցութեան: Շարքերուն միացաւ հոս, Ամերիկայի մէջ, 1914ին եւ անկէ յետոյ եռանդով եւ զոհաբերութեամբ կապուած մնաց մեր կուսակցութեան: Բոլոր ձեռնարկներուն եւ հանգանակութիւններուն մասնակցեցաւ առատութեամբ: Արմենիա Հօլի հիմնադրութեան համար զնած էր 600 տոլարի բաժին զոր յետոյ նուիրեց կուսակցութեան: Եղած էր անոր առաջին վարչութեան անդամներէն մին:

Գործօն անդամ մըն էր նաեւ Տիգրանակերտի Հայր. Միութեան:

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

Հայու լոյս հաւատք, մեռնիմ էնոր զօրութեան, ոնց որ Մասիսի սար, հայ ժողովուրդը, ոնց որ Վանայ ծովու աւազ, մարդ կարա՞յ համրել, դու ըսէ քասուն՝ ես ըսեմ յիսուն միլիոն... Ծօ, դուն, ծօ դուն, հէչ մէկերնիդ կրնա՞յ ախոռի ցախաւել կոտրել, հէչ եղա՞ծ բան է... մարդու զօրութիւն փէյլիվանի զօրութիւն էլ եղնի՝ չի կարայ կոտրել... Համա, մէկ մէջքի կապ կոտրեցէք, ծօ, վալլահ, էստ եբեխան լէ ծախերը մէկ մէկ կը ջարդէ: Եանի խօսքս էն է, Սահմանադրութիւն եկաւ, վեր մեր աչաց, վեր մեր գլխին, բայց մեր ազգ, մեր ժողովուրդ քամակ քամակի պիտի տայ, ոնց որ ղուլթան քաշող եղներ... «Հայոց ազգին սէր-միութիւն»... Հա, վալլահ, էդ միութիւն քանց մեղր անուշ բան է...Վասակութիւնքանդեց Հայու տուն, որ վասակութիւն չեղնէ՛ր, Հայու թագաւորութիւն մինչեւ Պաղտատ, մինչեւ Ստամբօլ կը հասնէր... Նորէն կ'եղնի, ազգն անուշ մնայ, ոնց որ Սուրբն Գրիգորիս Լուսաւորիչն մեր, Սուրբ Երուսաղէմայ բերաւ Հայու լոյս հաւատք, ինչպէս էլ սուրբ յեղափոխութիւն Հայու ազատութիւն բերաւ»...

Առիւծ Գեւօն, երկար, երկար խօսեցաւ զէնքի մասին, սուրբ Մօսին հրացանի մասին, պարտադրելով որ գիւղացիք զինուին, հրացան առնեն, կազմակերպուին.

«Էա Սաքօն, էստ Մկօն, -- խօսքը վերջացուց Առիւծ Գեւօն՝ մատնանըշելով երկու երիտասարդներ. --էսոնց խօսք, ոնց որ կաթողիկոսի խօսք. էն որ էսոնց խօսք չի լսեր, էն որ վասակութիւն կ'անէ, էն սուրբ միւռոն չունի երեսին, էն Հայ չէ, դժոխքի բայ է, հուրն յաւիտենից պիտի էրի, մրրկի... Յեղափոխութիւն պիտի զարկի էդ վասակներ... հէյ հէ՜յ, յեղափոխութիւն քառասուն աչք ունի. ցերեկն էլ կը տեսնի, գիշերն էլ... Խօսքս էս է. գործօնթցիներ, սէր-միութիւն ըրէք, հրացան առէք. էն որ հըրացան չառներ, էն վասակ է... էն ազգութեան տաֆթարէն դուրս է»...

Արժանավայել մեծարանքներով երկու օր հիւրասիրուելէ վերջ, Առիւծ Գեւօն եւ Թոփալ Սատանան ճամբայ ինկան Ասպադայով դէպի Ալաշկերտ, ուր գործունէութեան նոր ասպարէզ մը պիտի բացուէր անոնց առաջ:

-- Ծօ, Թոփալ, կ'ըսէր Առիւծ Գեւօն ընկերոջ կողը մխթելով, մէկ մը Ալաշկերտ հասնինք, հէ՜յ, ինչե՜ր, ինչե՜ր...

ԲԱԺԱՆՈՒՄ

Հոգեհանգիստը աւարտելէն վերջ, Սոնիան Քաղաքամէջ անցաւ, հարկաւոր գնումներ կատարելու համար:

Վանի արծաթեղէնները հռչակուած էին Կովկասի մէջ: Սոնիան խանութէ խանութ անցնելով՝ գնումներ կ'ընէր, իրեններուն ու Արսէնեաններուն նուէր տանելու համար: Հօրը ու Աշոտ Արսէնեանի համար, սաֆաթով նաշխուած երկու տուփ ու երկու գաւազանի գլուխներ գնեց: Դգալներ, գինիի թասեր, տեղական կանացի զարդեր, մօրը տիկին Մարիամին ու Եւգինէի համար: Իրական հաճոյք մ'էր խանութէ խանութ թափառիլ Վանի պազարին մէջ, ուր ամէն ինչ իրարուխառնուած՝ ընորոշ արեւելեան դիմագիծ տուած էր այդ քիչ մը ծուռ ու մուռ նեղ փողոցներուն:

Սոնիան կանգ առաւ կրպակի մը առջեւ: Առաստաղէն կախուած էին Շատախի նաշխուն շալվարներ, բըրդոտ քաղախիներ՝ ոսկեզօծ թելով բանուած: Խանութպանը ծալլապատիկ նստած կակուղ մինտէրի վրայ, մէկ աչքը գոց միւսը բաց, կը մրափէր, երբ կիսովին բաց մնացած աչքը նշմարեց խանութին առջեւ կանգնած Սոնիային: Աշխոյժ ոտքի ցատկեց, սարդի մը ճարպիկութեամբ: Ինչպէ՛ս չէ, ամէն ինչ ունի, օրիորդը աւելի լաւ խանութ մը չէր կրնար ընտրել գնումներ կատարելու համար:

--- Այո, այո, խնդրեմ, երկու ամբողջական զգեստ, լաւագոյն նաշխերով, քօլոզ, փուշի, չուստեր, բրդէ ծաղկաւոր գուլպաներ, վերջապէս ամէն ինչ որ հարկաւոր է... Իմ տունս գիտէ՞ք... Շատ լաւ, ուրեմն, ուղարկեցէք:

Հարազատներու համար նուէրներ գնելը առանձին հոգեկան բաւարարութիւն մ'է ճամբորդի համար: Սոնիան, երկու ժամուան մէջ գնումներ կատարելէ վերջ, ուրախ տրամադրութեամբ կառք մը վերցուց եւ հասաւ Այգեստան, իր տունը:

Առջի գիշեր տան իրեղէններուն մեծ մասը կապեր կապկպեր էր Ցակոբի հետ: Հիմա արդէն պատրաստ էր ճամբայ ելլելու: Կը մնար որ Ցակոբը կառք մը վարձէր:

Այդպէս յանկարծ երթալը Սոնիայի համար ալ անակնկալ մը եղաւ: Առջի օր, Թիֆլիզէն հեռագիր մը կը յայտնէր, որ մայրը տկար է, ու պիտի երթայ Գերմանիա՝ բուժուելու համար:

«Գիտես որ, ես շատ զբաղուած եմ գործերով, (հեռագրով կը յայտնէր մայրը), չեմ կրնար երկար ժամանակով բացակայիլ Թիֆլիզէն, մինչդեռ մայրիկիդ հիւանդութիւնըերկարատեւ բժշկութեան կարօտ է: Քու գալդ անհրաժեշտ է, որպէսզի ընկերակցիս մօրդ: Մայրիկիդ ցանկութիւնն ալ այդ է»:

Սոնիան անմիջապէս հեռագրով պատասխանած էր, թէ երկու երեք օրէն ճամբայ կ'ելլէ: Սոնիան պարտաւոր կը զգար երթալ, եթէ նոյնիսկ լըջօրէն չէր մտածած երթալու մասին: Մայրը իր խնամքին պէտք ունէր, այդքանը բաւական էր անմիջապէս որոշում մը տալու համար: Եւ վերջապէս Վան մնալն ալ չափով մը իր իմաստը կորսնցուցած էր:

Ծուտով սահմանադրական նոր կարգերը պիտի կերպարանափոխէին Թուրքիան, այդպէս համոզուած էր Սոնիան, յեղափոխութիւնը վերջացած, հիմա արդէն նոր կեանք մը պիտի ստեղծուէր, նոր պահանջներով: Իսկ այդ նոր կեանքի մէջ իր կատարելիք դերը շատ ալ պարզօրէն չէր տեսներ Սոնիան: Մանկաբարձուհիի աշխատանքը հոգեկան բաւարարութիւն մը պատճառելէ շատ հեռու էր: Եթէ Սոնիան մինչեւ այդ ժամանակ այդքանով գոհացեր էր, ատոր պատճառը Վարդանի եղերական մահուան հետեւանքով իր հոգեկան ընկումն էր եղած, որքան կարելի է շուտով սովորական կեանքէն դուրս նետուելու փափաքը: Բայց այլեւս նախկին պայմանները փոխուած էին, ներքին ոգեւորութեան չէր մղեր զինք, եւ ոչ ալ կը սիրէր իր գործը:

Ասով մէկտեղ Վանէն բաժնուելու գաղափարը սաստիկ տխրեցուց զինք: Ինչո՞ւ համար: Սոնիան թիկնաթոռի մը վրայ ինկած, կը փորձէր անկեղծօրէն վերլուծել իր տրամութեան պատճառը:

Անշուշտ ամենակարեւոր շարժառիթը ապրած թախիծին, անկեղծօրէն կը հաւատար Սոնիան, Վանի սքանչելի բնութիւնն էր, վայրի գեղեցկութիւն մը, Ասիայի մէջ ինկած երկրորդ Զուիցերիա մը: Զինջ մթնոլորտ, վառ գոյներ, բնութեան զարմանալի պէսպիսութիւն՝ անընդհատ ձօրերու կուշտին բարձրաբերձ սարերը, մարմանդ հովիտներ, մշակուած փոքր դաշտեր, ու ասոնք բոլորը մէկ ակնարկով ընդգրկուող շրջանակի մը մէջ:

Այդ չքեղ պատկերին ճիշդ մէջտեղը, կապուտուն սքանչելի ծովակը, որու մուգ կապոյտին կրնար նախանձիլ ամառուան ջինջ երկինքը: Սոնիայի աչքը երբեք չէր յագեցած դիտելէ այդ համայնապատկերը: Գարնան՝ Վասպուրականը կը պճնուէր դըրախտային գեղեցկութեամբ:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

տուտցաւ իր քաջութեան համար եւ ենթասպայ նշանակուեցաւ: Երբ վիրաւորուելով հիւանդանոց փոխադրուեցաւ, իր սեռը երեւան հանեցին, բայց եւ այնպէս թոյլատրուեցաւ որ բանակին մէջ մնայ իբրեւ լրտես: Արձակուրդի ատեն գաղտնի սպասարկութեան մէկ սպային հանդիպեցաւ որ գնահատելով իր լեզուագիտութիւնը, պաշտօն մը յանձնեց իրեն, իբրեւ լրտես:

Անճէլիքա գաղտնապէս անցաւ զինուորական գիծերէն եւ յաջողեցաւ պաշտօն գտնել ռուսական բանակին մէջ, իբրեւ հիւանդապահ: Գնահատելի ծառայութիւններ մատոյց աւստրիական բանակին, մանաւանդ որ ռուս սպայ մը սիրահարած եւ ամուսնացած էր իրեն հետ: Սակայն ի վերջոյ «մերկացուեց» Ռուսերուն կողմէ եւ իր կեանքը փրկեց միանալով ռուսական հակայրտեսութեան բաժնին: Երբ նորէն Աւստրիա պիտի անցնէր, զինադադարը ստորագրուեցաւ եւ Անճէլիքա Ռուսաստան վերադարձաւ: Իր ամուսնին մահէն վերջ Ռումանիա գնաց եւ սիրային արկած մը սարքեց յիսնապետի մը հետ, գաղտնի տեղեկութիւններ քաղելու համար ի հաշիւ Ռուսաստանի: Իրենց յարաբերութիւնը յանգեցաւ իրական իրահարութիւն մը, եւ Անճէլիքա երբ տեսաւ որ յիսնապետը ամուսնացած է եւ չուզեր ամուսնալուծում կատարել, նախ զայն սպաննեց, յետոյ ինքզինքը: Իր ամբողջ հարստութիւնը, երկու միլիոն լէյ (մօտ քսան հազար տոլար) կտակեց ռումանական որբանոցի մը:

»»»» • ««««

ԳԱՐՇԵԼԻ ՄԱՐԴ ՄԸ, ատամնաբոյժ Թոթ, ձերբակալուեցաւ Փէշթայի մէջ, հաստատուած ըլլալով որ աւելի քան յիսուն աղջիկներ պղծած է վերջին երկու տարիներու ընթացքին: Զոհերը 8 -- 10 տարեկան են եւ զաւակները աղքատ ընտանիքներու, իսկ հրէշը՝ 40 տարեկան, որ բարերարի համբաւ հանած էր, աշխատանք ճարելով խեղճ աղջիկներուն:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. Մինասեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը, կիրակի, երեկոյեան ժամը 8.30ին Ակումբին մէջ:

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 28 Օգոստոս, շաբաթ գիշեր, ժամը 9ին, Ակումբին մէջ, շար. նախորդ ժողովի:

ԱՆԻԷՌ - ՊՈՒԱ - ՔՈԼՈՆՊԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ժողովը այսօր, շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին: Օրակարգ՝ Ծրջ. ժողովի օրակարգի հարցերու քննութիւն:

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէի ժողովը այսօր, շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Ակումբին մէջ: Շարունակութիւն նախորդ ժողովի եւ պատգամաւորի ընտրութիւն:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէի ընդհ. ժողովը 28 Օգոստոս, շաբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին, «Զարդարեան» գրադարանը:

Օրակարգ՝ շար. նախորդ ժողովի եւ ընտրութիւն պատգամաւորի:

ՎԱԼԱՆՍԻ ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները, շաբաթ, 28 Օգոստոս երեկոյեան ժամը 8.30ին Հ. Յ. Դ. «Սիամանթօ» Ակումբը:

ԴԱՇՏԱՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Մարսէյլի Ամասիոյ, Մարզուանի Հայրենակցական Միութեան կողմէ 29 Օգոստոս, կիրակի ամբողջ օրը Սէն Լու կրան Բէն, Լ. Եօթներբայրեանի ագարակը:

Երգ, արտասանութիւն եւլն.:

կը ներկայացուի «ՕՏԱՐ ԱՂՋԿԱՆ ՍԷՐԸ» (զաւեշտ):

Պարգեւաւոր խաղերու մրցում: Պարերու համար կը նուագէ Ծիլմանեան եւ Ընկ. նուագախումբը: Փափաքողները կրնան ճաշը միասին բերել: Ճոխ պիւֆէ սովորական գիներով:

ՄՈՒՏՔ՝ 3 ՖՐ., ՓՈՔՐԵՐՈՒ 1 ՖՐ.:

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Պուլվար կալիպալտիէն առնել 15 եւ 16 թիւ հանրակառքերը եւ իջնել Սէն Լու:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՀԱՄԱՐ

Փարիզի եկեղեցւոյ հոգաբարձութենէն ստացանք հետեւեալ ազդը.—

Անմոռանալի հերոս Զօրավար Անդրանիկի ննջման տարելիցին առթիւ, կիրակի, 29 Օգոստոս 1937, Ս. Պատարագի աւարտումէն, հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ:

Նոյն միջօրէի ժամը 15ին, փափաքողները կրնան այցելել հանգուցեալին գամբարանը, Բէռ Լաշէզի գերեզմանատունը, ուր հոգեհանգստեան կատարելու համար:

ՊԱՏԱՐԱԳ

Ռումանիոյ առաջնորդ Յուսիկ արքեպիսկոպոս պիտի պատարագէ եւ քարոզէ այս կիրակի Փարիզի հայոց եկեղեցիին մէջ, 15 Ռիւ Ժան Կուժոն:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

Le Gérant : H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (14

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԷՆ Հ. ՑԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» • ««««

— Առաջին, բէկը գալիս է, խօսեց նրանցից մէկը. — ով գիտէ, ինչ փորձանք կ՚ունենայ:

--- Քուրդը, երբ Հայի տունն է գալիս, առանց փորձանքի չի լինում, պատասխանեց տանուտէրը նեղքին դժգոհութեամբ:

Բլուրների ետեւից երեւացին նիզակների սուր ծայրերը, եւ մի քանի րոպէից յետոյ յայտնուեցան մի խումբ ձիաւորներ:

--- Գալիս են, ասաց գիւղացիներից մէկը:

Տանուտէրի աչքերը հեռուից լաւ չէին տեսնում, նայեց դէպի այն կողմը եւ ոչինչ չը նկատեց:

--- Նրանք են, ձայն տուեց մի ուրիշ գիւղացի:

--- Տղերք, ասաց տանուտէրը իր մօտ կանգնած գիւղացիներին, դուք այստեղ մնացէք, նրանց ձիանները բռնեցէք, խոտ եւ գարի տուեցէք, մինչեւ մերոնք կը գան գաշտից:

Մօտեցաւ բէկը մի խումբ զանազան տեսակ ասպազական զէներով եւ քաջ ու գեղեցիկ ձիաւորներով, որոնք իր հետ ու մօտ ազգականներն էին, եւ որոնց թիկնապահների նման իրանից չէր հեռացնում: Նա այսօր նստած էր մի գեղեցիկ կապտագոյն արաբական նժոյգի վրայ, որի բոլոր ասպազէնը զարդարած էր արծաթով եւ փայլուն ակներով: Ինքը բէկը քառասուն տարեկան հասակից անցած մի տղամարդ էր, բայց տեսքը կը մատնէր, թէ երեսուն տարեկան երիտասարդ է, վայելչակազմ, հսկայատիպ եւ այրական դէմքով: Նրա հագուստը ոտքից գլուխ բաղկացած էր բեհեզից, թանկագին կերպասից, ասղնագործած ոսկի թելերով. զէնքերը նոյնպէս զարդարած էին ոսկով եւ արծաթով:

Տանուտէրը, տեսնելով նրան, մի քանի քայլ առաջ գնաց եւ կանգնեց խրամի մօտ, որ փորած էր ջուր անցկացնելու համար: Խրամի վրայ ձգած էր մի կամուրջ, որտեղից պիտի անցկենար բէկը, բայց նա, փոխանակ կամուրջից անցկենալու, խթեց իր ձիու կողքը. ձին փռնչաց, ծտի նման թռաւ ահագին խրամից, եւ մի քանի զարմանալի պտոյտներ գործելով, սիգալով կանգնեց տանուտէրի մօտ:

--- Ի՞նչպէս է, հաւանո՞ւմ ես, քաւոր Խաչօ, հարցրեց բէկը, ձեռքով գգուելով նժոյգի բաշը, --- դու ձիաներ ճանաչում ես, ի՞նչպէս է:

--- Աստուած թող հեռու պահի չար աչքից. շատ գեղեցիկ է. ինքը Քօրօղլին էլ չէ ունեցել մի այսպիսի ձի. ուղիղ քեզ արժանի է, պատասխանեց տանուտէրը մօտենալով եւ իր ձեռքը քսելով նժոյգի պարանոցին: --- Ո՞ր տեղից գտար, դու այսպիսի ձի չունէիր:

--- Նոր ընծայ եմ ստացել Արզրումի վալիից, պատասխանեց ուրախացած բէկը: --- Վալին այդ նժոյգը իր գոյգ աչքերու հետ չէր փոխի, բայց ուղարկեց իր բարեկամին. նա այդ ձին ընծայ էր ստացել Հալէպի շէյխից:

--- Գեղեցիկ ձի է, կրկնեց տանուտէրը:

Բէկը ոգեւորուած այդ գովասանութիւններով, կրկին խթեց նժոյգի կողքը, նա մի քանի զարմանալի թռիչքներ գործեց, մի քանի ճարպիկ պտոյտներ տուեց տանուտէրի դրան հրապարակի վրայ, եւ այդ բոլոր գործողութիւնների մէջ երեւում էին ազնիւ երիվարի գեղեցիկ յատկութիւնները եւ նրա սանձը կառավարող տղամարդի հմտութիւնը ամեհի ձիաներ զսպելու մէջ:

Յետոյ նա ցած իջաւ, եւ սանձը յանձնելով իր ծառաներից մէկի ձեռքը, պատուիրեց, որ ման ածէ, որովհետեւ ձին բաւական քրտնած էր:

Տանուտէրը իր պատուելի հիւրի ձեռքից բռնած, տարաւ օդան (հիւրանոցը), որ մինչեւ նրանց գալը, բաւական զարդարած եւ կարգի էր դրած:

Յատակը սփռած էր պարսկական թանկագին գորգերով. պատերի մօտ մին միւսի վրայ շարուած էին փափուկ բարձեր նստելու եւ թիկն տալու համար, եւ մի գեղեցիկ օթոց, յատկապէս պատրաստուած էր բէկի բազմելու համար:

Այժմ տանուտէրը հրաւիրելով իր հիւրին նստել, ասաց իրանց երկրում ընդունուած քաղաքավարական ոճով.

--- Իմ տունը ձեր տունն է. աչքիս եւ գլխիս վրայ տեղ ունիք. ես ձեր խոնարհ ծառան եմ. որդիքս ձեր ստրուկներն են, իսկ կանայքս՝ ձեր աղախինները. բարով եւ հազար բարով էք եկել. ամէն ինչ որ ունեմ, ձեզ «փէշքէշ» է: Հրամմեցէք, հրամմեցէք, նստեցէք, խնդրեմ:

Բէկը շնորհակալութիւն յայտնեց, եւ Խաչօի որդիներից մէկը մօտենալով, ոտներից հանեց նրա կարմիր կօշիկները, եւ նա առաջացաւ, նստեց իր համար պատրաստուած բարձի վրայ, որ բռնում էր հիւրանոցի պատուաւոր կողմը: Նրա մօտ նստեցին, որպէս միրձաւորներ, իր հօրեղբօր որդիներից երկուսը, եւ մի քանի ուրիշ ազգականներ: Ծառաների մի մասը մնաց օդայի մէջ, եւ ձեռքերը իրանց գօտիներում խրած ատրճանակների վրայ դրած, խոնարհութեամբ կանգնել էին բէկի սպասում:

Իսկ ծառաների միւս մասը դուրս գնաց, հոգ տանելու որսորդական շներին եւ ձիաներին, որ նոյն ժամանակ վայելում էին տանուտէրի մարդկանց հոգատարութիւնը:

բարիքները: Թէ բէկը եւ թէ իր ծառաները բոլոր զինուորուած էին թուրերով, վահաններով, ատրճանակներով, հրացաններով եւ նիզակներով, որոնց իրանցից չը հեռացրին, բարեկամի տուն մտան: Քիւրդը ուտում եւ թէ դրսում, թէ խաղաղութեան ժամանակ եւ թէ կռուի ժամանակ, զէնքերը իր մարմնից չէ հեռացնում: Զէնքը քրդի մարմնի անդամներից մէկն է:

Խաչօի որդիներից մի քանիսը, այդ ժամանակ դարձել էին գաշտից, անդադար դուրս էին գալիս եւ ներս մտնում, կատարելով հօր զանազան պատուէրները: Բայց նրանց զէնքեր չը կային: Սկզբում մառանի նախշուն փինջանների մէջ մատուցին սուրճ առանց շաքարի:

--- Ո՞ւր է Ստեփանիկը, չէ երեւում, հարցրեց բէկը, --- ես սովորել այստեղ գալու ժամանակ սուրճը նրա ձեռքից ընդունել:

ՐԱՖՖԻ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 29 ՕԳՈՍՏՈՍ
DIMANCHE 29 AOUT 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3511

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԶԱՐԱՇՈՒՔ ՀԵՌԱՆԿԱՐ ՄԸ ԵՒՍ

»»»» • ««««

Ինչպէս Հայաստանի եւ Հայկական Արտասահմանի միջեւ, նոյնպէս գաղութէ գաղութ կապերը այնքան թուլցած են, որ մարդիկ հազիւ կ'անդրադառնան իրենց միջավայրէն դուրս պատահած դէպքերու :

Ամէն մէկը իր պատեանին մէջ կծկուած, պզտիկ պատուհան մը շինած է իրեն համար, եւ տրամադիր չէ աւելի հեռուն տեսնելու: Եւ կամ լսելու ինչ որ տեղի կ'ունենայ իր սահմանէն դուրս:

Կը թուի թէ հետզհետէ կը զարգանայ այս խորթ գիծը, ստեղծելով սահմանափակ հոգեբանութիւն մը, տարագիր ժողովուրդը վերածելով նոր «հայրենակցականներու»...

Այսպէս է որ, երբ զանազան լուրեր կը հաղորդուին գաղութէ գաղութ, կամ արտայայտումներ կ'ըլլան պաշտօնականներէ, հազիւ թէ ուշադրութիւն կը գրաւեն :

Օրինակ, դպրոցական տագնապ մը կը տիրէ կարգ մը գաղութներու մէջ: Բուն բառով՝ հայկական դպրոցներու գոյութեան, հայեցի դաստիարակութեան, մինչեւ անգամ հայերէնի ուսուցման տագնապ :

Կարգ մը երկիրներու մէջ, թէթեւ ազգայնականութիւն մը ծուռ նայիլ կուտայ փոքրամասնութեանց, ոչ - տեղացի տարրերու կրթական ձեռնարկներուն, ուրիշ խօսքով՝ ինքնուրոյն մշակոյթին: Երեւութապէս հալածանք չեն սարքեր, բայց կը հրամանագրեն այնպիսի տնօրինութիւններ, որոնք խորապէս կը ցնցեն հաստատուած, տարիներէ ի վեր ընդունուած կարգուսարքին հիմերը: Երբեմն կը զարնեն կողէն, երբեմն կը կապեն թեւերդ, եւ կամ ուղղակի լախտ մը կ'իջեցնեն գլխուդ :

Եւ դուն, ճարահատ, կը հարկադրուիս տեղի տալ, ելք մը փնտռել, ակռաներդ կճրտելով ...

Այս ճակատին վրայ առաջին ճեղքերը բացաւ քամալական Թուրքիան, համաձայն «արդիական» ծրագրի մը, որ շատոնց մշակուած էր :

Չենք ուզեր մանրամասնութեանց մէջ իյնել, օրը օրին, «Յառաջ»ի հիմնարկութենէն ի վեր պարզած ըլլալով ամբողջ անցուդարձը :

Ահաւասիկ վերջին նորութիւնը.— Թուրքիոյ կրթական գործավարութիւնը խօսքէն գործի անցնելով, արդէն իսկ նշանակած է Թուրք տնօրէններ՝ ոչ - Թուրք դպրոցներու համար :

Ասոնք պաշտօնի պիտի անցնին յառաջիկայ սեպտեմբերին, երեւութապէս իբրեւ օգնականներ, բայց իրականին մէջ՝ իբրեւ բուն վարիչները ոչ - Թուրք դպրոցներուն, քանի որ իրենց պարտականութիւնը պիտի ըլլայ զարկ տալ Թրքական մշակոյթին զարգացման :

Կառավարութիւնը արդէն ունէր իր «աչքը» —— շատ մը դպրոցներու մէջ՝ մէկէ աւելի աչքեր — Թուրք ուսուցիչներ նշանակած ըլլալով Թուրքերէնի, պատմութեան եւ աշխարհագրութեան դասերուն համար :

Անոնք իրենց ուսուցչական պաշտօնէն զատ, քննիչներու դերն ալ կը կատարէին, օրը օրին, ժամը ժամուն հետեւելով դպրոցներու ներքին անցուդարձին: Այժմ աւելի թեւ պիտի առնեն, շնորհիւ Թուրք «օգնական» տնօրէններու, որոնք նշանակուած են թէ փոքրամասնութեանց եւ թէ օտար դպրոցներուն համար :

Աւելորդ է գուշակութիւններ կատարել այս տնօրինութեան հետեւանքներու մասին: Մանաւանդ որ, ամէն տարի վերաքննութեան կ'ենթարկուին փոքրամասնութեանց դպրոցներու ծրագիրները, եւ միշտ « պակաս» մը կը գտնուի :

Նշանակուած տնօրէնները անշուշտ բան - գործ պիտի ընեն նորանոր պակասներ գտնել, կարելի եղածին չափ հարթելու համար որ եւ է ազգային յատկանիշ, քանի որ ոչ միայն վարչական ղեկը, այլեւ նիւթական աղբիւրները կը գտնուին կառավարութեան թաթին տակ :

Մօտ երկու տարիէ ի վեր տագնապ մըն ալ պայթած է Յունաստանի հայ դպրոցներուն գլխուն :

Անցեալ տարի կառավարութիւնը հրամանագիր մը հրատարակեց, որ պարզապէս փակման կը դատապարտէր յունահայ դպրոցները, փողոց նետելով 4 -- 5000 աշակերտներ:

Թախանձագին դիմումներ կատարուեցան, եւ կառավարութիւնը արտօնեց որ դպրոցները վերաբացուին նախկին պայմաններով, մինչեւ մասնաւոր կանոնագրի մը հաստատումը :

Ինչպէս հաղորդուեցաւ, այդ կանոնագիրը պատրաստ է արդէն, թէեւ բոլոր մանրամասնութիւնները ծանօթ չեն տակաւին:

Համաձայն հրատարակուած տեղեկութեանց, կանոնագիրը կը պարունակէ շատ մը սեղմումներ, որոնք եթէ նոյնութեամբ գործադրուին, կրնան ճշմարիտ անելի մը յանգիլ :

Օրինակ, հայերէնի համար սահմանուած է չորսական վեց պահ, իւրաքանչիւր դասարանի համար. իսկ վեց պահ ալ կամաւոր, ժամանակացոյցէն դուրս :

Դժուար չէ նախատեսել այս տնօրինութեան հետեւանքները, թէեւ դիմումները կը շարունակուին, նոր դիւրութիւններ ստանալու համար :

Շատ աւելի լուրջ տագնապի մը մատնուած է ուրիշ հեռաւոր գաղութ մը: Եւ հաւանական է որ նոյն դժուարութեանց հանդիպինք այլուր:

Ի՞նչ կը հետեւի այս բոլորէն,—— կամաց կամաց ազգային դաստիարակութիւնը, լեզուն անգամ պիտի վտանգուին: Եւ մենք հարկադրուած ենք այժմէն միջոցներ որոնել, այս չարաշուք հեռանկարին առջեւ :

Յառաջիկային կը խօսինք այդ միջոցներու մասին:

Երանի թէ, գոնէ այս նոր վտանգը օգնէր աւելի պայծառացնելու մթնոլորտը, գաղութէ գաղութ :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՈՒԶԱՆԱՒ ՄԸ ՄԱՐՄԱՐԱՅԻ ՄԷՋ

Ինը Իտալացիներ ձերբակալուած

Պոլսէն կը հեռագրեն Տէյլի Թէլէկրաֆի.—

Խումբ մը ջրօղանաւեր եւ Թուրքիոյ ամէնէն զօրաւոր թորփիլահալածները Տարտանէլի եւ Մարմարայի մէջ կը փնտռեն խորհրդաւոր սուզանաւ մը, որ այդ ջուրերը մտած է եղեր: Այս խուզարկութեան հետ զուգընթաց, օտար պետութեանց հաղորդուեցաւ ծանուցագիր մը որ կ'ըսէ թէ Թրքական ուժերուն հրաման տրուած է ոչնչացնել որ եւ է սուզանաւ որ կ'երեւայ Տարտանէլի մէջ, եթէ չհամակերպի քննութեան: Այսօր իմացայ թէ ծովեզերեայ մարտկոցները բացարձակ հրաման ստացած են զարնել որ եւ է կասկածելի նաւ որ չի պատասխաներ եղած հարցումներուն: Ամենախիստ քննութիւն կը կատարուի Թրքական ջուրերուն մէջ :

Իզմիրէն կը հաղորդեն թէ ինը կասկածելի Իտալացիներ ձերբակալուեցան Վուրլայի շրջանին որ մաս կը կազմէ Իզմիրի արգիլեալ գօտիին: Քննութիւն բացուած է այս մասին: Այս գործողութիւնները կը կատարուին իբրեւ հետեւանք սուզանաւին երեւման: Այստեղ այն կարծիքը կը տիրէ թէ եթէ սուզանաւ մը մտած է Մարմարայի մէջ, իտալական է, բայց ամբողջովին կը ղեկավարուի Սպանիացի ազգայնական սպաներու եւ նաւաստիներու կողմէ: Այժմ հաստատուած է թէ երբ սպանիական երկրորդ նաւը զարնուեցաւ օգոստոս 18ին Թէնէտոսի բացերը, յարձակող սուզանաւին կ'ընկերանար թորփիլահալած մը որ դրօշ չունէր :

Թուրքիոյ մէջ մեծ գոհունակութիւն պատճառեց Անգլիոյ որոշումը՝ Միջերկրականի նաւային եւ օդանաւային ուժերը աւելցնելու մասին :

*** « Լը Ռէփիւպլիք » («Ճիւմհուրիյէթ») կը գրէ.—

Թրքական ջուրերուն մէջ, սպանիական «Քիւտատ տէ Քատիզ» շոգենաւին յետոյ «Արմուրա» շոգենաւին թորփիլահար ըլլալուն պատճառաւ, Թուրք կառավարութիւնը լուրջ միջոցներ ձեռք առած է, ստուգելու համար թէ ո՞ր պետութեան կը պատկանի եւ ո՞ւր կը գտնուի օտար սուզանաւը :

Իզմիրէն եկող Թրքական « Համիտիէ » մարտանաւը ճանապարհին տեսած է սուզանաւ մը, որ կը յածէր Մարմարայի վրայ: «Համիտիէ»ի ազդանշանի փորձին վրայ, յածանաւը առանց ո եւ է պատասխան տալու ջուրի տակ մտաւ եւ անյայտացաւ :

Կ'ըսուի թէ Նեղուցներու, ինչպէս նաեւ Մարմարայի ափերուն վրայ հաստատուած է մշտական հսկողութիւն, այնպէս որ խորհրդաւոր սուզանաւը երկար չի կրնար մնալ Մարմարայի մէջ :

Ընկիւրիի սպանիական դեսպանը խնդրած է Թուրք կառավարութենէն պաշտպանել Միջերկրական ծովին մէջ նաւարկող սպանիական շոգենաւերը :

Համաձայն Մոնթրէօյի պայմանագրութեան, ընդծովեայ մը չի կրնար Նեղուցներէն անցնիլ ջուրերու տակէն եւ առանց առնելու Թուրք կառավարութեան համաձայնութիւնը: Եթէ խորհրդաւոր սուզանաւը սպանիական ապստամբներուն կը պատկանի, անոր Նեղուցներէն անցնիլը բոլորովին ապօրինի կը համարուի, որովհետեւ անոնց կառավարութիւնը ճանչցուած չէ Թուրքիոյ կողմէն, ոչ ալ Թուրքիա զանոնք կը ճանչնայ իբրեւ պատերազմիկ կողմ :

ԱՆԳԼԻԱ ԲՈՂՈՔԱԳԻՐ ՄԸ ՈՒՂՂԵՑ ՃԱՓՈՆԻ

»»»» • ««««

Կռիւները հետզհետէ կը սաստկանան

Չինաստանի անգլիական դեսպանին վիրաւորման առթիւ, որուն մանրամասնութիւնները հաղորդած էինք երէկ, անգլիական կառավարութիւնը ուժգին ծանուցագիր մը ուղղեց ճափոնական կառավարութեան: Ծանուցագիրը բողոքելով եղած յարձակման դէմ, ուշադրութիւն կը հրաւիրէ դէպքին ծանրութեան մասին եւ բացատրութիւններ կը պահանջէ: Այս առթիւ Լոնտոնի ճափոնական դեսպանն ալ տեսակցութիւն մը ունեցաւ Անգլիոյ արտաքին նախարարին հետ, իսկ այս վերջինը հեռաձայնով խորհրդակցութիւն մը կատարեց վարչապետին հետ :

Միեւնոյն օրը ուրիշ դեսպաններ ալ տեսակցութիւններ ունեցան Պ. Իտընի հետ, Ծայր. Արեւելքի կացութեան մասին:

Անգլիական կառավարութիւնը կ'ուզէ օգտուիլ այս դէպքէն, անգամ մը եւս մէջտեղ դնելու համար իր առաջին ծրագիրը.— չէզոք շրջան մը հաստատել Շանկայի մէջ: Այս տեսակէտին համաձայն է նաեւ Մ. Նահանգներու կառավարութիւնը, որ ազդարարութիւն մը ուղղեց ճափոնական եւ չինական կառավարութեանց, պահանջելով բարեխղճօրէն յարգել ամերիկեան իրաւունքներն ու շահերը: Երկու երկիրներուն մէջ ալ ջղագրգռութիւն պատճառած է չինական ծովեզերքներու պաշարման որոշումը: Ճափոնական կառավարութիւնը նոր յայտարարութեամբ մը կ'ազդարարէ թէ պիտի խուզարկէ բոլոր կասկածելի նաւերը: Ամէն պարագայի մէջ, կացութիւնը աւելի բարդացած է այսօր, ոչ միայն բրիտանական դեսպանի մը վիրաւորումով, այլեւ Ճափոնի վճռական դիրքին պատճառաւ: Անգլիա այսօր աւելի զօրաւոր դիրքի մը մէջ կը գտնուի, բայց կը զգուշանայ բուռն շարժումներէ :

Մինչ այս մինչ այն, կռիւները հետզհետէ կը սաստկանան Շանկայի մէջ եւ այլուր: Պաշտօնապէս կը հաստատուի թէ 500 հոգի, մեծ մասը քաղաքացիներ, սպաննուած են Նանքինի ռմբակոծութեան հետեւանքով: Միեւնոյն ատեն կործանած են 200 տուներ: Չինական աղբիւրներու համաձայն, մեծ ճակատամարտ մը կը մղուի Ֆանչանի մէջ, ուր Ճափոնցիները յարձակում գործած են մեծ ուժերով եւ օդանաւերով: Զօր. Փայ Չունկ Հզի, որ Չինաստանի ամէնէն տաղանդաւոր ռազմագէտը կը համարուի, հրամանատար նշանակուեցաւ 200 հազար չինացի զինուորներու, Շանկայի շրջանին մէջ :

Ճափոնցիները գրաւեցին Քալկանի միջնաբերդը :

Կարգ մը թերթեր կը գրեն թէ Գերմանիա Ճափոնի յանձնել տուած է մեծաքանակ ռազմամթերք եւ զէնք որոնք ծախուած էին Չինաստանի :

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ ձերբակալուեցաւ կասկածելի Յոյն մը, Օրէսթի Բիչչի, որ Պոլիս ծնած է 1893ին եւ Ֆրանսայէն վտարուած՝ 1913ին: Ութ լեզու կը խօսի եւ երկու անցագիր ունէր գրպանը: Ամէն առտու հիւրանոց կը փոխէր, զանազան անուններ տալով: Ձերբակալուած ատեն յայտնեց թէ իր երկրէն վտարուած է իբրեւ հայրենադաւ :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՍ ՔԵԶ ՄԵՂԱՅ

—o—

Ձեր մէջ կա՞յ մէկը որ այսպէս կամ այնպէս ազդուած չըլլայ Խ. Հայաստանի վերջին դէպքերէն,— անհամար «մերկացումներ», ձերբակալութիւններ, աքսոր, գնդակահարութիւն:

Քար ըլլար, կը սարսէր :

Զոհերը մէկ - երկու չեն, ոչ ալ հասարակ մահկանացուներ: Ամբողջ ղեկավարութիւն մըն է որ փուշի պէս կը նետուի, կը տրորուի, կը փոշիանայ :

Եւ լախտը միայն կուսակցական - պետական - վարչական գլուխները չէ որ կը ճզմէ, այլ եւ ամբողջ գրական - մտաւորական սերունդ մը, նոր թէ հին, բոլշեւիկ թէ ուղեկից :

Ափ մը «հաւատարիմներ» մնացած են արդէն, եւ անոնք ալ իրենց շունչէն կը վախնան.— Ոչ մէկը գիտէ թէ ի՛նչ պիտի ըլլայ, ո՛ւր պիտի նետուի 24 ժամ վերջը.:

Զուպարը գիտէ՞ր: Զապէլ Եսայեանի միտքէն կ'անցնէ՞ր :

Կը կարծէի թէ այս բոլորը կը կոչուին անճիտում: Աղէտ :

Զրպարտութիւն, էֆէնտիմ, զրպարտութիւն: Եւ կամ թիւրիմացութիւն :

« Բանուոր »ի՞ն ալ չէ՛ք հաւատար : Շարունակ ջուր կը խմէ Երեւանէն, ինչպէս Աղասի Խանջեանը, որ թոքախտ էր.

— « Հայ ազգայնական մամուլը, դաշնակ եւ ռամկավար թերթերը, դեռ կը շարունակեն ողբալ «ազգասէր հայ մտաւորականներու» կորուստը :

Արդեօք ազնուութեան հետեւա՞նք է այս: Ի հարկէ ոչ: Անոնք շատ լաւ գիտեն, որ նախ «հալածանքը» հայ մտաւորականներու դէմ չէ, եւ յետոյ խորհրդային իշխանութիւնը յիմար չէ, որ անմեղ մարդիկ, ըլլան անոնք Հայաստանի մէջ թէ Վրաստանի կամ Մոսկուայի մէջ, հալածանքի ենթարկէ, եթէ անոնք այնքան անմեղ էին, ինչքան կ'ուզեն ներկայացնել մեր թշնամիները :

Բայց զարմանալի չէ: Արտասահմանի մէջ իրենց գոյութեան իրաւունքը կորսնցուցած եւ Հայաստանի ժողովուրդէն անտեսուած հայ ազգայնականները, պէտք է ողբան կորուստն այն դաւաճաններու, որոնց գոյութեան եւ գործունէութեան մէջ իրենց փրկութեան լոյսը կը տեսնէին, իրենց ապագայ յոյսերու իրականացման կորիզները կը նշմարէին :

Խանջեանի անպատիւ մահը կը սգան, անոր անունը սիրոյ դրօշակ դարձուցած են, եւ պիտի շարունակեն առանձին ակնածանքով յիշել իրենց հերոսը, որովհետեւ Խանջեանը իր արարքով փորձեց ստուեր ձգել Բոլշեւիկ կուսակցութեան փառաւոր անունին վրայ, եւ սակայն չյաջողեցաւ»:

Հապա սա միւս վկայութի՞ւնը, միեւնոյն աղբիւրէն.

— « Ներկայ Խորհրդային Հայաստանի պետական մարմինը ոչ թէ հայ ժողովուրդի մտաւորականութիւնը կը փճացնէ, այլ՝ այդ մտաւորականութեան կործանման առաջնորդող ձեռքերը եւ աչքերը կ'ոչնչացնէ :

Հայ ժողովուրդը բաւական փորձառութիւն ունի եւ պիտի ունենայ առանց Պերիայի մըն ալ, իր մէջէն մաքրելու համար Խանջեաններ, Ալազաններ, Սիմոնեաններ, ինչպէս որ առաջները մաքրեց Դաշնակները եւ Ռամկավարները» :

Ես քեզ մեղայ :

ՎԱՀԷ

ԻՍԼԱՄԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐ ԽՈՐՀՐԴ. ԱԶԴԵՑՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ

Ն. Ֆրայէ Փրէսի մէջ կը կարդանք.—

Սինքեանկէն (Չինական Թուրքեստան) Լոնտոն եւ Վիէննա հասած լուրերը կը յայտնեն թէ այն կողմերը խիստ ծանր հարուած մը կրած է խորհրդային ազդեցութիւնը: Անկարգութիւններ պատահեցան, երբ Քաշկարի զինուորական հրամանատարը Թուրքի Մահմուտ, իր բարձրագոյն չինական իշխանութիւններէն հրահանգ ստացաւ Ուրումքի երթալ եւ իր գործերուն հաշիւը տալ: Զօրավար Մահմուտ նախընտրեց Հնդկաստան փախչիլ, եւ մտնել Մէքքէ գացող ուխտաւորներու ստուար կարաւանի մը մէջ: Իր փախուստէն վերջ Քաշկարի եւ շրջակայքի Թուրքի ու Թունկան ցեղերուն միջեւ սաստիկ կռիւներ պայթեցան: Թունկաններուն վարիչը Մա, որ ասկէց առաջ երկար ատեն մնացած էր աշխարհի հաղորդակցութենէն զատուած ովասիսի մը մէջ, Թաքլամաքան անապատին հարաւակողմը, ծանրածանր կռիւներէ վերջ գրաւեց Քաշկարը եւ Եօրքանտը եւ արդէն այս միջոցիս Աքսուի առջեւ կը գտնուի: Իրաւ է որ Քաշկարի ամուր միջնաբերդը տակաւին կը դիմադրէ, բայց Թունկանները յաջողեցան ձեռք անցընել խորհրդային վեց ռմբաձիգ սաւառնակներ, որոնք վերջերս ղրկուած էին :

Թունկաններուն յաղթանակը խորտակումը կը նշանակէ խորհրդային ազդեցութեան՝ Սինքեանկի մէջ: Թուրքեստանի գաղտնի ոստիկանութեան պետը, որ Տաճկաստանէն յատկապէս ղրկուած խորհրդային քաղաքացի մըն է, ձերբակալուելով բանտարկուեցաւ եւ իր ճակատագիրը անծանօթ է: Թէեւ բոլշեւիկ ծանօթ ու անծանօթ Ռուսեր ամէն ինչ կ'ընեն Թունկանները սիրաշահելու համար, անոնց մեծերուն զանազան նուէրներ ղրկելով, բայց մոնկոլական այս պատերազմիկ ցեղին մարդիկը մինչեւ հիմա չեն մոռցած, թէ 1934ի ձմրան բոլշեւիկները ինչ սաստիկ հալածանքներու ենթարկեցին զիրենք, ջարդելով եւ կողոպտելով, իրենց գիւղերը ռմբակոծելով սառած գետին վրայ :

29,000 փախստականներ ետ ղրկուած

Ֆրանսական կառավարութիւնը հրամայեց Սպանիա վերադարձնել 29000 փախստականներ, որոնք Ֆրանսա ապաստանած էին Սանթանտէրի գրաւման հետեւանքով: Ամէն օր բազմաթիւ նաւեր կը հասնին Ֆրանսական նաւահանգիստները, փախստականներ, մասնաւորապէս կիներ եւ մանուկներ բերելով : Շատ մը փախստականներ ալ փրկուած են Ֆրանսական մարտանաւերու միջոցաւ: Ասոնք ուղղակի Պարսելոնա պիտի ղրկուին: Փախստականներուն մէջ կան նախկին նախարարներ եւ ուրիշ ականաւոր անձեր :

*** Սանթանտէրի գրաւումէն վերջը, Սպանիոյ ազգայնականները սկսան մաքրել շրջակաները: Վերջին լուրերու համաձայն, գրաւած են նաեւ Սանթոնա նաւահանգիստը եւ այժմ կը պատրաստուին յառաջ խաղալ դէպի Աստուրիա: Իսկ հանրապետական զօրքը կը շարունակէ իր գործողութիւնները Արակոնի ճակատին վրայ :

***Իտալական թերթերը շարունակելով փառաբանել Սանթանտէրի յաղթանակը, կը գրեն թէ «Առաջնորդին պատգամն էր որ գործադրուեցաւ» : Զօր. Ֆրանքօ յաղթանակին լուրը Մուսոլինիի հաղորդեց մասնաւոր հեռագրով մը: Մուսոլինի անմիջապէս պատասխանեց, իր մասնաւոր գոհունակութիւնը յայտնելով որ «Իտալացի լեգէոնականները հզօր աջակցութիւն մը ընծայած են Սանթանտէրի յաղթանակին, տասնօրեայ տաժանելի ճակատամարտի մը ընթացքին: Չէնքի այս սերտ եղբայրակցութիւնը կ'երաշխաւորէ վերջնական յաղթանակը որ Սպանիան եւ Միջերկրականը պիտի ազատէ հասարակաց քաղաքակրթութեան սպառնացող որ եւ է վտանգէ »:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՎԷՊԻ ՄԸ ՅԱՋՈՂՈՒԹԵԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

(Մուսա լերան քառասուն օրերուն առթիւ)

Ծիլին մէջ պատրաստ կար ամէն ինչ որ բովանդակ մարդկութեան կեանքը կը բաղկացնէ:

ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼ

Պէտք չկործեմ աշխարհահռչակ այս վէպին ամփոփումը տալ հոս: Այդ աշխատանքը կատարուած է շատ անգամներ: Հայերէնի թարգմանութենէ առաջ եւ յետոյ, արտասահմանի թերթերը ամէն առթիւ խօսեցան անոր մասին եւ արտատպումներ կատարեցին:

Հեղինակին անձը, գրականութիւնը արուեստը, ձգտումներն եւ բանաստեղծի երազները հիմա աւելի շօշափելի կերպով կ'ըմբռնենք: Քիչ մը խորանալով, երբ քննութեան առնենք դիւցազներգական եւ մարդկային շունչով օծուն այս մեծ վէպը, այն ատեն աւելի հեշտութեամբ պիտի կրնանք արդարացնել միջազգային շրջանակներու մէջ անոր երեւան բերած հետաքրքրութիւնը: Մեզի համար դիւրին պիտի ըլլայ նաեւ գտնել անոր յաջողութեան գաղտնիքը:

Մէջբերումը, զոր կ'ընենք Ֆրանց Վերֆէլի վէպէն, մեզի կը թուի թէ բանալին է անոր ժողովրդականութեան: Այս բառը անշուշտ դժուար է հաշտեցնել ներկայ պարագային, քանի որ իր բովանդակութեամբ, հակառակ դիւցազներգութիւն մը ըլլալուն, ժողովրդական ընթերցումի յատուկ վէպ մը չէ, տրուած ըլլալով արուեստի եւ ոճի այն բացառիկ եւ հեղինակին յատուկ տարրերը, որոնցմով ճարտարապետուած է ան իր ծաւալուն վէպը: (Հոս չեմ ուզեր անդրադառնալ այս վէպին թարգմանութեան, ընթերցումի դժուարութիւններէն մէկուն ըլլալով, գիտակցութիւնն ունենալով, որ նմանօրինակ մեծ վէպերու թարգմանութեան հետ կապուած կան անխուսափելի դժուարութիւններ, մանաւանդ գերմաներէնէ հայերէն թարգմանութիւններու առնէ, այս պարագային Ֆրանց Վերֆէլին լեզուին ու ոճին դժուարութեան հետ՝ երբ թարգմանիչը ստիպուած է գերմաներէն մէկ բառը նախադասութեամբ մը արտայայտել, եւ յաճախ նախադասութիւնը՝ մէկ բառով, եւ նորակերտ բառերու կազմութեան եւ իմաստին զոհել յաճախ սահունութիւն եւ յստակութիւն):

Միամտութիւն է անշուշտ Մուսա լերան քառասուն օրերուն միջազգային յաջողութեան գաղտնիքը բացատրել նիւթին հայկական հանգամանքով, Մուսա լերան դիւցազնամարտով: Ընդհանուր պատերազմը աննախընթաց գրականութեան մը ծնունդ տուաւ: Եւրոպայի ծանօթ գրագէտներ, մանաւանդ նոր սերունդէն, նուիրագործուած մարդկային այդ բարբարոսութեան բազմազան դրուագները իրապաշտ ու ցնցող վէպերու նիւթ ըրին: Պատերազմի յիշատակներու գրականութիւնը նորահաս սերունդներուն առջեւ կը բանայ այդ ողբերգութեան բոլո՛ր ծալքերը: Եւ սակայն ոչ մէկ վէպ Ֆրանց Վերֆէլի այս վէպին յաջողութիւնն ունեցաւ, ոչ մէկ վէպ բազմաթիւ լեզուներու թարգմանուեցաւ, եւ զանգուածներու հետաքրքրութիւնը կենդանի եւ հեւ ի հեւ պահեց, որովհետեւ այս վէպը նորակազմ ընկերական կեանքի մը մարդկային մէկ վաւերագրութիւնը կը ներկայացնէր բոլոր հանգամանքներով: Եւ ընթերցողներու բազմահազար խումբեր, որոնց ուղեղը յոգնած էր այլեւս ոստիկանական, ոճիր-արկածային սովորական վէպերու յաճախանքէն, Մուսա լերան քառասուն օրերուն մէջ հաւատացին գտնել խորհրդանշանը տակաւին գոյութիւն ունեցող ցեղային առաքինութիւններու, քաջերու, հոգեբանական վերլուծումներու, մարդկային տիպարներու, յաճախ նախնական հոգերով, որոնք մէկ օրէն միւսը Ֆրանց Վերֆէլի բառերով, Ծիլին մէջ գոյութիւն ունեցող մարդկային կեանքը կը յաւերժացնէին:

Վիպագրին հեռատեսութիւնն ու լուրջ պրպտումները վրիպած չեն անկասկած, երբ ան իր վէպին թատերավայր կ'ընտրէ Մուսա Լերան հայկական եօթը գիւղերը, եւ գործող անձերն ալ՝ Հայեր, քանի մը որ մեր ազգային հպարտութիւնը փայփայեց արդար կերպով, եւ մեր երախտագիտական զգացումներով շրջապատեց համակրելի հեղինակը:

Քիչ մը խորանանք սակայն մեր քննութեան մէջ:

Մեծ եւ ճակատագրական դէպքերու համար, լայնախոհութեամբ, պաղարիւնութեամբ եւ հանդարտութեամբ, Ֆրանց Վերֆէլ կը պատրաստէ իր վէպին մթնոլորտն ու միջավայրը: Կը ստուերագծէ բոլոր այն դէմքերը, որոնք որեւէ կերպով դեր մը պիտի խաղան: Կը մտնէ մանրամասնութիւններու մէջ, որոնք ո՛չ աւելորդ են եւ ոչ ալ անտեղի: Այնքան պարզ ու համեստ շրջապատի մը մէջ, հետզհետէ կը կերտէ մարդկային դիմագծեր, մեծ հոգիներով, մաքուր խղճմտանքներով: Մարդիկ, որոնք լռութեան մէջ մաքերէ անցնող փոթորիկները, զայրոյթի եւ բողոքի նշանները կը գուշակեն աչքերու մէկ նայուածքով: Իրատեսութիւնը, եւ պատմական դէպքերը ճշմարտութեան լոյսին տակ տեսնելու արժանիքը կը բաւէր, որ հեղինակը կարդար հոգիներուն ճակատագրական փոթորիկները, կազմելով վէպին բոլոր դրուագները:

Հայ վիպագիր մը չէ ինքը, բայց ճարտար ու ճկուն իմացականութեամբ, կրցեր է քանդակել ցեղային (Թուրք-Հայկական) դարաւոր հակամարտութեան պատկերը: Հայէ մը աւելի գիտակցութեամբ, բնազդով եւ զգայութեամբ գրի առած է օրինակ Էնվէր փաշայի գաղափարները, որոնք տիրող ցեղին նպատակներն ու ծրագիրները կը բացատրեն, առանց ծածկամտութեան կամ վարագոյրի: Այս տեսակէտով Էնվէրի եւ Լեփսիուսի խօսակցութիւնը Ե. գլուխին մէջ (Աստուածներուն միջնարարը) պատմական փաստաթուղթ մըն է:

Ֆրանց Վերֆէլ երեւակայական վէպ մը է որ գրի առած է: Մուսա Լերան Քառասուն Օրերու հերոսական դիմադրութեան պատմութիւնը տալու պատրուակին տակ, ողեկոչումն ու յայտնատեսութիւնը կ'ունենայ գծելու մարդկային անհատներու եւ հաւաքականութեան մը կերպարանքը, վախը եւ հալածանքը կենդանի արձաններու համայնապատկերներու կը վերածեն զանոնք: Սարսափահար ժողովուրդին յուսահատական վիճակը, տարագրութեան առթած անխնայելի հոգեբանութիւնը կը պատկերացնէ քանի մը բառերով. «Դժխեմ, դուռնատ, ընկճուած դէմքեր, ոչ թէ երեք հազար, այլ ամէնքէն մէկ դէմք միայն կարծես ձեւացած: Տարագրութեան յուսահատական դէմքը, հո՛ս, ինչպէս ուրիշ հարիւրաւոր տեղեր ա՛յս ժամուն: Մարդկային այս կուտակումը ոտքի վրայ, տառապալից ու ահարեկ, իր թիւէն շատ աւելի փոքր կը թըւէր»: (226)

Ֆրանց Վերֆէլ անհատներու հոգիին պայքարները երեւան հանելով մէկտեղ, գիտէ նաեւ պատկերացնել մահուան սպասող ամբոխներու անդիմադրելի այն վիճակը, որ հետզհետէ դէմք կը դառնայ, կը կազմուի, մարմին կ'առնէ, եւ անորոշ խմորէն, տարրային վիճակէն կը վերածուի խելագարուած՝ բայց գիտակից վիճակի մը, որ «առաջուան տխրամած եւ ստուարածալախ դէմքերը» կը վերածէ անվախ եւ կռուող ուժերու, մահը արհամարհելով: Նոյն ճարտարութեամբ այդ ամբոխները կը դարձնէ հլու եւ հպատակ, իբրեւ տարր, հիմք դնելու համար ընկերային կազմակերպութեան մը, բարոյական, նիւթական եւ օրէնսդրական պարտականութիւններով եւ իրաւունքներով:

Նորէն կրկնենք վիպագրին չա՛տ յատկանշական մէկ խօսքը --- «Ծիլին մէջ պատրաստ կար ամէն ինչ որ բովանդակ մարդկութեան կեանքը կը բաղկացնէ»: Դիմադրութեան եւ ինքնապաշտպանութեան քառասուն օրերը օրն է արդէն: Ժողովուրդը անուսալ է, օրերէ ի վեր զրկուած ամէն բանէ, սպասելով ահաւոր դէպքերու: Մարդկային հոգիին մէջ կ'արթննայ վաղեմի գազանը, կողոպտելու, թալլելու, յափշտակելու եւ սպաննելու կատաղի բնազդով: Մեր միտքը հազար-հազար տարիներու յետադարձ շրջանը կ'ընէ, երբ մարդիկ անասուններու հօտերէն տարբեր չէին բնաւ, եւ հպատակիլ չէին գիտեր տակաւին մէկ մարդու կամքին: Ֆրանց Վերֆէլ ա՛յդ պատկերն ալ կը գծէ, պատարագի հանդիսաւոր վերջին պահուն, երբ մարդիկ կը պատրաստուէին ողջակիզման...: Կայ նաեւ ընդդիմութեան հակահարուածը, գիտակցութեան զարթնումին առաջին կայծը, ինչպէս նաեւ սեփականութեան եւ կեանքը փրկելու մարդկային բնազդը, որոնք բոլորն ալ քաղաքակրթութեան գրքին առաջին էջերը կը կազմեն: Այս բոլոր տարրերով չէ՞ որ նախնական մարդուն պատմութիւնը գրուած է:

ՄԿՐՏԻՉ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԻՏԱԼԱՑԻ երաժշտագէտ եւ նուագախումբերու աշխարհահռչակ ղեկավար Թոսքանինի, որ այժմ 70 տարեկան է, աշխարհի ամենէն սուղ վճարուած նուագախումբի ղեկավարն է: Թոսքանինի իր ղեկավարած իւրաքանչիւր նուագահանդէսին համար կը ստանայ 800 սթերլին: Թոսքանինի պակէթը (ձողիկ) ոսկեհանք փորող բրիչ մըն է:

ՄԱՐՍԻԼԻԱԿԱՆՆԵՐ

ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆ

(ՊԱՀ ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ, ԽՈՒՄԱՆ ՈՒ ՕՐՄԱՆ)

Ծովը հագեր է հազարան կապոյտ:

Բիւր անգամ լաջուարթ իր պաստառին վրայ կ'ուռի գիծերու անվերջանալի մանրանկարչութիւն մը:

Լայնալիճ տարածութեան մէջ հրակայ վրձին մը՝ նկարեր է արծաթալոյս պղպջակ:

Այս ծով արքայութեան մէջ կեփին մարգրիտներ ու արծաթներ:

Բարակ անձրեւ մը կայ սպիտակ ոսկիի եւ ադամանդի:

Ափերուն մօտ, ջուրերուն տակէն կը սահին արծաթէ նրբենի ամպեր: Կը թեւեն ոսկիի երամներ:

Անհամանելի ձեռքեր կը դաշնակահարեն ծովուն վրայ եւ անոնց մատներէն անդուլ կը կաթկթին արծաթներ, ձուաձեւ կայլակներով:

Ծովը կ'օծուի լոյսին զուարթարար թարմութեամբ եւ արփածոր գոհարաներկերով:

Նաւակ մը կը վառի արծաթախաղերուն մէջ: Ջկնորս մը ոսկի է հագեր եւ գոհար կը ծամէ:

Անմահական յայտնի մակերեսին վրայ կը հիւսէ արեւը երազափայլ ու ոսկեհետք:

Լռութեան համանուագներ կը հեգուն իրենց խորհուրդը՝ խոր ու խաղաղ ջուրերուն վրայ:

Երկինքէն միւսոն կը կաթի ու պատարագ կայ ջուրերուն վրայ: Կը հնչէ արեգակին զանգակը ու կը շարժին բոժոժները լոյսին:

Ջախակողմեան եզերքներուն վրայ զուսադեղ նաւակներ կը հանգչին՝ ունկնդրելով արարողութեան կապոյտ խորհուրդը:

Կը խոնարհին բարձրադիր ժայռերը ու խարակները կը ծնրադրեն:

Կը փողփողի յաւիտենական երիտասարդութիւնը Միջերկրականին:

×

Կը նստիմ ինքնաշարժին առջեւ, փակելով աչքերս: Կը պատկերանայ կաս կապոյտ ալիք մը որ հետզհետէ կը խորանայ եւ կ'անհունանայ՝ պահելով իր կեդրոնին մէջ նարնջագոյն սկաւառակ մը, որ կը դառնայ՝ վերածելով կանանչի:

Ոսկի անդունդներու վրայ ալիքաւոր երկինք մը կը կախուի՝ բիւրաւոր աստղերով:

Հոգիս լեցուեր է կապոյտով:

Ասուպներ կը թեւեն կոպերուս տակ,—վարդագոյն միջոց մը կ'երգեցնէ եւ մանիշակագոյն քարեր կը հեռանան:

Երբ աչքը փակ է՝ ամէն ինչ գեղանկարչութիւն է՝ անհունի մը մէջ:

Բոցավառ քասոններ, արշալոյսներ տարաշխարհիկ հորիզոններ, չողշողուն անդրալեռներ եւ սրբազան երկինքներ:

Կ'իյնան ոսկեծաղիկներ մտածումիս բաժակին մէջ:

Աշխարհը փակուեր է: Անծայր բռուներ է միջոցը: Կ'եփին մտածումներ ու արուեստներ: Աչքերս լեցուեր են սկզբնական առասպելներ նորատեսութեամբ: Կանգներ եմ ծովուն մէջ, կեդրոնական կապոյտին բաժակին մէջ եւ գզայարանքներս կ'օրօրուին անսահման շարժի մը մէջ: Ջուրերը կը տանին զիս ծովախորաններու մէջ: Շշուկը խեղդուած է եւ տառապանքը հալած: Կապոյտ գոհարէ պատեր կը բացուին եւ ծաղկէ ձեռք մը կ'երկարի ինծի:

Աչքերս կը բանամ:

Օ՛, Աստուած իմ: Կապոյտի հրաշալեսութիւն, ջուրերու հրաշագործութիւն, հեղուկ տեսիլ, ծո՛վ արքայութեան:

Կ'իջնեմ: Ոչ մէկ վայրէջ գեղեցիկ է բացի ծովերթէն:

Վարը մայրիներ: Ծովը կ'երեւի ճիւղերու վանդակներէն: Կը չնչեմ մայրիներուն բոյրը որ կը հոտի առողջութիւն ու կը յիշեցնէ մանկութեանս մէկ շրջանը: Իշխանաց կղզիներուն մեծը կը պատկերանայ իր մայրիներու վարէջով դէպի ծով: Լոյսը ստուերոտելով կ'իջնէր տերեւներուն մէջէն դէպի անուշ կապոյտը Մարմարային:

Ճառագայթ մը աստուածահիի մը նման կոթնած կ'ըլլար կոնակիս:

Այդ տեսիլին հետ քալած եմ հորիզոնէ հորիզոն:

Կղզիներ Իշխանաց, Բիւզանդիոն, Փոքր-Ասիա, Կիլիկիա ու Հայաստան կապած հոգիիս, թափառեր եմ խոր անհաշտութեամբ ստարութեան գեհեններուն եւ գերեզմաններուն մէջ, Հերոսի ու Նահատակի պէս, ցեղիս պէս:

Հաշտուեր եմ միայն ծովուն հետ ու փափաքեր դառնալ ջրային ձգնաւոր մը, հոգիիս մէջ կախելով ծովանը — կարներ:

Հիմա մարդիկ լուր չունին մէջս զոնուող ծովերէն: Ունիմ ծովանուութիւն: Մարդիկ մեկներ են իմ բորբոքումներս իրենց ցամաքութիւնով, մեկներ են իմ ալեկոծութիւններս իրենց զետակի հոսանքներով, իմ խաղաղութիւնս ալ մեկներ են իրենց բարկամտութեամբ:

Ծովեր կան հոգիիս մէջ, ինչպէս հրաշալի ծով մը կայ առաջս որ կապոյտ պահը իր արծաթծոծութեան եւ տօնը արգային լուսեղէն զուարթութեան:

Կը բարձրանամ մայրիի մը բունին վրայ՝ ընդմէջ ծովուն եւ երկինքին:

Կ'րսեն ինծի.

-- Լուսանկարենք քեզ ու ծովը:

Կ'րսեմ.

-- Անկարելի է ծովը լուսանկարել: Նկարչութիւնն իսկ անկարելի արուեստ մըն է: Ո՛չ ոք իրապէս յաջողած է բռնել ծովը պաստառին վրայ, ոչ ոք յաղթահարած է լոյսը պատկերել ներկով:

Ծովը կարելի է վայելել միայն: Պէտք է զառնալ կարելի: Ամբողջ արուեստը ընդօրինակելի է ու վերարտադրելի: Անիկա օր մը պիտի ըլլայ բոլորին արուեստը: Մարդիկ պիտի սորվին նիւթին չափ գնահատել անկրելին եւ ներքին ու արտաքին քրտինքները: Մարդը ծնած է աշխատելով վայելելու համար: Ծովը պիտի ըլլայ՝ ամենունը, ինչպէս երկրագունտը բոլորինը: Ճարպիկները եւ գիմակաւորները պիտի դադրին սկրագործելէ յանուն ընկերային անհաւասարութեան կամ ընկերային արդարութեան: Պէտք կառուցել մարդկային տեսիլին իրականացումը, սրբազան տենդով:

Ահա անդին, վերին բարձունքներուն վրայ կայ ծովահայեաց գիւղակ մը, լի տարագիրներով: Արմէններ են անոնք: Պէտք ապրին անոնք ալ ամենուն պէս, ամենուն չափ: Պէտք աշխատին վայելելով:

Ա՛հ, այո՛, խումբ մը Արմէններ, ինչպէս ամէն տեղ գրեթէ, հոս ալ կային են ժայռերուն, քարերուն, փուշերուն, արմատներուն եւ բարձունքներուն, չէնքեր են տնակներ ու մատուռ, կը նային ծառերուն, ծովերուն, հովերուն՝ բոլորով.

-- Մենք Հայկ, Անդրանիկ, Արամ, Գուրգէն, Թաթուլ, Սահակ, Մեսրոպ, Վարդան, մենք Արմէններ, պիտի ապրինք:

Կորաքամակ մամիկ ըսաւ ինծի յաւուր քաղցրութիւնով.

-- Ազգը պիտի ապրի՞, օղուլ:

— Հա՛, մայրիկս, հա՛, կը բաւէ որ պզտիկ Խաչիկը հայերէն գրէ, հայերէն սիրէ, հայերէն աղօթէ, հայերէն ուխտէ:

-- Հայոս ազգին երկու կոտր ըլլալը:

-- Մէկ կոտր բան չկայ աշխարհիս վրայ: Ազգը պիտի անցնի, պէտք է անցնի ազգայնականութեան շրջանէն ու պէտք է տէր դառնայ իր հողին, իր ծովուն: Հայրենիք ունենալէ վերջ մենք ալ շնորհը ունինք պոռալու.

«Պրոլետարներ, բոլոր երկիրներու միացէ՛ք»:

×

Կը նստինք ինքնաշարժ:

Կ'անցնինք կամուրջի մը կամարներուն քովէն: Մարմարէ շրջանակներու մէջէն կ'երեւի ծովուն լոյսով օծուն կապուտակը: Օծումը կը շարունակուի ջուրերուն վրայ, արծաթի հաւասարութիւնով:

Կ'իջնենք Էթաքի ծովափը:

Կը կանգնինք հարկային վարչութեան շէնքին առջեւ: Պաշտօնեայ մը կը մօտենայ տեղեկանալու համար թէ ապրանք ունի՞նք:

-- Ծով ու արեւ, հազար թօն, հազար քիլօ, կը պատասխանենք:

Կը սուրայ ինքնաշարժը եզերքէն ու կալզքէն կը ժայթքին երգեր:

Ըմպելարանի մը առջեւկրծանք չինք: Աւտոմոբիլները կ'ըմպեն ցեղին ու իր պաւակներուն կեանքին:

Ծովը նորէն կը քաշէ նայուածքս: Իր կապտաւուն մարմինին վրայ անցուցեր է արծաթահիւս շուրջառ մը եւ արեւուն կը մատուցանէ իր կըղզիները, իբրեւ սկիհներ քաղցրութեան ու գինիի:

Փակ աչքերով կը քալեմ դէպի ծովը դէպի արեգակը:

Ծովը հոգիիս մէջ կը նկարէ ալիքներ ու արեւը դէմքիս վրայ նայելով կը բանի, կրակէ ասպրշումներով:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՆՇԱՆԱՒՈՐ ԵՐԱԺՇՏԱԳԷՏ ՀԷՆՏԷԼ

որոշ ժամանակ մը Լոնտոնի Օփերային տնօրէնն է եղած, տաւիղ ածելով նուագախումբին մէջ: Այնքան վաւերականօրէն կը նուագէ որ հասարակութիւնը յաճախ կ'արգիլէ երգիչներէն, Հէնտէլի տաւիղը լսելու:

Այս պարագան սաստիկ կը ջղայնացնէ թէնոր մը, որ կը սպառնայ Հէնտէլին վրայ ցատկել, եթէ վերլին անգամ մը եւս փորձէ նուագել նուագախումբին մէջ:

Հէնտէլ կը տեղեկանայ այս սպառնալիքին եւ յաւժար առիթով կ'ըսէ նախանձոտ երգիչին.

-- Ըսէք ինծի, ե՞րբ կը խորհիք ցատկել վրաս, որպէսզի ափիշներու մէջ յայտարարենք: Կը հաւատամ, թէ ձեր ոստումը աւելի մեծ գումար պիտի բերէ օփերայի սնտուկին, քան ձեր երգելը:

ԾԻՐԱՆԻ ՓՈՂԸ

Թւում էր, թէ մինչեւ մահ կ'ապրի այդ ժայռերի վրայ, ինչպէս իր պապերը. կը ցանի կորեկ, աշնանը կ'իջնի ձորերը, կը հաւաքի միրգ եւ ցախ, ձմեռը կը լսի հին զրոյցներ՝ Ջէնով Օհանի, Մսրայ Մելիքի եւ Թոլոր Մանուկի մասին:

Բայց պայթեց պատերազմը, եղաւ զօրաժողով, բռնութիւններ. հրդեհեցին դաշտի գիւղերը, հրդեհածիղներ ձորերով բարձրացան մինչեւ լեռների գագաթները, մինչեւ նրանց խեղճ խրճիթները, հրացաններ որոտացին, եւ շողացին սրեր, ամպերի փոխարէն քարափների վրայ նստեց այրուող գիւղի մուխը: Բայց հասաւ դեղնած արտերին, կրակը լափեց եւ՛ սերմ, եւ՛ սերմնացան:

Հայրոն առաւ իր կնոջն ու աղջկան եւ ծերպերով, քարայծի արահետներով անցաւ լեռից լեռ, քարանցաւից քարանձաւ, կերաւ ընդեղէն, սոճ եւ մասուր, -- ապա յոգնած ահը աչքերի մէջ գնաց հարաւի կողմը, գնաց մերթ իբրեւ քեւոտ հովիւ, մերթ իբրեւ քաղցած գայլ, եւ հասաւ անծանօթ մի աշխարհ, ուրտեղ ոչ լեռներ կային, ոչ լեռնային լոյս աղբիւրներ: Շոգ հարթավայր էր, պղտոր դեղին գետերով, որոնց ջրերի մէջ չէին երեւում այն կապոյտ առուակները, որ իջնում էին իրենց լեռների սառուցներից:

Նա հանեց ծիրանի փողը, այն կարմրաւուն սրինգը, որի վրայ նուագել էր կապոյտ լեռների երգերը, եւ նրա մատները խաղացին ծիրանի փողի վրայ: Հայրոն շոգից խանձուած շրթունքներով դրկեց փողի բերանը, ինչպէս լեռնային գիւղերում ջուր են խմում կաւէ զորակներից: Ջրի նման գլգլում էր նրա նուագը, լեռների երգը՝ շոգ հարթավայրում:

Լաց լացեց կինը, փոքրիկ աղջի՛ քնեց մօր ծնկերի վրայ. լացեց եւ Հայրոն, յետոյ թեթեւութիւն իջաւ սրտի վրայ, ինչպէս կապոյտ ամպը նստում էր Մարութայ բարձր սարին: Ապա սրբեց արցունքը, ուսն առաւ աղջկան, առաւ կնոջն եւ եա նայեց: Փոշի էր նստել հեռուի լեռների վրայ, եւ չէին երեւում իրենց բարձր լեռները:

Հայրոն ասաւ կնոջը.

— Էս օր դուման է մեր լերան վրայ, վաղը նորից արեւ կը ծագի:

Բռնեցին մի ճանապարհ, մոլորուեցին հազար ճանապարհներում, երբ արդէն սպիտակ մազեր կային նրա գլխին, Հայրոյի քոչը եկաւ այս բարձր լեռը:

×

Հանդարտում էր գիւղի երեկոյեան աղմուկը:

Լերան սպիտակ սառուցները լոյս էին տալիս: Մարգագետինները ծխում էին գաղձի բոյր: Բարակ լուսինը դողդողում էր, եւ նրա լոյսի տակ եղնիկների շողիկը օրօրւում էր արծաթեայ օղակների նման: Դադրած եղները ննջում էին եւ լուսնի տակ նրանք նման էին մարմարէ արձանների:

Ներքեւի կտուրի վրայ հաւաքուել էն գիւղի յոգնած մշակները: Երեկոյեան մութի մէջ նրանք աւելի յաղթամարմին էն, ինչպէս դէր եղները:

Ես բարձրանում եմ կտուրը:

Այնտեղ չորս փոքրիկ աղջիկներ կան եւ մի տղայ: Մի բարձրահասակ մարդ գրադւում է նրանց հետ:

Աղջիկները յարձակում են փոքրիկ տղայի վրայ, իսկ տղան հրում է նրանց, ապա իրար են խառնւում ու գլորւում կտուրի վրայ: Բարձրահասակ մարդը քրքջում է, միւսների խօսակցութիւնը դադրում, եւ լեռնցու բոց աչքերով նրանք նայում են երեխաների կռուին: Ցաւից ճչում է մի աղջիկ եւ վազում կտուրի վրայ նստածներից մէկի, ըստ երեւոյթին հօր գիրկը: Հայրը ծիծաղում է.

— Հարա՛, աղջիկ, կռիւ առնենք է:

Բարձրահասակ մարդը բաժանում է միւսներին, գրկում է տղային, որ կորիւնի նման կռւում էր հասակակից երեք աղջիկների հետ:

-- Բարէն զուրպան, հէրիք, -- ասում է մարդը: Իսկ տղան նրա գրկի մէջ թպրտում է, կարծես հիմա պիտի թռնի չուար աղջիկների վրայ:

Մէկը աղջիկներին պատուիրում է տուն գնալ, եւ նրանք փայլէ սանդուղքով իջնում են ցած:

Տիրում է լռութիւն: Միայն բարձրահասակ մարդը զուարթ քրքիջով հանգստացնում է տղային.

-- Բարէն զուրպան, չէ՞ աղջիկ լէ մեղք է:

-- Մինչեւ էնի չղարկից, ես լէ չղարկի, -- բողոքում է տղան:

— Հայրօ, -- կանչում է նստած բաուերներից մէկը, -- Ձայնե՛ս:

Ուրեմն այս բարձրահասակ մարդն է Հայրոն, որի մասին պատմել էր ինձ իմ վաղեմի ծանօթը:

-- Խանումին, խանումին...

-- Եար խուշտայ...

Տղան արագ իջնում է նրա գրկից եւ վազում է ներքեւ: Հայրոն մօտենում է ինձ եւ մեկնում ձեռքը.

— Բարի տեսանք:

Նա ունի լայն ճակատ, որ լուսնի տակ պղնձագոյն է երեւում, ճերմակ մազեր եւ կեռ արծուաքիթ: Նրա աչքերը փայլում են երիտասարդական աւիւնով:

-- Կը խաղա՞ք, -- նայում է միւսներին:

Ես երբեք, երբեք չեմ մոռանայ այդ լուսնակ գիշերը բարձր լերան մի գիւղում, Հայրոյի տան կտուրը, նրա նուագը եւ հսկաների հին պարը:

Տղան տնից բերեց սրինգը, այն ծիրանի փողը, որ քիչ աւելի երկար էր մեր հովիւների սովորական սրնգից: Նա կանգնեց կտուրի ծայրին, փողի բերանը դարձրեց դէպի գիւղի կողմը եւ հետզհետէ, ինչպէս լուսաբացը լեռներում, զարթնեց «Եար խուշտան»: Նա սկսեց դանդաղ եւ մեղմ, յետոյ ձայները զօրացան, արագացաւ չափը: Յետոյ վայրենի կանչով վեր թռաւ ջրաժամը, կանգնեց կտուրի մէջտեղ, նրան հետեւեց երկրորդը, երրորդը, եւ շուտով նրանց երկու շարքը, ինչպէս երկու վիթխարի պատնէշ, զարնուեցին իրար՝ ձեռքերով, ծնկներով եւ կրծքով: Նուագն աւելի թնդեց, դողում էին կտուրի գերանները, կարծես իրար վրայ արշաւում էին բանակներ: Նրանց ձեռքերի հարուածը պողպատի ձայն էր հանում, եւ կայծեր էին թռչում նրանց բորբոքած աչքերից:

Հարեւան կտուրների վրայից, անկիւնների բակերից, կանայք եւ աղջիկները դիտում էին լեռնականների պարը: Երբ մի շարքը միւսին ետ էր մղում ձեռքերի հարուածով, կարծր կրծքերի զարկով, նահանջողները արշաւում էին նոր թափով, որպէսզի վրիժառու լինեն ամօթի եւ պարտութեան համար:

ԱԿՍԷԼ ԲԱԿՈՒՆՑ

(3)

ՀԻՆ ՈՒՍՈՒՄՆԵՐՈՒՆ
ԵՒ ՆՈՐ ՑԵՂԱՇՐՋՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋԵՒ

Ժամանակի ընթացքը իր հետ բերաւ շատ յեղաշրջումներ, արուեստական թէ բնականոն: Մարդկայնական դաստիարակութեան խաչալը անգամ զերծ չմնաց այս փոփոխութիւններէն կամ, ինչպէս կ'ըսուի ժամանակը չխընայեց մինչեւ իսկ հոգեկան ու մտաւոր կեանքին: Ամէն երկիրներու մէջ, երկրորդական ու բարձրագոյն, Լիսէի ու Ակադեմիոյ կրթական յարկերու մեթոտները այլապէս աններեւակայելի յեղաշրջումի ենթարկուեցան: Եւ եւրոպական բոլոր քոյր հաստատութիւնները, յառաջդիմական մրցակցութեան մը մղումին տակ, արտադրեցին ինչ որ այսօր կը կոչուի Մարդկայնական Ուսումներ (Humanités): Հանրային կեանքին մէջ յոյժ կարեւոր դերեր խաղացող, ամբողջին բարօրութիւնը, զանգուածներուն արդի ընկերային լաւ կամ յոռի կացութիւնը արդիւնաւորող անհամար մարդիկը Գիմնազիոններէ կամ Ակադեմական բարձր կրթական յարկերէ առաջ եկած են: Հռչակաւոր անթիւ գիտնականներ, նաեւ գործնական կեանքի անհրաժեշտ դարձող ճարտարագէտներ դպրոցական նոր տիպարին կը պարտին իրենց մտաւոր բնոյթն ու տարազը, իրենց կանոնական մտածումի ուղղութիւնը եւ վերջապէս, կեանքի պայքարը յաջողութեամբ վարելու իրենց ընդունակութիւնը:

Եւրոպական այս յեղաշրջումը իր կարկառուն դէմքը սկսաւ ունենալ նախորդ դարուն ուժտանական թուականներուն, այն ուղղութեամբ, որ դասական դաստիարակութեան հին խմորը, նորոգ զանգուածներու իրողութեամբ, հաստատապէս դրոշմը տուաւ մարդկայնական յեղաշրջումին, նոր գիտերու, նոր մեթոտներու հակայական վերելքով (1):

Մարդկայնական այս ուսումներուն յառաջխաղաց հետեւանքը եղաւ արդի «քաղաքակրթութիւնը», որուն հիմը կը գտնուի հին հելլենական-լատինական դաստիարակութեան մէջ, նորագոյն եւրոպական միտքին վերադրելով անշուշտ նոյն դասականութեան յոռի կողմերուն արդի քաղաքական եւ ընկերային հետեւանքները:

Նոր հրատարակուած գիրքի մը հեղինակը, այս նիւթին շուրջ երկարաշունչ հետազօտութիւններով այն եզրակացութեան կուգայ, թէ արդի գիտութիւնը կը հանգչի բոլորովին հինին վրայ, նոյնիսկ արհեստական-մեքենական այն մասը, որուն թէճնիկա անունը կը տրուի (հելլենական բառով), հելլենական գիտութեան մէկ ընծիւղն է: Մակածական ուսողութիւնը (Mathématique déductive) եւս յունական ծագում ունի, ինչպէս նաեւ հիւլէաբանութիւնը (Athomistique): Կոպերնիկեան աշխարհածնական դրութիւնը Եւրոպայի մէջ անծանօթ չէր ինչպէս նաեւ հին աշխարհին ծանօթ էին նորագոյն ժամանակներուն արհեստագիտական (թէքնիք) նուաճումները: Եթէ հիմակուան պէս մեքենան չէր աշխատեր ժամանակին, պատճառը այն էր որ ան, մեքենան, չէր կրնար դիմանալ գերիներու աշխատութեան ուժին:

Դասական լեզուներու ուսումը, որ երբեմն հիմը կը կազմէր «մարդկայնական» դաստիարակութեան, այսօր հետզհետէ զուտ մասնագիտական հանգամանք մը ստացած է: Մանաւանդ, վերջին պատերազմէն ի վեր, դրեթէ երկու տասնամեակներէ ի վեր, նոր յեղաշրջումը նուաղեցուցած է բլլայ յունարէնին բլլայ լատիներէնին կարեւորութիւնը: Երիտասարդութիւնը այսօր կ'առաջնորդուի ուրիշ խաչսիներէ քան նախնական ժամանակներու սերունդները: Քանի՞ հոգի այսօր կը կարդայ Հոմերոս, քանի հոգի կը մխրճուի Կիկերոնի ճառերուն մէջ, քանի որ անդին գրօսախաղը (sport) իրենց կ'սպասէ: Բայց, ո՛վ գիտէ, չեն խորհիր անշուշտ որ գրօսախաղին գերագոյնը -- ողիմպիականը -- զտարիւն հելլենական — դասական է: Արդի կեանքին մեքենայացումը (թէքնիքացում) նոր ուղղութիւն տուած է նաեւ խորհուրդին, եւ ինքնաշարժի մը կառուցումը, առաջատար սաւառնակի մը հրաշքը աւելի դիւրին է քան Պղատոնը: Կ'ուզես զարմացիր կ'ուզես ցաւ զգա', ամէն պարագայի մէջ այս յառաջդիմական երեւոյթը իրողութիւն մըն է, որ ներկայ աշխարհին ապագային համար իր մեծ նշանակութիւնը ունի:

Պղուտարքոսի հերոսներուն, համբային բարոյականութեան փարիչ հին մեծ միտքերուն հասարակաց բարիքին համար անձնուրացութեան մեծանձնութեան վէպերը ո՛չ արթնամտութիւն առաջ կը բերեն, ո՛չ հետեւողական ոգի, մանաւանդ երբ նոր սերունդին աչքերը այնքա՛ն յամառօրէն եւ ինքնամոռաց կը յառին սաւառնակին, որ անձնաօրէն եւ անիծօս կը պատռէ այերը:

Բայց այս իրողութեան մօտ ուրիշ իրողութիւն մը, նոյնիսկ աւելի յուզիչ եւ հետաքրքրական. -- Անդրծնութեամբ տուայտող բազմութեան մը ... կացութիւնը հետզհետէ կը վտանգաւորեցնէ իմացականութեան ուժերը եւ անոր կոչումը կ'աղաւաղէ, մինչ հիմա տակաւին ամէն կ'երեւի ... ժամանակակից ընդհանուր կացութեան դէմ հակադարձութիւն:

Հին ուսումներէն այնքա՛ն արագ չեզոքումը եւ գործունէութեան ասպարէզներուն մէջ մեքենային եւ մարդկային ուժին այնքա՛ն անարդար անհաւասարութիւնը տնտեսական եւ ընկերային նոր վիճակ մը առաջ բերած է, որ կը թուի թէ սաւառնակներու թափչքով լուծուելու ընդունակ չէ:

Դէպի հին դարձը թէ' անխոհեմութիւն է թէ անօգուտ: Այնքան յեղաշրջումներէ վերջ, որոնք գլուխ պատահած են արդէն, դէպի հին յանկարծական շրջումը կրնայ նոյնիսկ մահացու ցնցում առաջ բերել:

Տիրող վիճակը պէտք է բլլայ մարդկայնական ուսումներուն եւ նորագոյն փոփոխութիւններուն միջեւ գտնել ոսկեղէն համբոյժ մը, չափաւորութեան եւ համեստութեան քայլերով:

ԹԱՐԳ. ԳԵՐՄ.Է ***

(1) Արեւմուտքի այս յառաջդիմական նոր ուղղութեան ռահվիրան եղաւ Հայը Արեւելքի մէջ, թրքական շրջանի խաւարին ծոցէն փայլատակող աստղը: Հայը, որ ո՛չ միայն նոր յեղաշրջումին բարիքը զգաց, այլ եւ գնահատեց զայն, Պոլիս թէ գաւառներու նոյնիսկ եւրոպական գիմնազիոններու համարժէք հաստատութիւններ հիմնելով: Ու երեւակայել թէ ի՛նչ ապերախտութեամբ եւ շնական անտարբերութեամբ վարուեցան ապա իրեն հետ այն... մարդկայնական եւրոպայի քաղաքագէտները:

(ԾՆԹ. ԹՐԳՄ.)

ԲԱՑ-ՆԱՄԱԿ «ԹԱՆ»Ի

—·—

Ֆրանց Վերֆելի Մուսա Լեռան Հայկական Հերոսապատումին Հայ թարգմանիչը, Եռանի, հետեւեալ գրութիւնը ուղղած է ԹԱՆի խմբագրութեան, որուն գրական աշխատակիցը զանց բրած էր յիշատակել Վերֆելի այդ գլուխ գործոցը, յիշատակելով հանդերձ անոր բոլոր երկերը---

Պ. խմբագրապետ ԹԱՆի.--- Բնականաբար շատ անախորժ զարմացում մը ունեցայ, երբ աչքիս զարկաւ ձեր աշխատակիցին դէշ ծպտուած ընդդիմութիւնը, որով ան, իր գրական մտաւոր պատյուն առթիւ, «մոռցած» էր յիշատակել Ֆրանց Վերֆելի գրական երկերուն մէջ այդ անհամեմատ գրագէտին գլուխ գործոցը, «Մուսա Լեռան քառասուն օրերը» հայկական ողբերգութեան հերոսապատումը, ուր մը Հայերու դիւցազնական ընդվզումին համառօտագրութիւնը ընդդէմ Թրքական կրկնակի յարձակումներուն: Այդ անձնական երկին հեղինակը, ինքն իսկ, բոլորովին մասնաւոր եւ համակրական կարեւորութիւն կ'ընծայէ անձնուրացութեան եւ տառապանքի այս պատմութեան, բղխո՛ւմ մարդկայնական զգացումներու, որուն ֆրանսերէն թարգմանութիւնն ալ — թո՛ղ որ լաւ մը ծայրատուած, կրճատուած -- հրատարակուեցաւ հանրածանօթ ֆրանսացի գրագէտի մը -- թո՛ղ որ ո՛չ տաք ո՛չ պաղ -- յառաջաբանով:

Պ. խմբագրապետ, կը խնդրեմ որ բաւական արդար բլլաք խոստովանելու ձեր աշխատակիցին դէմ մեր զայրացին տրամադրութեան ճշտութիւնը: Թոյլ պիտի տաք, այս առթիւ, դիտել տալ ձեզի, թէ այս «անգրագիտական» զանցառութիւնը մենք կը նկատենք իբրեւ մէկ օղակը անտարբերութեան, ըսե՛նք աւելի' բարեացակամութեան պակասի մը երկար շղթային, այնքան անգթօրէն կոտորուած ցեղի մը մասին, մինչ մարդիկ իրարու հետ մրցումի կ'ելլէին զովելու կարդալու համար անոր հասցէին, ընդհանուր հրկիզումին ժամերուն, ի՞նչ կ'ըսեմ, տասնոր տարիներուն: Լքումի՛ յաղթական դիւանագիտութեան կողմէ, լքումի՛ «գրականութեան» կողմէ, ա՛յն գրականութեան՝ որ կը յաւակնի թէ կը հետեւի քաղաքակրթութեան, իր դերին եւ իր գործունէութեան մէջ այնքան չափոթ ու դէչ հասկցուած քաղաքակրթութեան մը հեռքերուն: Այս կէտը շատ լաւ կը հասկնայ հայկական հին սերունդը, որուն յապաղկոտ մեծ չատուելնեմ ես: Նոր սերունդը մասամբ միայն կը ճանչնայ այն դիւանագիտական նրբամտութիւնները եւ նենգութիւնները, որոնց միշտ զոհ ուեցաւ Հայկական Խնդիրը՝ Կարմիր Սուլթանին ժամանակներէն սկսեալ: Ինծի պէս հին վերապրողներն են որ, օրագրողի եւ անկոչ քարոզիչի ասպարէզին ու հանգամանքով, կատարելապէս լաւ կը հասկնան, թէ այնքան պանծացուած այդ քաղաքակրթութիւնը չկրցաւ կամ չհամարձակեցաւ լուրջ ձեռնարկ մը ընել՝ վերջ տալու համար կոտորածներու եւ անասնելի հարստահարութիւններու անմարդկային ունակութեան մը: Ինծի պէս հին վերապրողներն են որ պիտի կրնան, աւա՛ղ, առանց ոչ մէկ դատութեան դիտել անկումը աշխարհի մը՝ որուն կոնակը գրուած է զարհուրելի հաշիւը գործուած խժդժութիւններուն, ի տես եւ ի լուր յաղթողներուն եւ պարտեալներուն: Մանրամասնութիւնները չա՜տ հեռուն պիտի տանէին մեզ, եւ ընդունի՜ն:

Վերջին ճիչ մը եւս մունետիկի, եթէ կրհաճիք, Պ. Խմբագրապետ. -- Ի հեճուկս ձեր աշխատակիցին եւ համանուն քաղաքական իրադարձութիւններուն, որոնցմով կը զգածուի նաեւ օրագրութիւնը, նոյնիսկ իր մարդկայնական մասերուն մէջ, Ֆրանց Վերֆելի Հայկական Հերոսապատումն է որ ամենէն աւելի պիտի ապրի: Ցայտուածքը մըն է ան, վկայարան մը որ, այդ դասակարգի բոլոր գործերուն պէս, պատմաբաններուն պիտի ներշնչէ, հիմա եւ յաւիտեանս ժամանակաց, իրենց ատելութեան եւ իրենց համակրութեան արդար չափը:

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ
ՈՒՐԿԷ՞ Կ'ԱՌՆԷՔ ՁԵՐ ՀԵՐՈՍՆԵՐԸ

Փարիզեան թերթ մը, հարցարան մը բանալով, վիպասաններուն կը հարցնէ թէ ուրկէ՞ կ'առնեն իրենց վէպերուն հերոսները,-- երեւակայութենէ՞ն թէ կեանքէն:

Տիկ. Լիւսի Տըլարիւ-Մարտրիւս կը պատասխանէ ---

«Իմ հերոսներս երեւակայական են կամ իրական: Վեց աղջնակներու վէպս» կը ներկայացնէ մանկութեանս յիշատակները: Ճաշուքը լուսանկարչութիւն է պարզապէս: Այդպէս է նաեւ Հասունցն կին մը եւ սէրը: Միւս վէպերս յօրինուած են իրական դրուագներով եւ երեւակայութեանս քմայքով»:

Անտրէ Թէրիվ կը պատասխանէ ---

«Հետեւելով Պալզաքի, պէտք է ընդունիլ որ վիպասանը կը նկարէ նաեւ նոյնիքով, (կը նշանակէ թէ վէպը դէպքերու յապաղուած ուսումնասիրութիւն մըն է), — սակէ մեկնելով հասկնալի է թէ վէպերուս հերոսները անհնարացած են այլեւս կեանքի բեմէն: Այսուհանդերձ իմ կարգ մը վէպերուս մէջ աշխատած եմ տալ ժամանակակից կեանքը, — Սեւ եւ ոսկեգոյն վէպիս հերոսները կ'ապրին դեռ, (պատերազմի յուշերու արձանագրութիւն մըն է այդ վէպը): Հրավառ աձուխ վէպիս հերոսը մեռաւ: Առանց հոգիի վէպիս հերոսները ցրուած են աստ անդ»:

Ֆրանսիս Քարքօ կը պատասխանէ ---

«Ամէն օր կը հանդիպիմ իմ վէպերուս հերոսներուն, որոնք կ'ապրին դեռ: Հերոսներէս մին լողարանի մը մէջ մարձող է (բէյլյաֆ): Ուրիշ մը, Պօլ, հետաքրքրական դէմք մըն է, յանխանական ֆինանսական մէջ՝ զբաղելու համար վերջին կամ ամենանոր սխործարբը: Աղջամուղջին հերոսը եւս կ'ապրի, առաջ բարեկամ էինք, բայց երբ ինքզինքը տեսաւ վէպիս մէջ ամէն յարաբերութիւն խզեց»:

Հ. Տիւվեռնուա կը պատասխանէ.—

«Երբեմն կը հանդիպիմ այնպիսի մարդոց, որոնք կը ներշնչեն զիս՝ գիրքով վէպի հերոս դարձնելու սատէ-ճան: Սակայն, անգամ մը որ գրեցի վէպը, կը մոռնամ այլեւս վէպն ալ հերոսն ալ, որքան որ պիտի չկրնամ յիշել կամ ճանչնալ, եթէ նոյնիսկ նստէի եւ ճաշէի հետը»:

Ժոզէ Ժերմէն կը պատասխանէ.--

«Վէպերուս բոլոր հերոսներն ալ «արտապատութիւն» են, անոնք լուսանկարուած են կեանքի մէջէն: Այսպէս ընթերցողներէս մին, ճանչնալով ինքզինքը իմ վէպերուս մէջ, ըսաւ ինծ. «Մի ուրանար որ, ինձմով դրամ չաշխատեցար»:

Մարսէլ Թինէր կը պատասխանէ.—

«Հերոսներս կեանքէն առած եմ, բայց այնքան տաշած՝ որ ոչ ես զանոնք կը ճանչնամ, ոչ ալ ապրող հերոսները: Վիպասանը կ'առնէ չաղախը եւ ձեւ կուտայ անոր՝ իր քմայքին»:

Այս պատասխաններէն կարելի է հետեւցնել թէ արդի վիպագրութիւնը լուսանկարչութիւն է, երեւակայութիւնը շատ քիչ դեր ունի: Մինչ հին վէպերուն մէջ, վիպասանը ինք կը ստեղծէր հերոսները եւ այդ հերոսները կ'ապրէին վէպէն վերջ:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԴԻՐՔԸ
ԱՐԴԻ ԻՄԱՑԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ՄԷՋ

--o--

Ծանօթ պատմագէտ եւ ակադեմական Լուի Մատըլէն այսպէս կը նկարագրէ դարուն տագնապը.---

Իմացական տագնապի մէջ է Եւրոպան, — մտաւորական ուժեղ հոսանքներ Եւրոպայի մէկ ծայրէն միւսը փոթորկածայն կը փչեն եւ իրար կը բախին:

Այսպէս էր Եւրոպայի վիճակը բարեփոխութեան (Réforme) դարուն, այսպէս էր Յեղափոխութեան դարուն:

Սահմաններուն վրայ, ժողովուրդները պատնէշ կը քաշէին այդ «քանդիչ» կամ «կործանարար» հոսանքներուն առջեւ խորունկ վախէ մղուած, երբ ուրիշ ժողովուրդներ կ'աշխատէին վարկաբեկել կամ թերագնահատել այդ հոսանքները «հակայեղափոխական» գոյն տալով անոնց:

Ու գաղափարներու այս բախումէն, տանելով կը դառնար միջազգային քաղաքականութիւնը:

Ի՞նչ պատմական դեր խաղացած է Ֆրանսա, Եւրոպայի իմացական այդ տագնապներուն մէջ, -- հետաքրքրական է դիտել:

Եւրոպայի մէջ, ոչ մէկ ժողովուրդ այնքան սրտարաց ընդունելութիւն մը տուած է մտաւորական նոր հոսանքներուն, որքան Ֆրանսայի ժողովուրդը, -- այդ պատճառով ալ յաճախ թատր դարձած է յեղափոխական շարժումներու, արիւնոտած եւ բզքտուած:

Հիւրընկալելով այդ հոսանքները, Ֆրանսա աշխատած է իրար ձուլել, համադրել եւ բարեխառնել զանոնք,-- այս հաշտարար գործողութիւնը ճակատագրական դեր խաղացած է Եւրոպայի վրայ: Երեւութապէս Ֆրանսա դիւրաբորբոք եւ անհիմնական երկրի մը համբաւը ունի, բայց իր էութեան մէջ՝ Ֆրանսա խաղաղասէր է եւ հաւասարակշիռ: Այս երկիրը կարելի է ըսել թէ Եւրոպայի քառուղին է, բոլոր մտաւորական հոսանքները հարկադրաբար կ'անցնին իր մէջէն: -- ատոր համար է որ Հանօթօ կ'ըսէր թէ «երկու դարէ ի վեր Ֆրանսայի դերն է եղած Միջերկրականի թափիլ Հիւս. ծովուն մէջ կամ հակադարձարար»: Այս բացատրութեամբ՝ Հանօթօ ըսել կ'ուզէր թէ Ֆրանսա հարաւի իմացականութիւնը կը խառնէ հիւսիսի իմացականութեան կը համադրէ, ի վերջոյ կը հաշտեցնէ:

Բարեփոխութիւնը եւ Յեղափոխութիւնը, այս երկու շարժումներն ալ ծնած են արտասահմանի մէջ: Առաջին շարժումը ծնաւ Գերմանիոյ մէջ, ու Ֆրանսան էր, որ երկար եւ արիւնահեղ պայքարներէ վերջ՝ դրաւ հաշտարար տարազը, -- Ֆրանսացի մըն էր որ Ֆրանսականացնելով քրիստոնէութիւնը բարեփոխելու շարժումը, տիեզերականացուց: Այսպէս Ֆրանսա երկու հակադիր հոսանքները, կաթոլիկ ու բողոքական, ապաքինեց, դրացի դարձուց իրարու, մէկուն պատուհանը բանալով միւսին պատուհանին դէմ:

Յեղափոխութիւնը եւս ծնունդ առաւ Անգլիոյ մէջ, -- Հիւսիսի փիլիսոփաներ էին որ հունտ նետեցին: Ճիշդ է որ Ֆրանսայի գիւղացիները տարբեր պահանջներ ունէին քաղքենիներէն, որոնք միայն ծանօթ էին փիլիսոփաներուն, բայց եթէ յեղափոխութիւնը տարածուեցաւ երկրէ երկիր, պատճառն այն է որ ամէն երկիր կը սպասէր անոր, որուն առաջին փորձը -- արիւնայեղութիւնը -- կատարած էր Ֆրանսա:

Հիմա Ֆրանսա, իր ընկերվարական կազմակերպումով, նոյն հաշտարար եւ բարեխառն փորձն է որ կը կատարէ: Արիւնի փորձը, որ ներկայիս կը կատարուի Սպանիոյ մէջ, Ֆրանսայի պիտի ուսուցանէ չկրկնել բախումին վայրենութիւնը, այլ բարեխառնելով, համադրելով եւ հաշտեցնելով տեսակէտները ստեղծել նոր դարու իմացական կլիման:

Որովհետեւ, պէտք է դիտել, թէ երբ Ֆրանսա զէնքով կատարէ ինչ որ սովոր է բանականութեամբ կատարել, այն ատեն ոչ թէ երկրին բնակչութիւնը, այլ ամբողջ Եւրոպան, թերեւս ամբողջ աշխարհ մատնուի տագնապի մը, որուն ո՛չ ելքը ծանօթ է, ոչ ալ տեւողութիւնը: Մէթէրնիխ կ'ըսէր 1832ին, «Երբ Ֆրանսա հարբուխ բռնուի, Եւրոպա կը ստիպուի փռնգտալ»: Բարեբախտաբար Ֆրանսա այնքան խելացի է որ կը զգուշանայ հարբուխէն:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (446)

ՁԱՐԹՕՆՔ
(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

Անշուշտ ուրիշ պատճառներ ալ կային իր տխրութեան: Աղքատ ժողովուրդի մը մէջ, Սոնիան հոգեւին նըւիրուած, լաւագոյնը ըրած էր օգտակար լինելու բոլորին:

Նոր ծանօթներ, նոր բարեկամներ ստեղծած էր Վանի մէջ, որոնք այնքան կը տարբերէին Թիֆլիսի իր շրջանակի մարդիկներէն: Ասոնք պարզ մարդիկ էին, դիւրահաղորդ, աւելի բնական իրենց դրական եւ բացասական գծերուն մէջ: Վերջապէս յեղափոխական զաղտնի աշխատանքը, ընկերու տարապայման լարուածութիւնը նոր զգայնութիւն մըն էր՝ մինչեւ այդ՝ անծանօթ Սոնիային:

Սոնիան ինքզինքը կ'աշխատէր համոզել, թէ ասոնք էին իր տխրութեան բուն պատճառները: Ասով մէկտեղ, որքան ալ կը ջանար անկեղծ լինել ինքն իրեն հետ, սակայն հոգւոյն խորքին մէջ կը զգար որ այդ դեռ ամբողջը չէր, իր անկեղծութիւնը ինչ որ կեղծիքով կ'աշխատէր վարագուրել, թէկուզ ինքզինքը խաբելու համար:

Հապա Լեւո՞նը:

Սոնիան մէկէն ի մէկ նստած տեղէն վեր ցատկեց: Առանց կարդալու, սեղանի վրայ ինկած գիրք մը սկսաւ թղթատել ջղային արագութեամբ: Սրտնեղած աչքը դեռ զարկաւ գիրքը ձեռքէն նետելով, նորէն ինչո՞ւ այդ անունը միտքը ինկաւ: Իր ինչն էր այդ մարդը, ինչ լաւ, որ չուտով ճամբայ կ'ելլէր, ու կ'ազատուէր անոր ներկայութենէն:

Աչքերը տատամսելէն, մէկ երկու վայրկեան Սոնիան կեցած տեղը անշարժ մնաց: Ինչպէս կ'ուզէր որ չմտածէր այդ մասին ու սակայն միշտ նոյն միտքը, թէկուզ տարբեր ձեւով, կը գրաւեցնէր զինք: Արդեօ՞ք Լեւոնէն բաժնուելու գաղափարը խոշոր բան մը չէր ունեցած իր տխրութեան մէջ: Արդեօ՞ք: Սոնիան ... մը ... սկսաւ ... կը ... ...

«Անշուշտ ... ...», հանգիստ ... մը կը մրմնջէր Սոնիան ... համար, ... համար, մինչ շրթները կը շարժէին իրեն այնպէս կը թուէր, թէ ... ձայն մը կը փսփսար ականջին «արդեօ՞ք չունի»:

Վարդանի ... Սոնիան պինդ մը ... ...երը: Այլեւս ոչ մէկ սէր: Ձէ, ինքը չէր զոցած սրտի դռները, այլ բնականօրէն գոցուեր էին անոնք, հէքեաթի մը հըմայուած դռներուն նման: Վարդանը իր հետ գերեզման տարած էր Սոնիային սէրը, ու այլեւս յարութիւն չկար իր սրտին համար: Այդ այնքան բնական մտածողութիւն մը կը թուէր Սոնիային, որ այլեւս մտքէն իսկ չէր անցներ թէ երբ եւ ի ցէ կրնար երիտասարդ մը սիրել, անոր հետ կապուիլ:

Ու ահա, Վարդանի մահէն տարիներ յետոյ, Վանի մէջ հանդիպած էր Լեւոնին: Հաշմանդամ, դժուար մարդ մը, որ լեռնէն գլորուած ժայռի մը տպաւորութիւնը կը ձգէր տեսնողին վրայ: Ծնչող, կրաւորական մեծութիւն մը, երիտասարդ մը, որ ծերունիի մը սառնութիւնն ունէր, կրանիթէ կերտուած մարդ մը, որ սֆինքսի կերպարանք ունէր, ու խուսափուկ հոգի մը, ո՞վ գիտէ թերեւս զուրկ հոգեկան նուրբ ապրումներէ:

Սոնիան ման գալէ յոգնած, երկնցաւ դիւանի վրայ:

Դժգոհ ինքն իրմէ, դժգոհ ամէն բանէ: Ինչո՞ւ համար այս հոգեկան տառապանքը: Եթէ միայն կարողանար յստակօրէն մտածել, մանրակրկիտ քննութենէ մը անցնէր իր զգացումները, այն ժամանակ թերեւս կարենար ըսել թէ՝ իրօք ի՞նչ եղած էր Լեւոնը իր համար:

Պարագաներու բերումով Սոնիան Լեւոնի աշխատանքներուն օժանդակած էր, այդ ճիշդ էր, սակայն չէ՞ որ, այդ գործը ազգային ընդհանուր բնոյթ մը ունէր. որ ամէն հայ անխուսափելի պարտականութիւն մը ունէր իր մասնակցութիւնը բերելու: Եւ բնականաբար Սոնիան ալ իր բաժինը պիտի ունենար, նախ՝ իր անձնական բաւարարութեան համար, ու երկրորդ, որովհետեւ Վարդանը այդ գործին համար զոհուեցաւ, ու իր մասնակցութեամբ, հոգեկան կապը անընջելի կերպով կը շարունակէր, թէկուզ Վարդանի ոսկորները իսկ փըտած լինէին գերեզմանին մէջ:

Սոնիան ճիգ իսկ չէր ըներ ուրանալու, որ Լեւոնը, որպէս յեղափոխական ղեկավար, ուժեղ տպաւորութիւն ձգած էր իր վրան: Եւ ինչո՞ւ ուրանար: Դաւաճանութենէն վերջ, երբ ամէն յոյս խորտակուած էր, երբ ամէն մարդ իր գլուխը ազատելու մասին կը մտածէր, Լեւոնը սարի նըման պինդ կանգնած, կուրծք տուեր էր իրարու յաջորդող դժբախտութիւններուն, հեղեղի առջեւ կեցած, թումբ կանգնած էր անոր ընթացքը շեղելու: Սոնիան զմայլած էր անոր ցոյց տուած երկաթէ կամքին վրայ: Անշուշտ ուժեղ անհատականութիւն մ'էր, բացառիկ ղեկավար մը: Բայց այդքան: Եթէ Լեւոնը իր մտքին կը խօսէր, սրտին հետ սակայն ի՞նչ գործ ունէր: Անշուշտ չունէր: Չէ՞ որ տարիներ առաջ իր սիրտը մեռած էր:

Սոնիան ցատկեց, ոտքի ելաւ ու ջղայնօրէն սենեակին մէջ սկսաւ ման գալ: Ցանկարծ կանգ առաւ սենեակի մէջտեղը ու զգաց որ դէմքը ակամայ կը շառագունէր, յանցանքի մէջ բռնըւած երեխայի մը դէմքին նման: Հապա ինչո՞ւ համար, Լեւոնի քաղաք հասնելու լուրը առնելէն վերջ անմիջապէս Գարեգինենց տունը գնաց: Ի հարկէ, Գարեգինենց շատ շատ կ'այցելէր Սոնիան, բայց ինչո՞ւ այդ օրը երբ դեռ նոր տեղեկացած էր Լեւոնի քաղաք հասնելու մասին, եւ վերջապէս ինչո՞ւ յուսախաբուած վերադարձեր էր տուն, երբ անոնց տանը չէր գտած Լեւոնը: Ասոնք հարցեր էին, որոնց ճշգրիտ պատասխան մը չէր կըրնար տալ Սոնիան: Ասով մէկտեղ, անկախ ազատ աղջիկ մ'էր ինք, եթէ սիրէր Լեւոնը, ի՞նչ պատճառ ունէր թաքցնելու ուրիշներէն, բայց մանաւանդ ինքն իրմէ: Անշուշտ, ոչ մէկ պատճառ: Սոնիան յոգնած մարդու արտայայտութեամբ ձեռքը թափ տըւաւ ու անցաւ կողքի սենեակը: Որքա՜ն ատենէ ի վեր այդ հարցը զինքը կը չարչարէր, մտածեց Սոնիան, երբ, Աստուած վկայ, ոչ մէկ հիմք կար չարչարուելու:

Սոնիան աչքէ անցուց կապուած պայուսակները, գրպանէն ցուցակ մը հանելով՝ քննական ակնարկ մը նետեց վրան, այո՛, պէտք եղած գնումները լըւ կատարած էր: Անշուշտ մեկնելէն առաջ, քանի մը այցելութիւններ պիտի տար: Ռուսաց քոնսուլին, որ այնքա՜ն բարեացակամ եղած էր իրեն հանդէպ, իտալական քոնսուլին, կուսակալին, քանի մը հայ ընտանիքներու եւ Գարեգինենց:

Նորէ՞ն Գարեգինենց: Սոնիան բըռնազբօսիկ ծիծաղով մը խնդալ սկսաւ, թէեւ այդ այցելութեան մէջ ոչինչ կար տարօրինակ: Գարեգինի մայրն ու քոյրը, Վանուհին, այնքան սիրալիր եղած էին իրեն հանդէպ: Անոնց հետ միասին շրջակայ վանքերը գացած էր շատ անգամներ, նոյնիսկ անոնց տունը գիշերած, երբ Գարեգինը բանտն էր:

Դեռ ճամբայ ելնելու երկու օր կայ, մտածեց Սոնիան, անշուշտ Գարեգինենց պէտք է երթալ, բայց վերջին օրը այն ժամանակ, երբ կառք պիտի նըստէր ճամբայ ելնելու համար: Իսկ պարոն Լեւոնի՞ն... Ո՛հ, որ ան չեկաւ տեսութեան, կարելի է եւ զանց ընել:

Սոնիան որոշեց այդ օրն իսկ մէկ երկու այցելութիւններ տալ, որով վաղուան գործը դիւրացած կը լինէր: Գլխարկը դրաւ, ու ինքն ալ չգիտցաւ, թէ ինչպէ՞ս, ատեն մը քալելէ վերջ մէկ ալ ինքզինքը գտաւ Գարեգինենց տան դրան առջեւ: Պարզ պատահականութի՞ւն մ'էր այդ: Դուռը կիսաբաց գտաւ: Անշուշտ անյարմար էր այլեւս վերադառնալ: Դուռը հրեց ու ներս մտաւ:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Գնդակահարութիւններ կը շարունակուին

Իրքուցքի (Սիպերիա) «Փրավտա»ն կը գրէ թէ 3 Թրոցկիականներ գնդակահարուեցան օգոստոս 20ին, ամբաստանուած ըլլալով թէ մահափորձեր սարքած եւ լրտեսութիւններ կատարած են ի նպաստ Ճափոնի եւ թէ ծրագրած էին սպաննել խորհրդային վարիչներ :

Միեւնոյն աղբիւրին համաձայն, Նովորոսիսկի ատեանը մահուան դատապարտած է կին մը, Նինա Վէտէնսքայա, որ վարիչն էր Ջրարաշխական կայանին : Այս կինը ամբաստանուած է թէ «սեւ սիւֆիւրիք» կը լեցնէր արձակուրդէն վերադարձող մանուկներու ջուրի դաւաթներուն մէջ :

*** Գերմանական թերթերը կը գրեն թէ 30 Գերմանացիներ ձերբակալուած են Լէնինկրատի եւ ուրիշ քաղաքներու մէջ : Այս ձերբակալութիւններով մօտ 300ի կը բարձրանայ գերման կալանաւորներուն թիւը : Ձերբակալուած են նաեւ մօտ 30 Հունգարացիներ, 20 Իտալացիներ եւ բազմաթիւ Աւստրիացիներ, Պուլկարներ, Ռումանացիներ, վերջին օրերու ընթացքին :

»»»» • ««««

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՐԵՔ ԱՒԱԶԱԿՆԵՐ ուրբաթ իրիկուն յարձակեցան բանուորի մը վրայ որ 180000 ֆրանքի գումար մը կը փոխադրէր Վովնարկ փողոցին մէջ (ԺԸ), ելեկտրական գործարանի մը բանուորներուն շաբաթականը վճարելու համար : Բանուորը իր կարգին ատրճանակը քաշելով սպաննեց, ընկերը օգնութիւն աղաղակեց եւ աւազակները փախուստի մատնուեցան :

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ կառավարութիւնը որոշեց 14 նոր մարտանաւեր լրացնել չորս ամսուան մէջ, 30 հատ ալ շինել մինչեւ 1938 : Պիտի շինուին երկու հսկայ զրահաւորներ, իւրաքանչիւրը 35000 թոն տարողութեամբ եւ 50 միլիոն տոլար արժէքով :

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ անկարգելներու մարզարանը փակուեցաւ առժամապէս, երկու արկածներ պատահած ըլլալով : Տակաւին որոշում տրուած չէ ցուցահանդէսին երկարաձգման մասին : Զուիցերիա, Գերմանիա, Խ. Միութիւնը եւ ուրիշներ համաձայն չեն աւելի երկար մնալու : Միւս կողմէ հաշիւ եղած է որ պահպանման ծախքերը շատ սուղի պիտի նստին ձմեռը :

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կիւրինցի տիկին Սրբուհի Մէնտիլեան կը փնտռէ իր զաւակը՝ Անդրանիկ Մէնտիլեան, հօր անուն՝ Աբրամ, մեծ հօր անուն՝ Վարդեվառ (Մէնտիլ Տէտէ) : 4 տարեկան հասակին աքսորուած է Շէհիր Գըշլայէն (Սեբաստիա) իր մեծ մօր՝ Հաճի Մարիամ Զիթպաշեանի եւ իր մօրաքրոջ Աղնիւ Զիթպաշեանի հետ : Տեղահանութեան միջոցին զիրենք տեսնողներ եղած են Մալաթիոյ շրջանները : Իրենց հասցէն գիտցողներէն կամ իրենց մասին որ եւ է լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել, Madame Serpouhi Mendilian, Usine Diedrich, à Bourgoin, Isère, France :

Կը խնդրուի արտասահմանի թերթէ արտատպել :

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՀԱՄԱՐ

Փարիզի եկեղեցւոյ հոգաբարձութենէն ստացանք հետեւեալ ազդը.—

Անմոռանալի Հերոս Զօրավար Անդրանիկի ննջման տարելիցին առթիւ, Կիրակի, 29 Օգոստոս 1937, Ս. Պատարագի մատուցմամբ, հոգեհանգիստի պաշտօն պիտի կատարուի Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ :

Յետ միջօրէի ժամը 15ին, փափաքողները կրնան այցելել հանգուցեալին գամբարանը, Բէռ Լաշէզի գերեզմանատունը, ուր հոգեւորական մը ներկայ պիտի ըլլայ հոգեհանգիստ կատարելու համար :

17, Rue Damesme — PARIS (13)
Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 31 Օգոստոս, երեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, 5 Ավընիւ տ'Իթալի սրճարանին վերնայարկը. Օրակարգ՝ շարունակութիւն նախորդ ժողովի :

ԱՌՆՈՒՎԻԼ-ԼԷ-ԿՈՆԷՍԻ «Վարդան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 31 Օգոստոս, երեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին ընկեր Ծիծանեանի բնակարանը :

Գաւառ

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ «Անտօք» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը այսօր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին «Դուրեան» գրադարանը. Ներկայանալ անդամատետրով. Օրակարգ՝ Երջ. ժողովի օրակարգի հարցերու քննութիւն եւ պատգամաւորի ընտրութիւն :

ԱՆԻԷՌԻ ՄԷՋ «ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ C. Roger*ի* ՄՕՏ 183 Avenue d'Argenteuil (Փլաս Պուրկինեոնի վրայ) :

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԱՆԻԷՌ ՊՈՒԱ ԳՈԼՈՆԲԻ Հ. Յ. Դ. «ԱՐԱՄ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻՆ ԿՈՂՄԷ

Սեպտեմբեր 5ին

Նկատի ունենալ այդ թուականը :

ՑԵՐԵԿՈՅԹ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Հայ Սափրիչներու Միութեան կողմէ

19 Սեպտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ կէսգիշեր

ՍԱՄՈՒԷԼ—ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Բացուած է վարժարանիս 1937—1938 տարեշրջանը : Այն ծնողները որ կը փափաքին իրենց զաւակները մեր քով արձանագրել, թող հաճին վարժարանիս քարտուղարութեան դիմել ամէն Երկուշաբթի եւ Շաբաթ օրերը ժամը 15էն 18 :

Տեսչութիւն

Մեր հասցէն է՝ Direction du Collège Arménien Samuel—Moorat 26 Rue Troyon, Sèvre. S. et O. (France) :

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ ՌԱԶՄԻԿ — Թիւ 1

ԷՋԵՐ ՄԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ

ՀԱՅ. ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(Հրատ. Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան, Փարիզ)

Մեր մօտիկ անցեալի զէնքերու պատմութիւնը : Մօտ 300 էջնոց, մաքուր թուղթի վրայ, պատկերազարդ, գեղեցիկ հրատարակութիւն մը :

Գինը՝ Ֆրանսա, Լիբանան, Սուրիա եւ Պալքաններ — 10 ֆր. :

Միւս երկիրներ — 15 ֆր. :

Դիմել՝ ՖՐԱՆՍԱ. R. Papazian 163 Avenue Jean Jaurès. Paris.

ՌՈՒՄԱՆԻԱ. O. Sahaguian 29 Atelerilor, Constantza (Roumanie)

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ. «Մասիս» հրատարակչական B. P. 444, Sofia (Bulgarie)

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ. «Նոր Օր»ի խմբագրատուն 20 A. Rue Vouli. Athènes (Grèce)

ԻՐԱՔ. Գ. Սիւրմէեան New Street. Bagdad (Iraq) :

ՀԱՐԱՒ. ԱՄԵՐԻԿԱ. «Արմենիա»յի խմբագրատուն, San Salvador 4625. Buenos-Aires (Argentine) :

Գրատուն Հրանդ Սամուէլ, 51. Rue Monsieur Le Prince. Paris, որուն կրնան դիմել բոլոր այն վայրերէն, որոնց առանձին հասցէ չենք տուած.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40 փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 փրանք	

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 31 ՕԳՈՍՏՈՍ
MARDI 31 AOUT 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3512

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻԱ ԳՈՀԱՑՈՒՄ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ ՃԱՓՈՆԷՆ

»»»» • ««««

Դաշնագիր մը Խ. Միութեան եւ Չինաստանի միջեւ

Թոքիոյի բրիտանական դեսպանատան գործակատարը Օգոստոս 29ին ճափոնական կառավարութեան յանձնեց իր կառավարութեան ծանուցագիրը, որ բողոքելով անգլիական դեսպանին վրայ կատարուած յարձակման դէմ, գոհացում կը պահանջէ հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

1. Ճափոնական կառավարութիւնը պէտք է ներողութիւն խնդրէ պաշտօնապէս.— 2. Պարտ ու պատշաճ պատիժը տնօրինել յարձակման պատասխանատուներուն.— 3. Ապահովութիւն տալ թէ անհրաժեշտ միջոցները ձեռք պիտի առնուին, որպէսզի նմանօրինակ դէպքեր չպատահին։

Ծանուցագիրը շատ երկար է եւ մանրամասնօրէն կը պարզէ դէպքին հանգամանքները, դիտել տալով թէ ճափոնցի օդաչուներուն համար անկարելի էր որ գործ ունէին ոչ-պատերազմիկներու հետ։ «Անշուշտ ճափոնական օդանաւը նպատակ չունէր Մեծն Բրիտանիոյ դեսպանին անձին վրայ յարձակելու։ Գոնէ երեւութապէս կ'ուզէր յարձակիլ ոչ-պատերազմիկներու վրայ, եւ այսքանը բաւական է հաստատելու համար ապօրինութիւնը»։

Ծանուցագրին ոճը արդէն ըլլալով հանդերձ, սպառնական չէ։ Անգլիա չըպատրաստ խզել իր դիւանագիտական յարաբերութիւնները Ճափոնի հետ, թէեւ կրնայ դիմել այդ միջոցին, եթէ Ճափոն գոհացում չտայ։ Դիւանագիտական շրջանակներու մէջ մխիթարական կը գտնեն որ Անգլիա չպատրաստ վրէժխնդրական տնօրինութեանց դիմել։ Անշուշտ պատճառը այն է որ Մեծն Բրիտանիա անբաւական կը գտնէ իր ուժերը Ծայր. Արեւելքի մէջ, ճիշդ այն պահուն երբ Եւրոպայի խռովեալ վիճակը անհրաժեշտ կը դարձնէ բազմաթիւ մարտանաւեր պահել Միջերկրականի մէջ։

Ճափոնական կառավարութիւնը հաղորդեց անգլիական գործակատարին՝ թէ անգլիական եւ ճափոնական իշխանութիւնները քննութիւն բացած են Շանկայի մէջ, դէպքին պարագաները ճշդելու համար։ Ուրեմն Ճափոն անգլիական բողոքին պիտի պատասխանէ այս քննութենէն վերջը։

⁂ Պաշտօնապէս կը հաղորդուի թէ Խ. Միութեան եւ Չինաստանի ոչ-յարձակման դաշինք մը կնքած են Նանքինի մէջ, Օգոստոս 21ին։ Դաշնագրին տեւողութիւնն է հինգ տարի։ Գլխաւոր տրամադրութիւններն են.— 1. Երկու կողմերը կը դատապարտեն պատերազմի քաղաքականութիւնը.— 2. Երբ յարձակում գործուի երրորդ պետութեան մը կողմէ, երկու կողմերը յանձն կ'առնեն աջակցութիւն չընծայել յարձակողին.— 3. Ներկայ դաշնագիրը չի փոխեր նախկին դաշնագիրներով հաստատուած իրաւունքներն ու պարտաւորութիւնները։

Յարձակումները կը շարունակուին ուժգնօրէն

Կռիւները եւ մանաւանդ ռմբակոծութիւնները կը շարունակուին Շանկայի մէջ։ Կիրակի օր ճափոնական օդանաւերը ռմբակոծեցին քաղաքին հիւսիսային կայարանը։ Ռումբերը ինկան միջազգային թաղամասին մօտ։ Սպաննուեցան 300 հոգի, իսկ վիրաւորուածներուն թիւը 700ը կ'անցնի։

Նախորդ օրն ալ 500 հոգի սպաննուած, հարիւրաւորներ վիրաւորուած էին, դարձեալ օդանաւային յարձակման մը հետեւանքով։

Շափէյի մէջ ալ 200 հոգի սպաննուեցան իբրեւ հետեւանք ճափոնական օդանաւերու յարձակումներուն։

Ճափոն կը շարունակէ գինուոր հոսեցնել Չինաստան, առանց պատերազմ հռչակելու։

«Մաքրագործում»ները պիտի վերջանա՞ն

Մոսկուայէն հաղորդուած լուրերու համաձայն, այս ձմեռ նիստի պիտի հրաւիրուի կուսակցութեան ընդհ. ժողովը, ընտրելու համար Կեդր. կոմիտէի պակսած անդամները։

1934էն ի վեր, երբ ընտրուեցաւ Կեդր. կոմիտէն (71 անդամ եւ 71 թեկնածու), անդամներէն երեքը մեռած են, մէկը՝ սպաննուած է, մէկը անձնասպան եղած, երեքը գնդակահարուած են, մէկը ձերբակալուած է, իսկ ուրիշ երեք անդամներ ալ աչքէ ինկած են։ Կուսակցութեան ատրաղաս կազմակերպութիւնները առաջին անգամ ըլլալով գաղտնի ընտրութիւններ կատարեցին ամբողջ Խ. Միութեան մէջ, եւ 40 առ հարիւրին տեղ նորեր ընտրուեցան, այլ թէ կին։ Այս ընտրութիւնները նախապատրաստական աշխատանքներ են կուսակցութեան համագումարին համար, ուր կ'ընտրուի Կեդր. կոմիտէն։ Համագումարները ըստ օրէնի տեղի կ'ունենան երկու տարին անգամ մը. բայց վերջինը տեղի ունեցաւ 1934 Փետրուարին, իսկ վերջընթերը՝ 1930 Յուլիսին։ Կը կարծուի թէ յառաջիկայ համագումարին հետ պիտի վերջանայ «մաքրագործում»ի շրջանը։

— «Լէնինկրատսքայա Փրավտա» Օգոստոս 28ի թուով կը գրէ թէ Լենինկրատի շրջանին գինուորական ատեանը մահուան դատապարտած է երկու կիներ, Իվանկա եւ Եորկիեւքա, որոնք «հակայեղափոխական ահաբեկչական շարժառիթներով, թունաւոր նիւթեր խառնելով մանուկներու գաղութին յատկացուած սնունդին մէջ, փորձեր են սպաննել 12 մանուկներ, 8-11 տարեկան։ Տղաքը փրկուած են, իսկ երկու կիները՝ գնդակահարուած։

Դարձեալ նոյն թերթը կը գրէ թէ ներքին գործավարութիւնը հակախորհրդային նոր խումբ մը երեւան հանած է Կրասնոկվարդեսքի մէջ։ Այս խումբին անդամները կը ձգտէին վերահաստատել դրամատիրական կարգ ու սարքը, խանգարելով հասարակական տնտեսութեանց աշխատանքը եւ Լէնինկրատի բանջարեղէնի հայթայթումը, որպէսզի ժողովուրդը ոտքի հանեն։ Կալանաւորներուն մէջ կը գտնուին շրջանային կոմիտէի նախկին քարտուղար՝ Վասիլեւ, հողագործական մեքենաներու կայանին տնօրէնը՝ Սեմենով, եւ կոլխոզին վարիչները։ Ուրիշ 12 ամբաստանեալներ ալ կը դատուին Օստրովի մէջ։ Այս առթիւ թերթերը բանաձեւեր կը հրատարակեն, որոնք մահապատիժ կը պահանջեն ամբաստանեալներուն համար։

— Մոսկուայի հետապրական գործակալութիւնը կը ծանուցանէ թէ Մոնկոլիոյ պատերազմական նախարար մարաջախտ Տէմիտ եւ զօր. Տանսահէյտօ, որոնք Օգոստոս 22ին մեռած էին կառախումբին մէջ, Մոսկուա եկած առեն, զոհ գացած են թունաւոր պահածոներու։ Ուրիշ ուղեկիցներ ալ թունաւորուած եւ հազիւ փրկուած են։ Քննութիւն բացուած է այս մասին, պատասխանատուները ճշդելու համար։

ՔՐՏԱԿԱՆ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԵԱՆ ԾԱՒԱԼՈՒՄԸ

Կարեւոր յաղթութիւն մը Սասունի մէջ

Իրազեկ աղբիւրէ մը մեզի կը հաղորդեն հետեւեալ տեղեկութիւնները, Օգոստոս 9 թուակիրով.—

Քանի մը օր առաջ աւելի քան 2000 գինուորներէ բաղկացած թրքական զօրամասին մը անակնկալ յարձակում կը գործէ Մարաթուկ լերան վրայ եւ կը գրաւէ քրտական երեք գիւղ։ Անակնկալի եկած Քիւրտերը կը նահանջեն դէպի Հայորբ գիւղը։ Թուրք զօրքը քաջալերուած այս յաջողութենէն կը շարունակէ իր յառաջխաղացումը դէպի բարձունքները։ Քիւրտերը Ապտիւլռահմանի հրամանով կը նահանջեն դէպի անառիկ ամրութիւնները։ Նահանջէն օր մը վերջ, Ապտիւլռահմանի եղբօր՝ Մէհմէտ Ալի Եունուսի գլխաւորութեամբ, Քիւրտերը գաղտնի ճանապարհներով կը պաշարեն Թուրք զօրքը առջեւէն եւ ետեւէն եւ զայն կ'առնեն կառայի կրակի մը տակ։ Ու կը սկսի ջարդը... Լեռները կը ծածկուին Թուրք գինուորներու դիակներով։ Քիւրտերը գերի կ'առնեն 5 բարձրաստիճան զինուորականներ, 8 տասնապետներ եւ 80 զինուորներ. միաժամանակ Թուրքերէն կը խլեն 11 բեռ զէնք եւ մեծ քանակութեամբ փամփուշտ։

ԽԻԶԱՆԻ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Խիզանի Շէյխ Սալահետտինը բուռն կռիւներու բռնուած է. Քիւրտերը հերոսաբար դիմադրած են թրքական յարձակումներուն, ահագին կորուստ պատճառելով Թուրք զօրքին։ Շէյխի հրամանատարութեան տակ կը կռուին ոտքէն մինչեւ գլուխ զինուած աւելի քան 500 Քիւրտեր։ Կռուողներու հետ է Խիզանի ամբողջ քրտութիւնը։

ՈՒՐԻՇ ՃԱԿԱՏՆԵՐՈՒ ՎՐԱՅ

Մանազկերտի շրջանի կռիւները կը շարունակուին եւ շատ ուժեղ կերպով։ Կռիւները կը տարուին փորձառու ղեկավարի մը հրամանատարութեանը տակ։

Կալէյէ Ջիլանի, Արճէշի եւ Բաթնոսի կռիւները կը վարէ Քէօր Հիւսէյն փաշայի որդին՝ Մամօն (Մահմուտ պէկ)։ Հիւսէյն փաշան իր տրամադրութեան տակ ունի սուսերաթիւ կռուողներ։

Քրտական ապստամբութեան հրդեհը ծայր տուաւ ի վերջոյ նաեւ Արարատի բարձունքներուն վրայ։ Հին ու ծանօթ ղեկավար մըն է, որ այդ անառիկ լեռնաշխարհին մէջ իր շուրջ համախմբած է բոլոր կռուողները եւ պարզած ապստամբութեան դրօշը։

ՏԷՐՍԻՄ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ ԿՌՈՒԻԼ

Տէրսիմի մասին գրած եմ արդէն. Լեռը կը դիմադրէ միշտ։ Ժողովուրդին «սուրբը», ծերունի Սէյիտ Ռիզան, դիւցազնի վայել հերոսութեամբ կը մղէ կռիւները, իրեն հետ ունենալով Տէրսիմի ամբողջ ժողովուրդը, որուն ազատագրական ահեղ պայքարին լծուած են ոչ միայն այրերը, այլ եւ կիներն ու քիւրտ պատանիները։

Ինչո՞ւ ալ կը յերիւրեն...

Պոլսոյ «Սօն Փօսթա» թերթին Դամասկոսի թղթակիցը կը հաղորդէ թէ՝ այնտեղի թերթերուն տուած տեղեկութեանց համաձայն, Հայ կին է Պէքիր Սըտգը փաշայի սպանիչը, Հայաստանէն գաղթած եւ անունը Համտ Ապտուլլահի փոխած...

Ինչպէս կ'երեւայ, Թուրք մամուլը բաւական չհամարելով Սուրիոյ մէջ ցանած որոմը, կը փորձէ Իրաքի մէջ ալ հանրային կարծիքը գրգռել հայ գաղթականներուն դէմ։

ՄԵԾ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Մուսոլինին ընդունելու համար

»»»» • ««««

Հետզհետէ կը հաստատուի թէ Մուսոլինի Գերմանիա պիտի այցելէ մօտերս, հաւանաբար Սեպտեմբերի վերջին շաբթուն։ Այժմէն մեծ պատրաստութիւններ կը տեսնուին, ընդունելութեան համար։ Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Մուսոլինի նախ պիտի հանդիպի Հիթլէրի ամառանոցը, երկու երեք օր հիւր մնալով։ Կարեւոր խօսակցութիւններէ վերջ, Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ «Առաջնորդ»ները պիտի երթան Պերլին, ուր շարք մը հանդիսաւոր ընդունելութիւններ պիտի կատարուին։ Տասը հազար իտալական դրօշներ պիտի զարդարեն «փառքի և յաղթանակի ճամբան», որ պիտի լուսավառուի հազարաւոր լամբարներով, հովանաւորութեամբ Ֆաշական եւ հիթլէրական խորհրդանշաններու։ Երկու հազար գինուորական երաժիշտներ ամէն օր փորձեր կը կատարեն, վիթխարի նուագահանդէսի մը համար որ պիտի սարքուի ի պատիւ Իտալիոյ Առաջնորդին։ Վերջին օրը զօրահանդէս մը պիտի կատարուի, մասնաւորապէս մեքենաշարժ գունդերով։

Իտալիոյ ոստիկանութեան վերատեսուչը Պերլին հասաւ կիրակի օր, ընկերակցութեամբ կարգ մը պաշտօնատարներու, ապահովութեան անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնելու համար, համախորհուրդ գերմանական ոստիկանութեան հետ։

Քաղաքական շրջանակներու մէջ մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայեն այս այցելութեան։

»»»» • ««««

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ԳԵՐՄԱՆԱՑԻՆԵՐՈՒ Ե. համագումարը բացուեցաւ Շթութկարտի մէջ, մեծ հանդիսաւորութեամբ։ Ներկայ էին 10.000 գերմանացիներ, աշխարհի բոլոր մասերէն։ Գերմանիոյ արտաքին նախարարը ճառ մը խօսելով, շեշտեց թէ «ձեռք ձեռքի կ'ընթանանք Իտալիոյ հետ»։ Հիթլէրի ներկայացուցիչն ալ յայտարարեց թէ «Թոյլ պիտի չտանք որ մեզի հետ վարուին իբրեւ փարիաներ»։

ՍՊԱՆԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԻՆ վրայ կռիւները կը շարունակուին ուժգնօրէն։ Կառավարական զօրքը կարեւոր յառաջխաղացութիւն մը կատարեց դէպի Սարակոսա, իսկ ապստամբները յաջողութեամբ կը գործեն հիւսիսային շրջանին մէջ, Սանթանտէրէն դէպի Աստուրիա։

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ճամբուն վրայ չորս անծանօթներ յարձակում գործեցին օթոքարի մը դէմ։ Հրեայ մը սպաննուեցաւ, իսկ յարձակողները յաջողեցան փախչիլ։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՋԳԱՆԳԱՏԻՆՔ, ՕՐՀՆԵՆՔ

—o—

Ամերիկայի մէջ «Կոչնակ» մը ու- նինք որ քիթը ամէն բանի մէջ կը խօթէ։

Տրամաբանօրէն՝ իր կոչումը պիտի ըլլար ժողովարանին կամ ժամուն կոչնակը հնչեցնել, Տիրոջը փառաբը առաջնորդելու համար հաւատացեալները։

Բայց մարդկային փառասիրութիւնը սահման չունի։

Եւ մեր «Կոչնակ»ն ալ ամէն բանի մասին կը ճառէ, — Կրօն, գրականութիւն, քաղաքականութիւն, դիւանագիտութիւն, բարոյական, պատմութիւն, փիլիսոփայութիւն, բարեկըրթութիւն, յեղափոխութիւն, թատրոն, ամուսնութիւն, ամուսնալուծում։ Նոյնիսկ «վագանձ»ի մասին խմբագրական կը գրէ, բացատրելով թէ ինչպէ՛ս պէտք է անցընել արձակուրդը։

Այսքան բազմակողմանի, բազմահըմուտ շաքաթաթերթ մը կրնա՞ր անտարբեր մնալ Խ. Հայաստանի հանդէպ։

Թէեւ պատուելիներ են «Կոչնակ»ի խմբագիրները, բայց շատ աւելի սիրով կապուած են անաստուած Մոսկուայի եւ Երեւանի հետ, քան թէ «հայաստանեայց» ռամկավարներուն։

Այս վերջինները գիծէն շեղեցան Խանջեանի դէպքէն ադին, մինչդեռ «Կոչնակ»ը մնաց հաւատարիմ եւ չի հանդուրժեր որ մինչեւ անգամ քննադատական դիրք բռնես Խորհ. իշխանութեան հանդէպ։

Այսպէս, խօսելով ծանօթ «մաքրագործում»ներու մասին, «Կոչնակ» կը բացատրէ թէ մեր պարտքն էր «զուսպ մնալ՝ մեր մեկնութիւններուն եւ խորհուրդներուն մէջ»։

— «Ի՞նչ պատահեցաւ սակայն. — Առաջին օրէն մենք ամէն չափ ու րղդուշութիւն մէկդի դրինք եւ՝ ազատ ասպարէզ տուինք մեր գրգռեալ ու բորբ զգացումներուն համաձայն արտայայտութեան։ Պաշտօնանկ ու ձերբակալեալ հանրային մարդոց ու մըտաւորականներու դէմ գործուած «անիրաւութեան» մասին եղան այնպիսի խօսքեր ու մեղադրանքներ, որոնք, եթէ լաւ խորհինք, փոխանակ թեթեւցնելու, կրնան ծանրացնել անոնց վիճակը եւ ուրիշներու ալ դիրքն ու գործը դժուարացնել։ Շատեր ալ եղան, քննադատութեան իրաւունքով, Հայաստանի մէջ վտանգեալ ազգայնականութիւնն ու ազգային շահերը պաշտպանելու՝ խօսքով ու ժխորով, առանց անդրադառնալու որ իրաւունք մը միշտ շրջահայեցութեամբ եւ օգտակար արդիւնքի մը հասնելու մտադրութեամբ պէտք է գործածուի, եւ եթէ այդպէս չըլլայ, զուր ջանք անօգուտ վնասակ կը մնայ, եւ շատ անգամ ալ վնաս ու չարիք կը ծագի։ Վերջապէս, գտնուեցան լուրջ մարդիկ, որոնք նոյնիսկ Մոսկուայի խորհուրդ ու խրատ տուին, որպէսզի խելքը տուն կանչէ, տեսնէ ու չտկէ իր սխալներն ու ինքզինք, որով Հայաստան ալ ցնցումներէ ու փորձանքէ զերծ մնայ։

Եթէ շարունակենք յորձանքին մէջ դառնալ այսպէս, մեր դիւրաբեկ նաւակը ջարդ ու փշուր կ'ըլլայ։ Մենք անիրաւեալ ազգ մըն ենք։ Այս փաստով սակայն, չենք կրնար պնդել որ իրաւունքը միշտ մերն է ու մերը պէտք է ըլլայ, եւ ինչ որ մենք կ'ուզենք արդար է»։

Խօսք չունիր, լուրջ փորձանքներ բացուած են մեր գլխուն, շնորհիւ նոյնիսկ լուրջ մարդոց անխոհեմութեան։

Դարմա՞նը, — Ես կ'առաջարկեմ երկու ստիպողական միջոցներ.—

1. Խնդրել ամենագէտ եւ ամենատես «Կոչնակ»էն, որ պատուիրակութիւն մը փութացնէ Մոսկուա, հանճարափայլ Առաջնորդին գթութիւնը աղերսելու համար։

2. Գոհաբանական պատարագ մատուցանել բոլոր եկեղեցիներուն եւ ժողովարաններուն մէջ, վասն արեւշատութեան Ստալինի, մաղթելով որ ողորմածաբար շարունակէ «մաքրագործում»ը, մանաւանդ Խ. Հայաստանի մէջ։

ՎԱՀԷ

ԾԱՆՐ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ծագեցան Եուկոսլավիոյ մէջ։ Անտառներու եւ հանքերու նախարարը գաւառ գացած էր ճառ մը խօսելու համար։ Հազարաւոր ցուցարարներ յարձակելով խանգարեցին բանախօսութիւնը։ Նախարարը արճարան մը ապաստանեցաւ, բայց ամբոխը կրկին յարձակեցաւ քարերով, բիրերով։ Ահռելի խրարանցումին մէջ, ոստիկանները կրակ բացին, վիրաւորելով մօտ 30 հոգի որոնց 12ը ծանրապէս։ Երեք հոգի մեռան։

ԵՐԵՔ ՕԴԱՆԱՒԵՐ, որոնք առժամապէս տեղաւորուած էին Թուսիւ-Փառի օդակայանին մէջ, խորհրդաւոր յարձակման մը ենթարկուեցան առջի օր։ Մէկը բոլորովին ոչնչացաւ, միւս երկուքը վնասուեցան։ Դժոխային մեքենաներ եւ հրձիգ ռումբեր դրուած էին երեք օդանաւերուն մէջ։ Ձախակողմեան թերթերը կը գրեն թէ Ֆաշականներ սարքած են դաւը, կասկածելով թէ երեք օդանաւերը Սպանիա պիտի երթային։

ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՆԱԿԻՆ երգիչներու եւ պարողներու խմբակցութիւնը այս օրերս Փարիզ կը հասնի միջազգային ցուցահանդէսին առթիւ։ Հաստատուած է 1928ին։

ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՒ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ գործակցութեան ծրագիր մը կ'ուսումնասիրեն, իրենց առեւտրական նաւերը պաշտպանելու համար Միջերկրականի մէջ։ Կ'ըսուի թէ թրքական տորմիղը պիտի չերթայ Իտալիա եւ Եուկոսլավիա, ինչպէս ծրագրուած էր։

ԱԶԳ. ՎԻՃԱԿԱՀԱՆՈՒԹԵԱՆ ՊԱՐԳԵՒՆԵՐԸ

Ազգ. պարգեւախաղի 8-րդ շարքին վիճակահանութիւնը տեղի ունեցաւ շաբաթ օր, Տօվիլի մէջ։ Երեք միլիոնի մեծ պարգեւը շահեցաւ 914.244 թիւը։ 59 տոմսակներ որոնք միայն մէկ թիւով կը տարբերին շահող թիւէն, շահեցան 30.000ական փրանք։

Հետեւեալ չորս թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ մէկ միլիոն փրանք.—

096.328, 218.228, 1.129.524, 315.955

236 տոմսակներ որոնք միայն մէկ թիւով կը տարբերին շահող թիւերէն, շահեցան 10.000ական փրանք։

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500.000 փր.— 467.879, 935.515, 259.376, 819.835, 1.388.079, 077.634.

336 տոմսակներ որոնք միայն մէկ թիւով կը տարբերին, շահեցան 5000ական փրանք։

94.251 վերջացող թիւերը շահեցան 120.000 փրանք։
04.643 վերջացող թիւերը շահեցան 120.000 փրանք։
9.011 վերջացող թիւերը շահեցան 50.000 փրանք։
546 վերջացող թիւերը շահեցան 10.000 փրանք։
758 վերջացող թիւերը շահեցան 5.000 փրանք։
25 վերջացող թիւերը շահեցան 1.000 փրանք։
22 վերջացող թիւերը շահեցան 500 փրանք։
8 վերջացող թիւերը շահեցան 120 փրանք։

ՎԷՊԻ ՄԸ ՅԱՋՈՂՈՒԹԵԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

(Մուսա լերան քառասուն օրերուն առթիւ)

(Շար. նախորդ թիւէն եւ վերջ)

Հեղինակը գիտակցութիւնն ունի ժուժկալ մնալու: Այսպէս Գաբրիէլ Բագրատեանի եւ Իսկուհի Թովմասեանի հոգիին կրակը քանի մը բառերով կը մատնէ, անոնք առանձնացած ըլլային կամ ոչ, առանց երբեք իրարու գիրկը նետուելու: «Ու պատահեցաւ որ Գաբրիէլ իր մօտի դիւրաբեկ կերպարանքը հետզհետէ աւելի ծանրաշարժ կը տեսնէր: Ո՛չ, աղջկան մարմինը չէ այս, բայց ի՛նչ: Իրեն այնպէս թուեցաւ որ այս օրուան Իսկուհին չէ միայն որ իր մօտէն կ'երթայ կէս մը տեսանելի, կէս մը անտեսանելի, այլ իր յաւիտենական հանդամանքով Իսկուհին: Ոչ թէ մատաղատի ու սիրուն Իսկուհին, այլ հոյակապօրէն մարմնացած հոգի մը իր անժամանակ աստուածանման ամբողջութեան մէջ: Ո՞վ կրնայ սակայն արտայայտել չքնաղ ու գողարիկ պահը, երբ մարդու մը կը շնորհուի սեռի ...

ճաշակով, որուն մարդ չի մօտենար, երբ նոյնիսկ թուէր մօտենալ իրեն, կիսովի օտարական մը»: (էջ 380):

Կ'իմանանք դարձեալ էջ 290ի վրայ Բ. հատոր, որ սարսափահար եւ մահուան սպասող ամբոխին մէջ առաջին անգամ ահա ընդդիմադիր կուսակցութիւն մը կը սկսէր ծայր տալ:

Այսպէս ուրեմն հայ ժողովուրդին ինքնապաշտպանութեան եւ դիմադրութեան պատմութեան հետ եւ այդ պատրուակով, մեզի կը տրուի քաղաքակրթութեան կորած ճամբան մէկ համառօտ պատմութիւնը, կարգով ու տրամաբանութեամբ, երգով ու պարով, արտաքին վտանգներուն առջեւ եւ ներքին դժգոհութիւններու դիմաց: Ինծի կը թուի թէ մարդկային հաւաքականութեան մը դիմագծին կազմութիւնն է որ այսպէս ձեւ ու մարմին կ'առնէ հետզհետէ, կորուած աշխարհէն, հեռաւոր անկիւն մը, լեռան մը գագաթին վրայ, ինչպէս վա-...

...

ՄԿՐՏԻՉ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ

ԵՐԿՈՒ ԳԵՂԵՑԻԿՆԵՐԸ

Անցեալ տարուան պէս, ուզեցի որ այս տարի ալ ամառնային արձակուրդը Մարսէյլի մէջ անցնեմ: Ասիկա ըրի, որովհետեւ հոն ունիմ աւելի շատ բարեկամներ, հայրենակիցներ, ընկերներ, ազգականներ եւ վերջապէս հոն ծով կայ, հոն արեւ կայ:

25 օր մնացի: Այդքան ժամանակի ընթացքին, գրի առնելու եւ պատմելու արժանի շատ մը բաներ տեսայ: Սակայն ամէնէն հետաքրքրականը, ու կարելի է ըսել ամէնէն տպաւորիչը հետեւեալն եղաւ:

Օր մը, ճաշէն վերջ, ընկերոջ մը հետ քաղաքէն բաւական հեռու գացինք: Երկու ժամու չափ դիտեցինք լեռնային բնանկարները, հիացանք ծովային տեսարաններուն, եւ, կուշտ ծծեցինք մաքուր ու զով օդը: Վերադարձին, երբ քաղաքին ծայրը հասանք, ուզեցինք հանրակառքէն իջնել ու կամաց կամաց քալելով հասնիլ մեր բնակարանը:

Մենք, հինգ վայրկեանի չափ քալելէ յետոյ, խաչաձեւեցինք մեծ պողոտան, մտանք երկայն ու մաքուր ...

-- Ուրեմն, երկուքն ալ ընտրեալ Հայուհիներ են:

-- Անոնք Հայուհիներ չեն:

-- Այո՛, Հայուհիներ են:

-- Մի մոռնար որ ես Մարսէյլ կը բնակիմ:

-- Իմ մէջ ալ ցեղային որոշ զգացում մը գոյութիւն ունի:

-- Բայց զգացումը ապացոյց մը չէ երբեք:

-- Կրնայ ըլլալ որ Մարսէյլէն չեն անոնք:

-- Վերջապէս Հայուհիներ ալ չեն:

-- Լռենք ուրեմն այս հարցին շուրջ:

Քանի մը քայլ անդին, աղջիկները, իրենց դէմքերը մեզի դարձուցին: Նորէն ժպտեցան, ու շարունակեցին ճամբան: Անոնք այնպէս կը քալէին որ կարծես թէ դիտմամբ կ'ընեն մեզմէ ոչ շատ հեռանալու եւ ոչ ալ մեզի աւելի մօտ ըլլալու համար: Մէջ ընդմէջ կ'ընդհատէին իրենց ցած խօսակցութիւնը, մեզի մտիկ ընելու ձեւեր կ'առնէին, բայց կը վերսկսէին շուտով:

-- Պահ մը ենթադրենք թէ անոնք Հայուհիներ եղած ըլլան, հետաքրքրուեցաւ ընկեր:

-- Ցանկալի է. -- ընթացք տուի ես:

-- Ինչո՞ւ համար.

...

Երկուքն ալ քանի մը տարիներ առաջ մեզի դրացի եւ մեզի հետ խաղցող քոյրեր էին, որ այժմ մեծցեր, ուժեղացեր էին:

Անոնք իրական գեղեցիկներ էին:

ԿԻՐԻՐԵՂ ԽՐԱՅԵԱՆ

ՑԻՐ ՈՒ ՑԱՆ ՀԱՅԵՐ ԾԱՅՐ. ԱՐԵՒԵԼՔԻ ՄԷՋ

— . —

ԽՄԲ.--- Ինչպէս գրած էինք, վերջերս Երուսաղեմէն հոգեւոր հովիւ մը ղրկուեցաւ Խարպին (Մանչուրիա): Հովիւը, Ասողիկ վարդապետ, նամրու ընթացքին հանդիպած էր նաեւ Թիէնծին (Չինաստան): Հանգուցեալ Թէոդէկի տղան այս առթիւ իր տպաւորութիւնները գրած է «Կոչնակ»ի մէջ, որմէ կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.---

Խարպինի նախկին հովիւ Հայր Ռոստոմեանցի մահուանէն յետոյ, 4 տարիէ ի վեր Մանչուքոյի եւ Չինաստանի Հայերը զրկուած էին հայ եկեղեցականի մը աջակցութենէն: Թէեւ ունէին մէկ հատիկ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին որ կը գտնուի ...

...

հետ դրամատուն կը բանեցնէ: Կերպասեղէնի վաճառական Իփէքճեան Ապա Աստուրեանը, Եգիպտահայ Հայկ Աստուրեանը որուն անունը լաւ ծանօթ է վեց միլիոննոց խառնարանին մեծամասնութեան, որպիսին է Շանկհայ, ծայրագոյն արեւելքի Նիւ Եորքը: Շանկհայ գալ եւ չայցելել Աստուրեանի շինած հսկայ Աէ կոչուած սպանական գողտրիկ ժամադրավայրը որուն մուտքը ձրի է, համահաւասար է Եգիպտոս երթալ եւ Բուրգերը չտեսնելուն: Կ'որոշուի անդրանիկ պատարագ մը ընել Շանկհայ: Ինք անձամբ Ռուսաց եկեղեցին կը դիմէ արտօնութիւն առնելու համար: Ռուսերը, զարմանալի է ըսել, կը մերժեն: Ցայնժամ իր արեւելքցի արթնամտութիւնը ի յայտ կը բերէ ըսելով՝ «ես ուզեցի ձեր եկեղեցիին նախապատուութիւն տալ, այլապէս ուրիշ եկեղեցիներ պատրաստ են իրենցինը տրամադրելու...»: Այս փայփայիչ խօսքերը ազատուած արդիւնք կ'ունենան: Ցարմար ձայնով սիրացու եւ սարկաւագ ճարելը այնքան դժուար չըլլար, որքան անոնց Հայերէն գրել եւ կարդալ գիտնալը: Կը ստիպուի Հայերէն աղօթքի եւ արարողութիւն...

...

մը ունինք: Ցետոյ կ'անցնի Սինկափուր, հոս ալ ունինք եկեղեցի, շատ սիրուն շէնք մը՝ որ քաղաքին կեդրոնական պողոտային վրայ շինուած է, ապա Հոնքոնկ՝ ուր գրեթէ հայ չկայ:

Շանկհայ հասնելուն անմիջապէս ...

ԵՐԵՒԱՆԻ օդանաւային կայանին մէջ, Օգոստոս 18ին տեղի ունեցան օդանաւային մարզախաղեր, -- հայ օդաչուները մեծ ճարտարութիւն ցոյց տուին իրենց վարժութիւններուն մէջ:

ԾԻՐԱՆԻ ՓՈՂԸ

Հայրօն նուագում էր իր ծիրանի փողը, նուագում էր նոր զուարթութեամբ այն երգը, որ իրրեւ երիտասարդ փչել նուագել էր իր հայրենի քարանձաւներում, այնտեղ, ուր ամպերը հիւղակներից ցած են լողում, եւ երբ զարկում է կայծակի լախտը, ...

Աստղերի եւ լուսնի տակ փռուել էր Արարատեան դաշտը: Մասիսների ձիւնոտ գագաթների սպիտակ ցոլքը լոյս էր ձգում մինչեւ երկնքի խորքը: Հեռւում, ուղտերի կարաւանի նման ձգուել էին հայկական պարի լեռները:

— Կը տեսնե՞ս էն գիւղ, կրակների ...

իր պարզ խրճիթը:

— Հայրօ, դուն լա՞ւ էիր ապրում քո գիւղում:

— Մեր քարափների վրա՞յ: — Եւ լռում է:

— Հէյ վախ ջահիլութիւն, թաար ...

Եւ նորից վերցնում է փողը:

Նուագում է, այս անգամ ոչ թէ լեռնականների կորովի երգը, որից բորբոքւում է արիւնը, — այլ հովուական մի տաղ ...

գիմ ծիրանի փող, եկման ծուխ բանձրանայ երդիքներէն, խմեմ մըր լուս աղբըրներէն, գիմ քրտինք կաթայ մըր քարերու վրէն, մըր Մարութայ բարձր սարի ամպ թող լիզայ գիմ սեւ-լակ ոսկորներ...

— Հայրօ, իսկ ո՞ւմ կուտաս քո ծիրանի փողը:

— Գիմ փող կիտամ իմ քաջարծիւ թոռնիկին:

×

Նրանք գնացին. ...

ծովը:

Ջեանբերդ, Ջեանբերդ...

Դու դառնում ես անպարտելի ամրոց, քո բարձր լեռները զարթնել են, եւ քո լանջերին հնչում է յաղթութեան երգը:

Մի վիթխարի ծիրանի փող, առանց հին ահի եւ նոր խնդութեամբ հնչեցնում է մեր արդար երգերը:

ԱԿՍԷԼ ԲԱԿՈՒՆՑ

(Վերջ)

ՇԻՇԱՂ

Բժիշկը.--- Ինչպէ՞ս է ձեր վիճակը:

Մարդը.--- Բաւական լաւ, բայց կ'ու-...

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆ ՐԱՖՖԻԻ ՆՈՒԻՐՈՒԵԼԻ ՀԱՏՈՐԻՆ ԱՌԹԻՒ

— . —

Գ. ՑԱՆԿ

Ա. Ղուկասոֆ	Ֆր. 500
Մօնիէլիէի Երիտ. Միութիւն («Յառաջ»ի միջոցաւ)	250
Արմենակ Համբարձումեան	200
Կէնչուցեան	200
Բիւզանդ Թօփալեան	100
Գորգիկեան	100
Տիկին Բէկլարեան	100
Ե. Ց.	50
Կարապետ Մեծգլուխեան	50
Նշան Ջիլինկիրեան	15
Աւետիս Թէքէեան	15

ԵՐԵՍՓ. ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

— . —

Հարաւ-Ֆրանսայի կաթող. պատուիրակ Գարեգին եպիսկ. հետեւեալ կոչը ուղղած է իր թեմին

Համաձայն Ամենայն Հայոց Հայրապետի կոնդակին տրամադրութեան՝ նորահաստատ վիճակիս կեդր. Վարչութիւնը ժամանակը հասած նկատեց ձեռնարկելու երեսփոխանական ընտրութեանց, Առաջնորդութեանս կազմակերպութեան տալու վերջնական ձեւ:

Այս նպատակով կազմուած է եօթը հոգիէ բաղկացած կեդր. Ընտրողական Ցանձնաժողով մը, որ՝ իւրաքանչիւր թաղի մէջ ունենալով օժանդակ Յանձնախումբեր՝ պիտի հսկէ ընտրութեանց:

Արձանագրութիւնները կը սկսին ներկայ կոչիս հրատարակութեան թուականէն իսկ, եւ կը վերջանան 1937 Հոկտեմբեր 10ին: Ընտրութիւնները տեղի կ՚ունենան Հոկտեմբեր 17ին:

Սահմանադրական հիմնական սկզբունքներու վրայ ձեւուած ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳ մը, դրուած ամէնուն տրամադրութեան տակ, պիտի ըլլայ անշեղ ուղեցոյցը բոլորին:

Ազգ. տուրքի վճարումը անհրաժեշտօրէն պահանջելի պայման է՝ կարենալ մասնակցելու համար քուէարկութեանց: Բացարձակ անկարողներու համար հրահանգին մէջ նկատի առնուած է արդարութիւնը:

Կոչ կ՚ընենք, ուրեմն, մեր սիրելի ժողովուրդին պարտաճանաչ զգացումներուն եւ ազգային գիտակցութեան, եւ կ՚ակնկալենք որ իւրաքանչիւր ի-րաւասու անձ նախանձախնդիր ըլլայ իր սահմանադրական այս անզանցառելի պարտականութիւնը:

Վստահ ենք թէ ամէն ոք պիտի գիտնայ ցոյց տալ նաեւ նոյն նախանձախնդրութիւնը ամենայն կանոնաւորութեամբ, եւ կարգապահութեամբ մօտենալու գործին եւ արժեցնելու իր քուէն: (ԿՆԻՔ)

ԳՐԳՌԻՉ ԼՈՒՐԵՐ ԱԼԷՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՄԱՍԻՆ

— . —

«Ճիւմհուրիէթ» հետեւեալ գրգռիչ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ Ալէքսանտրէթի սանճաքին կացութեան մասին.—

«Սողուք Օլուքի համաժողովը հերոսներու ծնունդ տուած է, որոնք Սանճաքի մէջ կ՚որսան միամիտ ալէվիներ, Արաբներ, Հայեր, Յոյներ, հրեաներ եւ չէրքէզներ: Այս ձեւով կը խորհին մեծամասնութիւն ապահովել եւ առաջիկայ ընտրութեանց մէջ շահելով՝ միանալ վերստին Սուրիոյ: Սանճաքի կեդծ - երեսփոխաններէն Ատալը Մէհմէտ եւ Մուսթաֆա Գուսէյրի մարդ կը ղրկեն գիւղերը՝ կրօնական քարոզութեամբ թակարդ լարելու համար: Առոնց միացած են նաեւ Անթաքիոյ թաղապետութեան նախագահ Էթէմ եւ կրթական տնօրէն Ահմէտ Միթատ: Տեւական նիստեր կը գումարուին Ատալը Մէհմէտի ամարանոց քէօշկին մէջ եւ կը հրաւիրեն գիւղի մուխթարներն ու մեծերը, դրդութիւնը զօրացնելու նպատակով: Խարուղ երեք-չորս հոգի, քիչ առաջ, կարմիր ու նորափայլ փէսերով պանդոկին առջեւէն անցան:

«Նոյն նպատակով եւ սակայն առանձին խորհրդականներով, կ՚աշխատի նշանաւոր Սուլհի Պէրէքեաթը, Անթաքիոյ վաճառականներուն եւ գիւղի պետերուն հետ անընդհատ ժողով գումարելով:

«Մահմետականներու Միութիւնը» հետեւաբար, երկու ճակատով կ՚աշխատի եւ սակայն նոյն նպատակին կը ձգտի: Եւ մինչդեռ մահմետականը կը պարզէ շէրիաթի դրօշը, անդին, ոչ-մահմետականը եւս տենդոտ գործունէութիւն ցոյց կուտայ: Վաթանինէրու պետ Հասան Ճէպպարի հաշտուած է Ուսպէի լիտըր Ջէքի Արսուզի հետ, եւ այսպէսով երկու ընդդիմադիր խմբակցութիւններ տուած են ձեռք ձեռքի:

Մինչեւ ընտրութիւն, այս խմբակները պիտի աշխատին առանձինն, Վաթանինները զատ, Մահմետականներու Միութիւնը զատ, եւ Հայերէ, Յոյներէ, Հրեաներէ կազմուած զանգուածներն ալ զատ: Իսկ ընտրութեան օրերուն պիտի միանան բոլորն ալ եւ յոյս ունին թէ պիտի ապահովեն մեծամասնութիւնը:

Եթէ հարցնէք, թէ ուրկէ կը գտնեն այս մարդիկը իրենց ուժը, հարկ պիտի ըլլայ ցոյց տալ նախկին պատուիրակը՝ Տիւրիօն, եւ իր մարդիկը, որոնց մեծ մասը ցարդ գործի գլուխ է կանգնած... Թրքական իշխանութեան մը դէմ դիրք բռնելու վճռական որոշում տուած այս մարդիկը կ՚ըսեն.

— «Մի՛ խաբուիք: Կոմս տը Մարթէլի հռչակած Սանճաքի նոր սահմանադրութիւնը եւ վարչութիւնը կ՚ապահովցնեն մեզ, թէ Սանճաքի տէրը նախ Ֆրանսան է եւ յետոյ Սուրիան: Թուրքիոյ պոռուն (փողը) ձայն պիտի չտայ այս երկինքին տակ: Սկիզբի մէկ քանի օրերուն անոնց կողմէ ծայր տուած աղմուկը սուտ խոստումներով լեցուն է միայն: Հաթայ անունն իսկ գոյութիւն չունի, ոչ ալ մահիկն ու աստղը՝ Սանճաքի դրօշին վրայ: Ձեռք ձեռքի տանք ու պայքարինք: Այլապէս արիւն պիտի հոսի, ու պիտի զղջաք: Բան չի փախչիր մեր ձեռքէն:

— Թղթակիցը կը հաղորդէ նաեւ հետեւեալը.—

Սանճաքի բոլոր քաղաքական կազմակերպութիւնները մինչեւ Օգոստոս տասը պէտք է դիմեն կառավարութեան ու վաւերացնեն իրենց կազմը: Ամէնէն կարեւոր կուսակցութիւնը, «Ժողովրդական Ճակատը», արդէն իսկ ճանչցուած է իբրեւ պաշտօնական մարմին:

Ֆրանս. պատուիրակի վճռական հրահանգին համաձայն, պիտի լուծուին բոլոր այն կազմակերպութիւնները, որոնք Սանճաքի նոր Սահմանադրութեան 9րդ յօդուածի տրամադրութեան համաձայն չեն կազմուած:

Գիւղերու մէջ 1200 Թուրք այրենաղան բաժնուած է: Հակառակ բուռն արգելքներու, ուսուցիչները կը շարունակեն իրենց գործը:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀՈՂԷՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԷՍԸ

— o —

ՄԱՐՍԷՅԼ, 22 ՕԳՈՍՏ.— Կարգ մը միութիւններէ յետոյ Օգոստոս 22ին Սէնլուի մէջ տեղի ունեցաւ Հողէի Միացեալ Ուսմն. Ընկերութեան տարեկան դաշտահանդէսը: Կոկիկ բազմութիւն մը հաւաքուած էր, Պ. Լ. Եօթնեղբայրեանի օդասուն ագարակը: Եկած էին բոլոր շրջաններէն մեծ մասով Հողեցիներ: Հանդէսին բացումը կատարուեցաւ «Երբոր բացուին դռներն յուսոյ» երգով, զոր ջութակի վրայ նուագեց 10 տարեկան փոքրիկն Կ. Միլօեան: Օրուան նախագահ Պ. Գ. Միլօեան երկու խօսքով պարզեց Միութեան նպատակը, մասնաւորապէս շեշտեց Ամերիկայի մասնաճիւղին կատարած ազգօգուտ ձեռնարկները: Իր խօսքը վերջացնելով ըսաւ. «Ներկայիս մենք տարակարծութիւններ չունինք. Հողէի բոլոր հայրենակիցներըս հաւաքուած Միութեան շուրջ, մեր կարողութեան չափով պիտի աշխատինք զարկ տալ նոր սերունդի դաստիարակութեան եւ հայրենիքի շինութեան, օգնել մեր չքաւոր ընտանիքներուն, եւ մանաւանդ պայքարիլ այլասերման դէմ»:

Ունէին ճոխ գեղարուեստական բաժին: Պ. Ս. Ղազարեան երգեց «Հով արէք». փոքրիկն Մանոյեան 9 տարեկան ջութակի վրայ նուագեց: Խումբ մը փոքրիկներու կողմէ եղան գեղջկական պարեր, երգեր եւ խաղեր: Քանի մը երիտասարդներու կողմէ ներկայացուեցաւ «Դգումի վաճառականը»: Յետոյ դերասան Պ. Ղազարեան իր խումբով խաղաց «Մաշտի ի բաղ» ուրախ օփերէթը:

Հանդէսը վերջացաւ իրիկունը ուշ ատեն, լաւ տպաւորութիւն ձգելով ներկաներուն վրայ:

Երանի թէ բոլոր միութիւններն ալ ներքին վէճերը հարթելով կազմէին ոչ թէ գիւղական, այլ ընդհանուր միութիւններ, որուն անհրաժեշտութիւնը յաճախ շեշտած է մեր սիրելի «Յառաջ»ը:

Արդեօք եկած չէ՞ ժամանակը իրար հասկնալու:

Գ. ՓԻԼԻԿԵԱՆ

«ՆԱՆՍԷՆԵԱՆ» ՏՈՒՐՔԸ ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Ռումանիոյ Ազգ. Միութեան նախագահ Պ. Արիս Ֆէսճեան կը գրէ «Արաքս»ի մէջ.—

Ձեր թերթին Օգոստոս 1ի թիւին մէջ «Հայ գաղթականները Ռումանիոյ մէջ» վերնագրով յօդուած մը տպած էք, Պ. Լեւոն Բաշալեանի ցեկոյցին առթիւ:

Զարմանքով տեսայ որ հոն վիճակագրութիւն մը դրուած է, որուն մէջ Ռումանիոյ մէջ բնակող Հայ գաղթականներու թիւը 3000 ցոյց տրուած է, հիմնուելով Պուքրէշի Առաջնորդարանէն Փարիզի Գաղթականաց Կեդր. Յանձնաժողովոյ նախագահ Պ. Արշակ Չօպանեանի ուղղուած տեղեկագրի մը վրայ:

Այդ տեղեկագիրը Ռումանիոյ Միութեան Կեդրոնական Դիւանի կողմէ պատրաստուած ըլլալով, ուեւէ թիւրիմացութեան տեղի չտալու համար, պարտք կը համարիմ յայտարարել թէ ցոյց տրուած 3000 թիւը տեղւոյս Ընդհանուր Ապահովութեան Տեսչութեան կողմէ Հայ գաղթականներուն տրուած Նանսէնեան Հաւաստագրերու համարը կը ներկայացնէ եւ ոչ թէ գաղթականներուն քանի հոգի ըլլալը: Հաղուագիւտ բացառութեամբ իւրաքանչիւր հաւաստագրի մէջ արձանագրուած են ամբողջ ընտանիք մը, որ առնուազն 2 եւ առաւելն 5-6 եւ աւելի անձերէ կը բաղկանայ: Եթէ միջին հաշուով 4 հոգի ենթադրենք իւրաքանչիւր հաւաստագրի մէջ արձանագրուածներուն թիւը, ճշմարտութեան մօտեցած կ՚ըլլանք: Որով չափազանցած չենք ըլլար եթէ ըսենք որ Ռումանիոյ մէջ ապրող Նանսէնեան Հայերու թիւը առնուազն 12.000 հոգիի կը հասնի:

ԱՐԻՍ ՖԷՍՃԵԱՆ

ԵՐՋԱՆԻԿ ԱՄԵՐԻԿՈՒՀԻՆԵՐԸ

Քալիֆորնիոյ կնոջական ակումբներու դաշնակցութիւնը ինը յօդուածներէ բաղկացած հրահանգ մը ուղղած է իր անդամներուն: Այդ հրահանգին շնորհիւ, կիները պիտի կրնան ապահովել իրենց ամուսիններուն երջանկութիւնը: Ահաւասիկ այդ հրահանգին յօդուածները, որոնք պիտի նուազեցնեն էրիկ-կնկան կռիւները.—

1. Առտուան նախաճաշէն սկսեալ, հոգ տար արդուզարդիդ ու կոկիկ եղիր:

2. Շաբաթը երկու անգամ, ամուսնիդ հետ փողոց ելիր: Մնացեալ հինգ օրերը, ազատ ձգէ զայն:

3. Առտնին ելմտացոյցին մէջ, ըղգեստեղէնի ծախքէն առաջ՝ տան հոգերուն վրայ խորհէ ու դրամ յատկացուր:

4. Երկանդ տնական գործ ընել մի՛ տար:

5. Կիրակին միասին անցնելու համար, մարդ մի՛ հրաւիրեր:

6. Եթէ ամուսինդ շատ խօսելու փափաք ունի, համբերութեամբ մտիկ ըրէ:

7. Ամէն գործի մէջ հարցո՛ւր անոր: Եթէ անօգուտ ալ նկատես, դարձեալ այդպէս ըրէ՛:

8. Երկանդ հանդէպ գթոտ եղի՛ր, առանց բծախնդիր ըլլալու:

9. Բարկացած ատենդ իսկ, ջանա՛ հանդարտ ու ժպտադէմ երեւալ: Ակռադ սեղմէ ու բարկութիւնդ յայտնի մի ըներ:

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ մէջ ծխելու սովորութիւնը մեծ համեմատութիւններ առած է մասնաւորաբար մանկամարդ կիներու մօտ: Բարձրագոյն վարժարաններու ուսանողուհիները 70 առ հարիւր կը ծխեն, մինչ քանի մը տարի առաջ այդ համեմատութիւնը միայն 50 առ հարիւր էր: Մասաչուսեցի աղջկանց քոլէճի տնօրէնը իր աշակերտուհիներուն հարցում ուղղած է թէ ինչո՞ւ կը ծխեն: Ստացած է հետեւեալ պատասխանը.— Երիտասարդուհիները հետաքրքրութենէն մղուած կը ծխեն, հետեւելով իրենց բարեկամներուն: Յետոյ կուգան ընկերային պատճառները եւ վերջապէս, քմահաճոյքի գոհացումը:

ՍԱՄՈՒԼ

Ի՞ՆՉ ԿԸՍԵՆ ՓԱՍՏԵՐԸ

«Ասպարէզ» դիտել կուտայ այս խմբագրով խմբագրականի մը մէջ (13 Օգոստոս):

— «Քաղաքական գործնական աշխատանքի մարզին մէջ, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը միշտ ալ աշխատած է իր ներկայացուցած ժողովուրդին քաղաքական շահերը ներդաշնակել հեռաւոր կամ մօտաւոր դրացիներու հետ բանակցութեանց միջոցով, միշտ հիմ ունենալով Հայ ժողովուրդի իրաւունքներու անխախտ պահպանումը:

Որեւէ քաղաքական կուսակցութիւն որ զուրկ է այս առաքինութենէն, չի կրնար կոչուիլ քաղաքական կուսակցութիւն: Ամբողջ աշխարհի օրինակը մեր աչքին առջեւն է, սկսեալ մեծերէն մինչեւ պզտիկները:

Այս գետնի վրայ յաճախ խծբծանքի առարկայ եղած է Ռիկայի բանակցութիւնը:

Այս բանակցութիւնը եղած չէ Հ. Յ. Դաշնակցութեան կողմէ -- «բանագնացներու միջոցով հասկացողութեան լեզու մը գտնելու ապարդիւն աշխատանքի փորձ մը, իր այնքան ատած խորհրդային վարչաձեւին հետ», ինչպէս կ՚ուզեն հաւատացնել մեր հակառակորդները:

Այս բանակցութիւնը եղած է փոխադարձաբար Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատասխանատու Մարմնոյ եւ Համառուսական կոմունիստական կուսակցութեան Կ. կոմիտէի ցանկութեամբ: Ասոր կրնայ վկայել Հայաստանի երբեմնի վարչապետ Սահակ Տէր Գաբրիէլեան, որ այդ բանակցութեան պատուիրակներէն մէկն էր:

Այս բանակցութիւնը (ինչպէս որեւէ ատեն) նպատակ ունեցած չէ լեզու մը գտնել գործնական քաղաքականութեան շուրջ, ապահովելու համար հայ ժողովուրդի քաղաքական շահերը:

Համախորհրդային կոմ. կուսակցութեան կեդր. կոմիտէն, ինչպէս նաեւ Գ. Միջազգայնականի գործ. մարմինը շատ լաւ գիտեն, թէ կուսակցական դաւանանքներու, ինչպէս նաեւ ըստեղծուած խորհրդ. վարչաձեւին շուրջ «հասկացողութեան լեզու» մը գտնելու որեւէ փորձ ըրած չէ եւ չի կրնար ընել Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը որեւէ ձեւով, որովհետեւ միշտ եղած է հակառակորդ եւ այդ բանակցութեան ընթացքին ալ կը ներկայանար իբրեւ հակառակորդ:

Այդ բանակցութիւնը եղած պիտի չըլլար ապարդիւն, եթէ համառուսական կոմկուսի կեդր. կոմիտէն յարգէր իր պատուիրակութեան ստորագրութիւնը:

Այդ բանակցութեան ընթացքին խնդրոյ առարկայ եղած են մի միայն՝

1. Հայաստանի անկախութեան անխախտ պահպանութիւնը:

2. Հայաստանի սահմաններու լայնացումը՝ այն չափով որ կարենայ տեղաւորել արեւմտահայ ամբողջ փախստականութիւնը:

3. Արտասահման գտնուող ամբողջ փախստականութեան ներգաղթ, պետական հաշուով, որուն պիտի աջակցէին գաղութները:

4. Հայաստանի վարչաձեւը կը մընայ խորհրդային այնքան ժամանակ որ այդ վարչաձեւը կ՚ապրի Ռուսաստանի մէջ:

5. Դաշնակցութիւնը կը դադրեցնէ իր պայքարը Խորհ. Միութեան եւ մասնաւորապէս Հայաստանի խորհ. իշխանութեան դէմ, եւ ընդհակառակն իր բոլոր ուժերը կը տրամադրէ Հայաստանի վերաշինութեան օժանդակելու:

6. Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը իրաւունք կուտայ խորհրդ. իշխանութեան կազմելու ցանկը այն Դաշնակցականներուն, որոնց Հայաստան մուտքը անցանկալի կը նկատուի: Դաշնակցութիւնը խոստեւ պիտի արգիլէ այդպիսիներու մուտքը:

Ահա այն գլխաւոր պայմանները, որոնց տակ ստորագրած են երկու կողմի պատուիրակութեանց անդամները սկզբնատառերով, ինչպէս սովորութիւն է, յետոյ ենթարկելով պատկան մարմիններու վաւերացումին:

Փոխանակուած պայմանագրութեան մէկ օրինակին ծանօթացած է Ռամկ. Ազատականներու կեդր. վարչութիւնը եւ գտած է շատ նպատակայարմար: Ասոր կրնան վկայել Ա. Թէրզիպաշեան, Ա. Դարբինեան եւ Հրաչ Երուանդ:

Այս հիման վրայ էր որ կարճ ժամանակ մը յետոյ երկու կուսակցութեանց կեդր. վարչութիւնները որոշեցին դարձեալ հետապնդել անոր վաւերացումը եւ առնել գործնական քայլեր:

Այս բացատրութիւնները բացորոշ կերպով ցոյց կուտան երկու կարեւոր պարագաներ.

1. Որ Դաշնակցութիւնը ո՛չ հոգեփոխութիւն եւ ոչ ալ դիմափոխութիւն կատարած է, այլ խօսած է հակառակորդին հետ իր հարազատ դիմագծով եւ դաւանանքով:

2. Որ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, ինչպէս միշտ, այդ անգամ ալ նկատի ունեցած է միայն հայ ժողովուրդի կամ Հայաստանի քաղաքական ապահովութիւնը եւ ո՛չ թէ իր կուսակցութեան շահերը:

Երբ փաստերը կը խօսին, պէտք է որ մարդիկ առաքինի ըլլան խուփ դընելու իրենց բերանին»:

ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹԵԱՆ մը համաձայն, ամէն տարի, Գերմանիոյ մէջ տեղի կ՚ունենան 600.000 ֆութպոլի մրցումներ, որոնց համար կը ծախսուին հետեւեալ գումարները.— Կը մաշին 30 հազար գնդակներ, որոնց համար կը վճարուի 450 հազար մարք: Կը մաշին երեք միլիոն մարք արժէքով ֆութպոլի կօշիկներ եւ վերջապէս, մրցումներուն մասնակցող մօտ 40 հազար ֆութպոլիստներուն համար, ամէն տարի կը ծախսուի տասներկու միլիոն մարք:

×

1870ին Գերմանիա ունէր 39 միլիոն բնակչութիւն, իսկ Ֆրանսան՝ 38 միլիոն: 1935ին Գերմանիա ունէր 67 միլիոն բնակիչ, իսկ Ֆրանսան՝ 41 միլիոն: Ուրեմն 65 տարուան մէջ Գերմանիոյ բնակչութիւնը յաւելում ունեցած է 28 միլիոն, իսկ Ֆրանսան միայն 3 երեք միլիոն:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (447)

ՋԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

— Մայրիկ, որ գիտնաս թէ ո՞վ եկաւ,— ուրախացած պոռաց Վանուհին ու դիմաւորելով գրկեց Սոնիան,

— Բարեւ, Վանուհի, այս երկու օրս այնքան զբաղուած էի...

— Ափսոս աւելի կանուխ չեկար: Տղաքը բոլորն ալ հոս էին, ճիշդ քիչ առաջ մեկնեցան: Մենք ալ պատրաստութիւն կը տեսնանք, քիչ վերջը պիտի մեկնինք: Այ, ի՞նչ լաւ կը լինի, դու ալ մեզ հետ եկուր, կառքին մէջ ազատ տեղ կայ, ... Ես, մայրիկը, մէկ ալ Սաթենիկը, մեզի նեղ կ՚ընենք, քեզի տեղ կ՚ընենք, հնչեց ծիծաղեցաւ Վանուհին:

— Բայց չար աղջիկ,—նոյնպէս ծիծաղելով ըսաւ Սոնիան,— նախ ըսէ թէ ո՞ւր կ՚երթաք, ապա զիս հրաւիրէ:

— Պահ, չե՞ս գիտեր, վաղը կէսօրին Վարագի վանքին մէջ պիտի բացուի ուսուցչական համագումարը... Մերոնք խմբով մեկնեցան...

— Այսի՞նքն...

— Բոլորը՝ պարոն Գէորգը, եղբայրըս, Պիծան, Ներսէսը, Եկաւեանը, Պարոն Լեւոնը, Գուաշցի եւ Հայոց Ձորցի քանի մը երիտասարդներ...

— Ա, ուրեմն գնացին Վարագ,— Սոնիայի ձայնին մէջ ակամայ յուսախաբութեան շեշտ մը կար.— իսկ քանի՞ օր պիտի մնան վանքը:

— Երկու կամ երեք օր, բայց մենք շաբաթ մը պիտի մնանք, թերեւս, աւելի: Գիտես, եղբայրս բանտի նեղութիւններէն վերջը կազդուրուելու պէտք ունի: Հը՞, Սոնիա, արի միասին երթանք, դուն ալ կը հանգստանաս, միասին Վերին Վարագ կը բարձրանանք: Օ, ինչ լաւն է հոն, հայրենիքիդ կարօտն ալ կ՚առնես: Գիտե՞ս, Վերին Վարագէն Մասիսի սարը կ՚երեւի...

— Բայց չես հարցներ, թէ՝ ես ինչո՞ւ եկած եմ:

— Ինչո՞ւ,— ու Վանուհին ձեռքի գործը ձգած՝ դարձաւ Սոնիային:

— Եկած եմ մնաք բարով ըսելու ձեզի...

— Ի՞նչ...

— Մայրս հիւանդ է, երէկ հեռագիր ստացայ, պէտք է մեկնիմ Կովկաս:

— Օ, Սոնիա, շատ կը ցաւիմ, որքան վարժուած էինք քու ներկայութեանդ, արդէն տնեցի կը համարէինք քեզ... Ե՞րբ միտք ունիս ճամբայ ելնելու:

— Մէկ երկու օրէն:

— Այդքան շուտո՞վ... Ախ ներէ, լեզուիս տուի, ու աթոռ մըն ալ չըտուի, որ նստիս: Մայրիկ, մայրիկ, վար եկուր, մէկ լսէ թէ՝ Սոնիան ի՞նչ կ՚ըսէ:

— Եկայ, եկայ,— սանդուխի վրայ լսուեցաւ Գարեգինի մօր ոտքի ձայնը:

Քիչ անցած Գարեգինի մայրը վերի յարկէն իջնելով՝ բակի սենեակը մըտաւ:

— Վայ, Սոնիա, բարով հազար բարով աղջիկս, երկու օր է չերեւցար: Վայ վայ վայ, ինչ խորամանկ աղջիկ մըն ես եղեր, ես ալ միամտաբար կը կարծէի թէ... էսօր սեղանին վրայ տղաքը քու վրադ կը խօսէին... Մի ըսեր, դուն ալ անոնցմէ ես եղեր ...Մեղայ, մեղայ, որո՞ւ մտքէն կ՚անցնէր... էնպէս ալ անմեղ դէմք մը կը շինէիր...

— Մայրիկ, մէկ հարցուր թէ Սոնիան ինչո՞ւ եկած է:

— Քա ինչո՞ւ...

— Կ՚ըսէ, որ մէկ երկու օրէն Ռուսաստան պիտի երթայ...

Սոնիան Գարեգինի մօրն ալ երկու խօսքով բացատրեց իր անակնկալ մեկնումի պատճառը:

— Հա, ի հարկէ,— համաձայնեցաւ բարի կինը,— որ մայրդ հիւանդ է, ո՞վ կարայ բան ըսել: Էսօր կ՚երթանք Վարագ, երկու օր կը մնաս, վերջէն Աստուած բարի ճանապարհ տայ... ողջ առողջ հասցնէ ձերինց մօտ:

— Ես ալ շատ կը փափաքէի, մայրիկ, բայց չեմ կրնար, պատրաստութիւն պիտի տեսնեմ...

Բայց եւ այնպէս մայրիկը պնդեց: Անշուշտ Սոնիան պարտաւոր էր տեղի տալ, ի՞նչպէս կարելի էր մայրիկի խնդիրը մերժել:

Մթնած էր, երբ կառքը Վարագի մեծ դարպասին առջեւ կանգ առաւ:

Սաթենիկը, Վանուհին եւ Սոնիան թեթեւ ծրարները վերցուցած՝ աճապարեցին ներս մտնել վանքի ընդարձակ բակը, մինչ մայրիկը կամաց կամաց քալելով՝ հետեւեցաւ անոնց:

Հարաւային անկիւնի ընդարձակ սենեակը յատկացուած էր Գարեգինենց, իսկ այդ սենեակի հակառակ կողմը, վանքի արեւմտեան անկիւնը կը գտնուէր դպրոցի սենեակներէն մէկը: Այդ սենեակի պատուհանները լուսաւորուած էին, եւ հոնկէ աղմկալի խօսակցութեան ձայներ կը լսուէին:

Երեք աղջիկները, սենեակը կարգի բերելէ վերջ, դուրս ելան պատշգամը, որ բակին մէջ կը բացուի ու բոլոր սենեակները կը միացնէ իրար:

— Տղաքը այն սենեակը հաւաքուած են. կ՚երեւի, կը խորհրդակցին վաղուան ընելիքներուն մասին,— ըսաւ Վանուհին,— երթանք, ներկայ լինենք:

— Բայց, անյարմար չէ՞— առարկեց Սոնիան:

— Ինչո՞ւ անյարմար, ես ուսուցչուհի եմ, Սաթենիկն ալ գալ տարի Կարմրաւորի որբանոցին մէջ պիտի պաշտօնավարէ...

— Հապա ե՞ս,— ծիծաղեցաւ Սոնիան:

— Դո՞ւ, ախ դու աւելի քան ուսուցչուհի մըն ես... Երթանք:

Երեքով միասին մտան անկիւնի սենեակը: Աղջիկներու ներս մտնելով՝ ժողովը խանգարուեցաւ: Տղաքը հըրճուանքով ընդունեցին նորեկները: Ամէնէն առաջ Գարեգինը մօտեցաւ Սոնիային: Ինչպէս կը յիշէ ընթերցողը, Գարեգինը անտարբեր չէր Սոնիայի հանդէպ: Հոն գտնուողներէն ամէնէն աւելի Մոսոյի ներկայութիւնը ուրախութիւն պատճառեց Սոնիային: Մօտեցաւ անոր: Սենեակի մէջ աջէն ձախէն խօսակցութիւն մը ծայր առաւ:

Դարմանեանը, Վարագայ որբանոցի աւագ ուսուցիչն ու Լեւոնը, սեղանի մօտ նստած, գրատած թուղթ մը առջեւնին, տաք տաք կը խօսէին հարցի մը մասին: Սոնիան աչքի պոչով տեսած էր Լեւոնը, բայց չմօտեցաւ անոր, այլ բաւականացաւ հեռուէն գըլխու թեթեւ բարեւով մը:

— Ափսոս, շատ ափսոս որ ստիպուած էք մեկնիլ,— եղունգները ափին մէջ խրած՝ ըսաւ Գարեգինը, որու համար անակնկալ հարուած մըն էր Սոնիայի մեկնելու լուրը:

— Ես ալ կը ցաւիմ: Անշուշտ օր մը պիտի մեկնէի, բայց ոչ այսքան անակնկալ կերպով... Օ, բարեւ ձեզ պարոն Լեւոն, վաղուց է չենք հանդիպած... Լսեցի որ շաբաթ մը ի վեր քաղաքն էիք...

Աղջկայ ձայնին մէջ յանդիմանական շեշտ մը զգալի էր: Լեւոնը չհասկնալու զարնելով՝ ձեռքը երկարեց ու հանդարտօրէն ըսաւ.

— Շատ զբաղուած էի... անշուշտ պիտի գայի ձեզ տեսնելու... ձեզ շատ պարտական եմ...

— Ա, պարոն Լեւոն, այդ խօսքը չէի սպասեր ձեզմէ... ամէն մարդ իր պարտքը միայն կրնայ կատարել...

— Տօ, ի՞նչ ոտքի վրայ մնացեր էք սալտաթներու նման... փառք Աստուծոյ գրասեղաններ շատ կան,— ու Եկաւեանը ծիծաղելով կողքի նստարանին վրայ նստաւ.— մարդ աշակերտութեան օրերը կը յիշէ...

— Եւ ըրած անառակութիւնները,— ծիծաղելով վրայ բերաւ Դարմանեանը՝ Եկաւեանի կողքին տեղաւորուելով:

Աշակերտներու նման բոլորը տեղաւորուեցան նստարաններու վրայ: Սոնիան Մոսոյի մօտ նստաւ:

(Շար.) ՄԱՆԱՍ

Այրի տիկին Սիրվարդ Զատրճեան (ծն. Խաթանասեան), Օր. Զապէլ Զատրճեան, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Զատրճեան եւ զաւակունք (Պոլիս), այրի Տիկին Քէֆէրեան եւ զաւակունք (Պոլիս), այրի Տիկին Տիւլկէր Գաբրիէլեան եւ զաւակունք (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Տոքթ. Երուանդ Խաթանասեան եւ զաւակունք (Գահիրէ), Պ. Գարուն Խաթանասեան, Տէր եւ Տիկին Երուանդ Պարոնվարդեան, Տէր եւ Տիկին Վարդան Սալճեան, այրի Տիկին Մխաք Խաթանասեան եւ զաւակունք, այրի Տիկին Սեդրակ Խաթանասեան, Օր. Սիրուհի Ինճէեան (Մարսէյլ), Պ. Յարութիւն Փափազեան (Երեւան), այրի Տիկին Հռիփսիմէ Աբրահամեան (Վիէննա), Պ. Աւետիս Ասլանեան եւ զաւակը (Պոլիս), այրի Տիկին Սիրանոյշ Աբրահամեան (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Ճինվիզեան (Ամերիկա), այրի Տիկին Վէյթայմ Աղամեան (Մարսէյլ) եւ ազգականները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի ամուսնոյն, եղբօր, եղբօրորդւոյն, աներձագին, քենակալին, փեսին, զարմիկին եւ ազգականին՝

ԳԱՌՆԻԿ ԶԱՏՐՃԵԱՆԻ

ղառնակսկիծ եւ անակնկալ մահը որ տեղի ունեցաւ 28 Օգոստոս ժամը 6.30ին:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ այսօր 31 Օգոստոս, երեքշաբթի կէսօրէ վերջ ժամը 3.30ին իր բնակարանը, 2, ավրնիւ տը լա Լիւբէս, Լա Կարէն (Սէն), ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Լա Կարէնի գերեզմանատունը:

Ծանօթ.--- Սէն Լազարէն առնել շոգեկառք եւ իջնել Լէ վալէ, փորթ Շամփերէն Օթօպիւս թիւ 64 եւ իջնել Փօն տը լա Փիւս:

Բժիշկ Երուանդ Խաթանասեան եւ ընտանիքը (Գահիրէ), Պ. Գարուն Խաթանասեան ցաւով կը ծանուցանեն իրենց բարեկամներուն եւ ծանօթներուն, իրենց սիրելի քեռայրին

ԳԱՌՆԻԿ ԶԱՏՐՃԵԱՆԻ

յանկարծական մահը որ տեղի ունեցաւ 28 Օգոստոս, շաբաթ ժամը 6.30ին:

Թաղման արարողութիւնը տեղի կ'ունենայ երեքշաբթի 31 Օգոստոս ժամը 3ին իր բնակարանը, 2, ավրնիւ տը լա Լիւբէս (Լա Կարէն):

ԿԸ ՎԱՃԱՌՈՒԻՆ

Հ. Յ. Դ. Մատենադարանէն, նպաստաւոր պայմաններով, կը վաճառուին հետեւեալ գիրքերը.—

Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ՝ Հ. Յ. Դ. Պատմութիւն I հատ.	30 Ֆրանք
» Հայկական շարժման նախապատմութիւն I և II հատ. միասին	20 »
» Բողոքը նորագոյն պատմութեան մէջ I հատ.	10 »
» Համաժողովրդական բանակ	3 »
» Աւգուստ Բեբել	3 »
ԶՈՄԲԱՐՏ՝ Սոցիալիզմը եւ Սոց. շարժումը 19րդ դարում	5 »
Ե. ՖՐԱՆԿԵԱՆ՝ մեր փիլիսոփայական Աշխարհայեացքը	12 »
Ն. ՀԱՆԴՈԵՑ՝ Մտածումներ Հ. Յ. Դաշնակցութեան մասին	4 »
ԼԵՎԻՆՍԿԻ (Թարգ. Կ. Ս.) Ընկ. Միջազգ. եւ Ճնչ. ժողովուրդները	4 »
ԴՈՒՄԱՆ՝ Նախադիծ ժողովրդ. ինքնապաշտպանութեան	2 »
Գ. ԳԻՒԶԱԼԵԱՆ՝ Հայ քաղաք. մտքի զարգ. եւ Հ. Յ. Դ.ը	5 »
ՁԷՅԹՈՒՆՑԻ՝ Զէյթունի անցեալէն եւ ներկայէն	4 »
ՊՐԱԿ. ՌՈՒՍ. ՄԻՈՒԹ. Փետրուարի 18	4 »
Լ. ՊԼՈՒՄ (Թարգ. Լ. Զ.) Պոլշեւիզմը եւ ընկերվարութիւնը	2 »
ՍԻԱՄԱՆԹՕ՝ Հայորդիները	2 »
ՔՐ. ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ՝ Յեղափոխականի մտքերը	4 »
Դ. ԲՐԱՆԴԷՍ՝ Հայաստանը եւ Եւրոպան	1 »
Հ. Յ. Դ. (հրատ.) Յեղափոխականներ (Վ. Գոլոշեան եւ Յ. Ագբիպասեան)	2 »
Հ. Յ. Դ. (հրատ.) Եւրոպացիների կարծիքը Հայկ. Դատի մասին	3 »
ՄԱՐ՝ Թիւրքական բանտերը	2 »
Վ. ԱՐԱՐԱՏՍԿԻ՝ Քաղաքական կուսակց. Ռուսաստանում	2 »
ՖՐԻՏ. ԷՆԳԵԼՍ՝ Գիտական Սոցիալիզմ	2 »
Ա. Զ.՝ Մեծ առաւօտը	1 »
ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐԻ ՏԱՂԵՐԸ	1 Ֆր.
ՀԵՐՈՍԸ	1 »
ԱՊՍՏԱՄԲ ՍԱՍՈՒՆԸ	1 »
ԱՅՈՒՀԻՆԵՐԻՆ	1 »
ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ԵՐԳԵՐ	1 »
ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ՄԱԿԵԴՈՆԻԱ	2 »
ՈՒՂԵՑՈՅՑ ԸՆԿԵՐՆԵՐԻՆ	1 »
ԹԱԼԷԱԴԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ	7 »

Ապսպրանքները կանխիկ, փոստի ծախք չկայ:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 31 Օգոստոս, երեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, 5 Ավրնիւ տ'իթալի սրճարանին վերնայարկը: Օրակարգ՝ շարունակութիւն նախորդ ժողովի:

ԱՌՆՈՒՎԻԼ-ԼԷ-ԿՈՆԷՍԻ «Վարդան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 31 Օգոստոս, երեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին ընկեր Ճիհանեանի բնակարանը:

ԽՆՋՈՅՔ_ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Ալֆորվիլի Հ. Յ. Դ. «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէի կողմէ, 11 Սեպտ. Շաբաթ իրիկուն ժամը 9էն մինչեւ լոյս:

ԱՆԻԷՐԻ ՄԷՋ «ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ ծանօթ լրագրավաճառ C. Rogerի ՄՕՏ 183 Avenue d'Argenteuil (Փլաս Պուրկինեոնի վրայ):

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԱՆԻԷՌ ՊՈՒԱ ՔՈԼՈՆՊԻ Հ. Յ. Դ. «ԱՐԱՄ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻՆ ԿՈՂՄԷ

Սեպտեմբեր 5ին

Նկատի ունենալ այդ թուականը:

ՑԵՐԵԿՈՅԹ_ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Հայ Սափրիչներու Միութեան կողմէ

19 Սեպտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ կէսգիշեր

17, Rue Damesme — PARIS (13)

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (5)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» • ««««

Տանուտէրը, թաքցնելով իր ներքին տհաճութիւնը, հրամայեց, որ կանչեն Սանփանին:

Ներս մտաւ Սանփանիկը. ուրախութեան ժպիտը փայլում էր նրա անմեղ դէմքի վրայ. նա մօտեցաւ բէկին եւ համբուրեց նրա ձեռքը: (Քրդի ցեղապետները իրանց ձեռքը համբուրել են տալիս:) Բէկը շոյելով նրա մետաքսանման մազերը, ասաց.

-- Դու գիտե՞ս թէ ինչ լաւ բան եմ բերել քեզ համար:

-- Գիտեմ, պատասխանեց Սանփանիկը կարմրելով, մի գեղեցիկ այծեամի ձագ է. տարայ խոտ տուեցի, չը կերաւ:

-- Տեսա՞ւ էք արդէն ստացել է իր ընծան, ասաց բէկը, դառնալով դէպի տանուտէրը:

-- Գիտէի, որ ինձ համար է, պատասխանեց Սանփանիկը, -- ես էլ տարայ:

-- Դէ՛, հիմա գնա՛, խաղա՛ քո այծեամի հետ, ասաց բէկը:

Պատանին գլուխ տուեց եւ հեռացաւ:

-- Շատ խելօք տղայ է, խօսեց բէկը Սանփանիկի գնալուց յետոյ: — Երեւի նա պժգոհ է մնում, երբ ամէն անգամ, իմ այս տեղ գալու ժամանակ, ինձանից մի ընծայ ստանում:

-- Նա մեզ չունի չէ, դուք էք այդպէս սովորացրել, բէկ, պատասխանեց տանուտէրը, ակամայ ծիծաղելով:

— Ա՛խ, ինչ լաւ սարեր են ձեր սարերը, քեռի Խաչօ, -- փոխեց բէկը իր խօսքը. -- ամէն քայլում հանդիպում ես որսի. այծեամներ, եղնիկներ, եղջերուներ խմբերով են ման գալիս. կաքաւներին եւ վայրենի աղաւնիներին հաշիւ չկայ: Այդ այծեամը որ ստացաւ Սանփանիկը, իմ բարակները բոլորովին կենդանի բռնեցին: Բայց մի տեսէ՛ք, ինչ լաւ բարակներ ունեմ այժմ. մի զոյգ նոր ստացայ Ջելանցիների ցեղապետից. փոխարէնը ես մի զոյգ ջորի ուղարկեցի: Բայց խօսքը մեր մէջը թող մնայ, ջորիները մենք դեռ նոր էինք խլել Մէքքայի պարսիկ ուխտաւորներից: Բայց բարակները հրաշալի են. մաքից աւելի արագ են թռչում:

Բէկի խօսակցութիւնը ամբողջ ժամանակ վերաբերում էր իր շներին, որսորդութիւններին, որոնց մասին մի առանձին բաւականութեամբ էր խօսում: Տանուտէր Խաչօին թէեւ ձանձրալի էին այդ «յիմարութիւնները», բայց նա համբերութեամբ լսում էր եւ երբեմն իր կողմից համակրութիւն էր ցոյց տալիս:

Արդէն ճաշի ժամանակ էր: Ծառաների վրայ տարածեցին սեղանի սփռոցը եւ նրա վրայ շարեցին ահագին ափսէներով փլաւ եւ խորոված ամբողջ գառներ: Մի քանի ամանների մէջ դրած էին զանազան տեսակ քաղցր շերբէթներ, կամ մածունից պատրաստուած թանապուր, որ խմում էին մեծ չերեփներով: Ոգելից ըմպելիք չկային: Սկսեցին ուտել եւ խմել:

-- Դուք ձեր ոչխարները դեռ չէ՞ք ուղարկել արօտ, հարցրեց բէկը տանուտէրից:

-- Դեռ չենք ուղարկել, պատասխանեց տանուտէրը, -- դեռ եղանակի վըրայ յոյս չէ կարելի դնել, այդ մեր ապրել ամբողջ իր վերջին պժուժիւնները ունի, սպասում եմ, մինչեւ անցկենայ:

-- Ձիւնը ու ցուրտը Աստուծոյ ձեռքումն է, քեռի Խաչօ, ինչ որ լինելու է, կը լինի, պատասխանեց բէկը, -- մեր ոչխարները մի շաբաթից աւել կը լինի, որ տարել են արօտ: Բայց գիտե՞ք, այս տարի որքան շուտ սպառուեցաւ մեր պաշարը. հովիւները քանի օր է, ուտելու հաց չունեն:

Տանուտէրը հասկանալով, թէ ի՛նչ է ուզում ասել բէկը, պատասխանեց.

-- Միթէ մեր հացը ձերը չէ՞, հրամայեցէք, որքան պիտի պէտք է, ես կ'ուղարկեմ:

-- Թող չէն ու հաստատ մնայ ձեր տունը, ասաց բէկը, -- ի հարկէ այդպէս է, ո՞վ է մեր մէջ ջոկութիւն դրել: Ինչ որ իմն է՝ -- քոնն է. ինչ որ քոնն է՝ -- իմն է: Այդպէս չէ՞, քեռի Խաչօ:

— Աստուած էլ գիտէ, որ այդպէս է....: -- Որքա՞ն պիտի ուղարկեմ:

-- Առ այժմ մի տասն եզան բեռ բաւական է, երբ սպառուի, էլի կը տանենք, ձեր ամբարները խօ պրծնելու չեն:

Տանուտէրը մի ակամայ ժպիտ ցըրեց իր տխուր դէմքի վրայ, եւ գըլուխը շարժեց, որ նշան էր նրա համաձայնութեանը:

Ճաշից յետոյ Սանփանիկը ձեռքեր լուանալու ջուր բերեց, բոլորը լուացուեցան, եւ ապա պատանին իր ձեռքով սուրճ տուեց: Բէկը հրամայեց սպասում կանգնած ծառաներին, որ գնան դրսում իրանց ընկերների հետ ճաշեն, ուր պատրաստուած էր առանձին սեղան, բակի մէջ տարածուած կապերտների վրայ: Հիւրանոցում մնացին բէկը, իր մի քանի ազգականները եւ տանուտէր Խաչօն: Այժմ խօսակցութեան առարկան Արզրումի վալիի ընծայած ձին էր: Բէկը պատմում էր նժոյգի ցեղական ազնըւութիւնը, եւ ասում էր, թէ նրա տոհմային վկայականները հասնում են մինչեւ երեւելի Անթարի ժամանակներին, թէ այդ ձին սերւում էր արաբական ամենաընտիր նժոյգների տոհմից եւ այլն:

-- Բայց շատ թանգ պիտի նստի իմ վրայ այդ գեղեցիկ ընծան, վերջացրեց բէկը իր պատմութիւնը:

-- Ինչպէ՞ս, հարցրեց տանուտէրը.

-- Միթէ չե՞ս իմանում, ամենափոքրը՝ պէտք է հարիւր ոսկի պարգեւել վալիի ծառային, որ բերել է այդ ձին:

Տանուտէրը այժմ հասկացաւ բէկի «փորձանքը», թէ ի՛նչ մտքով էր նա իր տունը: Բայց որպէս ասում են «խօսքը կտուր գցելով», պատասխանեց.

— Ի՛նչ կայ, տուեցէք. հարիւր ոսկին շատ չէ մի այսպիսի ձիու համար.

-- Քրտին ո՞վ է տուել փող, ... բէկը մի փոքր բարկացած ձայնով. այդ անիծած արաթը ձեր, Հայերի մօտ է գտնւում միշտ:

Բէկի մօտ նստած ազգականները բոլոր ժամանակ լուռ էին, խօսակցութեան մէջ մտան: Նրանցից մէկը ասաց.

-- Դուք էլ միթէ փողի դա՞րդ ... քաշում, բէկ, — քեռի Խաչօն ... է թողել, որ դուք փողի կարօտութիւն ունենաք:

-- Աստուած վկայ է, որ այդպէս ... ասաց միւսը:

-- Քեռի Խաչօն շատ լաւ մարդ է, ... աւելացրեց երրորդը, -- նրա ... բոլոր Հայերի մէջ չկայ:

ՐԱՖՖԻ